bibliografie

1878 — 1928

DOBROGEA

CINCIZECI DE ANI DE VIEAȚĂ ROMÂNEASCĂ

PUBLICAȚIE TIPĂRITĂ
CU PRILEJUL
SEMICENTENARULUI REANEXĂRII DOBROGEI

BUCUREȘTI
CVLTVRA NAȚIONALĂ
1928

VOLUMUL ACESTA CONSTITUE

ANUL IX, VOL. I

DIN

ANALELE DOBROGEI

MCMXXVIII

DIRECTOR
C. BRĂTESCU
PROFESOR
LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUŢI

ŞI

SECRETAR
I. GEORGESCU
INSPECTOR ŞEF
AL REGIUNII X ŞCOLARE, CONSTANŢA

TABLA DE MATERII

I

II

III

IV

TABLA DE MATERII

Redacţia nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

TABLA DE ILUSTRAŢII

TABLA DE ILUSTRAŢII

Toate fotografiile notate «Fotoglob-Constanţa» au fost executate în cursul a şase excursii făcute în Dobrogea în vara anului 1928 de d-nii C. Brătescu şi M. Pricopie.

DOBROGEA

CINCI ZECI DE ANI DE VIEAŢĂ ROMÂNEASCĂ

PĂMÂNTUL DOBROGEI

DE

C. BRĂTESCU
Profesor universitar

NUMELE

Numele de Dobrogea, prin care astăzi se înțelege întreaga provincie românească cuprinsă între gurile Dunării și hotarul convențional dinspre Bulgaria, nu este vechiu.

In antichitate ținutul se numià *Scythia minor*, în deosebire de *Scythia major* a stepelor dela nordul Mării Negre. Numele i-a venit, de sigur, dela acei Sciți cari, infiltrându-se printre autohtonii Geți și, în genere, Traci, au reușit să întemeieze prin părțile Mangaliei și Cavarnei câteva stătulețe conduse de regișori, despre cari dau mărturie și descoperirile numismatice din ultimul timp [1]). Hotarul meridional către Mare îl formà râul Zyras, astăzi Valea-fără-iarnă sau Batova.

Prin sec. XI, cronicarii bizantini pomenesc uneori, sub numele de *Paristrion*, un ținut la Dunărea de jos, care ar corespunde în bună parte cu Dobrogea actuală. El începeà din sus de Silistra și mergeà către gurile fluviului, formând unitatea administrativă «a orașelor și ținuturilor dela Dunăre» și având ca reședință a comandantului bizantin cetatea Silistra (Dristra, Dorostolon). După N. Iorga, numele de Paristrion, dat acestei regiuni dunărene, este un termen care însemnează mai mult decât o indicație geografică oarecare; el este «un termen administrativ și militar» [2]).

In sec. XII, teritoriul de lângă M. Neagră, la sud de gurile Dunării, este numit *Bergean* de către Edrisi (ca. 1110—1164), geograful arab dela curtea regelui Roger I al Siciliei, denumire care pare mai mult o curiozitate [3]); iar mai târziu, pe la anul 1253, călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, povestindu-și călătoria sa la Tătarii, ce se așezaseră de curând în stepele pontice, scrie că țara dela gurile Dunării spre miazăzi se numește «*Valachia lui Asan*» [4]). Până unde se întindeà această Valahie a lui Asan, ne-o spune un alt scriitor contemporan, cronicarul francez Geoffroy de Villehardouin, care numește Balcanii răsăriteni «Munții Vlahiei», iar țara dela acești munți până în Dunăre «*Vlahia*», țară locuită de «Vlahi». In treacăt pomenim că, într'o notă marginală la această cronică, ținutul este numit «*Vlahia albă*» [5]), probabil în opunere cu «Vlahia

[1]) *M. C. Sutzu*: Contribuțiunea numismaticei la istoria antică a României transdunărene. An. Acad. Rom. XXXVIII, p. 523—532.

[2]) *N. Iorga*: Cele dintâi cristalizări de Stat ale Românilor. Rev. Istor. V, 6—7, p. 103—113.

N. Bănescu: Paristrion, un ducat de graniță bizantin în Dobrogea. Anal. Dobr. II, 3, p. 313—317.

[3]), [4]), [5]) *C. Brătescu*: Dobrogea în sec. XII. Bergean, Paristrion. Anal. Dobr. I, 1, p. 3—38.

Itinerariul fratelui W. de Rubruquis etc., anno 1253. Anal. Dobr. II, 4, p. 509.

Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan. Vlahia Albă. Arhiva Dobrogei II, 1919, p. 18—31.

Neagră» din stânga fluviului și în deosebire de celelalte Vlahii din Peninsula Balcanică.

In sec. XIV găsim în fruntea provinciei, ca despot bizantin, pe Dobrotici. Acesta ajungând tributar Turcilor, țărișoara sa fu numită Dobrugi-illi, provincia Dobrugi, adică *Dobrogea* [1]). Mircea cel Bătrân, luând în stăpânire acest teritoriu, își adaugă la titlurile sale și pe acela de «*Terrarum Dobroticii Despotus et Tristri Dominus*» [2]).

Obiceiul de a se numì o țară după un stăpânitor îl găsim și în alte părți ale pământului românesc. Așà s. ex. Moldova erà cunoscută de Turci și sub numele de «Bogdania», Țara lui Bogdan Voevod; iar «Basarabia» și-a luat acest nume dela Nicolae Alex. Basarab, care cel dintâiu a liberat-o de Tătari.

Poporul ce locuește mai din vechime provincia noastră, întrucât nu este influențat de oficialitate, înțelege prin «*Dobroge*» numai stepa centrală. Spre nord de această stepă avem dealurile păduroase ale districtului Tulcea, sau «*Deliormanul*» de nord după Burada [3]), iar spre sud-vest codrul *Deli-Ormanului*, numit așà de Turci, după cum un ținut păduros de peste fluviu fu numit, în evul-mediu, *Tele-orman*, de către Cumani, o seminție oacheșe de Turci năvălitori. Dar, după cum Moldova la început însemnà numai voevodatul lui Dragoș Vodă de pe apa Moldovei, iar mai apoi tot ținutul până la Nistru și M. Neagră; și după cum Basarabia, înainte de 1812, anul răpirii ei de Ruși, însemnà numai partea ei de sud, de lângă Dunăre și limane, iar după 1812 toată Moldova dintre Prut și Nistru, tot asemenea s'a petrecut și cu Dobrogea, care astăzi însemnează nu numai Dobrogea propriu zisă, ci și ținuturile păduroase anexate ei.

In graiul curent, termenul de «*Dobrogea Veche*» designează cele două districte dela Nord: Tulcea și Constanța, recucerite dela Turci de Regele Carol I în urma răsboiului dela 1877; iar «*Dobrogea Nouă*» sau «*Cadrilaterul*», cele două districte dela sud: Caliacra și Durostor, cu care s'a întregit Dobrogea tot în timpul domniei Regelui Carol I, în urma evenimentelor balcanice din 1913.

SUPRAFAȚA

Țara Dobrogei are o suprafață de 23.262 km², ceeace reprezintă $^1/_{13}$ din teritoriul României întregite. In ordinea mărimii, ea ocupă locul al șaselea printre cele zece provincii românești, fiind cam tot atât de întinsă cât și Oltenia (24.078 km²), cam jumătate cât Basarabia (44.422 km²) și aproape de două ori și un sfert cât Bucovina (10.422 km²). In comparație cu unele țări mai mici ale Europei, ea reprezintă cam $^3/_4$ din suprafața Belgiei (32.500 km²) și ceva mai mult de jumătate din teritoriul Elveției (41.295 km²).

AȘEZAREA ȘI CONSECINȚELE EI

Așezată în colțul de SE al României, Dobrogea este *provincia noastră cea mai meridională*, ceeace o face să se bucure de iernile cele mai blânde și, în parte, și de o floră

[1]) *N. Iorga*: Drepturi naționale și politice ale Românilor în Dobrogea. Anal. Dobr. IV, 1, p. 25.
Per. Papahagi: Originea Dobrogei. Rev. Dunărea II, 1925, p. 72—77. Din *Dobrot* + suf. *cea*.

[2]) *D. Onciul*: Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui. Convorb. Liter. XXXV—XXXVII, (1901—1903).

[3]) *T. Burada*: O călătorie în Dobrogea. Iași 1880, pag. 9—10.

mediteranee. Intr'adevăr, transpusă pe aceleaşi paralele, care o mărginesc între Chilia pe Dunăre şi capul Caliacra sau Valea-fără-iarnă, — această provincie s'ar întinde, în Italia, între Veneţia şi Livorno, iar în Franţa, dealungul văii Ronului, cam între Vienne şi Marseille. Totuş, vecinătatea cu marea massă continentală a Rusiei, dincotro iarna Crivăţul suflă toată amărăciunea frigului, face ca Dobrogea să nu se poată bucurà de clima şi vegetaţia ţinuturilor mediteranee aşezate pe aceeaş latitudine.

Insemnătatea cea mare a Dobrogei pentru România îi vine dela *aşezarea sa la gurile Dunării şi la ţărmul Mării*. In adevăr, prin ea şi dealungul ei cerealele, petrolul, lemnele şi alte mărfuri grele, care nu pot fi transportate cu uşurinţă decât pe apă, pot luà drumul străinătăţii. O ţară fără ieşire la Mare este ca o ţară care se înăbuşe. O ţară fără porturi, prin care să se pună în legătură statornică şi directă cu târgurile străine şi astfel să-şi întreţină o respiraţie economică normală, este o ţară condamnată în progresul ei. Deaceea cu drept cuvânt Regele Carol I, pătruns de însemnătatea acestui adevăr, a dat o deosebită atenţie Dobrogei, numind-o «plămânul României» [1]). Portul Constanţa, legat de restul ţării prin măreţul pod dela Cernavoda, este poarta cea mai însemnată a Ţării, pe unde se poate luà contact cu restul lumii. Insă nu numai pentru comerţul României, dar şi pentru comerţul european în general, Dobrogea are un rol însemnat. Intr'adevăr, în noua configuraţie politică a Europei, provincia aceasta este destinată a servì drept poartă pentru comerţul Poloniei şi Cehoslovaciei cu Levantul [2]).

Aşezată *la răscrucea a două drumuri mari*, dintre care unul uneşte Marea Nordului cu M. Neagră şi taie Europa în diagonală dela gurile Rinului până la acelea ale Dunării noastre, iar celălalt uneşte, în sensul unui meridian, pe de o parte porturile Mediteranei orientale cu acelea ale Pontului stâng, iar pe de alta stepele pontice cu marele oraş de pe ţărmurii Bosforului, — Dobrogea a avut în toate timpurile o soartă aparte în complexul de provincii, care alcătuesc teritoriul actual al neamului românesc. Fără această răscruce de drumuri nu se poate explicà nici aspectul etnografic al ţinutului, — un mozaic de neamuri în toate perioadele istoriei —, nici valoarea economică de cap de pod şi poartă spre Orient, dar nici soarta de drum al invaziilor şi mai târziu al armatelor, pe care i-a hărăzit-o istoria în lungul atâtor veacuri.

Graţie aşezării sale la ţărmul Mării, Dobrogea este *cea dintâiu provincie românească, care intră în lumina istoriei*. Intr'adevăr, încă din sec. VII a. Cr., colonişti greci sosiţi din Milet, întemeiază la capătul unei mici peninsule din această ţară cetatea Istria. Legenda duce începuturile oraşului Tomis, Constanţa de astăzi, până în vremea expediţiei Argonauţilor, deci înainte de răsboiul Troiei; iar vestitul călător şi polyhistor Herodot, vizitând teatrul expediţiei armate a marelui rege Darius în contra Scyţilor, scoate Dobrogea din lumea legendei şi o pune în lumina mai pozitivă a ştiinţii.

Mulţumită aşezării sale la sud de gurile Dunării, Dobrogea este în acelaş timp şi *cea mai veche provincie romană dintre toate provinciile româneşti*. Cu mult înainte ca Dacii din Dacia carpatină să devină Romani, Geto-Dacii din Dobrogea vorbiau latineşte, unindu-se cu civilii şi veteranii Romani veniţi din alte părţi ale împărăţiei [3]). Deaceea,

[1]) Vezi Discursul Regelui *Carol I*, la inaugurarea portului Constanţa. Analele Dobrogei I, 1, p. 100.

[2]) *L. Sawicki*: Die Dobrudscha als Ausfallstor Polens in die Levante. Anal. Dobr. 1928, vol. II.

[3]) *V. Pârvan*: Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării. — Vezi şi Analele Dobr. IV, 2, p. 129—134.

cu drept cuvânt se poate spune că Dobrogea este unul dintre leagănele poporului român şi anume unul dintre cele mai vechi.

De altă parte, aşezarea acestui leagăn între stepele pontice, unde secole dearândul au roit popoarele barbare, şi capitala dela Bosfor a imperiului roman de răsărit şi mai târziu a Semilunei, a imprimat Dobrogei caracterul de *drum al invaziilor* către miazăzi, iar locuitorilor le-a oferit un traiu chinuit şi foarte sbuciumat; după cum mai târziu i-a imprimat un caracter de *drum al armatelor*, care culminează în timpul răsboaielor ruso-turce din secolii XVIII şi XIX şi care i-a dăruit una dintre cele mai tragice sorţi.

Graţie aşezării sale între Dunăre şi Mare, precum şi făpturii sale de podiş sau cetate, care domină largile depresiuni dela miazănoapte şi apus de fluviu, — Dobrogea a jucat în istoria politică a Daciei, ca şi în istoria răsboaielor un rol covârşitor. *Cine stăpâneşte Dobrogea, stăpâneşte de fapt şi toată vieaţa economică ce se desfăşură la Dunărea de jos, dar exercită şi o deosebită presiune asupra vieţii politice din umbra Carpaţilor.* Pentru aceea, marele împărat Traian, când a pornit răsboiul său de cucerire împotriva poporului Dac, el l-a atacat nu numai în inima ţării, în fortăreaţa sa din munţi, la Sarmisegethusa, dar şi în această a doua cetate, a Dobrogei, înălţând apoi în munţi Ulpia Trajana şi spre Mare Tropaeum Trajani. Având Dobrogea în stăpânire, a fost uşor apoi ca aquilele romane să treacă fluviul şi să ia în stăpânire depresiunile vecine, întemeind castre şi ridicând valuri. Deaceea cu mult adevăr s'a zis că «Statul dintre Carpaţi şi Mare are doi poli antropogeografici: unul e în podişul înconjurat de munţi, — polul continental; altul în cotul dintre Dunăre şi Mare, — polul maritim. Fără hinterlandul muntos şi fără *faţada maritimă*, orice formaţiune politică la Dunărea de jos e ciungă» [1]). Deaci marea însemnătate a Dobrogei pentru România.

Acest adevăr l-au înţeles mai târziu şi Turcii cari, după cucerirea Constantinopolei, au pus picior solid în Dobrogea, colonizând-o intens cu Musulmani şi apoi au păşit şi peste fluviu, înfiinţând raiale lângă apă şi ţinând sub ascultare şi într'o permanentă teamă formaţiunile politice româneşti de sub Carpaţi. Paşa din Silistra îşi aveà reşedinţa la Babadag, adică tocmai pe marele drum al armatelor, care duce către vadul străvechiu dunărean dela Isaccea.

Istoria se repetă. In timpul marelui răsboiu european, Statul român a fost atacat de armatele inamice, întocmai ca şi ţara Dacilor pe timpul lui Trajan, din aceleaşi două părţi: din spre munţi prin armata lui Falkenhayn şi dinspre Dobrogea prin armata lui Mackensen.

In sfârşit, mulţumită aşezării sale la confluenţa atâtor ape, cum şi conturului său, care pătrunde adânc în conturul rotund al Daciei antice şi al României moderne, Dobrogea a îndeplinit în toate timpurile şi rolul unui *teritoriu de integrare etnografică şi politică pentru populaţia şi organizaţiile politice din Carpaţi.* Intr'adevăr, în afară de marele drum al stepelor pe care au curs invaziile şi armatele prin Dobrogea spre miazăzi; în afară de marele drum de apă, pe care ne-au sosit din părţile Mediteranei colonii greceşti şi mai apoi corăbii genoveze; şi, în afară de marele drum în diagonală al Dunării, care a servit şi migrărilor şi expediţiilor înarmate, dar şi circulaţiei economice, — nu

[1]) S. *Mehedinţi*: Observări antropogeografice asupra Dobrogei. Analele Dobr. I, 2.

trebuie să uităm și numeroasele drumuri dacice, la capătul cărora se găsește Dobrogea și care toate converg spre acest pământ, conducând spre țărmul Mării. Pe Argeș, pe Ialomița, pe Buzău, pe Siret și Prut, ca pe tot atâtea drumuri naturale, s'au lăsat într'una la vale păstorii și plugarii de sub Carpați, îndreptându-se radial și concentric spre acelaș pământ al Dobrogei. Paralel cu descălecatul etnografic a mers în acelaș sens și cel politic, determinat de însăș așezarea acestui pământ la capătul râurilor dace. Buerebista în antichitate, Mircea cel Bătrân în evul-mediu și Regele Carol în epoca modernă, însemnează cele trei culmi ale stăpânirii politice din stânga Dunării pe dreapta.

CONFIGURAȚIA

Rolul de bollwerk sau de cetate, pe care l-a dat istoria în anumite epoci Dobrogei, îi vine și dela configurația sa geografică. Privită pe o hartă sau din sborul unui aeroplan, provincia aceasta ne apare ca o *peninsulă* și ca un *podiș*. Spre răsărit ea se mărginește în toată întinderea ei cu M. Neagră, la care au putut înflorì câteva porturi; iar spre miază noapte și apus o încinge Dunărea, cel mai bogat în apă dintre toate fluviile Europei. Dunărea o desparte de șesurile joase din stânga ei prin largi terenuri inundabile, pe care le cuprinde între brațele sale, formând ceeace numim «Balta». Spre apus avem Balta Ialomiței, cu o lungime de 90 km. și o lărgime maximă de 15 km. dealungul uriașului pod dela Cernavoda; iar mai la nord Balta Brăilei, cu o lungime de 60 km. și o lărgime de peste 20 km. Ambele Bălți se despart între ele prin îngustimea dela Vadul Oii, unde fluviul, strâns între pintenul dobrogean dela Hârșova și terenul de aluviuni dela gura râului Ialomița, își adună apele pe o singură albie.

Dela Vadul Brăilei la vale Dunărea curge iarăș pe un singur braț până la rădăcina deltei, cunoscută sub numele de Furca Ismailului. Insă terenul inundabil este și aci enorm de larg. In extensiunea sa cea mai mare, dela orașul Bolgrad din vârful limanului Ialpug și până la marginea podișului dobrogean, pe o linie dreaptă N-S., lunca măsoară nu mai puțin de 50 km.

In sfârșit vine delta. Ea acopere o suprafață de 2690 km². Intre Ismail și Tulcea atinge o lărgime de 20 km.; între orașu' Chilia și gura Dunavățului 44 km.; iar între gurile extreme, Chilia și St. George, pe te 63 km. Cu balta Dranovului, delta Dunării are o suprafață de 3500 km². In timpul marilor inundații toate aceste bălți, unite cu limanele vecine, precum și întreaga deltă se acopere de o mare de apă gălbue, dulce și călătoare, peste care răsar coroanele verzi ale sălciilor înnecate, câteva grinduri mai înalte și plaurul plutitor.

La miazăzi, dealungul Coastei-de-Argint, între Capul Caliacra și gura Văii-fără-iarnă, Marea Neagră înaintează un golf, de parc'ar voì să înconjoare Dobrogea și din această parte și să o preschimbe într'o insulă.

Gâtul larg al acestei provincii peninsulare este însemnat prin hotarul convențional, ce începe la M. Neagră lângă localitatea Ecrenè și se termină la Dunăre lângă satul Turc-Șmil, spre apus de Turtucaia. Granița rămâne, prin urmare, ceva mai departe de marginea morfologică a podișului dobrogean, margine însemnată prin cumpăna

Fig. 1. Malul Dunării la Turtucaia. «Fotoglob-Constanța».

Fig. 2. Lunca Dunării și gura Argeșului, văzute de la Turtucaia. «Fotoglob-Constanța».

apelor ce domină văile scurte din spre râurile Provadia și Lomul Alb. Dealungul acestor două râuri, spre SW, trece linia ferată bulgară Rusciuc-Varna.

Cauza aspectului peninsular al Dobrogei stă în dislocările tectonice ce s'au produs în jurul ei.

Intr'adevăr, pe toată laturea de apus și miazănoapte a provinciei observăm o *disimetrie*, nu numai *morfologică*, dar și *geologică* a văii dunărene.

Morfologicește, podișul Dobrogei se termină spre fluviu cu o margine povârnită, uneori cu faleze, care spre Sud măsoară circa 130 m. peste nivelul fluviului, iar spre Nord, unde se ridică așà numiții munți ai Dobrogei, cu peste 200 și 300 m. (d. Carol I 344 m.; Pricopanu 354 m.; Telița 290 m.; Beștepe 242 m.); în timp ce câmpiile din stânga fluviului rămân la o altitudine mai mică de 50 m. și numai excepțional se ridică peste această cifră. Intre câmpiile din stânga și podișul din dreapta se desfășoară Balta, care la Turtucaia are 14 m. peste nivelul Mării, la Călărași 11 m., la Cernavoda 8 m., la Brăila 5 m. și la rădăcina deltei abià 3 m. 66.

Geologicește constatăm aceeaș disimetrie. In timp ce câmpiile din stânga fluviului sunt acoperite de groase depozite quaternare, iar luncile — de aluviuni moderne, — podișul din dreapta se înfățișează ca un mozaic de roce eruptive, apoi paleozoice, mezozoice și terțiare, acoperite în mare parte de mantaua eolică a loessului. Aceleași strate terțiare, care acopere în Dobrogea suprafața, în câmpia Munteniei se află la mare adâncime sub nivelul Mării. La Mărculești, în Bărăgan, — la circa 40 km. spre apus de Cernavoda, — în urma sondajului făcut de inginerul C. Alimăneșteanu, s'a găsit quaternarul până la 40 m. sub nivelul Mării; levantinul până la 105 m.; dacicul până la 170 m.; ponticul superior între 170 și 178 m.; iar de acì până la 318 m. s'a străpuns sarmaticul, care în Dobrogea meridională acopere podișul înalt imediat sub loess [1]).

Pentru a explicà această disimetrie a malurilor dunărene, geologii Cobâlcescu [2]) și mai ales Drăghiceanu [3]) au invocat existența unei fàlii dealungul Dunării. Adecă, scoarța pământului fracturându-se dealungul unei linii, cele două aripi ale sloiului s'au deplasat vertical, în sensul că sloiul din câmpia română s'a scufundat la mare adâncime, iar cel dobrogean a rămas la înălțime în aer. Mai târziu Mrazec și Teisseyre au conceput această linie a Dunării ca un sistem de dislocări, care mărginește spre S și SE câmpia română, separând-o de Prebalcani și de cutele varisce ale Dobrogei după o direcție mai mult sau mai puțin paralelă cu Carpații [4]). De altă parte, faptul că o buză din spre fluviu a podișului dobrogean, dela Oltina spre Rusciuc, pe o lărgime de 10-20 km., este acoperită de strate pliocene [5]), care s'au așternut peste o suprafață de abra-

[1]) *C. Alimăneşteanu*: Sondagiul din Bărăgan. Bul. Soc. geogr. 1896. Vezi și Bulet. Soc. politecnice 1895.

[2]) *G. Cobâlcescu*: Studii geolog. și paleontol. asupra unor tărâmuri terțiare etc. Buc. 1883.

[3]) *M. Drăghiceanu*: Les tremblements de terre de Roumanie et des pays environants. Buc. 1896.

[4]) *L. Mrazec*: Quelques remarques sur les cours des rivières en Valachie, p. 35—37. Buc. 1898.

L. Mrazec et W. Teisseyre: Esquisse tectonique de la Roumanie p. 13, în Guide du Congrès intern. du pétrole III Ses. Buc. 1907.

L. Mrazec și I. Popescu Voiteşti: Contribuţiuni la cunoașterea pânzelor flișului pag. 554. An. Inst. Geol. V, fasc. II, 1914.

[5]) *R. Pascu*: Asupra prezenţei pliocenului în Dobrogea. Anuar. Inst. Geol. al Rom. III, 401 din 1909.

St. Manolescu: Comunicare preliminară asupra pliocenului din dreapta Dunării etc. Dările de seamă Inst. Geol. Rom. VII, p. 278—292.

ziune a cretacicului aproape orizontal, având totuş o pantă de abià 3 ‰ până la depozitele de aceeaş vârstă dela Mărculeşti, — a determinat pe geologul Murgoci să pună la îndoială existenţa unei singure fàlii şi să admită în locul ei «o depresiune cu inflecţiuni şi fàlii» [1]: iar disimetria profilului transversal al văii dunărene el o atribuie mai ales eroziunii îndeplinite de fluviu, în urma împingerii apelor sale spre dreapta, din cauza rotaţiei pământului (legea Babinet-Bayer), a vânturilor dominante de NE şi a bogatelor aluviuni aduse de râurile ce coboară din Carpaţi [2]). Probabil, adaogă acelaş autor, că în suportul mezozoic de fundament avem multe fracturi. Numai aşà ne putem explicà dispariţia, probabil prin scufundare, a bolţei anticlinalului din partea stângă a Dunării, între Rusciuc şi Silistra [3]). Cotul Dunării la Rusciuc se explică prin abaterea fluviului spre Nord, tocmai spre a ocolì această boltă anticlinală dela Turtucaia [3]).

Coborând Dunărea dela Galaţi la vale, observăm o disimetrie şi mai accentuată a văii sale. Câmpia basarabeană dela nord este dominată de înălţimile dobrogene dela sud, care cad repede spre fluviu dela înălţimi de peste 200 m. Faptul acesta se datoreşte cunoscutei linii de fractură în scoarţa pământului, transversală pe cutele Carpaţilor şi cu direcţia WNW-ESE: linia Focşani—Galaţi—Tulcea—Mahmudia, către Mare [4]). Ea separă depresiunea moldavo-basarabeană dela nord de horstul dobrogean dela sud. Scoarţa pământului nici astăzi nu s'a aşezat definitiv aici, pentru care cauză dealungul acestei linii avem o zonă seismică importantă în România [5]).

Spre răsărit Dobrogea se mărgineşte cu depresiunea adâncă a M. Negre, care şi-a realizat forma sa de azi abià spre sfârşitul ultimei epoce geologice. In această parte, marginea adevărată a Dobrogei nu trebuie s'o considerăm la actualul ţărm al Mării, ci departe în larg, unde şelful sau câmpia litorală submarină cade spre adânc printr'un povârniş mai pronunţat, adică pe la isobatha 150-200 m. Până la această adâncime şelful are o pantă destul de slabă. Pe paralela Constanţei el coboară 100 m. la 120 km., ceeace ar da o pantă de 0 m. 83 la km. Spre nord şelful se lărgeşte, spre sud se îngustează. Intre 100 m. şi 200 m. panta creşte simţitor, coborând la S. 100 m. la 6 km., iar la nord 100 m. la 30 km., ceeace ar da, în cazul întâi, o pantă de circa 17 m., iar în cazul al doilea o pantă de $3,_3$ m. la km. Dela 200 m. la 1000 m. fundul arată un povârniş foarte pronunţat, de 800 m. la 27 km., deci cu o pantă de 30 m. la km. In sfârşit, dincolo de isobatha de 1000 m. începe iar un fund mai slab înclinat şi mai puţin accidentat, de 10 m., la km. [6]).

Nu putem precizà dacă depresiunea aceasta a M. Negre este determinată, în raport cu Dobrogea, de fàlii sau mai curând de flexuri. A căutà însă fàliile chiar la actualul ţărm dobrogean, ni se pare hazardat. Insă semnul cel mai caracteristic al unei scufundări şi, prin urmare, al unei extensiuni a basinului M. Negre către Dobrogea şi, în ge-

[1]) *G. M. Murgoci*: Études géologiques dans la Dobrogea du nord. Anuar. Inst. Geol. Rom. VI fasc. II, p. 542—43.

[2]) *G. M. Murgoci*: La plaine roumaine et la Balte du Danube. III Congrès inter. du pétrole Buc. 1907.

[3]) *G. M. Murgoci*: Schiţă geofizică a Dobrogei nordice. Bulet. Soc. Geogr. 1912.

[4]) *L. Mrazec et W. Teisseyre*: Esquisse tectonique de la Roumanie. Guide du Congrès internat. du pétrole III Ses. Buc. 1907.

[5]) *M. Drăghiceanu*: Les tremblements de terre de la Roumanie etc. Buc. 1896.

Em. de Martonne: Les tremblements de terre de la Roumanie etc. An. Inst. Meteor. Rom. XVIII, 1902.

[6]) *L. Mrazec, E. Jekelius şi I. Atanasiu*: Harta geologică a României 1:1.500.000.

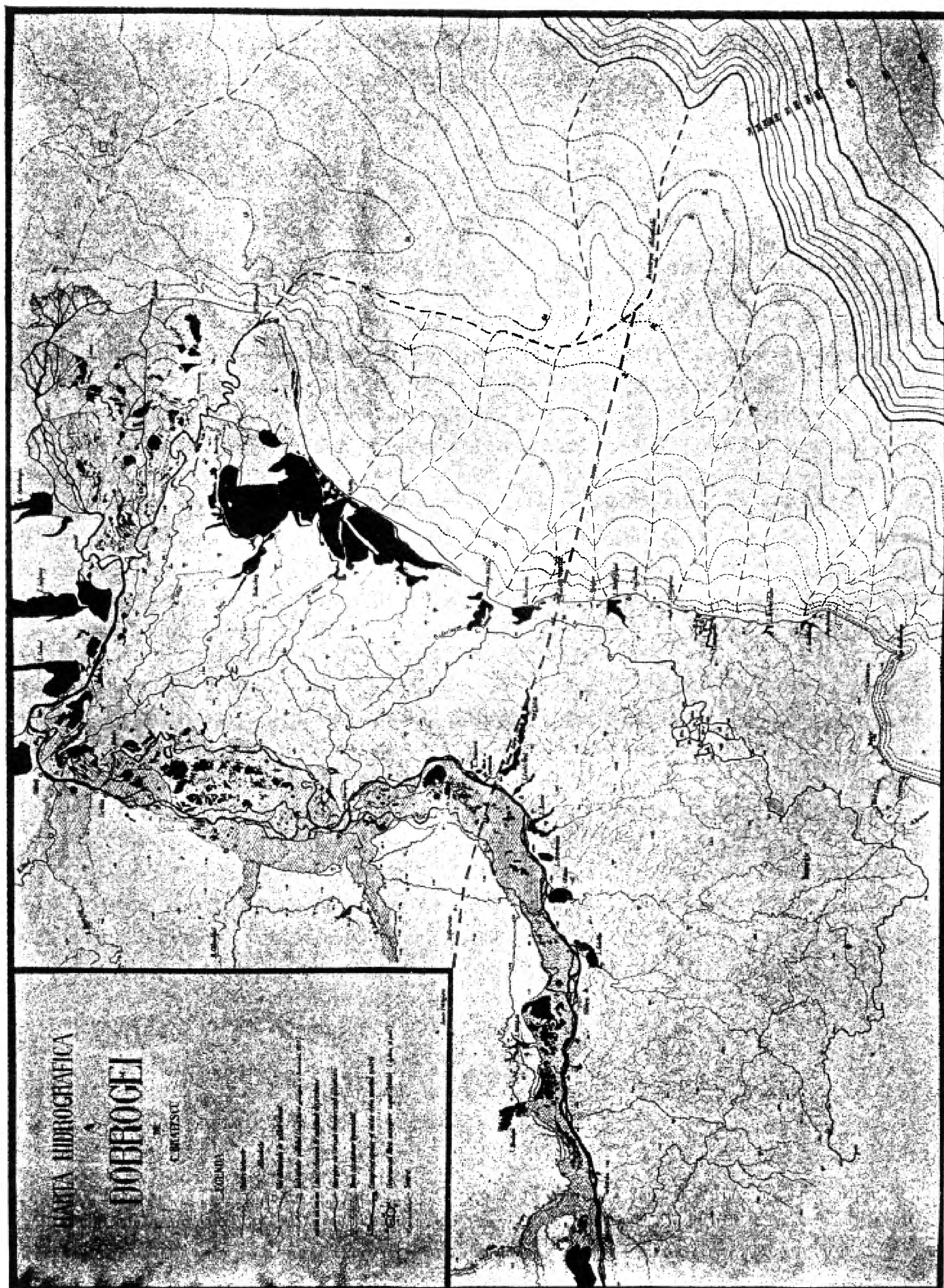

Fig. 3.

nere, către baia Fidonisi dintre provincia noastră și Crimeea, îl formează vechile văi continentale înecate. Aceasta se poate vedeà din analiza unei hărți marine care, prin mersul neregulat al isobathelor peste șelf, indică clar acest fenomen [1]).

Cea mai caracteristică dintre toate este valea submarină a brațului dunărean Sf. Gheorghe, căreia curba adâncimii de 60 m. îi desenează bine îngustimea și direcția. Intr'adevăr, dela gura actuală a acestui braț, mai precis dela SE de grindul insulă Sacalin, această vale submarină merge drept spre sud, ba chiar spre SSW până la curba de 70 m., apoi ocolește brusc spre E, către adâncimile mai mari ale Mării. Nimic de acest soiu în dreptul brațului Sulina și Chilia; dar imediat mai la N, în dreptul limanului basarabean Sasic, deci în prelungirea văii Cogâlnicului, vedem iar o vale submarină, cotind întâi spre SEE și apoi brusc spre S, pe la marginea de apus a insulei Șerpilor. (Vezi harta).

Aceasta ne arată că, înainte ca M. Neagră să-și fi lărgit basinul său în aceste părți, — fapt, dealtfel, geologicește recent, — șelful erà continent, adică un șes, în care Cogâlnicul și brațul Sf. Gheorghe își modelau văi puțin adânci; dar că, tot în acel timp, brațele Sulina și Chilia lipseau, ele fiind o formațiune deltaică mult mai târzie, mai precis din timpurile istorice. Faptul acesta se dovedește și prin aceea că, la tăerea brațului Sulina în dreptul marelui M, s'a găsit, între mila $13\frac{1}{2}$ și 19, la o adâncime de aproximativ 6—7 m., un strat de loess și mai la est, la mila 12, fosile de mari mamifere diluviale, precum: elephas primigenius și rhynoceros antiquitatis [2]), ceeace arată că uscatul basarabean se întindeà, înainte de scufundarea realizată în cuprinsul actualei delte, mult mai spre míazăzi și că Dunărea se vărsà în Mare printr'o singură gură: Sf. Gheorghe.

Mai spre sud, în dreptul lagunei Razim, deci a râurilor Telița și Taița, abià se schițează un ușor fund de vale spre vechiul braț submarin al Sf. Gheorghe. Sedimentarea din spre nord va fi șters formele slabe submarine. Dar, începând dela Tașaul, deci dela valea Casimcei, până la limanul Mangalia, observăm pe fundul Mării un sistem întreg de văi, ce se unesc mai în larg pe fundul șelfului într'o singură vale, la isobatha de 80 m., de unde ea continuă mai departe spre abis. Acest sistem cuprinde actualele văi dobrogene: Casimcea, Mamaia, Agigea, Techirghiol, Mangea Punar și Mangalia. La unele din ele n'au rămas pe continent decât abià obârșiile în care, spre țărmul Mării, găsim limane; la altele le-a rămas întreg cursul mijlociu și superior: Casimcea, Mangalia. Aceleași văi submarine se pot urmărì și mai departe spre miazăzi, către Caliacra și Varna. In zona țărmului însă ele dispar, fiind sedimentate de curentul litoral N-S.

Fenomenul acesta trebuie să fie general pe toată laturea de N și W a Mării Negre. El a fost constatat și la fluviile Ucrainei, ale căror văi înecate s'au putut urmărì de geologii ruși, dar și la gura Bosforului, — o veche vale a râului Kiathane unit cu Alibei în Cornul de Aur [3]). Această scufundare a uscatului și lărgirea basinului M. Negre către

[1]) *C. Brătescu*: Harta geologică a României. Recenzie în Analele Dobrogei, 1927, p. 163—165.

[2]) *Gr. Antipa*: Regiunea inundabilă a Dunării Buc. 1910. Nota 1 pag. 104—106, apud inginer Ch. Kühl.

[3]) *N. Sokolow*: Ueber die Entstehung der Limane Süd-Russlands. Mémoires du comité géologique X, 4, 1895.

Beiträge zur Kenntnis der Limane Süd-Russlands. Verh. d. Russ. Mineral. Ges. St. Petersb. 1897. Bd. XXXV, p. 1—18.

Der Mius — Liman und die Entstehungszeit der Limane Süd-Russlands. Verhandl. d. Russ. etc. 1902. Bd. 40 p. 35—112.

țara noastră este un fenomen geologicește mai recent și el datează de după depunerea, cel puțin parțială, a loessului în aceste locuri.

Iată, prin urmare, cauzele aspectului peninsular al Dobrogei. Mărginită din trei părți de trei depresiuni: Câmpia Română la W, depresiunea moldavo-basarabeană la N și marea căldare a M. Negre la E, — această peninsulă ne apare ca un sloi înalt al scoarței terestre, ca un podiș, care domină regiunile din prejur întocmai ca o fortăreață. Partea de nord a podișului este, din punct de vedere geologic, un horst.

GENEZA HORSTULUI DOBROGEAN ȘI ROSTUL SĂU

I. *Linia Peceneaga—Camena*

Deacurmezișul Dobrogei de Nord, între localitățile Peceneaga la Dunăre și Camena în apropierea Mării, scoarța pământului arată o linie de fractură cu direcția NW-SE, numită «linia Peceneaga—Camena» [1]). Ea este marcată și prin prezența unui lanț de intrusiuni magmatice de granit și porfir. Linia aceasta nu are însă caracterul unei fàlii tipice, care și din punct de vedere morfologic să se pună clar în evidență și nici a unei linii de puternică încălecare a regiunii șisturilor verzi dela sud peste zona cretacică dela nord. E mai degrabă o linie tectonică de slabă rezistență, spre care cutele dela sud «cad în cascadă» și sunt strivite de massivele eruptive din lungul acestei fàlii. Marea însemnătate a ei constă în faptul că desparte horstul dela nord, supus unei întreite mișcări orogenetice, de platforma prebalcanică dela sud, care ocupă mijlocul și sudul provinciei și care este una din rarele regiuni ale Europei unde se pot urmărì, din cretacic până azi, o întreagă serie de mișcări verticale epirogenetice. In prelungirea acestei linii către Carpați cade zona de cea mai mare depresiune a câmpiei Române, caracterizată prin numeroase lacuri sărate și cutremure de pământ, adică zona din spre Focșani-Mărășești; iar în prelungirea ei spre Mare găsim o limită a formațiunilor deltaice din spre nord.

II. *Zona șisturilor verzi dela sud*

Spre miazăzi de această linie importantă se întinde, în Dobrogea, zona șisturilor verzi [2]). Ea cuprinde ca un brâu întreaga provincie dela Dunăre până la Mare, pe

W. Penk: Grundz. der Geol. des Bosporus. Veröffentl. des Inst. für Meereskunde. Neue Folge. Heft 4.

[1]) *L. Mrazec*: Distribuția rocelor verzi în flișul României. Dările de seamă ale Instit. Geol. Rom. II, Dec. 1910.

Sur la ligne de chevauchement Peceneaga-Camena C. R. Séances Inst. géol. Roum. III, 1912—15.

G. Macovei: Observations sur la ligne de chevauchement Peceneaga-Camena. C. R. Inst. géol. R. III Mai 1912—15.

D. M. Cădere: Les roches éruptives de Camena. An. Inst. geol. X (1921—24) p. 240—299. Buc. 1925.

C. I. Motaș: Die Tuffitzone der mittleren Dobrogea und die Kieslagerstätte von Altântepe. Berlin 1913 și în Zeitschr. für praktische Geologie 1913.

G. M. Murgooci Cercetări geologice în Dobrogea nordică. An. Inst. Geol. Rom. V. fasc. II p. 451—452.

[2]) *R. Zuber*: Ueber die Herkunft der exotischen Gesteine am Aussenrande der Karpath. Flyschzone. Verh. d. geolog. Reichsanst. 1903.

R. Pascu: Răspândirea șisturilor verzi, a jurasicului și neocretacicului în Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom. III, fasc. II, p. 395—399. Buc. 1910.

o lărgime de circa 40—50 km., întinzându-se spre sud până la o linie ce-ar unì aproximativ Hârşova cu Mamaia. Este o zonă foarte intens cutată, în care se pot distinge o serie de sinclinale şi anticlinale, întocmai ca şi 'n stratele paleozoice dela nord; însă totul este nivelat prin eroziune până aproape de stadiul unei perfecte peneplene. Importanța acestui brâu de şisturi cristaline verzi, cuprinzând pe alocuri şi frumoase cristale de pyrită, stă pe de o parte în faptul că reprezintă cele mai vechi formaţiuni geologice din țara noastră, fiind socotite de vârstă silurică, — dealtfel fără nici o probă paleontologică, — iar de alta că aparține, ca şi horstul din nord, unui străvechiu lanț de munți, lanțul cimmeric, care legà odinioară Dobrogea cu Sudeții. Acest lanț muntos s'a scufundat în partea sa intermediară îngropându-se în sedimente marine care, mai târziu, prin cutare, au dat naştere lanțului terțiar al Carpaților răsăriteni. Urmele acestei catene cimmerice se mai văd şi azi în aceşti Carpați, atât în klippele şi conglomeratele de material «exotic» de şisturi verzi şi alte roce paleozoice aflate în flişul munților, cât şi în direcția culmilor paralele, NW-SE, aceeaş ca şi 'n Dobrogea.

III. *Horstul dobrogean din nord*

La miazănoapte de linia Peceneaga—Camena se întinde horstul dobrogean, care multă vreme a fost o taină pentru geologi; căci, dacă sudul face parte evidentă din platforma prebalcanică, nordului nu i s'a putut aflà o bucată de vreme legătura cu Carpații. Privit pe o hartă geologică, horstul acesta arată o mare varietate de formaţiuni sedimentare şi eruptive, paleozoice şi mezozoice. Terțiarul nu s'a putut constatà însă nicăiri şi chiar dacă va fi fost în laturea din spre Dunăre, el a fost cărat prin denudare. In acest complex de formaţiuni putem distinge trei regiuni deosebite:

a) regiunea nord-vestică a formaţiunilor paleozoice;
b) regiunea nord-estică a formaţiunilor triasice; şi
c) regiunea sudică a formaţiunilor cretacice.

a) *Regiunea nord-vestică a formaţiunilor paleozoice*, cu înălţimi dominante în «Munții Măcinului» şi mai ales în culmea Grecilor, este o zonă lată de aproximativ 20 km. şi ocupă tot colțul de NW al Dobrogei. Spre răsărit ea se întinde până la meridianul Teliței, iar spre miazăzi până la o linie ce ar unì satele Regina Maria şi Traian. In afară de această zonă principală, paleozoicul apare numai insular dealungul Dunării, între Tulcea şi Mahmudia şi de sub pătura cretacică a Babadagului. Zona principală paleozoică e împărțită în două printr'o bandă, lată de 4—5 km., de conglomerate, gresii şi şisturi detritice, laminate prin presiune şi având direcţia generală NW-SE. Este banda formaţiunilor anthracolithice sau a stratelor de Carapelit, numite astfel de Mrazec şi Pascu după dealul Carapelit, iar nicidecum după tipul rocelor negre pelitice,

I. Simionescu: Sur l'origine des conglomerats verts du tertiaire carpatique. An. Sc. Univ. Iassy. 1911.

L. Mrazec şi Popescu-Voiteşti: Contrib. la cunoaşterea pânzelor flişului. An. Inst. Geol. Rom. V, fasc. II, 1914.

G. M. Murgoci: Cercet. geol. în Dobr. nord. An. Inst. Geol. Rom. V, fasc. II, p. 451—452.

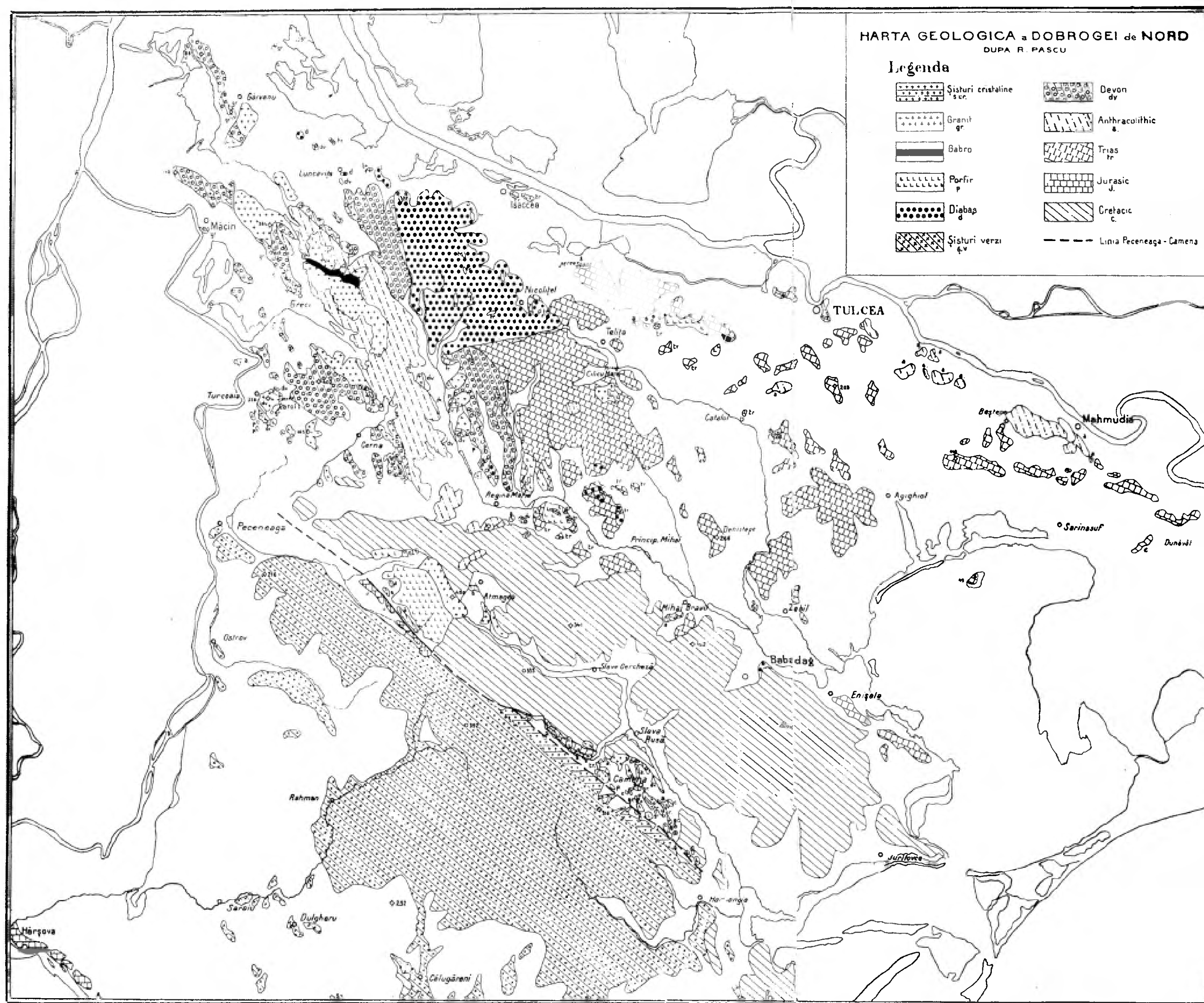

HARTA GEOLOGICA a DOBROGEI de NORD
DUPA R. PASCU
Legenda
Şisturi cristaline
s.cr.
Granit
gr
Gabro
Porfir
p
Diabas
d
Şisturi verzi
ş.v
Devon
dv
Anthracolithic
a.
Trias
tr
Jurasic
J.
Cretacic
c.
Linia Peceneaga - Camena
TULCEA
Măcin
Isaccea
Niculiţel
Mahmudia
Peceneaga
Babadag
Enişala
Jurilovca
Agighiol
Sarinasuf
Atmagea
Mihai Bravu
Slava Rusă
Rahman
Cerna
Turcoaia
Ostrov
Hârşova
Dulgheru
Călugăreni

Fig. 4

care nu sunt predominante. De o parte și alta a acestei benzi de vârsta carboniferă avem două zone devonice, cam de aceeaș direcție NW-SE, ca și a șisturilor verzi, formate din quarțite tari, — care prin eroziune au rămas în chip de corneturi ce domină un relief tocit —, din filite, gresii, conglomerate silicioase, calcare cristaline, şisturi calcaroase etc. Faciesul rhenan și fauna devonică a acestei formațiuni ne arată, după Simionescu, mari afinități cu regiunea devonică din peneplenea thraco-bithynică, de ambele laturi ale Bosforului. In sfârșit, întreaga zonă paleozoică e pătrunsă de numeroși sâmburi lentiliformi de granit și porfir, cari reprezintă o serie de laccoliți înșirați în direcția NW-SE, dealungul unor vechi anticlinale și descoperiți prin eroziune de acoperișul de roce paleozoice sub care erau ascunși [1]). Roca eruptivă rezistentă din care sunt formați acești laccoliți a făcut ca ei să rămână în relief în crestele și vârfurile înălțimilor care, împreună cu cele de cvarțit, dau regiunii înfățișarea unei peneplene accidentate de numeroase și dese corneturi, asemenea peneplenei bithynice, iar nu celei thracice sau rhenane.

b) *Regiunea nord-estică a formațiunilor triasice*, cu înălțimi dominante paleozoice în lungul Dunării și cu câteva vârfuri izolate, sedimentare și eruptive în interior, — cuprinde toată Dobrogea de Nord, dela meridianul Isaccei până la capătul peninsulei Dunavățului și dela Dunăre spre Nord până dincoace de râul Taița în sud. După I. Simionescu, triasul marin dobrogean seamănă în totul cu cel alpin și nu arată afinități cu cel german. Fauna amonitică este în întregime de tip mediteran, iar variațiile de facies arată o înrudire completă cu tipul alpin. Avem un facies amonitic de calcare roșii marmoreene, apoi un facies argilos și unul coraligen (insula Popina din l. Razim). Gresii tari quarțoase și chiar pe alocuri quarțite, formează vârfurile înălțimilor izolate, cum e cunoscutul punct de ascensiune și observație, Denistepe (266 m.); și tot din gresii și conglomerate triasice e și insula Șerpilor din M. Neagră. In sfârșit, șisturile argiloase, ca mai puțin rezistente la eroziune, ocupă mai ales locurile joase. Toate aceste formațiuni sunt cutate, spre apus aproape tot așa de intens ca și paleozoicul din NW și sunt străbătute de erupții porfirice, mai tinere ca vârstă, care formează înălțimile dela Somova și Câșla și însuș frumosul pisc Consul dela marginea de SW a zonei triasice. Inălțimile platformei dela sud de Isaccea, cuprinse în triunghiul Rachel—Nifon—d. Telița, sunt

[1]) *K. Peters*: Grundlinien der Geographie u. Geologie von Dobrogea. Wien 1867.

I. Simionescu și D. Cădere: Notă preliminară asupra stratelor fosilifere devonice din Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom. 1908, pag. 361.

L. Mrazec și R. Pascu: Note sur la structure géolog. des environs du village d'Ortachioi. Bul. Sc. Sc. București V, 1896, pag. 285—286.

L. Mrazec: Note sur un granit à Riebeckite de Turcoaia. Bull. Soc. Inginer. din Rom. 1908.

D. M. Cădere: Notă asupra granitului dela Măcin. An. Inst. Geol. Rom. IV, 1910.

St. N. Cantuniari: Notă prelim. asupra granit. cu Riebeckit și Egirin dela M. Carol și Piatra Roșie. An. Inst. Geol. Rom. IV, 1910.

Masivul eruptiv Muntele Carol I-Piatra Roșie. An. Inst. Geol. Rom. VI, 1914.

D. Rotman: Comunicare prelimin. asupra masiv. erupt. dela Greci. An. Inst. Geol. Rom. IV, 1910.

Masivul eruptiv dela Greci. An. Inst. Geol. Rom. VII, 1913.

I. Simionescu: Fauna devonică din Dobrogea. An. Acad. Rom. Sec. III, Tom. II, 1924. pag. 1—16.

Aperçu géolog. sur la Dobrogea. Guide des excursions. 1927.

G. M. Murgoci: Cercet. geolog. în Dobrogea de Nord. An. Inst. Geol. V, fasc. II.

formate dintr'o bogată erupţie de diabaze, reprezentând cea mai întinsă suprafaţă de roce plutonice din Dobrogea [1]).

Privită de pe vârful Teliţei (290 m.), Dobrogea de Nord arată, la contactul între zona paleozoică şi cea triasică, un contrast viu atât din punct de vedere morfologic, cât şi mai ales din punct de vedere vegetal.

c) *Regiunea de sud a formaţiunilor cretacice* [2]) se intercalează ca un brâu, dela Dunăre până la ţărmul lagunei Razim, între regiunea paleozoică şi triasică dela nord şi regiunea şisturilor verzi dela sud, de care se desparte prin linia tectonică Peceneaga —Camena. Orientată ca şi celelalte zone dela NW spre SE, ea umple cu sedimentele sale calcaroase şi gresoase un soiu de albie sinclinală, a cărei lărgime maximă din spre Mare este de circa 16 km. Geologiceşte această fâşie cretacică reprezintă, prin urmare, o depresiune; din punct de vedere morfologic însă, ea este un podiş sau o platformă înaltă, străbătută în sensul lungimii de valea râului Slava, care i-ar puteà împrumutà numele ei.

IV. *Mişcări orogenetice* [3])

Sloiul dobrogean din nord a fost supus unei întreite mişcări orogenetice, care a creat în cele din urmă o catenă muntoasă, ce se întindeà din provincia noastră până în Sudeţii Boemiei. Sloiul acesta ne arată urmele sau rădăcinile unor cute mezozoice, mai evidente ca 'n orice parte a Europei. El a procurat literaturii geologice şi termenul de *cimmeric.*

1. *Prima fază orogenetică este aceea a cutelor varisce*, care au dat naştere unor munţi, ale căror trunchiuri formează fundamentul horstului dobrogean. Cutarea aceasta a fost însoţită de puternice erupţiuni magmatice, cărora se datoresc massivele granitice din culmea Pricopanului şi Grecilor şi sâmburii laccolitici Carol I, d. Şoimului (Atmagea) şi alţii, descoperiţi prin erosiune, precum şi porfirele dela Balabancea, Regina Maria şi de lângă linia tectonică Peceneaga—Camena.

După Mrazec «această veche catenă variscă se ridicà aproximativ în regiunea ocupată astăzi de Carpaţii orientali; ea se găsià în prelungirea Dobrogei, erà continuarea

[1]) *K. Peters*: op. cit.

I. Simionescu: Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. Fauna triasică inferioară din Dobrogea. An. Acad. Rom. Publ. Fond. Adamachi. Tom. V, (1910—13) No. 29 Buc.—La Faune du Trias infér. de Dobrogea. Bullet. Sect. Acad. Sc. Roum. (C. R.). Tom. I, (1912—13) p. 114—125. Buc. 1913. Studii geolog. şi paleont. din Dobrogea. VI. Fauna Amoniţilor triasici dela Hagighiol. Publ. Fond. Adam. V, No. 34. Buc. 1914. Fauna triasică din ins. Popina. Publ. fond. Adam. IV, No. 26. Buc. 1910. Fauna dela Deşli-Caira. Publ. Fond. Adam. IV, No. 26. Buc. 1910. Aperçu géolog. sur la Dobrogea. Guide des éxcurs. 1927.

G. M. Murgoci: Cercet. geol. în Dobrogea de N. An. Inst. Geol. Rom. V, fasc. II.

[2]) *I. Simionescu:* Le Néocrétacé de Babadag. Bull. Sect. Sc. Ac. Rom. Tom. II (1913—14), p. 67—72. Buc. 1914.

Asupra cretaceului superior din împrejurimile sat. Başchioi. An. Inst. Geol. Rom. III. p. 263. Buc. 1909.

[3]) *L. Mrazec et W. Teisseyre:* Esquisse téctonique de la Roumanie. Guide du Congrès intern. du pétrole III sés. Buc. 1907.

L. Mrazec: Distribution des roches vertes dans le Flysch de la Roumanie C. R. des Séances de l'Inst. Géol. Roum. II, 1910.

I. Simionescu: Guide des Excursions, etc, 1927.

G. M. Murgoci: Cercet. Geol. în Dobrogea de N. An. Inst. Geol. Rom. V fasc. II, p. 445—478.

ei şi formà o individualitate geografică independentă de Sudeţi, de cutele varişte getice şi întrucâtva de sistemul podolic».

In mezozoic mişcarea orogenetică reînviază în două faze.

2. *Faza cimmerică veche*, la finele triasului, însoţită de bogatele erupţii de magme diabazice, care acopere regiunea Niculiţelului în triunghiul Rachel — Nifon — d. Teliţei.

3. *Faza cimmerică nouă*, căreia i se datoreşte cutarea stratelor jurasice superioare dela Hârşova şi datează din cretacic.

Increţită astfel definitiv în cretacic şi consolidată prin numeroasele intrusiuni magmatice de granite, porfire şi diabaze, catena muntoasă cimmerică s'a fragmentat. Partea intermediară, ce există pe locul Carpaţilor orientali de azi, s'a scufundat sub mările secundare şi terţiare, care au acoperit-o cu sedimente. Din aceste sedimente apoi, prin încreţire şi înălţare, s'a creeat lanţul terţiar al Carpaţilor răsăriteni; însă fundamentul lor cimmeric, cu roce exotice atât Carpaţilor, cât şi platformei ruseşti, iese la iveală în conglomeratele de şisturi verzi, în klippele de roce paleozoice şi chiar în petecile de carbonifer din Carpaţii Moldovei şi ai Galiţiei. Din vechiul lanţ cimmeric n'a rămas astfel decât horstul dobrogean lângă M. Neagră. El este bine limitat faţă de împrejurimi prin acele linii de fractură ale scoarţei terestre, recunoscute şi descrise pentru prima oară de L. Mrazec. Aceste linii sau fàlii «*datează din cretacic* şi, cu toate că sunt ascunse în mare parte sub depozitele diferitelor etaje geologice, sau sunt mascate prin cutările ce s'au continuat (în Carpaţi) până în quaternar, ele totuş reies în evidenţă graţie tectonicei generale a regiunilor pe care le străbat. Este sigur că ele au jucat un rol important în toate mişcările ce s'au succedat din cretacic până în quaternar; căci tocmai graţie acestor linii, mişcările au fost descompuse, dirijate şi efectele lor limitate şi modificate» [1]).

Cuprins pe de o parte între sistemul de dislocări ce mărgineşte spre E Câmpia Română şi între depresiunea M. Negre, iar de alta între fàlia, transversală pe lanţul Carpaţilor, Focşani—Galaţi—Tulcea şi linia Peceneaga—Camena, adecă între depresiunea basarabeană şi platforma prebalcanică, — horstul dobrogean rămâne, din cretacic până azi, un bloc solid şi ţapăn, aproape cu totul refractar viitoarelor mişcări orogenetice, dar care, prin aşezarea sa faţă de Carpaţi, a jucat un rol hotărâtor în imprimarea unei direcţii sigmoidale acestui lanţ terţiar de munţi. Din acest punct de vedere, Dobrogea are aceeaş importanţă pentru geneza Carpaţilor ca şi platforma prebalcanică dela sud, sloiul Podoliei dela răsărit şi munţii Sandomirului dela miazănoapte. Intre aceste sloiuri periferice eterogene, unele reprezentând platforme cu strate concordante, aproape orizontale, iar altele munţi străvechi şi foarte ruinaţi şi între lanţul tânăr al Carpaţilor, scoarţa pământului s'a spart în compartimente dealungul unor linii de fractură, longitudinale şi transversale faţă de Carpaţi, formând depresiunile pericarpatice: wolhynică, galiţiană, moldo-basarabeană şi cea getică. Horstul Dobrogei a jucat, prin urmare, rolul unui soiu de mol de rezistenţă la aceà cotitură a Carpaţilor, care a fost cea din urmă a se înălţa, — dovadă depozitele levantine încreţite, — şi în

[1]) *L. Mrazec et W. Teisseyre:* Esquisse tectonique de la Roumanie. Guide du Congrès intern. du pétrole III Sés. Buc. 1907. p. 13.

dreptul căreia, dealungul liniei de fractură Focşani—Galaţi—Tulcea avem şi cea mai încercată zonă seismică din România [1]).

PLATFORMA PREBALCANICĂ DOBROGEANĂ

Pe când Dobrogea de Nord reprezintă rămăşiţele unui lanţ muntos, în care forţele tangenţiale orogenetice au fost active în trei rânduri şi, prin geneza Carpaţilor, are legătură cu aceştia, — Dobrogea de Sud reprezintă partea peninsulară a platformei prebalcanice şi, prin caracterele sale stratigrafice şi morfologice, arată că a fost sloiul supus unor repetate mişcări verticale epirogenetice. După Simionescu, provincia aceasta este una dintre rarele regiuni ale Europei unde se pot urmări asemenea oscilări din cretacic până astăzi.

Faţă de fragmentul de lanţ muntos, foarte intens cutat şi tocit până la rădăcină, în care din punct de vedere morfologic vedem o peneplene cu corneturi, cu platforme şi terase, — sudul este un podiş cu strate uşor înclinate, în care mările terţiare au depus, în transgresiunile lor repetate, o succesiune de pături mai mult calcaroase şi nisipoase şi unde mişcările tangenţiale au avut un foarte slab răsunet. Este o peneplene tipică, unde pretutindeni spre orizont se arată numai linii întinse, orizontale. E un contrast izbitor între nord şi sud, nu numai din punct de vedere geologic, dar şi morfologic şi, în genere, geografic.

Ceeace caracterizează depozitele terţiare ale Dobrogei meridionale este discontinuitatea lor. Aceasta arată că regiunea a fost teatrul unor repetate transgresiuni şi regresiuni marine. Ele stau aşternute peste păturile cretacice, care la rândul lor acopere pe cele jurasice, acestea din urmă aşezate discordant peste şisturile verzi paleozoice. Stratul terţiar cel mai întins este sarmaticul, care acopere cea mai mare întindere a podişului central şi meridional, începând dela nord de Valea Cara Su până dincolo de frontiera cu Bulgaria. Această întinsă pătură sarmatică, formată din bancuri dese de calcar fosilifer sau cu tipare de Mactra variabilis Sinz., Tapes gregaria Partsch şi chiar Mactra bulgarica, precum şi din calcare oolitice sau poroase, uneori gresoase şi argiloase, — acopere transgresiv toate formaţiunile mai vechi, care au fost supuse unei abraziuni intense. Numai în văile relativ adânci, care taie podişul, apar formaţiuni mai vechi terţiare şi cretacice, precum şi spre hotar, unde denudarea a descoperit largi suprafeţe de formaţiuni mezozoice cretacice. Jurasicul apare spre malul Dunării, între Hârşova şi Boasgic, într'o fâşie lungă de 32 km., în pături slab încreţite, cu direcţia generală WNW-ESE şi tăiate diagonal de cursul actual al Dunării; apoi în carierele dela Canara, lângă Constanţa, formând ferestre de întindere mai mică.

După Sarmatic întreaga Dobroge iese din apele Mării şi rămâne continent până azi. Numai pe o buză de podiş, înaltă de peste 100 m., din spre depresiunea Câmpiei Române, unde în tot cursul pliocenului mai dăinueşte un golf marin şi apoi un lac levantin, — făcând ca Dobrogea să apară într'adevăr ca o peninsulă înconjurată din trei părţi

[1]) *I. Simionescu:* Guide des éxcursions, etc. 1927, pag. 354—355. *S. Mehedinţi:* Le pays et le peuple roumain. Buc. 1927, p. 48—52.

de Mare, — găsim o zonă lată de 10—20 km. de depozite pontice, dacice și levantine, între localitățile Vlahii și Turtucaia. Mările și lacurile pliocenului au acoperit astfel puțin din suprafața unei margini de platformă și au înaintat în chip de golfuri pe văile slab schițate, ce se deschideau și atunci spre nord și vest.

Tot în această epocă pliocenă placa sarmatică a suferit slabe ondulări; iar mișcările scoarței au creat, între Dunăre și Mare, în Deliorman, o mare și largă boltă anticlinală, a cărei direcție este aceeaș ca și a cutelor vechi și a fundamentului varisc, adică dela NW spre SE. Suprafața denudată a acestei bolți a scos la lumină stratele mai vechi cretacice din fundament. Astfel Dobrogea prebalcanică devine o peneplene, care de acum rămâne să fie supusă jocului mișcărilor epirogenetice quaternare și eroziunii diluviale, care i-a dat și caracterul mai accentuat al reliefului ei de azi.

In sfârșit, peste toate aceste formațiuni ale trecutului geologic, s'a așternut depozitul eolic al loessului venit din spre nord, pe alocuri foarte subțire, în unele părți însă foarte gros, încât îngroapă cu totul și nivelează un relief preloessian, a cărui structură este astfel sustrasă cercetării noastre [1]).

MORFOLOGIA DOBROGEI

I. ÎN DILUVIU

Podișul Dobrogei, în întregime, a fost supus unor mișcări epirogenetice pozitive care, mergând paralel cu perioadele pluviale, corespunzătoare celor glaciare din nord, au deslănțuit forțele erosiunii și au dat naștere unei serii de caractere morfologice circumdobrogene, ca și din interiorul provinciei, pe care le vom cercetà în cele următoare. Din acest punct de vedere, Dobrogea intră în zona regiunilor periferice marei calote glaciare din nord, care, în extensiunea sa maximă s'a apropiat mult de M. Neagră, — până

[1]) *Sabba Ștefănescu:* Étude sur les terrains tertiaires de Roumanie. Lille 1897.

V. Anastasiu: Contribution à l'étude géologique de la Dobrogea. Paris 1898.

Fauna calcarului dela Canara. Asoc. rom. p. înaint. și răspând. St. Congres II, Buc. 1903, p. 395—397.

Esquisse géologique sur la Dobrogea. Congr. intern. du pétrole, 1907, pag. 241—249.

M. de Launay: L'hydrologie souterraine de la Dobroudja, etc. Annales des mines 1906.

R. Pascu: Asupra prezenței pliocenului (dacicului) în Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom. III, fasc. II, p. 400. Buc. 1909.

Cercetări preliminare asupra lac. Techirghiol. An. Inst. Geol. Rom. IV, 1910.

I. Simionescu: Straturile jurasice dintre Hârșova și Boascic. An. Inst. Geol. Rom. III, fasc. I, 1909, p. 1.34.

Jurasicul dela Cârjelari. An. Inst. Geol. Rom. IV, fasc. I, 1910, p. 157—162.

Aperçu géolog. sur la Dobrogea. Guide des éxcursions, 1927.

G. Macovei: Asupra extensiunii numuliticului în Dobrogea. D. de S. Șed. Inst. Geol. Rom. Vol. III, 1915.

Sur la présence du premier étage méditerranéen dans la Dobrogea. C. R. Séances Inst. Geol. R. III, 1911—12.

Sur l'âge et la variation des facies des terrains sédim. de la Dobrogea mérid. C. R. Séances. T. II, 1910—11, p. 63—84.

St. Manolescu: Comunicare preliminară asupra pliocenului din dreapta Dunării, cuprins între Canlia și Caramancea. D. d. s. Șed. Inst. Geol. Rom. VII, p. 278—292, 1915—16.

G. M. Murgoci: Cercet. geolog. în Dobrogea de Nord. An. Inst. Geol. Rom. V fasc. II, 1911.

la Kiev, — și care, dacă în Scandinavia a determinat o scufundare a scoarței terestre sub greutatea enormă a massei de ghiață, în schimb, în regiunile periferice a determinat o înălțare, cauzată probabil de o înceată migrare de magmă subcrustală din spre scutul fino-scandinav și, în genere, de sub regiunea acoperită de calota glaciară, spre periferii [1]). Această mișcare epirogenetică pozitivă a influențat nu numai Dobrogea, ca sloi izolat între liniile sale de fractură, dar și ținuturile mărginașe. Urmele acestei înălțări se văd în caracterele morfologice de care ne ocupăm.

1. Un efect al înălțării și erosiunii diluviale sunt *terasele dunărene*. Determinate ca vârstă de G. Murgoci, ele au fost descrise, între alții, de G. Vâlsan și puse în legătură cu mișcările epirogenetice dobrogene de C. Brătescu [2]). Aceste terase dunărene se termină în părțile Brăilei, se scufundă sub aluviuni mai recente și nu mai apar mai la vale. Ele sunt cu atât mai largi și mai greu de limitat cu cât ne coborîm în josul apei, dar cu atât mai înguste și mai precise, cu cât înaintăm spre apus. Câte terase găsim, atâtea înălțări au fost, urmate de câte o pauză, în care fluviul și-a putut formà lunca cea nouă. In stadiul cel mai înaintat al ridicării, Dunărea își aveà și lunca cea mai îngustă, care astăzi se găsește la 23 m. sub nivelul Mării în dreptul Cernavodei. Aceasta însemnează că și acì, după atingerea maximului de înălțare, a urmat o scufundare, în care perioadă Dunărea a început a sedimentà, spre a-și păstrà echilibrul de profil față de nivelul Mării; iar terasele inferioare din spre Brăila au trebuit să fie îngropate sub noile aluviuni, care formează actuala luncă, adecă Balta. Terasele dunărene se păstrează foarte bine pe stânga fluviului, în marginea Câmpiei Române; spre dreapta ele au fost suprimate aproape peste tot — excepție între Rusciuc—Turtucaia, — prin erosiune laterală, din cauza abaterii fluviului spre marginea platformei prebalcanice, din care cauză această platformă cade spre Dunăre cu pante abrupte dela o înălțime peste 100 m.

Pe porțiunea dintre Giurgiu—Oltenița găsim o primă terasă mică la circa 75 m.; terasa principală superioară se află la 55—60 m.; terasa următoare la 35—40 m. și, în fine, terasa inferioară la 18—23 m. Suprafața podișului la Rusciuc este de peste 140 m., pe când suprafața Câmpiei Române la Giurgiu de 85—90 m. Stratele cretacice dela suprafața platformei prebalcanice se află sub Câmpia Română la mare adâncime sub nivelul Mării. In sondajul dela Filaret, sarmaticul, care în Dobrogea apare și la peste 200 m. înălțime, a fost atins abià la 875 m. sub nivelul Mării; iar cretacicul nici n'a fost ajuns la 1000 m. La Mărculești, în Bărăgan, cretacicul apare la 318 m. sub nivelul Mării, sarmaticul la 178 m., iar pliocenul, care acopere suprafața unei margini de podiș dobrogean la peste 100 m. peste nivelul Mării, apare abià la 72 m. sub nivelul Mării [3]).

[1]) *A. Penck:* Glaziale Krustenbewegungen. Sitz.-Ber. preuss. Akad. Wiss. Bd. 24.—1922.

A. Born: Isostasie und Schweremessung. Berlin 1923.

F. Nansen: Strandflat and isostasy. Krist. 1922.

[2]) *G. M. Murgoci:* La plaine roumaine et la Balta du Danube. Congr. intern. du pétrole. 1907, p. 223—240.

G. Vâlsan: Câmpia Română. Extr. din Bulet. Soc. Geogr. Rom. XXXVI, 1915.

C. Brătescu: Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunării de jos. Bulet. Soc. Geogr. Rom. 1920.

[3]) *Harta geolog. a României.* Ed. I, 1927. Scara 1: 1.500.000. Vezi și profilurile, pag. 228—229 din *Murgoci*: La plaine roumaine, etc.

Această denivelare între platforma prebalcanică și Câmpia Română s'a produs dealungul cunoscutului sistem de fălii, numite ale Dunării, în cretacic și s'a accentuat în terțiar și cvaternar; însă în diluviu a urmat o înălțare, egală după Murgoci, pe ambele maluri dunărene, căci altfel n'am găsì terase la aceeaș înălțime deoparte și alta; ceeace însemnează că nu poate fi vorba de linii de fractură chiar sub lunca acestui fluviu.

Din cauza erosiunii laterale, prin abaterea Dunării spre dreapta, terasele de sub malul dobrogean au dispărut cu desăvârșire: în schimb ele se păstrează bine pe malul stâng, unde ating o lărgime considerabilă. Așà între lacurile Mostiștea și Gălățui, Câmpia Română se află la o altitudine de aproximativ 45 m.; terasa primă e la circa 35 m., a doua la 22 m., Balta la circa 15 m. Podișul Dobrogei din față lasă spre fluviu o coastă repede și înaltă de peste 100 m.; iar suprafața sa se înalță în spre S. La răsărit de Călărași, sub câmpia înaltă de peste 40 m., se întinde pe malul Borcei o terasă largă, a cărei înălțime se ține între 21—23 m. și numai lângă Baltă avem un rest de terasă mai înaltă, un vechiu grind de 26 m. Podișul Dobrogei se termină acì cu aceeaș coastă repede de peste 100 m., înălțându-și suprafața spre miază-zi. Balta însăș are abià 11 m. înălțime. Paralelizarea și racordarea acestor terase ne arată că cele mai înalte din susul fluviului nu-și au corespondentul la vale nici măcar în suprafața câmpiei, ceea ce dă indicii prețioase asupra evoluției părții de răsărit a Câmpiei Române.

In ce privește vârsta teraselor, concluzia la care s'a ajuns (Murgoci) este următoarea:

Cea dintâiu terasă, tăiată de Dunăre, de sigur este terasa superioară. Ea a fost roasă în depozitele quaternare formate din pietrișul și mai ales nisipul adus de râurile din Carpați, dar și din Balcani. De acì urmează că terasele sunt un fenomen posterior așternerii acestor sedimente quaternare și, deci, nu s'au produs chiar dela începutul acestei epoci, căci o lungă parte din quaternar a fost necesară pentru sedimentarea Câmpiei Române cu pietrișuri și nisipuri, care la București ajung azi până la 60 m. sub nivelul Mării, iar la Mărculești 35 m., dovadă că în tot timpul sedimentării s'a produs, paralel, și o scufundare a Câmpiei. Dar prezența pietrișului balcanic (silex, verrucano, șisturi verzi), venit din Balcani și din platforma cretacică prebalcanică, sub loess, în terasa superioară dunăreană din Câmpia Română, mai însemnează că, în perioada când se așterneau aceste pietrișuri, Dunărea încă nu existà în acea parte, fapt stabilit pentru întâia oară de geologul Murgoci [1]).

De altă parte, toate terasele Dunării, tăiate în platforma prebalcanică, deci și cea inferioară, sunt acoperite de o pătură groasă de loess, ceeace însemnează că loessul este mai recent decât această terasă inferioară. Prin urmare, fixarea în timp a sculptării teraselor dunărene, provocată de înălțările epirogenetice repetate ale regiunii, cade între terminarea sedimentării fluviale a Câmpiei Române, ca punct inițial și începutul sedimentării eolice a loessului în aceste părți, ca punct final, adecă nici la începutul, nici la sfârșitul quaternarului, ci mai către mijlocul lui [2]).

[1]) *G. M. Murgoci:* La plaine roumaine, etc., pag. 233: «La terrasse supérieure du Danube est plus récente que le gravier quaternaire à Elephas primigenius, dont les éléments constituants provenaient des Balkans et de la Bulgarie».

[2]) *C. Brătescu:* Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunării de jos. Bulet. Soc. Geogr. XXXIX, 1920.

Resturi de terase dunărene diluviale sunt și așà numitele «*popine*» sau «*grădiști*» din Balta Ialomiței. Siliștea Trămșanii, cu o înălțime absolută de 27,6 m., e un rest din terasa din față, dela marginea Bărăganului, unde la satul Cadâna avem 25 m. Siliștea Grădiștea stă cu 22,5 m. peste nivelul Mării. Grădiștea Coslogenilor are o înălțime absolută de 18 m. Grindul Dichisenilor de 17 m.; Pochina de 27,3 m.; Pochina Vlădenilor de 25,4 m.; Pochina cu vii de 24 m. și Blogodeasca de 22 m. peste fața Mării, când Balta dimprejur are între 10—11 m.; plus o sumă de alte popine mai mici, ale căror înălțimi variază, în urma erosiunii, între 15—30 m., sunt toate niște martori de eroziune din vechile terase diluviale de pe stânga fluviului.

2. Tot ca urme ale înălțării și eroziunii diluviale mai sunt și *adâncile văi dobrogene* ale căror funduri de piatră, astăzi aluvionate în urma scufundării postlossiene, se află la mare adâncime sub nivelul Mării și al Dunării. Așà s. ex. gura văii Cara-Su trebuie să fie la circa 23 m. sub nivelul Mării, după cum se poate deduce din prezența unei vechi albii de Dunăre diluvială găsită la această adâncime la piciorul din spre Dobrogea al podului Regele Carol I dela Cernavoda; deasemenea, gurile văilor Oltina, Mărleanu, Vederoasa și Baciul, sculptate adânc, aproape în chip de cañon, în platforma sudică dobrogeană, trebuie să se afle la cel puțin 20 m. adâncime, după cum constată geologul St. Manolescu. Aceeaș adâncire diluvială o constată Murgoci la văile râurilor Buzău, Călmățui și Ialomița din Câmpia Română, care au trebuit să ție pas în eroziune cu nivelul de bază din ce în ce mai adânc al Dunării, pe măsură ce se producea înălțarea regiunii.

3. Dacă trecem în nordul provinciei, nu mai găsim martori din terasele Câmpiei Române, ci *insule stâncoase*, izolate de înălțimile pietroase ale Dobrogei peste Dunăre sau în bălți. Așà, în Balta Brăilei, în fața muntelui de granit Carol I, se ridică mica insulă Blasova, formată din gresie de carapelit. Inălțimea ei de 49 m., superioară nu numai terasei, dar și Câmpiei Române din față, exclude posibilitatea interpretării sale ca un martor rămas dintr'o terasă dunăreană, cum ar fi popinele din Balta Ialomiței. La fel cu Blasova și alte insule stâncoase precum: Piatra Fetei și Podu din balta Jijilei, formate din cvarțit; Popina mare și mică din balta Crapina, formate din granit și porfir; Popina ascunsă, aproape de Luncavița, din calcar și diabaz; Piatra, aproape de Rachel și Stânca-mică aproape de Parcheș; în fine, stâncile de șisturi argilo-quarțoase dela Cartal și Stânca, de calcar triasic dela M-rea Teraponte de peste Dunăre, în Basarabia, — nu sunt decât resturi din relieful dobrogean rămase la periferie și reduse ca suprafață și înălțime prin abrasiunea mărilor pliocene și quaternare, ca și prin denudare.

4. Nici fragmentul de *terasă* de sub stânca Monumentului dela Tulcea (22 m.) și nici larga câmpie circulară de sub dealurile Saricei, pe care o vom numì «*terasa Niculițel-Saona*», cuprinsă între Isaccea—Niculițel—M-rea Saona, acoperită de loess și având o înălțime de circa 50 m. peste nivelul Mării, — nu se pot admite ca vechi terase dunărene, cum au fost înclinați unii a crede. Inălțimea lor în fața bălților și a depresiunii basarabene ne împiedecă a admite un curs de fluviu cu țărmul stâng în aer. Ele pot fi

privite mai curând ca resturile unor terase de abraziune marină, probabil dela începutul diluviului sau din pliocen, realizate deci cu mult înainte ca Dunărea să fi ajuns în aceste părţi şi la alte raporturi de nivel cu Marea, ca cel actual [1]).

5. In diluviu, Dobrogea fiind supusă înălţării, *valea Dunării*, redusă pe o singură albie, trebuie să fie căutată adânc sub actualele aluviuni. Aceasta se certifică nu numai prin aflarea loessului la circa 6 m. sub nivelul Mării în cuprinsul deltei actuale, sub canalul marelui M dela braţul Sulina, ceeace arată o prelungire a câmpiei basarabene către sud, — dar şi prin faptul că singur braţul Sf. Gheorghe ne arată o albie diluvială pe şelful submarin din estul Dobrogei. Fluviul curgeà, în faza celei mai pronunţate înălţări diluviale, lipit de marginea de N a podişului dobrogean şi la oarecare adâncime importantă sub nivelul actual, păstrându-şi profilul de echilibru faţă de nivelul marin de bază de atunci; iar văile basarabene se continuau până la fluviu. Abià mai târziu, după depunerea loessului, văile acestea fură înecate şi transformate în golfuri, mai apoi în limane; iar cursul Dunării fu alungat departe, înapoi, de apele mării, care înaintară, prin delta actuală şi pe lunca Dunării, un golf. Prezenţa în mijlocul deltei, la o adâncime de până la 7 m., a unor resturi de mamifere terestre, precum Elephas primigenius, Rhinoceros antiquitatis şi altele [2]), poate da indicii asupra timpului când în cuprinsul deltei actuale erà încă şesul basarabean.

6. Spre laturea de răsărit a Dobrogei, *câmpia litorală* dela nordul lagunei Razim, acoperită de loess şi având o altitudine de 5—8 m., nu e decât o suprafaţă de veche abraziune marină, ridicată în diluviu, deci o terasă diluvială. Tot de atunci datează şi slaba depresiune din spre Morughiol, ocupată azi de câteva lacuri sărate, deci un vechiu braţ de mare, care izolà de restul Dobrogei micile coline din capătul peninsulei Dunavăţul. Terase diluviale mai aflăm şi în unele văi ocupate de limane, mai evidente la Mangalia şi Taşaul.

7. Insă semnul cel mai izbitor al denivelării pozitive a Dobrogei faţă de Mare în diluviu îl vedem în adâncimea relativ însemnată a văilor de erosiune fluvială sub nivelul Mării actuale şi mai ales în prelungirea lor peste şelful vecin până la zeci de chilometri depărtare de ţărmul actual. La un foraj făcut pe mai multe linii în limanul Mangalia, nu s'a dat în unele locuri de fundul primitiv al văii nici la 16 m.; acelaş pare a fi cazul şi la Techirghiol [3]). Sistemele de văi submarine, urmărite pe suprafaţa şelfului, ne duc la concluzia existenţii unui ţărm dobrogean la mare depărtare de cel actual. Cartografierea precisă a fundului M. Negre ar puteà aduce lumini preţioase în controversa ridicată de geologii ruşi (Andrussow, Sokolow), dacă mişcările epirogenetice ale scoarţei sau oscilările de nivel ale Mării sunt cauza denivelărilor pe cari le constatăm

[1]) *G. M. Murgoci* în Cercet. geolog. în Dobr. de Nord, p. 402 (An. Inst. Geol. V, 2) oscilează între a o considerà ca terasă de eroziune a Dunării sau de abraziune marină levantină. In urmă pare a se hotărî pentru a doua părere.

[2]) *Gr. Antipa:* op. cit. p. 105—106, nota I.

[3]) *C. Brătescu:* Lacul Mangalia. Bulet. Soc. R. de geografie, 1915.

R. Pascu: Cercetări preliminare asupra lacului Techirghiol. Vezi profilele. An. Inst. Geol. Rom. IV, 1, 1910, p. 63.

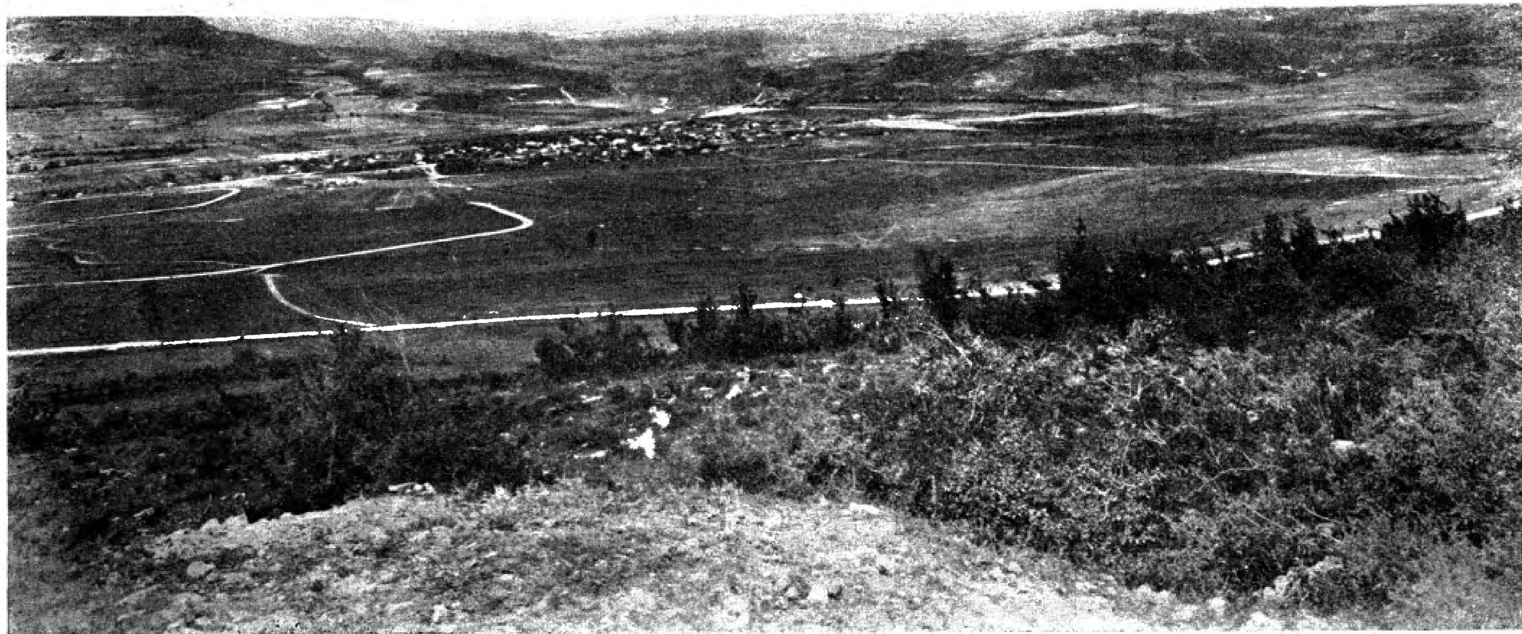

Fig. 5. Valea-fără-iarnă (Batova) cu nivelurile sale de erosiune. *«Fotoglob-Constanţa».*

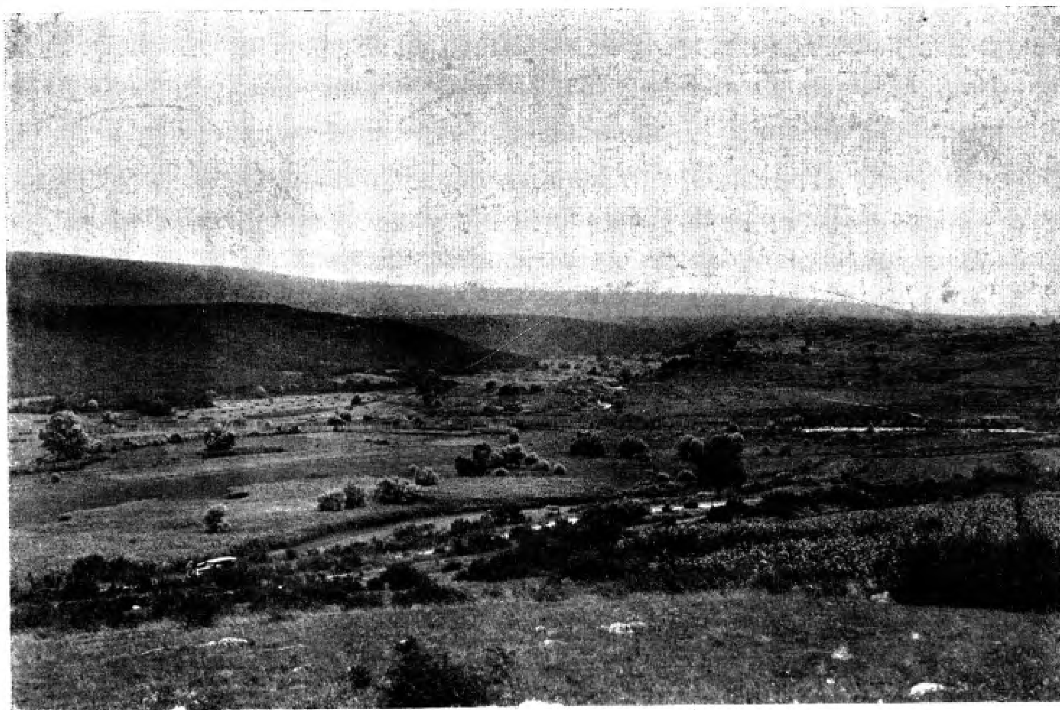

Fig. 6. Valea-fără-iarnă (Batova) cu terasele sale. «Fotoglob-Constanța».

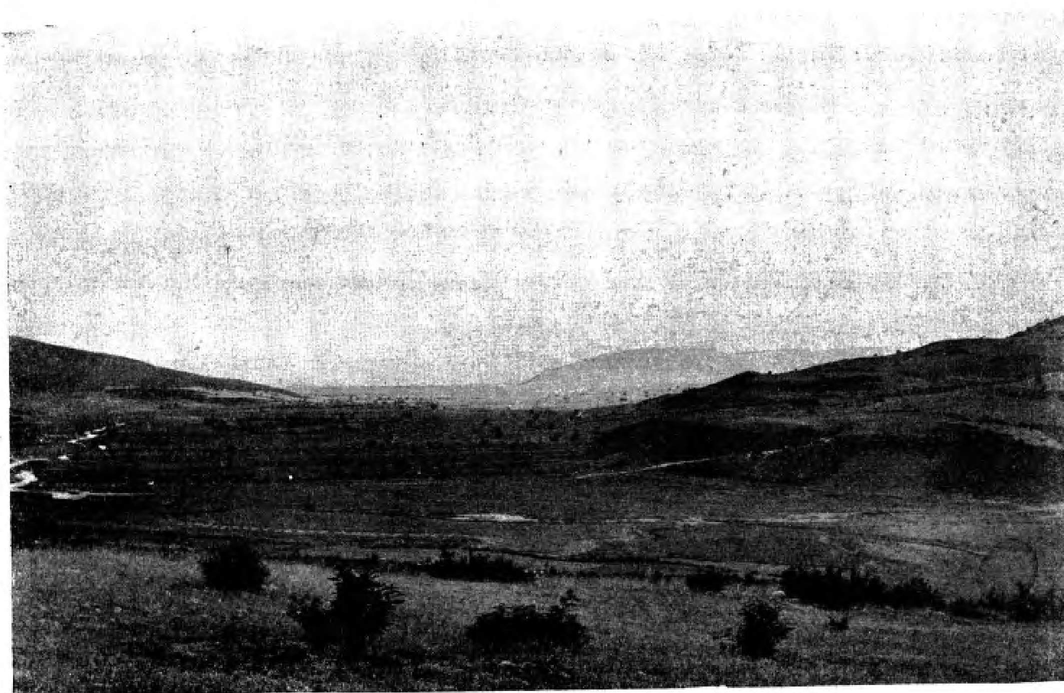

Fig. 7. Gura Văii-fără-iarnă (Batova). «Fotoglob-Constanța».

împrejurul acestei Mări în cvaternar [1]). In orice caz, fapt sigur este că șelful Mării spre Dobrogea și spre golful Odesei erà continent, dominat în întinderea sa câmpoasă de mica insulă a Șerpilor, pe atunci o colină, la apusul căreia curgeà râul basarabean Cogâlnicul, iar la răsărit Nistrul [2]).

8. In sfârșit, spre miazăzi, Valea-fără-iarnă (Batova) dela hotar arată, deasemenea, — în afară de o largă vale superioară matură, probabil pliocenă, încă și o vale inferioară cu terase quaternare, care s'ar puteà paraleliza cu cele contemporane lor din lungul Dunării, între Rusciuc—Turtucaia și ar aruncà o lumină deosebită asupra boltirii anticlinalului din Deliorman în această perioadă geologică. Ar fi o greșală însă a considerà drept terase de abraziune marină, înălțate în diluviu, acele comune terase de surpare dela coasta Dobrogei, terase care se formează și astăzi și care sunt datorite surpării malurilor de loess, care odihnesc peste un strat de argilă impermeabilă, la nivelul căreia (10—20 m. peste fața Mării, după loc) izvorăsc ape subterane [3]). Asemenea terase de surpare, foarte frumos desvoltate, se văd la Constanța, unde se formează și astăzi, dar mai ales la stațiunea balneară Carmen Sylva și la Tuzla.

II. DUPĂ DEPUNEREA LOESSULUI

Se produce o nouă denivelare a Dobrogei față de Mare, de data aceasta negativă [4]). Ținutul începe a se scufundà ca și părțile vecine din Câmpia Română; se produc ușoare

[1]) *N. Andrussow:* La Mer Noire. No. 29 din Guide des excurs. VII-e congrès géol. internat. St. Petersb. 1897.

Sur l'état du bassin de la Mer Noire pendant l'époque pliocène. Bull. de l'Acad. Imper. des Sc. St. Petersb. N. Ser. III (XXXV), 1892, p. 437.

Die Probleme der weiteren Erforschung des Schwarzen Meeres und der angrenzenden Länder. Beilagen zu Mémoiren de l'Acad. Impér. des Sc. de St. Petersb. Tom. LXXII No. 3, 1903.

N. Sokolow: Op. cit.

R. Sevastos: La pénétration de eaux de la Mediterranée dans la Mer Noire. Ann. Sc. Univ. Iassy. T. VI f. 1, p. 24—28, Iași 1909.

[2]) *C. Brătescu:* Recensie asupra hărții geologice a României Fd. I, 1926. Anal. Dobr. 1927.

[3]) *C. Brătescu:* Coasta de răsărit a Constanței. Anal. Dobr. VII, 1926, p. 65 și urm.

G. Vâlsan în «Coasta de Argint». Bulet. Soc. R. R. Geogr. 1926, pag. 79, pomenește în treacăt de o «platformă litorală» suspendată la 80 m. deasupra Mării, largă de 1—2 km. și lungă de 6 km., ramificându-se pe văi secundare, peste care s'ar puteà întinde Balcicul. (Și în nota 2). Această platformă se poate urmări dela Cavarna până în Bulgaria, având ramificații pe văi și ridică una din cele mai interesante probleme morfologice ale Coastei de Argint. Autorul nu lămurește geneza acestei platforme, cum o numește d-sa.

Pavel Nicolae în Dare de seamă asupra excursiei Soc. Soveja, Bul. Soc. Geogr. 1927. Tom. XLVI, pag. 154, arată că cercet. d-lui Ficheux R. și Vergez-Tricom disting 3 cicluri de eroziune, datorite schimbărilor nivelului de bază. Un nivel de eroziune e la 65—70 m., al II-lea la 40—50 și al III-lea la 15—20 m. Distinge terasele acestor cicluri pe Valea Balcicului, lungă de 3 km. ½, pe Valea Palatului și Batova. Cercetările mele din Valea Batovei și la coasta de Argint m'au dus la concluzii ceva mai diferite, care se vor expune la timpul lor.

[4]) *C. Brătescu:* Delta Dunării, geneza și evoluția sa morfol. și cronolog. Bulet. Soc. R. R. Geogr. XLI, 1922.

Lacul Mangalia. Bulet. Soc. R. R. Geogr. 1915.

Mișcări epirogenet. și caract. morfolog. în basinul Dunării de jos. Anal. Dobr. An. I, 4, pag. 569.

A. Penck: Geologische und geomorphologische Probleme in Bulgarien. Der Geologe No. 38, Nov. 1925, pag. 849—873.

răsturnări de profil; iar Marea, în transgresiunea sa, intră pe gurile văilor de eroziune diluvială și le transformă în golfuri. In scurt, consecințele morfologice au fost următoarele:

1. *Innecarea câmpiei dela răsăritul Dobrogei și transformarea ei într'un șelf.*

In largul Mării rămâne insula Șerpilor ca o miră naturală, înaltă de 37 m. Abraziunea i-a creeat faleze stâncoase de 12—18 m., cu masse mari de blocuri dărâmate la piciorul lor, ceeace face foarte grea acostarea. Spre NE insula înaintează un promontoriu cu suprafața aproape plană, un rest de terasă la 12—15 m. peste nivelul Mării. După Murgoci, într'un slab sinclinal al acestei peninsule se văd pietrișuri de quarțite și conglomerate locale și un lehm roșu asemenea celui dela baza loessului din malurile Mării dela Odesa și Constanța. Aceasta face pe autor să creadă că insula a fost acoperită odinioară de loess, dar că el a fost spălat de ploi și spulberat prin deflațiune. Insă insula Popina din laguna Razim e acoperită în bună parte de loess, ceeace ne dă un indiciu sigur nu numai pentru originea eolică a acestui depozit, dar și pentru denivelările ce au urmat după depunerea lui [1]).

2. *Innecarea văilor dobrogene la gura lor din spre Mare și transformarea lor în golfuri, mai apoi în limane.*

Fără excepție, toate văile au ajuns cu fundurile lor primitive sub nivelul Mării. Țărmul Dobrogei capătă astfel un aspect mult mai complicat ca în diluviu. Unele văi au fost înnecate până aproape de obârșia lor, cum este spre ex. Mamaia; altele numai în cursul lor inferior și mijlociu, cum ar fi Mangalia și Tașaul. Mai apoi tendința de regularizare a țărmului a împins evoluția până la maturitate. Curentul litoral marin, purtând spre miazăzi sedimentele dela gurile Dunării și din măcinarea falezelor, a închis toate gurile acestor golfuri cu fâșii înguste de nisip, cu perisipuri, pe care astăzi se formează dune, transformând golfurile în limane. Evoluția mai departe a acestor limane a făcut ca unele din ele, care primesc ape dulci din afluenți, sau din puternice izvoare subterane, să se îndulcească cu desăvârșire. Tipic este limanul Mamaia de lângă Constanța [2]), al cărui nivel stă cu circa 1,80—2 m. (după cantitatea anuală de precipitări) peste fața Mării și care se scurge în aceasta printr'un șuvoi puternic, formând o cascadă la moara Mamaia de circa 1,50 m. Alte limane, fără izvoare bogate, au fost în întregime izolate de Mare prin perisipuri și supuse evaporării, care în această parte a Dobrogei precumpănește asupra precipitărilor. Tipic pentru acest caz este cunoscutul liman Techirghiol [3]), — faimos și pentru băile sale de nămol, — al cărui nivel stă la aproape 1,50 m. sub fața Mării și a cărui sărătură este de patru ori mai mare; deasemenea limanul Tașaul care, înainte de construirea canalului de legătură cu Mamaia (1927), scăzuse la aproape 1,90 m. sub nivelul Mării, concentrându-și sărătura

[1]) *G. M. Murgoci:* Cercet. geolog. în Dobrogea de N., p. 313—314. An. Inst. Geol. V fasc. 2 Buc. 1914.

[2]) *C. Brătescu:* Mișcări epirog. și caract. morfol. în basin. Dunării de jos. Bul Soc. Geogr. XXXIX, 1920.

[3]) *R. Pascu:* Cercet. prelim. asupra lac. Techirghiol. An. Inst. Geol. Rom. IV fasc. 1, 1910, p. 63 și urm.

Șaabner Tuduri: Lacurile și bălțile sărate din România, Techirghiol, Asoc. rom. p. înaintarea și răspândirea științelor. Congres II. București 1903, p. 1008—1018, Buc. 1908.

C. Stătescu: Techirghiol. Revista pădurilor. An. XII, 1897, p. 1—5. Buc. 1897.

Fig. 8. Vedere arătând diferența de nivel (circa 1 m. 90) între limanul *Mamaia* (dreapta) și mlaștinile din spre Mare (stânga). «*Fotoglob-Constanța*».

Fig. 9. Limanul *Mamaia* cu insula *Ovidiu*. «*Fotoglob-Constanța*».

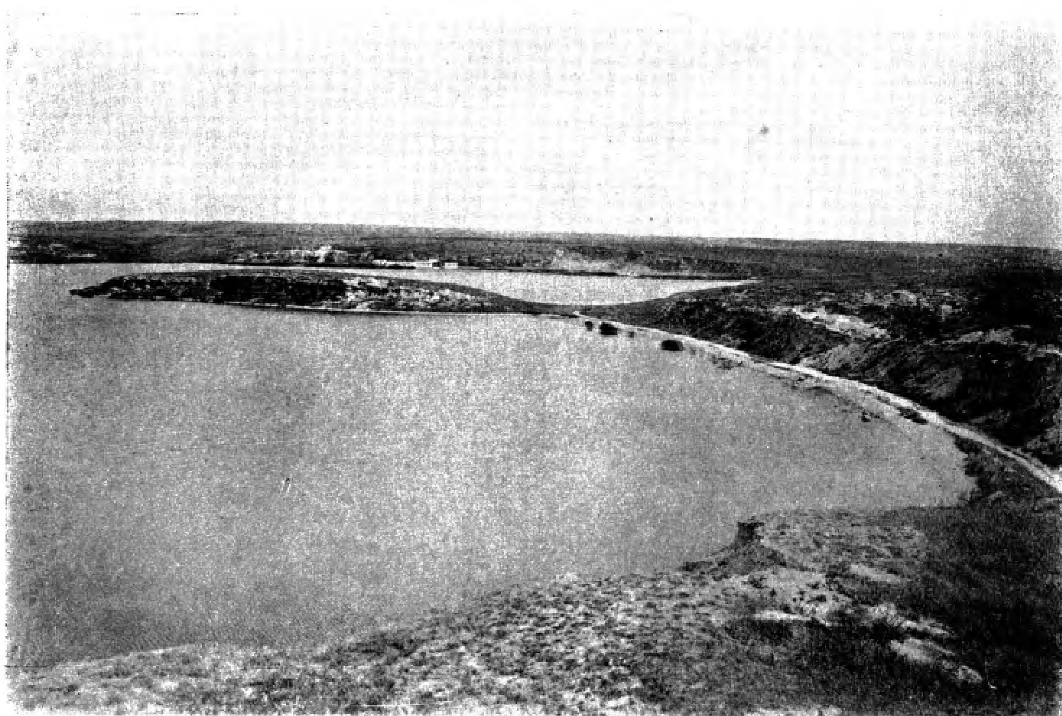

Fig. 10. Vedere parţială a limanului *Mangalia* cu peninsula din faţa băilor sulfuroase.

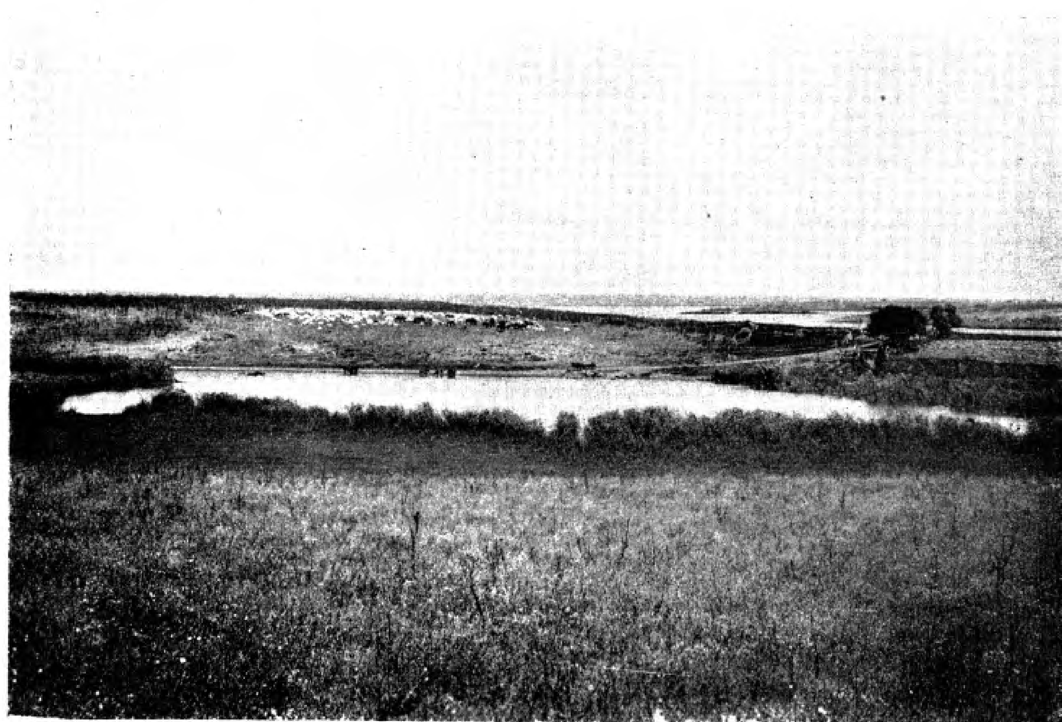

Fig. 11. Limanul *Duran-culac*. «*Fotoglob-Constanţa*».

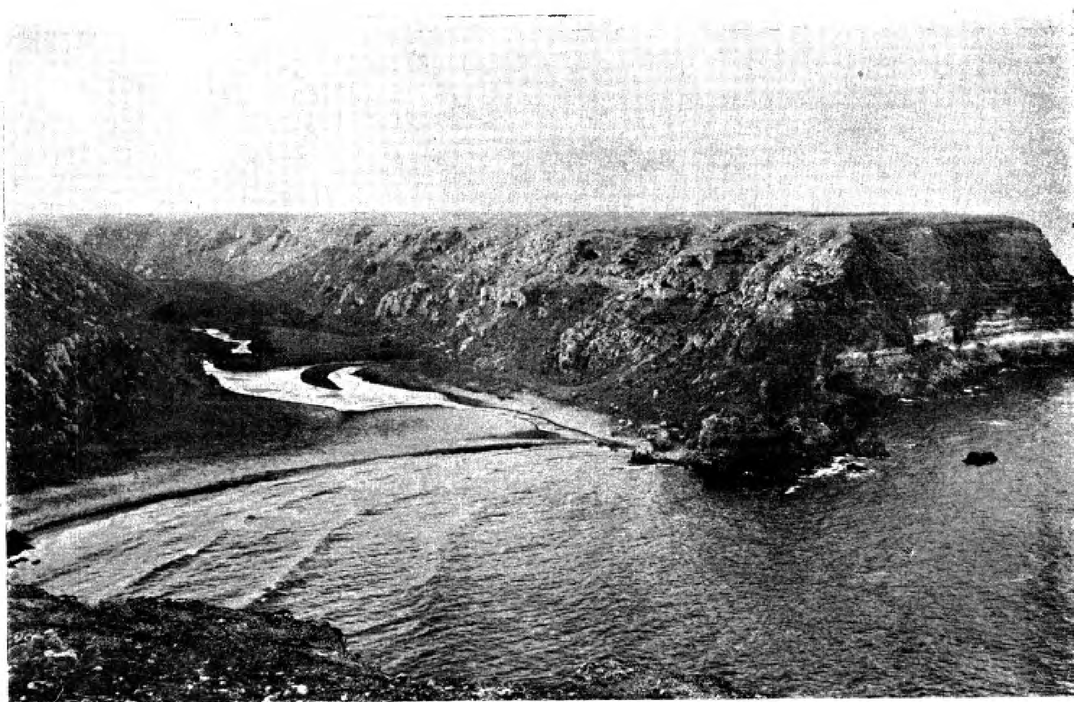

Fig. 12. Valea în cañon și limanul *Bolata* la N. de capul Caliacra. *«Fotoglob-Constanța»*.

Fig. 13. Terasa de surpare de la Carmen Sylva. *«Fotoglob-Constanța»*.

şi pierzând o mare parte din fauna sa anterioară [1]). Dăm acì un tablou al celor mai însemnate limane şi lagune dobrogene [2]), cercetate în anii 1906—1907:

LIMANE şi LAGUNE	Clorură de Sodiu, g.	Clorură de magneziu, g.	Sulfat de sodiu, g.	Sulfat de magneziu, g.	Sulfat de calciu, g.	Carbonat de magneziu, g.	Carbonat de calciu, g.	Suprafaţa ha.	OBSERVĂRI
Techirghiol	*75.5273*	—	9.7017	1.1625	0.9326	—	—	1232	Izolat de Mare
Taşaul	25.6300	—	2.2820	1.0660	1.9774	—	—	2183	» » »
Razim (Portiţa) .	12.9968	3.1454	2.2750	—	—	—	—	—	Comunică cu Marea
» (Sarichioi) .	11.6157	2.6394	1.7732	—	—	—	—	—	» » »
» (Popina) .	8.7350	2.2578	1.6294	—	—	—	—	—	» » »
Tatlageac	8.6120	0.2454	—	0.6293	0.5011	—	—	162	Izolat de Mare
Tăbăcăria	6.3071	0.9235	—	1.1718	0.3685	—	—	108	Intră Marea pe furt.
Mangalia (liman) .	3.1722	—	—	0.3216	—	0.2863	0.1802	115	Se scurge în Mare
Mangalia (balta) .	0.6130	—	0.0618	—	—	0.1127	0.1372	140	» » » »
Comarova	0.5870	—	0.0810	—	—	0.1330	0.1760	52	Izolat de Mare
Mamaia	*0.3985*	0.2244	—	0.0167	0.1458	—	—	2120	Se scurge în Mare

Evoluând mai departe, aceste limane sunt predestinate a devenì mici şesuri de acumulare. Praful adus din stepă, nisipul spulberat de vânturile mării din perisipuri şi dune şi mai ales ţărâna spălată de ploi în limane, contribue la astuparea lor. Pentru aceea în anul 1922, în luna August, am aflat limanul Gargalâc cu desăvârşire uscat, — graţie de sigur şi climei secetoase —, oferind priveliştea unei farfurii cuprinse între mici faleze şi cu reflexe cenuşii-argintii din pricina sărurilor, aşà încât trezià iluzia unui lac cu ape liniştite. Limanul Mangalia arată aceeaş tendinţă spre înpotmolire [3]). Dela ridicarea topografică din 1888 până azi, aluviunile cărate de ploi, în urma răscolirii stepei cu plugul, au astupat aproape 3 km. din coada lacului, unde grosimea de nămol trece de 10 m. Pentru aceea adâncimea acestor limane nu e mare: Mangalia cu maximum 12 m.; Techirghiol cu 10 m.; Mamaia şi Razim cu 5 m.; Taşaul cu 1,50—2 m. etc.

O consecinţă a scufundării Dobrogei şi a transgresiunii Mării sunt şi cele câteva insule pietroase, rămase mai departe de ţărm. Aşà în laguna Razim se ridică Popina (49 m.), şi Bisericuţa (3 m.); iar în limanul Taşaul, — Insula fără Nume (circa 5 m.). Pe unele din ele sedimentarea le-a legat de ţărm, cum sunt s. ex. insulele din limanul Mangalia, apoi Istria şi Grădiştea din l. Razim.

3. *Falezele coastei dobrogene.*

Ţărmul Dobrogei se poate împărţì în două mari diviziuni:

a) Dela gurile Chiliei până la Capul Midia e un ţărm de aluvionare, zidit de valuri şi curentul litoral, ce coboară către sud, din bogatele sedimente pe care fluviul le varsă în Mare.

[1]) *C. Brătescu:* Lacul Taşaul. Analele Dobrogei. An. III, p. 522—538.

[2]) Anuar. Instit. Geol. al Rom. Vol. I fasc. 3, pag. 391—394. Vezi şi *T. Porucic:* Originea limanurilor. Natura, An. II, 1907, No. 9.

[3]) *Comandor C. Negru:* Lacul Mangalia. Rev. Armatei, XXXII No. 4, p. 228 din 1914.
C. Brătescu: Lacul Mangalia. Bulet. Soc. R. R Geogr. 1915.

b) Dela Capul Midia până la hotarul cu Bulgaria, la Ecrenè, e un țărm drept și înalt, cu faleze, un țărm de abraziune și surpare, întrerupt din distanță în distanță de gurile înnisipate ale limanelor. Până la capul Caliacra el urmează, ca o linie ușor șerpuită, direcția generală N-S, iar de acì se arcuește spre apus până la Ecrenè. Inălțimea cea mai mare o găsim la Coasta-de-argint, unde, la Balcic, trece de 200 m., adăpostind de vânturile dominante de N-E un țărm cu priveliști încântătoare [1]). La cetatea dela Caliacra el coboară până la 45 m., cu faleze bătute furios de valuri pe furtună. Ceva mai spre nord de vălcica Câșlei faleza are 60 m.; dar de acì până la Capul Midia, nicăeri nu

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 14. Terasa de surpare dintre farul Tuzla și Carmen Sylva (Vedere din far).

găsim la promontorii înălțimi mai mari. La farul dela Șabla malul are abià 8 m.; la farul dela Tuzla 30 m.; la Constanța 40 m. și la Midia, în marginea de sud a lagunelor, abià 10 m. [2]).

Imersiunea, relativ recentă, a Dobrogei a pus în contact direct cu valurile unei mări furtunoase roce puțin rezistente la abrasiune, cum este loessul, argilele, marnele și chiar calcarul sarmatic, ceeace a înlesnit regularizarea acestei coaste într'un timp destul de grăbit. Deaceea coasta înaltă dela răsăritul Dobrogei se înfățișează ca o linie ușor ondulată, oferind băi larg arcuite, cu plăji întinse dar înguste și capuri prea puțin înaintate în Mare. Privită de pe o înălțime în lungul ei, ea totuș se înfățișează în chipul unor culise, unele în dosul celorlalte. Aspectul acesta este determinat și de structura

[1]) *G. Vâlsan:* Coasta de Argint. Bulet. Soc. R. R. Geogr. 1925. Tom. XLIV.

[2]) *Harta St. M. Rom.:* 1: 100.000 și măsurători cu aneroidul.

Fig. 15. Coasta de Argint între Cavarna și capul Caliacra.

«Fotoglob-Constanța».

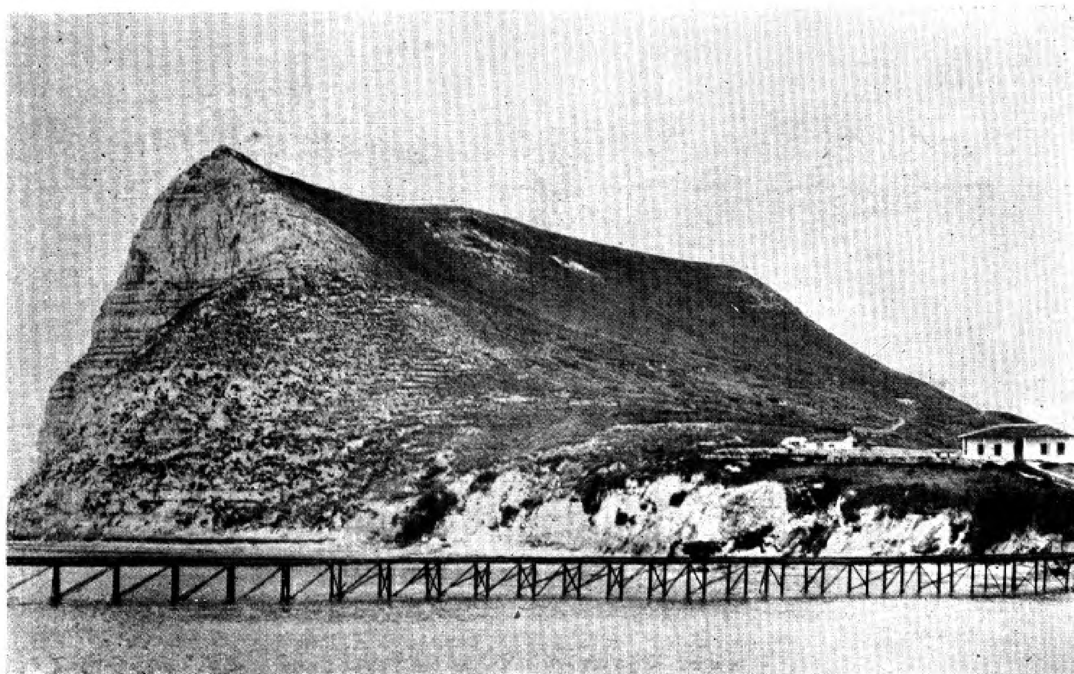

Fig. 16. Falezele Ciragmanului la Cavarna. «Fotoglob-Constanța».

Fig. 17. Coasta Mării Negre la Balcic. «Fotoglob-Constanța».

podişului. Placa sarmatică arată uşoare ondulări de origine epirogenetică [1]), formând largi şi stinse sinclinale şi anticlinale. De acì, în dreptul anticlinalelor avem capuri, iar platforma de abrasiune arată stânci sub apă, peste care Marea stă mai tulbure şi spumegă la cea mai slabă revărsare; iar în dreptul sinclinalelor avem băi larg arcuite, cu plăji frumoase, şi gurile de limane cu perisipuri. Pe alocuri loessul se sprijină direct peste calcarul sarmatic; în alte părţi, între el şi acelaş calcar, se interpun mai multe orizonturi de argile şi marne calcaroase. Acolo unde, prin imersiune, loessul, argilele şi marnele au venit în contact direct cu Marea, aceasta şi-a îndeplinit cu iuţeală opera de abrasiune, înlesnită şi de surpările malurilor, cauzate de ploi şi pânza de apă subterană de peste argile; iar unde calcarul sarmatic mai rezistent se găseşte peste nivelul

Fig. 18. Cascada Palatului la Balcic. «Fotoglob-Constanţa».

mării, abraziunea merge mai încet. De acì conturul uşor şerpuit al ţărmului dobrogean. Această structură a coastei dobrogene, pusă în legătură şi cu prezenţa unei pânze de apă între loess şi suprafaţa argilelor, explică şi formarea acelor terase de surpare [2]) — numai între Constanţa şi Tuzla se numără nu mai puţin de şapte, — de formă semicirculară — în care unii au văzut greşit terase de abraziune marină, înălţate peste nivelul Mării. Ele se găsesc în diferite stadii de evoluţie: unele se pot socotì ca mature, având şi spre podiş şi spre mare pante mai domoale fixate de vegetaţie (Tuzla); altele se formează şi astăzi sub ochii noştri, graţie prezenţei stratului aquifer dintre argilă şi loess (Constanţa). La acestea, atât pantele din spre podiş, cât şi din spre mare sunt faleze verti-

[1]) *G. M. Murgoci:* Cercet. geolog. în Dobr. de Nord. V fasc. 2, Buc. 1914, pag. 475. Ţara nouă, Dobrogea de Sud şi Deliormanul. Buc. 1913.

[2]) *C. Brătescu:* Coasta de răsărit a Constanţei. Analele Dobrogei. An. VII (1926) pag. 65.

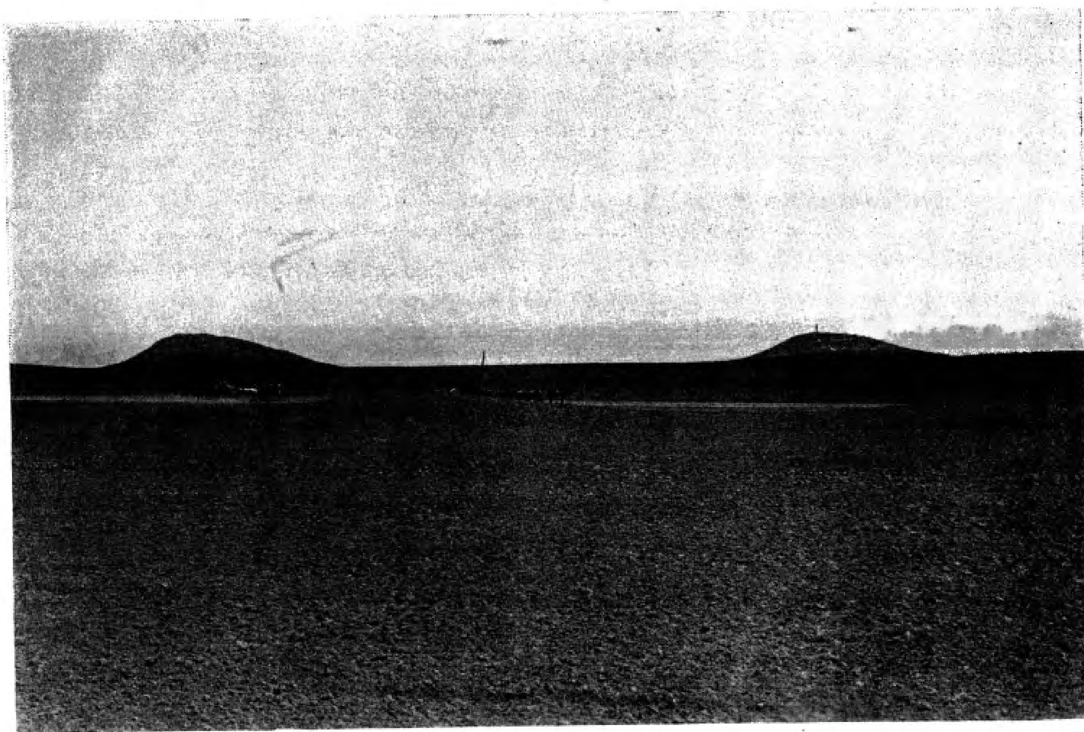

Fig. 19. Malul Mării cu tumuli, la S. de Mangalia. *«Fotoglob-Constanța»*

Fig. 20. Capul Caliacra, Placa sarmatică se crapă în felii și cade în Mare. *«Fotoglob-Constanța»*

cale, care se surpă foarte uşor. Deaceea suprafaţa acestor terase este foarte accidentată de numeroase moviliţe cu ochiuri de apă între ele.

In afară de aceste surpări încete, mai ajută la regresiunea ţărmului şi lunecările importante de maluri întregi de sub coaste: aşà e Sub-vii la Constanţa şi la Coasta de sud şi est a districtului Caliacra, în special la Cavarna, spre port, şi la Balcic. Spre capul Caliacra, placa sarmatică, cu suportul slăbit al unor roce mai puţin rezistente, se crapă în felii mari, care, sub puterea atracţiunii, lunecă şi se rostogolesc peste cap, precum se poate observà lângă far. Nu avem de a face cu fàlii propriu zise, care să meargă în adânc, precum s'a afirmat [1]). Cutremurele înlesnesc foarte mult producerea acestui fenomen [2]).

Aşà cum se prezintă astăzi, coasta Dobrogei are toate caracterele maturităţii: golfurile au fost astupate la gură, capurile au fost retezate şi ţărmul regularizat. Diferenţa între lungimea reală a ţărmului, dela Gurile Chiliei până la Ecrenè (322 km. 500) şi lungimea calculată pe coardele ce unesc direct capurile (301 km. 700) este de abià de 20 km. 800. Raportul între cele două feluri de ţărm e ca 1:1.07. Aceasta înseamnă un ţărm fără golfuri şi impropriu navigaţiei. Dealtfel evoluţia acestui ţărm continuă încă. El n'a ajuns la un echilibru perfect, dovadă falezele verticale, care pe alocuri încă sunt în contact direct cu marea şi bolţile de abraziune. In totului tot însă predomină acumularea asupra abraziunii. Ea a creat şi vestita plaje dela Mamaia, cea mai cercetată de pe ţărmul dobrogean, precum şi numeroase alte plăji la gurile limanelor şi în băile semicirculare dintre capuri. Această acumulare a făcut ca şi văile înnecate ale râurilor să nu apară pe şelf în imediata apropiere a ţărmului, ci ceva mai în larg, începând a se desenà cam de pe la isobatha de 20 m.

4. *Innecarea văii Dunărene şi aluvionarea ei.*

Imersiunea Dobrogei după depunerea loessului a provocat, în primul rând, înaintarea Mării pe vechea vale diluvială a Dunării, se pare până aproape de gura Argeşului, formând un golf nu prea adânc. Paralel cu această imersiune au mers şi fenomenele de sedimentare, deslănţuite cu o vigoare deosebită, din nevoia apelor curgătoare de a-şi realiză profilul lor de echilibru faţă de noul nivel de bază al Mării. Această imersiune târzie se dovedeşte în primul rând prin prezenţa loessului sub nivelul fluviului şi chiar al Mării [3]). Grindul basarabean de loess al Chiliei, rămas astăzi în deltă, se prelungeşte sub baltă până la sud de braţul Sulina, unde a fost constatat între mila 12.5—19, iar loessul coboară acì până la 6 m. sub nivelul Mării. După cercetările lui N. Grigorowitch-Beresowsky, loessul din sudul Basarabiei e mai tânăr ca depozitele lacustre cu Corbicula fluminalis; iar după Peters şi Murgoci, mai tânăr ca epoca lui Elephas primigenius, ale cărei nisipuri stau la baza loessului. La Garvan loessul stă cel puţin 1,50 m. sub nivelul bălţii. Cercetările făcute asupra puţurilor Dobrogene au arătat nisipuri şi pietrişuri quaternare sub nivelul Dunării şi Mării [4]); iar văile adânci ale Oltinei, Mârleanului, Vederoasei, Seimenilor, etc., din Westul Dobrogei, îşi ating nivelul lor de bază, adică

[1]) *I. Lepşi:* Studii asupra litoralului Şabla Ecrenè. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ştiinţ. Ser. III. Tom. IV, Mem. 6. Buc. 1927.

[2]) *I. Lepşi:* Coasta de Argint. Analele Dobrogei V—VI (1924—25), pag. 91—138.

[3]) *G. M. Murgoci:* Cercetările geol. în Dobrogea de Nord. An. Inst. Geol. Rom., V fasc. 2 pag. 308—331. Buc. 1914.

[4]) *G. Calmuschi:* Descrieri geografice din Dobrogea răsăriteană, 1904. După Murgoci: Cercetări, etc., pag. 313 şi 320.

faţa Dunării, la 7—8 km. depărtare de fluviu, ceeace indică prezenţa unor vechi limane aluvionate [1]). La Cernavoda aluviunile Dunării au o grosime de circa 23 m. sub nivelul Mării; iar mai la apus, în Bărăgan, la Mărculeşti, quaternarul, în urma scufundării regiunii, ajunge până la 40 m. sub acelaş nivel al Mării.

In urma acestei imersiuni post-loessiene, şi valea Dunării devine teatrul unei bogate sedimentări care, în tendinţa de a realizà profilul de echilibru, şi-a îngropat terasa inferioară a Brăilei sub aluviuni, iar suprafaţa Bălţii a fost adusă la nivelul terasei mijlocii. Formaţiunile deltaice dunărene la apusul Dobrogei au avut ca termen final crearea celor două Bălţi: a Ialomiţei şi Brăilei; iar martorii de erosiune, rămaşi din vechile terase dunărene, se ridică azi deasupra luncii şi a apelor de inundaţie ca nişte grinduri izolate, numite Popine şi Grădişti [2]).

5. *Limane fluviale.*

Un alt rezultat al imersiunii a fost şi formarea de limane fluviale, identice ca origine cu cele de pe ţărmul Mării. Toate văile, fără excepţie, au fost înecate spre gurile lor, căpătând golfuri, care azi se despart de fluviu prin grinduri de aluvionare, corespunzătoare perisipurilor marine. Astăzi aceste golfuri au devenit lacuri cu ape dulci. Aşà, pe stânga, în Muntenia, citâm ca mai importante, Mostiştea şi Gălăţui; iar în Moldova şi Basarabia: Brateş, Cahul, Ialpug, Catlabuga şi Chitai. Pe dreapta, în Dobrogea, limanele acestea sunt cuibărite pe văi înguste şi adânci, mai ales la S de valea Cara-Su. Citâm ca mai importante: Gârliţa, Oltina, Mârleanu, Limpezişul şi Baciul (Vederoasa), Cochirleni, Cara-Su şi Seimenii. Este de observat că limanele dunărene în Dobrogea găsesc cea mai frumoasă desvoltare a lor tocmai în regiunea depozitelor pliocene, cari tivesc marginea înaltă a podişului spre SW, pe când limanele marine sunt mai bine desvoltate în partea de NE a provinciei. Aceasta ne arată un joc vertical mai pronunţat în aceste părţi, precum şi sensul scufundării post-loessiene a podişului dobrogean; avem acì şi o dovadă în plus pentru mişcările epirogenetice ale scoarţei, ca origine a limanelor fluviale şi marine. Cercetarea cumpenei apelor în Dobrogea şi a văii Cara-Su va aruncà o lumină deosebită asupra acestei chestiuni.

6. *Delta Dunării* [3]).

Când aluvionarea văii înecate dunărene a ajuns până la punctul numit «Furca Ismailului», Dunărea s'a despărţit în două braţe, graţie probabil unui fund mai ridicat de argilă pliocenă mai vârtoasă, la fel cu aceea care a determinat cotiturile marelui M dela braţul Sulina [4]). Din acest moment începù a se zidì delta dunăreană.

[1]) *St. Manolescu:* Comunic. prelimin. asupra pliocen., etc. Dări de seamă VII, Inst. Geol. Rom., p. 278 şi urm. (1915—16).

[2]) *G. M. Murgoci:* La plaine roumaine et la Balta du Danube. Congrès Intern. du pétrole 1907, p. 223—240.

C. Brătescu: Mişcări epirogenetice, etc.

[3]) *C. Brătescu:* Delta Dunării, geneza şi evoluţia sa morfologică şi cronologică. Bulet. Soc. R. R. de Geogr. XLI, 1922.

Vezi acì şi bibliografia.

[4]) *K. Petes:* Op. cit.

Gr. Antipa: Regiunea inundabilă a Dunării, pag. 105—106.

Das Ueberschwemmungsgebiet der Unteren Donau. An. Inst. Geol. al Rom. IV, 2, p. 225—496. Buc. 1912.

Câteva probleme ştiinţifice şi economice privitoare la Delta Dunării. An. Acad. Rom. Mem. Sect. Şt. Ser. II, Tom. XXXVI, p. 61—135. Buc. 1914.

Wissenschaftliche und wirtschaftliche Probleme des Donaudeltas. An. Inst. Geol. Rom., VII, p. 1—88, Buc. 1917.

Ea este cea mai recentă unitate morfologică din toată Dobrogea. Braţul cel nordic, al Chiliei, duce spre Mare 17/27 din volumul total de apă şi sedimente al Dunării; al doilea braţ, al Tulcei, rămâne abià cu 10/27. La Furca Sf. Gheorghe şi acesta se desface în două ramuri, dintre care braţul Sulina primeşte 2/27, iar Sf. Gheorghe 8/27 din apă. Aceste proporţii însă variază în timp.

Intre cele trei braţe s'a desvoltat o deltă triunghiulară, cu o suprafaţă de 2690 km.², la care adăogând şi cei circa 800 km.² ai formaţiunii deltaice dela S de braţul Sf. Gheorghe, aflăm o suprafaţă totală de aproape 3500 km.². Inălţimea sa la Furca Ismailului se ridică la 3 m. 66 peste faţa Mării; la gura Sulinei 0 m. 46. Distanţa în linie dreaptă între cele două puncte fiind de 70 km., suprafaţa deltei se lasă spre Mare cu o pantă foarte slabă de 1 m. la 21.472 m., sau de 0 m. 046 la chilometru. Intre braţele fluviului se numesc, de obiceiu, două insule mari: Letea, cuprinsă între Chilia şi Sulina şi Sf. Gheorghe între braţul cu acelaş nume şi Sulina. De fapt, în afară de grindul Letei, Caraormanului şi Sărăturilor, formate dintr'o succesiune de cordoane litorale marine resfirate spre sud în formă de evantai şi acoperite cu dune şi vegetaţie; în afară de grindul de origine basarabeană al Chiliei, format din argilă pliocenă acoperită de loess; şi în afară de îngustele grinduri fluviale, care însoţesc malurile braţelor actuale sau ale celor dispărute ale fluviului, — întreaga deltă e un larg basin de apă, al cărui fund stă, în unele locuri, cu peste 2 m. sub nivelul Mării. Numeroase gârle leagă între ele lacurile rămase în interior peste funduri mai adânci şi aerisesc bălţile cu apă proaspătă, adusă din Dunăre. Imense păduri de trestie acopere suprafeţe mari, asemenea unor paradisuri primitive de vegetaţie îmbelşugată. Vânturile desfac uneori insule mari de plaur plutitor şi le poartă, împreună cu vieţuitoarele de pe ele, peste luminişurile mai întinse de ape. Privită de pe o înălţime vecină (d. Pârlitei 197 m., Beştepe 242 m.), delta se aşterne în faţa ochilor ca o vastă câmpie vânătă-verzue, în mijlocul căreia ici-colo sclipirea metalică a pânzelor de ape aduce o oarecare varietate. In lumina crudă a dimineţii scânteie la răsărit strălucirea Mării, ale cărei valuri se rostogoliau odinioară până la piciorul înălţimii unde te afli.

Din punct de vedere al genezei sale, delta Dunării se poate împărţì în două mari regiuni. Fiecare dintre ele poartă anumite caractere morfologice, determinate de agentul principal, care a contribuit la zidirea uscatului din deltă. In prima regiune dintre Furca Ismailului şi cel dintâiu cordon litoral de origine marină: Răducul — Ceamurlia — marginea de W a insulei Caraorman,—uscatul e alcătuit numai din înguste grinduri de origine fluvială, adică zidite de nisipul şi mâlul depus pe ţărmuri de revărsările Dunării (cu excepţia grindului Chiliei); în regiunea a doua, adică dela numitele cordoane litorale, care prelungesc ţărmul Basarabean spre capătul peninsulei Dunavăţului şi până la actualul ţărm al Mării, uscatul e alcătuit aproape exclusiv din cordoane litorale marine şi numai dealungul fluviului din grinduri fluviale. In prima parte a deltei, agentul care a zidit uscatul este numai fluviul, pe când în partea sa de răsărit este mai ales Marea; iar sedimentele provin aproape în totalitatea lor, din fluviu.

Calculând media pe 25 ani, între 1862—1886, s'a găsit că Dunărea îndulceşte Marea cu 6380 m.³ apă pe secundă şi varsă 64.662.000 tone de aluviuni pe an. Acestea sunt însă numai aluviunile ţinute în suspensie în apa fluviului; cele târâte pe fund scapă oricărui calcul. Acest material, sub acţiunea valurilor mării, dar mai ales a curentului

litoral N-S, a dat naştere cordoanelor litorale. Vânturile mai târziu au spulberat pe ele nisipul uscat, îngrămădindu-l în dune. Din alăturarea unor numeroase cordoane litorale s'au născut insulele Letea, Caraorman şi Sărăturile. Spre gurile vechi de fluviu toate aceste cordoane se unesc într'un punct; dar spre sud, în direcţia curentului litoral, ele se resfiră ca beţele unui evantai, formând uşoare arcuri. Urmărind racordarea acestor cordoane, câştigăm o convingere care exclude afirmarea existenţii unui liman în locul actualei delte, cum susţine d-l Antipa şi după d-sa alţii, liman care ar fi primit în vârful său, din sus de Tulcea, apele Dunării şi care ar fi fost izolat de Mare printr'un cordon unic, în sensul Haffurilor M. Baltice. Evoluţia deltei Dunării la M. Neagră s'a petrecut altfel decât a deltelor ce se desvoltă la Baltica. Insuş faptul că aşà numitul prim cordon litoral, adică cel mai apusan, nu e simplu, ci e format din două cordoane de vârstă diferită, exclude afirmarea existenţii unui liman închis la gură de un singur cordon. Din cercetarea hărţii alăturate, rezultă că delta Dunării n'a crescut la toate gurile sale în chip egal şi 'n acelaş ritm, ci treptat, pe sectoare şi în etape, asemenea unui front ce înaintează desfăşurat pe un câmp deschis: când unele unităţi pornesc la atac, celelalte stau, pentru a le susţine; iar când cestelalte înaintează, cele dintâiu se opresc.

In ce priveşte vârsta deltei, ea e mult mai mare decât au afirmat-o unii [1]). In Periplus Ponti Euxini Octuplus, la 1318, Petrus Vesconte pomeneşte la ţărmul Dobrogei, între alte locuri bune de ancorat, şi porturile Sf. Gheorghe şi Sulina, care se pot urmărì din veac în veac până în vremea noastră [2]). Prin urmare, în decurs de 600 ani delta Dunării nu ne arată o creştere sensibilă la cele două guri meridionale ale sale. De altă parte Sulina, ca loc de popas al piraţilor Ruşi, în incursiunile lor de pradă spre Constantinopole, se pomeneşte în sec. X d. Cr. în opera «De administrando imperio» de Constantin Porphyrogenitul [3]). Aceasta însemnează că de aproape 1000 de ani delta Dunării n'a crescut mai de loc în dreptul acestei guri de fluviu. Scriitorii greci şi latini din antichitate nu ne dau nici o posibilitate de reconstituire sigură a ţărmului deltei în vremea lor. Pomenirea de către Plinius cel Bătrân a unui «Conopon diabasis» (= Vadul Ţânţarilor), care ne aminteşte Conopa împăratului Constantin Porphyrogenitul, — identificate de noi cu o aşezare şi o gârlă în grindul Caraormanului, — precum şi aflarea în acelaş grind a unor resturi arheologice romane, dovedeşte cel mult că această insulă există în antichitate pe vremea lui Plinius (sec. I a. Cr.). Incercări mai nouă de a precizà în ani vârsta deltei, cu tot aparatul matematic întrebuinţat, au în ele prea mult arbitrar, spre a ne duce la rezultate pozitive [4]).

La sudul deltei dunărene se întinde marea lagună Razim, împărţită, prin sedimentarea şi înălţarea grindurilor, în mai multe compartimente. Adâncimea sa maximă este de 5 m. Spre NW ea se continuă cu lacul Babadagului, odinioară un golf marin, înaintat adânc în uscat pe văile Teliţa şi Taiţa, până la Denistepe (Dealul Mării), astăzi însă sedimentat până aproape de dispariţie. Spre miazăzi, vechea insulă continentală, acoperită de loess, pe care s'a înălţat cetatea antică a Istriei, a devenit peninsulă

[1]) *E. Desjardins, Căpit. Ionescu-Dobrogeanu, Gr. Antipa*, etc.

[2]) *A. E. Nordensköld:* Periplus. Blatt. VI, XXVIII, XL.

[3]) *C. Porphyrogeneta:* De adm. imper. ed. Anselmi Banduri, Tom. I, Parisiis 1711 cap. IX, p. 59.

[4]) *I. Lepşi:* Vârsta deltei Dunărene. Analele Dobrogei. An. IV, No. 4 pag. 5—34.

L. Chitai
L. Catlabuga
CHILIA NOUĂ
CHILIA VECHE
ISMAIL
PERIPRAVA
L. LETEA
Gr. Păpădia
SULINA
G. Împuţita
Gr. Ivancea
IVANCEA
Popina

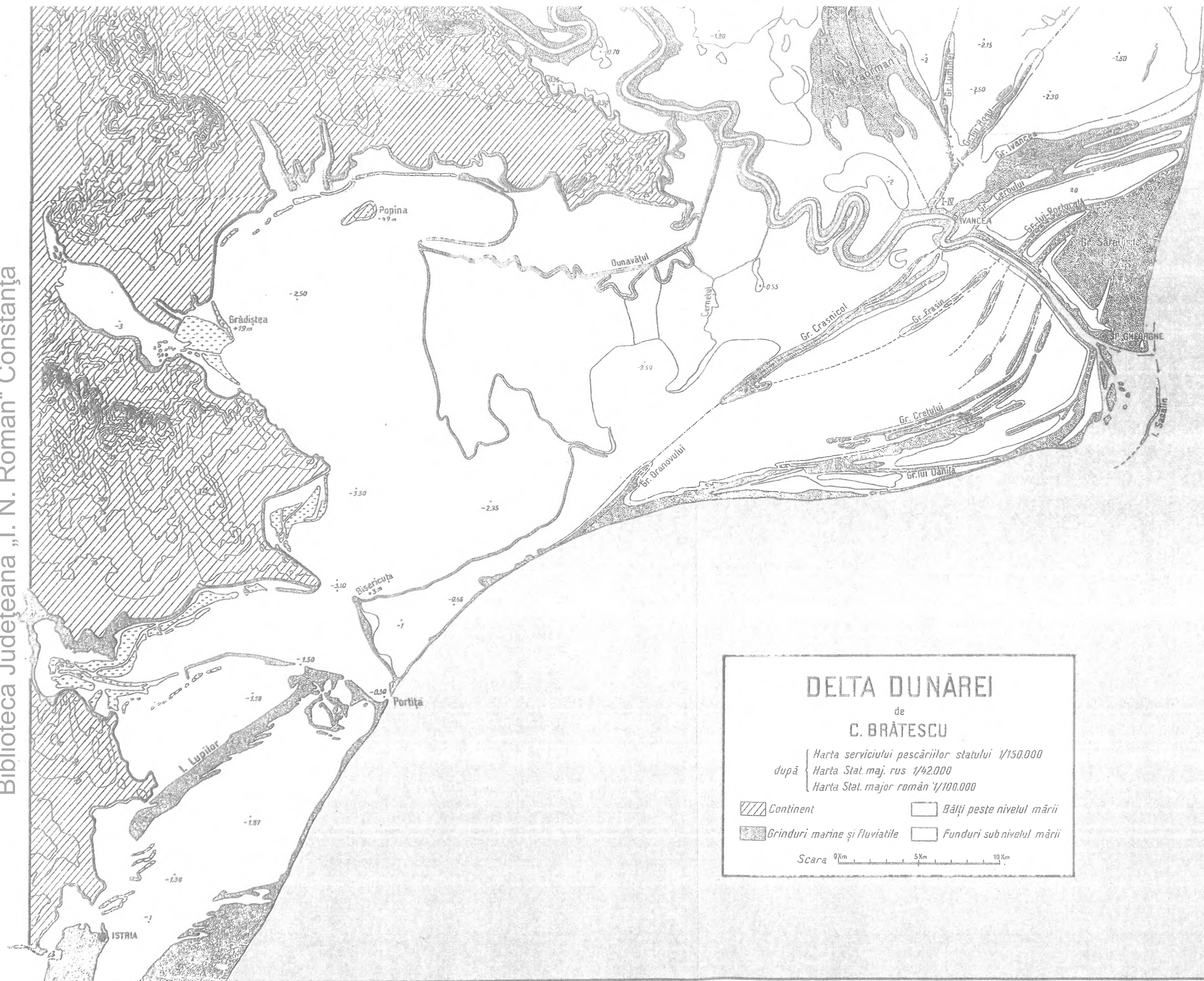

DELTA DUNĂREI
de
C. BRĂTESCU
după
Harta serviciului pescăriilor statului 1/150.000
Harta Stat. maj. rus 1/42.000
Harta Stat. major român 1/100.000
Continent
Grinduri marine și fluviatile
Bălți peste nivelul mării
Funduri sub nivelul mării
Scara
Popina
Grădiștea
Dunavățul
Gr. Crasnicol
Gr. Frasin
Gr. Cretului
Gr. lui Dăniță
Gr. Dranovului
Gr. Ivancea
Gr. Cerbului
Gr. lui Portocală
Gr. Sărăturile
IVANCEA
SF. GHEORGHE
I. Sacalin
Bisericuța
Portița
I. Lupilor
ISTRIA
Caraorman
Gr. Luminei
Cernețul

Fig. 21

în urma aceluiaş proces de sedimentare. Lagunele Razim reprezintă, prin urmare, ultimele resturi ale unui golf larg, îndulcit şi despărţit de mare prin cele mai largi şi mai înalte perisipuri de pe tot litoralul dobrogean. Sedimentarea i-a venit printr'o deltă secundară desfăcută din braţul Sf. Gheorghe spre miazăzi, care a creat aşà numita Baltă a Dranovului şi prin nisipurile cărate spre sud dela gurile Dunării de curentul litoral marin. Nu puţin au contribuit însă şi aluviunile sosite de pe uscat, mai ales în urma despăduririi sălbatece din sec. XIX, care au despărţit lacul Babadag de lagună şi au unit insula Grădiştea cu continentul.

7. *Valea Cara-Su* [1]).

O importanţă deosebită se cuvine să dăm acestei văi dobrogene, nu numai fiindcă reprezintă drumul cel mai scurt între Dunăre şi Mare, pe unde o cale ferată leagă portul Constanţa cu restul ţării peste podul dela Cernavoda, ci şi fiindcă ne oferă şi un deosebit interes geo-morfologic. Afirmarea că ea ar reprezentà albia unui vechiu braţ de Dunăre, care pe acì se vărsà direct în Mare, astăzi este definitiv înlăturată. Valea Cara-Su este un liman dunărean, evoluat până la aproape deplina dispariţie, aşà că, în locul vechiului golf n'au rămas pe vale decât nişte bălţi nămoloase, acoperite în mare parte de vegetaţie. Până la 1862, data indiguirii de către Englezi a gurii văii, în scopul de a apărà de inundaţii calea ferată de curând construită, Dunărea într'adevăr intrà pe această vale în timpul marilor sale creşteri şi înlesnià chiar şi navigaţia până în centrul provinciei, la Medgidia; dar niciodată nu s'a vărsat în Mare prin această parte, unde se interpune un podiş înalt de minimum 57 m. Valea Cara-Su este o vale erodată adânc în diluviu, ca toate văile dobrogene şi apoi înecată cu circa 23 m. spre gură sub nivelul actual de bază. Pentru aceea aluviunile sunt foarte groase. Obârşia ei se află în apropierea Constanţei; iar afluenţii din spre NE şi SE, îndreptaţi către vest, arată că direcţia scurgerii apelor a fost dela origine către Câmpia Română, iar nu către Mare.

Valea aceasta a fost determinată tectoniceşte. Intr'adevăr, ea reprezentând linia de frângere a profilului N-S dobrogean, deci o depresiune nu numai morfologică dar şi tectonică, se poate considerà ca o prelungire spre M. Neagră a liniei de cea mai adâncă scufundare a Câmpiei Române, care ar trece prin Bucureşti şi Mărculeşti. Pentru aceea toate văile apusene ale Dobrogei prebalcanice se orientează spre Câmpia Română către puncte aşezate aproximativ pe prelungirea văii Cara-Su în această Câmpie; iar cele din spre Mare, către o zonă de scufundare mai pronunţată, ce ar prelungì spre SE aceeaş axă a văii, indicată pe şelf şi de cursul diluvial al braţului Sf. Gheorghe,c are venind dela N la S, în dreptul Constanţei se frânge brusc către Est (vezi harta).

«Valea Cara-Su, — scrie Murgoci — nu se deosebeşte de limanurile fluviatile din sud decât prin lungimea ei, provenită din cauza unei depresiuni orografice, curmezişe

[1]) *I. Ionescu dela Brad:* Excursiune agricolă în Dobrogea în anul 1850. Analele Dobr. III, 1, Trad. de F. Mihăilescu.

R. Sevastos: L'ancien Danube à travers la Dobrogea. Ann. Sc. Univ. Iassy. Tom. IV fasc. 3—4 p. 226—234. Iaşi 1907.

Emm. de Martonne: Reponse à l'hypothèse de M. R. Sevastos «Le Danube à traves la Dobrogea». Bull. Soc. Géol. Fr. 1908.

C. Brătescu: Mişcări epirogenetice, etc., p. 3—6.

G. M. Murgoci: Schiţă geofizică a Dobrogei nordice. Bul. Soc. R. R. Geogr. XXXIII, 1912, p. 188—189.

în platoul Dobrogei de sud, datorită unei schimbări de pantă, unei torsiuni în suprafaţa pământului: peneplenea din nord este înclinată spre SE, iar podişul dela sud e înclinat spre N [1]); şi unirea între cele două planuri înclinate se face printr'o albie şi produce depresiunea Cara-Su» (p. 188 op. cit.).

Nicăeri cumpăna apelor nu se apropie mai mult de M. Neagră decât în dreptul obârşiei acestei văi şi nicăeri nu găsim o cotă mai joasă pe această cumpănă de ape decât tot acì, la staţia Palas, unde podişul abià are 57 m. peste faţa Mării. Către gura Văii însă, la Cernavoda, suprafaţa podişului urcă până la 100 m. aşa dar o pantă ce merge în sens invers cu aceea a văii [2]) şi care, dacă ar fi fost dela origine (din pliocen) aceeaş, n'ar fi dat posibilitate râurilor să se scurgă spre Dunăre, ci către Mare. Intr'adevăr, deoarece pe laturea Mării pliocenul nu apare, în schimb însă dealungul Dunării, între Oltina şi Pirgos, ponticul, dacicul şi levantinul tivesc până la peste 100 m. înălţime o margine de podiş, — rezultă că, dela ieşirea sa din marea sarmatică şi până în diluviu, adică în tot cursul pliocenului, cea mai mare parte din actuala Dobroge meridională aveà suprafaţa aplecată către Câmpia Română, de unde şi direcţia radială şi aproape concentrică a văilor dobrogene spre acest ţinut.

Răsturnarea de profil s'a petrecut în diluviu şi aceasta rezultă din două caractere:

1. Unul este privitor la *profilul transversal asimetric al văilor afluente ce se deschid în Cara-Su* [3]). La toate aceste văi, fără excepţie, coastele de răsărit sunt foarte povârnite, pe când cele de apus prelungi şi domoale. Tipică din acest punct de vedere este mai ales valea Murfatlar-Biulbiul, care are în totul aspectul unei văi subsequente, în care s'au desvoltat frumoase «coaste» în culise. Drept cauză a acestei asimetrii nu putem invocà nici rotaţia pământului (legea Babinet-Bayer), care nu se aplică acì la văile afluente dela nord; nici legea lui Hilber; nici acţiunea vânturilor dominante ploioase, nici fălii, nici diferenţele petrografice pe laturile văii etc., nici una din cauzele care crează asemenea asimetrii, decât răsturnarea de pantă a podişului, care a determinat şi o aplecare uşoară a stratelor spre mare şi, deci, o abatere a firului apei către răsărit. Azi nici una din aceste văi nu mai are vreun curs de apă. Aceasta însemnează că răsturnarea de pantă a podişului a început pe timpul când văile curgeau, adică într'o perioadă fluvială din diluviu;

2. Al doilea caracter, care ne duce la aceeaş concluzie, este însăş *prezenţa depozitelor levantine la circa 100 m. înălţime la marginea podişului spre Dunăre*; pe când spre Mare, imediat peste Sarmatic vine cvaternarul, a cărui suprafaţă, pe toată laturea dela Constanţa la Caliacra, se ţine la o înălţime de 10—60 m. Aşa dar după levantin, în diluviu, se produce răsturnarea de profil a podişului meridional dobrogean. Şi, deoarece levantinul tiveşte numai marginea de podiş dintre Oltina şi Pirgos (lângă Rusciuc), adică tocmai marginea bolţei anticlinalului larg dela Turtucaia, pe când la Cernavoda deoparte şi la Rusciuc de alta, suprafaţa podişului arată strate vechi cretacice sub loess, urmează că *acest anticlinal s'a ridicat după levantin, deci în diluviu*. Inălţarea

[1]) Mai corect spre NE.

[2]) *G. Vâlsan:* Câmpia Română, pag. 239 scrie: «Regiunea dobrogeană din dreptul Bărăganului (sic), unde faţa podişului este uşor îndreptată spre mare»; şi în notiţa de jos adaogă: «Sistemul de afluenţi, cari isvorăsc lângă Mare şi se îndreaptă spre Dunăre, înpotriva pantei — alcătuind astfel adevărate văi epigenetice (sic) — arată că această excepţie este de origine tectonică şi relativ recentă». Mai târziu d. Vâlsan a înlocuit calificativul de epigenetic prin antecedent, în loc de persistent.

[3]) *C. Brătescu:* Mişcări epirogenetice, etc.

aceasta trebuie să fi mers paralel cu a Câmpiei Române, după cum ne arată terasele dunărene sculptate atât în marginea podișului prebalcanic dintre Rusciuc și Turtucaia, cât și în marginea Câmpiei Române. Și, fiindcă vârsta acestor terase nu e dela începutul diluviului, ci dintr'o perioadă mai târzie, — deoarece o bună parte din diluviu a fost necesară mai întâiu pentru sedimentarea Câmpiei Române cu depozite quaternare, în care mai apoi Dunărea și-a tăiat terasele, — urmează că înălțarea bolței anticlinale din SW Dobrogei s'a terminat și ea într'o perioadă ceva mai târzie decât începutul quaternarului.

Ridicarea acestei întinse și stinse bolți este și ea una din cauzele torsiunii celor două planuri înclinate, despre care ne-a vorbit Murgoci. Deoarece axa acestei largi bolți anticlinale este orientată NW-SE [1]), — dealtfel ca și vechile cute ale fundamentului varisc, — rezultă că panta din spre Dobrogea a acestei bolți se lasă ușor spre NE, către țărmul Mării, către care se lasă, dealtfel, în pantă mult mai pronunțată, spre SE, și Dobrogea de Nord, horstul, ca un efect al scufundării și al tendinței de lărgire a basinului M. Negre către W și NW. Iată de ce cumpăna apelor, așà cum se prezintă astăzi între valea Cara-Su (stația Palas) și depresiunile carstice dela Cara-Omer stă mult mai aproape de nivelul Mării decât suprafața podișului din spre Dunăre și mult mai spre răsărit și pe cote mai mici decât o linie ce-ar unì, în direcția N-S, cotele cele mai înalte de pe aceeaș suprafață a podișului. Ar fi o greșală, cred, a considerà văile orientate E-W dintre această linie și cumpăna actuală a apelor ca un rezultat al eroziunii regresive, care ar fi lungit aceste văi spre Est de o ipotetică cumpănă veche de ape și a nesocotì faptul unei răsturnări de profil prin aplecare și scufundare, pentru care pledează atâtea alte caractere, între altele și văile înecate de pe șelf. Lungimea mai mare a văilor ce se deschid în Mare, considerate și cu prelungirea lor peste șelful înecat, deci a văilor diluviale, în raport cu cele ce se deschid spre Câmpia Română, nu numai că nu contrazice această concluzie, cum crede d-l V. Mihăilescu [2]), dar încă o întăresc, prin însăș scufundarea lor pe o întindere așà de mare, începută spre finele diluviului și continuată după depunerea loessului.

Pentru acelaș motiv: al înălțării bolții anticlinale din Deliorman, cu aplecarea unei aripi spre NE, — Coasta-de-Argint urcă treptat în direcția E-W, dela capul Caliacra, unde are 45 m., până la Balcic, unde trece de 200 m. Paralelizarea teraselor cvaternare dunărene pe porțiunea Rusciuc—Turtucaia, cu cele din spre Mare de pe valea Batovei, adică de ambele capete ale anticlinalului pomenit, ne arată îndeajuns mersul de înălțare al acestei bolți.

Sensul în care s'au produs oscilările verticale epirogenetice din întreaga Dobroge în quaternar, precum și amplitudinea acestor oscilări, se poate vedeà cercetând și cumpăna apelor dintre văile ce se deschid, pe de o parte în Dunăre și de alta în Mare.

CUMPĂNA APELOR IN DOBROGEA [3])

Nodul orografic cel mai important din toată provincia se găsește în așà numiții «Munți ai Măcinului». Când privești Dobrogea din spre frumosul port al Brăilei, pe o

[1]) *G. M. Murgoci:* Cercet. geolog. în Dobrogea nordică. An. Inst. Geol. Rom. V, 2, pag. 475 Buc. 1914.

[2]) *V. Mihăilescu:* Regiunea Techirghiolului. Anal. Dobr. Vol. II, 1928.

[3]) *C. Brătescu:* Dobrogea. Seria C. No. 7 din «Cunoștințe folositoare», 1923.

zi limpede, spre răsăritul sau asfinţitul soarelui, ţi se deschide în faţa ochilor o panoramă neobişnuită. Te-ai crede în faţa unor munţi. *Lanţul Pricopanului*, care se desfăşură înapoia Măcinului ca o cunună, îşi ridică semeţ în aer ţancurile sale stâncoase şi pleşuve; mai spre miazăzi se înalţă *culmea Grecilor* cu piscul Ţuţuiatul, cel mai înalt din Dobrogea (456 m.) şi tot mai spre sud «Muntele Regelui Carol I» (344 m.), un dâmb uriaş de granit, care-şi ridică ghebele unele peste altele chiar din malul Dunării. Din vârful lui se desfăşură înaintea ochilor cea mai frumoasă privelişte ce se poate admirà asupra Bălţii Brăilei. Impresia de munţi ce ne-o lasă aceste înălţimi vine de acolo, că ele se ridică semeţe chiar din marginea Dunării şi Bălţii. Acì se află nodul cel mai însemnat de dealuri din toată Dobrogea.

Din acest nod se desface spre miazănoapte o limbă îngustă şi lungă de coline până în faţa Galaţilor, unde ele, în urma scufundării, intră sub Baltă şi sub Dunăre şi se continuă apoi pe sub Moldova şi Carpaţi până spre Sudeţii Boemiei: acestea sunt *dealurile Bugeacului*; dar cumpăna apelor le lasă la o parte, spre miazănoapte.

Din acelaş nod orografic se desface spre răsărit o altă culme, care merge paralel şi în apropiere de fluviu, până se stinge în bălţile deltei. Dealurile înşirate pe această culme sunt înalte (200—300 m.) şi păduroase până în dreptul Isaccei, unde se înalţă vârful Sarica (290 m.), din înălţimea căruia se poate admirà o întinsă şi luminoasă privelişte a podgoriilor dela poale şi a câmpiilor şi limanurilor basarabene. Dela acest deal spre răsărit pădurea începe să dispară, iar colinele înşirate pe culme — de fapt corneturi pe o platformă — sunt tot mai scunde şi acoperite de aurul semănăturilor până aproape de vârf. Numai între lacul Razim şi deltă, deasupra vechei cetăţi romane a Salsoviei, ele se mai ridică încă odată, impunătoare, în cele cinci vârfuri ale Beştepei (242 m.), de pe creasta stâncoasă a cărora ai deasemenea una din cele mai frumoase privelişti dobrogene asupra lagunelor dela sud şi a deltei dela nord. Culmea aceasta, numită deobiceiu a *Niculiţelului*, care mărgineşte întreg nordul Dobrogei şi care însoţeşte fluviul de aproape, închide orizontul spre miazăzi aceluia ce ar plutì cu vaporul pe apă. Nici o poartă mai largă, nici o vale roasă de ape în curmezişul ei nu-ţi deschide spre sud alte rânduri de privelişti. Nicăeri, în toată Dobrogea, cumpăna apelor nu se apropie mai mult de Dunăre ca 'n această parte. Dela această cumpănă, care şerpueşte tot pe culme, apele de ploaie se scurg în două părţi: unele se lasă spre fluviu, formând câteodată şuvoaie sgomotoase («seluri»), când se abate asupra ţinutului câte o ploaie torenţială cu băşici, dar sunt repede sorbite de stratul gros de lut ce se aşterne peste platforma îngustă dela poalele dealurilor; iar altele se lasă spre miazăzi, adunându-se în pârâiaşe, care cu greu ajung până la ţărmul lagunei Razim.

Ceeace bate la ochi la această cumpănă a apelor este şi faptul că multe din vârfurile cele mai înalte nu se înşiră chiar pe ea, ci alături, fie mai spre nord, fie mai spre sud. Acesta este semnul evident al unei adaptări la structură, a unei deplasări a cumpenei actuale din locul primitiv, aşà încât corneturile au rămas izolate pe de lături.

Să ne întoarcem iarăş la nodul de înălţimi din apropierea Măcinului. Din vârful Ţuţuiatul (456 m.) se lasă spre miazăzi şi răsărit, către mijlocul judeţului Tulcea, o nouă culme de dealuri, *a Grecilor*, cu vârfuri mult mai înalte, formate unele din nuclee tari de granit, descoperite prin eroziune de pătura sedimentară paleozoică. Culmea aceasta se întinde până la N de dealul Şoimului (Atmagea, 400 m.), la curmătura peste care trece şoseaua Cerna—Regina Maria. Ea poartă pe spinarea sa vârfurile numite:

dealul Lupului (403 m.), dealul Ştiubeielor (392 m.), dealul lui Negoiu (407 m.) şi altele, vestite odinioară — dar şi azi — pentru prisăcile de albine, care se hrănesc din floarea pădurilor de tei. Bătrâneţea pământului acì este foarte mare. Formaţiunile geologice aparţin paleozoicului, iar munţii falnici, cari îşi ridicau piscurile semeţe în slava cerului, au fost aşa de tare tociţi, încât n'au rămas din ei decât rădăcinile lor. Până şi uriaşii sâmburi de granit, care se aflau în inima anticlinalelor acestor munţi, au fost desbrăcaţi de păturile sedimentare sub care se aflau îngropaţi şi au fost scoşi la lumină.

Din dealul Şoimului se desface spre răsărit o culme secundară, care, cu multe cotituri, se îndreaptă spre Babadag şi se sfârşeşte lângă lacul Razim cu nişte coline pietroase şi golaşe de calcar triasic. Pe una din aceste coline (144 m.), ce se ridică deasupra lagunei, se află vestitele ruine ale cetăţii genoveze, mai apoi turceşti, Heracleea (Enisala). Culmea aceasta, numită a *Babadagului*, are în jumătatea sa de apus înălţimi ce trec de 300 m., iar în jumătatea de răsărit înălţimi ce trec de 200 m. Este acoperită de păduri întinse şi are multe izvoare, dintre care unele ies din pământ ca nişte vine groase şi limpezi şi apoi se pierd iarăş sub pământ (ex. la geamia din Babadag).

Cine vrea să-şi dea seama de caracterul ţării cuprinse între cele două culmi pomenite mai sus: a Niculiţelului dela Nord şi a Babadagului dela Sud, trebuie neapărat să urce în creştetul a două vârfuri izolate, aşezate între aceste culmi: unul este dealul de porfir Consul (329 m.), de unde privirea răsbate pe văile extrem de largi şi în spre Dunăre şi în spre Mare; iar celălalt este Denistepe (266 m.) sau Dealul Mării, numit aşà, poate, fiindcă din vârful său poţi vedeà tot lacul Babadagului, laguna Razim şi M. Neagră. Ca un elefant îngropat cu picioarele în pământ, aşà stă Denistepe în mijlocul câmpiilor care-l înconjoară. Creştetul său este răvăşit de stânci şi pietre, pe când şesurile dela poalele lui sunt îmbrăcate într'o manta groasă de loess. Vina acestui aspect o poartă nu numai ploile, dar mai ales vânturile tari dela NE care, în anii secetoşi, usucă ţărâna şi o spulberă fină în marea aerului, pe care o tulbură de nu mai poţi zărì la un kilometru. Vârtejuri de praf aleargă atunci în chip de coloane răsucite dealungul drumurilor măcinate şi se abat apoi asupra ogoarelor. Aceasta e cauza pentru care toată ţărâna dealurilor dobrogene a părăsit creştetele înalte, care au rămas pleşuve şi s'a adunat în văile şi câmpiile dela poale.

Să ne întoarcem iarăş la dealul Şoimului. Urmărind culmile păduroase tot pe cumpăna apelor spre SE, întâlnim vârfuri ce se apropie de 400 m. (dealul Doerani 392 m.), până la dealul Săbiei (325 m.), de unde se desface până la ţărmul lagunei Razim o nouă culme, a *Testemelului*, cu cote ce trec de 300 m. Acì se află şi vestitul deal Altân-Tepe, sau Dealul de Aur, din care se scot bogate minereuri de cupru. Culmea Babadagului, şi a Testemelului mărginesc de o parte şi alta podişul cretacic al Babadagului, ale cărui strate mezozoice închipue o uriaşe albie, străbătută în lung de râul Slava. Acì suntem la marginea horstului dobrogean.

Dela dealul Săbiei spre miazăzi, atât podişul, cât şi cumpăna apelor capătă un alt caracter. Pe când în cuprinsul horstului dobrogean ea trece peste corneturile înalte ce se înşiră deasupra platformelor şi capătă un caracter de preciziune, în Dobrogea centrală şi mai ales în cea dela sudul văii Cara-Su, ea aleargă nelămurită peste câmpiile înalte ale unei peneplene înălţate, unde apele de ploaie rămân mai degrabă pe loc şi intră în pământ, decât să se scurgă în dreapta sau în stânga.

Această cumpănă a apelor, pornind dela dealul Săbiei, se frânge spre SW, în direcţia Hârşovei, până în movila Cârnele (168 m.); deacì apoi se frânge iarăş spre SE peste Movilele-înşirate (209 m.) şi se apropie de Constanţa la 5 km., unde avem cota 57 m. la staţia Palas. Dela Palas aleargă mai departe peste şesuri înalte spre Cara-Omer, unde se pierde printre şapte polii asemenea unor farfurii; ocoleşte o nouă polie în apropierea Bazargicului şi, pe la izvoarele Văii-fără-iarnă (Batova) iese din Dobrogea şi intră în Bulgaria. Despărţind mai departe obârşiile văilor ce se deschid în Dunăre şi Mare, cumpăna apelor aleargă peste podişul Bulgariei, paralel cu calea ferată Rusciuc—Varna până la cota 460 m. dintre valea Lomului şi Provadiei şi deacì se îndreaptă spre munţii Balcani [1]).

Urmărind pe hartă această linie, aşà de importantă pentru morfologia Dobrogei, vedem că ea formează două arcuri uriaşe: *a)* unul dela «Munţii Măcinului» până în dreptul Hârşovei, la movila Cârnele, ocolind pe departe Balta Brăilei, *b)* şi altul pornind dela aceeaş movilă până la cota 460 m. dintre Lom şi Provadia, ocolind şi mai pe departe Balta Ialomiţei şi lunca Dunării. Arcul de nord este mai mic şi mai aproape de Dunăre, pe când cel de sud este mai larg şi mai aproape de M. Neagră. Cauza?

Dacă în nordul provinciei mersul paralel şi foarte apropiat de fluviu al cumpenei apelor se explică prin denivelarea importantă dintre horstul dobrogean şi depresiunea moldavo-basarabeană dealungul liniei de fractură Galaţi—Tulcea—Mahmudia, — în schimb cele două arcuri îşi găsesc explicarea în mişcările epirogenetice neegale ale provinciei în cuprinsul horstului de o parte şi în cuprinsul platformei prebalcanice de alta. Intr'adevăr, când în diluviu s'a produs pentru ultima oară înălţarea Dobrogei peste nivelul levantin de bază, horstul din nord s'a ridicat mai mult în partea de W, din spre Balta Brăilei, unde avem şi înălţimile cele mai mari, iar după depunerea loessului s'a scufundat mai mult în partea din spre Mare, unde dealurile se pierd în coline. Pentru aceea capetele văilor din spre Dunăre sunt mai puţin înecate şi limanele fluviale aproape lipsesc, iar insule de stâncă dobrogeană apar şi peste fluviu, — pe când în spre Mare avem întinsa lagună Razim cu lacul Babadagului, — şi alte limane mai mici, care toate sunt rămăşiţele unui mare golf al M. Negre; apoi un şelf întins, cu multe văi diluviale înecate.

In Dobrogea de Sud însă, uscatul, când a ieşit din fundul Mării sarmatice, s'a înălţat mai mult în spre Est, unde peste sarmatic nu apare decât quaternarul şi a rămas în tot cursul pliocenului aplecat spre bazinul getic, spre W, precum dovedesc depozitele pontice, dacice şi levantine dela nivelul suprafeţii podişului. Aceasta explică în S Dobrogei direcţia radială spre Bărăgan (lacul levantin) a văilor din platforma prebalcanică dobrogeană. In diluviu însă, prin ridicarea largei bolţi anticlinale dela SW, depozitele levantine din spre marginea dunăreană a podişului ajung la peste 100 m deasupra nivelului Mării, iar Dobrogea meridională îşi apleacă suprafaţa spre NE, rămânând totuş, în toată întinderea şelfului dela răsărit exondată, dovadă lungile văi submarine de peste şelf şi în special valea braţului dunărean Sf. George, care nu poate fi decât de origine diluvială; căci în levantin, când Câmpia Română erà ocupată de un lac, Dunărea încă nu-şi luase fiinţă.

[1]) Vezi harta St. M. Rom. 1:100.000, foile Dobrogea.

Ca o consecinţă a acestei aplecări, cumpăna apelor rămâne între Palas şi Cara-Omer, la obârşia văilor, mult mai joasă decât suprafaţa podişului la gurile dunărene ale aceloraşi văi.

Desvoltarea mai importantă a limanelor dunărene dela sud, în dreptul Bălţii Ialomiţii, decât la nord, în dreptul Bălţii Brăilei; apoi desvoltarea mai puţin importantă a limanelor marine la sud decât la nord, — este în strânsă legătură cauzală cu aceste oscilări neegale epirogenetice şi cu adâncimea mai mare sau mai mică a văilor de eroziune diluvială, scufundate şi transformate în golfuri după depunerea loessului.

Aceste neegale oscilări epirogenetice la N şi la S de valea Cara-Su pot aruncà o lumină deosebită asupra genezei platformelor şi teraselor dobrogene şi asupra caracterului văilor ce le spintecă.

PLATFORMELE DOBROGENE, VÂRSTA LOR

Din nefericire nu avem nici un studiu mai larg în această privinţă. In urma unei excursii fugitive, d-l Em. de Martonne, cu agerimea sa obişnuită de observaţie, a scos în evidenţă patru niveluri de eroziune în nordul Dobrogei, în regiunea cuprinsă între Tulcea, Babadag şi Măcin [1]). D-sa distinge la apus de dealul Sarica (290 m.), o platformă superioară de peste 300 m. înălţime, pe care provizoriu o numeşte «*platforma Niculiţelului*». Ei i-ar aparţine şi platforma înaltă dela sud, pe care geologii şi geografii români o numesc podişul Babadagului. Urmează apoi a doua platformă, cu o altitudine medie de circa 150 m. şi care, prin orizontalitatea ei în vecinătatea Tulcei, îi sugerează idea unei suprafeţe de abrasiune marină. Pe aceasta o numeşte «*platforma superioară a Tulcei*». Sub aceste două suprafeţe etajate urmează două trepte: una mai largă, de 60—80 m. înălţime, dealungul Dunării, între Isaccea şi Tulcea şi a doua de circa 20—30 m., în aceeaş parte, dar şi spre apus, între culmea Pricopanului şi Balta Brăilei. Aceasta din urmă, prin altitudine, se racordează cu terasa aluvială Brăila—Galaţi. Ambele trepte sunt acoperite de loess. Vârsta acestor niveluri de eroziune nu e precizată.

In scurta expunere ce urmează, vom începe studiul platformelor dobrogene de acolo de unde găsim puncte de sprijin pentru determinarea vârstei lor, adică dela sud.

I. *Platforma inferioară levantină dela sud*

Cine străbate Dobrogea în sensul unui meridian, cam dela linia Peceneaga—Camena până la Balcic, — are pretutindeni înaintea ochilor o platformă netedă, cu linii drepte la orizont şi aplecată de ambele părţi spre axa văii Cara-Su. Suprafaţa acestei platforme întinse taie sub un unghiu variabil cele mai felurite formaţiuni geologice: la miazăzi de linia Peceneaga—Camena ea reteează în cap stratele intens cutate ale şisturilor verzi paleozoice şi calcarele jurasice dislocate, iar spre hotarul cu Bulgaria stratele uşor înclinate cretacice, sarmatice şi pliocene. Este o *peneplene desăvârşită* în genul platformei

[1]) *Em. de Martonne:* Lucrările Inst. Geogr. Cluj, vol. I, 1924, Résultats scient. cap., III. La Dobrogea Sept., pag. 206—208.

uriaşe ruseşti; şi, fiindcă spre laturea Dunării şi a Mării se termină cu maluri înalte şi e spintecată de văi înguste şi adânci, — este o *peneplene înălţată*; iar aplecarea ei din ambele părţi către valea Cara-Su şi înălţarea ei, spre N de o parte, către horstul dobrogean şi spre SW de altă parte, către anticlinalul Deliormanului, ne arată că avem de a face cu o *peneplene diformată*.

In podişul central şi meridional al Dobrogei distingem, aşadar, două cicluri principale de eroziune: unul mai vechiu, care a creat suprafaţa peneplenei şi altul mai nou, care a sculptat în această suprafaţă văi înguste şi adânci. Acest din urmă ciclu, din

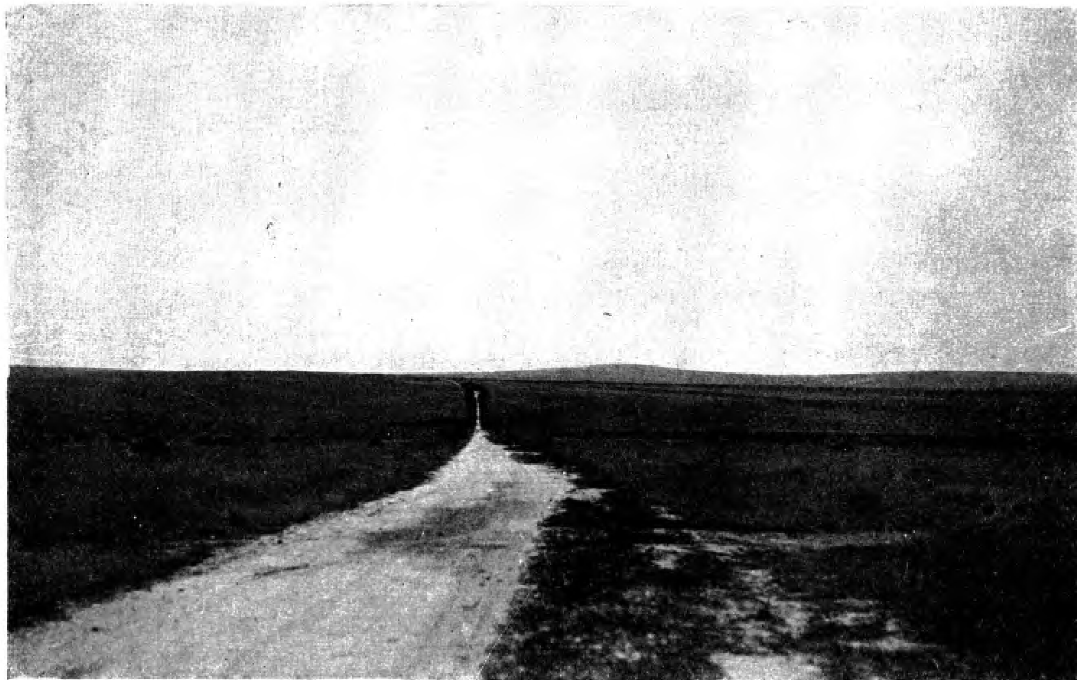

Fig. 22. Vedere din peneplenea înălţată dobrogeană, la N. de valea Cara-Su. «*Fotoglob-Constanţa*»

analiza teraselor dunărene şi a altor caractere morfologice, am văzut că aparţine diluviului.

Care este vârsta «*peneplenei dobrogene*»?

In principiu ea este mai veche decât mişcarea epirogenetică care a înălţat-o şi a diformat-o, adică este anterioară diluviului şi mai nouă decât ultima formaţiune geologică pe care o taie suprafaţa ei, adică depozitele pliocene.

Intr'adevăr, cercetările lui R. Pascu şi mai ales ale regretatului geolog St. Manolescu [1]) pe laturea dunăreană a podişului dobrogean, în districtul Constanţa, spre

[1]) *St. Manolescu:* Comunicare preliminară asupra pliocenului din dreapta Dunării, cuprins între V. Canlia şi Caramancea. Dările de seamă ale Inst. Geol. Rom. Vol. VII, (Buc. 1917), pag. 278—284.

R. Pascu: Asupra prezenţei pliocenului în Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom. III, fasc. 2, p. 400. A stabilit pentru prima oară în Dobrogea veche, la 1909, prezenţa pliocenului, reprezentat prin etajul *dacic.*

SW, ne-au arătat că ultimele formaţiuni terţiare, care acopere marginea acestui podiş, pe o adâncime dela Dunăre de 10—20 km. în interior, aparţin pliocenului. Orizontate din punct de vedere paleontologic, ele arată un etaj pontic superior, unul dacic şi unul levantin. Aceste depozite se razimă direct pe cretacic, poate chiar pe sarmatic şi merg, în regiunea studiată, până la o linie ce trece pe la coada lacului Gârliţa, Iortmac, Beilicu şi Şarpele, apoi taie Balta Baciului şi se termină mai jos de Raşova, în apropiere de Valea Caramancea. Levantinul, depus în apele care acopereau depresiunea Câmpiei Române, începe printr'un strat de calcar lacustru, alb, cretos, având o grosime, spre Dunăre, de aproximativ 5 m. Ca şi în restul Dobrogei până la hotar, el conţine tipare de fosile lacustre şi terestre precum: *Helix* sp., *Planorbis* sp., *Limneus* sp. El apare şi pe ţărmurile lacurilor Oltina, Mârleanu, Beilicu şi Vederoasa şi suportă o succesiune puternică de nisipuri, care spre partea superioară trec spre pietrişuri, în cea mai mare parte calcaroase. Acestea apar mai ales în malul stâng al lacului Vederoasa şi au o grosime de peste 30 m. In unele părţi ele transgredează chiar peste cretacic (pe malul drept al lacului Şarpelui şi pe malul stâng al lac. Baciului şi Iortmac) şi se alcătuesc din adevărate pietrişuri de coastă, cu elemente mari, mai puţin rostogolite şi amestecate cu argila roşie, care se află la baza loessului. Acest fapt ne indică până la evidenţă că *acì ne găsim în apropierea ţărmului de SE al lacului levantin.* Pietrişurile vin în contact direct cu cretacicul şi sarmaticul, prezintându-se faţă de ele întocmai cum s'ar prezintà malul M. Negre de azi faţă de viitoarele depozite litorale. In scurt, ne găsim, după Macovei, în faţa unei faleze. Pe alocuri depozitele levantine se termină cu o marnă vânătă, deasupra căreia se aşterne un strat de argilă roşie de decalcificare, compactă sau cu multe nodule calcaroase. Faptul că această argilă se întâlneşte amestecată cu pietrişuri litorale levantine, sau chiar în strate destul de groase ce alternează cu orizonturi de pietrişuri, şi că în multe părţi, pe malul Dunării, ea se desparte de loess aproape tranşant, iar în sondagiile din văile din spre Turtucaia ea nu apare, deşì apare pe coastele acestor văi, îl sileşte pe autor (St. Manolescu) a considerà că această argilă ar aparţine tot pliocenului. Deasupra vine un loess tipic, cu o grosime până la 30 m. pe podiş. *Toată seria de depozite pliocene, după Macovei, este uşor ondulată.*

Faptul că depozitele levantine acopere o margine aşà de largă a podişului dobrogean până la o înălţime de peste 100 m. şi că deasupra lor urmează loessul, ne conduce spre două concluzii de o deosebită valoare pentru morfologia acestei provincii:

a) Că nivelul lacului levantin, care ocupă depresiunea Câmpiei Române şi se întindeà şi peste o margine a podişului actual dobrogean, este ultimul către care s'a făcut şi s'a terminat eroziunea peneplenei dobrogene, prea puţin ridicată peste acest nivel şi în continuitate de profil cu el. Cu drept cuvânt, prin urmare, o putem numì *peneplenea levantină*, sau *platforma inferioară*, *levantină*;

b) Că actualele văi dobrogene, aşà de adânci în spre Dunăre, raportate la acest nivel de bază levantin, erau de *abià schiţate în suprafaţa peneplenei*, totuş încătuşate în albiile lor şi că adâncirea lor eroică de peste 100 m., care le-a dat pe alocurea caracterul unor cañoane, s'a petrecut în timpul înălţării epirogenetice diluviale şi anume în timpul perioadelor pluviale, mergând paralel cu adâncirea văii Dunărene şi cu sculptarea teraselor acestui fluviu [1]).

[1]) *C. Brătescu:* Mişcări epirog. şi caract. morfologice, etc.

Dacă aceste văi, îndreptate radial către o linie din Bărăgan, prin urmare către N, NW și W, n'ar fi fost fixate în văile lor, — atunci, în urma bombării largi a anticlinalului din Deliorman, — care a creat o nouă pantă până la axa văii Cara-Su —, râurile și-ar fi schimbat cursul lor în diluviu, consecuent cu noua pantă, către NE și E și s'ar fi vărsat în Mare. Totuș ele au persistat pe vechile lor văi, adâncindu-le spre noul nivel de bază. Nu sunt văi antecedente propriu zise; sunt văi *persistente* [1]). Cu cât se apropie de Dunăre, cu atât ele capătă un mai pronunțat caracter de cañon. Spre fluviu, în urma imersiunii postloessiene, ele se deschid în limane, iar fundul lor și-a atins nivelul de bază la 7—8 km. depărtare de vărsare. Deaceea grosimea aluviunilor pe văi e mare. Spre obârșii însă, văile își pierd caracterul lor de tinerețe, pe care l-au căpătat în al doilea ciclu de erosiune (văi înguste, adânci și cu pante repezi sau chiar verticale) și devin tot mai largi, mai evasate, mai stinse, până ce se confundă cu platforma. Caracterul lor de înaintată maturitate iese în evidență. Eroziunea regresivă a ciclului al doilea n'a înaintat până la izvoare; deaceea în cursul lor superior micile curelușe de apă au destulă pantă spre a formà cascade și a învârtì roțile unor mori. Așà e s. ex. valea Oltinei, la vreo 40 km. depărtare de gură. Astăzi multe din aceste văi sunt, sau cu desăvârșire lipsite de firul de apă curgătoare, sau îl mai păstrează în interiorul Deliormanului păduros, fără însă ca râul să ajungă până la fluviu. E un rezultat al climei sărace în precipitări atmosferice, care stăpânește în Dobrogea de azi.

II. *Platformele dela nord*

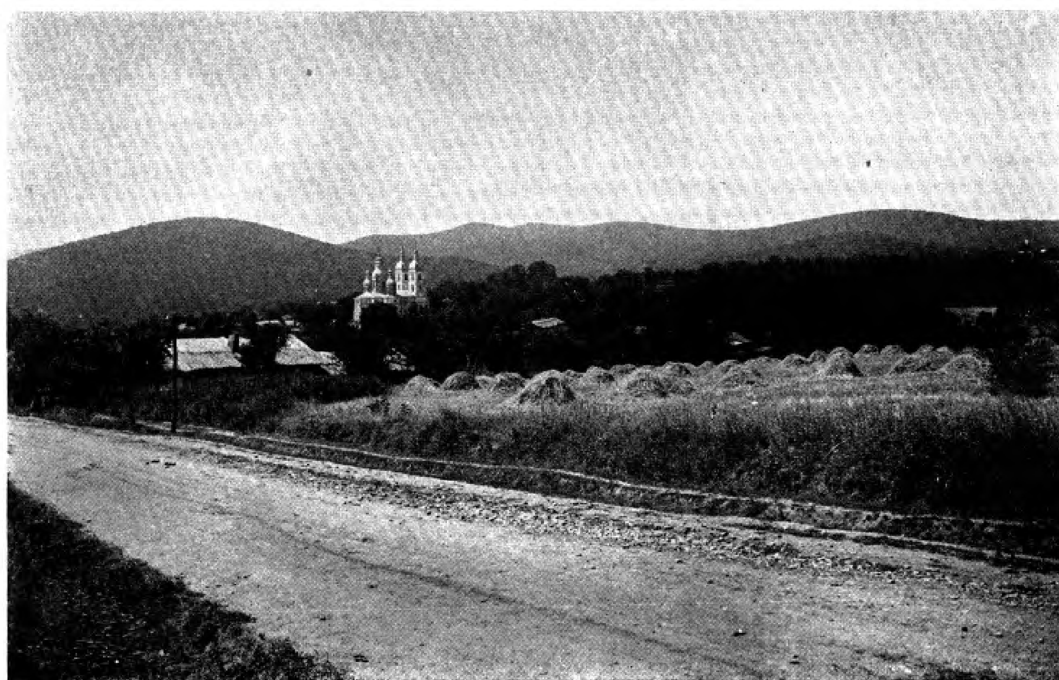
In deosebire de partea centrală și meridională a provinciei, unde nu există decât o singură platformă principală, nordul ne oferă *două* foarte distincte: *una superioară*, destul de fragmentată prin eroziune și aplecată spre S și E, ocupând mai ales jumătatea apusană și sudul districtului Tulcea; și *una inferioară*, având cea mai mare desvoltare dela meridianul Teliței spre răsărit. Punctele de observație cele mai indicate pentru studiul lor sunt: vârful *Sarica* (290 m.) la N, așezat chiar la contactul între cele două platforme; vârful *Denistepe* (266 m.), izolat în mijlocul unei largi câmpii, mai la sud; vârful *Beștepe* (242 m.) între laguna Razim și deltă, pe care le domină; vârful *Țuțuiatul* la apus, deasupra satului Greci, din 'nălțimea căruia (456 m.) privirea stăpânește tot colțul de NW al Dobrogei; vârful *Consul* (321 m.) în mijlocul regiunii, lângă valea Taiței; D. *Carol I* (344 m.) cu o vedere panoramică splendidă asupra Bălții Brăilei la W și a frontului culmii Grecilor la E; în fine, d. *Șoimului* (Atmagea) 400 m., *Coium-Baba* (245 m.), *Heraclea* (114 m.) etc.

Pentru determinarea vârstei celor două platforme ne lipsește cu desăvârșire criteriul geologic întrebuințat la sud. Nicăeri sub loess nu găsim formațiuni mai nouă decât cea cretacică. Depozite marine pliocene, dacă au putut fi admise pe marginea din spre depresiunea moldavo-basarabeană a horstului dobrogean, — în schimb ele n'au putut fi descoperite nicăeri, iar lipsa lor a fost atribuită eroziunii și denudării. Pentru aceea stratele pliocene de peste fluviu nu ne pot da un criteriu de orientare, deoarece ele acolo sunt denivelate din așezarea lor originară și nu au corespondent dincoace de fluviu. Criteriul raportării de altitudine la platforma meridională se arată

[1]) Calificate astfel și de d-l de Martonne.

deasemenea inutil, întrucât toate aceste platforme dela nord și dela sud poartă, în urma mișcărilor epirogenetice, un vădit caracter de denivelare neegală, de diformare și aplecare într'un sens sau într'altul; așà încât singurul criteriu de orientare mai eficace ar fi acela al racordării suprafețelor fără rupturi însemnate de pantă. Dar și acest criteriu întâmpină dificultăți felurite.

Racordarea s'ar face mai ușor pe laturea din spre Mare. Spre Dunăre peneplenea înălțată dela sud se oprește brusc la Peceneaga, dincolo de care, între pantele platformei superioare și Dunăre, până la Măcin, nu avem decât o suprafață joasă, între 5 m.

«*Fotoglob-Constanța*».

Fig. 23. Satul *Telița* la contactul între platforma superioară a Taiței și platforma inferioară a Teliței.

și 60 m.—ușor accidentată, cu mici basinuri fără scurgere, ocupate, unele, de sărături (șotul dela Slatina),—din mijlocul căreia se înalță insular câteva corneturi tari de granit sau de quarțit devonic: Piatra Roșie 163 m., Bujor 187 m., Regele Carol 344 m., Piatra Râioasă 91 m., Carcaliu 85 m., etc.

A. *Platforma Tulcei.* Platforma pliocenă (levantină) dela sud pare a se racordà bine cu așà numita «platformă a Tulcei». Dealungul Dunării și a unei linii Tulcea-Babadag, aceasta încă mai păstrează martorii de eroziune ai platformei superioare în corneturile de porfir și diabaz dela Somova și Câșla (Movila Săpată 227 m., Muchea Mare 179 m,) și în vârfurile de quarțit liasic sau paleozoic dela Denistepe 266 m., Pârlita 179 m., Beștepe 242

m., Uzum Bair 218 m. etc. [1]). In colo platforma, foarte netedă, se ține la un nivel care scade în direcția aplecării și cuprinde două mari unități:

1. *Platforma Teliței.* O numim astfel, fiind tăiată în două de valea râului cu acelaș nume, dealungul căruia se înșiră satele din interiorul acestei platforme. Spre Nord ea merge până la falia Dunării; spre W până la o linie Telița—Trestenic—Principele Mihai, însemnată prin aparițiile de roce eruptive dela Cilic, Regele Ferdinand și Principele Mihai, ca și prin marginea înaltă a platformei superioare a Taiței dela West; spre Sud, până în marginea nordică a «podișului Babadagului», în lungul căreia avem

Fig. 24. Mânăstirea *Cilicul.* Se disting corneturile de la marginea platformei superioare, un nivel al platformei inferioare și văile adâncite în acest ultim nivel. *«Fotoglob-Constanța».*

erupțiile de porfir dela Consul și Mihai Bravul și de diabaz dela Babadag, pe care poate că ar trebuì să le punem în legătură (cu Kittl) cu o linie tectonică ce a determinat și valea inferioară a Taiței; iar la Est, până la o linie Tulcea-Babadag, însemnată și ea prin corneturi înalte, prin erupțiile de porfir dela Tulcea, de granit lângă devon (în mijlocul formațiunilor triasice) dela Uzum Bair și prin valea cursului inferior al Teliței, frântă la Cataloi dealungul a două linii importante pentru morfologia acestei regiuni.

Intreaga platformă a Teliței, care pare un bloc de formațiuni triasice cuprins într'o ramă de roce eruptive vechi și de linii de fractură, își apleacă suprafața dela NNW spre SSE, ca o placă de pupitru. In partea sa meridională eroziunea a înaintat așa de

[1]) *R. Pascu:* Carte géologique de la partie septentr. de la Dobrogea. In Guide des excurs. Planșa 17, Buc. 1927.
Vezi și harta M. St. Maj. Rom. 1: 100.000.

mult, încât în jurul singuraticului cornet Denistepe (266 m.), nu găsim decât o câmpie întinsă, la o altitudine de 15—60 m., pe care o domină ca un pion. După I. Simionescu, regiunea dintre Isaccea şi L. Razim reprezintă o mare depresiune, unde calcarele mesotriasice au dispărut în adâncime. Ea ar fi un enorm «Graben», un enorm bloc scufundat tectoniceşte [1]). Netezimea suprafeţei sale aplecate spre lagune s'ar puteà explicà, după De Martonne, prin acţiunea de abraziune a Mării, care în cele din urmă ar fi părăsit-o.

Diferenţa de nivel între suprafaţa acestei platforme, modelată în formaţiuni tria-

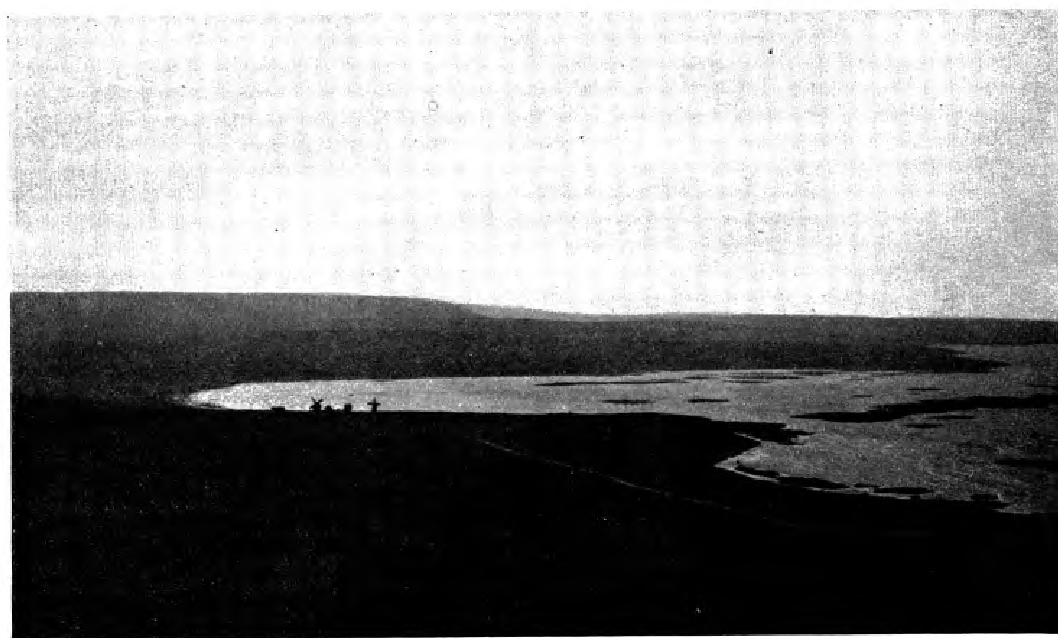

Fig. 25. Platforma superioară a Slavei (podişul Babadagului) şi platforma inferioară la poalele ei către lacul Babadag. Vedere de la cetatea Heracleea. *«Fotoglob-Constanţa».*

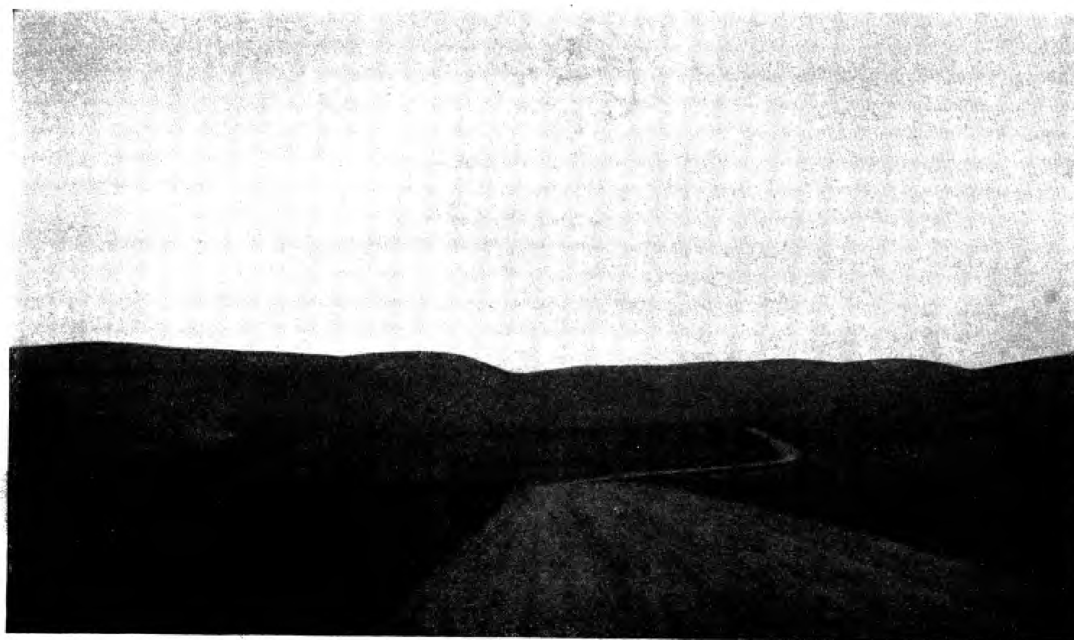
sice şi suprafaţa mult mai înaltă a platformei superioare dela apus (a Taiţei) şi miazăzi (a Slavei) modelată, prima în roce paleozoice, a doua în roce cretacice, — ne obligă a considerà platforma Teliţei ca un bloc într'adevăr scufundat în raport cu cele vecine dela W şi S. Insă, când s'a produs această scufundare, — probabil postcretacică, fără mai multă precizare, — şi când s'a creat suprafaţa de eroziune normală, sau de abraziune marină, — probabil pliocenă —, aceasta este încă o chestiune care, pentru moment, are nevoie de cercetări.

Un nivel de eroziune, corespunzător platformei Teliţei, apare ca o treaptă îngustă, tăiată sub pantele podişului înalt al Babadagului, s. ex. la Cetatea Heracleea (114 m.) şi împrejurimi, sau la Canara lângă Babadag (105 m.) şi mai ales în interiorul podişului,

[1]) *I. Simionescu:* Asupra cretaceului superior din împrejurimile satului Başchioi. An. Inst. Geolog. Rom. III, 1, p. 263.

pe drumul direct Babadag—Slava Cercheză, unde o suprafață de eroziune, — astăzi și ea modelată, — adică o platformă de circa 150 m. înălțime stă sub pantele repezi ale unui podiș înalt de 280—320 m. Deasemenea un nivel, ce ar corespunde aceleeași platforme a Teliței, se poate urmărì și pe valea superioară a Taiței, care spintecă dela N la S platforma superioară numită de d-l De Martonne «a Niculițelului», care nivel s'ar puteà socotì drept valea matură pliocenă a râului Taița, în care s'a adâncit valea mai îngustă diluvială.

Prin urmare, racordând suprafața platformei Teliței cu platforma inferioară din

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 26. Vederea celor trei niveluri principale de erosiune în platforma Slavei: 1. Suprafața platformei superioare; 2. un fragment din platforma inferioară, peste care trece drumul; 3. valea actuală în chip de uluc, a râului Slava, între ele.

prejurul și din interiorul podișului Babadagului, — care și ea se poate racordà cu suprafața peneplenei pliocene a Dobrogei meridionale, — aș fi înclinat a socotì platforma Teliței, din cauza netezimei ei, mai degrabă ca rezultatul unei abraziuni pliocene sosite din spre SE și lăsând regiunea îngustă cu corneturi dela cumpăna apelor din nord exondată. Denistepe (Dealul Mării) ar fi fost ca o insulă în mijlocul apelor cari înaintau peste platformă din direcția actualului lac Razim; iar câmpia din prejur, care arată mai multe niveluri clar etajate, între cursul inferior al Teliței și Taiței, ar puteà da mărturie de procesul de eroziune normală și de abraziune marină îndeplinit mai târziu în mai multe cicluri, din cauza schimbărilor negative ale nivelului de bază, care, în cele din urmă—și anume în diluviu—au exondat și șelful submarin dela răsăritul Dobrogei.

Așà s. ex., imediat la S de Frecăței vedem o întinsă suprafață foarte netedă la altitudinea de 100—110 m.; un nivel de 80—60 m. îl pomenește De Martonne sub mar-

ginea din spre Dunăre a platformei (mai clar pe la Isaccea); un alt nivel de 45—50 m se distinge în sudul regiunii, mai ales dealungul drumului dintre Başchioi şi Hagilari, dar şi pe dreapta Taiţei la Camber, sau la S de lacul Babadag şi la E de Zebil, sau — în afară de platforma Teliţei — în larga suprafaţă de abraziune pe care am numit-o «terasa Niculiţel-Saona», care se aşterne netedă la picioarele unei platforme de peste 200 m., aplecându-se în uşoară pantă, dela NW la SE, dela circa 50 la circa 30 m.; vine apoi un nivel de 25—30 m., mai clar între Armutlia, Satu Nou, Congaz şi Denistepe şi, în fine, o suprafaţă netedă ca masa, la circa 5—8 m. altitudine, bine desvoltată la SE de Zebil,

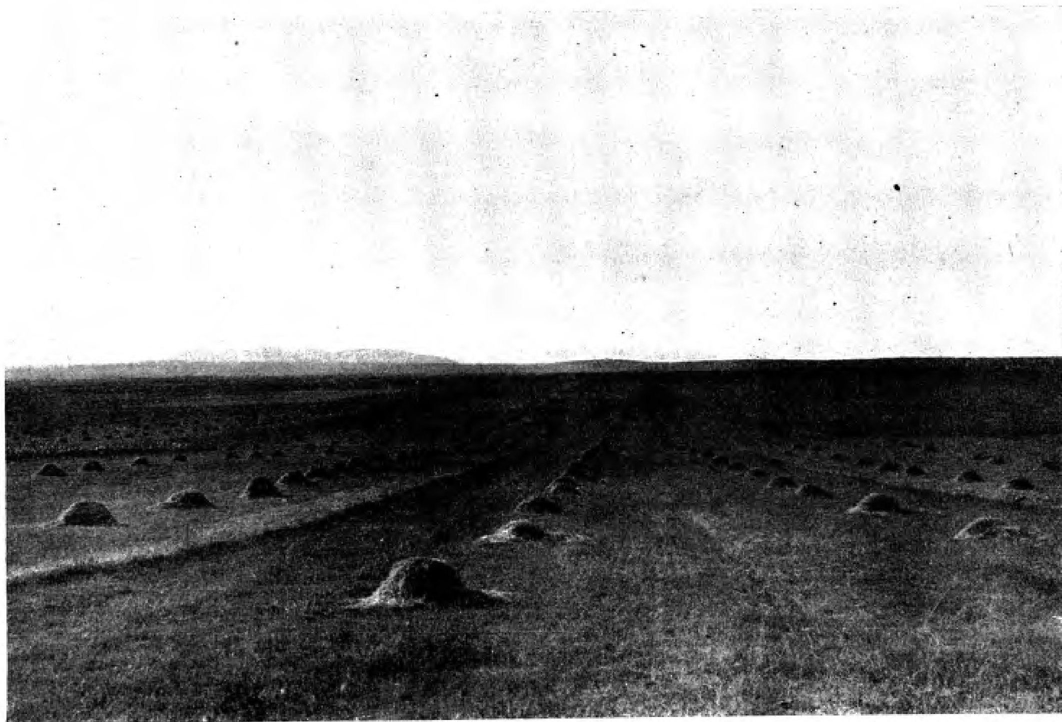

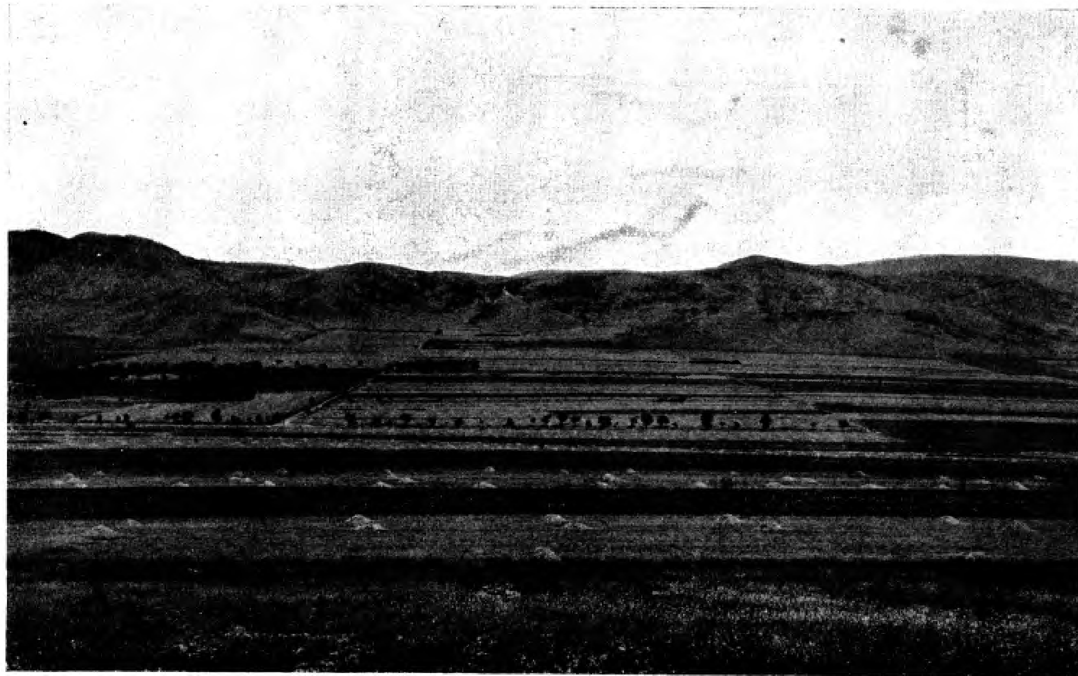
Fig. 27. Corneturile de la Beştepe peste platforma Dunavăţului şi câmpia litorală cu semănături de la Sud. *«Fotoglob-Constanţa».*

dar mai ales în Nordul lagunei Razim, spre satele Hagighiol, Calica, Caraibil şi Beibugeac. Aceasta din urmă nu e decât o veche suprafaţă de abraziune marină, exondată în diluviu şi devenită o câmpie litorală, acoperită de loess. Ea se aşterne la picioarele unei a doua platforme, pe care o vom numì:

2. *Platforma Dunavăţului.* Suprafaţa aceasta înaltă cuprinde toată peninsula răsăriteană dintre Dunăre şi lacul Razim pe de o parte, iar de alta dintre Dunavăţ şi o linie Tulcea-Babadag. E o platformă netedă, care se apleacă dela NWW spre SEE. In aceeaş direcţie ea coboară dela circa 190 m. până la circa 90 m. spre SE de Mahmudia (Movila Vârtop). Corneturi răzleţe o domină dealungul Dunării (D. Marea 205 m., Pârlita 197 m, Beştepe 242 m. etc.); dealungul văii Teliţa (D. Redi 200 m., Uzum Bair 218 m.), sau către Razim (D. cu Cunună 204 m.; Căiracele etc.). Nici un râu nu o străbate; o articulează câteva văi scurte, mature şi fără apă, iar aşezările omeneşti toate

sunt în depresiunile dela margini. Interiorul stepic și semistepic e lipsit cu totul de izvoare și e ocupat numai de plantații și ogoare. După toată înfățișarea, platforma aceasta este una cu a Teliței, însă dislocată, fiind înălțată spre West, către linia Tulcea-Babadag, și scufundată spre SE, către Dunavăț.

B. *Platforma Taiței.* O numim așà, mai potrivit decât a «Niculițelului», fiind spintecată prin mijloc, dela N la S, de râul Taița și afluenții săi. Cuprinde aproape tot colțul de NW al horstului dobrogean, mărginindu-se spre N și W cu depresiunile din spre

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 28. Marginea de W. a platformei *Taiței.* La poale depresiunea ovală cu șoturi de la Greci.

Dunăre, unde platforma se disolvă într'o sumă de corneturi cu aspect insular; spre E cu platforma Teliței la linia Telița—Trestenic—Principele Mihai; iar spre Sud cu depresiunea urmată de șoseaua Cerna — Principele Mihai. Geologicește, ea cuprinde întreaga zonă a formațiunilor paleozoice și a rocelor eruptive de granit, porfir și diabaz dela NW și prea puțin din marginea de W a formațiunilor triasice. Morfologicește, privită de pe înălțimile dimprejur (Țuțuiatul, Telița, Consul, Carol I) platforma aceasta are un aspect massiv, cu suprafețe ce par tabulare la orizont. Când o străbatem însă în curmeziș, vedem că e destul de articulată de văi mature, așà încât are aspectul unei culmi semicirculare în d. Teilor, de unde spre E se prelungește culmea Niculițelului, iar spre S a Grecilor. Din interiorul cununei acesteia iese râul Taița cu afluenții săi, printre cari se lasă spre miazăzi alte culmi paralele. Intreaga platformă, reconstituită, se apleacă dela NNW spre SEE, determinând, nu atât prin direcția anticlinalelor și

sinclinalelor sale tocite, cât prin înșirarea sâmburilor de granit și porfir, direcția apelor curgătoare. Dela W la E ea coboară dela 450 m. la 300 m. (Țuțuiatul 456 m. — Sarica 290 m.) pe o lungime dreaptă de circa 23 km. (adică 6 m. 5 la km.). Acoperită în cea mai mare parte de păduri, bogată în izvoare și străbătură de văi, platforma aceasta are așezări omenești nu numai împrejurul ei, prin depresiuni, ci și în interior. Localitatea Nifon se află pe marginea unei terase înalte ce domină valea quaternară a râului.

C. *Platforma Slavei*, numită astfel după râul Slava, care o străbate dela NW la SE, cuprinde întreg podișul cretacic al Babadagului și se prelungește și spre miazăzi, dincolo de linia tectonică Peceneaga—Camena, în zona șisturilor verzi, spre obârșiile văii Casimcea. Dela cumpăna apelor până în laguna Razim ea coboară dela NW la SE cu o pantă de circa 6 m. la km., având în d. Șoimului (Atmagea) 400 m., iar la sud de cetatea Heracleea, lângă lagune, 200 m. (Orta Bair 216 m.). Această platformă superioară are un caracter mult mai massiv ca cea din nord; profilurile sale tabulare, privite la orizont, nu sunt deloc tulburate de corneturi; în mare parte e acoperită de păduri; are izvoare multe și bogate, unele cu caracter carstic (la geamia din Babadag) și râuri care, în afară de Slava, urmează sau linia tectonică Peceneaga—Camena, sau se răspândesc radial spre S, E și W, la sud de această linie, în zona șisturilor verzi.

Vârsta. In ce privește vârsta acestor două platforme înalte, ea e mai veche decât pliocenă. Formațiunile pe care le taie sunt numai paleozoice și mezozoice. O siguranță absolută în determinarea vârstei lor nu avem. Totuș, având în vedere că toată Dobrogea centrală și meridională a stat sub apele Mării sarmatice, care au acoperit-o cu o pătură groasă de sedimente, iar Dobrogea de N a rămas, în aceeaș epocă, ca o insulă înălțată peste ape [1]); de altă parte, având în vedere că, imediat după Sarmatic, mările pliocene se retrag și de peste centrul și sudul Dobrogei, tivindu-i doar o buză de podiș între Oltina și Pirgos, prin urmare că întreaga provincie se înalță, devenind din insulă peninsulă, — putem afirmà, cu multă probabilitate, că platformele superioare ale Taiței și Slavei sunt niște peneplene realizate în Sarmatic și înălțate apoi în pliocen și quaternar. Intre suprafața platformei superioare și actualul nivel de bază distingem însă, la o cercetare mai atentă, pe unde s'au păstrat, fragmente de mici suprafețe intermediare care indică, în succesiunea lor etajată, tot atâtea vechi etape în repetatele sforțări de înălțare ale blocului față de nivelul de bază, care și el dealtfel a suferit oscilări [2]).

In rezumat:

1. *Platforma superioară a Taiței și Slavei* constitue suprafața cea mai înaltă și mai veche a podișului dobrogean și reprezintă *o veche peneplene, probabil sarmatică*, înălțată în pliocen și diluviu și chiar diformată.

[1]) *E. Haug:* Traité de géologie, II, p. 1659: Harta extensiunii Mării sarmatice.

[2]) D-l *M. David* crede, — după o comunicare verbală — că, din punct de vedere morfologic, trebuie făcută o distincție între «*Dobrogea chimerică*» și «*Dobrogea prebalcanică*», în sensul că platformele din nordul provinciei nu se pot racordà, ca vârstă, cu cele din sud. După d-sa «platforma Niculițelului» (numită de noi a Taiței) are o vârstă care ar puteà fi echivalată cu a vârfurilor înalte din Carpați; iar «platforma Tulcei» (numită de noi a Teliței și a Dunavățului) ar fi de vârstă sarmatică; pe câtă vreme platforma întinsă și diformată prin anticlinalul Rusciuc-Varna ar puteà fi echivalată cu platforma Gornovița din Carpați a d-lui De Martonne.

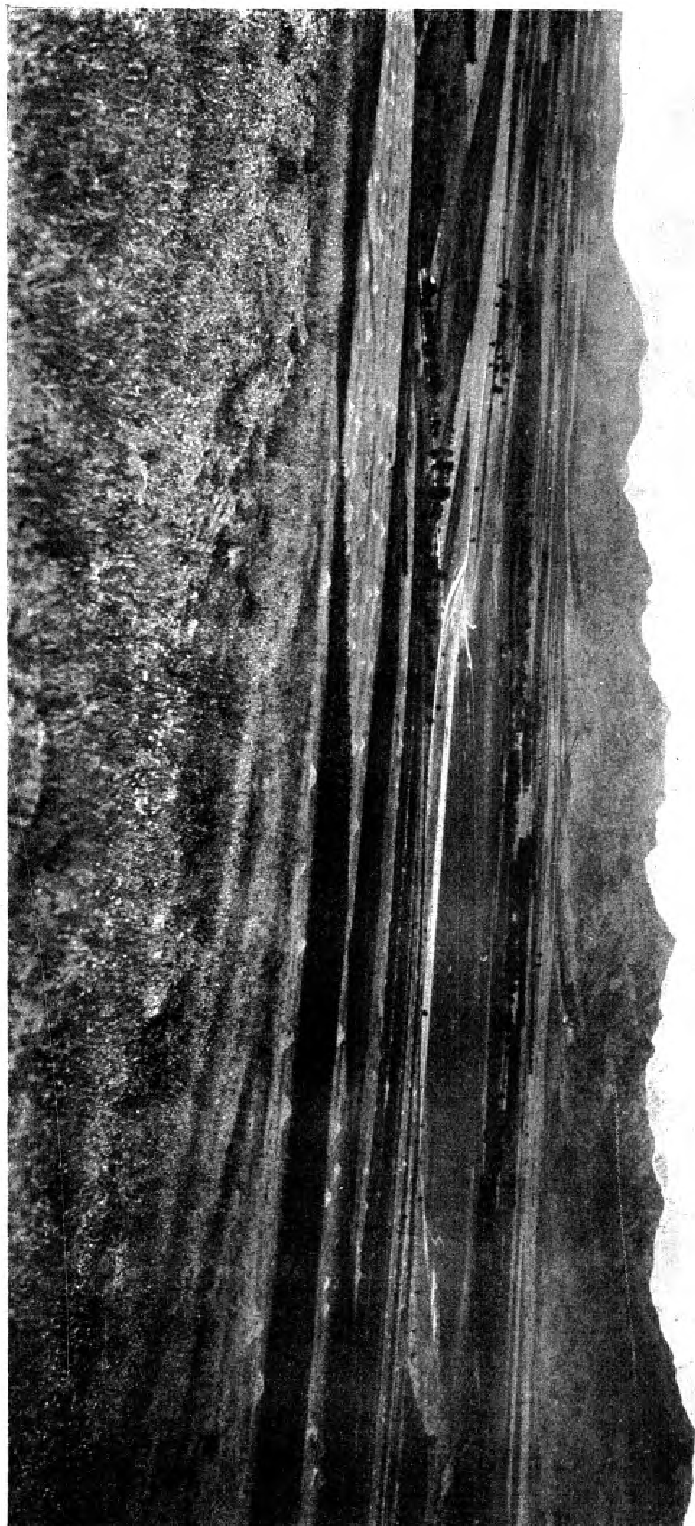

Fig. 31. Țancurile culmii Grecilor și șotul *Slaina* de la poale.

«Fotoglob-Constanța».

2. *Platforma Teliței și a Dunavățului* constitue a doua suprafață importantă, mult mai joasă, a horstului dobrogean și *se racordează bine cu peneplenea levantină dela sud.* Deasemenea dislocată și aplecată, ea este formată din două compartimente, care arată caractere diferite ca altitudine, suprafață și direcție de pantă. După de Martonne, orizontalitatea și nivelul mai scăzut al platformei Tulcei (= Teliței) s'ar puteà să fie datorit abraziunii marine.

In comparație cu alte regiuni cunoscute nouă, peneplenea din nord prezintă asemănări cu platforma presărată de corneturi a Bithyniei, la E de Bosfor; iar peneplenea

Fig. 32. Corneturile și depresiunea dintre Greci și Cerna. In dreapta d. Carol I. Vedere de pe movila Carcaliu. «Fotoglob-Constanța».

din sud cu cea thracică dela W de Bosfor. Răsturnarea de profil a podișului la sudul văii Cara-Su o constatăm aidoma și la Bosfor, care reprezintă vechea vale a unui râu ce sosià prin Cornul de Aur, și se deschideà spre M. Neagră, în timp ce peneplenea Thraco-bithynică se apleacă invers spre Marmara.

VÂRFURI, BASINURI ȘI VĂI

1. Ceeace dă un caracter ceva mai accidentat platformelor dobrogene dela nord sunt, în primul rând, corneturile care le domină din distanță în distanță. Pretutindeni rocile mai rezistente au rămas în relief, formând înălțimi conice, cu vârfurile aspre de stânci golașe, iar poalele îngropate în mantaua groasă de aluviuni și de loess. Inima vârfului *Consul* e din quarț-porfir; *Carol I, Piatra Roșie*, creasta principală a *Pricopanului*

şi culmea *Grecilor*, *D. Orliga* şi *Priopcea*, *Gâlmele Bugeacului*, ca şi alte vârfuri pe la M-rea Cilic, pe la Cerna şi însuş *D. Şoimului*, cel mai înalt din platforma Slavei, sunt de granit sau quarţit; culmile înşirate în lungul Dunării de Nord, cum sunt *Movila Săpată* dela Somova şi *Muchea Mare* dela Câşla sunt de porfir; vârfurile dela *Beştepe* şi *Pârlita* de quarţite şi alte roce tari; *Uzum Bair* din granit şi filite cu cvarţite, iar singuratecul *Denistepe* din gresii tari triasice cu un vârf de quarţit liasic. Intre aceste vârfuri izolate, rocile mai puţin rezistente au fost erodate în suprafeţe mai mult sau mai puţin plane, sau uşor accidentate, încât regiunea ne lasă o impresie de peneplene

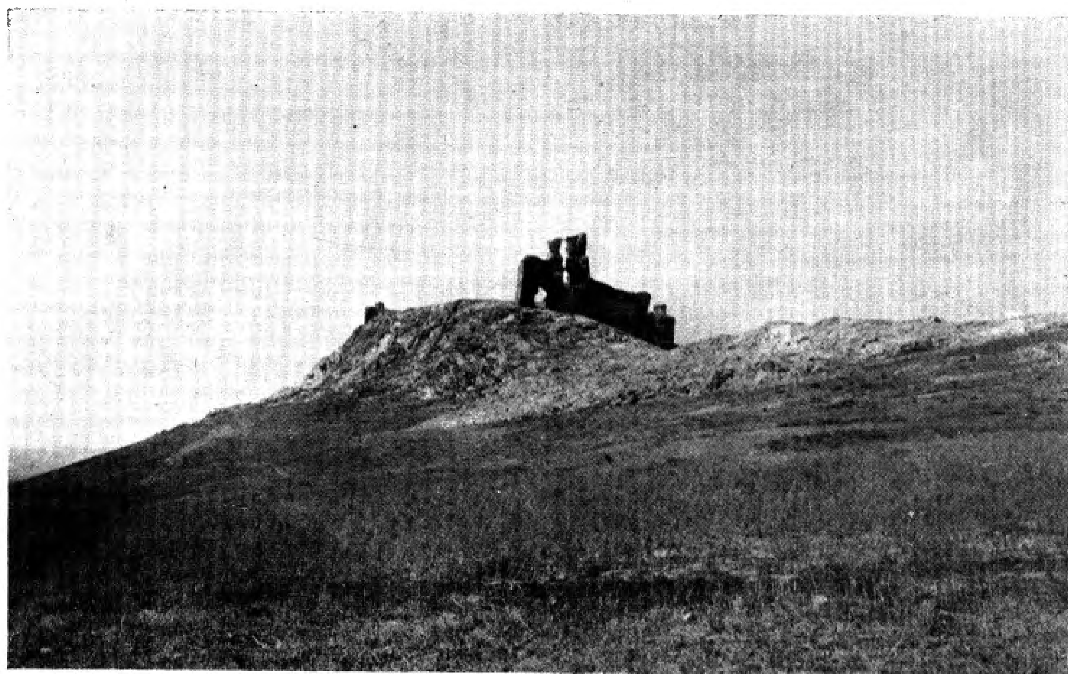

Fig. 33. Vârful golaş de calcar cu ruinile cetăţii Heracleea. «Fotoglob-Constanţa».

destul de apropiată de stadiul ei final. Dacă vârfurile corneturilor sunt aşa de aspre şi de stâncoase şi în acelaş timp foarte sărace în vegetaţie, aceasta este un rezultat al condiţiilor climaterice dobrogene. Pe de o parte ploile torenţiale ale unei regiuni de semistepă, de alta vânturile tari în vreme de uscăciune, spală ţărâna grăunţoasă, rezultată din dezagregarea rocelor şi o duce în masse mari la vale, sau o spulberă fină în marea aerului, formând vârtejuri şi o aşterne în basinuri şi în văi. Deaceea pantele inferioare ale vârfurilor izolate sunt foarte domoale, mai mult sau mai puţin netede, iar vârfurile stâncoase răsar din această pătură groasă de sedimente ca nişte *insule înecate*.

Nu puţin contribue la acest aspect şi pătura groasă a loessului care îmbracă pantele domoale până la 100 şi chiar 150 m. Ea nivelează formele vechi preloessiene şi le ascunde, dar în acelaş timp este supusă şi unei puternice eroziuni, care dă reliefului aspectul aşa de caracteristic al râpelor de lut. Ploile mai sărace sunt repede absorbite de acest pământ însetat; dar cele repezi, torenţiale, de vară, se scurg fie în şuvoae

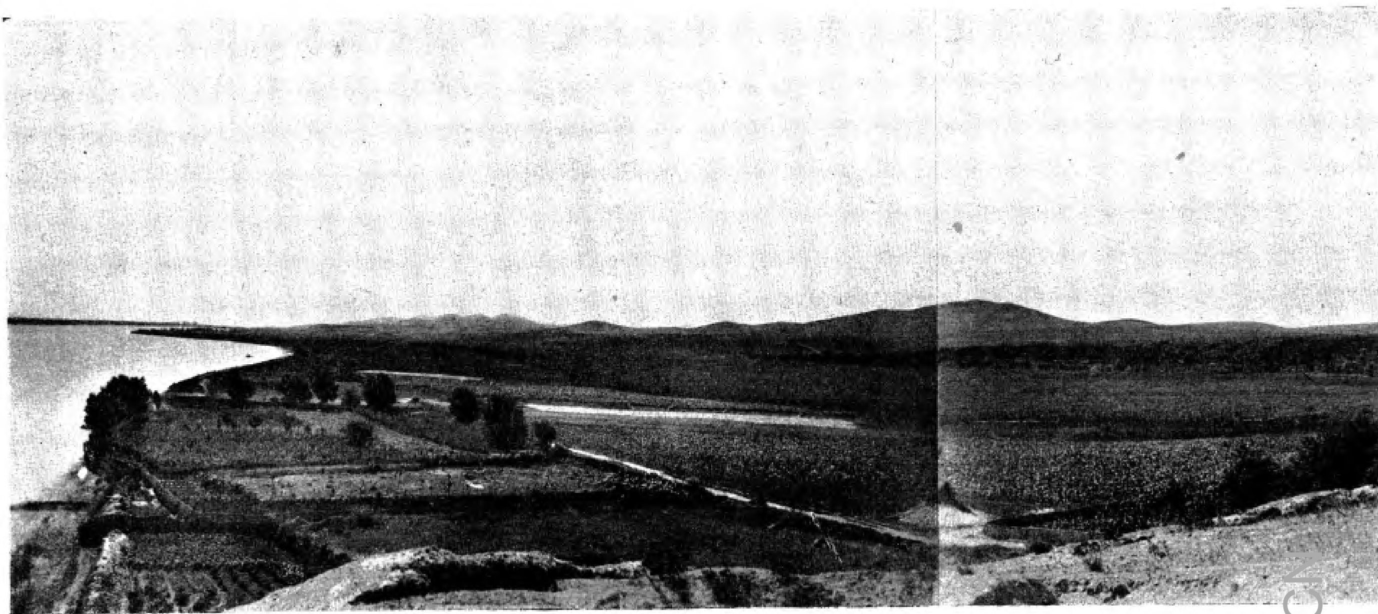

Fig 29. Platforma cu corneturi (Beştepe la stânga, Pârlita în centru) a Dunavăţului văzută de pe pintenul de l

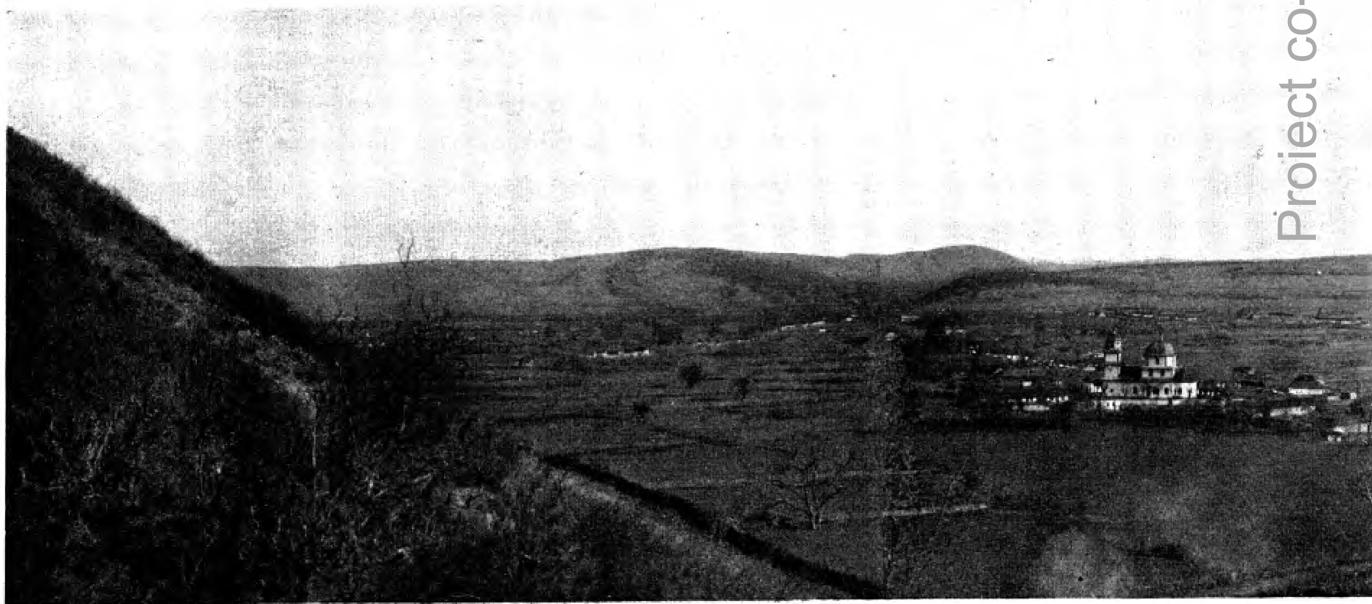

Fig. 30. Valea râului *Slava* tăiată ca un culoar în platforma Slavei (podişul Babada

sgomotoase, care acì se numesc, printr'o influență orientală, «*sel*», fie pe suprafețe ce strălucesc în soare, spălând toate pantele și cărând la vale mult material.

2. Nu mai puțin caracteristice sunt și *depresiunile* ovale sau circulare și foarte largi, asemenea unor coveți. Ele sunt mai bine desvoltate între Măcin și Cerna, formând basinuri izolate, cu sate mari pe margini și chiar cu «șoturi», care pe secetă se înnălbesc de eflorescențe saline; apoi dealungul văii Taița, dela Regina Maria la vale.

3. *Văile* Dobrogei de Nord au un caracter cu totul diferit de al celor dela sud. Ele nu sunt înguste și nu au tendința de a formà cañoane spre vărsare; dimpotrivă,

Fig. 34. Valea disimetică a râului Casimcea. *«Fotoglob-Constanța».*

sunt enorm de largi în raport cu firele de apă ce le străbat. La unele din ele apa lipsește cu desăvârșire. In verile secetoase rareori ajunge râul la vărsare. Liniile principale ale tectonicei regiunii au determinat la multe din ele direcția cursului lor. Valea superioară a Taiței, între izvor și Regina Maria, curge cap în cap cu R. Luncavița dealungul unui sinclinal orientat NNW-SSE; deasemenea afluenții dela răsărit. R. Telița, cel puțin dela Cataloi la vale și R. Taița dela Regina Maria la lacul Babadag curg dealungul unor depresiuni flancate de marginea platformelor vecine, dominate de corneturi și de apariţiuni eruptive. După Kittl [1]), o fâlie longitudinală ar determinà cursul Taiței la marginea de N a plăcii cretacice. După Peters [2]), chiar și cursul superior al acestui râu s'a stabilit dealungul unei fâlii. Râul Slava pare a urmà un sinclinal al podișului cretacic

[1]) *E. Kittl:* Beiträge z. Kenntn. d. Triasb. der nordöst. Dobrudscha, Wien 1908 (apud. Murgoci).

[2]) *K. Peters:* Grundlinien zur Geogr. u. Geol. der Dobrudscha. Wien 1867.

Fig. 35. Falezele de calcar jurasic dela Hârşova. «Fotoglob-Constanţa».

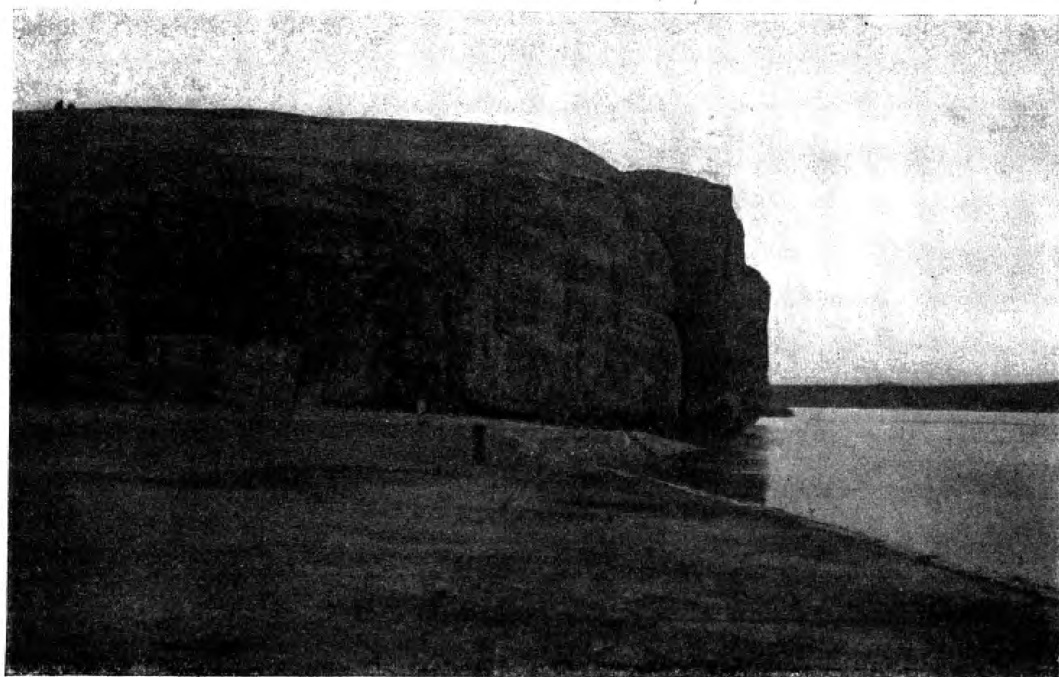

Fig. 36. Faleze în malul Dunării la Hârşova. «Fotoglob-Constanţa».

pe care-l străbate, iar râul Peceneaga urmează cunoscuta linie de fractură Peceneaga—Camena [1]). Topologul însă şi Casimcea cu afluenţii săi îşi taie văi transversale în peneplenea şisturilor verzi, în care anticlinalele şi sinclinalele au orientarea generală NW-SE. Tectonica n'a avut acì o influenţă hotărîtoare asupra direcţiei acestor râuri, care se răspândesc radial spre W, S şi E dintr'un centru hidrografic cuprins între satele Războeni, Sâmbăta-Nouă, Başpunar şi V. Alecsandri.

In scurt, în Dobrogea de Nord putem distinge, în dispoziţia reţelei hidrografice, trei mari regiuni:

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 37. O polie ocupată de grădini şi mlaştine lângă Mangalia. De jur împrejur numeroşi tumuli

a) Regiunea formaţiunilor paleozoice şi triasice, sau platforma superioară a Taiţei şi platforma inferioară a Teliţei, unde majoritatea văilor şi totalitatea celor mari au o orientare mai mult NNW-SSE, adică exact aceea a cutelor sinclinale şi anticlinale şi a orânduirii corneturilor; *b)* Regiunea formaţiunii cretacice, sau platforma superioară a Slavei, unde văile au o orientare mai mult NWW-SEE, adică exact aceea a faliilor şi cutelor; *c)* înfine, regiunea şisturilor verzi, sau platforma Slavei în prelungirea sa meridională, unde râurile se răspândesc radial spre W, S şi E din pomenitul centru hidrografic, care reprezintă *o bombare a peneplenei*. Cauza stă nu numai în direcţia liniilor tectonice ale horstului dobrogean, dar şi în diformarea şi aplecarea diferitelor sloiuri ce alcătuesc acest horst. Nu mai puţin hotărâtoare pentru înfăţişarea actuală a văilor a fost şi rezistenţa rocelor la eroziune. Dacă în platforma superioară a Taiţei

[1]) *G. M. Murgoci:* Cercetări geologice în Dobrogea de Nord. An. Inst. Geol. V, fasc. II, pag. 316—317.

vedem astăzi râuri pe sinclinale, aceasta este și rezultatul unei adaptări la structură, căci anticlinalele desbrăcate de învelișul lor sedimentar mai puțin rezistent, au scos în relief sâmburii tari de roce eruptive de granit și porfir. Stadiul de bătrânețe al acestor văi impresionează îndeosebi.

Un interes deosebit îl prezintă valea Jijilei care, după Murgoci, arată terase duble: cea superioară s'a oprit în quarțit, iar cea inferioară în conglomeratele de carapelit. Râul taie acum un soiu de cañon în loess !, dovada unei reînvieri a eroziunii într'o fază climaterică mai umedă decât aceea în care s'a depus pe vale acest depozit eolic.

«Fotoglob-Constanța».

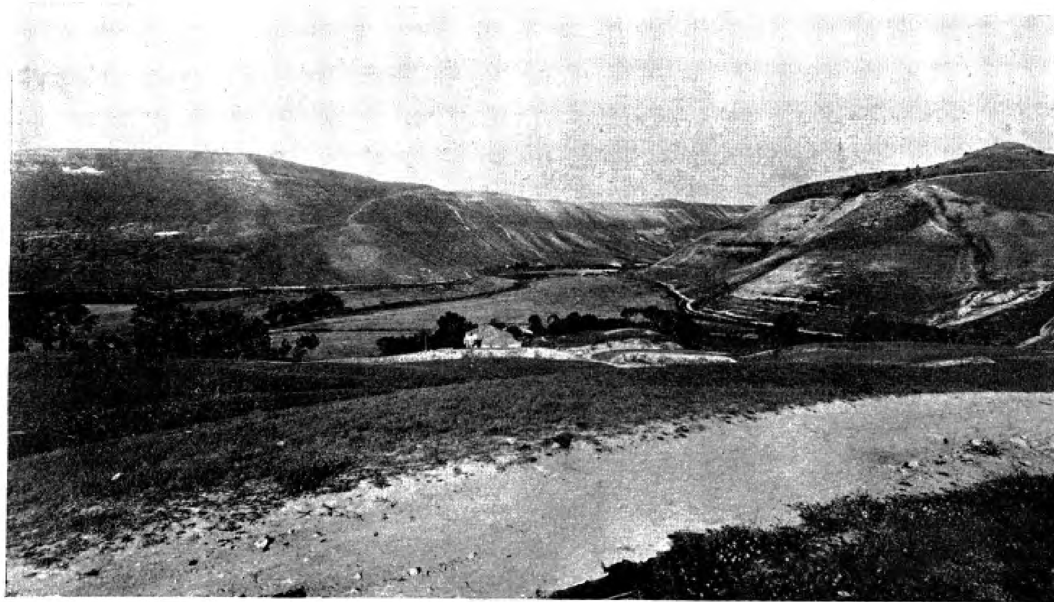
Fig. 38. Valea Cavarnei cu cele două niveluri principale de eroziune.

Câteva caractere morfologice în platforma levantină prebalcanică

Dacă platformele din nord, privite de pe înălțimi, lasă impresia unor suprafețe tabulare dominate ici-colo de corneturi, pe când, străbătându-le în lung și 'n larg, printre compartimentele lor, ele par destul de accidentate, — în schimb platforma prebalcanică levantină din centrul și sudul provinciei se arată ochilor netedă cât vezi cu ochii, până la orizont. Abià dealurile de calcar jurasic, cu pante domoale dela Alah-Bair, ele însile niște corneturi în peneplenea șisturilor verzi, mai tulbură uniformitatea stepei. Tumuli numeroși se înșiră pe cumpăna apelor sau dealungul Mării, ori se adună grămadă la marginea așezărilor omenești străvechi, cum sunt cei dela Hârșova, Isaccea, Istria, Cavarna și mai ales cei dela Mangalia. Calcarul jurasic a dat naștere, prin eroziune, unei scenerii unice în toată Dobrogea, pe valea Casimcei, pe la Chirișlic și Șeremet, unde vedem un defileu romantic folosit de un drum, peșteri în stâncă ca aceea «a Lilie-

cilor» dela Gura Dobrogei, fațade înalte verticale de calcar cenușiu și izvoare limpezi, izvorînd bogat din stânci, — obișnuitele aspecte ale unui ținut carstic. In malul Dunării, pe la Hârșova, Ghizdărești și Topalu, calcarele recifale în pături mai groase, mușcate de ploi și roase de fluviu, au căpătat aspecte ruiniforme, cu turnuri și figuri, care isbesc imaginația populară, cum sunt «Moșul și Baba», sau curg pe coastă în masse de bolovani [1]).

Mai spre sud, placa sarmatică nu arată alte forme mai caracteristice decât *dolinele* și *poliile* dela Mangalia, Caraomer și Arman. In unele se adăpostește de vânturi câte un sat, altele sunt ocupate de grădinării, în altele sunt bostănării sau mlaștini pe

«*Fotoglob-Constanța*».
Fig. 39. Valea Mihăileni lângă Cavarna, arătând două niveluri principale de eroziune.

timp de ploaie. Grote în care intri aproape pe brânci se deschid ici, colo, în roca calcaroasă, ca la Gura Dobrogei, Peștera și Limanul. In sfârșit, meandrele adâncite ale râurilor, astăzi dispărute, văile înguste cu aspecte de cañon în miniatură, mai mult spre laturea Dunării, dar și în spre Mare — la Balcic, Cavarna, Bolata, Lacul Mangalia — spintecă adânc neteda platformă înălțată, care, fără aceste văi, ar fi o desăvârșită câmpie, aproape asemenea cu Bărăganul sau Bugeacul de peste fluviu. In comparație cu largile văi senile dela nord, acestea dela sud, deși au pierdut aproape cu totul agentul lor de eroziune permanentă, râul, totuș, după caracterele pe care le prezintă: îngustimea și adâncimea văii și pantele râpoase, uneori chiar verticale, trădează un ciclu de eroziune întrerupt într'o fază mai puțin evoluată. Această concluzie se confirmă și prin textura mai rară a văilor care brăzdează podișul, dar și prin profilul longitudinal cu rupturi de pantă al unor văi mai mici, care n'au putut ține pasul în adâncire cu fluviul în care se deschid, din cauza condițiilor speciale climaterice ale regiunii.

[1]) *I. Simionescu:* Straturile jurasice dintre Hârșova și Boasgic. An. Inst. Geol. R. III, fasc. 1, pag. 1—35. *R. Pascu:* Răspând. Șist. verzi, a jurasic. și neocretac. în Dobrogea. An. Inst. Geol. R. III, fasc. 2, p. 395—399.

CLIMA DOBROGEI

DE

C. BRĂTESCU

Profesor universitar

Clima Dobrogei rezultă, în primul rând, din așezarea acestei provincii pe glob. Paralela 45^0 taie delta Dunării prin partea sa meridională. Așezată la jumătatea distanței între pol și equator, Dobrogea va aveà o climă temperată.

Chilia, punctul cel mai nordic al regiunii, tăiat de acelaş paralel ca și Galații, vine în dreptul orașelor Veneția și Milano din Italia și a orașului St. Etienne din Franța; iar capul Caliacra și gura Văii-fără-iarnă (Batova) în dreptul orașelor Civita Nova pe Adriatica, sau Siena în interiorul Italiei și, aproximativ, în dreptul Marsiliei, sau a capului Couronne din Franța. Coasta-de-Argint ar corespunde cu Riviera Franței [1]). Ar urmà deacì ca Dobrogea să se bucure de o climă tot așà de caldă ca și cea m editeranee. Totuş deosebirea este evidentă, atât în temperatură, cât mai ales în regimul ploilor. Cauza vine din așezarea provinciei în apropierea marei masse continentale rusești, din cotro se întinde iarna anticiclonul siberian. Aerul înghețat se scurge acì în direcția NE-SW și dă naștere vântului dominant al țării: Crivățul. Dacă, de altă parte, Dobrogea are ierni mai blânde decât restul României, cauza trebuie s'o aflăm în vecinătatea Mării Negre, care vara răcorește aerul cu apele sale răscolite de vânt, iar iarna îl încălzește cu toată căldura înmagazinată vara.

Ca să înțelegem mai bine climatul acestei provincii, e nevoie să ne aruncăm privirea asupra unui teritoriu mai întins decât hotarele sale.

Clima României, în genere, este influențată de mersul celor patru centre de mare și mică presiune, care înaintează către ea și anume:

1. Anticiclonul siberian, care se întinde iarna până în centrul Europei și umple cu aerul său înghețat toată valea dunăreană dintre Carpați și Balcani;
2. Anticiclonul de lângă insulele Azore, persistent tot anul și care iarna ia un drum mai meridional, iar vara unul mai nordic;
3. Ciclonul islandez, a cărui influență se simte mai ales în părțile de apus ale țării; și
4. Centrul de mică presiune de peste Adriatica, care are o deosebită însemnătate asupra climei României. Deacì se desprind depresiuni, care înaintează spre Marea Neagră și aduc ploi bogate și lungi, adesea cu inundații.

[1]) Sulina și Tulcea vin în dreptul Cremonei; gura Sft. George și Babadagul în dreptul gurii Po della Maestro; Hârşova, cam în dreptul Modenei; Megidia în dreptul Faenzei; Constanța și Silistra cam în dreptul Speziei; Mangalia în dreptul lui San Remo și Nîmes, iar Balcic în dreptul lui Cette din Franța.

După E. Oteteleșanu și C. Dissescu.
Fig. 40.

Adică, România se află între climatul *mediteranean*, influențat de centrul insulelor Azore; între cel *oceanic*, de NW, care stă sub acțiunea ciclonilor islandezi și cel *continental*, determinat de anticiclonul siberian. România cade sub influența tuturor acestor centre; deaceea și climatul ei este foarte schimbăcios, după cum predomină unul sau altul dintre cele trei regimuri climaterice. România este o regiune de trecere dela un regim la altul [1]).

In aceste trei tipuri de climat temperat european se pot distinge și oarecare varietăți. Așà în câmpia Panonică ca și în cea Română stăpânește o climă continentală cu nuanțe mediteranee, numită de Em. de Martonne climatul *danubian*. La nordul Mării Negre stăpânește o climă continentală care devine din ce în ce mai excesivă și mai secetoasă cu cât înaintăm spre răsărit: varietatea *ucrainiană*. In sudul peninsulei Balcanice, înfine, avem climatul mediteraneu cu ierni mai aspre, în care frigul vine dela nord și înghețul e ceva comun: varietatea *hellenică* [2]).

Dobrogea, prin așezarea sa în Europa, reprezintă locul de contact al celor trei varietăți de climă: varietatea danubiană, ucrainiană și hellenică.

Să cercetăm mai amănunțit diferitele elemente ale climei din Dobrogea.

I. TEMPERATURA

Temperatura medie anuală a orașului Constanța, calculată pe 30 ani (1886—1915), este de 11⁰.1. Ne orientăm în primul rând după acest oraș, deoarece prin poziția sa centrală, între gura cea mai de nord a Dunării și Coasta-de-Argint, reprezintă mai bine datele mijlocii ale provinciei întregi. Temperatura medie anuală (perioada 1886—1915) la Sulina este de $11^0.0$; la Balcic $11^0.7$ (observ. numai din 1927). Spre Dunăre, în apusul provinciei, temperaturile medii sunt ceva mai scăzute: la Galați $10^0.5$, la Brăila $10^0.8$, iar la Călărași $10^0.9$. Concluzia: orașele de pe litoralul Mării au o climă ceva mai blândă decât cele dunărene dela apusul provinciei.

Intr'adevăr, grație influenței Mării Negre, media iernii la Sulina este de $+ 0^0.6$ și la Constanța $+ 1^0.3$; pe când la Galați $— 1^0.2$, la Brăila $— 1^0.1$, iar la Călărași $—0^0.9$. Luna cea mai rece, Ianuarie, are la Sulina $— 0^0.8$ și la Constanța $— 0^0.7$; pe când la Galați $— 2^0.8$, la Brăila $— 2^0.6$ și la Călărași $— 2^0.5$.

De altă parte, media verii la Sulina este $21^0.3$, la Constanța $21^0.1$ și la Balcic $21^0.7$; pe când la Galați $21^0.7$, la Brăila 22^0 și la Călărași $21^0.9$. Luna cea mai caldă, Iulie, are la Sulina $21^0.8$ și la Constanța (August!) $21^0.4$; pe când la Galați $22^0.3$, la Brăila $22^0.8$ și la Călărași $22^0.5$. De unde rezultă că laturea Dunăreană din apusul provinciei, cu iernile ceva mai reci și cu verile ceva mai calde decât litoralul Mării, are o climă mai pronunțat continentală [3]).

[1]) E. Otetelișanu: *Clima României*. Bulet. Instit. Meteor., Maiu 1921, pag. 76—78.
E. Otetelișanu et Const. A. Dissesco: *Climat de la Dobrogea et du littoral de la Mer Noire*, Bucarest, 1928.

[2]) Em. de Martonne: *Traité de géogr. physique*, Vol. I, ed. IV, pag. 277.

[3]) St. C. Hepites: *Clima țărmului românesc al Mării Negre.* «Analele Dobrogei», An. I, pag. 509—528.
Buletinul Instit. Meteorologic central al României din Martie 1925, pentru Constanța și Sulina; din Maiu 1925, pentru Călărași și din Octomvrie 1925, pentru Galați și Brăila.

Caracterul climatului din Dobrogea rezultă și mai bine din cercetarea valorilor extreme absolute ale temperaturii în Iulie și Ianuarie și din diferența acestor temperaturi. La Constanța valorile maxime absolute în perioada 1886—1924 au fost: $+ 36^0.8$ (August) și — $20^0.7$ (Ianuarie), cu o diferență de $57^0.5$. La Sulina (1875—1924): $+ 36^0.9$ (Iulie) și — 24^0 (Ianuarie), cu o diferență de $60^0.9$. La Galați (1896—1915): $+ 39^0$ și — $23^0.9$, cu o diferență de $62^0.9$. La Brăila (1896—1915): $+ 38^0.5$ și — 26^0, cu o diferență de $64^0.5$. La Călărași: $+ 40^0.5$ și — $23^0.5$, cu o diferență de 64^0 ! Aceasta ne arată, pe de o parte, că și «litoralul român al Mării Negre posedă, fără îndoeală, o climă excesivă» [1]), iar de alta că această excesivitate crește pe măsură ce ne depărtăm de Mare și înaintăm în interiorul țării.

Zile de îngheț (min. $\leqq 0^0$) la Sulina, în medie, sunt 85.3 pe an; la Constanța 70.5, la Galați 97.9; la Brăila 97.7 și la Călărași 87.7. De obiceiu ele au loc între Octomvrie și Aprilie inclusiv; la Călărași și în Septemvrie. (Perioada 1901—1915).

Zile de iarnă (max. $\leqq {}^0$): la Constanța 21.0 pe an; la Sulina 20.9; la Galați 30.7; la Brăila 28.9; la Călărași 25.7. (1901—1915).

Zile de vară (max. $\geqq 25^0$): la Constanța 63.9; la Sulina 72.1; la Galați 93.2; la Brăila 100.5 și la Călărași 111.

In sfârșit, zile tropicale (max. $\geqq 30^0$): la Constanța 4.4; la Sulina 8.2; la Galați 26.7; la Brăila 30.9 și la Călărași 43.5. (Perioada 1901—1915).

Din toate aceste date, rezultă că Sulina, la gura Dunării, în nordul Dobrogei, are un climat mai excesiv decât Constanța și, de sigur, și decât Balcicul la Coasta-de-Argint, dar mai puțin excesiv decât orașele dunărene menționate.

In toată provincia toamnele sunt mai calde ca primăverile, însă cu o diferență mult mai pronunțată spre litoral, după cum se vede din următorul tablou (1886—1915):

LOCALITATEA	Primăvara	Toamna	Diferența
Sulina	$9^0.8$	$12^0.2$	$2^0.4$
Constanța . . .	$9^0.5$	$12^0.8$	$3^0.3$
Balcic	$10^0.4$	$13^0.5$	$3^0.1$
Galați	$10^0.4$	$11^0.2$	$0^0.8$
Brăila	$10^0.8$	$11^0.4$	$0^0.6$
Călărași	$10^0.9$	$11^0.7$	$0^0.8$

Pe litoral, toamna cu zile călduțe și senine se prelungește, uneori, mult în iarnă și durează până aproape de Crăciun; pe când primăverile sunt reci din cauza Mării, iar fenomenele fenologice destul de întârziate. In timp ce castanii sunt în plină frunză și floare la București, arborii din Constanța abià dau în frunză. In special nopțile de toamnă sunt de o răcoare simțită în podiș. Când te apropii de litoral însă, dela câțiva chilometri simți respirarea caldă a Mării; ai impresia că pătrunzi într'o seră. In scurt, în Dobrogea litorală toamnele se prelungesc în iarnă, iar iernile în primăvară.

[1]) St. C. Hepites: *Op. cit.*, pag. 514.

Iarna însă, când anticiclonul siberian înaintează până în centrul Europei, un aer înghețat se scurge peste toată provincia, iar temperatura coboară în unele locuri chiar și sub — 25°. Atunci bălțile înghiață sticlă; înghiață și Dunărea, peste care pot trece care grele, încărcate; ba chiar înghiață și apa mării pe o întindere de câteva sute de metri dela mal. Acest fapt a îngreuiat mult în antiquitate și în evul mediu sarcina imperiului roman și bizantin în apărarea provinciei de popoarele barbare, care emigrau sau invadau din stepele pontice în dreapta fluviului. Despre Sarmații cari se scurgeau iarna în imperiu cu carele lor scârțâitoare peste ghiața Dunării, ne vorbește și poetul roman Ovidiu, exilat la Tomis (Constanța) de împăratul August, în elegiile sale.

Spargerea gheții și pornirea cu mult foșnet a sloiurilor pe Dunăre la vale, este una dintre cele mai mărețe priveliști dobrogene, care atrage întotdeauna multă lume pe malurile fluviului. Este și un semn îmbucurător de trecerea iernii și apropierea unor zile mai calde. Care e cea mai timpurie apariție a ghețurilor, care e cea mai târzie dispariție a lor și care e durata mijlocie, se poate vedeà din următorul tablou [1]):

LOCALITATEA	Apariția ghețurilor			Dispariția ghețurilor			Durata
	Data mijlocie	Data cea mai timpurie		Data mijlocie	Data cea mai târzie		Mijlocie
Turtucaia	29.XII	9.XII	1925—26	17.II	5.III	1923—24	zile: 51
Silistra	29.XII	7.XII	1925—26	7.II	5.III	1923—24	41
Cernavoda	8.I	7.XII	1925—26	7.II	3.III	1923—24	31
Hârșova	3.I	7.XII	1925—26	17.II	9.III	1923—24	46
Măcin	13.I	7.XII	1925—26	12.II	9.III	1923—24	30
Isaccea	3.I	11.XII	1925—26	12.II	14.III	1923—24	41
Tulcea	8.I	10.XII	1925—26	17.II	14.III	1923—24	41
Sulina	29.XII	11.XII	1925—26	2.II	14.III	1923—24	36

Cifrele absolute sunt adesea mai eloquente. In anul 1923 Dunărea a stat înghețată la Tulcea nu mai puțin de 63 zile, dela 7 Ianuarie până la 12 Martie. Insă nu toate iernile sunt așà de reci. Durata înghețului variază după perioade de timp, după cum se vede din următorul tablou [2]), în care sunt însumate observările făcute în curs de 60 ani: 1835—1895.

[1]) Gh. Teodorov: *Epoca de îngheț a Dunării în iarna 1925—1926.* «Bulet. Instit. Meteor. central al României», Martie 1926.

[2]) St. C. Hepites: *Epocele înghețului Dunării în cursul inferior.* Vezi și Bulet. Soc. Geogr., 1883, An. III, pag. 79. Vezi și *Clima Brăilei*, An. Ac. Rom., Ser. II, Tom. XXII, 1900, pag. 153—209.

Durata înghețului pe decenii	Câte zile într'un decen.	Zile: media anuală
1836—1846	432	43.2
1846—1856	298	29.8
1856—1866	461	46.1
1866—1876	393	39.3
1876—1886	265	26.5
1886—1896	482	48.2

De unde se poate vedeà că durata înghețului Dunării variază mult dela deceniu la deceniu. Cea mai lungă durată a înghețului, cunoscută nouă, este cea din 1879—80, de 96 zile; la 1840—41: 95 zile, iar la 1861—62: 82 zile. Cea mai scurtă durată a înghețului a fost de 12 zile în 1880—81. Durata înghețului, prin urmare, variază între 12 și 96 zile. Sunt însă și ani când Dunărea n'a înghețat de loc. Așà, în perioada de observație de 60 ani, între 1835 și 1896, fluviul a rămas cu totul liber de ghiață în 13 ani [1]), ceeace înseamnă că la 5 ani aproximativ, unul e mai cald. Intre 1851 și 1854 Dunărea n'a înghețat trei ani consecutivi. Sunt însă și ani când fluviul înghiață de două ori; atunci poporul zice că sunt «două ierni». In cei 60 ani amintiți, aceasta s'a întâmplat de patru ori: la 1855, 1865, 1874, 1892. Inghețul Dunării are repercusiuni însemnate în vieața economică a provinciei și în special asupra porturilor dunărene, dar și asupra portului Constanța, care iarna rămâne singurul liber pentru comunicația pe apă cu streinătatea.

In opunere cu iernile, uneori, destul de aspre, stau verile călduroase, adesea cu zile tropicale. Termometrul înregistrează în Iulie și August, uneori, temperaturi de peste $+ 37^0$. Țărâna «frige» sub picioare și «aerul fierbe» de căldură în zare, peste colinele calcaroase și despădurite. Chiar și în imediata apropiere a Mării, la Coasta-de-Argint, falezele calcaroase, de coloarea argintului cenușiu, expuse spre miazăzi, dogoräsc de căldură ca gura unui cuptor. In după amiezile acelea de zăduf, o tăcere imensă se lasă asupra întregei provincii, iar fluturarea răcoroasă a unei adieri venite din spre ape, este primită ca un sol al bucuriei.

Vânturile. S'a spus adesea, cu drept cuvânt, că *Dobrogea este «drumul vântului»*. Aerul curge într'una peste această provincie, pe care o svântă de umezeală. Vântul este într'adevăr unul din elementele naturii, care atrage în deosebi atenția călătorului în Dobrogea. Grație permanenței sale, peisagiul Dobrogean se caracterizează și prin mulțimea morilor de vânt, care la marginea satelor își învârtesc greoiu enormele lor aripi. Zile liniștite sunt prea puține în Dobrogea: la Constanța, abià 7.3% anual; la Sulina 4.1%; la Galați 10.7% și la Călărași 28.7%.

Pe litoral, și mai ales vara, suflă obișnuitele brize de Mare și uscat, adieri plăcute care, din cauza încălzirii neegale a uscatului și apei în curs de 24 ore, se răstoarnă dela zi la noapte. Ziua vântul suflă dela Marea mai rece spre uscatul încălzit, iar

[1]) In anii: 1842—1843; 1845—1846; 1851—1854: 1859—1860; 1866—1867; 1872—1873; 1876—1877; 1878—1879; 1880—1881; 1885—1886 și 1894—1895.

noaptea şi chiar în primele ore ale dimineţii, invers, dela uscatul mai rece spre apele rămase mai calde. Pentru aceea brizele litorale s'ar puteà numì şi vânturile pescarilor. Insă vântul dominant al provinciei este *Crivăţul*, numit de unii şi Rusnacul. Direcţia sa obişnuită este cea de N, NE spre S, SW. El vine din spre Rusia şi se simte ca un vânt greu şi gros, care mătură suprafaţa pământului. Iarna aduce aer îngheţat şi gerueşte tare, iar vara vine cald, uneori cu ploi, dar şi uscat şi încărcat de praf şi de microbi. Tabloul ce urmează [1]) ne arată frequenţa vânturilor după punctele cardinale şi în procente %, în principalele localităţi aşezate împrejurul Dobrogei:

Din compararea cifrelor acestui tablou rezultă că, în afară de vântul dominant de N şi NE, în fiecare localitate se accentuează frequenţa altor vânturi, a căror direcţie este influenţată de morfologia regiunii şi de distribuţia apelor şi uscatului în raport cu localitatea considerată. Aşà, la Călăraşi, după Crivăţ, ar venì pe al doilea

LOCALITATEA	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calm
Constanţa	20.1	11.3	7.5	7.1	12.6	9.7	10.8	13.6	7.3
Sulina	16.8	14.9	7.2	12.8	13.0	13.2	4.2	13.7	4.1
Galaţi	16.1	20.9	9.4	8.1	10.6	14.9	3.4	5.9	10.7
Brăila	14.4	10.1	11.2	14.8	13.6	9.8	7.7	8.5	9.7
Călăraşi	13.0	12.0	3.0	7.1	4.3	5.2	15.9	11.6	28.7

plan vântul de W, din lungul luncii dunărene; la Brăila cel de S şi SE; la Galaţi cel de SW şi S; la Sulina cel de S, SW şi NW, iar la Constanţa cel de S şi NW. Tăria vânturilor, evident, variază, dela adierea blândă până la uragan. Cifrele medii anuale, după scara Beaufort 0—12, dau pentru Constanţa tăria de 2.6; pentru Sulina 2.4; Galaţi 2.3; Brăila 2.6 şi Călăraşi 1.6. La Constanţa vânturile sunt mai violente iarna. Adesea trebuie să lupţi, ca să înaintezi împotriva lor. Ai impresia că despici aerul cum ai despicà un torent de apă. La Sulina tăria creşte primăvara şi toamna. Uneori vasele sunt împiedecate de a intrà din Mare pe gura fluviului. La Galaţi, Brăila şi Călăraşi vânturile sporesc mai ales primăvara. O violenţă excepţională a căpătat vântul în timpul groaznicului uragan dela 29 şi 30 August 1924. Acoperişurile caselor au fost smulse şi aruncate la distanţă. La orele 20 vântul atinse la Sulina, la 29 August, iuţeala de 23 m. pe secundă; apoi tăria sa crescând, anemograful a fost deteriorat, aşà că maximul de iuţeală a vântului în ziua aceea memorabilă rămâne necunoscut. Violenţa şi puterea sa însă se cunoaşte şi din aceea că mulţi copaci bătrâni au fost desrădăcinaţi [2]). O privelişte obişnuită în Dobrogea sunt şi vârtejurile de praf, nişte cicloane în miniatură. Acestea aleargă în chip de coloane peste ogoarele uscate şi peste drumuri măcinate de căruţe, stârnind pulberea până în slava cerului, până ce, trecând peste păduri sau regiuni pietroase, dispar din ochi. Alteori, în zile de secetă, se stârnesc furtuni de praf, care se pierd peste Marea Neagră, unde

[1]) «Bulet. lunar al Inst. Meteor.», Ser. II, Vol. V, 1925, Martie, Maiu şi Octomvrie.

[2]) C. A. Dissescu: *Uraganul din Dobrogea dela 29 şi 30 August 1924*, «Bulet. Instit. Meteor.» 1924, Octomvrie, pag. 182—184.

își cern toată pulberea ridicată de pe fața provinciei. Vânturile dese și tari, în sfârșit, explică și acel caracter morfologic al regiunii, care face ca vârfurile dealurilor și colinelor să apară sbârlite de stânci, pe când poalele lor să se îngroape într'o manta groasă de sedimente eolice. La acest aspect însă ajută și ploile torențiale.

Ploile. In ceeace privește precipitările atmosferice, *Dobrogea se poate socotì drept ținutul cel mai secetos din România.* Chiar și Bărăganul dela W și Bugeacul Basarabean dela N, primesc mai multe precipitări decât delta Dunării și litoralul Mării. Trebuie însă să facem o distincție între regiunea cu dealuri și păduri din NW provinciei, unde relieful influențează asupra bogăției ploilor; regiunea platformei înalte și păduroase a Deliormanului dela SW și stepa dobrogeană, care ocupă centrul Dobrogei și litoralul dela gurile Dunării până la Coasta-de-Argint (vezi harta).

Tabloul ce urmează ne dă mediile anuale ale precipitărilor atmosferice pe o perioadă de timp mai îndelungată, în aceleași localități pe care le-am considerat și mai sus; deasemenea și mediile pe anotimpuri [1]).

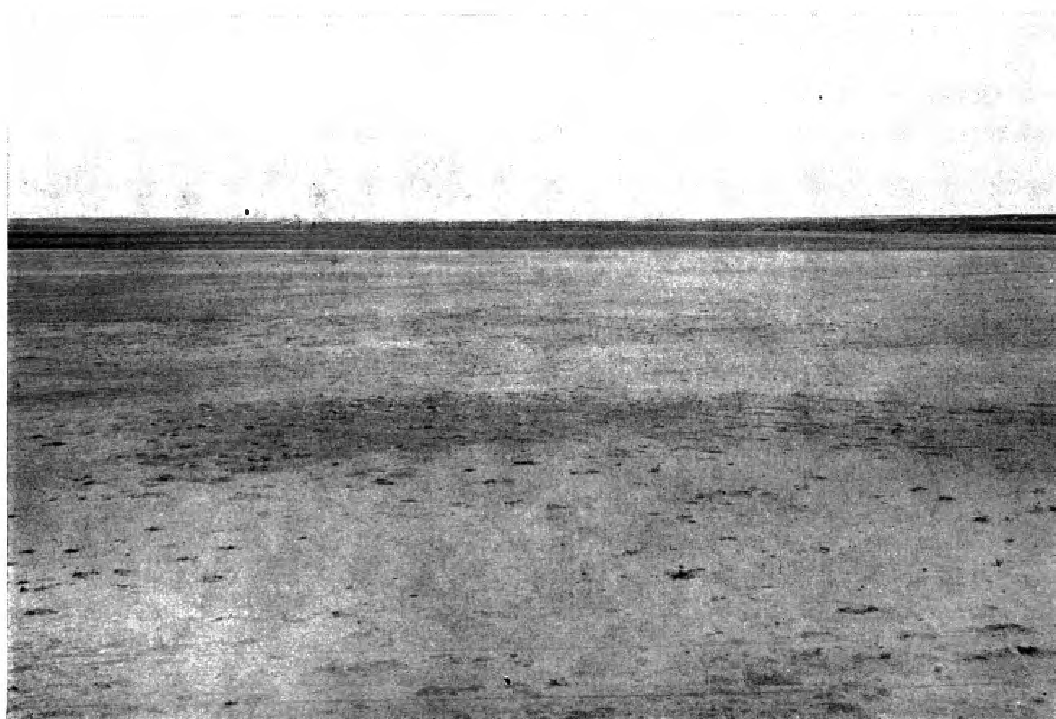
LOCALITATEA	Medii anuale	Iarna	Primăv.	Vara	Toamna	Perioada de observație	Ani
Sulina	389.2	75.8	88.2	113.6	111.6	1868—1924	56
Constanța	378.5	92.1	89.3	103.6	93.5	1886—1924	38
Galați	447.5	86.7	111.8	148.0	101.0	1883—1916	33
Brăila	419.4	80.5	100.8	140.5	91.0	1879—1916	37
Călărași	521.7	98.7	125.3	173.6	123.0	1883—1924	41

De unde se vede clar că precipitările atmosferice scad pe măsură ce ne apropiem de țărmul Mării Negre și că maximum de ploaie cade în timpul verii, iar minimum de precipitări cade iarna. Diagrama climatului Constanței arată un colț al ploilor în luna Iunie și un altul mai mic în Octomvrie până în Decemvrie. Prin aceasta climatul Constanței arată o tranziție între cel danubian și cel hellenic. Deasemenea mersul curbei ploilor, fără colțuri prea pronunțate, e caracteristic.

Luna cea mai ploioasă în toată Dobrogea este Iunie — excepțional Iulie la Cuzgun, în perioada 1884—1898 — iar luna cea mai secetoasă este August — excepțional Februarie la Cuzgun și Gheringec [2]).

Dobrogea cunoaște mai adesea ani secetă și mai rar ani ploioși. La 1894 seceta a durat la Hârșova 97 zile (9 Iulie—13 Oct.); iar în 1897, 75 zile la Vadul (Cara-Harman) (2 August — 6 Oct.). A fost, după Hepites, cea mai lungă perioadă de uscăciune din România [3]). De altă parte, caracterul torențial al ploilor de vară în stepă face ca tot Dobrogea să fie citată și cu cele mai mari cantități de ploaie într'o zi. După acelaș autor [4]), la 23 Nov. 1895, a căzut la Babadag, în 24 ore, 115.8 mm. ploaie; iar în anul de secetă 1897, a căzut la Cara-Murat, la 15 Mart., 100.8 mm. Insă

[1]) «Bulet. Instit. Meteor.», 1925, Martie, Maiu și Octomvrie. Cifrele ar fi și mai eloquente dacă ar reprezintà mediile pe aceeași perioadă de timp.
[2]), [3]) și [4]) St. Hepites: *Materiale pentru climatologia României*, Anal. Acad. Rom., Ser. II. Tom. XXII, pag. 246, 231, 251, 269 și 270.
Seceta în Dobrogea în 1896. Anal. Inst. Meteor. Rom., Tom. XII, pag. B[3]. Vezi și *Clima Brăilei* în Anal. Instit. Meteor. Rom., Tom. XIV, pag. B 47—B 136.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 41. Patul uscat al limanului Gargalâc (jud. Constanța) în Iulie 1928.

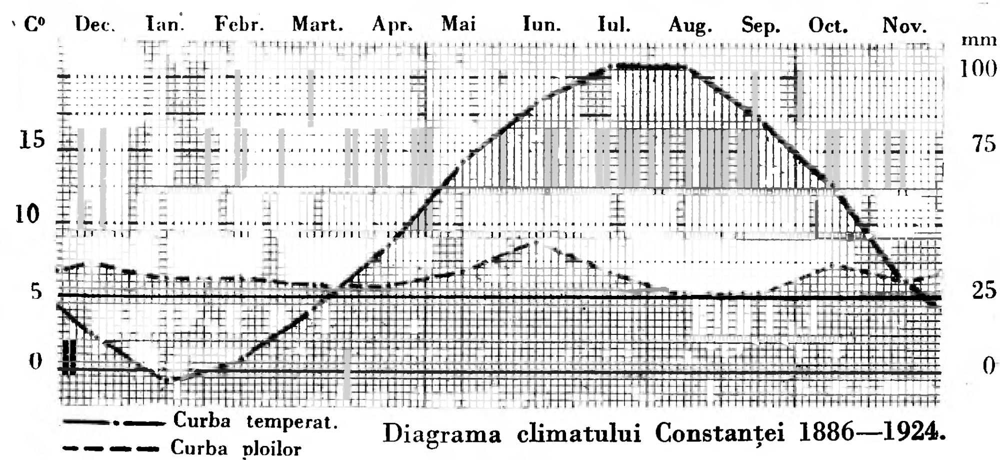

Fig. 42.

cantitatea cea mai mare de ploaie torențială căzută în Dobrogea se citează la 29 și 30 August 1924. Uraganul care a bântuit atunci, a provocat un adevărat dezastru! El a fost însoțit de manifestări electrice de o violență ne mai pomenită, de o puternică rupere de nori și — ceeace a înspăimântat pe locuitori — de revărsări înalte de ape și cutremure locale, provocate probabil de lunecări sau prăbușiri de strate. Furtuna întâia (12 Aug.) a venit dela Sud. La 9 dimineața bântuià la Balcic; la 10 în mijlocul provinciei, la Megidia. Furtuna a doua a pornit dela Osmancea, din centrul Dobrogei la orele 14½ și s'a stins la gurile Dunării la ora 23. Dezastrul cel mai mare l-a suferit satul Murfatlar, așezat în valea Cara-Su, la confluența mai multor văi. Acì ploaia a căzut torențială între orele 15—20½. Pe la orele 18 se auzì un sgomot asurzitor și apoi un val enorm de apă, înalt de 5—6 m., năvălì asupra satului. Puhoaie de apă veniau de pe dealuri și s'adunau pe văi. Numai în acest sat s'au înecat 19 oameni și numeroase animale. In toată provincia grindină de 2—3 cm. bobul a însoțit ruperile de nori. Șuvoaile au dărâmat casele, iar furtuna a smuls acoperișurile și a desrădăcinat copaci bătrâni. Cantități enorme de cereale au fost spălate în laguna Razim din satele vecine. La Casimcea, în mijlocul Dobrogei, s'au adunat 650 mm. de apă în 24 ore: aproape odată și jumătate valoarea medie a precipitărilor atmosferice în curs de un an! La Sulina 341 mm. numai în 4 ore! La Letea în deltă, 691 mm. în 16 ore! Anemograful dela Sulina a înregistrat până la 23 m. pe secundă iuțeala vântului, apoi s'a deteriorat [1]). A fost un caz într'adevăr excepțional, totuș caracteristic pentru acest pământ de contraste care este Dobrogea: lângă apele cele mai întinse provincia cea mai secetoasă a României; și în climatul cel mai sărac în precipitări atmosferice, cantitatea cea mai mare de ploaie într'o zi.

Zăpadă cade mai puțină ca în restul țării și nu durează mult, afară de anii excepționali. In special litoralul Mării și stepa meridională primesc puțină zăpadă. Uneori iarna, călătorind pe linia București-Constanța, observi contrastul între Dobrogea neacoperită de ninsoare și Bărăganul alb ca hârtia. Grindina bate provincia mai rar ca restul țării. Ea cade tot anul, afară de lunile Ianuarie și Februarie. Uneori bobul ajunge mărimea unui ou de gâscă, precum am avut eu însumi prilejul a vedeà la Constanța [2]). Orașul întreg a avut de suferit pagube însemnate de pe urma acestui bombardament pieziș de milioane de granate care, abătându-se și peste Mare, făceau să țâșnească apa în coloane.

In sfârșit, cerul dobrogean se distinge prin multă lumină și adesea printr'o puritate care trezește lirismul. In nopțile calde de August, cu stele căzătoare; în nopțile reci de toamnă târzie, sau în cele geroase de iarnă, cerul stepei se boltește nesfârșit de adânc și de o limpezime de cristal; iar în spuza argintată a miliardelor de astre, stelele mari ca boabele de diamant ard în depărtări și îndeamnă la meditare. Ziua soarele inundă cu lumina sa cerul argintat; iar norii în amurg sunt, uneori, de o frumusețe rară și te farmecă prin formele, strălucirea și culoarea lor de aur, de aramă și sidef. Ceața e mai frequentă dealungul Dunării și pe litoralul Mării; în interior ea apare lăptoasă pe văi, mai ales în diminețile reci de toamnă, pe când pantele și

[1]) C. A. Dissescu: *Uraganul din Dobrogea* dela 29 și 30 August 1924. Bulet. Inst. Meteor. Rom., 1924 Octomvrie, pag. 182—184.

[2]) In ziua de 3 Iunie 1923, dată memorabilă pentru sărbătorirea, în acest oraș, a reînființării vechiului episcopat de Tomis.

vârfurile colinelor rămân în lumină pură. Tabloul ce urmează ne dă indicații eloquente asupra acestor fenomene mai sus studiate [1]). Cifrele arată zile:

LOCALITATEA	Senin 0—3	Nor 4—7	Acoperit 8—10	Zăpadă	Sol acoperit cu zăpadă	Grosimea strat. de zăpadă	Ceață	Grindină	Manifest. electrice
Sulina	173.6	88.4	102.2	9.2	3.7	8.7	12.7	0.5	4.1
Constanța	143.6	112.1	113.2	12.4	19.3	39.5	28.7	0.1	11.0
Galați	114.5	131.9	118.7	14.2	34.1	62.2	44.3	1.9	16.1
Brăila	122.3	127.3	115.7	14.8	36.7	50.8	29.6	1.7	13.5
Călărași	135.5	116.8	113.0	17.5	37.2	65.7	30.1	2.6	13.7

TEMPERATURA AERULUI C° — Constanța

Luni și anotimpuri	Mijlocii pe 20 ani 1896—1915				Normale mijlocii perioad. 1886/1924	Variația mijlocie dela o zi la alta	Extreme mijlocii			Extreme 1886/1924 absolute			Mijlocii lunare extreme 1886-924				Zile cu:			
	La orele			Mijl.			Maxima	Minima	Difer.	Maxima	Minima	Difer.	Cea mai ridicată		Cea mai coborâtă		Ingheț Min. < 0°	Iarna Max. < 0°	Vara Max. > 25°	Tropicale Max. > 30°
	8 h	14 h	20 h										Val.	Data	Val.	Data				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Decemvrie	2.1	4.9	3.0	2.9	2.4	2.1	6.2	-0.1	6.3	21.0	-16.8	37.8	12.0	1886	-6.3	1902	23.4	4.0	—	—
Ianuarie .	-1.8	1.2	0.6	0.7	0.7	2.4	2.7	-3.8	6.5	15.3	-2..7	36.0	9.0	1915	-10.0	1888	14.1	10.0	—	—
Februarie	5.9	3.3	1.9	1.8	0.7	2.1	5.1	-1.3	6.4	22.6	-18.0	40.6	9.3	1904	-7.7	1911	15.2	4.5	—	—
Martie	3.8	6.7	4.8	4.6	4.2	1.8	8.0	1.7	6.3	24.3	-11.1	35.4	13.4	1906	-1.8	1886	8.9	0.8	0 1	—
Aprilie .	9.1	11.6	5.3	9.2	8.5	1.6	12.6	5.8	6.8	29.0	-4.5	33.5	15.4	1897	2.2	1893	0.7	—	0.3	—
Maiu . .	15.4	17.7	14.9	15.1	14.3	1.4	18.9	11.3	7.6	33.6	1.4	32.2	21.5	1907	9.5	1912	—	—	1.5	0.1
Iunie . . .	20.2	22.5	19.6	19.6	18.3	1.3	23.8	15.4	8.4	34.7	6.4	28.3	25.8	1924	13.6	1899	—	—	10.5	0.3
Iulie. . .	22.2	25.1	22.2	21.4	20.8	1.2	26.3	17.4	8.9	36.2	11.0	25.2	29.1	1895	15.2	1913	—	—	22.5	2.3
August .	21.9	26.1	22.3	21.9	20.8	1.2	26.1	17.1	9.0	36.8	8.8	28.0	30.6	1890	16.3	1912	—	—	22.3	1.8
Septemvr.	17.5	20.9	18.3	18.5	17.1	1.4	22.0	14.0	8.0	33.7	1.4	32.3	25.2	1887	11.5	1921	—	—	6.4	0.2
Octomvr.	12.4	15.8	13.5	13.2	12.7	1.8	11.9	9.7	2.2	32.5	-12.4	44.9	20.9	1896	5.4	1920	0.2	—	1.1	0.1
Noemvrie	5.8	9.0	6.7	6.7	6.2	2.1	10.3	3.5	6.8	25.3	-11.6	36.9	13.9	1905	-0.9	1897	8.0	1.3	—	—
Anul .	11.2	13.9	10.9	11.4	9.6	1.7	14.3	7.6	6.7	36.8	-20.7	57.8	30.6	1890	-10.0	1888	70.5	20.6	64.7	4.8
Iarna . .	2.1	3.1	0.9	1.3	0.8	2.2	4.7	-1.7	6.4	22.6	-20.7	43.3	12.0	1886	-10.0	1888	52.7	18.5	—	—
Primăv. .	9.4	12.0	8.3	9.6	9.0	1.6	13.2	6.3	6.9	33.6	-11.1	44.7	21.5	1907	-1.8	1886	9.6	0.8	1.9	0.1
Vara . .	21.4	25.2	21.5	21.9	16.6	1.2	25.4	16.6	8.8	36.8	6.4	0.4	30.6	1890	13.6	1899	—	—	55.3	4.4
Toamna	11.9	15.2	12.8	12.8	12.0	1.7	14.7	9.1	5.6	33.7	-12-4	46.1	25.2	1887	-0.9	1897	8.2	1.3	7.5	0.3

[1]) Bulet. Inst. Meteor. Rom., 1925, Martie, Maiu și Octomvrie.

VÂNTUL ȘI FENOMENE DIVERSE

Constanța

Luni și anotimpuri	VÂNTUL													Zile cu:						Gros. stratului de zăpadă
	Frecvența pe direcțiuni în %									Tăria după scara Beaufort 0—12				Zăpadă	sol acoperit cu zăpadă	Grindină	Manifestări electrice	Ceață	Vânt tare	
	N 2	NE 3	E 4	SE 5	S 6	SW 7	W 8	NW 9	Calm 10	8 h 11	14h 12	20h 13	Mj. 14	15	16	17	18	19	20	21
Decemvrie	22.1	6.5	5.3	3.5	9.1	15.1	13.0	18.7	6.0	2.9	3.0	2.0	3.0	2.0	2.7	—	—	4.5	4.6	6.0
Ianuarie	22.7	10.0	1.8	1.6	5.8	11.8	18.1	27.2	5.1	3.0	3.1	3.0	3.0	3.9	—	—	—	3.7	6.9	17.0
Februarie	23.8	14.6	4.2	3.2	9.6	11.9	14.2	15.4	7.8	2.7	2.9	2.8	2.8	3.1	4.9	—	0.0	4.8	4.6	10.4
Martie	21.5	14.7	6.1	6.6	14.7	9.0	10.6	9.8	9.0	2.5	2.8	2.4	2.6	2.1	1.2	—	0.2	5.0	4.5	3.3
Aprilie	15.3	15.2	11.0	9.4	18.9	10.2	8.0	8.8	7.4	2.5	2.9	2.4	2.6	0.1	—	0.1	0.4	1.5	4.3	—
Maiu	14.0	10.8	10.3	13.0	19.0	9.8	6.6	7.6	7.8	2.3	2.5	2.1	2.3	—	—	—	1.5	2.3	2.8	—
Iunie	13.8	10.8	10.0	10.2	15.4	10.3	10.7	12.8	7.4	2.4	2.7	2.1	2.4	—	—	—	2.9	0.8	3.2	—
Iulie	18.8	11.4	8.7	7.9	14.2	7.3	10.1	13.3	7.1	2.5	2.6	1.9	2.3	—	—	—	2.7	0.7	2.9	—
August	21.1	14.3	9.5	7.8	12.5	6.4	7.0	12.4	7.6	2.5	2.7	2.0	2.3	—	—	—	1.6	0.5	3.0	—
Septemvr.	21.2	12.2	9.0	9.0	12.1	4.6	9.0	11.3	7.8	2.5	2.8	2.3	2.5	0.1	—	—	1.0	0.8	3.7	—
Octomvr.	21.6	8.1	8.4	7.2	10.9	8.8	8.6	12.3	6.9	2.6	2.9	2.5	2.7	0.1	—	—	0.5	1.9	4.4	—
Noemvrie	22.6	5.2	4.6	5.5	9.0	10.4	13.5	14.0	6.6	2.8	2.9	2.8	2.8	1.0	1.2	—	0.2	2.2	6.3	2.8
Anul	20.1	11.3	7.5	7.1	12.6	9.7	10.8	13.6	7.3	2.6	2.8	2.4	2.6	12.4	19.3	0.1	11.0	28.7	41.2	39.5
Iarna	23.7	7.0	3.8	2.4	8.2	12.9	15.1	20.4	6.3	2.9	3.0	2.9	2.9	9.0	16.9	—	0.0	13.0	16.1	33.4
Primăv.	16.9	12.6	9.3	9.7	17.5	9.7	8.4	8.7	8.1	2.4	2.7	2.3	2.5	2.2	1.2	0.1	2.1	8.8	11.6	3.3
Vara	17.9	12.3	9.4	8.6	14.0	8.0	9.3	12.8	7.4	2.5	2.7	2.0	2.3	—	—	—	7.2	2.0	9.1	—
Toamna	21.8	13.1	7.7	7.2	10.7	8.0	10.4	12.5	7.1	2.6	2.9	2.5	2.6	1.2	1.2	—	1.7	4.9	14.4	2.8

PRESIUNEA ŞI UMEZEALA AERULUI, PRECIPITAŢIUNILE, HELIOGRAFUL ŞI NEBULOSITATEA

Constanţa

Luni și anotimpuri	Presiunea atm. la 0° × 700 mm			Umezeala aerului					Precipitaţiunile atmosferice					Heliograf		Nebulositatea			
	Mijlocia	Extr. abs.		Absolută Mijl. mm	Relativă în %				Total mm		Max. abs. în 24 h mm	Zile cu:		Mijl. ore	Fracţiunea Insolaţie	Mijl. 0—10	Zile		
		Max.	Min.		8 h	14 h	20 h	Mij.	Mijlocia 1896-1915	Mijlocia 1886 1924		≥ 0.1 mm	≥ 1.0 mm				Senin 0—3	Nor. 4—7	Acop. 8—10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Decemvrie	61.7	84.7	36.8	5.2	88.1	80.8	87.3	84.2	30.9	36.4	36.4	6.2	5.0	—	—	6.8	6.5	8.1	16.9
Ianuarie	62.3	92.4	35.0	4.1	88.3	82.0	86.4	85.5	32.0	30.3	38.0	7.0	4.9	—	—	6.4	8.8	7.9	19.3
Februarie	57.9	81.5	38.5	4.3	85.4	78.1	84.9	83.7	28.2	30.5	31.4	7.1	4.3	—	—	6.4	7.1	7.6	12.0
Martie	56.0	77.5	35.9	5:5	85.6	75.7	84.1	81.7	27.9	27.1	25.8	7.4	5.2	—	—	6.2	7.6	10.1	13.4
Aprilie	58.0	74.1	36.7	7.3	80.9	73.3	81.8	78.5	26.4	28.1	35.7	6.1	4.4	—	—	5.2	10.4	10.5	9.1
Maiu	57.8	75.3	40.6	10.6	79.4	73.4	83.4	78.6	21.4	34.1	44.2	7.0	5.2	—	—	4.6	12.0	12.5	6.5
Iunie	56.4	69.9	43.1	13.8	75.6	66.6	80.1	75.2	45.3	44.0	58.0	7.5	5.2	—	—	4.1	14.3	11.8	3.9
Iulie	56.4	68.3	45.4	15.4	74.1	67.5	77.9	73.3	40.9	33.1	67.0	5.9	4.2	—	—	3.2	19.5	8.5	2.9
August	57.0	68.6	46.3	15.7	76.6	68.4	78.6	73.1	33.3	26 5	84.5	4.5	4.0	—	—	4.6	21.0	7.7	1.8
Septemvrie	59.9	47.7	46.4	13.1	82.3	74.1	82.2	79.3	36.1	26.5	62.8	4.6	3.6	—	—	3.4	17.5	7.6	5.0
Octomvrie	61.6	77.0	43.5	10.1	86.4	77.3	84.8	82.7	30.7	35.6	65.7	5.5	4.3	—	—	5.3	11.1	10.0	9.9
Noemvrie	61.4	81.9	38.3	6.6	87.0	77.7	85.3	83.4	27.4	31.4	66.7	6.2	4.4	—	—	6.1	7.8	9.8	12.5
Anul	59.4	92.4	35.0	9.2	81.5	74.5	83.1	80.0	390.5	378.5	84.5	75.0	54.7	—	—	5.2	143,6	112.1	113.2
Iarna	61.4	92.4	35.0	4.5	87.3	80.3	86.2	84.5	91.1	92.1	38.0	20.3	14.2	—	—	6.5	22.4	23.6	48.2
Primăvara	58.1	77.5	35.9	7.5	82.0	74.1	83.1	79.6	75.7	89.3	44.2	20.5	14.8	—	—	5.3	30.0	33.1	29.0
Vara	56.8	69.9	43.1	15.0	75.4	67.5	78.9	73.9	129.5	103.6	84.5	17.9	13.4	—	—	4.0	54.8	28.0	8.6
Toamna	61.0	81.9	43.5	9.9	85.2	76.4	84.1	81.8	94.2	93.5	66.7	16.3	12.3	—	—	4.9	36.4	27.4	27.4

FITOGEOGRAFIA ȘI SOLURILE DOBROGEI

DE

C. BRĂTESCU

Profesor universitar

Vegetaţia Dobrogei oglindeşte, în aspectele sale, condiţiile orohidrografice şi climaterice ale aceste provincii şi explică, în anumită măsură, natura solurilor sale. Ea caracterizează în primul rând peisajul. Prin urmare, se poate afirmà că, precum climatul dobrogean reprezintă tranziţia spre cele trei varietăţi climaterice vecine: varietatea danubiană, ucrainiană şi hellenică, — tot aşà şi vegetaţia, prin elementele sale constitutive, ca şi prin aspectele sale geografice, nu e decât sinteza lumii vegetale din cele trei regiuni amintite. Pădurile dobrogene amintesc, prin esenţele lor, nu numai pădurile dela poalele Carpaţilor şi din luncile râurilor române, dar şi pe cele dela nord de Balcani; ba chiar cuprind şi elemente ce ne duc spre Crimeea, Caucaz, Anatolia şi Mediterana orientală; iar stepa dobrogeană nu e decât o continuare, în primul rând a Bărăganului românesc, precum şi a stepei pontice din Ucraina. Drumul de migrare al elementelor fitologice, care dau Dobrogei un caracter aşà de particular, este o chestiune care interesează în deosebi pe geograf. Aşà că, şi din acest punct de vedere, ca şi din cel geologic, climateric, zoologic şi etnografic, provincia noastră reprezintă mozaicul unor lumi variate, locul de contact al multor elemente caracteristice regiunilor geografice vecine, drumul de trecere sau de migrare al vieţii organice între cele patru puncte cardinale.

In legătură cu solul, subsolul şi relieful pe de o parte, iar de alta cu clima şi, în special, cu bogăţia de precipitări atmosferice, distingem în Dobrogea următoarele unităţi fitogeografice: 1. o insulă păduroasă în Nord, cuprinzând o mare parte din jud. Tulcea; 2. o peninsulă forestieră în SW, acoperind mai ales jud. Durostor; 3. apoi un Bărăgan, sau stepa pontică, intercalată între cele două zone păduroase şi întinzându-se mai ales în jud. Constanţa şi Caliacra; 4. înfine, larga luncă dunăreană, cu Balta Ialomiţei, Balta Brăilei şi cu Delta. Tranziţia între cele două regiuni de vegetaţie lemnoasă şi stepa dobrogeană o fac subzonele relativ largi de antestepă dobrogeană. Incă din timpul dominaţiei turceşti, populaţia rurală a provinciei s'a folosit de anumiţi termeni, spre a denumì aceste regiuni naturale: cele două massive păduroase şi în special cel de SW poartă până azi numele de Deliorman—pădure nebună, codru; iar stepa centrală, pentru orice ţăran neinfluenţat de nomenclatura oficială, este adevărata Dobroge.

Pădurea din Nord are un caracter insular, fiind izolată, de jurîmprejur, de alte massive păduroase mai depărtate, prin stepe şi bălţi; pe când pădurea din SW nu e decât continuarea celor ce se lasă dinspre Balcani spre Dunăre şi Mare, spre a se continuà în stânga fluviului cu vechii codri, astăzi în mare parte despăduriţi, din

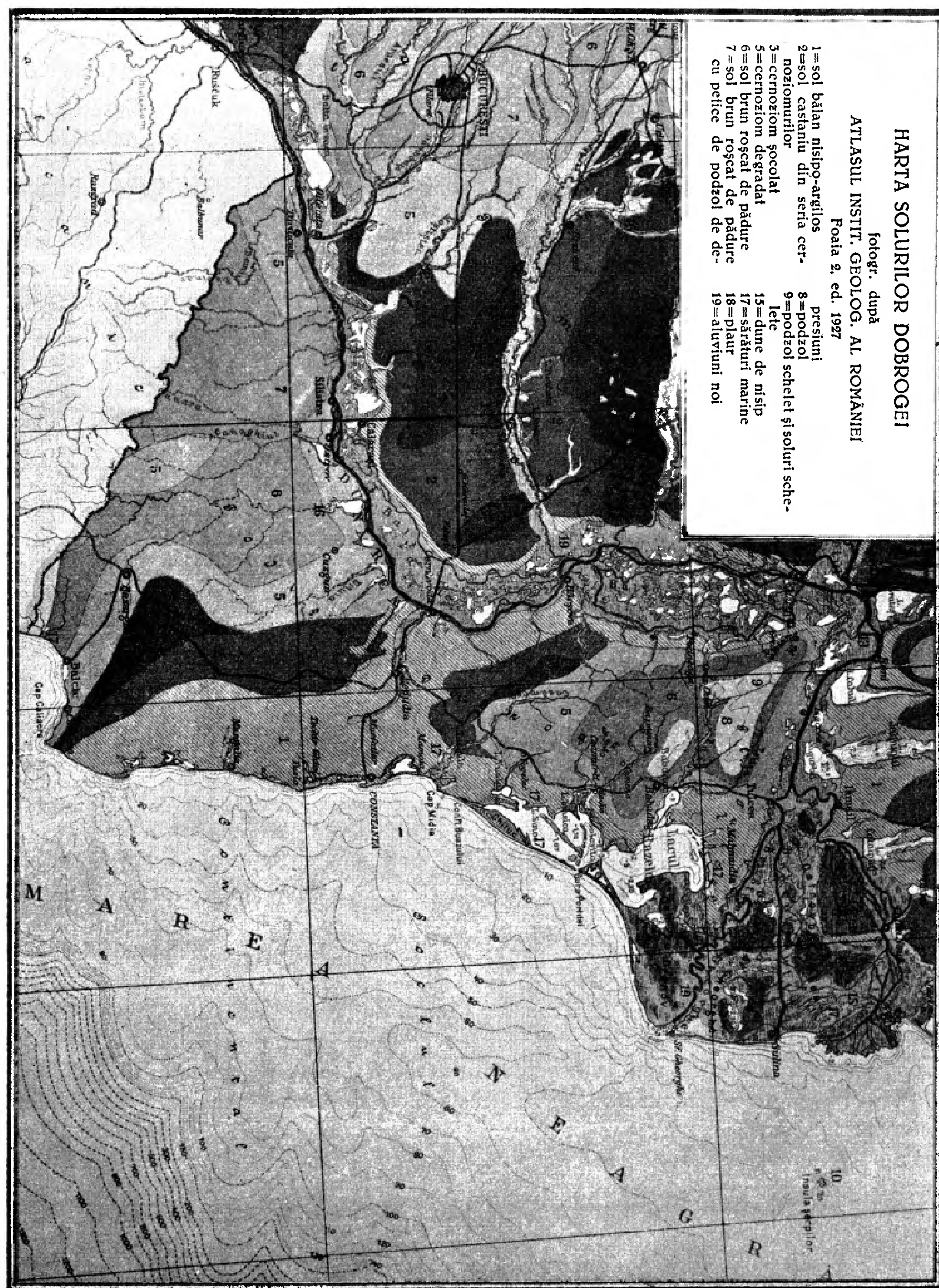

HARTA SOLURILOR DOBROGEI
fotogr. după
ATLASUL INSTIT. GEOLOG. AL ROMÂNIEI
Foaia 2, ed. 1927
1=sol bălan nisipo-argilos
2=sol castaniu din seria cernoziomurilor
3=cernoziom şocolat
5=cernoziom degradat
6=sol brun roşcat de pădure
7=sol brun roşcat de pădure cu petice de podzol de depresiuni
8=podzol
9=podzol schelet şi soluri schelete
15=dune de nisip
17=sărături marine
18=plaur
19=aluviuni noi
BUCUREŞTI
Silistra
CONSTANŢA

Fig. 43.

districtele Ilfov, Vlaşca şi Teleorman. Stepa dobrogeană, în fine, nu e decât o prelungire a Bărăganului de peste fluviu şi a stepelor pontice din Basarabia şi Ucraina.

Paralel cu aceste regiuni fitogeografice şi în granițe care grosso-modo corespund, distingem în Dobrogea şi următoarele varietăți de soluri:

1. Soluri schelete, podzoluri şi podzoluri schelete, numai în Nord, pe suprafața platformei superioare a Taiţei şi Slavei şi mai puţin pe aceea a Teliței, fiind ocupate de mici insule de fagi şi mai ales de păduri quaternare de stejari, amestecate şi cu alte esențe.

2. Soluri brun-roşcate, acoperite în deosebi de păduri preistorice de stejari asociați cu diverse alte specii lemnoase şi ierboase.

3. Cernoziom şocolat şi mai ales cernoziom degradat prin înaintarea pădurii în stepă.

4. Soluri castanii şi soluri bălane nisipoase, sau argiloase, sau argilo-nisipoase, caracteristice stepei.

5. In fine, soluri aluvionare cu o floră specială, formând mai ales zona dunăreană şi soluri intrazonale, cum sunt nisipurile, sărăturile, lăcoviştele etc. cu flora lor deosebită, ocupând mai ales litoralul Mării.

Despădurirea efectuată de om şi variațiile climaterice, cărora li se datoreşte oscilarea graniței dintre pădure şi stepă, sunt cauzele pentru care astăzi nu găsim o coincidență perfectă între limitele varietăților de soluri şi limitele zonelor de vegetație.

România ciscarpatină nu este o țară prea bogată în păduri. Vegetația lemnoasă acopere abià 8 % din teritoriul ei, pe când în Polonia circa 20 %, în Germania 25,9 %, în Austria 32,5 %. In ceeace priveşte Dobrogea, suprafața ocupată de pădure [1]) se prezintă astfel în km²:

Ținuturi	Stejar pedunculat	Cer	Gârniță	Carpin	Tei	Frasin	Ulm	Salcâm	Plop Salcie	Diverse	Total	Pădure %
Tulcea . . .	247.290	2.100	—	176.160	211.330	31.870	—	—	45.230	151.740	865.720	10.03
Constanța . .	18.260	4.940	—	27.380	3.430	17.870	5.180	17.100	49.450	24.650	168.260	2.43
Caliacra . .	111.100	—	—	42.080	—	0.260	—	—	0.260	31.950	185.630	4.10
Durostor . .	85.560	410.000	41.580	85.120	55.820	5.850	2.200	—	5.900	102.760	794.790	24.64
Dobrogea . .	462.210	417.040	41.580	330.740	270.580	55.850	7.380	17.100	100.840	311.080	2014.400	8.66

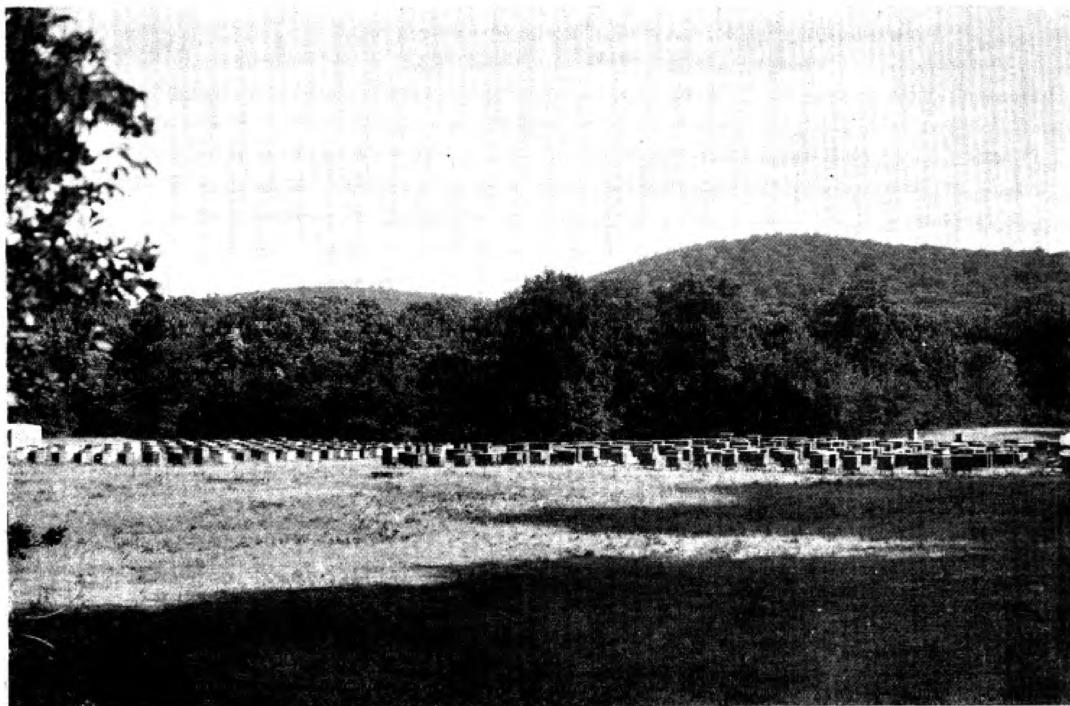
După vârsta actuală, pădurile Dobrogene au fost clasificate astfel:

Ținuturi	ani 1—20	ani 20—40	ani 40—60	ani 60—80	ani 80—100	peste 100 ani	Total
Tulcea	301.770	339.910	127.750	72.200	18.720	5.370	865.720
Constanța . . .	155.940	12.200	0.120	—	—	—	168.260
Caliacra	140.080	45.550	—	—	—	—	185.630
Durostor	552.280	219.910	12.630	7.850	2.120	—	794.790
Dobrogea. . . .	1150.070	617.570	140.500	80.050	20.840	5.370	2014.400

[1]) După *Statistica pădurilor din România* pe anul 1922, Vol. I, Pădurile Statului. Chişinău, 1924, corectată şi completată după datele inedite ale Direcţiunii a VI regionale silvice din Constanţa, până la 1926. In calculul suprafeţei pădurilor s'a omis acì suprafaţa poenilor din păduri.

I. **Zona coniferelor** lipsește cu desăvârșire în Dobrogea din cauza reliefului mediocru. Câteva plantații de *Pinus maritima* **Poir** pe litoralul Mării (Tuzla) n'au dus la rezultate tocmai fericite, din cauza climei nefavorabile.

II. **Fagul** (*Fagus silvatica*; *orientalis*?) deasemenea s'ar puteà spune că este o excepție în Dobrogea. Apare în nordul provinciei, în mijlocul celor mai vechi masive păduroase, în chip insular, pe partea de NW a dealului Teilor și în fundul mai umed și umbros al văii Fagilor, unde urcă pe coastă până pe la 200 m. înălțime. Mai apare într'o a doua insulă, între M-rea Cilic și Meidanchioi: iar în pădurea Babadagului,

«Fotoglob-Constanța».
Fip. 44. Prisacă de albine într'o poiană din pădurea Mănăstirii Cocoșul, jud Tulcea.

unde a fost menționat de Brândză, astăzi nu mai există. In sfârșit, fagi de proveniență balcanică se găsesc pe înălțimile și văile dintre Valea-fără-iarnă (Batova) și granița bulgară. De obiceiu fagul crește în locurile neacoperite de loess și mai ales pe pantele de N ale văilor, în podzol tipic, care reprezintă ultimul stadiu de degradare al unui sol foarte vechiu, cum este în NW Dobrogei; sau într'un sol de pădure podzolit, cum este cel dela sudul Văii-fără-iarnă. După Enculescu, vechimea fagului în pădurile dobrogene nu e mare. El ar fi un colonist mai recent printre esențele lemnoase vechi ale acestei provincii.

III. **Pădurile quaternare de stejar,** alcătuite în primul rând din quercinee, la care se adaogă o sumă de alte specii lemnoase, formează cele mai vechi masive de păduri din Dobrogea. Ele descind direct din cele terțiare și nu sunt crescute în loess, ci, întocmai ca și fagul, în podzol tipic, sau în sol de pădure podzolit. Ar fi, prin

urmare, mult mai vechi în acele locuri decât epoca depunerii loessului. In Dobrogea de Nord ele acoperă în chip insular platforma înaltă a Taiţei şi Slavei, fiind la început despărţite în două trupuri mari de pădure prin înaintarea stepei între satele Nalbant şi Regina Maria. Mai apoi codrul a înaintat pe văile cu râuri, cucerind teren mai mult spre N şi SE şi mai puţin spre E şi W, unde sunt văi mai puţine şi mai seci. In Dobrogea de sud, numai înălţimile dintre Batova şi hotar şi centrul Deliormanului, — deci tocmai ţinuturile unde loessul dispare ca subsol — sunt acoperite de aceleaşi vechi păduri cvaternare. Ele au în provincia noastră un caracter ceva

Fig. 45. Vedere din podgoria «Sarica». «*Fotoglob-Constanţa*».

mai deosebit decât acela al pădurilor din stânga Dunării, nu numai prin compoziţia lor, caracterizată printr'un număr de specii proprii, dar şi prin aspectul lor variat, curprinzând, ici-colo, insule de antestepă, oridecâteori roca golaşe iese la iveală, sau apare un sol scheleto-turbos.

Numărul speciilor lemnoase ce compun pădurile quaternare de stejar este foarte mare. Totuş, găsim trupuri de pădure unde predomină stejarul şi carpinul, cum sunt în podişul Babadagului; sau alte trupuri unde predomină stejarul şi teiul, cum sunt în platorma dela nord a Taiţei [1]).

[1]) Aşà la Balabancea avem 4.094 ha. pădure de *tei*; la Dorobanţu 1411; la Niculiţel 1.359; la V. Alexandri 1.118; la Ortachioi 1.111; la Isaccea 1.077; la Slava Rusă 981; la Teliţa 770, etc. *Stejar pedunculat* găsim la Babadag 3.497 ha.; la Balabancea 2.047; la V. Alexandri 1.490; la Slava Rusă 996; la Niculiţel 906; la Dorobanţu 705; la Ortachioi 667, etc. *Carpin* găsim la Ba-

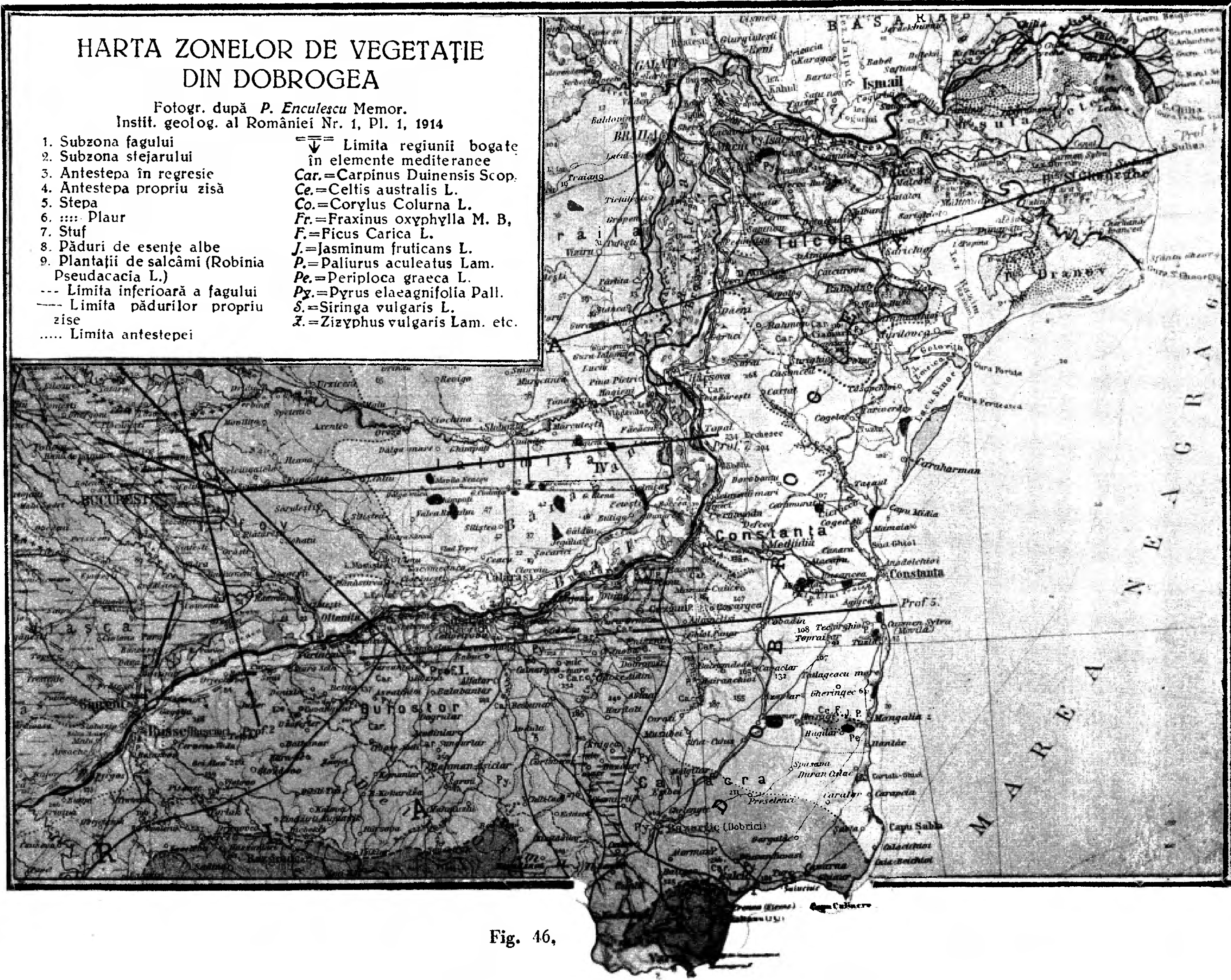

HARTA ZONELOR DE VEGETAȚIE
DIN DOBROGEA
Fotogr. după P. Enculescu Memor.
Instit. geolog. al României Nr. 1, Pl. 1, 1914
1. Subzona fagului
2. Subzona stejarului
3. Antestepa în regresie
4. Antestepa propriu zisă
5. Stepa
6. :::: Plaur
7. Stuf
8. Păduri de esențe albe
9. Plantații de salcâmi (Robinia Pseudacacia L.)
--- Limita inferioară a fagului
—-- Limita pădurilor propriu zise
..... Limita antestepei
=V= Limita regiunii bogate în elemente mediteranee
Car.=Carpinus Duinensis Scop.
Ce.=Celtis australis L.
Co.=Corylus Colurna L.
Fr.=Fraxinus oxyphylla M. B.
F.=Ficus Carica L.
J.=Jasminum fruticans L.
P.=Paliurus aculeatus Lam.
Pe.=Periploca graeca L.
Py.=Pyrus elaeagnifolia Pall.
S.=Siringa vulgaris L.
Z.=Zizyphus vulgaris Lam. etc.
Ismail
Tulcea
Constanța
Mangalia
Prof 5.
MAREA NEAGRĂ

Fig. 46,

Printre quercineele regiunii citām: *Quercus sessiliflora* **Salisb.** (stejarul); *Q. pedunculata* **Ehrh.** (gorunul); *Q. conferta* **Kit.** (gârnița); *Q. cerris* **L** (cerul) și *Q. pubescens* **Wild.** (tufanul), foarte abundent în Dobrogea.

Alături de quercinee și în asociație cu ele mai cresc: *Fagus silvatica* **L** (Fagul), numai în cele trei insule fitogeografice amintite; *Tilia argentea* **Des** (Teiul cu frunza argintată); *Fraxinus excelsior* **L** (Frasinul); *Carpinus betulus* **L** (Carpinul); diferite varietăți de ulm: *Ulmus pedunculata* **Fouger**; *U. campestris* **L**; *U. montana* **With**; *Acer pseudoplatanus* **L** (Paltinul); *Acer campestre* **L** (Jugastrul); *Acer platanoides* **L** (Arțarul); *Cornus mas* **L** (Cornul); *Cornus sanguinea* **L** (Sângerul); *Crataegus monogyna* **Jacq.** și *pentagyna* **W.** et **Kitt.** (Păducelul); *Corylus avellana* **L** (Alunul); *Pyrus communis* **L** (Părul pădureț); *Malus silvestris* **Mill.** (Mărul pădureț); *Prunus Padus* **L** (Mălinul); *Sorbus aucuparia* **L** (Scorușul sălbatec); *Cerasus avium* **Moench** (Cireșul sălbatec), etc.

Ca esențe caracteristice Dobrogei față de restul României, citām: *Colutea arborescens* **L** (Salcâmul galben, Bășicoasa); *Cotoneaster integerrima β. nigra* **Wahl.** (Bârcoacea); *Fraxinus oxyphylla* **M. Bieb.** și *Fraxinus coriariifolia* (Specii de frasin); *Pyrus elaeagrifolius* **Pall.** (O speță de păr); *Paliurus aculeatus* **Lam.** (Păliurul); *Spiraea crenata* **L** (Taula); *Rosa agrestis* **L.** (Trandafirul sălbatec); *Iasminum fruticans* **L** (Iasomia sălbatecă).

Periploca graeca **L** radiază din spre marginile pădurilor dobrogene până în Bărăgan; *Rosa pimpinellifolia* **Lin** (Trandafirul sălbatec) până în Țara Bârsei, ca și *Cotoneaster Tomentosa* **Lindl**; iar *Cotinus Coggygria* **Scop.** (Scumpia) până în Moldova de Sud și în Muntenia. Aceste două specii din urmă apar și în SW. României, ca și *Ficus carica* **L** (Smochinul sălbatec); *Carpinus duinensis* **Scop.**; *Prunus Mahaleb* **L** (Vișinul turcesc); *Fraxinus ornus* **L** (Mojdreanul), care în Dobrogea crește numai în pădurile din spre granița bulgară; *Syringa vulgaris* **L** (Liliacul) și *Juglans regia* **L** (Nucul), care în Oltenia apare prin păduri, la apus de Jiu; iar *Vitis vinifera* **L** (Vița sălbatecă), a cărei graniță în România e necunoscută încă, apare în Dobrogea, la Turnu-Roșu, în valea Cernei și în munții Mehedinților.

Insuș faptul că unele din aceste specii apar numai în Dobrogea, iar altele și în părțile sud-vestice ale României, prin urmare în acele regiuni unde se face tranziția dela climatul danubian spre cel mediteraneu, ne arată că ele au în România o proveniență meridională și anume din spre Mediterana orientală.

Prin luminișuri de pădure mai apar și *Rosa canina* **L** (Măcieșul), *Amygdalus nana* **L** (Migdalul pitic); *Cerasus chamaecerasus* **Lois** (Cireșul pitic); *Sambucus nigra* **L** (Socul); *Prunus spinosa* **L** (Porumbarul), etc.

In sfârșit, vrednice de citat sunt și următoarele elemente lemnoase scadente, precum: *Clematis vitalba* **L** (Curpenul de pădure); *Viscum album* **L** (Vâscul) parazit pe măr, păr, tei, arțar, etc.; *Loranthus europaeus* **L** (Vâscul de stejar) și diferite specii de *Rosa*, *Rubus* și *Cytisus* (Trandafiri, Mure, Drob), între care o atenție deosebită se cuvine speciei *Rubus Mrazecii*.

badag 2.598 ha.; la Balabancea 2.048; la Niculițel 1.359; la Bașchioi 1.169; la Telița 1.046; la Isaccea 1.078; la Dorobanțu 706; la Slava Rusă 327, etc. *Cer* aflăm la Cainargeana Mică (Durostor) 1.400 ha.; la Doccelar 4.400; la Șahinlar 700, etc. (După *Statistica pădurilor din România*, 1922).

Datorită subsolului, în aceste păduri quaternare de stejar apar şi insule de ante-stepă, în care se pot cità, ca vegetaţie ierboasă caracteristică, următoarele specii: *Iris pumila* **L,** foarte abundent (Stânjineii); *Triticum cristatum* **Schreb.** (Grâul); *Dianthus nardiformis* **Janka** (Garoafa purpurie); *Asperula Cynanchica* **L** (Lipitoarea rozalbă); *Cephalaria corniculata* **Roem.** et **Sch.** (Sipica); *Achillea compacta* **Willd** (Coada Şoricelului); *Centaurea orientalis* **L** (Mătura); *Teucrium Polium* **L** (Dumbeţul); *Stachys angustifolia* **M. Bieb.** (Jaleşul); *Allium flavum* **L.** (Ceapa), etc.

Dintre quercineele, care fac caracteristica acestor păduri, stejarul şi gorunul,

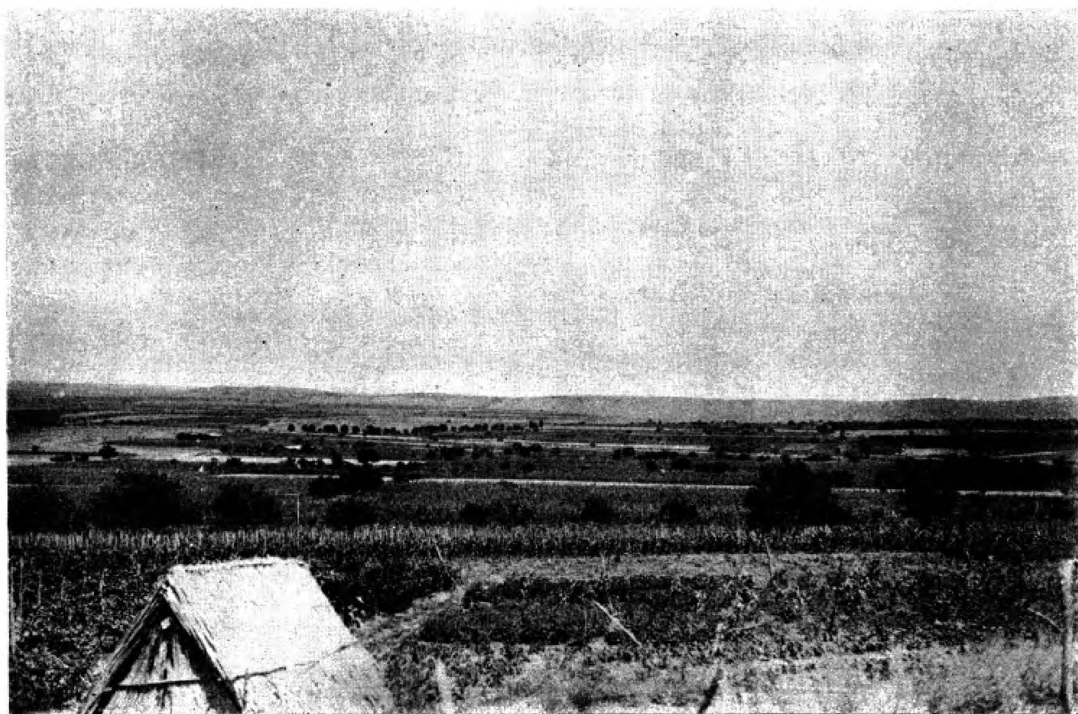

Fig. 47. Vedere din podgoria «Sarica» «Fotoglob-Constanţa».

după Procopianu Procopovici, descind probabil din elemente terţiare; pentru aceea aceste specii preferă înălţimile dealurilor; în timp ce gârniţa şi cerul au un caracter meridional şi de aceea preferă câmpia şi poalele dealurilor. Ele sunt elemente imigrate în Dobrogea din spre sud. In orice caz, vechimea pădurilor dobrogene, mai ales în nord, este mult mai mare decât aceea a pădurilor de foioase din stânga fluviului, unde, până în zorile epocei quaternare câmpia română a fost fundul unui golf marin şi mai apoi a lacului levantin.

IV. **Pădurile preistorice de stejar** înconjoară de jur împrejur pădurile quaternare, din care şi descind. Impădurirea naturală s'a început şi se face şi astăzi de obiceiu mai întâiu cu arbuşti. La marginea codrului apar stufişuri şi mărăcinişuri de *Prunus spinosa* **L,** *Roza canina* **L,** *Crataegus monogyna* **Jacq.,** *Evonymus verrucosus* **L** (Porumbar, Măcieş, Păducel, Lemn râios), etc., după care înaintează apoi arborii

superiori precum sunt: stejarii, ulmii, frasinii, arțarii, teii și alții. Sub umbra acestora arbuștii, — avantgarda codrului — se retrag la margini și apoi dispar. E un capitol interesant din lupta pentru existență, această expansiune a codrului în paguba avantgardei sale de arbuști. Aproape întotdeauna avantgarda piere după ce a preparat terenul. Ofensiva codrului nu s'a făcut însă fără oscilații, ci a avut epoce de înaintări și retrageri. In general însă a predominit înaintarea.

Expansiunea pădurii quaternare s'a îndeplinit și după depunerea loessului; ea ajunge în cele din urmă, ca pădure preistorică, până în marginile stepei. Din faptul

Fig. 48. Treeratul cerealelor în stepă (Râmnicul de Sus). «Fotoglob-Constanța».

că în aceste păduri nu există tumuli sau gorgane, s'ar puteà deduce că expansiunea s'a terminat înainte de înălțarea acestor movile artificiale, care totdeauna s'au ridicat pe suprafețe golașe, de obiceiu pe cumpăna apelor, în poziții ce domină stepa. Inaintarea pădurii s'a înfăptuit mai întâiu pe văile cu ape, care-și au obârșia în platformele acoperite de pădurea quaternară. Apoi din văi arborii s'au ridicat pe coaste, spre înălțimi. O dovadă o găsim în faptul că numărul speciilor lemnoase este neasemănat mai bogat în văi ca pe podiș, iar solul este mult mai înaintat în degradare. O deosebită influență au avut și rocile permeabile, precum loessul, nisipul, gresia, etc., care s'au spălat mai ușor de săruri și, deci, au oferit teren mai favorabil pentru expansiune decât argilele impermeabile.

In Dobrogea de Nord înaintarea pădurii s'a înfăptuit mai greu spre W, SW și E, din pricina văilor puține și uscate; dar mai ușor spre SE, unde s'a unit cu insula de

codru quaternar din platforma Slavei și mai ales spre Nord, dealungul văilor umbroase și mai umede, unde și astăzi rezistă energic împotriva defrișerii. Adesea drumuri părăsite și pârloage nelucrate le vezi năpădite de boschetele de subarbuști, care premerg pădurii.

In Dobrogea meridională pădurea preistorică are întinderea cea mai mare. Din Deliorman ea a coborît pe văi și apoi s'a urcat pe podiș, ajungând până la Dunăre și până în colțul de SW al jud. Constanța.

Esențele lemnoase, care alcătuesc aceste păduri, sunt aceleași ca și în cele quaternare. Ceeace le distinge de aceleași păduri preistorice din restul României, este pe deoparte marea frecvență a unor specii imigrate, iar de alta faciesul ceva mai deosebit din punct de vedere al înfățișării de total. Intr'adevăr, pe când pe văi ele sunt foarte bogate în esențe felurite și au o vegetație ierboasă tipică de pădure, — de îndată ce urcă pe coaste și mai ales pe podiș, ele capătă caracterul pădurilor de antestepă, adică: pădurea devine mai rară, arborii mai chirciți, cu semne de suferință, numărul esențelor se reduce simțitor și în cele din urmă predomină quercineele. Vegetația ierboasă, și ea, se îmbogățește cu elemente proprii antestepei și chiar stepei. Dintre quercineele care acopere podișul deasupra văilor, predomină *Quercus conferta* **Kit** (gârnița) și *Q. cerris* **L** (cerul); iar vegetația ierboasă cuprinde și ea elemente sosite din domeniul florei Mediteranee orientale și din stepele pontice ale Ucrainei.

Caracteristic pentru pădurile preistorice este faptul că, spre marginile lor, ele își pierd caracterul de massive compacte și se răresc cu luminișuri și poene. De altă parte, dacă arborii devin tot mai chirciți, în schimb, ca o consecință a adaptării la mediu, ei capătă coroane bogate și ramificate la o mică înălțime dela fața pământului. Deasemenea unele esențe, rare în interiorul pădurii, spre margini se înmulțesc și capătă o vigoare deosebită [1]).

Solul pădurilor de stejar preistorice este un sol brun-roșcat, pe alocurea chiar de un roșu intens. Coloarea aceasta pare a sta în legătură cu nuanța de climat mediteraneu ce se observă în Dobrogea. In depresiunile din regiunea sud-vestică a provinciei însă, solul brun-roșcat de pădure s'a degradat prin stagnarea apelor de ploaie, dând așà numitul podzol de depresiuni, diferit de podzolul tipic din restul țării. In ce privește compoziția solului brun-roșcat, observăm la suprafață un orizont superior, conținând 3—5% humus, iar dedesubt un orizont inferior, gros până la 1,50 m., de coloare roșcată, datorită hidraților de fier, cari uneori formează chiar pojghițe. Solul acesta a fost adânc spălat de săruri solubile. In special CO_3Ca se găsește abià la 2 m. adâncime, sub formă de concrețiuni calcaroase.

V. **Antestepa** dobrogeană nu e decât stepa veche, cucerită de avangarda pădurii. Oscilațiile de graniță se petrec acì și astăzi, precum prea bine se poate aflà și din tradiția bătrânilor. După Enculescu, vârsta recentă a invaziei pădurii în stepă se cunoaște după următoarele caractere:

a) Impuținarea numărului speciilor lemnoase; tinerețea arborilor; chircirea lor.

b) Degradarea mai puțin înaintată a solului și prezența în sol și în subsol a multor galerii săpate de animale de stepă, ale căror schelete încă se mai văd în ele.

[1]) Vezi pentru toate aceste considerații, importanta operă: P. Enculescu, *Zonele de veget. lemnoasă în România*, București 1924.

c) Tumulii, cari la origine au fost înălţaţi numai în stepa golaşe, astăzi sau sunt acoperiţi de pădure, sau sunt înconjuraţi de ea.

d) Valurile romane dintre Cernavoda şi Ivrinez sunt năpădite de stufişuri de arbori, arbuşti şi subarbuşti, ceeace arată că pădurea este posterioară epocei romane.

e) Monumentul dela Adam-Clisi, Tropaeum Trajani, ridicat pe suprafaţa înaltă a stepei, pentru ca privirea neîmpiedecată să poată îmbrăţişà întinderile până la ori-

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 49. Cişmea monumentală spre coada limanului Techirghiol, în stepa jud. Constanţa.

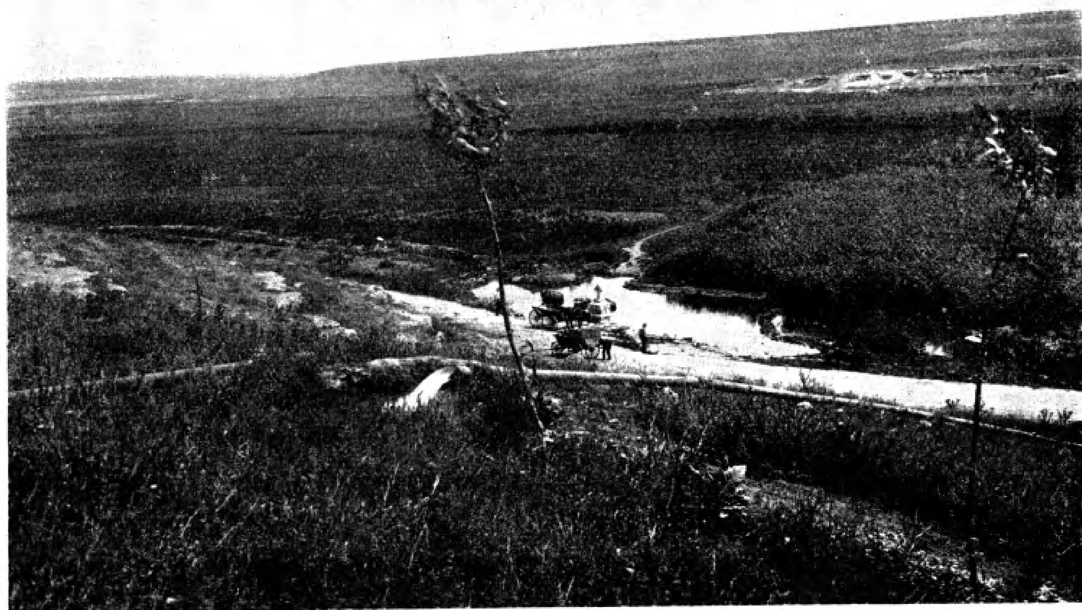
zont, astăzi este înconjurat de insule păduroase de antestepă. Vedem adesea arbori tineri chiar şi pe ruine.

f) In fine, chiar drumurile părăsite, miriştile nelucrate şi cimitirele musulmane vechi au fost năpădite, pe alocuri, de tufişuri de antestepă.

Limita externă a antestepei se pune acolo unde arborii chirciţi ai acestei subzone dispar, iar solul nu mai arată semnele degradării. De acì încolo nu mai găsim decât mărăcinişurile şi rugăriile stepei, pierdute în oceanul vegetaţiei ierboase. Limita internă însă e mai grea de precizat. Ea nu este o linie, ci o zonă de tranziţie, caracterizată prin rărirea massivului păduros, prin împuţinarea numărului speciilor lemnoase, prin închircirea indivizilor, prin îmbogăţirea numărului speciilor ierboase de antestepă şi prin dispariţia solului de pădure, spre a lăsà loc unui sol mai puţin degradat. Cernoziomul degradat şi chiar cernoziomul şocolat, mai rar însă solul castaniu sau bălan de stepă, caracterizează această subzonă.

In Dobrogea de nord antestepa înconjoară de jur împrejur insula forestieră quaternaro-preistorică. Ea diferă, în caracterele sale, de antestepa de dincolo de fluviu şi nu are legături cu ea. Spre N şi W e mai îngustă; dar spre S şi mai ales spre E se întinde în suprafaţă. Aproape întreaga platformă a Teliţei şi Dunavăţului cade în domeniul acestei subzone.

In Dobrogea meridională, — în afară de cele două insule de antestepă: una, la apus de Bazargic şi alta în jurul Turtucaei, — mai avem o zonă largă de antestepă care se întinde dela Dunăre până la Coasta-de-Argint şi, prelungindu-şi braţe în

«Fotoglob-Constanţa».
Fig. 50. Irigarea stepei prin pomparea apei pe înălţime, la coada lacului Techirghiol.

stepă, pe văile podişului şi mai cu seamă pe pantele expuse spre nord, reprezintă avangarda codrului Deliormanului către stepă.

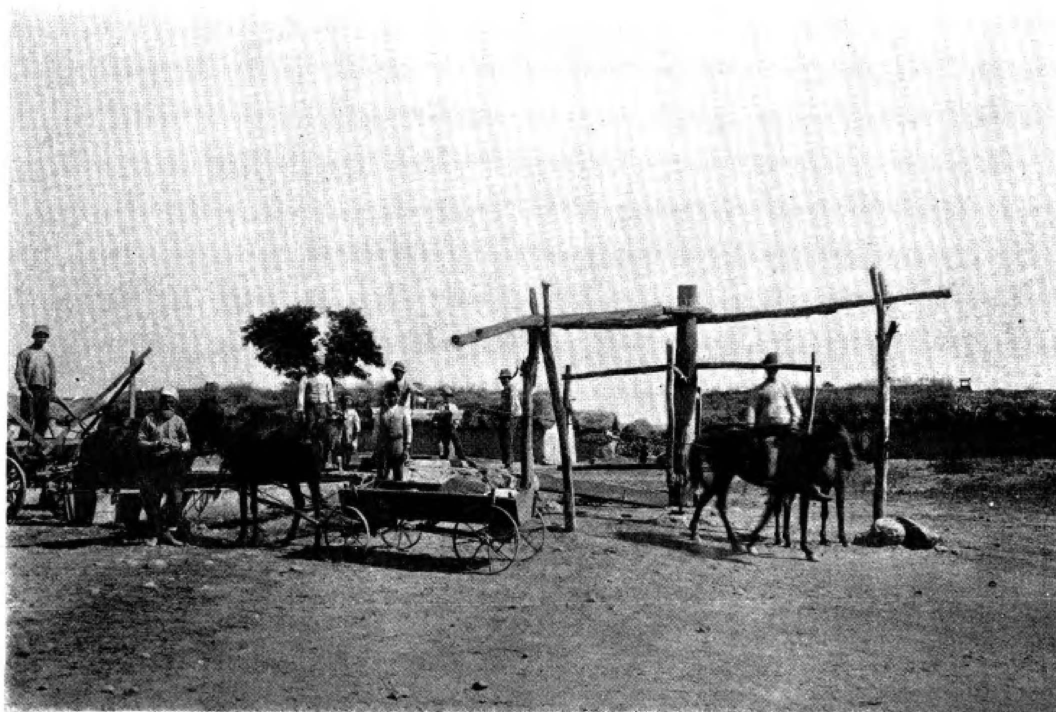
Ca specii caracteristice antestepei citâm:

Dintre arbori: *Quercus conferta* **Kit** (Gârniţa); *Q. pubescens* **Willd** (Tufanul) şi mai rar *Q. pedunculata* **Ehrh.** (Gorunul); *Carpinus Duinensis* **Scop.** (Carpinul); *Fraxinus ornus* **L** (Mojdreanul); *Ulmus campestris* **L** (Ulmul de câmp); *Pyrus communis* **L** (Părul pădureţ) şi *Pyrus elaeagrifolius* **Pall.** (Părul sălbatec); *Malus silvestris* **Mill** (Mărul pădureţ); *Prunus mahaleb* **L** (Vişinul Turcesc); *Acer Tataricum* **L** (Arţarul tătăresc), etc.

Dintre arbuşti şi subarbuşti: *Amygdalus nana* **L** (Migdalul pitic); *Berberis vulgaris* **L** (Dracila); *Cornus mas* **L** (Cornul); *Cornus sanguinea* **L** (Sângerul); *Crataegus monogyna* **Jacq** (Păducelul); *Prunus chamaecerasus* **Lois** (Cireşul pitic); *Cytisus hir-*

sutus **L** (Drobul); *Evonymus verrucosus* **Scop.** (Lemnul râios); *Jasminum fruticans* **L** (Iasomia sălbatecă); *Prunus spinosa* **L** (Porumbarul); *Rosa canina* **L** (Măcieşul); *Rosa pimpinellifolia* **Lin.** (Trandafirul sălbatec); *Rosa austriaca* **Crantz** (Trandafiraşul); *Rhus Cotinus* **L** (Scumpia); *Rhamnus cathartica* **L** (Verigariul); *Viburnum Lantana* **L** (Călinul); *Sambucus nigra* L (Socul); *Ligustrum vulgare* **L** (Lemnul câinesc), etc.

In sfârşit, ca specii rare, cităm: *Celtis australis* **L**, numai lângă Hârşova şi Mangalia; *Ficus carica* **L** (Smochinul sălbatec), formând stufişuri pe coastele podişului

«Fotoglob-Constanţa».
Fig. 51. Puţ adânc cu depănător în satul Moşneni (Pervelia) din stepa jud. Constanţa.

din spre Dunăre, în apropierea Hârşovei, apoi pe malurile limanului Mangalia şi mai ales sub râpele Coastei-de-Argint; *Paliurus aculeatus* **Lam.** (Păliurul) în grămezi de mărăcinişuri, care invadează până în stepă şi *Zizyphus vulgaris* **L**, formând. deasemenea mărăcinişuri numai în apropierea Hârşovei şi a satului Greci (Tulcea) Aceste patru specii, precum şi altele din flora mediteranee orientală, mult mai numeroase în Dobrogea decât în părţile sud-vestice ale României (Oltenia, Banat), fac ca antestepa dobrogeană să capete un facies particular, care o apropie mai mult de regiunea prebalcanică.

Din vegetaţia ierboasă, cităm următoarele specii mai caracteristice antestepei: *Adonis vernalis* **L** (Ruscuţa de primăvară); *Centaurea orientalis* **L** (Mătura); *Convolvulus Cantabrica* **L** (Volbura); *Crupina vulgaris* **Cass.**; *Euphorbia glareosa* **Pall.** (Laptele cânelui); *Hesperis tristis* **L** (Mirodenia); *Inula germanica* **L** (Iarba mare);

Marrubium praecox **Janka** (Voronicul); *Jurinaea arachnoidea* **Bung.**; *Paeonia romanica* **Brandza** (Bujorul); *Stachys angustifolia* **M. Bieb.** (Jaleşul); *Teucrium Polium* **L** (Dumbeţul), etc.

Insule de antestepă se mai aventurează şi în interiorul stepei dobrogene, cum ar fi dealungul văii Casimcea, pe valea Caratai, la sud de Murfatlar, pe coastele limanului Mangalia şi pe pantele din spre Dunăre ale podişului; apoi în marile insule ale Deltei: Chilia, Letea şi Caraorman.

Pe grindul quaternar al Chiliei, format din argilă terţiară acoperită de loess,

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 52. Puţ adânc cu depănător în satul Chirnogi (Ghiuvenlia) din stepa jud. Constanţa.

— un fragment de pământ basarabean rămas în deltă, — erà odinioară, după tradiţie, o frumoasă pădure în partea de SE şi W a insulei; astăzi abià se mai văd urme.

Insulele Letea şi Caraorman au o altă origine. La bază stă şi acì, ca sub întreaga deltă, aceeaş argilă terţiară; dar la suprafaţă insulele acestea triunghiulare, cu vârful către nord, sunt formate dintr'o serie de cordoane litorale marine, adunate mănunchiu spre vârf, dar resfirate spre SE întocmai ca beţele unui evantai. Intre cordoane se află lungi şi înguste depresiuni apoase, unele cu sărături; iar pe cordoane vânturile au ridicat dune. In ambele insule vegetaţia e aceeaş şi ne oferă un tip original de antestepă, un tip «marin» după Enculescu, dovadă vegetaţia ierboasă arenarie şi halofilă, identică cu cea de pe ţărmul Mării.

Pădurea de pe Letea acopere, după Antipa, o suprafaţă de 3150 ha; pe Caraorman 1650 ha. Ambele se întind dealungul vechilor cordoane litorale în făşii lungi, paralele, orientate NW-SE, în timp ce pe dunele de pe cordoane avem luminişuri, iar în depresiunile dintre cordoane, inundate în timpul apelor mari, o vegetaţie limnică, halofilă şi chiar bungeturi de esenţe lemnoase şi desişuri de trestii. Ceeace caracterizează antestepa acestor insule din deltă este marea abundenţă a esenţelor albe, a mărăcinişurilor şi a tufişurilor de *Hippophaë rhamnoides* L (Cătina albă), care îşi întinde aria până în Moldova şi în valea Prahovei, unde creşte în massă; apoi de *Tamarix gallica* L (Cătina roşie) şi *Tamarix Pallasii*, care ajunge până la Iaşi şi la Slatina (Olt); în fine, desişurile grele de străbătut, numite «Hasmacuri» şi, după origine, frequenţa unor specii mediteranee şi ucrainiene, alături de vegetaţia de luncă, de baltă şi de sărătură.

Fig. 53. «Fotoglob-Constanţa».
Fântână monumentală în satul Limanul (stepa Mangaliei).

Din esenţele ce compun pădurile deltei, se pot cità, în ordinea frequenţei, asociaţiile întinse de *Populus alba* L (Plopul alb) care, prin lăstărişul său, înnăbuşe şi elimină pe celelalte esenţe; iar în indivizii maturi atinge o înălţime până la 25 m. şi o grosime până la 1 m.; *Populus tremula* L şi *Populus nigra* L; apoi marea varietate de sălcii, precum: *Salix alba* L, *S. rosmarinifolia β argentea* L, *S. cinerea* L, *S purpurea* L, *S. triandra* L şi *S. fragilis* L., *Fraxinus oxyphylla* M. Bieb. ca şi desişurile de *Ephedra distachya* L sunt comune acestor insule ca şi stepei pontice ruseşti. Partea principală a pădurilor Letea şi Caraorman o formează aşa numitele «hasmacuri», compuse din următoarele esenţe: *Quercus pedunculata* Ehrh.: *Q conferta* Kit.; *Ulmus campestris*

L; *Pyrus communis* **L**; *Malus silvestris* **Mill.** şi mai rar din *Tilia parvifolia* **Ehrh.** şi *Corylus Avellana* **L.**

In desişurile şi mărăcinişurile de arbuşti şi subarbuşti distingem: *Crataegus monogyna* **Jacq.**; *Rosa canina* **L**; *Rosa dumetorum* **Thuill**; *Berberis vulgaris* **L**; *Prunus spinosa* **L**; *Cornus mas* **L** şi *Cornus sanguinea* **L**; *Ligustrum vulgare* **L**; *Rhamnus cathartica* **L**; *Evonymus europaeus* **L**; *Rubus caesius* **L** şi mai rar *Sambucus nigra* **L** (Socul) şi *Rhamnus Frangula* **L** (Verigariul).

Foarte abundentă e şi vegetaţia scadentă, reprezentată prin *Hedera Helix* **L**

Fig. 54. Cişmeaua monumentală din Ghiaur-Suiuciuc, «Fotoglob-Constanţa». în antestepa jud. Caliacra, în apropiere de Coasta-de-Argint.

(Iedera), *Vitis vinifera* **L** (Viţa sălbatecă), *Clematis vitalba* **L** (Curpenul) etc., care se agaţă de arbori şi arbuşti, fie cu cârcei, fie încolăcindu-se în jurul tulpinilor şi, — amestecându-şi frunzişul cu cel din coroana copacilor şi legând creangă de creangă, — realizează astfel privelişti aproape ca în pădurile equatoriale. Toamna, coloarea variată a frunzelor verzi, galbene şi roşii de diferite nuanţe creează decoruri de pădure, care încântă ochii.

In sfârşit, vegetaţia ierboasă arată şi ea o mare varietate, din pricina condiţiilor felurite de sol şi umiditate. Ca specii mai frequente distingem: *Allium gutatum* **Stev.** (Ceapa); *Asparagus pseudoscaber* **Grec.** (Umbra iepurelui); *Centaurea arenaria* **M. Bieb.** (Mătura); *Dianthus giganteus* **d'Urv.** (Garoafa); *Euphorbia gerardiana* **Jacq.** (Laptele cânelui); *Gypsophila paniculata* **L** (Ipcărigea); *Helianthemum vulgare* **Gaertn.** şi *H. procumbens* **Dun.** (Un soiu de Iarba osului); *Kochia arenaria* **Roth** (O speţă de

mătură); *Helichrysum arenarium* **D. C.** (Floarea paiului); *Plantago arenaria* **W.** et **Kit.** (Patlagina); *Polygonum arenarium* **W.** et **Kit.** (Troscotul); *Scabiosa ucranica* **L** (Muşcatul dracului); *Stipa capillata* **L** (Negara) şi *Stipa pennata* **L** (Colilia), sosită pe căile stepei din Ucraina şi aşà de răspândită astăzi în Dobrogea.

Aspectul vegetal al insulelor din delta Dunării, prin urmare, nu e de loc omogen. Alături de vegetaţia luncilor umede şi a pădurilor de antestepă, — plante din stepa ucrainiană şi din regiunile meridionale, vecine cu Mediterana; alături de o vegetaţie aquatică şi limnică dulce, — plante halofile şi arenarii, care dau un aspect aşà de caracteristic acestor insule de antestepă din delta Dunăreană.

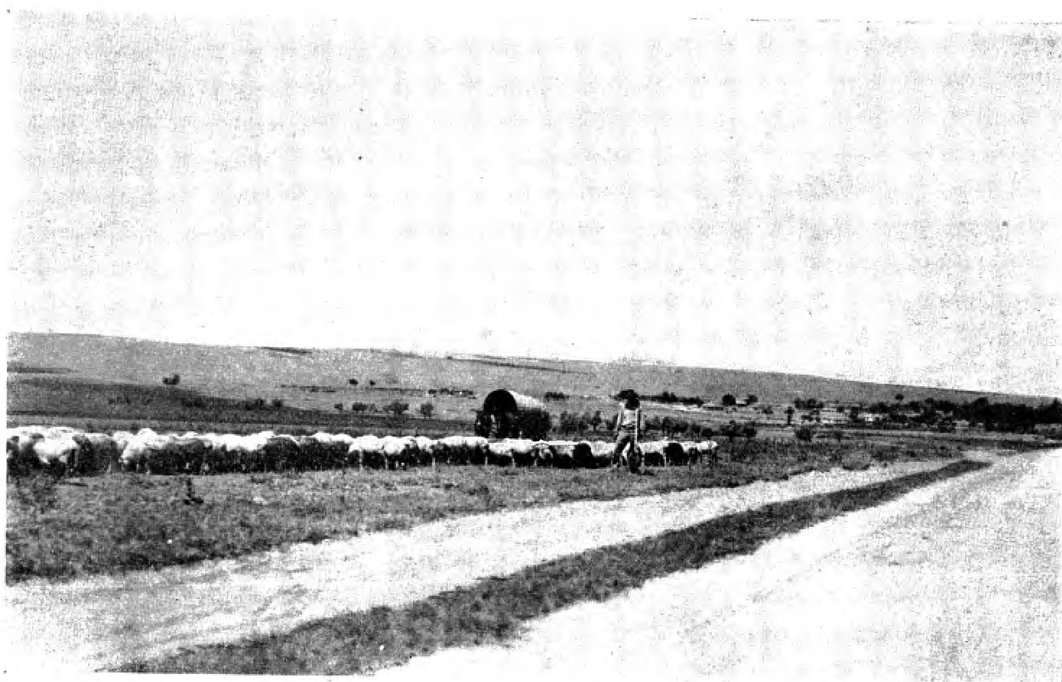

Fig. 55. O vedere din stepa centrală dobrogeană. *«Fotoglob-Constanţa».*

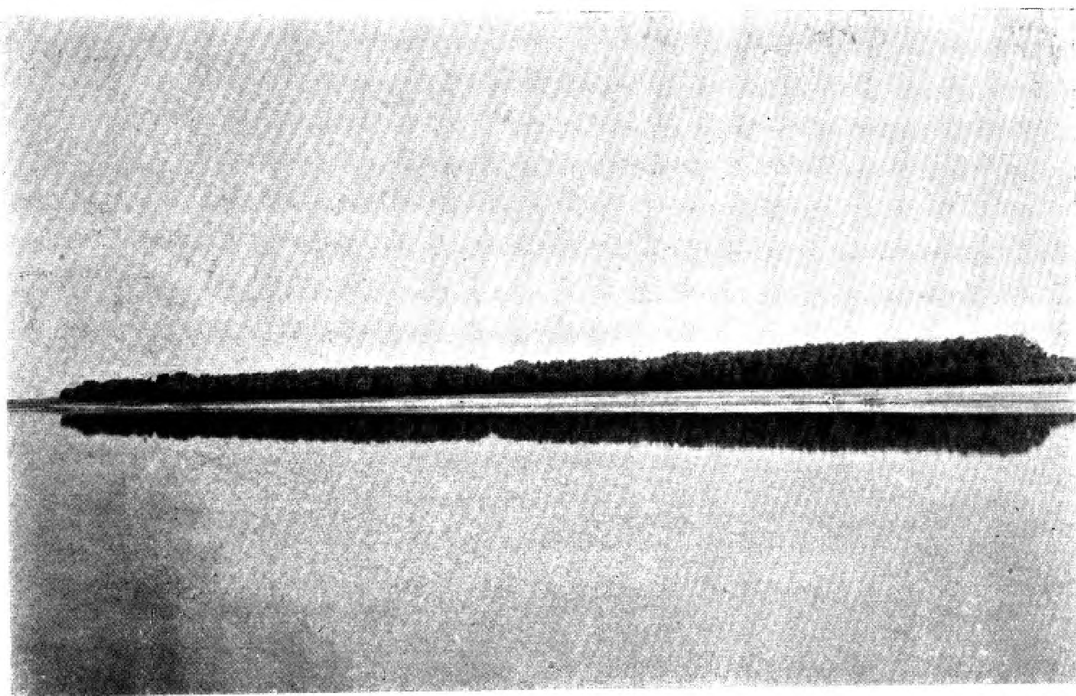
VI. **Stepa pontică,** sau bărăganul Dobrogei, ocupă toată partea centrală a provinciei, dela Dunăre până la Mare, adecă aproape întreg districtul Constanţa şi părţi din districtele Tulcea şi Caliacra.

Regiunea aceasta este acoperită mai ales de soluri bălane, nisipoase, bogate în săruri solubile, dar sărace în humus; apoi de soluri castanii mai spălate de săruri şi cu un procent de humus până la 5%; în sfârşit, pe suprafeţe mici, şi de cernozion ciocolat şi chiar degradat, de coloare cafenie închisă, conţinând dintre toate solurile stepei, cel mai mare procent de humus.

Vegetaţia lemnoasă formează acì excepţia. Ea este reprezentată prin mărăcinişuri şi tufişuri de *Paliurus aculeatus* **Lam** (Păliur) şi *Jasminum fruticans* **L** (Iasomie sălbatecă) venite din spre sud; *Rosa canina* **L** (Măcieşul), *Crataegus monogyna* **Jacq** (Păducelul) şi *Pyrus communis* **L** (Părul pădureţ), care lipsesc în stepele de peste

fluviu; apoi prin rugării de *Rubus caesius* **L** şi *Rubus fruticosus* **L** (Mure) şi tufişuri de *Rosa austriaca* **Crantz** (Trandafiraşul); *Amygdalus nana* **L** (Migdalul pitic); *Prunus chamaecerasus* **Lois** (Cireşul pitic) şi *Prunus spinosa* **L** (Porumbarul), — toate localizate prin depresiuni, sau pe coastele repezi ale văilor ce taie stepa. Dacă mai adăugăm şi *Ephedra distachya* **L** din nisipurile litorale, avem elemente suficiente pentru a diferenţià stepa dobrogeană de cele de peste fluviu.

La vegetaţia lemnoasă a regiunii, vrednice de pomenit sunt şi plantaţiile, în special cele de salcâmi dela Valul lui Traian şi Murfatlar pe valea Cara-Su; dela Istria,

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 56. Pădure de sălcii pe malul Dunării, aproape de Oltina, jud. Constanţa.

Vadul, Năvodari, Tuzla şi Comarova spre litoralul Mării şi cele dela Cara-Murat şi Cara-Omer din interiorul stepei; apoi unele plantaţii de pini, (compromise cu totul), lângă Mare şi un număr de specii de arbori fructiferi ca: zarzărul, caisul, dudul, prunul, cireşul, vişinul, castanul, etc., care au reuşit a se aclimatiză binişor prin viile şi grădinile stepei. Migdalul domestic înaintează în nord până la Tulcea şi trece chiar şi dincolo de fluviu.

Incolo, cât vezi cu ochii, numai cereale şi ierburi. Totuş, stepa dobrogeană e departe de a prezentà monotonia Bărăganului muntean. Ea nu este aşà de netedă şi nici aşà de joasă ca acela. Fiind o platformă înălţată şi, deci, sculptată de văi, stepa Dobrogei ondulează larg spre orizont, unde pe suprafeţele înalte, sau pe cumpăna apelor se înşirue tumulii artificiali. Iarna, viscolul întunecă cerul trist al stepei şi vânturile tari dela NE rostogolesc peste câmpuri tufele rotunde de *Eryngium*

campestre **L** (Spinul vântului) și de *Salsola Kali* **L** (Ciorlan). Spre sfârșitul primăverii însă, holdele bogate ondulează pe câmpii ca valurile verzi ale unei mări bogate, pătate sau stropite de coloarea roșie a macilor, de cea galbenă a rapiței și de cea albastră a florilor de lângă arături și drumuri. Vara cerul stă mai mult senin; arșița și seceta usucă semănături și ierburi și așterne peste tot coloarea mohorâtă a miriștilor, așà că, spre toamnă, căldura aerului și zările largi, unde se înșirue tumulii plini de taine, îți apasă sufletul cuprins de melancolie. Numai spre margine de stepă, pânzele metalice ale limanelor și bălților dunărene, sau nemărginita întindere albastră, severă și răcoroasă a Mării cu veșnice revărsări, îți aduce în suflet înviorare.

Fig. 57. Șoseaua spre Ostrov (jud. Constanța) mărginită de sălcii. *«Fotoglob-Constanța»*.

Numărul speciilor ierboase din Dobrogea este foarte mare. Studiile laborioase ale botaniștilor români și străini: *Brândză*, *Grecescu*, *Z. Pantzu*, *Enculescu*, *Prodan*, *Borza*, *Pax* și alții, au dat la iveală un bogat material, din care se poate vedeà că majoritatea speciilor sunt comune tuturor stepelor române: însă numărul lor crește dela W la E și atinge, în România, cea mai mare bogăție în Dobrogea. Multe din ele nici nu trec spre apus de meridianul Bucureștilor; unele apar numai în Dobrogea; iar altele ne duc, fie spre stepele pontocaspice, fie spre regiunile mai calde ale Mediteranei orientale.

Caracterizează bine stepa Dobrogei și nu trec spre apus de ea, următoarele specii: *Astragalus asper* **Jacq** (Coșaci); *Asperula setulosa* **Boiss** (Lipitoarea); *Artemisia arenaria* **D. C.** (Pelinul de nisip) și *A. lanata* **D. C.**; *Bupleurum apiculatum* **Friv.** (Urechea

iepurelui) şi *B. asperuloides* **Heldr.**; *Centaurea salonitana* **Vis.** (Mături); *C. Besseriana* **D. C.**; *C. Caliacrae* **Prod.**; *C. Jankae* **Brândză**; *C. Kanitziana* **Janka**; *C. monocantha* **Boiss.**; *C. napulifera* **Roch.**; *C. sterilis* **Stev.**; *C. varnensis* **Vel.**; *Dianthus pallens* **Sibht.** (Garoafa; şi în Basarabia); *D. nardiformis* **Janka**; *Achillea Wagneri* **Prod.** (Coada şoricelului); *A. depressa* **Janka**; *A. clypeolata* **Sm.**; *A. Vandasii* **Velen.**; *Eurotia ceratoides* (L) **C. A. M.**; *Inula oculus Christi* **L** (Iarba mare); *Jurinea stoechadifolia* **D. C.**; *Leontice odessana* **(Fisch)**; *Satureja coerulea* **Janka** (Cimbru); *Stachys ajugaefolia* **Prodan** (numai în Cadrilater); *S. angustifolia* **M. B.**; *S. sideritoides* **C.**

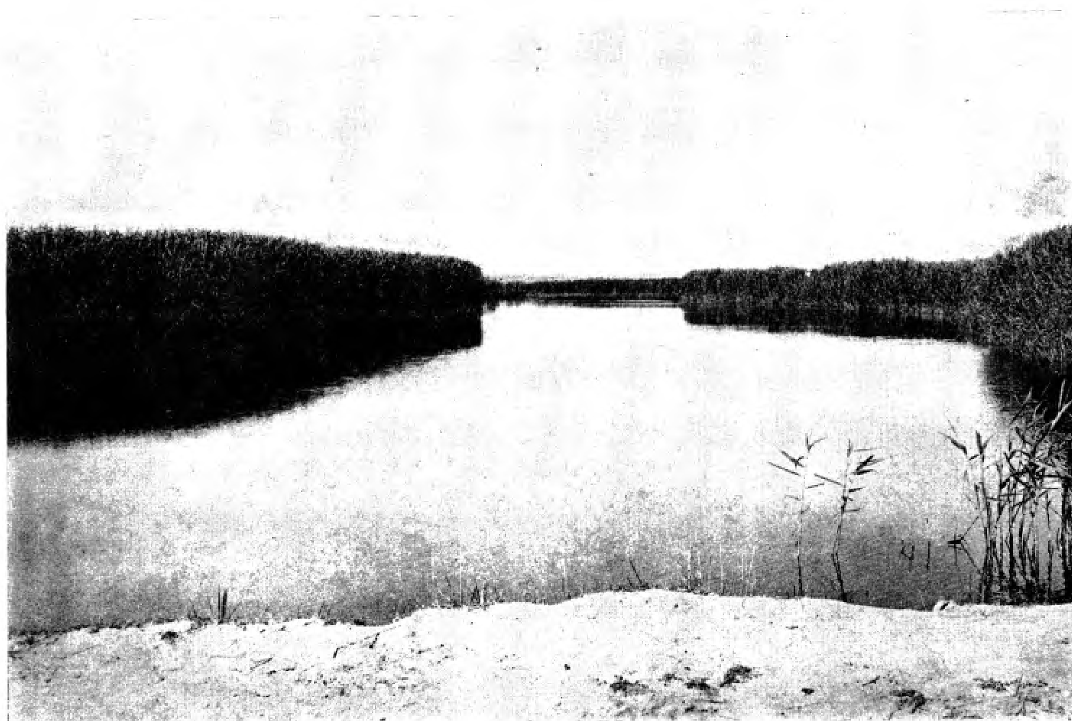

Fig. 58. Luminiş de apă şi pădure de trestii în limanul dulce Mamaia. *«Fotoglob-Constanţa»*.

Koch; *S. orientalis* **Vahl** (Jaleşul); *Tournefortia arguzia* **R** et **Sch.** şi altele, care sunt în măsură a diferenţià stepa Dobrogei de cele aşezate spre apusul ei.

Dintre speciile mediteranee, cu caracter aproape subtropical şi care lipsesc în restul ţării, citām după Pax: *Agropyrum Sartorii* (Pirul); *Ecballium elaterium* (L) **Rich** (Plesnitoarea); *Medicago marina* **L** (o lucernă); *Micropus erectus* **L**; *Peganum Harmala* **L**, mai ales pe lângă Coasta-de-Argint, prin vechile cimitire musulmane, unde răspândeşte un miros neplăcut; *Pimpinella tragium* **Vill** (Pătrunjel de câmp); *Stachys maritima* **L** (Jaleş de mare); *Scolymus hispanicus* **L** (o Anghinare) şi *Zygophyllum fabago* **L.** Cercetările recente au scos la iveală şi alte specii mediteranee la Coasta-de-Argint, dintre care citām după Prodan şi Borza: *Asphodeline lutea* (L) **Rchb**, o speţă rară de liliacee la Caliacra; *Plumbago europaea* **L**, plantă păscută de

capre şi descoperită de Enculescu în aceeaş regiune; *Euphorbia myrsinithes* **L**; *Thymus carnosulus* **Vel** (Cimbrişorul), etc.

In sfârşit, spre stepele ponto-caspice ne duc următoarele specii: *Astragalus ponticus* **Pall.** (Coşaci); *Artemisia caucasica* (Pelinul caucasian); *Daucus bessarabicus* **D. C.** (Morcovul de Basarabia); *Gagea taurica* (o speţă de Ceapa-ciorii); *Heracleum sibiricum* **L** (Crucea pământului); *Leontice altaica var. odessana* (**Fisch**); *Mulgedium tataricum* **D. C.**; *Nitraria caspica* **L** (Tufa spinoasă); *Onopordon tauricum* **Willd** (Scaiul măgăresc); *Statice tatarica* şi *St. caspia* **Willd** (Limba peştelui), etc. Vrednice de po-

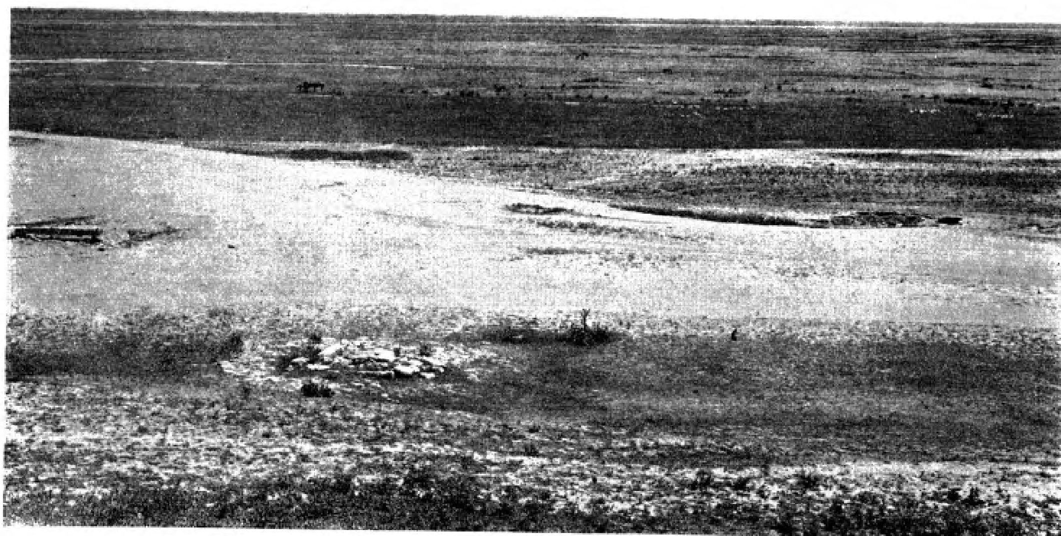

Fig. 59. Terenurile sărate de la *Vadul* (Caraharman)-Constanţa. Fund uscat de lagună. *«Fotoglob-Constanţa».*

menit sunt mai ales şi *Xanthium spinosum* **L** (Holera), adusă pe cozile cailor căzăceşti în timpul trecutelor răsboaie ruso-turce, o plantă de o rară vitalitate, care a năpădit şanţurile drumurilor şi gardurile gospodăriilor; apoi *Stipa pennata* **L** (Colilia), care înnălbeşte câmpul şi *Goebelia alopecuroides* (L) **Bge.**, plantă altaică aflată numai la Babadag.

Până la 1878 stepa Dobrogei, în urma pustiitoarelor răsboaie ruso-turce, puteà fi socotită ca un paradis al botaniştilor, cari ar fi voit să ierborizeze acì. După 1878, extensiunea pe care a luat-o agricultura, a transformat aproape întreaga stepă într'o regiune cultivată, acoperită de câteva specii de cereale ca: grâul, orzul, ovăzul, secara, porumbul, meiul şi de alte plante folositoare.

VII. **Balta Dunării şi Delta.** Este regiunea cea mai umedă a Dobrogei. In timpul marilor inundații, ea devine în întregime albia unui fluviu imens, care-și mână potopul de ape gălbui spre Marea Neagră. Pe grindurile înguste ce însoțesc brațele de fluvii și pe insule distingem pădurile de esențe albe; iar împrejurul lacurilor puțin adânci și chiar plutind pe ele în chip de poduri, numite plaur, — păduri imense de trestii, care spre primăvară cad pradă flacărilor, înroșind cerul întunecat al nopții.

Esența albă cea mai frequentă, formând păduri etajate, în care distingem mai multe generații, dela mlădițele fragede și dese ca peria până la indivizii bătrâni, groși și scorburoși, cu rădăcinile roșcate spălate de curenți, este salcia (și răchita) cu numeroasele varietăți: *Salix alba* **L**; *S. amygdalina* **L**; *S. aurita* **L**; *S. cinerea* **L**; *S. incana* **Schrank**; *S. fragilis* **L**; *S. purpurea* **L**; *S. pentandra* **L**; *S. triandra* **L**; *S. rubra* **Huds**; *S. rubens* **Schrank** și *S. rosmarinifolia β. argentea* **Sm**.

Alături de aceste sălcii și răchiți, mai cresc în larga luncă dunăreană și tufișuri de cătină, înalte de 1—2,50 m., cum sunt cele de *Hippophaë rhamnoides* **L** (Cătina albă cu frunzele argintii și fructele portocalii); apoi tufișurile de *Myricaria germanica* **(L) Desv.** (Cătina mică) și de cătină roșie, mai ales în delta Dunării, formate din *Tamarix gallica* **L.**

In sfârșit, pădurile de trestii sau stufăriile, având ca reprezentant stuful: *Phragmites communis* **L**, acopere în jurul limanelor dulci, în bălțile dunărene și mai ales în deltă suprafețe de sute de chilometri pătrați. El ar puteà alimentà într'un viitor apropiat una dintre cele mai înfloritoare industrii dobrogene. Unde-s apele mai adânci, rămân luminișuri întinse și senine de lacuri, bogate în pește și vânat; pe margini însă, deasupra fundurilor mai puțin adânci, rhizomele întrețesute și pâslite ale trestiilor, lungi până la 15 m., încâlcite și cu rădăcinile altor plante de baltă, formează poduri plutitoare, numite popular «prundoaie», după Antipa «plaur». Acestea, sub acțiunea vântului, se desprind în insule mai mari sau mai mici și călătoresc încet peste luminișuri întocmai ca niște grădini plutitoare. Stuful atinge, pe alocuri, până la 6 m. înălțime; iar alături de el cresc pe plaur și o sumă de alte specii precum: *Carex pseudocyperus* **L** (un soiu de rogoz); *Calystegia sepium* **(L) R. Br.** (Cupa vacii); *Cicuta virosa* **L** (Cucuta de apă); *Glyceria aquatica* **(L) Whlbg.** (Mana de apă); *Lythrum Salicaria* **L** (un soiu de răchitan); *Myosotis palustris* **(L) Lam.** (Nu mă uità, sau Ochii păsăruicii); *Mentha aquatica* **L** (Isma de baltă); *Roripa amphibia* **(L) Bess** și *R. austriaca* **(Cr) Bess.**; *Solanum dulcamara* **L** (Lăsniciorul); *Stachys palustris* **L** (un soiu de Jaleș); *Sagittaria Sagittifolia* **L** (Săgeata apei); *Rumex hydrolapathum* **Huds** (un soiu de măcieș); *Typha angustifolia* **L** (Papura); *Salix cinerea* **S** (Salcea cenușie), etc.

La marginea lacurilor și, în genere, pe locurile apoase, cresc și desișuri de papură și pipirig: *Typha latifolia* **L**, *T. angustifolia* **L** și *Scirpus radicans* **Schk**, apoi asociații de rogoz: *Carex elata* **All.** în chip de moșoroaie mari înconjurate de apa mlaștinilor. In deosebi plantele aquatice din genurile *Scirpus*, *Juncus* și *Carex* sunt cele mai răspândite. Vrednice de pomenit sunt și *Salvinia natans* **L** (Peștișoara), *Lemna minor* **L** (Lintița) și *Ceratophyllum submersum* **L** (Cosorul), care umplu unele bălți cu mulțimea lor; apoi *Trapa natans* **L** (Ciulinele), ale cărei fructe, numite ciuline sau castane de baltă, se consumă fierte în mare cantitate și, în fine, *Nuphar luteum* **L** (Nuferii galbeni) și mai cu seamă *Castalia alba* **L** și *candida* **L** (Nuferii albi), podoaba apelor stagnante.

VIII. **Vegetaţia nisipurilor şi sărăturilor.** Nisipuri şi dune în Dobrogea găsim îndeosebi dealungul M. Negre, formând perisipurile ce despart limanele de mare şi cordoanele litorale marine, vechi sau nouă, din deltă. Pe toate acestea s'a desvoltat o vegetaţie arenarie caracteristică, cuprinzând specii dintre care multe nu apar în regiunile nisipoase de peste Dunăre, iar altele ne duc fie spre Mediterana, fie spre părţile Rusiei meridionale.

Intre plantele tipic arenarii din Dobrogea, cităm: *Artemisia arenaria* **D. C.** (Pelinul); *Asperula setulosa* **Boiss** (Lipitoarea); *Agropyron junceum* **(L) Beauv.**; *Carex ligerica* **Gay** (un soiu de rogoz); *Cakile maritima* **Scop**; *Crambe maritima* **L** (un soiu de odolean); *Corispermum nitidum* **Kit.** (Ploşniţa); *Elymus sabulosus* **L** (Perişorul); *Eryngium maritimum* **L** (Scaiul de dună); *Ecballium elathium* **(L) Rich** (Plesnitoarea); *Daucus bessarabicus* **D. C.** (un soiu de morcov); *Gypsophila trichotoma* **Wender** (o speţă de ipcărige); *Medicago marina* **L** (un soiu de lucernă); *Silene pontica* **Brândză** (Guşa porumbelului); *Tournefortia arguzia* **R.** et **Sch.**; *Zygophyllum fabago* **L**, etc. (după Pax, Prodan, Enculescu).

Deobiceiu terenurile în care cresc aceste plante sunt cam sărate şi, deaceea, aceleaşi plante acopere şi unele sărături marine, asociindu-se cu specii de graminee ca: *Agrostis pontica* **Grecescu** (Iarba câmpului); *Dactylis littoralis* **Willd** (Golomăţul); *Juncus maritimus* **Lam.** (Rugina), etc.; apoi cu diferite specii de *Carex* şi *Salicornii*, care întind covoare colorate pe întinderi mari, s. ex. în dreptul satului Vadul, la S de laguna Sinoe.

Printre sărăturile continentale, vrednice de pomenit, sunt cele umede dela Slatina, între Măcin şi Greci, care în verile secetoase înnălbesc de eflorescenţe saline şi cele uscate dela Tari-Verde. Vegetaţia halofilă, deobiceiu de coloare roşcată, dar şi albastră din cauza florilor de *Statice Gmelini* **Willd.**, atrage atenţia de departe.

Vegetaţia halofilă încă nu e îndeajuns studiată în România; mai sunt specii de descoperit. Dintre cele cunoscute însă, unele apar numai pe ţărmul Dobrogei, altele numai în interiorul provinciei, altele sunt comune şi litoralului şi interiorului, iar altele comune şi în restul ţării. Se poate însă afirmà că cea mai bogată floră halofilă e tot în Dobrogea. După origine, dintre speciile imigrate de departe, cele mai multe par a fi est-europene-siberiene şi apoi, în al doilea rând, vin cele mediteranee. (Pax., *op. cit.*, p. 135).

Ca încheiere, putem afirmà că Dobrogea, în comparaţie cu celelalte teritorii ale României, are un aspect vegetal foarte variat şi original; iar această varietate şi originalitate îşi găseşte explicarea nu numai în natura solului şi subsolului şi în clima sa de nuanţă danubiană, ucrainiană şi hellenică, dar şi în aşezarea sa între Dunăre şi ţărmul Mării, care a făcut ca provincia să aibă rolul unui drum de emigrare a speciilor între stepele ponto-caspice şi regiunile mai meridionale din spre Mediterana orientală. Dacă flora Dobrogei, în marea majoritate a speciilor este aceeaş ca şi a ţinuturilor câmpoase şi deluroase din restul României, prin urmare din Europa centrală, nu e mai puţin adevărat că ea cuprinde şi specii care, pe deoparte, ne duc spre Ucraina, Crimeea, Caucaz şi chiar până în Altai, iar de alta spre Bulgaria şi Anatolia şi, în genere, spre sud-estul Europei. Pentru a explicà actualul aspect vegetal al Dobrogei, nu mai puţin importante sunt şi consideraţiile paleografice. In

timp ce câmpia dintre Dunăre şi Carpaţi erà un golf de mare şi mai apoi un lac levantin, Dobrogea erà o peninsulă în legătură cu platforma prebalcanică şi deaceea plantele meridionale, în expansiunea lor către nord, îşi găsiau la ţărmul acestui golf o graniţă de netrecut. Din acelaş motiv flora platformei prebalcanice este mult mai variată decât aceea a câmpiei române. Şi chiar azi încă, larga luncă de inundaţie a Dunării însemnează, pentru unele specii, deasemenea un hotar către nord. Aceasta este şi explicarea pentru care Dobrogea posedă un număr de specii de plante destul de mare, care-i dă un caracter mai meridional şi care nu apar în stânga fluviului.

BIBLIOGRAFIE

1. I. IONESCU DE LA BRAD: *Excursiune agricolă în Dobrogea în anul 1850.* Trad. de Fl. Mihăilescu. Anal. Dobr. III, p. 97.
2. ION P. CHIHAIA: *Pădurile Dobrogei.* Rev. St. X pag. 184 și 198. București 1879.
3. D. BRANDZA: *Vegetația Dobrogei.* An. Acad. Rom. Ser. II, Tom. IV. București 1884.
   — *Flora Dobrogei.* București 1898.
4. D. GRECESCU: *Conspectul Florei Românici.* Buc. 1898.
5. I. P. LICHERDOPOL: *Excursiuni în Dobrogea.* Buc. 1900.
6. ZAH. PANȚU: *Plante vasculare din Dobrogea.* Publ. Soc. «Natura» No. 3, 1902.
7. ERNEST C. GHEORGHIU: *Studiu asupra împăduririi nisipurilor din România.* Rev. pădurilor XVII. Buc. 1903.
8. B. N. PRETORIAN: *Impădurirea terenurilor cedate satelor din Dobrogea* (Minister. Agric., etc.) București 1906.
9. ST. MURAT: *Influența pădurei asupra iuțelei vântului.* An. Acad. Rom., Ser. II. Tom. XXIX, București 1907.
10. MINIST. AGRICULTURII, etc.: *Statistica pădurilor Statului.* București 1907.
11. SERVIC. SILVIC AL STATULUI: *Harta pădurilor Regatului României,* cu arătarea speciilor predominante. Scara: 1:400.000. Buc. 1907.
12. G. M. MURGOCI: *Granița între pădure și stepă.* Rev. păd. XXI, Aug.-Sept. Buc. 1907.
    — *Solurile României,* în «Grâul Românesc» de A. Zaharia, Buc. 1909.
    — *The climate in Roumania and vicinity in the late quaternary Times.* Stockholm, 1910.
    — *Zonele naturale de soluri în România.* Anuar. Inst. Geolog. al Rom. IV, fasc. I. Buc. 1912.
    — *Țara Nouă.* Buc. 1913.
    — *La cartographie des sols en Roumanie,* p. 181—193 din «État de l'étude et de la cartographie du sol dans divers pays de l'Europe» V Commission internat. pédologique. Buc. 1924.
13. P. ENCULESCU și I. PRODAN: *Contribuție la flora Dobrogei.* Bul. Soc. Șt. XXI No. 5. Buc. 1912.
14. GR. ANTIPA: *Wissenschaftliche u. wirtschaftliche Probleme des Donaudeltas.* Anuar Inst. Geolog. Rom. VII, 1913.
15. P. ENCULESCU: *Contribuțiuni la flora Dobrogei.* Bul. Soc. Rom. Șt. XXII No. 6. Buc. 1914.
    — *Zonele de vegetație lemnoasă din România.* Memor. Inst. Geolog. al Rom. Buc. 1924.
    — *Harta zonelor de vegetație lemnoasă din România,* întocmită după cercetările proprii și după lucrările botaniștilor D. Brândză, D. Grecescu, Procopianu Procopovici, Zach. Pantzu, etc., precum și după datele Serv. silv. al Statului. 1914.
16. I. PRODAN: *Contribuțiuni la flora României.* An. Acad. Rom. Ser. II. Tom. XXXVI. Buc. 1914
    — *Flora critică a Dobrogei.* Analele Dobrogei, IV p. 217 și 345. Constanța 1923.
    — *Flora pentru determinarea și descrierea plantelor ce cresc în România.* Vol. I și II. Cluj 1923.
    — *Flora mică ilustrată a României.* Cluj 1928.
    — *Achillea Bastarde aus der Dobrogea.* Ung. Bot. Blätt. 1916.
17. *Harta solurilor României,* întocmită de secțiunea agrogeologică a Institutului Geologic pe baza ridicărilor făcute de P. Enculescu, Em. Protopopescu-Pake și Teodor Saidel; vechiul Regat, sub conducerea lui G. Murgoci. Scara: 1:1.500.000. Ed. I. 1927.
18. F. PAX: *Pflanzengeographie von Rumänien.* Halle 1919.
19. EM. de MARTONNE: *La Valachie.* Paris 1902.
20. *Statistica pădurilor din România pe anul 1922.* Vol. I. Chișinău 1924, corectată și completată după date inedite ale Direcț. VI regionale silvice din Constanța, până la 1926.

FAUNA MĂRII NEGRE PE LITORALUL DOBROGEI

DE

I. BORCEA

Profesor Universitar, Iași

Director al stațiunei zoologice marine dela Agigea (județul Constanța)

Din toate cercetările ce s'au făcut până acum, se știe că fauna Mării Negre e relativ săracă și aceasta din două cauze:

a) Salinitatea ei mai redusă: 18—24$^0/_{00}$;

b) Lipsa de curenți și de oxigenație în stratele adânci de apă. Fundul, plecând dela adâncimea de 200 metri, e complet lipsit de vieață, afară doar de bacterii sulfuroase, din a căror activitate vitală rezultă hidrogen sulfurat ce impregnează apa de adânc;

c) Mai adăugăm că această mare, cuprinsă în massa continentală rusească, se resimte ea însăș de un climat continental, cu *deosebiri pronunțate de anotimpuri*;

d) Aportul considerabil de apă dulce prin mari fluvii și, în regiunea Dobrogei în special, prin *devărsarea Dunării*, determină asemenea regiuni cu condițiuni și faune deosebite.

Prin faptul că Marea Neagră, în total sau pe anumite regiuni, prezintă o salinitate redusă, constatăm interes din două puncte de vedere:

a) Persistența de forme zise de tip caspic și care ne arată deasemenea vechea legătură a Mării Negre cu Marea Caspică, pe când aceste mări făceau împreună un mare basin deosebit și izolat de Mediterana (basinul ponto-caspico-aralian). Multe din aceste forme sunt cantonate la gurile fluviilor, în limane și au pătruns și s'au adaptat chiar complet la apă dulce (polipul: *Cordylophora*, moluștele *Dreissensia*, *Adacna*, *Monodacna*, Crustacee, Myside, pești ca *Syngnatus Agassizi*, Gobiide, etc.);

b) Fauna cea mai numeroasă e de *tip mediteran*, venită după intrarea în comunicație a Mării Negre, prin Bosfor și Dardanele, cu Archipelagul și izolarea ei de Caspica. Această faună însăș e de tip euryhalin și euryterm (adică forme ce pot suportà importante variații de salinitate și temperatură); această faună ea însăș în regiunile noastre dobrogene prezintă forme de penetrațiune în apele dulci: *Balanus improvisus*, *Palaemon*, *Carcinus*, etc;

c) In legătură apoi cu climatul continental și iarna riguroasă vom găsì, alături de forme tipice mediteraneene și forme cu *afinitate nordică*, ex. foca *Monachus* și moluscul *Modiola phaseolina*.

Incât, dacă fauna Mării Negre e relativ săracă, lipsită de forme abisale și de reprezentanți tipici stenohalini și stenotermi, ca Echinodermele, Tunicierele ș. a., —

nu e mai puţin adevărat că această faună, aşà cum este, prezintă interes din puncte de vedere deosebite şi prezintă asociaţii după regiuni şi condiţii deosebite. Aşà, alte forme vom găsì pe fundul din faţa gurilor Dunării şi altele coborându-se către sud. Apoi, mai la sud de capul Midia, iarăş vom aveà forme sau un facies deosebit, după cum vom cercetà o regiune stâncoasă, cu malul sau fundul parţial de piatră, sau o regiune cu fundul de nisip curat, sau o regiune cu fundul de scoici, sau cu fundul mâlos; variaţiuni apoi, după cum suntem mai aproape de ţărm, sau mai la adânc. Apoi, în ce priveşte formele ce înnoată sau care plutesc, iarăş avem variaţiuni la suprafaţă, după cum apa e mai caldă sau mai rece; iar în profunzime, după diverse straturi de apă, în legătură cu temperatura şi concentrarea apei. Deasemenea variaţiuni în legătură cu curenţii de suprafaţă şi vânturi. In Revista: *Annales scientifiques de l'Université de Iassy*, Tomul XIII, XIV şi XV, am expus date sumare asupra faunei Mării Negre pe litoralul românesc, deasemenea şi unele date cu privire la limane şi în special asupra grupei lacurilor Razim, care, înşirate dela nord la sud, prezintă diferenţe gradate de concentraţie a apei şi, în consecinţă, şi variaţie de faună (forme de apă dulce, forme salmastre, forme marine).

In comunicaţia de faţă voiu insistà pe scurt numai asupra unui număr redus de forme, care se întâlnesc în regiunea litorală a Dobrogei, fie ca curiozităţi sau forme caracteristice, fie mai ales că au un interes din punct de vedere economic. Ne vom mărginì, în luarea exemplelor, numai la locuitorii strict ai apei.

1. **Foca de Marea Neagră** = *Monachus albiventer*, cantonată acum în regiunea stâncoasă cu grote dintre Şabla şi Caliacra. E un supravieţuitor din timpurile când în Mediterana şi în mările în legătură cu ea se simţià o influenţă boreală. Ajunge la dimensiuni mari, e tărcată brun cu alb, ziua e retrasă în grote, noaptea se deplasează cu mare uşurinţă după peşti. E blândă, nu se dă la om, mănâncă însă mult peşte şi deaceea e detestată de pescari. E un animal rar, care se bucură de legea protecţiei naturii, vânatul ei fiind strict interzis.

2. **Delfinii** sau **porcii de mare** sunt de trei feluri: *Delphinus delphis*, *Delphinus phocena* şi *Delphinus tursio*. Foarte abundenţi în Marea Neagră, se ţin după cârdurile de peşti şi după vapoare, salturile lor în afară de apă fiind o distracţie plăcută pentru călătorii pe mare.

Nu se pescuesc sau vânează în mod special, deşi grăsimea lor ar puteà fi punctul de plecare al unei importante industrii de săpunuri; pielea deasemenea ar puteà găsì întrebuinţări diverse. La congresul internaţional de zoologie, ţinut anul trecut, în Septemvrie, la Budapesta, un naturalist vienez îmi cereà deosebite date, având intenţia de a stabilì o societate pentru vânătoarea şi industria produselor de delfin.

3. Din neamul **Rechinilor** sau Selacienilor avem Cânele de mare = *Squalus acanthias*, ce ajunge până la 1,50 m. lungime. E un animal foarte răpitor; nu se dă la om, dar distruge cantităţi mari de peşte. Indivizii masculi se ţin mai departe de ţărm, indivizii femeli se apropie mai mult de ţărm. Se pot pescuì în tot timpul anului, mai ales cu carmace şi cu cârlige cu nadă (paragate). Femelele nasc puii vii, câte 12 deodată, de dimensiuni de circa 25 cm.

Carnea e puţin gustoasă, albă, cam teioasă; se mânâncă, totuş, preparată batog, sau altfel. Unii pescari ştiu să o substitue cărnii de morun. Pielea e foarte dură, cu

incrustații (solzi mici, duri, aspri); e întrebuințată pentru poleirea metalelor; din ficatul său enorm se extrage un bun ulei pentru mașini.

Printre rechinii de formă lată, rombică, avem două forme: *a)* Vatos, numit încă și vulpea de mare=*Raja clavata* (fr. la Raie). De formă rombică, cu coada lungă, având pe aceasta ca și în lungul dosului corpului și pe bot, numeroase bucle dure, cu țep drept sau îndoit în formă de cârlig. Trăiește pe fund de nomol, către adânc și se pescuește simultan cu calcanul *(Rhombus maeoticus)*, dar se aruncă de pescari, nefiind la noi obișnuința de a se mâncà carnea acestei forme. Știm însă, că în Occident (Italia, Spania, Anglia, Franța), asemenea pește particular, asezonat, e foarte gustos (ex. raie au beurre noir). Trebuie și la noi de făcut educația publicului în acest sens. Maiul poate fi utilizat pentru grăsimea lui abondentă. Femelele depun primăvara câte două ouă simultan și până la numărul total de circa 40, ouă foarte curioase, având forma de pernițe chitinoase dreptunghiulare, cu colțurile prelungite; în interiorul acestei coji e oul propriu zis, ce seamănă cu oul de găină (albuș și gălbenuș);

b) Pisica de mare=*Trygon pastinaca* e tot de formă rombică; are coada mai lungă, terminată ca un biciu și pe partea terminală 1—2 *spini lungi veninoși.* Trăiește pe fund nisipos; atinsă, aruncă cu repezeciune uimitoare coada, rănește cu țepii veninoși, provocând răni și inflamații foarte dureroase. Naște puii vii.

Nu se mânâncă, deșì carnea ei e tot așà de bună și se poate preparà la fel ca aceà de Vatos sau Raja. Din mai se extrage acelaș uleiu, pe care pescarii îl întrebuințează încă ca remediu pentru dureri reumatismale.

Peştii Ganoizi sau **neamul Morunilor.** Fundul Mării Negre, în fața gurilor Dunării, e un paradis pentru acești pești, așà de apreciați pentru carnea lor și mai ales pentru icre.

Numai în Marea Caspică și în regiunea inferioară a fluviului Volga mai întâlnim aceleași forme și în aceleași însemnate cantități ca pe litoralul nordic și nord-vestic al Mării Negre. In celelalte mări europene, asemenea pești sunt o raritate. La noavem șase specii: două care trăiesc aproape exclusiv în apa dulce a Dunării și afluenților mai mari ai acesteia, rar coborându-se la mare, anume Cega=*Acipenser ruthenus* și Viza sau Bogzarul=*Acipenser glaber.* Formele mai comune se găsesc în Mare și emigrează în Dunăre sau Nistru pentru depunerea ouălor: Păstruga=*Acipenser stellatus*; Nisetrul=*Ac. Guldenstaedti* și Morunul=*Huso huso.* O formă rară la noi e Șipul sau Șipca=*Acipenser sturio.* Această din urmă formă erà cu 50—100 de ani în urmă foarte comună în mările Europei (Mediterana, Ocean, La Manche) și intrà în cursurile inferioare ale fluviilor. Astăzi însă nu se mai pescuește decât câte un exemplar, foarte rareori. Cauza dispariției e pescuirea intensă ce s'a făcut mai ales cu instrumente de ras fundul în fața gurilor fluviilor.

Acest exemplu ar trebuì să ne fie de lecție la noi. Producția de sturioni scade an cu an și dacă se va intensificà pescuitul de fund în zonele unde se țin sturionii, dacă nu se va respectà serios epoca de prohibiție și de a nu se prinde puii, se va ajunge la exterminarea acestor forme de pești așà de prețioși și cari constituesc o adevărată bogăție la coasta Mării noastre și în regiunea Deltei Dunării.

Pe lângă vegherea la un pescuit moderat, va trebuì să ne gândim și la piscicultură pentru aceste forme.

Dintre peştii propriu zişi, osoşi sau **Teleosteeni,** avem ca curiozități în Marea Neagră, în apropiere de țărm, peștii ziși ac *(Syngnatus Siphonostoma, Scyphicus* sau *Nerophis*; deasemenea căluții de mare: *Hypocampus.* Forma *Syngnatus Agassizi* a pătruns și în apele dulci.

Avem apoi forme frumoase de Labride sau Lapine: *Crenilabrus ocellatus, Crenilabrus quinquemaculatus* etc.; Bleniide sau Corosbine; *Blennius sanguinolentus, Blennius tentacularis.* Ne vom mărginì a insistà numai asupra unor forme, ce prezintă deosebit interes din punctul de vedere economic:

Scrumbiile de Dunăre *(Alosa pontica)* și Rizeafca *(Alosa Nordmani)*, se pescuesc abundent în Mare primăvara și către toamnă, iar în decursul lunilor Aprilie și Maiu în Dunăre și bălțile vecine, unde intră în cârduri mari pentru depunerea ouălor. Carnea lor e foarte gustoasă. Se prepară și afumați, fiind delicioși.

Sardeaua = *Sardina dobrogica*, e posibil că ne reprezintă o formă sau rasă specială pentru Marea Neagră. Se pescuesc exemplare izolate, din pricină că pescuitul în mare, la noi, e în genere redus numai în apropiere de coastă. Nu avem instrumente de pescuit, la diferite strate de apă, în larg. Am arătat, între altele, că la talianele dela Caliacra s'a pescuit, în Septemvrie 25, anul trecut, 1927, deodată o cantitate apreciabilă de sardele: circa 100 kgr. pe un vânt din larg, cu direcția dela S-E. Acest lucru, împreună cu alte observații ale noastre, ne face a crede că pescuirea acestei specii importante se va face cu timpul mai intensiv, prin instrumente adaptate locului și condițiilor preferate de acest pește.

De acelaș interes sunt Mugilidele sau Chefalii, cari se țin tot timpul sezonului frumos aproape de coastă și intră în mari cantități în lacurile litorale pentru a se hrănì; se amenajează, în acest scop, anume gârle de intrare, iar toamna, când ei se retrag la mare, se prind în mari cantități *(Mugil cephalus; M. chelo; M. auratus; Mugil saliens* și *M. capito).*

Guvizii, reprezentați prin forme de mare și forme ce pătrund în apele dulci, sunt pești de fund și de țărm, având capul mare, în genere turtit, iar înnotătoarele ventrale alipite și făcând pe partea anterioară a pântecelui ca o ventuză în formă de lingură.

In Marea Neagră, pe coastele stâncoase ale Dobrogei, avem guvizi mari; așà, specia zisă hanos = *Gobius batracocephalus* ajunge până la 25 cm. lungime. Se pescuesc cu undița și cu cârligele (paragate), punându-se ca nadă pești mici (aterine) sau bucăți de inimă de bou. Carnea lor e albă, delicioasă. Se prepară mai ales rasol și prăjiți.

Printre peștii lați de fund, având ochii pe aceeași parte, avem: *a)* Calcanul *(Rhombus maeoticus)*, care se pescuește în mare cantitate primăvara, cu plase speciale zise plase de calcan, ce se aruncă la 20-40 km. dela coastă, pe 25-40 m. adâncime. Exemplarele mari ajung 6-10 kgr. și 50-70 cm. lungime. Exemplare mai mici se întâlnesc în tot timpul anului pe fund spre coastă. Carnea de calcan e albă, foarte digestibilă și foarte gustoasă. E un pește recomandat în special pentru convalescenți;

b) Cambula *(Pleuronectes flessus)* ajunge până la 25 cm. lungime și 1 kgr. greutate; intră în lacurile litorale îndulcite;

c) Limba de mare, glossa, sau șoarecele de mare = *Solea impar* e foarte comună pe fundurile de nisip; coloarea ei de pe fața superioară mimetizează nisipul. Formă mică de 15—18 cm. lungime, dar foarte delicioasă la gust.

Printre formele considerate ca sedentare, care se țin în apropiere de țărm sau mai la larg, cităm: Aterinele *(Aterina pontica* și *Aterina hepsetus*), apoi Barbunii *(Mullus barbatus* și *M. surmuletus*), cari se apropie de țărm cu curenții reci și sunt considerați printre cei mai delicioși pești marini. Mai cităm: *Motella* zis și galea sau peşte jidovesc, *Ammodites*, etc.

Osebit de acestea, un deosebit interes, din punct de vedere economic, ne prezintă un număr de forme, care nu se pescuesc tot anul, dar apar aproape de coastă numai când anume condiții, mai ales de temperatură, sunt realizate și sunt considerate ca forme periodice sau cu migrații, anume:

a) Hamsi, Amsa sau Ancinia=*Engraulis encrassicholus* ce se prinde mai ales primăvara și toamna în cantități mari;

b) Zarganul sau Știuca de mare=*Belone belone*;

c) Scrumbia albastră sau macroul=*Scomber scombrus*, care se pescuește în apropiere de țărm, în mari cantități, mai ales în lunile Maiu și Octomvrie. Dar de câteori apa la mal vara se răcește (sub 22°) se pescuesc asemenea scrumbii, ce par a aveà un optimum de temperatură în legătură cu care se apropie de țărm, sau se lasă mai la adânc în strate de apă mai profunde. Primăvara sunt slabi și se prepară ca țâri; către toamnă sunt grași și gustoși. Se prepară și afumați, fiind excelenți;

d) Lufarul *(Temnedon saltator)* și *e)* Stavrida *(Trachurus trachurus)* se pescuesc în timpul verii, când apa e caldă;

f) Către toamnă și mai ales primăvara se pescuește Pălămida sau Lacherda: *Pelamys sarda.* Toate aceste forme, în anume condiții, se apropie de țărm și se pescuesc cu instalațiile zise taliane, ce constau dintr'un gard de plasă întins vertical dela mal până la o distanță de 400—500 m. și acolo fixat la adâncime de 10—15 m. Sunt două închisori, ale căror extremități se pot ridicà în formă de pungă.

Cităm, ca curiozități apărând spre țărm în puține exemplare: Păstrăvul de mare= Levrek roș sau alabalâc=*Salmo șalar labiax*; Bacaliarul sau Megitul: *Gadus euxinus*: Smaridul *(Smaris chryselis)*; Hupa *(Box boops)*; Sparosul sau Carașul de mare *(Sargus annularis)*; Skios sau Corbul *(Corvina nigra)*; Milacop *(Onbrina cirrhosa)*; Levrek sau Bar: *Morone labrax*; Luci=*Sphyraena sphyraena* etc., forme care, de sigur că se găsesc în mai mare abundență în strate de apă spre larg, la anumite profunzimi. Exemplarele prinse accidental spre țărm sunt, de sigur, exemplare rătăcite. E necesar a se face cercetări asupra distribuției acestor forme, care, de sigur, pot aveà și un interes deosebit din punct de vedere economic.

Mai amintim încă unele forme caracteristice pentru fund. In locuri stâncoase, Scorpia sau porcul de mare=*Scorpaena porcus*, iar pe funduri nisipoase: Rândunica de mare *(Trygla hirundo)*; Boul de mare sau Sol *(Uranoscopus scaber)* și Draconia *Trachinus draco*, pește veninos, având o glandă veninoasă la buza unui țep a înnotătoarei dorsale.

* * *

Dintre **Crustacee** pe litoralul dobrogean avem în abundență crabi și crevete. Crabii sunt variați și deosebiți după locul și fundul unde locuesc; așà Crabul de piatră= *Pachygrapsus marmoratus* de coloare negricioasă, cu puncte galbene, foarte agil, se

vede fugind printre crăpăturile stâncilor; Crabul de țărm=*Xantho rivulosus*; Crabii de nisip=*Portunus holsatus* și *P. arcuatus*; Crabul de iarbă=*Carcinus moenas*; Crabul mare gri-gălbui, zis Pagurie=*Eryphia spinifrons*; e cel mai mare crab de pe litoralul nostru și, în acelaș timp, și cel mai bun la gust. Se pescuește mai ales în luna Maiu, dela Șabla spre sud, căci la această epocă se apropie de țărm și stau ziua pitulați sub pietre; iar noaptea, umblând, sunt imobilizați și prinși cu lumină. In restul anului se lasă la larg. Asemenea merită să citām crabul de apă dulce: *Telphusa* sau *Potamon fluviatilis*, foarte abundent în toate torentele și izvoarele din regiunea capului Caliacra. La Romani, această formă erà special cultivată și foarte apreciată în arta culinară. Dintre Crevete sau Caride, citām Creveta de iarbă sau stâncă *Palaemon squilla*, care are un gust foarte bun; creveta de nisip sau sălbatecă *Crangon vulgaris*. Mai sunt și alte numeroase forme de Crustacei mai inferiori, servind de hrană peștilor, dar asupra cărora nu insistăm.

* * *

Dintre **Moluşte**, vom insistà puțin asupra Midiilor și Stridiilor.

Midiile *(Mytilus galloprovincialis)* sunt de două forme: forma de piatră, fixate pe stânci către țărm și forma de fund, caracterizând faciesul zis mytiloid vasos și care se găsește în straturi, fixate unele de altele la adâncimi de 25—55 metri și la distanță de 20—40 km. dela țărm. In golful Balcicului asemenea bancuri de midii de fund se apropie de coastă până la 5—6 km. distanță de țărm și 6 m. adâncime. Midiile sunt foarte gustoase, dar la noi nu sunt intrate în uzul marelui public. Știm ce delicios mod de preparare avem în occident, numit: moules marinières. La noi, deși foarte multe se pescuesc numai în timpul postului mare cu draga sau gagamul, sunt utilizate mai mult de populația greacă din Constanța, Galați, Brăila. E un articol abundent și excelent, asupra căruia deasemenea trebuie făcută educația publicului dela noi.

Stridiile. Avem în regiunea litorală a Dobrogei două feluri de Stridii: *a)* Stridia mică de stâncă *(Ostrea sublamellosa)* fără mare interes din punct de vedere economic și *b)* Stridia de fund *(Ostrea taurica)* din regiunea Balcicului, care însă e foarte rară. Se găsește printre midiile de fund; e mare și carnea ei foarte savuroasă. E forma ce va trebuì cultivată când se vor face și la noi parcuri de ostreicultură. Socot că partea de jos a lacului Sinoe, sau lacul Cunduc, sau Tuzla din Basarabia, find mai ferite de valuri, ar fi potrivite pentru myticultură și ostreicultură. Salinitatea acestor lacuri ca și aceea a Mării Negre, convine de minune pentru a aveà stridii gustoase.

Dintre moluștele ce au o valoare comestibilă mai citām: *Cardium*, abundent în locuri mâloase nisipoase (ca în lacul Sinoe), *Venus*, *Tapes*, *Mactra subtruncata*, care e o hrană preferită de Sturioni, ca și forma mică și foarte abundentă din regiunea din dreptul gurilor Dunării: *Corbulomyia maeotica*.

Amintim forme perforante: *Pholas dactylus*, ce perforează piatra și marnele duri (abundentă pe țărm la Balcic) și *Teredo navalis*, ce perforează lemnul și a stricat, între altele, stâlpii sau piloții de stejar pe care erà așezat Casinoul dela Movilă—Tekirghiol. Printre melcii de mare, forma cea comună e *Nassa reticulata*, a cărei scoică e întrebuințată drept căsuță de către pagurul *Diogenes varians*.

* * *

Cu privire la animale mai inferioare din lumea florilor de mare sau Celenterate citäm Actiniile de piatră *(Actinia equina)*, formă foarte comună pe toate pietrele dela țărm și *Cyliste viduata*, actinia de pe fundul mytiloid-vasos. Polipi: *Campanularia volubilis*, pe midii de fund; *Aglaophenia* pe alga *Cystoseira*, care în golful dela Caliacra prezintă și colonii de Tunicierul *Botrylus Schlosseri*. Ca meduse mari: *Aurelia aurita*, foarte abundentă în apa relativ rece și *Rhizostoma pulmo* (inima mării) ce vine cu apa caldă.

De mare interes e planctonul reprezentat mai ales prin crustacei mici inferiori, larve de crustacei, pești, moluște, etc., protozoari, diatomee, variabil ca compoziție după stratele de apă și anotimpuri și, în legătură cu acest plancton, variază și formele mai superioare și în special peștii ce se hrănesc cu el.

Chiar numai din cele indicate mai sus, vedem totuș că fauna Mării Negre, pe litoralul nostru, nu-i chiar de tot săracă și n'am citat decât puține forme; iar cercetări ulterioare ne vor duce la cunoașterea și biologia acestora, cum și a altor forme încă multe. Asupra planctonului, asupra fundului, asupra vieții la diferite straturi de apă, cunoștințele ce avem sunt încă rudimentare. Din formele ce ating sau se apropie de țărm, nu știm, pentru multe, unde și cum iernează, unde se retrag în anumite timpuri ale verii, unde depun ouăle, cum se desvoltă.

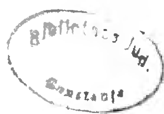
Asemenea, avem de urmărit probleme relativ la distribuție în legătură cu natura fundului, curenții și penetrația către apa îndulcită, sau dulce.

Pe litoralul dobrogean al Mării Negre avem numeroase lacuri în legătură gecetică cu Marea, unele separate complet, altele comunicând încă cu marea; unele nu salinitate mai mare (ca Tekirghiolul, Duingi), altele cu salinitate egală cu marea (Sinoe), iar altele cu salinitate din ce în ce mai redusă până la apa dulce. In legătură cu aceste diferențe de concentrare a apei, variază și fauna. Iată că avem pe litoralul dobrogean experiențe în mare, gata făcute, cu privire la marea problemă biologică a *adaptării la mediu*.

Deci studiul faunei Mării Negre pe litoralul dobrogean ne interesează în cel mai înalt grad și din punct de vedere științific și din punct de vedere economic.

In acest scop am stăruit de mai mulți ani pentru fundarea unei stațiuni de cercetări sau laborator maritim la Agigea. Și, dacă în această direcție am întâmpinat unele piedici chiar dela unii colegi, țin să aduc mulțumiri Ministerului de Domenii ce ne-a cedat loc și niște clădiri părăsite și mulțumiri mai ales d-lui ministru al Instrucțiunii d-l *Dr. Angelescu*, care a sprijinit în mod constant înființarea și desvoltarea acestei instituții ce, sperăm că, cu începerea anului viitor va fi în stare să adăpostească diferiți cercetători. Această instituție merită să ia naștere pe țărmul atât de variat și interesant al Dobrogei.

II.

ACTIVITATEA ARCHEOLOGICĂ IN DOBROGEA ÎN CEI 50 DE ANI DE STĂPÂNIRE ROMÂNEASCĂ

DE

RADU VULPE

Dintre toate ţinuturile româneşti, Dobrogea prezintă cea mai mare bogăţie de reminiscenţe ale trecutului. Coridor îngust de trecere între două lumi diferite, stepa eurasiatică şi Europa mediteraneană şi în acelaş timp anexă firească a unităţii antropogeografice carpato-danubiene dintre Tisa şi Marea Neagră, Dobrogea a fost străbătută în decursul mileniilor de cele mai felurite neamuri: păstori coborând cu turmele lor din munţii Daciei, sau plugari getici statorniciţi la munca ogoarelor încă din vremuri preistorice, călăreţi prădalnici repeziţi din inima Sciţiei în iureş spre ţări cu văzduh mai cald, ori iscusiţi negustori eleni, cărăuşi ai mării atraşi de bogăţia ţărmurilor pontice, sau mai în urmă maiestoşii legionari romani trimişi să ţină paza unei întinse împărăţii. Iar peste amintirea tuturora, într'un lung şir de secole a răsunat neastâmpărul noroadelor barbare ale evului mediu, mânate de crivăţ tot mai departe. Şi apoi, când nici din acest îndelung freamăt de copite, de urlete şi de zăngăniri de arme n'au mai rămas în istoria Dobrogei decât pustiul şi tăcerea, peste tot s'a întins, ca o apă rar turburată, monotonia stăpânirii turceşti.

Atâtea neamuri şi atâtea stăpâniri, toate s'au prefăcut, toate s'au pierdut în nesfârşita urzeală a timpului. Dar toate, din zările neoliticului până în veacurile de strălucitoare lumină ale civilizaţiei greco-romane şi până în trista epocă a nimicirilor barbare, şi-au înscris în pământul Dobrogei stăruitoare urme, ascunse în sânul ţărânei, sau uitate sub mormane de ruine. Rar se mai poate întâlni un alt colţ de pământ, care pe o întindere atât de mică să fi înghiţit o atât de bogată şi de sbuciumată istorie.

In deosebi pentru antichitatea greco-romană Dobrogea constituie una din cele mai preţioase archive, fiind pe de o parte depozitara mărturiilor despre vieaţa unora dintre cele mai importante colonii greceşti ale Pontului Euxin, iar pe de alta conţinând documentele cele mai vechi ale procesului de romanizare, care stă la origina neamului nostru. Deasemeni pământul Dobrogei tăinueşte multe şi însemnate urme, pre- şi protoistorice şi, tot astfel, o uşoară scormonire a lui, poate da oricând la iveală reminiscenţe ale frământatei epoci bizantine. Pământul provinciei noastre trans-danubiene e o voluminoasă şi limpede cronică, pentru a cărei citire e nevoie numai de gestul archeologului, care cu grije şi cu pricepere să dea la o parte scoarţa vremurilor mai noui.

Cetăţile şi monumentele greceşti, romane şi bizantine, părăsite rând pe rând din cauza deselor invazii şi a mizeriei economice, lăsate la voia întâmplării şi ruinate

de focul barbarilor prădalnici, sau de dintele distrugător al vremii, au fost acoperite încetul cu încetul cu țărână și năpădite de ierburi. Și astfel s'au așternut uitarea și veșnicia peste locurile în care odată a înflorit civilizația greco-romană. Oamenii, cari mai târziu și-au dus traiul prin preajma lor, fie necăjiții țărani daco-romani și apoi slavo-români din epoca năvălirilor, fie primitivii Tătari din vremea stăpânirii otomane, nu și-au îndreptat curiozitatea spre ele, decât pentru a le ruinà și mai mult, prețuindu-le doar ca pe niște naturale și comode cariere de piatră cioplită gata, bună pentru temelii de colibe, pentru ghisduri de puțuri sau pentru lespezi de cimitir. E o primitivă inconștiență și o tristă decadență a spiritului omenesc, care au fost cunoscute în toate țările cu monumente vechi, însă nicăiri nu s'au manifestat mai violent și mai dezastros și mai ales nicăiri îndreptarea lor nu a întârziat mai mult ca în Dobrogea.

* * *

Când în anul 1878 cea mai mare parte din această țară fù alipită României de curând independente, antichitățile ei erau cunoscute numai într'o mică proporție și cu totul aproximativ. Se puteau cità asupra lor doar mențiunile sporadice și laconice ale diferiților cronicari, precum e Dlugosz, care cu prilejul bătăliei dela Varna din 1444 pomenește de «clădiri mărețe ale vechilor împărați și generali romani» întâlnite de ostașii creștini prin partea locului [1]), sau informațiile geografilor ca Baudrand (1682) [2]) ori Wagner (1684) [3]) și relatările diverșilor călători cari au trecut pe acì. Dintre aceștia menționăm pe învățatul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, care pentru întâia dată presupune și pe Daci printre anticii locuitori ai Dobrogei [4]); pe vestitul numismat La Motraye [5]), tovarășul de pribegie al lui Carol XII, care răspândește în Europa faima monetelor antice dobrogene, pe căpitanii Mühlbach, von Vincke și Moltke (mareșalul de mai târziu) din misiunea militară prusiană chemată în 1837 pentru reorganizarea oastei turcești [6]), pe Pappadopulos Vretos, eruditul consul al Greciei la Varna (1851) [7]); pe celebrul naturalist și preistorician Boucher de Perthes (1853) [8]); pe Dr. Allard și pe Jules Michel din misiunea inginerească franceză din 1855 [9]); pe învățatul agronom moldovean Ionescu dela Brad [10]), care fără să fie specialist, totuș, prin exactitatea și bogăția informațiilor lui, poate fi considerat pentru aceà vreme (1855), ca un precursor pe pământul dobrogean al archeologilor

[1]) Cf. C. Brătescu, în *Arhiva Dobrogei*, II, 1919, pag. 99.

[2]) Cf. C. Brătescu, *Note asupra Dobrogei din «Michaelis Antonii Baudrand Parisini Geographia ordine litterarum disposita, Parisiis MDCLXXXII 1682*, în *Analele Dobrogei*, II, 1921, pag. 159.

[3]) Cf. C. (Brătescu), *Ce se știa despre Dobrogea la 1682*, în *Arhiva Dobrogei*, II, 1919, pag. 85.

[4]) *Istoria împărăției otomane*, I, pag. 406, n. 14, ed. rom. București, 1876; Cf. extrasele din *Analele Dobrogei*, I, 1920, pag. 181.

[5]) Cf. *Arhiva Dobrogei*, I, 1916, pag. 90 sqq.

[6]) Cf. Gr. Tocilescu, *Monumentul dela Adamklissi*, Vienna, 1895, pag. 8 sqq.

[7]) *La Bulgarie ancienne et moderne*, St. Pétersbourg, 1856; Cf. Tocilescu, *op. cit.*, pag. 9, n. 1.

[8]) *Voyage à Constantinople par l'Italie, la Sicile et la Grèce, retour par la Mer Noire, la Roumélie, la Bessarabie russe, les provinces danubiennes, la Hongrie, l'Autriche et la Prusse, en mai, juin, juillet et août 1853*, II, Paris, 1853; Cf. trad. de I. Cornea în *Analele Dobrogei*, IV, 1923, pag. 179 sqq.

[9]) Cf. Tocilescu, *op. cit.*, pag. 12 sq.

[10]) *Excursiune agricolă în Dobrogea în anul 1850*, trad. de Florica Mihăilescu, *Analele Dobrogei*, III, 1922, pag. 124 sqq., *passim*.

români de mai târziu și, în sfârșit, pe geologul austriac Peters [1]), care, pe lângă preocupările meseriei lui, nu pregetă de a da atenție și monumentelor greco-romane ale regiunii. In ce privește activitatea archeologică propriu zisă, anterioară anului 1878, ea se redusese la cele câteva sondagii făcute prin anii 1839 și 1841 în insula Șerpilor, antica *Leuce*, de către învățații ruși Solowiew și Murzakievici [2]) și la săpăturile izolate ale cetății romane *Troesmis* (Iglița) pe malul Dunării, executate între 1860—67 cu forțe și cu competențe neegale, de către francezii Désiré More, Engelhardt, Gustave Boissier, Ambroise Baudry și Desjardins, dar cu rezultate în genere foarte importante, mai ales din punct de vedere epigrafic [3]). Așà, că de fapt, la 1878, în archeologia Dobrogei totul erà încă de făcut. Stăpânirea musulmană nu înțelesese niciodată să facă altceva în acest domeniu, decât să încurajeze exploatarea sistematică de către populația turco-tătară, a zidurilor și a monumentelor archeologice și epigrafice pentru prefacerea lor în bulgări de zidărie sau var [4]). Nimic nu le spuneà sufletelor acestor primitivi asiatici ruinele splendidei civilizații mediteraneene de altădată.

Când, în sfârșit, după treceri de veacuri și veacuri, anticele țărmuri ale Pontului Stâng ajung pentru întâia dată în stăpânirea unui popor capabil de înalte aspirații culturale, popor care susțineà cu mândrie sentimentul nobilei sale origini romane și tocmai căutà cu aviditate pe pământul său cele mai autentice documente ale acestei origini, zile noui de redeșteptare la lumină încep pentru părăsitele cetăți grecești și romane, pentru operele de artă ale vechimii ascunse în viscerele pământului și pentru monumentele nepieritoare ale unor vremuri ce, prin ele, căutau să înfrunte uitarea. O măreață acțiune de desgropare a străvechiului trecut dobrogean, una din cele mai înfloritoare activități archeologice din Sud-Estul european începe de acum și crește tot mai mult cu anii, într'un ritm progresiv, care dă dreptul nației noastre la o justificată mândrie pentru înalta operă de punere în valoare a unei provincii, ce păreà a fi pierdută pentru civilizație.

Incă dela începutul stăpânirii românești în dreapta Dunării, Remus Opreanu, cel dintâiu prefect al județului Constanța, un om destoinic și de inimă, se ocupă cu strângerea antichităților risipite peste câmpuri, pe maidane și prin cimitire și le depune într'un museu improvizat de el în 1880 la prefectura din Constanța, care, din nefericire, s'a desorganizat mai târziu în urma unui incendiu. In 1881, în paginile unei publicațiuni științifice din Paris, apăreà cel dintâiu studiu erudit scris de un român asupra antichităților dobrogene, datorit d-lui Mihail Sutzu [5]), venerabilul corifeu al științei noastre numismatice. Deatunci până azi d-l Sutzu n'a încetat nici un moment de a se ocupà, în rodnica d-sale activitate științifică, de diferitele probleme, mai ales numismatice, ale anticei Sciții minore. Pe lângă nenumărate

[1]) *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, Wien, 1867 (Denkschr. d. kais. Akad. d. Wiss.); Cf. Tocilescu, *op. cit.*, pag. 13.

[2]) G. Popa, *Revista pentru istorie, archeologie și filologie*, VII, 1894, pag. 390 sqq.

[3]) E. Desjardins, *Lettre à M. Henzen*, Annuario dell'Istituto di corr. archeol., Roma, 1868; D. More, *Săpăturile dela Troesmis*, *Rev. p. ist., archeol. și filolog.*, I, 1883, pag. 240 sqq.; Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale din Dobrogea*, *ibidem*, pag. 102.

[4]) Cf. More, *loc. cit.*; Tocilescu, *op. cit.*, pag. 99, printre atâtea alte triste documente similare.

[5]) *Coup d'oeil sur les monuments antiques de la Dobroudja*, *Revue archéologique*, XLII, 1881, pag. 182 sqq.

contribuţii importante pentru cunoaşterea monetelor bătute de cetăţile greceşti *Histria*, *Tomi* şi *Callatis*, de numele d-sale se leagă, în special, lămurirea chestiunii regilor sciţi din regiunea *Tomi-Dionysopolis*, documentaţi prin monete caracteristice din sec. III a. Chr. [1]).

Primelor şi modestelor preocupări de archeologie şi numismatică dobrogeană ale d-lui Sutzu, urmărite cu mijloace particulare, a urmat la scurtă vreme intervenţiunea Statului românesc, care, prin patrioţii săi conducători din aceà vreme, şi-a recunoscut datoria ce aveà de a luà sub directa sa ocrotire antichităţile nouii provincii şi de a luà iniţiativa unei activităţi ştiinţifice de cercetare şi de desgropare a lor, încredinţată direcţiunii *Museului Naţional de Antichităţi din Bucureşti*. Fondul pentru lucrările acestui museu s'au menţinut apoi continuu în bugetul Statului, însă cu vremea a rămas cu totul insuficient faţă de progresul continuu al activităţii archeologice, activitate care şi până azi se bazează prea mult pe munca şi pasiunea desinteresată pentru ştiinţă a celor ce o practică şi prea puţin pe contribuţia bugetară a oficialităţii.

Activitatea archeologică în Dobrogea, în ultimii 50 de ani, în afară de precumpănirea aproape desăvârşită a iniţiativei oficiale asupra celei particulare, se caracterizează cu deosebire prin predominarea exclusivă a celor două proeminente personalităţi ştiinţifice, care au condus Museul Naţional dela 1881 până azi: *Grigorie Tocilescu* şi *Vasile Pârvan*. Fiind absolut diferiţi între ei prin temperament, prin metode şi directive, prin concepţii şi prin pregătire ştiinţifică, ei au imprimat lucrului pe care l-au făcut sau l-au dirijat, caractere cu totul deosebite. Deaceea, în evoluţia archeologiei româneşti privitoare la Dobrogea, trebuie să distingem două diviziuni, fiecare cu preocupările şi cu metodele ei speciale, în strânsă legătură cu personalităţile diferite ale celor doi învăţaţi. Numim aceste diviziuni: I. *Perioada Tocilescu* (1881—1909) şi II. *Perioada Pârvan* (1910—1927).

Grigorie Tocilescu erà, ca istoric, după cum îl caracterizează d-l Nicolae Iorga, «unul din cei din urmă reprezintanţi la noi ai şcolii romantice apusene, în acel stadiu al ei când căutà să primească şi să scoată cât mai mult la iveală noul criticism german» [2]). Şcolar al marelui Haşdeu, fusese trimis la Praga pentru studii de slavistică. Totuş, pe lângă acestea, l-au atras şi studiile asupra vremurilor antice. Ba chiar a sfârşit prin a da doctoratul la Praga cu o teză asupra *Daciei înainte de Romani* [3]), subiect propus spre premiere de către Academia Română. Lucrarea, dealtfel mai mult o harnică expunere de material şi de constatări împrumutate din scrierile învăţaţilor străini contemporani decât o operă originală, i-a adus premiul Academiei şi consideraţia opiniei publice intelectuale dela noi, care în aceà vreme erà aproape cu totul lipsită de studii de specialitate în istoria antică. De sigur, Alexandru Odobescu erà un eminent archeolog, de o autoritate recunoscută şi în forurile competente de peste graniţă, însă numai în ce priveşte partea teoretică şi mai mult din punct de vedere artistic. Ţara noastră nu aveà încă un istoric competent al antichităţii şi încă nu aveà un cercetător pe teren, special pregătit; iar din generaţia tânără, care făcuse studii

[1]) Cf. C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, în *Arhiva Dobrogei*, I, 1916, pag. 134.

[2]) N. Iorga, *Două concepţii istorice*, Academia Română, Discursuri de recepţiune, XXXV, pag. 6, Bucureşti, 1911.

[3]) *Dacia inainte de Romani*, Anal. Soc. Acad. Rom., X, Bucureşti, 1880.

în străinătate, singur Tocilescu arătase mai multă râvnă pentru asemenea îndeletniciri. Și astfel, cu toate că pregătirea lui științifică fusese făcută în altă direcție, Tocilescu ajunse profesor de istorie antică și epigrafie la Universitatea din București și director al Muzeului Național de Antichități. In astfel de condițiuni, Tocilescu a avut meritul neconstestabil de a se fi adaptat într'atâta acestor rosturi ale lui, încât a reușit să îmbogățească într'o mare proporție colecțiile de obiecte antice ale Muzeului Național, constituit până atunci numai din colecțiunea generalului Mavros, donată Statului în timpul domniei lui Cuza, să conducă pe teritoriul țării noastre o activitate archeologică bogată în constatări și descoperiri importante și să contribue în mare măsură la popularizarea antichităților clasice prin cursurile și seminariile universitare și prin diversele articole conținute de revistele lui proprii. In deosebi activitatea lui în domeniul istoriei antice, atât pe catedră, cât și pe teren, a fost dominată de *epigrafie*, îndeletnicire pe care o cultivà cu pasiune. Ca strângător de inscripții, dând una din cele mai importante contribuțiuni la volumul pentru estul imperiului roman (vol. III) din *Corpus Inscriptionum Latinarum* [1]), și-a câștigat merite apreciate de Mommsen însuș și răsplătite printr'o medalie de aur decernată de Academia din Berlin.

Mai puțin pregătit științific decât Odobescu, contemporanul lui, Tocilescu a fost însă, spre deosebire de acesta, un activ cercetător pe teren și un practic înfăptuitor. Deacì însemnătatea deosebită pe care a avut-o în explorarea antichităților din țara noastră și rolul important în propășirea archeologiei dobrogene. Scoaterea la lumină a antichităților din dreapta Dunării ocupă cea mai importantă parte a activității lui.

Incă din 1881, anul în care a fost numit director al Muzeului Național de Antichități, el a dat o principală atenție noii provincii românești, strângând până în anul 1910 peste 600 de inscripții și reușind să dea cea dintâiu hartă archeologică a regiunii, cu topografia amănunțită a valurilor dintre Constanța și Cernavoda, cu traseul principalelor drumuri și cu peste 60 de cetăți găsite pe teren, dintre care unele definitiv identificate cu localitățile menționate de itinerariile antice. Cea mai mare parte a obiectelor, inscripțiilor, monetelor și decorațiilor architectonice, cu care el a înavuțit Muzeul din București proveneau din Dobrogea. Tot această provincie furnizase cea mai mare parte din obiectele care constituiau colecția ilustrului bărbat de Stat Mihail Cogălniceanu, studiată și publicată tot de Tocilescu în 1883. In aceeaș vreme, mici săpături izolate, mai mult întâmplătoare, scoteau la iveală noui inscripții la Constanța, la Mangalia, la Iglița și la Ceatalorman (azi Pantelimonul de sus).

Ceeace l-a atras mai mult pe Tocilescu în Dobrogea și i-a adus apoi o faimă europeană, a fost mărețul monument dela Adamclisì, pe care călătorii și învățații de mai înainte îl socoteau fie o fortăreață, fie un turn de pază, fie mai adesea un falnic mausoleu, atribuindu-l când lui Darìus al Perșilor, când Odryzilor tracici din sec. III în. Cr., când în sfârșit lui Traian, generalul lui Valens din sec. IV d. Cr. [2]). Un studiu complet al acestei colosale clădiri nu se puteà începe pe aceà vreme decât print'un curaj neobișnuit, căci, pe de o parte erà nevoie de mari sacrificii materiale, iar

[1]) *Revista pentru istorie, archeol. și filol.*, I, 1883, pag. 97.

[2]) Cf. Tocilescu, *Monum. dela Adamklissi*, pag. 8 sqq.

pe de alta, din punct de vedere ştiinţific, problemele care se puneau la fiecare pas erau dintre cele mai dificile, monumentul neavând o perfectă analogie în alte părţi. Tocilescu a avut meritul de a fi luat îndrăzneaţa hotărâre şi — printr'o muncă necurmată, agravată de stăruinţa ce trebuià depusă pentru obţinerea continuă a sprijinului suprabugetar din partea Statului şi pentru strângerea pieselor risipite ale monumentului de pe o mare întindere a Dobrogei, unele trebuind a fi căutate până şi în muzeul din Constantinopol, — a reuşit să ducă în sfârşit la capăt, după 12 ani de străduinţă, opera începută. De sigur, în ce priveşte reconstituirea monumentului şi studiul reprezentărilor figurate, a fost pe deplin ajutat de două somităţi europene: architectul archeolog Niemann şi archeologul Benndorf. Dar lui Tocilescu îi revine meritul datării şi al interpretării istorice a monumentului, pe lângă imensele sforţări de caracter practic, pe care le-a suportat numai el.

Monumentul dela Adamclisì, un impunător colos rotund de piatră şi beton, masiv, vizibil dela zeci de chilometri, a fost mai întâiu recomandat opiniei noastre publice în 1880, prin ziare, de către Remus Opreanu, care a şi transportat la muzeul său din Constanţa patru metope figurate, publicate de d-l Sutzu în 1881 la Paris [1]). In primăvara anului 1882 Tocilescu a şi început prima campanie de săpături la partea de jos a monumentului, care erà îngropată în stratul de dărâmături şi de pământ depus în cursul veacurilor. Printre rezultatele obţinute în această primă campanie, la care a participat şi d-l Sutzu, a fost şi găsirea unui fragment de inscripţie monumentală, conţinând doar literile RVA şi IAN. Aceste frânturi de cuvinte abià în 1885, după aflarea şi a altor fragmente cu indicaţii concludente, au putut fi citite de Tocilescu în chip sigur: [*Ne*]*rva* [*Tra*]*ian*[*us*]. Prin studierea tuturor fragmentelor ce s'au putut strânge în total în cele cinci campanii de săpături (1882—1890), s'a ajuns la reconstituirea părţii principale a inscripţiei, din care rezultă că monumentul fusese ridicat de împăratul Traian, învingătorul Dacilor, în anul 109 d. Cr. Constatarea erà o revelaţie. In sfârşit, o importantă enigmă archeologică fusese deslegată. Monumentul erà, ca şi columna traiană dela Roma, un semn nepieritor al biruinţei desăvârşite romane împotriva celui mai solid stat barbar pe care imperiul roman l-a avut vreodată în faţa lui. Invinşii de pe metopele şi crenelurile monumentului nu erau decât Daci.

Trofeul dela Adamclisì, care până atunci reprezentase numai o atracţie a curiozităţii intrigate de enigmatica măreţie a ruinelor lui, acum deveneà unul din cele mai scumpe patrimonii ale naţiunii. Un atestat de naştere al poporului român se aflà aşadar chiar pe pământul românesc. Deacì apoi entuziasmul pe care l-a produs în aceà vreme în lumea noastră intelectuală şi în discuţiile în jurul soartei ce va trebuì să i se creeze. Din pricina apropierii de o frontieră cu totul neapărată în caz de răsboiu, s'a exclus dela început eventualitatea unei refaceri pe loc a monumentului. Mihail Cogălniceanu a propus parlamentului reconstituirea lui la Bucureşti şi, în acest scop, s'a şi votat un fond de 5000 lei pentru aducerea în capitală a enormelor pietre sculptate. Transportul acesta s'a făcut cu imense greutăţi şi, început în 1885, s'a terminat abià în 1894. In 1887 Cogălniceanu a reamintit Academiei propunerea făcută parlamentului cu doi ani mai înainte, dar a fost combătut cu succes de Dimi-

[1]) *Revue archéologique*, XLII, 1881, pag. 182 sqq.

trie Sturdza și de Odobescu, pe motivul că nu se puteà reconstituì un monument a cărui formă încă nu se cunoșteà sigur cum fusese. Și, într'adevăr, o punere în execuție a acestei propuneri ar fi fost cu totul prematură în acel timp: schița prezentată de Odobescu într'o conferință ținută la inaugurarea Ateneului în 1888, cea dintâiu încercare de reconstituire a monumentului dela Adamclisì, nu puteà fi, după însăș mărturisirea autorului, decât o pură fantesie, care trebuià să ție loc datelor precise și studiilor amănunțite ce încă lipseau [1]). Abià câțiva ani mai târziu, în 1890, s'au făcut aceste studii, de către eminentul architect din Viena, Georg Niemann, care ne-a dat o reconstituire dintre cele mai exacte, rămasă și până azi clasică. Totuș, proiectul reconstituirii lui n'a mai fost readus în discuție. Odată aduse pietrele cu sculpturi la București, ele au fost lăsate ani de zile în ploaie și ninsoare în curtea Universității celei vechi, până ce au fost mutate în parcul Carol I, unde și azi se pot vedeà în jurul mausoleului militar, expuse tuturor stricăciunilor. Zadarnic în monumentala lui operă din 1895 asupra trofeului dela Adamclisì, Tocilescu repetă cu accente patetice propunerea de a se reconstituì monumentul în capitală, sau măcar de a se face o clădire proprie a Muzeului de Antichități, în care prețioasele relicvii să fie puse la adăpost de intemperii [2]). Opinia noastră publică, nestatornică și ușuratică, prizonieră prea mult a trecătoarelor amănunte politice, începuse a obosì după entuziasmul provocat la început de extraordinarele descoperiri. Iar Statul din proprie inițiativă cu greu ar fi putut consimțì la un sacrificiu atât de mare, pe care nici o necesitate de caracter utilitar și imediat nu i-l cereà. Se stingeà generația bărbaților noștri politici cu concepții largi, de pe vremea lui Cogălniceanu. Cât despre atitudinea avută față de antichitățile patriei de către generațiile care au urmat, vom mai aveà ocazia să vorbim. Astăzi, dacă ar mai fi de vreo importanță efectivă exprimarea unei propuneri asupra acestui monument, ar fi de dorit să se reià proiectul reconstituirii, însă nu la București, unde nu e rostul lui firesc și unde reclădirea lui ar costà mult mai mult, ci pe loc, în Dobrogea, provincie care azi ne este mult mai bine asigurată decât în 1882, fiind locuită de o populație în majoritate românească și fiind garantată, dela 1913 încoace, de o graniță mai convenabilă și mai depărtată. Pe de altă parte considerații ca acelea, care au făcut pe mica Românie din 1882 să strângă prețioasele metope și să le aducă în sânul capitalei sale, nu mai pot aveà aceeaș valoare într'o Românie mare și puternică, mai puțin expusă surprizelor belice.

Cu o călătorie de studii făcută în Italia pentru căutarea de analogii archeologice, cu o serie de conferințe de popularizare ținute în țară și mai ales în străinătate, în Italia, în Franța și în Austria și cu citata publicație monumentală tipărită la Viena, într'o ediție nemțească și una românească, în colaborare cu Niemann și Bendorf, Tocilescu termină în 1895 laborioasa lui activitate privitoare la monumentul dela Adamclisì.

Paralel cu lucrările făcute acì, Tocilescu a condus și alte cercetări în Dobrogea, printre care menționăm diferitele descoperiri făcute la Constanța și rămase în bună parte nepublicate și, din nefericire, unele chiar pierdute. Dar mai ales trebuiesc men-

[1]) A. Odobescu, *Ateneul Român și clădirile antice cu dom circular*, București, 1888, în *Opere complete*, ed. «Minerva», Vol. III, pag. 328 (figura).

[2]) Gr. G. Tocilescu, Otto Benndorf și George Niemann, *Monumentul dela Adamklissi-Tropaeum Traiani*, Vienna, 1895, pag. 30.

ționate cercetările amănunțite făcute pe valurile romane dintre Cernavoda și Constanța, studiate câțiva ani mai înainte și de către specialistul german Schuchhardt, însă acum pentru prima dată determinate în chip precis cartografic [1]). In număr de trei: unul mic de pământ, unul mare de pământ și unul de piatră, aceste valuri sunt de tehnică și de aspecte diferite și se referă la epoci diverse. In urma cercetărilor lui Tocilescu e definitiv înlăturată părerea dela 1855 a inginerului francez Jules Michel, după care cele trei valuri ar fi constituit un sistem de apărare.

S'a constatat că valul cel mic de pământ, la câțiva chilometri în spre sud de celelalte, construit pentru a servì de apărare contra unui inamic din spre miazăzi, e mai vechiu și aparține unui popor de o civilizație mai primitivă. Valurile celelalte sunt de sistem roman, constituind mai mult lanțuri de legătură între *castella* și castre, care sunt foarte dese. Astfel pe valul de piatră, în afară de cetățile dela capete, *Axiopolis* și *Tomi*, se aflǎ 26 de *castella* plus cetatea cea mare dela Mircea-Vodă, pe care Tocilescu o presupuneà, fără dreptate [2]), că ar fi fost *Zaldapa* antică, iar pe valul cel mare de pământ, probabil mai nou decât celălalt, s'au putut numărà 62 *castella* plus 2 castre mari laterale în dreptul satului Alacapu. Ambele aceste valuri sunt din epoci apropiate și construite după acelaș sistem defensiv împotriva unui inamic din nord. Asupra epocii lor a fost multă vreme incertitudine. Jules Michel le presupuneà ca aparținând epocii lui Justinian. Amicul său, Dr. Allard, le atribuià lui Traian, generalul lui Valens. D-l Sutzu, mai târziu, le consideră ca o operă a împăratului Theodosius I. Săpăturile lui Tocilescu, făcute în valul din spre Dunăre, au dovedit că cel puțin valul acela erà sigur din epoca lui Constantin cel Mare. Insă, pe deasupra tuturor acestor constatări și hipotese, pentru popor s'a fixat vechiul nume de «valurile lui Traian», pe vremea căruia nu existà, de fapt, decât valul de pământ.

Cu publicarea monumentului dela Adamclisì și cu aceste explorări ale celor trei valuri, se încheie și partea cea mai entuziastă a activității archeologice din Dobrogea în prima perioadă. Deacum această activitate sufere o depresiune de nivel, o încetinire de ritm, ca un semn de oboseală după un prelung efort. In anul 1891 Tocilescu începuse explorarea importantei cetăți romane din apropierea monumentului dela Adamclisì și rezultatul fusese dela început îmbucurător: o inscripție care îi confirmà lui Tocilescu presupunerea lui anterioară, că acolo erà în antichitate *Tropaeum Traiani*, colonie întemeiată de Traian în legătură cu monumentul triumfal de alături. Și totuș, Tocilescu nu s'a mai ocupat personal de aceste săpături. Totul e lăsat pe mâna personalului neștiințific al Museului, care, oricât de obișnuit cu monumentele și cu săpăturile, nu poate aveà competența și răspunderea specialistului. Și erà destul de bine când cei ce-l supliniau erau architecți sau ingineri, dar se întâmplà de multe ori ca săpăturile să fie lăsate numai în seama gardienilor, ceeace însemnà o neglijență destul de ciudată din partea celui care săpase cu atâta trudă monumentul triumfal și care explorase pe jos, pas cu pas, cele trei valuri dintre Cernavoda și Constanța.

Printre cei cari s'au distins la săparea și la studierea cetății *Tropaeum* în vremea lui Tocilescu, menționăm pe d-l inginer Polonic, un harnic colaborator al lui Tocilescu

[1]) Gr. Tocilescu, în *Tinerimea Română*, V, pag. 14 sqq.; idem, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, pag. 148 sqq.

[2]) V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, I, pag. 81.

într'o mare parte din activitatea acestuia, apoi pe architecţii români C. V. Mironescu, Sp. Cegăneanu şi Honzik şi pe architecţii germani von Cube, Fakler şi Broetz, acesta din urmă de o deosebită conştiinciozitate şi pricepere. Ca rezultate generale ale campaniilor de săpături, care dela 1891 s'au urmat, cu mari diferenţe de intensitate şi de ritm, până la moartea lui Tocilescu, avem a cità desvelirea unei părţi din zidurile de înconjur, scoaterea la lumină a străzii principale cu cele două porţi externe, desgroparea unei porţi dela extremitatea unei străzi laterale şi descoperirea a cinci importante basilici şi a unui baptisteriu. Toate aceste monumente aparţin secolelor dela sfârşitul imperiului roman [1]).

Fig. 60. Ruinele monumentului Tropaeum Trajani dela Adam-Clisi. *«Fotoglob-Constanţa»*.

In toată această vreme cât s'au petrecut săpăturile dela *Tropaeum* fără nici o conducere unitară în timp, Tocilescu nu mai e activ în Dobrogea. Preocupările lui sunt absorbite în alte locuri, sau în alte domenii ştiinţifice. Numai în 1898 mai putem înregistrà o campanie de săpături la *Axiopolis*, cetatea dela sud de Cernavoda, în faţa insulei Hinogul, punct extrem al valului de piatră pomenit mai sus şi port la Dunăre în vremea romană, important centru fortificat pe *limes Danubianus*. Rezultatul a fost constatarea a trei cartiere întărite cu ziduri separate: două în nordul aşezării şi una la sud, de dată mai recentă, aparţinând unei populaţii de o civilizaţie

[1]) In genere pentru săpăturile dela *Tropaeum* cf. G. Murnu, *Noui săpături în cetatea Tropaeum*, Bulet. Comis. Monum. Istorice, 1910, Bucureşti; idem, *Dela cetatea Tropaeum-Adamclissi: Basilica-cisternă*, An. Acad. Rom., XXXVI, secţia ist., Bucureşti, 1913; V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, Bulet. Com. Mon. Istorice, 1911, Bucureşti, 1912.

decăzută, probabil dintr'o vreme când celelalte două cartiere erau deşarte de locuitori. In acestea s'au descoperit câteva clădiri, printre care un templu, o basilică şi două capele creştine. In genere s'au constatat, în toată istoria aşezării, cinci epoci: preistorică, romană din sec. I d. Cr., romană din vremea lui Constantin cel Mare, când s'au construit şi valul de piatră ce duce spre *Tomi*, romană creştină din vremea lui Iustinian şi în sfârşit slavo-bulgară, epoca la care se referă o inscripţie funerară aparţinând unui *Rotoslavus* [1]).

In 1902 găsim în *Revista pentru Istorie, Archeologie* şi *Filologie* [2]), condusă de

Fig. 61. Ruine din cuprinsul cetăţii dela Adam-Clisi. «*Fotoglob-Constanţa*».

Tocilescu, o notiţă asupra descoperirii întâmplătoare a unui mormânt de piatră într'o movilă de lângă Mangalia, care fusese până atunci tratată de locuitorii ignoranţi ai localităţii drept carieră de piatră. Cu acest prilej Tocilescu anunţă începerea unei campanii de explorare sistematică a imensei necropole tumulare a *Callatidei*, explorare ce ar fi avut rezultate de o covârşitoare importanţă şi care, totuş, nu a trecut niciodată mai departe de această fază a intenţiunilor.

După săpăturile dela *Axiopolis* nimic mai important nu mai apare în activitatea archeologică a lui Tocilescu privitoare la Dobrogea, doar campaniile dela *Tropaeum*, continuate fără regulă şi fără prea mult control şi descoperirile întâmplătoare făcute din când în când, ici şi colo, şi raportate de prefecţii de judeţe.

[1]) Gr. Tocilescu, *Fouilles d'Axiopolis*, Festschrift zu Otto Hirschfelds 60. Geburtstage, Berlin, 1903.

[2]) IV, 1902, pag. 281 (comunicare la Acad. Rom.).

In vremea aceasta de neglijare a activităţii archeologice pe teren, Tocilescu nu părăseşte însă contactul cu ştiinţa antichităţilor. Dimpotrivă, articolele scrise în *Tinerimea Română*, revistă condusă de el, ca şi *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie*, importanta adunare de conferinţe ţinute la Paris despre antichităţile din România, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, apărută în 1900, precum şi cele două volume de *Monumente epigrafice şi sculpturale din Muzeul Naţional de Antichităţi*, publicate în 1902 şi 1908, dovedesc străduinţa lui de a nu lăsà inedite roadele activităţii lui practice de altădată. Din nefericire, cu toate acestea, multe din lucrurile, asupra cărora numai el ne-ar fi putut da informaţiuni utile, au rămas nepublicate.

In total, prima perioadă a activităţii archeologice din Dobrogea sub stăpânirea românească are o evoluţie de circa 30 de ani, începută timid cu o adunare de obiecte antice răspândite ici şi colo şi cu cercetări de caracter particular, apoi brusc crescută până la cel mai frumos nivel prin intrarea în scenă a lui Tocilescu şi intens susţinută timp de 12 ani, până la terminarea desăvârşită a operaţiilor de repunere în valoare a monumentului dela Adamclisì, pentru ca apoi să capete un ritm de precipitată decadenţă spre un nivel lent, pierdut în monotonie şi oboseală.

Caracterele activităţii din această perioadă sunt cele impuse de înclinările ştiinţifice ale lui Tocilescu. Cu excepţia monumentului dela Adamclisì, la care au lucrat şi archeologi străini, întreagă prima parte a activităţii archeologice din Dobrogea românească se poate numì o perioadă de explorare epigrafică: preferinţa lui Tocilescu. O goană excesivă după inscripţii pune pe ultimul plan tot ce e archeologie pură. Tocilescu nu reuşise niciodată să se adapteze suficient la această specialitate. Astfel că toată bogăţia de fapte importante a primei perioade e însoţită şi de însemnate lipsuri, printre care obiceiul lui Tocilescu de a nu publicà imediat descoperirile mai mărunte şi comunicările făcute Academiei a adus chiar reale pagube ştiinţei noastre archeologice, private în felul acesta de o mulţime de ştiri însemnate, care n'au mai văzut lumina tiparului. In ce priveşte archeologia pre- şi protoistorică, ea este complet absentă în Dobrogea în perioada Tocilescu. Cele câteva obiecte neolitice întâlnite printre ruinele dela *Axiopolis* nu pot reabilità această lacună.

In această perioadă, în afară de activitatea oficială predominantă a lui Tocilescu, mai trebuie să amintim pe archiepiscopul catolic din Bucureşti dinainte de răsboiu, Mr. Netzhammer, care a studiat multe din monumentele romano-creştine ale Dobrogei, în special basilicile dela *Tropaeum* şi pe cei cari s'au ocupat în special cu numismatica Dobrogei: d-nii Sutzu, Knechtel, Ruziczka, apoi pe numismaticii cari, fără să fi fost niciodată în regiunile noastre, s'au ocupat totuş de monetele dobrogene: Blanchet, Pick, care a făcut un important *Corpus* al monetelor din Dacia şi din Moesia (inclusiv Sciţia minoră), Regling, colaboratorul lui, Tacchella, custodele muzeului din Sofia, care a studiat numismatica cetăţilor elene din Dobrogea, Brunšmid din Zagreb, etc. Tocilescu însuş fără să se ocupe de numismatică personal, a îmbogăţit totuş Muzeul Naţional de Antichităţi cu o frumoasă colecţie de monete dobrogene [1]).

La sfârşitul perioadei Tocilescu avem a pune şi începuturile frumoasei activităţi ştiinţifice a d-lui Constantin Moisil, un distins specialist în numismatică, actual-

[1]) Cf. C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, în *Arhiva Dobrogei*, I, 1916, pag. 116 sqq.

mente director general al Archivelor Statului, care, încă de pe vremea când erà profesor în orașul Tulcea, a dat o deosebită atenție antichităților dobrogene prin multiple și interesante comunicări făcute prin *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, sau mai ales în *Arhiva Dobrogei*, revistă întemeiată în 1916 de către d-sa, analoagă *Analelor Dobrogei*, pe care le-a precedat [1]). In special prin studiile d-sale asupra monetelor din Dobrogea, d. Moisil și-a câștigat un loc de frunte printre numismații acestei provincii.

Rezultatele activității din perioada Tocilescu au constituit cea mai însemnată parte a izvoarelor archeologice dela baza studiului lui Iacob Weiss, *Dobrudscha im Altertum*, apărut la Sarajevo în 1911 și scris în urma unei destul de sumare călătorii făcute de autor în provincia noastră puțin mai înainte. De sigur, multe din afirmațiile acestei importante cărți aveau să fie modificate de cercetările ulterioare ale lui Pârvan.

* * *

Tocilescu moare în 1909. In locul lui e numit d. George Murnu, ilustrul traducător al poemelor omerice, actualmente Membru al Academiei Române și profesor de archeologie la Universitatea din București. In scurta durată a conducerii d-sale, Muzeul Național de Antichități a putut reînvià puțin din ritmul de inerție în care căzuse în anii din urmă. Din această vreme avem câteva frumoase publicații ale colecțiilor de vase grecești și de odoare bisericești din muzeu și, ceeace e mai important, o punere în ordine a săpăturilor dela *Tropaeum Traiani*, prin directa participare acolo a d-lui Murnu [2]). In special d-sale i se datorește explorarea și studierea completă a «basilicei cisterne» din acel oraș antic: acest monument, constând din două edificii suprapuse și deaceea numit mai înainte în chip greșit «basilica dublă», nu e în definitiv decât o basilică din epoca romană creștină peste o solidă cisternă de apă din vremuri mai vechi [3]).

Conducerea d-lui Murnu la Muzeu a fost numai o scurtă tranziție între cele două conduceri, care caracterizează cele două perioade ale archeologiei dobrogene. In anul 1910 e numit director al Muzeului, *Vasile Pârvan*, de curând întors dela studiile strălucite ce făcuse în Germania și care își câștigase stima lumii științifice prin lucrările de mare valoare scrise în specialitatea istoriei antice, precum *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche* (Breslau 1909) și *M. Aurelius Verus Caesar* (București 1909). Cu un an mai înainte fusese numit profesor la catedra de istorie antică și epigrafie rămasă liberă prin moartea lui Tocilescu. Câțiva ani mai târziu aveà să fie ales Membru al Academiei Române. Erà cel dintâiu învățat român care venià, în domeniul studiilor despre anctichitate, cu o desăvârșită pregătire de specialitate, cu o luminată concepție critică despre istorie și, în acelaș timp, cu o puternică personalitate creatoare, pe care istoria va trebuì s'o pună pe cele dintâiu trepte ale valorilor culturii noastre.

[1]) Bibliografia d-lui Moisil despre Dobrogea, până la 1916 e citată în *Arhiva Dobrogei*, I, 1916, pag. 116.

[2]) G. Murnu, *Noui săpături în cetatea Tropaeum*, Bul. Com. Mon. Istorice, București, 1910.

[3]) Idem, *Basilica-Cisternă*, An. Acad. Rom., s. ist., XXXVI, București, 1913.

Spirit de concepţii largi, clar-văzător şi perfect organizat, Vasile Pârvan încă dela începutul preocupărilor lui istorice pune în toată măreţia ei problema reconstituirii istoriei celei mai vechi a pământului românesc. Cu prilejul unei severe critici aduse în 1906 cărţii despre *Organizaţia provinciei Dacia Traiană* a lui Virgil Andronescu, un iubitor al antichităţilor, fără să fi avut însă vreodată prilejul să-şi aprofundeze pregătirea căpătată în anii de Facultate la Tocilescu [1]), Pârvan schiţează liniile principale ale unui întreg program de activitate în stil mare, pentru cunoaşterea epocilor, care stau la origina neamului nostru [2]). E extraordinară tenacitatea şi ener-

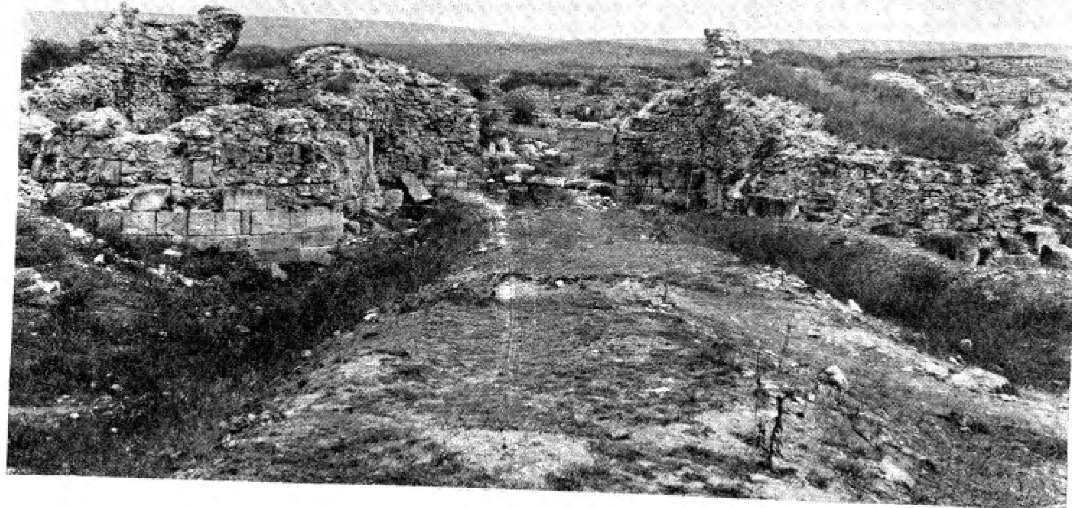

Fig. 62. Ruinele cetăţii romane dela Adam-Clisi. «*Fotoglob-Constanţa.*«

gia cu care până în ultima clipă a vieţii lui a urmat, fără abatere, liniile acestui program. In cei peste douăzeci de ani de lucru, evenimente uriaşe au sguduit întreaga ţară, suferinţe crude i-au agitat sufletul. Şi totuş, nimic nu l-a făcut să schimbe direcţia gândurilor lui dela început. A făcut numeroase săpături pe teren, a soluţionat o mulţime de probleme în legătură cu romanizarea Dacilor, şi-a creat o legiune de şcolari şi de colaboratori, atât de necesari pentru extensiunea şi durabilitatea frumoasei lui opere, a introdus metodele archeologiei preistorice în cercetarea originilor

[1]) Mai târziu d-l Virgil Andronescu şi-a arătat iubirea sa pentru antichităţile ţării, ca primar al Constanţei, când a fost cel mai preţios sprijin al lui Pârvan în stăruinţele acestuia pentru întemeierea museului local, distrus de Bulgari în 1917 şi pentru ocrotirea monumentelor tomitane.

[2]) *Câteva cuvinte cu privire la organizaţia provinciei Dacia Traiană, cu prilejul unei cărţi noui asupra acestei chestiuni*, Bucureşti, 1906.

noastre, creând astfel o protoistorie națională, a alcătuit opere de popularizare, a organizat instituții pentru propășirea archeologiei, iar când toată această multiplă activitate a început a da suficiente roade, n'a pregetat să treacă direct la cele dintâiu sinteze monumentale. *Getica* a fost începutul. *Romanizarea Daciei* și *Protoistoria Slavilor* trebuiau să urmeze atunci când o moarte neașteptată l-a fulgerat în culmea celor mai cutezătoare și mai mărețe realizări.

Activitatea acestui extraordinar om, pe care vestitul archeolog Albert Grenier îl considerà ca pe unul dintre maeștrii nu numai ai României, dar chiar ai întregii

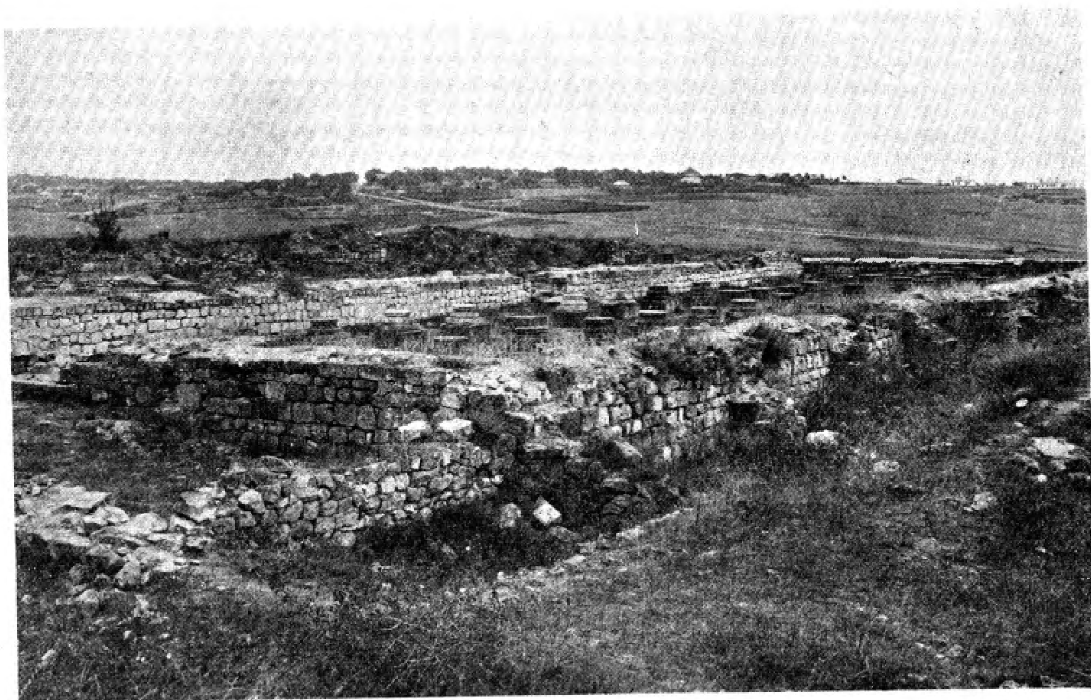

Fig. 63. Ruinele unei basilici din cuprinsul cetății dela Adam-Clisi. «*Fotoglob-Constanța*».

Europe, a înscris pagini decisive în istoriografia privitoare la vremurile cele mai vechi ale țării noastre. Dobrogea în special îi datorește în întregime toată splendoarea activității archeologice din a doua perioadă. Această provincie n'a cunoscut niciodată o personalitate mai predominantă și care să fi cercetat-o cu mai multă pasiune. Incă înainte de a fi devenit director al Muzeului Național de Antichități și, deci, înainte de a fi putut conduce săpături pe teren, el a pus Dobrogea pe primul plan al preocupărilor lui. Astfel chiar în 1906, puțin după trasarea acelui program de activitate pomenit, el publică un studiu erudit și foarte concis asupra cetății *Salsovia*, pe care o stabilește la Beștepè lângă Mahmudia, cu această ocazie expunând și considerațiile lui istorice generale asupra începuturilor stăpânirii romane la gurile Dunării și preconizând un nou punct de program: cercetarea archeologică a *limes*-ului danubian din Dobrogea [1]),

[1]) *Salsovia*, București, 1906, pag. 5 sq.

ceeace, din pricina lipsei de mijloace, n'a putut vedeà niciodată realizat. In 1911 publică un foarte important studiu de consideraţii istorice asupra cetăţii *Tropaeum*, utilizând toate rezultatele săpăturilor făcute pe vremea lui Tocilescu şi în care se tratează pentru prima dată în amănunt problema romanizării Dobrogei antice [1]). In acelaş an scoate de sub tipar cartea sa fundamentală despre *Istoria creştinismului daco-roman*, prin care stabileşte origina romană occidentală a creştinismului nostru [2]).

Tot în 1911, neobositul savant începe prima sa campanie de săpături în Dobrogea, stabilindu-se la *Ulmetum* (Pantelimonul de sus), cea dintâiu cetate romană din ţara noastră explorată complet. Săpătura aceasta, care a durat numai patru ani, este un model de operă archeologică. Mulţi discipoli entusiaşti ai lui, cari azi ocupă situaţii importante în ştiinţă, şi-au făcut acolo ucenicia. Pârvan însuş erà cel dintâiu la toate ostenelile şi conduceà direct toate lucrările, dând cel mai stoic exemplu de conştiinciozitate ştiinţifică. Se introduceà astfel în practicile archeologiei dobrogene un spirit cu totul nou, care distanţà enorm deprinderile mult mai comode ale primei perioade. Ceeace caracterizează metoda archeologică a lui Pârvan, spre deosebire de a lui Tocilescu, e în primul rând introducerea câtorva norme, precum săparea mai întâiu a zidurilor de înconjur ale cetăţilor şi apoi pătrunderea succesivă în interior pe strada principală şi apoi pe uliţele laterale, pe urmă o deosebită îngrijire pentru zidurile pe care le descoperià, mergând cu scrupulele până la a-şi învinge propria curiozitate ştiinţifică şi a lăsà neatinse pietre cu inscripţii, pentru a căror cetire ar fi fost nevoie să se sacrifice în mod ireparabil o parte din zid; şi mai ales îl caracterizează pe archeologul Pârvan o complexă preocupare architectonică, stratigrafică, numismatică, ceramografică, etc., în afară de cea epigrafică, singura care intrà în preocupările lui Tocilescu. Natural, cu o astfel de metodă complicată şi rafinată, săpăturile nu se mai puteau lăsà pe seama gardienilor şi nici măcar a architecţilor. Ba chiar archeologul trebuià să aibă o pregătire din cele mai solide şi, în acelaş timp, i se cereà un efort considerabil de grijă şi de atenţie în cursul lucrului.

Săpăturile dela *Ulmetum*, făcute cu mijloace materiale cu totul mărginite, au constat în genere din desvelirea zidurilor de înconjur, clădite în epoca imperială târzie cu materiale mai vechi, printre care s'au găsit şi multe pietre cu inscripţii, din desgroparea turnurilor adiacente şi a celor două porţi mari şi din sondarea completă a interiorului incintei, în care s'a săpat în întregime o clădire absidală. In afară de acest edificiu, restul interiorului cetăţii erà plin de ziduri de căsuţe mizerabile din vremea năvălirilor, clădite din materiale mai vechi lipite cu lut în loc de var. Printre variatele lucruri găsite în săpături, remarcăm numeroasele inscripţii greco-romane de mare însemnătate pentru reconstituirea istoriei cetăţii, întemeiată pe vremea lui Traian de către coloniştii romani şi de către Bessii tracici, aduşi din sud în mijlocul Geţilor cari locuiau în majoritate in Dobrogea antică. Prin Sec. III încep zilele grele pentru această cetate, până ce, în sec. IV şi VI e complet pustiită de barbari şi părăsită. După sec. VI, în epoca bizantină, cetatea e rechemată la vieaţă pentru a servì contra atacurilor slave şi durează până pe vremea Avarilor, când îşi încheie existenţa. In publicaţiile acestor rezultate ale săpăturilor dela *Ulmetum*, Pârvan a făcut o largă

[1]) *Cetatea Tropaeum, Consideraţii istorice*, Bulet. Com. Mon. Istorice, 1911, Bucureşti, 1912, *passim*.

[2]) *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti, 1911.

parte consideraţiilor istorice privitoare la întreaga Sciţie minoră şi la organizarea vieţii rurale romane în această provincie, dând şi cea dintâiu hartă archeologică mai completă a Dobrogei în timpul Romanilor, cu o complicată reţeà de drumuri şi cu delimitarea câtorva din teritoriile în care se împărţià regiunea [1]).

După explorarea completă a cetăţii, Pârvan o curăţă şi o organizează ca pe un muzeu în aer liber, ridicând alături şi o casă pentru conservarea obiectelor şi inscripţiilor recoltate din săpături şi punând totul sub paza unui gardian oficial. Deacum ţara noastră aveà asigurat un foarte important loc de atracţie pentru vizitele iubitorilor de antichităţi romane, cari însă, din nefericire, nici până azi nu sunt prea deşi, în primul rând din cauza lipsei de comunicaţii comode.

Paralel cu campania de săpături din 1913 dela Pantelimonul de sus, Pârvan a urmărit şi alte cercetări în partea centrală a Dobrogei, pentru a cunoaşte mai bine mediul teritorial în care s'a desvoltat vieaţa antică a cetăţii *Ulmetum*, cercetări publicate în Analele Academiei Române: *Descoperiri nouă în Scythia minor* [2]). In această comunicare Pârvan tratează despre *Capidava* (Calachioi pe malul Dunării, azi Capidava), centru al teritoriului din care făceà parte *Ulmetum*, despre *Carsium*, cetatea foarte importantă de lângă Hârşova, despre *Troesmis* (Igliţa), unde Pârvan găseşte inscripţii privitoare la un *territorium troesmense*, în sensul de organizaţie specială, oarecum autonomă, a *vici*-lor civili de pe teritoriul legiunii V Macedonice, apoi despre *Noviodunum* (Isacea), unde erà o importantă staţiune a flotei romane de Dunăre, despre interesantul *mithraeum* dela Acbunar lângă *Troesmis*, despre staţiunea de *beneficiarii* dela Râmnicul de jos, despre castrul estival dela Pantelimonul de jos şi despre stâncile, cu importante inscripţii greceşti din epoca romană, dela Şeremet. Deasemeni trebuie să menţionăm descoperirile făcute în acel an la Topalu, la Caranasuf, la Enghez, la Morughiol şi la *Tomi*, unde s'au găsit câteva interesante statui din epoca romană, printre care foarte expresivă aceea a unui magistrat tomitan [3]).

Ca un exemplu de rară asiduitate a regretatului învăţat, cu totul nouă în domeniul studiilor despre antichităţile ţării noastre, trebuie notat că, în acelaş an, 1913, în care făcuse şi condusese aceste laborioase şi foarte importante studii şi cercetări dobrogene şi executase a treia campanie de săpături dela *Ulmetum*, el comunică Academiei rezultatele tot atât de preţioase ale descoperirilor şi cercetărilor ce intreprinsese în stânga Dunării: *Ştiri nouă din Dacia Malvensis* [4]) şi *Castrul dela Poiana şi drumul roman prin Moldova de jos* [5]).

In 1914 Vasile Pârvan începe săpăturile dela *Histria*, vechia colonie milesiană din sec. VII a. Cr., aşezată pe o insulă în mijlocul unui golf marin devenit azi lacul Sinoe în urma înnisipărilor produse în ultimele două milenii. Explorarea acestei importante cetăţi, susţinută în cea mai mare parte cu fonduri puse la dispoziţie de către Academia Română, constituie apogeul activităţii lui Pârvan în Dobrogea şi, în genere unul din cele mai remarcabile evenimente archeologice din Sud-Estul Europei din

[1]) *Cetatea Ulmetum*, An. Acad. Rom., Bucureşti, Vol. I (1912), II (1913), III (1914). Harta Dobrogei în timpul Romanilor e la finele vol. I.

[2]) Analele Acad. Rom., s. Ist., XXXV, Bucureşti, 1913.

[3]) *Jahrbuch d. kais. deutsch. arch. Instituts, Archäologischen Anzeiger*, Berlin, 1914, 3, pag. 438, Abb. 5.

[4]) An. Acad. Rom., s. ist. XXXV., 1913.

[5]) An. Acad. Rom., s. ist., XXXVI, Bucureşti, 1913.

ultimele decenii. Situația izolată a cetății în mijlocul bălților și a nisipurilor, departe de orice așezare omenească, a favorizat conservarea ruinelor, care, în unele locuri, ating impunătoarea înălțime de 8 metri. Puternicele ziduri de înconjur, întărite cu trei rânduri de valuri, sunt clădite în secolul III d. Cr. din blocuri luate dela monumentele mai vechi din cetate. Și, întocmai ca la *Ulmetum*, multe din aceste pietre au inscripții, așà că diferitele curtine și turnuri, săpate în primul rând conform metodei lui Pârvan, constituesc cele mai prețioase arhive pentru istoria antică nu numai a Dobrogei, dar chiar a întregii lumi greco-romane, deoarece e vorba de una din cele mai vechi cetăți grecești din Pontul Euxin, care a trăit o vieață continuă și câteodată de înaltă strălucire, din sec. VII a. Cr. până în vremea bizantină.

Condițiile externe ale săpăturilor au fost dintre cele mai grele. Cel mai apropiat sat, Caranasuf (astăzi Istria), fiind la o depărtare de 8 km., atât Pârvan cu restul personalului științific, compus din entusiaștii lui școlari, cât și lucrătorii, dormiau în corturi, luptând cu toate lipsurile și incomoditățile unui asemenea traiu prelungit luni de zile. Dar ceeace erà mai greu de suportat erà lipsa de apă dulce, care trebuià adusă dela distanțe de chilometri. Deasemeni, nu puține erau greutățile de aprovizionare cu alimente. Totuș, rezultatele săpăturilor au fost dela început atât de extraordinare, încât au meritat cu prisosință toate aceste sacrificii.

Cetatea se compune dintr'o acropolă stâncoasă, de câțiva metri înălțime, întinzându-se pe mica suprafață înconjurată de ziduri și din orașul civil, de o suprafață mult mai mare, înconjurat și el mai târziu cu un alt zid, mai lung, dar de aspect mai modest. Cioburile și alte urme de vieață omenească intensă sunt răspândite însă și mai departe, pe o întindere de peste 40 de hectare. La marginile acestei suprafețe extramurane sunt numeroși tumuli. Necropola adevărată însă, cu sute și sute de movile funerare, se află pe o peninsulă în fața cetății. Un dig de aproape 400 m. lungime, pornind din peninsula cu necropola în spre cetate, constituià în vechime o apărare împotriva valurilor mării și în acelaș timp erà o prelungire a drumului ce venià din nordul Dobrogei la *Histria*, rămânând pentru a trece în această insulă numai un mic spațiu de făcut cu barca [1]).

Printre monumentele descoperite la *Histria* în diferitele campanii, care s'au urmat până în 1926 sub conducerea lui Pârvan, în afară de puternicele ziduri cu numeroase turnuri și cu o poartă principală de tip «Zwinger», adică protejată de un spațiu închis între 4 turnuri, menționăm băile romane din colțul de SV al cetății, într'o admirabilă stare de conservare, apoi câteva importante basilici creștine, dintre care una extramurană, o basilică forensă pe strada principală și numeroase locuințe secundare de epocă romană și bizantină.

Printre obiecte, în afară de numeroase pietre cu inscripții, reliefe de marmoră din diferite epoci, olane, țigle, cărămizi, conducte de apă săpate în piatră, s'au găsit enorm de multe fragmente ceramice, destul de numeroase și de variate cele provenite dela vase grecești pictate, apoi monete, fibule de bronz, undițe, chei de fier, ornamente metalice, piepteni de os, balamale de porți, etc. In sondagiile făcute în partea de NE a cetății s'au descoperit o mulțime de statuete votive archaice, din sec.

[1]) V. Pârvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915*, București, 1916, pag. 27 sq.

VII—VI a. Cr., reprezentând pe Aphrodite cu porumbița în brațe, provenind probabil dela un templu al acestei zeițe, distrus încă din vechime.

Inscripțiile găsite acì, în număr de circa 200 până în 1926, sunt de o primordială importanță pentru reconstituirea unei importante părți din trecutul Sciției minore, precum și pentru lămurirea unora din cele mai însemnate probleme ale istoriei generale grecești și romane. In special fragmentele unei *orothesia*, prin care se delimitează teritoriul cetății *Histria* în anul 100 d. Cr. și care dă și câteva prețioase amănunte topografice, precum numele de râuri *Picusculus*, *Turgiculus*, *Gabranus*, *Sampaeus* și *Calabaeus*, constitue o considerabilă comoară de informațiuni istorice, dându-ne noui relații despre primii guvernatori romani ai provinciei *Moesia inferior*, din care făceà parte Dobrogea, despre vechimea vămii Istrului, despre privilegiile Histrienilor de a pescuì la gura *Peuce*, de a aduce lemnul de pin necesar pentru facle și de a exploatà pădurile din partea locului. Alte inscripții ne atestă vechi genealogii de preoți ai cultului lui *Apollon Iatros*, divinitatea tutelară a cetății, apoi influența Histrienilor asupra Traco-Geților dimprejur încă din sec. IV a. Cr., luptele civile dintre Histrieni în sec. III a. Cr., relații strânse de alianță cu Apollonia în sec. II, relații culturale cu cetățile din sud, de ex.: Cyzicul, amestecul regilor traci în afacerile cetăților elene dela Pontul Euxin, iar în vremea romană vieața rurală a *vici*-lor romani de pe teritoriul *Histriei*, prezența în acest teritoriu a enclavelor trace de *Bessi* și *Lai* aduși din miazăzi, etc. Deasemeni, epigrafia histriană ne-a adus o importantă contribuție la lista de nume tracice, purtate de diferiți Geți sau Traci, elenizați ori romanizați, cari scriau inscripțiile.

Pentru publicarea descoperirilor dela *Histria*, Pârvan alcătuise un plan, în care intrau următoarele monografii: I. *Vieața antică în orașele grecești dela Pontul Stâng*; II. *Situația generală a Histriei și descrierea ruinelor desgropate în 1914—1916*; III. *Fragmente architectonice, sculpturale și picturale găsite în 1914 și 1915*; IV. *Inscripții găsite în 1914 și 1915*; V. *Teracote și vase grecești din sec. VII și VI a. Chr. găsite în 1915 și 1916*; VI. *Descoperiri mărunte din anii 1914—1916*; VII. *Inscripții găsite în 1916, 1921 și 1922*. Din toate acestea nu s'au publicat decât volumele cu inscripții, adică IV și VII [1]), a căror apariție erà de o necesitate mai urgentă. Pentru celelalte Pârvan aștepta ca săpăturile să ajungă la o desvoltare mai mare. Imprejurările care au urmat după 1916, l-au silit să-și amâne mereu execuția restului de program, până când în ultimul an al vieții lui a și renunțat la forma inițială a planului, publicând a treia serie de inscripții istriene, ca simplă comunicare în *Dacia* [2]). Desnodământul neașteptat al vieții lui a lăsat inedite cele mai multe din descoperirile dela *Histria*, pe care nimeni nu le puteà interpretà mai bine ca el.

Paralel cu fructuoasele campanii dela *Histria*, Pârvan conduceà și în restul Dobrogei direct sau prin școlarii și colaboratorii lui apropiați, una din cele mai bogate activități. Astfel în 1914 avem de menționat, în afară de sfârșitul campaniei dela *Ulmetum* și începutul celei dela *Histria*, diferite descoperiri mai mărunte făcute la Silistra, la Peletlia, la Caraorman, la Mangalia și la Constanța [3]).

[1]) *Histria IV, Inscripții găsite în 1914 și 1915*, An. Acad. Rom., s. ist., XXXVIII, București 1916; *Histria VII, Inscripții găsite în 1916, 1921 și 1922*, An. Acad. Rom., s. ist., ser. III, t. II, Buc. 1923.

[2]) *Fouilles d'Histria. Inscriptions: troisième série: 1923—1925*, în *Dacia*, II, 1925, pag. 189 sqq.

[3]) V. Pârvan, în *Archäologischen Anzeiger*, 1915, 4, pag. 247 sqq.

Intregirea Dobrogei în 1913 aduse archeologiei noastre încă un teritoriu bogat în antichități și pe care se aflau, printre altele, două cetăți foarte însemnate: colonia grecească *Dionysopolis* (Balcic) și municipiul roman *Durostorum* (Silistra). Teritoriul acesta, deșì intrase în preocupările celor ce după 1878 se îngrijiseră de antichitățile Bulgariei, precum fuseseră de pildă Jirecek, Skorpil și Kalinka, mai aveà totuș enorm de mult până la egalitatea de situație, din punct de vedere al activității archeologice, cu Dobrogea veche. Pentru a vedeà această deosebire, e suficientă o simplă comparație a hărții Dobrogei vechi în timpul Romanilor, anexată de Pârvan în 1912 la primul volum din *Cetatea Ulmetum*, cu harta localităților antice ale Cadrilaterului, apendice al cărții d-lui G. Popa-Liseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei* (București, 1914), o utilă lucrare de popularizare cu informații strânse dela toți autorii citați mai sus.

Pârvan a dat o specială atenție noului pământ dobrogean. Incă din 1913 publică o descoperire făcută în județul Caliacra, la Caralì [1]), iar în 1914 raportul lui asupra săpăturilor din România conține și antichități găsite la Silistra [2]). In 1915 însă poate fi vorba de o adevărată ofensivă pentru explorarea Cadrilaterului. In special județul Durostor, pus sub conducerea d-lui I. Cămărășescu, inimos ocrotitor al antichităților, a avut favoarea unei deosebite atențiuni archeologice în acel an, din partea lui Pârvan și a școlarilor și colaboratorilor săi [3]). Dintre aceștia d-l D. Teodorescu, azi profesor de archeologie la Universitatea din Cluj, a condus săpăturile unei cetăți romano-bizantine dela Chiosè-Aidin, poate antica *Palmatis* [4]), unde printre diferite monumente de epocă târzie, a găsit și o sculptură bizantină primitivă din sec. VII d. Cr. reprezentând pe Sf. Fecioară cu pruncul, piesă care a constituit obiectul unei importante comunicări a lui Vasile Pârvan la congresul internațional de bizantinologie ținut la București în 1924 [5]). Deasemeni d-l Teodorescu a făcut în acel an și o explorare a *limes*-ului danubian dintre Silistra *(Durostorum)* și Turtucaia *(Transmarisca)*, executând la Vetrina *(Tegulicium)* și la Cadichioi *(Candidiana)* mici săpături, la care au participat și d-nii G. G. Mateescu și P. Nicorescu și descoperind în regiunile intermediare mai multe urme ale drumului roman antic și câteva stațiuni de o importanță mai secundară [6]). O mare parte din fondurile acestor cercetări au fost puse la dispoziție de către d-l Cămărășescu, care a și alcătuit din antichitățile descoperite un mic muzeu într'o sală a prefecturii din Silistra. Activitatea din Durostor în anul 1915 e foarte prețioasă și pentru un alt motiv: pentru prima dată Dobrogea intră în domeniul preocupărilor de archeologie preistorică, domeniu care se va bucurà deacì înainte de cea mai rodnică atenție din partea lui Vasile Pârvan. Cu studierea diverselor obiecte preistorice descoperite la Cadichioi, la Vetrina, la Damadas și la Cuciuc-Ghiol, a fost însărcinat d-l I. Andrieșescu [7]), actualmente director al Muzeului Național de Antichități și profesor de preistorie la Universitatea din București, pe atunci

[1]) V. Pârvan, în *Archäologischen Anzeiger*, 1914, 3, pag. 430, Abb. 1.

[2]) In *Archäologischen Anzeiger*, 1915, 4, pag. 247.

[3]) Toate lucrările din Durostor din 1915 sunt descrise pe scurt în *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915*, București, 1916.

[4]) *Ibidem*, pag. 36.

[5]) Académie Roumaine, *Bullet. de la section historique*, XI, 1924, Bucarest, 1924, pag. 217 sqq.

[6]) *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități, 1915*, pag. 46 sqq.

[7]) *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități, 1915*, pag. 14 sqq.

şef-asistent al Muzeului, de curând întors dela studiile de specialitate făcute în Germania.

In 1915, în afară de aceste fructuoase cercetări şi de bogata campanie dela *Histria*, s'au făcut importante descoperiri la *Tomi* şi la *Callatis*. La *Tomi* (Constanţa), în afară de diferitele inscripţii, monumente şi obiecte mărunte publicate în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* (1915) de către d-nii D. Teodorescu, H. Metaxa, G. G. Mateescu şi Paul Nicorescu şi de cercetările făcute de d-l Scarlat Lambrino, a fost foarte importantă descoperirea zidului de înconjur al oraşului antic, făcută de însuş Vasile Pârvan şi publicată în Analele Academiei Române [1]), în care a dat cel dintâiu plan topografic al antichităţilor Constanţei, din nefericire distruse pe o scară foarte întinsă şi fără controlul nimănui, cu prilejul numeroaselor construcţii noui ridicate dela 1878 încoace. La *Callatis* (Mangalia), a treia mare cetate grecească de pe ţărmul dobrogean, d-l Teodorescu, secundat de regretatul M. Doraş şi de d-nii Mateescu şi Nicorescu, a pornit cu intenţia unei campanii de săpături similare celei dela *Histria*, însă dela început s'a lovit de greutăţi aproape de neînlăturat: oraşul actual cu căsuţe mizerabile turceşti alături de câteva construcţii noui mai de seamă, este situat, ca şi Constanţa, deadreptul peste ruinele importante ale cetăţii antice, încât e nevoie de o expropriere totală, gest a cărui urgentă necesitate n'au înţeles-o nici până azi conducătorii politici ai ţării noastre, cu tot impresionantul apel făcut în 1922 de către Vasile Pârvan în paginile *Analelor Dobrogei* şi cu toate plângerile repetate ale celor cari au săpat de atunci încoace monumentele strălucitei colonii greceşti de odinioară. Descoperirile din acel an ale d-lui Teodorescu au fost publicate pe scurt în raportul direcţiunii Muzeului Naţional de Antichităţi pe 1915 (p. 31 sqq.). Marile evenimente care au urmat, au împiedecat publicarea lor detaliată. Numai o inscripţie greacă, găsită cu prilejul construcţiei bisericii greceşti din Mangalia, privitoare la o *gerusia* şi ilustrând pagini foarte interesante din vieaţa socială şi religioasă a *Callatidei* în sec. I d. Cr., a fost publicată şi erudit comentată de Vasile Pârvan în 1916; publicaţiunea respectivă însă a apărut, din cauza evenimentelor, tocmai în 1920 [2]).

In 1916 s'au continuat săpăturile lui Pârvan la *Histria* şi ale d-lui Teodorescu la *Callatis* şi s'au început săpături noui la *Abrittus* (Abtat-Calesì) în jud. Durostor, de către d-l G. G. Mateescu, actualmente director al Şcoalei Române din Roma şi un cunoscut specialist al antichităţilor traco-romane. Răsboiul, care s'a declarat la 15 August 1916, a înrerupt fulgerător întreagă această activitate frumoasă, iar tristele evenimete care au urmat, invazia Dobrogei de către inamic şi retragerea armatei noastre în Moldova, au însemnat sacrificarea pe altarul idealului naţional şi a roadelor unei îndelungate munci de aproape 40 de ani, pe care reprezentanţii de frunte ai ştiinţii româneşti au depus-o spre a rechiemà la vieaţă trecutul îndepărtat şi strălucit al provinciei noastre dela mare.

Atitudinea faţă de opera noastră archeologică în Dobrogea a armatelor inamice a fost dintre cele mai puţin civilizate, ceeace poate n'ar fi constituit o surpriză. Insă cu mult mai neaşteptat, pentru orice om deprins să creadă în idealul unei solidarităţi

[1]) *Zidul cetăţii Tomi*, An Acad. Rom., s. ist., XXXVII, Bucureşti, 1915.

[2]) *Gerusia din Callatis*, An. Acad. Rom., s. ist., XXXIX, Bucureşti, 1920.

ştiinţifice obiective mai presus de trecătoarele vicisitudini politice dintre popoare, a fost atitudinea învăţaţilor bulgari şi germani faţă de aceste monumente.

Dintre toţi aceştia, singur Carl Schuchhardt şi Mr. R. Netzhammer au avut, ca invadatori, o activitate pozitivă folositoare ştiinţii. Schuchhardt a săpat la Constanţa în valurile romane, pe care le mai studiase odată pe la 1884, apoi în apropiere de Constanţa a desfundat două movile de epocă neolitică, descoperind morminte caracteristice, dintre care unul cu un schelet închircit şi colorat cu roşu şi în sfârşit a executat săpături într'o staţiune eneolitică dela Cernavoda, descoperind pentru prima dată ceramica pictată de tip Cucuteni în Dobrogea centrală [1]). De fapt însă confirmà, în această privinţă, o presupunere mai veche a d-lui I. Andrieşescu, care în 1915 constatase ceramică analoagă în Dobrogea meridională, la Cadichioi (Durostor)[2]). In ce priveşte pe arhiepiscopul Netzhammer, el şi-a continuat în timpul ocupaţiei vechile lui cercetări asupra antichităţilor romano-creştine din Sciţia minoră, publicând şi o carte despre ele [3]).

Ceilalţi «învăţaţi», fie că veniau dela Sofia, fie dela Berlin, nu s'au ilustrat decât prin jafuri şi vandalisme. Toate muzeele regionale din Dobrogea, care mai ales în urma stăruinţelor şi îngrijirilor lui Vasile Pârvan şi ale şcolarilor şi colaboratorilor săi se creaseră încă din 1914 şi 1915 la *Ulmetum*, la Constanţa, la Mangalia şi la Silistra, în afară de cel dela Adamclisì înfiinţat de Tocilescu şi de cel dela Hârşova, lăudabila operă a iniţiativei personale a d-lui V. Cotovu din localitate, au fost complet devastate, în aşà mod, încât nici până astăzi nu s'au mai putut reface unele dintre ele. Cea mai mare parte din obiectele, inscripţiile şi operele de artă găsite au fost furate şi duse în Bulgaria. Ba, ceeace e mai caracteristic pentru lăcomia acestor ciudaţi oameni de ştiinţă, e că la *Histria* au dărâmat din ziduri, ca să ia cu ei pietrele cu inscripţii pe care Pârvan le lăsase acolo din respect pentru integritatea monumentelor respective. Atât de mult îi cuprinsese furia prădatului, încât în graba lor de a profità cât mai mult de norocul răsboiului, publicau ca inedite şi încă destul de prost, inscripţiuni pe care Pârvan de mulţi ani le făcuse cunoscute lumii ştiinţifice şi cu excelente comentarii.

După răsboiu, când, spre ruşinea lor, «savanţii» germano-bulgari au fost somaţi prin tratatele de pace să dea înapoi lucrurile prădate din teritoriile ce ocupaseră în decursul ostilităţilor, s'au putut recunoaşte şi aduce înapoi o bună parte din inscripţiile dela *Ulmetum* şi dela *Histria*. Nici până astăzi însă nu s'a mai putut da de urmele lucrurilor care constituiseră muzeele din Constanţa şi Mangalia şi de sculpturile artistice dela *Histria*. Dispărut deasemenea e capul de statue uriaşă al lui *Helios* dela *Histria*, o distinsă operă de artă din epoca elenistică [4]).

[1]) C. Schuchhardt, *Cernavoda, eine Steinzeitsiedlung in Thrakien*, în *Prähistorische Zeitschrift*, XV, 1924, pag. 9 sqq. Ca un exemplu de primitiva mentalitate cu care chiar o minte distinsă şi temperată ca a lui Schuchhardt trată drept pradă de răsboiu antichităţile noastre, dăm un citat dintr'un raport din 1917 al acestui bătrân învăţat către Societ. de antropologie din Berlin asupra descoperirilor din Dobrogea: «Wir bringen alles mit, auch die sämtlichen hiesigen Funde. Den Rumänen assen wir nichts, das haben sie nicht anders verdient», cf. *Zeitschrift für Ethnologie*, 49, 1917, pag. 214. Nu mai vorbim de diversele pasagii în care se laudă că a lucrat cu prizonieri români, acì fiind vorba mai mult de o trufie de prost gust.

[2]) *Raport al Muzeului Naţional de Antichităţi pe 1915*, Bucureşti, 1916, pag. 15.

[3]) *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest 1918.

[4]) Cf. V. Pârvan, *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, Bucureşti 1923, pag. 187; idem, *Histria, VII*. An. Acad. Rom., s. ist. II, 1923, pag. 1.

In ce privește ruinele, numai timpul relativ scurt al ocupației dușmane a făcut ca ele să nu fie distruse complet. Altminteri, distrugerile unora din cele mai importante camere ale băilor din *Histria* și stricăciunile aduse zidurilor de înconjur pentru a scoate inscripțiile, sunt o dovadă decât puțin interes aveau «învățații» germano-bulgari pentru opera archeologică făcută acolo. După armistițiu, în 1918, când inamicul a evacuat Dobrogea lăsând-o într'o stare de pustiire analoagă celei de mai înainte de 1878, situația șantierelor de săpături erà deplorabilă. Materialul rulant pentru căratul pământului și utilajul de săpat dispăruseră, zidurile stricate cereau grabnică reparație, muzeele locale trebuiau refăcute, iar pe deasupra Statul românesc, abià scăpat din cele mai grele încercări ale destinului său, nu puteà încă furnizà pentru moment nici măcar micile fonduri obișnuite, ca să se reià activitatea dinaintea războiului. Sub greutatea precipitatelor evenimente prezente, trecutul cel mai vechiu al țării noastre trebuià iarăș să doarmă în uitare.

Totuș, în 1919, pe lângă epicele comemorări făcute în amintirea ostașilor morți în răsboiu și în cinstea celor întorși cu glorie [1]), pe lângă solemna pomenire a împăratului Traian cu prilejul a 1800 ani dela moartea lui [2]), Pârvan își revarsă talentul său de gânditor și de stilist, o altă latură a complexei sale personalități, într'o magnifică expunere a concepțiilor despre lume și vieață ale Greco-Romanilor din Pontul Stâng, reconstituite după frânturile de gânduri trădate de inscripțiile funerare ale străvechilor locuitori ai Dobrogei [3]).

In raport cu noua situație a României, Pârvan ia atitudine față de nouile probleme care se pun pe tărâmul social și cultural. Printre aceste preocupări ale lui, de o deosebită importanță sunt acelea asupra problemelor de archeologie, pe care el le deosebește în a) *generale*, adică A. *Organizarea*, B. *Explorarea*, C. *Sinteza* și D. *Popularizarea* și b) *regionale*, împărțind țara întreagă în regiuni cu caractere archeologice deosebite. Partea privitoare la Dobrogea, din acest program de vaste concepții, e de un interes special. Ca unitate archeologică, această provincie își are elementele ei specifice în diferite epoci: artă veche greacă, artă greco-romană, artă byzantină, artă musulmană. O explorare cu sistemă a Dobrogei ar duce la constituirea unor mari muzee în aer liber pentru toate civilizațiile caracterizate de aceste arte. Prin săparea completă a *Histriei* și prin exproprierea și explorarea completă a Mangaliei, vechea *Callatis*, România poate aveà Grecia, Italia și Africa romană pe propriul ei teritoriu. Excavațiunea numeroaselor movile ar puteà duce la rezultatele cele mai prețioase. Și Pârvan încheie aceste propuneri privitoare la archeologia dobrogeană, declarând că «un muzeu regional la Constanța ar fi o chestiune de necesitate absolută științifică și culturală», gândindu-se, bine înțeles, la o instituție propriu-zisă care să reprezinte antichitățile întregului teritoriu românesc dintre Dunăre și Mare [4]).

Din nefericire, pentru toate aceste nobile năzuințe, menite să apropie, pe tărâmul archeologiei, prestigiul nostru de al țărilor civilizate din Apus, lipsià și interesul opiniei publice cât și al conducătorilor politici, despre a căror dificultate de a pricepe

[1]) *Au căzut pentru libertate. Un cânte de jale, un cântec de biruință*, București, 1919.

[2]) *Parentalia. Pentru pomenirea împăratului Traian*, An. Acad. Rom., desb., XLI, București, 1921.

[3]) *Gânduri despre lume și vieață la Greco-Romanii din Pontul Stâng*, în *Revista Istorică*, VI, No. 1—2, București, 1920.

[4]) V. Pârvan, *Probleme de archeologie în România*, în *Transilvania*, Sibiu, 1921, pag. 10.

în chip clar importanța cunoașterii cât mai precise a trecutului țării și datoria de a-i pune în valoare monumentele străvechi, am mai pomenit și când a fost vorba de reconstruirea monumentului dela Adamclisì.

Erà nevoie de bani pentru institute de cercetări, pentru săpături cât mai întinse, pentru biblioteci speciale, pentru înlesniri de studii în străinătate și pentru răspândirea în masse a cunoștințelor rezultate din studiile și săpăturile archeologice. Printr'o bună organizare, oamenii pregătiți și entuziaști nelipsind, s'ar fi putut ajunge cu relativ puține cheltueli, la crearea unei înalte activități archeologice, care să ne impună întregii lumi. Nici un guvern, din câte au fost dela răsboiu încoace, nu a căutat să-și însușească frumoasele gânduri ale regretatului Vasile Pârvan. Și atunci, acest caracter de oțel, creat din stofa marilor demiurgi, s'a hotărît să facă singur și pe încetul, aceea ce Statul nu-i acordà. Deacì toate năzuințele de organizare și mari realizări, care caracterizează activitatea archeologică din România de după răsboiu. Erà în această formidabilă activitate energia de centralizare și de conducere a acelui dorit Institut archeologic, care în chip paradoxal funcționà înainte de a fi căpătat recunoașterea și sprijinul cuvenit din partea oficialității, animat numai de energia și priceperea lui Pârvan și de entuziasmul pentru știință al școlarilor și colaboratorilor lui.

La 1921 Pârvan își reià activitatea archeologică la *Histria* și o va continuà în fiecare an până în 1926, fie direct, fie prin numeroșii săi discipoli. Reușește în sfârșit să-și împlinească gândul, exprimat încă din 1915 [1]) de a-și face pe șantier o casă pentru adăpostul personalului științific și alta pentru gardieni. Deasemenea a început în 1922, dar n'a reușit să ducă până la capăt, un muzeu lângă cetate, pentru adăpostirea materialului archeologic de preț, care stă înghesuit prin lăzi și rafturi provizorii sau îngrămădit în aer liber. Activitatea în Dobrogea de după răsboiu nu mai are intensitatea de mai înainte, din cauza lipsei de fonduri. Așà, de pildă, de unde înainte de 1916 numai pentru săpăturile dela *Histria* Pârvan aveà la dispoziție 30.000 lei până la 50.000 [2]), echivalând în valoarea actuală cu 1.200.000—2.000.000 lei, acuma abià dacă se ajunge a se da această sumă pentru toate cele 12—14 șantiere anuale din toată România Mare! Totuș, mulțumită energiei lui Pârvan și dragostei de muncă a elevilor lui, activitatea continuă tot atât de variată și de neîntreruptă ca și în vremurile bune. Anul 1922 e acela în care, paralel cu săpăturile dela *Histria*, Pârvan începe direct primele cercetări personale protoistorice în stânga Dunării, în Bărăgan și care nu se vor mai oprì decât odată cu sfârșitul vieții lui și culminând cu apariția *Geticei*. In aceeaș vreme organizà Școala Română din Roma și răspândià în lumea intelectuală italiană noutățile archeologice din Dobrogea în sinteze bogate în idei concis exprimate.

In anul 1923 Pârvan dă la iveală o sinteză de popularizare despre *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, care dă, într'o expunere plăcută, toate rezultatele istorice ale săpăturilor făcute în Dobrogea. E o carte de o importanță primordială pentru lămurirea procesului de romanizare a Geților și a Tracilor din dreapta Dunării și care a fost tradusă și în ungurește [3]). In acelaș an Pârvan face o comunicare la

[1]) *Raport al Muzeului Naț. de Ant. pe 1915*, București, 1916, pag. 29.

[2]) In cea mai mare parte dat de Acad. Română.

[3]) Tradusă de către d-l Alex. Ferenczi; în curs de apariție la Cluj.

congresul internațional de științe istorice dela Bruxelles cu subiectul *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube* [1]), privire sintetică a protoistoriei noastre, în care pune pentru prima oară de acord datele archeologiei dobrogene cu rezultatele cercetărilor protoistorice din Muntenia. Cu toate că e numai o scurtă comunicare academică, această lucrare a avut totuș un deosebit succes în cercurile specialiste din Europa, din pricina considerabilelor noutăți pe care le aducea. Tot în 1923 neuitatul istoric, într'o comunicare la Academia Română, lămurește origina câtorva numiri de râuri principale din răsăritul țării noastre [2]), printre care explicarea *Dunării* dintr'o formă getică *Dunaris* s'a bucurat de cele mai multe aprobări, atât în țară cât și peste graniță.

In 1924 Dobrogea, în afară de obișnuita campanie dela Histria, începe a fi explorată încă în două locuri: la *Capidava* (Calachioi) prin d-l Gr. Florescu și la *Callatis* (Mangalia) prin d-nii Sauciuc-Săveanu, profesor la Universitatea din Cernăuți, archeolog distins încă de pe vremea când, ca membru al Institutului archeologic austriac, a executat săpături în insula *Andros* și Oreste Tafrali dela Universitatea din Iași, cunoscut prin studiile și lucrările d-sale de artă bizantină, însă însuflețit de o vie simpatie și pentru problemele istoriei și archeologiei clasice. In dedalul de ruine antice și de construcții moderne care constitue Mangalia de azi, d-l Sauciuc-Săveanu și d-l Tafrali au luat hotărîrea, într'adevăr curajoasă, de a luptà cu nenumăratele dificultăți ce li se pun la tot pasul de către diverșii proprietari de căsuțe sau de locuri virane, pentru a aduce științei darul unor foarte prețioase știri. Așà, de pildă, printre descoperirile d-lor foarte importante sunt două inscripții ale colegiului dionisiaștilor din *Callatis*, una având ca eponim pe un *basileus Cotys*, fiu al regelui trac *Rhoemetalces* și pe care Pârvan îl identifică cu poetul filoelen *Cotys* menționat de Ovidiu și de Antipater din Thessalonic [3]). Acestea dovedesc foarte importante relațiuni culturale între Greci și Traci, precum și influența politică a acestora din urmă asupra cetăților elene dela mare [4]).

Tot în 1924 Vasile Pârvan face personal o cercetare pentru a ridicà harta archeologică a malurilor lacului Tekirghiol, iar la *Histria* face o săpătură la marginea extremă a orașului extramuran, dând de câteva cioburi primitive getice alături de cele superioare grecești. In acelaș timp d-l Metaxa cercetà pentru harta archeologică regiunea dintre *Histria* și Jurilofca [5]). Paralel cu aceste explorări practice, Pârvan, în afară de preparația *Geticei*, începută încă din 1923, scrie un important studiu în italienește despre *Durostorum*, cetate căreia îi restabilește istoria dela originile sale geto-tracice (— iar nu celtice), până la vremea lui Marcu Aureliu, când devine *municipium* și

[1]) Académie Roumaine, *Bulletin de la section historique*, X, Bucarest, 1923.

[2]) *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, An. Acad. Rom., I, București 1923.

[3]) V. Pârvan, *A propos du «basileus» Cotys de Callatis*, în *Dacia*, II, pag. 363 sqq.

[4]) Ambele inscripții, publicate și de d-l Tafrali și de d-l Sauciuc-Săveanu, au făcut obiectul unor importante discuțiuni, lectura și interpretarea d-lui Tafrali, publicată în 1925 în *Revue archéologique*, fiind rând pe rând corijată de către marele epigrafist Haussoullier, decedat acum un an, de către celebrul istoric G. Glotz și mai ales de către d-l Sauciuc-Săveanu, ale cărui numeroase îndreptări sunt în sfârșit recunoscute cu franchețǎ chiar de către d-l Tafrali, în *Revista de archeologie și artă*, I, 1927, fondată de d-sa.

[5]) Rezultatele ambelor cercetări pentru harta archeologică au rămas încă inedite.

până în epoca bizantină, când își continuă existența sub diverse stăpâniri barbare [1]). In dările de seamă ale Academiei Pontificii din Roma publică tot în 1924, un alt studiu asupra episcopatului creștin al Sciției minore, o prețioasă contribuție la istoria creștinismului roman oriental [2]).

In anul 1925 se continuă săpăturile dela *Histria* și dela *Callatis*.

In 1926 Dobrogea își are ultimul an de activitate extensivă din perioada doua. La *Histria* săpăturile sunt făcute de școlarii lui Pârvan. La *Capidava*, d-l Florescu își reià săpăturile întrerupte în 1925 și găsește multe inscripții importante pentru romanismul regiunii dunărene a Dobrogei. Dintre elevii mai vechi ai lui Pârvan, d-l Mateescu sapă la impunătoarea cetate dela Slava Rusă lângă Babadag, presupusă a fi antica *Ibida*, iar d-l Paul Nicorescu [3]) începe explorarea cetății de pe promontoriul Dolojman, pe țărmul lacului Razelm, considerată ipotetic ca fiind vechiul *Argamum*, al cărui teritoriu se mărginià cu al *Histriei*. D-nii Sauciuc-Săveanu și Tafrali continuă a săpà la *Callatis*. Lucrările dela *Callatis*, *Capidava* și *Argamum* s'au continuat și în anul următor.

In epoca de după răsboiu, în afară de această activitate a specialiștilor, în cea mai mare parte școlari ai lui Pârvan, trebuie să menționăm și lăudabila sârguință a d-lui Pericle Papahagi, directorul liceului din Silistra, cunoscut filolog și folclorist, care a publicat în diverse reviste informațiuni asupra monumentelor durostorene, a adunat diferitele antichități din jurul Silistrei și le-a expus într'o cameră a liceului, înlocuind astfel golul produs prin devastarea în timpul răsboiului a muzeului d-lui Cămărășescu dela prefectură. Deasemenea d-l Cotovu din Hârșova, a reușit să-și refacă muzeul distrus în 1916—1918 de invazia bulgară. La Callatis în locul muzeului nimicit de năvălitori s'a alcătuit unul nou în localul subprefecturii. Lucrurile furate de Bulgari dela *Ulmetum* la înapoiere, au fost transportate la *Histria*, în vederea noului muzeu care urmà să se construească pe șantier. Singură Constanța, care e metropola Dobrogei și orașul cu cele mai firești pretenții culturale din toată provincia, a rămas în urmă cu refacerea muzeului distrus în timpul răsboiului, fiind până azi lipsită cu totul de un muzeu public, iar pe de altă parte e orașul care poartă în istoria progresului său edilitar răspunderea celor mai multe infracțiuni la legea conservării monumentelor istorice. E timpul ca elita intelectuală a municipiului nostru dobrogean să dea o grijă mai efectivă vechilor monumente și să ia inițiativa ocrotirii lor fără să mai aștepte acest lucru numai dela Stat. Un oraș civilizat se caracterizează și prin pioasa îngrijire pe care o dă monumentelor doveditoare ale trecutului său.

In 1927 activitatea lui Vasile Pârvan pe tărâmul istoriei antice și al archeologiei și-a avut suprema încoronare: apariția celei dintâiu sinteze științifice asupra strămoșilor noștri preromani, monumentala *Getica* și apariția primelor volume ale splendidei *Dacia*, buletin anual al cercetărilor și descoperirilor din România.

[1]) *Municipium Aurelium Durostorum*, *Rivista di Filologia e d'Istruzione classica*, II, fasc. 3, Torino, 1924,

[2]) *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, în *Rendiconti della Pontificia Accademia*, Roma, 1924.

[3]) Din activitatea dobrogeană a d-lui Nicorescu cităm și cercetările d-sale dela Cicrâcci *(azi Sibioara)* publicate în *Analele Dobrogei*, III, 1922, pag. 559.

Getica, o protoistorie a Daciei [1]), este, prin orizonturile luminoase pe care le deschide istoriei regiunilor noastre naţionale, o operă epocală. Cu totul departe de perimata *Dacia înainte de Romani* a lui Tocilescu, simplă înşirare de material sau de fantastica *Dacia preistorică* a lui Nicolae Densuşianu [2]), un imens basm ţesut din imaginaţie şi hypernaţionalism, considerabila sinteză a lui Pârvan este dimpotrivă o desăvârşită operă ştiinţifică, bazată pe cea mai severă critică şi pe cele mai autentice izvoare, direct şi minuţios controlate. Minunatele concluziuni asupra istoriei, felului de vieaţă şi sufletului Geţilor sau Dacilor, dovedind atâtea intime puncte de legătură cu urmaşii lor latinizaţi Românii, nu sunt rezultatele unei închipuiri creatoare de ipoteze mai mult ori mai puţin probabile, ci dimpotrivă, ele sunt fructul celor mai incontestabile documente istorice, filologice şi archeologice puse în lumina unei erudiţii nesecate şi a unei intuiţii sclipitoare.

Dacia reprezintă alături de *Ephemeris Dacoromana* şi *Diplomatarium Italicum*, anuarele Şcoalei Române din Roma, unul din cele mai strălucite exemple ale talentului de organizator al lui Pârvan şi în acelaş timp constituesc, prin forma lor exterioară, dovada unui rafinat gust estetic. Precum cele două anuarii dela Roma, înfiinţate şi conduse de el, sunt scrise în italieneşte, *Dacia* e cea dintâiu revistă românească de archeologie scrisă numai pe franţuzeşte, pentru a fi folosită de lumea ştiinţifică a tuturor ţărilor. In cercurile de specialitate din Apus, apariţia primelor volume ale *Daciei* au produs un adevărat entuziasm, într'atât de mult se simţià necesitatea informaţiilor din ţara noastră, care le ajungeau foarte rar şi incomplete. *Dacia* este una din cele mai frumoase şi mai eficace afirmări ale culturii noastre în ştiinţa internaţională.

Printre numeroasele studii şi comunicări din cele două volume, privitoare la Dobrogea, foarte importante şi bogate sunt expunerile ultimelor inscripţii găsite la *Histria* între 1923 şi 1925, de Vasile Pârvan, rapoartele asupra săpăturilor din 1924 şi 1925 dela *Callatis* ale d-lui Sauciuc-Săveanu şi studiul despre campania regelui Philip al Macedoniei în regiunile Dunării de jos în anul 339 a. Cr., de d-l Paul Nicorescu; apoi de un deosebit interes sunt articolele mai mărunte ale lui Pârvan despre tribul *Hopliţilor* din *Tomi*, despre *basileus Cotys* dela *Callatis*, despre o importantă monetă olbiană dela *Salsovia* şi despre menhirul sculptat dela Hamamgia, cel dintâiu monument preistoric de acest fel găsit în Dobrogea.

Getica şi primele volume din *Dacia*, ultimele fapte din strălucita activitate a lui Vasile Pârvan, care moare numai câteva luni după apariţia lor, nu sunt cântece de lebădă ale unui bătrân, ce resemnat îşi încheie zilele unei vieţi complete, ci strigăte puternice de afirmare ale unei vieţi intense, violent răpuse în culmea biruinţii. Pârvan îşi termină extraordinara activitate la vârsta numai de 45 ani, atunci când cei mai mulţi sunt abià la începuturi. Speranţele pe care această tânără etate le inspirà pentru viitor au fost brutal sdrobite în mijlocul celor mai măreţe realizări.

Dobrogea pierde în Pârvan pe cel mai destoinic şi mai pasionat cercetător, pe cel care a redat vieaţă celui mai frumos trecut al ei şi care i-a închinat cea mai frumoasă

[1]) Extras din An. Acad. Rom., 1924, Bucureşti, 1926 (apărută de fapt în 1927): 850 pp. (cu un rezumat francez şi un indice general), 462 figuri în text, 43 planşe, 4 hărţi.

[2]) *Dacia preistorică*, Bucureşti, 1913, (dată postumă).

parte din imensa bogăție a sufletului său. Spiritul lui, continuu ars de gânduri și de chinuitoare probleme, veșnic neobosit, veșnic nou, predomină în întregime cea de a doua perioadă, cea mai bogată și cea mai completă a archeologiei românești în Dobrogea, pe care în formele ei superioare el a creat-o.

* * *

Cu moartea lui Pârvan se încheie capitolul întregei activități archeologice românești în Dobrogea în cei 50 de ani dela alipire. Aruncând înapoi o privire recapitulativă și urmărind ritmul acestei activități, după linia ascendentă și apoi brusc coborâtoare, corespunzătoare harnicelor explorări ale lui Tocilescu la trofeul dela Adamklissì și apoi anilor următori de neglijență și de oboseală, observăm o bruscă urcare la niveluri încă neajunse (*Ulmetum*, *Histria* și toată activitatea lui Pârvan dintre 1911 și 1916), pe urmă o bruscă coborâre până la cele mai de jos limite, în vremea răsboiului, ca după 1921 linia să-și reià repede urcușul spre nivelul superior de mai înainte, pe care e aproape să-l întreacă în momentul ultimei întreruperi.

Cu toată această evoluție accidentată, activitatea archeologică dobrogeană în ultima jumătate de veac prezintă o continuă îmbogățire și creștere calitativă. Dela epoca indolentei stăpâniri musulmane, care autorizà pe locuitori să exploateze ca pe niște cariere de piatră de construcție ruinele vechilor cetăți și până în vremea excelentelor săpături științifice dela *Ulmetum* și dela *Histria*, e o enormă distanță de civilizație, cu totul disproporționată ca importanță față de jumătatea de veac căreia corespunde.

Azi Dobrogea are o frumoasă hartă archeologică, ale cărei nenumărate amănunte sunt rezultatul numai al celor 50 de ani de activitate românească. E drept că Dobrogei îi lipsește încă un mare muzeu regional, dar bunele intențiuni în această privință n'au lipsit și să sperăm că pe viitor se va ajunge la realizarea lui.

Un falnic monument triumfal explorat pe deplin și prezentat lumii științifice de peste tot și două cetăți săpate cu cea mai perfectă metodă, la *Ulmetum* și la *Histria*, sunt opere legate de amintirea eponimilor celor două perioade de activitate archeologică românească în Dobrogea. Nenumărate alte orașe și cetăți străvechi sunt săpate în parte sau în curs de explorare pe tot întinsul provinciei: *Troesmis* (Iglița), *Axiopolis* (Cernavoda-Hinogul), *Tropaeum* (Adamclisì), *Callatis* (Mangalia), *Abrittus* (Abtat-Calesì), *Palmatis* (Chiosè-Aidin), *Capidava*, *Ibida* (Slava Rusă), *Argamum* (Jurilofca-Dolojman). E un frumos bilanț archeologic cu care se prezintă provincia noastră dela Mare după 50 de ani de stăpânire românească.

* * *

Printre deplinele argumente care concordă la dreptatea stăpânirii noastre în Dobrogea, afară de cel istoric, de cel etnografic și de cel economic, e de o covârșitoare importanță argumentul cultural. Poporul român a dat Dobrogei în 50 de ani singura civilizație superioară cunoscută de această provincie dela Romani încoace. O muncă tenace și prosperă a creat în diferitele aspecte ale vieții dobrogene o pecetie de spiritualitate care ne face cinste în fața istoriei. Și una din cele mai nobile forme ale acestei

spiritualități, dragostea pentru trecut, a fost aceea care a ridicat Dobrogea în rândul țărilor cu cea mai frumoasă și mai bogată archeologie.

Nu trebuie să uităm însă, tocmai pentrucă suntem în anul recapitulărilor, că nu toți factorii principali, cari trebuie să promoveze o cultură, au fost la înălțimea misiunii lor. Prea mult se datorește energiei și convingerii personalităților creatoare și prea puțin Statului ca forță organizată și conștientă de menirea sa civilizatoare. Istoricul activității archeologice dobrogene, pe care îl făcurăm până acì, nu e decât cea mai evidentă confirmare a acestui desechilibru de forțe.

Câtă vreme a fost în fruntea archeologiei țării noastre o mare personalitate ca Pârvan, o asemenea situație se puteà perpetuà fără urmări prea grave. Cu sacrificiile și cu energia acestuia s'au putut creà lucruri mărețe, fără sprijinul hotărâtor al oficialității. Azi însă, când el nu mai este, Statul trebuie să-și însușească pe deplin creațiile lui și să le dea sprijin pentru o prosperă desvoltare. E o datorie dela care nu se mai poate sustrage fără primejdia pierderii sigure a celui mai frumos dar pe care un om superior l-a putut aduce patriei sale: prestigiul spiritual.

INTRODUCERE ÎN NUMISMATICA DOBROGEI

DE

CONST. MOISIL

GENERALITĂŢI

Progresele însemnate pe cari le-a realizat numismatica în ultima jumătate de veac, obligă pe toţi cei ce se ocupă de această ştiinţă să privească monetele vechi sub toate aspectele şi să le studieze din toate punctele de vedere din cari pot fi studiate.

De foarte multă vreme numismaţii nu se mai mulţumesc să considere monetele vechi numai ca nişte simple obiecte de curiozitate, menite să satisfacă gustul sau pasiunea unor amatori sau colecţionari mai mult sau mai puţin rafinaţi.

Au trecut şi timpurile când ele erau studiate numai pentru cunoaşterea portretelor oamenilor celebri din antichitate ori din timpurile mai noui, sau pentru lămurirea unor chestiuni în legătură cu trecutul dinastiilor, statelor şi oraşelor [1]).

Astăzi se dă studiului monetelor vechi o mai mare amploare, ele fiind considerate atât ca opere de artă, cât şi ca documente istorice, şi în acelaş timp ca izvoare pentru cunoaşterea desvoltării economice.

Privind monetele vechi din punct de vedere estetic, cercetând îndemânarea artistică cu care sunt concepute şi tratate tipurile monetare, cum şi gradul de perfecţiune a execuţiei tehnice, ne putem da seamă de evoluţia gravurei în metal în diferite epoce, de legăturile şi influenţele reciproce dintre această artă şi celelalte arte plastice, şi de concepţiile artistice ce au stăpânit-o. Astfel devine moneta un izvor de primul ordin pentru istoria artelor, iar numismatica, după Hirtius, «lumina tuturor studiilor arheologice» [2]).

Studiind, de altă parte, inscripţiile monetare (legendele), interpretând reprezentările de pe faţa şi reversul monetelor, identificând numele persoanelor şi localităţilor, simbolurile şi stemele, şi fixând datele cronologice, dobândim nenumărate informaţii — de cele mai multe ori cu totul noui — cu privire la istoria politică, religioasă, militară şi culturală, la organizarea statelor, oraşelor, corporaţiilor şi societăţilor, la obiceiuri şi moravuri, la instituţii politice şi sociale, etc. In chipul acesta

[1]) In tot cursul veacului al XVI-lea şi al XVII-lea s'au publicat numeroase lucrări în scop de a populariză, cu ajutorul monetelor, portretele împăraţilor romani şi ale altor personagii antice; iar pentru veacul al XVIII-lea sunt caracteristice aşà numitele «historische Münzbelustigungen» în cari monetele erau utilizate pentru explicarea diferitelor evenimente din vieaţa regilor, principilor sau oraşelor.

[2]) Hirtius în *Boettigeri analecta*, III, 18, citat de Babelon (Ernest), *Traité des monnaies grecques et romaines*, I, 1 col. 65 n. 2.

moneta câştigă valoarea de document istoric, adeseori superior oricărui alt document scris. «O colecție de monete, spune marele numismat francez, Ernest Babelon, este ca un depozit de arhive oficiale de documente contimporane, cari n'au putut fi alterate, în decursul timpurilor, prin transcrieri greşite, prin interpolări voite, prin suprimări arbitrare sau inconştiente... Monetele sunt martori oculari şi oficiali, chemați fără încetare să facă mărturisiri în vasta anchetă pe care ştiințele istorice o întreprind, din diferite puncte de vedere, asupra trecutului omenirii: o monetă este, mai adeseori decât se crede, singurul document autentic, care a ferit de profanarea uitării un eveniment istoric» [1]).

In sfârşit, monetele vechi au început să se studieze şi din punctul de vedere al valoarei lor intrinsece şi al rolului ce l-au avut în trecut ca mijloace de schimb [2]). Deşi prin aceasta numismații intră în domeniul economic, cu care sunt puțin familiarizați, totuş studiul monetelor vechi, ca izvoare ale istoriei economice, este pe deplin îndreptățit, deoarece în toate timpurile moneta a fost cel mai important agent al propăşirii economice şi numai cu ajutorul ei ne putem da seamă, în mod real, despre fazele prin cari a trecut vieața economică a popoarelor. Dealtfel este bine să avem totdeauna în vedere faptul, că moneta n'a fost creată spre a fi un obiect de curiozitate sau o operă de artă şi nici spre a servì ca document istoric. Menirea ei a fost în toate timpurile de a servì în primul rând ca factor economic, ca mijloc de schimb, şi numai după ce o monetă îşi pierde rolul economic pentru care a fost creiată, intră în categoria documentelor istorice şi a izvoarelor artistice.

In paginile ce urmează vom încercà să studiem din toate aceste puncte de vedere monetele cari s'au bătut ori au circulat în Dobrogea, în speranța de a contribuì întru câtva la lămurirea trecutului acestei regiuni [3]).

IZVOARE

Monetele vechi din Dobrogea sunt de mai multe categorii. Unele provin din monetăriile oraşelor greceşti din această regiune: Istria (Caranasuf), Callatia (Mangalia), Tomi (Constanța) şi Dionysopolis (Balcic). Altele au intrat prin mijlocirea relațiilor comerciale cu Macedonia sau cu diferite centre importante din Peninsula Balcanică. Altele au fost bătute de către regii sciți cari au stăpânit într'un timp o parte din Dobrogea. In sfârşit altele sunt monete romane, consulare şi imperiale, cari au circulat în Dobrogea după ce comerțul roman a reuşit să cucerească piețele de aici. Se adaogă apoi monetele medievale, în special bizantine, cum şi cele vechi româneşti.

Pe lângă acestea mai avem monete barbare, care imitează pe unele monete greceşti, şi au fost bătute de către populația autohtonă din Dobrogea sau din ținuturile învecinate.

Nu toate aceste categorii de monete au fost studiate cu acelaş interes de către numismați. Dimpotrivă dacă monetele bătute de oraşele greceşti din Dobrogea s'au bucurat de o atenție specială, celelalte n'au fost studiate până acum decât cu totul insuficient.

[1]) Babelon, *o. c.*, col. 29 şi 33.

[2]) Luschin von Ebengreuth, *Allgemeine Münzkunde u. Geldgeschichte*, ed. I, p. 2.

[3]) V. şi Moisil, *Numismatica Dobrogei* în «Arhiva Dobrogei» I, (1916) p. 112 urm.

Deaceea și în expunerea ce urmează asupra izvoarelor numismaticei dobrogene, locul de căpetenie îl vor aveà izvoarele privitoare la monetele orașelor grecești, pe câtă vreme cele privitoare la monetele macedonene, romane și barbare, ca și cele privitoare la monetele medievale și românești, fiind cu mult mai puține, vor trece pe planul al doilea.

1. *Însemnări de călători și amatori numismați*

Deși există descrieri de călătorii în Dobrogea, destul de vechi, cu toate acestea primele mențiuni despre monete dobrogene le găsim la un călător dela începutul veacului al XVIII-lea, învățatul însoțitor al regelui suedez Carol XII, francezul A. de La Motraye.

Trecând în anul 1711 prin Dobrogea, acest călător, care erà și un mare amator-numismat, a cumpărat în Babadag mai multe monete romane imperiale și consulare, mai ales dinari de argint, cum și monete grecești din Tomi și Aenos. Deasemenea în satul Carasu a găsit monete din Tomi și bronzuri romane imperiale [1]).

In o a doua călătorie, făcută trei ani în urmă, La Motraye a vizitat Silistra, Reni, Constanța, Isaccea și Babadagul, cumpărând peste tot locul monete antice, mai ales romane, grecești și macedonene [2]). Unele din aceste monete sunt reproduse în descrierea călătoriei sale, dar desenurile lor lasă mult de dorit ca exactitate.

Cu prilejul acestor călătorii La Motraye povestește și despre un obiceiu foarte păgubitor științei numismatice, și care din nenorocire se mai practică încă, atât în Dobrogea, cât și în restul țării: argintarii topesc monetele de aur și de argint ce le cad în mâini, afară de cazul când vreun cunoscător sau vreun amator de astfel de relicvii antice nu le scapă din foc.

Printre monetele cumpărate de La Motraye în Dobrogea și descrise în cartea sa, nu întâlnim decât din două orașe vechi dobrogene: Tomi și Callatia; e curios cum de n'a găsit nici o piesă din Istria, dat fiind că monetele acestui oraș sunt foarte răspândite.

Cel puțin cu 30 de ani înainte de călătoriile lui La Motraye monetele orașelor grecești din Dobrogea începuseră să fie cunoscute în cercurile amatorilor-numismați din apusul și centrul Europei. In publicațiile învățatului André Morell se află descrise mai multe piese din Tomi [3]), iar în vestita colecție de monete a reginei Christina a Suediei deasemenea se găseau piese din acest oraș [4]).

Dar cel care a dat în acest timp mai mare atențiune monetelor orașelor dobrogene a fost celebrul «anticar» al regelui Ludovic XIV, Jean Vaillant. In nenumăratele sale călătorii și vizite făcute în muzeele și colecțiile publice și particulare din toată Europa, acest neîntrecut cercetător a avut grija să noteze, pe lângă alte monete antice, și pe cele bătute în Istria, Callatia și Tomi, astfel că dela el ne-a rămas un foarte mare număr de descrieri ale acestor monete [5]). Păcat numai că aceste descrieri au

[1]) A. de la Motraye, *Voyages*, Haga, 1727, vol. II, p. 10.

[2]) *Ibidem*, p. 205 urm. Cf. și Const. Moisil, «Arhiva Dobrogei», I, p. 92 urm.

[3]) A. Morell, *Specimen universae rei numariae*, Paris, 1683.

[4]) Despre această colecție v. Ruzicka, *Une collectionneuse royale de monnaies* în «Buletinul Societ. Numismat. Rom.», XVIII (1923), p. 38 urm.

[5]) Vaillant, *Numismata imperatorum... a populis... graece loquentibus... percusa*. Paris, 1693.

fost făcute de multe ori în grabă, așà că ele sunt în mare parte incomplete sau neexacte, fapt care le scade foarte mult valoarea [1]).

In prima jumătate a veacului al XVIII-lea unele monete tomitane se află descrise în lucrările arheologului vienez P. Erasmus Froelich (1738) [2]), cum și în voluminoasa publicație a elvețianului I. Iacob Gessner, asupra monetelor împăraților și popoarelor antice (1742) [3]), iar către sfârșitul acestui veac se găsesc în mare număr în scrierile lui Iosif Pellerin, unul din cei mai mari colecționari și cărturari francezi din acel timp [4]).

Se înțelege că foarte adeseori aceste descrieri sunt inexacte și comentariile greșite, dar ori cum către sfârșitul veacului al XVIII-lea existența monetelor vechi dobrogene erà bine cunoscută în centrul și apusul Europei.

In timpul acesta la noi nu se manifestaseră încă preocupări în domeniul numismaticei. Primii amatori români apar abia pe la 1828 când se formează și cele dintâi colecții de monete antice în țara noastră.

Marele Ban din Muntenia, Mihail Ghica, poate fi considerat ca primul amator-numismat român și în colecția de monete antice pe care și-o formase pe la 1828 se găseau și câteva piese dobrogene din Istria și Tomi [5]).

Cam la această dată s'a stabilit în București și un alt amator de monete antice, generalul N. Mavrus, care numit inspector general al carantinelor, își formă în scurt timp o bogată colecție de monete grecești și romane, adunate de pe amândouă malurile Dunării, colecție în care se găseau și numeroase piese din toate vechile orașe dobrogene. Intre primii colaboratori ai lui Mavrus, cel mai activ a fost Cezar Bolliac, un entuziast admirator al monumentelor noastre antice. Devenit membru al «Comitetului arheologic» Bolliac a întreprins numeroase călătorii și cercetări atât în țară, cât și în țările vecine, adunând, între altele, și o mare cantitate de monete vechi. Printre acestea au fost și unele din orașele dobrogene, mai ales din Istria, Callatia și Tomis, dar Bolliac n'a dat monetelor dobrogene o atenție deosebită [6]).

Numai după ce Dobrogea a fost anexată la România, monetele antice de aici au fost prețuite după cuviință de către colecționarii și numismații noștri.

2. *Studii și cercetări numismatice*

O tratare științifică a monetelor vechi din Dobrogea începe odată cu publicațiile marelui munismat austriac, iezuitul Iosif H. Eckel. In opera sa fundamentală: *Doctrina numorum veterum*, apărută la Viena în 1786, Eckel descrie și un număr de monete emise de cele patru orașe vechi dobrogene: Istria, Callatia, Tomi și Dionysopolis [7]). Deasemenea în Catalogul cabinetului imperial din Viena și în alte câteva

[1]) V. părerea lui Pick, în *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, Berlin,1898, Bd. I, Hbd.1, p. XI.

[2]) Froelich, *Quator tentamina in re numaria vetere*, Viena, 1737 și *Animadversiones*, Viena. 1738.

[3]) Gessner, *Numi imperatorum* și *Numi populorum*.

[4]) Pellerin, *Recueil des médailles des rois*, Paris, 1762; *Recueil des médailles des peuples et des villes*, Paris, 1763. Toate citatele de mai sus sunt după Pick [și Regling], *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, I, 1 și 2, *passim*.

[5]) V. catalogul manuscris al colecției la Academia Română.

[6]) Cf. articolele lui Bolliac publicate în *Trompeta Carpaților* 1869 și 1671 și tabelele editate de el.

[7]) In special în vol. II, p. 13 urm.

lucrări mai mici ale lui găsim menționate și descrise monete dobrogene. Se înțelege că atât descrierile, cât și considerațiile numismatice și istorice ale lui Eckel sunt totdeauna exacte, precise și vrednice de toată încrederea, ceeace contrastează mult cu ușurința și lipsa de preciziune a lui Vaillant.

Scurt timp în urmă un alt numismat celebru, francezul Mionet, publică și el un număr de monete de-ale orașelor vechi dobrogene în importanta sa lucrare, rămasă până astăzi neîntrecută: *Déscription des médailles antiques*, Paris 1806—1811 [1]). Mionet cunoaşte monete din toate cele patru orașe grecești menționate mai sus, dar în corpul lucrării publică numai pe cele din Istria, Callatia și Dionysopolis, pe câtă vreme cele din Tomi se găsesc numai în supliment [2]).

Ca o întregire a lui Mionet, în ce privește monetele din Callatia, poate fi considerat articolul arheologului francez Millin, *Notice sur des médailles inédites de Callatia*, publicat în 1815, în care se descriu un număr de piese, necunoscute până atunci, ale acestui oraş [3]).

Cu mult mai multe piese inedite a publicat ceva mai înainte neobositul numismat italian, abatele Domenico Sestini. In *Catalogul muzeului Hedervary* și în *Catalogul muzeului Chaudoir*, amândouă redactate de el, cum și în *Lettere e dissertazioni numismatiche* se găsesc descrise și comentate cu multă exactitate și cu deplină conştiinciozitate monete din toate orașele vechi dobrogene, fapt care a contribuit într'o mare măsură la completarea cunoştințelor numismaților asupra monetăriei antice din Dobrogea [4]).

In timpul acesta evenimente politice și militare de mare însemnătate, petrecute în preajma Dobrogei, atrag tot mai mult atențiunea asupra ei și asupra bogățiilor ei arheologice. După ce Rușii anexează Basarabia la 1812, devin vecini cu Dobrogea și propaganda rusească se intensifică în această regiune. Un nou răsboiu cu Turcii se declară în 1828 și acesta dă prilej atât ofițerilor ruși cât și ofițerilor apuseni cari se găseau în armata turcească, cum erà Moltke, să cerceteze și să studieze Dobrogea. Dar deşi ei se ocupă. cu acest prilej, de diferitele monumente arheologice de aici, nu amintesc nimic despre monetele vechi, cari cu toate acestea erau destul de căutate și îmbogățiau mereu muzeele și colecțiunile particulare din centrul și apusul Europei, ca și pe cele din Rusia.

Abià în anul 1839 guvernatorul rusesc al Basarabiei a însărcinat o comisiune de arheologi ruși să facă săpături în Insula Șerpilor, spre a scoate la iveală monumentele antice ce se credeà că sunt îngropate în această insulă izolată, unde a fost odinioară un vestit templu al lui Ahile. Săpăturile acestea, cari s'au prelungit până la 1850, au dat la lumină și vreo 2000 de monete antice, cari au intrat în cea mai mare parte în muzeul din Odesa. Ele au fost descrise de numismatul rus N. Murzakewicz, care a constatat că unele provin din localitățile dobrogene: Istria, Callatia, Tomi și Dionysopolis; altele dela regele scit din Dobrogea: Canites; altele din orașele pontice Odessus, Mesembria, Anhial și Byzantium. Afară de acestea mai erau unele din orașele grecești din Peninsula Balcanică: Nicopolis ad Istrum, Adrianopolis și Mar-

[1]) In vol. I, p. 353 urm. și suppl. II, p. 64 urm.

[2]) Supplement, vol. II *passim*.

[3]) Publicat în *Magazin encyclopédique*, Paris, 1815.

[4]) Cf. Pick [și Regling], *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, I, 1 și 2 la orașele respective; cum și Babelon, *o. c.*, col. 194 urm.

-kianopolis, altele din localități mai depărtate europene și asiatice, ca Cyzicus, Lampsacus, Efes, Abydos, Pergam, Amastria, Nicomedia Bithiniei, Nicea, Adramitea, Apollonia din Caria, Prusia pe Ipsius, Tium, Patara, Pherae, Chios, Pylos, ori dela regi ai Bosforului ca Rometalkes, Inismeos, Helios și Kesmagakos [1]).

Cam în acelaş timp monetele orașelor dobrogene din colecția muzeului din Viena au fost studiate și publicate de Arneth [2]); iar o parte din cele aflătoare în muzeul din Odesa de contele Ouvaroff [3]).

Este interesant de constatat, că deși între anii 1864—1867 a lucrat în Dobrogea o misiune franceză, compusă din arheologii Engelhardt, Boissière, Baudry și Desjardins, făcând cercetări și săpături în toate localitățile antice mai însemnate, cu toate acestea ei n'au publicat despre monetele descoperite decât notițe sumare, însă au colectat un mare număr de piese pe cari le-a dus în Franța [4]).

Deasemenea nici învățatul austriac K. F. Peters, care a cercetat temeinic Dobrogea în 1864 și care aveà cunoștințe arheologice destul de serioase, nu amintește decât despre monetele antice ce se descoperiau mereu între ruinele vechiului Tomi. El spune că localitatea Cüstenge (actuala Constanța) este o comoară inepuizabilă de monete antice și că toți vizitatorii orașului și ai băilor de mare, cari sunt mai ales Bucureşteni și Gălățeni, țin să ia ca amintire măcar câteva piese de acestea [5]).

In schimb diverși numismați francezi, germani și englezi ca Sabatier, Friedländer, Vaux și Gardner publică între anii 1859—1876 un număr destul de mare de monete inedite, mai ales din Tomi, aducând noui contribuții la cunoaşterea monetăriei acestui oraș [6]).

După anexarea Dobrogei la România (1878), numismații noștri au avut și ei prilejul să se ocupe de monetele din această regiune. Cel dintâiu care le-a studiat a fost d-l M. C. Sutzu, care încă în 1881 a publicat un număr de piese inedite din Istria, Callatia și Tomi [7]). De acum înainte d-sa s'a devotat cu toată râvna colecționării și studiului monetelor dobrogene, publicând un număr însemnat de lucrări asupra lor. In aceste lucrări — apărute parte în revistele numismatice străine, parte în «Analele Academiei Române» și în «Buletinul Societății Numismatice Române» — d-l Sutzu nu s'a mulțumit numai să descrie monetele inedite ce le-a adunat, dar a căutat să le studieze în special din punct de vedere metrologic, spre a descoperì sistemele ponderale cărora aparțin și a puteà astfel precizà legăturile comerciale și culturale al orașelor grecești din Dobrogea cu cele din restul lumii grecești. In acest scop d-sa s'a interesat, cel dintâiu și de pondurile comerciale descoperite în aceste orașe, căutând să vadă ce relații există între ele și greutatea monetelor. Deasemenea s'a

[1]) Cf. *Zapiski*, III, p. 237 și *Descr. mus. Odess.*

[2]) In «Sitzungsberichte der Wiener Akademie», phil. hist. Cl., 1852, tom. IX.

[3]) In *Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale*, Odesa, 1855.

[4]) Cf. Boissière, *Rapport sur une mission archéologique* (în «Archives des missions scientif.», 1867, IV, p. 186) și Desjardins, *Voyages*, în «Revue Archéol.», 1868.

[5]) Peters, *Grundlinien zur Geographie u. Geologie der Dobrudscha*, Wien, 1867, p. 141. (61).

[6]) Friedländer, în «Annalen des Vereins f. Nassau. Alterthümer», 1859; Sabatier, în «Revue belge de numismat.», 1863; Vaux, în «Numismat. chronicle», 1869; Gardner, *ibidem*, 1876 (citate toate de Pick și Regling, *o. c.*, *passim*).

[7]) Soutzo, *Coup d'oeil sur les monuments antiques de Dobrodja*, în «Revue archéologique», 1881, p. 209 urm.

ocupat în mod special de monetele regilor sciți din Dobrogea, imitate după cele din orașele dobrogene și, desigur, chiar bătute în vreunul din aceste orașe, o problemă foarte interesantă în legătură cu numismatica și istoria antică a Dobrogei [1]).

Interesul ce l-au deșteptat în rândurile învățaților numeroasele lucrări asupra monetelor orașelor vechi din Dobrogea, a dat motiv redactării unui *corpus*, care să cuprindă descrierea tuturor pieselor cunoscute. Sarcina publicării acestei opere și-a luat-o Academia de Științe din Berlin, iar redactarea ei a fost încredințată d-lor B. Pick și Kurt Regling, doi dintre cei mai eminenți numismați germani. Primul volum al acestei importante opere a apărut în 1898 și cuprinde, dintre monetele dobrogene, pe cele ale orașelor Callatia, Dionysopolis și Istria; al doilea a ieșit abia după 12 ani, este redactat de d-l Regling și cuprinde monetele din Tomi [2]). Autorii nu s'au mulțumit însă să facă numai descrierea și clasificarea cronologică a tuturor monetelor bătute în aceste orașe în decursul antichității și cari se cunoșteau în momentul publicării acestei lucrări, ci pe baza informațiilor scoase din studiul monumentelor monetare și din scriitorii antici, au reconstituit, pe cât a fost posibil, istoria acestor vechi așezări grecești. Astfel opera lor a devenit baza oricărui studiu asupra monetelor și istoriei orașelor noastre dobrogene.

Incă îndată după apariția primului volum, alți numismați de ai noștri și străini, cari se ocupaseră de monetele antice din Dobrogea, au început să publice contribuțiuni la acest *corpus*.

Astfel la 1902 și 1903, Tacchella, pe atunci conservator al muzeului din Sofia, publică un număr de monete pontice găsite în sudul Dobrogei și din care multe erau de ale orașelor Istria, Callatia și Dionysopolis [3]). La 1903 și 1904 I. Brunšmid, directorul muzeului din Zagreb, descrie un număr însemnat de monete din aceleași orașe [4]). Tot atunci numismatul nostru W. Knechtel, publică o serie de monete inedite din Istria și Callatia [5]), iar la 1908 și 1915 aduce și alte completări la monetăria orașelor dobrogene [6]). In sfârșit în 1912 d. N. Mușmov publică monetele de acest fel aflătoare în muzeul din Sofia [7]). Contribuțiuni importante la monetăria orașului Tomi publică în 1907 d-l M. C. Sutzu, care de acum înainte

[1]) Lucrările d-lui Sutzu privitoare la monetele și pondurile orașelor dobrogene sunt: *Poids et monnaies de Tomis* în «Mémoires du Congres internat. de Numismatique de Paris» 1900; *Greutate de plumb din Tomis*, în «Buletinul Societ. Numism. Rom.», 1904, p. 6; *Monete inedite sau puțin cunoscute din urbele antice din Dobrogea*, acelaș «Buletin», 1907, p. 3 și 1908, p. 7; *Ponduri antice inedite din Tomis și Kallatis*, «Buletin», 1913, p. 3; *Monete inedite din orașele noastre pontice*, în «Analele Acad. Rom.», XXXV; *Contribuțiune la studiul pondurilor antice din orașele noastre pontice*, «Buletin», 1914, p. 1; *Ponduri și monete inedite din orașele noastre pontice*, «Buletin», 1915, p. 157; *Contribuțiunea numismaticei la istoria României transdunărene*, în «Analele Acad. Rom.», XXXVIII; *Monetele regilor sciți din Dobrogea*, «Buletin», 1916, p. 1.

[2]) *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, Dacien u. Moesien*, Bd. I, Hbd. 1 și 2, Berlin, 1898 și 1910. Parte din capitolele privitoare la monetele orașelor dobrogene s'a publicat în traducere românească de Knechtel, în «Buletinul Societ. Numism Rom.», 1911 p. 15, 1912 p. 17 și 1916 p. 20.

[3]) Tacchella, *Monnaies de la Mésie Inférieure*, în «Revue Numismatique», 1902, p. 368 și 1903 p. 203.

[4]) Brunsmid, *Unedierte Münzen von Dacien u. Moesien*, în «Numismatische Zeitschrift», XXXV și XXXVIII.

[5]) Knechtel, *Câteva monete inedite din Dacia și Moesia*, în «Buletinul Soc. Num. Rom.», 1904 p. 10.

[6]) Cf. «Buletinul Societ. Numism. Rom.», 1908 p. 30 și 1915 p. 1.

[7]) Mușmov, *Antičnitea moneti*, Sofia 1912.

urmăreşte cu cel mai mare interes descoperirile monetare din Dobrogea şi studiul acestor monumente, aducând mereu la cunoştinţa numismaţilor exemplare numeroase inedite sau variante interesante [1]). Monetele dobrogene au fost studiate cu interes şi de către Mgr. R. Netzhammer, un eminent arheolog şi neobosit cercetător al monumentelor noastre antice [2]); precum şi de apreciatul numismat d-l L. Ruzicka, autorul câtorva excelente şi importante contribuţiuni la studiul monetelor greceşti din ţările Peninsulei Balcanice [3]). In sfârşit autorul acestor rânduri, a avut şi el prilejul să dea la iveală câteva descrieri de monete pontice dobrogene, precum şi o scurtă lucrare de sinteză despre numismatica Dobrogei şi alta asupra monetăriei oraşelor greceşti de aici [4]).

Dar în afară de monetele oraşelor greceşti, şi alte monete dobrogene au atras atenţia numismaţilor noştri şi a celor străini. Un interes special au deşteptat monetele regilor sciţi cari au domnit prin veacul al III-lea în. d. Cr. în regiunea dintre Constanţa şi Balcic. Acestea au fost publicate mai întâiu de Tacchella [5]), pe urmă au adus contribuţiuni la studiul lor d-nii Regling [6]), Knechtel [7]) şi Netzhammer [8]), iar în 1916 d-l Sutzu a scris un important studiu de sinteză asupra monetăriei acestor regi [9]).

Spre a completà seria contribuţiilor la corpul monetelor dobrogene amintim, că în ultimii ani d-l Dr. G. Severeanu a publicat un studiu asupra drahmei istriane [10]) şi altul despre o monetă inedită din Callatia, cu tipul în legătură cu cultul Afroditei şi a lui Priap [11]); regretatul R. Münsterberg, câteva monete noui din Istria [12]); noi am publicat un scurt studiu asupra celor mai vechi monete din Istria [13]); iar d-l Valentin Bude un studiu interpretativ al tipului monetelor de argint din Istria [14]).

De altă parte d-l Muşmov a adus în 1922 alte contribuţii la monetăria oraşelor dobrogene, pe baza unui important tezaur descoperit în Bulgaria [15]).

Cât priveşte celelalte monete antice din Dobrogea, greco-macedonene şi romane, informaţiile ce s'au publicat până acum asupra lor sunt extrem de reduse.

[1]) V. mai sus p. 306 n. 1.

[2]) Netzhammer, *Aus Rumänien*, I şi II *passim*; *Ceva nou despre Istros*, în «Revista Catolică», 1912, p. 355. *Ce-mi povestesc monetele mele din Tomis?* Ibidem, p. 487; *Mărunţişuri arheologice*, Ibidem, 1914 p. 127; *Dioscurii în Tomis*, în «Buletinul Societ. Numism. Rom.», 1913 p. 29; *Eine Münze von Istros barbarischen Ursprungs* în «Buletinul Societ. Numism. Rom». XXII (1927) p. 12.

[3]) Ruzicka, *Inedierte Münzen von Kallatis*, în «Zeitschrift f. Numismatik», 1913 p. 293. *Inedita aus Moesia inferior*, în «Numismatische Zeitschrift», 1917 şi în «Vjesnik», Zagreb XV/1927).

[4]) Moisil, *Creşterea Colecţiunilor Academiei Române*, 1912—1915; *Numismatica Dobrogei*, în «Arhiva Dobrogei», 1915; *Cele mai vechi ateliere monetare dela noi*, în «Convorbiri Literare», 1915, p. 293.

[5]) Tacchella, *Acrosandre, roi des Gétes?* în «Revue Numismatique», 1900, p. 397 şi tab. XII; *Cinq rois de Gètes*, în «Revue Numismatique», 1903, p. 31 şi tab. V.

[6]) Regling, *Corolla numismatica*, p. 261.

[7]) Knechtel, *O monetă scitică a Regelui Kanita*. în «Revista Catolică», 1912, p. 209.

[8]) Netzhammer, *Mărunţişuri arheologice*, în «Rev. Catolică», 1913, p. 127.

[9]) Sutzu, *Contribuţiunea numismaticei*, în «Anal. Acad. Rom», XXXVIII; Cf. şi *Monetele regilor sciţi din Dobrogea*, în «Bulet. Soc. Num. Rom.», 1916, p. 1.

[10]) In «Bulet. Soc. Num. Rom.», XV (1920), p. 20.

[11]) *Ibidem*, XX (1925), p. 16.

[12]) *Ibidem*, XVI (1921), p. 47.

[13]) *Ibidem* p. 108.

[14]) *Ibidem*, XX (1925), p. 40.

[15]) Muşmov, *Trouvaille de monnaies de la Mésie inférieure*, în «Revue numismatique», Paris, 1922.

Cele privitoare la tezaurele monetare descoperite acolo le-am adunat și publicat noi sub titlul de *Monete și tezaure monetare din România* [1]); iar altele le-am descris în «*Convorbiri Literare*» [2]).

Monetele pe cari le-au dat la iveală săpăturile făcute de V. Pârvan la Ulmetum s'au publicat în «Analele Academiei Române» [3]). Iar câteva tezaure descoperite în anii din urmă au rămas până acum nepublicate.

Și mai reduse sunt informațiile despre monetele bizantine și medievale găsite în Dobrogea și numai despre monetele vechi românești de acolo avem oarecari relații mai complecte. Ele au fost date de noi în mai multe studii asupra tezaurelor de monete vechi românești descoperite în diferite regiuni ale Dobrogei, tezaure cari dovedesc nu numai stăpânirea efectivă a Domnilor români asupra acestei provincii, dar și întinsa circulație a monetelor românești în comerțul de tranzit de aici [4]).

După cum se vede, dintre toate monetele dobrogene, cele ale orașelor grecești au atras mai mult atențiunea învățaților; celelalte nu au fost decât prea puțin urmărite și numai o mică parte au fost studiate. Cu toate acestea pentru cunoașterea istoriei Dobrogei este de mare importanță să se știe, ce fel de monete s'au găsit în diferite localități și deci ar fi de dorit, ca descoperirile de monete dobrogene să fie urmărite de aproape și totdeauna când se publică descrierea lor, să se menționeze locul de proveniență.

3. *Tezaure monetare*

O valoare deosebită au pentru istoria politică și culturală a Dobrogei tezaurele de monete ce se găsesc ascunse în pământul ei. Cu ajutorul lor se poate fixà nu numai situația monetară a acestei regiuni în anumite epoce, dar și starea politică, relațiile comerciale și influențele culturale. Tot ele ne descoperă adeseori evenimente necunoscute din istoria Dobrogei, sau ne permit să lămurim altele numai puțin cunoscute. Cu toate acestea tezaurele monetare dobrogene n'au fost urmărite până acum cu destulă atențiune, așà că multe s'au împrăștiat fără de nici un folos pentru știință; dar nici acelea cari au intrat în mâinele oamenilor pricepuți n'a fost totdeauna studiate și publicate. Astfel, deși avem indicațiuni despre un mare număr de descoperiri de tezaure, nu cunoaștem bine decât prea puține din ele.

Un tezaur care prezintă un interes particular pentru numismatica antică a Dobrogei este cel ce s'a descoperit la Cuzgun (județul Constanța) prin anul 1905. El conțineà vreo 2000 de monete de argint din Apollonia (Tracia), Mesembria și Istria, printre cari erau amestecați vreo 20 ciziceni de electru [5]). Piesele din urmă nu erau

1) «*Buletin*» X (1913)—XIII (1916) *passim*.

2) Monete romane descoperite la Măcin, în «Conv. Lit.», XLIII, 1, p. 751; altele istriane găsite la Dăieni, *ibid.*, 2, p. 681.

3) *Cetatea Ulmetum*, în «An. Acad. Rom.», XXXIV p. 556; XXXVI, p. 299 și XXXVII, p. 281

4) Const. Moisil, *Monete vechi românești găsite în Dobrogea*, în «Conv. Lit.», XL. p. 1120; *Cele mai vechi monete muntene*, ibid. XLIi, 1, p. 588; *Monetele lui Mircea cel Mare*, ibid. XLII, 2, p. 413; *Considerațiuni asupra monetelor lui Mircea cel Bătrân*, în «Bulet. Soc. Num. Rom.», X (1913), p. *8*; *Monetăria Țării Românești sub dinastia Basarabilor*, în «Anuarul inst. de ist. națion.», Cluj, III (1924) p. 107 urm. și ediție separată.

5) Moisil, *Monete și Tezaure monetare*, în «Bulet. Soc. Num. Rom.», 1913, p. 63.

anterioare veacului al V-lea în. d. Cr. şi contează printre cele mai rari monete greceşti; ele au fost achiziţionate de eruditul numismat rus, marele duce Alexe Mihailovici, cu ocazia vizitei flotei ruseşti în portul Constanţa. Monetele celelalte sunt din veacul al III-lea în. d. Cr. şi au o importanţă mai mică. Găsirea împreună a unor monete contimporane din Appollonia, Messembria şi Istria într'un tezaur dobrogean, dovedeşte întrebuinţarea lor simultană în comerţul local din acel timp şi deci strânsele relaţiuni negustoreşti între cele trei oraşe pontice. Iar aflarea împreună cu ele a cizicenilor mult mai vechi, probează că aceste monete de electru aveau curs pe piaţă mult timp după emiterea lor.

Alt tezaur de monete antice, despre care însă nu avem decât o informaţiune sumară, s'a găsit la Anadolchioi (judeţul Constanţa) prin 1895. El se compuneà din vreo 1.000 de stateri de aur macedoneni, dela Filip II şi Alexandru cel Mare [1]). Probabil trebuie să vedem într'însul averea unui negustor bogat din Tomi, căci localitatea unde s'a găsit, este în imediata apropiere de ruinele acestui oraş.

Monete de tip macedonean, dar de argint s'au găsit într'un tezaur dela Slava-Rusă, lângă Babadag (judeţul Tulcea), descoperit prin 1907. El cuprindeà câteva sute de stateri de argint dela Lysimac, regele Traciei, şi s'a împrăştiat imediat printre locuitori. Descoperirea lui acolo ar pledà pentru originea ante-romană a acestei localităţi [2]).

In sfârşit un alt tezaur de monete greceşti a fost găsit în 1909 la Dăieni (judeţul Tulcea). Monetele ce-l compuneau erau toate de argint, de ale oraşului Istria, şi au fost aduse de apă dintre ruinele cetăţii Beroe din apropiere, în urma unei ploi torenţiale[3]). Cum monetele sunt din veacul al II-lea în. d. Cr. probează sau că localitatea existà şi înainte de cucerirea romană, sau că aceste monete de argint au circulat până târziu în epoca fortificării ei de către Romani.

In 1916 s'a descoperit lângă Constanţa un foarte interesant tezaur de monete istriene de argint. El cuprindeà cam 110 piese din cari 108 erau drahme, iar 2 monete divizionare. Caracteristica acestor monete este că au fost îngropate înainte de a circulà şi că cel puţin 12 piese erau inedite la 1920, când tezaurul a fost publicat. După stil sunt din veacul al III-lea în. d. Cr. [4]).

In legătură cu tezaurele de monete greceşti trebuie pus un tezaur de monete dace, descoperit în judeţul Constanţa la 1903. El cuprindeà 240 piese de argint, imitaţii barbare după tetradrahmele lui Filip II. Tipurile sunt foarte degenerate, iar în locul călăreţului de pe revers se aflà două sau trei globule [5]).

Dintre tezaurele de monete romane nu cunoaştem decât foarte puţine şi mai ales din epocile târzii. Un mic tezaur cu monete de bronz dela Traian şi Adrian, între cari şi o monetă istriană de argint s'a găsit în 1913 la Dăieni (judeţul Tulcea) [6]). Aflarea unei monete istriane împreună cu monete din veacul al II-lea d. Cr., dovedeşte că până târziu în epoca romană monetele greceşti de argint au circulat în Dobrogea, după cum dealtfel monetele greceşti au circulat şi în alte părţi ale imperiului roman.

[1]) Moisil, în «Buletin» 1913, p. 63.
[2]) Moisil, *Ibidem*, 1916, p. 42.
[3]) Moisil, *Ibidem*, 1913, p. 22.
[4]) Publicat de Dr. G. Severeanu în «Bulet. Soc. Numism. Rom.», XV (1920), p. 20.
[5]) Moisil, *Ibidem*, p. 21.
[6]) Moisil, *Ibidem*, 1914, p. 22.

Un alt tezaur, acesta de monete constantiniane, s'a descoperit la Măcin (județul Tulcea) în 1908. Cele câteva sute de piese erau de bronz, însă acoperite cu un strat de argint, ceeace dovedește că au fost fabricate pentru a servì ca monete de argint [1]). Găsirea tezaurului între ruinele vechii cetăți romane Arrubium, trebuie pusă în legătură cu restaurarea limesului dunărean de către Constantin cel Mare și urmașii săi.

Tot monete dela acești împărați cuprindeà și un tezaur mai mic găsit la Nalbant (județul Tulcea) în 1910 [2]). El confirmă existența unei așezări romane în această localitate izolată din nordul Dobrogei.

Dintr'o epocă mai târzie de restaurare a limesului dobrogean este tezaurul găsit în ruinele dela Satu-Nou (județul Tulcea), în 1912. El se compuneà din 25 piese de bronz dela împăratul Justinian [3]).

Cu mult posterior este tezaurul descoperit la Cilibichioi (județul Constanța), format din un mare număr de piese mici de bronz dela împăratul bizantin Leon I [4]). Iar un alt tezaur găsit la Isaccea în 1913, conțineà monete bizantine și mai noui, dela împărații Comneni din veacul al XI-lea [5]). Deasemenea un mare tezaur găsit în anul 1927 lângă Silistra conțineà monete bizantine de aur, însoțite de obiecte de podoabă de aur. Dintre monete numai 28 au putut fi achiziționate și ele sunt tot dela împărații Comneni din veacul al XI-lea. Și unul și celălalt probează circulația monetelor bizantine în ținutul nostru până târziu în evul mediu.

Dintre tezaurele de monete românești abià două sunt cunoscute. Primul, găsit pe dealul Bădila (lângă Niculițel, județul Tulcea) în 1907, conțineà câteva mii de monete dela Mircea cel Bătrân, însoțite de monete dela Petru Mușat al Moldovei și Ludovic cel Mare al Ungariei [6]). Al doilea, descoperit în 1916 lângă Silistra, cuprindeà vreo mie de monete bulgărești dela țarii Alexandru și Sracimir, amestecate cu câteva sute de monete românești dela Vlaicu Vodă, Radu I, Dan I și Mircea cel Bătrân [7]). Marele număr de monete românești din aceste tezaure, găsite unul pe drumul principal ce duceà din Basarabia în Dobrogea prin vadul dela Oblucița (Isaccea), celălalt pe alt drum principal ce treceà din Muntenia în Dobrogea pe la Silistra, dovedesc nu numai strânsele legături politice între Dobrogea și Muntenia în vremea primilor Basarabi, dar și o circulație abundentă a monetelor românești în provincia lor transdanubiană.

Este demn de menționat, că toate tezaurele enumărate mai sus, se datoresc unor descoperiri întâmplătoare și că nu avem nici o informațiune despre vreo astfel de comoară, ce s'ar fi găsit cu ocazia numeroaselor săpături, întreprinse de arheologii noștri, oficiali sau amatori, în diferitele regiuni ale Dobrogei. Aceasta este o indicațiune foarte prețioasă cu privire la importanța descoperirilor întâmplătoare și la necesitatea de a se luà cele mai întinse măsuri, ca astfel de descoperiri să nu rămâne necunoscute specialiștilor.

[1]) Moisil, în «Convorbiri Literare», XLIII, p. 751.

[2]) Moisil, *Monete și Tezaure monetare*, în «Buletinul Soc. Num. Rom.», 1914, p. 55.

[3]) Moisil, *Ibidem.*

[4]) Moisil, *Ibidem*, 1913, p. 21.

[5]) Moisil, *Ibidem*, 1914, p. 25.

[6]) Moisil, în «Convorbiri Literare», XL, p. 1120; XLII, 1, p. 588 și 2, p. 413. Cf. și *Creșterea Colecțiilor Academiei Române*, 1911.

[7]) Moisil, *Monete și Tezaure monetare*, în «Buletin», 1916, p. 43. Informația aceasta trebuie rectificată în sensul, că ulterior am aflat, că pe lângă monetele bulgărești erau în acest tezaur și piese românești dela Domnii contimporani.

De altă parte trebuie să ţinem seamă că tezaurele cunoscute nu constituie decât o mică parte din descoperirile monetare făcute în Dobrogea. Obiceiul de a-se topì monetele vechi ce se găsesc întâmplător — amintit de La Motraye — a existat totdeauna în Dobrogea şi din această cauză numai puţine tezaure monetare au putut fi cunoscute de colecţionarii noştri, cele mai multe fiind topite sau înstrăinate înainte ca ei să poată prinde de veste.

Dacă aruncăm o privire asupra localităţilor cari au dat la iveală tezaure monetare, constatăm că acestea provin parte din vechile aşezări mai importante ale Dobrogei, parte din localităţi situate dealungul principalelor drumuri ce străbăteau în vechime ţinutul nostru în toate direcţiunile. In special numeroase sunt tezaurele găsite în localităţile de pe malul Dunării, pe unde, se ştie, că trecea drumul comercial cel mai important, care legà Dobrogea cu restul lumii. Astfel este de presupus, că cea mai mare parte din tezaure nu sunt altceva, decât depozite comerciale, ascunse pentru siguranţă în pământ, şi rămase acolo din anumite cauze. Dealtfel faptul că cele mai multe din ele s'au găsit aşezate în vase de lut — obiceiu vechi pentru păstrarea banilor — probează şi el, că erau depozite monetare îngropate intenţionat. Prin urmare monetele din aceste tezaure reprezintă în mod fidel speciile monetare, cari circulau în ţinutul nostru în epocile când au fost îngropate tezaurele.

Constatările ce facem permit să ne dăm şi mai bine seama, de marea importanţă ce au pentru ştiinţă tezaurele monetare şi de nevoia ce se simte, ca toţi oamenii luminaţi să conlucreze la descoperirea şi salvarea de distrugere sau înstrăinare a acestor comori.

Dar în afară de tezaure, din pământul Dobrogei s'au scos nenumărate monete singuratice sau unite la întâmplare în grupuri mai mici ori mai mari. Se înţelege că cele mai multe piese de acestea s'au găsit între ruinele aşezărilor antice şi medievale şi în punctele cari au fost odinioară centre comerciale sau militare. Dar trebuie să accentuăm, că şi în alte locuri mai izolate, retrase prin fundurile văilor sau prin grindurile bălţilor, s'au descoperit adeseori monumente monetare din cele mai interesante. Această profuziune de monete este dovada cea mai strălucită de întinsa întrebuinţare a acestui instrument comercial în Dobrogea, consecinţă naturală a rolului economic important, pe care ţinutul dela gurile Dunării l-a avut, atât în cursul antichităţii cât şi în timpurile mai noui, în mişcarea comercială şi culturală din răsăritul Europei.

INCEPUTURILE MONETEI ÎN DOBROGEA

1. *Schimbul în natură şi obiectele-monetă*

Prin situaţia ei geografică la gurile Dunării şi la Marea Neagră, prin porturile ei admirabile şi prin bogăţiile ei naturale, Dobrogea a avut din vremuri foarte vechi contact cu comerţul mondial şi deci a cunoscut mijloacele de schimb pe cari acest comerţ le-a întrebuinţat în diferite epoci.

Este sigur, că Fenicienii, primul popor din antichitate care a reuşit să întemeieze un comerţ mondial, cunoşteau Marea Neagră şi aveau contuare la gurile Dunării. Dar în timpul când ei stăpâneau traficul lumii (veacul al XI-lea—VIII-lea în. d. Cr.)

nu se cunoşteà încă moneta, şi tranzacţiile se făceau parte prin schimb în natură, *trocul*, parte prin anumite obiecte de utilitate şi de podoabă, cari câştigaseră rolul de măsuri de valoare, *obiectele-monetă* [1]).

Cercetările preistorice făcute până acum în Dobrogea nu ne permit să precizăm cari obiecte-monetă s'au întrebuinţat mai mult în această regiune, dar probabil că securile de bronz, iar de altă parte brăţările de bronz şi inelele de aur şi de argint — obiecte cari s'au utilizat şi în Dacia ca mijloace de schimb — au avut acest rol şi în Dobrogea.

Se înţelege că după ce Grecii au înlăturat pe Fenicieni din Marea Neagră şi au pus ei mâna pe comerţul de aici, s'a continuat schimbul în natură şi prin obiecte-monetă, mai întâiu din cauză că moneta propriu zisă n'a fost inventată de Greci decât pe la anul 700 în. d. Cr., şi al doilea, fiindcă răspândirea ei în comerţul mondial nu s'a făcut decât încet şi treptat.

Este adevărat că Grecii au înfiinţat colonii în Dobrogea încă pe la jumătatea veacului al VII-lea în. d. Cr., — deci după invenţia monetei — şi că cele mai vechi din ele, Istria şi Callatia, luaseră un mare avânt încă în veacul al VI-lea, dar cu toate acestea a trebuit să treacă încă cel puţin două veacuri până când aceste colonii să întrebuinţeze moneta în relaţiile lor comerciale.

In veacul al VII-lea şi al VI-lea întrebuinţarea monetei în lumea greacă s'a mărginit numai la marile centre comerciale din Grecia europeană şi din Asia Mică; chiar în Macedonia nu se cunosc monete înainte de anul 500 în. d. Cr. [2]).

Prin urmare în toată această perioadă traficul cu coloniile greceşti dela Marea Neagră se făceà prin schimbul în natură, combinat cu schimbul prin obiecte-monetă.

2. *Primele monete*

In veacul al V-lea în. d. Cr. intervine o mare schimbare în situaţia mijloacelor de schimb întrebuinţate în Dobrogea, prin faptul că acum încep să apară în comerţ monetele.

Se pare că primele monete ce s'au introdus în Dobrogea au fost de aur, şi anume staterii de electru (aur albicios) ai oraşului Cyzicus de pe coasta Asiei Mici. Acest oraş a avut şi în timpurile mai târzii relaţiuni comerciale şi culturale foarte strânse cu oraşele greceşti din Dobrogea [3]), iar faptul că primele monete ce au circulat în această regiune sunt cyzicenii de electru dovedeşte că aceste relaţii existau şi în timpurile mai vechi.

Este adevărat că până acum nu s'a descoperit nici un tezaur de astfel de monete, care să confirme circulaţia lor în veacul al V-lea în Dobrogea, dar piesele izolate ce s'au găsit în diferite localităţi şi cari au toate caracteristicele cyzicenilor din acest veac, ar puteà servì ca probă că staterii de electru din Cyzicus au fost primele

[1]) Asupra diferitelor mijloace de schimb din timpurile preistorice v. K. Regling în Ebert, «Reallexikon der Vorgeschichte», IV, cuv. *Geld*. Pentru cele din Dacia cf. Pârvan, *Getica*, pp. 19, 386, 405 urm.

[2]) Cf. Svoronos, *L'hellenisme primitif de la Macédoine*, Paris, 1919, unde deşi se exagerează vechimea monetelor macedonene, totuş rezultă că nu sunt anterioare acestei date.

[3]) Cf. Pârvan. *Histria* VII p. 26 urm.

monete de aur cunoscute în această provincie. Dealtfel aceste monete erau în timpul de care vorbim cele mai mult intrebuințate în comerțul Mării Negre și deaceea există o foarte mare probabilitate că au circulat și în Dobrogea. Ele prezintă pe față un cap de zeu, un pescar, un leu, un berbec, un taur, un sfinx, o pasăre, un coif, o liră, o proră de corabie, etc., însoțite totdeauna de un pește (lacherdă) care este simbolul orașului Cyzicus, iar pe revers unul sau mai multe pătrate adâncite de diferite forme. Execuția îngrijită și greutatea lor ridicată și constantă a făcut din acești stateri moneta cea mai apreciată în comerț un timp foarte îndelungat [1]).

Ar fi fost natural și logic ca orașele grecești din Dobrogea să fi introdus, cel puțin la început, monetele metropolelor lor. Istria erà o colonie a Miletului, Callatia erà o colonie a Heracleei Pontice; amândouă aceste metropole au emis monete încă din veacul al VII-lea și deci ne-am fi putut așteptà să găsim în coloniile lor dobrogene un număr cât mai mare de monete de ale acestor importante centre comerciale. Dar în realitate nici în Istria nu s'au găsit monete milesiene, nici în Callatia monete de ale Heracleei, ceeace dovedește că, dacă din punct de vedere religios și național coloniștii păstrau legături strânse cu metropolele, în schimb relații comerciale legau cu acele orașe cari aveau interese economice mai mari în regiunile noastre sau făceau comerț mai întins în aceste părți. Astfel se explică de ce primele monete ce au circulat în Dobrogea în loc să fie staterii din Milet sau din Heracleea, sunt cyzicenii de electru. (Tab. I fig. 1—2).

Cyzicenii descoperiți până acum în Dobrogea sunt puțini la număr; aceasta dovedește că în veacul al V-lea în. d. Cr. moneta se întrebuință numai în marile tranzacții, în special în cele de export, și că traficul mai mic, din interior, se făceà tot pe mijloacele de schimb cele vechi. Dealtfel acesta a fost peste tot locul mersul natural al întrebuințării monetei: ea n'a pătruns decât treptat în uzul publicului și vechile mijloace de schimb: trocul și obiectele-monetă s'au menținut încă foarte multă vreme alăturea de monetă [2]).

O intensificare ceva mai largă a circulației monetare în Dobrogea s'a produs pe la sfârșitul veacului al V-lea, când se introduc monetele de argint. Este interesant de constatat că primele monete de argint introduse în comerțul dobrogean n'au fost monete străine, ca cele de electru, deși în timpul acesta nu numai centrele mai însemnate din Grecia, Asia Mică, Italia sudică și din Macedonia întrebuințau în mod curent moneda, dar însăși coloniile grecești de pe coasta europeană a Mării Negre, din vecinătatea Dobrogei, ca Appollonia, Mesembria și Olbia băteau monete proprii de argint [3]). Nu s'a găsit însă până acum în Dobrogea nici un tezaur de monete de argint din veacul al V-lea în. d. Cr. ceeace dovedește că până la anul 400 n'au circulat aici monete străine de argint. In schimb unul dintre orașele dobrogene, Istria, a început să bată către sfârșitul acestui veac monete de argint, cari pot fi considerate drept primele monete de acest metal ce au circulat în Dobrogea.

[1]) Cf. Greenwell, *Electrum coinage of Cyzicus*, London, 1887; Babelon *Traité* II 1 col. 149 urm. și K. Regling, cuv. *Kyzicener* în Paully-Wissowa, «Realencyklop. d. Klass. Altert.», Hlb. 23 p. 1124.

[2]) Cf. Regling cuv. *Geld* în Ebert, «Reallexikon der Vorgeschichte», IV

[3]) Head, *Historia numorum* la orașele respective.

3. *Infiinţarea monetăriei din Istria.*

Aşezată într'o poziţie din cele mai favorabile pentru comerţ, pe malul mării, în apropiere de gura «sfântă» a Dunării — actualul braţ Sf. Gheorghe — şi având la spate o regiune agricolă extrem de fertilă, colonia grecească din Istria a putut să se desvolte repede atât pe terenul economic cât şi pe cel cultural. Monumentele istorice, descoperite în ruinele acestui oraş — ruini formidabile ce se întind pe o suprafaţă de zeci de hectare — ne permit să ne dăm seamă nu numai de puterea şi importanţa ce a avut-o în antichitate, dar şi de vechimea unei culturi superioare aici şi a relaţiilor comerciale şi culturale cu lumea greacă [1]).

Acestei situaţii înfloritoare trebuie să-i atribuim faptul, că dintre toate oraşele greceşti din Dobrogea, Istria a fost cel dintâiu care a bătut monetă. Este adevărat, că nu avem nici o informaţie literară despre data înfiinţării acestei monetării, dar studiul monetelor istriane a dovedit în chip incontestabil, că ea există pe la anul 400 în. d. Cr. [2]). Părerea noastră este, că cele dintâiu monete istriane sunt ceva mai vechi şi că monetăria din acest oraş trebuie să se fi înfiinţat cam în acelaş timp cu monetăriile din Apollonia şi Mesembria, adică imediat după anul 450 în d. Cr.

Primele piese ce s'au bătut în monetăria din Istria au fost drahme de argint, cari prezintă atât pe faţă cât şi pe revers tipuri arhaice, puţin obişnuite în monetăria greacă. Pe faţă ele înfăţişază două capete bărbăteşti tinere aşezate invers unul faţă de celălalt, iar pe revers o acvilă de mare ciugulind un delfin şi legenda *ΙΣΤΡΙ*, numele oraşului. (Tab. l. fig. 3-4) Acest din urmă tip se întâlneşte şi în monetăria oraşului Olbia dela gura Niprului şi a oraşului Sinope de pe ţărmul asiatic al Mării Negre.

Dovada necontestată că aceste drahme datează dinainte de anul 400 în, d. Cr. este în primul rând pătratul adâncit *(quadratum incusum)* în care este fixat tipul de pe revers, în al doilea rând stilul arhaic şi tehnica cu care sunt executate, iar în al treilea rând greutatea lor.

Este îndeobşte cunoscut că pătratul adâncit este o caracteristică a monetelor din prima epocă dela invenţia acestui mijloc de schimb şi că nici o piesă posterioară veacului al V-lea nu prezintă această particularitate [3]). Astfel faptul că-l întâlnim pe cele dintâi drahme din Istria este o probă evidentă că sunt anterioare anului 400. De altă parte stilul lor este în concordanţă cu epoca de care vorbim, iar tehnica lor artistică este cea obişnuită în aceă epocă. In sfârşit greutatea lor de 8 gr. 36—8 gr. 26 este în legătură cu valuta feniciană, care domină în veacul al V-lea monetăria de argint din regiunile nordice ale comerţului grecesc, şi care n'a fost înlocuită decât mai târziu cu valuta atică, adoptată pentru prima oară de regele macedonean Alexandru cel Mare.

[1]) Datele istorice privitoare la înfiinţarea şi desvoltarea oraşului le dă Pick, *o. c.*, I, 1 p. 139 urm., iar monumentele cele mai vechi găsite în ruinele ei — mai ales vase şi statuete de lut din veacul al VII-lea şi al VI-lea în. d. Cr. sunt amintite şi descrise de Pârvan în *Histria* VII («An. Ac. Rom.», XXXVIII, p. 706) şi *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, Bucureşti 1923 p. 40 urm

[2]) Pick, *o. c.* I, 1, p. 147.

[3]) Babelon, *o. c.* I, 1, col. 930 urm. Singura excepţie o fac monetele de electru din Cyziens, cari au păstrat această particularitate arhaică până în veacul al III-lea.

De altfel drahmele din Istria bătute mai târziu, în veacul al IV-lea, sunt mult mai uşoare decât cele dintâi; greutatea lor abià atinge 6 gr. 70 şi deci sunt în legătură cu valuta atică.

Cât priveşte tipurile drahmelor istriane, ele sunt, după cum am spus mai sus, cu totul caracteristice şi în acelaş timp inspirate de preocupările comerciale ale orăşenilor.

Tipul de pe revers: o acvilă de mare ciugulind un delfin, a devenit stema oraşului Istria, căci îl găsim nu numai pe monete, dar şi pe alte monumente oficiale, cum este, de exemplu, stela de piatră pe care este scris decretul senatului istrian privitor la Aristogoras, aflătoare în Muzeul de Antichităţi din Bucureşti [1]). Este evident că această stemă simbolizează comerţul maritim al Istrienilor.

Tipul de pe faţa drahmelor: două capete bărbăteşti tinere, alăturate şi aşezate invers unul faţă de celălalt, este cu totul neobişnuit în monetăria greacă şi a dat prilej la numeroase ipoteze. Cele mai multe din aceste ipoteze caută să-l explice tot prin motive în legătură cu comerţul şi cu navigaţia pe dubla cale de apă ce stăteà la dispoziţia Istrienilor: Dunărea şi Marea Neagră [2]). Altele însă îl pun în legătură cu zeul soarelui, al cărui cult erà foarte răspândit în Istria [3]).

Am arătat în altă parte [4]), că pe prima serie de drahme istriane cele două capete bărbăteşti au pieptănătura cu totul deosebită. Capul din stânga, adică cel aşezat normal, poartă părul ridicat în sus, în formă de ţepe lungi şi ascuţite, pe câtă vreme cel din dreapta, aşezat invers, are părul pieptănat în bucle mici şi creţe, dispuse în formă de mici undulaţiuni [5]). Acest mod de reprezentare a celor două capete poate îndreptăţì următoarele ipoteze ce s'au emis în ultimul timp. Una formulată de d-l Dr. G. Severeanu şi completată de noi, că cele două capete ar înfăţişà zei ai navigaţiei pe Dunăre şi pe Mare, şi anume cel cu părul vâlvoiu, care exprimă furia, ar fi zeul provocător de furtuni, iar cel cu părul undulat, ar fi un zeu contrar, care potoleşte furtunile şi asigură liniştea apelor [6]). Cealaltă ipoteză, emisă de d-l Valentin Bude şi admisă şi de Monseniorul R. Netzhammer, consideră cele două capete ca reprezentări ale zeului solar, în sensul că unul din ele înfăţişază soarele răsărind, iar celălalt soarele apunând [6]).

Oricum ar fi, fapt este că acest tip este unic în numismatica greacă şi de aceea trebuie considerat ca un tip specific istrian şi deci cu atât mai greu de explicat.

Infiinţarea monetăriei din Istria are din punct de vedere economic e semnificaţie foarte importantă. Ea probează nu numai că negoţul istrian ajunsese la sfârşitul veacului al V-lea la o desvoltare însemnată, dar şi că întrebuinţarea monetei erà reclamată şi pentru tranzacţiile mai mici, pentru cari nu erà nevoie de monete de aur, ci erau suficiente monetele de argint. De sigur că aceste monete au fost utilizate în primul rând în traficul din interiorul oraşului şi apoi în tranzacţiile cu populaţia

[1]) Tocilescu în «*Arh. epigr. Mitth.*» VI (1882) 37,78.

[2]) V. toate aceste ipoteze la Pick, *o. c.* I, 1, p. 149 Cf. şi Bude, *O ipoteză nouă* în «Buletinul Societ. Numism. Rom.» XX (1925), p. 40.

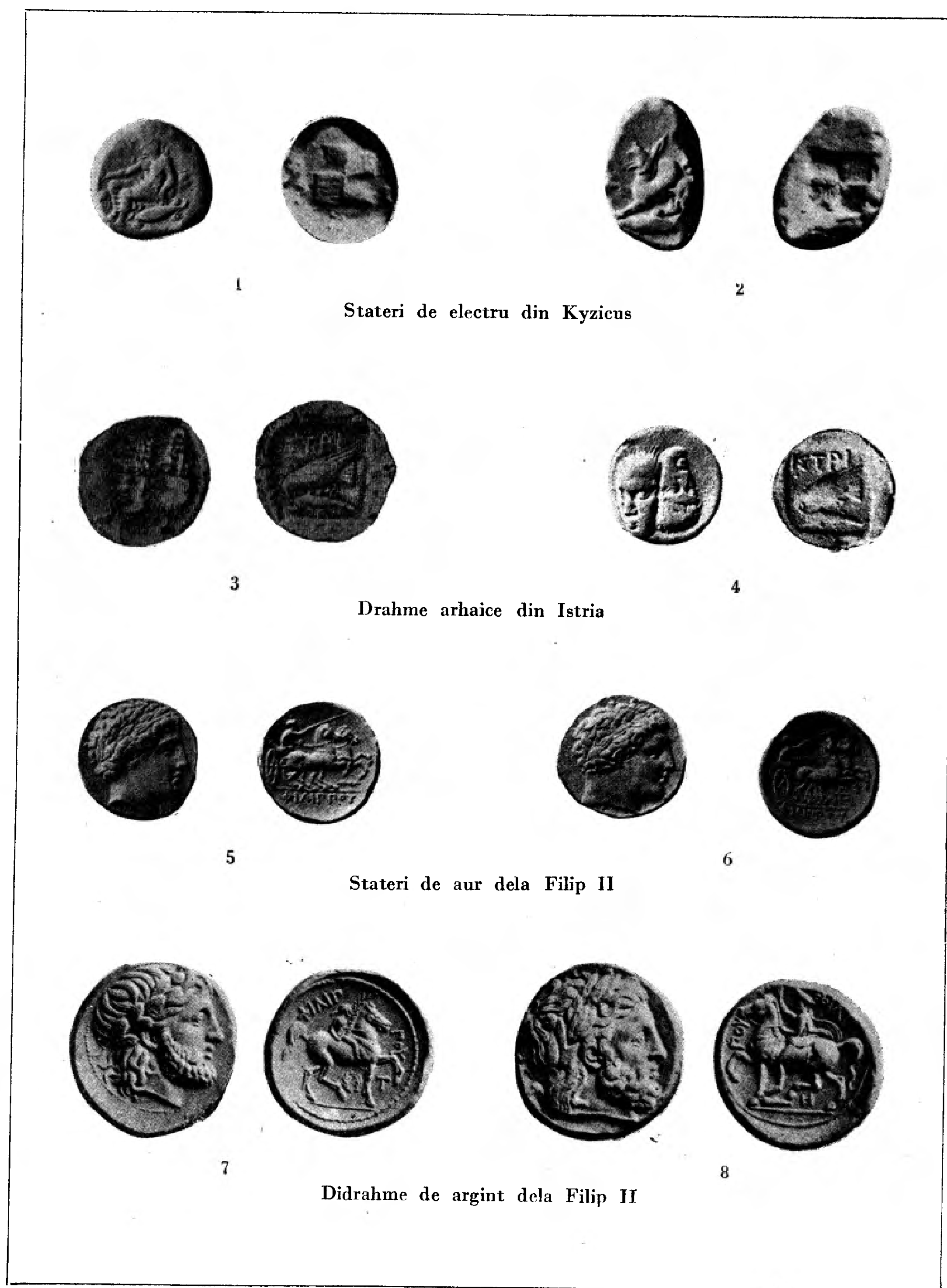
[3]) V. la Bude *o. c.*

[4]) Moisil, *Cele mai vechi monete din Istros* în «Buletin» XVI (1925), p. 108.

[5]) Moisil, *ibidem*, p 109.

[6]) Dr. G. Severeanu, *Drahma istriană*, în «Buletin». XV (1920), p. 21. Cf. Netzhammer, *ibidem*, XXII (1927) pag. 12. urm.

TABELA I.

1 2
Stateri de electru din Kyzicus

3 4
Drahme arhaice din Istria

5 6
Stateri de aur dela Filip II

7 8
Didrahme de argint dela Filip II

autohtonă din împrejurimi și numai târziu au început să fie primite și în comerțul cu regiunile mai îndepărtate [1]).

Nu este greu de înțeles de ce drahmele istriene nu au nici o legătură nici ca tipuri, nici ca greutate (și deci ca valută) cu monetele din metropola acestei colonii, Miletul. Monetăria din Istria a început să funcționeze în timpul când Miletul pierduse importanța comercială ce o avusese în veacul al VII-lea și al VI-lea. Se știe că, după răscoala Grecilor din Asia-mică împotriva Perșilor, Miletul a fost distrus de aceștia în anul 494 și nu s'a refăcut decât mai târziu, natural fără să-și mai poată câștigà situația economică și comercială de mai 'nainte. Deci în timpul când Istrienii și-au bătut primele monete, ei au trebuit să adopte sistemul monetar care predominà atunci în comerțul Mării Negre și acesta erà sistemul fenician, cu care primele serii de drahme istriene într'adevăr sunt în raport foarte strâns [2]).

De altfel drahmele istriene nu se acordă de loc cu etalonul milezian din veacul al V-lea [3]) și nici cu etalonul atic, adoptat de Milet după ce a intrat în confederațiunea ateniană (478) și menținut până la mijlocul veacului al IV-lea [4]).

INTENSIFICAREA CIRCULAȚIEI MONETARE

1. *Monetele regilor macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare.*

Introducerea staterilor de electru din Cyzicus în comerțul orașelor grecești din Dobrogea și punerea în circulație a drahmelor din Istria, n'a însemnat generalizarea întrebuințării monetei în toată Dobrogea, deoarece numai tranzacțiile mai importante și, în special, din orașele mai mari — deci în număr redus — puteau fi făcute în aceste monete. O intensificare a circulației monetare în sensul utilizării monetei și în tranzacțiile mai mici și a răspândirii ei și în centrele mai puțin însemnate, nu s'a produs decât atunci, când piețele dobrogene au fost invadate de o cantitate foarte mare de monete de aur, de argint și de bronz, cari au putut satisface nevoile comercianților de toate categoriile. Iar aceasta s'a întâmplat abià în a doua jumătate a veacului al IV-lea, când monetele regilor macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare au câștigat preponderanța în comerțul mondial.

In adevăr încă din primii ani ai domniei sale, Filip II a desvoltat nu numai o activitate politică foarte intensă asupra orașelor și statelor din Grecia și din nordul Peninsulei Balcanice, dar și o activitate comercială foarte prodigioasă. In acest scop el a emis un număr cu mult mai mare de monete, decât predecesorii săi, aruncându-le pe piețele grecești nu numai în vederea tranzacțiilor comerciale, dar și pentru câștigarea de partizani politici. Și astfel într'un timp relativ scurt moneta macedoneană a reușit să se introducă atât în Europa cât și în Asia-mică, câștigând o situație superioară față de celelalte monete.

Cele dintâiu monete bătute de Filip II au fost didrahmele de argint (piesele de două drahme, numite și stateri de argint), având pe față capul lui Zeus, iar pe revers un

[1]) In adevăr monetele istriene ce s'au găsit în afară de Dobrogea (în Dacia sau Moesia) sunt din veacul al III-lea sau al II-lea în d. Cr.

[2]) Cf. Pick, *o. c.* I, 1, p. 147.

[3]) Sistemul monetar milezian de argint la Babelon, *o. c.*, II, 1 col. 267.

[4]) Cf. Babelon, *ibid.* II 2 col. 1047 urm.

călăreț. In privința tipului de pe revers ele sunt de două feluri: pe unele călărețul ține în mână o ramură, pe altele are pe umeri o mantà și ține mâna dreaptă ridicată în sus. Amândouă au legenda *ΦΙΛΙΠΠΟΥ* (numele regelui) așezată totdeauna pe revers [1]).

Aceste două serii de didrahme se leagă și ca tipuri și ca stil de monetele de argint ale înaintașilor lui Filip II, iar ca greutate fac parte din sistemul eginetic. In orice caz atât calitatea argintului și greutatea constantă a pieselor, cât și frumusețea execuției, au contribuit ca ele să fie primite cu ușurință în comerț și să cucerească în curând piețele din nordul Greciei și din mările învecinate.

In Dobrogea s'au găsit mai ales didrahme de tipul I, cari sunt cele mai obișnuite și în Dacia. Cu toate acestea uneori am întâlnit și piese de tipul II. (Tab. I fig. 7-8).

Staterii de aur ai lui Filip II sunt ceva mai târzii decât didrahmele. După părerea celor mai mulți numismați emiterea lor trebuie pusă în legătură cu victoria lui Filip la jocurile olimpice (a. 356), din care cauză și tipul de pe revers reprezintă un car tras de doi cai (o bigă) în atitudinea de alergare la curse.

Deși emiși ceva mai târziu, staterii de aur ai lui Filip II s'au răspândit și ei foarte repede. De altfel ei nu erau de electru ca cizicenii, ci de aur bun; de altă parte valoarea lor erà identică cu a cyzicenilor de electru și a daricilor de aur, iar execuția foarte artistică. Pe față reprezentau capul lui Apollon, cu părul buclat legat cu o coroană de lauri, iar pe revers o bigă condusă de o Victorie, și jos legenda *ΦΙΛΙΠΠΟΥ*. (Tab. I fig. 5-6).

Este interesant de observat, că Filip II nu și-a pus nicăiri pe monete titlul de rege, *ΒΑΣΙΛΕΩΣ*, și aceasta probabil, spre a nu indispune pe Greci, asupra cărora urmăreà să-și impună eghemonia sa politică și economică.

Numărul staterilor de aur bătuți în timpul domniei lui Filip II a fost foarte mare. După siglele monetare puse pe reversul lor s'a putut constatà că cel puțin 12 ateliere din diferite regiuni ale Macedoniei, Traciei și Greciei au fabricat astfel de monete, iar din descoperirile monetare rezultă că ei s'au răspândit nu numai în Peninsula Balcanică și Grecia, dar și în Dacia și în sus pe valea Dunării, în nordul Mării Negre, în Asia-mică cum și în țările din bazenul apusean al Mediteranei. Sunt cele dintâi monete cari au avut o circulație atât de întinsă și de aceea numele de «filip» sau «filipeiu» *(φιλίππειος, philippaeus, philippus)* s'a generalizat atât de mult, încât a rămas în tot timpul antichității, și la Greci și la Romani, ca un nume generic pentru orice monetă de aur [2]). Nu este deci de mirare că și în Dobrogea s'au descoperit în diferite localități astfel de stateri de aur, cari în curând au înlocuit pe ciziceni în comerțul de export.

Filip II a bătut și monete divizionare de aur; de acestea însă nu s'au găsit în Dobrogea decât prea puține, nu pentrucă n'ar fi circulat, dar fiindcă piesele mici de orice metal se păstrează foarte greu.

Dar pentru intensificarea circulației monetare în Dobrogea, pe timpul lui Filip II, are o importanță foarte mare faptul, că acest rege a bătut și monete de bronz și că astfel de monete s'au găsit în număr destul de mare în provincia noastră. De sigur că monetele de bronz se întrebuințau în traficul mic, în tranzacțiile zilnice și

[1]) Pentru monetăria lui Filip II v. mai ales Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand*, Copenhaga 1855, p. 335 urm. și tablele. Pe monetele grecești numele emițătorului și al localității se puneau la genetiv.

[2]) Cf. Müller, *o. c.*, p. 351.

de mică importanță și deci apariția lor în Dobrogea este o probă evidentă, că în acest timp moneta a ajuns să fie aici un mijloc de schimb obișnuit și care se întrebuința în mod curent în toate tranzacțiile. Când spunem aceasta, ne gândim în primul rând la traficul locuitorilor din orașe, căci la sate se mai întrebuința, de sigur, schimbul în natură sau în obiecte-monetă, schimb care, propriu zis, a continuat să se întrebuințeze până în zilele noastre, într'o măsură mai mare sau mai redusă, la toate popoarele[1]).

Ele sunt de mai multe tipuri, dintre cari cel mai obișnuitare pe față capul lui Apollon, cum este pe staterii de aur, iar pe revers un călăreț, asemănător cu cel de pe didrahmele de argint [2]). In Dobrogea s'au găsit mai ales piese de tipul acesta și prezintă pentru noi o importanță foarte mare, căci sunt cele dintâi monete de bronz cari au circulat în această regiune, aducând o mare ușurință în traficul mic de aici.

Dealtfel răspândirea monetelor lui Filip II se explică și prin influența și autoritatea pe care marele rege mecedonean o dobândise asupra orașelor grecești și asupra populației autohtone de aici, Geții. Desele răsboaie ce le-a purtat cu popoarele din vecinătatea Dobrogei și succesele ce le-a câștigat în Grecia i-au adus nu numai faima până la gurile Dunării, dar au făcut ca cele mai multe orașe de pe coasta Mării Negre să se pună sub protectoratul său. In această situație Filip II a avut prilejul să intervină direct în unele evenimente ce s'au petrecut în Dobrogea. La gurile Dunării se stabilise mai de mult timp un număr de Sciți, emigrați din sudul Rusiei, și regele acestora, Atheas, reușise să-și impună dominația atât asupra Istriei — și probabil și asupra celorlalte orașe grecești de aici — cât și asupra statului get ce exista în această regiune. Geții ridicându-se cu războiu contra lui Atheas, acesta cere, prin mijlocirea orașului Apollonia, o colonie milesiană ca și Istria, ajutor dela Filip. Dar Atheas nerespectând convenția făcută cu Filip în momentul când i-a cerut concursul, acesta pornește în anul 339 cu răsboiu contra lui. Atheas este bătut și omorît, iar Macedonenii iau un mare număr de prizonieri sciți [3]). Deși Filip n'a putut profita de această victorie, căci la întoarcere spre casă a fost atacat și învins de Tribali [4]), totuș intervenția lui în Dobrogea n'a putut decât să-i întărească și mai mult autoritatea în această regiune, asigurând și comerțului macedonean o situație mult mai favorabilă.

Dealtfel dominația macedoneană în Dobrogea s'a consolidat definitiv câțiva ani în urmă, sub Alexandru cel Mare. De o parte luptele ce acesta le-a purtat cu Geții din dreapta și din stânga Dunării — regele macedonean a înaintat în anul 335 mai întâiu în delta Dunării și apoi a trecut și în câmpia Munteniei [5]) — de altă parte întemeierea marelui imperiu greco-persan, i-au dat lui Alexandru un prestigiu și o putere atât de mare, încât și orașele și popoarele dela gurile Dunării au trebuit să-i recunoască supremația.

In acelaș timp moneta macedoneană s'a răspândit și ea într'o măsură cu mult mai mare decât pe vremea lui Filip II, devenind o monetă universală. Dealtfel Alexandru a contribuit la aceasta și prin introducerea unei modificări importante în monetăria de argint macedoneană: piesele de argint emise de el nu mai au legătură

[1]) In privința aceasta v. Regling cuv. *Geld* în Ebert, *Reallexikon d. Vorgeschichte*, IV.

[2]) Müller, *o. c. p.* 339

[3]) Pârvan, *Getica*, p 51 urm ; Pick *o. c.* I, 1, p. 143. Interpretarea dată de Pârvan relațiilor privitoare la Atheas și la enigmaticul «rex Istrianorum», care nu poate fi decât get, este cea mai conformă cu realitatea.

[4]) Pârvan, *ibidem*, p. 53.

[5]) Pârvan, *ibidem*, p. 43 urm.

TABELA II.

9

10

Stater de aur și tetradrahmă de argint dela Alexandru cel Mare

11

Drahmă din Istria (serie nouă)

12

Drahmă din Callatia

13

14

Stater de aur și tetradrahmă de argint dela Lysimac.

15

Monetă barbară de argint
(imitație Filip II)

16

Tetradrahmă de argint din Thasos.

cu sistemul monetar din Egina, ca cele ale lui Filip II, ci sunt bătute după sistemul atic, care devenise predominant în Grecia în timpul eghemoniei ateniene și a rămas în această situație încă mult timp după căderea Atenei. In acest sistem monetar piesa principală nu erà didrahma, ca în sistemul eginetic, ci piesa de 4 drahme (tetradrahma), iar ca subdiviziune a ei drahma. Atât tetradrahmele cât și drahmele lui Alexandru cel Mare au aceleași tipuri, și anume: pe față capul lui Heracles acoperit cu blana leului nemean, iar pe revers Zeus șezând pe tron și ținând în mâna dreaptă acvila, iar în stânga sceptrul. Legenda, totdeauna pe revers, este: *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ* sau *ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ*. Ele cântăresc 16 gr. 50 — 17 gr. (Tab. II, fig. 10).

Staterii de aur ai lui Alexandru cel Mare fac parte din acelaș sistem ca și ai lui Filip II, dar diferă ca tipuri. Pe față reprezintă capul zeiței Athena, iar pe revers o Victorie în picioare, ținând în mâna dreaptă, intinsă, o coroană de lauri, iar în stânga un toiag de diferite forme. Și aici legenda este totdeauna pe revers: *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ*. Valoarea staterilor de aur ai lui Alexandru, cât și ai lui Filip II nu este deloc în contrazicere cu sistemul atic al monetelor de argint, căci cântăresc cam două drahme atice de aur, deaceea în comerț monetele de aur ale acestor doi regi au avut totdeauna acelaș curs. (Tab. II, fig. 9).

Se înțelege că Alexandru cel Mare a bătut și el monete de bronz, ca și Filip II. Ele prezintă pe față capul lui Heracles acoperit cu blana leului nemean, iar pe revers armele lui Heracles: măciuca și arcul pus în teacă. Și legendele acestora sunt totdeauna pe revers și conțin numai numele regelui: *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ* [1]).

Din studiul monetelor lui Alexandru cel Mare s'a constatat după cum erà și natural, că în timpul domniei lui s'a bătut o cantitate cu mult mai mare de monete, decât sub Filip, și că răspândirea acestor monete a fost cu mult mai intensă. De altă parte după moartea prematură a marelui rege s'a continuat încă multă vreme să se bată în diferite țări monete de aur și de argint cu tipurile monetelor lui, ceeace a contribuit și mai mult la generalizarea acestor monete în comerțul mondial [2]).

In Dobrogea s'au găsit deasemenea monete dela Alexandru cel Mare atât de aur, cât și de argint și de bronz. Ele dovedesc că intensificarea circulației monetare constatată sub Filip II a continuat sub Alexandru. Mare serviciu au adus în această privință mai ales drahmele de argint, cari fiind la îndemâna tuturor au devenit moneta curentă în Dobrogea, alăturea de drahmele istriane și de cele pe care a început să le emită tocmai în această epocă orașul Callatia. Deasemenea monetele de bronz ale lui Alexandru cel Mare au circulat și ele în mare cantitate în regiunea noastră, înlesnind comerțul de detaliu într'un timp când orașele dobrogene nu începuseră încă să emită monete de bronz.

2. *Monetele de argint din Istria și Callatia în veacul al IV-lea și al III-lea*

Introducerea monetelor macedonene în comerțul dobrogean n'a împiedecat pe Istrieni să continue a bate monete proprii.

[1]) Cf. pentru tot ce privește monetăria lui Alexandru cel Mare lucrarea fundamentală a lui Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand*, Copenhaga 1855.

[2]) Müller *o. c.* p. 72 urm.

Atât orașul Istria, cât și Callatia, deși au primit dominația macedoneană, și-au păstrat o autonomie deplină atât sub Filip II cât și sub Alexandru cel Mare[1]), iar avântul ce l-a luat comerțul Mării Negre în urma impulsului dat de către cei doi regi, cum și starea de siguranță ce s'a creat prin întinderea autorității lor în regiunea dela gurile Dunării, au contribuit ca orașele noastre să prospereze tot mai mult. Iar această prosperitate s'a manifestat în primul rând prin continuarea emisiunii de monete în Istria și prin înființarea unei monetării proprii în Callatia.

In ce privește monetăria istriană, ea nu s'a redus numai la continuarea emiterii drahmelor cunoscute, ci a bătut și piese divizionare de argint.

Atât drahmele cât și monetele divizionare de argint din Istria păstrează tipurile vechi: pe față cele două capete bărbătești, așezate invers unul față de celălalt, iar pe revers acvila ciugulind delfinul. Dar ele se deosebesc ca tehnică de cele din veacul al V-lea și dela începutul veacului al IV-lea. In primul rând pătratul adâncit de pe revers a dispărut cu totul sau abià este indicat; de altă parte pieptănătura capetelor de pe față nu mai este diferită, ci se prezintă la amândouă la fel, cu cărare la mijloc; în sfârșit pe revers se întâlnesc anumite sigle, puse sau sub delfin, sau lângă coada acvilei. Iar afară de acestea greutatea drahmelor noui este mult mai scăzută, decât a celor vechi: ea atinge cel mult 6 gr. 5—7 gr. [2]) (Tab. II fig. 11) urm.

Ca stil și ca execuție tehnică ele trădează epoca de strălucire artistică a gravurii în metal, care începe sub Filip II și se termină pe la mijlocul veacului al III-lea.

Emiterea de monete divizionare de argint în Istria probează și ea intensificarea circulației monetare în Dobrogea și pătrunderea uzului monetei în traficul de detaliu și prin urmare în clasele mai puțin bogate ale populației, fapt pe care l-am constatat mai sus.

Iar o confirmare tot atât de evidentă a acestui fapt ne-o dă înființarea în acest timp a monetăriei din Callatia.

Acest oraș, așezat pe locul Mangaliei actuale, erà o colonie a Heracleei Pontice. Intemeierea lui nu pare a fi fost mult mai recentă ca a Istriei, iar poziția extrem de favorabilă ce o aveà ca port la mare, și ca schelă a unei regiuni foarte fertile, i-a dat putința să se ridice destul de repede. Cu toate acestea, anumite împrejurări, pe cari nu le putem cunoaște astăzi, au făcut ca orășenii din Callatia să nu înceapă a bate monetă proprie decât puțin înainte de anul 300 în. d. Cr. [3]).

De sigur că împrejurările generale, sub cari s'a desvoltat vieața Callatienilor înainte de acest eveniment, au fost aceleași ca și în Istria. Comerțul de export a întrebuințat ca primă monetă tot cyzicenii de electru — astfel de monete s'au găsit în apropierea orașului — apoi monetele lui Filip II și ale lui Alexandru cel Mare au produs și aici o animație comercială mai mare și au introdus întrebuințarea monetei pe o scară mai întinsă. Și tocmai ca o consecință a acestei circulații monetare mai întinse trebuie să privim înființarea unei monetării proprii în Callatia, ai cărei orășeni, ca și cei din Istria, nu se mai puteau lipsì pe la sfârșitul veacului al IV-lea de acest instrument de schimb, chiar în tranzacțiile mai mărunte.

[1]) Pick, *o. c.* I, 1 p. 63.
[2]) Pick, *ibidem.* p. 147.
[3]) V. pentru toate acestea Pick *ibid.* la Kallatis, *passim.*

Ca și în Istria primele monete callatiene au fost drahmele de argint, căci potrivit cu bogăția lor relativă și cu importanța lor economică secundară în comerțul mondial, nici unul dintre aceste orașe nu puteà aveà pretenția să bată monete de aur.

Cum erau coloniști ai Heracleei și considerau ca fondator mitic al metropolei lor pe Heracles, Callatienii au pus pe drahmele lor tipuri în legătură cu acest erou. Și în adevăr ele reprezintă pe față capul lui Heracles, acoperit cu blana leului nemean, iar pe revers armele eroului: măciuca și arcul pus în teacă, iar pe lângă acestea, spre a simbolizà cultura grânelor și comerțul de cereale ce-l făceau, un spic de grâu. Legenda, pusă pe revers, indică numele orașului, prescurtat: *ΚΑΛΛΑΤΙ* (= *Καλλατιάνων*).

Greutatea drahmei callatiene atinge 5 gr.—5gr. 58, deci sistemul monetar din care face parte este cel eginetic[1]).

Ca stil și execuție artistică aceste monete de argint se prezintă destul de artistic și susțin comparația cu drahmele istriene din această epocă. (Tab. II fig, 12)

Dacă privim mai de aproape aceste noui monete ce se introduc în Dobrogea, constatăm că în privința tipurilor sunt foarte mult influențate de monetele de bronz ale lui Alexandru cel Mare. După locul unde s'au descoperit cele mai multe din ele, actuala Mangalie, suntem în drept să deducem că, cel puțin la început,' ele n'au avut o circulație întinsă, ci au servit mai mult traficului din interiorul Callatiei și tranzacțiilor cu locuitori din vecinătate.

Drahmele nu au fost singurele monete de argint bătute de Callatieni;, ci găsim și jumătăți de drahme, cu aceleași tipuri, dovadă că și aici moneta a intrat în uzul comun.

3. *Urmașii lui Alexandru cel Mare din Macedonia și Tracia*

Dacă drahmele istriene și callatiene serveau mai mult pentru traficul din interiorul acestor orașe și pentru tranzacțiile cu populația din vecinătate, în comerțul cel mare al Dobrogei au continuat să se întrebuințeze, și după moartea lui Alexandru cel Mare, staterii de aur și tetradrahmele de argint ale acestuia, cum și staterii de aur și didrahmele lui Filip II. Este o caracteristică a popoarelor antice de a nu demonetizà piesele vechi, ci de a le lăsà să circule și mai departe, intercalate într'un sistem monetar nou sau prețuite după valoarea metalului. Se mai constată și un alt obiceiu, pe care îl întâlnim apoi și în evul mediu și în timpurile mai noui: monetele de mare circulație nu își schimbă tipurile, ci păstrează vreme îndelungată aceleași tipuri, și uneori chiar în forma arhaică, cu care acele monete și-au creat reputația și au reușit să cucerească piețele comerciale. Astfel și monetele lui Filip II și Alexandru cel Mare au continuat să circule încă multă vreme după moartea lor și — mai mult decât atâta — regii următori au preferat să bată ei înșiși astfel de monete, cu tipurile și chiar cu numele lui Filip și Alexandru, spre a-și asigurà veniturile mari ce rezultau din emiterea unor monete cu o circulație atât de întinsă. Cel mult pe monetele de bronz au pus acești urmași ai marilor regi tipuri deosebite, cari ne dau putința să le determinăm cu mai mare siguranță [2]). Astfel monetele de aur și de argint ale regilor macedoneni Filip III Aridaeus (323—316), Cassandru (316—297), Filip IV (297—296) și Alexandru V (295), toți urmași omonimi ai celor doi mari

[1]) Cf. Pick, *ibidem*, p. 86.

[2]) Müller, *o. c.*, 72 urm. și 371 urm.
Head, *Historia numorum*, Macedon *(Kings)*

regi, nu se disting de ale acestora decât prin tehnica artistică cu care sunt executate și uneori prin sigle noui de fabrică; altfel tipurile și numele sunt aceleași.

Se înțelege că nu numai regii macedoneni, dar și foarte multe orașe autonome din Grecia și din Asia au bătut monete de acestea, fapt care explică atât enorma cantitate de piese ce ni s'au păstrat, cât și marea lor varietate tehnică.

Dintre regii Traciei, urmași ai lui Alexandru cel Mare, acela ale cărui monete au circulat mai mult în Dobrogea a fost Lysimac (323—311). Și el în primii ani ai domniei, când a fost numai «regent», a bătut monete cu tipurile și numele lui Alexandru și Filip III, pe cari uneori și-a adăugat inițialele numelui său *ΛY*, dar după anul 306 a emis monete cu tipuri noui și cu numele său. (Tab. II. fig. 13-14).

Ele sunt stateri de aur, tetradrahme și drahme de argint, și monete de bronz.

Monetele de aur și de argint prezintă tipuri comune și anume: pe față capul lui Alexandru cel Mare, divinizat, iar pe revers Pallas Athena șezând pe scaun și ținând în mâna dreaptă, întinsă, o Victorie, iar în mâna stângă, rezemată pe scut, sceptrul (Athena Nikephoros). Legenda pe revers este: *ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ*.

Cele de bronz au pe față capul lui Heracles sau al lui Ares, iar pe revers un leu mergând sau numai un cap de leu, un trofeu sau o coroană de spice [1]).

In Dobrogea monetele lui Lysimac au circulat alăturea cu ale regilor macedoneni, mai ales că aveau aceeaș valoare, constituind numerarul necesar pentru tranzacțiile comerciale mai mari.

Cel puțin până la sfârșitul veacului al III-lea în d. Cr. comerțul mare grecesc, stingherit foarte mult din cauza desmembrării imperiului lui Alexandru cel Mare și de starea de slăbiciune și nesiguranță a nouilor state, a întrebuințat vechiul stoc de monete de aur și de argint bătute de marii regi macedoneni și nouile emisiuni de monete de acest fel fabricate în tot cursul acestui veac. Căci nici unul dintre statele mai mari create pe ruinele imperiului lui Alexandru: Siria, Egiptul, Macedonia, n'au reușit să ia în acest timp o desvoltare atât de mare, încât să poată domină comerțul mondial.

Deaceea nu e de mirare, că le găsim în acest timp și în Dobrogea, alăturea de monetele de argint ale Istriei și Callatiei.

4. *Monetăria barbară*

Paralel cu emisiunile monetelor de mare circulație de către state și orașe cari, după concepția modernă a dreptului monetar, n'ar fi fost îndreptățite să fabrice astfel de monete, constatăm în antichitate și emisiuni de ale popoarelor barbare, adică de ale acelor popoare cari trăiau în afară de lumea greacă, dar cari prin contactul cu Grecii au fost influențate mai mult sau mai puțin de cultura acestora.

Apariția monetelor barbare este o nouă dovadă de intensificarea circulației monetare, căci înainte de a emite monete proprii, popoarele barbare trebuie să fi cunoscut și întrebuințat monetele grecești și să se fi obișnuit atât de mult cu acest mijloc de schimb, încât să nu se mai poată lipsi de el.

[1]) Head, *o. c.*, *Thracian kings* (Lysimachus).

Motivele cari au determinat popoarele din afara lumii grecești să bată monete proprii au putut fi diferite: împuținarea monetelor grecești într'o anumită epocă, modificarea raporturilor politice și economice în statele barbare, interesul material al regilor barbari, etc. In orice caz faptul important este că monetele barbare nu sunt monete noui, nici ca tipuri nici ca tehnică artistică, ci sunt imitații servile ale unor monete grecești, cari au avut o circulație mai întinsă la popoarele respective. Natural că aceste imitații, cari reproduc forma și tipurile monetelor grecești, sunt din punct de vedere al execuțiunii artistice cu mult inferioare originalelor grecești, cu toate acestea execuțiunea lor tehnică merge paralel cu desvoltarea monetăriei grecești: cele fabricate în epoca de înflorire ale artei monetare grecești dovedesc și ele o tehnică mai bună, cele din epocele de decadență ale artei monetare grecești poartă și ele semnele acestei decadențe. Căci trebuie să se știe că astfel de monete barbare nu s'au bătut numai într'o singură epocă, ci în întreg cursul antichității, începând cu veacul al IV-lea în. d. Cr. și până la căderea imperiului roman, și apoi în primele veacuri ale evului mediu diferitele popoare barbare au bătut monete proprii, imitând pe cele grecești sau pe cele romane.

Primele monete grecești care au fost imitate de popoarele barbare au fost didrahmele de argint ale lui Filip II. Aceasta dovedește că ele au fost și cele dintâi monete cunoscute de popoarele aflătoare în afară de lumea greacă, cum erau Tracii, Ilirii și Celții. Fiecare din aceste popoare au imitat piesele lui Filip II după modul cum gravorii lor au văzut tipurile și conform cu mijloacele de realizare tehnică de care dispuneau.

Deaceea imitațiile diferitelor popoare se deosebesc între ele mai ales din *acest* punct de vedere, pe câtă vreme ca mod de reprezentare sunt cu totul asemănătoare, căci copiază aceleași prototipuri. Tot din această cauză se poate stabilì o gradație artistică între aceste imitații, căci cele fabricate de popoarele mai apropiate de cultura greacă se aseamănă, ca tehnică, mai mult cu prototipul grec, iar cele bătute de popoarele mai depărtate denotă o tehnică inferioară. In sfârșit cele dintâi copiază și legenda prototipului grec — se înțelege în mod incomplet și inexact — celelalte sunt cu totul lipsite de legende.

Dobrogea fiind în contact mai apropiat cu cultura greacă, este natural să găsim acolo imitații barbare de o factură mai bună. Este problematic că aceste imitații să fi fost bătute chiar de «barbarii» dobrogeni, Geții, ci probabil au fost aduse dela triburile trace mai dela Sud, înrudite cu Geții, în special dela Odrizi, cari încă din veacul al V-lea aveau un regat destul de puternic.

Tipul obișnuit al imitațiilor găsite în Dobrogea este cel care reprezintă capul lui Zeus cu nasul puțin coroiat și cu părul legat cu o coroană lată de lauri, iar pe revers călărețul ținând în mâna dreaptă o ramură și sub picioarele calului, cu articulațiile globulate, o linie orizontală închipuind mănunchiul de fulgere. Legenda este *ΦΙΛ*, sau *ΦΛΠ* sau *ΙΛΙΠ*, etc. (Tab. II fig. 15).

S'au găsit însă și imitații de ale didrahmelor lui Filip II de un stil mult mai decadent. Ele reprezintă capul lui Zeus prin câteva linii curbe, mărginite de 3—4 globule, ce închipuie ochiul, nasul, gura și barba, iar călărețul de pe revers prin 2—3 globule puse deasupra unui cal cu totul inform și cu o coapsă mare rotundă. Aceste sunt cu mult posterioare celor dintâi — abià dela sfârșitul veacului I în. d. Cr. — și sunt lipsite cu totul de legendă.

Oricât de puțin artistice ar fi imitațiile barbare ale didrahmelor lui Filip II, faptul că ele au circulat în Dobrogea dovedește existența de relații comerciale strânse ale populației de aici și cu «barbarii» din Sud, nu numai cu Grecii, cum și necesitatea ce simțeau și unii și alții de a întrebuință moneta în astfel de tranzacții.

Mult mai puține sunt imitațiile barbare ale tetradrahmelor lui Alexandru cel Mare, probabil din cauza valorii mai mari a acestor monete.

Este interesant însă de constatat, că drahmele din Istria au fost și ele imitate și uneori chiar și monetele divizionare de argint [1]). Este aproape sigur că imitațiile monetelor istriene au fost fabricate în Dobrogea, pentru nevoile populației deacolo, căci circulația monetelor acestui oraș n'a fost niciodată prea întinsă: în afară de teritoriul Dobrogei s'au găsit cel mult în regiunile imediat învecinate.

Astfel alăturea de monetele grecești străine și indigene, populația Dobrogei a avut la îndemână și imitațiile barbare, cari departe de a fi considerate ca monete false, circulau, cel puțin la sate, alăturea de monetele grecești, contribuind într'o mare măsură la înlesnirea traficului.

DECADENȚA MONETARĂ

1. *Lipsa unei monete de mare circulație*

Transformările ce s'au petrecut în lumea greacă după desmembrarea imperiului lui Alexandru cel Mare; înființarea diverselor state, mai mari și mai mici, cum și a feluritelor confederații de orașe în necontenită prefacere, au avut o influență foarte mare asupra situației economice, și deci și asupra circulației monetare, din toate țările fostului imperiu macedonean.

După cum nici unul dintre nouile State nu și-a putut impune stăpânirea politică asupra celorlalte, tot astfel nici unul din ele n'a putut câștigă o eghenomie comercială. Raporturile comerciale s'au modificat radical și, din această cauză, și în circulația monetară au intervenit schimbări.

Urmarea imediată a acestor împrejurări a fost lipsa unei monete de mare circulație, cum fusese înainte monetele lui Filip II și ale lui Alexandru cel Mare. Deși, cum am văzut mai sus, emiterea de monete cu tipurile acestor regi a mai continuat un timp destul de îndelungat, totuș ele au pierdut caracterul de monete universale, prin faptul că nu mai reprezentau un imperiu existent și astfel încetul cu încetul au fost înlocuite cu monetele proprii ale noilor state.

De altă parte centrul de gravitate economic s'a deplasat tot mai mult spre răsărit, unde Egiptul sub Ptolemei și Siria sub Seleucizi au început să desvolte o activitate economică și comercială mult mai întinsă decât Grecia și Macedonia. Mai mult, țările aceste din urmă încep să decadă din punct de vedere economic și dela mijlocul veacului al III-lea în. d. Cr. relațiile lor comerciale devin tot mai restrânse.

Natural că această stare de lucruri a influențat foarte mult și asupra Dobrogei.

[1]) Pick, *o. c.* I, 1, p. 148; Netzhammer, *Eine Münze von Istros barbarischen Ursprungs* în «Bul. Societ. Numism. Rom.» XXII (1927), p. 12.

In primul rând monete de aur încep să intre tot mai puţine în Dobrogea, de o parte fiindcă ele devin foarte rari în comerţul Mării Negre, de altă parte fiindcă tranzacţiile comerciale sunt tot mai reduse.

In al doilea rând oraşele Istria şi Callatia, cari ajunseseră la o desvoltare însemnată pe vremea lui Alexandru cel Mare, cad într'o situaţie foarte grea sub Lysimac.

Din cauza că acest rege al Traciei nu a mai voit să le respecte autonomia, ele se revoltă împotriva lui, unindu-se cu Tracii şi Sciţii nemulţumiţi şi ei de aspra guvernare a lui Lysimac (313 în. d. Cr.).

Dar aliaţii au fost bătuţi şi cele două oraşe au trebuit şi ele să se supună, după ce rezistenţa le-a adus mari pagube materiale. Se înţelege că ele au rămas supuse până la moartea lui Lysimac (281 în. d. Cr.) şi în tot acest timp n'au avut dreptul de a bate monetă.

Un alt răsboiu, ce a avut loc ceva mai târziu, pe la anul 260 în. d. Cr., a contribuit şi mai mult la slăbirea celor două oraşe dobrogene. De astădată ele au luptat împreună contra Bizanţului, dar au fost din nou învinse şi deacum înainte îşi pierd întâietatea în Dobrogea. Locul principal îl câştigă oraşul Tomi, care până atunci fusese o simplă schelă a Callatiei [1]).

Natural că situaţia în care au ajuns după aceste răsboaie, nu mai permiteà celor două oraşe să desvolte o activitate monetară mai importantă. Deaceea deacum înainte ele nu mai emit monete de argint, ci se mărginesc a bate numai monete de bronz.

Dar nici oraşul Tomi, care în urma acestor evenimente reuşise să câştige o situaţie de primul ordin în Dobrogea, nu aveà o stare economică atât de strălucită, ca să poată emite monete de argint. Deaceea, înfiinţându-şi o monetărie proprie, scurt timp după ce au devenit independenţi, Tomitanii se mulţumesc şi ei să bată numai monete de bronz.

In sfârşit un alt oraş dobrogean, care începe tot acum să bată monete, este Dionysopolis (Balcicul). Dar şi monetele lui sunt tot de bronz.

Faptul că dela jumătatea veacului al III-lea în. d. Cr. oraşele dobrogene nu mai sunt în situaţia de a emite monete de argint, este concludent pentru înţelegerea stării lor politice şi economice. Imprejurările grele prin cari au trecut nu le-au răpit autonomia — dovadă că au continuat să emită monete — în schimb le-au redus relaţiile comerciale şi le-a scăzut foarte mult bogăţia naţională, aşà încât deacum înainte ele nu mai contează decât prea puţin în mişcarea comercială din Marea Neagră.

2. *Monetăriile dobrogene în veacurile al III-lea—I-iul în d. Cr.*

Dacă cercetăm mai de aproape activitatea monetăriilor din Istria, Callatia, Tomi şi Dionysopolis începând dela jumătatea veacului al III-lea în. d. Cr. şi până la căderea Dobrogei în stăpânirea Romanilor (anul 29 în. d. Cr.) constatăm că în tot acest timp s'au bătut în oraşele noastre o mare cantitate de monete de bronz, prezintând tipuri foarte felurite şi de o execuţie destul de îngrijită, uneori chiar artistică.

[1]) Cf. Pentru toate acestea Pick, *o. c.*, I, 1, pp. 63, 85 şi 143.

Numeroasele serii de monete autonome de bronz emise de orașele dobrogene dovedesc de o parte că traficul intern a fost destul de animat în această epocă, iar de altă parte că arta monetară s'a ținut la nivelul la care ajunsese în orașele grecești mai importante.

Tipurile acestor monete de bronz sunt în legătură sau cu divinitățile principale din aceste orașe, sau cu bogăția naturală a Dobrogei; în sfârșit unele amintesc pe fundatorii mitici ai orașelor.

In Istria găsim figurați pe monetele autonome mai ales pe Apollon și Demeter; cel dintâiu erà zeul străvechi al orașului, cealaltă simbolizà producția în grâne a regiunii și comerțul de cereale al orășenilor. In legătură cu cultul lui Apollon trebuie să punem reprezentarea frecventă a lui Helios pe monetele din acest oraș. Zeul fundator Istros — *κτίστης* — este înfățișat sub forma de zeu fluvial. Este de observat că vechea stemă a orașului: o acvilă de mare ciugulind un delfin, continuă a figurà și pe monetele de bronz.

In Callatia întâlnim în special pe Heracles, care apare și ca *κτίστης*, și pe Demeter. Primul este zeul metropolei transplantat în colonie, iar a doua simbolizează ca și în Istria, producția și comerțul de cereale.

Monetele autonome din Tomi înfățișează mai ales pe Zeus sau Zeul mare; el pare a fi fost protectorul orașului. In al doilea rând vin Demeter și Hermes, simbolizând producția de cereale și comerțul. Foarte frecvenți sunt și Dioscurii, reprezentați sau în întregime sau numai picioarele dinainte ale cailor (protomele), adeseori înstelate. Și aici găsim un fundator, *κτίστης*, pe eroul Tomos.

In sfârșit în Dionysopolis tipul obișnuit este zeul Dionysos, care erà considerat și ca fundatorul orașului. Afară de el găsim mai adeseori pe Demeter [1]).

Ca mărime și ca greutate monetele autonome de bronz din aceste orașe prezintă deosebiri foarte mari, încât nu ne putem da seamă nici de valoarea lor comercială în interiorul fiecărui oraș, nici de modul cum puteau fi cotate în tranzacțiile dintre orașele respective. In orice caz ele sunt cele mai bune probe despre decadența economică a acestor orașe și despre restrânsele relații comerciale dintre ele.

O situație economică tot atât de neînsemnată pare a fi avut în acest timp și așà numitul «regat» al Sciților dobrogeni, ce se formase în vecinătatea acestor orașe grecești și ai cărui «regi» încep să emită și ei monete de bronz.

Este greu de spus dacă regii sciți pe cari îi constatăm în Dobrogea în veacul al III-lea și al II-lea în. d. Cr. sunt descendenții lui Atheas, contimporanul lui Filip II. Se pare însă că regiunea unde se întindeà acest regat erà aceeaș: dela Mangalia până în gurile Dunării.

Numele regilor sciți din Dobrogea ne este cunoscut numai din monetele ce le-au bătut; singur Canites este amintit și într'o inscripție antică [2]). Și pentru fixarea epocei când au domnit acești regi suntem reduși numai la informațiile ce le putem scoate din studiul monetelor și de aceea nu o putem stabilì decât în mod vag: veacul al III-lea și al II-lea în. d. Cr.

[1]) Cf. pentru toate acestea Pick și Regling o. c. la orașele respective.

[2]) C. I. G. No. 2056.

Monetele descoperite până acum ne-au păstrat numele a cinci regi de aceştia: Canites, Charaspes, Tanusa, Acrosas şi Sarias; nu putem să fixăm însă în mod precis ordinea cronologică în care au urmat unul după altul. Sigur este numai faptul că aceste monete sunt de bronz şi că au o foarte mare asemănare cu unele monete din Tomi, Callatia şi Dionysopolis, fără însă a imità în mod servil tipurile de pe monetele acestor oraşe.

Gravorii cari au executat monetele regale s'au inspirat din tipurile monetelor oraşelor greceşti din apropiere, reprezentând divinităţile cele mai obişnuite de pe monetele acestor oraşe. In schimb ei au reuşit uneori să întreacă în execuţia artistică monetele oraşelor greceşti [1]).

Dacă toţi regii amintiţi mai sus au stăpânit peste Sciţii din Dobrogea, atunci însemnează, că monetăria aceasta a durat timp de cinci generaţii regale, deci un timp destul de lung. Ea a fost creată, de sigur spre a înlesnì tranzacţiile din interiorul regatului, dar în acelaş timp şi spre a promovà relaţiile comerciale cu oraşele greceşti învecinate. Este foarte probabil că monetele regilor sciţi, asemănătoare şi ca tipuri şi ca mărime cu ale oraşelor greceşti din apropiere, au avut curs şi în aceste oraşe. Dealtfel unele piese poartă contramărci ce le găsim şi pe monetele din Callatia, Istria şi Tomi, o dovadă evidentă că au circulat în aceste oraşe.

Nu încape îndoială, că monetăria de bronz a regilor sciţi din Dobrogea constitue o probă de cea mai mare importanţă despre pătrunderea întrebuinţării acestui mijloc de schimb chiar şi la poporul cel mai puţin civilizat din această regiune. Cu toate acestea faptul că toate monetele regilor sciţi sunt de bronz ne îndreptăţeşte să credem, că regatul Sciţilor dobrogeni se aflà într'o situaţie economică tot atât de precară, ca şi oraşele greceşti. Pe câtă vreme regii sciţi din alte regiuni, ca de pildă cei din apropierea Olbiei, au bătut monete de aur şi de argint, cei din Dobrogea n'au avut putinţa să emită decât monete de bronz, semne evidente ale sărăciei şi ale restrânsului trafic ce se făceà în acest regat.

3. *Ultima monetă greacă de mare circulaţie în Dobrogea*

O îndreptare a acestei situaţii pare a se fi produs în a doua decadă a veacului al II-lea în. d. Cr., când au început să intre din nou în Dobrogea o cantitate mai mare de monete de argint. Acestea au fost tetradrahmele bătute de insula Thasos pe la 196 în. d. Cr. şi cari în scurt timp s'au răspândit nu numai în Peninsula Balcanică, dar şi pe coastele Mării Negre până departe în Crimea şi în Rusia sudică, cum şi în valea Dunării.

De sigur că şi înainte de apariţia acestor tetradrahme au circulat monete de argint în Dobrogea. Regii macedoneni din veacul al III-lea, ca Dimitrie I Poliorcetes (306—293), Antigon Gonatus (277—239), Dimitrie II (239—221) şi Filip V (220—179) au bătut nu numai monete de bronz, dar şi de aur şi de argint. Aceste din urmă însă s'au emis în cantităţi prea restrânse ca să poată intrà în număr suficient de mare

[1]) Sutzu, *Contribuţia numismaticei la istoria antică a României transdunărene* în Analele Acad. Rom. XXXVIII (1916) p. 526 urm. şi tablele.

în Dobrogea, iar de altă parte comerțul dobrogean erà și el prea puțin desvoltat ca să poată utilizà pe o scară mai întinsă astfel de monete. Deaceea piese de aur și de argint dela regii aceștia nici nu s'au găsit în Dobrogea.

Cu tetradrahmele din Thasos însă s'a petrecut cu totul altfel. Insula aceasta liberându-se în anul 196 în. d. Cr. de sub dominația macedoneană, a luat imediat un avânt comercial atât de mare, încât tetradrahmele sale de argint au devenit în scurt timp monetele preponderente la popoarele de pe coasta europeană a Mării Negre. Astfel ele s'au introdus și în Dobrogea, dând oarecare înviorare comerțului deaici.

Tipurile acestor tetradrahme sunt în legătură cu cultul lui Dionysos, protectorul Thasienilor. Pe față reprezintă capul zeului împodobit cu o coroană de iederă, iar pe revers figura lui Heracles în picioare, ținând în mâna dreaptă măciuca, în stânga blana leului nemean. Legenda este: *ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ* [1]). (Tab. II fig. 16).

Metalul de bună calitate, mărimea și greutatea acestor tetradrahme, și mai presus de toate faptul că au fost emise într'un timp când piețele grecești tocmai erau lipsite de o monetă de mare circulație, au contribuit ca piesele de argint din Thasos să câștige foarte repede locul întâiu în comerțul Mării Negre și să aibă o circulație foarte întinsă.

Din această cauză ele au și fost imitate de către toate popoarele barbare din vecinătatea acestei mări, ajungând astfel și pentru orașele grecești din Nord și pentru barbari monetele cele mai întrebuințate în tranzacțiile mai mari [2]). Iar situația aceasta preponderentă și-au menținut-o până târziu în veacul I în. d. Cr., când în urma pătrunderii comerțului roman în aceste ținuturi, monetele din Thasos au fost înlăturate de către dinarii romani, mult mai potriviți pentru traficul obștesc, decât greoaiele și incomodele tetradrahme.

Dar odată cu pătrunderea comerțului și culturii romane în regiunile dela gurile Dunării și dela Marea Neagră o nouă transformare radicală se produce în situația monetară a acestor regiuni și deci și a Dobrogei, transformare ce tinde la cucerirea piețelor comerciale de către monetele romane.

Orașele grecești păstrându-și o autonomie măcar formală sub stăpânirea romană vor continuà să emită monete de bronz pentru trebuințele lor interne, dar în tranzacțiile externe atât ele cât și populația autohtonă vor fi obligate să utilizeze numai monetele romane de aur și de argint.

In modul acesta expansiunea comercială romană va pregătì pătrunderea culturii romane în regiunile noastre, iar monetele romane vor fi primii soli cari vor anunță popoarelor de aici civilizația latină triumfătoare.

[1]) Head, *o. c.* Thasos.

[2]) Forrer *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, Strassburg, 1908, p. 226 urm.

ÎNFĂȚIȘAREA ETNOGRAFICĂ A DOBROGEI ÎN ANTICHITATE, DUPĂ LUCRĂRILE LUI VASILE PÂRVAN

DE

AL. P. ARBORE

Profesor la liceul din Focșani

Cu toată bogăția de informațiuni din literatura antică și medievală cu privire la Dobrogea și cu tot numărul, relativ însemnat, de lucrări care s'au consacrat acestei provincii, mai ales pentru epoca veche, nu putem spune că avem o viziune destul de limpede cu privire la vieața care s'a desfășurat odinioară aici. De cele mai multe ori știrile izvoarelor antice se contrazic în mod evident, ceeace arată că informațiunile scriitorilor nu sunt precise, adeseaori, aceste știri fiindu-le și lor cunoscute pe cale indirectă.

A face istoria acestei provincii sprijinindu-se numai pe asemenea izvoare, așà cum a încercat într'o compilațiune numai pe baza informațiunilor scriitorilor vechi Iakob Weiss *(Die Dobrudscha im Altertum* (Historische Landschaftskunde) Sarajevo 1911), ni se pare ceva unilateral și în acelaș timp cu prea puțină probabilitate de adevărată știință, fiind foarte greu să poți alege adevărul din noianul și contradicțiunea pe care le oferă antichitatea și cele mai îndepărtate timpuri ale evului mediu.

Pentru a aflà adevărul asupra trecutului acestui pământ, trebuià întrebată însăș provincia transdanubiană, care ținea ascunsă o adevărată comoară în măruntaiele solului ei.

Această operă de cercetare arheologică-epigrafică, îndărătnică, neobosită, dar foarte laborioasă, care ne-a dat putința să ne înfățișăm în amănunțime una din cele mai grandioase opere de cultură și civilizație ce s'a desfășurat în coprinsul ținutului nostru românesc, a fost înfăptuită de regretatul învățat V. Pârvan, a cărui activitate arheologică-istorică în Dobrogea este încă unul din titlurile de afirmațiune românească în această regiune dintre Dunăre și Mare.

La sărbătorirea semicentenarului alipirii Dobrogei la România credem că nu poate fi un omagiu mai distins decât acela pe care-l aducem amintirii acestui măreț fapt istoric, cercând să reconstruim înfățișarea etnografică a Dobrogei, așà cum rezultă din știința românească creatoare, prin munca neobosită a aceluia care a fost V. Pârvan.

* * *

Dobrogea, numită în antichitate Scythia minor, intră în acelaș teritoriu mare geografic în care înflorește pe la anii 1000 a. Chr. o dezvoltată formă a civilizației bron-

zului. Această provincie face parte dar dintr'o mare unitate antropo-geografică, locuită din cele mai îndepărtate vremuri de o ramură a poporului trac, Geții.

Această vieață a Geților, ce devenise înfloritoare, este turburată de năvălirea Cimmerienilor dinspre răsărit, năvălire ce se întâmplă pe la anul 1000 a. Chr., urmată după aceea în veacul al VII a. Chr. de o altă năvălire, a Scythilor, cari de bună seamă că au pătruns și în Dobrogea, fiindcă altmintreli nu s'ar puteà explicà numele de *Scythia minor*, așà cum e cunoscută provincia noastră în toată literatura antică. Resturi scitice se găseau încă și în vremea luptelor lui Lysimach împotriva Grecilor răsculați din Pontul stâng, cari aveau în frunte pe Callatiani, fiindcă Diodor ne spune că în aceste răsboaie au luat parte și Scythii vecini — în afară de Dobrogea — cari, de bună seamă, vor fi locuit în sudul Basarabiei, deasupra gurilor Dunării, și de unde nimic nu-i împiedicà ca să se strecoare și în Scythia minor, fiind aliații populațiunilor de aici în luptele ce le duceau aceștia împotriva regelui macedonean.

Accentuarea mișcărilor Sarmaților nomazi dinspre Răsărit a produs o împingere către Apus a Scythilor, care mișcare s'a resimțit îndată și puternic și asupra Geților băștinași în regiunea dela gurile Dunării ca și în Dobrogea. Acești Geți erau agricultori, statornici și de aceea, fiind legați de pământul lor, ei au încercat să-și apere țara, provocând o contra ofensivă, care a reușit un moment sub «rex Istrianorum», dar care după moartea lui a căzut, pentru a fi reluată cu mai multă greutate și vigoare abia de către Dromichaites.

Când s'a produs un al patrulea val de năvălire scitică, Dobrogea ca și întreaga Tracie până la Rodope și în spre marea de Marmara, a fost acoperită de asemenea populațiune. [V. Pârvan: *Getica*, București, 1926, pg. 32—33]. Enclave de acestea scitice le putem chiar precizà în Scythia minor cu ajutorul toponimiei. Cele două numiri scythice, de râuri, *Asampaios* și *Kalabaios*, cel dintâiu lângă Histria, iar cel de al doilea la sud-est de Durostorum, — precum și numirea *Zaldapa*, *Zaldaba*, tot din această provincie, ne arată evident că s'au produs infiltrațiuni de populațiune scytho-sarmatică (ambele iraniene) mult mai înainte decât epoca când documentar găsim aceste numiri în toponimia Dobrogei.

«Topirea Scythilor între Traci nu a desființat numele date locurilor de cei dintâiu, ci Thracii le-au adoptat și le-au păstrat până târziu, pentru a le trece apoi Romanilor lui Traian». [V. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, An. Ac. Române, seria III, tom. I, București, 1923, pg. 5; *Getica* pg. 54). Rămășițele Sarmaților se mențin până în vremea lui Ovidiu, pe care el ni-i arată numai ca năvălitori; totuș ei trebuie să fi fost destul de numeroși așezați chiar în provincia noastră, el însuș simțind necesitatea de a învățà limba *sarmatică*.

Intre anii 342 și 338 în. de Christos se găseau trei regate getice «la gurile Dunării», conduse de regii Atheas, Kothelas și un altul, fără nume propriu păstrat — regele «Istrianilor»; — dintre aceștia Atheas stăpâneà în Basarabia sudică, iar Anonimul «rex Istrianorum» în Dobrogea nordică. Atheas fiind atacat de «Istriani» este nevoit să ceară ajutorul lui Filip II, care i-l făgăduește în anumite condițiuni.

Intâmplându-se ca să moară regele «Istrianilor» Atheas, își întinde stăpânirea și asupra Dobrogei, de unde va fi scos de către Filip, cu mare greutate [*V.* Pârvan, *Getica*, pg. 51]. Pârvan este sigur că stăpânirea lui Atheas s'a întins asupra Dobrogei iar luptele date de Filip pentru a-l scoate de aici ne vădesc intențiunea acestuia de a

rămâne numai el stăpân în Dobrogea. Puterea Geților în Scythia minor crește din nou până la a. 61 a. Christos, când Graius Antonius, guvernatorul Macedoniei vine la gurile Dunării și când în luptele împotriva lui, alături de Geți, de orașele grecești dela Mare, iau parte și Bastarnii ce-și aleseseră momentul potrivit ca să treacă din Basarabia în Dobrogea, iar de aici spre Tracia și Macedonia.

Autohtonia Geților în Dobrogea este, după Ovidiu, incontestabilă, această țară fiind după el *getică*, din care cauză scriitorul latin este obligat să învețe limba getică, în care limbă el face o poemă de laudă lui Augustus «la ascultarea căreia *et caput et plenas omnes movere pharetras, et longum Getico murmur in ore fuit*».

Orașul Tomi e mai mult getic decât grecesc, după toate afirmațiunile și însemnările ce se găsesc în *Tristia* lui Ovidiu.

Tot ținutul dobrogean erà ocupat de Geți, cari erau agricultori și cari aveau multe de îndurat după urma năvălirilor de cete prădalnice de dincolo de Dunăre. In această privință avem o minunată înfățișare a acestor nenorociri ce se abăteau asupra lor în *Tristia* și *Ex Ponto* ale lui Ovidiu: «Câtă vreme e vântul cald suntem apărați de Istrul care stă între noi și barbarii nordici». Dar când îngheață Dunărea și caii încep să se plimbe în voie pe apele împietrite și pe podul acesta nou încep să treacă barbarele care trase de boi sarmatici, «dușmanul barbar dă năvală pe caii iuți; tare pe repeziciunea lor și pe săgeata lui care sboară departe, pradă pământul învecinat până în adâncul țării. Unii localnici fug și nemai apărând nimeni ogoarele, averile nepăzite sunt jefuite; bietele averi dela țară: vitele și carele scârțâitoare și ce bogății mai are săteanul nevoiaș; alții sunt luați robi și duși cu mâinile legate la spate, privind zadarnic înapoi la ogorul și căminul lor; însfârșit alții cad străpunși de blestematele săgeți încârligate; căci fierul sburător e uns cu venin.

Și ce nu pot sălbaticii duce cu dânșii, ori mânà mai departe, nimicesc; și așà focul vrăjmaș mistuie colibele nevinovate. Deaceea chiar când e pace, tremură toți de groaza răsboiului și nimeni nu mai scoate plugul să are țarinele». [V. P. *Getica*, pag. 100].

In anul 8 d. Christos când Ovidiu își petrece exilul la Tomi, splendoarea vieții grecești în oraș scăzuse și deci și elementul grecesc se micșorase, înmulțindu-se și dând năvală în cetate și în împrejurimele ei «Geții aspri și necioplíți, Bessii (rude cu Geții, dar veniți de dincolo de Balcani și tot așà de necioplíți ca și Geții) și însfârșit barbarii năvălitori, de alte neamuri (mai ales Sarmați și Bastarni) veniți din Rusia și Basarabia» [V. Pârvan: *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, pg. 65; V. Pârvan: *Zidul cetății Tomi*, Analele Ac. Române. tom. XXXVII, secț. istorică, pg. 14—15].

Pe lângă Geții autohtoni în Scythia minor, răsboaiele romane pentru liniștirea Traciei au gonit de acolo, începând dela anul 73 în. de Christos, pe *Bessi*, cari nu sunt decât Traci din Rodope; împinși într'una către nord, ei au ajuns până în provincia noastră unde s'au așezat în mod statornic, ajungând a fi pomeniți, între altele și de inscripțiunile dela Ulmetum ca locuind în granițele acelei așezări. — *Cives Romani et Bessi consistentes vico Ulmeto.* — [V. P. *Cetatea Ulmetum*, An. Ac. Române, tom. XXXIV, s. istorică, pg. 542; V. Pârvan, *Fouilles d'Histria*, în *Dacia*, II, pg. 243].

Venind în Dobrogea, Bessi au fost așezați în sate de Romani și considerați ca o poulațiune privilegiată, tocmai fiindcă veneau din altă parte. Deaceea și însemnările

inscripţiunilor îi arată «*Bessi consistentes*» alături de «*Veterani et cives Romani consistentes*». Că ei erau aşezaţi în mare număr în sate se vede de acolo că inscripţiunile ne arată totdeauna un primar (magister) *bess*, din cei doi pe cari-i are satul, «ba de multe ori şi perceptorul (quaestor) satului» e tot bess. [V. Pârvan: *Inceputurile vieţii romane...* pg. 108].

Rectificând senzul cuvântului *Lai*, găsit într'o inscripţiune dela Histria [*Histria*, VII, pg. 98—106 şi 129—132], Pârvan stabileşte după Thucydide, în interpretarea ultimelor descoperiri dela Histria, că *Lai*-i erau în realitate Traci, aşà cum bănuise în lucrarea sa *Zidul cetăţii Tomi*, pg. 432, — cari locuiau în regiunea Strymonului superior. Invecinându-se cu Medes şi cu Bessii, *Lai*-i au trebuit să împărtăşească aceiaşi soartă ca şi aceştia în faţa vicisitudinelor istorice, adică să urmeze acelaş drum de emigrare ca şi fraţii lor Bessi şi să se aşeze în Dobrogea. Ei nu erau aşà de numeroşi ca Bessi şi abia în epoca Severilor, când toate naţiunile din Imperiu încep să-şi valorifice propria lor existenţă, tribul Lailor începe «să se prezinte pe acelaş picior de egalitate alături de Bessi, Sarmaţi, Carpi şi Bastarni». [V. P. *Fouilles d'Histria*, în *Dacia*, II, pg. 244]. Aceşti *Lai* locuiau în *Vico Secundini*, în regiunea Histriei ca şi Bessii.

Odrisi se găsesc la Aegissus-Tulcea, unde o garnizoană formată de un asemenea popor este masacrată de Geţi în anul 12 după Christos. [V. Pârvan: *A propos du «Basileus» Cotys de Callatis*, în *Dacia*, I, pg. 366].

Ca centre de aşezări tracice în Dobrogea trebuie să adăugăm localităţile *Troesmis* (Igliţa de astăzi) şi *Aegissus* (Tulcea). [V. P. *Salsovia*, Bucureşti, 1906, pg. 10].

Numirile de persoane nu ne lipsesc, care să ne întărească convingerea asupra existenţii elementului tracic în Dobrogea. Din inscripţiunile găsite până acum pe teritoriul Dobrogei cu prilejul diferitelor săpături pentru dezgroparea cetăţilor vechi, se poate vedeà, deşi într'o epocă de completă romanizare a provinciei şi deci a populaţiei aborigene, — că numirile de origină tracică nu sunt aşà de rare.

Daizus Comozoi [*Tropaeum*, pg. 28], *Rigozus* [Ibidem pg. 29], *Siampudus* [pg. 31], *Dizzace*, din Troesmis [pg. 32], *Zudecitulup* dela Cuzgun, *Dusia* dela Istria, *Dalemus* din Amlaidina, *Uthis*, *Sedida*, *Ret-tis* din Clementianum, *Dadae*, *Daciscus*, *Mucasius* din Tomi, *Skirtos Dakesis* [*Tropaeum*, pg. 32], *Zinenis* dela Saragea, *Castus Mucapori* din satul Clementianum, *Possis* [V. P. *Ulmetum*, pg. 562], *Ithazis* [Ibidem, 565], *Ziftia* [Ibidem, 566], *Sisinus* [V. P., *Ulmetum*, II, 2, 336], *Teres* [*Ulmetum*, III, 278], — *Bithus* din satul Quintio, [V. P., *Inceputurile vieţii romane*, pg. 126], *Auluporus* [Ibidem, 126], — apoi *Decibalis*, *Seiciperis*, *Mamutzis*, ce se trag dintr'o familie al cărei nume deşi e Valeriu, adică roman, sunt totuş numiri trace, — toate aceste nume înşirate mai sus, sunt traco-getice mărturisite, în mod neîndoios, de inscripţiunile funerare sau votive ale regiunii dobrogene.

Densitatea elementului getic în Scythia Minor o arată şi numeroasele localităţi cu terminaţiunea *dava*, care este specifică acestui neam. Compuse cu aceste sufixe apar şi o serie de numiri de cetăţi din această regiune ca *Sucidava*, la nord-est de Durostorum, *Capidava*, probabil lângă satul Kalakioi [V. Pârvan: *Cetatea Tropaeum*, Bucureşti, 1912, pag. 29], apoi *Sagadava*, *Zisnudava*, *Muridava* şi *Buteridava* [V. P. *Inceputurile vieţii romane*, p. 113].

Ca *vici*, sate, tot în acest ținut de populațiune getică, găsim un vicus *Buridavensis*, lângă Noviodunum (Isaccea), [V. P., *Cetatea Tropaeum*, p. 30], *Σiamaus*, lângă satul Ostrov [*Ibidem*, p. 31], *Vicus turris Muca*, Anadolchioiul de azi, în care cuvântul *Muca* e trac, înrudit cu *Mucapor*, *Mucapuis*, *Mucatralis*, [*Ibidem*, p. 32, nota 71; V. P., *Zidul cetății Tomi*, p. 432; V. P., *Cetatea Ulmetum*, p. 581 nota 3], — un vicus *Ausdec*... lângă Azarlâc [V. P., *Ulmetum*, p. 80, 83], *Ultinsium*, înrudit ca rădăcină cu o mulțime de numiri tracice ca *Bassi-dina*, *Beli-dina*, *Bis-dina*, *Resi-dina*, *Amlai-dina*, *Asbolo-dina*, *Ulu-dina*, atestate toate «din Scythia-Minor până spre Marcianopolis, deci în ținutul locuit de Bessi coloniști și de Geții, Crobyzii și Terizii indigeni». [V. P., *Cetatea Ulmetum* II², An. Ac. române, tom. XXXVI, seria II, p. 347].

* * *

Alături de populațiunile daco-geto-scitice, deopotrivă de vechi, încă din veacu al VII-lea înainte de Christos s'au stabilit în părțile dobrogene, colonii grecești din renumita cetate a Miletului, din Asia-Mică — cum a fost Histria, la sudul gurilor Dunării, iar la nord în Basarabia Tyrasul la vărsarea Nistrului. Așezarea acestor Greci nu erà pricinuită numai de bogăția în pește a regiunilor respective și nici numai de comerțul cu grâne ce se puteà face prin aceste locuri, ci «și de nevoia de a străbate cât mai adânc în ținuturile barbare pe calea marilor râuri, care erau și atunci cum sunt și azi în atâtea părți ale lumii, singurele *drumuri* pe care se poate pătrunde înăuntrul țărilor rămase încă înapoi, ori deadreptul sălbatece». [V. P., *Inceputurile vieții romane*..., p. 41].

Tomis nu-și capătă însemnătatea sa deosebită decât în veacul al III-lea în. de Chr., după decăderea coloniei, de asemenea greacă, *Callatis*.

Aceasta din urmă, ajunsă la o însemnătate deosebită în veacul al IV-lea în. de Chr. este mai mult o colonie agricolă, a cărei activitate se întindeà asupra întregului teritoriu din împrejurime, și ale cărei relațiuni comerciale căutau să îmbrățișeze mai mult pe indigenii ținutului, adică pe Geți. Ca probă despre această ocupațiune specială agricolă «Callatis are printre sărbătorile sale publice una închinată direct umezelii roditoare a ploilor de toamnă: *Diombria*, sărbătoare cu totul caracteristică și pre cât știu până acum necunoscută, din alte documente, nu numai în lumea grecească din Pont, ci în toate țările elenice». [V. P., *Gerusia din Callatis* în An. Ac. Rom. s. istorică XXXIX 1920, p. 55; cf. V. P. *I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio*, estratto da «Ausonia», An. X [MCMXXI], p. 191].

Că numărul elementului grecesc devine destul de însemnat ne-o arată și faptul că Histrianii ajung stăpâni peste întreg comerțul de pește care se desfășoară la gurile Dunărei și în regiunea marilor lagune ale Razimului și a celorlalte lacuri vecine, simțind nevoia de a creà sucursale de comerț, cum este aceea de lângă Barboși, la Galați, care este o fundațiune histriană, și străbătând astfel cursul Dunării în sus și în jos. [V. P., *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, în Bull. de la sect. historique, tome X (1923), p. 27].

In acest caz ocupațiunea elementului grecesc trebuie să fi fost și pescuitul, pe lângă comerțul ce-l vor fi exercitat pe aici.

Preponderanţa acestui element etnic a trebuit să fie în strânsă legătură cu desvoltarea şi înflorirea Istriei, dăinuind până prin veacul al III-lea, când invaziunea celtică a produs mari perturbaţiuni în populaţiunile din aceste ţinuturi.

Din veacul al VI-lea a. Chr. a început să se petreacă un amestec între Grecii din Histria şi celelalte cetăţi greceşti şi elementul indigen, adică getic, care începe a pătrunde în cetate. Anumite fragmente de vase indigene găsite la Histria arată aceasta. Amestecul, sau mai bine zis, apropierea între Greci şi Geţi a dat putinţa celor dintâiu să-şi stabilească o mulţime de mici stabilimente greceşti pe malul mării, pe care nu le pomenesc ştirile literare, dar ni le atestă mărturiile archeologice.

Astfel la *Sibioara*, *Caraharman*, *Casapchioi*, *Bisericuţa*, au fost puncte de colonizare grecească. [V. P., *La pénétration héllénique...*, p. 34]. *Sibioara* aveà ca metropolă pe Tomi, pe când celelalte puncte colonizate depindeau de Histria.

Pe Dunăre o staţiune elenică avem la *Carsium*, alta la *Axiopolis*, unde se vede o continuă vieaţă civilizată din epoca helenistică şi până în timpurile bizantino-bulgăreşti. Această aşezare grecească aveà de scop să apere comerţul grecesc în susul şi în josul Dunării, împotriva Geţilor.

«Thracii nu puteau alungà pe Greci de pe ţărmul pontic, fiindcă nu ştiau meşteşugul de a cucerì cetăţi întărite. Grecii nu se puteau lipsì de teritoriul rural thracic. Câte odată mai veneau şi duşmani comuni, cari îi făceau să se unească; şi unii şi alţii ţineau la libertatea lor ca la vieaţa lor.

Thracii şi Grecii din Pontul Stâng s'au făcut prieteni. Thracii au venit la oraşe şi au cunoscut pe Greci cu vieaţa lor strălucitoare de sărbători şi jocuri, închinate zeilor sudici iubitori de frumuseţă trupească; Grecii s'au dus la ţară şi au prins dragoste de ogoarele roditoare, venindu-le dorinţă să cultive şi ei pământul». [V. Pârvan, *Gânduri despre lume şi vieaţă la Greco-Romanii din Pontul Stâng* în *Memoriale*, Bucureşti, 1923, p. 14].

Alături de *Halmyris*, *Histria*, *Tomi*, *Callatis*, dealungul litoralului mării în provincia dobrogeană se mai găseau: *Tiriza* (Caliacra) *Bizone* (Cavarna), *Dionysopolis* (Balcic), care coprindeau înlăuntrul lor o activă populaţiune grecească, ce de bună seamă se întindeà şi înăuntrul provinciei pentru a activà negoţul ce-l întreţineau la mare. Ca probă despre această pătrundere a lor în interior este existenţa lor chiar la *Ulmetum*. [V. P., *Ulmetum*, pag. 533].

Populaţiunea grecească a oraşului Tomi erà alcătuită din mai multe triburi, care locuiau cele şase mahalale ale oraşului: *Οἴνωπες*, *Αἰγικορεῖς*, *᾿Αργαδείς*, *῞Οπλειτες*, triburi milesiene ce au fost dejà cunoscute şi studiate, rămânând a fi lămurite cele două, despre care se ştie încă prea puţin: *Γελέοντες* şi *Βωρεῖς*. [V. Pârvan, *Une nouvelle inscription de Tomi* în *Dacia*, I, p. 274—275].

Cu tot numărul mare al elementului grecesc ce se găseşte în Dobrogea, Pârvan socoteşte că populaţiunea getică s'a arătat foarte puţin înclinată să se grecizeze, lucru ce nu s'a mai petrecut atunci când a început să se petreacă colonizarea romană şi romanizarea Scythiei, care a topit deopotrivă şi pe Greci ca şi pe băştinaşi în massa romană, petrecându-se acel mare proces etnografic de dizolvare, decisiv pentru vieaţa şi aspectul provinciei noastre.

Nu ne lipsesc cu toate acestea dovezi că uneori se întâmplă şi grecizarea Geţi-

lor, cum se vede la Histria, prin secolul al IV-lea înainte de Chr. [Pârvan V., *Fouilles d'Histria*, în *Dacia* II, pag. 203].

Vieața grecească covârșitoare a fost însă tot spre mare, unde s'a și putut menține mai bine. Oricât ar crede Pârvan că este o exagerare în ceeace afirmă Tacit în Annale II, 64 sq., totuș este o mare doză de adevăr în afirmațiunea scriitorului latin că în cei dintâi ani ai domniei lui Tiberiu partea orientală a Dobrogei se mărgineà cu elementul grecesc, *arva et urbes et vicina Graecis*, pe când cea occidentală aveà mai mult un caracter sălbatec din cauza dușmanilor: «*quod incultum, ferox, adnexum hostibus*» [V. Pârvan, *I primordi della civiltà romana...*, p. 192].

Elementul grecesc nu se mărginește numai în regiunea litoralului mării ci pătrunde și în interior, ceeace e dovedit prin inscripțiunile grecești din veacurile II și III «afirmându-se ca element eterogen chiar în ținuturi prin excelență romane, cum erà territorium Capidavense» [*Ulmetum*, 532, 533]. Unii dintre Grecii aceștia aveau relațiuni strânse cu locuitorii din interior procurându-le acestora și pietre cu inscripțiuni funerare sau votive.

Pe drumul spre *Carsium* (Hârșova) grecismul străbătuse spre Dunăre după cum arată inscripțiunile grecești dela Eski-Saraï-*Cius*, Groapa-Ciobanului și Dulgheru, ajuns până aici «pe drumul din spre sud-vest atât direct dela Histria și Tomi cât și din lumea greacă sudică». Tomitanii ajung până la Carsium, unde o inscripțiune grecească pomenește senatul și poporul «Pontului stâng, și de niște archonți din insulele *Rhodos* și *Knidos*».

Pe direcțiunea Tomi—Carsium se confirmă deasemenea scurgerea elementului grecesc spre Dunăre, cum dovedesc inscripțiunile grecești publicate, cele mai multe din ele în *Archeologisch-epigraphische Mittheilungen*, — în următoarele localități: *Sarighiol*, *Ciamurli de jos*, [*Ulmetum*, 583, nota 12, 13], *Caramurat* [*Ibidem* 581, nota 2], *Azarlâc* [*Ibidem*, 579, nota 3], *Sofular*, centru de cultură greacă [*Ibid*, 579], apoi în ținutul rural al Dobrogei sud-estice: *Hasiduluk*, *Omurcea*, *Agigea*, *Laz-Mahale*, *Tatlâgeacul Mare*, *Tuzla-Muratan*, *Karacikiulakkioi*, *Alakapu*, centru romano-greco-trac [*Ulmetum*, 580], *Hasancea* centru greco-roman, *Anadalchioi* și *Palazu* [*Ibidem*, 581, nota 3], *Tekirghiol*, centru romano-grec [*Ibidem*, 589]. [Asupra tuturor acestor localități să se vadă și *Tropaeum*, 55, nota 11].

O influență grecească se constată la Ulmetum nu numai asupra unor numiri de persoane trace, dar chiar asupra artei. Pe lângă partea technică a unor monumente, chiar forma în care inscripțiunile sunt redactate vădesc o puternică influență grecească.

Valea Casimcei, drumul dintre Histria și interiorul Dobrogei, e invadată de grecism.

Numiri personale femenine ca Theagenia, Ulpia Nicandra, Theodote, apoi de liberți ca Valerius Nilus, Soter, formulele onomastice vădesc o înrâurire grecească de netăgăduit; [*Ulmetum*, 557, 592]; deasemenea Sozusa, Hermogenes, Chrestio, Glyco, Pylades, greci cari vorbesc latinește — numele unora primind chiar o formă latină ca Nevius Palmas, Theotimianus, ce se găsește pe inscripția găsită cu ocazia închinării unui altar votiv lui Jupiter Olbiopolitanus [*Tropaeum* 37, 55], — precum și nume ca Saturnina, Saturnini, Valentis, Varro Valentis unde se întrebuințează «un singur nume, deobiceiu *cognomen* individual + filiația, în genetiv, în locul gen-

ticului la nominativ, sau al pronumelui părintesc la genetiv», — precizează lămurit că elementul grecesc aveà un însemnat rol în înfăţişarea etnografică a Scythiei minor.

Printr'însa numai ajunseseră ei în Moldova de sud, stând într'o nemijlocită atingere cu Tracii din nordul Dunării, unde sarcofage, aduse tocmai din Asia-Mică, dovedesc aceasta, iar prezenţa lor nu erà neînsemnată nici chiar în părţile Galaţilor de azi. [V. Pârvan, *Castrul dela Poiana şi drumul roman prin Moldova de jos* în An. Academiei Române, t. XXXVI, p. 121].

Când romanismul începe a decădeà, influenţa greacă şi cu dânsa deci fluxul populaţiunii greceşti se întinde din ce în ce în centrul şi NW provinciei, îmmulţindu-se urmele cu cât ne apropiem de cele trei centre greceşti dela Mare: Callatis, Tomis şi Histria.

Populaţiunea grecească îşi va fi dus şi mai departe, după romanizarea Dobrogei, o existenţă precară, aşà cum rezultă pentru Histria, unde o serie întreagă de cărămizi găsite în zidul cetăţii poartă numele împăratului Anastase I (491—518 după Christos). Impăratul bizantin a întărit această cetate împotriva lui Vitelianus, general got, aşezând în ea o garnizoană bizantină, menită să facă faţă tuturor încercărilor de năvălire a barbarilor din aceste părţi. [V. P., *Histria* IV, 701—702; V. P., *Fouilles d'Histria* în *Dacia*, II, 248].

* * *

Mişcarea *Celţilor* care începuse către 280, la Dunărea de jos, a avut oarecari urmări pentru aspectul etnografic al Scythiei minor. Nu numai că s'a produs o mare perturbare în populaţiunea provinciei noastre, dar se pare că s'au stabilit chiar oarecari aşezări celtice. Unele din aceste aşezări au rămas, fiind cunoscute chiar de Ptolemeu, care cunoaşte în veacul al II-lea d. Chr., în valea Tyras, oraşele *Καρρόδουνον, Μαιτώνιον, Οὐιβανταυάριον*, poate şi *Ἤρηκτον*, numărând printre populaţiunile deaici pe *Teurisci*, cari de sigur că sunt celţi. *Βριτολάγαι*, din nordul deltei în Basarabia şi oraşele din Dobrogea, *Arrubium*, *Noviodunum* şi *'Αλίοβριξ* ne atestă aşezări celtice cu o populaţiune identică. [V. P. *La pénétration hellénique*, 43].

Pârvan combate părerea lui Weiss că aceste numiri celtice s'ar datorì unor auxiliari gali aşezaţi aici de către Romani. Celţii erau la Tyras şi Olbia în sec. III a. Chr. şi deci foarte lesne au putut trece şi în Dobrogea. [V. Pârvan: *Zidul Cetăţii Tomi*, 424, nota 5, unde e şi discuţia; V. Pârvan, *I primordi della civilta romana*, pag. 192].

* * *

Dela anul 15 după Christos, când Tiberiu linişteşte lucrurile în Sciţia mică şi până la 46, când împăratul Claudiu transformă provincia într'o ţară romană, s'a produs un proces intens şi mare de romanizare.

Intemeindu-se vama Dunării cam pe la anul 46, antreprenorii unor asemenea instituţiuni de stat au adus cu dânşii o întreagă lume care vorbià limba latină şi-i cunoşteà scrisul ei împânzind tot malul Dunării şi toate drumurile cele mari din lăuntrul ţării cu staţiile lor de vamă şi cu gospodăriile celorlalţi, de mici cârciumari şi negustori, mici zarafi ori chiar antreprenori de lucrări şi mijlocitori de cumpărături

pentru Stat sau pentru negustori şi bogătaşii mai mari din oraşele greceşti». [V. P. *Inceputurile vieţii romane*, pag. 89; V. P., *Salsovia*, 11, 12, 17).

Ridicându-se garnizoane şi cetăţi pe malurile Dunării, au început să se adune în jurul lor civili romani, cari deveneau mai ales arendaşii moşiilor ce le aveau garnizoanele în jurul acestor cetăţi în care era aşezată populaţiune romană ce se întărià şi prin aşezarea veteranilor, adică a acelora care-şi ispràviseră serviciul militar şi cari, acomodându-se cu această vieaţă, nu se mai îndurau să se înstrăineze din ţinutul unde-şi petrecuseră tinereţea.

Paza Dunării o făceà flota, care aveà şi ea din loc în loc anumite staţii «întărite tot ca nişte cetăţi pe malul înalt al Dunării» şi împrejurul cărora s'a stabilit cu vremea o întreagă populaţiune, în majoritate romană, ca şi aceea care se aşezase în jurul castrelor din interior.

Vieaţa romană, din ce în ce mai intensă, ajunse «să se înmulţească spre a umpleà satele *(vici)* şi ţinuturile de ţară *(territoria)*, alăturea cu Dacii şi Bessii traci, localnici, alcătuind bogatele comune rurale *(territoria)*, întinse cât o plasă de azi, şi cuprinzând mulţime de sate *(vici)*, cătune, brănişti şi slobozii *(pagi)*, curţi cu moşiile lor *(villae)*. Căci nu trebuie să uităm, că alăturea de satele *(vici)* atârnătoare de oraşele greceşti dela Mare şi făcând o singură comună cu ele, avem adevăratele comune rurale, numai traco-romane, cu primari aleşi pe cinci ani *(quinquennales)*, ajutaţi de primarii mărunţi, aleşi—câte doi — pe un singur an *(magistri)*, de fiecare sat *(vicus)*, ori de primarii numiţi — câte unul — de autoritatea civilă ori militară, care stăpâneşte peste ţinutul deacolo *(princeps loci*, *praefectus pagi* etc.) şi încasând veniturile comunale prin perceptorii-săteşti *(quoestores vicorum)*. Aceste mici comune rurale îşi au consiliul lor comunal, de sfetnici numiţi *curiales*, un fel de senatori, iar satele îşi au şi ele, consilii comunale mai mici, de oameni buni şi bătrâni numiţi *decuriones*. Satele care au şi târg, sunt fireşte mai neatârnate, fie faţă de capitala grecească a comunei, unul din oraşele însemnate dela Mare, fie de capitala romană a comunei lângă unul din lagărele de «legionari» ori de «ajutoare» de pe malul Dunării. Satele mai sărace şi cătunele atârnă însă mai mult de porunca primarului şi consiliului comunal central». [V. P., *Inceputurile vieţii romane*, pag. 105].

Am reprodus succinta înfăţişare de vieaţă prosperă a Dobrogei în vremea romană şi organizarea ei, pentru a ne puteà convinge şi mai lămurit asupra intensităţii elementului roman şi ca să putem înţelege apoi cum s'au pierdut în această massă toate celelalte populaţiuni eterogene care alcătuiau şi atunci, ca şi în vremea noastră, un fel de mozaic etnografic.

Aşà dar lângă centrele legiunilor în mod natural se desvoltau satele, *vici*, ce coprindeau o populaţiune rurală romană, alături de elementul aborigen. Timpurile de linişte de sub Claudiu, Hadrian şi Antonin Piul favorizează o puternică populare a Dobrogei cu colonişti romani «agricultori şi crescători de vite în centre rurale, *vici* şi *pagi*, cu o organizaţie municipală, ce-i dreptul, primitivă, dar, în vederea apropierii oraşelor greceşti dela Mare şi a oraşelor castre, romane, dela Dunăre, de care, ca *territorium*, cei mai mulţi din aceşti vici şi pagi atârnă — fără îndoială satisfăcătoare». [V. P., *Cetatea Tropaeum*, pag. 18—19].

Unele sate s'au alcătuit în jurul aşezării unui singur cap de familie, aşà cum îl arată şi numele. Odinioară, la Caramuratul de azi erà satul *vicus Clementianus*, numit

și *Clementianensis*, după Clemens, numele descălecătorului; la Șeremet, *vicus Casianus*; la Sarai, lângă Hârșova *vicus Verobrittianus*, iar în ținutul Histriei *vicus Celeris*, *vicus Quintionis* și *vicus Secundini*; în regiunea orașului *Tomi* un *vicus Narcisianus*. [V. P., *Inceputurile vieței romane*..., pag. 147].

Tropaeum Traiani se formează ca un vicus civil pe lângă stațiunea militară, alcătuindu-se din veteranii diferitelor corpuri legionare sau auxiliare dela Dunărea de jos, așezați și dăruiți cu proprietăți rurale.

Coloniștii proveneau nu numai din aceia cari-și terminau serviciul militar în Scythia minor, ci și din alte părți ca de pildă din Siscia (Panonia), din Italia, ca aceia dela Troemis, sau chiar din Asia Mică: Perinthus, Tius, Nicomedia, Heracleia, Mazaca, Tyana, Abonuteichos și Bithynia; o romană din Ratiaria la Tomi, un roman din Oescus în Troesmis, după cum se găsesc deasemenea și veterani din Dacia. [V. P., *Tropaeum*, pag. 34, nota 74, pag. 35].

«Toată Anatolia și Siria au ajutat la creșterea populației din Sciția Mică. Deasemenea Grecia, cu toate coloniile ei din răsărit și din Marea Neagră. Ceeace e însă vrednic de cea mai mare luare aminte, este că răsăritenii aceștia nu înfățișează întotdeauna vieața grecească, cum fac, fără nici o abatere în țara Traciei (între Balcani și Marea Egee) ci de cele mai multe ori sunt trecuți cu totul la vieața romană». [V. P., *Inceputurile vieței romane*, pag. 153]. In Troemis, Noviodunum, Aegissus, Ulmetum, Tomi și Axiopolis se aflà un întreg colegiu de navigatori «*collegium nautae universi Danuvii*». [V. P., *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*, Breslau, 1909, pag. 33 și 72].

Apariținnea unor anumite sărbători în Sciția Mică, ne arată amestecul ce s'a produs în populațiunea ținutului. Tracii împrumută dela Romani sărbătorirea celor morți «Ziua trandafirilor», Rosalia; Romanii primesc dela Traci «credința în zeul nemurirei sufletului: Heros Domnus»; «Unii, din fundul Asiei Mici și din Persia, aduceau credință în Mithras, Soarele Nebiruit *(Sol invictus Mithras)* — alții, din Siria de meazănoapte, credința în zeul cerului și al trăsnetului, *Jupiter din Doliche*, stând în picioare pe spatele unui taur, cu securea cu două tăiușuri în mâna dreaptă, cu fulgerul în cea stângă — alții, din Egipt, credința în *Isis*, Zeița mântuitoare prin botez, și mărturisirea tainelor ascunse ale suferinței ei pentru găsirea trupului ciopârțit și aruncat pe drumuri al Zeului ei soț Osiris — sau credința în zeul părinte, tovarăș nou al Isidei, *Sarapis* — în sfârșit alții, alte credințe». [V. P., *Inceputurile vieței romane*, pag. 167—168; cf. V. P., *Fouilles d'Histria* în *Dacia*, II (1925) pag. 221, 227].

Pentru anul 142 avem așezare romană rurală la Hasiduluk (nord de Constanța); în 157, colonizări în ținutul Histriei la Kuciuk-Kioi. [V. Pârvan, *Ulmetum*, 578; V. P., *Tropaeum* 20, nota 24]; în vremea lui Antonin Piul *vici* romani lângă Aegissus, *Vicus I. Urb.*, și în timpul lui Septimiu Sever așezări lângă Noviodunum, ca vicus *B. ...ridav* (?), *vila Siampudi* (?) și vicus *Siribuendi* (?); în 178 o așezare rurală lângă Babadag, un vicus *Nov* (?) și în 187 un *vicus* la Caildere [V. P., *Ulmetum*, 578; *Tropaeum*, 21]. Din secolul II și III găsim următoarele centre de vieață romană: *Abrittus*, un *territorium Capidavense*, lângă Capidava, (astăzi Kalakioi), vicus *Ulmetum*, lângă satul Pantelimonul de sus, sau odinioară Ceatalorman, un puternic centru de așezare romană.

Elementul roman, atestat de numeroasele inscripțiuni descoperite acolo, este absolut predominant și e reprezentat prin următoarele familii: *Aelia*, *Valeria* (cu patru ramuri, ori poate chiar generații, ale unei familii primitive unice: familia lui Valerius Maxellius, cea mai veche, constatată la a. 140, apoi a lui Valerius Felix, a lui Valerius Victorinus și a lui Valerius Valens, probabil cea mai târzie) — *Aemilia*, *Cocceia*, *Calventia*, *Longinia* și *Iulia*, apoi două gentilicii *Ulpia* și *Flavia*, toate formate din «Romani compleți, *cives Romani*, de prin alte provincii mai de mult romanizate. [V. P., *Ulmetum*, 591], pe lângă cari am mai puteà adăugà încă familii ca *Martia* și *Domitia*. [V. P., *Ulmetum*, II, 2, 397].

Lângă Hasarlâc, un vicus, poate *Verobrittianus*, apoi o serie întreagă de *vici* pe lângă Karaharman, pe teritoriul vechiului Histrus, ca *vicus Parsal* (?), *vicus C... cos* (?), *vicus Cereris* împreună cu altele nenumite, pe care inscripția le pomenește prin vorbele: «quod si q[ui] ex eis non fecerint»; lângă satul Karamurat un *vicus Clementinus* [*Tropaeum*, 23; *Ulmetum* 581]; pe teritoriul cu capitala Tomi, la Hasiduluk, un vicus de veterani și cives Romani [*Ulmetum*, 579], la Urluchioi un vicus *Amlaidina* iar la mijlocul Dobrogei un *vicus Hi....* lângă Dorobanțul [Vezi harta «Dobrogea în timpul Romanilor», anexată la lucrarea *Ulmetum*, și pag. 577], la nord de Constanța, lângă satul Palazu-mare, un vicus *Sc...ia* și un *vicus turris Muca*. La nord de Callatis vicus *Sardes* și vicus *Asbolodina* ce se pot socotì ca niște vici extramurani, iar la sud doi vici: *Val...* (?) și *Ce...* (?) [Pentru cei doi dintâi vezi *Tropaeum*, 24, iar pentru ceilalți doi, harta dela Ulmetum].

In Nord se găsesc o serie de așezări romane la Pisicuța (din fața Galaților), Garvăn, Ghermea, Greci, Taița, Carcaliu, Turcoaia, Satu-Nou, Pecineaga, Ortachioi, Balabancea, Văcăreni, unde se vede și o stațiune de *beneficiarii*, Rachel, Parcheș, Somova, Telița, Câșla, Daucea, Meidanchioi, Niculițel. [Ulmetum, 578], după cum în colțul cuprins între Tulcea-Dunavăț-Halmyris și Karanasuf-Istros se dovedesc, pe baza rămășițelor găsite, ca vechi așezări romane următoarele localități actuale: Caraibil, Agighiol, Sarinasuf, Zibil, Enisala, Beștepe, Prislava, Karamankioi, Pașa Câșla, Kanlâ-Bugeac, Ciamurlia de jos, Casimcea, Râmnicele amândouă, Casapchioi, Imam-Cișme, Tariverdi, Caranasuf, Peletlia, și în jos, spre Constanța: Caraharman, Gargalâc, Palazu-Mare.

Pe drumul Abrittus-Tropaeum-Cavaclar așezări romane se aflau la Saragea (vicus), Kerimcuius, Kiosseler, Beșaul, Cavaclar, iar pe drumul Callatis-Cavaclar urme ce atestă o vieață romană prin morminte frumos clădite, la Sarighiol și Kiragi. Direcțiunea Axiopolis-Tomi enumără «centrul romano-greco-trac» dela Alakapu, apoi Hasancea; Baltăgești, Ghelingec, Pantelimonul de sus (Ulmetum), Cogelac, Dulgheru, Caildere (vicus) sunt atestate prin inscripțiuni, ca localități romane, pe drumul Capidava-Ulmetum-Histria. [Ulmetum, 580, 583 și harta]. Intre Beroe și Capidava avem: Valea Hogii, Ostrov, Dăeni, Eski-Sarai, Hasarlâc, Haradoc, Tichilești și Terzichioi.

In sfârșit, între Axiopolis-Tropaeum și Durostorum urmele romane sunt vădite la: Hinog, Mircea-Vodă, Celebichioi, Cetatea Pătulului, Rașova, Muzait, Vlahchioi, Aliman, Mulciova, Cocargea, Urluia, Cuzgun, Baccuius, Beilic, Mărleanu, Oltina, Satu Nou, Pârjoaia, Canlia, Dervent, Bugeac, Ostrov, Almalâu, Arab-Tabia, Caranlâc, Nastradin, Dobromiru din Deal, Abtat, Abtatcalesi, Copacli, Cociular.

Inșirarea aproape a tuturor localităților existente astăzi în Dobrogea ne arată că nu este loc unde odinioară să nu fi fost vieață romană, dovedindu-ne, fără nici o putință de îndoială că elementul etnic, care stăpâneà Scythia minor, erà cel roman, venit din diferite părți ale imperiului roman, cum am amintit mai sus.

Romanizarea mersese așà de departe încât chiar la Histria, puternic centru grecesc, lista oamenilor pe o lespede de marmoră găsită arată că, din cei 157 de bătrâni, 29 sunt cetățeni romani, dintre cari 5 poartă numele de *Flaviu* după împărații Vespasian, Titu și Domițian. Chiar Grecii, deși nu sunt cetățeni romani, încep să poarte nume romane. «Ceeace însă e încă mai însemnat pentru viața romană în ținutul de țară al Histriei, e marele număr de sate traco-romane de aici, cu limba numai romană, cu sărbătorile romane ale Rosaliilor, cu civilizația aproape orășenească romană», [V. P., *Inceputurile vieții romane*, pg. 125], cum este d. ex. în satul lui Quintio.

In această vreme de înflorire a vieții romane elementul aborigen nu dispăruse cu desăvârșire, ba putem spune că aveà încă o parte însemnată în alcătuirea populațiunii. El își va fi continuat înainte vieața pașnică rurală, fiind adus la ascultare însă, acolo unde prezența lui deveneà neliniștitoare pentru siguranța celorlalte populațiuni. Poate o bună parte din ei, împiedecați în rosturile lor de acasă prin înaintarea romană, se vor fi retras pe celălalt mal al Dunării, în câmpia munteană, pentru ca mai târziu să se retragă spre munți.

Existau Daci încă în cetatea *Ausdec*..., sau în apropierea ei, căci inscripțiunea găsită lângă satul Azarlâc, din vremea lui Marcus Aurelius spune între altele: termini positi territorii civitatis Ausdec(...) adversus *Dacos* secundum actorem civitatis Vexarus T(...). Opus hoc excessent Daci.

Vexarus delimitează, deci, după ordinul guvernatorului provinciei, împreună cu comandantul cohortei din apropiere și cu un alt cetățean, teritoriul cetăței Ausdec (...), față de Dacii vecini cari, probabil că din cauza năvălirilor produse în Dacia și Moesia de răsboiul marcomanic, se așezaseră, violând proprietatea rurală a cetății sus numite. [V. P., *Tropaeum*, 26, interpretarea inscripțiunii; *Ulmetum*, 589].

Dacă inscripțiunea zice *adversus Dacos* și *opus hoc excessent Daci*, înseamnă că chiar în apropierea granițelor fixate de noua delimitare ei se aflau în centre stabile, în care erau invitați să se retragă, probabil și cei ce în mod abuziv se așezaseră în teritoriu străin.

Altă inscripțiune ni-i arată stabili la Ulmetum împreună cu Romanii: *Cives Romani et Bessi consistentes vico Ulmeto.*

Nume trace ca *Attas Possei*, *Ithazis Dada* și soția lui *Ziftia*, găsite într'o inscripțiune la Ulmetum sunt însemnate, pentru problema noastă etnografică, din mai multe puncte de vedere. Cea mai însemnată latură însă a chestiunii este explicarea fenomenului etnografic de prefacere a populațiunii și pentru cazurile unde exemple documentare lipsesc.

In cazul nostru bunicul a fost un adevărat trac: *Possis*; *Attas Possei* a căpătat un nume grecesc, Attas, ceeace ne arată că influența grecească a orașelor dela mare a fost foarte puternică asupra elementului autohton, înainte de colonizarea pe care au făcut-o Romanii cu acest element în centrele mai principale de viață și că, deci, «ei n'au reprezentat o rezistență etnic-națională tracă, ci una cultural-națională greacă mult mai puternică față de romanism și mult mai statornică».

Fiul lui Attas Possei, atestat în inscripție cu cognomenul de *Iustus*, lămurește pe deplin că erà câștigat pentru romanism. Acești Bessi, strămutați în Ulmetum de lângă Philippi din Macedonia, pe lângă obiceiurile pur trace relativ la cultul strămoșilor, adoptaseră însă formele italo-romane pentru cinstirea memoriei eroilor lor. [*Ulmetum*, 561—562].

Pentru cunoașterea mai de aproape a romanizării Tracilor ne vine în ajutor o altă inscripție funerară din Tropaeum, în care *Iustus și Valens, cei doi fii ai lui Daizus Comozoi interfectus a Castabocis* îi ridică un monument funerar de aducere aminte. Se vede de aici că tatăl și bunicul au fost daci: Daizus și Comozous (nume trace), iar copiii poartă amândoi nume romane.

Tot din Tropaeum știm că un *Mucaporus*, tatăl, și *Eftepir*, mama, cu nume tracice, au ca fii pe *Valens* și *Sabinianus fili superstantes*, cu nume romane, după cum altă inscripțiune din aceeaș localitate mărturisește clar că cei doi fii ai lui *Rigozus*, un trac, *Crescens* și poate chiar *Cornelius Vitalis*, deveniră romani! Bessii au fost, spre deosebire de Daci, mai repede atrași de valul romanizării, lucru ce se vede pentru cei dintâiu din tendința de a-și potrivì numele lor etnice după forma romană. Așà în loc de *Mucatra* sau *Mucatralis* ei își zic *Mucatrio-onis*, sau în loc de *Seuthes*, își scriu numele *Seutho-onis*. [*Tropaeum*, 28—29].

Spre mijlocul provinciei mulți din autohtoni, aparținând ținuturilor Capidava și Sucidava, unde se aflau sigur într'un număr destul de însemnat, — vor fi suferit acelaș proces de desnaționalizare, pe care totuș nu-l putem urmărì din lipsa materialului documentar.

Numiri trace întâlnim însă mai multe, așà cum am arătat mai sus, când am pomenit despre elementul autohton al Scythiei minor.

Câte odată unele inscripțiuni ca: *Marti(u)s P(h)ilo mag(ister) vici Ultinsium posuit de suo et Bes(s)is*, constată că sate locuite în întregime de Bessi, ca Ultinsium, vicus cu magister și decuriones, erau romanizate în întregime. In fundul sufletului lor licăreà încă conștiința că sunt peregrini, deosebiți de Romanii compleți, *cives Romani*, și că deci sunt *natione Bessi*.

Numărul elementului autohton descrește deci treptat, invadat de coloniștii romani, cari se așează necontenit lângă vechii locuitori, iar aceștia din urmă împrumută chiar organizațiunea rurală romană. Ei se mențin totuș până în veacul III, singuri în sate, sau amestecați cu alte neamuri. [*Ulmetum*, II², 345 sqq, 397].

Din toate exemplele mai sus amintite reiese în mod clar cum s'a săvârșit procesul de romanizare a autohtonilor, sau a Bessilor aduși sub formă de colonizare, în provincia noastră.

In marile orașe, sau în apropierea lor, aristocrația pământeană, sedusă de civilizațiunea latină, a trebuit să adopte moravurile acestora pentru a se pierde în cele din urmă, în massa ei. Populațiunea de țară însă s'a asimilat aici ca și în alte părți ale Imperiului datorită necesității de a învăța limba latină după urma serviciului militar pe care-l făceà în alte părți ale împărăției, precum și prin faptul că unii dintr'înșii, luând în căsătorie femei latine, copiii născuți din asemenea căsătorii învățau, evident, limba latină a mamelor lor.

Sclavii eliberați, întorcându-se acasă, aduceau cunoștința limbii latine; alte ori ridicarea unor cetăți ca Tropaeum sau Ulmetum, necesitând brațe de muncă și popu-

laţiunea băştinaşă fiind în mod forţat să ia parte la zidirea lor, a făcut ca limba latină să se întindă mai departe în populaţiunea nevoiaşă. Nu puţin a contribuit la aceasta şi întinderea creştinismului, care mijloceà astfel pătrunderea limbii latine, mai ales că această religiune, adresându-se celor umili, făceà ca romanizarea să prindă rădăcini şi să se întărească mai ales în clasa rurală.

Astfel, în decursul a două, trei generaţiuni, romanizarea erà în parte săvârşită, acolo unde influenţa romană erà mai puternică, sau elementul autohton este atras în sfera de influenţă grecească a oraşelor de lângă mare, care, din cauza administraţiunii romane, bucurându-se de o completă siguranţă, luaseră un puternic avânt comercial. Unele inscripţiuni cu numiri trace, scrise în greceşte, dovedesc aceasta. [V. P., *Zidul cetăţii Tomi*, 434, 443, nota 1].

* * *

Din cele expuse aici se vede bine ce intensivă a fost colonizarea romană în Dobrogea. «In toate aceste sate romane, răsărite în scurtul timp a trei generaţiuni: a. 100—200, întocmai ca iarba din pământ după o ploaie abundentă, populaţia e formată deopotrivă de indigeni daci şi de colonişti «romani». [*Tropaeum*, 24].

Deci, în ceeace priveşte înfăţişarea etnografică a Dobrogei, erà şi ea, ca şi întreaga peninsulă balcanică, inundată de element roman, care se întindeà dela coastele Adriaticei şi până la gurile Dunării şi Marea Neagră, mai cu seamă dealungul marelui fluviu, rămânând numai pe litoralul mării o porţiune de pământ ce cădeà în cercul de înrâurire greacă.

O limbă romană se vorbì aici dela August şi până la Phokas.

Elementul indigen rămas fu cu vremea câştigat de influenţa celor două culturi, — mai mult de cea romană însă, — cu care se şi asimilează în bună parte şi nu în lungă vreme. In unele locuri vedem trăind alături Romani, Greci şi Traci, până când unul din aceste elemente, devenind precumpănitor, înăbuşă pe celelalte.

In aşà fel trebuie să ne închipuim etnografia Dobrogei până la începutul mişcării popoarelor, după urma dovezilor oferite de chiar pământul acestei provincii.

Ştiinţa românească va trebuì să ducă mai departe opera regretatului dispărut V. Pârvan, fiindcă numai aşà vor eşì la iveală toate dovezile trecutului nostru milenar în aceste părţi, desăvârşindu-se şi în domeniul ştiinţific o operă de afirmare a calităţilor neamului românesc, aşà cum a dovedit-o cu prisosinţă ilustrul învăţat, după a cărui muncă uriaşe am încercat această modestă şi unilaterală înfăţişare etnologică a pământului românesc transdanubian.

DACIA PONTICĂ ȘI DACIA CARPATICĂ

OBSERVĂRI ANTROPOGEOGRAFICE

DE

S. MEHEDINȚI

După ce elementul omenesc fusese eliminat din sfera geografiei *(Gerland)*, azi, chiar morfologi ai litosferei văd în geografie «știința despre pământ ca locuință a omului» *(Davis)*. Iar pentru unii, «geography is human Ecology» *(Barrow*, 1923). Expresiile acestea ar puteà mulțumì și pe bătrânul C. Ritter. Adevărul rămâne însă la mijloc: fără a i se da un loc precumpănitor, elementul omenesc va fi nelipsit din orice descriere regională, deoarece nu se poate rupe arbitrar lanțul fenomenelor; iar prezența acestui element e cu atât mai necesară, cu cât, de multe ori, tocmai faptele antropogeografice pun și mai bine în evidență anume caractere fizice ale unei regiuni. Așà că vorba lui Herder: «istoria e o geografie în mișcare» va păstrà o valoare durabilă.

Totuș încercarea de a stabilì legături între om și pământ poate duce uneori și la iluzii. Astfel, multora li se pare că nu-i cu putință să înțelegi vieața poporului român, dacă n'o legi de fenomenul descălecării din munți. Incepând cu cronicarii și sfârșind cu istoricii moderni, aproape la toți găsim ca un *leitmotiv* «Descălecarea», adică scoborîrea populației din Carpați spre șesurile dimprejur. Atât de puternic s'a impus această concepție, încât chiar cucerirea Daciei de Traian și colonizarea de acuma 18 sute de ani a fost privită de unii tot sub prisma descălecării. Venirea Romanilor a fost numită «Descălecatul dintâiu», pentru a lăsà lui Radu Negru și Dragoș rolul unui al doilea «descălecat».

Nu e ușor să precizăm la ce se vor fi gândit toți cei cari au întrebuințat acest termen. Pe lângă amintirea unor legende, faptul fundamental a fost pentru cei mai mulți antiteza dintre Carpați și netezimea șesurilor dimprejur. Iar pentru scriitorii mai noui s'a mai adăugat și sugestiunea unei alte idei: *nomadismul poporului român*. Geneza acestei teorii, răspândită cu deosebire între filologi, pare a fi fost aceasta: Cercetătorii limbii române au băgat de seamă un fapt ciudat. Poporul nostru a lăsat urmele vieții sale pe o suprafață geografică excepțional de mare. Toponimia și etnografia ne arată dovezi despre traiul Românilor până în Moravia, unde găsim așezări românești și voevozi români chiar în secolul al XVII-lea; până în Istria, unde câteva sate mai vorbesc încă și acum românește; până în sudul peninsulei balcanice, unde celnicii aromâni iernează și azi pe lângă golful Arta ori Salonic, iar spre răsărit, afară de Românii din Rodope și atâtea urme românești în Balcani, găsim în stepele de lângă Marea-Neagră nu numai pe «Vlahii pontici» ai evului mediu, dar și grupe de populație românească, răspândită până în Crimea și mai departe, spre Caucaz.

Un astfel de fenomen este unic ca întindere în toată Europa, dacă ţinem seama de proporţiile massei etnice, din care roise această populaţie.

Care să fi fost cauza răspândirii Românilor? Ca să admitem ocuparea unui ţinut atât de vast pe calea gospodăriei agricole, ar fi trebuit o gloată enormă de plugari. Să presupunem niscaiva mişcări subite, ca ale barbarilor, sub forma unor cete pornite după prăzi, iarăş nu e de gândit. Istoria nu le pomeneşte, iar etnografia nu le admite. Cine a ajuns odată pe treapta de *civilizaţie* şi *cultură* a poporului dac şi daco-roman, nu se mai poate întoarce la nivelul unor cete nestatornice, care să pornească din loc în loc, spre a trăì din prădarea altora. Nu mai rămâneà altă explicare decât nomadismul, adică rătăcirea cu turmele în lungul Carpaţilor, până în Alpi, unde Carpaţii-Mici ating basinul Moravei; până în culmile dalmatice şi în Istria; până în Balcani şi massivele Albaniei şi Greciei. Aşadar, poporul român nu s'a putut răspândì pe un teritoriu atât de întins, decât în urma turmelor, ca *nomad*, ceeace a făcut în evul mediu ca *Vlah* şi *păstor* să ajungă sinonime.

Urmând acestei sugestiuni filologice, istoricii la rândul lor s'au grăbit să ţină isonul spre a justificà şi ei lipsa documentelor despre Români în evul mediu. Unde a putut stà neamul românesc atâtea secole? Desigur în munţi, spre a se adăpostì de barbari. Şi cu ce trăiau acolo? Indeosebi cu păstoritul. Prin urmare, după ce timpurile s'au mai liniştit, Românii, tot ca păstori, au trebuit să se întindă spre poalele Carpaţilor, adică au «descălecat». Şi astfel, *descălecare* şi *nomadism* au ajuns un fel de categorii inevitabile pentru judecata celor ce se ocupă cu vieaţa poporului român în evul mediu. Iar din modul acesta de a raţionà a rezultat ca un fel de sub-concluzie: însemnătatea mai mică a şesului faţă de centrul muntos al teritoriului român. Carpaţii au fost adică *leagănul*, iar marginile — între care şi Dobrogea — sunt ca un fel de anexă de valoare fluctuantă şi deci secundară.

Totuşi, pentru geografi şi etnografi, concepţia aceasta e cu totul neadmisibilă. Ei au reacţionat în contra unei astfel de simplificări arbitrare a vieţii poporului român. Şi *descălicarea* şi *nomadismul* Românilor sânt simple iluzii de bibliotecă [1]). Insă vasta problemă a etnografiei şi antropogeografiei ţărilor carpatice nu va puteà fi deplin elucidată decât printr'o cercetare analitică (începând cu măsurători antropologice), după un program la fel cu cele ce se urmează în alte regiuni similare. Deocamdată, în legătură cu marginea de răsărit a teritoriului nostru etnic, să ne fie permis a sublinià câteva fapte, care ne arată Dacia pontică în altă lumină, decât aceea, pe care caută s'o acrediteze cei care pierd din vedere punctul de privire geografic.

I. PERIOADA PREISTORICĂ

Ascensiunea muntelui. — Inainte de istoria scrisă, care începe în ţinuturile noastre numai cu vreo jumătate de mileniu înainte de era creştină, elementul geografic cel mai însemnat pentru vieaţa omului erà acì *lunca* râurilor. Resturile neolitice sunt

[1]) Intr'o comunicare la Academia Română, cu titlul «Premise geografice şi etnografice la istoria poporului român» s'a arătat temeiurile pentru care formulele acestea nu pot fi acceptate.

destul de abundente pe lângă lunci, iar în timpurile din urmă s'au găsit și resturi paleolitice. Se înțelege că ar trebuì să fie cartografiate mai întâiu toate stațiunile, înainte de a formulà o concluzie definitivă. Dar și atât, cât putem judecà până acuma, este evident că lunci ca ale Prutului și Nistrului, unde omul primitiv, pe lângă hrană, aveà la îndemână și *cremenea* indispensabilă pentru fabricarea uneltelor, au fost regiuni privilegiate. Tot așà și bogata luncă a Dunării. In bălțile și gârlele regiunilor inundabile, hrana erà mai ușor de dobândit, nu numai pentrucă peștii, scoicile, etc. sunt un vânat inofensiv, pe care și femeile, copiii și bătrânii îl puteau «culege», dar mai ales pentru regularitatea cu care bălțile se umplu în fiecare primăvară cu pește și ușurința pescuitului în lunile de secetă, când apa se scurge iarăș în Dunăre. Apoi nu trebuie să uităm că luncile oferiau, pe lângă hrană, și bune adăposturi: în ostroavele cu păduri de sălcii, plopi, răchită și cătină, localnicii se puteau ascunde, ca și cei ce trăesc în pădurile ecvatoriale. Huceagul de frunziș, încurcat de liane, este și azi în unele părți aproape insondabil, ca și stufișul și păpurișul. Iar în unele părți se mai adăugau pentru adăpost și peșterile malurilor înalte. Deaceea, nu-i de mirare că, începând cu Ostrovul mare și sfârșind cu Delta, popinele și «grădiștele» cuprind atâtea rămășițe de așezări omenești străvechi.

Tot în legătură cu lunca trebuie să amintim așezările legate de «piscuri». In realitate nu au nimic comun cu înțelesul obișnuit al acestui termen orografic, afară de faptul că piscurile sunt doar capetele mai mult sau mai puțin ascuțite ale unor peninsule pe care ținutul vecin le trimite ca un fel de promontorii în lunca inundabilă a râurilor. Din aceste locuri proeminente, populațiile străvechi puteau privegheà lunca până departe; se puteau apărà nu numai de inundații, ci și de dușmani, fără să se depărteze de hrana de toate zilele, pe care le-o procurau apele luncii.

Din această constatare rezultă însă un fapt foarte însemnat: abià după ce s'a îndesit populația în luncile râurilor și pe șesurile ocupate de păduri și de bălți (numeroase atât spre Tisa, cât și spre Dunăre), protopărinții noștri s'au îndrumat spre muntele mai puțin favorabil vieții. Intâi au trebuit să scape Carpații de zăpezile abundente ale epocii glaciare, care chiar și vara căptușiau cu ghiață culmile mai înalte, pentru ca primii locuitori să ia în stăpânire și văile carpatice. Pentru acest scop ei trebuiau să se deprindă cu o vânătoare mai grea decât cea de lângă luncile râurilor din șes și mai ales le trebuià tovărășia animalelor domestice.

Așadar, pentru înțelegerea legăturii dintre om și pământ, trebuie să urmărm *ascensiunea* progresivă spre cetatea carpatică. Din punct de vedere demografic și antropogeografic, am puteà zice că s'a petrecut acì un fel de «încălecare» a Carpaților, apoi o *cuibărire* în podișul ardelean. Și în toată această epocă, șesul a avut un fel de precădere asupra munților, mai ales că șesul, alături de luncile râurilor și de bălți mai aveà acì la îndemână *păduri*, *poene*, *antestepă* și *stepă*, adică o gamă întreagă de condițiuni, care să permită omului o largă adaptare la mediu.—Pentru a înțelege toată adaptarea aceasta, pe lângă explorarea stațiunilor preistorice va fi necesară o amănunțită descriere a urmelor de gospodărie primitivă, păstrate încă și azi sub forma «culegerii» directe din natură a mijloacelor de existență. Pescuitul cu mâna, rästocirea gârlelor, adunarea scoicilor, a racilor, a rădăcinilor comestibile, a ciulinelor din bălți, etc., sunt documente expresive, pentru a dovedì în faza aceasta de populare

superioritatea luncii şi câmpiei asupra munţilor şi prin urmare şi rolul străvechiu pe care l-a avut «Balta» imensă dela apusul şi nordul Dobrogei în zorile istoriei.

II. PERIOADA GETO-DACICĂ

In momentul când începe istoria scrisă, cetatea carpatică erà de multă vreme nu numai locuită, dar şi ajunsă la o civilizaţie destul de înaltă, — ceeace presupune o îndesire considerabilă a populaţiei. Vom relevà numai două fapte: încă din zorile istoriei documentare, vedem *tot lanţul carpato-balcanic legat de vieaţa* aceleeaşi masse de populaţie *(tracă)*; iar în ce priveşte pe locuitorii Ardealului, îi găsim vestiţi pentru creşterea albinelor şi exploatarea minelor (îndeosebi pentru bogăţia lor în podoabe de aur, ceeace însemnează stabilitate şi trecerea spre industrie). Când se arată Dariu pe ţărmul dobrogean, antiteza între nomazii, cunoscuţi sub numele de Sciţi, şi locuitorii ţinuturilor legate de Carpaţi erà nu se poate mai vădită: de o parte o lume statornică de plugari, apicultori, minieri şi industriaşi; de altă parte populaţia flotantă a celor ce trăiau purtându-şi corturile pe care (amaxobiti). Documentul cel mai semnificativ al acestei antiteze ni-l procură însuş Herodot. Când Sciţii au cerut ajutorul părinţilor noştri, ca să se împotrivească în comun lui Dariu, cei legaţi de ţinuturile carpatice şi pericarpatice prin atâtea şi atâtea fire ale unei vieţi statornice au respins propunerea nomazilor, lăsându-i în seama norocului lor de oameni rătăcitori.

Astfel nu e de mirare că centrul puterii politice a Dacilor se rezemà la nevoie pe Carpaţi, deşi ei fac front lui Dariu lângă ţărmul mării. Căci atât cununa carpatică a munţilor, cât şi periferia pontică erau deopotrivă ale neamului numit Geţi, de Greci, şi Daci, de Romani. Insă, ca popor continental, ei au trebuit să se sprijine mai ales pe munţi. Deaceea, în momentul culminării lor politice, sub Burebista şi Decebal, acropolea dacică erà ţara dintre cele patru râuri: Mureş, Tisa, Dunăre şi Olt, având la mijloc ceeace geografii şi geologii numesc «massivul banatic», cu punctul de culminare în Retezat. Acolo erà firesc să se condenseze puterea lor, dacă ţinem seama de *depresiunile* adăpostite între munţi şi de *coridoarele* de comunicare între ele: lungul coridor bănăţean, unde curg în sens invers Timişul şi Cerna; coridorul Bistrei sau al Porţilor-de-Fier dintre Banat şi Haţeg, precum şi coridorul Surducului şi al Merişorului, între Jiu şi Streiu. Acolo erà nodul orografic cel mai favorabil pentru privigherea politică şi a Carpaţilor, şi a Dunării care arată calea spre mare [1]). — O dovadă pipăită sunt şi cetăţile dacice, găsite de curând până la 1000 m. în creerii munţilor.

Dar asta nu însemnează deloc că periferia pământului dacic a ieşit vreodată din sfera vieţii poporului nostru. — Totuş, cu privire la marginea răsăriteană, adică *Dacia pontică*, unii au avut impresia că ea ajunsese streină de elementul autohton. De pildă, istoricii greci ne arată uneori ţinutul dintre Dunăre şi Mare sub numele de Sciţia-mică.

[1]) E caracteristic că în momentul celei mai liberi manifestări dacice, sub Burebista, capitala statului erà acolo unde lanţul carpatic e tăiat de Dunăre (aproape de Oraviţa), şi numai sub Decebal, când începe strâmtorarea din partea Romanilor, capitala se retrage spre mijlocul masivului banatic.

Care este origina acestui apelativ şi care e valoarea lui etnografică?

Privind faptele mai deaproape, vedem că numele de Sciţia-mică e un laps toponimic, cum găsim multe în literatura geografică şi în hărţile mai vechi. Porecla s'a născut dintr'o iluzie a marinarilor greci. Cine plecà din Egea, cea plină de insule muntoase şi mărginită de ţărmuri iarăş muntoase, trecând prin Bosfor, când ajungeà în Marea-Neagră, da cu ochii de un peisaj nou: ape întunecate, mai reci decât ale Arhipelagului şi o completă lipsă de insule. Ţinând drumul pe lângă ţărmul stâng al Pontului, câtva timp, periplul amintià încă imagina patriei, deoarece la orizont tot se mai zăriau vârfuri de munţi, până la capătul lui Haemus. Indată însă ce corabia trecea de capătul Balcanilor şi cârmià prin golful Balcicului spre Caliacra, Callatis, Tomis şi Histria, aspectul se schimbà fundamental. Pe lângă răceala vântului care anunţà «frigul scitic», cel care se apropià de ţărm zărià dintr'odată un ţinut monoton: o *câmpie întinsă* şi acoperită numai de *ierburi*, cum nu se găseşte nicăiri împrejurul Egeei. Doar spre gurile Dunării, dacă se mai arată în depărtare câteva dealuri teşite. Apoi dela deltă spre nord piere din ochi orice urmă de înălţime. Pentru marinar, toată ţara aceea erà o parte din marea stepă locuită de neamuri nomade, cunoscute sub numele de Sciţi.

Aşadar, nimic mai firesc decât să lege de numele Sciţiei tot ţărmul de unde pierdeau din vedere ultimul munte (Haemus) care le mai aducea aminte ţinuturile egeene. Astfel, călătorii greci, printr'o generalizare uşor de înţeles, au întins numele Sciţia până la extremitatea Balcanilor. — O simplă iluzie de marinar.

Adevărul geografic e însă altul. Pentru cine se coboară din Carpaţi, ţinutul dintre Dunăre şi Mare se prezintă sub un aspect cu totul deosebit. Şi anume, sunt trei drumuri mai caracteristice pentru cel care se apropie de mare, venind dinspre Ardeal.

1. *Drumul codrului.* — Cine coborà din Carpaţii de miazăzi puteà până în timpurile din urmă să ajungă în golful Balcicului, fără să bage de seamă că a intrat într'un ţinut deosebit de cele legate de munţi. In adevăr, urmând mănunchiul de râuri din basinul Argeşului, se întindeà la poalele munţilor un imens codru *(Vlăsia)*, continuându-se peste Dunăre cu altă pădure mare *(Deliormanul)*. Călătorul ar fi putut să meargă la umbră din culmea Carpaţilor până la ţărmul Pontului.

Azi, puntea aceasta de verdeaţă a fost fărâmată şi în multe locuri nimicită. Dar reconstituirea peisajului dacic de odinioară e lesne. Continuitatea pădurii e adeverită nu numai de apelativul încă viu de «codrul Vlăsiei», ci chiar de resturile vegetaţiei arborescente, precum, şi, de solul de pădure, care este o probă irecuzabilă. Basinul Argeşului, primind o cantitate mai mare de ploi, iar luncile afluenţilor săi fiind numeroase şi aproape unele de altele, creşterea copacilor găsea aici condiţiuni deosebit de favorabile.

Aşa dar, pentru cel care urmà drumul codrului, Dacia nu se sfârşià decât la ţărmul Mării-Negre. Lunca Dunării aproape nu se băgà în seamă, deoarece tocmai în dreptul gurii Argeşului, albia e foarte îngustă.

2. *Drumul stepei.* — Aceeaş impresie unitară o aveà şi cel care apucà pe drumul neted al Bărăganului. Cine urmează basinul Ialomiţei, îndată ce se depărtează de munte are peste tot înaintea ochilor monotonia şesului acoperit de ierburi. Copacii lipsesc cu desăvârşire (afară de perdeaua ialomiţeană). Iar dacă treci Dunărea şi tai Dobrogea pe la mijloc, ai aceeaş impresie dominantă: lipsa de râuri, lipsa de puţuri,

lipsa de copaci, atât în dreapta, cât şi în stânga fluviului. Aşadar, o imensă stepă dela poalele Carpaţilor până în mare. Deaceea, pentru părinţii noştri, Dacia sfârşià şi pe acì tocmai la malul mării.—E drept că la mijlocul drumului, dau de un larg uluc, *Balta*. Insă e vrednic de relevat că marginile ulucului, pentru cel care îl observă din mijlocul Bălţii, par tot atât de înalte, fie că se uită spre Bărăgan, fie că priveşte spre răsărit, către Dobrogea [1]).

3. *Drumul luncii Siretului*.—O altă legătură pipăită între cetatea Carpaţilor şi ţărmul mării este lunca Siretului de jos, unde arcul carpatic înaintează mai mult spre răsărit. Tocmai pe acì sunt câteva din pasurile cele mai directe care duc din Ardeal spre Dunăre şi Dobrogea. Iar călătorul aveà şi pe aci sub ochi un aspect destul de omogen: din codrul carpatic, prin zăvoaele din lunca Siretului, puteà ajunge în massivul păduros din nordul Dobrogei, care se întindeà până aproape de mare (cum dovedesc încă şi acum urmele pădurii). Chiar şi fagul, care se teme de stepă, pe acì trece peste Dunăre, cum trece şi în Deliorman. Prin urmare, şi pe calea aceasta, Dacia carpatică şi Dacia pontică, făceau pentru ochii autohtonilor unul şi acelaş trup.

E drept că pentru cine ia seama de aproape, ţinutul din nordul Dobrogei, şi ca relief, şi ca structură a scoarţei, se deosebeşte de câmpia română. Până mai ieri, petecul acesta de pământ erà o enigmă. Azi se ştie că el e rămăşiţa unui lanţ de munţi, cari se întindeau până în Boemia. Din ruinele masivelor străvechi s'au clădit în parte culmile carpatice actuale. Prin urmare şi din punct de vedere geologic, Dacia carpatică se leagă cu cea pontică. Podurile aruncate după vremuri la Issacea, îşi sprijineau capetele lor pe amândouă malurile în aceeaş rocă.

Dar, alături de *aspectul fizic*, însemnătatea cea mai mare, pentru epoca de care vorbim, o aveà *unitatea elementului etnic* în toată întinderea basinului de jos al Dunării, — şi chiar dincolo de acest basin, până în valea Nistrului, unde locuiau Tyrageţii, adică Geţii nistrieni. Aşadar, când se ivesc în aceste părţi zorile istoriei scrise, iar Grecii încep a diseminà factoriile lor pe ţărmul Pontului stâng, toată regiunea Carpato-balcanică, *din munţi până la mare*, erà locuită de massa etnică, din care se trage poporul nostru [2]). Deaceea, când Dariu se arătà în aceste meleaguri, negustorii greci se supun; pe Sciţi nu-i întâlneşte nicăiri, iar *singurii cari se opun* sunt Geţii, cum erà şi firesc pentru nişte oameni lipiţi prin agricultură de pământul patriei lor. Ca să producă o diversiune, Sciţii, după ce Dariu trecuse Dunărea, se gândesc un moment să ceară ajutorul populaţiei dinspre Carpaţi, spre a da invaziei lui Dariu un nou obiectiv. Dar autohtonii, cum am relevat mai sus, pe temeiul lui Herodot, se leapădă de atingerea cu Sciţii, aşà că nomazii au trebuit să apuce drumul stepei.

Ce însemnează aceasta? Tradus în termeni geografici, demografici şi antropogeografici, aceasta însemnează că străbunii noştri încă din secolul al VI-lea a. Chr. erau atât de numeroşi şi bine cuibăriţi pe şes şi în cetatea carpatică, încât dominau toate ţinuturile

[1]) Când s'au făcut săpături pentru aşezarea stâlpilor podului s'a văzut că şi sub Baltă e tot pământ dobrogean, ba încă şi mai departe, spre apus, până în mijlocul Bărăganului (Mărculeşti), unde s'a găsit părţi dobrogene, cufundate sub stepă. Faptele acestea sunt relativ nouă, dar impresia de unitate e veche pentru toţi, cari treceau de pe o margine a ulucului spre cealaltă. Omogenitatea stepei e vădită pentru ori şi cine.

[2]) Milesienii, când au fundat *Tomis*, au găsit aici pe Geţi: *Mileto, missi coloni inque Getis graias constituere domos*. OVID. *Tristia* III, 9.

carpatice şi pericarpatice până la Nistru şi Mare. Deaceea, ei se cred datori să reziste. Pentru ei, şi Dariu, şi Sciţii erau ceva eterogen faţă de pământul şi interesele lor. Stăpânind ca păstori, plugari, apicultori, podgoreni şi mineri tot ocolul Carpaţilor şi şesurile legate de Dunăre, «fluviul sfânt», care îi îndreptà spre mare, Geto-Dacii primiseră în marginea ţării lor pe Greci, doar ca mijlocitori ai negoţului. Dar hinterlandul rămăsese al autohtonilor. Stăpânul casei trebuià în chip firesc să fie şi stăpânul uşei, adică al Daciei pontice. Iată cum se explică *rezistenţa* în contra străinilor, începând dela Dariu până la Filip, Alexandru şi Lysimach, care încercaseră a se înfige pe acest ţărm. Insă această stăpânire a marginei răsăritene nu însemnă nici în epoca aceea o «descălecare» dela munte spre mare, ci o simplă «înţelinare», adică o închegare pe loc a massei autohtone, din ce în ce mai numeroasă, mai deasă şi mai civilizată. Cât despre o aşezare scitică aici, ori pe şesul de sub Carpaţi, cum vrea să sugereze schiţa cartografică a răposatului arheolog V. Pârvan, aceasta este inadmisibil. Să vorbeşti de o «Dacie scitică» până în Carpaţi sau chiar peste Carpaţi, pe temeiul câtorva rămăşiţe de obiecte, e ca şi cum ai afirmà că Dobrogea, ori Câmpia română sau Ardealul reprezentau o «Dacie elenică», fiindcă găsim ici şi colo resturi de amfore, monete greceşti sau alte urme ale negoţului. Pe calea aceasta putem construì hărţile cele mai absurde, mai ales dacă uităm că negoţul e un fenomen cunoscut chiar primitivilor.

Oricare ar fi însă amănuntele, un lucru e sigur: în momentul de culminare al dacismului, adică sub Burebista şi Decebal, când autohtonii ţărilor carpatice reprezentau singura putere europeană, capabilă de a se măsurà cu imperiul roman, stăpânirea dacică se întindeà din creştetul munţilor până la ţărmul mării. Dacia carpatică şi Dacia pontică formau o *unitate organică*, apărată, cum spune Strabo, de armate care se ridicau până la 200.000 de luptători[1].

Concluzie. Pentru marinarii greci, care veniseră dinspre miazăzi şi se opriseră (ca şi în Tracia) la ţărmul mării, lăsând restul pe seama localnicilor, putuse să se nască iluzia unei Sciţii-mici, care începeà chiar dela capătul Balcanului, unde ţărmul devenià monoton. Din contra, pentru cei cari coborau din Carpaţi, fie că luau calea codrului, fie că sosiau pe drumul stepei ori pe lângă lunca păduroasă a Siretului de jos, de unde intrà în pădurile din nordul Dobrogei, Dacia carpatică se continuà cu Dacia pontică, fără să arate nicăiri o diferenţă de acelea care despart felul de traiu al oamenilor. Pe un mal, ca şi pe celălalt al Dunării, erà aceeaş populaţie care, în vremurile de secetă îşi îndreptà turmele spre lunca verde a fluviului. Cât priveşte legătura Sciţilor cu Dobrogea, ea nu se deosebeşte mult de a Cerchezilor, care, în timpurile noastre, au trecut pe aci ca un val, lăsând în urma lor câteva ruine şi numele unui râuleţ.

1) Pentru caracterul etnografic al Daciei pontice, mărturia decizivă e a lui Ovidiu. El nu erà călător în trecere, ci fixat în regiunea, a cărei populaţie îi este aşa de bine cunoscută, în cât a învăţat şi limba getică. *(Videor geticis scribere posse modis)*. TRIST. III, 14. Deşi pe ţărm sânt şi Greci, dar Geţii sânt în majoritate *(major geticaeque frequentia gentis)* spune tot Ovidiu. TRIST. V, 7. De aceea, el numeşte ţărmul Dobrogean cu apelativul *getic: Procul a getico littore vitis abest... procul a geticis finibus arbor abest* TRIST. III, 12. Chiar în oraşul Tomis mai mult de jumătate, locuitorii erau Geţi, îmbrăcaţi cu cojoace. TRISTIA V, 10.

III. PERIOADA DACO-ROMANĂ

In toată perioada daco-romană, legăturile între cetatea carpatică şi periferia maritimă urmează aceeaş direcţie, ca şi sub Daci. Putem zice că, în unele priviri, devin şi mai strânse. Relevăm numai câteva fapte:

1. *Unificarea Dunării prin infiltrarea romană.*—Alături de elementul autohton se adaugă un strat de populaţie romană în tot lungul fluviului. Adăugirea aceasta am numit-o înadins «infiltrare», fiindcă fenomenul n'a fost ceva subit, ci s'a desfăşurat pe încetul timp de mai multe secole. Cum râurile coboară dinspre Alpi spre Dunăre, aşà a înaintat şi elementul latin, mai ales după romanizarea Iliriei şi desvoltarea industriei fierului la periferia răsăriteană a Alpilor. Iar curentul de oameni şi de mărfuri trebuie să fi fost destul de intens, deoarece încă de pe timpul lui Tiberiu, limba latină erà răspândită în toată Panonia. Aşadar, «infiltrarea romană», departe de a fi opera colonizării lui Traian, este un fapt cu mult mai vechiu şi socotim ca un progres că acest termen etnografic începe acuma a fi întrebuinţat şi de istorici, înlocuind nu numai termenul mai vechiu al «descălecării», dar şi expresia mai nouă de «plantaţie», neexacte amândouă, întrucât sugerează idea unei opere politice, conştient plănuită din capul locului. Nu. Fenomenul acesta, ca şi multe alte fapte etnografice, s'a desfăşurat pe încetul. Rezultatul a fost însă considerabil. De unde Dunărea erà tăiată în două, numindu-se *Danubius* în sfera negoţului apusean, şi *Ister* în basinul unde circulau Grecii, epoca daco-romană aduce întregirea, întinzând numele latinesc până la mare. August ajunsese cu hotarul până la Dunăre, dar încununarea operei se iveşte abià sub Traian care, deschizând cel dintâiu drum prin clisuri, leagă definitiv cele două segmente ale fluviului, unificând numele.

Intregirea aceasta a însemnat, se înţelege, o legătură şi mai strânsă între Dacia carpatică şi cea pontică. Iar semnul cel mai vizibil al întregirii erà flota. De unde în epoca geto-dacă, autohtonii nu cunoscuseră decât circulaţia cu ciobace (monoxile), iar flota de tonaj mai mare erà a cetăţilor greceşti, acuma, pe lângă flota romană, care patrulà în toată Marea-Neagră, apare şi o flotă specială pentru Dunăre, ca o completare a escadrei de mare. (Flota aceasta a Moesiei joacă un rol însemnat chiar în răsboaiele dacice). Aşa dar, pentru întâia oară, fluviul devine o arteră de navigaţie regulată şi sigură, legând toată regiunea carpatică de ţărmul Pontului, unde Traian apasă doar pecetea romanităţii, întemeind oraşe nouă şi botezându-le cu nume scumpe inimii lui (numele soţiei şi al surorii). Tot Traian, ridicând în Dobrogea marele monument *Tropaeum Trajani*, iar în Haţeg *Ulpia Trajana*, a dovedit în chip concret că închegarea politică a Daciei ajunsese completă, mergând tot în calea de pe vremea lui Burebista.

2. *Deschiderea pasurilor peste munţi.*—In epoca daco-romană s'a mai petrecut încă un fapt antropogeografic şi etnografic însemnat: penetrarea elementului roman în regiunea minieră a Munţilor Apuseni. Aurul fusese acì exploatat de multă vreme. Ţinutul devine însă acuma un fel de Californie. Pentru apărarea acestei regiuni privilegiate, massivul întreg e încadrat de lagăre militare (*Apulum*, *Potaissa*, *Napoca*, *Porolissum* etc.). Dar exploatările din zona minieră înviorau comerţul nu numai

spre apus, ci şi spre răsărit, către porturile dobrogene. Deaceea, pe lângă drumurile deschise încă din vremea răsboiului prin Carpaţii de miazăzi şi spre Banat, se dădù o atenţie deosebită şi circulaţiei spre răsărit. In primul plan stà aici drumul Oituzului, păzit de un lagăr, ale cărui rămăşiţe au fost desgropate de curând. Pe valea Trotuşului şi peste castrul dela Poiana, drumul se coborà tocmai la cotul cel mare al Dunării (castrul dela Bărboşi), apucând direct spre gurile Dunării. Cine voià din Ardeal să ajungă în Italia, pe calea mării, pe acì aflà itinerarul cel mai scurt.

Astfel *Dacia felix* a însemnat în acelaş timp o nouă înflorire şi pentru Dacia pontică. Ultima provincie romană, din punct de vedere economic, cum arată şi titlul ei *(felix)*, lăsase în umbră pe toate celelalte. Erà în acelaş timp şi grânarul, şi tezaurul imperiului. (Traian, atât de îngrijat de bugetul deficitar, deşi era foarte circumspect în toate măsurile lui politice şi militare, se încumetă totuş să suspende încassarea impozitului în tot imperiul. — Atâtea tezaure îi procurau Carpaţii). Putem afirmà că faţă de scăderea populaţiei în Italia şi simptomele decadenţii economice, Dacia se prezentà cu un relief în adevăr singular. Numai Gallia i se puteà asemănà. Ulpia Trajana, cu temple, amfiteatre şi frumuseţea alpestră a Retezatului nu va fi fost departe de Lugdunum, unde chiar şi August îşi clădise un palat. Pe Riviera galică, Massilia, fundată cam în acelaş timp cu cetăţile pontice se puteà mândrì cu maslini, dar în ce priveşte cerealele, nu se puteà măsurà cu porturile dobrogene, unde se mai adunau produsele minelor carpatice (aur, sare) pe lângă miere, ceară, seu şi peşte în cantităţi uriaşe. Fără să putem invocà preciziuni statistice, socotim că nu suntem departe de adevăr, dacă vom afirmà că îngustul basin al Ronului nu puteà susţine atunci comparaţia cu vastul basin al Danubiului daco-roman. La intrarea în Istria, metropola Dunării de jos, călătorul ceteşte şi azi inscripţia lui Hadrian, care înălţase ziduri noui ca dovadă a înfloririi din care se împărtăşià toată faţa răsăriteană a provinciei. Şi Dunărea, şi drumurile romane care legau Dacia carpatică de Dacia pontică înlesniau avântul economic şi întăriau unitatea politică a ţinutului, ca şi în epoca dacică, — ba încă şi mai mult, dacă ţinem seama că, după căderea Daciei, în faţa Romei nu mai stà nimeni ca rival în toată Europa.

Concluzie.—Prin făptura sa fizică, fâşia de lângă mare este o *simplă continuare a Daciei carpatice.* In tot cursul istoriei antice, *unitatea este evidentă.* Iar a vorbì de o Dacie scitică şi încă a o întinde pe hartă până în Carpaţi, e tot aşà de nelogic şi neistoric, ca şi cum ai inventà o Dacie elenică din cauza factoriilor greceşti dela malul Pontului sau o Dacie *bastarnică*, *gotică*, *hunică*, *bulgară*, *tătară* etc. E drept că forma lunguiaţă, în chip de peninsulă a ţinutului dintre Dunăre şi Mare, precum şi aşezarea lui între marea stepă din răsăritul Europei şi ţările mediteranene, i-au impus din timp în timp rolul de punte, începând cu expediţia lui Dariu al lui Histaspe.

Spre sfârşitul epocii daco-romane şi în evul mediu, puntea devine tot mai umblată (dela Goţi până la Tătari şi Turci). Deasemenea, în timpurile moderne, rivalitatea între Statul moscovit şi împărăţia Sultanilor a accentuat iarăş pentru câtăva vreme funcţiunea de punte militară, lăsând în marginea de răsărit a ţării unele fragmente allogene: Bulgari, Cerchezi, Tătari, Lipoveni etc. Dar stabilitatea spre care se îndreaptă lumea modernă şi îndesirea populaţiei autohtone (care erà în majori-

tate tot românească chiar pe vremea stăpânirii turceşti) face să cază în umbră rolul de «şleau» militar, pentru a se ivì tot mai clar rolul organic de întregire fizică, economică şi politică a Daciei carpatice, cum a fost şi în antichitate [1]).

In orice caz, înţelenirea sau înrădăcinarea elementului autohton până la periferia maritimă a Daciei este un fapt cu mult anterior aşa numitelor «descălecări», şi s'a făcut pe încetul printr'o lungă adaptare a omului la mediu: pescuit în lunci, agricultură pe şes şi dealuri, apoi pe plaiuri şi păstorie cu mişcări de mică şi mare amplitudine (transhumanţă), iar nu prin nomadism, care n'a fost niciodată forma de viaţă a poporului nostru, — nici măcar în zorile istoriei, necum epoca dacă sau daco-romană ori mai târziu.

In deosebi Dobrogea este documentul cel mai clar spre a dovedì că traiul neamului nostru a fost totdeauna legat nu numai de munte, ci şi de câmpie şi chiar de zona cea mai joasă a râurilor, până la marginea dinspre mare.

[1]) Pentru mai multe amănunte a se vedeà: *Le pays et le peuple roumain*, 1927; *România*, 1928 şi *Vechimea poporului român*, 1925.

POPULAȚIA DOBROGEI

DE

C. BRĂTESCU

Profesor Universitar, Cernăuți

După cum geologul, cercetând pământul Dobrogei, constată o surprinzătoare varietate de formațiuni, dela cele paleozoice până la aluviunile recente; și după cum climatologul și biogeograful întâlnesc pe acest colț de planetă numeroase caractere, care ne duc, unele spre Mediterana, altele spre stepele ponto-caspice, unele spre Europa centrală, altele spre podișul Anatoliei, — tot asemenea antropologul și etnograful văd în populația Dobrogei un adevărat mozaic de rasse și de neamuri, un muzeu etnografic viu; iar istoricul, urmărind destinele acestui pământ, urmărește o succesiune de cultùri suprapuse și de schimbări politice, în care forța cuceritoare vine când dela nord, când dela sud și când dela apus.

«*O adevărată corabie a lui Noe este pământul dobrogean. Mai ales primăvara și toamna, când apele sunt înpânzite de puzderia păsărilor călătoare, furnicarul cel mai bogat de animale în Dobrogea se află. Dela mistreții cărora le place desișul umbros al plaurului, până la helghea ca ninsă, lungă de o șchioapă; dela vulturul măreț și pajura voinică, până la aușelul ce-și țese din pâslă cuibul ca o pungă, aninându-l de vârful ramurilor de salcie, ori pescărușul albastru numai smaragde și topaze; dela șarpele lui Aesculap, gros și lung, până la șopârlița cu bumbi de sidef; dela lenevosul somn și gustosul morun, până la svârluga cât un vierme; dela lăcusta pustiitoare până la țânțarul aducător de friguri, — tot noianul animalelor felurite mișună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca și în aer. Unele au venit de departe; altele, musafiri vremelnici, dau un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor lor dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe boa își are drept reprezentant pe Eryx Jaculus, care stă toată ziua ascuns în nisip. Familii răzlețe de foce stau ascunse în grotele săpate de valuri la Cavarna.*

«*Și plantele dau Dobrogei un caracter exotic. Până aproape de Agighiol, liliecii înfloresc pe coasta dealurilor, iar semințele plantelor din Transcaucasia și Persia au încolțit pe pământul dobrogean, alăturea de obișnuitele flori de prin meleagurile noastre.*

«*Acelaș amalgam se observă și printre oameni. Nu este numai babilonia în spațiu, dela Tătarii în stingere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la Italienii, cari au menținut vioiciunea lor meridională în satul Cataloi. E mai ales variațiunea în timp. In Dobrogea, mai mult decât ori unde, se găsesc suprapuse civilizațiuni stinse, străvechi, straturi istorice continuînd pe cele geologice*» [1].

Peste

[1] I. Simionescu: *Dobrogea*, «Analele Dobrogei», An. I, No. 3, pag. 349—353.

Dacă Dobrogea, dintre toate provinciile României, este cea dintâiu care intră în lumina istoriei şi dacă romanizarea s'a înfăptuit acì mai curând ca peste fluviu, aşà încât cu drept cuvânt s'ar puteà socotì drept unul din cele mai vechi leagăne ale poporului român; dacă, de altă parte, a avut un trecut atât de sbuciumat, fiind pustiită în repeţite rânduri de invazia popoarelor şi secătuită de mersul armatelor; dacă, în fine, ea se găseşte astăzi cu o majoritate de element românesc şi ca parte integrantă a Daciei refăcute,—aceasta se datoreşte, în primul rând, faptului că s'a nemerit la o mare răspântie de drumuri şi, când n'a jucat rolul de cetate întărită cu ziduri, cu valuri şi cu oşti, ea a fost o poartă de trecere între nord şi sud, între Carpaţi şi Mare, deci un drum, cu toate consecinţele ce decurg din această împrejurare.

Şi n'a fost un singur drum, ci trei, care s'au pus în evidenţă rând pe rând: *un drum al Mării, un drum al stepelor dela nord şi al podişurilor dela sud* şi *un drum al râurilor dace.*

Pentru aceea, când la 1878 România reintră în drepturile sale de Stat şi de rassă, realipindu-şi această provincie înstrăinată de aproape cinci secole, ea n'a găsit acì de fapt o singură Dobroge, ci trei, cu caractere diferite, care lămuresc rostul deosebit al desvoltării sale istorice ca şi al populaţiei sale în toate timpurile [1]).

I. Intr'adevăr, pe de o parte avem *litoralul Mării cu vechile sale porturi*, ferestre deschise spre orizonturile de ape, pe unde vin *drumurile din spre Mediterana.* O legendă străveche, mai veche decât răsboiul Troei, pomeneşte de stânca dela *Tomi* — Constanţa de astăzi — unde fac un popas Argonauţii în fuga lor din Colchida. Coloniştii milesieni întemeiază acì în sec. VII a. Cr. o primă aşezare comercială, ajunsă mai târziu, sub Romani, la mare înflorire, aşà încât Constanţa trece drept metropola Pontului Euxin. Intr'o insulă mai la nord, astăzi înnisipată, din laguna Sinoe, alţi colonişti înfiinţează vestita cetate comercială a *Istriei*; Dorienii se aşează mai la miazăzi în *Kallatis* (Mangalia) şi iarăş, alte roiuri de Elini, veniţi din regiunile Egeei, pun temeliile oraşelor *Dionysopolis* (Balcic), *Bisone* (Cavarna), *Halmyris* şi alte centre mai mici; ba chiar înaintează şi pe Dunăre până la *Aegyssus* (Tulcea), *Axiopolis* (Cernavoda) şi *Durostorum* (Silistra), unde se opresc în faţa energiei băştinaşilor thraci [2]). Aducând cu dânşii concepţia unei culturi înalte şi străvechi, — care se manifestă în templele lor de marmură, în vasele, ornamentele şi statuile lor; în monezile şi inscripţiile de pe stele; în sarcofagiile, necropolele şi pietrele funerare, care ne desvăluie mişcătoare «gânduri despre lume şi vieaţă» [3]); în vieaţa lor politică, religioasă şi socială [4]), — aceşti coloni veniţi depe mare au juca trolul unui element civilizator faţă de băştinaşii din interiorul provinciei, dela cari cumpărau cerealele, pieile şi peştele sărat, spre a-l duce în corăbii către oraşele greceşti din Mediterana. Conflictele cu aceiaşi băştinaşi, faţă de cari se apărau înconjurându-şi oraşele cu ziduri pe insule şi peninsule, găsiră un sfârşit când legiunile romane întinseră şi 'n aceste părţi binefăcătoarea «pax romana». Dintre aceşti oaspeţi ai Dobrogei s'a ridicat Demetrios Callatianul, geograful care pela anii 216—200 a. Cr. scrise «Despre Asia şi Europa»

[1]) N. Iorga: *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit.* «Analele Dobrogei», An. III, No. 1, pag. 25—29.

[2]) N. Iorga: *Drepturi naţionale şi politice ale Românilor în Dobrogea.* «Analele Dobrogei», An. IV, No. 1, pag. 3—48.

[3]) V. Pârvan: *Gânduri despre lume şi vieaţă la Greco-Romanii din Pontul Stâng.* Rev. ist. VI, 1—2, 1920.

[4]) V. Pârvan: *Gerusia din Callatis.* An.Acad.Rom., ser. II, Tom. XXXIX, 1916—1919, pag. 51—90.

în 20 cărţi, folosite de istoricii şi geografii posteriori; printre ei şi-a cules informaţii vestitul polyhistor Herodot, urmărind drumul lui Dariu al lui Histaspe; şi dela ei căpătă în semn de apreciere o cunună de aur nefericitul poet Ovidius, exilat în Tomi de mânia împăratului August. Persistenţa lor la litoralul M. Negre în colonii harnice de negustori se constată până la risipa totală a cetăţilor de către barbarii dela nord. Imprăştiaţi din vechile lor aşezări, ei totuş se refac şi se adună din nou în epoce mai liniştite, adăogindu-se cu afluxuri de noui colonişti şi fiind sprijiniţi pe mare, până în sec. XIV, de flota bizantină. In vremuri de decadenţă ei cedează întâietatea Veneţienilor şi Genovezilor [1]), pentru ca în epoca modernă să-şi recucerească situaţia pierdută şi să intre în concurenţă cu un nou element negustoresc, foarte bine înzestrat şi sosit în porturile Dobrogei pe aceleaşi drumuri de ape: cu Armenii.

In scurt, drumul Mării a fost drumul comerţului şi drumul luminoasei civilizaţii mediteranee, care a pus în contact pe băştinaşii Dobrogei cu lumea hellenică şi mai târziu, prin Genovezi şi Veneţieni, cu cea italică. Lui i se datoreşte şi astăzi procentul cel mare de negustori Greci şi Armeni din oraşele-porturi dobrogene.

II. *Al doilea drum este acel al stepelor ponto-caspice dela nord şi al podişurilor dela sud*, primul caracterizat prin invazia şi migrarea popoarelor spre Mediterana, al doilea prin înaintarea cuceritoare a armatelor, urmată de expansiunea politică.

Şi drumul stepelor a dus la mici alcătuiri politice, însă trecătoare. Skymnos din Chios, care s'a servit de scrierile lui Demetrios din Kallatis, arată că Scythii se întindeau în Dobrogea în sec. II a. Cr. până la râul Zyras, astăzi Batova, sau Valea-fără-iarnă, dincolo de care erau Krobyzii thraci. Cercetările numismatice au descoperit pe monezile aflate la Balcic, la Cavarna, la Mangalia şi chiar în insula Şerpilor un şir de regişori sciţi, un Kanites, Tanusa, Charaspes, Akrosas, Sarias, cari, după părerea lui Sutzu [2]), stăpâneau întreaga Dobroge şi dela cari şi-a tras numele şi provincia: *Scythia Minor*. Coloniile greceşti depe litoral erau înconjurate de posesiunile acestor regi, iar mormintele lor trebuesc căutate în tumulii [3]) cari, mai ales în părţile Mangaliei şi Cavarnei impresionează prin tainele pe care le ascund.

Tot din spre stepele dela miazănoapte s'au lăsat în aceste părţi, în sec. VII, Bulgarii, sub conducerea kaganului lor Asparuch; însă ei veniră ca ceată de pradă şi privirile lor erau îndreptate mai ales spre trecătorile Balcanilor şi spre măreaţa cetate bizantină, care înflorea pe malurile Cornului-de-aur. Neputând fi respinşi de Bizantini, ei se aşezară ca «federati» ai lor în pământ roman. Mai târziu ei poartă o serie de răsboaie sângeroase cu stăpânitorii imperiului, în tendinţa de a-i moştenì; însă expediţia lui Tzimiskes în sec. X pune un sfârşit acestui Stat în părţile sale răsăritene şi stăpânirea Bizanţului se întinde iarăş până la Dunăre [4]). In a doua jumătate a sec. X un prinţ rus, Swiatoslav, coboară din părţile Kievului la gurile acestui

[1]) N. Iorga: *Veneţia în Marea Neagră*. An. Acad. Rom. XXXVI, pag. 1043—1118 şi XXXVII, pag. 1—76.

[2]) M. C. Sutzu: *Contribuţiunea numismaticei la istoria antică a României transdunărene*. An. Acad. Rom., XXXVIII, pag. 523—532.

[3]) O. Tafrali: *Les tumuli de Callatis*. In «Arta şi Arheologia», An. I, fasc. II, 1928, pag. 23—53.

[4]) N. Iorga: *Observările unui istoric asupra evenimentelor din Balcani*. An. Acad. Rom., XXXV, pag. 119.

fluviu şi întemeiază la Silistra o stăpânire efemeră, pe care în curând o desfiinţă, într'un războiu, energicul împărat Tzimiskes [1]).

In afară de aceste cuceriri politice mai însemnate pe care ni le-a trimis nordul, poarta Dobrogei n'a văzut trecând prin ea spre ţărmurile calde ale Mediteranei decât triburi migratoare, începând cu Sarmaţii de cari vorbeşte Ovidiu şi cari sosiau peste fluviul îngheţat în carele lor scârţâitoare, până la Ţiganii răscoliţi în vetrele lor indiene de o invazie tătară, precum şi un şir lung de alte neamuri cum sunt Carpii cei învinşi de Aurelian, Scyrrii şi Sadagarii, apoi o parte din Alani, cari cu şeful lor Chandax fură stabiliţi de Valens, după marea trecere a Goţilor, la 375; în fine Hunii, Avarii, Slavii, Pecenegii, Cumanii şi Tătarii, mai mult în trecere, ca pe un drum, nelăsând pe urma lor decât semnele invaziei şi, numai cei din urmă, rămăşiţele disparente ale unor aşezări cu totul primitive [2]).

In scurt, drumul stepelor nordice este drumul energiei barbare distrugătoare, un drum mai mult de jale şi de întuneric, care în anumite epoci reuşeşte să înăbuşe frumoasa şi străvechea civilizaţie ellino-romană, implântată de secole în acest cotlon înaintat al Mediteranei.

Lăsând la o parte marile expediţii înarmate ale unui Darius fiul lui Histaspe, — căruia singuri Geţii «nemuritori» încearcă a-i opune o îndărătnică rezistenţă în drumul său spre vadul dela Isaccea, care trebuià să-l ducă în stepele Sciţilor dela nord —, precum şi expediţiile macedonene ale unui Filip şi Alexandru cel Mare, — două popoare venite din spre sud au avut o influenţă hotărâtoare asupra destinelor politice şi etnografice ale Dobrogei: aceştia sunt Romanii şi Turcii. Pe când însă Romanii, porniţi din peninsula lor italică, aduceau acì, odată cu stăpânirea politică, nu numai ordinea şi pacea romană, dar şi o sistematică colonizare oficială, alături de tradiţiile unei înalte culturi ajunse la apogeu, — Turcii, dimpotrivă, sosiţi pe drumurile de stepe înalte ale Turanului şi Anatoliei, n'au adus decât duhul pustiirii şi împrăştierea, până aproape de dispariţie, a străvechei populaţii traco-romane, nevoită în mare parte să-şi caute un refugiu peste fluviu.

Săpăturile arheologice ale lui Tocilescu şi mai ales ale lui Pârvan în această provincie [3]), au scos la iveală, din ruine de cetăţi şi din morminte, din valuri de apărare şi aşezări mai vechi sau mai nouă, bogate concluzii cu privire la populaţia autohtonă, la procesul de romanizare, la organizaţia provinciei şi la înflorirea culturală la care s'a ridicat în epoca romană. Nicăeri în peninsula Balcanică, în afară de Hellada, nu se citează atâtea oraşe şi cetăţi, îngrămădite pe un spaţiu mai mic ca în Dobrogea. Dealungul limes-ului scythic, pe laturea Dunării, au înflorit *Transmarisca* (Tur-

[1]) *Leo Diaconul.* Vezi trad. acestui episod răsboinic de *C. Brătescu*, în «Anal. Dobrogei», An. I, No. 2, pag. 282—309.

N. Iorga: *Chestiunea Dunării.* Vălenii de Munte, 1913. *Chestiunea Mării Mediterane*, Vălenii de Munte, 1914. *Scurtă istorie a slavilor răsăriteni.* Bucureşti, 1919.

[2]) A. Xenopol: *Istoria Românilor.*

N. Iorga: *Istoria Românilor.* Vălenii de Munte, 1910.

[3]) Gr. Tocilescu: *Dacia înainte de Romani.* Bucureşti, 1880; *Fouilles et recherches*, etc, Buc. 1900.

V. Pârvan: *Cetatea Ulmetum.* An. Acad. Rom., XXXIV, pag. 497—608; XXXVI, pag. 245—328 şi 329—420; XXXVII, pag. 265—304; *Descoperiri nouă din Scythia Minor.* An. Acad. Rom., XXXV, pag. 467—550; *Cetatea Tropaeum*, Bucureşti, 1912; *Zidul cetăţii Tomi*, An. Acad. Rom., XXXVII, pag. 415—450.; *Inscripţii găsite în 1914 şi 1915.* An. Acad. Rom- XXXVIII p. 533—732. *Salsovia* Buc. 1906.; *Histria.* An. Acad Rom. Ser. III. T. II. Bucureşti, 1924, p. 1—132.

Rodie

tucaia), *Nigriniana*, *Durostorum* (Silistra), *Sucidava*, *Axiopolis* (Cernavoda) numită mai târziu St. Cyril, *Capidava* (Calachioi, General Cernat), *Carsium* (Hârşova), *Beroe*, *Troesmis* (Igliţa), *Arrubium* (Măcinul), *Dinogetia* (în faţa Galaţilor), *Noviodunum* (Isaccea), *Aegyssus* (Tulcea), *Salsovia* (spre Mahmudia) şi *Ad Stoma*, continuate la litoralul Mării cu pomenitele colonii greceşti, iar în interior, pe un drum central în sensul meridianului, cu *Abrytus* (Abtat Calessi), *Zaldapa* (la SE de Silistra), *Tropaeum-Traiani* (Adam-Clisi), *Ulmetum* (Pantelimon), *Ibida* (Slava Rusă) şi alte o sumă de aşezări mai puţin importante. Ca o rodie plină de sâmburi, aşà erà Dobrogea plină de cetăţi, castele şi oraşe în epoca romană. Impotriva barbarilor dela nord, o flotă pluteà pe apele fluviului, mai multe legiuni erau înşirate dealungul Dunării şi două valuri săpate în epoce diferite, între Cernavoda-Constanţa, alături de unul mai vechiu, însemnau liniile de rezistenţă în cazul când barbarii ar fi fost scăpaţi dincoace de fluviu. In urma răsboaielor lui Traian cu Dacii, cari s'au purtat şi sus în munte, pentru Sarmisegethuza, dar şi jos la Mare, în Dobrogea, — în dosul acestor linii, la anume depărtare, fù înălţat pe un podiş *Tropaeum Traiani*, cel mai măreţ monument de piatră pe care l-a ridicat cuceritorul în pământul dacic. Provincia fù împărţită în teritorii pe care ni le descopere inscripţiile desgropate: un *territorium Capidavense*, *Histriae*, *Tomorum*, *Callatidis*, *Argamensium*, *civitatis Ausdec...*, cuprinzând în interiorul lor numeroşii vici şi pagi, cu locuitorii lor vicani şi pagani. Romanizarea face progrese repezi în davae-le dacice şi 'n satele gete şi bessice, ale căror nume unele sunt terminate în -dina. Inscripţiile ne arată în ele o populaţie mixtă, care urmà să se contopească: «cives Romani et Bessi consistentes regione Capidavae», «cives Romani et Bessi consistentes vico Ulmeto», «cives Romani et Lae(pti?) consistentes vico turre Muca...» etc. Alături de Geţi şi Romani, Besii colonizaţi până la Ulmetum sunt cel mai numeros şi mai vestit neam thracic din Scythia Minor. Până şi râurile ţării căpătară, unele, numiri latine: un *Turgiculus* (Suflaru), un *Picusculus* (Potur), alături de cele cu nume vechi iranice, cum sunt: *Sampaeus* (= drum curat, Beidaud), *Calabaeus* (= apa neagră, Casimcea), *Gabranus* (Hagi Avat), *Zaldapa* (= apa galbenă) [1]). Paralel cu romanizarea şi răspândirea culturii mediteranee a mers, pe urmele apostolului Andrei, şi creştinismul, care prinse rădăcini adânci în această provincie. O serie bogată de episcopi ilustrează scaunele păstoreşti din Tomis şi Durostor [2]).

G. Murnu: *Dela Cetatea Tropaeum-Adam Clissi. Basilica cisternă.* An. Acad. Rom., XXXVI, pag. 421—440.

G. Litzica: *Castele romano-bizantine în Dobrogea.* «Convorbiri Literare», No. 3—4, 1920.

G. Popa-Lisseanu: *Drâstorul.* Bucureşti, 1913; *Cetăţi şi oraşe greco-romane.* Bucureşti, 1914.

Netzhammer: *Die christlichen Altertümer der Dobrogea.* Bucureşti, 1918.

E. Kalinka: *Antike Denkmäler in Bulgarien.* Wien, 1906.

Procopius: *De Aedificiis.*

Tabula Peutingeriana.

I. Weiss: *Dobrudscha im Altertum.* Sarajewo, 1911.

C. Brătescu: *Dobrogea la Ovidius.* «Anuarul de Geogr. şi Antropogeogr.». Bucureşti, 1911.

[1]) V. Pârvan: *Consideraţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice.* An. Acad. Rom., Ser. III, Tom. I, pag. 1—31. Bucureşti, 1923; *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării.* Bucureşti 1923; *I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio.* Ausonia, X. Roma, 1921.

[2]) Gh. Rădulescu: *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor.* Bucureşti, 1904.

V. Pârvan: *Contribuţiuni epigrafice la istoria*

Aşezarea provinciei dobrogene şi natura sa de cetate întărită, care domină fertilele depresiuni vecine, a îndemnat pe Romani să păşiască şi peste fluviu, însemnând hotarele teritoriilor anexate prin castre şi valuri [1]). Aceasta a dat Dobrogei posibilităţi de mare înflorire economică, aşà încât cucerirea romană din spre sud a însemnat pentru provincia noastră, pe de o parte stabilirea păcii şi ordinei romane, iar de alta, răspândirea unei culturi superioare dinspre Mediterana, adoptarea limbii latine populare ca limbă curentă de către autohtoni, înplântarea creştinismului şi o frumoasă înflorire economică. Ajungând posesiune romană cu mai bine de un secol înainte de cucerirea Daciei de Traian şi rămânând în hotarele imperiului încă o vreme îndelungată după părăsirea Daciei de Aurelian, — Dobrogea se romanizează deplin şi devine un leagăn al poporului român, şi nu dintre cele mai puţin însemnate. Ca o provincie mărginaşe şi ca o cetate înaintată spre stepele pontice, de unde veneà lumea barbară, Dobrogea continuă tradiţia romană sub Constantin cel Mare, sub Iustinian, sub Comneni şi în genere sub Bizantini. Prin sec. XI-lea ea stă sub conducerea unor duci de Paristrion, cu reşedinţa în Durostor, cari aveau însărcinarea să apere la Dunăre hotarul împărăţiei [2]). Deaceea la 1164, când Manuil Comnenul porneşte un răsboiu în contra Ungurilor, el îi poate atacă «din părţile de către Pontul Euxin», cu «nenumărată mulţime de Vlahi, despre cari se spune că sunt coloni din Italia», precum se exprimă Kinnamos. Totuş, moştenirea romană prezintă scăderi din ce în ce mai mari, atât din cauza decadenţii imperiului, cât şi a repeţitelor invazii barbare, până când sosirea Turcilor în sec. XIV, pe aceleaşi drumuri meridionale pe care au venit şi Romanii, risipeşte aproape cu desăvârşire frumoasa moştenire antică şi barbarizează complet provincia.

Popor cuceritor, dar fără iniţiativa creatoare romană şi fără să vie în numele unei înalte culturi ca cea mediteranee, — Turcii desfiinţează şi suprimă. O mare parte din populaţia autohtonă este nevoită a se refugià peste fluviu. Turcii colonizează provincia, la început cu elemente din spre Anatolia, mai târziu cu Tătari din stepele M. Negre, îi schimbă aproape în totul toponimia, îşi aleg centrele de reşedinţă la Silistra şi Babadag, înfiinţează câteva târguri orientale precum Bazargicul, Megidia şi Mahmudia şi, conştienţi de rolul strategic al acestei peninsule faţă de ţările dela nord, o transformă într'o tabără de concentrare a armatelor, o întăresc cu cetăţi ca Silistra şi Enisala şi îi dau rolul unui drum de oşti, pentru orientarea cărora ridică prin mijlocul stepei gorgane călăuzitoare. Călcând pe urmele Romanilor, ei anexează teritorii pe malul stâng al Dunării în jurul unor garnizoane, formând aşà numitele raiale [3]). Totuş, decadenţa provinciei se accentuiază tot mai mult şi ea culminează în sec. XIX în acele jalnice stări, despre care ne dau mărturie călătorii vremii. Porturile

creştinismului daco-roman. Bucureşti, 1911; *Cetatea Tropaeum*, pag. 145—146.

C. Jireček: *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer*, pag. 8, 9 şi 45.

C. Moisil: *Bisericuţele.* In «Bulet. Comis. Mon. Ist.». An. III, No. 1, pag. 28.

Al. Arbore: *O încercare de reconstituire a trecutului Românilor din Dobrogea.* «An. Dobrogei». An. II, pag. 237—291.

R. Netzhammer: *Die christlichen Altertümer der Dobrogea.* Bucureşti, 1918. *Aus Rumänien*, 1909.

[1]) V. Pârvan: *Castrul dela Poiana.*

[2]) N. Bănescu: *Paristrion, un ducat de graniţă bizantin în Dobrogea de astăzi.* «Analele Dobrogei», An. II, No. 3, pag. 313—317; *Cele mai vechi ştiri bizantine asupra Românilor la Dunărea de Jos.* «An. Inst. Istor. Naţ.», Cluj, 1921—1922.

[3]) N. A. Constantinescu: *Intinderea Raialelor*, în «Anuarul de Geogr. şi Antropogeogr.», Bucureşti, 1911.

dela Mare se înnisipează și decad, iar interiorul arată cea mai slabă densitate de populație. Drum al răsboaielor de cucerire către nord și mai apoi drum al armatelor ruso-turce în cursul sec. XVIII și XIX, Dobrogea ajunge un pământ pustiit; iar în anul 1878, când reintră în posesiunea României, după o înstrăinare de aproape cinci veacuri, ea intră ca un pământ cu totul schimbat la față în alcătuirea etnografică, în toponimie, în vieața culturală; un pământ ruinat sub raportul economic [1]).

Prin urmare, s'ar puteà spune că drumul stepelor dela nord și drumul podișurilor dela sud, care au condus atâtea popoare și armate prin Dobrogea ca printr'o poartă, a avut cele mai hotărâtoare rezultate asupra soartei etnografice și politice a acestei provincii. Fără aceste drumuri Dobrogea ar fi rămas, din antichitate până azi, un domeniu al rassei și culturii băștinașilor din valea Dunării și din Carpați, influențat doar pe lisiera Mării de cultura hellenică sosită pe drumuri de apă.

III. În sfârșit, *al treilea drum este acela al râurilor dace*. Din cele mai vechi timpuri și până azi el se caracterizează printr'o statornică expansiune etnică a rasei din Carpați spre țărmul Mării, printr'un continuu schimb de populație de pe un mal pe celălalt al fluviului și, în anumite epoci de înflorire, printr'o expansiune politică, printr'o întregire a statului din stânga Dunării cu această provincie din dreapta. Mărturiile istorice și geografice din antichitate ne arată ca populație precumpănitoare a Dobrogei pe Geți; în timpul lui Dariu și Herodot aproape numai Geți; mai apoi și infiltrații scytice și sarmatice. *Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis*, scrie și Ovidiu la începutul erei creștine [2]). Săpăturile arheologice ale lui Pârvan au descoperit o majoritate de Geți și Daci, după cari în al doilea rând vin Bessii thraci, colonizați dinspre miazăzi [3]). Față de această massă de locuitori, celelalte infiltrații de neamuri, precum sunt Ellinii de pe litoral; Scyții, cari dela o vreme dispar; Celții, ale căror urme se văd în numele orașelor Noviodunum, Arrubium și Durostorum; Sarmații, cari trec fluviul pe ghiață în carele lor scârțâitoare, spre a se răspândì în interiorul peninsulei balcanice; Troglodiții cu locuințele lor în bordeie și alte frânturi de neamuri ce au trecut prin Dobrogea, însemnează doar minorități sau episoade în popularea acestei provincii. Afluxul statornic de locuitori a fost în toate timpurile din stânga fluviului. Ceeace invaziile, răsboaiele și molimele decimau în răstimpuri în Dobrogea, se împlinià repede cu prisosul elementului carpato-dunărean. Așà a fost în antichitate și tot așà se petrece și astăzi sub ochii noștri. Cum curg apele spre Dunăre și Mare, așà au curs și oamenii în vremurile când singurele drumuri de circulație erau mai ales pe lângă aceste ape curgătoare. Prin urmare pe Argeș, pe Ialomița, pe Călmățui și Buzău, pe Siret și Prut, într'una s'au lăsat Carpatinii spre litoralul Mării, în această provincie care, de n'ar fi fost un podiș înalt și de n'ar fi silit Dunărea să-l ocolească împrejur, ar fi oferit centrul de confluență al tuturor acestor râuri pe pământul ei.

Un rol însemnat a jucat în popularea Dobrogei bălțile Ialomiței, Brăilei și Delta. Regiuni naturale de o rară bogăție, cu pășuni fragede și verzi, cuprinse între stepele îngălbenite de arșița verii, cu belșugul peștelui și al vânatului de multe feluri și cu locurile de adăpost vremelnic în timp de restriște,—ceeace s'a adeverit până și în ul-

[1]) S. Mehedinți: *Observări asupra Dobrogei.* «Bul. Soc. Geogr.», 1919, pag. 187—197.

[2]) Ovidius: *Trist.* V, 7, 11. Vezi și C. Brătescu: *Dobrogea la Ovidius.* «Anuar de Geogr. și Antropogeogr.», București, 1911.

[3]) V. Pârvan: *Zidul cetății Tomi*, An. Acad. Rom., Tom. XXXVII, pag. 434 și urm.; *Getica*, An. Acad. Rom., Ser. III, Tom. III, București, 1926.

timul răsboiu european — ele au atras şi au unit, mai mult decât au despărţit în aparenţă prin lărgimea lor şi mulţimea apelor. «Pe toată întinderea, dela Olteniţa la Gura Ialomiţei, găsim o adevărată ţară geto-greacă, plină de aşezări străvechi, începând din vremea armelor şi uneltelor de piatră, adică deacum 5.000 de ani». In cunoscutele «grădişti» şi «popine» din Baltă, resturile de amfore găsite în pământ arată că Balta erà umanizată şi locuită, măcar temporar, din vechime; cu atât mai mult malurile ei. Pentru aceea sunt aşà de numeroase şi dubletele toponimice ale localităţilor, ce se înşiră pe ambele maluri al fluviului: *Vaidemir-Aidemir*; *Satu Nou-Satnoeni*; *Coslugea-Coslogeni*; *Cocargea*; *Mârleanu*; *Beilicu*; *Vlahchioi-Vlăheni* pe Borcea (1828); *Oltina*; *Strachina* în Ialomiţa şi Constanţa pe la 1720; *Stelniţa-Stelniceni* (1828); *Maltezeni*, *Cegani* şi *Pârţani* (ca părţi ale satului Seimenii Mari); *Tichileşti*; *Hârşova*; *Mangina-Mânjina* (lângă Cerna-Tulcea şi în Covurlui); *Frecăţei* (şi în Basarabia); cele două *Chilii* etc. [1]). Toate aceste numiri arată un curent de populare românească, fie din spre Dobrogea spre stânga fluviului, întrucât numele antice, tulpinile turceşti, sau formele primitive sunt în această provincie, iar cele derivate peste Baltă; fie din stânga fluviului spre Dobrogea, cum este cazul cu Strachina, Maltezeni, Pârţani, Cegani, Tichileşti, Mangina şi Frecăţei.

Un rol nu mai puţin însemnat în popularea Dobrogei cu elemente carpatine l-a jucat şi transhumanţa [2]). Cu o regularitate astronomică, păstorii Carpaţilor au pendulat cu turmele lor dela muntele mai rece spre marea mai caldă, toamna; dela mare la munte, primăvara, pentru ca, în cele din urmă, o parte dintre ei să se stabilească în Dobrogea, trecând dela păstorit la agricultură. Stepele întinse ale provinciei, cu o vegetaţie persistentă în tot anul şi cu văile lor «fără iarnă», erau cele mai bune locuri pentru iernatul turmelor. Transhumanţa aceasta se făceà — ca şi azi —

[1]) C. Brătescu: *Contributions à la question de la Dobrogea*, în «La Dobrogea Roumaine» par N. Iorga, Bucureşti, 1919.

S. Mehedinţi: *România*, ed. III, Bucureşti, 1923, pag. 201—203.

V. Pârvan: *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, pag. 55.

V. Morfei: *Balta Ialomiţei*. «Analele Dobrogei», An. V—VI, pag. 59—86 (1924—1925); *Relaţiile satului Topalu cu ostroavele din faţa sa.* «Analele Dobrogei», IV, 1, pag. 113; *Infiltrări româneşti*, etc., «Bul. Soc. Geogr.», 1927, pag. 127—138; *Monografia comunei Topalu*, «Analele Dobrogei», IV, 4, pag. 86; *Pentru numele de Stelniceni în Dobrogea*, vezi şi harta rusească din 1828—1829, publicată de G. Vâlsan în «Bul. Soc. geogr.», 1912: *O fază în popularea Ţărilor Româneşti.*

[2]) I. Ionescu dela Brad: *Excursie agricolă în câmpia Dobrogei*, «An. Dobrogei», An. III, 1, Trad. de Flor. Mihăilescu.

F. Ritter: *Briefe über Zustände u. Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839.*

Em. de Martonne: *La vie pastorale et la transhumance dans les Carpathes méridionales.* In «Zu Fr. Ratzels Gedächtnis», Leipzig, 1904.

S. Mehedinţi: *Die rumänische Steppe.* In «Zu Fr. Ratzels Ged.», Leipzig, 1904; *Observări asupra Dobrogei.* «Bul. Soc. R. R. Geogr.», 1919, pag. 187—197.

F. Kanitz: *Donau Bulgarien*, 1879.

Iohann Hinz: *Das wandernde Siebenbürgen.* Kronstadt, 1876.

O. Densuşanu: *Păstoritul la popoarele romanice.* Bucureşti, 1913; *Vieaţa păstorească în poezia noastră populară.* Bucureşti, 1922, pag. 122.

I. Georgescu: *15 ani de transhumanţă în Ţările Române* (1782—1797), «Analele Dobrogei», V—VI, pag. 30—48, 1924—1925.

N. Dragomir: *Din trecutul oierilor mărgineni din Sălişte şi comunele din jur.* In Lucrările Instit. Geogr., Cluj, Vol. II, pag. 195—257. Cluj, 1926.

G. Vâlsan: *Drepturi române şi bulgare în Dobrogea.* «Neamul Românesc», No. 172—175, Iunie, 1918.

*** : *Mocanii din Dobrogea.* In «Gazeta Transilvaniei», 1881, Iulie 11, 12 şi *Mocanii şi Ţuţuenii*, ed. loc., 1911, Iulie 22.

Al. P. Arbore: *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea.* «Analele Dobrogei» III, 2, pag. 237 ş. u. etc.

pe la vadurile Dunării, unde în cursul timpurilor au înflorit perechi de oraşe: pe la Olteniţa-Turtucaia; pe la Călăraşi-Silistra (acì se pomeneşte un «vad al cailor»), pe la Cetatea de Floci-Hârşova, unde avem un «vad al oii» şi pe la Brăila-Ghecet, pentru transhumanţa spre nordul Dobrogei şi spre deltă. La toate aceste vaduri păstorii îşi aveau podurile lor umblătoare, cu care treceau şi trec încă turmele de pe un mal pe celălalt al fluviului [1]). Se înţelege că transhumanţa aceasta a variat în intensitate în cursul veacurilor, după condiţii istorice şi antropogeografice care se pot uşor închipuì; însă ea n'a încetat a se înfăptuì niciodată. Chiar în timpul răsboaielor, păstorii şi turmele lor se puteau strecurà uşor, nevătămaţi, îndeplinindu-şi străvechia pendulare la care-i obligà făptura pământului şi nevoile existenţii.

Dacă mai adăogăm strămutările de populaţie în masse mari, îndeplinite în antichitate de Romani dela nordul fluviului la sudul lui, iar în epoca modernă, emigrările cauzate de împrejurări economice, sociale şi administrative din stânga Dunării pe dreapta, avem o icoană aproape întreagă a cauzelor care au determinat o revărsare continuă de element carpatic spre litoralul dobrogean al Mării Negre.

Pe urma acestei expansiuni etnice s'a îndeplinit şi expansiunea politică, atunci când împrejurările au fost favorabile. Marele rege dac, Buerebista, stăpâneşte ţărmul Mării dela Olbia la gura Bugului, până pe la Burgas în Bulgaria actuală; în evul mediu Mircea Voevod ia în stăpânire toată ţara Dobrogei; iar după 1878, provincia pierdută de acelaş Voevod în luptele cu Turcii, revine iarăşi în posesiunea statului de sub Carpaţi, pentru care ea reprezintă un element de integrare de o însemnătate vitală. Paralel cu această expansiune politică a mers apoi şi o puternică colonizare cu elemente naţionale, fie oficială, fie independentă de oficialitate; aşà încât, dacă ţinem seamă de toate aceste consideraţiuni, putem afirmà că, dintre toate drumurile ce duc în Dobrogea sau trec prin partea Dobrogei, numai cele dacice au avut o influenţă *permanentă* asupra alcătuirii etnice a provinciei, pe când celelalte, oricât de hotărâtoare în anumite epoci, au avut un rol mai mult *episodic*.

Aşà dar, recapitulând, *drumul Mării* a dăruit Dobrogei înfloritoarele colonii de pe litoral, alcătuite din elemente mediteranee, mereu reîmprospătate, care au răspândit la gurile Dunării şi în interior lumina înaltei culturi egeice şi produsele unei clime mai calde. *Drumul stepelor ponto-caspice*, dimpotrivă, este un drum de invazii, de răsboaie, de pustiiri, de întuneric şi de jale. Excepţional numai, sub regişorii scyţi din antichitate, sub Asparuh şi urmaşii săi în evul mediu şi, efemer, sub Swiatoslaw rusul, drumul acesta a condus la oarecare formaţiuni politice, a căror urmă astăzi nu se mai găseşte în Dobrogea decât în mărturiile istorice şi în oarecare sărace descoperiri de cultură materială: câteva monezi scitice, un număr de tumuli, o stelă bulgărească cu inscripţie grecească şi oarecare urme de valuri dincolo de Dobrogea, pe la Plisca-Aboba. *Drumul podişurilor* dela miazăzi, dimpotrivă, a avut cele mai însemnate efecte asupra destinelor istorice şi etnice ale provinciei noastre. Stăpânirea romano-bizantină durează acì din sec. I a. Cr. până în sec. XIV d. Cr., în total 15 veacuri, cu oarecare întreruperi. Ea a condus la romanizarea provinciei şi la menţinerea ei, pe cât posibil, în afară de sfera barbarizării. Stăpânirea turcească a durat apoi aproape cinci veacuri, cu efecte importante, care au imprimat ţărişoarei un caracter

[1]) P. Papahagi: *Dunărea.* «Analele Dobrogei», An. III, No. 2, pag. 229—235 (nota 1, pag. 233).

exotic, ce se poate şi astăzi observà: colonizarea musulmană, schimbarea toponimiei, decadenţa culturală şi economică. In sfârşit, *drumul râurilor dace* se caracterizează printr'o permanentă colonizare cu elemente ale rasei din Carpaţi şi printr'o tendinţă de integrare politică cu provincia dintre Dunăre şi Mare, ori de câte ori cauze de neînvins n'au împiedicat aceasta.

Din punct de vedere etnografic, fiecare drum a contribuit într'o măsură sau alta la alcătuirea mozaicului Dobrogean: drumul Mării i-a dăruit actuala populaţie negustorească de Greci şi Armeni; pe drumul stepelor nordice a sosit minoritatea tătărească, a Găgăuţilor-Cumani amestecaţi apoi cu Greci şi cea ucraino-lipovenească; drumul meridional, balcanic, i-a complicat aspectul cu minoritatea turcească; iar drumurile de râuri dacice i-au dăruit populaţia românească, superioară astăzi din toate punctele de vedere: numeric, cultural, economic şi politic. Bulgarii în Dobrogea au o situaţie specială: sosiţi dela nord pe drumuri de stepă, ei se înfundă în Balcani şi abià în sec. XVIII şi XIX, în timpul răsboaielor ruso-turce, în peregrinările lor dela Sud la Nord şi apoi iarăşi dela Nord la Sud, se stabilesc în această provincie, completându-se în părţile meridionale cu păstori şi agricultori din Balcani, precum şi cu colonişti pe cari oficialitatea bulgară i-a aşezat între 1878—1913. Minoritatea bulgară, până pe la 1916, veneà în al treilea rând, din punct de vedere numeric, după elementul românesc şi cel musulman. Italienii, Germanii şi Evreii nu se pot legà de nici unul din aceste drumuri; iar istoria colonizării lor nu a fost determinată nici de cuceriri răsboinice şi nici de migrări importante de popoare. Sunt simpli colonişti, numericeşte disparenţi, aduşi în aceste părţi de împrejurări economice. In sfârşit Ţiganii, nelipsiţi aproape din nici o ţară din Europa, reprezintă resturile a două curente de migrare: unul mai vechiu, pornit din patria lor subhimalaiană pe drumul podişurilor asiatice spre imperiul bizantin, şi deacì spre Nord şi altul mai nou, determinat de invazia tătară pe drumul stepelor ponto-caspice.

Caracterul de mozaic etnografic al Dobrogei nu se desminte în nici una din epocile istoriei sale. Aşà a fost soarta acestei ţări, aşezată la răspântia atâtor drumuri mari. Herodot, Strabo, Ptolemaios, Ovidius şi alţi scriitori, precum şi săpăturile arheologice, constată ca locuitori permanenţi sau trecători, formând majorităţi sau minorităţi, pe Geţi, Daci, Bessi şi Carpi dintre popoarele tracice; apoi Romani, Sarmaţi, Scyţi, Elini, Celţi, Peucini, Trogloditi etc. Mărturiile evului mediu sunt mai puţine; însă şi ele ne arată, în diferite epoce, pe Greci, Huni, Slavi, Bulgari, Pecenegi şi alte triburi, care au sălăşluit o vreme în această provincie. Din sec. XII încep a fi pomeniţi şi Vlahii; mai târziu Tătarii şi Turcii. Astăzi harta etnografică a provinciei este un adevărat mozaic: alături de Români, cari formează majoritatea populaţiei şi a căror limbă este limba curentă a ţării, avem pe Turco-Tătarii musulmani, pe Bulgari, pe Ucrainienii şi Lipovenii slavi, pe Greci, Germani, Italieni, Găgăuţi, Ţigani şi Evrei. Rasa albă şi rasa galbenă; indo-europeni, semiţi şi mongoli; latini, germani şi slavi; creştini ordodocşi, catolici şi protestanţi alături de mohamedani şi mozaici; o Europă şi Asie în miniatură; un uriaş muzeu etnografic viu, — iată icoana rezumată a lumii dela gurile marelui fluviu.

Totuşi, peste toate aceste realităţi, o constatare care ni se impune din cercetarea istoriei şi etnografiei acestui pământ, este *permanenţa poporului român în Dobrogea*, din primele timpuri ale formaţiunii sale până astăzi.

ROMÂNII ÎN EVUL MEDIU

Când vorbim de permanenţa unui popor într'o regiune înstrăinată politiceşte, care a avut rolul de drum de migrare al popoarelor şi uneori de cetate de rezistenţă în faţa invaziilor, sau de loc de concentrare al forţelor armate pentru expediţii în afară, facem evident abstracţie de valoarea sa numerică. Au fost timpuri când poporul român a fost împuţinat în Dobrogea până aproape de dispariţie; alte timpuri când drumurile dacice, rămase libere, şi-au recăpătat vechea lor funcţie, revărsând poporul carpatic într'o nouă ofensivă spre litoralul Mării. In vremuri când mărturiile istorice ne lipsesc, permanenţa aceasta se poate deduce şi din păstrarea unor nume topice, antice sau medievale, precum: *Drâstor* (Durostorum), *Oltina* (Altina), *Băroiu* (Beroe), *Peceneaga*, *Isaccea* (Sacea), *Bădila* [1]), semnificative mai ales prin prezenţa lor pe malul Dunării şi surprinzătoare într'o regiune unde prefacerile vremii au şters aproape cu desăvârşire toponimia veche. Pe litoralul mării, păstrarea altor nume antice sau medievale ca: *Ecrene* (Crunoi), *Cavarna*, *Caliacra*, *Constanţa*, care se păstrà încă sub forma aceasta şi la finele sec. XVI (Paul Giorgio) şi *Sulina* (sec. X); apoi la una din gurile Dunării, *Chilia*, iar în interior poate *Cataloi*, dar mai sigur *Calistria* (râul de lângă satul Greci), — s'ar datorà permanenţei elementului grecesc, capabil şi el a se reface numericeşte pe drumul mării, precum Românii s'au refăcut încontinuu prin afluxul de conaţionali de peste fluviu. Toponimia interiorului ţării este, azi, aproape exclusiv turco-tătară şi românească; însă vechimea ei, cu câteva excepţii pe la margine (precum: *Babadag* (sec. XIII); *Balcic* (sec. XIV?); *Turtucaia* (sec. XII?) [2]); *Vetrina* (sec. XI — Anna Comnena) — nu trece de sec. XV sau XVI.

Cea dintâiu mărturie despre graiul romanic în vecinătatea Mării Negre o găsim în sec. VI (anno 571) d. Cr. Nu e vorba însă de o populaţie aşezată în sate sau oraşe, ci de ostaşi din armata lui Comentiolus, generalul bizantin însărcinat cu respingerea Avarilor resfiraţi după pradă în Sudul Dunării. Atunci s'au auzit «*în graiul părintesc*» *(Τῇ πατρῴᾳ φωνῇ)*, la poalele Balcanilor, acele cuvinte de «*torna, torna, fratre!*» [3]), care totuşi nu sunt încă limbă românească, ci numai latină populară. Romanizarea peninsulei balcanice făcuse progrese aşà de însemnate şi limba latină populară erà aşa de răspândită, încât Prokopius ne spune că şi un slav din neamul Anţilor, cari locuiau la Nord de Dunăre, ştia latineşte [4]). Mărturii bizantine despre existenţa Vlahilor lângă Marea Neagră şi mai ales între gurile Dunării şi Balcani, nu apar decât târziu, prin sec. XI şi XII. După cucerirea Moesiei răsăritene de către Asparuh — chaganul Bulgarilor, care la 679 trece Dunărea şi îşi alege capitala la Preslav, în faţa trecătorilor ce duceau prin Balcani spre

Torna

[1]) Poate dela Pudilos, Vlahul, care sosind dela Dunăre, înştiinţează pe Alexe Comnenul că Cumanii au trecut fluviul. Bădila vine în podgoria de lângă Sarica, în dreptul vadului dela Isaccea.

[2]) Turtucaia, Tmutaracanul Cumanilor. Vezi N. Iorga: *Imperiul Cumanilor şi domnia lui Băsărabă*. Extras din publ. Acad. Rom., Mem. Sect. Istor., Ser. III, Tom. VIII, Mem. 3 (1928), pag. 4.

[3]) Theophanis: *Chorographia*, Vol. I, ed. Bonn, 1839, pag. 397, rând 19.

[4]) Prokopius: *De bello gottico*, I, 3, cap. 14, ed. Bonn, pag. 337.

Jireček: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*. Denkschr. der k. k. Ak. Wiss., Wien, XLIX, pag. 18.

Constantinopole —, și până la restabilirea imperiului bizantin în această parte la 971, când împăratul Ioan Tzimisces reușește a gonì din Durostor pe prințul rus Swiatoslaw, — timp de aproape 300 ani, Dobrogea se pare că nu mai aparține Byzanțului. Abià după această dată, în cursul evenimentelor provocate de apariția Pecenegilor și Cumanilor la Dunăre, ies și Valahii la suprafață. Insă populația provinciei este destul de amestecată. Cronicarul bizantin M. Attaliota pomenește la Istru *μιξοβάρβαροι*, deci o veche populație civilizată amestecată cu barbari, și adaugă: «căci se află pe malul său multe și mari orașe, având o populație alcătuită din toate limbile», la care Scyții, trecuți acì mai de mult, au adus felul de vieață scitic [1]). Insemnătatea regiunii dela gurile Dunării unde, în afara evenimentelor răsboinice cu caracter episodic, înflorià o vieață economică destul de vioaie [2]), a dus cu necesitate la organizarea unui ținut bizantin de graniță, care în sec. XI și XII «începeà din sus de Silistra și mergeà către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă a orașelor și ținuturilor dela Dunăre» [3]). Acest teritoriu numit Paristrion, aveà ca reședință a cârmuitorului bizantin orașul Silistra. Pe acelaș teritoriu Anna Comnena pomenește, între anii 1086—1091, niște formațiuni politice trecătoare, sub conducerea unor căpetenii: Tatu în Silistra, Sacea probabil la Isaccea, Chalis și Seslav, în care formațiuni N. Iorga vede «cele dintâiu cristalizări de Stat ale Românilor» [4]), iar N. Bănescu, producând și alte izvoare, ajunge la aceeaș concluzie. In povestirea evenimentelor provocate de apariția Cumanilor la gurile Dunării, Anna Comnena pomenește de «o căpetenie a Vlahilor» — *ἔκκριτος τῶν Βλάχων*, un oarecare Pudilos (probabil un Bădilă) care, sosind în timpul nopții, aduce lui Alexios Comnenul, în lagărul său de lângă Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre [5]). Dacă însă s'ar obiectà că acest Pudilos n'ar fi un Dunărean, ci un Vlah dintre cei din peninsula Balcanică, cari dădeau contingentul lor oștirii imperiale, — rămân totuș, pe pagina următoare a scriitoarei, Vlahii pe cari ea îi amintește că au călăuzit pe Cumani prin clisurile Balcanilor, pentru a-i duce la Goloe, în basinul superior al Tungei [6]). Vlahii, cari le arătau potecile munților prin pasul Sidera (Demir Capu) veniau, prin urmare, din părțile Dunării dobrogene.

[1]) M. Attaliotae: *Historia*, ed. Bonn, 1853, pag. 204: «... *παρὰ τὸν Ἴστρον κατοικοῦν μιξοβάρβαροι. Παράκειται γὰρ τῇ ὄχθῃ τούτου πολλαὶ καὶ μεγάλαι πόλεις, ἐκ πάσης γλώσσης συνηγμένον ἔχουσαν πλῆθος καὶ....*»

[2]) C. Brătescu: *Dobrogea în sec. XII. Bergean. Paristrion.* «Analele Dobrogei», I, pag. 3—38. Constanța, 1920.

G. Vâlsan: *Dunărea de Jos în vieața poporului român.* «Graiul românesc», An. I, pag. 197—212. București, 1927.

[3]) N. Bănescu: *Paristrion, un ducat de graniță bizantin în Dobrogea.* «Anal. Dobrogei», An. II, pag. 313—317. Constanța, 1921; *Cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de Jos.* «Anuar. Inst. Istor. Naț.», Cluj, 1921—1922; *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains.* Byz. neugr. Jahrb. III, 1922; *Changements politiques dans les Balkans.* «Bull. Sect. hist. Akad. Roum.», X, 1923.

[4]) N. Iorga: *Cele dintâiu cristălizări de Stat ale Românilor.* «Rev. istor.», An. V, pag. 103—113. București, 1919.

[5]) Annae Comnenae: *Alexiades* liber X, cap. 2, ed. Bonn, 1878, pag. 10: « *νυκτὸς δὲ καταλαβόντος Ποδίλου τινὸς ἐκκρίτου τῶν Βλάχων καὶ τὴν τῶν Κομάνων διὰ τοῦ Δανούβεως διαπεραίωσιν ἀπαγγείλαντος....*»

[6]) Annae Comnenae: *Alexiadis* lib. X, cap. 3, pag. 11, ed. Bonn, 1878: « *Τῶν γοῦν Κομάνων παρὰ τῶν Βλάχων τὰς διὰ τῶν κλεισσουρῶν ἀτραποὺς μεμαθηκότων καὶ οὕτω τὸν ζυγὸν ῥαδίως διεληλυθότων ἅμα τῷ τῇ Γολόῃ προσπελάσαι..*'»

După două generații numai, aceiași Vlahi pontici sunt așà de numeroși, încât dau un mare contingent de soldați armatei imperiale. Cronicarul Kinnamus, povestind luptele purtate de Manuel Comnenul cu Ungurii la 1164, afirmă că Leon Batatzes «adunându-și din altă parte armată numeroasă și chiar o mare mulțime de Vlahi, cari se zice că sunt coloniștii Italilor de odinioară, aveà ordinul să năvălească în Ungaria din ținuturile de către Pontul Euxin, de unde nimeni niciodată nu năvălise asupră-le» [1]).

După încă o generație Vlahii pontici domină situația și joacă un rol european. Acum găsim mărturii mai bogate despre dânșii la cronicarii byzantini, francezi, germani și la călătorii-misionari.

Intr'adevăr, Nicetas Choniates, un martor ocular al epopeei Asaneștilor, ne povestește cum împăratul byzantin Isaac Angelos, jefuind localitățile dinspre Anchialos, pentru a-și procurà venituri în vederea nunții sale cu fica regelui ungur Bela, și-a făcut «neîmpăcați dușmani pe acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Haemus și cari mai înainte se numiau Mysi, iar acuma Vlahi se chiamă» [2]). «Aceștia — scrie mai departe cronicarul — bizuindu-se pe clisuri și sumețindu-se în cetățile lor, de care foarte multe sunt și se înalță drepte pe stânci prăpăstioase... au făcut răscoală înfricoșată. Cei cari au iscodit răul și au vânzolit întreg neamul erau Petru și Asan, doi frați din aceeaș seminție» [3]), adică doi Români. Dar pasagiul cel mai prețios, din care se vede și mai bine originea românească a Asanizilor, este acela în care se vorbește de răsboiul între Vlahii lui Asan și comandantul bizantin, sevastocratorul Issac. Acesta cade în luptă rob împreună cu un preot grec, care «se rugă de Asan, grăindu-i în limba lui, știutor fiind de limba Vlahilor, să aibă milă de el și să-l lase liber» [4]).

Pretutindeni în cronica sa Nicetas Choniates vorbește de Vlahi, când se ocupă de evenimentele din Balcani. Chiar și în munții mai dinspre miazăzi conducătorii răscoalelor în contra Byzantinilor sunt tot Românii. Așà s. ex. Hryses, care «pune mâna pe Strumița și pe cetatea Prosacon», unde-și face «scaun de domnie», erà un «Vlah de neam» [5]); apoi Ivancu, cel care pornește răscoala în ținutul Filipopolei și care-și schimbă numele în Alexe, este tot un Vlah, căci cronicarul spune precis despre dânsul că într'o vreme a fost comandantul oștilor bizantine în părțile Filipopolei, care oști «împiedicau valul Vlahilor cei de un neam cu dânsul» [6]).

Ca să capete forțele necesare răscoalei și proclamării independenții de Bizanț, acest Ivancu-Alexe «îmbogățeà cu daruri pe cei de un neam cu dânsul» și «își sporeà oastea cu oameni din neamul său, împuținând pe Greci» [7]); apoi intră în legături cu Ioniță Asanidul, care domneà la N. de Balcani [8]) și, întărindu-și cetățile ridicate pe culmile munților din fața muntelui Haemus, răscoală toată țara la sud de Bal-

[1]) Kinnamos VI, § 260, col. 626, ed. Migne: «... *καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτους*....»

[2]) N. Choniates, § 482: «*Τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους οἳ Μύσοι πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται*». § 482.

[3]) «*Πέτρος καὶ Ἀσάν, ὁμογενεῖς καὶ ταυτόσποροι*».

[4]) «*δι᾽ ὁμοφωνίας ὡς ἴδρυς τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς εἰσέλεον αὐτὸν ἐκκαλούμενος*» § 617.

[5]) «*ἦν δ᾽ ὁ Ηρύσος Βλάχος τὸ γένος*» § 643. «*Βλάχος ὢν τὸ γένος*» § 665.

[6]) «*Τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῷ Βλάχοις*». § 676.

[7]) § 676.

[8]) § 679.

cani până la M. Egee. Trebuie, prin urmare, să nu confundăm naţionalitatea acestor Vlahi [1]), a căror origine românească unii autori slavi caută să o mistifice. Deasemenea trebuie să stabilim că semnalul răscoalei împotriva Byzantinilor n'a pornit din sud ca să se întindă şi în nordul Balcanilor, ci a pornit din părţile româneşti de lângă M. Neagră ca să se întindă mai târziu în spre Rhodope.

In armata Asaneştilor Nicetas Choniates pomeneşte aproape numai de Vlahi şi Cumani. Rareori se vorbeşte despre Bulgari, ca de ceva cu totul secundar. Prin Dobrogea Asaneştii aveau legături şi cu Românii din nordul Dunării şi cu Cumanii. La aceştia fug fraţii Petru şi Asan după primul lor ne-succes şi dela aceştia împrumută Ioniţă multe ajutoare, ca şi înaintaşii săi, cu care ajutoare răzbeşte până sub zidurile Constantinopolei. Pe când împăratul erà bolnav — scrie cronicarul — «Cumanii cu o ceată de Vlahi, trecând Dunărea şi năvălind în ţară (la Sud de Balcani), prădau în ziua de Sf. Gheorghe oraşele Thraciei de pe lângă Mesene şi Tzurul» şi făceau mulţi robi [2]).

Ţara Asaneştilor este numită de cronicarul byzantin Mysia [3]), uneori «Zagora», iar Ioniţă este numit şi «Domnul Zagorei» [4]), prin care trebuie să înţelegem numai partea răsăriteană a Bulgariei nordice de azi. La început stăpânirea Asaneştilor s'a limitat numai asupra acestei Zagore. Cetăţile şi oraşele maritime precum: Constanţa, Varna şi celelalte mai meridionale, erau încă în stăpânirea Byzantinilor [5]); de asemenea şi părţile apusene ale Bulgariei cu Sofia. Mai apoi însă, scrie cronicarul, Asaneştii «nu mai erau mulţumiţi să poată păstrà ce erà al lor, îndestulându-se cu stăpânirea Mysiei, ci erau hotărâţi să aducă împărăţiei Romeilor cea mai puternică lovitură şi să împreune domnia Vlahilor şi a Bulgarilor, precum a fost odinioară» [6]). Aceasta le-a reuşit mai târziu, fiindcă îşi întind cucerirea lor şi asupra Bulgarilor din apus şi asupra Macedoniei, unind într'adevăr la un loc pe Românii şi Bulgarii din peninsula Balcanică, «precum a fost odinioară».

Aceşti Români Asaneşti nu erau numai răsboinicii cari stăpâneau cetăţile dela clisurile Balcanilor răsăriteni şi nici numai ciobanii sprinteni ce se căţărau pe coaste, ci şi marea mulţime de plugari care locuià podişul dintre Dunăre şi Balcani, ca şi pescarii din lungul marelui fluviu; căci iată ce scrie în această privinţă Nicetas Choniates:

«Impăratul, măcar că nu găsì nici o piedică în Mysia şi puteà s'o cutreere toată şi să aşeze armie de straje în toate cetăţile de acolo, de care multe sunt dealungul Haemului, însă cele mai multe sau mai toate clădite sunt pe râpi stâncoase şi pe culmi acoperite cu nouri, n'a făcut nimic din toate acestea, ci dând foc secerişului strâns

[1]) Naţionalitatea românească a Vlahilor se vede foarte bine şi din corespondenţa Papală cu Ioaniţă. In repeţite rânduri Inocentiu III îi aminteşte acestuia originea sa romană şi sângele roman ce curge în vinele supuşilor săi: «nos autem, audito quod *de nobili Urbis Romae prosapia progenitores tui originem traxerint*, et *tu ab eis et sanguinis generositatem contraxeris...*». Anno 1199, Hurmuzachi: *Documente*, Vol. I, pag. 1, No. 1. «*populus terrae tuae, qui de sanguine Romanorum se asserit descendisse...*». Ibid., Vol. I, No. III, pag. 3—4. Vezi şi C. Brătescu: *Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan, Vlahia Albă.* «Arhiva Dobrogei», Vol. II, pag. 18—31.

[2]) § 663.

[3]) § 489 «*εἰς τὴν πατρίδα Μυσία*».

[4]) § 679 «*Τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγορᾶς 'Ιωάννῃ*».

[5]) § 706.

[6]) «*Καὶ τὴν τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων δυναστείαν εἰς ἓν συνάψουσιν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν* § 489. Vezi Gh. Murnu: An. Acad. Rom., Ser. II, Tom. XXVIII, 1905—1906.

în snopi și ademenit fiind de vorbele înșelătoare ale Vlahilor cari i s'au înfățișat, se grăbì să se întoarcă înapoi» [1]).

Despre epopeea Asaneștilor au scris și cronicarii francezi ai imperiului latin de răsărit (1204—1261): Geoffroy de Ville-Hardouin și Henri de Valanciennes; apoi o cronică anonimă în vechiul dialect din Valanciennes; iar despre Vlahii și Cumanii lui Ioniță — «li Blak et li Coumain» [2]), cari prind pe contele Balduin de Flandra, îl țin în închisoare și-l ucid, vorbește și o cronică rimată a cuceririi Constantinopolei de către Frânci, de Philippe Mouskes, episcop de Tournay (1274—1282) [3]).

In Geoffroy de Ville-Hardouin, Ioniță, împăratul Românilor și Bulgarilor, este întitulat «Iohannis, le roi de Blaquie», sau «le roi de Blaquie et de Bougrie» [4]). Acest Ioniță e recunoscut ca Vlah: «Et cil Iohannis si ere uns Blaque» [5]). In armata sa sunt menționați mai adesea Vlahii și Cumanii și foarte rar Bulgari și Greci [6]). Prizonierii, pe cari-i ia Ioniță din sudul Balcanilor, sunt duși în «*Vlahia*» dintre Dunăre și Balcani [7]). Vlahii săi locuesc, ca popor independent, la nord de munții Balcani și mai ales în spre M. Neagră. Ei au în mâinile lor clisurile munților, iar partea răsăriteană a țării dintre acești munți și Dunăre se numește *Vlahia*, după cum rezultă și din acest pasaj:

«Și a doua zi el se pornì și călărì spre țara lui Ioniță și călărì patru zile. Iar în a cincea zi ajunse *la poalele munților Vlahiei*, la o cetate ce se numeà *Elin*, pe care Ioniță o populase de curând cu oameni. Și când oamenii acelui loc văzură oastea venind, părăsiră cetatea și fugiră în munți [8]). Impăratul Henric, după ce face multă pradă în grâu și vite, pornește spre defileuri, căci în munți «se găseau clisuri foarte tari și unde se adunaseră Vlahii țării» [9]), cari aduseră Frâncilor multă pagubă și la cai și la oameni.

De acì se vede clar că Balcanii răsăriteni erau locuiți de Vlahi; că aceștia apărau clisurile munților de atacurile ce veneau dela sud; că lanțul munților Balcani, de pe la orașul Elena spre Mare se numeà «munții Vlahiei» — «la montaigne de Blaquie» — și că, prin urmare, Țara dela acești munți spre nord se numeà Vlahia, după cum rezultă și din pasagiile anterioare, privitoare la transportul captivilor. De altă parte, țara dela sud de Balcani, cronicarul o numește «Romenie» [10]), adică Romania Byzantinilor.

[1]) § 487.

[2]) Sau «li Blacois et li Coumain», sau «les Blas».

[3]) Ediția I. A. Bouchon. Paris, 1828.

[4]) Și «le roi de Blakie» (de vreo 14 ori în cronică) și «roi de Blakie et de Bougrie» (de vreo 13 ori).

[5]) Pag. 80.

[6]) «Li Blac et li Comain»«, «Comains et Blas» (passim) și foarte rar «Bougres», «Grieux».

[7]) «Ainz les fist prendre et tollir tot or avoir et mener *en Blakie*, nuz et deschaux et à piè» (pag. 154); deasemenea, după ce cucerì orașele Neapole și Panedor (Panion), luă captivi «et les fist mener *en Blakie*»; Idem la Heraclea (pag. 163). Intr'un rând «Vlahii și Cumanii» ajung cu incursiunile lor până la porțile Constantinopolei: «Lors coururent li Comain et li Blac devant les portes de Constantinople» (pag. 164) și luând mulți captivi, îi duc deasemenea «*în Vlahia*».

[8]) «Et al cinquiesme jor si *vint al piè de la montagne de Blaquie, a un citè qui avoit nom Elin*, que Iohannis avoit nouvelement repoplée de gent», pag. 189.

[9]) «Si trovèrent les destrois mult forz et *li Blac del païs* se furent assemblé..», pag. 189—190. Despre acești Vlahi se mai vorbește într'o scrisoare a lui Henric, administratorul imperiului latin de Cos-pole, către Papa Inocențiu III, Anno 1205: «Andronopolim... quae civitas est Graeciae munitissima *et montibus tantum interpositis Blachorum affinis populis...*».

[10]) Pag. 161, 179.

In munţii din jurul oraşului «Messinople», însă, autorul pomeneşte de Bulgari, — «li Bougres de la terre», cari rănesc cu o săgeată pe marchizul Bonifaciu de Montferrat şi-i taie capul, trimiţându-l lui Ioniţă (anno 1207). Cronicarul însă distinge bine pe aceşti «Bougres» şi niciodată nu-i confundă cu Vlahii. Şi dacă cronica sa e plină de faptele Vlahilor, aceasta înseamnă că Românii erau foarte numeroşi în aceste părţi şi mai presus de toate activi, în deosebire de Bulgari, cari erau mai puţini ca număr şi mai pasivi.

Continuatorul lui Geoffroy de Ville-Hardouin este Henri de Valanciennes. In cronica acestui cavaler se vorbeşte, între altele, şi despre rivalităţile dintre Asan (Esclas) şi Burilă, urmaşii lui Ioniţă; iar în armatele lor se pomenesc veşnic aceiaşi Vlahi şi Cumani, «li Comain et li Blac», «Blas et Comains», ca şi când Bulgari nici n'ar fi existat. Ţara dinspre Constantinopole e numită şi acì «Roménie» [1]; şi se mai vorbeşte de o «Vlahie Mare», «Blaquie-la grant» [2], însă aceasta e către Grecia şi nu are de a face nici cu Vlahia Asanizilor, care la origine se poate confundà cu Moesia-inferior, şi nici cu Vlahia neagră dela nordul Dunării.

In sfârşit, în cronica anonimă scrisă în vechiul dialect din Valenciennes, se vorbeşte de «Iohannis, qui estoit *roi de Blaquie*» (p. 287); de lupta lui Balduin de Flandra în contra Vlahilor, Cumanilor şi Grecilor lui Ioniţă: «les Blaks, les Comains et les Grecs» (p. 288) şi de «*ţara Vlahiei*», de unde Ioniţă, pentru a combate pe Latini, ridică toată populaţia capabilă de a purtă arme şi împreună cu încă 10.000 de Cumani şi cu mulţi Greci, porneşte spre miazăzi [3].

Iată, prin urmare, cum toţi scriitorii, cari vorbesc despre evenimentele dela finele sec. XII şi începutul sec. XIII, din părţile răsăritene ale peninsulei Balcanice, sunt de acord în a recunoaşte în părţile Moesiei inferioare o Vlahie, locuită în cea mai mare parte de Vlahi. Să vedem acum ce scrie un alt contemporan, care priveşte ţara Asanizilor din spre apus. Acesta este Ansbertus, cronicarul expediţiei cruciate a lui Frideric Barbă-roşie [4]. Ştirile sale despre Vlahia lui Asan sunt foarte precise. Intr'un pasaj (pag. 24) el scrie:

«Pe lângă aceasta, în cea mai mare parte a Bulgariei, precum şi către Dunăre, unde se varsă în Mare, stăpânea un oarecare Român Calo-Petru şi fratele său Crasian, împreună cu supuşii lor Românii» [5].

E vorba de cei doi Asaneşti: Petru şi Asan. In determinarea ţării stăpânite de ei, vedem că se face o distincţie, căci se zice: «în cea mai mare parte a Bulgariei», deoarece Asaneştii nu cuceriseră dela Byzantini toată Bulgaria, şi apoi se adaugă: «precum şi către Dunăre, unde se varsă în Mare», adică Dobrogea şi Bulgaria răsăriteană de astăzi, de unde rezultă că Ansbertus nu numeşte ţinuturile dinspre M. Neagră ca Bulgarie.

[1]) Pag. 269. Pentru Vlahi şi Cumani vezi pag. 196, 197, 201, 202, 203, 205, 209, 219, 235, 267.

[2]) Pag. 213.

[3]) «Il avoit tous ceulx de la *terre de Blackye* qui armes povient porter et bien de dix mille Comains et grand plenté de Grégeois...», pag. 288. De Bulgari nu se pomeneşte nimic. Cum s'a transformat mai târziu acest Stat românesc în bulgăresc sau bulgaro-cuman, ne-a arătat-o bine N. Iorga.

[4]) Fontes rerum Austriacarum, Tom. V: «Istoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus».

[5]) «Praeterea Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannizabat», pag. 24.

Pentru Ansbertus, Petru e un Român, «Flachus». Acesta poartă apoi titulatura de «Domn al Românilor», iar supuşii săi îl numesc «Impărat al Greciei» [1]). Ca supuşi, Petru are pe Români şi pe cea mai mare parte din Bulgari [2]). El stăpâneşte însă cu «Vlahii» săi [3]). Lui Frederic Barbă-Roşie îi oferă un ajutor de 40.000 Români şi Cumani cu arcuri şi săgeţi împotriva Constantinopolei, cu condiţia ca împăratul german să-i ofere coroana imperială a Bizanţului [4]).

Din toate acestea se vede că pe la anul 1188, când porneşte cruciada lui Frederic Barbă-roşie, Petru, român de neam, stăpâneà ţinutul dintre Balcani şi Dunăre; că acest ţinut mai spre apus se numeà Bulgaria [5]), dar mai spre răsărit, către M. Neagră, erà un teritoriu deosebit. Poporul stăpânit de Petru e format din Români şi Bulgari, iar armata lui din Români şi Cumani. Dintre aceste popoare însă, cel care jucà rolul istoric principal, erà acela al Românilor. Că Românii aceştia erau numeroşi şi locuiau nu numai muntele, ci acopereau ţara cu aşezările lor, se vede şi din cifra cea mare de 40.000 luptători Români şi Cumani pe cari-i promite Petru ca ajutor lui Frederic Barbă-roşie; se vede şi din multele răsboaie pe care le-au purtat Asaneştii cu Byzantinii şi cu Latinii aşezaţi în Constantinopole, în care răsboaie sunt pomeniţi ca luptători, de toţi cronicarii contemporani, aproape întotdeauna numai Vlahi şi Cumani. O parte din aceşti Vlahi veneau şi din nordul Dunării, ca aliaţi ai fraţilor lor Asaneşti; însă grosul lor îl formau Românii din Dobrogea, răsăritul Bulgariei actuale şi dela clisurile Balcanilor.

In sfârşit, un alt izvor, care pomeneşte pe Vlahi lângă M. Neagră, este povestirea călătoriei sale de misionar, făcută de călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, în anul 1253. Cu vreo 12 ani mai înainte avusese loc marea invazie tătară spre Europa centrală; iar acum călugărul nostru aveà misiunea să-i cerceteze pe aceşti noui veniţi pe scena istoriei şi să comunice apusenilor relaţii asupra lor. Arătând care sunt teritoriile supuse Tătarilor, Rubruquis pomeneşte şi de Valahia lui Asan, ce se întindeà dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcţia Constantinopolei, până în Munţii Balcani, precum şi de Bulgaria mică, în deosebire de Bulgaria Mare dela Volga, dar şi de Valahia Asaneştilor. Iată şi acest preţios pasaj din itinerariul călugărului minorit Rubruquis:

«Dela gura Donului în spre apus şi până la Dunăre, totul le este supus. Ba chiar şi *dincolo de Dunăre, către Constantinopole, Valahia, care este ţara lui Asan şi Bulgaria*

[1]) «Kalopetrus Blachorum Dominus, itemque a suis dictus imperator Greciae», pag. 54.

[2]) «Kalopetrus, Blachorum et maximae partis Bulgarorum in hortis Traciae Dominus», pag. 44.

[3]) «Cum subditis Flachis».

[4]) «Se imperatorem et coronam imperialem requi Greciae ab eo sibi imponi efflagitat, seque ei circa initium veris quadraginta milia Blacorum et Comanorum tenentium arcus et sagittas adversus Constantinopolim transmissurum constanter asseverabat», pag. 44.

[5]) La 1188 Ansbertus arată între Dunărea din Jugoslavia actuală şi Sofia o «silva longissima Bulgariae» prin care au trecut cruciaţii şi au fost atacaţi cu săgeţi otrăvite de «Greculi», «Bulgari», «Serbi» şi «Flachi», pag. 20; iar dela Niş spre E de «Grecis et Flachis» şi că cruciaţii au stârpit «perplures e Bulgaris latrunculos», (pag. 26). Mai departe, pag. 47: «... in transitu suo *per Bulgariam* vidisset, proh dolor! omnium pene peregrinorum Christi inibi in via sepultorum corpora immani feritate seu vesana stultitia Bulgarorum effosa ad ignominiam exercitus Christi...», de unde rezultă că Ansbertus numeşte părţile apusene ale Bulgariei actuale Bulgaria şi cunoaşte acolo locuitori Bulgari, dar şi Serbi, *Vlahi* şi Greci, pe când spre Marea Neagră sunt *Vlahii Pontici* ai Asaneştilor.

mică până la Salona, totul le plăteşte tribut. Ba încă în afară de tributul pomenit, ei au ridicat în anii din urmă, de fiecare casă, câte o secure şi tot grâul pe care l-au găsit» [1]).

In evul mediu au existat mai multe Vlahii în peninsula Balcanică. Erà o Vlahie Mare, *Μεγάλη Βλαχία,* în Thessalia; o Vlahie-mică, *Μικρὰ Βλαχία* în Pind; o Vlahie de jos, *'Ανώβλαχα,* în Epir, pomenite de Byzantini; Ansbertus pomeneşte o «Flachie» lângă Salonic, unde M. Egee este numită de Schiltberger «Walachisches Meer» [2]).

Valahia Asaneştilor însă nu erà nici una din cele amintite mai sus, ci între Balcanii răsăriteni şi gurile Dunării. In deosebire de celelalte ea s'a mai numit şi *Vlahia - Albă*, nume ce apare într'o glossă la cronica lui Geoffroy de Ville-Hardouin. La titlul lui Ioniţă: «Iohannis qui ere roi de Blakie et de Bougrie», într'o notă marginală se adaogă «et des habitants du Mont Haemus qui est *la basse Mysie, s'appelant maintenant Blankis-Blakie*, et de Bulgarie». După această glossă Ducange, în notele la cronica lui Ville-Hardouin (p. 303—304), admite o Valahie-Albă: «*blanche Blaquie*» între gurile Dunării şi Balcani, în deosebire de Valahia Neagră din nordul fluviului. Deasemenea Hopf în «Istoria Greciei» (p. 165) scrie: «*Die zwischen Hämos und Donau lebenden Wlachen, deren Land meist als Weiss- Wlachien bezeichnet wird*». După Hopf se conduce şi Jireček în «Geschichte der Bulgaren» (p. 218), precum şi Höfler în opera sa: «Românii ca întemeietori ai celui de al doilea imperiu bulgar» (p. 233) [3]).

La vreo 30 ani după Rubruquis, deci în anul 1284, cronicarul bizantin G. Pachymeres pomeneşte o mare mulţime de Vlahi pontici în timpul lui Andronic Paleologul, ca locuitori ai ţinuturilor dela Sud de Bacani [4]). Din cauza deselor incursiuni ale piraţilor «Scyţi» (= Ruşi), împăratul, ca să-şi apere pe de o parte populaţia de jaful şi devastările acestora, iar de alta de teamă ca nu cumva o parte din această populaţie, mai puţin legată de imperiu, să nu se asocieze cu barbarii, — hotărî să îndepărteze pe unii în interiorul ţării, iar pe alţii, pe numeroşii Vlahi, cari ocupau cu turmele lor regiunea dela zidurile Constantinopolei până la Vizya şi mai departe pre nord şi despre cari cronicarul afirmă că erau oameni înăspriţi în traiul prin locuri grele, în vânătoarea de fiare şi în luptele cu duşmanii înarmaţi, asemănându-se cu Scyţii prin felul vieţii şi, poate, şi prin origine, — să-i transplanteze în Asia, trecându-i peste Bosfor. Acest exod forţat, executat cu nenumărate şicane bizantine în vreme

[1]) Itinerarium fratris *W. de Rubruquis* de ordine fratrum minorum, anno gratiae 1253, ad partes orientales» în «The principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the english Nation etc.» Vol. I, London, 1599: «Ab orificio Tanais versus occidentem usque ad Danubium, totum est subditum. Etiam *ultra Danubium versus Constantinopolim, Valakia, quae est terra Assani* et *minor Bulgaria* usque ad Solonam, omnes solvunt eis tributum. Et etiam ultra tributum condictum sumpserunt annis nuper transactis de qualibet domo securim unam et totum frumentum quod invenerunt in massa». Vezi p. toate aceste izvoare C. Brătescu: *Nume vechi ale Dobrogei, Valachia lui Assan, Valahia Albă* (1186— sec. XIII), în «Arhiva Dobrogei», vol. II, 1919, pag. 18—31. Trad. lui Rubruquis de C. Brătescu în «Analele Dobrogei», An. II, pag. 507—535.

[2]) Schiltberger's *Reise in den Orient*, etc., München 1814, pag. 83.

Rösler: *Rom. Stud.*, pag. 105. Pentru Vlahiile din Balcani.

[3]) In Sitzungsber. d. k. k. Akad. d. Wiss. Wien, 1879. Ph. h. Cl. XVC.

[4]) G. Pachymeres, Vol. II, ed. Bonn,1835, cap. 37.

de iarnă şi însoţit de mare mortalitate în copii şi turme, pe care bieţii oameni erau siliţi a le vinde pe nimic, în cele din urmă n'a reuşit. Vlahii şi-au răscumpărat dreptul de a rămâneà în locurile lor natale, plătind sume mari [1]).

Iată, prin urmare, o sumă de mărturii, care ne arată că în evul mediu (sec. XI, XII, XIII), dela Constantinopole până la gurile Dunării, o zonă destul de lată, vecină cu M. Neagră, erà locuită de o numeroasă populaţie de Vlahi pontici [2]). Această stare de lucruri a durat până la venirea Turcilor în Europa, după care, în aceeaş zonă, şi mai ales între Balcanii răsăriteni şi gurile Dunării, s'a realizat cea mai compactă massă de colonizare musulmană [3]). Repedea întindere până la Mare a voevodatelor româneşti ce apar în Carpaţi în sec. XIII, nu se poate explicà decât tot prin prezenţa acestor Vlahi pontici spre gurile Dunării; şi, credem a nu greşì, dacă vom atribuì aceloraşi Vlahi, de origine mai meridională, prezenţa în folklorul dobrogean de azi a unor elemente exotice precum: chiparoşii şi dalbele mânăstiri din ostroavele mării; după cum epocii Asaneştilor (sec. XIII) se datoreşte «Caloianul» (Calo-Ioannis); epocii lui Mircea cel Bătrân, — pomenirea acelui enigmatic «duh de Mare Neagră» ca şi a scenelor cu pescuitul, corăbierii şi mai ales cu vămile dela Mare (sec. XIV—XV); luptelor lui Ioan Corvin cu Turcii la Varna (1444) — balada Iancu Vodă; conflictelor cu Turcii şi negustorii Veneţieni şi Genovezi, — atâtea poezii în care se cântă luptele cu Turcii şi cu Francii; contactului cu negustorii Raguzani din târgurile Dobrogei, — pomenirea acelor «letini bogaţi», sau «letini spurcaţi» (sec. XVII); expediţiilor din timpul lui Mihai Viteazul şi Radu Şerban în Dobrogea,—baladele în care se vorbeşte de oşti moldoveneşti, oşti munteneşti şi craioveneşti, — şi aşà mai departe [4]). Nimic din toate acestea în folklorul minoritarilor dobrogeni. Cântecele tă-

[1]) Dr. I. Gherghel adună în «Câteva contribuţiuni la cuprinsul noţiunii de Vlach», «Convorbiri Literare», 5—6, 1920; «Ştiri mai vechi despre Vlahii Penins. Balcanice şi din N. Dunării». In izvoarele apusene numele de Vlach se poate urmărì până în epoca lui Carol cel Mare. In Dionysios Byzantios cetim: «Tertius (locus) vocatur *Blachernae a quidam rege ibi regnante*». (C. Müller: *Geogr. graec. minores*» Paris 1861, II, 2—101). Vlacherne ar fi o colonie a unei populaţii româneşti lângă Constantinopole, venită acolo dinspre Scyţi înainte de mijlocul sec. V, după Malalas: *Cronographia*, ed. Bonn, 1831, pag. 430. Vezi şi Genesios: *Basileiai*, ed. Bonn, 1834, IV, pag. 85; Theophanes: *Cronographia*, ed. Bonn, 1883, pag. 175. Numele de «Olah» la Unguri ar fi fost împrumutat de aceştia dela Chazari, cari locuiau prin sec. VII pe la N. Crimeii şi în cari s'au contopit Hunii Sabiri, a căror regină aveà ca soţ pe Vlachernos. In nordul Dunării cronicarul islandez Snorri Sturlesson (1178—1242), pomeneşte o «Blökumanaland». Terra Blacorum et Comanorum. Ştirile cele mai vechi asupra Vlachilor ni-i arată în peninsula Balcanică încă din sec. III d. Cr.

[2]) Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 123—124 scrie: «Das rumänische Element war einst in Bulgarien viel stärker und eine Menge Wlachen hat sich schon vor langer Zeit bulgarisiert. In vielen Landschaften, wo sich gegenwärtig nur im Sommer einige wlachische Wanderhirten blicken lassen, zeugt eine an Gebirgshöhen und Hochtälern haftende romanische Nomenklatur von einer jetzt verschwundenen altansässigen Bevölkerung lateinischer Zunge». Urmează apoi o listă de nume româneşti de locuri şi persoane din Bulgaria. *Despre locuitorii din Cotel, un soiu de Săcele al Balcanilor, Rakovski şi Slavejkov presupun că ar fi descendenţi din Valahi păstori.*

[3]) Românii au fost siliţi să treacă în nordul Dunării. Cu ei au trecut, desigur, şi Bulgari, a căror prezenţă în stânga Dunării, în Muntenia, dar şi în sudul Moldovei, o putem urmărì după toponimie, care nu poate aveà în totalitate vechimea ce i-o atribuie G. Weigand (sec. XIII) în *Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, XXVI—XXIX Jahresbericht, 1921, pag. 70 şi următ. Vezi şi I. Iordan: *Bibliografia toponimică românească*, în «Bulet. Soc. R. R. geogr.», 1927, pag. 45.

[4]) T. Burada: *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880.

tărești ne duc spre Crimeea și chiar spre cetatea de lemn a Cazanului dela Volga [1]); cele bulgărești ne duc spre interiorul Balcanilor [2]); iar cele turcești, multe de import recent, ne duc spre lumea orientală cu care acești musulmani au legături. Fiecare epocă din trecut a lăsat, în folklorul românesc din Dobrogea și din regiunile imediat vecine de peste fluviu, amintirile unui traiu în apropierea M. Negre. Asta însă însemnează *continuitate* și *permanență* pe acest pământ.

In anul 1241 are loc marea invazie tătară spre Europa centrală. Cumanii, cari până la această dată locuiau în nordul Dunării și M. Negre, fură goniți: unii până în inima Ungariei, unde până astăzi două ținuturi le perpetuează numele: Cumania Mare și Cumania Mică; alții trecură Dunărea și se așezară în stepa Dobrogei, unde de pe acum se arată un gol, și în Bulgaria dunăreană. Cei din Dobrogea se creștinară sub influența bisericii bizantine de aici; iar urmașii lor, amestecați cu diferite neamuri și alterați ca tip antropologic, nu sunt alții decât Găgăuții de azi [3]).

In prima jumătate a sec. XIV mărturiile scrise ne arată o populație alogenă în Dobrogea. Prezența elementului creștin, fără indicarea naționalității, se dovedește dintr'o listă a posesiunilor Patriarhatului din Constantinopole din anul 1320, în care se pomenesc șase castele patriarhale, dintre care două la Dunăre (Chilia și Silistra) și 4 la Coasta de Argint (Ecrene, Gerania-Dișpudac, Cavarna și Caliacra) [4]). Mai târziu, la 1340, se pomenește la Vicina, în nordul Dobrogei, un episcopat, având în frunte pe «smeritul Mitropolit al Vicinei și prea cinstit Macarie»; iar la 1359 urmașul său, Iachint, va trece din Vicina ca Arhiereu al întregii Țări Românești [5]).

Alături de această populație creștină mai trăiau în Dobrogea și Tătarii, dintre cari unii recent colonizați. Făcând dese incursiuni în Tracia și Podolia, Tătarii sunt bătuți în cele din urmă de Olgerd, marele principe al Lituanici, la gura Nistrului, în anul 1333. Atunci trei șefi ai lor, se refugiară în Dobrogea [6]), așà că geograful arab Abulfeda poate scrie despre Isaccea dinnainte de 1331, că «e un oraș din țara Valahilor și atârnă de Constantinopole» și că «cea mai mare parte dintre locuitorii săi profesează islamismul»; iar un alt arab, călătorul și exploratorul Ibn Batutah, poate scrie imediat după 1333, că orașul Babadag «este cel din urmă pe care-l stăpânesc

Vezi și G. Vâlsan: *Drepturi române și bulgare în Dobrogea*, «Neamul Românesc», No. 172—175. Iunie, 1918.

Vezi și «Arhiva Dobrogei», An. I, II; «Analele Dobrogei» An. I.

N. Iorga: *Drepturi naționale, etc.*, pag. 40—41.

C. Brătescu: *Amintiri ale trecutului istoric în folklorul românesc dobrogean* (inedit);

Al. P. Arbore: *Raguzanii*, «Analele Dobrogei», III, No. 1, pag. 36 ff.

[1]) I. Dumitrescu: *Insemnări despre Tătarii din Moșneni (Pervelia)*. «An. Dobrogei», I, pag. 154; *Note asupra Tătarilor din Pervelia*, I, pag. 491; *Folklor Tătăresc din Pervelia*, I, pag. 633; *Insemnări despre Tătarii din Pervelia*, II, pag. 115; *Folklor din Pervelia*, II, pag. 261; *Sărbătorile la Tătari*, II, pag. 372; *Folklor Tătăresc din Pervelia*, III, pag. 309 și pag. 370.

[2]) C. Brătescu: *Folklor bulgăresc dobrogean*. Recenzie a articol. lui Arnaudov (cap. VII) din publicația «Die Dobrudscha», Sofia 1918. Din analiza acestui folklor se vede că cel istoric n'are rădăcini în solul și istoria Dobrogei.

[3]) C. Jireček: *Einige Bemerkungen über die Petschenegen und Cumanen*. Vezi și *Das Fürstenthum Bulgarien*, 1891, pag. 142—146.

[4]) Hurmuzaki, Vol. XIV, partea I, pag. 1. *Κάρναβα* (Cavarna), *Κρανέα* (Ecrene), *Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμον* (Chilia), *Γεράνια* (Dișpudac), *Δρύστρα* (Silistra) și *Γαλλιάγρα* (Caliacra).

[5]) Hurmuzaki, Vol. XIV, partea I, pag. 1—6.

[6]) N. Iorga: *Istoria Chiliei*, pag. 38. Sarnicki: *Annales*, p. 1134; Hammer: *Goldene Horde*, p. 297.

Tătarii» şi că între el şi începutul imperiului byzantin ar fi «18 zile de mers printr'o stepă în întregime lipsită de oameni»[1]).

Abià la vreo zece ani după călătoria acestui arab prin Dobrogea are loc marea expediţie ungaro-română în contra Tătarilor, la care participară Dragoş-Vodă al Moldovei şi Nicolae Alexandru Basarab al Munteniei. Acesta cucerì şi anexă la ţara sa Basarabia. Tătarii fură astfel îndepărtaţi peste Nistru. Se pare că din acest timp intră şi Dobrogea de nord în posesiunea Munteniei.

Cam în acelaş timp, din mijlocul populaţiilor amestecate de pe litoralul meridional al Dobrogei se ridică în Cavarna, ca arhonte, un oarecare Balică, un Vlah[2]). Acesta se amestecă în luptele civile dintre pretendenţii la tronul byzantin, trimiţând ajutoare de călăreţi sub conducerea a doi comandanţi, Teodor şi Dobrotici. Dobrotici se căsătorì în Constantinopole cu fiica unui demnitar bizantin şi fù numit comandant al cetăţii Midia de lângă M. Neagră. După vreo patru ani el apare ca Despot bizantin la Cavarna. Statul său se întindeà la M. Neagră dela cetatea Emona, lângă capul Emineh de azi, până la gurile Dunării, având reşedinţa la Caliacra. Dobrotici avù relaţii comerciale cu Genovezii, ba chiar şi conflicte. Moare la 1385. Dela dânsul a rămas şi numele Dobrogei pentru provincia noastră transdunăreană.

Imediat după moartea lui Dobrotici, Dobrogea întreagă intră în stăpânirea lui Mircea cel Bătrân, domnul Ţării Româneşti. Dela stăpânirea lui Buerebista, regele dac, acesta este al doilea moment important, când Statul de sub Carpaţi reuşeşte a se integrà cu ţărişoara dintre Dunăre şi Mare. La Titlurile sale, Voevodul român adaogă şi pe acela de *Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus*. Pentru această frumoasă cucerire tradiţia o făcuse fratele şi înaintaşul său, Dan Voevod, care şi moare în lupta cu Şişman, ţarul Bulgarilor. «Lupta erà, cum se pare, în legătură cu moştenirea lui Dobrotici, ocupată atunci, împreună cu cetatea Silistra ca posesiune deosebită, luată dela Şişman. Tot în legătură cu posesiunea transdanubiană, ca «Despot al Ţării lui Dobrotici», Mircea aveà emblema despotatului, pajura bizantină, cum se vede la chipul lui dela Cozia»[3]). Această cucerire a adus în Dobrogea un aflux destul de puternic de element românesc peste cel anterior. Ea însă n'a durat prea mult. Mircea poartă lupte crâncene cu Turcii şi, în cele din urmă, părăseşte Dobrogea în mâinile acestora. La 1416—17 Turcii îşi întind stăpânirea până la gurile Dunării şi fortifică cetăţile Isaccea şi Ieni-Sale. Dar timpul pentru o colonizare turcească rurală încă nu venise. Sosirea acestor ultimi barbari de seminţie turanică, de data aceasta dinspre miazăzi, este cauza cea mai însemnată a depopulării Dobrogei şi Bulgariei răsăritene. In faţa cruzimii lor, o mare parte dintre locuitori se refugiară: unii peste Dunăre sub scutul Voevozilor români; alţii, din apropierea Balcanilor, se adăpostiră în munţi. Un gol şi mai mare se făcù în Dobrogea, în special în stepă;

[1]) C. Brătescu: *Ibn Batutah, un călător arab prin Dobrogea în sec. XIV.* «Analele Dobrogei», An. IV, No. 2, pag. 138—156.

N. Grămadă: *Vicina* în «Codrul Cosminului», An. I, 1924, pag. 437 şi urm. După hărţi se constată în Dobrogea o stăpânire Tătară în sec. XIV, care a durat probabil până la exped. ungaro-română.

G. Brătianu: *Vicina*, în «Bulletin de la section historique», X, 1923.

N. Dobrescu: *Intemeierea Mitropoliilor şi celor dintâi mănăstiri din ţară*, Bucureşti, 1906, pag. 46.

[2]) N. Iorga: *Notes d'un historien*, pag. 39; C. Jireček: *Einige Bemerkungen über die Petschenegen u. Cumanen* (admite orig. rom. a lui Balică).

[3]) D. Onciul: *Mircea cel Bătrân*, cuvântare comemorativă. Bucureşti, 1918, pag. 9—10;

așà încât la 1444, când armatele ungare, conduse de regele Vladislav și Ion Corvin, fură învinse în lupta cu Turcii dela Varna, — în fuga lor spre vadul dunărean dela gura Ialomiței, nu aflară în stepa Dobrogei decât un «desertum». Totuș, destul de semnificativ pentru alcătuirea etnografică a provinciei este faptul că, dintre toate neamurile care au participat la această luptă, singuri Românii sunt aceia cari s'au putut orientà prin acele locuri.

«Ungurilor, Valahilor și celorlalți din armata Regelui — scrie cronicarul Dlugosz — frica le puse aripi la picioare, așà încât Voevodul Ion Corvin, căpitanul armatei, care aveà călăuze pricepute, ajunse numai în două zile și două nopți la malul Dunării, la vadul La Floci, pe unde trecù în Valahia; alții însă nu ajunseră decât în trei și chiar în patru, sau cinci zile și nopți, la acelaș mal al Dunării și fără să mânânce ceva, când un călăreț deobiceiu străbate aceeaș distanță în zece, sau în cel puțin opt zile, printr'un pustiu în care nu se găsește nimic pentru trebuințele omului; și mulți călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă și nu puțini lânceziau de sete și foame. Căci, *în afară de Vlahi, nimeni nu știà încotro s'o apuce* și fiecare se îndrumà într'acolo unde îl împingeà frica și norocul. Și își alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români. Iar aceștia din urmă, orientându-se ziua după soare și noaptea după stele, chiar și dacă ocoliau, ajungeau cu bine la Dunăre. Aceia însă cari n'avură *călăuze Români*, ajunseră sau în locurile Turcilor, pe care le socoteau că sunt creștine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig» [1]). Nu mai puțin important este și faptul că cei cari trec cu luntrea peste Dunăre pe fugari sunt tot Valahii, ceeace indică prezența unei populații pescărești de Români dealungul acestui fluviu [2]).

Anul 1444 însemnează pentru istoria etnografică a Dobrogei «Schimbarea la față». Pe încetul satele, în marea lor majoritate primiră populație și nume turcești; orașele și cetățile fură ocupate de garnizoane și administrație musulmană. In loc de biserici, se ridicară geamii. Insemnătatea Dobrogei, așà cum se află adânc intercalată între uriașa cotitură a Dunării și M. Neagră, erà prea evidentă, pentru comasarea trupelor turcești în cazul unei expediții în contra Românilor, Ungurilor, sau Polonilor, mai târziu și a Rușilor, pentru a nu fi observată și de Turci. Silistra și Babadagul ajung centrele provinciei. Istoria se repetă. Schimbările fundamentale pe care le-au adus în Scythia-Minor Romanii, le aduc în Dobrogea Turcii. Dela 1444 până în sec. XIX avem faza turcească în etnografia Țării [3]).

II. EPOCA TURCEASCĂ ÎN DOBROGEA [4]): sec. XV—XIX

Ca un preludiu al colonizărilor turcești, izvoarele istorice pomenesc la anul 1263 o numeroasă ceată de Turcomani cari, sub conducerea unui șef, Baba-Saltuc-Dede,

Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui. Convorbiri «Literare», XXXV — XXXVII (1901 — 1903).

N. Iorga: *Veneția în Marea Neagră.* Analele Academiei Române, XXXVI, Mem. secț. istorice; *Chestiunea Dunării*, pag. 143.

C. Moisil: *Despotatul lui Dobrotici.* «Convorbiri Literare», XL, pag. 681 și urm.

[1]) Dlugosz, Liber XII col. 809.

[2]) Dlugosz, Liber XII, col. 810; Cromer, pag. 327.

[3]) C. Brătescu: *Dobrogea la 1444*, Lupta dela Varna. «Arhiva Dobrogei», An. II, p. 96—115, 1920.

[4]) N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes;*

adorat de musulmani ca sfânt, se stabiliră, sub protecţia împăratului din Byzanţ, în părţile Babadagului dobrogean. Peste câţiva ani însă această colonie părăseşte Dobrogea şi se aşează în Crimeea. N'am fi pomenit acest episod, dacă n'ar fi dăruit Dobrogei cel mai vechiu nume topic turcesc care se mai păstrează în această provincie: Babadagul [1]).

După pierderea Dobrogei de către Mircea cel Bătrân (1417), sultanul Mohamed, înţelegând rolul de cetate al provinciei şi de loc de supraveghere şi de concentrare al armatelor în expediţiile de peste fluviu, întăreşte cetatea Ieni-Sala pe marginea lagunei Razim, încă navigabilă în această vreme, şi Isaccea la cel mai de seamă vad dunărean ce duceà către Moldova şi Polonia. Primii colonişti fură deocamdată garnizoanele turceşti. Insă timpul pentru o colonizare în massă cu elemente rurale încă nu venise.

Intr'adevăr, în urma dezastrului creştinilor dela Varna (1444), cronicarii vremii ne zugrăvesc stepele Dobrogei ca un «desertum», termen care, dealtfel, nu trebueşte interpretat în sensul unui gol antropogeografic. Acest «desertum» se menţine şi spre sfârşitul sec. XV, după mărturia lui Donado da Lezze, care, însoţind la 1476 marea expediţie turcească împotriva Moldovei lui Ştefan cel Mare, arată că între Varna şi Isaccea sultanul şi-a făcut drumul în zece zile, prin locuri sălbatece şi nepopulate, potolindu-şi setea cu apa aflată în nisipurile de pe litoralul Mării şi luptându-se cu nouri de lăcuste [2]).

Se pare că o colonizare mai intensă cu element musulman nu începe decât în sec. XVI. Ea s'a îndeplinit din motive strategice şi avù cele mai dezastroase urmări asupra resturilor de colonii creştine, care se mai păstrau mai ales pe malul dunărean. Colonizarea a început mai de vreme în ţinutul Filipopolei şi a Stara Zagorei cu elemente din Lidia în timpul sultanului Murat I (1362—1389) şi s'a continuat sub Baiazid I (1389—1402) în regiunea Adrianopolei şi în Stara Planina, de unde apoi s'a întins pe încetul până la gurile Dunării, năpădind astfel provincia lui Mircea cel Bătrân şi trecând şi în Basarabia, în urma răsboaielor pentru Chilia cu Ştefan cel Mare. Astfel formaţiunile politice de sub Carpaţi fură îndepărtate de litoralul Mării, iar expansiunea etnografică şi economică a elementului românesc către gurile Du-

Geschichte des osmanischen Reiches; Drepturi naţionale şi politice ale Românilor în Dobrogea. «Analele Dobrogei», An. IV, No. 1, pag. 1 şi următ.

Al. P. Arbore: *Contribuţiuni la studiul aşezărilor Tătarilor şi Turcilor în Dobrogea*, «Arhiva Dobrogei», An. II, pag. 213—260,

C. Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien 1891, Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876.

I. Ionescu: *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrogea*, Constantinople 1850.

Kanitz: *La Bulgarie danubienne et le Balkan.*

Le Jean: *Etnographie der europäischen Türkei* 1861.

K. F. Peters: *Grundlinien zur Geographie u. Geologie der Dobrudscha.* Wien, 1867.

Baron d'Hogguer: *Renseignements sur la Dobrodja*, Bucureşti, 1879.

N. Iorga, etc.: *La Dobrogea Roumaine.* Bucureşti, 1919.

[1]) Hammer Purgstall: *Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak, das ist der Mongolen in Russland* Pesth, 1840, pag. 176, 179—180; *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pesth, 1836, Vol. I, pag. 117. Vezi şi ediţia I, Vol. I, pag. 121; Vol. III, pag. 202, 799—800; Vol. VIII, pag. 254. După Evlia Celebi (sec. XVII) mormântul sfântului ar fi în Babadag, unde îl arată şi astăzi tradiţia.

[2]) Donado da Lezze: *Historia Turchesca* (1300—1514) publ. de I. Ursu. Acad. Rom. 1919. Autorul numeşte Dobrogea «*Abrozit*» şi mai departe: «un gran stretto che dura per due giornate et piu et si chiama deserto *De Brozie*», la marginea căreia vede osemintele neîngropate ale oştaşilor morţi în lupta dela Varna.

nării își află o piedică dintre cele mai serioase. Mai târziu, înființarea raialei Brăilei în jurul acestei cetăți pe malul stâng al Dunării și colonizarea mai intensă a Bugeacului basarabean cu Tătari, a transformat cele două principate românești în două mici state continentale, vasale imperiului turcesc. In zadar au fost luptele eroice pentru independență ale Voevozilor români în secolii următori. Odată pierdute gurile Dunării și litoralul Mării, s'a pierdut mai bine de jumătate din valoarea economică și din însemnătatea politică a acestor principate. Marea Neagră rămâne, pentru patru secole aproape, un lac turcesc.

O informație ciudată, care datează de pe la mijlocul sec. XVII, datorită călătorului turc Evliia Celebi, ne spune că, după ce sultanul Baiazid a cucerit Dobrogea «dela Bulgari, Valahi și Moldoveni, el a colonizat acì Tătari și soldați din Anatolia. Din încrucișarea soldaților cu Valahii au rezultat Citacii, cari întrebuințează un dialect particular» [1]). De remarcat că acești coloniști au făcut o selecție foarte firească în alegerea locurilor: Turcii au ocupat mai ales regiunile păduroase ale Deliormanului și Bulgariei răsăritene, unde ajung în sec. XIX să formeze o massă compactă; iar Tătarii, sosiți în numeroase rânduri din stepele pontice și din Crimeea, s'au așezat în stepa pleșuvă dobrogeană. Acì îi menționează toate izvoarele istorice, hărțile și călătorii, începând din sec. XVI încoace, uneori sub numele de «Tartari dobrucenses» [2]). Populația românească fù împinsă către Dunăre, unde începe a fi pomenită mai des dela începutul sec. XVII. Liziera mării păstrează și ea, mai ales prin orașe, o populație creștină amestecată și cu alte elemente.

[1]) Evliia Celebi: *Din descrierea călătoriei sale* (sec. XVII) de Goran I. Cialicoff. «Arhiva Dobrogei», Vol. II, pag. 134—146.

[2]) Paul Giorgio, pe la 1590, constată pe lângă creștinii din Balcic, Cavarna, Constanța, Mangalia, — că toate satele sunt pline de ieniceri, cari au ajuns mult mai numeroși ca mai înainte (V. Macuscev: «Monum. histor. Slavon. meridion.», Vol. II, pag. 243); Marco Vernier, pe la 1596, afirmă că 40.000 Tătari, sub conducerea unui frate al hanului tătăresc, s'au așezat în Dobrogea alături de Turci, pe cari-i atacă, îi pradă și-i robesc Cosacii, Moldovenii și Muntenii (Hurmuzaki, XI, CCLIII, pag. 151; CXLI, pag. 671; CLXII, pag. 702; III[1]; IV[2], CLXXV, pag. 211. Vezi Al. P. Arbore: *Contrib. etc.*, «Arhiva Dobrogei», II, pag. 254); G. Dousae: *De itinere suo Constantinopolitano epistola*, anno 1599, numește stepa Dobrogei «Tatarskipole» în care se află dese dar mizerabile sate, locuite de peste 6.000 Tătari amestecați cu Turci; Lazarus Soranzius: *Ottomanus sive de rebus turcicis etc.*, 1600, cap. XVII, pag. 39: «De Acanziis et Haiduchis. De provincia Dobruccia, — vorbește de coloniști militari turci între Silistra și Constanța. După Drinov (Period. Spis., 1884, VII, pag. 71) acești militari au fost colonizați sub Murat II (1574—1595) în urma răscoalelor ce le-au făcut în Cos-pole. N. Iorga: *Studii și documente*, IV, pag. 117: Turci și Tătari în Dobrogea. I. v. Hammer: *Des osman. Reiches Staatsverfassung*, 1815, Vol. I, pag. 288: Două soiuri de Tătari în Dobrogea: Gebeli și Motras. Tommaso Alberti: *Viaggio a Cos-poli*, citează la 1612 Bazargicul ca «citta dei Turchi (Bulet. Inst. p. l'étude de l'Europe sud-orient.», II (1915), pag. 235. Apoi satul românesc Straggia = Straja (Bogrea — Iorga). Multe amănunte în Evliia Celebi («Arhiva Dobrogei», An. II, pag. 134—146) pentru anul 1651. La 1654 Paul din Alep arată că Dobrogea a fost colonizată de sultanul Mohamed cu coloniști din Caramania și din părțile Alepului «ca să întărească malurile Dunării în contra inamicilor săi creștini, căci e o provincie mărginașe și ca să întărească hotarul Rumeliei, care e opusă Dunării, Moldovei și Valahiei». (The Travels of Macarius etc. tr. by F. C. Belfour. A. M. Oxon. London, 1829, Vol. I, pag. 41—42). Palatinul de Kulm dă știri diverse. Dobrogea începe la Babadag. In ea sunt o sută de sate pe care le locuesc Tătarii; sunt 150 boeri «timari»; fac prăzi și iau robi. Până la Bazargic numai sate turcești. Cornelio Magni: *Quanto di piu curioso etc.*, 1678, pag. 328 și 450, nu cunoaște în Dobrogea decât cetăți turcești și sate tătărești. (Bullet. Instit. sud-orient.», II, pag. 236). D.

Paralel cu această colonizare musulmană a mers şi schimbarea toponimiei dobrogene: mai întâiu în jurul cetăţilor, pe la Ieni-Sala şi Silistra, apoi dealungul marelui drum turcesc care, venind dinspre pasurile Balcanilor, duceà prin Bazargic — o fundaţie turcească nouă, — Abtat-Calessi (vechiul Abrytus roman), Cara-Su (devenită mai apoi Megidia) şi Babadag, spre a ajunge la vadul dunărean al Isaccei; în timp ce alte drumuri laterale duceau la celelalte vaduri: la Hârşova în faţa gurii Ialomiţei şi la Ghecet în faţa Brăilei [1]). O clasificare a tuturor acestor nume ne-a dat-o Al. P. Arbore [2]).

Unele ne arată populaţiunile pe care le-au găsit Turcii acì, sau care s'au stabilit în timpul lor. Aşà avem: Anadol-chioi = Satul Anatolenilor; Arnaut-chioi = Satul Albanezilor; Laz-Mahale = Mahalaua Lazilor; Vlah-chioi şi Vlahlar = Satul Românilor; Urumbei = Prinţul grec etc.

Alte nume ne arată ocupaţia locuitorilor: Arabagilar = Cărăuşii; Casap-chioi = Satul măcelarilor; Covangilar = Prisăcanii; Dulgher = Tâmplarul; Hamamgia = Băiaşa; Chiragi = Cărăuşii; Nalbant = Potcovarul; Terzi-chioi = Satul Croitorilor, etc.

O altă categorie de nume arată păsările caracteristice regiunii: Atmagea = Şoimul; Balabancea = Eretele; Biulbiul = Privighetoarea; Cuzgun = Corbul; Cartal = Vulturul; Gargalâc = Ciorăria etc. Sau animale: Tauşan tepe = Dealul iepurelui; Curt-bunar = Fântâna-lupului etc.

Nu lipsesc nici numele privitoare la plantele caracteristice regiunii: Armutlia = Perii; Cara-agaci = Ulmii; Cavaclar = Plopii; Cara-pelit = stejarul negru; Cara-orman = Pădurea neagră; Deli-orman = Pădure nebună (codru întins) etc.

Nume în legătură cu vieaţa păstorească: Cadi-Câşla = Stâna Cadiului; Coiumpunar = Fântâna oii; Teke-dere = Valea Ţapului; Iaila = Poiana; Mandra = Târlă etc.; sau referitoare la pescuit: Cherhana = Locul unde se aduce şi se sărează peştele; sau referitoare la caracterul geografic al terenului, precum: Altân-tepe = Dealul de aramă; Bugeac = Colţ de ţară; Bogaz = Gura unei ape; Burun = Promontoriu; Canara = Carieră; Ceatal = Bifurcare; Ceamurlia = Nămoloasa; Sari-nasuf = Nisipul galben; Meşe = tufan etc; apoi o sumă de nume compuse cu -chioi (sat); -bair (deal); -dere (vale); -iuc (moviliţă); -bunar (fântână); -cişme (isvor); -dag (munte); -tepe (deal); -ghiol (lac) etc.

Din cele 3776 nume topice câte s'au înregistrat în Dobrogea veche după 1878, la sfârşitul stăpânirii turceşti, nu mai puţin de 2338, deci un procent de 61.89% au fost turceşti şi numai 1260, adică 33.34% româneşti [3]).

Nu trebuie să ne închipuim însă că această colonizare musulmană a Dobrogei s'a desfăşurat liniştit. Pe de o parte Cazacii prădau aşezările turco-tătare din spre

Cantemir, vorbeşte la început. sec. XVIII de Citacii ospitalieri ai Dobrogei şi de populaţie creştină «Istor. imp. otoman», pag. 309, nota 123. Alvise Radibrati nu găseşte decât Turci şi Tătari până în Bazargicul «locuit în întregime» de musulmani (După N. Iorga: *Drepturi naţionale etc.*, pag. 33).

[1]) N. Iorga: *Drepturi naţionale şi politice ale Românilor în Dobrogea*, pag. 27—29. «Analele Dobrogei», An. IV, No. 1.

[2]) Al. P. Arbore: *Contribuţiuni la studiul aşezărilor Tătarilor şi Turcilor în Dobrogea*, «Arh. Dobrogei», II, pag. 246—251.

[3]) C. Brătescu: *Contributions à la question de la Dobrogea* în «La Dobrogea Roumaine», Bucureşti, 1919, pag. 87.

laturea Mării, iar de alta Domnii români, — după ce cucerirea turcească le răpise Dobrogea şi mai apoi chiar şi cetăţile de pe malul stâng, cu vadurile lor negustoreşti şi vămile care aduceau însemnate venituri tezaurului, — treceau în repeţite rânduri Dunărea spre a jefuì şi ucide ca în ţara turcească. Dan II o făcù pe la Silistra; Vlad Ţepeş pe toată linia Dunării bulgăreşti, dar şi în Dobrogea până la gurile fluviului. La finele sec. XVI oştile lui Mihai Viteazul incendiază oraşele turceşti de pe dreapta, iar Radu Şerban înaintă cuceritor până la Bazargic, unde se retrăseseră Turcii.

Ca să se apere împotriva unor asemenea atacuri, aceştia înfiinţară în aceste părţi extreme ale imperiului turcesc un paşalâc cu capitala în Silistra, pe care o fortificară puternic. Urmarea a fost o întărire a colonizării turco-tătare, iar provincia se transformă într'o *tabără fortificată*, gata în orice moment a pornì împotriva duşmanului [1]).

Insă, odată cu începutul seriei de răsboaie ruso-turce din a doua jumătate a sec. XVIII şi din tot cursul sec. XIX, elementul musulman, cu tot afluxul de colonii tătare venite din Crimeea şi chiar de Cerchezi din Caucaz, începe a regresà şi provincia a se pustiì. Dobrogea joacă în această epocă rolul unui *drum* al expediţiilor răsboinice: al celor turceşti dela sud la nord şi al celor ruseşti dela nord la sud. Incepe să se facă din nou un gol în această ţară. La fiecare isbucnire de răsboiu populaţia se risipeşte, lăsând satele pustii. Chiar cele ce mai rămân, sunt foarte rare. Mărturiile vremii ne arată pretutindeni cimitire şi cenuşe în locul aşezărilor omeneşti distruse; aşà că, după întoarcerea plugarilor din pribegie, satele trebuesc din nou ridicate şi adesea de alţi locuitori decât cei anteriori [2]). O parte din Tătarii, cari sosiseră din Crimeea, sunt înapoiaţi de Ruşi în patria lor [3]), iar provincia pe nedrept este numită de acum înainte «Dobrogea Tătărească». Dacă în urma răsboiului dela 1828—29 — cel mai pustiitor dintre toate — nu se pot numărà în această ţară decât cel mult 40.000 locuitori [4]), în schimb, în timpul răsboiului Crimeei, după mărturiile lui Allard [5]), ea este o ţară şi mai pustiită de boli şi armate. Pela 1850 Ion Ionescu dela Brad afirmă că «Turcii ocupau ţărmul M. Negre, Valahii malurile Dunării, iar Tătarii interiorul» [6]). Aceştia din urmă, în interval de 44 ani, au părăsit ţara de trei ori. După răsboiul Crimeii, o colonie nouă de Tătari trece din acea peninsulă în Dobrogea şi întemeiază în centrul ei târguşorul Megidia [7]). Insă numărul cel mare al satelor arse şi desfiinţate de răsboaie se poate urmărì foarte bine după mărturiile lui Moltke, Allard, Ritter şi mai ales ale lui Ion Ionescu. Unele din ele nu s'au reclădit nici până azi; doar pietrele cimitirelor le mai indică locul. Totuş, imediat după răsboiul independenţei dela 1877-78, după statisticele ce le posedăm, elementul musulman se aflà încă în majoritate [8]). Astăzi populaţia aceasta se găseşte în plină decadenţă. Cu tot sprijinul şi simpatia de

[1]) N. Iorga: *Drepturi naţionale etc.*, pag. 30—31.

[2]) E. Ritter: *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin, 1841, pag. 163.

[3]) Moltke: *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, pag. 36.

[4]) Al. P. Arbore: *Contribuţiuni la studiul Tătarilor etc.*, «Arhiva Dobrogei», An. II, pag. 227.

[5]) Dr. C. Allard: *Mission médicale dans la Tartarie de Dobroudscha* şi în *La Bulgarie orientale* etc.

[6]) I. Ionescu: *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*. Constantinople, 1850.

[7]) A. Ubicini et Pavet de Courteille: *État présent de l'empire ottoman*. Paris, 1876, pag. 25.

[8]) A. Ritter zur Helle von Samo: *Die Völker des Osmanischen Reiches 1877*, pag. 43, dă la 1873—1874 în Sangiacatul Tulcea şi Varna 687 localităţi cu 110.717 musulmani şi 60.937 creştini; Ubicini: *La Dobroudja et le Delta du Danube* («Revue géogr.», 1879, pag. 246) dă la 1879 în plăşile Tulcea, Isaccea, Chilia, Sulina, Măcin, Mahmudia,

care s'a bucurat din partea Statului român, ea nu se poate ridicà la nivelul unui factor de activitate şi progres. Musulmanii emigrează din Dobrogea. După o statistică publicată în 1913, în toată provincia se aflau la acea dată *208.666* Turco-Tătari, repartizaţi astfel pe districte [1]).

Districte	Turci	%	Tătari	%	Populaţia totală pe judeţe	Musulmani	
						%	% Pe prov.
Tulcea	5.159	3	1.141	0.7	170.859	3.7	10.9%
Constanţa	14.933	7.2	20.209	10.1	209.571	17.3	
Caliacra	58.405	39.4	9.419	6.3	148.220	45.7	53.1%
Durostor	95.443	58	2.957	1.8	164.558	59.8	
Total . . .	173.940	25.1	34.726	5.	693.208	30.1	

De unde se vede că Turcii sunt comassaţi în Dobrogea meridională şi în special în regiunea păduroasă a Deli-Ormanului, iar Tătarii locuesc ceva mai numeroşi în *stepa* centrală a jud. Constanţa şi că, din populaţia totală a Dobrogei, de 693.208 suflete, la 1913, ei reprezintau abià un procent de 30.1%. Adică: în Dobrogea de nord 10.9%, iar în cea nouă ei formau majoritatea absolută cu 53.1%.

ELEMENTUL ROMÂNESC IN EPOCA TURCEASCĂ. Sec. XV—XIX

Stăpânirea lui Mircea în Dobrogea stă ca un moment despărţitor între epoca romano-bizantină (sec. I a. Cr.—XIV) şi cea turcească (sec. XV—XIX). Ea reprezintă în acelaş timp al doilea moment, din nefericire de scurtă durată, al tendinţei de integrare a Statului de sub Carpaţi cu provincia dela Mare.

Epoca turcească, care a durat aproape 450 ani, s'ar puteà împărţì, din punct de vedere al evenimentelor istorice şi al posibilităţilor de persistenţă şi colonizare a elementelor româneşti transdunărene în Dobrogea, în trei perioade diferite:

a) Prima perioadă, care durează dela începutul sec. XV până la finele sec. XVI, adică dela Mircea cel Bătrân până la Mihai Viteazul, se caracterizează prin numeroase răsboaie romano-turce pentru independenţă şi prin acele expediţii pustiitoare ale Domnilor români, cari, trecând Dunărea în Dobrogea, pradă, ucid şi incendiază oraşele turceşti. In asemenea împrejurări de sigur că elementul românesc n'aveà sorţi de înflorire în Dobrogea şi nici posibilităţi de expansiune din stânga în dreapta flu-

Babadag, Constanţa, Hârşova şi Medgidia: 271 sate cu 134.662 musulmani şi 87.900 creştini. Lorenz Diefenbach: *Völkerkunde Osteuropas*, 1880, Vol. I, pag. 18, dă în Dobrogea de Nord 56.000 mohamedani şi 54.726 creştini dintre cari: 24.314 Români, 16.479 Bulgari şi 13.986 alte naţionalităţi.

[1]) S. Mehedinţi: *Observări asupra Dobrogei*, «Convorbiri Literare», 1919, pag. 79.

viului. Pentru aceea, în afară de cronicile luptei dela Varna (1444) pomenite mai înainte, doar în Registrum Mundi al lui Antonius Coberger dacă mai aflăm o mențiune despre Românii din Dobrogea. Intr'adevăr, în această cronică dela Nüremberg din 1493 citim următorul pasaj: «*Valachi et insulas Histri accolunt. Inter quos Peucem insulam apud veteres fama notavi. Et in Tracia quos sedes habent*» [1]). Incolo nici un alt izvor nu-i mai pomenește în această provincie, care trebuià să devie în primul rând un domeniu al colonizărilor musulmane;

b) A doua perioadă, care durează deasemenea două veacuri (sec.XVII și XVIII), se caracterizează prin numeroasele emigrări ale Românilor din Principate, peste Dunăre la miazăzi și peste Nistru la răsărit, în părțile turcești și tătărești, pe deoparte din cauza decadenții economice și sociale a țăranului român, legat de pământ și robit proprietarului asupritor; iar de alta din cauza grozavelor persecuțiuni fiscale din timpul Fanarioților, cari au dus țara la sapă de lemn și apoi la risipă [2]). Oamenii fugeau astfel și în această Dobroge, unde pământ erà destul și unde spahiul turc nu cereà decât dijma. Din această perioadă datează un număr de așezări românești în Dobrogea, dintre care unele sunt pomenite de călătorii vremii.

Așà, în anul 1603, când Domnul muntean Radu Șerban face o incursie în Dobrogea, «nu erau alți locuitori pe malul Dunării decât în satul ce se chiamă *Dăeni*, care se poate comparà cu un adevărat oraș, unde se adunaseră mii de Români cu familiile lor, ca să scape de tirania Domnilor din Moldova și Muntenia» [3]). Acești Români ridicară armele și opuseră o rezistență dușmănoasă cuceririi lui Radu Șerban, în care ei nu vedeau decât pe reprezentantul clasei asupritoare.

La 1612 negustorul Bolognez Thomaso Alberti menționează în interiorul provinciei «un sat foarte mare, locuit în cea mai mare parte de Români» [4]), pe care îl numește «*Straggia*» (= Straja, apud Bogrea și Iorga). La 1659, un episcop catolic din Nicopole, bulgarul Filip Stanislavici, arată ca locuitori ai orașului *Babadag* pe Valahi alături de Turci, Bulgari și Greci. Pela sfârșitul sec. XVII Dimitrie Cantemir pomenește în satul *Alibeg* peste 100 de muncitori creștini cari sărbătoreau în ziua de 22 Iulie pe Sf. Foca [5]), obiceiu care durează și astăzi la Românii din Dobrogea. Prezența acestor lucrători creștini pe moșia unui bogătaș turc se explică prin

[1]) G. Vâlsan: *Românii locuiau Delta Dunării în sec. XV*. Graiul românesc, An. I, 7, 1927, pag. 145—148.

[2]) N. Iorga: *Constatări istorice cu privire la vieața agrară a Românilor*, 1908, pag. 40—41. «Fără ca satele românești de pe malul Dunărei să-și aibă, toate, începuturile atunci, — căci din cele mai vechi timpuri au fost Români de o parte și de alta a marelui râu cântat și slăvit de dânșii, — o mare parte din emigrație trebuie fixată în această epocă». Foarte mulți țărani, în special din Muntenia, «pentru a scăpà de rușinea Rumâniei», trec în Dobrogea, unde găsiau la Turci o vieață mai suportabilă. Sub Fanarioți, din cauza «ciocoilor strângători» și a «caznelor neomenoase», fugiau peste fluviu, în dreapta. E al doilea curent de emigrare românească peste Dunăre. Drumul pribegiei îl luau totdeauna «elementele cele mai dârze, mai harnice și mai capabile», scrie N. Iorga în «Ce reprezentăm în Dobrogea», pag. 18, 1910.

[3]) N. Iorga: *Studii și documente*, IV, pag. 117: «non essendo altri habitatori sula ripa del Danubio, solo che il vilagio che si chiama Daiani, che si pò aqualiare a una bona città dosse si sono riccolti molti migliaia di Valachi, con le loro famiglie, fugendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia..».

[4]) «Bulletin de l'Institut p. l'étude de l'Europe sud-orientale», II, pag. 235: «Villa grandissima abitata la piu parte da Valacchi».

[5]) D. Cantemir: *Istoria imper. otoman*, Vol. I, pag. 309—311, București, 1876. Alibeg = Alibeichioi, azi satul Regele Ferdinand.

faptul că Turcii aveau obiceiul încă din sec. XVI de a colonizà pe vacufurile lor ţărani creştini, cărora le acordau prin tocmeli de bună voe clauze dintre cele mai ademenitoare[1]). După Cantemir, plugarii aduşi de Turci în Dobrogea erau Sârbi şi Români-munteni [2]). Acelaş autor constată printre locuitorii *Silistrei* şi pe Românii, cari, împreună cu ceilalţi creştini, îi majorează pe Turci [3]).

După La Motraye, *Mangalia* este locuită, la începutul sec. XVIII, «par des Grecs, la plupart Moldaves, ou Bulgariens»; iar despre Constanţa se afirmă că Românii o numesc Tomisvoara, în deosebire de Turci, cari-i zic Pangala [4]).

In a doua jumătate a sec. XVIII, pe la 1761—62, eruditul abate raguzan Boscovici, străbătând Dobrogea, citează în drumul său o familie de Valahi la *Ienibazar*, fugită de dincolo de Dunăre de greutatea dărilor; iar în nordul provinciei poposeşte într'o localitate ai cărei locuitori «parlaient la langue valaque, fort différente de la bulgare, étant composé d'un mélange de plusieurs idiomes, mais principalement de l'italien et de latin» [5]).

In sfârşit hărţile sec. XVIII, după care se pot corectà sau împlinì unele afirmaţiuni ale lui Boscovici [6]), sunt şi ele un document de prezenţa şi distribuţia elementului românesc în Dobrogea, prin numele topice româneşti pe care le înregistrează [7]). Din ele se vede că Românii locuiau în această perioadă delta

[1]) Vezi şi C. Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 48.

[2]) B. P. Haşdeu: *Istoria critică a Românilor*, Cap. 36: «Coloniile române din Dobrogea» după D. Cantemir: *Kniga Systima* etc., 1722, pag. 241.

[3]) D. Cantemir: *Istoria imper. otoman*, pag. 445, nota 27.

[4]) La Motraye: *Voyage en Europe, Assie et en Afrique*, Vol. II, pag. 9—10, 205—210. Haye, 1727. Trad. «Arhiv. Dobrogei», I.

[5]) Boscovich: *Voyage de Constantinople en Pologne*, pag. 167.

[6]) G. Vâlsan: *«Bulgarii» lui Boscovich*, «Anal. Dobrogei», III, No. 3, pag. 319—324 şi Adaosuri, pag. 442.

[7]) N. Iorga: *O hartă a Ţării Româneşti şi geograf dobrogean din circa 1780.* An. Acad. Rom. Secţ. Istor., Ser. II, Tom. XXXVI (1913—1914).

N. Docan: *Lucrările cartografice despre răsboiul din 1787—1791.* An. Acad. Rom., Secţ. Istor., Ser. II, Tom. XXXIV, pag. 1269—1270 (1911—12); *Exploraţiuni austriace pe Dunăre*, An. Acad. Rom., Ser. II, Tom. XXXVI (1913—1914).

Al. P. Arbore: *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea*, «Anal. Dobrogei», 1922, An. III, No. 2, pag. 260—261.

G. Vâlsan: *Românii din Dobrogea, de pe o hartă din circa 1769—74*, «Anal. Dobrogei», I, pag. 532—540. Harta poartă titlul: «Plans der Moldau, Besarabien und Walachey, nebst angräntzenden Theilen von Pohlen u. Bulgarien» (descrisă de N. Docan şi analizată şi de G. Vâlsan). Anno circa 1769—1774. Scara 1/420.000;

O hartă a Dunării dela oraşul Hârşova până la vărsarea în Marea Neagră, cu arătarea adâncimilor (din circa 1780—1800) publicat în Omagiu lui Bianu I. (După «Graiul românesc», An. I, 1927, pag.).

Rizzi Zannoni: *Carte dela partie septentr. de l'Empire ottoman.* Venisse, 1774 şi ediţia 1777.

Bauer u. Schmidt: *Kriegstheater oder Graenzkarte (1788) şi Neueste Karte von der Moldau.* (După A. P. Arbore *op. cit.*, pag. 261).

Hărţile folosite de noi în plus:

1. *Tabula synoptica totius fluminis Danubii etc.* de Matthaeus Seutter, (fără an). Cu multe greşeli dar dă şi satul *Strachina* pe malul dobrogean al Dunării, la N. de Axiopoli (Cernavoda).
2. N. Visscher: *Nouvelle Carte de la Mer Noire et du Canal de Constantinople* (anno 1680 (?) cu localitatea *Wachi* (= Chilia Veche).
3. Ger. et Leon Valk: *Bulgaria et Romania*, divisa in singulares sangiacatus, etc. (anno 1720?), cu localităţi pe malul Dunării în Dobrogea: *Strachina* («Trachina») şi altele.
4. Matthaeus Seutteri: *Transylvaniae, Molda viae Walachiae, Bulgariae nova et accur. delineatio etc.* (anno 1720?). Dă *Trachina* (= Strachina).
5. Joh. Baptista Homann: *Tabula geographica qua pars Russiae Magnae, Pontus Euxinus seu Mare Nigrum ed Tartaria Minor, cum finitimis Bulgariae, Romaniae et Natoliae provinciis* etc.,

Dunării şi tot malul drept al fluviului, ba chiar şi spre laturea Mării, unde numele de *Portiţa*, dat gurii lagunelor din spre M. Neagră, stă ca o dovadă eloquentă. Aşà, în lungul Dunării se pot cità, după hărţile sec. XVIII, următoarele nume topice româneşti: Turtucaia (nu Tutracan), Drâstor (Silistra), Strachina, Roseşti, Bărţeni, Peceneaga, Rachel, Ciocăneşti (la S. de Silistra), Satu-Nou, Parcheş, Somova, Igliţa, Dăeni, Ghizdăreşti, Hăsăneşti (la Topal), Stelniceni, Turcoaia, Mânăstirea (Niculiţel), etc.; iar în deltă şi la ţărmul Mării: Roşul, Roşuleţ, Puiul, Puiuleţ, Portiţa, Bisericuţa, Chilia Veche, Merheiul, Răducul, Dunărea Rusca, Roşul, Dunărea Veche, Satul Lipovenesc, etc.

c) A treia perioadă este aceea a răsboaielor ruso-turce, care încep din a doua jumătate a sec. XVIII şi durează până spre sfârşitul sec. XIX. Este o perioadă foarte tulbure, o perioadă de răscolire a neamurilor. Acum încep a se pornì din părţile Thraciei, Macedoniei şi din Balcani spre Rusia acele caravane nesfârşite de emigranţi bulgari, compromişi în patria lor faţă de Turci şi cari, trecând prin Dobrogea, rămân şi prin satele pustiite de răsboaie. Căci, după cum Dobrogea în celelalte două perioade devenise o *tabără* turcească întărită pentru expediţiile în contra Muntenilor, Moldovenilor şi Polonilor, acum ea devine un *drum* al armatelor ruso-turce, deci o ţară dată pradă focului, jafului şi crimei. E destul a cità mărturiile serioase ale vremii, spre a ne convinge că în această afirmare nu e nici o exagerare. Răsboiul dela 1828 şi răsboiul Crimeei (1856) transformară cea mai mare parte din Dobrogea într'un cimitir şi un pustiu.

«C'est un véritable désert, qu'on s'étonne de rencontrer au milieu de l'Europe. En comptant la population des villes, il n'y a guerre plus de 300 habitants par mille carré», scrie Moltke [1]) cu privire la Dobrogea din anii 1828—29. După un alt contemporan, un ofiţer superior turc, Dobrogea la 1828 nu erà decât «un désert, comme on n'en rencontre nulle part en Europe» [2]). Aceeaş icoană a provinciei ne-o dă şi F. Ritter [3]), pentru anii 1835—1839: «Dieses ganze, wohl 200 quadrat Meilen grosse

Nüremberg, (anno 1730?). Aci apare *Portiţa* (=Porktztzia).

6. Ian Bt. Elwe: *Nouvelle Carte de la petite Tartarie ou Taurie, montrant les frontières de l'Imperatrice de Russie et l'Empereur des Turcs, etc.* Anno *1742. Băltăgeşti* apare ca «*Baltags*», *Allah-capu* ca «*Porte des Escadrons*», *Ienisala* ca «*Scala Nova*», *iar Mangalia* ca port «*un des meilleurs de la Mer Noire*».

7. F. L. Güssefeld: *Charte dela Moldavie et dela Valachie*, dressé d'après de Memoires autentiques. Anno *1785.* In Dobrogea apar: Cernavoda, *Daja* (= Dăeni), *Roseşti* (Roseschty), *Nou* (= Satu Nou), *Iglitza*, Maczin, Isacza, Tulcza, Chirschowa, Constanţa ca «Tomiswar (Pargala)» şi «*Turtucay*», nu Tutrakhan.

8. *Topographische Karte der grossen u. kleinen Wallachey*, aus verschiedenen Recognoscirungen, Plaenen der K. K. general Quartier Meisters Staabs im Jahre *1790* zusamengetragen. Tipărită la 1812. In Dobrogea apare «*Dojan*».

9. *Plan des expéditions faites par le G-ral Weissman de l'autre coté du Danube contre Tultschi et Isaktschi.* Attaque de Tultschi le 4 Avril 1771. «*Lac Monastère*» lângă Saona; «*Samawka*» (= Somova).

10. *Mappa nova Principatus Moldaviae et Bucovinae etc.* Desenat de I. F. Carl. Ar. L. *1789* Dă «*Roseschty*» şi «*Nou*» şi «*Telitze*» pe lângă oraşele Tulcea, Măcin, Isaccea, *Chilia Vechia.*

[1]) Moltke: *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829.* Demmler, ed. Paris, 1854, pag. 36. In Constanţa rămăseseră pe atunci abia 40 case locuite (pag. 79).

[2]) *Aperçu critique des passages du Danube pendant les guerres turco-russes depuis 1828 et des opérations respectives qui s'en suivirent*, par un officier supérieur turc. Constantinople 1896, pag. 13.

[3]) F. Ritter: *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839.* Berlin, 1841, pag. 162.

Land zwischen dem Meere und einem schiffbaren Strome ist *eine so trostlose Einöde*, wie man sich nur vorstellen kann, und ich glaube nicht, das es 20.000 Einwohner zählt. So weit das Auge trägt, siehst du nirgends einen Baum oder Strauch. Die starkgewölbten Hügelrücken sind mit einen hohen von der Sonne gelb verbrannten Grase bedekt, welches sich unter dem Winde welleneinförmig schaukelt, und ganze Stunden lang reitest du über diese einförmige Wüste, bevor du ein elendes Dorf ohne Bäume oder Gärten in irgend einen wasserlosen Thal entdeckst. Es ist als ob dies belebende Element in dem lockeren Boden versankte, denn in den Thälern sieht man keine Spur von dem trockenen Bett eines Baches; nur aus Brunnen wird an langen Bastseilen das Wasser aus dem Grunde der Erde gezogen». Ca populaţie se citează Tătari, Wlachi, Moldoveni, Bulgari şi puţini Turci. Oraşul Hârşova rămăsese cu abià 30 case.

Pentru starea provinciei în timpul răsboiului Crimeei, ne dă mărturie C. Allard [1]): «L'abandon de ces fertiles terres, que nous avons visitées, s'explique ainsi: depuis l'invasion de 1829, une grande partie de la Bulgarie orientale, la région des plateaux surtout, était à peu près déserte. Un assez grand nombre de familles chrétiennes et musulmanes étaient revenues depuis peu dans la Dobroudscha, quand en 1854 la dernière invasion russe et après elle les bachi-bouzoucks désolèrent de nouveau le pays». In sfârşit, o mărturie şi mai frumoasă despre efectul acestor răsboaie pustiitoare asupra stării economice a provinciei, ne-o dă ieromonahul rus Partenie [2]), în prima jumătate a sec. XIX (anno 1839).

Trecând Dunărea la Măcin, călugărul vede biserica Românilor «afară din oraş, ca un hambar, făcută din scânduri, mânjită cu glod, acoperită cu olane şi cu o lature deschisă», fără cruce şi fără clopote. La mirarea sa, i s'a explicat că creştinul care a voit s'o acopere a fost spânzurat şi că biserica din Babadag a fost arsă, fără ca episcopul grec să le ia apărarea. Mai află apoi acest ieromonah rus dela aceşti creştini «Români» «cu vorba valahă» că sunt două drumuri ce duc spre Sf. Munte: unul prin munţi şi sate turceşti, iar al doilea drum pe malul Dunării în sus până la Rusciuc, prin sate româneşti, de unde apoi călugărul va trece prin sate bulgăreşti. Ca explicare pentru stările jalnice ale provinciei ţăranii i-au spus:

«*Din vechime Ţara noastră stă în hotar şi deseori răsboaiele se fac pe aici*, din zece, mult doisprezece ani. Abià ne mai îndreptăm, creştem vite şi cultivăm grădinile şi iarăş se face răsboiu. Şi atunci, *cine poate, fuge în Valahia*; *iar pe cari-i prind Turcii, îi duc cu dânşii în Ţara lor*; turmele ni le mânâncă, caselor le dau foc şi grădinile ni le pustiesc. *După ce trece răsboiul, cari mai rămânem vii, iarăş ne întoarcem pe la vetrele noastre* şi ne facem pe ruine bordeie şi iar ne apucăm de gospodărie. Gândeşte acum, când ne mai putem îndreptà? Se mai întâmplă încă şi altă nevoie. După fiecare răsboiu începe ciuma, care începe a ne secerà. Atunci iar lăsăm toate şi fugim, care încotro, şi ne ascundem prin munţi şi păduri şi ne temem unii de alţii, frate de frate, şi fugim unii de alţii. Incă şi Turcii pe aici sunt tare răi şi sălbateci; mereu ne asupresc şi ne ruinează; bisericile ni le ard; la care găsesc argint, îl fură; icoanele le nimicesc şi la nimeni nu ne putem jeluì...».

[1]) C. Allard: *La Bulgarie orientale*, pag. 163.

[2]) *Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova în jumătatea întâia a veac. XIX.* Trad. din ruseşte de Arhim. V. Puiu. Vălenii de Munte 1910, pag. 39—42.

Admirabilă povestire succintă şi tragică a stărilor de lucruri din Dobrogea sec. XIX! In asemenea împrejurări, e firesc să conchidem că loc pentru o expansiune românească şi, în genere, creştină, mai importantă, către ţărmul M. Negre, nu erà.

Totuş, cu toată vitregia vremurilor, permanenţa elementului român în Dobrogea şi în această epocă e un fapt real. In afară de vechii *plugari români*, cari se numiau şi *Dicieni* [1]) şi de vechii *pescari*, cari din centrele lor, între care Turtucaia ocupă un loc de frunte, exploatau bălţile pe ambele maluri ale Dunării până în bogata deltă, unde Românii au premers ca pescari actualilor Ruşi şi Lipoveni [2]), mai erau şi *păstorii* ardeleni, Mocanii, pe cari Transilvania îi trimiteà cu turmele lor până în văile fără iarnă din spre Mare, şi cari transformară întinsele stepe ale Dobrogei pustiite de războaie într'o imensă târlă de ciobani ardeleni. Mai ales satele transilvănene Săcele, Selişteа, Tilişca, Galeş, Răşinari, Poiana şi Rod îşi trimeteau păstorii şi turmele lor la iernat în Dobrogea. Acì o parte dintre aceşti ciobani rămâneau şi peste vară, spre a pregătì fânul pentru iarna următoare. Transhumanţa aceasta a căpătat proporţii mai ales după ce în Transilvania se luară măsuri mai aspre pentru apărarea ogoarelor de stricăciunile turmelor. Atunci o parte din numeroasa populaţie de păstori dela poalele Carpaţilor meridionali — circa 200.000 suflete, după Hinz [3]) — fù nevoită să se reverse, pentru nevoile turmelor, spre întinsele câmpii ierboase şi puţin cultivate dela Dunărea de jos, ajungând până în Dobrogea, unde în cele din urmă se stabiliră. Unii se căsătoriră — după mărturia lui Ionescu dela Brad [4]), cu fetele plugarilor Dicieni şi cu timpul trecură dela păstorie la agricultură. Ei întemeiară şi sate nouă pe ruinele celor vechi şi ocupară în massă mai compactă plăşile Hârşova, Megidia şi Constanţa. Mulţi se îndreptară spre negoţ şi alte ocupaţii. Puţini, cari se infiltrară prin sate alogene, se desnaţionalizară, păstrând totuş amintirea unei origini «austriene» [5]). Lor li se datoreşte şi înălţarea frumoasei mânăstiri dela Cocoş, în nordul ţării, în imediata vecinătate a vestitei podgorii dobrogene dela Sarica. Pe la 1850 se socoteau mai mult de 1.000.000 oi care cutreerau cu aceşti ciobani Dobrogea întreagă, ţinutul Silistrei şi al Varnei [6]); iar pe la 1867, după mărturia lui Peters [7]), podişurile dela nord de Allah-bair şi din spre Turcoaia erau ocupate de târlele acestor ciobani.

[1]) I. N. Roman: *Pagini din istoria culturii rom. în Dobrogea înainte de 1877.* «Analele Dobrogei», I, No. 3.

Ap. D. Culea: *Românii din Caliacra şi Durostor.* «Graiul românesc», An. I (1927), pag. 117—123; *Românii ardeleni în Dobrogea.* «Tribuna», 20, 21 Ianuarie 1912.

[2]) Gr. Antipa: *Pescăria şi pescuitul în România* 1916, pag. 741: «Şi azi mai sunt bătrâni prin satele moldoveneşti dela Razim, Calica, Sarinasuf, Sarighiol, Enisala etc., cari povestesc cum părinţii lor erau primii vătafi la năvoade şi că ei au învăţat întâiu pe Cazaci să tragă cu năvodul, căci aceştia veniseră acì numai cu carmacele şi setcele». De acì numele de *Portiţa.*

Vezi şi S. Mehedinţi: *Observări asupra Dobrogei.* «Bulet. Soc. geogr.», 1919, pag. 187—197.

[3]) Yohann Hinz: *Das wandernde Siebenbürgen.* Kronstadt, 1876, pag. 6.

[4]) Ionescu dela Brad: *Excursion agricole etc.*

[5]) G. Popa Lizeanu: *Incercare de monografie asupra cetăţii Drâstorului-Silistra.* Bucureşti, 1913, pag. 55, nota 2.

C. Allard: *Mission médicale etc.* pag. 64.

[6]) *Skyzze von Bulgarien.* Nach den Berichten der K. K. Consular-Agenten zur Rustschuk etc. in Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik. Handels-Ministerium Wien, III. Jahrgang, Heft 4, 1854, pag. 60.

[7]) K. F. Peters: *Grundlinien zur Geographie u. Geologie der Dobrudscha,* pag. 52.

Pentru restul bibliografiei, vezi Al. P. Arbore:

Iată de ce, în tot timpul stăpânirii turceşti, Românii reprezentau numericeşte populaţia creştină cea mai importantă din Dobrogea după majoritatea musulmană. Camille Allard menţionează în «mudirat»-ul Chiustengea 19 sate turceşti, 9 tătăreşti şi 5 româneşti. Pe malul Dunării el află — în anii răsboiului Crimeei —, ciobani români şi tătari, în timp ce «populaţia bulgărească e puţin numeroasă». La Rasova, unde populaţia este în întregime românească, el admiră costumul antic al Românilor, fizionomia lor interesantă şi figurile «aproape celtice», după cum spre Constanţa constată la ei «puritatea tipului italian» şi «aceà inteligenţă care-i caracterizează într'un grad aşà de înalt», adăogând că «trebuie să existe în ei o forţă de resort foarte remarcabilă, ca să fi putut rezistà acestei vieţi de frică şi de mizerie, care i-a fost partea de atâta timp» [1]).

Intr'o vreme când Bulgarii nu apar decât sporadic în Dobrogea, în sate cu toponimie turcească, — Românii locuiau o bună parte din satele provinciei, dintre care multe au nume româneşti dintre cele mai caracteristice. Din cele 65 de aşezări omeneşti, desfiinţate de răsboiul ruso-turc dela 1828 şi pomenite de Ionescu dela Brad la 1850 ca dispărute şi încă nerefăcute, — au o frumoasă toponimie românească următoarele: Crucea, Fântâna Nedelii, Mangina, Roseşti, Satu-Nou, Topologul, Stâncile, Zăvalu, Hăsăneşti, Tortoman, Straja, Cerdacu, Peştera. Acelaş autor afirmă că elementul românesc locuià în massă mai compactă dealungul Dunării. Din studiul său cu caracter aproape oficial, pentru a cărui alcătuire nu i-a lipsit concursul autorităţilor turceşti, rezultă că Ionescu dela Brad a vizitat 388 sate din *cazà*-lele (plăşile) Tulcea, Saccea, Măcin, Hârşova şi Baba ale sangiacului Tulcea; şi din *cazà*-lele Chiustenge, Mangalia, Balcic şi Bazargic ale sangiacului Silistra; şi că a găsit în acele sate, peste tot, un număr de 15.764 de familii, repartizate, după naţionalitate şi importanţă numerică, precum urmează: 4800 turceşti, 3656 româneşti, 2225 tătăreşti, 2214 bulgăreşti, 1092 căzăceşti, 747 lipoveneşti, 300 greceşti, 212 ţigăneşti, 145 arabe, 126 armeneşti, 119 evreeşti şi 59 germane. Familiile româneşti veneau, prin urmare, în rândul al doilea, în ordinea importanţei numerice.

Pentru Dobrogea veche (Tulcea şi Constanţa), numărul familiilor româneşti rămâne acelaş, de 3656 şi ele vin în primul loc ca însemnătate numerică, faţă de 2268 turceşti, 2225 tătăreşti, 1194 bulgăreşti, 1092 căzăceşti, 747 lipoveneşti, 250 greceşti, 172 ţigăneşti, 119 evreeşti, 76 armeneşti şi 59 germane. De acì urmează că Românii, Cazacii, Lipovenii, Evreii şi Germanii nu locuesc în satele din Cadrilater, vizitate de Ionescu dela Brad. Cele 3656 familii româneşti se descompuneau precum urmează: 4603 bărbaţi, 4728 femei, 6789 băeţi, 8367 fete, 1800 flăcăi şi 1744 fete mari; în total 28.301 suflete [2]). Aşa dar Românii, la acea epocă, formau grupul etnic cel mai numeros, reprezentând 30.1% din totalul populaţiei şi erau de trei ori mai numeroşi

O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea. «Analele Dobrogei», III, pag. 265—276.

[1]) C. Allard: *Souvenirs d'Orient*: *La Dobroudja*, Paris, 1859; *La Bulgarie orientale*, Paris, 1864, N. Iorga: *Drepturi naţionale etc.*, «Analele Dobrogei», IV, pag. 44—45.

[2]) I. Ionescu dela Brad: *Excursie agricolă în câmpia Dobrogei.* «Analele Dobrogei», III, No. 1, pag. 97 şi urm. (Trad. de F. Mihăilescu); *Românii din Dobrogea*, «România Literară», 1855, Ianuarie 8. I. N. Roman: *Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877.* «Analele Dobrogei», I, No. 3, pag. 386—387. *Drepturile, Sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea.* «Analele Dobrogei», III, No. 4, pag. 457.

decât Bulgarii, cari veneau în rândul al patrulea, după Turci și Tătari, reprezentând 10%. Această întâietate numerică a Românilor în Dobrogea explică și faptul pentruce limba românească ajunge limba curentă a provinciei, după cum ne-o confirmă și Lejean în următoarele rânduri: «ce n'est que par suite de rélations fréquentes commerciales ou autres, que les Turcs du NE (de la pén. Balc.) parlent le bulgare, ceux du SE le grec et *ceux de la Dobroudja le roumain*» [1]). Aceleași constatări și la Ionescu dela Brad, care afirmă că pe la 1850 în biserica grecească din Silistra se cântă românește, iar în cutare școală primară «dascălul, care este bulgar, învăță pe tineri în limba românească, ca una ce este înțeleasă de toți» [2]). Cât despre alcătuirea satelor românești, acelaș autor afirmă că aproape fiecare dintre ele este «*o Dacie în miniatură*», întrucât alături de Românii mai vechi, de așà numiții Dicieni, mai sunt și Români sosiți din toate părțile locuite de acest popor, între cari și «acea populație păstorească, care vine acolo pentru pășunatul vitelor sale din îngustimile munților Ardealului».

Aceste constatări ale lui Ionescu dela Brad dela 1850 sunt confirmate și de alte izvoare ulterioare, precum sunt «o condică de milostenii», aflată de N. Iorga la biserica din Azaclău [3]), apoi de statisticile și indicațiile lui *C. Allard* (1856), *Lejean* (1861), *Peters* (1865), *Bielosercovici* și *Baron d'Hogguer* (1878) [4]), cum și de statisticile dintre 1870—74 ale institutorului Costache Petrescu din Silistra, publicate de I. N. Roman [5]).

Lejean dă pentru toată Dobrogea 33.000 Români, față de populația bulgară «qui ne forme qu'une faible minorité». *Peters*, având în față cifra lui Lejan de 33.000 și aceea a lui Viscovich de 120.000, se dă de partea celei dintâi, pe când Bulgarilor le atribuie 25.000 suflete. După *Baronul d'Hogguer* erau în Dobrogea, la 1879, 24.167 Români (30.3%), față de 21.916 Bulgari (27.6%), la o populație totală de 79.357 suflete. Această statistică fù alcătuită după aceia necompletată a guvernatorului rus

[1]) Lejean: *Etnographie de la Turquie d'Europe*, 1861, pag. 35.

[2]) Ionescu dela Brad: *Românii din Dobrogea.* «România Literară», 1855, Ianuarie 8.

[3]) N. Iorga: *Cele trei Dobrogi pe care le am găsit și Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859.* «Analele Dobrogei», III, pag. 25—33; Vezi și «Neamul Românesc», No. 35 și 36 din 13 și 15 Februarie 1919.

[4]) C. Allard: *La Bulgarie orientale*, pag. 108—114; *Mission médicale etc.* pag. 8, 164.

Lejean: *Ethnographie der europäischen Türkei*, pag. 19.

K. F. Peters: *Grundlinien der Geographie u. Geologie der Dobrudscha.*

Baron d'Hogguer: *Renseignements sur la Dobroudja*, București, 1879.

[5]) I. N. Roman: *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877.* «Analele Dobrogei», I, No. 3, pag. 387—392.

S. Mehedinți: *Observări asupra Dobrogei.* «Bulet. Soc. geogr.», 1919, pag. 187—197.

Statistica lui Bielosercovici (guvernator rus al Dobrogei) dă în Sangiacul *Tulcea* (plășile: Tulcea, Chilia, Mahmudia, Isaccea, Măcin, Hârșova, Babadag, Constanța, Medgidia, Sulina):

Români . . .	5.542	capi de familie
Bulgari . . .	4.750	» » »
Ruși . . .	1.579	» » »
Lipoveni . . .	1.526	» » »
Malacani . .	144	» » »
Greci . . .	544	» » »
Armeni . . .	111	» » »
Evrei . . .	222	» » »
Germani . . .	416	» » »
Tătari . . .	131	» » »
Diverși . . .	736	» » »
Total . .	15.701	capi de familie

De unde se vede că Românii formau 1/3 din populația creștină și că aveau majoritatea relativă.

Bielosercovici, din 1878, care dă 5542 familii româneşti (35.3%), faţă de 4750 familii bulgăreşti (30%) dintr'o populaţie totală de 15.719 familii. Din această statistică însă lipsesc caza-lele Mangalia, Cernavoda şi Silistra, acestea două din urmă în bună parte româneşti.

Toate aceste mărturii ne arată că în Dobrogea, în sec. XIX, în cursul războaielor ruso-turce, alături de majoritatea românească — întrecută numai de populaţia musulmană, considerând pe Turci şi pe Tătari în bloc —, începe a se formà şi o minoritate bulgară, a cărei lipsă de rădăcini mai adânci în trecutul acestei provincii se vede şi din cercetarea toponimiei [1]). Intr'adevăr, în cele 738 hărţi ale vechei Dobroge, ridicate de S. M. R. aflăm în total 3776 nume topice, dintre cari 367 sunt nume de sate, iar 3409 nume de văi, coline, lacuri, bălţi, ruine, cariere, cruci şi fântâni izolate etc. După originea lor, se găsesc: 2338 nume turco-tătare, sau 61.89%; 1260 româneşti, adică 33.34%; 145 ruseşti (mai cu seamă în deltă), sau 3.84%; 28 bulgăreşti, sau 0.71% şi 6 de origini diverse, sau 0.22%.

Concluzie. *Permanenţa elementului român în Dobrogea în toate timpurile este un fapt real. Această permanenţă se explică prin rolul antropogeografic pe care a trebuit să-l joace provincia faţă de drumurile ce treceau prin ea, sau duceau către ea. Dacă pentru alte neamuri, care au circulat dela sud la nord şi dela nord la sud, Dobrogea a fost numai o poartă, sau o porţiune dintr'un drum mai lung, — pentru Românii din Carpaţi Dobrogea este însuş termenul final al drumurilor lor, care toate se concentrează spre acest pământ.* Plugari, păstori, pescari şi răsboinici; Moldoveni, Munteni sau Ardeleni; dealungul oricărei ape ar fi venit, ei nu puteau să se oprească la Dunăre, ci trebuiau să treacă şi mai departe, în direcţia în care-i îndrumau râurile de sub Carpaţi, ori de câte ori cauze prea vitrege nu i-au împiedicat a o face. Dar această permanenţă nu implică numai decât în toate timpurile şi o majoritate numerică. Când România îşi reanexează la 1878 Dobrogea de nord, provincia aceasta aveà o majoritate turco-tătară. Dintre creştini apoi, Românii aveau o majoritate relativă. La *1913* însă, — după 34 ani de stăpânire politică românească şi în urma colonizărilor libere sau oficiale, ce s'au îndeplinit în acest răstimp într'o provincie, care abià arătà o densitate de populaţie de 5—6 locuitori pe km.^{2}, — raporturile se inversează: Românii realizează un procent de 56.8% din totalul locuitorilor, pe când Turco-Tătarii rămân la 10.9%, după cum se vede din alăturatul tablou statistic [2]).

La 1913 Dobrogea aveà o densitate de populaţie de circa 25 locuitori pe km.^{2}.

Aceste cifre ne duc la a doua concluzie: Statul care stăpâneşte o provincie, tinde cu timpul a-şi creà acolo o majoritate absolută de conaţionali. Această tendinţă este înlesnită mai ales de slaba densitate de populaţie, pe care un Stat o găseşte într'o provincie anexată. Fenomenul s'a repetat în Dobrogea sub Romani, sub Turci şi astăzi sub Români. Aria etnografică românească (la 1877) în Dobrogea de N. este mai întinsă decât cea toponimică. La 56.9% Români (în 1913) avem 33.3% nume topice româneşti, pe când la 10.9% Turco-Tătari corespund 61.9% nume topice turco-

[1]) C. Brătescu: *Contributions à la question de la Dobrogea* în «La Dobrogea roumaine», Bucarest, 1919, pag. 87.

[2]) I. N. Roman: *Drepturile, sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea.* «Analele Dobrogei», An. III, No. 4 (1922), pag. 460.

POPULAŢIA DOBROGEI

No. curent	Naţionalitatea	Jud. Constanţa			Jud. Tulcea			Dobrogea veche (de N)			%
		Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	
1	Români . . .	30.929	98.157	129.086	19.171	68.168	87.339	50.100	166.325	216.425	56.8
2	Bulgari. . . .	1.738	22.639	24.377	5.854	20.918	26.772	7.592	43.557	51.149	13.4
3	Ruşi	279	2.070	2.349	10.550	22.960	33.510	10.829	25.030	35.859	9.4
4	Tătari	2.050	18.159	20.209	221	920	1.141	2.271	19.079	21.350	5.6
5	Turci	4.900	10.033	14.933	2.648	2.511	5.159	7.548	12.544	20.092	5.3
6	Greci	4.136	1.095	5.231	4.393	375	4.768	8.529	1.470	9.999	2.6
7	Germani . . .	465	5.115	5.580	333	1.784	2.117	798	6.899	7.697	2.0
8	Evrei.	1.531	71	1.602	2.752	219	2.971	4.283	290	4.573	1.2
9	Ţigani	206	630	836	500	1.927	2.427	706	2.557	3.263	0.9
10	Armeni. . . .	1.886	538	2.424	673	97	770	2.559	635	3.194	0.8
11	Italieni. . . .	456	138	594	127	1.207	1.334	583	1.345	1.928	0.6
12	Diverşi. . . .	1.552	798	2.350	899	1.652	2.551	2.451	2.450	4.901	1.4
	Total . . .	50.128	159.443	209.571	48.121	122.738	170.859	98.249	282.181	380.430	100

tătare [1]). Astăzi însă şi aria toponimică se întinde pe urma celei etnografice, printr'o reacţiune firească a elementului românesc care, rămânând singur ca locuitor în satele sale, înţelege a le imprimà şi în toponimie caracterul său naţional [2]). Nu avem de a face acì cu o măsură administrativă artificială, ci cu un proces istoric care se îndeplineşte chiar sub ochii noştri.

In ceeace priveşte iuţeala cu care se îndeplineşte colonizarea, ea depinde de cauze diferite. In Dobrogea colonizarea s'a petrecut într'un tempo prea puţin grăbit. Cauza trebuie s'o vedem nu numai în densitatea slabă a populaţiei din regiunile româneşti imediat vecine de peste fluviu la 1878, ci şi în împrejurările politice, în spiritul de organizare, în gradul de pătrundere a intereselor naţionale. Ţări ca Italia sau Germania, care înainte de marele răsboiu expatriau anual până la 600.000 şi chiar 800.000 emigranţi, ar fi colonizat Dobrogea cu prisosul populaţiei lor într'un singur an.

BULGARII

Bulgarii din Dobrogea formează a doua minoritate importantă după musulmani. Ei nu sunt autohtoni în această provincie; coloniile lor sunt de dată recentă. Acestea sunt concluziile la care s'au oprit cei mai de seamă cercetători, cari i-au studiat din punct de vedere istoric, etnografic şi linguistic.

Urmărind vechimea acestui element în provincia noastră, distingem trei perioade diferite:

1) C. Brătescu: *Două probleme dobrogene: Colonizare, toponimie.* «Analele Dobrogei», II, 1921, pag. 129 şi urm.

2) «Monitorul jud. Constanţa», cuprinzând nouile numiri de sate. «Analele Dobrogei», VII, 1926, pag. 152 şi urm.

Verax: *In chestia împărţirii administrative şi a unor numiri nouă date satelor româneşti din jud. Constanţa.* «Analele Dobrogei», VIII, 1927, pag. 166 şi urm.

a) Prima perioadă şi cea mai veche, până la anul 1828, caracterizată prin apariţia *sporadică* a Bulgarilor prin oraşele Dobrogene, precum şi în câteva localităţi neînsemnate;

b) Perioada marilor migrări din timpul războaielor ruso-turce, între 1828 şi 1877, în care timp începe a se formà o minoritate bulgară în Dobrogea;

c) Ultima perioadă, între 1877 şi 1913, când Dobrogea meridională, sau aşà numitul Cadrilater (districtele Caliacra şi Durostor), intrând sub stăpânirea noului Stat bulgar, eliberat la 1877 de sub Turci, primeşte numeroase colonii de Bulgari, fie spontane, fie patronate şi provocate de oficialitate.

a) Toponimia provinciei nu ne îngăduie a admite o veche populaţie bulgară cu rădăcini adânci în pământul dobrogean. «Nimic în izvoare, nimic în logica istoriei, nimic în nomenclatură chiar, care ar trebuì să ofere desinenţe precum — anţi, -iţa, -aţi, afară de Oblucița lângă Isaccea, cu care se şi confundă, nu ne semnalează prezenţa lor» [1]). Nici călătorii sec. XVI şi XVII ca: Paul Giorgio, Thomaso Alberti, Cornelio Magni şi Alvise Radibrati nu ne fac vreo menţiune despre ei în Dobrogea. La anul 1659 episcopul Filip Stanislavici numără la Babadag, pe lângă 1700 case turceşti, circa 400 case ale «Bulgarorum, Graecorum, Valachorum schismaticorum» [2]); iar în a doua jumătate a sec. XVII, Paul din Alep pomeneşte de Teliţa, «un sat de creştini bulgari», prin cari, după N. Iorga, trebuie să înţelegem «creştini din Bulgaria»; apoi de Măcin cu 420 case de «creştini bulgari» cari, ca şi cei din Ismailul Basarabiei, trebuesc interpretaţi la fel cu cei din Teliţa [3]). La 1677 Palatinul de Culm găseşte la Isaccea Greci, Armeni, «Bulgariens» (sic), Evrei şi Turci, pe când în interiorul provinciei, pe drumul spre Constantinopole, numai Mohamedani.

Sec. XVIII nu e mai bogat în ştiri asupra Bulgarilor dobrogeni. Pe la 1714 arheologul francez La Mottraye, distinge în lungul litoralului dobrogean, între altele, şi localitatea Kallatis (= Mangalia), un sat mizerabil, având o populaţie puţin numeroasă, Greci ca religie, dar ca naţionalitate «cei mai mulţi Moldoveni sau Bulgari» [4]). In sfârşit abatele Boscovici, un erudit raguzan, străbătând Dobrogea în drumul dintre Constantinopole şi Polonia, află pe la 1761 — 1762 Turci şi Bulgari, trăind în mahalale deosebite, în satele Baltagichioi (Bălţăgeştii de mai târziu) şi la Ţaş-burun, un sat astăzi dispărut [5]). Şi atât. Apariţii sporadice de emigranţi, pribegiţi şi prin părţile Dobrogei din cauza repeţitelor războaie ale Turcilor împotriva Transilvaniei austriace, a Poloniei şi Rusiei, de pe urma cărora regiunile dintre Dunăre şi Balcani au fost puternic despopulate.

Se pare că cea dintâi emigrare mai importantă din Balcani spre nord, pe drumuri dobrogene, datează din anii 1752—1754, când 620 familii de Bulgari ocupară

[1]) N. Iorga: *Drepturi naţionale etc.*, pag. 29.

[2]) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, pag. 264. Cf. Iorga, pag. 32. Vezi pentru toate aceste izvoare şi Al. P. Arbore: *Aşezările Bulgarilor*. «Arhiva Dobrogei», An. I, 1916, pag. 17—60.

[3]) F. C. Belfour: *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch etc.* Traducere nu tocmai exactă. După La Mottraye, *Voyages*, II, pag. 9—10, cea mai mare parte din locuitorii Ismailului la 1711 sunt Munteni şi Moldoveni.

[4]) La Mottraye: *Voyages*, II, pag. 9—10, 205—210, Haga, 1727. Traducere în «Arhiva Dobrogei», An. I, pag. 92—100.

[5]) I. Boscovich: *Reise von Konstantinople durch Romanien, Bulgarien u. Moldau nach Lemberg in Polen*, Leipzig, 1779.

un număr de colonii în guvernământul Cherson, alături de Ruşii, Moldovenii şi Sârbii cu cari guvernul rus voià să populeze stepele deşerte ale Ucrainei la răsărit de Nistru [1]). Dar nici o mărturie contemporană nu ne informează dacă o parte dintre aceşti emigranţi s'au oprit şi prin Dobrogea.

b) Secolul XIX însemnează pentru regiunile europene de lângă M. Neagră un secol de tulburări şi de prefaceri dintre cele mai mari. Patru răsboaie de exterminare între Ruşi şi Turci, purtate la intervale dese, au pustiit Dobrogea îngrozitor şi au schimbat faţa etnografică a provinciilor de lângă Pont. Intre 1806—1812 Ruşii cuceresc Moldova dintre Prut şi Nistru şi deşartă stepele Basarabiei de Tătari. Cea dintâiu grije a lor a fost să înlocuiască pe Tătarii dispăruţi cu o populaţie creştină, care să nu fie românească. Neamurile cele mai felurite fură colonizate atunci la nord de gurile fluviului, în vechiul pământ moldovenesc. S'au adus astfel Germani, Cazaci şi Lipoveni; şi tot atunci generalii ruşi au transplantat oficial vreo 4000 familii de Bulgari din Balcani, pe care-i aşezară în Basarabia şi spre ţărmul Mării până la Odesa [2]). Intenţiile Ruşilor reies cu claritate din rapoartele diplomatice ale vremii: «Les seuls avantages apparents que nous puissions tirer d'une expédition pareille, serait de détruire tout ce qu'il y a de villages entre les Balkans et le Danube et d'en emmener les habitants en Moldavie» [3]); iar într'un alt raport din 27 Sept. 1810 se constată că «d'avantage le plus réel que la Russie ait tiré jusqu'à présent de la guerre actuelle, c'est d'avoir envoyé les habitants de la Dobrogea et de la Bulgarie peupler la Bessarabie et même le gouvernement d'Odessa» [4]). Prin urmare timpul pentru o colonizare a Dobrogei cu Bulgari încă nu sosise. In tot timpul războiului satele româneşti dunărene îşi căutară în bună parte un refugiu peste fluviu; Musulmanii din interior, în parte măcelăriţi, în parte goniţi spre sud, goliseră provincia; iar Găgăuţii de lângă litoralul sudic fură colonizaţi în cea mai mare parte în Basarabia.

Revenirea populaţiei refugiate la vetrele sale dobrogene avù loc după încheierea păcii dela Bucureşti, în 1812. Provincia însă nu se bucură multă vreme de linişte, căci la 1828 isbucnì un al doilea răsboiu ruso-turc, cel mai pustiitor dintre toate, care lăsă în urmă numai cenuşe şi ruine. După 1821 Ruşii ocupă delta; satele dobrogene din cotul Bugeacului fură desfiinţate [5]). După încheierea păcii din 1829 nu mai rămăseseră în Constanţa decât 68 case, în Isaccea 150, în Babadag 500. In toată Dobrogea erau abià 40.000 locuitori [6]), iar satele erau foarte rare şi mici [7]).

Bulgarii, cărora Ruşii le treziră conştiinţa naţională, purtară răsboiul alăturea de armatele creştine ale Ţarului liberator. Ei le serviră drept călăuze şi spioni. De aceea represiunea turcească a fost grozavă. Astfel se porniră spre ţările dela nordul

[1]) I. Miletici: *Staroto naselenie etc.*, pag. 14 şi *Das Ostbulgarische*, Col. 13, Wien, 1903. Trad. în «Analele Dobrogei», III, No. 2, 1922.

A. Skalkovski: *Bolgarskija kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom Krae*, Odessa, 1848.

[2]) N. Iorga: *Drepturi naţionale etc.* pag. 37; *Chilia şi Cetatea Albă*, pag. 265.

[3]) Hurmuzachi, III, Supl. I, No. LI, pag. 371.

[4]) Hurmuzachi, XVI, pag. 876. Vezi şi alte mărturii contemporane adunate de Al. P. Arbore în «Arhiva Dobrogei», I, din Hurmuzachi XVI, pag. 861, 871, 878, 383 şi III, supl. I, pag. 176.

[5]) Al. P. Arbore: *Cotul Bugeacului.* «Analele Dobrogei», II, No. 3, pag. 332.

[6]) G. Vâlsan: *O fază în populaţiunea ţărilor româneşti.* «Bulet. Soc. R. R. de geogr.», 1912, pag. 225.

[7]) Moltke: *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, Paris, 1854, pag. 36.

Ami Boué: *Récueil d'itinéraire dans la Turquie d'Europe.* Vienne, 1854, pag. 136.

Dunării acele exoduri mari de pribegi balcanici, dintre cari unii se aşezară în câmpia Munteniei, dar cei mai mulţi în Basarabia şi Rusia. Se pare că numărul emigranţilor s'a urcat până la 25.000 familii [1]). Printre ei se aflau şi alte neamuri decât Bulgarii. Aşà, locuitorii din Silistra, printre cari Români şi Greci, — cereau Domnului Munteniei învoirea a se stabilì în oraşul românesc de peste Dunăre, Călăraşii, din care promiteau a face o a doua Brăilă [2]). Pentru a împiedicà acest exod, care ar fi pustiit ţara de locuitori, Poarta dete la 1830 amnestia [3]). *După aceste evenimente răsboinice Dobrogea căpătă primele colonii mai importante de Bulgari.* Cei mai mulţi ocupară satele părăsite de Turci în apropierea lagunelor Mării, deoparte şi alta a marelui drum ce leagă Constanţa cu Isaccea prin Babadag. Unii se aşezară acì chiar în timpul răsboiului, desfăcându-se din mulţimea emigranţilor ce treceau spre nord; alţii sosiră la câtva timp după încheierea păcii, întorcându-se din Basarabia, unde nu se puteau obişnuì cu natura stepei, cu serviciul militar şi cu administraţia rusească [4]). Aşà că la 1850 agronomul Ion Ionescu dela Brad puteà scrie că «Bulgarii au venit în Dobrogea de vreo 20 ani, părăsind ogoarele lor ingrate pentru altele mult mai fertile, pe care le-au găsit acì» [5]). După Jireček, numărul familiilor emigrate la 1828-29 în Basarabia se urcă la 4400, dintre care 900 se întoarseră înapoi. O parte dintre acestea se stabiliră în satele pustiite din ţinuturile Varnei şi Provadiei. După Miletici, coloniştii din Dobrogea ar provenì din împrejurimile oraşelor Şumla, provadia, Razgrad, apoi din Balcanii răsăriteni şi Tracia, de pe la Slivna, Jambol şi Adrianopole [6]). Ca totdeauna în asemenea exoduri forţate, mortalitatea a decimat pe emigranţi. «Il n'y a pas encore longtemps, scrià la 1863 A. H. Layard, — 11.000 Bulgares furent entrainés des agents Russes à quitter leur pays natal et à se fixer en Russie. Mais ils y furent reçus d'une façon si inhospitalière, ils y furent en butte de tant de privations et à tant de rigueurs, que 4000 d'entre eux moururent, les autres saisirent la première occasion favorable pour retourner en Bulgarie. Les Turcs les reçurent avec bienveillance» [7]).

[1]) Petrescu şi Sturza: *Acte şi documente relative la România.* Vol. III, pag. 1083—1084.

Hurmuzachi-Odobescu: III, supl. I, pag. 177.

Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 50; *Geschichte der Bulgaren*, pag. 526. 530. Pentru privilegiile bulgarilor în Basarabia, vezi «Periodicesco Spisanie», XLVIII, pag. 868—869.

[2]) N. Iorga: *Studii şi documente*, XI, cap. I: *Drepturi naţionale etc.*, pag. 38.

[3]) N. Iorga: *Acte şi fragmente*, II, pag. 730.

[4]) L. Miletici: *Staroto bălgarsco Naselenie*, pag. 14 şi 42—43.

Cyprien Robert: *Les slaves de la Turquie*, II, pag. 232 şi 327—328. Confer. Arbore: *op. cit.*, pag. 33.

[5]) I. Ionescu dela Brad: *Excursiune agricolă în Dobrogea în anul 1850.* Trad. de F. Mihăilescu. «Analele Dobrogei», III, 1, pag. 153;

[6]) Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 50.

L. Miletici: *op. cit.*, pag. 167: «Am zis mai sus că şi în Dobrogea română populaţia bulgară se compune din colonişti recenţi, dela finele sec. precedent (XVIII) şi chiar până la răsboiul românoruso-turc (1877). Ca provenienţă, aceşti colonişti sunt din aceleaşi locuri din care provin coloniile bulgare dela Silistra şi Varna, deoarece mai mulţi din ei s'au fixat aici, după ce au colindat Dobrogea câţiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol. Căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptase puhoiul principal al emigrării, treceà prin Dobrogea. Şi aşà că din aceeaşi masă e populaţia bulgară dimprejurul Silistrei ca şi din Dobrogea».

Şi aici elementul emigrării provine din Şumla, Provadia, din Balcanii răsăriteni (între Cotel şi Gulița) şi din Tracia, din împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavachi şi Adrianopole». Cf. şi Arbore: *op. cit.*, pag. 35—36.

[7]) A. H. Layard: *État de la Turquie et de ses dépendances.* Discours à la chambre de comunes. Londres, 1863, pag. 83—84. Notă comunic. de C. Moisil.

Alături de aceşti emigranţi, o a doua categorie de colonişti dobrogeni o formară şi ciobanii din Cotel cari, după unii autori bulgari, n'ar fi decât Vlahi bulgarizaţi [1]). Stepele Dobrogei ajunseseră în sec. XIX o imensă târlă. Ogoarele părăsite de plugari fuseseră năpădite de ierburi aşà de înalte, încât caii le păşteau din mers [2]). Spre aceste păşuni întinse coborau, aşa dar, nu numai ciobanii români din Carpaţi, dar şi cei din Cotel-ul Balcanilor, cari mai înainte îşi îndeplineau transhumanţa lor spre câmpiile Traciei. Mulţi nu erau; transhumanţa lor nici pe departe nu aveà proporţiile aceleia a ciobanilor Transilvăneni; totuş ei îşi aveau stânele răspândite până în nordul Dobrogei, dar mai ales în ţinuturile Babadag şi Silistra, unde funcţionarii turci îi rugau chiar să se aşeze. In stepa Caliacrei însă erau ceva mai numeroşi. După Gheşov, numai $10^0/_0$ din satele bulgăreşti de acì n'au «câşle» din Cotel [3]).

Transhumanţa aceasta a durat până la 1877, când Dobrogea capătă o graniţă spre Bulgaria şi este atribuită României. Atunci unii dintre aceşti păstori, cari până acum petreceau neînsuraţi în provincia noastră şi după o vreme se întorceau în Cotel, se stabiliră definitiv în Dobrogea [4]). La 1850 numărul tuturor coloniştilor bulgari se ridică la 2214 familii [5]). Distribuţia, după cazale, erà următoarea: în Tulcea 200 familii; în Isaccea şi Hârşova nici una; în Măcin 92; în Babadag 871; în Constanţa 26; în Mangalia 5; în Balcic 482 şi în Bazargic 538.

Răsboiul Crimeei aduse din nou tulburări şi migrări în provincia noastră. Străbătută şi pustiită pe de o parte de Cazaci, de alta de Başbuzuci, ea ajunge într'una din cele mai jalnice stări, de care ne dă mărturie Dr. C. Allard, medicul misiunii militare franceze în Dobrogea. El găseşte acì, pe lângă alte neamuri, şi o populaţie «puţin numeroasă» de bulgari, ocupând câteva sate între Constanţa şi Tulcea şi în apropierea Mangaliei. Şi mai adaogă Allard că, deoarece Românii sunt priviţi cu ochi răi de către Turci, ei se dau drept Bulgari, vorbind de preferinţă turceşte, fără însă a se puteà ascunde cu totul, căci se recunosc uşor după tipul lor italienesc [6]). Totuş, după Lejean [7]), limba română erà limba curentă a ţării, iar Bulgarii nu reprezentau în Dobrogea decât «o slabă minoritate». Geologul Peters nu admite la 1865-67 decât 25.000 Bulgari pentru toată Dobrogea [8]). O parte din ei însă nu se fixaseră definitiv în satele în care au ajuns. Spre nord sau spre sud, între Bulgaria şi Rusia, sau dintr'un sat într'altul în cuprinsul Dobrogei, ei emigrau fără încetare încotro le surâdeà speranţa unui traiu mai bun. La 1861 exodul lor spre Rusia încă nu erà terminat [9]). La

[1]) Jireček: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 124, după scriitorii bulgari Rakovski şi Slavejkov: «Nachkommen angesiedelter wlachischer Wanderhirten seien».

[2]) G. Allard: *La Bulgarie orientale*, Paris, 1864, pag. 28—30.

[3]) I. Ev. Gheşov: *Obcaritu otu Kotlensko i jitvaritu otu Tarnovsko*. In «Period. Spisanie», XXXII — XXXIII, 1890, pag. 311—312. Apud Arbore, pag. 37—38.

L. Miletici: *Staroto etc.*, pag. 168.

[4]) L. Miletici: *Staroto etc.*, pag. 168.

[5]) Ionescu dela Brad: *Excurs. agric. etc.*, «Analele Dobrogei», III, pag. 152. O statistică bulgară publicată în «Tzarigradski veastnic», No. 9 din 1850, dă pentru Dobrogea 3.734 familii: în Tulcea 850; Isaccea, Măcin 162; Hârşova 20; Babadag 1.007; Constanţa 60; Mangalia 18; Balcic 682 şi Bazargic 932. Cf. Miletici, *op. cit.*, pag. 169—170.

[6]) C. Allard: *Souvenirs d'Orient*: *La Dobroudscha*, Paris, 1859; *La Bulgarie orientale*, Paris, 1864, pag. 7, 129—136. Cf. Iorga: *Drepturi etc.*, pag. 44—46.

[7]) Lejean: *Ethnographie der europ. Türkei*, 1861, pag. 35 şi 19.

[8]) K. F. Peters: *Grundlinien zur Geographie etc.*

[9]) *Briefe über bulgarische Zustände.* Wiener Journal «Wanderer», 1864, No. 63. Apud Arbore, *op. cit.*. pag. 44.

1877-78 mulţi se întorc din nou spre sud. Independenţa Bulgariei pe de o parte şi exodul în massă a elementului musulman după 1877 de alta, au atras înapoi în patrie pe aceşti emigranţi. Atunci trecură din Dobrogea română în ţinutul Varnei nu mai puţin de 1000 Bulgari [1]). Mişcările acestea necontenite sunt cauza pentru care şi statisticile făcute la intervale destul de mici de timp să nu se potrivească; ba chiar şi satele ne apar, la aceleaşi intervale mici, populate adesea tot de alte neamuri. Singură laturea Dunării, cu satele sale româneşti, arată o mai mare stabilitate. Astăzi avem posibilitatea a şti pozitiv, după hărţi, călători şi studiile filologico-etnografice mai recente, când, cum şi de unde şi-a primit fiecare sat bulgăresc populaţia sa [2]).

Nu există nici un sat dobrogean care să aibă o populaţie bulgară autohtonă. Aceasta ne-a arătat-o foarte frumos mai ales filologul bulgar Miletici, care scrie:

«Populaţia bulgară din nord-estul Bulgariei şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna, Silistra şi Şumla, provine, în marea ei majoritate, din sudul Bulgariei şi din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Planina)» [3]). Şi mai departe:

«Este însă un fapt neîndoios că, în afară de Găgăuţi şi de coloniile greceşti, puţine la număr, întreaga populaţie creştină [4]) din cercurile Varna, Balcic, Dobrici şi în mare parte din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar şi Silistra, precum şi în *toată Dobrogea*, se dovedeşte a fi *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani şi, numai în cazuri foarte rare, de un secol şi jumătate» [5]).

«*S'ar puteà limità precis numitul ţinut de curând colonizat, dacă am socotì ca graniţă sudică valea Provadia, dela Mare până la orăşelul Provadia; ca graniţă vestică o linie verticală dusă dela Dunăre până la Provadia; iar ca graniţă nordică şi răsăriteană însăşi Dunărea şi M. Neagră*».

«*Chiar şi la apus de sus numita linie verticală* şi anume la nord de linia ferată dintre Provadia şi Razgrad până la Dunăre, *aşezările bulgăreşti, cu puţine excepţii, sunt cu totul nouă, întrucât ele se găsesc risipite în massa compactă turcească din Deliorman*».

«*Abià la sud de valea Provadiei sau, mai bine zis, de linia ferată dintre Varna şi Razgrad, s'au mai putut păstrà, ici-colo, resturi din populaţia bulgărească băştinaşe*».

Şi în altă parte: «*Să credem că în Dobrogea, exceptând oraşele, este şi populaţie veche bulgară, ar fi să ne înşelăm singuri*» [6]).

Totuş un bun procent din negustorimea bulgară a oraşelor dobrogene e de provenienţă recentă, sosită fiind din Bulgaria, în special din oraşele Şumla şi Cotel, apoi din oraşele României, unde se refugiase mai de mult, din cauza persecuţiunilor turceşti.

La aceleaşi concluzii s'a oprit şi geograful bulgar A. Işirkow, care a făcut studii speciale asupra Bulgarilor dobrogeni în anii 1895-97 [7]).

[1]) Jireček: *Das Fürst. Bulgar.*, pag. 52; Miletici: *Staroto etc.*, pag. 171.

[2]) După harta rusească din 1828 (G. Vâlsan); După harta etnografică a lui Ionescu dela Brad; După Allard, Peters, Kanitz, Jirecek, Işirkow, Miletici etc. Apoi după *statisticile oficiale bulgare şi române.*

[3]) L. Miletici: *Das Ostbulgarische* (Kaiserl. Ak. d. Wiss. Schr. d. Balkankomiss. Linguist. Abth. II, Wien, 1903), Col. 13. Cf. Trad. în «Analele Dobrogei», III (1922), pag. 191.

[4]) Mai corect: «creştină bulgărească», nu «creştină». Persistenţa Românilor e dovedită în satele dunărene.

[5]) L. Miletici, *op. cit.*, col. 19—20. «Analele Dobrogei», pag. 196—197.

[6]) L. Miletici: *Staroto etc.*, pag. 168. Cf. Al. P. Arbore, *op. cit.*, pag. 58.

[7]) A. Işirkow: *Romănska Dobrogea.* In «Bălgarski Pregled», An. V, Vol. 4, pag. 80. Cf. Arbore, *op. cit.* pag. 39.

După statistica guvernatorului rus Bielosercovici, făcută în 1878, trăiau în plăşile Sulina, Măcin, Babadag, Hârşova, Constanţa şi Medgidia, în total 4750 capi de familie Bulgari [1]); iar după statistica română din 1880, întreagă Dobrogea de nord cuprindeà 29.000 suflete de Bulgari [2]), formând două insule mai comassate: una lângă lagunele Mării, în vecinătatea oraşului Babadag şi a doua în zona Silistrei.

La 1895 geograful Işirkow socoate numărul Bulgarilor din Dobrogea între 35.000 şi 45.000 şi adaogă: «Să credem că sunt mai mult de 50.000 Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, însemnează să ne înşelăm grosolan» [3]).

La 1913 numărul Bulgarilor se urcà la 51.149, formând un procent de 13.4% din totalul populaţiei provinciei, în timp ce Românii formau 56.8%, iar musulmanii 10.9% [4]).

c) A treia perioadă de colonizare bulgară în Dobrogea datează dintre anii 1878—1913. Ea s'a efectuat în cele două districte meridionale — Caliacra şi Durostor — unde, până la această dată nu existau, ca aşezări bulgăreşti, decât câteva sate de Grebenţi şi Sicovţi în jurul Silistrei. In special orăşelele de pe litoralul Mării nu aveau, până la această dată, nici o casă bulgărească. Populaţia Balcicului şi Cavarnei erà alcătuită mai ales din Găgăuţi, Greci şi Musulmani. După 1878, cele două districte, intrând în alcătuirea noului Stat bulgar, acesta s'a îngrijit ca, prin persecutarea şi alungarea în massă a elementului mahomedan, să creeze, dealungul graniţei române, o zonă de sate bulgăreşti, prin care a reuşit să-şi creeze o majoritate relativă. Din totalul de 338.897 suflete, câte ne dă statistica recentă (1928) în districtele Caliacra şi Durostor, Bulgarii numără nu mai puţin de 133.077 — dintre cari, 19.326 populaţie urbană şi 113.751 populaţie rurală, — ceeace reprezintă un procent de 39% din totalul locuitorilor acestor două districte [5]).

Lăsăm să urmeze tabloul statistic al întregii Dobroge, după numărătoarea din Iulie 1928:

[1]) L. Ionescu: *Dare de seamă a jud. Tulcea*, pag. 26—29. Cu sangiacatul Varnei, erau 57.000 Bulgari, după E. G. Ravenstein: *The populations of Russia and Türkey*. Journal of the statist. Society of London, Vol. 40, 1877, pag. 433—459. Cf. Arbore, pag. 47.

[2]) M. D. Ionescu: *Dobrogea în pragul veac. XX*, Bucureşti, 1904, pag. 905. Vezi şi L. Diefenbach: *Völkerkunde Osteuropas*. Darmstadt, 1880, Vol. I, pag. 18: la 1879 în Dobrogea locuiau 116.732 locuitori, din cari 16.479 Bulgari.

[3]) A. Işirkow: *Romånska Dobrogea*. «Bălgarski Pregled», V, pag. 80. Cf. Arbore, pag. 49.

[4]) I. N. Roman: *Drepturile, sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea*. «Analele Dobrogei», III (1922), pag. 460.

[5]) Pentru celelalte minorităţi, vezi:

I. Georgescu: *Coloniile germane din Dobrogea*. «Analele Dobrogei», VII, pag. 17—58.

Al. P. Arbore: *Coloniile germane din Basarabia şi Dobrogea*. «Analele Dobrogei», II, pag. 471 şi urm.; *Câteva însemnări asupra Cerchezilor, Grecilor şi Arabilor din Dobrogea*. «Anal. Dobrogei», III, pag. 504; *Din etnografia Dobrogei*, «Analele Dobrogei», IV, pag. 329.

Brutus Cotovu: *Cerchezii, un neam dispărut din Dobrogea*. «Analele Dobrogei», II, pag. 394.

Tr. Cuzmici: *Folklor lipovenesc din Năvodari (Caracoium)*. Analele Dobrogei», II, pag. 273.

Căp. Ionescu Dobrogeanu: *Dobrogea în pragul veacului XX*.

O. Tafrali: *Apărarea României transdanubiene în străinătate*.

POPULAŢIA DOBROGEI

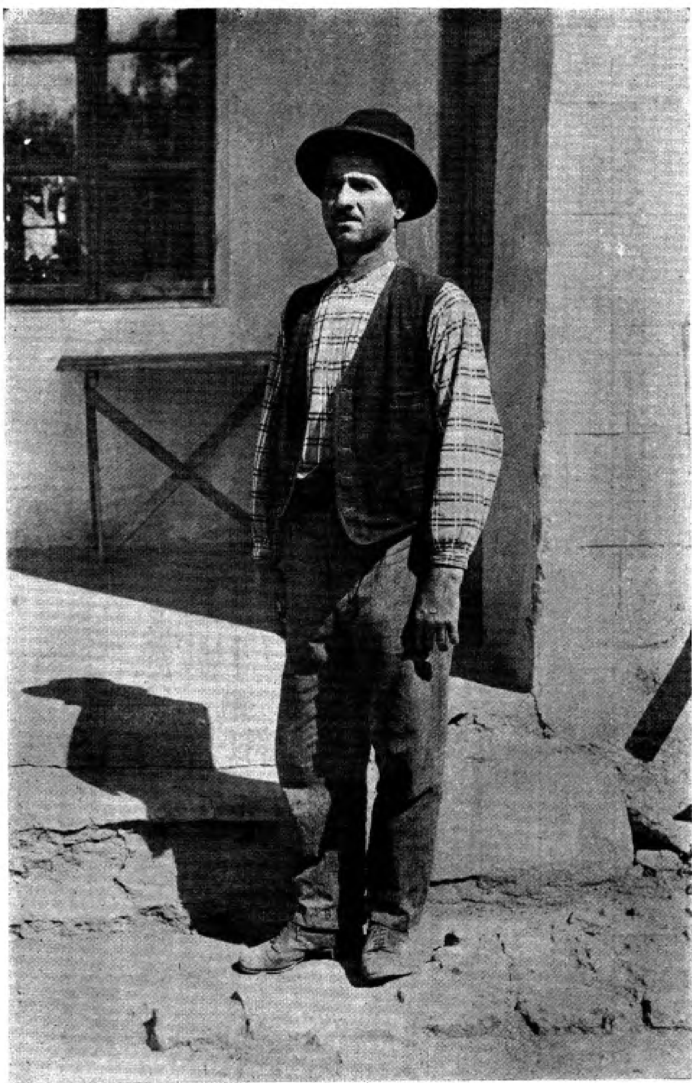
Naţionalitatea	Judeţul Tulcea	Judeţul Constanţa	Judeţul Durostor	Judeţul Caliacra	Dobrogea	%
Români	93.338	167.219	24.361	25.622	310.540	41.07
Bulgari	28.361	22.630	72.720	60.357	184.068	24.34
Turci, Tătari	5.785	28.074	88.088	49.351	171.298	22.66
Ruşi	34.812	3.055	916	854	39.637	5.24
Germani	2.428	8.275	16	373	11.092	1.47
Greci	2.263	6.996	—	1.636	10.895	1.44
Evrei	1.776	2.110	348	599	4.833	0.64
Diverşi [1])	1.791	8.237	2.172	11.484	23.684	3.14
Total . .	170.554	246.596	188.621	150.276	756.047	100

După districte, diferitele naţionalităţi se prezintă astfel în procente %:

DISTRICTE	Români	Bulgari	Turci-Tătari	Ruşi	Diverşi
Tulcea	54.72	16.63	3.38	20.41	4.86
Constanţa	67.81	9.19	11.39	1.24	10.37
Durostor	12.92	38.55	46.70	0.48	1.45
Caliacra	17.05	40.16	32.84	0.57	9.38
Dobrogea	41.07	24.34	22.66	5.24	6.69

De unde se vede că ***Românii au majoritatea absolută în cele două districte nordice**: Tulcea şi Constanţa*; ***Turcii au majoritatea relativă în jud. Durostor, iar Bulgarii au majoritatea relativă în stepa Caliacrei, colonizată între anii 1878—1913.***

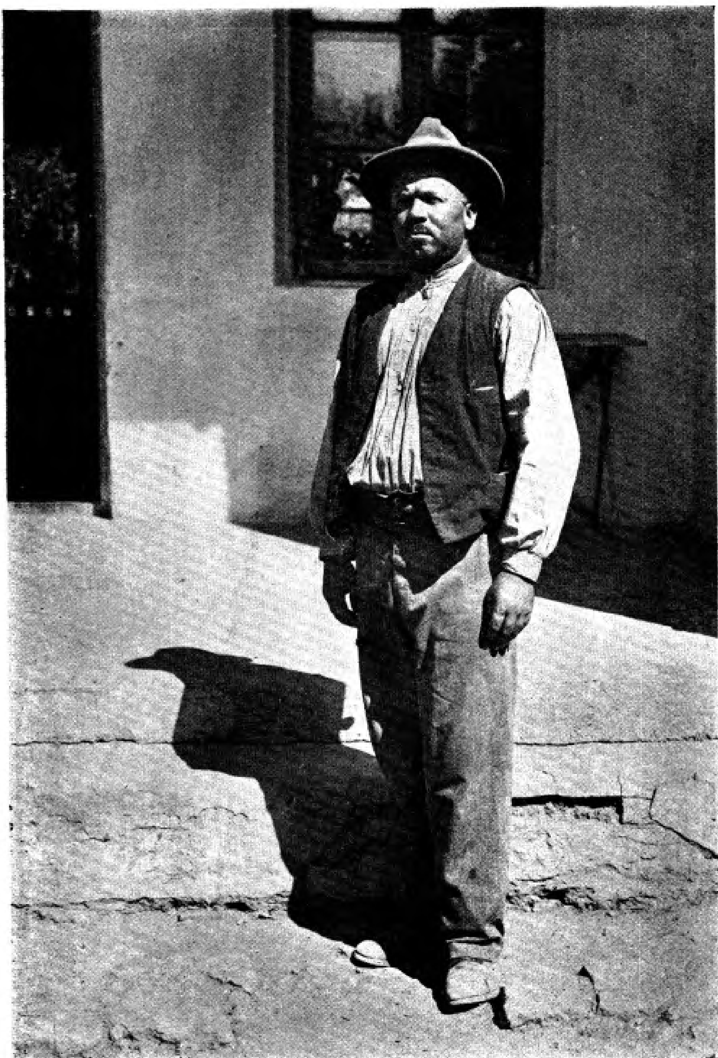
[1]) Acì intră: 6.738 Găgăuţi; 5.664 Armeni; 1.993 Italieni; 1.135 Unguri; 1.057 Albanezi; 1.045 Jugoslavi; 187 Poloni; 177 Austriaci; 128 Cehoslovaci; 110 Francezi; 25 Belgieni şi 5.425 diverşi, între cari şi Ţiganii.

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 65. Român dobrogean.

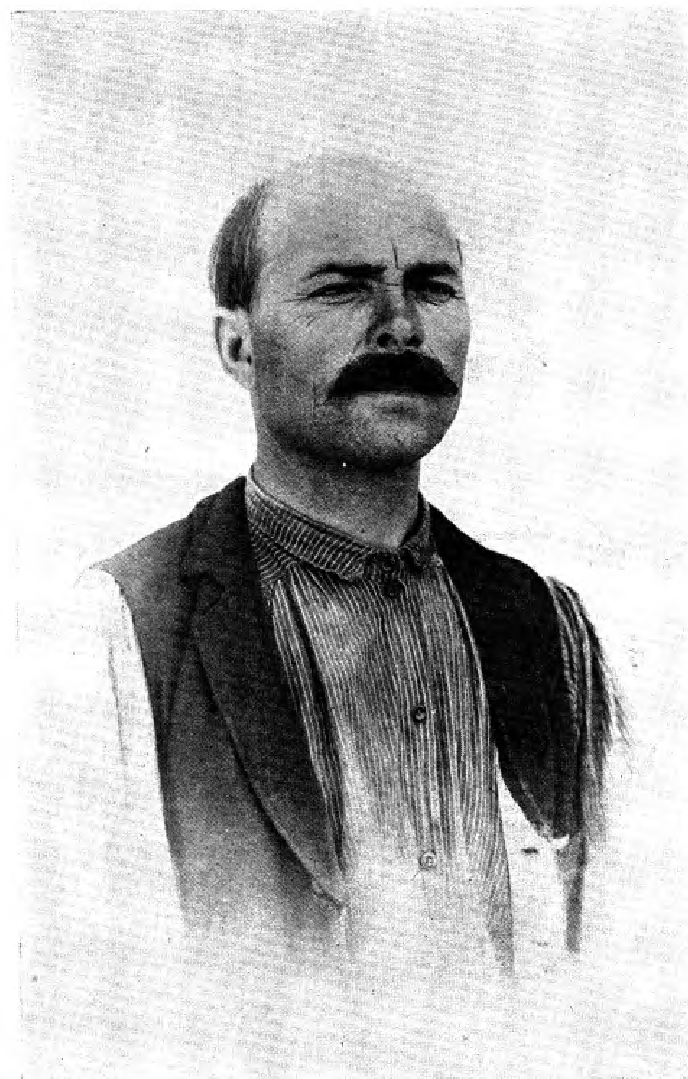

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 66. Român dobrogean.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 68. Român dobrogean

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 67. Român din Oltina, jud. Constanța.

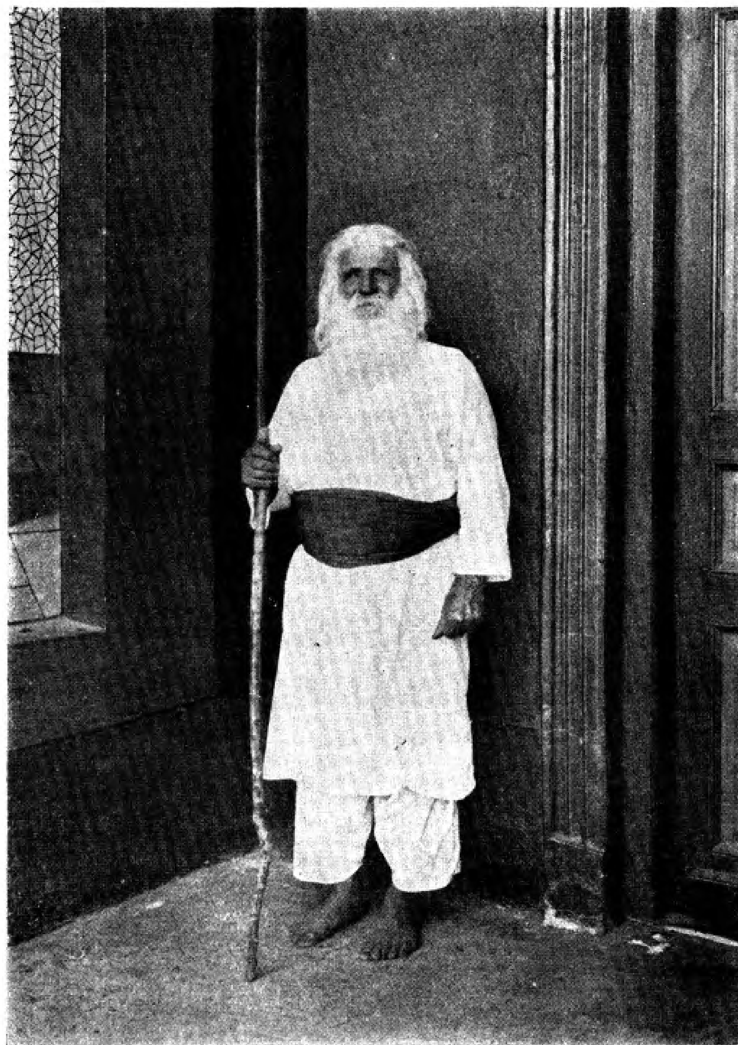
«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 69. Român dobrogean din Oltina, jud. Constanţa.

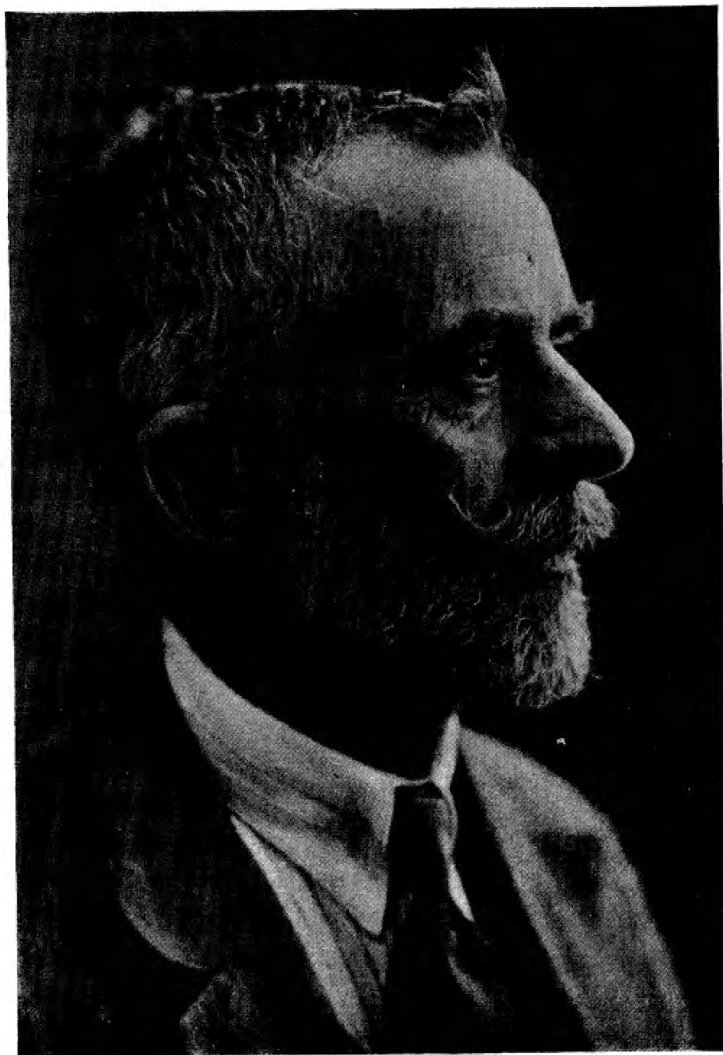
«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 70. Român din Oltina, jud. Constanţa.

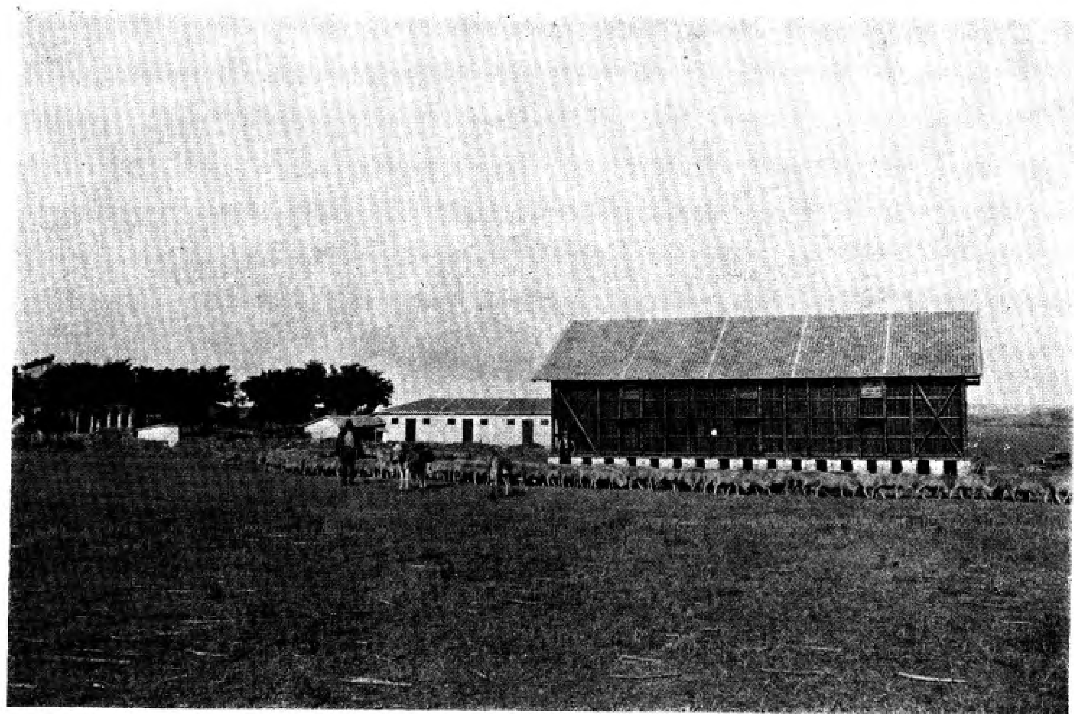
«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 71. Român din Com. Limanul, jud. Constanţa.

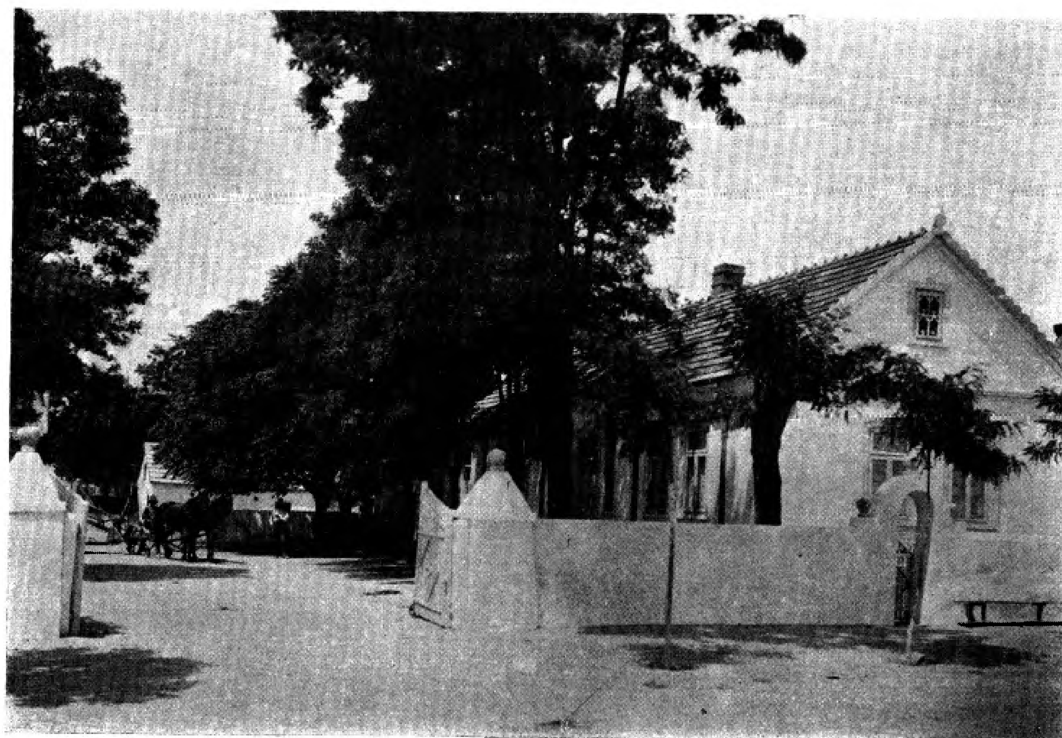

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 72. Român dobrogean din Sibioara, jud. Constanţa, colonist din Transilvania.

«Fotoglob-Constanţa».
Fig. 73. **Gospodărie mocănească din Pazarlia, jud. Constanţa.**

«Fotoglob-Constanţa».
Fig. 74. Gospodărie nemţească din Malcoci.

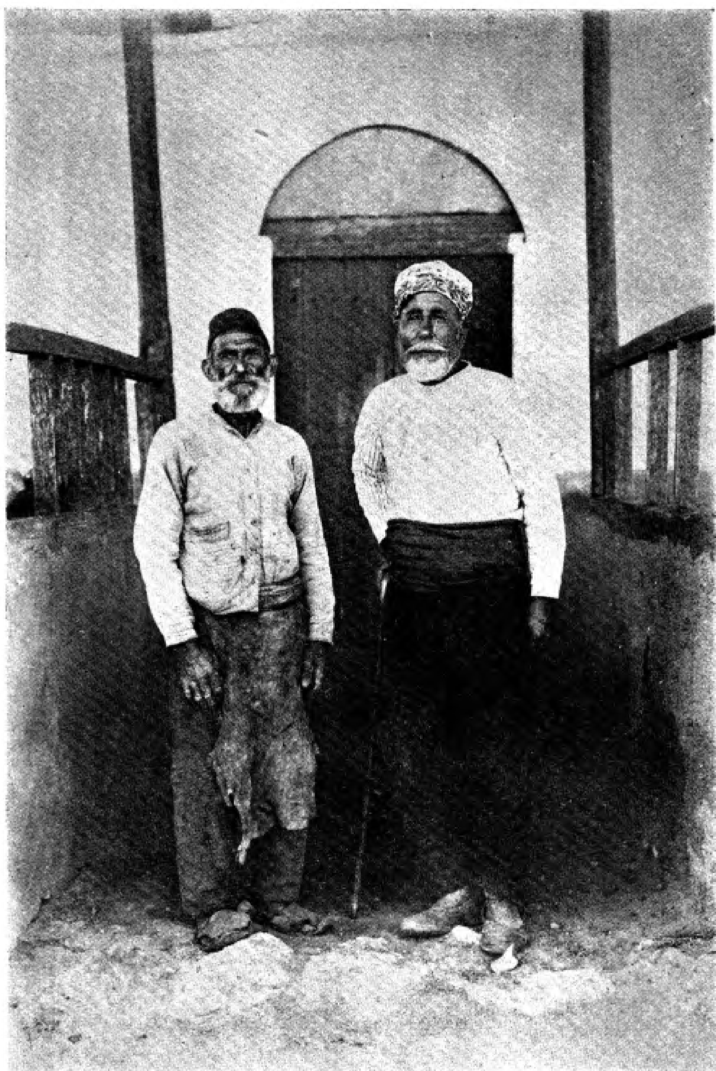
«Fotoglob-Constanța».

Fig. 75. Turc din jud. Durostor.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 76. Turc din jud. Durostor.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 78. Turci din satul Vadul **(Caraharman), jud. Constanța.**

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 77. Artist popular din Dobrogea.

Fig. 78 a. **Gospodărie Tătărească din satul Moşneni** (Pervelia), jud. Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa»*.

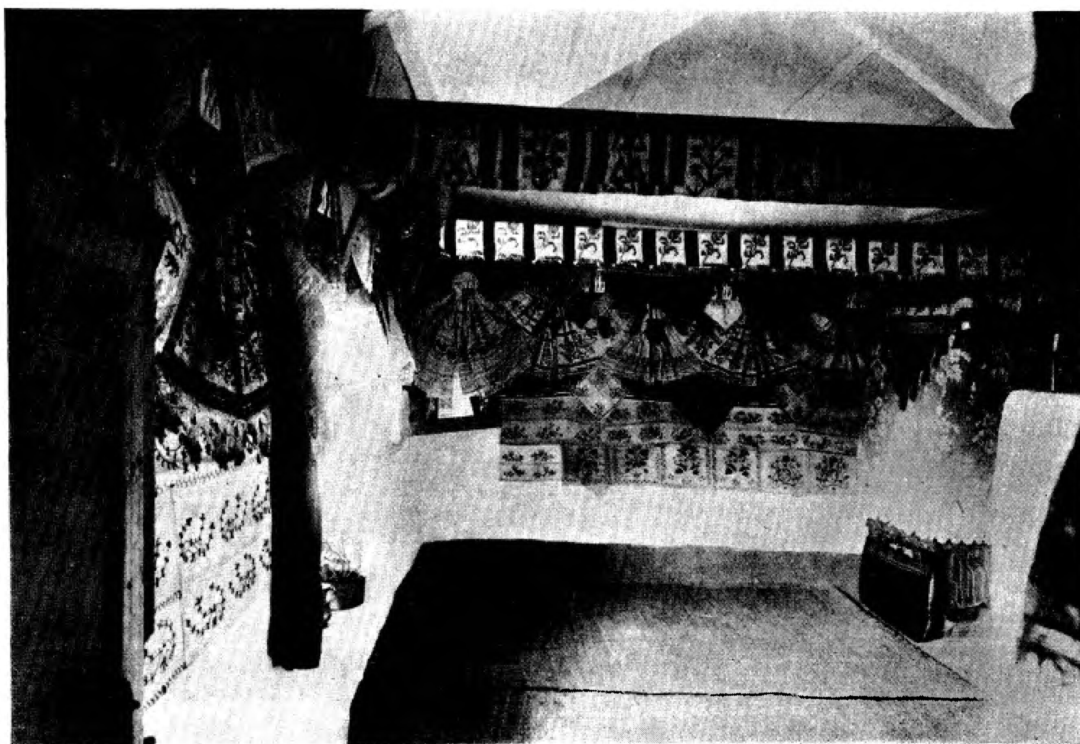

Fig. 79. Interior tătăresc de tineri însurăţei, din satul Moşneni (Pervelia), **jud. Constanţa.** *«Fotoglob-Constanţa»*.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 81. Tip şi port de Bulgar dobrogean.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 80. Tip şi port de Bulgăroaică din Dobrogea meridională.

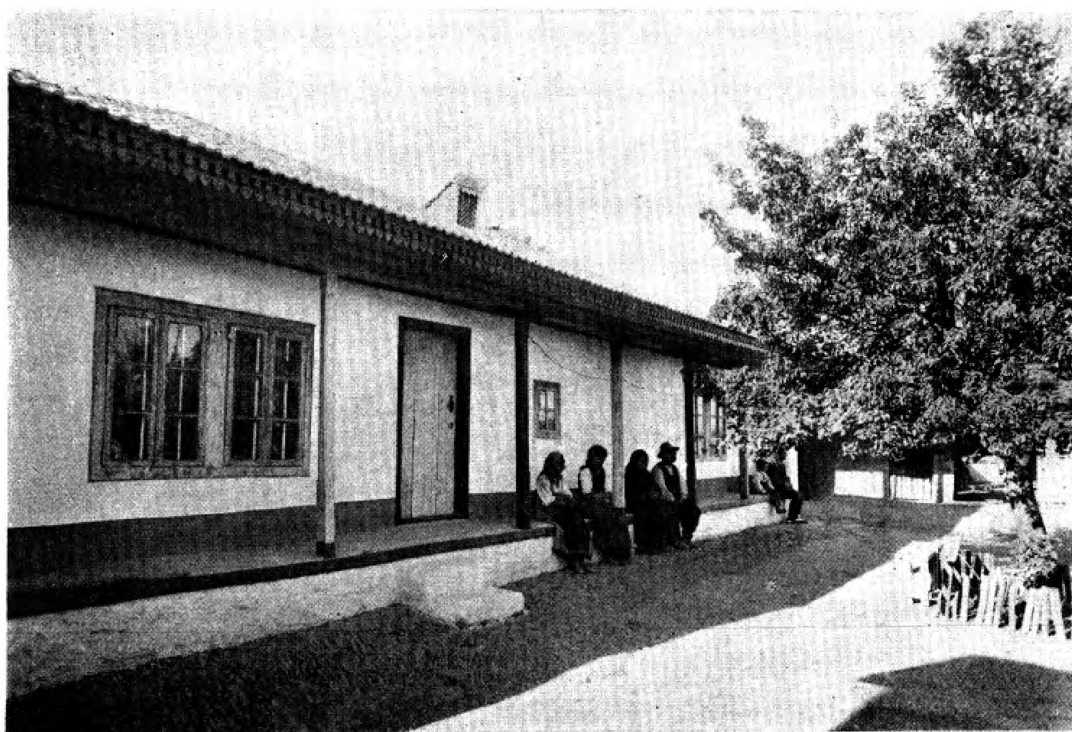
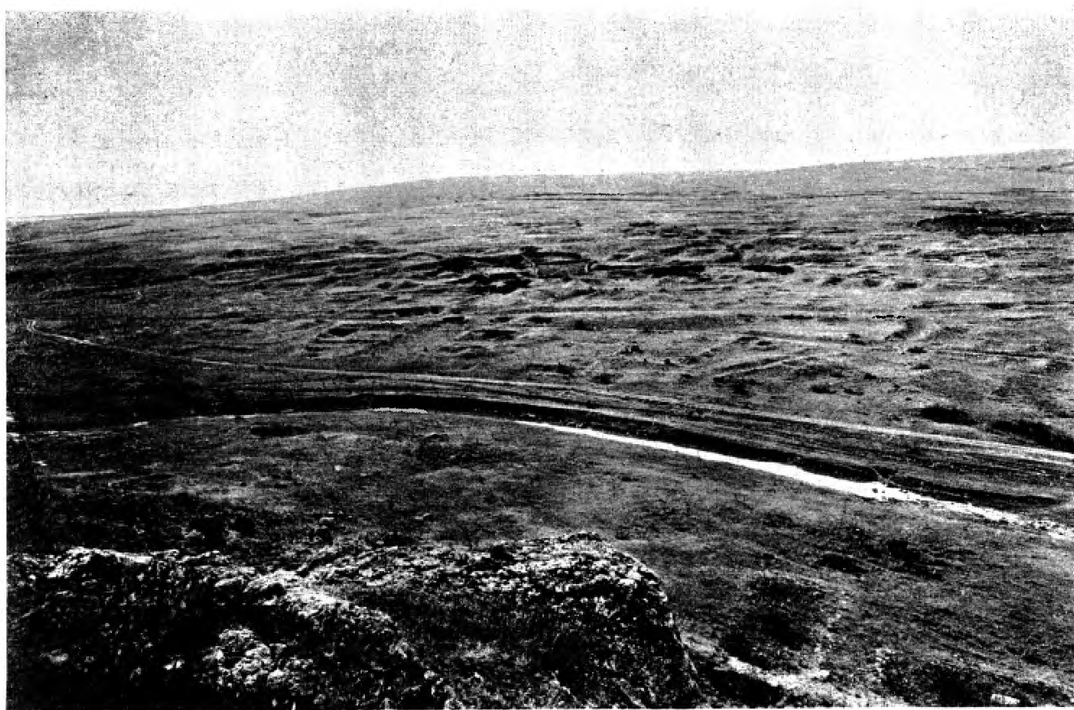
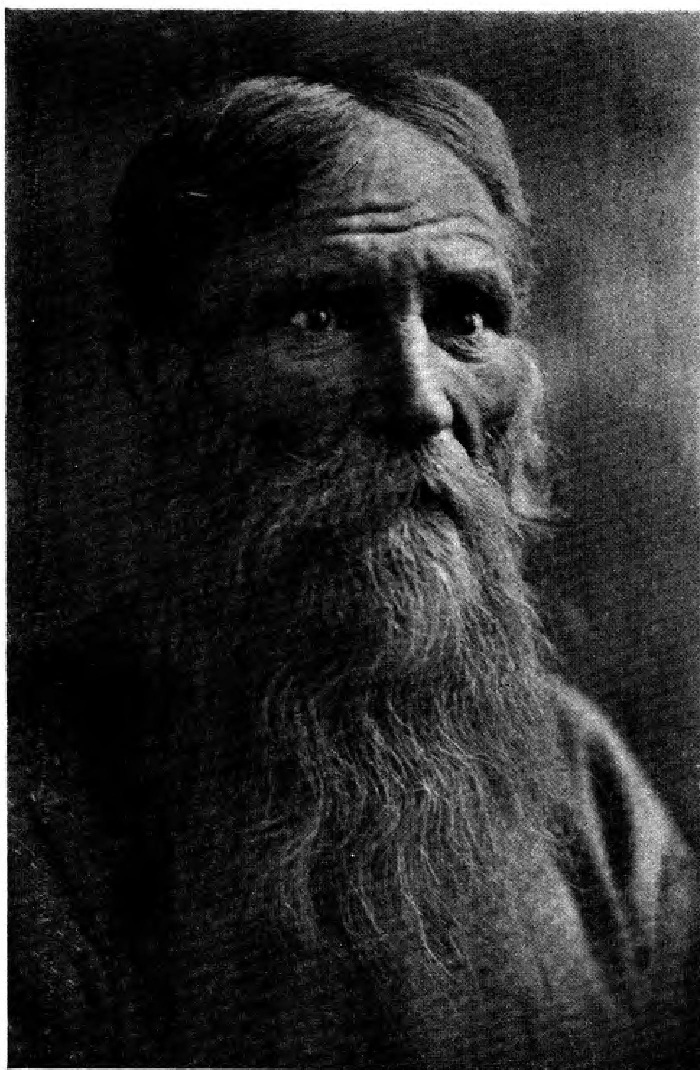

Fig. 82. Gospodărie bulgărească din Istria, jud. Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa».*

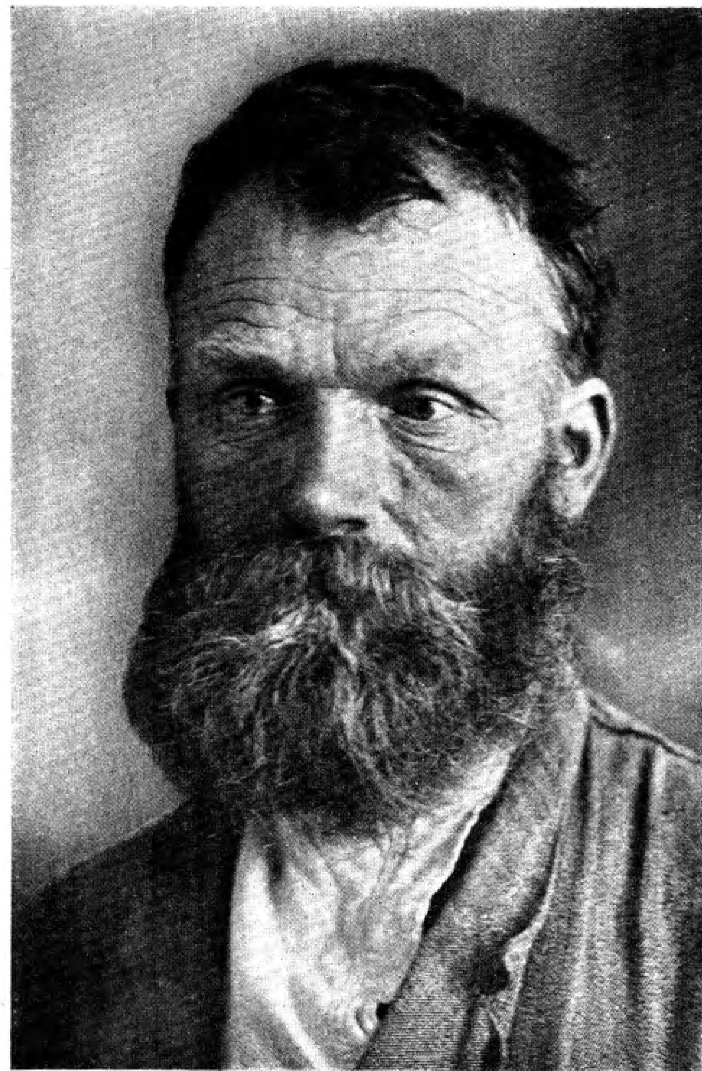

«Fotoglob-Constanţa».
Fig. 83. Ruinile unui sat vechiu, distrus de războiu la Gura-Dobrogei, **jud. Constanţa.**

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 85. Lipovean din satul Năvodari, jud. Constanța.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 84. Lipovean din satul Năvodari, jud. Constanța.

Fig. 86. Stradă lipovenească din satul Năvodari, jud. Constanţa. «Fotoglob-Constanța».

Fig. 87 - 88 Gospodărie lipovenească din Jurilofca. «Fotoglob-Constanța».

STATISTICA DOBROGEI [1]) PE DISTRICTE, NAȚIONALITĂȚI ȘI POPULAȚIE URBANĂ ȘI RURALĂ, IN ANUL 1928.

Naționalitatea	Jud. Tulcea			Jud. Constanța			Jud. Durostor			Jud. Caliacra			Dobrogea			
	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	
Români . . .	20.885	72.453	93.338	62.135	105.084	167.219	11.623	12.738	24.361	10.249	15.373	25.622	104.892	205.648	310.540	
Turci-Tătari .	3.438	2.347	5.785	6.412	21.662	28.074	7.970	80.118	88.088	20.725	28.626	49.351	38.545	132.753	171.298	
Bulgari . . .	4.746	23.615	28.361	2.278	20.352	22.630	7.484	65.236	72.720	11.842	48.515	60.357	26.350	157.718	184.068	
Germani . . .	339	2.089	2.428	1.079	7.196	8.275	7	9	16	115	258	373	1.540	9.552	11.092	
Greci	210	2.053	2.263	6.694	302	6.996	—	—	—	1.524	112	1.636	8.428	2.467	10.895	
Israeliți . . .	1.684	92	1.776	2.100	10	2.110	331	17	348	580	19	599	4.695	138	4.833	
Armeni . . .	—	—	—	3.962	183	4.145	—	—	—	1.413	106	1.519	5.375	289	5.664	
Albanezi . . .	—	—	—	1.042	15	1.057	—	—	—	—	—	—	1.042	15	1.057	
Austriaci . .	—	—	—	177	—	177	—	—	—	—	—	—	177	—	177	
Unguri . . .	—	—	—	830	65	895	106	53	159	56	25	81	992	143	1.135	
Cehoslovaci .	—	—	—	120	8	128	—	—	—	—	—	—	120	8	128	
Jugoslavi . . .	262	30	292	321	13	334	76	124	200	75	144	219	734	311	1.045	
Italieni . . .	362	951	1.313	651	29	680	—	—	—	—	—	—	1.013	980	1.993	
Francezi . . .	—	—	—	109	1	110	—	—	—	—	—	—	109	1	110	
Belgieni . . .	—	—	—	25	—	25	—	—	—	—	—	—	25	—	25	
Ruși . . . . . }	3.388	13.409	16.797	727	825	1.552	74	836	910	84	770	854	4.273	15.840	20.113	} 39.637
Ucraineni . . }	—	—	—	2	1	3	6	—	6	—	—	—	8	1	9	
Lipoveni . . . }	3.386	14.629	18.015	—	1.500	1.500	—	—	—	—	—	—	3.386	16.129	19.515	
Poloni . . .	15	—	15	123	49	172	—	—	—	—	—	—	138	49	187	
Găgăuți . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3.316	3.422	6.738	3.316	3.422	6.738	
Țigani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	49	—	49	49	
Diverși . . .	128	43	171	361	153	514	1.450	363	1.813	1.111	1.767	2.878	3.050	2.326	5.376	
Total	38.843	131.711	170.554	89.148	157.448	246.596	29.127	159.494	188.621	51.090	99.186	150.276	208.208	547.839	756.047	

[1]) Această statistică, pe sate și naționalități, ne-a fost comunicată de Prefecții celor patru districte dobrogene, iar însumarea conștiincioasă a cifrelor parțiale în totalurile acestui tablou se datorește d-lui *I. Dumitrescu Frasin*, căruia îi aduc aci viile mele mulțumiri. *C. Brătescu.*

ROMÂNI ȘI BULGARI ÎN DOBROGEA

CÂTEVA SIMPLE OBSERVAȚII NOUĂ

DE

N. IORGA

Luarea în stăpânire a Dobrogei, care, în trecutul istoric, înseamnă: țărm grecesc de mare, țărm românesc de Dunăre, drum turcesc pentru oști prin mijloc, se înfățișează ca un lucru nenatural, adus de împrejurări neașteptate. O mai atentă observare a împrejurărilor arată că nu e așà. România a putut să nu ceară această întindere teritorială; poporul românesc, Mocanul, Cojanul, au pretins-o prin desvoltarea însăș a necesităților istorice.

Când Rușii avură Dobrogea, prin trecerea generalului Zimmermann dela Brăila la Măcin, ei o considerară ca o parte integrantă din marea Bulgarie viitoare. Ea intră în sistemul decretat prin «Materiale pentru cunoașterea Bulgariei», publicate din ordinul Marelui Duce Nicolae, la București, în Iulie: alegere de muctari și a unui «Consiliu de bătrâni» însărcinat cu administrația, cu conducerea economică a comunelor, cu împărțirea impozitelor, cu dreptul de a controlà și pe muctari; judecător de pace, instruind și pentru crime; adunare anuală pentru alegerea muctarilor și a bătrânilor, cu alegători dela optsprezece ani în sus, plătind un impozit de măcar 50 de piaștri (se păstrează darea ușurului); judecători aleși pe doi ani [1].

Trecerea aceea a Rușilor cu generalul Zimmermann, dela Brăila la Măcin, se făcù cu ajutorul vaselor noastre pe Dunăre. După expunerea unui Român basarabean, Onu, prim-dragoman la Constantinopol, «afacerea dela Măcin» se petrece așà: 3000 de Ruși, între cari 7—800 de Cazaci, trec Dunărea la vad, cu apa până la burtă. Turcii, puțini, rezistă numai de formă, retrăgându-se spre Hârșova. Populația iese cu crucea și cu evanghelia. Erau 6.000 de locuitori, și corespondentul francez al ziarului «République française» asigură că majoritatea se compuneà din Bulgari (cette population est en majorité bulgare) [2].

Dar avem reprezintarea, într'un desemn contemporan, a acestei ceremonii. Ilustratorul spaniol, a cărui operă se poate vedeà aici chiar, după clișeul împrumutat dela Academia Română, prezintă însă în populație elemente care, de toată evidența, aparțin rassei noastre. Nimeni nu poate bănuì buna credință a informatorului prin creion.

[1] *Constitutionnel* din 2 August, 1877.

[2] Corespondența din București, 24 Iunie.

Iar, dacă el ar fi pătruns în interiorul ţării, ar fi întâlnit pe acei ţărani români, vechi localnici: Cojanii [1]) sau Mocanii, cari cu douăzeci de ani înainte dăruiau pentru biserica aceasta din Măcin, ale cărei cărţi bisericeşti — de ce nu s'ar fi făcut o

Fig. 89. Locuitorii din Măcin, cu preoţii în frunte, ieşind înaintea Ruşilor

astfel de cercetare pentru toate bisericile de sate? — sunt mai toate româneşti (li-am reprodus inscripţiile în *Studii şi documente*, XVI).

Nu se poate tăgădui că elementul bulgăresc dobrogean vine prin infiltrare, fie din Sudul basarabean, unde oamenii au venit pe urma oştiilor ruseşti din 1828, de foarte departe în adâncul ţării, fie din Estul Balcanilor, colonizat el însuş cu elemente din Vest, precum o arată dialectul chiar pe care îl vorbesc. Toponimia e turcească în toate locurile unde s'au aşezat aceşti noi-veniţi şi, dacă s'ar obiectà că Turcii au înlocuit vechi nume bulgăreşti, este un răspuns, şi unul neaşteptat de lămuritor. Am avut şi noi Turci colonizaţi în raielele dunărene, dela Severin până la Reni şi pe urmă dealungul Dunării basarabene. Şi ce se constată? In judeţul Brăila sunt nume turceşti numai când arată proprietarul de odinioară, prin funcţia ce o ocupà, al locului. Muftiul, Vizirul, Naipul, fiindcă veniturile mergeau la Muftiu sau la Vizir, la naip. Silistrarul arată numai că acolo lucrà silistrarul, fabricantul de salitră pentru cetate. In judeţul Ialomiţa niciun nume turcesc. Nici în Vlaşca nu e altfel, nici în Teleorman ori în Mehedinţi. Raiaua Benderului cuprinde nume ca Sălcuţa, Gangura, Căprioara, Cruşovul, Copanca, Mereni. A Hotinului n'a dat nume nouă, turceşti. Sunt însă nume tataro-turceşti multe în Bugeac. De ce acolo? Fiindcă stepa n'aveà în destui locuitori.

[1]) Cojani pus alături de Mocani nu derivă dela un nume de loc sau dela un nume comun, ci e o poreclă fără sens, cum e şi a Mocanilor, de la «Moţ» sau a Cuţo-Vlahilor dela «Cuţ».

In această regiune chiar, harta lui Riga *(Γενικὴ χάρτα τῆς Μολδαβίας)*, dă la 1797 aceste nume româneşti, dela Reni spre Est, dela Vadul lui Traian în jos: Brânza, Văleana, Babupi *(Μπαμποῦπι)*, Ghenenei *(Γενενέϊ)*, Nou, Cârşliţa, alte două Nou, Cartal, Vâlceneşti, Bulboana, Babele, Ciumaţi, Atlugeşti *(Ἀτλουτζέσπι)*, Simponeşti, Burnazul *(Μπουρνάζουλ)*.

Acelaş lucru pentru Dobrogea şi pentru teritoriul adaus la 1913.

In oraşe au fost însă Bulgari de mult, pe când, altfel, Dunărea curge între Români, iar malul Mării a avut vechi Greci deveniţi, ca acei din Caramania, creştini de limbă turcească, Găgăuţii. Dar aceasta fiindcă, urmaşi ai Grecilor pe cari i-au absorbit, *Bulgarii reprezintau o burghezie în Balcani*, unde Sârbii reprezintă pe luptători şi Românii pe păstori şi pe giuvaergii, pe hangiii de drumul mare. Doar când a fost vorba de a se face un adevărat oraş la Ploeşti, s'au adus Bulgari, ai căror urmaşi poartă încă nume ca Zagoriţ, din «Zagora» care li arată originea. Când s'a făcut oraş Călăraşii, Bulgarii din Silistra s'au oferit pentru a creà clasa mijlocie. Tot aşà, şi sub acelaş Domn Alexandru Ghica, şi cu noul oraş, numit după acest princiar ctitor: Alexandria [1]).

Pentru Dobrogea ca şi pentru restul Balcanilor, *pământ bizantin nenaţional*, *pământ turcesc antinaţional*, chestia nu trebuie pusă pe naţionalităţi împotrivite, ci pe *clase naţionale colaboratoare*. Atunci s'ar înţelege multe lucruri pe care orbirea naţională nu le vede şi miopia naţională *nu poate* să le vadă.

Pentru a învederà acest lucru, publicarea primelor acte comunale după instalarea românească din 1878 e necesară. Măcar ce s'a putut salvà din distrugerea dela 1916 trebuie să iasă la iveală. S'o facem la acest jubileu!

Şi o întrebare: de ce Bulgarii, cari se simt aşà de siguri, au distrus aceste acte, în cursul ocupaţiei lor din 1916, în loc de a le da în vileag pentru evidenţiarea dreptului lor?

[1]) Se încercase întâiu la Brezoaia în Dâmboviţa. Apoi aşezarea de «negustori şi boierinaşi» se face la satul Văcăianca, pe trupurile de moşie Văcăieni, Aldeşti, vechi nume de Mocani, Bucureşteanca şi Negreasca, sate patriarcale. Actul de fundaţie ilustrat (o copie la mine) pomeneşte «vopseli, mahalale şi părţimiţi». *(sic)*. Delegaţii la Domnie sunt Hristache Hagi Parascheva, Ioan Lazar, Denco Paşalâu, Petre Anghel.

O DESCRIERE NECUNOSCUTĂ A DOBROGEI

DE

N. IORGA

Un Evreu neştiut, Simon Burăh (Schimhon Borach) publică «în anul lumii 5720» undeva în Germania o Cronică a războaielor ruso-turce, *Die Bücher der Cronica von den Kindern der Russen und den Kindern der Türken*, lucrare curioasă, naivă, dar bine informată şi uneori de folos. În ea e şi o descripţie a Imperiului Otoman. Şi în aceasta iată cum apare Dobrogea, cu lipsa ei de lemn, cu focul aprins din tizic, cu caii cei iuţi, cari vin după cei moldoveneşti, cu locuitorii ei Tatari ospitalieri: «Die Landschaft Dobrudsche erstreckt sich längst der Donau von Drysta bis an die Mündungen des Stromes und ist ganz eben, und hat Mangel an Holz, daher die Einwohner gedorten Viehmist brennen. Diese Einwohner sind von Herkunft Tartarn, und ihrer grossen Gastfreundschaft wegen berühmt. Ihre Pferde können sehr geschwind laufen, und werden von den Türken, nach den Moldauischen' für die besten gehalten» (pag. 67).

ASUPRA PROPRIETĂŢII ŞI COLONIZĂRILOR DIN DOBROGEA

DE

TOMA IONESCU

Director general al Bunurilor din Ministerul Agriculturii şi Domeniilor

Inainte de a începe expunerea materiei ce ne preocupă, ţinem să se ştie că aşezarea diferitelor legi de proprietate şi colonizare cuprinse în acest studiu s'a făcut nu atât în ordinea cronologică a promulgării şi publicării lor, ci mai ales în aceea a însemnătăţii lor din punctul de vedere ce ne preocupă, ţinându-se — bine înţeles — seamă de înrudirea şi similitudinea ce există între diferitele dispoziţiuni ce ele cuprind.

Prima legiuire română în care găsim oarecare norme privitoare la regularea proprietăţii în Dobrogea este *legea pentru organizarea Dobrogei*, publicată în *Monitorul Oficial* No. 57 *din 2 Martie 1880.*

In şapte capitole — 68 articole — această lege reglementează chestiuni privitoare la teritoriul şi drepturile Dobrogei, administraţia ei, instituţiunile judeţene şi comunale, puterea judecătorească, finanţele şi puterea armată, iar ultimele 12 articole cuprind dispoziţiuni generale şi transitorii.

Articolele 11—14 inclusiv cum şi art. 73 al acestei legi tratează despre modurile de dobândire, conservare, transmitere şi pierdere a proprietăţii şi posesiunii imobiliare, desfiinţarea dijmei în natură, dreptul de a cumpărà imobile rurale în Dobrogea şi aplicarea legilor de expropriere pentru cauză de utilitate publică.

Regulamentul publicat în *Monitorul Oficial* No. 125 *din 5 Iunie 1880* desvoltă şi desluşeşte principiile legii din 9 Martie 1880, tratând despre constatarea şi verificarea titlurilor de proprietate şi posesiune imobiliară rurală în Dobrogea: s'a instituit, în acest scop, câte o comisiune locală de fiecare plasă, pentru strângerea titlurilor de proprietate şi o comisiune centrală pentru verificarea propriu zisă a titlurilor de proprietate şi liberarea de titluri noi, în limba română.

Intrucât articolul 11 al legii din 9 Martie 1880 dispune că, până la regularea definitivă a proprietăţii şi posesiunii imobiliare în Dobrogea, această proprietate şi posesiune se dobândeşte, se conservă, se transmite şi se pierde *conform legilor otomane în vigoare până la 11 Aprilie 1877*, se cuvine, pentru o deplină înţelegere a situaţiunilor menţinute sau create prin legile respective române, să dau următoarele desluşiri prealabile:

Legea otomană, despre pământuri, din 21 Aprilie 1858, dispuneà, prin art. 1, că în Turcia există următoarele categorii de pământuri:

1. Pământul «*mülk*», adică proprietatea absolută şi exclusivă a particularilor. In această categorie intră pământurile situate în vatra satelor şi oraşelor; pămân-

turile care, detașate din domeniul Statului, au fost date în absolută și exclusivă proprietatea particularilor; pământurile care au fost luate dela popoarele străine învinse și împărțite învingătorilor musulmani în absolută și exclusivă proprietate; apoi, pământurile care, în epoca cuceririlor musulmane, au fost lăsate în posesia popoarelor indigene, nemusulmane, cu obligațiunea de a plătì un impozit fix sau proporțional.

2. Pământul *mirie*: bun al Statului, proprietate a fiscului, pământ depinzând de domeniul public.

Pământuri *mirie* erau: țarinile și fânețele, locurile de adăpost și pășunat vara și iarna, pădurile și alte pământuri, a căror folosință se dobândeà de către particulari, cu permisiunea unui agent al Statului, însărcinat anume cu aceasta.

Dobânditorii acestei folosințe primeau, pentru constatarea dreptului lor de folosință, un titlu numit *tapù* prevăzut cu tugraua (numele și titlurile) Sultanului.

Tapù erà plata anticipată care se făceà în schimbul dreptului de folosință și se vărsà pe contul tezaurului, în mâinile funcționarului competent. Necultivarea pământului timp de trei ani aveà de efect că posesorul pierdeà dreptul de a se folosì de teren.

3. Pământurile *mefcufe*, adică terenuri de mână moartă, bunuri al căror uzufruct servă, în general, la întreținerea unor instituțiuni religioase sau culturale.

4. Pământurile *metruke* sunt proprietatea Statului, dar folosința acestor pământuri erà atribuită *uzului public*, neputând devenì nicodată obiectul unui drept de proprietate particulară.

Astfel sunt: bâlciurile, piețele și drumurile publice, pădurile și islazurile folosite în comun de locuitorii unui sat.

5. Pământurile *mevat*, sau pământurile moarte, adică nelocuite și necultivate. Cei ce ocupau și cultivau un asemenea teren deveneau *posesori mirie* și după ce îndeplineau anumite formalități obțineau tapù-ul adică actul de concesiune.

* * *

Dintre cele cinci moduri de posesiune a terenurilor în Dobrogea, cel mai des întâlnit este cel denumit «*posesiunea mirie*».

Posesorii terenurilor *mirie* nu erau, conform legilor otomane și bulgare, proprietari deplini asupra pământurilor ce posedau, ci numai un fel de uzufructuari, având o situațiune foarte asemănătoare cu aceea a embaticarilor din restul țării, cărora legile noastre le-au acordat răscumpărarea de embatic, în schimbul plății unei sume numite preț de răscumpărare, odată pentru totdeauna.

Mulți scriitori și juriști bulgari contestă că posesiunea mirie ar fi continuat să existe în Dobrogea, sub dominațiunea bulgară.

Ei nu recunosc decât existența unui singur fel de proprietate: cea absolută.

La această afirmațiune răspundem:

Așezarea juridică a posesiunii «mirie» își are obârșia în legislațiunea fostului imperiu otoman, de sub dominațiunea căruia Bulgaria a eșit în 1879.

Potrivit art. 1, 2 și 3 din legea otomană despre pământuri din 1858, pământurile rurale sunt proprietatea Statului (arz miri) și numai acelea din ele devin proprietate particulară (mülki), care au fost detașate de Stat din domeniul său și date particularilor în absolută și exclusivă stăpânire.

Această aşezare juridică n'a fost modificată de Statul bulgar. Din potrivă, prin legea bulgară pentru pământuri gospodăreşti şi ciflicheşti, din 5 Februarie 1885, se reglementează situaţiunea bunurilor mirie, respectându-se în totul principiile legii otomane despre pământuri din 1858 şi se stabileşte că pământurile mirie nu pot fi deţinute decât de către aceia cari au dobândit dreptul de folosinţă în modurile prevăzute de legea otomană, urmând ca Statul să reià pământurile din mâna oricărui deţinător fără drept.

Legiuitorul bulgar, tratând despre pământurile gospodăreşti şi ciflicheşti întrebuinţează termenii de «posesori funciari» (art. 1), «bunuri ale Statului» (art. 12), termeni de cari nu s'ar fi servit dacă ar fi considerat acele pământuri ca fiind bunuri «mülki», adică proprietate absolută.

Curtea de Casaţie bulgară, ori de câte ori a avut de hotărît asupra bunurilor imobiliare rurale, ca tarlale, fâneţe, etc., le-a considerat ca pământuri ale Statului, mirie sau guvernamentale, dând, în acest sens, între altele, deciziunile No. 61 din 29 Martie 1888, No. 97 din 23 Maiu 1888, No. 33/1890, No. 7/73 din 3 Februarie 1886, No. 71/417 din 30 Septemvrie 1896, No. 88/485 din 9 Octomvrie 1896, etc.

Apoi, legea bulgară despre bunuri, proprietate şi servitute, din 7 Februarie 1904 prevede că, pe viitor, nu se mai poate dobândì posesiunea mirie, confirmând, prin aceasta, existenţa ei.

Rezultă, deci, că atât doctrina cât şi jurisprudenţa bulgară recunosc că posesiunea mirie a continuat a existà şi în timpul dominaţiunii bulgare în Dobrogea.

* * *

Legea pentru regularea proprietăţii imobiliare în Dobrogea, dela 3 Aprilie 1882, modificată, fără a i se schimbà principiile, prin legile din *10 Martie 1884, 15 Februarie 1885, 11 Iunie 1889, 25 Martie 1893 şi 4 Aprilie 1908*, a urmărit un împătrit scop:

1. Consolidarea dreptului de proprietate.
2. Transformarea posesiunii mirie într'un drept de proprietate absolută, prin răscumpărarea dijmei.
3. Comassarea şi cadastrarea proprietăţilor imobiliare rurale ale Statului şi locuitorilor.
4. Colonizarea Dobrogei cu elemente româneşti din stânga Dunării, prin vânzarea terenurilor Statului.

Spre a se puteà înfăptuì cât mai repede colonizarea Dobrogei, legiuitorul din 1882 a introdus o sumă de dispoziţiuni menite nu numai să atragă în Dobrogea elementul naţional, dar să lipească de solul patriei populaţiunea indigenă.

S'a procedat cu cea mai mare indulgenţă şi cu cel mai larg spirit de equitate la verificarea titlurilor de proprietate şi posesiune ale locuitorilor aflători în Dobrogea, iar emigraţii îşi puteau reclamà pământurile lor şi drepturile lor fiind verificate şi admise, Ministerul Domeniilor îi puneà în posesiune pe cale administrativă, dacă ei reclamaseră sau se restabiliseră cu familiile la căminele lor în termen de un an dela promulgarea legii.

S'au rezervat terenuri pentru vetre de sat, islazuri, plantaţii de păduri, cimitire, şcoale, biserici şi geamii.

Vânzarea pământului către locuitori se făceà pe preţul de 90 lei hectarul, plătibil în 20 ani, câte 4 lei 50 pe an, iar plătindu-se integral înainte, preţul erà de lei 80 hectarul.

Pentru loturile mai mari de 100 hectare se ţineau licitaţiuni, începându-se concurenţa dela 80 lei hectarul.

Agricultorii români cari voiau să cumpere pământ până la 10 hectare, sau să completeze până la această întindere pământurile ce aveau recunoscute, plăteau preţul în termen de 30 ani, câte 3 lei pe hectar pe an.

In baza legii din 3 Aprilie 1882, s'au făcut următoarele lucrări:

1. S'au recunoscut în anul 1882, dar nu s'au parcelat, locuitorilor emigraţi între data recunoaşterii şi aceea a parcelării:

In judeţul Constanţa:	14.300	hectare teren cu tapiu
In judeţul Tulcea:	5.600	hectare teren cu tapiu
Total . .	19.900	hectare.

2. S'au recunoscut în anul 1882 şi s'au parcelat în anul 1885:

In judeţul Constanţa:	115.920	hectare teren cu tapiu
	4.879	hectare vii
In judeţul Tulcea:	60.818	hectare teren cu tapiu
	6.596	hectare vii
Total . .	176.738	hectare tapiu şi
	11.475	hectare vii.

3. S'au parcelat în loturi mici şi mari la împroprietărirea din anii 1885—1887, din teren liber al Statului şi din cel recunoscut dar neparcelat:

In judeţul Constanţa:	219.908	hectare
In judeţul Tulcea:	116.300	hectare
Total . .	336.208	hectare.

4. S'au parcelat în loturi mici şi mari, la împroprietărirea din anii 1888—1891, din terenul liber al Statului şi din cel recunoscut dar neparcelat:

In judeţul Constanţa:	73.440	hectare
In judeţul Tulcea:	2.028	hectare
Total . .	75.468	hectare

5. S'au parcelat în loturi mici şi mari la împroprietărirea din anii 1893—1897, din terenul liber al Statului:

In judeţul Constanţa:	107.185	hectare
In judeţul Tulcea:	19.578	hectare
Total . .	126.763	hectare.

6. S'au revândut în loturi mici şi mari la împroprietărirea din anii 1893—1897, din terenuri deposedate pentru neplata de rate:

In județul Constanța: 31.400 hectare
In județul Tulcea: 3.200 hectare
Total . . 34.600 hectare.

7. S'au parcelat în loturi mici, la împroprietărirea din anii 1904—1907, din terenul liber al Statului și din loturi deposedate:

In județul Constanța: 16.492 hectare
In județul Tulcea: 4.620 hectare
Total . . 21.112 hectare.

8. S'au parcelat în loturi mici, la împroprietărirea din anii 1912—1914, din terenul liber al Statului și din loturi deposedate:

In județul Constanța: 3.767 hectare
In județul Tulcea: 557 hectare
Total . . 4.324 hectare.

Parte din proprietarii tapiurilor, loturilor mici și loturilor mari, parcelate între anii 1885—1914, au fost deposedați de următoarele terenuri:

1. In anul 1889 au fost deposedați, conform art. 14 al legii din 3 Aprilie 1882, pentru neplata ratelor răscumpărării dijmei:

In județul Constanța: posesorii a 4.798 hectare teren cu tapii.
In județul Tulcea: posesorii a 1.467 hectare teren cu tapii.

2. In anul 1892, au fost deposedați, pentru neplata de rate, conform art. 45 al legii din 7 Aprilie 1889, pentru înstrăinarea bunurilor Statului și răscumpărarea embaticurilor:

In județul Constanța: posesorii a 36.718 hectare loturi mici și mari.
In județul Tulcea: posesorii a 2.860 hectare loturi mici și mari.

3. In anii 1902—1904, au fost deposedați, pentru neplata de rate, conform art. 45 al legii din 7 Aprilie 1889 pentru răscumpărarea bunurilor Statului și răscumpărarea embaticurilor:

In județul Constanța: posesorii a 6.193 hectare loturi mici.
In județul Tulcea: posesorii a 682 hectare loturi mici.

4. In anii 1902—1904 au fost deposedați, pentru nestabilire la loturi:

In județul Constanța: posesorii a 48.274 hectare loturi mici și mari.
In Județul Tulcea: posesorii a 14.752 hectare loturi mici și mari.

* * *

In anul 1910, adică după mai bine de 27 ani dela aplicarea legii din 3 Aprilie 1882 pentru regularea proprietății imobiliare în Dobrogea, s'a constatat că multe din dispozițiunile ei fuseseră rău înțelese iar intențiunea legiuitorului fusese rău interpretată.

Afară de aceasta, unele dispozițiuni nu au putut fi traduse în fapt, fiindcă nu corespundeau realității lucrurilor și nevoilor pentru care se introduseseră, așà că se crease o stare de fapt pentru limpezirea căreia erà imperios necesar a se interpretà, modificà și suprimà unele articole, care dădeau naștere la încurcături păgubitoare sau nu se puteau executà.

Astfel, dispozițiunea art. 9, care hotărà că locuitorii cari dispăruseră din Dobrogea până la Aprilie 1883 pierdeau dreptul la posesiunile lor rurale, trebuià înțeleasă că se aplică și acelora cari dispăruseră în urmă, fără gând de reîntoarcere, aceeaș rațiune fiind pentru toți locuitorii cari își părăsiseră pământul în voia întâmplării.

Art. 14, după care Statul intră în stăpânirea terenurilor ai căror titulari recunoscuți nu plătiseră timp de 3 ani mica sumă ce dedeau anual ca preț al răscumpărării, trebuià înțeles numai în felul cum și legiuitorul l-a înțeles, adică Statul să intre în posesiunea acestor locuri pe cale administrativă, fără a fi nevoit să se adreseze justiției pentru fiecare caz în parte, ceeace pentru acte de guvernământ nu se poate înțelege.

Deci, prin legea din 10 Aprilie 1910, s'a interpretat acest articol pentru trecut; iar pentru viitor, adică pentru deposedările ce urmau să se facă după promulgarea acestei legi, s'au indicat forme noui după care să se facă deposedările.

Art. 26 al legii din 3 Aprilie 1882, după care proprietățile Statului trebuiau să se vânză numai acelora cari se stabileau în mod permanent și definitiv în Dobrogea, trebuie înțeles numai în sensul urmărit de legiuitor, care erà călăuzit de dorința de a populà noua provincie cu o cât mai numeroasă populațiune românească.

Preocuparea aceasta a legiuitorului a creat — din cauza unei greșite aplicări a legii și printr'o rea interpretare a dispozițiunilor ei — o stare de lucruri îngrijorătoare. Se impuneà, deci, a se luà grabnice și serioase măsuri de îndreptare.

Chiar dela primele împroprietăriri făcute în Dobrogea—începând cu anul 1885—s'a observat tendința că, pe căi piezișe, să se obțină de către un singur locuitor — care, în cele mai multe cazuri, nici nu erà cultivator de pământ sau econom de vite, loturi mici, luate pe nume de persoane interpuse, pentru care, deși existau atestări ale Primăriilor că sunt stabiliți efectiv în Dobrogea, totuși, un mare număr dintr'înșii nu erau stabiliți în comunele respective, astfel că tendința de colonizare erà zădărnicită prin aceste manopere, grație cărora se îngrămădeau la câteva persoane domenii întinse.

Afară de aceasta, la populațiunea indigenă, căreia, în dorința de a o legà definitiv de pământul patriei, i se vânduse din belșug loturi din proprietățile Statului, existând un curent de a plecà, fără tendința de reîntoarcere, s'a creat pentru mica proprietate rurală o situațiune de drept cu totul anormală, prin aceea că loturile mici, fiind, prin Constituțiune, inalienabile, speculanții cari au avut grija să profite de nevoile celor cari emigrau, le-au acaparat, recurgând la tot felul de acte constitutive de drepturi reale sau personale, prin mijlocirea cărora reușiseră să stăpânească întinse suprafețe formate din astfel de loturi mici, părăsite de foștii cumpărători.

Se găsià, deci, la 1910, în Dobrogea, un însemnat domeniu ieșit din patrimoniul Statului, fără ca el să-și fi îndeplinit menirea, care, în intenția legiuitorului din 1882, fusese de a colonizà Dobrogea și de a fixà la loturi pe cumpărători.

Toate aceste terenuri trebuiau să reintre în patrimoniul Statului, cu destinaţiunea de a servì la împroprietăriri efective şi a satisface nevoile locuitorilor agricultori, români, stabiliţi de ani de zile în Dobrogea, sau cari ar fi vrut să se stabilească deatunci înainte.

Numai în modul acesta se puteà ajunge la desăvârşita regulare a proprietăţii imobiliare rurale în Dobrogea şi la încoronarea operei de colonizare.

Articolul 26 al legii interpretative din 1910 prevede că Ministerul Agriculturii şi Domeniilor are dreptul de a rezilià actele de vânzare, fără somaţiune, punere în întârziere sau judecată şi a deposedà pe cale administrativă pe toţi cumpărătorii de loturi mici, fie până la 10 hectare inclusiv prevăzute în acest articol, fie de 10 hectare combinate cu alte loturi până la suprafaţa totală de 25 hectare, prevăzute în art. 27 al legii din 3 Aprilie 1882, cari nu s'au stabilit în Dobrogea sau cari, deşì stabiliţi, nu vor fi rămas în permanenţă şi efectiv la terenurile cumpărate; precum şi pe acei cari vor fi posedând prin alţii, în bază de procuri, contracte de antihreză, de arendare sau orice fel de acte, sub orice titlu, constitutive de drepturi reale sau personale, asupra unor asemenea loturi.

Stabilirea permanentă şi efectivă în Dobrogea nu se poate dovedì decât prin chitanţele de plata impozitului personal pe tot timpul posesiunii invocate. Orice alt mod de dovadă este prohibit.

Acelaş articol prevede că sunt nule de drept toate înstrăinările făţişe sau deghizate de asemenea loturi şi Ministerul Agriculturii şi Domeniilor poate deposedà pe cale administrativă pe orice alt deţinător decât cumpărătorul primitiv sau moştenitorii săi legali, cari ar posedà aceste terenuri în virtutea oricărui fel de act de înstrăinare cu titlu oneros sau gratuit, fie chiar deghizat sub formă de procuri, contracte de arendare, de antihreză sau orice alte acte constitutive de drepturi reale sau personale.

Se pot arendà, însă numai pe trei ani, terenurile de această natură aparţinând văduvelor sau infirmilor, interzişilor şi minorilor cari au alţi tutori decât unul din părinţi.

Nu dispensează de obligaţiunea de a fi locuit sau de a locuì în Dobrogea, nici funcţiunea proprietarului sau a soţului său, afară de funcţiunea de preot sau învăţător şi de obligaţiunea de a face serviciul militar.

Deposedările făcute de Minister — la data promulgării legii din 1910 — pentru unul din motivele arătate mai sus sunt şi rămân valabile.

Dispoziţiunile acestui articol se aplică tuturor celor ce vor fi cumpărat pe numele lor, sau prin persoane interpuse, mai mult de un lot mic.

In baza art. 26 al legii interpretative din 10 Aprilie 1910, au fost deposedaţi în anul 1910, pentru lipsă dela teren, în judeţul Constanţa, titularii a 20.823 hectare loturi mici şi în judeţul Tulcea titularii a 8.840 hectare loturi mici; iar între anii 1911—1922, tot pentru lipsă, titularii a 1.240 hectare loturi mici în judeţul Constanţa şi a 834 hectare loturi mici în judeţul Tulcea.

Prin art. 22 al legii din 3 Aprilie 1882, legiuitorul voise să creeze un islaz al obştii, în proporţie cu numărul locuitorilor aflaţi în comune şi numai acolo unde Statul aveà pământ; iar prin art. 23 se destinau în mod gratuit, tot proporţional cu numărul locuitorilor, terenuri pentru împăduriri. Amândouă aceste articole n'au corespuns

scopului urmărit de legiuitor, deoarece numărul locuitorilor din sate mărindu-se necontenit, a trebuit, fatal, să se mărească şi vetrele satelor în paguba terenului de islaz, care, la 1910 aproape nu mai existà, iar acolo unde mai rămăsese erà singurul teren liber din care să se facă pe viitor mărirea vetrelor de sat.

Tot astfel şi cu terenurile destinate a servì, în mod gratuit, pentru împădurire: ele serviseră, în cursul vremii, la satisfacerea trebuinţelor de parcelare pentru numeroasele familii româneşti şi în special pentru familiile foştilor luptători din răsboiul 1877—78, cărora li se acordaseră terenuri, în baza legii din 2 Aprilie 1903.

Din cele mai sus arătate, rezultă că, la 1910, dispoziţiunile art. 22 şi 23 ale legii din 3 Aprilie 1882 nu mai corespundeau scopului urmărit şi deci ele trebuiau să fie desfiinţate şi puse, prin art. 24 modificat, în concordanţă nu numai cu starea de fapt existentă la 1910, dar şi cu nevoile de atunci, care, în tot cazul, nu mai erau acelea din timpul când aceste articole fuseseră înscrise în legea din 1882.

Deoarece proprietatea Statului din Dobrogea se împuţinase prin numeroasele vânzări făcute de Stat dela 1882 până la 1906; iar pe de alta, fiindcă se găseau în acea parte a ţării un mare număr de familii agricole care aşteptau noui vânzări, nu se mai puteà încuviinţà vânzarea de loturi mari (10—1000 hectare) prevăzute la art. 27 al legii din 1882, astfel că acest articol trebuià suprimat, ca unul ce nu-şi mai puteà găsì aplicarea în viitor.

Existà, însă, la 1910, o categorie de locuitori, puţini la număr, cari, la data anexării Dobrogei, se ocupau cu creşterea vitelor pe întinsele câmpii Dobrogene. Din diferite împrejurări, ei n'au putut cumpărà loturi mari, aşà că, între anii 1884—1887, când au fost primele vânzări de loturi în Dobrogea, ei au trebuit să se mulţumească cu câte un lot mic pe numele lor, ceeace erà cu totul neîndestulător pentru creşterea numeroaselor lor turme. S'au văzut, deci, siliţi de necesitatea momentului, de a luà loturi mici pe nume de persoane interpuse, loturi pe care le stăpâneau şi la 1910, dar a căror situaţie legală erà cu totul neclară, ei stăpânind întinderi de teren relativ mari, pe nume de persoane străine, dintre care foarte multe inexistente.

Spre a legitimà starea lor precară şi spre a le da putinţa să-şi consolideze drepturile de posesiune şi proprietate, legiuitorul din 1910, a crezut necesar şi echitabil să le acorde favoarea de a le puteà revinde în anumite condiţiuni terenurile pe care, la 1910, le deţineau în mod efectiv şi neîntrerupt, dela cumpărare. Erà într'adevăr şi echitabil şi necesar din punct de vedere naţional să fie ajutaţi şi încurajaţi aceşti locuitori cari, cei dintâi dintre Români, puseseră piciorul în Dobrogea şi cărora, în bună parte, li se datorà avântul economic al acestei provincii: erà firească deci, tendinţa de a se legitimà situaţiunea lor destul de precară la acea epocă.

S'a dispus deci, prin art. 27 al legii din 10 Aprilie 1910, că toţi crescătorii de vite cari, la parcelarea din anii 1884—87, cumpăraseră loturi mici pe nume de persoane interpuse şi cari de atunci şi până la promulgarea legii din 1910 continuaseră a le stăpânì neîntrerupt, dovedind cu originalele chitanţe de plata foncierei şi a ratelor că ei au plătit aceste dări, vor puteà fi recunoscuţi ca proprietari ai loturilor ce stăpânesc, cu obligaţiunea de a plătì câte 100 lei de fiecare hectar ce nu ar fi fost cumpărat pe numele lor propriu şi fără a li se ţine în seamă orice plată ar fi

făcut până la 1910, totală sau parţială, cu privire la loturile dobândite prin persoane interpuse.

S'a numit de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor o Comisiune care a verificat toate loturile ce se găseau în această categorie; iar lucrarea, confirmată de minister, constituie titlul de proprietate pentru deţinătorii de astfel de terenuri şi tot în baza ei au fost executaţi, pe baza legii de urmărire, la plata preţului de lei 100 hectarul. Deciziunile Ministeriale cuprinzând numele economilor de vite, al persoanelor interpuse, al suprafeţelor recunoscute ca proprietăţi a acestor economi şi al localităţii unde se găseau situate loturile, s'au publicat în «Monitorul Oficial».

Preţul erà de lei 100 hectarul, dacă se plăteà în termen de trei ani dela promulgarea legii — 10 Aprilie 1910 —, sau 90 lei hectarul, dacă se plăteà în şase luni dela promulgare.

Persoanele de ale căror nume se serviseră aceşti economi de vite pentru a cumpără loturi mici sunt şi rămân definitiv deposedate, prin efectul acestei legi, de loturile cumpărate pe numele lor: ei n'au nici un fel de acţiune de revendicare sau despăgubire contra Statului.

In baza art. 27 al legii din 10 Aprilie 1910, s'au recunoscut crescătorilor de vite dreptul de proprietate asupra următoarelor terenuri formate din loturi mici, ai căror titulari fuseseră deposedaţi: în judeţul Constanţa 7117 hectare la 101 locuitori.

In judeţul Tulcea: 960 hectare la 19 locuitori.

Prin art. 28 al legii din 10 Aprilie 1910, s'a ridicat preţul de vânzare al hectarului de pământ dela suma de lei 90, cât erà înainte, la sumele de 350, 250 şi 150 lei hectarul, după diferitele calităţi de pământ. Aceste preţuri, faţă cu extraordinarul avânt economic luat, în acel timp, de Dobrogea, erau cu mult inferioare preţurilor reale cu care se vindeau atunci terenurile acolo.

Acestea erau, în trăsături generale, elementele care s'au avut în vedere la interpretarea, în 1910, a unor articole din legea dela 1882, cum şi la modificările şi suprimările altor articole din acea lege, care, după o lungă aplicare, de aproape 28 de ani, s'au arătat a constituì singurele lipsuri şi dispoziţiuni neclare.

* * *

Legea din 10 Aprilie 1910 a suferit oarecari modificări şi completări prin *legea din 5 Maiu 1912*, ale cărei dispoziţiuni esenţiale sunt următoarele:

1. Ministerul Agriculturii şi Domeniilor erà autorizat a vinde pe preţul de 100 lei hectarul, plătibil în 5 ani, până la o întindere de 150 hectare, ofiţerilor cari au făcut campania 1877—78, sau urmaşilor lor în linie directă, loturile ce ei posedau atunci sub diferite titluri şi de care fuseseră deposedaţi.

In baza acestei dispoziţiuni a legii, s'a vândut de Stat în judeţul Constanţa, la 10 ofiţeri veterani, 903 hectare de teren.

2. Funcţionarii publici domiciliaţi efectiv în Dobrogea, cari cumpăraseră loturi mici până la 10 hectare, sau loturi combinate până la 25 hectare, erau dispensaţi de obligaţiunea de a locuì în comuna unde erà situat lotul.

3. Văduvele şi moştenitorii titularilor loturilor mari şi mici, cari — cu excepţiunea prevăzută la punctul precedent — locuiseră permanent şi efectiv la loturile

cumpărate, sunt autorizaţi a vinde loturile lor, în termen de 5 ani dela moartea titularului, sătenilor români cultivatori manuali de pământ. Aceeaş facultate se acordă şi femeilor măritate cu un bărbat care îşi aveà domiciliul în altă parte decât comuna în care erà situat lotul.

La expirarea termenului de 5 ani, în cazul când nu s'a uzat de susmenţionata facultate, lotul intră de drept în stăpânirea Statului, pe cale administrativă.

4. Pământurile improductive ale Statului, înfundate în proprietăţi străine, se pot vinde de Minister proprietarilor în a căror proprietăţi se găsesc înfundate, iar în cazul când proprietarii refuză cumpărarea acestor terenuri improductive, ele se vor vinde ca bunuri mici, prin licitaţie.

* * *

Menţionăm, în treacăt, că, pentru aplicarea principiilor legii din 3 Aprilie 1882 şi a micilor modificări ce le-a suferit prin legea din 10 Martie 1884, s'a întocmit un regulament, publicat în «Monitorul Oficial» din 8 Iunie 1884. Acest regulament tratează despre măsurătoarea, parcelarea şi împărţirea atât a pământurilor recunoscute de către Comisiunea de verificare cât şi a celor destinate a fi vândute, din pământul rămas pe seama Statului.

* * *

O legiuire de netăgăduită însemnătate din punct de vedere al înfăptuirii tendinţei de a se naţionalizà solul Dobrogei este *legea din 2 Aprilie 1903* pentru acordarea de pământuri în Dobrogea luptătorilor din răsboiul 1877—1878 (veterani).

Se împlinise un sfert de veac de când se anexase la România provincia transdanubiană a Dobrogei. Pentru a asigurà proprietatea acestei provincii şi contopirea ei cu patria-mumă, ţara îşi impusese tot felul de sacrificii. Măreţul pod de peste Dunăre şi ridicarea portului Constanţa, atât de necesar înfloririi comerţului român, cum şi o serie de legi menite a asigurà proprietatea acestui teritoriu românesc dintre Dunăre şi Marea Neagră erau o dovadă vie de sforţările noastre pentru a atinge un ideal patriotic.

Preocuparea de căpetenie a tuturor bunilor români a fost de a face din Dobrogea una din cele mai înfloritoare provincii ale României.

Erà firesc şi echitabil ca aceia cari îşi expuseseră vieaţa lor pentru independenţa Ţării să se bucure de oarecare înlesnire întru dobândirea pământului de hrană în această provincie.

Luptătorii din răsboiul neatârnării au cerut să li se dea pământuri de hrană, nu numai celor cari sunt săteni, dar şi celor dela oraşe, cari îşi luau legământul de a cultivà ei înşişi pământul ce li se concedà.

Această cerere a fost găsită dreaptă şi vrednică de a fi luată în seamă.

Prin *legea din 2 Aprilie 1903*, se dispune ca luptătorii cari au participat la răsboiul 1877—1878 ca grade inferioare, fie ei săteni sau orăşeni, să poată dobândì câte 8 hectare pământ de hrană — dacă nu mai posedă astfel de pământ — pe care îl vor plăti prin anuităţi în timp de 60 ani, socotind pământul a 80 lei hectarul şi cu o dobândă de 4% pe an.

In art. 3 al acestei legi se prevăd avantajele excepţionale ce se acordă veteranilor şi anume: scutiri de impozite pe 5 ani de zile; ajutor pentru a-şi clădì case; procurarea gratuită a lemnăriei necesare casei şi instalaţiunii, cum şi a vitelor şi instrumentelor agricole strict necesare.

Pământurile astfel obţinute nu se pot nici înstrăinà nici ipotecà, timp de 30 ani. Orice act de înstrăinare făţişă ori deghizată este nul şi neavenit.

In schimbul înlesnirilor acordate, legea prevede şi anume obligaţiuni: de a cultivà ei înşişi pământul ce li se atribuie şi de a plantà pe o parte din locul de casă pomi roditori, sau duzi, primiţi gratuit din pepinierele Statului.

Spre a se asigurà stricta aplicare a legii, s'au prevăzut anumite sancţiuni, atât pentru a asigurà respectarea îndatoririlor ce le sunt impuse, cât şi pentru plata regulată a ratelor de răscumpărare şi despăgubire.

Legea din 2 Martie 1916. Cheltuiala ce se făcuse de Stat, în conformitate cu dispoziţiunile legii din 2 Aprilie 1903, pentru cei aproape 4500 veterani şi anume 1700 în judeţul Tulcea şi 2650 în judeţul Constanţa, începând dela 1903, a fost de lei 2.413.826,54 bani.

Această sumă, care s'a dat prin mai multe credite anume deschise într'acest scop, se descompune astfel:

1.	Pentru	construirea a 655 case	Lei	507.033,—
2.	»	biserici, şcoale şi puţuri.	»	20.480,—
3.	»	procurare de seminţe.	»	43.500,—
4.	»	repararea caselor.	»	88.700,—
5.	»	procurare de animale şi anume pentru 1442 perechi boi.	»	556.187,10
	»	944 perechi cai	»	372.369,45
6.	»	procurarea a 2367 căruţe.	»	537.968,55
7.	»	» a 2850 pluguri.	»	151.467,95
8.	»	» a 2900 grape	»	136.120,45
		Total.	Lei	2.413.826,50

Bineînţeles că, faţă de starea precară în care se găseau, la 1916, veteranii, împrăştiaţi în mijlocul unei populaţiuni care adesea îi priveà cu ostilitate, Statul nu puteà să le pretindă restituirea sumelor avansate, pe care le lăsase necerute până la 1916.

A fi cerut restituirea acestor avansuri, ar fi însemnat ca, pe de o parte să fie reduşi — cea mai mare parte din ei — în starea precară materială în care se aflaseră la început, iar pe de altă parte, mulţi dintre veterani, decedând în decursul timpului, ar fi fost nedrept şi în tot cazul neechitabil a urmărì la plată pe moştenitorii lor.

S'a pretins acestor foşti luptători ca, la o vârstă care apropià bătrâneţele, să vie să colonizeze o provincie, li s'a cerut să rupă cu tot trecutul lor, prin aceea că li s'a impus obligaţiunea de a se stabili în mod efectiv în satele Dobrogene, li s'a cerut să plătească prin anuităţi valoarea pământurilor date, se cuveneà deci a li se uşurà traiul şi a li se asigurà pe cât posibil buna lor stare, desfiinţând aceste grele datorii, care, dealtfel, nu s'ar fi putut realizà decât slăbind aceeace se dorise a se face cu aceşti coloni-plugari, vrednici de toată solicitudinea.

De notat, însă, că, în interval de 13 ani — dela 1903 până la 1916 — o întindere de teren de circa 50.000 hectare fusese distribuită veteranilor, iar la 1916 cererile de împroprietărire ale acestor locuitori deveniseră foarte restrânse, ceeace înseamnă că toți cei cărora Statul le dăduse și pământ de hrană și celelalte înlesniri au fost aproape în întregime satisfăcuți.

Deaceea, prin legea din 2 Martie 1916, s'au abrogat dispozițiunile prin care se acordau veteranilor ajutoare în bani sau în natură.

Și pentrucă, între avantajele citate mai sus, se cuprindeà și locul de casă, iar comunele, în baza legii din 1 Maiu 1904, pentru organizarea comunelor rurale, refuzau de a mai acordà luptătorilor locuri de casă, s'a găsit necesar, în 1916, să se adaoge un alineat la art. 1 al legii din 2 Aprilie 1903, în puterea căruia comunele urbane și rurale să fie obligate a cedà în mod gratuit locuri de casă — câte 1500 m. p. — din vetrele lor, tuturor luptătorilor împroprietăriți, pe baza acestei legi, cum și copiilor lor cari vor dobândì loturi de cultură în baza legii din 3 Aprilie 1882.

Se menționează că, din cele peste 45.000 hectare date veteranilor, s'au reluat la Stat, prin deposedarea celor ce nu s'au stabilit la loturi, peste: 8000 hectare în județul Constanța și 5000 hectare în județul Tulcea.

* * *

O altă categorie de locuitori cărora s'a căutat a li se face înlesniri prin împroprietărirea în Dobrogea sunt *subofițerii reangajați.*

Legile prin care li se acordà aceste înlesniri sunt:

Legea din 9 Ianuarie 1888,
Legea din 15 Martie 1906,
Legea din 1 Aprilie 1908,
Legea din 4 Ianuarie 1912,
Legea din 21 Aprilie 1913.

In baza acestei din urmă legi, reangajatul admis pentru împroprietărire gratuită, primià în plină proprietate, însă condițional: 7 hectare pământ de cultură pe moșiile Statului din partea stângă a Dunării ori în interiorul Dobrogei, sau 20 hectare pe linia de frontieră a Dobrogei.

Pe lângă pământul de cultură, reangajatul primià și un loc de casă, în vatra comunei în întindere de 2.500 m. p.

Pământurile de casă și de hrană, dobândite în virtutea acestei legi, nu se pot înstrăinà, nici ipotecà, timp de 30 ani, dela data punerii în posesie a reangajatului.

In timpul celor 30 de ani, orice act care, pe față ori în mod deghizat, ar ascunde o înstrăinare oprită de lege, este nul și de nul efect.

Loturile de pământ concedate în baza acestei legi sunt indivizibile.

Fetele nu pot fi înzestrate decât dacă se dă întregul lot unei singure fete; iar în caz de moarte a proprietarului, moștenitorii săi sunt ținuți să stăpânească lotul în devălmășie până la împlinirea celor 30 de ani prevăzuți mai sus.

O deosebire esențială între legile pentru împroprietărirea sub-ofițerilor reangajați și celelalte legi de împroprietărire în Dobrogea (veterani, etc.) constă în aceea

că, pentru nici una din dispozițiunile prohibitive prevăzute în legile de împroprietărirea subofițerilor, nu există în lege vreo sancțiune, în caz de nerespectare.

* * *

Legea din 24 Martie 1916, pentru determinarea părții Statului în islazurile din Dobrogea Veche. In baza legii din 3 Aprilie 1882, Statul vânduse, în Dobrogea Veche, la diferite epoce, loturi la locuitorii plugari, loturi care în regulă generală, se parcelaseră de inginerii Statului în două diviziuni, din care una pentru cultură, iar cealaltă islaz în indiviziune, delimitat pentru toți cumpărătorii de loturi, în bloc și într'un singur poligon.

In decursul timpului, însă, Statul, prin aplicarea diferitelor dispozițiuni de lege, care îi dădeau dreptul să deposedeze — pentru anumite motive — pe locuitori de loturile ce cumpăraseră, a devenit proprietar codevălmaș pe porțiunile pe care locuitorii deposedați le aveau în islazul în indiviziune.

Statul, însă, în majoritatea cazurilor, nu puteà uzà de dreptul său de coproprietate, din cauză că locuitorii îi lăsau în stăpânire terenurile cele mai accidentate și mai fără valoare pe care arendașii Statului nu le puteau folosì.

Această stare de indiviziune aduceà o vădită pagubă Statului, nu numai din punct de vedere al intereselor bănești. Ea produceà un efect cu mult mai grav, care se resfrângeà direct asupra locuitorilor din sate prin aceea că distrăgeà din domeniul Statului o însemnată întindere de teren care din cauza stării de indiviziune nu puteà fi distribuită în loturi la agricultorii români stabiliți în Dobrogea, nici la veteranii războiului independenței, cari solicitau împroprietărirea în baza legii din 2 Aprilie 1903 și nici — mai ales — fiilor de veterani, elementele cele mai viguroase pentru naționalizatea solului.

Pe de altă parte, prin vânzări succesive, dela 1882 până la 1903, patrimoniul exclusiv al Statului se redusese simțitor, așà că încetarea acestei stări de indiviziune se impuneà în mod imperios, pentru mărirea disponibilităților de teren al Statului, destinat la împroprietărire și colonizare.

A executà, însă, această eșire din indiviziune după normele fixate de dreptul comun, ar fi însemnat să nu se termine timp îndelungat cu alegerea părților cuvenite Statului, știute fiind dificultățile ce se întâmpină în această privință cu minorii, interzișii, absenții, femeile măritate etc.

Prin legea din 24 Martie 1916 s'a prevăzut, deci, o procedură sumară, grație căreia, într'un timp relativ scurt, se poate alege, cu toate garanțiile necesare, partea de islaz ce se cuvine locuitorilor și Statului.

Notăm că, în această privință, stabilirea drepturilor de proprietate ale Statului și locuitorilor se face fără nici un fel de dificultate, căci ele se dovedesc cu actele de parcelare, care, conform legii din 3 Aprilie 1882, sunt considerate ca sentințe judecătorești definitive și opozabile tuturor.

S'a prevăzut în lege că împărțeala nu se poate face decât în natură și această dispozițiune se explică prin însăși natura obiectului ce se împarte, care fiind pământ bun de cultură, urmează să se vânză în loturi locuitorilor din satele respective.

Călăuzit de ideia că în nici un caz locuitorii să nu fie păgubiți, legiuitorul din 1916 a dispus că aceleași drepturi pe care le are Statul să fie recunoscute și sătenilor, ori decâte ori vor voì să ceară determinarea porțiunii cuvenite lor în islaz.

* * *

Legea din 7 Aprilie 1889 pentru înstrăinarea bunurilor Statului și răscumpărarea embaticurilor, în articolele 6 și 45, cuprinde dispozițiuni care se aplică și în Dobrogea.

Articolul 6 autoriză guvernul a vinde, ca bunuri mici, locurile virane, casele, prăvăliile, locurile înfundate în proprietăți străine, viile, livezile, grădinile, morile, pivele și orice alte asemenea bunuri mici și ecarete izolate; iar art. 45 prevede deposedarea pe cale administrativă a titularilor de loturi, cari nu vor fi achitat la timp două rate pentru plata terenului.

Cei cari posedă loturi mai mari de 10 hectare le puteau vinde prin bună învoială în condițiunile următoare:

1. Să justifice plata către Stat a tuturor ratelor, până la ziua vânzării.
2. Noul cumpărător să fie Român.
3. Transmiterea să fi fost aprobată de Minister.

Când prețul acestor pământuri ar fi achitat integral, vânzarea către români se puteà face și fără autorizarea Ministerului.

* * *

Legea din 21 Martie 1909, autoriză Ministerul Agriculturii și Domeniilor să dobândească, prin rezilierea vânzărilor sau prin cumpărări, terenurile locuitorilor din Dobrogea cari voiau să emigreze.

Situațiunea care a determinat această lege erà următoarea:

Un mare număr de locuitori de origină rusă, proprietari de terenuri în Dobrogea, voind să emigreze în Siberia, unde li se făgăduiseră mari întinderi de teren, doriau să-și înstrăineze pământurile lor deacì.

Unii dintr'înșii erau proprietari pe bază de tapiuri, alții cumpăraseră dela Stat pământuri în loturi mici de câte 10 hectare. Erà de mare interes ca aceste pământuri să nu intre în stăpânirea unor persoane necunoscute, ci Statul, cumpărându-le, să le revândă la Români.

Și atunci, prin legea din 21 Martie 1909, s'a dispus ca Ministerul Agriculturii și Domeniilor să fie autorizat a rezilià contractele de vânzări de loturi și să cumpere pământurile recunoscute locuitorilor pe bază de tapiuri.

Pământurile cumpărate astfel de Stat s'au vândut nu numai în loturi de 10 hectare, ci de orice întindere, pentru a se puteà stabilì în Dobrogea și cultivatori dispuși a face o cultură mai intensă decât aceea pe care o făceau posesorii de loturi mici.

In baza acestei legi, Statul a cumpărat:

In județul Constanța: 351 hectare tapiuri și loturi.
In județul Tulcea: 661 » » » »

* * *

Situațiunea recapitulativă a terenurilor ai căror titulari au fost deposedați — pe baza a diferite dispozițiuni legale, ca: neplată sau lipsă dela lot — terenuri care, apoi, au fost, fie redate titularilor, fie revândute la diferiți locuitori, este aproximativ următoarea:

JUDEȚUL CONSTANȚA

Țapiuri deposedate în anul 1889	4.798	hectare
Loturi » » 1892	36.718	»
» » » 1902/1904 (Art. 45)	6.193	»
» » » » (Art. 26)	48.274	»
» » » 1910	20.823	»
» » » 1911	1.150	»
» » » 1911/922	1.240	»
Loturi deposedate dela veterani	7.936	»
» cumpărate dela emigranți	351	»
Total	127.483	hectare

Din această suprafață s'a revândut în anul 1893	31.400	hectare
S'a revândut la veterani și însurăței în anul 1904/1914	13.745	»
S'a revândut la crescători de vite în anul 1910/1915	7.117	»
S'a revândut la ofițeri veterani	903	»
S'a redat la veterani grade inferioare	160	»
» » în anii 1904/1910	24.886	»
» » în anul 1911	990	»
» » în anii 1911/922	2.926	»
Total	82.127	hectare

Teren rămas la Stat din deposedări	45.356	hectare
Teren liber, de pășune, impropriu pentru cultură, islaz, inundabil etc.	20.643	»
Totalul terenului domenial	65.999	hectare

JUDEȚUL TULCEA

Tapiuri deposedate în anul 1889	1.467	hectare
Loturi » » 1892	2.860	»
» » anii 1902/904 (Art. 45)	682	»
» » » » (Art. 26)	14.572	»
» » anul 1910	8.840	»
» » » 1911	2.270	»
» » anii 1911/922	834	»
» » dela veterani	5.168	»
» cumpărate dela emigrați	616	»
Total	37.309	hectare

Din această suprafaţă s'a revândut în anul 1893	3.200	hectare
S'a revândut la veterani şi însurăţei în 1904/914	11.027	»
S'a revândut la crescătorii de vite în anul 1910/915	960	»
S'a redat la veterani	64	»
S'a redat la veterani în anii 1904/910	3.412	»
» » » » 1911	2.130	»
» » » » 1911/922	1.280	»
Total. . .	22.073	hectare
Teren rămas la Stat din deposedări	15.236	hectare
» liber, de păşune, impropriu pentru cultură, islaz, inundabil, etc.	20.176	»
Totalul terenului domenial . . .	35.412	hectare

In sfârşit, ultimele două legi care se ocupă de terenurile din Dobrogea Veche sunt:

1. *Legea din 17 Iulie 1921 pentru reforma agrară în Vechiul Regat.*

Art. 125, alin. 3 şi 4 ale acestei legi, abrogă dispoziţiunile legilor 3 Aprilie 1882 şi 10 Aprilie 1910, privitoare la înstrăinarea cu titlu oneros sau gratuit a loturilor mici din Dobrogea veche, nemai impunând pe viitor condiţiunea ca titularul unui lot mic să fie muncitor manual de pământ, stabilit efectiv la localitate şi menţinând numai condiţiunea cetăţeniei române.

2. *Legea din 13 Martie 1925 privitoare la înstrăinarea loturilor dobândite prin împroprietărire.*

Art. 1 al acestei legi dispune — între altele — că pământul dobândit de săteni prin împroprietărire nu poate fi vândut decât sub rezerva exercitării dreptului de preemţiune al Statului, iar pământul intrat în patrimoniul Statului prin exercitarea acestui drept se va vinde de Stat numai sătenilor îndreptăţiţi şi cari nu au fost împroprietăriţi.

Art. 2 al aceleiaşi legi dispune că, în cazul când Casa Centrala a Improprietăririi nu va exercità dreptul de preemţiune, săteanul proprietar este liber a dispune de pământul său, însă numai în condiţiunile următoare:

1. Cumpărătorii loturilor să fie cetăţeni români, muncitori de pământ, sau absolvenţi ai unei şcoli de agricultură şi să aibă domiciliul în comuna în care se află lotul ce cumpără.

2. Loturile nu se pot înstrăinà decât în suprafaţa lor totală.

3. Vânzarea nu se poate face decât după cinci ani dela data la care deţinătorul a obţinut titlu definitiv de proprietate, pe baza achitării integrale a preţului lotului.

4. Cumpărătorul să nu aibă în proprietatea sa mai mult de 25 hectare teren cultivabil, întindere în care se socoteşte atât ceeace stăpâneşte cât şi ceeace voeşte să cumpere.

In aceleaşi condiţiuni sunt valabile donaţiunile şi înzestrările.

Instituţiunile culturale recunoscute persoane morale, obştiile şi cooperativele agricole pot cumpărà în fiecare comună cel mult 25 hectare pentru a fi întrebuinţate în scopuri culturale sau de interes obştesc, însă numai cu autorizaţia Casei Centrale de Improprietărire.

Experienţa făcută în Dobrogea veche a slujit în bună parte la alcătuirea legii pentru organizarea Dobrogei Nouă (cap. VI) din 22 Aprilie 1924, lege în baza căreia se face actualmente verificarea titlurilor de proprietate în judeţele Durostor şi Caliacra.

PROPRIETATEA IMOBILIARĂ RURALĂ DIN DOBROGEA

CONDIȚIUNEA EI JURIDICĂ ÎN LEGISLAȚIA OTOMANĂ, ROMÂNĂ ȘI BULGARĂ

DE

IOAN N. ROMAN

I

O colecție de regule, întocmită, probabil, sub domnia uzurpatorului Basilisc, sau puțin după aceea, — deci către sfârșitul secolului V, — sub titlu: «*Libri βασιλικῶν, Statuta imperatorum, Leges Constantini, Theodossii et Leonis*», fusese, după cât se pare, mult răspândită, pe timpul împăraților creștini, printre clericii diferitelor popoare orientale, cari exercitau de multe ori, precum se știe, pe lângă puteri de ordine spirituală, și atribuțiuni judecătorești.

S'a dat acestei colecții o mare importanță în evul mediu; iar în 1880 a fost scoasă într'o magistrală ediție, la Leipzig, de Sachau și Burns. Ni s'au păstrat din ea traduceri în limbile siriacă, georgiană și armeană; iar împrejurarea că s'au păstrat și traduceri în limba arabă a făcut pe Schaw să afirme,—desigur cu insuficientă documentare,—că pe vremea aceea (înainte de epoca lui Mahomet) se predau și se explicau în seminariile arabe și turcești Codul și Digestele lui Justinian, ca și în Universitățile europene. Cu mai multă moderațiune și pentru o epocă ceva mai apropiată, Loewenklau susține cam aceeaș părere în privința răspândirii printre clericii arabi a Codului Justinian, după care mai există o deosebită traducere în limba arabă.

Cât se va fi propagat știința dreptului roman, pe atunci la apogeul dezvoltării sale, printre popoarele orientale nesupuse Imperiului roman, și în ce măsură această știință va fi influențat mentalitatea acelor popoare, e greu de precizat; dar chiar traducerile mai sus menționate, — pe lângă care vor mai fi fost și altele rămase necunoscute, — dovedesc că și pe atunci penetrațiunea se făceà în toate limbile și în toate direcțiile; și n'ar fi nimic de mirare ca unele concepții din această admirabilă știință a dreptului roman să fi impresionat pe unii și să fi rămas în conștiința arabă la epoca la care genialul cioban și conducător de caravană al bogatei văduve Kadigè, care a fost Mahomet, își începeà opera sa religioasă sub injoncțiuni divine și inspirațiuni, uneori difuze și incoherente; după cum tot așà, în aceiași conștiință și în acelaș chip, au pătruns și au rămas dogme, parabole, anecdote, etc. din vechiul și noul testament, uneori obliterate și diforme, de care se fac numeroase mențiuni în Coran.

Chiar dacă ne-am închipuì că pe atunci — în cei dintâi secoli ai erei creştine — n'ar fi existat raporturi intelectuale între popoare (ceeace e şi absurd şi fals), cel puţin dela 1453 încoace, după cucerirea Constantinopolului, trebuie să convenim că lumea islamică s'a găsit faţă în faţă cu lumea romană-bizantină, şi că cele două lumi şi cele două civilizaţii din acel moment s'au influenţat reciproc. Or, este în istorie o lege ce nu cunoaşte excepţiune: Când o civilizaţie în floarea maturităţii sale, vine în contact cu o civilizaţie copilărească sau decrepită, aceasta din urmă trebuie să dispară.

Civilizaţia arabă aveà, în unele privinţe, vechimea şi dezvoltarea ei, fără a se puteà comparà cu civilizaţia romană şi bizantină, al căreia cel mai grandios exponent erà tocmai ştiinţa dreptului. Dar nici măcar cu această civilizaţie arabă nu veneà în contact civilizaţia romano-bizantină, ci cu civilizaţia Turcilor lui Mahomet II din Adrianopol şi din Asia Mică. Turcii erau, desigur, popor tânăr, viguros, fanatic; dar de o civilizaţie turcească nu puteà fi nici pe atunci vorba. Amintita lege istorică urmà deci să-şi producă efectele. Turcii au putut cucerì Constantinopolul, dar au trebuit în cele din urmă să se plece în faţa civilizaţiei superioare a celor învinşi. S'a întâmplat adică şi cu ei ceeace, aproape o mie de ani mai înainte, la căderea Romei, se întâmplase cu Herulii lui Odoacru, cu Ostrogoţii lui Teodoric şi cu Vizigoţii lui Alaric. (Să nu uităm că Teodoric încercase chiar reconstituirea Imperiului roman de Apus, iar «Breviarul» lui Alaric, aşà sărac şi inform cum erà, formà *raţiunea scrisă* nu numai pentru Italia, ci şi pentru tot Sudul Franţei, până în secolul XII). Turcii nu s'au atins nici chiar de dreptul cutumiar al Statelor creştine cucerite, drept ce se alcătuià din aşà zisele *leges colonariae*, *νόμος γεωργικός*, adaptate unor trebuinţe sociale mult mai grosiere şi mult deosebite de starea socială a oraşelor şi claselor superioare.

Deci, oricând, înainte sau după căderea Constantinopolului, s'ar fi întâmplat contactul de ideologie între lumea romană-bizantină şi lumea musulmană, influenţarea acestei din urmă de civilizaţia superioară a celei dintâi rămâne un fapt cert, ce se poate verificà chiar şi în ordinea de idei ce ne preocupă, cu privire la proprietatea imobiliară rurală. Sunt, în adevăr, asemănări isbitoare de concepţii în privinţa dreptului de proprietate şi exerciţiului acestui drept, dar mai cu seamă în privinţa distincţiunii dintre proprietatea publică şi privată, care nu lasă nici o îndoială că lumea musulmană a adoptat concepţia romană-bizantină, fără a puteà ascunde împrumutul sub masca unei terminologii deosebite şi fără a-l puteà pune cu totul la adăpost sub prestigiul egidei religioasă a Coranului ori a Şeriatului.

* * *

Codul proprietăţii fonciare otomane din 7 Ramazan 1274 (21 Aprilie 1858) clasează pământul Turciei în cinci categorii: *mülk*, *miriè*, *mevkufè*, *metrukè* şi *mevat*.

Pământurile *mülk* sunt acele ce aparţin în chipul cel mai absolut proprietarilor lor. Sunt deci pământurile pe care Romanii le numiau «*plenum dominium*», «*dominium ex jure quiritium*», proprietate absolută, individuală, cu întreitul drept: *utendi*, *fruendi et abutendi*, ce-l are asupră-i proprietarul.

Origina acestor proprietăţi trebuie căutată la epoca marilor cuceriri, când Sultanii se credeau obligaţi a răsplătì meritele civile, şi mai ales militare, concesionând

celor cari se distingeau, întinderi mari de teren, numite *iktà*, adevărate *fief*-uri, cărora li-se spuneà *timar*-uri, când aveau un venit mai mic de 20.000 de piastri și *ziamet*-uri, când aveau un venit mai mare. *Iktà*-lele, fie că erau *timar*-uri, fie că erau *ziamet*-uri, erau uneori concesionate *în plină proprietate*, cu această mențiune specială, și atunci intrau ca proprietate *mülk* în patrimoniul concesionarului, și alteori erau concesionate *numai ca folosință*. In ambele cazuri, beneficiarii le exploatau la fel, concedându-le la rândul lor cultivatorilor de pământ și percepând, în folosul lor, atât taxa inițială *(muadjelè)*, cât și *dijma* anuală din recoltă, de care va mai fi vorba. In anul hegirei 1255 (= 1839) s'a întâmplat însă ca *iktà*-lele *(timar* sau *ziamet)* având de obiect *numai folosința*, să fie desființate pur și simplu, — beneficiarii lor inițiali fiind de mult încetați din viață, — iar taxele și dijma datorită de posesori să rămână a fi plătite la început fermierilor impozitelor (*muhassili și multezimi*), mai târziu fiscului *(beit-ul-mal)* și în sfârșit cadastrului *(defterhanè)*. Din contra, *iktà*-lele concedate în plină proprietate au rămas respectate și formează până în prezent principala sursă de pământuri *mülk*, la care ar mai fi să se adaoge terenurile numite *erasi-i-kharadjiè*, adică terenurile lăsate în plină proprietate locuitorilor nemusulmani învinși, cu obligațiunea de a plătì «*haraciul*», ce se puteà percepe, după trebuințele Statului sau lăcomia guvernanților, și de două ori pe an, și puteà ajunge până la jumătatea recoltei!

Cum se vede, terenuri *mülk* erau și sunt numai acele pe care Sultanii le declarau formal ca atare. Sultanii, suverani de drept divin, ca urmași ai marilor Califi, exercitând puterea temporală prin instituția *Viziratului* și cea spirituală prin a *Șeik-Islam*-ului, aveau cele mai întinse puteri și drepturi în această privință. E destul să amintim faptul că în 1885, pentru anumite calcule politice, Sultanul Abdul-Hamid a transformat, printr'un *hatti-humaiun*, întreaga detențiune *miriè* din Rumelia-Orientală în proprietate absolută, *mülk*, în favoarea detentorilor ei, ceeace a avut ca rezultat faptul că în Bulgaria de mai târziu,—cum am remarcat în mai multe rânduri,—însăș Inalta Curte de Casație dela Sofia a trebuit să distingă două regimuri de proprietate deosebite: unul al *proprietății absolute*, în Rumelia-Orientală, și altul al *posesiunii miriè*, în restul Bulgariei.

Tot bunuri *mülk* sunt terenurile și construcțiunile din interiorul satelor *(kura)* și orașelor *(kassabat)*, cum și plantațiile făcute de cineva cu bună credință pe teren străin, și de care poate dispune cu același drept cu care poate dispune de averea sa mobilă sau de bani, cari deasemenea sunt bunuri *mülk*. Și trebuie să adăogăm că legea civilă nu se ocupă de aceste bunuri *mülk*, decât întrucât formează obiect de contracte civile. Transmisiunea lor însă prin acte de ultimă voință, succesiunile ab-intestat în care se găsesc astfel de bunuri, cum și alte acte de dispoziție, rămân supuse legii și procedurii din cărțile de jurisprudență religioasă, *fikh*.

A doua categorie de terenuri rurale sunt pământurile *miriè*, domeniul public, proprietatea Statului. Acestea sunt câmpurile, locurile de adăpost și de pășune, de vară și de iarnă, pădurile și alte domenii, a căror folosință se dă în arendă de guvern. Cei cari dobândesc aceste posesiuni, primesc un titlu numit *tapù*, învestit cu *tughrà*-ua imperială, în schimbul unei plăți anticipate, *muadjelè*, și *dijmei* anuale, în natură, din recoltă.

Proprietatea *miriè* corespunde lui *ager publicus* roman, iar detentorii cu *tapù*, cari plătesc o taxă inițială și apoi dijma anuală fiscului din recoltă, sunt exact acei «possessores» romani, *cum jus in agro vectigali*.

Tapu

Altă categorie de terenuri pe care codul proprietății fonciare o distinge sunt terenurile *mevkufè* sau *vakuf*. Ea își are origina în sentimentul înăscut al milei și în obligațiunea binefacerei *zekiet*, pe care Coranul o impune, ca una din principalele îndatoriri, dreptcredincioșilor.

«*Vakf*» însemnează, etimologicește, a legà, a constrânge la nemișcare, a imobilizà; iar *vakuf*-urile sunt convertirea bunurilor *mülk* sau *miriè* în bunuri de mână moartă, adică în bunuri al căror venit să profite instituțiunilor religioase ori de binefacere.

De aci rezultă că sunt două feluri de proprietăți *vakuf*: 1. acele cari au fost la origine *mülk* și au devenit *vakuf*, prin îndeplinirea formalităților prescrise de legea religioasă, aparținând deci *în plină proprietate* administrațiunii *vakuf*-urilor, pendinte de ministerul *Evkaf*-urilor și fiind în totul supuse prescripțiunilor legii religioase; 2. acele cari au fost la origină *miriè* și apoi convertite în *vakuf*-uri (numite *erasi-i-mevkufè)*, de către detentorii lor cu *tapù*, cu sau fără autorizația Statului, transmițând instituțiunilor beneficiare *numai dreptul de folosință* și fiind guvernate de legea civilă prin chiar faptul că nuda proprietate *(rakkaba)* continuă să rămână Statului.

A patra categorie de pământuri rurale sunt cele *metrukè*, adică cele «*abandonate*» uzului public, care nu pot formà obiectul unui drept de posesiune sau proprietate particulară și sunt de două feluri: 1. cele lăsate la dispoziția unuia sau mai multor sate, *(mahmiè)*, protejate de Profet, cum sunt pădurile *baltalâc*, ce nu pot fi tăiate decât de comunele cărora le aparțin «ab antiquo», ariile în aceleași condiții, ce nu pot fi vândute, arate ori construite, islazurile comunale, etc.; 2. cele întrebuințate de întreaga populație *(merefekè)*, cum sunt căile publice, piețele publice, bâlciurile, locurile de rugăciune, etc., care nu pot fi apropriate de nimeni individual și sunt extra-commercium, inalienabile și imprescriptibile.

In fine, ultima categorie este a pământurilor *mevat*, proprietate «*moartă*», nelocuită și necultivată, locuri deșerte, un fel de *res nullius*, despre care Codul spune că «neaflându-se în posesiunea nimănui și nefiind lăsate și afectate populațiunii, se întind departe de comune și sate, la o depărtare de unde vocea omenească nu se poate auzì dela un punct extrem al locurilor locuite, adică la o depărtare de o milă și jumătate, sau aproape o jumătate de oră».

Profetul a zis că «acel care dă viață unui pământ mort, devine proprietarul lui» și «acel care vivifică un pământ ce nu este proprietatea nimănui, are asupră-i cele mai multe drepturi».

Cu toate aceste, legea civilă pune ocupantului obligațiunea de a încunoștiințà autoritatea și, în anumite condiții, porțiunea de teren *mevat* «vivificată» de el prin arături, semănături, înconjurare cu ziduri sau diguri, canalizare sau înșănțuire pentru irigații, îi poate fi recunoscută chiar ca proprietate *mülk*.

II

Această simplă enumerare a categoriilor principale de pământuri, fără a intrà în detalii, în diviziuni și subdiviziuni, și fără a insistà asupra surselor dreptului și școalelor în onoare în diferitele regiuni ale Turciei, ori asupra organizării judecătorești propriuzise,

regulelor procedurale și de competență ce trebuesc observate, etc., vădește o incontestabilă complicațiune în chipul de a fi așezată proprietatea rurală în dreptul otoman.

E dela sine înțeles că această complicațiune nu aveà sorți de a rămâneà în legislația română, unde concepția plinei proprietăți erà admisă de toată lumea, mai mult ca o consacrare a unei vechi stări de fapt, decât în respectul unor arhaice amintiri istorice.

E drept, dealtfel, că noi nu am găsit în Dobrogea toate felurile de proprietate pe care Codul otoman, principial, le distinge, iar unele din cele găsite erau cu totul asemănătoare celor admise de moravurile și legile noastre. Astfel, n'am găsit proprietatea *mevat*, «vivificată» cu știrea și învoirea autorităților, care să fi creiat drepturi în favoarea ocupanților, nici măcar în delta Dunării (regiune ce, dealtminteri, împreună cu triunghiul Dunavățului, a fost multă vreme evacuată de locuitori pe timpul răsboaielor rusoturce); apoi proprietatea *metrukè* destinată uzului public (drumurile, piețele, etc.), erà cunoscută și respectată și la noi, ca pretutindeni; tot așà bunurile *vakuf* sau *mevkufè* erau în definitiv bunuri de mână moartă, consistând în general din clădiri *mülk*, — prăvălii, cafenele, etc., — donate geamiilor (căci instituții de binefacere: spitale, ospicii, etc. nu erau în Dobrogea sub Turci).

Drept vorbind, noi am găsit în Dobrogea proprietate *mülk*, locurile, clădirile și plantațiile din interiorul satelor și orașelor, proprietate absolută, *plenum dominium*) și proprietate *miriè*, (ogoarele, miriștile, locurile de pășune, etc., într'un cuvânt proprietatea rurală, aparținând domeniului public, — singura care ne interesează în studiul de față).

Legiuitorul român nu a simțit nevoia să se ocupe de cea dintâi, întrucât, afară de nume, nu prezentà nimic deosebit în concepția și condiția ei juridică; în privința celei de a doua, el a voit să unifice regimul proprietății rurale pe toată întinderea țării, transformând detențiunea *miriè* în proprietate absolută, — aceasta nu numai în interesul populațiunii românești, care încă de pe atunci alcătuià grupul etnic cel mai important, dar chiar și în interesul populațiunii musulmane, care să nu se creadă că a primit reforma din 1882 numai din spirit de oarbă supunere către autoritate și fără o bună înțelegere — fie și instinctivă — a avantajelor serioase ce înfățișà pentru ea suprimarea dijmei, izvor de abuzuri și samavolnicii.

N'a fost, de sigur, numai o simplă întâmplare că, pe când Remus Opreanu, primul prefect de Constanța, studià chipul cel mai înțelept de organizare politică și administrativă a provinciei, Dimitrie Ghica, primul prefect de Tulcea, studià la rândul său și traduceà, în prescurtare, probabil după Aristarki-Bey, dispozițiunile Codului proprietății fonciare otomane din 1858.

Legea de organizare a Dobrogei din 3 Aprilie 1880, pe care M. Kogâlniceanu, ministru de interne, o numeà cu mândrie «Constituția Dobrogei», dispuneà prin art. 11 că «până la regularea definitivă a proprietății și posesiunii imobiliare în Dobrogea, această proprietate și posesiune se dobândește, se conservă, se transmite și se pierde conform legilor otomane în vigoare până la 13 Aprilie 1877».

Dispozițiunea din articolul imediat următor (12) că «*în Dobrogea dijma în natură rămâne desființată și înlocuită printr'o dare bănească, ce se va hotărî printr'o lege specială*», dovedește până la evidență că chestiunea proprietății imobiliare rurale din Dobrogea, erà studiată la epoca aceea și guvernul se hotărîse asupra soluționării ei.

Dealtmintrelea tot atunci, la 5 Iunie 1880, s'a întocmit un regulament pentru constatarea și verificarea titlurilor de proprietate și posesiune imobiliară rurală în Dobrogea, instituindu-se în fiecare plasă câte o *comisiune de plasă*, compusă din administratorul local, un delegat al Administrațiunii Domeniilor și primarul fiecărei comune, cu însărcinarea de a strânge titlurile de proprietate și posesiune ale pământurilor rurale și a le înaintà unei a doua comisiuni, *comisiunii centrale*, de verificare, din București, compusă dintr'un delegat al Administrațiunii Domeniilor, un delegat al Ministerului de Interne și un delegat al Ministerului de Justiție, pe lângă care mai puteà asistà, cu vot deliberativ, un membru al Administrațiunii Domeniilor, mai având ca atașați pe impiegatul turc trimes de guvernul otoman cu registrele archivei imperiale și un translator de limba turcă; iar această *comisiune centrală* examinà dosarele primite dela *comisiunile de plasă*, confruntând titlurile prezentate cu registrele arhivei imperiale, verificându-le și admițându-le sau respingându-le, după cum erà cazul; tot această *comisiune centrală* determinà întinderea vetrei satului și a islazului comunal și, acolo unde nu se găsià pădure, decideà, pentru fiecare localitate, întinderea de pământ destinată a fi împădurită.

După aceste măsuri pregătitoare, la 23 Februarie 1882, s'a putut venì înaintea Camerei cu proiectul de lege pentru regularea proprietății imobiliare rurale dobrogene.

«Pincipala dispozițiune a acestei legi, aceea care face chiar baza ei» — zicea profesorul universitar C. Nacu, raportorul, — «este de a se asemănà proprietatea rurală din Dobrogea cu aceea care există în celelalte părți ale României».

Mai departe, el arată că România se bucură, în această privință, de legile societăților cele mai bine organizate; că prin modul simplu cum sunt create drepturile reale, proprietatea în țara noastră nu este în acea stare de confuziune, ca pe acelaș pământ să se exercite diferite drepturi; că facilitatea cu care se face circulația bunurilor pune pe oricine în situație de a dobândì proprietate prin muncă și economie; că legea îngrădește dreptul de proprietate cu toate garanțiile și cu tot respectul; că Constituția a făcut din dreptul de proprietate rurală un drept de cetățenie, refuzându-l celui care nu se bucură de calitatea de român; și, în sfârșit, că Statul urmărește în Dobrogea o idee *economică*: aceea de a vinde plugarilor, în loturi, domeniile sale, și o idee *politică*: aceea de a face să se populeze Dobrogea cu cât mai mulți cultivatori români.

* * *

«Dela promulgarea legei de față», — zice art. 1, revenind asupra dispozițiunii art. 11 din legea dela 3 Martie 1880, menționat mai sus, — «proprietatea din Dobrogea de orice natură, se dobândește, se conservă, se transmite și se pierde *conform legilor în vigoare în România de dincoace de Dunăre* și a dispozițiunilor speciale prevăzute în legea de față».

Acesta e primul articol al legii din 3 Aprilie 1882 pentru regularea proprietății în Dobrogea și totodată prima dispoziție în sensul *unificării* regimului ei.

In ce privește *persoanele*, art. 2 dispune că «*numai Românii* pot dobândì proprietate rurală imobiară»; dar adaogă imediat că «*Românii de origină*, cari, conform art. 9 din Constituțiune, pot dobândì *recunoașterea*, fără stagiu și printr'un simplu vot al Adunărilor, au acelaș drept»; — și, în sfârșit, că «*cultivatorii*, stabiliți în Dobrogea la

promulgarea legii de față *sunt considerați ca Români* și se bucură de acelaș drept»; — adică două dispozițiuni, de ordine oarecum constituțională, care creiază două noui categorii de «cetățeni-dobrogeni», — cel puțin în privința dreptului de a dobândì proprietate rurală, — dispozițiuni nu se poate mai bine venite, pentrucă una legà de pământul Dobrogei pe *cultivatorii de pământ* —element util propășirii sale economice — și cealaltă constituià cel mai puternic îndemn pentru plugarii și crescătorii de vite români, — cei mai mulți ardeleni, — din cele trei județe de sud ale Basarabiei, pe care autoritățile române le predau celor rusești concomitent cu luarea în primire a Dobrogei, să vină cu turmele lor numeroase și să se așeze pe șesurile acestei noui provincii românești, cu bogate și întinse locuri de pășune, ca un element într'adevăr indispensabil prosperității sale de mai târziu.

Drepturile de proprietate absolută *(mülk)* și cele de posesiune imobiliară rurală *(miriè)*, dobândite conform legilor de mai înainte, au fost respectate (art. 3), iar titlurile emanate dela autoritățile otomane și actele de posesiune admise de comisiunea centrală asigurau detentorilor dreptul de posesiune, eliberându-li-se în schimb titluri noui, fără nici o taxă de timbru și înregistrare (art. 4).

Ca să se vadă în ce chip larg s'a procedat în această privință, când a fost vorba de recunoașterea drepturilor dobândite de particulari, vom amintì încă trei dispozițiuni ale legii:

1. Aceea după care cei ale căror titluri au fost respinse de comisiune puteau atacà deciziunile sale cu apel la Tribunal, care puteà admite *și proba cu martori* în dovedirea pretențiunilor lor (art. 6);

2. aceea după care cei cari *nu s'au prezentat la comisiunea centrală* puteau încă, în termen de șease luni, să-și constitue un titlu de posesiune *prin orice mijloc de dovadă*, iar încheerile comisiunii *mai erau supuse apelului* la Tribunal, procedura fiind cu totul *gratuită* (art. 7);

3. și în fine aceea după care emigrații, cari au părăsit locurile lor, își puteau încă reclamà pământurile, și drepturile lor fiind verificate și admise, Ministerul Domeniilor erà obligat a-i pune în posesiune pe cale administrativă, întrucât ei au reclamat și s'au restabilit cu familiile la căminurile lor, în termen de un an dela promulgarea legii, (art. 9) — și să se noteze că aceasta erà *a treia prelungire* de câte un an ce li se dădeà!

Cea mai importantă dispozițiune a legii rămâne însă cea din art. 11 (repetarea dispozițiunii art. 12 din legea organizării Dobrogei din 3 Aprilie 1880), după care «*dijma pământului se desființează prin răscumpărare și cu modul acesta posesorii capătă deplină proprietate pe pământurile posedate*», — cea mai importantă dispozițiune, pentrucă numai deființarea dijmei operează în principiu și de fapt transformarea detențiunii *miriè* în proprietate absolută, *mülk*.

Legea fixà dela început și prețul răscumpărării dijmei la *55 lei de hectar*, care aveà să se plătească în timp de 15 ani: câte trei lei de hectar în primii 5 ani și câte patru în ultimii 10.

După doi ani însă, în 1884, textul a fost modificat, prelungindu-se perioada răscumpărării dela 15 la 20 de ani și micșorându-se ratele la câte doi lei de hectar pe primii 5 ani și la câte trei pe ultimii 15. Mai mult, s'a prevăzut atunci, în textul art. 21, modificat, că «acei ce vor cedà Statului o treime din pământul ce li s'a recunoscut sunt

liberați de plata răscumpărării dijmei pentru restul de două treimi», cu obligațiunea de a face declarațiunea cesiunii în termen de doi ani, adică până în 1886.

Erà și aceasta o dispozițiune de favoare pentru vechea populație a Dobrogei, deoarece prețul hectarului fiind fixat la 90 lei (art.28) și răscumpărarea dijmei la *55 lei*, însemnează că valoarea nudei proprietăți *(rakkaba)* sau a dijmei perpetue, care aparțineà Statului, a fost fixată, cu drept cuvânt, *la mai mult de jumătatea valoarei terenului*, așà încât s'ar fi putut pretinde detentorilor să cedere Statului *cel puțin jumătate din terenurile posedate*, pentru a deveni proprietari absoluți pe cealaltă jumătate; — și totuș legiuitorul, cum am văzut, s'a mulțumit cu cesionarea *numai a unei treimi*, pentru a transformà în proprietate absolută celelalte două treimi.

S'a prevăzut însă în lege (art. 14) că «acei cari nu vor plătì dreptul de răscumpărare în timp de trei ani pierd în folosul Statului dreptul la pământ». Această dispozițiune, dreaptă și echitabilă, o găsim și în Codul proprietății fonciare otoman, (art. 68 și urm.) care pune detentorilor cu *tapù* obligațiunea de a nu lăsà terenurile ce dețin necultivate timp de trei ani, fără scuză legală, *sub sancțiunea deposedării*, — iar scuzele legale sunt numai: odihna pământului, în chip cu totul excepțional și după localitate, inundațiile și captivitatea posesorului în timp de răsboiu.

Rămâneau astfel proprietate absolută a Statului, constituind domeniul său în Dobrogea: locurile și clădirile care au aparținut guvernului otoman înainte de 11 Aprilie 1877; pădurile, afară de cele recunoscute particularilor sau destinate a se da comunelor; minele, lacurile, bălțile, canalurile și pescăriile de orice natură, și pământurile emigraților cari nu s'au înapoiat la căminurile lor și nu le-au reclamat în termen de un an dela promulgarea legii (art. 16), la care se adăugà 1/3 cedată de unii detentori, pentru răscumpărerea dijmei.

S'au delimitat apoi pământurile cuvenite locuitorilor de cele ale Statului (art. 17), întrunindu-se la un loc terenurile risipite în mai multe părți (art. 18) și s'a proclamat principiul că locuitorii au dreptul să-și adape vitele în toate apele și că nici o piedică nu se poate pune, prin delimitare, la acest drept (art. 19).

Legea se ocupă apoi de comunele rurale și cătunele existente la acea epocă și de cele ce se vor înființà de Stat pe pământul său, dispunând să li se lase o porțiune suficientă de teren pentru vatra satului și pentru cimitir și cedându-se gratuit fiecărui cătun până la 10 hectare pentru școală și fiecărei comune câte 10 hectare pentru întreținerea bisericelor sau geamiilor (art. 20). Deasemenea, s'a dispus însemnarea razei comunelor urbane cu pietre și șanțuri, prevăzându-se și posibilitatea extinderii lor prin concesiuni de pământuri ale Statului, gratuit sau cu plată (art. 21). In fine, alte două măsuri excelente: *prima*, înființarea de islazuri pe lângă vetrele tuturor satelor în ființă sau celor ce aveau să se înființeze, potrivit cu numărul locuitorilor și luându-se de bază un hectar maximum de fiecare familie (art. 22); *a doua*, cedarea, în localitățile unde Statul aveà păduri, a unor porțiuni, în raport cu numărul locuitorilor, luându-se de bază un hectar maximum de locuință, cu destinația de a servì drept *păduri comunale*, iar în regiunile unde Statul nu aveà păduri, cedarea de întinderi de tereu de aceiași mărime și după aceleași baze, punându-li-se locuitorilor obligațiunea de a plantà sub direcția agenților silvici ai Statului (care aveà să le pună la dispoziție și sământa necesară) și

comunelor obligațiunea de a prevedeà în bugetele lor personalul necesar pentru paza plantațiunilor.

Prima măsură a și dat rezultate; — și dacă chestiunea islazurilor ar fi fost atunci studiată și soluționată în întregul ei, ținându-se seama de neajunsurile scoase la iveală de împroprietărirea dela 1864, desigur rezultatele ar fi fost și mai apreciabile. Cât despre a doua măsură, a înființării de *păduri comunale*, ea a căzut, din nenorocire, de a doua zi, în desuetudine, și, cu toate măsurile și precauțiunile luate de legiuitor, nici o comună n'a prevăzut în buget sumele necesare pentru personalul de paza plantațiilor, nici un prefect nu le-a înscris din oficiu, nici un primar, nici un agent silvic, — nimeni, n'a luat nici o măsură și n'a avut nici o inițiativă; așà încât locuitorii nu au putut trage avantagiile ce se puteau aștepta dela aceste păduri comunale, iar Dobrogea a rămas până astăzi cu aceiași înfățișare aridă, de stepă. (Cel puțin dacă de aci înainte s'ar face ceva în această direcție!)...

Legea mai dispune, în sfârșit, că pământurile cuvenite Statului se pot vinde (art. 25), în care scop aveau să se rezerve loturi de trei până la zece hectare, în jurul vetrelor de sat și plantațiilor comunale, pentru a fi vândute cu preferință cultivatorilor cari aveau să se așeze prin sate sau cătune noui, cu autorizația guvernului (art. 26), rămânând ca celelalte pământuri să fie vândute în loturi dela 10 la 1.000 hectare (art. 27).

Prețul unui hectar, cum am arătat, s'a fixat *la 90 lei*, plătibili în 15 rate anuale de câte 6 lei de hectar; apoi (în 1884) pentru agricultorii cari ar voì să cumpere pământ până la 10 hectare, sau să completeze până la această întindere pământurile ce aveau recunoscute, s'a decis să plătească numai câte 4,50 lei de hectar pe timp de 20 ani, — dispozițiune, care dela 1889 s'a generalizat pentru toată lumea (art. 28), iar dacă plata se făceà integral și cu anticipație, prețul hectarului erà numai de 80 de lei.

Familiilor agricole care aveau să se stabilească în Dobrogea, li se făceà o scutire de dări pe timp de trei ani și chiar plata ratelor pământului începeà după expirarea acestui termen (art. 29).

S'a mai dispus ca, timp de 15 ani, proprietatea imobiliară rurală să nu poată fi înstrăinată decât către Stat, comună sau un locuitor din comună fără pământ; apoi ca cei cari aveau mai mult de 25 hectare să poată înstrăinà în totul sau în parte prisosul către persoanele îndreptățite să cumpere; în sfârșit, că până la răscumpărarea completă a dijmei, înstrăinările să nu fie valabile fără autorizarea guvernului (art. 30); dar dela 1889 dispozițiunile dela aliniatul 1 și 2 ale acestui text au fost suprimate, rămânând în vigoare numai dispozițiunea ultimului aliniat, după care, până la completa achitare a răscumpărării dijmei, înstrăinarea pământurilor *miriè*, să nu fie valabilă fără autorizarea Ministerului Domenilor, și numai întrucât aceste înstrăinări vor fi fost făcute către persoanele care îndeplineau condițiunile art. 2 din lege, privitoare la drepturile lor cetățenești.

Legea din 3 Aprilie 1882, cu modificările ce i s'au adus prin legea din 10 Martie 1884, a fost pusă în aplicare prin regulamentul din 5 Iunie 1884; și putem spune că rezultatele obținute, atât din punct de vedere economic cât și din punct de vedere național, sunt mulțumitoare.

III

Ajunşi la o vieaţă autonomă şi apoi la independenţă, după mai bine de patru veacuri şi jumătate de robie sub Turci, în epoca la care şi noi ne-am redobândit neatârnarea, Bulgarii, după cum am mai spus-o, n'au simţit nevoia de a schimbà fundamental regimul proprietăţii, cum am făcut-o noi, poate şi din cauza că concepţia otomană în această privinţă erà oarecum şi concepţia lor tradiţională. E drept că ei au legiferat mult în această materie dela 1878 încoace, dar toată legiferarea lor s'a inspirat numai din consideraţiuni politice, economice şi fiscale, fără a se atinge de concepţia dreptului în sine.

Ucazurile No. 33 (din 24 Iulie 1879), 810 (din 1 Noembrie 1882) şi 846 (din 14 Octombrie 1883) cuprind numai regule de procedură sumară pentru repunerea emigraţilor reîntorşi la căminuri în posesiunea bunurilor lor.

Pravilele provizorii judecătoreşti (din 24 August 1878) prescriu normele de urmat în diferendele privitoare la bunurile Statului şi instituţiunilor pioase, la grevarea şi înstrăinarea lor; şi o lege ulterioară (din 14 Iunie 1880) completează acele norme, obligând pe procurori să pună concluzii în toate procesele relative la aceste categorii de bunuri şi pe judecătorii de ocol să înainteze tribunalelor respective, pentru confirmare, actele autentificate de ei. (Hristu D. Beleff, autorul unui cod adnotat din 1891, observă, cu drept cuvânt, că bunurile la cari se referă aceste pravile şi suplimentul lor sunt pământurile *miriè* şi *mevkufè).*

Constituţia din 16 Aprilie 1879 se mărgineşte a spune, în art. 51, că «bunurile Statului aparţin Principatului bulgar», adăugând imediat că «de ele nu se pot bucurà nici Prinţul nici rudele sale», (spre deosebire de Turcia autocratică, unde Sultanul puteà dispune de ele în chip suveran), iar art. 63 decide că «toate bunurile imobile cari se găsesc în Principat, chiar dacă aparţin străinilor, sunt sub imperiul legilor bulgare». Şi cu toate că Constituţia s'a mai modificat la 15 Maiu 1893 şi 11 Iunie 1911, nici o schimbare nu s'a făcut şi nici un adaos nu s'a adus textelor privitoare la proprietate.

Legea pentru colonizarea pământurilor nelocuite (din 31 Mai 1880) se mărgineşte a autorizà guvernul să deà Bulgarilor din alte ţări câte 30 până la 60 *donum*-uri pământ de cultură, şi islaz în raport cu numărul de vite ce posedau, având însă grija să precizeze că ei nu devin proprietari *(pâlni sobstveniţi)*, ci numai posesori *(pritejateli)* asupra acelor terenuri, şi încă numai după 10 ani dela aşezarea lor, aşà încât de fapt de abià în 1902, prin o lege specială, li s'a recunoscut un drept de posesiune embaticară, *miriè*, — *(«sobstvenost»)*.

Printr'un jurnal al comisariatului rus din 2 August 1879 s'a interzis reîntoarcerea Cerkezilor şi Tătarilor emigraţi şi apoi s'a decis, prin legea din 23 Decemvrie 1880, ca terenurile lor să fie restituite vechilor detentori, «despoiaţi» de ele, (autorităţi sau particulari), stipulându-se însă printr'o altă lege (din 1 Martie 1883) că acele terenuri îşi păstrează mai departe vechiul lor caracter *miriè*.

Deasemenea, prin legea pentru îmbunătăţirea stării populaţiunii agricole de pe pământurile gospodăreşti şi ciflicești din 17 Decemvrie 1880, modificată în 1883 şi apoi abrogată prin legea pământurilor gospodăreşti şi ciflicești din 5 Februarie 1885 (modificată şi ea la 15 Decemvrie 1890) se dispune exproprierea vechilor detentori

turci de o parte a ciflicurilor lor și vinderea porțiunilor expropriate plugarilor bulgari cari le-au cultivat câtva timp mai înainte, precizându-se de astădată că vechii detentori expropriați devin proprietari absoluți *(pâlni sobstveniți)* pe porțiunea neexpropriată, fără ca însă cultivatorii bulgari, așezați pe porțiunea exproriată, să devină și ei proprietari absoluți ai terenurilor cumpărate, înainte de achitarea integrală a prețului, cu dreptul pentru Stat de a-i deposedà pentru neplată.

Legea din 5 Februarie 1885, pentru determinarea pământurilor de cultură și pășunelor, cuprinde numai dispozițiuni de ordin administrativ.

Legea din 3 Ianuarie 1893 hotărăște înlocuirea vechilor titluri turcești *(«tapù»)* cu titluri bulgărești *(«creposni aktove»)*, adică traducerea celor dintâi în limba Statului. O altă lege, din 18 Maiu 1901, menținând *dijma*, (caracterul esențial și distinctiv al proprietății *miriè)*, dispune să nu se mai perceapă în natură, ci în bani.

Pentru o mai completă enumerare a legiuirilor bulgare relative la proprietate, cercetătorii vor consultà cu folos studiul d-lui A. N. Pineta «Regimul bunurilor imobiliare în Dobrogea nouă», unde vor găsì și o succintă, dar conștiincioasă analiză a lor. Noi vom mai menționà numai câteva legi, de dată mai recentă, pentru a învederà că și mai târziu concepția dreptului de proprietate, în legislația bulgară, a rămas aceeaș.

Astfel, vom mai menționà legea notarilor și judecătorilor de pace, cari fac acte de notariat, din 31 Ianuarie 1885; — legea pentru vânzările făcute prin acte private de bunurile imobile ale supușilor bulgari și străini emigrați, din 18 Decemvrie 1888;— legea pădurilor, din 25 Februarie 1904; — legea pentru privilegii și ipoteci din 19 Ianuarie 1908, modificată și completată prin legea din 5 Februarie 1910, — toate legi ale căror titluri chiar indică suficient conținutul lor; și vom spune apoi câteva cuvinte asupra altor două legi în legătură cu ideia ce ne preocupă și anume: legea pentru prescripțiune, din 18 Decemvrie 1897 și legea pentru bunuri, proprietate și servituți, din 27 Ianuarie 1904.

Legea pentru prescripțiune are 54 de articole. La cap. I *«dispozițiuni generale»* se definește prescripțiunea ca «un mijloc de dobândire a unui drept, sau de liberare de obligațiune prin trecerea unui timp determinat și sub condițiunile stabilite de lege» (art. 1); se adaugă apoi că «pentru dobândirea prin prescripțiune este indispensabilă posesiunea legală», explicându-se că «posesiunea e legală când este permanentă, neîntreruptă, neturburată, publică, neîndoelnică și cu intențiunea de a deține lucrul ca al său propriu» (art. 2). In textele următoare se legiferează principiile generale: că «nu se poate renunță la prescripțiune decât când este dejà dobândită» (art. 3); că «acela ce nu poate înstrăinà, nu poate renunță la prescripțiune» (art. 4); că «judecătorul nu poate din oficiu să aplice prescripțiunea, dacă partea nu voește să uzeze de ea» (art. 5); că «prescripțiunea se poate invocà chiar și în instanța de apel, dacă acela ce are dreptul să o invoace nu a renunțat la ea» (art. 6); că «renunțarea poate fi expresă sau tacită» (art. 7); că și «creditorii și orice persoane interesate o pot invocà» (art. 8); că «prescripțiunea nu se aplică lucrurilor în afară de comerț» (art. 9); și că «Statul, județele și comunele pentru proprietățile lor particulare precum și toate persoanele juridice sunt supuse prescripțiunii și pot uzà de dânsa, ca și persoanele particulare» (art. 10).

Cap. II tratează despre «*cauzele cari împiedecă sau suspendă cursul prescripțiunii*» și cap. III despre «*cauzele cari întrerup cursul ei*». Cap. IV, cel din urmă, fixează «*timpul necesar prescripțiunii*», care se socotește pe zile întregi, nu pe ore, și în prescripțiunile mai scurte, pe luni, luna se socotește totdeauna de 30 de zile (art. 27). «Pentru dobândirea prin prescripțiune a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobiliare și altor drepturi reale, — zice art. 29, — este indispensabil ca lucrurile să fie posedate cu bună-credință și just titlu timp de 10 ani», — buna-credință presupunându-se și fiind suficient ca ea să fi existat la epoca dobândirii posesiunii (art. 31). Pentru dobândirea dreptului de proprietate și altor drepturi reale prin prescripțiune, fără just titlu și fără bună credință, se cer 20 de ani (art. 34). «In privința bunurilor mișcătoare prin natura lor și a hârtiilor de valoare la purtător, posesiunea înlocuește, în favoarea terțiilor de bună credință, titlul juridic» (art. 35), fără ca regula să se aplice universalităților de bunuri mobiliare. Restul dispozițiunilor legii se ocupă de prescripțiile scurte și de stingerea acțiunilor; iar la «*dispozițiunile transitorii*», în art. 52 se lămurește că «prescripțiunea dobândită înainte de publicarea acestei legi» (adică înainte de 30 Ianuarie 1898, când a apărut în «*Dărjaven Westnic*», («Monitorul Oficial» bulgar) «se va regulà după legile în vigoare până atunci, chiar când este invocată în justiție sub imperiul legii de față», adăugându-se, în art. 53, că «regulele prescripțiunii prevăzute în prezenta lege nu se pot aplicà prescripțiunilor cari au început a curge sub vechea lege, decât în cazul când pentru împlinirea prescripțiunii după legea veche se cereà un termen mai lung decât acela care este prevăzut în prezenta lege».

Vom observà, în legătură cu dispozițiunile acestei legi, că în dreptul otoman prescripțiunea *(murur-i-zeman)* nu este un mod de a dobândì proprietatea; că prescripțiunea dă drept posesorului numai la o excepțiune în contra acțiunilor în revendicare ce n'au fost introduse și exercitate în timp util, fără scuză valabilă; că posesiunea cerută pentru prescripțiune, — în regulă generală de 15 ani, — este redusă pentru terenurile *miriè* la 10 ani și sporită pentru cele *vakuf* la 36 ani; că însă defendorul nu se mai poate prevalà de beneficiul excepțiunii prescripției, de îndată ce mărturisește că n'a început posesiunea și n'a continuat-o cu bună-credință; și, înfine, că nici în aceste condiții nu se poate prescrie decât *dreptul de folosință* al detentorului neglijent, nu și dreptul nudei proprietăți *(rakkaba)*, care nu-i aparține și este imprescriptibil, ca și proprietatea *metrukè*.

A doua lege pe care vom analiza-o pe scurt, — legea despre bunuri, proprietate și servituți, promulgată cu decretul No. 16 din 27 Ianuarie 1904 și publicată în «*Dărjaven Westnic*» No. 29 din 7 Februarie 1904, care s'ar cuvenì să fie însuș sediul materiei în chestiunea ce ne preocupă, — cuprinde 326 de articole și este împărțită în patru părți.

Partea I (art. 1—28) tratează: «*despre deosebirea bunurilor*», pe cari le împarte în bunuri imobile și mobile. Cele dintâiu sunt imobile sau prin natura lor, sau prin destinație, sau prin obiectul la care se aplică (art. 2); cele de al doilea sunt mobile prin natura lor, sau prin lege (art. 11). In raport cu persoanele, și unele și altele aparțin sau Statului, sau județelor, sau comunelor, sau instituțiilor publice, sau persoanelor juridice, sau, înfine, particularilor.

Partea II (art. 29—154) tratează «*despre proprietate*», pe care o defineşte «dreptul de a se folosì şi de a dispune de lucruri în chip absolut, întru atât întrucât nu se face cu ele vreo întrebuinţare pe care legile şi regulamentele o interzic» (art. 29). In privinţa acestei proprietăţi legea enumeră apoi următoarele «*dispoziţiuni generale*»: Producţiunile ştiinţifice, literare şi artistice aparţin autorilor lor, după regulele stabilite prin legi speciale (art. 30); nimeni nu poate fi forţat să cedeze proprietatea sa, decât pentru cauză de utilitate publică şi după plata prealabilă a unei drepte despăgubiri (art. 31); proprietarul unui lucru are dreptul de a cere înapoierea lui dela oricare posesor sau deţinător (art. 32); proprietatea pământului cuprinde proprietatea suprafeţei şi a tot ce se găseşte deasupra şi dedesubtul ei (art. 33); şi, în fine câteva alte dispoziţiuni privitoare la hotărnicia şi împrejmuirea proprietăţilor (art. 34—38). Mai departe, se legiferează regimul apelor (art. 39—52) şi se dispune despre coproprietate şi ieşirea din indiviziune (art. 53—63), despre ocupaţiune (art. 64—72), despre dreptul de accesiune asupra celor produse de lucru (art. 73—75), despre dreptul de accesiune asupra celor încorporate şi unite la lucru (art. 76—108) şi despre mărginirea dreptului de proprietate în folosul bunurilor imobile învecinate (art. 109—154).

Partea III (art. 155—300) tratează «*despre servituţi*» şi anume despre servituţile personale (uzufructul, uzul şi abitaţiunea) şi despre servituţile fonciare, fie stabilite prin lege (cum ar fi primirea apelor ce curg în chip natural din fondurile superioare), fie stabilite prin acţiunea omului (cum ar fi dreptul de trecere, de vedere, de aducerea şi de luarea apei), reglementând în acelaş timp exerciţiul şi extincţiunea tuturor acestor servituţi.

Partea IV (art. 301—326) tratează «*despre posesiune*» considerată sub toate aspectele ei, cu toate consecinţele la cari poate duce şi acţiunile la cari poate da naştere.

Am insistat în adins mai mult asupra acestei legi, care tratează şi reglementează în chip amănunţit *dreptul de proprietate* şi *posesiunea*, pentrucă, cum am mai spus-o, socotim că numai acì, — întrucât Constituţia nu se opune, — erà locul ca Statul bulgar, renunţând în favoarea detentorilor privaţi la drepturile sale de nud-proprietar, să fi transformat, printr'un text formal şi categoric, care să nu lase nici o îndoială, detenţiunea emfiteotică, *miriè*, în proprietate absolută, *plenum dominium*, *mülk*, — ceeace însă n'a făcut-o, şi n'a făcut-o pentrucă nu aveà interes să o facă, ba chiar aveà interes să n'o facă, — după cum n'a făcut-o prin nici o altă lege.

* * *

Dar fiindcă totuş cei interesaţi, într'o laborioasă dar sterilă campanie, au susţinut contrariul, fără însă a fi putut invocà un singur text pozitiv, învinovăţind legiuitorul român că ar fi nedreptăţit pe detentorii de pământuri rurale din Cadrilater şi i-ar fi «despoiat» pur şi simplu de $^1/_3$ a drepturilor lor legalmente câştigate,—credem util a arătà care a fost jurisprudenţa celei mai înalte instanţe judecătoreşti bulgare în această materie.

Inalta Curte de Casaţie dela Sofia, în ambele ei secţiuni, a decis, în chip constant, că deosebirea dintre proprietatea «mülk» *şi detenţiunea* «miriè», *subzistă în legislaţia bulgară şi că Codul proprietăţii fonciare otoman (= legea pământurilor) nefiind abrogat, are încă în Principat (acum Regat) toată puterea de aplicabilitate.*

Astfel, prin Deciziunile No. 217 din 15 Decemvrie 1889 și 332 din 7 Septemvrie 1890, ea a hotărât că proprietatea rurală din Bulgaria și-a păstrat organizația și caracterul primitiv de proprietate *miriè*; iar prin Decizia cu No. 346 din 13 Noemvrie 1891, revenind asupra chestiunii, lămurește că în Bulgaria propriu-zisă *nimic nu s'a schimbat din vechile condițiuni ale proprietății rurale, care a rămas și continuă să fie* «miriè», *spre deosebire de ceeace s'a petrecut în Rumelia-Orientală, unde Sultnnul, ca șef al Statului, prin decretul din 15 Iulie 1885, a convertit posesiunea imobiliară* «miriè» *în proprietate absolută*, «mülk», — fapt de care am mai menționat.

E interesant cum aceeaş Inaltă Curte, prin o altă Decizie, cu No. 303, din 24 Octomvrie 1890, critică și casează o decizie a Curții de Apel din Rusciuk, care încercase să stabilească, prin o serie de considerente, cu argumente trase din diferite legi, că după eliberarea Principatului, legiuitorul bulgar ar fi abandonat distincțiunea dintre pământurile *mülk* și *miriè («stopanski i pravitelstveni zemi»)*, și e aproape amuzant cum mustră și cum ceartă pe instanța de fond pentru această *erezie juridică* și pentru nesupunerea ei la normele pe cari ea, — Curtea de Casație, — ca înaltă instanță de control și de interpretare, le-a dat în repetate rânduri instanțelor de fond, hotărînd aplicabilitatea dispozițiunilor din Codul proprietății fonciare otoman în toate dispozițiunile lui, deci și în privința deosebirilor ce face între diferitele categorii de pământuri.

«Inalta Curte de Casație, — zice Decizia amintită, — după ce a ascultat raportul, lămuririle orale ale părților și concluziile procurorului în soluționarea procesului, a luat în considerație că e cu totul *anormală* considerațiunea Curții de Apel din Rusciuk, că diferitele categorii de proprietate imobiliară, așa cum le stabilește art. 1 din legea pământurilor (= Codul proprietății fonciare otoman) nu ar mai fi în vigoare, și că toate acele categorii de bunuri imobiliare ar fi devenit proprietate deplină *(«pâlna sobstvenost»)* a persoanelor particulare sau juridice, în virtutea legii pentru pământurile gospodărești și ciflicești, legii pentru colonizarea pământurilor nepopulate din Bulgaria, și altor legi.

«Asemenea părere pentru existența sau abrogarea celei mai esențiale părți a celei mai importante legi existente la noi, care regulează cea mai mare parte a bunurilor imobiliare situate pe teritoriul Principatului, *este în flagrantă contrazicere cu legile în vigoare și cu întreaga practică a Inaltei Curți de Casație*, căreia singure îi este dat să supravegheze la stricta executare a legilor și la corecta lor aplicare de către instanțele judecătorești din Principat (art. 5 din legea de organizare judecătorească) și căreia toate aceste instanțe judecătorești îi datoresc supunere în interpretarea exactului spirit al legilor (art. 30 din suplimentul pravilelor provizorii judecătorești).

«Cu toate acestea, Curtea de Apel din Rusciuk, în soluționarea acestui proces, a nesocotit în chip evident datoria ce-i pune legea de a se supune hotărârilor date de Inalta Curte de Casație în interpretarea strictă a legilor, cum și în interpretarea art. 1 al. 2 și 3 din legea pământurilor.

In realitate, nici una din legile speciale citate de Curtea de Apel din Rusciuk nu are și nu poate aveà puterea de a abrogà diferitele categorii de proprietate imobiliară stabilite de art. 1 din legea pământurilor și să convertească aceste categorii în deplină proprietate («pâlna sobstvenost») *a persoanelor particulare sau juridice.*

«Afară de aceasta, sensul cuvintelor «*pritejanie*», «*sobstvenost*» și «*pâlna sobstvenost*» nu este unul și acelaș. Primul cuvânt designează a doua și a treia categorie de bunuri imobiliare din art. 1 al legii pământurilor *(miriè* și *mevkufè)*, iar «*pâlna sobstvenost*» se pot numì numai pământurile *mülk (memlükè)* = «*stopanski*»...

«Pe considerațiile expuse mai sus (pe cari noi le-am dat numai parțial), Inalta Curte hotărăște: Decizia No. 46 din 24 Martie 1890 a Curții de Apel din Rusciuk, — fiindcă sunt violate art. 30 din suplimentul pravilelor provizorii judecătorești, art. 1 al. 2 și 3 din legea pământurilor și art. 2, 3 și 24 din regulamentul antichităților din 20 Sefer 1291, — în virtutea art. 11 al. 1 din așezământul *(«ucirejdenieto»)* Inaltei Curți de Casație, — se casează și procesul se trimite aceleiași Curți de Apel, pentru a fi revăzut de un alt complet».

Și să nu se creadă că Deciziunile Inaltei Curți de Casație menționate mai sus sunt singurele în acest sens. Dintr'o lucrare a d-lui N. Popov din Filipopol asupra Deciziunilor Inaltei Curți de Casație bulgare, apărută în 1905, d-l A. N. Pineta, într'un alt merituos studiu, întitulat «Chestiuni dobrogene», extrage, la pag. 114—115, un index de nu mai puțin decât 86 de Deciziuni ale Inaltei instanțe, pronunțate între anii 1884 și 1899, în care se face aplicarea diferitelor texte ale Codului proprietății fonciare otoman; și d-l Pineta adaugă și Deciziuni mai recente, și anume: Deciziunile No. 16 și 57 din 1901; 36 și 64 din 1902; 18 din 1904; 14, 15, 24, 36 și 40 din 1907; și, înfine, după «*Spisanie na juridicesco Drujestvo*» (Revista societății juridice), Decizia No. 472 din 25 Iunie 1910 (numai cu trei ani înainte de anexarea Cadrilaterului), în care se aplică deasemenea dispozițiunile aceluiaș Cod otoman, pe care cei interesați de mai târziu ar fi voit să-l vadă abrogat, sau cel puțin căzut în disuetudine.

Dar chiar dacă s'ar admite că, în tăcerea legii din 1904, prin o abilă interpretare se poate susțineà convertirea bunurilor *miriè* în proprietate absolută, cu renunțarea subînțeleasă a Statului la drepturile sale de nud-proprietar, — lucru ce instanțele judecătorești bulgare, și în deosebi Inalta Curte de Casație de la Sofia, vor aveà să descurce și să limpezească, — chestiunea e indiferentă din punctul de vedere al Statului român pentru proprietatea rurală din Dobrogea-Nouă.

Și iată pentru ce:

Art. 326 (ultimul) al legii din 1904 pentru bunuri, proprietate și servituți dispune că această lege «intră în vigoare *la 1 Septembrie 1904* și abrogă toate dispozițiunile existente asupra obiectelor prevăzute în ea», — deci și dispozițiunile Codului proprietății otoman (= legea pământurilor). Dar, cu ocazia discuțiilor urmate în Sobranie asupra acestui articol, Ministrul de Justiție N. Ghenadief, care prezentà și susținea proiectul, a făcut de două ori declarația formală că *legea nu are putere retroactivă și dispune numai pentru viitor*, adăugând chiar că lucrul se înțelege dela sine și că face declarația numai pentru a liniști îngrijorările fostului ministru T. P. Teodorof, care propusese un amendament în acest sens. (Vezi A. N. Pineta «Regimul bunurilor rurale din Dobrogea-Nouă», p. 118-132).

In legătură cu chestia ce ne preocupă, ceeace ar urmà de acì ar fi cel mult că pământurile *miriè* din Bulgaria ar fi intrat în domeniul privat al Statului, *ca proprietate absolută*, lăsându-se în incertitudine, — poate pentru considerațiuni și calcule politice, — drepturile detentorilor; și, întrucât bunurile din domeniul privat al Statului pot fi prescrise, ca ale oricărui particular, s'ar fi dat astfel detentorilor

posibilitatea de a le puteà prescrie prin o posesiune de 10 sau 20 de ani, *care să înceapă dela 1 Septemvrie 1904.* Or, dela 1 Septemvrie 1904, data întrării în vigoare a acestei legi, (care, încă odată, dispune numai pentru viitor), și până la 28 Iulie 1913, data tratatului dela București, care ne-a dat Dobrogea-Nouă, n'au trecut nici măcar cei 10 ani a prescripției cu bună-credință și cu just titlu, necum cei 20 ai prescripției fără bună-credință și fără just titlu, — singura de care s'ar puteà prevalà detentorii de pământuri *miriè*, cărora le lipsește justul titlu *de proprietate* și cari folosesc terenurile cu precizarea în lege, — și deci cu bună știință, — *că ele aparțin Statului ca nudă proprietate.*

* * *

In fața acestei situațiuni, ce puteà face legiuitorul român din 1914, care aveà să legifereze organizarea Dobrogei-Noi, atribuită României prin tratatul dela București din 28 Iulie 1913?

Datoria lui erà clar indicată de îndoita sa obligațiune de a extinde regimul proprietății quiritare și în noul teritoriu anexat, ca o chestiune de ordine publică, și de a valorificà în acelaș timp și drepturile de nud-proprietar ale Statului, în vederea problemelor de viitor ce i se puneau înainte.

Această datorie îi erà dealtfel impusă și de procedarea predecesorilor, în Dobrogea-Veche.

Legiuitorul din 1914 a adoptat deci sistemul celui din 1882, desființând proprietatea *miriè*, în sensul convertirii ei în proprietate absolută, *mülk*, și fixând valoarea nudei proprietăți tot la $^1/_3$ a terenului posedat de detentorii precari. El a hotărît totodată ca această $^1/_3$ să se rețină *în natură*, în vederea nu numai a colonizărilor ce trebuiau făcute, ci și pentru satisfacerea unor imperioase necesități economice și sociale.

Acesta e tot înțelesul cap. VI din legea dela 1 Aprilie 1914, modificată și completată prin legea dela 22 Aprilie 1924.

Intârzierea aducerii la îndeplinire a dispozițiunilor acestor legi se datorește numai izbucnirii răsboiului mondial. In momentul de față însă lucrările de verificare sunt aproape terminate și cele de delimitare și parcelare în multe locuri începute. Colonizarea chiar s'a făcut în parte, în condițiuni mulțumitoare. Desăvârșirea acestor lucrări va înlesnì înfăptuirea unei însemnate probleme naționale și în acelaș timp a uneia de dreptate, asigurând și promovând opera de civilizație, pe care și dușmanii noștri au fost nevoiți să recunoască și să mărturisească fățiș că Statul român o realizează în provincia sa din dreapta Dunării de cincizeci de ani încoace.

III

DOBROGEA BIZANTINĂ. DUCATUL DE PARISTRION

DE

N. BĂNESCU

Profesor la Universitatea din Cluj

Cercetările mai nouă geografice au dovedit că Dobrogea, sub toate raporturile, face parte integrantă din regiunea Nordul Dunării. Nimic n'o apropie de regiunea Balcanilor [1]). Cei vechi au și numit-o, atât de potrivit, *Scythia Minor*, căci ea nu erà decât continuarea firească a marei Sciții, ce se întindeà, la Miază-Noapte de gurile Dunării și pontul-Euxin, prin Basarabia și Rusia de azi, până departe, către Răsărit.

Insemnătatea platoului dobrogean, dominând toată câmpia din stânga Dunării, legătura lui intimă cu vieața economică mereu activă la gurile marelui fluviu [2]), a făcut ca Dacii să pătrundă aici din cele mai vechi timpuri, iar Romanii să caute, încă dela începutul imperiului, a luà în stăpânire ținutul. Sub împăratul Tiberiu, un *Praefectus orae maritimae* sau *Praeses laevi Ponti*, care atârnà de guvernatorul Mesiei, vegheà la siguranța «Sciției mici». Domitian preface apoi în provincie romană toată regiunea traco-getică din dreapta Dunării, numind-o *Mesia inferioară*, spre deosebire de cealaltă Mesie, de către Apus. Regretatul Pârvan a dovedit ce puternic s'a împlântat de atunci romanitatea între Dunăre și Pont. Penetrația a trecut și dincolo de fluviu, urcând până în munții Moldovei, pe Siret și pe Trotuș [3]). Un papyrus latin, scos de curând la lumină și coprinzând datele unei cohorte romane din Mesia inferioară, confirmă în totul rezultatele arheologului. El ne arată că trupele din Sudul Dunării aveau misiunea de a ocupà și apărà toată câmpia noastră de azi, dela Olt spre Răsărit, prin Moldova de Miazăzi și Basarabia. Ocupația romană erà desăvârșită câțiva ani numai după cucerirea lui Traian (110—117) [4]). In «Sciția Mică», vieața romană ajunge în scurtă vreme una din cele mai prospere.

I

Când valul năvălirii barbarilor se abate asupra Daciei romane, niciodată imperiul nu cedează linia Dunării. Acolo se dau luptele cele mari, susținute de cetățile tari ce acopereau întreg ținutul.

[1]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain*, București 1927.

[2]) G. Vâlsan, *Dunărea de Jos în vieața poporului român*, Extras din «Graiul românesc» 1, No. 10, Cartea Românească, București.

[3]) V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la Gurile Dunării*, București, Cultura Națională, 1923.

[4]) G. Cantacuzino, *Un papyrus latin relatif à la défense du Bas Danube*, în «Revue Historique du Sud-Est Européen, 5, (1928), pag. 38—74.

Cu așezarea nouii capitale a lumii romane la Bizanț, apărarea graniței de Nord a fost una din grijile de căpetenie ale noului Stat. Impăratul Teodosiu II (408—450) își aveà încă în *Sciția Mică* șaptesprezece garnizoane, sub comanda unui duce, supus ca și cel al Mesiei inferioare, autorității șefului militar al Traciei. Acesta erà anume însărcinat cu paza Dunării, sub marele Iustinian (527—565). Istoricul Procopios ne spune că Chilbudios, strategul Traciei, primise dela împărat ordinul de a vegheà ca barbarii să nu treacă fluviul [1]). In acest scop, chiar înainte de Iustinian, — afirmă acelaș istoric — împărații întăriseră malurile Dunării, construind cetăți și castele nu numai pe malul drept, dar și pe cel stâng [2]). Flota imperiului erà necontenit stăpână pe apele fluviului.

Istoria ne-a păstrat numele Șefilor militari din cele două provincii dela Sudul Dunării, în epoca lui Iustinian: Baduarius comandà în Sciția Mică, iar Iustin în Mesia inferioară [3]).

Marea năvălire a Avarilor zguduie, după o jumătate de veac, vieața acelor ținuturi. Generalul Priscus poartă, sub Mauriciu (582 — 602), luptele cu dânșii la Dunăre. Impăratul știà că barbarii nu se vor liniștì atâta timp cât nu se vor păzì, cu o extremă vigilență, malurile fluviului [4]).

In anul 679, un eveniment însemnat se produce în acele părți. Incurajați de o expediție fără noroc a împăratului Constantin IV Pogonatos, Bulgarii pornesc din *Onglos*, colțul Sud-Estic al Basarabiei de azi, trec Dunărea și se așează definitiv la poalele Balcanilor. Ei aveau să turbure adânc vieața prosperă a provinciilor din preajma Bizanțului. De câteva ori îndrăznesc a împresurà capitala, iar țarul Simeon dispută îndărătnic stăpânirea imperiului în Balcani. Deaceea, împărații fac adesea sforțări pentru a-i nimicì.

Când, după moartea țarului încoronat Simeon (927), puterea Bulgarilor decade, Bizanțul se gândì a sfârșì pentru totdeauna cu acești supărători vecini. După vechi metode ale diplomației bizantine, Nikephoros Phokas aruncă asupra Bulgarilor pe Rușii dela Kiev. Sviatoslav nimicește atunci, în două reprize (968—969), Statul bulgar. Ne mai voind însă a părăsì ținutul, în care se simțià mai bine decât acasă, râvnind, ca atâția alți barbari, spre Constantinopole, Sviatoslav deschide un crâncen răsboiu cu imperiul. Intr'o lungă și glorioasă campanie la Dunăre, împăratul Tzimiskes îi distruge cea mai mare parte din oști și, împresurându-l, pe apă și pe uscat, câteva luni, la Dorostolon (Silistra de azi), îl silește a capitulà (vara anului 972). Rușii părăsesc atunci ținutul, supraveghiați de flota bizantină.

Statul bulgar e desființat. Moștenitorul legitim al dinastiei, scos din mâinile Rușilor, e dus la Constantinopole, pentru a împodobì triumful lui Tzimiskes. El depune atunci insemnele domniei și primește un rang în nobilimea Bizanțului. Patriarhul dela Silistra e coborât la rangul de Metropolit, subordonat Patriarhiei de Constantinopole. Bulgaria, anexată ca provincie la imperiu, își avù deacum strategul, așezat de Tzimiskes la Dristra (Silistra).

1) *De bello goth.*, ed. Haury, 354, 3.
2) *De Aedif.*, 124, 36 urm.
3) *Theophanes*, ed. De Boor, 217, 27.
4) *Theoph.*, 230, 15 urm.

După aproape trei veacuri, dominaţia bizantină se întoarse astfel iarăş dincolo de Balcani, până la gurile Dunării. Un sigiliu din această epocă ne-a păstrat numele unuia din Strategii de Dristra: *Teodor*, cu rangul de primikerios. Un alt strateg, *Tzitzikios*, de origine din Iberia, e atestat de izvoare pe vremea luptelor Bulgaroctonului.

Se cunosc episoadele crâncene ale răsboiului purtat de Basilios II cu Bulgarii, după anexarea Statului lor la imperiu. Mişcarea pornise din Apusul peninsulei. Sub conducerea viguroasă a lui Samuel, ea ameninţă serios hegemonia Bizanţului în Balcani. Dar Bulgarii află în noul basileus un ireductibil adversar. Împăraţii, ne spune un istoric celebru, obişnuiau să-şi încheie campaniile, începute primăvara, la sfârşitul verii; pentru Basilios II «termenul întoarcerii erà numai atingerea scopului pentru care se pusese în mişcare» [1]). Treizeci de ani el poartă, îndărătnic, răsboaiele sale în Balcani, zdrobind, la fiecare dată, cuiburile rezistenţei bulgare. La sfârşitul anului 1018, toată peninsula erà în mâinile sale, ţaratul lui Samuel zăceà la pământ, nimicit.

Un şef militar, cu puteri supreme, fu aşezat deacum la Skoplje, pe Vardar, având sub comanda sa pe toţi strategii, cari ţineau în provincie paza cetăţilor mari. El poartă titlul de «duce» sau «catepano» al Bulgariei *(δούξ, κατεπάνω Βουλγαρίας)*, iar trupele sale sunt pentru cronicarii bizantini, «forţele» sau «armatele bulgare» *(βουλγαρικαὶ δυνάμεις, βουλγαρικὰ στρατεύματα)*, fiindcă veneau din ducatul creat anume spre a stăpânì pe rebeli [2]).

Sintetizând rezultatele cercetărilor noastre privitoare la aceste evenimente din Balcani, am stabilit, în ordine cronologică, o întreagă serie de 14 duci de Skoplje, dela 1026 până la sfârşitul dinastiei Comnenilor (c. 1185) [3]).

II

Alături de acest ducat, din Apusul Peninsulei Balcanice, gravitând în jurul văii Vardarului, se creează, cu reşedinţa la Dristra (Dorostolon), *ducatul de Paristrion.* Inceputurile lui se urcă, de sigur, la cucerirea lui Tzimiskes. Doi dintre strategii cari au comandat la Silistra sunt atestaţi, cum am văzut, de izvoare. Dar titlul de «duce», «arhon» sau «catepano» al şefului militar de Silistra e documentat întâia oară pe la 1030. Poate năvala impetuoasă a Pecenegilor în ţinutul acesta, sub urmaşul lui Basilios II, va fi determinat aşezarea la Dristra a unui comandant mai distins; căci tot pentru a le ţineà piept, Constantin VIII (pela 1025—6) strămutase dela Sirmium ca duce al Bulgariei, pe Constantin Diogenes, general de talent, cunoscut din vremea luptelor Bulgaroctonului.

Cum am arătat şi altădată, ducele de Dristra (Silistra) are în izvoarele bizantine titlul de «duce (sau arhon) al oraşelor şi ţinuturilor dela Dunăre» («paristriene», am traduce exact termenul grec, format dela *Istros*, cum se ziceà Dunării de jos, dela

[1]) Mihai Psellos, *Cronografia*, ed. Renauld, pag. 20.

[2]) N. Bănescu, *Changements politiques dans les Balkans après la conquête de l'empire bulgare de Samuel*, Acad. Roum., Bulletin de la Section hist., t. X, 1923.

[3]) *Byzantinische Zeitschrift*, 28 (1928), numărul ultim, sub presă.

Porți până la guri). Expresia s'a redus apoi la termenul de *Paristrion*, aplicat întregului ducat, a cărui reședință erà la Silistra. Il aflăm ca atare la Anna Comnena. In luptele ce se dau deacum aprig cu barbarii stepei, Pecenegi și Cumani, ducele de Paristrion e mai întotdeauna ajutat de colegii săi dela Adrianopole și Skoplje, cu trupele lor.

Am putut stabilì până acum o serie de *șapte* duci de Paristrion, atestați de izvoare în cursul veacului al XI-lea.

1. Cel dintâiu e *Simeon*, al cărui nume, păstrat de un sigiliu, e însoțit de titlul de «Vestes și Catepano de Paradùnavon». Termenul de «Paradùnavon» e transcripția bizantinului «Paristrion». Acest Simeon nu poate fi altul decât demnitarul însemnat de istoriografia bizantină în timpul domniei lui Constantin VIII și a celei a lui Romanos III Argyros (1028—1034). La începutul domniei următoare, a Paphlagonianului, care-l prigonește, el ne apare cu titlul de *protovestiarios*, șeful garderobei imperiale, și n'a putut fi înălțat la acest rang decât de Romanos III, de a cărui favoare s'a bucurat [1]). Se poate stabilì prin urmare data ducatului său în Paristrion pela 1030.

2. După dânsul, însemnăm pe *Katakalon Kekaumenos*, unul din cei mai iluștri generali ai epocii. Vieața sa am schițat-o într'o comunicare, la primul congres internațional de Bizantinologie [2]). Izvoarele îl semnalează ca duce de Paristrion la anul 1043, când el nimicește, lângă Varna, rămășițele Rușilor lui Vladimir, zdrobiți pe mare, la intrarea Bosforului, de flota bizantină.

3. Imperiul dedeà, în acest timp, mari lupte în Caucas, și viteazul Katakalon e trimis îndată în acele părți. In locul său, comanda la Silistra o ia *Mihail, fiul lui Anastasios*. El primește la Dristra, în 1048, pe Kegen cu cei 20.000 de Pecenegi ai săi, răzvrătiți împotriva șefului legitim Tyrak și oferindu-și serviciile imperiului. Tyrak se răzbună trecând Dunărea și răspândind ruina în drumul său. Un răsboiu crâncen se încinge atunci cu Pecenegii în Balcani, și multe oști bizantine fură nimicite de barbari.

4. O ultimă luptă mare se dete cu dânșii în anul 1053, când Bizantinii, retrăgându-se dela Preslav, fură urmăriți cu îndârjire de Pecenegi și mulți pieriră în fuga pricinuită de panică. Basilios Monachos, ducele de Bulgaria, pierì în această încăerare, căzând de pe cal. Comanda trupelor din Paristrion o avù atunci vestitul *Romanos Diogenes*, care aveà să urce, 14 ani mai târziu, tronul imperiului. Istoricul Attaliates, un contemporan perfect informat, ne spune într'un loc că, sub Constantin X Dukas (1059—1067), Diogenes, indignat de starea decăzută în care se aflà imperiul, pregătì o răscoală și căută a-și atrage pe Sauromați (aici: Pecenegi), «căci aceștia ascultau de dânsul, fiindcă le erà cunoscut mai dinainte, din strategia vecină, când, *poruncind peste cetățile de lângă Istru*, se răsboì cu ei și fu în primejdie a-și pierde vieața, dacă n'ar fi fost scăpat de avântul nebiruit și de puterea lui Nikephoros Botaneiates» [3]). Attaliates face, evident, aluzie la lupta din 1053, pe care ne-o descrie în altă parte, amănunțit, lăudând eroismul lui Botaneiates, prin bravura căruia resturile armatei fură mântuite, după unsprezece zile de hărțueli, până la Adrianopole.

[1]) *Cedrenus*, II, 484, 23, — 495, 1.

[2]) *Un duc byzantin du XI-e siècle: Katakalon Kekaumenos*, L'Ac. Roum., Bulletin de la section historique, t. XI, Bucarest, 1924.

[3]) Ed. Bonn, 97, 15 urm.

Romanos Diogenes trebuie prin urmare pus în seria ducilor de Paristrion, imediat după Mihail, fiul lui Anastasios. In 1057, acesta se aflà în adevăr la Constantinopole, amestecat în mişcarea ce înlătură pe Stratiotikos de pe tron.

5. Sub Isaac Comnenul, *Basilios Apokapes* e pomenit ca «duce de Paradunavis» într'o notiță pe un manuscris grec *(Paris. Coisl. 263)*, datată din 4 Aprilie 1059. E un general cunoscut din luptele purtate de imperiu în Asia. La 1065 Apokapes se aflà încă la Silistra. Cumanii năvălesc, în acel an, în massă, peste Dunăre. Ducele de Silistra, ajutat de colegul dela Skoplje, Botaneiates, încearcă zadarnic a le oprì trecerea. Lupta e pierdută, şi amândoi şefii cad prinşi în mâinile barbarilor.

6. La începutul domniei incapabile a lui Mihail VII Dukas (c. 1072), cetățile dela Dunăre se revoltă împotriva imperiului, din pricina măsurilor de ordin fiscal. Impăratul trimite atunci «catepano de Dristra» pe *Nestor*, care aveà rangul de *Vestarches*. El aveà misiunea de a liniştì pe rebeli. Dar aceştia, ne mai voind să asculte de împărat, deteră fortăreața Silistrei în mâinile propriului lor şef Tatus. Nestor trece atunci de partea lor, pornind răsboiu împotriva imperiului [1].

7. In sfârşit, sub domnia lui Alexios I Comnenul, către 1091—2, *Leon Nikerites* e menționat de Anna Comnena ca «duce de Paradunavion». E ultimul duce de Paristrion pomenit de izvoare.

Aceasta nu înseamnă însă că dominația bizantină a încetat la Dunăre cu sfârşitul veacului XI. Timpul va puteà aduce şi pentru veacul al XII-lea documentarea ce ne lipseşte azi. In comunicarea făcută la al II-lea congres de studii bizantine, la Belgrad, am arătat că istoriografia bizantină nu înregistrează niciodată pierderea acestui ținut, pe care împărații l-au apărat cu toată energia, până la sfârşitul dinastiei glorioase a Comnenilor [2].

Alexios I Comnenul îşi aveà la Dunăre garnizoanele sale, pentru a o apărà împotriva Cumanilor. Când bandele lui Tzelgu-Han fură nimicite (1086), retrăgându-se din Balcani, tăbărâră pe malurile Dunării. Dar împăratul Alexios, ne spune Anna Comnena, nu voì «să tolereze ca Sciții să se aşeze înlăuntrul hotarelor bizantine» [3]) şi trece cu oştile Balcanii, pentru a-i alungà, trimițând în acelaş timp flota în apele Dunării, la Silistra. Altădată, la vestea năvălirii Cumanilor în părțile Vidinului, el aleargă împotriva lor şi trimite oşti spre a-i urmărì dincolo de fluviu [4].

In al cincilea an al domniei lui Ioan Comnenul, Pecenegii năvălesc până în Tracia, dar împăratul merge asupra lor şi-i alungă. Flota stăpâneà şi în această domnie apele Dunării.

Manuel I Comnenul trece în 1148 Dunărea, pela Demnitzikos, Zimnicea de azi, pe urmele Cumanilor ce prădaseră în imperiu. El îi ajunge la *Tenuormon*, Teleormanul nostru, unde-i izbeşte şi-i pune pe fugă [5]. Impăratul erà atât de stăpân pe ținutul dela gurile Dunării, încât puteà dăruì în acele părți un teritoriu prinților ruşi Wassiljko şi Vladislav [6].

[1]) Attal., 204, 16 urm., Skylitzes, 719, 11.
[2]) *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, L'Acad. Roum., Bulletin de la sec. historiques, XIII (1927).
[3]) Ed. Reifferscheid, I, 228, 21.
[4]) *Ibid.*, 260, 30.
[5]) *Kinnamus*, pag. 93—95.
[6]) *Ibidem*, 236, 19.

Toate aceste fapte ne arată că ţinutul dintre Dunăre şi Balcani n'a fost niciodată ocupat de barbari, cum pretind unii învăţaţi, în epoca dinastiei Comnenilor (veacul XII). Dacă istoria nu înregistrează numele vreunui duce de Paristrion, în această perioadă de timp, explicaţia stă în faptul că barbarii, venind tot mai numeroşi, sunt de obiceiu întâmpinaţi de puternice oşti, comandate deadreptul de împăraţi ori de marii şefi militari. Comandanţii de Paristrion trec astfel pe planul al doilea, cum se întâmplă şi mai înainte: în marea luptă dela 1053, Romanos Diogenes, ducele de Dristra, nu e pomenit de cronicarul bizantin, a cărui atenţie se opreşte asupra celorlalţi doi generali, ierarhic superiori (Mihail Akoluthos, şi Basilios Monachos) [1]. Numai o aluzie a lui Attaliates ne-a putut descoperì calitatea de duce de Paristrion a lui Diogenes. Se poate prin urmare afirmà, fără teamă de a greşì, că stăpânirea bizantină la Silistra n'a putut încetà decât odată cu răscoala Asăneştilor şi întemeierea noului Stat bulgar de dinastie românească (1185). Atunci s'au rupt de fapt legăturile ce uneau deadreptul ţărmurile Dunării-de-jos cu imperiul.

Astfel, timp de 200 de ani, Bizanţul a fost stăpânul ţinutului nostru dobrogean. La adăpostul autorităţii sale, s'au putut creà, în a doua jumătate a veacului al XI-lea, acele mici alcătuiri politice, cu şefi indigeni, pomenite de Anna Comnena la Silistra, la Vicina şi aiurea. Am dovedit, cu alt prilej, că ele n'au putut aveà alt caracter decât românesc. Invăţaţii ruşi le revendică pentru neamul lor, printr'o confuzie a termenilor întrebuinţaţi de scriitorii bizantini. Alţii, din motive politice, sunt aplecaţi a le atribuì barbarilor stepei, de care însă izvoarele însăş îi disting hotărât. Nu putem prelungì expunerea de faţă cu examinarea acestor riscate păreri şi vom documentà altădată netemeinicia lor.

Dar romanitatea atât de puternică a Sciţiei mici, aceea a Mesiei inferioare, n'au putut pierì deodată. Ea e constatată, cu prilejul luptelor cu Avarii, pela începutul veacului al VII-lea, când e în stare a înfruntà singură pe barbari în oraşele asediate, şi e constatată iarăş în veacul al XI-lea, în acele «multe şi mari oraşe» de pe ţărmul drept al Dunării, descrise de Attaliates ca locuite de o populaţie amestecată, semibarbară, vorbind toate limbile şi în atingere neîntreruptă cu populaţia din stânga fluviului. Anna Comnena, povestind o expediţie a tatălui său împotriva Cumanilor, aminteşte deasemenea de «Vlahi», călăuzind pe barbari din spre Dunăre la Goloe, în Balcani. Şi, în sfârşit, în a doua jumătate a veacului al XII-lea, această populaţie e încă atestată în aceà «mare mulţime de Vlahi», ridicaţi de generalul Vatatzes, «din părţile de către Pontul Euxin», pentru luptele împăratului Manuel cu Ungurii. In aceeaş epocă, în partea de Sud a Basarabiei actuale, Vlahii sunt iarăş atestaţi, cu prilejul fugei lui Andronic Comnenul, vărul lui Manuel, la Ruşi. Nu poate fi deci de mirare a-i întâlnì şi în acele mici înjghebări ale vieţii politice dunărene.

Când, către sfârşitul veacului al XII-lea, Statul bulgar fu restaurat la Trnovo, de Asăneşti, el nu şi-a putut înfige stăpânirea în acest teritoriu de veche dominaţie a imperiului. Vieaţa religioasă erà, în aceste părţi, în atârnare de Patriarhia de Constantinopole. Mihail VIII Paleologul a creat, la gurile Dunării, pentru această regiune prosperă prin relaţiile ei de comerţ, episcopatul de Vicina (la Isaccea de azi),

[1]) *Cedrenus*, II, 607.

de unde aveà să vină cel dintâiu Mitropolit al Țării-Românești (1359). La sfârșitul veacului al XIII-lea, un senior bulgar, Myltzes, stăpâneà țărmul mării la Mesembria și Anchialos, în virtutea înrudirii sale cu împăratul bizantin. Câtva timp mai în urmă, găsim la Karvarna un senior, Balica, vasal, de sigur, și dânsul al imperiului [1]). Tot în calitate de vasal și rudă împărătească aflăm pe la 1350, pe Dobrotici stăpân pe litoral. Și dacă se întitulează «despot», aceasta se explică numai prin alianța sa de familie cu împăratul. Urmașul lui Dobrotici în ținutul vechiului Paristrion a fost Mircea-cel-Bătrân. Numele grecesc al mamei sale, Kallinikia, trădează aceeaș alianță de familie, care ne explică posesiunile Domnului român în părțile Mării Negre.

Toate aceste fapte evidențiază legătura indisolubilă a unui trecut mai mult decât milenar, dela Geto-Traci la Romani și Bizantini și la urmașii lor firești, continuatori ai romanității, pe care vicisitudinile vremilor aspre n'au putut-o nimicì pe pământul ei străbun.

[1]) N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iași, 1917, pag. 36.

DOBROTICI ŞI MIRCEA CEL BĂTRÂN

DE

CONST. MOISIL

Când în primăvara anului 1878, după gloriosul războiu pentru neatârnare, se discută cu mare aprindere hotărîrea luată de foştii noştri aliaţi, Ruşii, de a ne răpì sudul Basarabiei şi a ne oferì în schimb teritoriul din dreapta Dunării, care formà atunci «sangeacul Tulcei», puţini dintre bărbaţii de stat şi dintre cărturarii români îşi dădeau seama, că prin această ofertă Ruşii nu făceau decât să realizeze, în mod inconştient — de sigur — o veche şi statornică pornire a poporului nostru de a aduce sub stăpânirea românească un ţinut, care de fapt erà de multă vreme un patrimoniu naţional.

Căci Dobrogea atât prin constituţia geografică şi prin compoziţia etnografiei sale, cât şi prin tradiţia istorică a fost totdeauna o dependenţă a teritoriului românesc. Pe aici s'au scurs în cursul veacurilor produsele solului nostru menite exportului; aici şi-a găsit adăpost în toate timpurile prisosul de populaţie din munţii noştri; pe aici am avut totdeauna contactul cel mai direct cu lumea mare. Populaţia autohtonă a Dobrogei a fost în toate epocile de acelaş neam cu populaţia teritoriului din stânga Dunării şi soarta ei a fost strâns legată de soarta acesteia. Iar dacă în antichitate instinctul de conservare naţională a împins pe regii Dacilor să încorporeze în statul lor pe fraţii Geţi din dreapta Dunării, în evul mediu şi în timpurile mai noui expansiunea firească a elementului românesc şi politica prevăzătoare a voevozilor şi regilor români au urmărit acelaş scop.

Dealtfel niciodată Dobrogea n'a avut legături politice prea strânse cu statele din sudul Balcanilor. Sub stăpânirea romană ea formà o regiune deosebită a provinciei Moesia inferioară, numită *Scythia minor*; sub imperiul bizantin o unitate admistrativă separată. Statul bulgar nu a stăpânit niciodată acest teritoriu, iar când dominaţia bizantină revine către sfârşitul veacului al X-lea d. Cr., ţinutul dobrogean îşi păstrează o autonomie cu atât mai mare, cu cât luptele pentru tron din Bizanţ împiedecă pe împăraţi să-şi exercite întreaga lor autoritate aici.

In astfel de împrejurări nu poate să ne surprindă încercarea pe care o face Dobrotici în a doua jumătate a veacului al XIV-lea de a organizà în regiunea noastră un stat autonom, şi nici anexarea acestui stat, mai târziu, de către Mircea cel Bătrân, Domnul Ţării Româneşti, căruia necesităţile politice şi economice ale ţării sale îi impuneau în mod necondiţionat această acţiune.

DOBROTICI ŞI MIRCEA CEL BĂTRÂN

I

Revine marelui nostru istoric, d-l N. Iorga, meritul de a fi adunat toate informaţiile ce le posedăm astăzi asupra lui Dobrotici şi de a-i fi studiat personalitatea şi activitatea politică şi militară [1]).

După cercetările d-sale originea lui Dobrotici nu poate fi bulgărească, cum susţin istoricii bulgari, căci de o parte numele său nu se întimpină la acest popor, de altă parte ţinutul ce l-a stăpânit nu făceà parte din statul bulgar, ci depindeà de imperiul bizantin. In orice caz nu se poate constatà nici o legătură de familie a lui Dobrotici cu dinastia bulgărească; iar după ce şi-a câştigat o glorie militară, el a căutat o înrudire în aristocraţia bizantină, iar nu în boierimea bulgărească.

Prima menţiune despre Dobrotici este din anul 1346. La această dată el erà în serviciul lui Balica, stăpânitorul din Cavarna, care fiind solicitat de împărăteasa regentă Ana de Savoia, mama lui Ioan V Paleologul, ca să o ajute contra usurpătorului Ioan VI Cantacuzino, trimite la Constantinopol o ceată de «o mie de oştaşi aleşi» sub comanda lui Teodor şi a fratelui său Dobrotici. Pentru serviciile ce i le-a adus cu acest prilej, cucerind dela Ioan VI Cantacuzino mai multe cetăţi, împărăteasa Ana îi dă lui Dobrotici în căsătorie pe fica ministrului său atotputernic Apokaukos, şi titlul de generalisim al armatei bizantine. Cu toate că într'o ultimă ciocnire, la Selimbria, călăreţii lui Dobrotici sunt învinşi şi mulţi dintre ei omorîţi sau prinşi, el rămâne şi mai departe în capitala imperiului şi numai fratele său Teodor se înapoiază acasă cu restul trupei.

In anul următor îl găsim pe Dobrotici în oraşul Midia dela Marea Neagră, de unde cu o «ceată mare de tâlhari», cum numeşte Ioan Cantacuzino armata acestuia, prădează oraşele învecinate. In timpul acesta Cantacuzino se împăcase cu Ioan V Paleologul şi hotărîră ca împreună să lupte contra lui Dobrotici, care nu voià să cedeze nici una din cetăţile ce le cucerise şi aveà veleităţi de a devenì independent. Dar în faţa acestei ameninţări Dobrotici primeşte ofertele de pace ale celor doui împăraţi şi astfel este primit «în rândul celor mai vestiţi Romei» [2]).

Luptele purtate în aceşti doi ani şi situaţia ce o aveà la curtea imperială i-au adus lui Dobrotici un număr de posesiuni, pe cari le-a adăugat celor ce le aveà mai dinante şi astfel şi-a format un mic principat, pe care l-a stăpânit până la moarte, în calitate de «despot» — titlu ce l-a primit dela împăratul bizantin — sau «dominus» cum îl numesc unele documente contimporane.

Care erau aceste posesiuni şi cât de întinsă erà stăpânirea lui Dobrotici?

Un act al Patriarhiei din Constantinopol cu data 1357 arată pe Dobrotici stăpânind două castele pe malul mării lângă Mesembria, anume

[1]) Cf. mai ales: *Lupta pentru stăpânirea Vidinului* în «Convorbiri Literare», XXXIV, pag. 962 urm.; *Veneţia în Marea Neagră I. Dobrotici* în «Analele Academiei Române», XXXVI (1914); *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani* în aceleaşi Anale XXXV (1913); *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Jassy 1917, pag. 36 urm. Pe baza publicaţiilor d-lui Iorga, apărute până atunci, a redactat şi autorul acestor rânduri un studiu despre *Despotatul lui Dobrotici*, publicat în «Convorbiri Literare» XL (1906), pag. 680 urm.

[2]) Cf. pentru toate acestea Iorga, *Veneţia în Marea Neagră I. Dobrotici*, de unde am luat şi citatele.

«Kozeakon» și «Emmona», pe cari Jireček le identifică cu actualele Kozak-chioi și Emine [1]).

Din socotelile expedițiunii contelui Amedeu de Savoia, făcută mai târziu contra lui Dobrotici, rezultă că «despotul» aveà reședința la Caliacra [2]). In sfârșit călătorul bavarez Schiltberger, care a trecut pe aici prin 1396, vorbind de cele *trei* Bulgarii, a lui Sracimir din Vidin, a lui Șisman din Târnovo și «Bulgaria dela Marea Neagră» a lui Dobrotici, arată ca oraș principal al acesteia tot Caliacra (Kallacerka) [3]). Scriitorii de mai târziu, Chalcondylas și cronicarii turci compilați de Leunclavius, mai pomenesc ca posesiuni ale lui Dobrotici: Varna și «regiunea vecină zisă Dobritze» [4]).

Dar Schiltberger mai spune că «a treia Bulgarie — deci a lui Dobrotici — e acolo unde curge Dunărea în Mare», iar acte anterioare călătoriei lui arată, că și Chilia erà în posesiunea despotului [5]).

Rezultă prin urmare că teritoriul stăpânit de Dobrotici cuprindeà întreg litoralul Mării Negre, dela Mesembria până la gurile Dunării, cu cetățile mai principale Varna, Caliacra și Chilia.

Cât de adânc se întindeà stăpânirea lui Dobrotici în interiorul țării nu se poate precizà cu siguranță. Locuitorii din aceste părți au dat numele de Dobrogea numai regiunii de șes ce se întinde din Mare până în bălțile Dunării și în ramificațiile Balcanilor, iar la nord până în munții Babadagului. Acesta ar fi un indiciu că atâta cuprindeà țara «Dobritze» și în vechime. Alte orașe dela gurile Dunării, afară de Chilia, nu par a fi făcut parte din această țară, iar Silistra este menționată în actele contimporane ca o posesiune deosebită și ca făcând parte din stăpânirea lui Șișman [6]).

Dealtfel nici Chilia n'a rămas până la urmă în posesiunea lui Dobrotici. La 1381 găsim într'însa un consul genovez, ceeace dovedește că a fost ocupată de Genovezi, cu cari Dobrotici erà în dușmanie și cari au păstrat-o apoi până la 1403 [7]).

E necesar să precizăm vă acest teritoriu nu a fost niciodată în stăpânirea țarilor bulgari și nici nu erà considerat, pe vremea lui Dobrotici, ca teritoriu bulgăresc. Orașele Varna, Cavarna, Emona și altele din apropiere sunt arătate ca ținând de mitropolitul grec din Varna, [8]) iar într'un act din 1370 se adaugă acestei mitropolii și localitățile Caliacra, Ecrene, Chilia, Cetatea Albă și Silistra. Imperiul bizantin a avut pe lângă autoritatea bisericească asupra acestor locuri și o suprematie politică, exercitată parte direct, parte prin reprezentanți ca Balica și Dobrotici.

II

In momentul când Dobrotici reușià prin luptele sale și prin relațiile strânse cu curtea imperială dela Constantinopol să-și formeze țara care i-a păstrat numele, în vecinătatea lui se petreceau evenimente importante.

[1]) Miklosich-Müller, *Acta patriarch. Const.*, I, pag. 367, nr. CLXVI. Cf. Jireček, *Geschichte d. Bulgaren*, pag. 320.

[2]) Iorga, în «Convorbiri Literare», XXV, pag. 576.

[3]) Ed. Laugmantel, pag. 52; Cf. Jireček *o. c.*, pag. 324; Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, pag. 51 și *Dobrotici*, pag. 1047.

[4]) Iorga, *Chilia*, pag. 51.

[5]) Iorga, «Convorbiri Literare», XXV, pag. 576.

[6]) Cf. titlurile lui Mircea cel Bătrân la Iorga, *Chilia*, pag. 62. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân* în «Conv. Liter.» XXV — XXVII nu studiază și titlurile privitoare la Dobrogea.

[7]) Iorga, *Chilia*, pag. 52.

[8]) Pentru această expediție v. Jireček, *o. c.*,

Statul bulgar sub conducerea slabă a ţarului Alexandru se desmembrează, unul dintre fii săi, Sracimir, luînd ţinutul Vidinului, unde s'a proclamat ca «ţar» independent. Celălalt fiu, Şişman, la moartea părintelui său, nu moşteneşte, prin urmare, decât partea de mijloc a Bulgariei, cu capitală Târnovo.

Astfel împărţită, Bulgaria este ameninţată din toate părţile. La nord erà regele Ungariei, Ludovic cel Mare, a cărui politică imperialistă urmărea cuceriri în dreapta Dunării; la sud Turcii, cari încă dela 1363 ajunseră în valea râului Mariţa.

Regele ungar a găsit momentul binevenit de a năvălì peste Dunăre în 1365; el cucereşte Vidinul, ia prizonier pe Sracimir şi înfiinţează în locul ţaratului separatist bulgar un «banat» unguresc al Vidinului, unde misionari catolici şi încep o întinsă propagandă pentru convertire.

In acelaş timp celălalt ţar bulgar, Şişman, erà şi el ameninţat de pericolul turcesc, care erà tot atât de aproape de graniţele sale, ca şi de ale imperiului bizantin.

Pentru salvarea creştinilor ameninţaţi, papa încearcă, în 1365 o cruciată, pusă sub conducerea lui Ludovic al Ungariei. Dar numai un singur aliat, regele Petru I din Cipru, începe ostilităţi contra Turcilor, pe câtă vreme Ludovic atacă, cum am văzut, pe Sracimir, urmărind supunerea Peninsulei Balcanice puterii sale. In acest scop el intră în legături şi cu împăratul bizantin Ioan V şi cu contele Amedeu de Savoia, vărul acestuia. Impăratul bizantin crede că o întrevedere personală cu Ludovic ar puteà aduce mari foloase cauzei sale şi de aceea se hotărăşte să facă o călătorie în Ungaria. La Buda cei doi suverani cad uşor de acord: Ludovic promite tot concursul său contra Turcilor, iar împăratul se arată dispus să se convertească la religia catolică împreună cu poporul său [1]). La întoarcerea spre casă Ludovic petrece pe împărat până la Vidin, de unde acesta s'a îndreptat spre Varna. Dar ajuns aici, împăratul este prins şi arestat de Dobrotici [2]).

Nu cunoaştem ce motive l-au determinat pe Dobrotici să trateze în acest mod pe fostul său protector; în orice caz ofensa adusă împăratului a indignat atât de mult pe aliaţii săi, încât încă în Ianuarie 1366 papa publică o cruciată pentru liberarea împăratului prizonier. Dar şi de astădată un singur om a rămas să ducă greul luptei: contele Amedeu de Savoia.

In fruntea unei frumoase armate şi ajutat de corăbii veneţiene şi genoveze, contele atacă din Iunie până toamna târziu castelele lui Dobrotici de pe malul Mării, cucerind mai multe din ele şi ajungând până în faţa Chiliei [3]). Numai Varna, unde se aflà prizonierul, a putut rezistà, şi atunci, apropiindu-se iarna, contele a început tratative de pace. La aceste tratative a luat parte şi Şişman, care se pare că a fost cel ce a îndemnat pe Dobrotici să aresteze pe împărat, care unit cu ambiţiosul rege al Ungariei devenise periculos pentru amândoi. In tot cursul lunei Noemvrie se urmează între contele Amedeu şi cei doi aliaţi un schimb des de scrisori şi solii, la cari se adaogă intervenţia oraşelor Mesembria şi Arhial şi a patriarhului din Constantinopol. Rezultatul fù că împăratul a fost liberat, iar la trecerea prin capitala imperiului, în 1367, contele a fost primit în mod strălucit de împărat şi populaţie.

pag. 325 şi Iorga, *Lupta pentru cucerirea Vidinului* în «Convorbiri Literare», XXXIV. pag. 970 urm.

1) Hurmuzachi, *Docum.* I 2 p. 128.

2) Iorga, *Ibidem;* Jireček *o. c.* p. 325.

3) Jireček, *l. c.;* Iorga, în «Conv. Liter.» XXV p. 576.

Din acest războiu Dobrotici, după câte putem înțelege din cele întâmplate mai târziu, nu a ieșit deloc păgubit din punct de vedere teritorial și nici din punct de vedere moral. Dimpotrivă el s'a apropiat și mai mult de familia imperială, căsătorind pe o fiică a sa cu Mihail, fiul împăratului Ioan V, pentru care a și încercat în 1374 să cucerească coroana Trapezuntului [1]). Prin aceste legături el s'a aprpoiat tot mai mult de aliații creștini, despărțindu-se de Șișman, care amenințat de Unguri a început să încline spre o politică turcească. Și în adevăr, în 1368 acesta sprijinit de o armată turcească încearcă să smulgă dela Unguri Vidinul, care n'a putut fi salvat decât prin intervenția la timp a lui Ludovic cel Mare și a lui Vlaicu Vodă, Domnul Tării Românești [1]).

Dar după înlăturarea pericolului turcesc, Vlaicu-Vodă, căruia dela început nu-i convenià întemeierea banatului unguresc de Vidin în coasta țării sale și nici înlăturarea lui Sracimir, cumnatul său, a atacat Vidinul și l-a cucerit pentru sine. De aici un războiu între el și regele Ludovic, al cărui rezultat a fost victoria lui Vlaicu, desființarea banatului de Vidin, și restabilirea lui Sracimir în vechile sale posesiuni. O scrisoare a regelui Ludovic precizează că liberarea lui Sracimir s'a făcut «pe chezășia lui Laicu-Vodă și a lui Dobrotici» [2]), ceeace dovedește și mai mult că acest din urmă erà unul dintre membrii cei mai bine văzuți ai alianței creștine.

Dar cu toată politica sa filobizantină și creștină, Dobrotici se vede amenințat în 1373 de un pericol, care urmărià să-i răpească cele mai importante din posesiunile sale. Genovezii, stăpâni pe o bună parte din porturile Mării Negre, încep un războiu contra lui, spre a ocupà Chilia. Războiul a durat până la 1381 când Genovezii reușesc să pună definitiv mâna pe Chilia, și s'a continuat și după aceia până la 1386, când abià liniștea se restabilește în aceste părți.

Tratatul de pace însă nu s'a putut încheià decât în Maiu 1387. La această dată Dobrotici nu mai trăià și actul a fost semnat de fiul și urmașul său Ivanco. In afară de Chilia acesta nu pierdeà alte cetăți, în schimb promiteà să protejeze pe Genovezi pe uscat și pe apă. Deasemenea se îndatorà să primească în țara sa un consul genovez și să deà locul cuvenit pentru *loggia* și biserica genoveză. Se mai acordà Genovezilor libertatea exportului de grâne și numai în caz de foamete și dacă nici alți străini nu vor exportà atunci, grânele vor puteà fi oprite de a ieșì din țară. Mărfurile genoveze vor plătì taxe vamale de 1% la intrare și la ieșire, dar vor fi scutite de vamă metalele prețioase (aurul și argintul), mărgăritarele, giuvaerele, corăbiile și mărfurile de tranzit. Genovezii așezați în țară nu vor plătì impozite. In schimb teritoriile lui Ivanco nu vor mai fi atacate de corăbii genoveze sau în serviciul Genovei [3]).

Dar abià terminat războiul cu Genovezii și pentru Ivanco se ivește un nou pericol: Turcii. Cât a trăit Dobrotici, stăpânirea lui n'a fost neliniștită de aceștia, dar în anul 1387 sultanul Murad, care dictà acum în nordul Peninsulei Balcanice, îi cere și lui Ivanco și lui Șisman să-l ajute într'o expediție ce o proiectà contra Sârbilor. Deși ei refuză, nu-i găsim nici de partea Sârbilor. Cu toate acestea Sârbii bat pe Turci la Pločnic și atunci sultanul dă ordin, ca armatele sale să-i atace în acelaș timp pe

[1]) Iorga, *Lupta p. cucerirea Vidinului*, p. 983-4.
[2]) Iorga, *ibidem*, p. 987.
[3]) Tratatul este analizat de d-l Iorga în *Chilia și Cetatea Albă* pag. 54, de unde am luat toate informațiile asupra lui.

amândoi. Ivanco s'a apărat bine contra atacului turcesc şi încercarca acestora de a-i cucerì Varna nu izbuteşte. Şişman însă n'a îndrăznit să se opună Turcilor şi-şi oferă închinarea. Sultanul îi cere drept chezăşie Silistra, pe care ţarul bulgăresc o promite, dar fără să se ţină de cuvânt. Atunci oştile turceşti pornesc contra lui, îi cuceresc nu numai Silistra, dar şi capitala (Târnovo), Şumla şi Nicopole, în urma căror pierderi Şişman se supuse definitiv Turcilor [1]).

Infrângerea lui Şişman şi ocuparea Silistrei de Turci constituiau o ameninţare gravă nu numai pentru Ivanco, dar şi pentru Ţara-Românească. Domnul acestei ţări, Mircea cel Bătrân, s'a văzut deci silit să ia toate măsurile dictate de împrejurări spre a ţine cât mai departe pericolul turcesc. Iar aceste măsuri au fost, în primul rând cucerirea Silistrei, care erà fortificaţia cea mai importantă de pe malul bulgăresc al Dunării şi domină vadul de trecere în Ţara-Românească; în al doilea rând ocuparea Dobrogei — a ţării «Dobritze», cum numeşte un cronicar turc teritoriul rămas dela Dobrotici — şi care prin litoralul mării şi prin bălţile Dunării prezintà o reală piedecă înaintării turceşti şi în acelaş timp un drum sigur expansiunii comerciale a Ţării-Româneşti.

III

Se pare că Domnii Ţării-Româneşti începuseră încă înainte de Mircea cel Bătrân să-şi îndrepteze privirile asupra Dobrogei. Şi aceasta erà natural din momentul în care aceşti Domni ocupau sudul Basarabiei, iar comerţul ţării luase, mai ales dela Vlaicu-Vodă, o desvoltare economică mai însemnată.

De sigur că această desvoltare economică a fost mult favorizată şi de activitatea comercială a Genovezilor în Marea Neagră, cari prin faptul că puseseră mâna pe porturile dela gurile Dunării şi dela mare, promovaseră, într'o măsură necunoscută înainte, exportul de grâne şi de alte produse din Ţara-Românească şi Moldova. Ca o urmare a acestei propăşiri economice trebuie să considerăm nu numai frecventa întrebuinţare a monetei de aur bizantină, *perperul*, în comerţul românesc [2]), dar şi începutul monetăriilor naţionale din Ţara-Românească şi Moldova [3]). In adevăr cele dintâi monete naţionale au fost bătute în Ţara-Românească în timpul domniei lui Vlaicu-Vodă, iar în Moldova sub contimporanul său Petru I Muşat şi ele au avut menirea de a facilità tranzacţiile comerciale.

Tot pentru acest motiv Domnii munteni sunt atraşi în mod natural tot mai mult spre mare, fapt care îi determină să ia încă de timpuriu o atitudine hotărită contra înaintării turceşti.

Am văzut că în anul 1368, când Turcii uniţi cu Şişman încercară să cucerească Vidinul, Domnul muntean Vlaicu-Vodă a sărit să-l apere şi a reuşit să împiedece căderea lui în mâinile musulmanilor.

Câţiva ani în urmă, el susţine cu armele pe principii creştini din Balcani, cari au căutat să se opună înaintării turceşti în valea râului Mariţa, în lupta dela Cirmen

[1]) Iorga, *Chilia*, p. 63-4; Jireček *o. c.* p. 241-2.

[2]) Cf. privilegiul dat de Mircea cel Bătrân negustorilor din Braşov în 1413 la Hurmuzaki-Iorga, *Docum.* XV. 1 p. 8.

[3]) Moisil, *Contribuţiuni la istoria monetăriei româneşti* în «Bulet. Societ. Numism. Rom.», XII (1915), p. 12 urm.

(1371). Dar după înfrângerea suferită de creştini aici, Vlaicu-Vodă este nevoit să încheie pacea cu Sultanul [1]).

Urmaşii săi au avut şi ei prilejul să se amestece în treburile din sudul Dunării, în scop de a împiedecà înaintarea Turcilor. O menţiune de cronică turcească arată, că în anul 1387 Turcii au pus mâna «pe castelele şi cetăţile acelea, pe care *altădată*, trecând Dunărea, le ocupaseră Muntenii în Bulgaria» [2]). Deşì această menţiune nu se referă direct la teritoriile rămase de pe urma lui Dobrotici, totuş nu poate privì numai oraşul Silistra, pe care ai noştri aveau interes să nu-l lase să cadă în mâinile Turcilor, ci şi alte localităţi dela Dunăre şi probabil şi dela mare, ameninţate de musulmani.

Şi în realitate în timpul acesta Ţara-Românească cuprindeà un număr însemnat de teritorii atât în dreapta Dunării, cât şi în regiunea deltei şi la Marea Neagră. Dovadă despre aceasta este titlul ce-l purtà Mircea cel Bătrân în acest an, 1387. Intr'un act el se intitulează nu numai mare voevod şi Domn a toată Ţara-Românească, ban al Severinului şi «herţeg» de Amlaş şi Făgăraş, dar şi stăpân peste «ţările tătăreşti», peste «amândouă malurile Dunării până la Marea cea Mare» şi «al cetăţii Dârstorului» [3]).

Dacă prin «ţările tătăreşti» se înţelege sudul Basarabiei, stăpânirea Silistrei şi a ambelor maluri ale Dunării până la mare arată că şi oraşele şi cetăţile dunărene dela Silistra până la mare, împreună cu gurile Dunării erau ale lui. Natural afară de Chilia, care erà a Genovezilor.

Deşì aceste teritorii nu coincid cu întreagă ţara lui Dobrotici, este evident că drumul spre mare erà în mâna Domnului muntean. Probă indiscutabilă că ţinta urmărită de înaintaşii săi, a fost nu numai adoptată de Mircea, dar şi realizată încă din primii ani ai domniei sale.

Insă posesiunea acestor teritorii transdunărene erà foarte ameninţată de Turci, cari aveau şi ei interes să le cucerească, spre a-şi puteà asigurà înaintarea în valea Dunării. Pentru ei însă deocamdată cea mai mare importanţă o prezintà Silistra, a cărei posesiune le-ar fi putut înlesnì mult această înaintare. Teritoriile de pe ţărmul mării şi dela gurile Dunării, deci Dobrogea propriu zisă, nu intrau încă în prevederile sultanului.

Deaceea şi în titulatura lui Mircea aceste două categorii de teritorii sunt specificate în mod separat: de o parte Silistra, de altă parte Dobrogea, indicată sub numele de «ţările lui Dobrotici».

In acest mod găsim exprimată posesiunea teritoriilor transdunărene în două documente, unul din 1390 şi altul din 1391. Mircea se intitulează în aceste documente de o parte «despot al ţărilor lui Dobrotici» *terrarum Dobrodicii despotus*, de altă parte «Domn al Silistrei» *Tristri Dominus* [4]).

Nu avem nici un izvor contimporan care să poată lămurì în ce chip şi prin ce mijloace a intrat Mircea în stăpânirea «ţărilor lui Dobrotici». Ştim numai că Ivanco, fiul lui Dobrotici, trăià în acest timp, şi deci este de presupus, că Domnul muntean, îngrijorat de succesele sultanului la Dunăre şi convins de neputinţa lui Ivanco de

[1]) Iorga, *Geschichte d. rum. Volkes*, I, p. 274.
[2]) Iorga, *Chilia*, p. 64.
[3]) Actul este publicat în Ciparin, *Arhiv. p. filol. şi ist.* 1867 p. 77 urm.
[4]) Cf. Hurmuzachi, *Docum.* I 2 p. 322 şi 334; Iorga, *Chilia*, p. 62; Onciul, *Titlul lui Mircea*, în «Conv. Liter.», XXV, p. 1011.

a-şi apără ţara, a profitat de un moment favorabil şi şi-a împins hotarele până la mare.

Cât priveşte Silistra, după ce a ocupat-o, probabil dela Şişman, în 1387, o pierde din nou în anul următor, când i-o cuceresc Turcii. Aceştia însă n'o pot păstrà decât puţin timp, căci încă în 1390 o găsim iarăş în mâna lui Mircea.

Este interesant de observat, că el reocupă această cetate tocmai după marea înfrângere pe care a suferit-o în bătălia dela Cosovo, în 1389. Consecvent politicii tradiţionale a Domnilor munteni, Mircea a dat şi el în această luptă tot sprijinul său creştinilor, cari însă au fost complet înfrânţi şi Turcii au ocupat întreagă Serbia până la Dunăre. Cum noul sultan, Baiazid I, urmărià să cucerească, după acest succes, şi malul bulgăresc al Dunării, Mircea s'a grăbit să pună mâna pe Silistra, spre a împiedecà pe Turci de a trece de aici în Muntenia în vederea unei expediţii de răzbunare contra sa.

Dar şi Şişman aveà mare interes să posedă această cetate, căci deşì erà vasal sultanului, nu renunţase cu totul la idea de a-şi recâştigà independenţa. De aceea în anul următor atacă şi el Silistra.

Această concurenţă a Domnilor creştini pentru stăpânirea cetăţii dela Dunăre a uşurat mult cucerirea ei de către Turci. In anul 1393 Baiazid I, după ce a bătut în mai multe locuri pe Şişman şi i-a cucerit toate cetăţile mai importante, între cari şi Sofia, pune din nou mâna pe Silistra, măcelăreşte garnizoana, şi cu acest prilej desfiinţează în mod definitiv ţaratul bulgăresc. Şişman dispare deacum din istorie, iar ţara sa devine paşalâc turcesc.

După aceste succese sultanul pleacă în Asia. Mircea profită de absenţa lui şi atacă din nou Silistra. Atunci Baiazid I se decide să termine şi cu acest principe creştin. In anul 1394 el întreprinde împotriva lui Mircea o mare expediţie de răzbunare, invadând cu armatele sale Ţara-Românească. Deşì la Rovine Mircea reuşeşte să respingă atacul turcesc, totuş el nu poate rezistà multă vreme şi se retrage spre Argeş, capitala ţării. Dar şi de aici este nevoit să plece, căci Turcii reuşesc să ocupe întreagă ţara şi boierii, la cererea sultanului, aleg un alt Domn, pe Vlad I. In acelaş timp Turcii cuceresc şi cetăţile dela Dunăre ale Ţării-Româneşti, Giurgiul şi Turnu-Măgurele, în care pun garnizoane turceşti.

Este de sine înţeles, că din momentul în care Turcii ocupară Ţara-Românească şi aveau în fruntea ei un Domn vasal, ei au pus mâna şi pe posesiunile româneşti din dreapta Dunării, adică Dobrogea, căci Silistra o luaseră încă din 1393. De aceea Vlad I nu mai pomeneşte în titlul său aceste posesiuni, iar Mircea însuş, în tratatul de alianţă ce-l încheie cu Sigismund al Ungariei la Braşov în 1395, nu le mai aminteşte [1]). Dovezi evidente că aceste teritorii nu mai ţineau de Ţara-Românească.

Avem însă o ştire precisă că în timpul acesta Ivanco, fiul lui Dobrotici, trăià şi încă în fostele sale posesiuni [2]). Am puteà deci să presupunem, că sultanul luându-le dela Munteni, le-ar fi restituit acestuia în calitate de vasal.

Dar Mircea, deşì pribeag, n'a încetat de a încercà să-şi reocupe tronul şi să libereze Ţara-Românească de sub Turci. Aliat cu Sigismund atacă în 1395 pe Vlad

[1]) Cf. Hurmuzachi, *Docum.* I 2 p. 374—5 şi p. 359—361.

[2]) Iorga, *Chilia*, p. 55; Schiltberger, *o. c.*, p. 52-3.

şi garnizoanele turceşti dela Dunăre, dar fără vreun rezultat apreciabil. In anul următor Sigismund reuşeşte să provoace o adevărată cruciată contra Turcilor, dar în bătălia dela Nicopole creştinii suferă din nou o mare înfrângere. Aceste insuccese nu erau de natură să slăbească situaţia lui Vlad I în Ţara-Românească şi astfel el se poate menţine în domnie. Abià în 1397 Mircea, ajutat de voevodul ardelean Stibor, l-a putut înlăturà şi ocupà din nou tronul [1]).

Natural că Baiazid n'a putut lăsà nerăzbunată înlăturarea Domnului pus de el şi deci în acelaş an a atacat pe Mircea. Rezultatul expediţiei sale şi al luptei ce a avut-o probabil în Teleorman, nu sunt destul de bine cunoscute. Fapt este că Domnul muntean şi-a păstrat şi mai departe tronul şi, ceeace este mai interesant, şi-a recâştigat şi posesiunile de peste Dunăre după ce cu ocazia acestei expediţii pierduse Silistra. In adevăr într'un document din 1399 reapare vechiul titlu al lui Mircea, amintitor al stăpânirii Dobrogeii şi de acum înainte până la moartea lui Baiazid ea rămâne în mâinile lui.

Este greu de crezut, că Mircea şi-a putut păstrà tronul şi recâştigà posesiunile transdunărene, ca suveran independent. Situaţia aceasta nouă şi faptul că după 1397 Baiazid nu l-a mai atacat nu se pot explicà decât prin închinarea lui către sultan. Şi că în realitate aşà a fost ne-o dovedeşte atitudinea lui Mircea în luptele pe care Baiazid a trebuit să le poarte cu Tătarii lui Timur-Lenk, câţiva ani în urmă.

După relatările cronicarilor turci, în bătălia decizivă dintre Turci şi Tătari la Angora (1402), a luat parte şi un puternic contingent de armată românească, trimis de Mircea în ajutorul lui Baiazid. Românii aceştia s'au distins nu numai prin bravura lor, ci şi prin statornicia cu care au susţinut cauza sultanului. Pe câtă vreme diferiţii comandanţi turci, influenţaţi de succesele mereu crescânde ale Tătarilor, au părăsit rând pe rând pe Baiazid trecând la Tătari, Românii au continuat să lupte singuri de partea sultanului, şi numai când s'a constatat că bătălia este definitiv pierdută, s'au retras de pe câmpul de luptă [2]).

Pentru ca Mircea să trimită un ajutor atât de puternic sultanului şi într'o ţară atât de îndepărtată, trebuià ca el să fi ajuns vasal al sultanului şi să nu fi putut să se sustragă dela o îndatorire ca aceasta. Iar în această situaţie faţă de Turci, nu este de mirare să fi recâştigat şi Dobrogea, după cum rezultă din titulatura sa din acest timp.

Situaţia sa de vasal explică şi rolul însemnat ce l-a avut, după moartea lui Baiazid, în luptele pentru tron ale fiilor acestuia.

Cât timp a domnit Soliman, fiul mai mare al lui Baiazid (1402—1411), Mircea a putut să-şi păstreze Dobrogea în calitate de vasal; şi informaţii sigure din anii 1403, 1409 şi 1410 arată că stăpânea şi gurile Dunării şi litoralul mării [3]). Iar după ce a ajuns sultan al doilea fiu, Musa, cu concursul efectiv al lui Mircea, stăpânirea Dobrogei îi erà şi mai mult asigurată. Numai când Musa a fost înlocuit de fratele său mai mic Mohamed (1413) situaţia lui Mircea a devenit dificilă, mai ales că el a căutat prin toate mijloacele să acţioneze contra lui Mahomed.

[1]) Pentru toate acestea cf. Iorga, *Geschichte d. rum. Volkes*, I, p. 290 urm.

[2]) Iorga, *Chilià* p. 68 urm.

[3]) Iorga, *Cronicele turceşti ca isvoare ale istoriei Românilor* în «Analele Acad. Rom.», Seria III tom. IX p. 3.

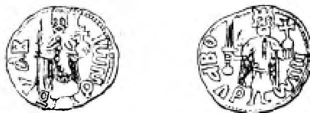
Atitudinea aceasta a avut de urmare o expediţie a noului sultan contra lui Mircea. Ea s'a făcut în anii 1416/17. Armatele turceşti au invadat mai întâiu în Dobrogea şi au cucerit cele două cetăţi mai importante de aici: Isaccea şi Enisale. Apoi sultanul a trecut Dunărea şi a ocupat şi cetăţile de pe malul stâng: Giurgiu, Turnu-Măgurele şi, probabil, Severinul. Din acest moment Mircea n'a mai putut rezistă şi a trebuit să ceară pace. El pierde definitiv Dobrogea, iar cetăţile de pe malul stâng al Dunării devin raiale turceşti [1]). Posesiunile transdunărene mai apar odată în titulatura fiului său Mihail, la anul 1418, dar de sigur nu mai reprezintă decât o amintire, păstrată în tradiţia cancelariei muntene.

Urme despre stăpânirea lui Mircea în Dobrogea ne-aŭ rămas foarte puţine, după cum, dealtfel, sunt puţine orice alte urme medievale. In orice caz două tezaure de monete româneşti din acel timp, ce s'au găsit în două localităţi deosebite ale Dobrogei, sunt dovezi sigure şi evidente atât ale stăpânirii politice româneşti asupra acestei regiuni, cât şi ale relaţiilor comerciale cu Ţara-Românească.

Unul din aceste tezaure a fost descoperit pe dealul Bădila, de lângă satul Niculiţel (jud. Tulcea) şi cuprindea aproape 6000 de monete de argint — ducaţi — dela Mircea, amestecate cu monete de argint de ale lui Petru I Muşat al Moldovei şi de ale lui Ludovic cel Mare al Ungariei [2]). Găsirea împreună a acestor monete contimporane este o probă de circulaţia lor simultană; iar localitatea unde s'au descoperit fiind aşezată în apropiere de drumul cel mare care trecea din Basarabia, prin vadul dela Oblucița (Isaccea) în spre mare sau spre Bulgaria, însemnează că monetele acestea au format odinioară capitalul unui negustor care făceà tranzacţii cu Ţara-Românească.

Al doilea tezaur a fost descoperit în apropiere de Silistra şi cuprindeà un număr de câteva sute de monete bulgăreşti dela Şişman şi Sracimir, amestecate cu monete deale Domnilor munteni Vlaicu-Vodă, Radu I, Dan I şi Mircea. Compoziţia lui este o probă de circulaţia împreună a acestor monete, dintre cari cele româneşti sunt caracteristice prin faptul că provin dela toţi Domnii munteni, cari au avut legături cu Dobrogea. Iar locul unde s'au găsit fiind aşezat pe celălalt mare drum comercial care duceà prin vadul Silistrei ne dă indicaţia, că ele au servit pentru tranzacţii comerciale pe această direcţiune.

Politica Domnilor munteni de expansiune spre Dunăre şi mare a fost întreruptă de năvălirea turcească, contra căreia după moartea lui Mircea urmaşii săi n'au mai putut reacţionà cu succes. Ea însă rămâne, ca şi anexarea vremelnică a Dobrogei în timpul lui Mircea, una din acţiunile cele mai strălucite din trecutul nostru şi care în mod natural a revenit după ce poporul românesc s'a liberat complet şi definitiv de sub vasalitatea turcească.

Efigiile monetare ale lui Mircea cel Bătrân.

[1]) Cf. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, I, p. 302-3.
[2]) Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, p. 40 urm. Cf. Anuarul inst. de ist. naţ. Cluj, III p. 146 urm.

RĂSBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ ȘI ANEXAREA DOBROGEI

DE

G. D. PETRESCU

Directorul școalei normale de băeți, Constanța.

Să nu se pară curios sau ca o lipsă de patriotism, când se spune că răsboiul pentru neatârnare nu a fost pregătit de către generația de atunci; ci, dacă am intrat în răsboiu, aceasta s'a datorit unui concurs de împrejurări venite din afară. Este foarte adevărat că, după revoluția lui Tudor Vladimirescu, una din preocupările patrioților erà întocmirea unei Constituțiuni. Inceputurile în această privință s'au făcut în Moldova, prin un proiect de Constituție, alcătuit în anul 1822, după vederile înaintate din Europa occidentală.

Pe timpul alcătuirii Regulamentului s'a redactat în Țara Românească un memoriu asupra dorințelor naționale. Intre cele 25 de puncte ale memoriului se cereà: unirea Principatelor într'un singur stat, care să fie neatârnat de Turcia; cârmuirea acestui Stat să fie încredințată unui principe din «familiile domnitoare în Germania de sus»; principele și moștenitorii să primească credința ortodoxă și să se recunoască Români.

In acelaș timp și în Moldova se manifestau tendințe de unire sub un principe din dinastiile occidentale. In comisiunea pentru alcătuirea Regulamentului organic al Moldovei, vistiernicul Iorgu Catargiu propuse unirea ambelor Principate sub o singură domnie, cu rezerva ca principele acestui nou Stat să nu aparțină nici uneia din cele trei Puteri vecine: (Austria, Rusia și Turcia).

Cu privire la neatârnare, se găsià și modalitatea, spre a nu rămâne păgubită Puterea suzerană, Turcia. Se va înmânà Turciei o sumă de bani, care sumă va produce o dobândă ce ar egalà cu tributul ce Poarta primià din ambele Principate.

Dar, atât proiectul de Constituție cât și memoriile au rămas numai niște documente despre cugetarea politică a boerilor progresiști din aceà vreme.

Aruncându-ne privirile în trecut, vom înțelege și mai bine lipsa de pregătire a ideii pentru independență.

In epoca așà zisă eroică a neamului nostru, adică între 1300—1601, poporul românesc a dus aici, la Dunăre, cele mai înverșunate lupte împotriva uraganului turcesc, apărând crucea și civilizația împotriva barbariei și a semilunei. Cum aceste lupte s'au purtat în cea mai mare parte de către Români singuri contra unui popor ce venià în numele unei religii și cu o organizație militară superioară celei europene, erà firesc să ne plecăm în fața dușmanului.

Insuş Ştefan, cât a fost de mare, a trebuit să renunţe la idea de independenţă, sfătuind, la moarte, pe fiul său Bogdan să se pună sub protecţia puterii otomane.

Deacum înainte, dacă s'au mai dat lupte contra Turcilor, aceasta s'a făcut cu scopul ca să scăpăm de o stăpânire păgână şi asupritoare pentru a intrà sub ocrotirea unei puteri creştine. Şi cel dintâiu, care a căutat să-şi îndrepte privirile aiurea, a fost Petru Rareş, care, în naivitatea lui, se angajà să prindă pe Sultanul Soliman cel Mare şi să-l predeà viu sau mort aliaţilor, cari, mai naivi decât dânsul, credeau aşà ceva. Cel dintâiu care a inaugurat o politică filo-creştină şi care s'a pus în serviciul acestei cauze până la jertfă, a fost Mihaiu Viteazul. Şi această politică filo-germană a fost continuată de către: Radu Şerban, Mateiu Basarab, Mihnea Radul, Şerban Cantacuzino şi chiar iscusitul C. Brâncoveanu, care, cu toată prudenţa sa, a trebuit să plătească cu capul.

Dacă Ţara-Românească care, prin aşezarea sa între Austria izgonită dela Rin, ce-şi căutà o nouă faţadă politică, îşi îndreptează privirile către Imperialii Habsburgi, acelaş lucru aveà să-l facă şi Moldova în timpul Movileştilor şi mai ales când Polonia ajunge sub conducerea învingătorului dela Hotin, «marele Sobieski».

Şi această încredere în noul luceafăr al Poloniei, care a salvat Viena, aveà s'o plătească cu capul marele cronicar Miron-Costin, care se temeà ca din luptele duse între cei puternici din jurul hotarelor noastre să nu se pună «ţenchi» acestor ţări.

Şi când în urma înfrângerii dela Pultava a leului nebiruit, sau închisului dela Tighina, s'a dovedit că o mare putere se ridică, atunci Moldovenii se dau prin învăţatul Dimitrie Cantemir Ţarului Petru cel Mare, care garantà autonomia ţării. Apoi, când însă Muntenii au gustat din amărăciunile unei stăpâniri austriace, mai apăsătoare decât cea turcă, iar Moldovenii au suferit încălcările armatelor ruse şi s'au convins că Muscalii rămân tot muscali şi în «haine nemţeşti», atunci boerimea din ambele Principate n'a avut alt ideal decât punerea Principatelor sub ocrotirea mai multor Puteri.

Astfel, dela 1770 până la începutul secolului al XIX-lea, aceasta este dorinţa Ţărilor române. Deaceea, deacì înainte, se constată o răceală faţă de Rusia şi ori de câte ori aceasta ocupà Principatele, nu ne mai observà bucuria şi manifestările de altă dată faţă de trupele Puterii protectoare; iar când în 1812 ni s'a furat Basarabia, întreaga boerime din această provincie şi-a părăsit bunurile, vânzându-le pe preţuri derizorii, pentru a venì în Moldova de dincoace de Prut. Nu cu mai puţină durere stăpânirea militară rusă a fost resimţită în Principate şi, dacă se constată oarecare simpatie, aceasta se manifestă numai faţă de persoana civilizatului şi liberalului Chiselev.

Iar, după golirea Principatelor de armatele de ocupaţie, ura împotriva Ruşilor s'a dat pe faţă. Cine nu-şi aminteşte de lupta eroică dintre literatura timpului împotriva Regulamentului organic şi a Consulilor ruşi, cari ajunseseră de o insolenţă revoltătoare?

Se suprimà cursul de istorie naţională al lui Kogălniceanu la Academia Mihăileană; Grigore Alexandrescu, pentru fabula «Lebăda şi Puii Corbului» este închis; titlul revistei «Propăşirea» tăiat, iar un giuvaergiu, pentrucă în vitrină se găsise un inel cu

inițialele N. L.[1]) (naționalitate și libertate) a fost închis. Numai așà ne explicăm ura nestinsă împotriva Rușilor a patrioților exilați, cari rătăceau pe tărâmuri străine și depuneau cele mai neobosite sforțări pe lângă Apuseni pentru deschiderea porților patriei. Și când Apusenii au să deschidă campania din Crimeea, tabăra otomană erà plină de revoluționarii dela 1848, cari aclamau puterea suzerană în care sperau realizarea Unirii, bineînțeles, sub suzeranitatea Porții.

Unirea și dinastia erau dorințele principale exprimate în adunările naționale, numite Divanurile ad-hoc, după ce Rusia a fost izgonită din Principate, cu regulamentele ei cu tot.

Dacă cei mai mulți nu se gândiau la independență și nu doriau în curând realizarea ei, aceasta o făceau din temerea că Principatele, formând un Stat independent, acest Stat ar puteà fi mai ușor cucerit în primul rând de către Rusia sau de către Austria. Și în afară idea unei independențe pentru Români nu făcuse progrese mai mari, tot din aceleași considerente. Puterea care s'a opus mai mult acestei idei a fost Anglia, dar dușmana cea mai odioasă, ca totdeauna, a fost Austria, care se lăudà că Napoleon al III-lea, protectorul Unirii, ne-a oferit Austriei în două rânduri, în schimbul Veneției și apoi în schimbul unor teritorii germane ce s'ar alipì la Franța, dar că ea, generoasă, a refuzat.

Și cu toate acestea, aceea care a grăbit realizarea independenței noastre a fost însăș puterea suzerană, Turcia.

In urma răsboiului Crimeii, când Rusia este scoasă din Principate, se lasă acestora putința ca, în așà numitele Divanuri ad-hoc, să-și exprime dorințele. Aceste dorințe desbătute în congresul dela Paris așezau țările române pe niște baze șubrede, fără prinț străin, fără unire puternică, ci un fel de produs ce aveà imediat să se sfarme la cea dintâiu ciocnire. Pe lângă aceasta, Principatele erau puse sub protecția colectivă a celor șapte mari puteri. Și, dacă s'a reușit a se realizà unirea în persoana lui Cuza-Vodă, aceasta făcută cu încălcarea prevederii Constituției, aveà să țină numai cât va domnì Cuza, urmând ca în urmă Principatele să-și aleagă, iarăș ca mai înainte, fiecare domnul său.

Turcia cea nouă, Turcia reformatorilor Mahmud al II-lea și Abdul Medgid, apucase pe un drum nou: reformă militară din temelie, iar ca ideal politic, imperiu unitar. Când împrejurările sunt neprielnice pentru turc, el cade în fatalismul oriental, iar când dimpotrivă, are oarecari succese, atunci fatalistul devine un idealist înfocat și acest ideal în imaginația Turcului nu mai găsește margini; mai mult încă, el devine orgolios, arogant și insolent. Așà, în urma răsboiului Crimeii, respirà Turcia tauzimalului[2]).

Purtarea Turciei față de domnii deatunci, Barbu Știrbei și Grigore Ghica, purtarea ei din timpul luptelor pentru Unire, a făcut ca simpatiile câștigate în paguba Rusiei să și le piardă, iar aceasta să nu mai prezinte un pericol pentru Români. Și un luptător al timpului, Bolintineanu[3]), a întrevăzut clar când spuneà că într'un viitor

[1]) D. Bolintineanu, *Nepăsarea de patrie, de religie și dreptate.*

[2]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 15.

[3]) D. Bolintineanu, *România roabă la Austro-Maghiari.*

apropiat, să nu se pară curios dacă, pentru realizarea dorinţelor noastre, ne vom îndreptà iarăş către Rusia. Şi cu toate acestea, Cuza-Vodă şi cei dimprejurul său au avut, prin dibăcia lor, o atitudine demnă şi au făcut, după cum spune d-l Iorga [1]), ca politica de ofense faţă de Principate să înceteze, fiind înlocuită chiar cu o covârşitoare şi neaşteptată prevenienţă. Mai mult încă: Serbia, Grecia şi Muntenegrul invidiau situaţia privilegiată a Principatelor.

Intr'adevăr, în urma răsboiului Crimeii scapă şi Serbia de protectoratul rusesc şi, deasemenea, autonomia îi este garantată de marile puteri. Dar libertatea Serbiei

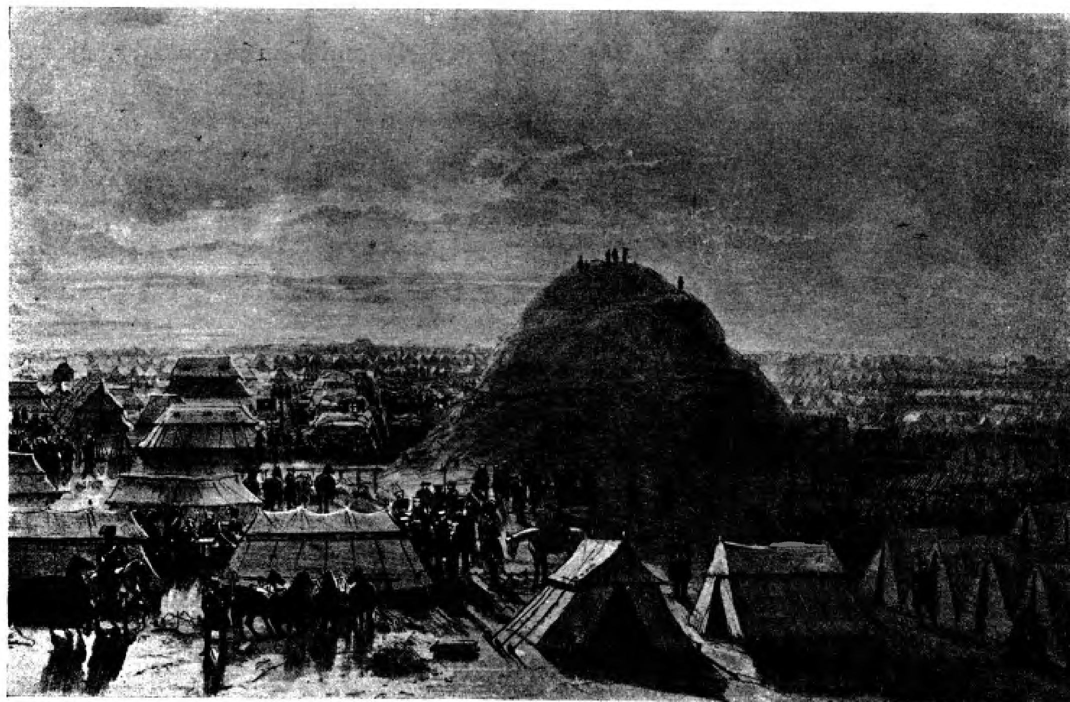

Fig. 90. Kurgan-Vizir, 1828. de Hector de Béarn (pl. 12). «Acad. Rom.».

erà cu mult mai restrânsă decât a Principatelor-Române, pentrucă o garnizoană turcă erà instalată în Belgrad. Principe erà blândul Alexandru Caragheorghevici, adus după alungarea lui Miloş Obrenovici (1842) din cauza firii sale despotice. Sârbilor li se părù, după 1856, că pacificul Alexandru este prea plecat şi slugarnic faţă de Turci.

Astfel în 1858 îl alungă şi aduc pe bătrânul Miloş. Minusculul Muntenegru, deşi ocupase portul Antivari şi dobândise independenţa (1858), erà totuş nemulţumit.

Deasemenea, în Grecìa, unde se făcuse o schimbare de dinastie în persoana regelui Gheorghe, din casa de Danemarca, erau nemulţumiri. Grecii aşteptau numai prilejul unui conflict pentru a smulge dela Turcia Tesalia şi Epirul. Rusia lucrà în acest scop, încurajând şi trimiţând în Serbia arme.

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independenţa României*, pag. 18.

Toate privirile erau îndreptate către Cuza-Vodă, considerat de vecinii săi *primus inter pares*. La Constantinopol erà mare îngrijorare de relațiile guvernului sârbesc cu Cuza. Turcii erau convinși că aceștia urmăresc *independența României și a Serbiei* [1]).

Părea că erà gata să se pornească ofensiva pe frontul balcanic, când Cuza-Vodă, pe de o parte cunoscând planurile Rusiei, pentru a cărei politică erà acuzat, pe de altă parte, având de pus în practică atâtea și atâtea reforme, a crezut de cuviință să amâne începerea ostilităților.

Această amânare aveà să-i fie fatală: a fost detronat în Februarie 1866.

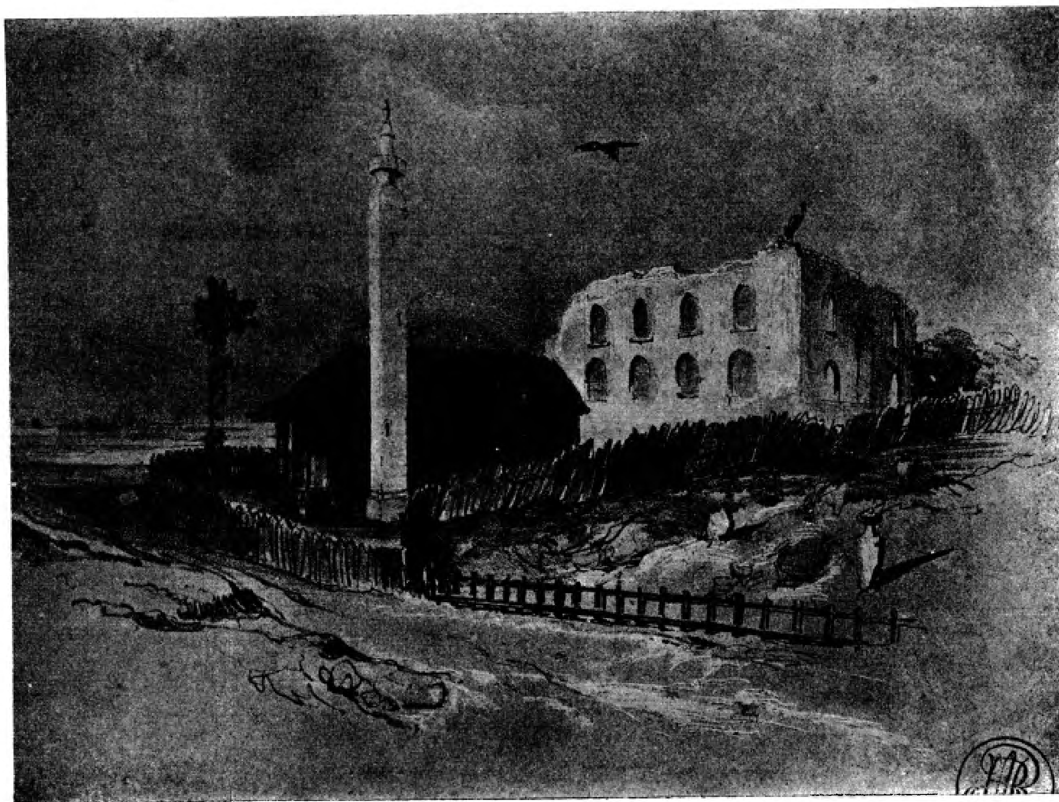

Fig. 91. Isaccea, 1828, de Hector de Béarn (pl. 13). «Acad. Rom».

O coaliție de oameni politici au crezut acum momentul favorabil de a aduce la îndeplinire ultimul punct din hotărârile Divanurilor ad-hoc: principele străin.

La abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, Statul alcătuit prin unirea celor două Principate încă nu erà așezat în formă constituțională; unirea nu erà recunoscută ca întrupare politică a celor două țări într'un singur Stat, ci numai ca uniune personală și administrativă, admisă în mod provizoriu, atât cât va trăì Cuza.

Regele Carol a fost primul domnitor care a luat titlul de «Domn al României» și Constituția promulgată de el a fost actul de constituire a Statului unitar, România.

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 19—20.

Alegerea unui prinţ străin mai implică în sine şi speranţa grăbirii realizării independenţei, căci un prinţ dintr'o dinastie apuseană nu va suferì multă vreme situaţia de vasal al Sultanului.

Astfel, încă cu ocazia alegerii din 11 Februarie a comitelui de Flandra, Poarta protestă imediat contra acestei alegeri şi cerù întrunirea unei conferinţe a Puterilor garante; ea cereà ca alegerea să se facă, conform convenţiunii, de către o Adunare la Bucureşti şi alta la Iaşi, precum se făcuse în 1859.

Conferinţa Puterilor garante, cerută de Poartă, se întrunì la Paris şi începù în ziua de 10 Martie st. n., şedinţele sale. In deliberările Conferinţei, plenipotenţiarii Turciei şi Rusiei nu admiteau alegerea unui prinţ străin şi cereau măsuri prin care această dorinţă să fie zădărnicită.

Plenipotenţiarii Franţei, Angliei şi Italiei susţineau dorinţele Românilor; cei ai Austriei şi Prusiei observau o atitudine rezervată. Chiar în timpul desbaterilor Conferinţei, Carol de Hohenzollern a primit să urce treptele Tronului domnesc. Dar noul Domn întâmpină mari dificultăţi, până ce alegerea sa a fost recunoscută.

Turcii puneau condiţii grele pentru recunoaşterea lui Carol I-iu, mustrat că nu a trecut pe la Constantinopol: Principatele, «parte integrantă a *Impărăţiei Sultanului*» deşì cu anumite «*privilegii şi drepturi*», vor trebuì să declare că «legăturile de vasalitate cu Poarta» nu vor fi atinse. Domnul, căruia-i lipseà încă «legalitatea cerută», va merge imediat la Poartă pentru a primì un firman de numire, special, fără drept de moştenire. El nu va puteà încheià tratate, nu va întreţine relaţii oficiale cu celelalte Puteri, nu va bate monedă decât doar cu semnul formal al vasalităţii.

Iar pentru a intimidà, se îngrămădiau în Bulgaria guvernată de Midhat-Paşa, trupe la Dunăre, făcând un lagăr la Rusciuc [1]). Faţă de această presiune exercitată din partea Turciei, s'a răspuns prin concentrarea armatei române.

Infine, după grele dificultăţi, după lungi şi anevoioase negociaţiuni, ajutaţi de Franţa contra puterilor adverse, — Turcia, Rusia şi Austria, — s'a ajuns la recunoaşterea alegerii de către Puterea suzerană şi a Puterilor garante.

Ion Ghica, până atunci însărcinat a întreţine la Constantinopol negociaţiunile cu Poarta, a dus la bun sfârşit afacerea recunoaşterii Principelui de către Puterea suzerană. Prin un schimb de scrisori între marele vizir şi Domnitor se îndeplinì formalitatea recunoaşterii reciproce. Prin scrisoarea vizirului (primită în 7 Octomvrie), Poarta recunoşteà domnia Principelui Carol ca principe ereditar în linie directă; iar Principele, în răspunsul său (dat la 8 Octomvrie), recunoşteà suzeranitatea Sultanului asupra Principatelor-Unite (Turcia nu admiteà numele de România) în condiţiunile specificate în ambele scrisori. Cu vizita făcută apoi Sultanului la Constantinopole (12—18 Oct.), care primì pe Domnitor ca pe un principe de sânge, cu onoruri excepţionale, s'a închis chestiunea recunoaşterii. Puterile garante au remis apoi Porţii note identice pentru recunoaşterea domniei Principelui Carol (8 Ianuarie 1867).

Deşì bine primit, dar jignit prin recunoaşterea situaţiei mai sus amintite, această umilinţă nu o puteà uità.

«Revolta închisă contra ei a fost deacum înainte un motiv de acţiune anti-turcească, la noul Domn. Independenţa, care decurgeà din însăş aşezarea lui pe tronul

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independenţa României*, pag. 26.

românesc, devenì, pentru vasalul a cărui voinţă fusese îngenunchiată, o chestie personală, la care această fire mândră ţineà prin toate fibrele fiinţei sale morale.

«Dar din caracterul Domnului român erà pregătirea înceată, răbdătoare, sistematică a faptelor sale. Deaceea împrejurările din vecini nu-l scoaseră din aşteptarea pânditoare, care e deacum înainte nota dominantă a politicei lui exterioare. Ceeace Prusia lui de acasă fusese faţă de Austria, atât de urâtă la Berlin, dar înşelată până în ultimul moment, va face cu el această Turcie, ale cărei pretenţii nu se răzimau măcar pe o adevărată putere, ci pe iluziile unei închipuiri bolnave» [1]).

Dacă prin abdicarea forţată a lui Cuza, în 1866, idea pentru independenţă se amână, tot acelaş lucru în 1867 se va petrece şi în Serbia. Turcia sfătuită de Franţa cedează în chestia cetăţilor, iar în Septemvrie acelaş an, garnizoana turcă evacuează Belgradul.

Cu toate concesiile făcute Serbiei, aceasta nu renunţă la răsboiul contra Turcilor, bineînţeles, cu colaborarea României. Cu Grecia la 1868, a încheiat o colaborare militară; cu România nu se ştie precis, căci Carol I-iu duceà o politică prudentă, mai ales că data aceasta Napoleon al III-lea ne erà ostil.

Totuş, prinţul Mihail desfăşurà o propagandă în vederea începerii răsboiului. Oprit un moment de diplomaţia rusă a face declaraţia de răsboiu, această amânare i-a adus un sfârşit şi mai tragic decât lui Cuza: la 10 Iunie 1868, a căzut sub gloanţele unor asasini, la Topcider.

Cu toate că România a refuzat oferta de alianţă a Greciei, care căutà să ia pentru dânsa iniţiativa în locul Serbiei, care aveà acum pe Milan, un tânăr, şi cu toate declaraţiile guvernelor române de loialitate, nu s'a grăbit întru nimic realizarea dorinţelor. Din contră, Turcia, sub pretext că se căutà proclamarea regatului-român şi că se ocrotesc bandele bulgare, reîncepe vechea politică de ofense şi de şicane, refuză titlul de «România», moneda, decoraţiile, jurisdicţia consulară, dând paşapoarte turceşti Românilor şi mergând până la pretenţia de a fixà malul stâng ca hotar fără nici o împărtăşire la apele fluviului. Această pornire pătimaşe erà îndreptată de Austria şi de Anglia prin ambasadorii lor la Constantinopol.

Izbucnind răsboiul franco-german, lucrurile trebuiră să ia altă întorsătură.

Atunci Rusia găseşte momentul să rupă piedicile ce i se impuseră prin tratatul dela Paris, pentru a-şi reluà libertatea de acţiune în Marea Neagră. Cu această hotărâre, ca şi cu aceea de a se revenì de către Puteri asupra nerodnicei idei a Unirii Principatelor, punându-se doi hospodari în locul prinţului României, de care şi Franţa ar fi voit să se scape, primind propunerile făcute de D. Brătianu lui Emile Olivier în favoarea colonelului N. Bibescu, o declaraţie oficială rusească se produse chiar în acest sens la 19 Octomvrie 1870.

Şi pe când la Londra se recunoşteà noua situaţie ce şi-o acordase, iar Austro-Ungaria se instalà ca stăpână a Dunării, pe când Sârbii se înarmau cu ştirea Rusiei, privind spre Bosnia şi Herţegovina, — România, de teamă să nu devie obiect de compensaţie pentru Austria sau Turcia, respingeà hotărât că ar urmărì independenţa.

Pe lângă aceasta, situaţia se înrăutăţì prin aceà demonstraţie necugetată contra coloniei germane, care-şi serbà în sala Slătineanu (Capşa) triumful definitiv asupra Franţei.

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independenţa României*, pag. 29.

Cu mare greutate Domnul a renunțat la abdicare, grație stăruințelor lui Lascăr Catargiu, care luă locul lui Ion Ghica, destituit și acuzat de complicitate cu manifestanții. Cu toate asigurările date de noul guvern la Poartă, că *se vor respectà* conștiincios în afară tratatele, toate Puterile, în criza românească, cereau intervenția turcă și eventualitatea despărțirii celor două țări. Chiar Bismarck erà entuziast pentru propunerea ultimei soluții și cereà intervenția pentru a se plătì la București creditorii germani înșelați de falitul întreprinzător de căi ferate Strusberg.

Pe când eram adăpați cu umilințe, idealul sârb își desface din nou aripele [1]):

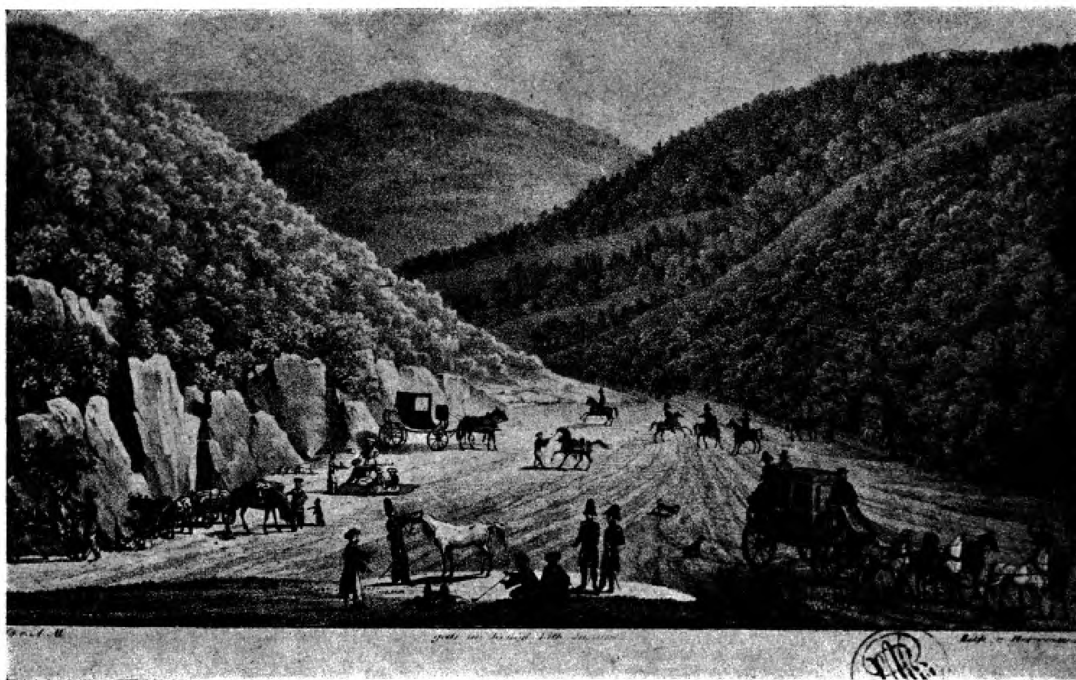

Fig. 92. Fântâna din Babadag, 1828, Adolf Meyer. *Acad. Rom.*

nu se vorbià decât de Piemontul Slavilor de Sud. Toată atenția diplomației, preocupată de noua fază ce se desemnà, se îndreptà exclusiv asupra Serbiei. Milan Obrenovici, în 1872, face o călătorie pe Dunăre, în Rusia. In lipsa lui se dau serbări, la care luă parte și lumea oficială. Se vorbià până și de o acțiune contra Austro-Ungariei și de o unire cu Croația. Nici vorbă de călătoria de omagiu la Constantinopol.

Anul 1873 aduse o mare și neașteptată schimbare. Diplomația austriacă, sugerând idea unirii Serbiei cu Bosnia și Herțegovina, Milan, în disprețul indignării poporului său, face în sfârșit drumul la Constantinopol.

Astfel Serbia își pierde rolul conducător. Atunci Muntenegrul încearcă să treacă la el direcția, dar în curând și acțiunea acestui mic principat fu înglobată în marea acțiune a Austriei contra Rusiei.

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 37.

Impăratul Francisc Iosif, în luna Maiu 1875, apărù ca un adevărat Cesar[1]) al Răsăritului, pe bordul unei splendide flote în portul Cataro, iar Nichita se grăbì să-l întâmpine. A doua zi după această solemnă prezentare a «*Țarului celui adevărat*» isbucnià, pentru motive de o importanță foarte redusă, aceà răscoală a Bosniei și Herțegovinei.

Și acum, se înțelege dela sine, cine au fost provocătorii acestei răscoale, deșì Rusia de multă vreme trimeteà agenții săi și arme pentru Serbia. Monarhia dualistă își aruncase ochii asupra provinciilor revoltate.

La început diplomații noștri nici nu bănuiau ce proporții vor luà răscoalele; dar,

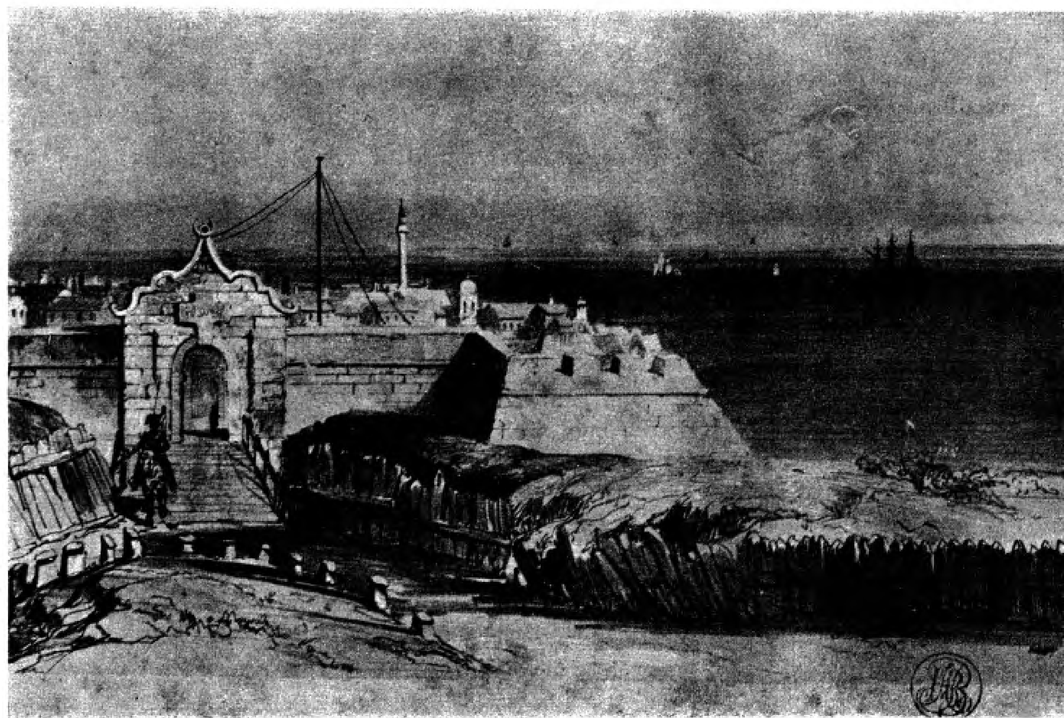

Fig. 93. Constanța, 1828, de Hector de Béarn (pl. 42). *Acad. Rom.*

când se văzù cu ce putere crește focul și că mișcarea s'a întins și în Bulgaria, în părțile Filipopolului, o mare îngrijorare cuprinse pe politicianii noștri: atât guvernul lui Lascăr Catargiu cât și Camera dedeau declarații că vom respectà o strictă neutralitate. Deasemenea și programul următorului guvern al Generalului Florescu erà tot așà de pacific și de partizan al neutralității. Deatunci se puteà vedeà că războiul nu se va puteà face cu un minister conservator. El nu s'ar fi putut face cu atât mai mult cu cât partidul începeà a se dezagregà după cinci ani de guvernare, iar opoziția liberală deveneà tot mai violentă.

In timpul acesta Sultanul Abdul-Azis erà omorât și înlocuit cu Murat al V-lea, un incapabil până la imbecilitate, în timpul căruia a avut loc omorârea consulilor din

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 42.

Salonic, iar bandele de bașbuzuci masacrau populația bulgară. Atrocitățile bulgare au contribuit la pierderea sprijinului politicii engleze, care dela începutul secolului apără integritatea Imperiului otoman. Acum Rusia merge mai departe: trimite pe generalul Cernaiev ca să ia conducerea bandelor de răsculați.

Noul guvern, primul liberal dela 1871 încoace, prezidat de Manolache Epureanu, cu Kogălniceanu la externe, face un pas mai departe: Kogălniceanu, după ce mai întâiu ceruse printr'o notă Porții acordarea titlului de România, în schimbul părăsirii oricărei alianțe, oricărui gând de agresiune, cere dreptul de reprezentare diplomatică, a convenției de comerț, a celei poștale și telegrafice, a pașapoartelor, delimitarea insulelor dunărene, precum și interzicerea amestecului, prin străinătate, a Turcilor în afacerile particulare ale României.

Tot el, mai târziu, explică Puterilor europene că guvernul român nu poate să rămână indiferent la strigătele de durere care pleacă de pe malul *drept al Dunării*. Europa s'a mișcat la știrile exagerate de prigonire contra Evreilor în România; oare măcelurile din Orient nu merită puțină atenție în locul unei tăceri insultante?

Această tăcere România, oricât i-ar fi de modestă situația, n'ar ști să o păstreze *mai îndelungat*. Opinia publică s'a pronunțat, massele se agită, «*un mare partid politic*» a și luat atitudine, armata română freamătă sub jugul disciplinei sale, dorind a luà parte la luptă. Și, într'o altă circulară, el adaugă că guvernul ar puteà să părăsească, *sub presiunea curentului de idei*, atitudinea păstrată până acum.

Negreșit că această atitudine așà de cavalerească [1]) a lui Kogălniceanu aveà să-i atragă căderea lui și, în curând, a întregului guvern. Sub noul guvern, prezidat de I. C. Brătianu, care erà adevărata expresie a partidului liberal, la Ministerul de externe se instală profesorul Nicolae Ionescu, care aveà să joace rolul de împăciuitor.

Intre acestea, luptele între Sârbi și Turci continuau cu furie. Cu toată cutezanța lui Cernaiev, cu tot entuziasmul soldaților sârbi, Turcii înaintau spre Belgrad. Rusia speriată se adresă pentru ajutor Austro-Ungariei, cu care la Reichstadt se înțelesese asupra prăzii: după izbândă Monarchia să-și ia Bosnia și Herțegovina, iar Rusia, trecând Dunărea, să pășească la ocupația părții sale: Bulgaria. Anglia însă intervine pentru împăciuire, propunând a se ține o conferință la Constantinopole.

In timpul acesta la Constantinopole se făceau din nou schimbări: Sultanul Murat al V-lea erà închis, ca nebun, și înlocuit cu Abdul Hamid al II-lea. De altă parte puterea erà în mâna ulemalelor ignorante și a fanaticilor, cari purtau pe străzile Constantinopolului placarde pe care sta scris: Serbia, România și Muntenegru să redevie provincii turcești, iar Marile Puteri să facă jurământ solemn că nu se vor mai amestecà în afacerile Turciei. Turcii însă trebuiră să primească un armistițiu, dar în actul ce-l acordau se arătă și speranța că Puterile vor împiedecà Principatele de a trimite insurgenților ajutorul pe care Rușii îl cereau dela neutralitatea noastră [2]).

Grija cea mare, care preocupà pe politicianii noștri și mai ales pe Domnul României erà pentru Basarabia. Rusia, care se considerà liberată de cătușele tratatului dela Paris, se va mulțumì ea numai cu restabilirea prestigiului ei în Orient? uitase Basarabia?

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 53.

[2]) N. Iorga, ibidem, pag. 55.

Astfel, la sfârşitul lui Septemvrie 1876, Brătianu, însoţit de o deputaţie, fu trimis la Livadia, spre a salută pe Ţarul sosit acolo cu principele Gorceacov, cancelarul imperiului, cu contele Ignatiev, ambasadorul dela Constantinopole şi spre a se pune în înţelegere cu privire la răsboiu.

Deputaţia română fu primită cu distincţie, iar în privinţa răsboiului s'a admis, în principiu, încheierea unei convenţiuni pentru trecerea armatei ruseşti prin România.

In Noemvrie venì la Bucureşti secretarul lui Ignatiev, anume Nelidov, cu un proiect pentru convenţie. Acesta însă nu aveà delegaţie oficială. In vreme ce tratările urmau în secret, s'au luat măsuri pentru pregătirile de răsboiu. Rezervele chemate la concentrarea de toamnă fură menţinute sub steag, regimente noui fură create şi Camerele au votat creditele necesare pentru armată.

Intrucât Brătianu se întorsese dela Livadia cu siguranţa dureroasă că ni se va răpì Basarabia; întrucât Nelidov nu dădeà un răspuns limpede, ci numai că Rusia va găsì un mijloc de înţelegere care, fără să ne angajeze explicit, va îndepărtà dela România toate pericolele ce s'ar puteà îndreptà asupra ei de pe urma încheierii acestei convenţii şi că garantează siguranţa şi individualitatea politică a Statului român în marginile lui, dacă ar puteà fi ameninţată de pe urma trecerii trupelor ruseşti, semnarea convenţiei aveà să fie amânată până în ajunul declarării răsboiului între Turci şi Ruşi, când aceştia aveau să propuie lucruri mai acceptabile.

Intre acestea, plenipotenţiarii marilor Puteri se întruniră la Conferinţă, la Constantinopole, spre a deliberà la reformele de introdus în Imperiul otoman, pentru asigurarea păcii.

Guvernul român trimise la Constantinopole pe Dimitrie Brătianu, în misiune specială, pe lângă Conferinţă, cu următoarele cereri: recunoaşterea neutralităţii României; în caz de răsboiu între Turcia şi una din Puterile garante, celelalte Puteri să-i prescrie linia de conduită; şi Conferinţa să determine Poarta a cedà României partea din Delta Dunării ce a aparţinut Basarabiei. Pe lângă cabinetele marilor Puteri, guvernul român a făcut demersuri pentru recunoaşterea neutralităţii.

Dar numai Austro-Ungaria, recomandând o strictă neutralitate, promiteà să susţină cererile României; celelalte Puteri au dat răspunsuri evasive. Lipsită de sprijinul Puterilor garante, România câştigà mână liberă de acţiune.

La întrunirea Conferinţei dela Constantinopole, noul sultan Abdul Hamid al II-lea răspunse, după sfatul liberalului Midhat-Paşa, numit mare vizir, prin proclamarea unei Constituţiuni care acordà drepturi egale înaintea legii pentru toţi cetăţenii, cu libertăţi constituţionale europene. Faţă cu această constituţie liberală, Poarta respinse propunerile de reforme ale Conferinţei. In noua constituţie otomană nu există nici o clauză care să fixeze întinderea Imperiului alături de cuprinsul Statelor tributare. Se vorbeà numai de provincii privilegiate şi de şefii provinciilor privilegiate, al căror statut rămâneà să fie elaborat.

Din parlamentul otoman, un fel de comedie, cu jumătate din membri creştini, făceau parte şi şefii provinciilor privilegiate.

Ignatiev, încă înainte de întrunirea Conferinţei, declarase că va părăsì conferinţa, dacă Guvernul otoman vine cu Constituţia.

El chiar prezentă planul de organizare al unei Bulgarii. Toate încercările de mediaţie ale Angliei au rămas zadarnice. Turcia erà părăsită până şi de Anglia: «calea

armelor a devenit o necesitate»,ziceà Gorceacov mai târziu. Pentru opinia publică din România, vestea violării autonomiei române fu ca o lovitură de trăsnet. In urma acestei violări, guvernul român trimise o notă de protestare la Poartă, declarând că noua Constituţie a imperiului otoman atinge poziţia internaţională a Statului român, stabilită prin capitulaţiuni şi tratate. Protestând formal contra violării aduse drepturilor naţiunii române, Principele, considerând legătura între România şi imperiul otoman ca ruptă prin atitudinea Porţii, socotì sosit momentul pentru a se încheià convenţia cu Rusia şi hotărî mobilizarea armatei.

«Când la 1866 Principele Carol luà congediu dela regele Wilhelm I, pentru a plecà în România, acesta îi ziceà că nu ar fi de demnitatea unui Hohenzollern de a se pune sub autoritatea Sultanului. Principele a răspuns că va recunoaşte pentru moment suzeranitatea turcească, însă cu gândul de a se liberà de ea, cucerind pe câmpul de bătaie neatârnarea ţării ce l-a ales. In vederea acestui ţel şi-a format oastea ce voià s'o ducă la biruinţă» [1]). Şi când răsboiul erà la poartă, nimeni nu aveà mai multă încredere în oastea română decât Domnitorul însuş, creatorul ei. «Eu am deplină încredere în tânăra mea armată care arde de dorinţa de a se arătà...».

Inainte de semnarea convenţiei, Principele chemă la un consiliu pe fruntaşii politici, spre a le cere părerea asupra atitudinei României în răsboiul dintre Rusia şi Turcia.

Consiliul s'a adunat la 2/14 Aprilie. Ion Ghica erà pentru neutralitate, căutând să nu fie jignită Puterea suzerană; Dimitrie Ghica mergeà până a se ocupà Principatele de trupe austriace; A. G. Golescu cereà înţelegerea cu Turcii pentru apărarea graniţelor; Manolachi Costaki Epureanu admiteà, ca şi Costache Bozianu, permiterea trecerii armatei ruseşti, dar fără cooperare; iar Kogălniceanu erà pentru o neutralitate definitivă apărându-ne contra ambelor oştiri şi numai în cazul unui atac din partea Turciei să facem alianţă cu Rusia. Principele, I. Brătianu şi C. A. Rosetti erau ferm hotărâţi pentru convenţia cu Rusia. Peste două zile Kogălniceanu, convins de Brătianu şi de către Principe pentru încheierea convenţiunii cu Rusia, fu numit ministru de Externe în locul lui Nicolae Ionescu, care demisionase, fiind pentru neutralitate şi primì însărcinarea să încheie convenţia pregătită de Brătianu încă dela finele anului 1876. La 4/16 Aprilie fu semnată convenţia prin care guvernul român asigurà armatei ruseşti, destinată a intrà în Turcia, libera trecere prin România şi tratarea cuvenită unei armate amice, în condiţiunile stipulate; iar guvernul rus se obligà să respecte drepturile politice ale Statului român conform legilor Ţării, cum şi să menţină şi să apere «integritatea actuală a României», dar numai, «pentru ca nici un inconvenient sau primejdie să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruseşti pe teritoriul ei». Această din urmă stipulaţie, aveà în vedere partea din Basarabia cedată Moldovei de Rusia prin tractatul dela Paris, a cărei eventuală reanexare, în schimbul unei despăgubiri peste Dunăre, erà în intenţiunile întrucâtva manifestate ale diplomaţiei ruseşti. Incă înainte de ratificarea convenţiunii prin Corpurile legiuitoare, conform legilor Ţării, Ruşii trecură Prutul în mai multe locuri, în 12 Aprilie, îndreptându-se prin proclamaţii către locuitori, ca şi cum ar fi intrat în cine ştie ce provincie asiatică fără organizaţie, fără guvern, fără Suveran legitim.

[1]) D. Onciul, *Din Istoria României.*

La trecerea Rușilor, Poarta răspunse invitând pe Domn «în puterea articolului 26 din tratatul dela Paris și paragrafului 3 din articolul VIII al convenției dela 19

Fig. 94. Moscheia din Mangalia, 1828, de Hector de Béarn (pl. 41). *Acad. Rom.*

August 1858» să colaboreze militar cu Abdul-Cherim, comandantul trupelor trimise spre Nord, pentru asigurarea apărării teritoriului Principatului.

Kogălniceanu răspunse Marelui Vizir că «nu se porunceşte unui Hohenzollern».

Până la întrunirea Camerelor convocate pe ziua de 14/26 Aprilie, Consiliul de miniştrii a deschis un credit pentru mobilizarea armatei şi Principele a dăruit din caseta sa particulară 100.000 lei pentru a se plătì ofiţerilor pe prima lună, indemnitatea de războiu încă nevotată de Cameră. Principesa făceà pregătirile pentru îngrijirea răniţilor, studià organizarea spitalelor şi întocmirile Crucei-Roşii, devotându-se acestei opere de Doamnă cu toată dragostea unei adevărate mame a ostaşilor.

La deschiderea Corpurilor legiuitoare, discursul tronului arătă că străduinţele pe lângă puterile garante, pentru a obţine recunoaşterea neutralităţii, au rămas fără rezultat, deci trebuià a ferì cu orice preţ şi cu orice sacrificiu, ca România să nu devină teatrul răsboiului.

Parlamentul, trăgând linia de urmare a guvernului, conduita va aveà să dea mijloacele pentru a se puteà face faţă răsboiului.

«Cât pentru Mine» — încheià Domnitorul «fiţi sigur că-Mi voiu face datoria. Din ziua când m'am suit pe Tron, ilustrat prin atâţia mari şi glorioşi Domni, cugetările lor au devenit marea gândire a domniei Mele: reînălţarea României, împlinirea misiunii sale la gurile Dunării şi, mai presus de toate, menţinerea drepturilor ei, «ab antiquo», apărarea integrităţii hotarelor sale. Şi întru îndeplinirea acestei sfinte datorii, fie bine încredinţată ţara Mea că, în capul junei şi bravei noastre armate, voiu şti a plătì cu persoana Mea». Hotărârea de a intrà în acţiune erà clar exprimată în acest cuvânt de deschidere: programul erà răsboiul.

Cu mare majoritate, convenţia fu confirmată de Cameră şi Senat.

Camera a votat apoi 10 milioane lei pentru trebuinţele armatei. Mobilizarea fiind terminată la 26/8 Aprilie, Domnitorul luă comanda superioară a armatei, concentrată în putere de 50.000 oameni şi 180 tunuri; miliţia şi garda naţională, cu aproape 70.000 de oameni, nu erau chemate sub steag.

Când Poarta află de încheierea convenţiei cu Rusia, hotărî destituirea vasalului revoltat; cel puţin, întâiu, faţă de agentul la Constantinopol, al rebelului. O depeşe prinsă spuneà că ar fi vorbà să se ocupe Calafatul, Turnu-Măgurele, Olteniţa şi Barboşii — de acesta din urmă se vorbia ca să fie făcut bază de operaţie, — să se distrugă căile ferate şi să se meargă până la ocuparea Bucureştilor. In aceeaş zi Turcii începură ostilităţile, trăgând din Vidin asupra bateriilor române din Calafat; bateria Ştefan cel Mare răspunse deschizând focul asupra Vidinului.

Au urmat apoi focuri asupra bateriilor româneşti din Olteniţa şi dela Islaz, care au răspuns trăgând în bateriile duşmane. După aceste prime ostilităţi, prin care Poarta însăş a rupt legăturile cu România, Corpurile legiuitoare au votat în 9/21 Maiu moţiunea de independenţă.

In aceeaş şedinţă s'a votat, ca primul act de neatârnare, proiectul de lege pentru instituirea Ordinului «Steaua României». In ziua următoare, în care se serbà aniversarea suirii pe tron a Principelui, Independenţa fu proclamată în mod solemn. Nici una dintre Puterile garante n'a voit să ne recunoască independenţa, iar Andrassy, care tot timpul ne măgulise şi ne asigurase de protecţia austro-maghiară, s'a demascat prin răspunsul său: «România e liberă să se apere şi atât». Iar ziarele maghiare, mai cu seamă Kelet, nu găsiau cuvinte mai insultătoare şi ameninţări, pentrucă am îndrăznit să ne scuturăm lanţurile.

S'a mers până acolo să ni se spună că un regiment de honvezi ar ajunge să ne arunce în Dunăre.

Armata rusă trecuse dela 12/24 Aprilie Prutul și înaintà foarte greu. Această încetineală se datorà pe de o parte timpului ploios, iar pe de alta lipsei unui plan bine chibzuit. Față de înceata înaintare a armatei rusești, trupele noastre au trebuit să păzească hotarul Dunării pe toată lungimea și să se instaleze în număr suficient la Barboși pentru a păzì podul de peste Siret, singura legătură cu Moldova, apoi la Oltenița și Vidin, pe unde Turcii intenționau să treacă în țară.

Pe când se luau asemenea măsuri, răspunzând cu succes focurilor turcești, Marele Duce Nicolae, fratele Țarului sosià la Ploești în ziua de 2/14 Maiu.

In cursul lungii convorbiri, Marele Duce, din cauza insuficienții trupelor de care dispuneà, și-a manifestat dorința că i-ar prinde bine un ajutor românesc. Răspunsul fu foarte precaut: Românii țineau garnizoane la Oltenița și Giurgiu, până la venirea Rușilor, dar pe urmă oastea princiară se va retrage în Oltenia. Pentru o adevărată colaborație, dorită cu cea mai mare căldură, trebuie însă o înțelegere cu cartierul general. Deasemenea, pentru o colaborație comună erà și generalul Nepotcoitcinski, șeful de stat major din 1849, sub conducerea lui Paschevici [1]).

Pe când conducătorii armatei rusești arătau asemenea dispoziții prietenești, bătrânul și brutalul Gorceacov, ca și Ignatiev, provocătorul răsboiului, arătau o neîncredere până la dispreț în oștirea noastră neîncercată. Și unele ziare rusești ca «*Novoe Vremia*» arătau că armata română nu va intrà în răsboiu cu aceea a Rusiei, că va fi destinată să apere orașele și satele neocupate de Ruși de pe malul Dunării de incursiunile barbare și jafurile Bașbuzucilor și Cerchezilor.

Disprețuiți de organele diplomației ruse, amenințați de unele puteri garante, în special de Turcia care își păstra toate drepturile intacte și-și rezervà mijloacele de a le valorificà și de Anglia care mergeà până a cere a se luà măsuri de pedepsire, nu ne rămâneà decât să luptăm prin noi înșine și să căutăm a face o demonstrație care să arate valoarea unei armate mici, tinere, dar doritoare de a intrà în foc. In vederea acestui scop, în 15/27 Maiu, Principele sosì la Calafat și ordonă a începe focul contra Vidinului.

Bateria Carol I, unde se aflà Principele, trase prima lovitură de tun, nimerind în Vidin. Turcii răspunzând, trei bombe turcești exploadară chiar în apropierea Principelui, care scoțând chipiul exclamă: «Asta-i muzica ce-mi place!».

Un ura entuziast salută atunci pe Domnitor și muzicile intonară imnul național. Cu două zile mai înainte, la Brăila, cooperând cu niște bărci rusești cu aburi, Murgescu scufundă marele monitor turcesc, care ajunsese spaima Brăilei și altor localități. Marele Duce decoră pe bravul ofițer de marină cu ordinul Sf. Vladimir cu spade.

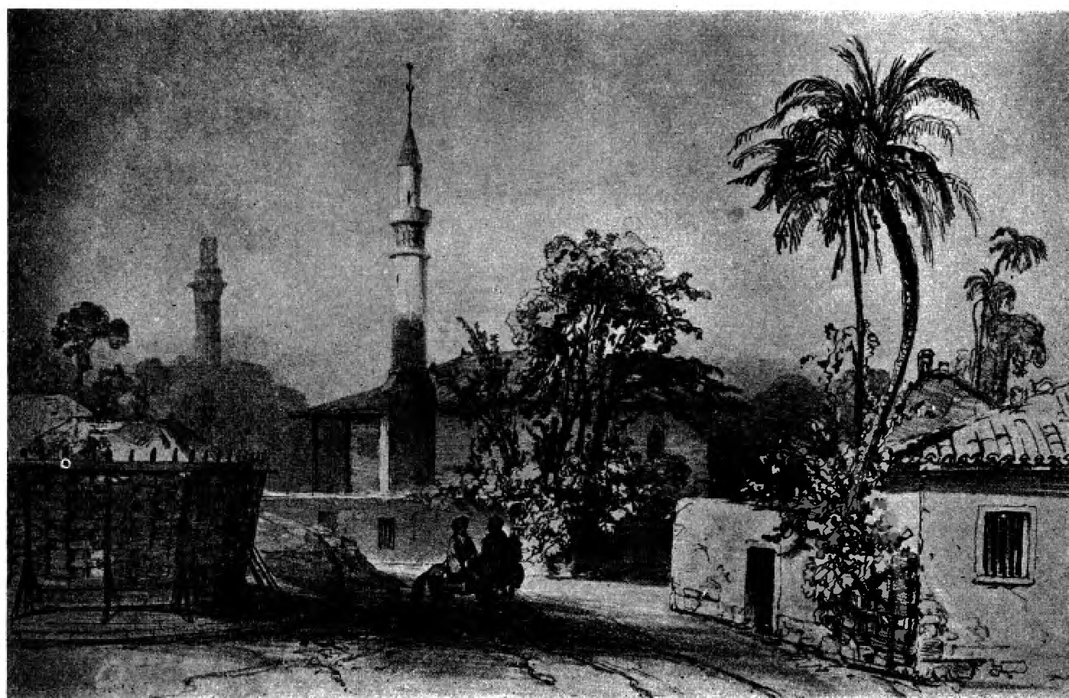
Prințul auzind aceasta, dă și dânsul lui Murgescu crucea de cavaler al *Stelei României* cu spade. Aproape în acelaș moment bateriile românești dela Corabia răspundeau focului altor două monitoare. In acest timp, generalul prinț Ion Ghica, agentul României la Petrograd, comunică hotărârea negativă a Țarului că nu putem luà parte la răsboiu decât pe riscul nostru și numai dacă armata română se pune sub comandamentul rusesc; iar după aceasta urmă răspunsul scris al lui Gorceacov într'o formă

[1]) *Memoriile Regelui Carol*, vol. IX, pag. 79.

brutală și grosolană. Carol I, față de succesele Rușilor în Asia-Mică și față de anunțata apropiere a Impăratului, înghițì această somație pe care o dăm în întregime:

«Guvernul român făcuse demersuri pe lângă cabinetul imperial spre a-și arătà dorința de a cooperà la acțiunea armatei ruse peste Dunăre și a pune condițiunile în care această cooperare ar fi cu putință.

«Majestatea Sa împăratul, luând în băgare de seamă împrejurările politice în care se face marșul trupelor sale contra Turciei și mijloacele de care dispun ele, a binevoit a da să înțeleagă cabinetul din București, prin organul generalului prinț I. Ghica, că El nu dorește deloc cooperarea României peste Dunăre, însă că, dacă guvernul român vreà să întreprindă o asemenea acțiune cu cheltuiala și riscul său, așà ceva nu se poate face decât cu condițiunea absolută a unității comandei superioare, care să rămână în mâinile generalisimului armatei imperiale.

Acad. Rom.

Fig. 95. Moscheia din Bazargic, 1828, de Hector de Béarn (pl. 21).

«Această hotărâre a împăratului a fost luată atât pentru nevoia de a se garantà izbânda operațiunilor întreprinse de forțele rusești, înlăturându-se orice abatere de planuri, ceeace aduce totdeauna vătămare în așà materie, cât și dintr'un sentiment de interes real pentru România, ale cărei forțe disponibile n'ar puteà să lucreze cu siguranță și cu folos peste Dunăre decât atunci când ar puteà să se sprijinească pe armata rusească și să se bizue, la nevoie, pe ajutorul ei.

«Cu toate acestea, în consfătuirile deacum în urmă cu privire la facerea unui plan de acţiune pentru amândouă armatele, autorităţile militare române şi-au arătat tendinţa de a lucrà izolat, pe un câmp de răsboiu deosebit.

«Deşì motivele strategice, de o valoare hotărâtoare, au dovedit pe deplin paguba, ba încă în unele împrejurări şi primejdia planului propus de România, totuş e nevoie grabnică d'a stabilì în chip lămurit şi imposibilitatea politică a unei acţiuni singuratice a trupelor române.

«*Rusia n'are trebuinţă de ajutorul armatei române.*

Fig. 96. Balcic, 1854. de Durand Brager. *Acad. Rom.*

«Forţele pe care ea le-a pus în mişcare spre a luptà contra Turciei sunt mai mult decât îndestulătoare ca să atingă scopul înalt pe care şi l-a propus împăratul când a început răsboiul. Pe de altă parte, siguranţa exterioară a României n'o sileşte deloc să atace pe Turcia. Dacă însă, din consideraţii personale de altă natură şi pe care guvernul român ţine să nu le dea pe faţă, dar care se văd lămurit din limbagiul presei locale, el se crede îndatorat de onoare să întreprindă o acţiune ofensivă contra imperiului otoman, această acţiune nu trebuie să stingherească în nici un caz executarea planului general al marilor operaţiuni ale armatei ruse, la a căror sigură umbră au putut să se arunce bazele destinelor viitoare ale Statului Român.

«Interesul bine priceput al României cere — şi siguranţa forţelor ruseşti comandă imperios — ca cooperaţiunea acestui Stat să nu se facă decât în strictă conformitate cu planul general de operaţiuni al armatei imperiale şi în condiţiunile care vor fi puse de augustul comandant-şef rus, — tot aşà după cum glorioasa activitate defensivă

deacum a forţelor româneşti nu e o garanţie de siguranţă pentru teritoriul Principatului decât dacă ea formează o parte din sistemul strategic care protejează cu atâta succes malul stâng al Dunării.

«Comunitatea de scop şi simpatiile tradiţionale care unesc Rusia cu România ar fi trebuit să fie pentru guvernul princiar o garanţie îndestulătoare de dispoziţiunile sincere care călăuzesc în aceste împrejurări actele cabinetului imperial în faţa sa.

«Numeroasele semne de încredere şi de bunăvoinţă, pe care Rusia i le-a dat în trecut şi chiar acum în urmă, arată dejà întinderea foloaselor materiale şi politice ce România ar mai fi putut să dobândească din astfel de raporturi.

«Pe de altă parte, bărbaţii de Stat, cari se află în capul afacerilor României, nu pot să piardă din vedere valoarea forţelor angajate de Rusia în conflictul actual, îndatoririle ce îi impun dimensiunile luptei, drepturile ce ele îi creiază pentru garantarea prin toate mijloacele putincioase a siguranţei şi a izbândei marei sale întreprinderi.

«Inceputul operaţiunilor decisive pe Dunăre coincidând cu sosirea apropiată a M. S. Impăratului, ar fi urgent, din toate punctele de vedere, să se hotărască precis şi formal intenţiunile guvernului român, cu privire la partea ce corpul de operaţiune princiar va fi chemat să ia în cursul viitor al răsboiului şi care nu va puteà să iasă dintre abţinerea totală dela un marş agresiv şi o acţiune comună sub comanda supremă şi conform cu ideile generalului şef rus. Dela răspunsul grabnic şi hotărâtor, ce se va da la toate punctele acestei chestiuni, vor atârnà dispoziţiunile pe care monseniorul Mare duce trebuie să le ia neîntârziat, în virtutea puterilor ce-i sunt date».

Prinţul Carol merse din nou la Ploeşti în ziua de 19/31 Maiu, luă parte la un consiliu de răsboiu, indică importanţa strategică, încă nebănuită a Plevnei, recomandă întinderea aripei drepte împărăteşti peste Vid până la Isker, pentru ca el însuş, formând aripa stângă, să intre pe la Vidin şi Rahova, întărind cealaltă aripă. Invitat să purceadă la trecerea pe la Vidin, el o făgăduì, explicând zăbava prin lipsa momentană a materialului de pod.

La 26 Maiu sosì şi Impăratul Alexandru al II-lea, însoţit de fii săi, de Gorceacov şi de prinţul Uruzov. Din convorbirea între Impărat şi Carol, acesta atâta auzì dela Impărat că: «România datoreşte mult Rusiei, din trecut; că din petrecerea sa în România vor creşte roade bune pentru ţară». La dorinţa exprimată a Domnului, că aşteaptă dela răsboiu asigurarea independenţei, Ţarul nu răspunse nimic, dar că doreşte să vadă pe Doamna ruda sa, *aceasta ca explicarea unei vizite, căreia nu voià să-i dea nici o semnificaţie politică.*

La 31/12 Maiu, Ignatiev venì şi el la Bucureşti şi, în conversaţia ce a avut-o cu Domnul, a afirmat că «România va aveà numai foloase din luptă, dacă se va înţelege *în toate*, direct cu Rusia». Peste două zile, 2/14 Iunie, Prinţul Carol călătoreşte la Ploeşti şi cu această ocazie face o vizită şi prinţului Gorceacov.

Conversaţia cu cancelarul rus ţinù mult şi cauză Prinţului mare neplăcere [1]). Pe lângă că el îşi menţinù refuzul de colaborare al armatei române, adăugând că şi fără răsboiu Puterile vor recunoaşte independenţa, — venind vorba de integritatea ţării, el recunoscù că România are nevoie de gurile Dunării pentru desvoltarea sa politică şi economică, însă reclamă pentru Rusia braţul Chiliei, ceeace însemnà Basarabia.

[1]) *Din Memoriile Regelui Carol I*, vol. X, pag. 7—8.

După această conversație cu cancelarul Imperiului, prințul Carol I se duse la Marele Duce Nicolae, căruia îi comunică rezultatul discuțiunii.

Marele Duce Nicolae se arătă din nou partizan al colaborării și fu nemulțumit că diplomația se amestecă unde nu are ce căutà.

Venind și Impăratul, care auzise că Prințul Carol se află în Ploești, spuse că are vești bune din Asia. Nici un cuvânt de politică nu se schimbă nici a doua zi, când Țarul și Marii Duci fură oaspeții Palatului dela Cotroceni. Marele Duce anunță numai, că în curând Rușii vor trece Dunărea. Intr'adevăr Țarul pleacă la Brăila să asiste la trecerea trupelor în Dobrogea la 10/22 Iunie.

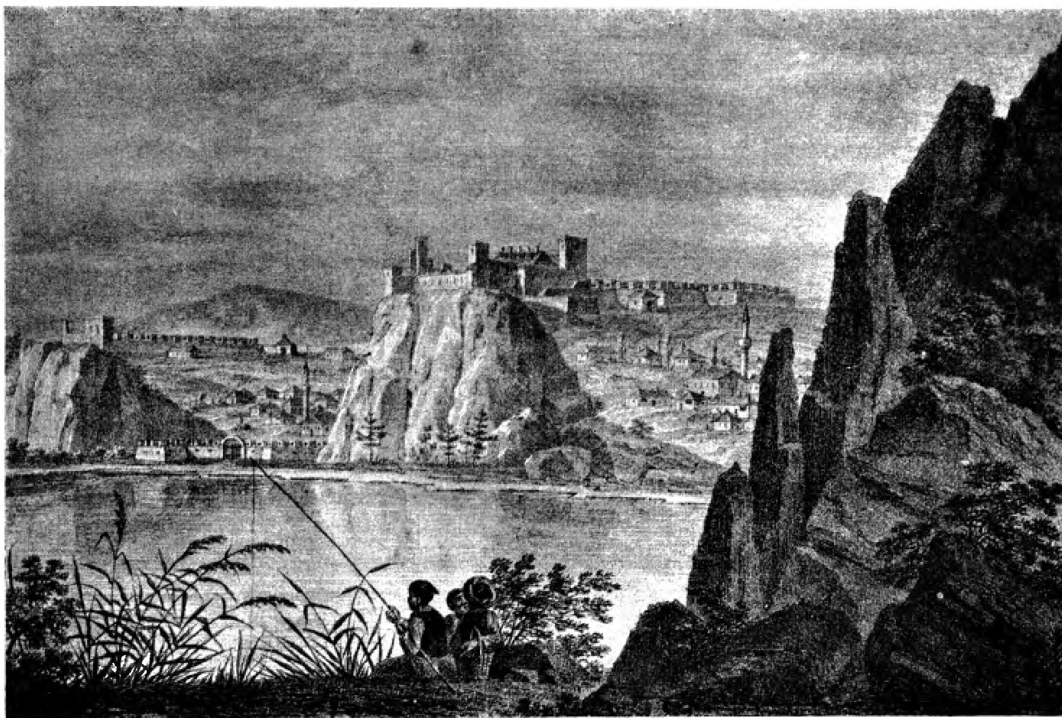

Fig. 97. Orașul și cetatea Hârșovei la 1820, de Iacob Alt. *Acad. Rom.*

In sfârșit, în ziua de 31/25 Iunie, Marele Duce cereà telegrafic Domnului ca a doua zi să deschidă focul pe toată linia Dunării.

Domnul, cu toate că nimic nu se stabilise, răspunse: «bombardarea a început azi la amiazi». Abià acum, după o îndelungată pipăire a malului dunărean și atâtea amânări, Marele Duce se pregăteà serios să treacă Dunărea pe la Zimnicea. Trecerea se făcù a doua zi. In ziua următoare, 15/27 Iunie, Țarul dedeà pe malul drept o proclamație către Bulgari spunând «că strămoșii săi au reușit prin *influența și armele lor să asigure pe rând soarta Sârbilor și a Românilor, chemându-i la o nouă existență politică*».

Nici un cuvânt despre colaborarea Românilor. Totuș Marele Duce, printr'o scrisoare din Zimnicea, cereà să întindă linia defensivă dela Izlaz până la Flămânda și să acopere artileria rusă lăsată pe malul românesc.

Aceasta s'a executat de către reg. 7 infanterie. Cam în acelaş timp cu ocuparea Şiştovului, Ruşii intrară în Isaccea şi în Tulcea, iar în ziua de 2/14 Iulie și linia C. Vodă-Constanța erà ocupată. La luarea Nicopolei, la începutul lui Iulie, deasemenea au cooperat şi bateriile române de pe malul opus, bombardând cetatea. Totuş, o înțelegere asupra participării române la răsboiu încă nu erà stabilită. Generalul Krüdner, din ordinul Generalisimului rus, cereà ocuparea Nicopolei de trupele române şi conducerea prizonierilor turci până la granița rusă. S'a dat răspunsul cuvenit, că trupele române nu pot aveà rolul de jandarmi pentru a escortà prizonierii pe cari armata română nu i-a făcut și pentru a aveà cooperația românească, trebuie o convenție. Acum și Țarul regretà «greutățile neaşteptate» și zăbăvile prejudiciabile combinațiilor Marelui Duce. Chiar și Gorceacov afirmă într'o conversație — la un bal — că promisiunea există și, când Doamna îi amintea de materialul de pod și de torpile, bătrânul răspundeà că Rusia a dat un milion pentru aceasta. Acest milion fusese dat ca despăgubire pentru mănăstirile basarabene.

Cu toată această cerere stăruitoare, Prinţul Carol ţinù cu tărie la hotărârea sa de a se mărginì numai la apărarea intereselor curat româneşti şi a nu ieşì din atitudinea sa de aşteptare, decât atunci când se va ivì vreun pericol pentru ţara sa.

In timpul acesta Osman-Paşa ieşì din Vidin cu grosul trupelor sale şi intră în Plevna, slab ocupată de Ruşi. Ofiţerii ruşi, în dispreţul lor pentru Turci, ziceau că aceştia sunt în aşà stare, că «ajunge să-i suflì; iar alţii spuneau că ei au venit «să asiste în primele fotolii».

In ziua de 7 Iulie, Ruşii sufăr la Plevna o înfrângere ruşinoasă şi o amară deziluzie: pe câmpul de luptă zăceau 30 ofiţeri, şi 2000 soldaţi. In urma acestora, Generalul Ghica venì din partea Ţarului cu rugămintea ca armata română să treacă Dunărea la Nicopole, 13/25 Iulie.

Peste 2 zile Generalul Zefcari aduceà învinuirea din partea Marelui Duce, că el, Domnul, este cauza înfrângerii ruseşti. Tot în ziua de 15, Marele Duce comunică din ordinul A. S. I. că s'a dat ordin la Galaţi să se libereze torpilele cerute de mult în vederea apărării podului ce se hotărâse să se întindă în dreptul Calafatului, contra vaselor turce de pe Dunăre.

Faţă de cererile repetate din partea Ruşilor, faţă de întorsătura gravă ce ar fi putut-o luà împrejurările, Prinţul Carol se hotărî să trimită trupe pentru ocuparea Nicopolului, care aveau să lucreze în «*concordanţă cu comandasuperioară rusească*». Erà deci o cedare din partea noastră a unui punct de cea mai mare importanţă, încercându-se doar prin fixarea unei «baze de operaţie» o satisfacţie pentru amorul propriu naţional [1]).

Dealtfel nici Ruşii nu cereau mai mult, ci numai ca, prin ocuparea Nicopolului de trupele române, forţele ruse din acest oraş să fie trimise la Plevna, unde Ruşii făceau pregătiri pentru o nouă ofensivă.

Erau prea egoişti pentru ca să împartă succesul cu Românii. Dar aceasta aveà să se întâmple contra dorinţei lor.

In ziua când trupe din divizia Generalului Manu se instalau în oraşul dunărean, Ruşii din nou erau stâlciţi în bătaie. Data aceasta Ruşii pierdură 170 ofiţeri şi peste 7000 de oameni.

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independenţa României*, pag. 126.

Demoralizarea cuprinse repede pe soldaţii ruşi, cari în fugă, punând mâna pe carele de provizii, alergau la pod, spre a trece pe malul românesc. Generalul Richter luă măsuri pentru închiderea podului, însă fugarii se aruncară în bărci şi mulţi se înecară.

Insuş Ţarul, spăimântat, părăsì Biela, unde îşi aveà reşedinţa, alergând spre cel mai apropiat pod peste Dunăre.

Generalul Manu din Nicopol erà rugat de învinsul din faţa Plevnei, Generalul Krüdner să-i vină în ajutor cu 4 regimente. Iar a doua zi, Carol I primì aceà faimoasă telegramă:

Marţi, 19 Iulie, 1877, 3 ore 35 seara.

Prinţului Carol al României, locul unde se află cartierul general român.

«Turcii, grămădind massele cele mai mari la Plevna, ne prăpădesc. Te rog să faci fuziune, demonstraţie şi, dacă e posibil, trecerea Dunării, pe care o vrei. Intre Jiu şi Corabia, această demonstraţie e necesară pentru a uşurà mişcările».

NICOLAE

Acum erà momentul de a pune condiţiuni precise pentru a se asigurà contra neajunsurilor suferite la încheierea păcii. Aceasta erà părerea Prinţului Carol. Brătianu, din contra, susţineà că Rusia, care s'a legat prin convenţii «a menţine şi apără integritatea actuală a României, trebuie ajutată în chip sincer oriunde şi cât vor vrea dânşii. Erà inutil a pune din nou aceeaş condiţie pentru ajutorul cerut; iar alte condiţiuni ce s'ar fi putut obţine în aceà strâmtoare, puteau să provoace mari discuţiuni cu privire la chestiunea integrităţii. De altă parte, respingerea Ruşilor înapoi peste Dunăre ar fi avut, ca urmare, inevitabila strămutare a teatrului de răsboiu pe teritoriul României, ceeace trebuià ferit «cu orice preţ şi cu orice sacrificiu».

Deocamdată s'au luat măsuri ca restul diviziei a IV-a să treacă Dunărea, iar Marele Duce îi răspunse că, în ciuda tuturor greutăţilor, a luat toate măsurile pentru ca podul să fie aruncat între Izlaz şi Corabia, pentru a luà într'o sforţare «comună» Plevna. Dar, pentru a strămutà materialul de pod dela Calafat la Corabia, trebuiau 8 zile. Totdeodată se mai atrăgeà atenţia Marelui Duce, că armata română, nefiind organizată pentru o lungă linie de operaţie, nu va puteà să înainteze mai departe de Plevna.

Deci, prin aceasta, fuziunea cu Ruşii, în marşul asupra Constantinopolului erà înlăturată.

Ruşii însă, văzând că Osman-Paşa nu-i urmăreşte, prind curaj şi încep a fi dârji asupra condiţiilor de trecere a Dunării, precum şi pentru o acţiune solidară românească.

Marele Duce, care în telegramă se vede cât erà de disperat, acum anunţă că situaţia s'a îmbunătăţit şi că Plevna va fi atacată peste o lună, când vor sosì şase divizii. Generalul Ghica comunică din partea Ţarului, că acesta mulţumeşte pentru «ocuparea Nicopolului» şi că va da ordin să pornească din Rusia 100.000 soldaţi din garda imperială. Gorceacov, pe de altă parte, căutând să ne influenţeze, spuneà că se va recurge la ajutorul Serbiei.

Marele Duce, într'o nouă scrisoare, recomandă că trecerea Dunării trebuie făcută pe la Turnu-Măgurele, pentru ca, astfel, «contingentul românesc» să se afle dela început, fără pericol, în «raza posibilă» a unei cooperații efective. Negocierile aveau să mai dureze încă.

Dar când Soleiman-Paşa atacă grosul armatei ruse la Şipca, unde Ţareviciul suferise o dureroasă înfrângere, Marele Duce la 6/18 August declară că admite trecerea armatei române pe la Corabia, cavaleria însă să treacă tot pe la Turnu, «*armata română păstrându-şi perfect individualitatea*», cum fusese hotărât prealabil.

Fig. 98. Cetatea Silistrei la 1820, de Iacob Alt. *Acad. Rom.*

Ţarul însă şi acum spuneà lui Brătianu, ceeace spusese şi la Ploeşti, că României nu-i va păreà rău de ceeace face. Şi Rusia neoficială ne acoperià de injurii. «Vă pot asigurà», scrià un colaborator al ziarului Golos, că «dacă Românii vor fi lăsaţi la propriile puteri, două sau trei batalioane de nizami, ajutaţi de câţiva Cerchezi, i-ar pune în goană spre Nicopol şi, abià dacă ar puteà cineva să parvie la podul Şiştovului a oprì această armată fugară. Numele de turc inspiră soldaţilor români teroare».

Dar când Soleiman-Paşa, după ce Ruşii părăsiseră Rumelia, pornì să ia cu asalt înălţimile pasului Şipca, Marele Duce trimise o nouă telegramă disperată:

«Când poți să treci Dunărea? Fă-o cât poți mai iute. Turcii se înverșunează la Șipca. Mai multe atacuri au fost respinse de dimineață, 9 August. Lupta continuă, în ciuda nopții».

Prințul Carol răspunse: «Toate ordinele au fost date, după cum s'a convenit. Se activează celelalte preparative spre a fi gata cât se poate de curând».

Intr'adevăr la 11/23 August, reg. 5 și 6 de călărași trecură la Nicopol, iar la 14, podul dela Corabia fiind gata, trecea și restul. Trupele diviziei a III-a se îndreptau spre valea Iskerului. Nerăbdător, Marele Duce, la 13/25, cerea ca însuș Domnul să vie pentru a se înțelege mai departe cu el și cu Țarul.

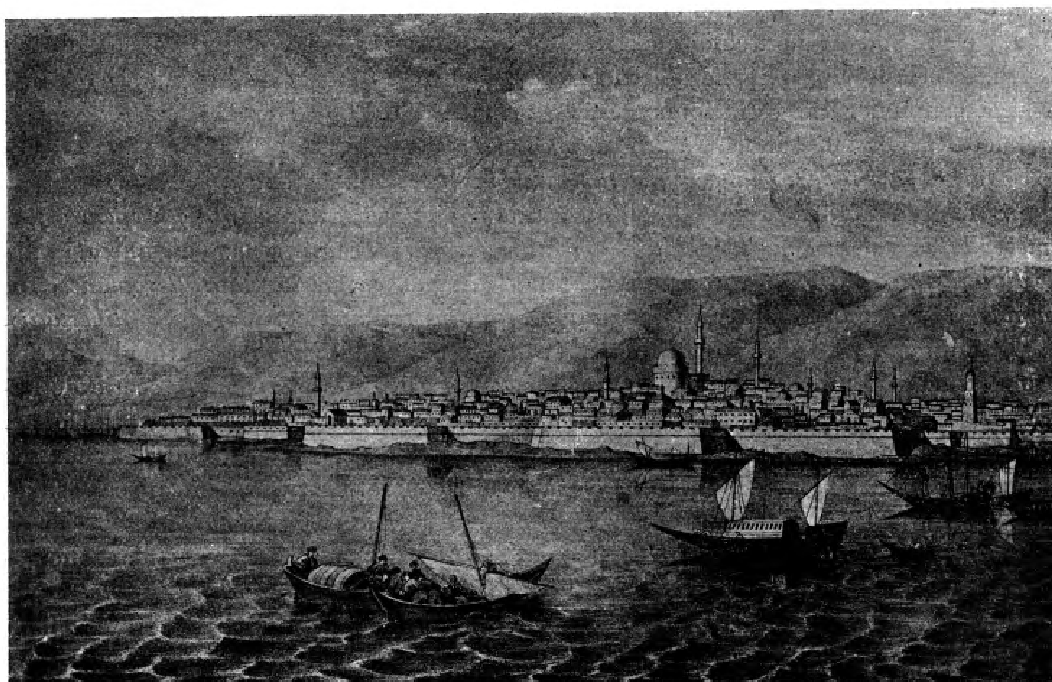

Fig. 99. Silistra în prima jumătate a sec. XIX-lea. *Acad. Rom.*

Plecat la 15/27, el trece Dunărea pe podul rusesc la Șiștov, ca să ajungă seara la cartierul general rus, la Gorni-Studena. Cea dintâiu întrebare a Marelui Duce fu dacă Domnul înțelege a comandà în persoană. In acest caz un general rus i-ar fi atunci comandantul suprem.

«*Zece generali ruși ar puteà fi sub ordinele mele*» a fost răspunsul.

Condus la cortul său, Carol I primì acolo pe Marele Duce, care-i aduceà din partea fratelui său oferta de a comandà el toate forțele sub Plevna.

Deacum Rușii stăruiră necontenit pentru executarea promisiunilor și la 18/30 Marele Duce zorià pe Domnul Românilor să vie la Poradin în ziua de 20, pentrucă «prezența personală» e indispensabilă. Planul erà să se dea întâiu un atac la Lovcea și apoi, dacă se poate, la Plevna. Se temeà ca armata română să nu aibă vreun succes. Dar, în loc de a puteà realizà acest plan, Rușii se văzură nevoiți din nou în fața unei noui ofensive turcești la Zgabrița și Pelișat să repete cererea de ajutor, în ziua

de 19/31: «*Turcii atacă la Zgabrița și Pelișat. E neapărat necesar ca armata Ta română să treacă Dunărea imediat și să înainteze asupra Plevnei pentru a atacà pe Turci*».

Imediat se ține un consiliu de răsboiu în care numai Prințul și Brătianu sunt de părere ca armata să treacă Dunărea. Domnul «mai bine vrea să fie aruncat cu armata sa în Dunăre, decât să se mai dea îndărăt dela pericol, acum când acest pericol a ajuns la culme; răsboiul trebuie să se facă acum; mai multă întârziere nu este cu putință».

Erà o hotărâre personală, sprijinită pe optimismul unui ministru, care crezuse că un cuvânt de Impărat, cât de solemn, face cât o convenție cât de solemnă [1]).

In 20 August armata română, în prezența Domnitorului, trecù Dunărea la Corabia, pe un pod de pontoane construit de ostași.

Principele își așeză cartierul general la Poradin, la 15 km. de Plevna și la 7 km. de linia șanțurilor turcești, comandând o armată de 35.000 Români, cu 108 tunuri și 30.000 Ruși cu 282 tunuri. In 26 August începù bombardarea Plevnei.

«*Nainte cu inima românească și lumea să ne judece după faptele noastre!*»

Astfel Domnul, în ordinul de zi, înflăcărà vitejia soldaților săi: «*Reîncepem astăzi luptele glorioase ale străbunilor, alăturea cu numeroasele și bravele armate ale uneia dintre cele dintâiu Puteri din lume. Faceți dar să fâlfâe din nou cu glorie drapelul românesc pe câmpul de bătaie, unde strămoșii noștri au fost secoli întregi apărătorii legii și ai libertății*».

Primul atac dat de trupele române fu încununat de succes: regimentul al XIII-lea de dorobanți, ajutat de un batalion din regimentul al V-lea de linie și de o secție de baterie, a luat cu asalt, la 27 August, un redan turcesc, cea dintâiu poziție cucerită la Plevna.

Prințul Carol, față de lipsurile constatate în armata rusă, erà pentru amânarea atacurilor asupra Plevnei. Marele Duce însă, erà contra. Rușii se temeau ca Osman să nu fie întărit cu trupe din Sofia.

Astfel atacul se ordonă pentru ziua de Sf. Alexandru (30 August), ziua onomastică a Impăratului.

Rușii, sub comanda lui Scobelev, începură luptele de dimineață; Românii la la orele 3 p. m.

«In ceața deasă, rece, Românii înaintară prin porumbiști și bălării, în acelaș pas cadențat, solid și plin de hotărâre, ca la tirul de pregătire dela Calafat», cu acel dispreț de moarte, cu aceà strămoșească statornicie, cu acel instinctiv simț de disciplină care i-a deosebit totdeauna. Dar ei trebuiră să se retragă de două ori înaintea unui foc teribil.

Reduta nu erà cucerită când o alta neprevăzută, cu neputință de descoperit, apărù, împroșcând batalioanele decimate.

Mai toate elementele făcură sforțări disperate cu «o irezistibilă furie», «cu o înverșunare de necrezut» pentru a înfrânge această nouă piedecă. «Acești băieți cu mantalele și căciula lor cu pene de curcan pe cap, ei, de care se râsese atâta, dovediră că știu să moară dacă nu să învingă, și că le curge în vine tot sângele vechilor Daci».

Când luptele se dau mai cu îndârjire, se răspândì vestea că Osman-Pașa, învingător, urmărește pe învinși. Țarul, Marele Duce, suita, în treizeci de trăsuri, porniră în grabă spre Radicevo. Seara, la orele nouă, un călăreț aduse neașteptata și totuș

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 132.

mult dorita veste că la ora 8 și jumătate, după al patrulea asalt, batalionul 2 de vânători, Prahoveni, reg. 14 și 16 de dorobanți și reg. 5 de linie au luat reduta Grivița No. 1, cucerind cu această ocazie un steag și trei tunuri.

In acelaș timp, patru batalioane rusești au făcut o înaintare victorioasă contra frontului de Sud al aceleiași redute.

Două mii de morți plătiseră acest succes și răniții rămaseră pe câmp, expuși celor mai grele suferințe și cruzimi, deoarece Osman-Pașa a refuzat armistițiul pentru îngroparea morților.

Singuri românii își putură păstrà cucerirea.

Acum, în urma atâtor pierderi în această luptă, și Rușii s'au convins că Plevna nu puteà fi luată cu asalt: că trebuià împresurată în regulă, până ce va fi silită a se predà. Impresurarea a durat încă trei luni. In acest timp, armata de împresurare s'a apropiat, prin mine, de fortificațiile turcești și trupele române mai deteră atacuri la 6/18 Septemvrie și, deasemenea, la 7/19 Octomvrie, asupra Griviței No. 2, care supărà foarte mult pe ai noștri. Ostașii regimentului 15 Dorobanți, batalionul 1 Vânători și regimentul 7 Linie nu au izbutit însă,— cu tot avântul cu care s'au aruncat asupra taberei dușmane, precum o recunosc toți străinii cari au asistat la aceste atacuri și însuș Monzafer, șeful de stat major al lui Osman-Pașa,— cu toate pierderile sângeroase ce au avut (45 ofițeri și 2131 trupă, morți și răniți), să smulgă această întăritură din mâinile dușmanului, care o apără cu un foc ce nu puteà fi înfrânt de nici o armată, cum spune maiorul prusac Liegnitz, care știà din experiența răsboaelor din 1864, 1866 și 1870, ce este o pozițiune bine apărată.

Totuș Românii au luat Rahova la 9/21 Noemvrie, după trei zile de lupte crâncene. «Isbânda dela Rahova aparține toată armatelor române» scrià Marele Duce Nicolae, către Principe, lăudând «calitățile și bravura armatei române».

Intre timp, în Octombrie, sosind ajutoarele din Rusia, s'a completat învestirea și aliații au strâns astfel pe Osman într'un cerc în care nu puteà sta mult timp din cauza lipsei de hrană și din care nu puteà ieși decât printr'o luptă crâncenă. Spre sfârșitul lui Noemvrie, semnele unei asemenea încercări de ieșire se înmulțiră și comandamentele aliate luară măsuri, mai ales că sectorul pe unde urmà a se face ieșirea — cel de Vest — erà dela sine indicat.

Osman-Pașa își efectuează ieșirea în dimineața de 28/10 Decemvrie și, în primul lor avânt, Turcii reușesc a străpunge liniile rusești și să captureze 10 tunuri; dar, opriți în fața de rezervele acestora, atacați în spate și în flanc de Români, cari descoperiseră disdedimineață mișcarea lor, sunt urmăriți și atacați atât din spre Plevna, cât și din spre Opanez, sunt siliți a încetà lupta și Osman-Pașa se predă colonelului Cerchez, comandantul diviziei a II-a.

După căderea Plevnei, grupul de armată comandat de domnul României se desfăcù: Rușii acum treceau victorioși Balcanii, iar Românii se îndreptau spre colțul vestic al viitoarei Bulgarii, având sarcina să ocupe Vidinul și Belogradcicul. Intre acestea Serbia, care nu luase parte la răsboiu, încheind pace cu Turcii, după înfrângerile suferite în 1876, a declarat din nou răsboiu Turciei (2 Dec.) spre a reparà neizbânda și izbutì să ia Pirotul și Nișul. La Vidin Românii (aproape 18000 oameni cu 84 tunuri) atacară în 12/24 Ianuarie întăriturile exterioare și luară redutele dela Smârdan, unde trupele, sub comanda generalului Cerchez, au luptat în chip strălucit.

Satul trebuià luat «casă de casă». Luptele acestea din jurul Vidinului stârniră gelozia Sârbilor și opoziția Austro-Ungariei care, prin Andrássy, dete un comunicat: Austro-Ungaria n'ar consimțì niciodată la anexarea Vidinului de către România. La 11/23 Februarie, Românii intrau în Vidin și Belogradgic, nu în urma unor lupte glorioase, ci în baza armistițiului dela Adrianopol încheiat între Turci și Ruși. După încheierea armistițiului, Grecia a declarat și ea răsboiu, fără să-l facă.

Erau Românii bucuroși, pe de o parte, că răsboiul se terminase, pe de altă parte însă, inimile tuturor patrioților băteau, gândindu-se la soarta ce o va aveà Basarabia

Fig. 100. Orașul Turtucaia, 1820, de Iacob Alt. *Acad. Rom.*

de Sud. Dealtfel, nu se terminase deabinelea răsboiul și intențiile Rușilor se întrevăzură: ingratitudinea erà dată pe față. Dintre toți, numai Principele nu-și puteà închipuì că «Impăratul gentleman va fi capabil de un asemenea act de uimitoare nerecunoștință față de un aliat». Miniștrii toți și mai ales Kogălniceanu, care niciodată nu s'a încrezut în Ruși, erà de părere contrară; el intervenì către Puterile garante, pentru a ne luà apărarea. Totul însă a fost zadarnic. Nu am fost încurajați de nimeni. Chiar Austro-Ungaria, care ne hrănise cu iluzii tot timpul, sfârșì prin a declarà că ea nu socotește rezistența românească în chestia Basarabiei drept altceva decât un mijloc de a pune Viena în fața Petersburgului [1]).

[1]) N. Iorga, *Răsboiul pentru Independența României*, pag. 149.

Dealtfel Brătianu avusese grija să sondeze pe Ţar în această privinţă, arătându-i că Românii doresc, pe lângă recunoaşterea independenţei, şi zălogul unor puncte la Dunăre, precum şi participarea la negociaţii. Cu aceeaş rezervă ca odinioară la Ploeşti, Suveranul rus răspunse că are toată bunavoinţa, că România nu va regretà că a intrat în răsboiu, dar că el nu poate luà nici o îndatorire directă. Şi din partea lui Gorceacov, tot promisiuni vagi. Când armatele ruse ajunseră la Adrianopol şi începură negocierile armistiţiului, totul se dete pe faţă. Ghica avuse rezultatul întrevederii cu Ţarul şi cu cancelarul său: refuz de participare la negocieri a unui

Fig. 101. Ruinele cetăţii Hârşova. «Fotoglob-Constanţa».

Stat a cărui independenţă nu fusese recunoscută; asigurări în ce priveşte Independenţa şi Dobrogea. In curând sosì la Bucureşti generalul Ignatiev, trimis în misiune specială. El cereà, în numele Ţarului, retrocedarea Basarabiei în schimbul Dobrogei. Principele declară hotărât că nu puteà da consimţimântul la aceasta. In convorbire, Ignatiev atinse eventualitatea alegerii Principelui la tronul Bulgariei; dar Principele înconjură tema. Refuzul Principelui şi al guvernului de a tratà în chestiunea Basarabiei erà susţinută şi de Corpurile legiuitoare, care fură întrunite pe ziua de 23/4 Ianuarie în şedinţă secretă. In urma expunerii lui Kogălniceanu, care acum erà pe deplin edificat asupra intenţiilor Rusiei «că Basarabia va fi luată, fiind un cuvânt de onoare pentru toată Rusia, că Ţarul n'ar voì să moară înainte de a pune pe mormântul tatălui tratatul din Paris rupt în bucăţi», — ambele Adunări votară moţiunea, în care se reproduceà art. 2 al convenţiei, pentru a se afirmà că nu se îngădue nici o înstrăinare a pământului ţării, nici pentru alt pământ, nici pentru vreo despăgubire oarecare.

Acum se cunoşteau stipulaţiile armistiţiului dela Adrianopol, în care se prevedeà pentru România ca şi pentru Serbia, fără nici o distincţiune, independenţa şi o despăgubire teritorială. Singura speranţă, ce ne rămâneà însă, erà în conferinţa de revizuire pe care o cereau cu stăruinţă Anglia şi Austro-Ungaria. Kogălniceanu redactă la 3/15 Februarie circulara sa elocventă, în care afirmà pentru România dreptul de a trăì liber, care derivă chiar din vitalitatea ei şi «gradul de civilizaţie, care o autoriză să se asimileze şi permite să fie asimilată cu celelalte State independente».

La 19 Februarie st. v. se încheiase şi tratatul dela San-Ştefano în următoarele condiţiuni:

El prevedeà, mai înainte de toate, recunoaşterea independenţei Muntenegrului şi a Serbiei, cu măriri teritoriale pentru aceste Principate, care nu au avut un rol mai însemnat în răsboiu şi, abià în al treilea rând se recunoşteà independenţa României, cu vaga stipulaţie că ea va puteà face să valoreze drepturile sale la o despăgubire. Cu privire la provinciile imperiului otoman, se hotărî înfiinţarea unei Bulgarii mari, dela Dunăre şi până la Marea Egee, ca principat tributar Turciei, şi reforme pentru celelalte părţi locuite de creştini, pe lângă cesiuni teritoriale în Europa şi Asia. Cesiunea în Europa cuprindeà Dobrogea cu delta Dunării şi insula Şerpilor; însă Rusia îşi rezervà dreptul de a schimbà acest teritoriu pentru Basarabia, cedată prin tratatul dela Paris.

Faţă de ingratitudinea Rusiei, România expediè la 24 Martie st. v. o circulară de protestare contra tratatului «bilateral». România se puneà, aşteptând congresul, sub scutul Puterilor garante. Deocamdată, s'a protestat contra clauzei din tratat, care permiteà Ruşilor să se scurgă timp de doi ani prin ţară. Apoi, s'au luat măsuri contra ocupării Basarabiei de către trupele ruseşti. Rusia ameninţă cu dezarmarea armatei române. La această sfidare prea îndrăzneaţă, Principele răspunse: «Armata română, care la Plevna sub ochii Ţarului, a luptat atât de vitejeşte, va puteà fi nimicită, dar niciodată dezarmată».

Drept răspuns Ruşii ocupă Giurgiul, iau poziţii pe Sabar şi Neajlov, ridică planuri. Un corp întreg de armată înconjură Bucureştii, sub pretext că se întoarce în Rusia. Basarabia erà ocupată militar, tolerându-se doar provizoriu administraţia românească. Vase de răsboiu soseau la Tulcea şi se lucrà la Sulina. Faţă de aceste măsuri de intimidare, România protestă contra întăriturilor ruseşti din România, iar armata română, retrasă de pe malul drept al Dunării, luând poziţii de apărare, însuş Domnul merse în Oltenia spre a-şi inspectà trupele până la Severin şi Vârciorova.

Marile Puteri, în special Anglia şi Austro-Ungaria, fură şi ele nemulţumite de tratatul dela San-Ştefano. Astfel, intervenţia marilor Puteri a împiedecat ruptura între aliaţii din răsboiu. Anglia cere revizuirea tratatului prin un congres european. Ruşii se opuneau, considerând aceasta ca o sângeroasă jignire a orgoliului lor de învingători. Se credeà că se va ajunge la un conflict între aceste Puteri. Merită a se menţionà o caricatură, care concretizà animozităţile dintre Anglia şi Rusia. Un urs formidabil, ridicat pe picioarele de dinapoi, înaintà spre o femee slabă, înaltă şi urâtă, care ţineà între mâini o botniţă şi strigà către urs:

«Haid, Ursule, înc'un pas,
Să-ţi pun botniţa de nas».

In urma sosirii ambasadorului rus la Londra, contele Șuvalov, Rusia trebuì să consimtă la întrunirea congresului dela Berlin, convocat pentru regularea chestiunii orientale. România fu invitată să trimeată și ea reprezentanții săi în congres.

Brătianu plecă la Viena și la Berlin spre a obține sprijin în chestia Basarabiei. Principele Bismarck, spunând că Basarabia erà o condiție *sine qua non* a Rusiei, recomandà o înțelegere înainte de congres; cedând de bună voie Basarabia, ziceà el, ar puteà să obțină foloase mai mari.

Dar simțământul Țării erà hotărât contra oricărei tranzacțiuni în această privință, așà încât Consiliul de miniștri o respinse. Congresul să decidă. Și cred că nici un guvern n'ar fi putut să-și asume răspunderea pentru cesiunea de bună voie a unei părți din pământul românesc. Trimișii noștri, după o serie de vizite inutile, rămaseră încredințați că Basarabia este pierdută: primiră numai «asigurări pur academice, de bună voință platonică», deoarece totul erà aranjat de 'nainte între Puteri.

Dealtfel, Salisbury mai de mult scăpase cuvintele: «Anglia deploră retrocedarea Basarabiei, dar nu se va opune».

Reprezentanții României, îndurerați, prezentară un memoriu prealabil, care enumără serviciile aduse păcii europene de Statul român până la 1877. Se cereà, după recunoașterea Indepndenței și admiterea neutralității, păstrarea întregimei teritoriale, cu realipirea insulelor și gurilor Dunării, până la Insula Șerpilor, cruțarea de trecerea prin țară a Rușilor și o indemnitate. Apoi, ei fură invitați la o ședință pe ziua de 1 Iulie, spre a susține înaintea Congresului cauza lor.

Invitarea li s'a făcut după ce mai întâi fură ascultați delegații Greciei. Lordul Salisbury, plenipotențiarul Angliei, cu oarecare ironie la adresa Rusiei, propuse ca, după ce s'au ascultat delegații unei națiuni care reclamă provincii străine, să se audă și reprezentanții unei țări care cere ținuturi ce-i aparțin. Cu toată convingerea despre dreptatea cererilor României, cu toată pledoaria strălucită a lui Kogălniceanu și mișcătoarele cuvinte ale lui Brătianu, care spuneà, că a se luà pământul românesc ar fi să se zguduie într'un popor întreg credința în tratate și în dreptul însuș, plenipotențiarii marilor Puteri i-au impus retrocedarea Basarabiei, dându-i în schimb delta Dunării cu Insula Șerpilor și Dobrogea, acum mărită dela Rasova până la Silistra și până la miazăzi de Mangalia. Pe masa congresului fu depus actul prin care Țarul autorizà ratificarea convenției de asigurare a integrității teritoriale românești.

Ca mângâiere, eram cruțați de ocupație sub forma trecerii de trupe. In schimb însă, recunoașterea Independenței României fu legată de condiția acestei cesiuni, pe lângă o altă măsură, jignitoare chiar, ce atingeà Constituția și legile Țării. La propunerea plenipotențiarului Franței, Waddington, Congresul mai impuneà României, ca condiție pentru recunoașterea Independenței, împământenirea în massă a Evreilor neasimilați. Aceasta erà o surpriză, singura pe care ne-o rezervà Adunarea europeană, asupra căreia se concentraseră ultimele speranțe ale poporului român.

S'a comis, într'adevăr, la Congresul din Berlin un act jignitor pentru demnitatea lui și a Puterilor care îl constituiau și încă mai puțin în cinstea Rusiei, care fu umilită, atunci când fu pusă de Reprezentanții României în fața semnăturii pe care acum o călcà. Aceasta o mărturisește însuș Nelidov. Pentru a se apărà de vădita ei rea credință,

reprezentantul Rusiei pretindeà că, prin convenția cu noi, se legase a ne garantà integritatea contra altora, iar nu contra ei însăș.

Așà s'au răsplătit României, în Congresul dela Berlin, ajutorul dat Rusiei și jertfele aduse pentru cauza creștinilor supuși jugului turcesc [1]). «In politică» ziceà Lordul Beaconsfield, răspunzând la reclamațiile românești, — «ingratitudinea este adeseaori răsplata pentru cele mai bune servicii».

La 1/13 Octomvrie, Rusia a luat în stăpânire Basarabia în baza unui vot al Corpurilor legiuitoare, care admiteau, deși cu durere și silite, numai pentru întărirea

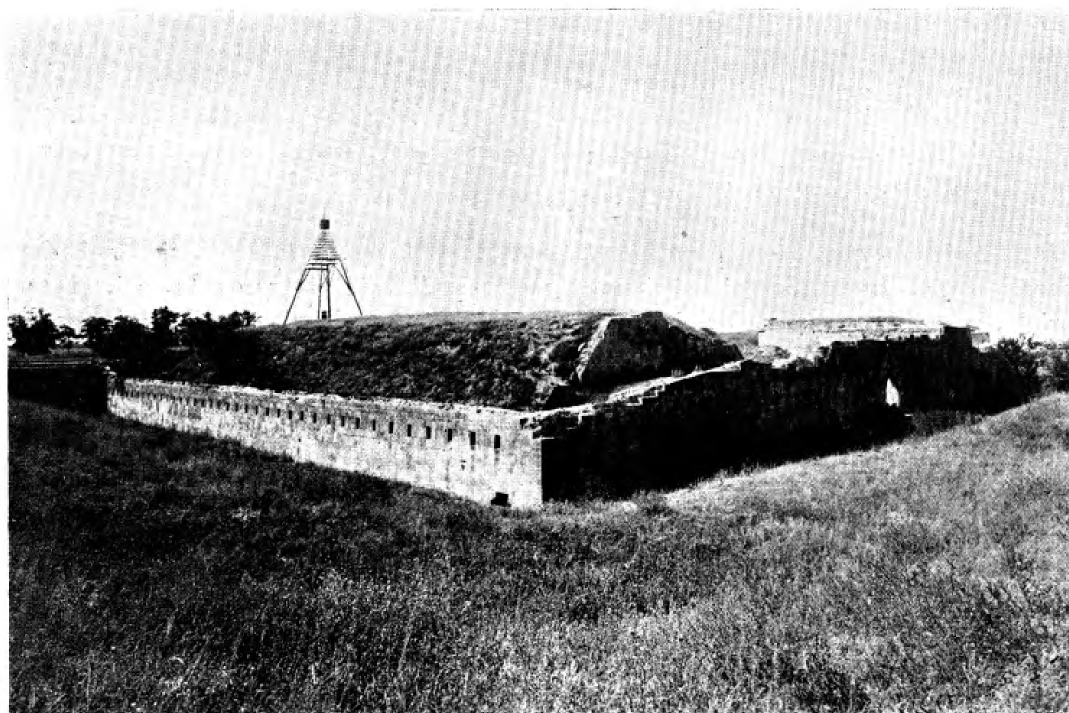

Fig. 102. Ruinele actuale ale cetății Silistra. *«Fotoglob-Constanța»*.

păcii, «părăsirea Basarabiei de autoritățile civile și militare române», luarea în stăpânire a Deltei și a Dunării, rămânând ca prin Constituantă să se decidă și nouile «legi organice» cu privire la încetățenirea Evreilor.

S'a cedat Basarabia Rusiei, fără a se subscrie vreun act, ci s'a dat ordin funcționarilor să se retragă în fața autorităților rusești.

La 14/26 Noemvrie a început și ocuparea Dobrogei de către România. Populația compusă din Români, Bulgari, Turci, Tătari și Nemți a primit cu bucurie noua stăpânire.

Guvernul român avù grija să asigure locuitorii prin proclamația dată către trupe, în care prezintà Dobrogea «posesiunea Domnilor români» ca dobândită dela

[1]) D. Onciu, *Din Istoria Românilor.*

Puteri; intrarea ostaşilor români nu e deci a unor «cuceritori», ci a unor «amici şi fraţi» fără deosebire de naţie; musulmanii trebuie cruţaţi în lege, aşezăminte şi moravuri. Cred că nu-i fără de interes, dacă se redă textul proclamaţiei.

LOCUITORILOR DOBROGENI

«Marile Puteri europene, prin tratatul dela Berlin, a unit Ţara voastră cu România. Noi nu intrăm în hotarele voastre, trase de Europa, ca cuceritori, dar o ştiţi

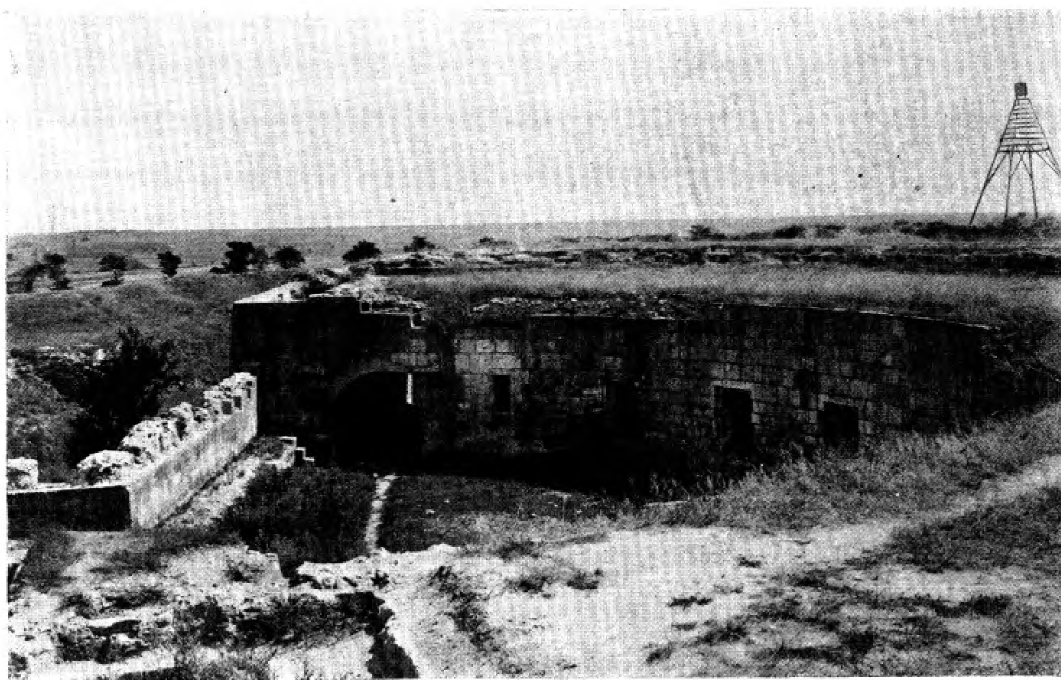

Fig. 103. Ruinele actuale ale cetăţii Silistra. «Fotoglob-Constanţa».

şi voi, mult sânge românesc s'a vărsat pentru desrobirea popoarelor din dreapta Dunării.

Locuitorilor de orice naţionalitate şi religiune, Dobrogea, vechea posesiunea a lui Mircea cel Bătrân şi a lui Ştefan cel Mare, de astăzi, face parte din România.

Voi, deacuma, atârnaţi de un Stat, unde nu voinţa arbitrară, ci numai legea desbătută şi încuviinţată de naţiune hotărăşte şi ocârmueşte cele mai sfinte şi mai scumpe bunuri ale omenirii:

Vieaţa, onoarea şi proprietatea sunt puse sub scutul unei Constituţiuni, pe care ne-o râvnesc multe naţiuni străine.

Religiunea voastră, familia voastră, vor fi apărate deopotrivă ca şi ale creştinilor. Afacerile religiunii şi ale familiei vor fi pentru voi încredinţate apărării muftiilor şi judecătorilor aleşi din neamul şi legea voastră.

Şi Creştini şi Musulmani primiţi, dar, cu încredere autorităţile române; ele vin cu anume însărcinare de a pune capăt dureroaselor încercări prin care aţi trecut, de a

vindecà rănile răsboiului, de a apărà persoana și interesele voastre legiuite; în sfârșit de a vă desvoltà buna stare morală și materială.

Armata română, care intră în Dobrogea, nu are altă chemare, decât de a menține ordinea și, model de disciplină, de a ocrotì pașnica voastră viețuire.

Salutați, dar, cu iubire drapelul român, care va fi pentru voi drapelul libertății, dreptății și al păcii.

In curând provincia voastră, pe cale constituțională va primì o organizațiune definitivă, care ține seamă de trebuințele și de moravurile voastre, care va așezà pe temelii statornice pozițiunea voastră cetățenească. Până atunci, autoritățile române au ca întâia îndatorire de a cercetà și îndestulà trebuințele voastre, de a îngrijì de bunul vostru traiu, de a vă face a iubì țara, la a căreia soartă, deacum, este lipită și soarta voastră. Ca întâia dovadă a părinteștei noastre îngrijiri pentru voi, a dorinței noastre de a ușurà greutățile voastre, noi desființăm dijma de orice natură pentru anul 1879.

Dela 1 Ianuarie 1880 ea va fi înlocuită printr'o dare bănească mai dreaptă și mai ușoară pentru agricultori. «Embaticul» (impozit pe capitalul imobiliar din orașe și sate), «Tementuatuatul» (impozit de 3% asupra lucrului agricultorilor și meșteșugarilor), «Impozitul asupra chiriei cârciumilor, cafenelelor, băcăniilor, hanurilor, toate acestea se vor preface dela 1 Ianuarie 1879 într'o dare bănească, mai ușoară și mai dreaptă; iar «Bedelul» (impozit pentru scutire de armată), darea Entizab (taxa de 2½%) pentru vânzarea vitelor și taxa pe mori se desființează cu totul.

Și, dar, chemând binecuvântarea celui a tot Puternic, în numele și cu învoirea Europei, noi luăm azi în stăpânire provincia «Dobrogea» care devine și este țară română, și, transmițându-vă domneasca noastră salutare, vă urăm ca această zi să devie pentru această parte a României, începutul unui viitor de pace și înflorire, începutul bunului traiu și al înfrățirii între fii aceleiași Țări».

Insuș Domnul, care trecuse, întovărășit de Brătianu, pe vasul Ștefan cel Mare, la Ghecet, asistă la serviciul divin oficiat de învățatul Vlădică Melhisedec, fostul episcop al Basarabiei, mutat la Galați, cu acelaș titlu de «al Dunării-de-jos».

Dacă pierderea Basarabiei, redată de Marile Puteri Moldovei în congresul dela Paris, erà dureroasă din punct de vedere național, câștigarea Dobrogei, cu țărmul mării și cu portul Constanța erà o despăgubire prețioasă din punct de vedere economic și politic; cei deatunci nu puteau bănuì foloasele ce aveau mai târziu să rezulte pentru economia națională.

Dealtfel, aveam drepturi asupra Dobrogei, pentrucă mii de ani strămoșii noștri au trăit și nu au părăsit acest pământ. Geții nemuritori, singuri au îndrăsnit să se împotrivească puternicului Darius, la 511. a. Cr., când acesta și-a purtat armata lui fără număr împotriva Sciților. La Dionysopolis (Balcic) mărețul Buerebista obișnuià să-și petreacă verile, privind din castelul său la valurile infinite ale mării. Acì, în mijlocul provinciei, marele Traian a purtat lupte îndârjite cu Dacii dobrogeni. Și numai atunci aceștia au fost învinși când li s'a tăiat comunicația cu Dacia nordică [1]) și Decebal a putut fi răpus. Strămoșii noștri dobrogeni, în ciuda Pecenegilor rătăcitori, își duceau mai departe vieața lor, moștenită de veacuri, ascultând de voevozii Halis, Seslav, Sacea și Tatul, cari se pricepeau să se ridice deasupra poftelor și pretențiunile celor din

[1]) V. Pârvan, *Getica*, pag. 127.

jurul lor. Iar mai târziu, călăreții Bătrânului Mircea, stăpânitorul țării lui Dobrotici, frământau în copitele cailor podișul dobrogean și își scăldau caii în Marea cea Mare.

Aveam drepturi asupra acestui pământ, pentrucă odinioară, cetățile ce stăpânesc Dobrogea: Silistra la Sud și Chilia la Nord, fuseseră ale noastre, și pentrucă, în momentul anexării, erau pe malul drept al Dunării *sate românești înfloritoare*, stând ca dovadă că, și din punct de vedere geografic, pământul dobrogean nu este decât o continuare a Munteniei, după cum și apele Siretului, Ialomiței și Argeșului o mărturisesc prin cursurile lor.

Și acum, câteva cuvinte despre generația și oamenii politici cari au lucrat în așà fel, ca să luptăm alături de Ruși împotriva Turcilor. Nu se cunosc încriminări mai violente: însuș marele Kogălniceanu erà numit incapabil. Erau acuzați patrioții de atunci că Basarabia fusese sacrificată și totdeodată că pentru o protestare irealizabilă reprezentanții României au jertfit interese reale, pe când puteau, prin o înțelegere cu Rusia, să dobândească nu numai bani, dar Dobrogea până la linia Rusciuc, Șumla, Varna. In urmă, aceste învinuiri au durat ani de zile.

Ce deosebire a fost între a primì Dobrogea dela Congresul european și nu dela Rusia? Ceeace acuzatorii nu văzuseră nici peste un sfert de veac, oamenii de Stat dela 1877—78 simțiseră, fiindcă înțeleseseră că sunt chestiuni care trebuesc privite și concepute din alt punct de vedere decât acela al împrejurărilor obișnuite ale vieții normale.

«In chestiunile cele mari, în acele de ordin moral, care stăpânesc viitorul unui neam, de care sunt legate interesele lui supreme de onoare și naționalitate, nu pot fi prețuri de tocmeală, nu pot fi motive de oportunitate, ca să te hotărască a le compromite, coborându-te după țărmul înalt și sigur al principiilor [1])».

Oricare ar fi vicisitudinile zilelor și anilor, oricare ar fi durata lor, vine ora răsplatei.

Pentru Basarabia ea a sunat în 1917. Fără principiul apărat 40 de ani înainte cu atâta amar, dar cu atâta credință, ar fi fost distrus pentru noi temeiul moral pe baza căruia am redobândit Basarabia. Pe acest temeiu a fost în drept generația noastră să revendice unirea Bararabiei.

Priviți în lumina acestor principii, *făuritorilor Independenței* li se cuvine stima și adorațiunea noastră: Viteazului Căpitan Carol I, îndrăznețului Brătianu, prudentului Kogălniceanu și democratului C. A. Rosetti.

[1]) I. I. C. Brătianu, *România și chestia Orientului în răsboiul neatârnării.*

LUPTELE DIN DOBROGEA ÎN RĂSBOIUL PENTRU UNITATEA NEAMULUI

DUPĂ CONST. KIRIȚESCU: ISTORIA RĂSBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI, VOL. I

DE

ION CONEA

Pentru vecinii de sub Dunăre, pacea dela București din vara lui 1913, rămăsese «nedreptatea dela București». Drept aceea, gândul unei răfueli cu România prindeà tot mai mult consistență în sufletele lor. Bănuind că locul nostru, în cazul intrării în acțiune în răsboiul mondial, aveà să fie — după toate probabilitățile — alături de adversarii Germaniei; bănuind, apoi, acelaș lucru și despre Grecia, iar Serbia fiind dejà angajată împotriva puterilor centrale, locul Bulgariei — în momentul intrării în răsboiul mondial — nu puteà fi decât de partea celor care le puteau făgăduì cât mai multă pradă dela cei trei vecini ai lor de mai sus, de partea puterilor centrale — adică.

Și, în toamna lui 1915, Bulgaria ia loc pe câmpul de luptă alături de Germania și aliatele ei; iar România, cam la un an după aceea, trece de partea cealaltă. In ziua în care noi declaram răsboiu Austro-Ungariei, înștiințam pe Bulgari, prin ministrul nostru dela Sofia, că România nu nutrește nici un gând dușmănos pentru vecina ei de miazăzi, — dar aveam grija, totuș, să ordonăm arderea arhivelor Legațiunii noastre din Sofia. Bulgaria nu se decide, timp de câteva zile, să ne declare răsboiu, așà cum Turcia și Germania o făcuseră îndată după declarația noastră către Austro-Ungaria. Ba se păreà că Bulgaria se gândeà chiar la o pace separată cu Aliații, prin intermediul Rusiei. Oscilațiunea aceasta însă nu durează mult, — fiindcă la 1 Septemvrie 1916 declarația de răsboiu ne fu transmisă.

De un an de zile — în așteptare față de atitudinea pe care aveà s'o ia România — a III-a armată bulgară se pregătià, ridicând fortificații și ațâțând până la paroxism ura soldaților împotriva noastră, pe linia Rușciuc—Varna. Șaizeci și două batalioane infanterie, cincizeci și cinci baterii artilerie, douăzeci și trei escadroane cavalerie, trei batalioane geniu și un batalion aruncători de mine, — acesta erà efectivul pomenitei armate; iar la intrarea noastră în acțiune, două divizii turcești porneau în marș din Adrianopole — să i se alăture. Alte puternice forțe germano-austro-ungare, la aripa stângă a acestei armate, aveau deocamdată misiunea să supravegheze linia Dunării — dar să se alăture și să sporească forțele aceleași armate, eventual. Perfect înnarmată și prevăzută cu imense rezerve de munițiuni, armata III-a bulgară

mai aveà și un important număr de ofițeri și specialiști germani. Dar ceeace ridicà și mai mult puterea combativă a acestei armate erà faptul că în fruntea ei se găsià una din cele mai mari glorii ale armatei germane — generalul Mackensen; faptul acesta ridicà în cel mai înalt grad moralul trupelor inamice.

Din partea noastră, dealungul Dunării și frontierei Dobrogei, erà armata a III-a — sub comanda generalului Aslan și cu forțele principale distribuite spre granița dobrogeană: la Turtucaia divizia XVII, la Silistra divizia IX, la Bazargic divizia XIX: 72.000 de oameni, în total. Un corp rusesc — două divizii de infanterie și una de cavalerie: nici 42.000 de oameni — coborà greoiu spre Cobadin, în frunte cu generalul Zaiancicovski, sub comanda căruia — pentru desfășurarea și reușita mai sigură a operațiunilor așteptate — fu pusă și divizia XIX română din Bazargic, — în vreme ce diviziile IX și XVII rămâneau, cu destinația apărării capetelor de pod respective, sub comanda directă a generalului Aslan. Superioare în efectiv de infanterie, trupele româno-ruse erau cu mult inferioare în artilerie celor inamice. Și apoi, în vreme ce Românii erau împrăștiați în grupe izolate, iar Rușii se lăsau așà de greu la vale, — dușmanul, a cărui superioritate erà, mai ales, de ordin tactic, puteà aveà, în orice punct al frontului, și numai într'o zi de marș, toate trupele de care dispuneà. Drept aceea, trupele române trebuiau, la început, să rămână și să stea în defensivă, până ce aveau să sosească ajutoarele din nord, ajutoare cu care începând ofensiva, trebuiau să asigure — prin reușita acesteia — reușita înaintării din Transilvania.

A doua zi după ce România declară răsboiu Austro-Ungariei, Falkenhayn trimite lui Mackensen următorul ordin: «Atac cât mai urgent cu putință. Direcția și obiectivul rămân la aprecierea feldmareșalului». Și, în vreme ce dreapta forțelor lui Mackensen rămâne în defensivă, stânga — cu forțe superioare alor noastre, pornește atacul violent dela Turtucaia; de reușita acestuia, Mackensen legà coborârea moralului trupelor noastre, deabià intrate în luptă, ca și susținerea liniei române din Ardeal.

Turtucaia, prin așezarea ei, erà — pentru noi o desăvârșită sabie cu două tăișuri: dac'am fi avut, acì, forțe suficiente, cu care să fi putut întreprinde noi ofensiva împotriva inamicului, Turtucaia puteà fi folosită, în cazul acesta, ca un minunat cap de pod; în caz de defensivă însă, prin faptul că Turtucaia se găseà înaintată ca un cuiu între Dunăre și teritoriul bulgăresc și erà la 62 km. depărtare de Silistra, ea rămâneà amenințată din primul moment al operațiunilor — prin aceste condițiuni geografice de așezare — să fie izolată de restul teritoriului român. Iar comandanții români — din nenorocire — n'au avut intuiția acestei primejdii. Mackensen, însă, din primul moment la aceasta s'a gândit.

Divizia XVII, care formà garnizoana din Turtucaia, erà o divizie *nouă*, organizată cu puțin înainte de răsboiu, și având *un singur* regiment activ: în totului tot, douăzeci de mii de oameni — infanteriști cincisprezece mii — ceeace pentru un front de treizeci de mii km., cât aveà centura fortificată a orașului, însemnà o foarte subțire linie de apărare. In ceeace privește artileria, dispuneam de 70 tunuri grele, 40 ușoare, ca și de 55 tunuri mici de 37 mm. și 53 mm. Artileria, însă, n'aveà o bună repartiție în spațiu și multe tunuri încă nu erau fixate, așà că au rămas nefolosite în luptă. Dar, cu toate scăderile acestea, dacă Turtucaia ar fi fost bine apărată, puteà opune o rezistență de oarecare durată.

Armata care aveà să ne atace dispuneà de un efectiv de 28 batalioane, față de cele 19 românești, — ne mai erà, apoi, superioară în numărul și calitatea pieselor de artilerie — și dispuneà de un balon captiv, de aeroplane ca și de cinci escadroane cavalerie — pe câtă vreme noi nu aveam nimic din toate acestea. După aceea, trebuie să ținem seamă că întotdeauna atacatorul este avantajat față de cel atacat, după cum nu trebuie să uităm, mai ales, că — din partea noastră — comandanții n'au corespuns nici pe departe grelei lor misiuni. In noaptea de 1 Septemvrie dușmanul deslănțue atacul, dovedind — din primele momente — superioritatea artileriei sale. In zilele următoare atacurile se succed unele după altele, în diferite puncte ale apărării noastre. Rezistența trupelor noastre este, însă, înverșunată — iar pierderile neînsemnate. Dar încă dela început greșelile de comandament se țin lanț și faptul acesta ia mult din moralul trupei — soldați și ofițeri. In timpul acesta, la București, prin cluburi, generalul Aslan asigurà lumea în franțuzește că nu-i nici un pericol și că Turtucaia e Verdun-ul nostru: *cine s'apropie de ea, își sparge capul*. Se cer ajutoare grabnice; dar sosesc târziu — și la intervale, așà că nu pot fi folosite simultan și la momentele potrivite. Ziua de 5 Septemvrie e deosebit de sângeroasă: până la douăsprezece, o luptă pe vieață și pe moarte are ca rezultat spargerea liniei centrelor de fortificații de către inamic. La 2½, centura de fortificații a orașului e ruptă și ea; și tot centrul ei, cu artilerie cu tot, rămâne la dușman. Situația, deșì gravă, puteà — totuș — să fie întoarsă în favoarea noastră, mai ales că dispuneam de rezerve proaspete, pe care aruncându-le în luptă, acum când dușmanul erà extenuat, îl puteam izgonì și asvârlì dincolo de anumite sectoare ale frontului. *Dar și acum, ca de multe ori dela începutul luptelor, din vina comandamentului român*, se pierde momentul care ar fi putut schimbà radical situația. Centrele de fortificații cad unul după altul — și trupele inamice trec la atac asupra liniei a treia de apărare. Slab conduse, contraatacurile române nu schimbă situația. Eroismul trupelor, din rea conducere, e scump plătit. Eroismul superb al unui batalion de grăniceri e doar un moment de sălbatecă bucurie la ai noștri, căci nu aduce niciun folos. Momentele în care situația se puteà răsturnà în favoarea noastră apar mereu, dar sunt pierdute mereu de un comandament dezorientat și deprimat și care pierduse până și încrederea în trupe, după cum și acestea o pierduseră de mult în el. Elementele bulgărești din trupele noastre ne aduc și ele mult rău. Spionajul bulgăresc se dovedește bine organizat. Șovăiala și demoralizarea seceră din ce în ce mai mult sufletele.

Seara, deabià, curmă groaznicul măcel al acestei memorabile zile. Comandantul capului de pod, disperat, cere mereu ajutoare. Se proiectează o manevră exterioară — întreprinsă dinspre Silistra — de deblocare a Turtucaiei. Dar nepriceperea manifestă — și repetată, pe care o arată atât comandantul român cât și cel rus, din Silistra și sudul Dobrogei, cari trebuiau să întreprindă operația de deblocare, nu ne aduc nici un folos; — dimpotrivă.

Ziua de 6 Septemvrie aduce licăriri de nădejde în sufletul comandantului de pod; ele se bazează, însă, nu pe realități, ci pe iluzii; luând, pe baza acestora, dispoziții greșite, răul crește cu fiece clipă și dezastrul se anunță inevitabil. Panica și debandada cuprinde sufletele, în vreme ce — comandantul dispare dela postul lui. In sudălmile și blestemele soldaților adunați pe malul Dunării și căutând cu groază spre țărmul românesc pe care n'aveau cum trece, general Teodorescu se îmbarcă

pe o vedetă pentru Oltenița, părăsind comanda luptei care nu se terminase și nelăsând, cel puțin, nici alt comandant în locu-i. Aceste clipe de groază și rușine aveau să rămână prinse cu sânge în sufletul și amintirea soldaților cari luptaseră la Turtucaia. Căci iată ce spune un cântec popular român cules prin 1920 dela Paraschiva Tamaș din satul Sibioara—Constanța:

Rușii luptă de doi ani,
Iar noi stăm între dușmani.
Nu vedeți că sunt șireți,
Că le-a dat Germanu preț
Și conserve și pesmeți?
Domnul Ion, general,
Basarabeanul [1]) tâlhar
In brigadă ne-a băgat
Și 'ntre dușmani ne-a lăsat
De ne-a bătut cu ghiulele,
Arme și mitraliere;
Și-am ajuns nevinovați
Vânduți de-ai lor comandanți
Și 'n Dunăre aruncați, etc. [2]).

Agățați de câte un buștean, de câte o scândură sau ușă, soldații neștiutori să înnoate se aruncă în Dunăre, în vreme ce din spate proiectilele dușmane îi urmăresc cu înverșunare. O coloană de 3.000 de ostași isbutește să se strecoare spre Silistra, ajutată de o vedetă de pe Dunăre. Iar în oraș, ferocitatea populației și armatei bulgare se deslănțue cumplită asupra soldaților și ofițerilor noștri. E după amiază. Cetatea capitulează. Pierderile inamicului, în morți și răniți, sunt și mai grele decât ale noastre.

Nici zece zile nu trecuseră dela intrarea noastră în răsboiu și, datorită numeroaselor lipsuri ale pregătirii noastre, încrestam pe răbojul sufletelor o înfrângere dintre cele mai dureroase și care — mai mult — avea să fie, prin proporțiile ei, cauza inițială a celorlalte nenorociri care i-au urmat.

* * *

Am spus că trupele române din Dobrogea erau risipite în grupe depărtate unele de altele și cu slabe legături între ele, îngrămădite fiind — mai ales — în trei centre: Turtucaia, Silistra, Bazargic. Mackensen folosește împrejurările țesute par'că la comanda lui și caută, dela început, să izoleze câteștrele centrele unul de altul, să le cuprindă și, înainte ca Rușii să fi sosit pe front, să răzbată până în linia Cernavoda—Constanța, ceeace ar fi înnăbușit și compromis, încă din fașe, intervenția României alături de Aliații ei. Deaceea, odată cu atacurile dela Turtucaia, se deslănțue altele — în direcția Bazargicului și a Silistrei. La Bazargic era divizia XIX, cu o compoziție cam amestecată, cu artilerie slabă — sub comanda generalului Arghirescu. La Si-

[1]) Basarabescu (nota aut.).

[2]) Vezi *Analele Dobrogei*, an. I. No. 1, pag. 141.

listra erà divizia IX, a generalului Basarabescu. In vremea aceasta, adunându-se de pe drumuri, la Megidia se concentrau Rușii lui Zaiancicovski — două divizii. Eram, deci, depărtați de Ruși și, pe de alta, fărâmițați în trei garnizoane depărtate cu 60—90 km. una de alta. Și ne lipseà, pe deasupra, unitatea de comandament, care, alături de lipsa de concordanță a șefilor trupelor noastre deacì, compromite campania dela început. Generalul Basarabescu, de pildă, se închide în Silistra, neglijând, aproape, aripele sectorului său. Atacuri și contraatacuri române au loc la sud de *Curtbunar*. Acțiunea se desfășoară destul de favorabil. Dar și acì, comandantul român — un caracter inconstant și impresionabil — e cuprins de panică și ordonă, necugetat, retragerea. Și astfel, după două zile de luptă, la 3 Septemvrie, divizia XIX se află la 20 km. nord de Bazargic. La 4 Septemvrie sunt ocupate Bazargicul, Cavarna și Balcicul. In ziua de 5 Septemvrie gen. Basarabescu primise ordin să încerce deblocarea Turtucaei; dar acțiunea lui, deslânat și slab condusă, e condamnată dela început. Bătălia dela Sarsânlar se dă într'o desăvârșită lipsă de legătură între arme din partea noastră și sfârșește, datorită incapacității comandamentului, într'o retragere-debandadă spre Silistra. Erà în ziua de 6 Septemvrie. Și, exact în ceasurile în care Turtucaia își da sufletul, iar general Teodorescu fugeà atât de puțin eroic pe Dunăre cu vedeta, un automobil duceà, în goană nebună, pe șoseaua Turtucaia—Silistra, persoana celuilalt general: Basarabescu, comandantul garnizoanei vechiului Drâstor.

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 104. Monumentul eroilor din Chirnogi (Ghiuvenlia). jud. Constanța.

Mai încolo, spre inima Dobrogei, pe bază de informații neexacte sau greșite, se ordonă — pentru 5 Septemvrie — reocuparea Bazargicului care, firește, nu izbutește. Ușurința și neprevederea comandamentelor ruso-române au prilejuit și acì o inutilă și rău condusă luptă. In lupta aceasta s'au întâlnit, *pentru prima oară, ca dușmani*, Rușii cu Bulgarii. Bătălia începe în dimineața zilei pomenite și, necugetat condusă, sfârșește în înfrângere pentru noi, deșì în aceà zi — în împrejurările locale de atunci, am fi putut înscrie o strălucită victorie românească. Fără să execute ordinul care-i venise pentru ajutorarea Turtucaei, Zaiancicovski pornește dela sine,

Fig. 105. Monumentul eroilor din Ostrov, jud Constanța. *«Fotoglob-Constanța»*.

cu suficiente trupe române, sârbe și ruse, spre Bazargic. Iar acì, tocmai în toiul luptei și pregătindu-se pentru exploatarea primelor succese, trupele atacatoare primesc, pe neașteptate, ordin de nouă retragere: căzuse Turtucaia și Zaiancicovski primise ordin să se retragă. Puteà, însă, să nu execute nici de data aceasta ordinul, cum făcuse cu cel precedent — mai ales că acum victoria i-ar fi fost asigurată. Incapabil și el, Zaiancicovski obosește zadarnic trupele în marșuri și contramarșuri inutile și nu poate atacà pe inamic înspre Trutucaia cum primise ordin. Fusese uns, totuș, comandant al *tuturor* trupelor frontului nostru de sud.

Un consiliu de răsboiu, ținut la Silistra, în noaptea de 7—8 Septemvrie, decide părăsirea fără luptă a acestui cap de pod, spre care veneau acum, disponibile după Turtucaia, forțele dușmane din această parte. Și s'a luat această hotărîre, întrucât — în urma evenimentelor întâmplate — apărarea Silistrei devenise inutilă.

Mackensen, temându-se de o concentrare de forțe româno-ruse la sud de linia Cernavoda—Constanța, concentrare care l-ar fi pus în imposibilitate de a cucerì curând această linie, ordonă accelerarea operațiunilor — mai ales că trupe române nouă, luate de pe frontul carpatic, treceau mereu pe podul dela Cernavoda, iar trupele ruse, ca și Divizia sârbă de Dobrogea, erau gata pentru a luà parte la luptă.

* * *

Dar tocmai spre a face posibilă concentrarea de forțe de care se temeà Mackensen, Româno-Rușii caută să câștige timp. Așà se ajunge la oprirea forțelor româno-ruse aproximativ pe linia vechei frontiere dobrogene. Incă două brigăzi din divizia noastră a cincea sosesc din Carpați și, în marș forțat, sunt trimise să întărească frontul. Inamicul se regrupează și el în fața liniilor noastre. Cu scop de a deslipì aripa noastră dreaptă de Dunăre și de a o aruncà în spatele restului de front româno-rus, împingându-ne spre mare și nimicindu-ne toate trupele, Mackensen atacă extrem de violent în defileul dela rădăcina lacului Oltina. E respins de trupele române deacì, cu pierderi grele. In luptă cade și un nepot al Kaiserului. A doua zi, 13 Septemvrie, dușmanul atacă din nou — și iarăș e respins cu pierderi sângeroase. Dar neexploatând succesul obținut, dăm răgaz dușmanului să se regrupeze și să poată da, a doua zi, atacul decisiv. Zaiancicovski, pe de altă parte, tocmai intenționà să treacă la ofensivă, să spargă frontul inamic în mijloc și să cadă în spatele aripei vestice inamice, spre Dunăre.

Bulgarii atacă în regiunea Caraomer în două rânduri; dar divizia XIX română îi respinge cu mari pierderi. O luptă grea se dă, deasemenea, la centru, între Ruși și Bulgari. Aceștia din urmă au între răniți chiar pe generalul Cantargieff. Brigada XXXVI română se angajează în luptă alături de Ruși; dar seara, retrăgându-se Rușii, începe retragerea spre Cobadin. In fața acestei situații, divizia IX română se retrage și ea în direcția Adam-Clissi. Linia spre care trupele româno-ruse executau retragerea erà, aproximativ, Rașova—Cobadin—Tuzla. Și astfel, această bătălie, deși pierdută, ne aduceà răgazul necesar pregătirii pentru marea bătălie pe care aveam s'o dăm pentru apărarea liniei Cernavoda—Constanța.

* * *

In fața acestei situațiuni de pe frontul dobrogean, însă, ofensiva din Transilvania e oprită; se cer telegrafic Rușilor noui și grabnice ajutoare, iar Joffre e solicitat pentru o ofensivă Sarrail în Balcani. Armata treia română, constituită sub o nouă formă, trece sub comanda generalului Averescu. Se decide retragerea pe linia Cuzgun—Cobadin. Se iau trupe numeroase de pe alte fronturi și se trimit în Dobrogea. Joffre răspunde opinând exact pentru măsurile pe care noi dejà le luasem și spune că a ordonaă lui Sarrail să întreprindă ofensiva pe care o cerusem. Aliații cer și ei Rușilor să trimitt în Dobrogea ajutoare nouă. Dar forțele lui Sarrail sunt sub intențiunile lui, iar Rușii nu se grăbesc deloc și trimit ajutoare insuficiente și care sosesc după bătălie. Se hotărește, atunci, o nouă grupare de armate: grupul armatelor de sud — 16 divizii, sub comanda generalului Averescu și împărțit în două armate: armata de Dobrogea

sub generalul Zaiancicovski şi cea de Dunăre, sub comanda directă a generalului Averescu.

* * *

Intre 16 şi 21 Septemvrie, pe linia Raşova—Cobadin—Tuzla, pe care am spus că se grupaseră forţele româno-ruse în urma ultimei retrageri, se dă *marea bătălie*, pe care generalul Averescu se hotărăşte s'o primească acì. Linia urmează creste de dealuri, e formată din mai multe rânduri de tranşee şi are, pe alocuri, reţele de sârmă. Şase divizii româneşti, două ruse şi una sârbă vor luà parte la luptă. Din cele româneşti, numai două sunt proaspete şi odihnite; celelalte-s descompletate şi extrem de obosite. Inamicul ne erà mult superior în armament: mitraliere, tunuri grele, automobile blindate, aeroplane, etc. Oricum, trupele române aveu să dea lupta pe vieaţă şi pe moarte: de soarta ei depindeà soarta Dobrogei şi a răsboiului nostru întreg.

Inamicul dă atacul principal tot înspre Dunăre, ţintind Cernavoda şi podul. Atacurile se succed violente dintr'o parte şi alta. La Arabagì, la un moment dat, ne ameninţă o străpungere a frontului. Dar ajutoarele nouă, trimise dinspre Cernavoda în marşuri extenuante, înlătură primejdia. Timp de trei zile, duşmanul e necontenit respins; la luptele acestea iau parte strălucită şi monitoarele noastre de pe Dunăre.

La Cocargeà inamicul urmăreşte străpungerea frontului; acì se dă şi lupta cea mai grea. Ziua întreagă de 18 Septemvrie Bulgarii atacă, cu pierderi foarte grele pentru ei. Numai în dreptul satului acestuia Românii şi Sârbii se retrag în poziţiile din nord. A doua zi, atacurile par şi mai înverşunate. Dar artileria noastră bate spăimântător în valurile inamice de infanterie, decimându-le. Pierderile inamice sunt formidabile. In special în sectorul Cocargeà luptele sunt extrem de violente, favorabile nouă şi cu imense pierderi pentru Bulgari, al căror întreg regiment Varna e aproape distrus. Situaţia diviziei de Sofia e disperată, cea de Preslav are pierderi spăimântătoare. Comandanţii bulgari apelează disperaţi după ajutoare. Soarta luptelor se schimbase. Ofensiva inamicului se înnăbuşià în eşec lamentabil. Din nenorocire — oboseala extremă a trupelor noastre şi veşnicele şovăeli ale comandantului rus, fac să nu poată fi exploatate succesele acestei memorabile zile.

Se cade, acì, să pomenim şi de chipul strălucit în care a luptat divizia sârbo-croată, comandată de colonelul Hagici şi dominată de un patriotism fanatic, ca şi de o ură fără margini împotriva inamicului comun.

O altă serie de lupte se da în aceleaşi zile de 18 şi 19 Septemvrie, între Cobadin şi Mare, cu aceleaşi rezultate dezastruoase pentru Bulgari, cari şi acì au un întreg regiment aproape distrus — cel de Vraţa. In noaptea de 19—20 Septemvrie Bulgarii se retrag 10—12 km. înapoi, cuprinşi de panică, şi lăsând câmpul semănat cu mii de cadavre şi cu o enormă pradă de răsboiu. Dela Raşova la Tuzla, pe tot frontul, Mackensen culegeà în acele zile spinii celei dintâiu a lui înfrângeri. Iar comunicatele oficiale germane, din umflate ce erau, se cuminţesc brusc, cel din 20 Septemvrie abià îngânând laconic: *In Dobrogea, lupta s'a oprit.*

In ziua de 21 Septemvrie, după o zi de odihnă, divizia XIX română — cea dinspre mare, trece la ofensivă: Amzacea, Carachioi, Enghezul Mare, cad unul după

altul în mâinile Românilor, cari luptă singuri, neajutoraţi de Ruşii inerţi din dreapta, chiar când situaţia o cereà. Ofensiva se suspendă, din cauza aceasta, poziţiile cucerite de Români fiind întărite şi rămânând ocupate de ei.

Un fiasco desăvârşit încununà — dacă se poate spune — ofensiva lui Mackensen; atacatorul fusese asvârlit înapoi, băgându-se ruşinos în şanţuri, în aşteptarea unor zile mai norocoase ca acele. Şi astfel, bătălia cea mare, în care ne pusesem toată nădejdea şi de care erà legată soarta Dobrogei ca şi a întregului răsboiu chiar, — ne aduceà o rază de lumină în sufletele întunecate până acì, mereu, de umbrele înfrângerii. Puterea noastră morală primià o puternică doză de reconfortare.

* * *

In aceste zile grele, licărirea de nădejde pe care ultima bătălie din Dobrogea ne-o dăruià, pusese în sufletul Ţării întregi, par'că, trebuinţa şi setea mistică după o veste care să vorbească de o mare izbândă. Sufletul sorbià din aer, din jurul lui, setea aceasta. Şi vestea, în adevăr, a venit: *Flămânda, trecerea Dunării la Flămânda.* Generalul Averescu, adorat ca un idol de trupe şi masse, întreprinde această acţiune cu şase din cele 17 divizii câte aveà acum sub comanda sa. In toiul deplasărilor de trupe inamice, pe care Macksensen le ordonase în vederea reluării ofensivei pe linia Raşova—Cobadin, cade — cu efect de bombă — vestea trecerii dela Flămânda. Primele trupe debarcă pe ţărmul bulgăresc în zorii zilei de 1 Octomvrie. Un entuziasm indescriptibil e dela un capăt la altul al ţării. Trecerea însă, deşi începuse sub favorabile auspicii, e îngreuiată de ploi şi furtuni violente, de revărsări de ape, de aeroplanele duşmane, ca şi de monitoarele austriace de pe Dunăre, care, contrar aşteptărilor noastre, izbutesc să bombardeze podul. Iar în ziua de 3 Octomvrie, Marele Cartier ordonă retragerea.

In Transilvania situaţia se agravase mult. Şi ca dovadă că oprirea acţiunii dela Flămânda fusese o faptă cugetată, e faptul că, zece zile mai apoi, diviziile dela Flămânda ţintuiau pe inamic în trecătorile Bran şi Predeal.

* * *

Odată cu acţiunea dela Flămânda, o serie de operaţiuni aveau să se desfăşure şi în Dobrogea. Lovitura principală, acì, aveà s'o dea aripa stângă — dinspre mare — a frontului nostru, alcătuită din trupe române şi ţintind o răsturnare spre vest a frontului inamic — în direcţia în care aveà să înainteze armata a treia română, după trecerea dela Flămânda. Aveam superioritatea numerică în toate armele, numai în artilerie nu. In acelaş timp, însă, şi inamicul se pregătià pentru ofensivă şi anume tot în acelaş sector de front. Am lovit, aşadar, într'un duşman pregătit el însuş pentru ofensivă. La 1 Octomvrie, între Cobadin şi Mare, începe ofensiva română. Inaintarea maximă se realizează în spre Mare, unde luptă regimente româneşti. Un atac bulgar de cavalerie, dat în regiunea satului Pervelia, e sfărâmat în chip crud. Abià resturi din regimentul atacator izbutesc, în fugă sălbatecă, asemeni unor sdrenţe fluturându-şi în aer groaza, să se întoarcă la ai lor. Operaţiunea dela Flămânda face

pe Mackensen să părăsească gândul ofensivei, după cum aceeaş operaţiune dela Flămânda, neizbutind, puneà capăt — mai apoi — şi ofensivei noastre.

In acelaş timp, însă, în centrul sectorului de atac, şi anume ţintind satul Amzacea puternic întărit şi ocupat de divizia XXV turcă, brigada XVII Poetaş se angajează într'o luptă fioroasă cu inamicul. Liniile de apărare duşmană sunt date una după alta peste cap; eroismul trupelor române e nebunesc; nimic nu mai poate oprì pe soldaţii noştri, aruncaţi în iureş sălbatec şi amestecând cu pământul pe inamicul care nici timp să fugă nu mai are. Se înaintase, pe alocuri, cu zece km., dar frontul nu fusese spart. Operaţia dela Flămânda, cum am spus, pune capăt — însă — acţiunii. Se trece la o acţiune defensivă-activă, cu scop de a fixà forţele adversare din faţă. Şi pierderile noastre, însă, în special ale eroicei brigăzi Poetaş, sunt grele.

Contraofensiva noastră eşuase: pregătirea tehnică insuficientă a trecerii dela Flămânda, ca şi rezistenţa înverşunată, din Dobrogea, a inamicului pregătit el însuş pentru ofensivă, dar mai ales situaţia grea a frontului român din nord — iată cauzele care aduseră acest sfârşit contra-ofensivei pe care sub atât de surâzătoare auspicii o începusem.

* * *

In dosul unei linişti aparente, care ţinù timp de două săptămâni după aceasta pe frontul dobrogean, Mackensen pregătià lovitura care aveà să-i aducă stăpânirea liniei mult râvnite Cernavoda—Constanţa. Cu ajutoarele noui primite, efectivul armatei sale atinge 96 batalioane şi 28 escadroane, în timp ce artileria primì şi ea mari întăriri. Armata treia bulgară trece sub comanda directă a feldmarcşalului cu comandanţi în subordine la aripa stângă Toşeff, iar la cea dreaptă Cantargieff. In faţa Topraisarului e adusă toată artileria grea duşmană. In vremea aceasta, dimpotrivă, forţele noastre din Dobrogea slăbiseră, multe unităţi fiind luate şi trimise în Carpaţi. Cele ruseşti, aduse în locul lor, contribuiau mai mult la debandadă.

In ziua de 19 Octomvrie, dimineaţa, pe tot frontul larg de 17 km., Germano-Bulgarii deslănţue o formidabilă ofensivă. Pământul geme sub descărcările artileriei lor grele, în vreme ce văzduhul fierbe ca un cazan încins de flăcări. Se vede dela început că inamicul ţinteà sectorul Topraisar, la jumătatea drumului dintre Cobadin şi Mare. De pe o movilă, construită de vreunii din barbarii cari au semănat odinioară din belşug cu astfel de tumuli Dobrogea, — primul dintre barbarii cari reveniau din sud, de data aceasta, Mackensen însuş, cu faţa întunecată ca o furtună, conduceà în persoană lupta, — în vreme ce, mai spre răsărit, prinţul de coroană al Bulgariei, suveranul Boris de astăzi, urmărià lupta din spatele trupelor bulgare. La sud de Topraisar şi construită după toate regulele răsboiului modern, erà poziţia română. Alături, şi mai presus decât execuţia tehnică a poziţiei, aveam cu noi valoarea de atâtea ori arătată a diviziei XIX sub comanda bravului colonel C. Scărişoreanu; din ea făceau parte şi regimentele *9 Vânători* şi *40 Călugăreni*, eroii dela Amzacea. Aceştia din urmă jură pe steag, cu mâna întinsă, că nu vor da un pas înapoi. Şi cel mai înfricoşător bombardament de artilerie din câte se văzuseră până acum în Dobrogea, se deslănţue asupra poziţiilor dela Topraisar. Două zile şi două nopţi curg avalanşe de foc topit peste liniile noastre, la adăpostul cărora, în răstimpuri, infanteria inamică vine valuri-valuri. Totul, însă, e zadarnic. In noaptea de 20 Octomvrie

inamicul se îngroapă în tranșee, în fața Topraisarului. Dar în dreapta diviziei noastre Rușii luptă în silă și sufăr o înfrângere din partea Bulgarilor, din care cauză forțe nouă române sunt chemate din Carpați acì. In stânga diviziei Scărișoreanu, Mackensen izbutește să rupă frontul pe care-l mută spre nord, în dreptul Techirghiolului. La 21 Octomvrie, rezistența română își trage ultima suflare: escadrile numeroase de aeroplane inamice împiedecă aprovizionarea și serviciile din spatele frontului nostru; panica cuprinde populația satelor, iar moralul trupelor e sdruncinat. Cavaleria bulgară pătrunde pe perisipul Techirghiolului și ocupă satele Agigea și Techirghiol. Retragerea e generală — pe tot frontul dinspre Mare. Și astfel, poziția de fier a Topraisarului e descoperită și atacată și din flanc și tot în ziua de 21 Octomvrie, după o înverșunată rezistență de două zile și jumătate, Topraisarul cade. Cade și Cobadinul, prin nevolnicia Rușilor — și cu ele cad și cheile frontului nostru întreg. — Inamicul se îndreaptă spre Constanța. O furtună și o ploaie torențială se abat pe câmpul de bătaie, pe care trupele noastre se retrag dezorganizate. Iar tunetele și fulgerele furtunii, ca și răpăitul sălbatec al ploii, limbile imense, de foc, ale cisternelor Constanței, după aceea, — toate acestea se amestecă și se împletesc cu sborul nebun al proiectilelor ce spintecă în fiece secundă văzduhul și dau, laolaltă, tabloul apocaliptic al judecății din urmă:

Dies irae, dies illa,
Solvet saeclum in favilla;
Tuba mirum spargens sonnum
Per saepulcra regionum. . . .

Iar aeroplane dușmane, imense pasări de pradă, plutesc în rotocoale și aruncă bombe în Constanța intrată în agonie, în trupele decimate, ca și în convoiurile de pribegi ce luau spre nord drumuri neștiute . . .

In miezul zilei de 22 Octomvrie Germano-Bulgarii pun piciorul în Constanța. Trebuie să pomenim, însă, că în vreme ce aripa de est a frontului nostru erà astfel răsturnată de către inamic, la cea de vest, la Rașova — sud de Cernavoda, se rezistà, încă, cu ultimă înverșunare.

La intrarea în Constanța, Bulgarii — dintr'un imbold sufletesc propriu, leagă în lanțuri statua lui Ovidiu și o trag cu bivolii de pe soclu; și eleganții bivoli bulgărești îl culcă la pământ pe delicatul autor al *Tristelor*; Vasoff însuș, finul liric bulgăresc, își înnoadă struna și trimite, scrisă în versuri, prin ziarul *Mir*, elegantă carte poporului român și lui Ovidiu cel răsturnat cu bivolii. Ce ne scrià, nouă și celui care cântase mâhnitele și duioasele versuri:

Hic ego, qui jaceo, tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii, Naso poeta, meo, etc.

ce ne scrià, zic, eleganta pană măiastră a fruntașului între poeții bulgari? Iată ce:

Voi sunteți puroiul roman, asvârlit în țări depărtate;
Roma eternă s'a curățit de putoare, cotorosindu-se de voi, etc.

* * *

Trupele române ale aripei stângi continuă retragerea. La 23 Octomvrie cade şi Megidia. La Caramurat aripa noastră de răsărit încearcă în zadar o rezistenţă mai serioasă. Resturile trupelor se retrag spre Ostrov (nord de Hârşova), locul lor luându-l trupele ruseşti de curând sosite. La 24 Octomvrie, în faţa înverşunatei rezistenţe româneşti dela Cernavoda, Mackensen ordonă lui Toşeff: *Aştept ca Raşova şi Cernavoda să cadă astăseară.* Apărarea pe care trupele române ale diviziei a II au făcut-o Cernavodei e un moment rar în istoria răsbouilui nostru de întregire. Toşeff primeşte ajutoare noui. Ruşii ne aduc şi ei nouă, în acelaş timp, nenorocitul serviciu de a se retrage în debandadă dinspre Megidia, lăsând Cernavoda descoperită dinspre răsărit. Cu toată eroica apărare a Cernavodei de trupele române deacì ca şi de monitoarele de pe Dunăre, cu toate acestea — spre a nu se repetà dezastrul dela Turtucaia, în noaptea de 24—25 Octomvrie, trupele române se retrag din Cernavoda. Podul Carol I e distrus şi el — pe porţiunea de peste Borcea şi balta din mijloc: erà deajuns şi atâta, însă, pentru ca prăpastia care-şi căscase gura între restul Ţării şi Dobrogea să apară, dintr'odată, imensă. Trupele române, după aceea, se retrag spre nord, se regrupează — unele — şi trec, rând pe rând pe malul stâng al Dunării. Doar câteva batalioane mai rămân pe pământul Dobrogei câtva timp: cele care, în ziua de 8 Noemvrie, reocupă Hârşova pentru câtăva vreme.

Deacum înainte, faptele de arme din Dobrogea rămân ale Ruşilor; ruşinoase, fireşte, pentru ei, — şi dureroase pentru noi cari, prin asvârlirea lor uşoară dincoace de Dunăre, pierdeam pe dea'ntregul Dobrogea, despre care Mackensen se exprimase cu aceste cuvinte: *Călătorul care pătrunde în Dobrogea prin Bulgaria are impresia că trece din Asia în Europa.*

La extremitatea estică a liniei Cernavoda—Constanţa, pe care trupele noastre o apăraseră cu atâta îndârjire, statua poetului, care vorbià de obârşia noastră, erà dată jos de pe soclu cu bivolii, iar la extremitatea cealaltă, în spre Cernavoda, podul Carol I îşi spânzurà deasupra Borcei, rănite de moarte, imensele-i aripi de fier.

* * *

Ci astăzi, când Pacea îşi fâlfâe aripele în toată lumea, se cade să amintim, în josul acestor rânduri amintitoare de sânge, şi în zilele când neamul românesc întreg serbează 50 de ani dela desrobirea Dobrogei, se cade să amintim cuvintele de mai deunăzi ale ministrului de externe bulgar, care sună aşa: *Cu România, dela care nu avem nici o pretenţiune teritorială, vrem să trăim în cea mai bună pace.*

Amin, în vecii vecilor, răspundem noi.

DOBROGEA ȘI MARINA

DE

COMANDOR NEGULESCU AURELIAN

Când zici «*Dobrogea*», — ținut înconjurat la apus și la nord de apa Dunării, la răsărit de a Mării Negre, — fără să vrei vine în minte idea unei marine fluviale și maritime naționale; invers, când zici «*Marină*» și privești harta, fără să vrei ochii se opresc asupra ținutului a cărui realipire se comemorează acest an.

Legătura e atât de strânsă încât s'ar puteà spune că nu există, — Marina și Dobrogea fiind nedespărțite și nedespărțibile, formând un tot inseparabil. Deșì lucrul acesta e o axiomă, care nu mai are nevoie de demonstrație, — totuș vom reamintì că:

O *marină* nu poate existà fără apă dulce sau sărată navigabilă: Dobrogea i-a redat-o în special prin mare și ieșirea la mare. Dacă pe vremea lui Ștefan-cel-Mare corăbii moldovenești plimbau pavilionul cu cap de zimbru și trei stele pe întinsul Mării Negre, deșì Dobrogea erà încă despărțită de trunchiul românesc, — apoi aceasta se datorà numai faptului că Moldova erà întreagă, aveà ieșire la mare, cu Chilia și Cetatea Albă ca porturi și baze militare.

Tot astfel nici *Dobrogea* nu poate existà, ca stăpânire românească, fără o marină. Pe de o parte orașele mărginașe dealungul Dunării și mării sunt menite a fi porturi, prin care să se reverse în afară tot prisosul destinat exportului și să pătrundă tot ceeace avem nevoie din afară; e fatal ca atunci când ai ce trimite, ai ce primì și ai pe unde primì, să ai și «*căruță*» proprie, să ai vapoare proprii, naționale: iată cum întemeierea unei *marine comerciale românești* o impune Dobrogea românească.

Pe de altă parte, atât Dobrogea cât și marina comercială trebuiesc apărate. Inconjurată de ape, pe lângă apărarea de uscat se impune și una de apă; iată dar și nevoia unei *marine militare*.

In cele ce urmează, vom încercà a da o idee de cum a decurs împletirea nevoilor țării și a ținutului cu desvoltarea celor două marine, trăgând la urmă concluzii de ce ar mai trebuì făcut ca opera să fie desăvârșită.

SITUAȚIA ÎNTRE 1878—1880

Care erà situația acum cincizeci de ani, e ușor de închipuit.

Pe Dunăre, numai șlepuri grecești, caice turcești, remorchere grecești și austriace. Singurul port mai bine înzestrat erà Cerna-Voda, cu silozuri exploatate de aceeaș companie englezească care aveà și linia Cerna-Voda—Constanța. Dunărea nebalizată, punerile pe uscat, limburile și chiar pirateria eràu un ce obișnuit.

La Mare, Sulina în mâinile Comisiunii Europene în perioadă de lucru pentru tăierea coturilor și menținerea unui pescaj normal. Portul Constanța, mărginit la vechiul cheu genovez din spre oraş și la un mol de apărare spre Est și Sud, care se termină cam unde e intrarea actuală a basinului interior; ca suprafață, mai puțin ca jumătate din basinul dintre silozuri și Serviciul Sanitar. Mangalia, cam în aceeaş stare.

Coasta mării, luminată destul de prost, cu faruri fixe la Sulina, Constanța și Şabla, cu alternanțe rare la Sf. Gheorghe și Insula Şerpilor. Aterisările deci greoaie, accidente nenumărate. Pe furtuni, vasele cu destinația Constanța o ocoleau, intrarea în port fiind imposibilă.

UŞURINȚELE ADUSE NAVIGAȚIEI

Nu mă încumet a face o povestire cronologică a tot ce s'a făcut în decursul anilor pentru a mărì siguranța navigației și a atrage astfel cât mai multe vase, micşorând în acelaş timp primele de asigurare, care încărcau marfa și erau deci plătite la export de producătorul român, iar la import de consumatorul român. Le voiu trece numai în revistă.

La Dunăre, Serviciul Hidraulic, cu mijloace băneşti relativ reduse, începe a face sondaje sistematice, ridicând o splendidă hartă, care poate rivalizà cu oricare alta a unor națiuni mai experimentate. Lipsa de legătură însă între marină și acest serviciu a făcut ca navigatorii nu numai să nu se poată servì de această hartă, dar nici măcar să o cunoască. Ea a servit S. H. pe de o parte pentru a urmărì an cu an regimul apelor și al depunerilor, pe de alta a aşezà geamandurile care să arate navigatorilor drumul navigabil. Eşuările involuntare au fost astfel excluse, iar contra celor voluntare s'au putut luà măsurile de rigoare.

Marina militară, la rândul ei, cu mijloace și mai reduse, a intervenit pe două căi:

Prin grupul de baraje, devenit mai târziu al Apărărilor Fluviale, în fiecare an aruncà în aer epavele, — unele rămase din timpul răsboiului independenței, — sau buturugile care, oprindu-se într'un punct oarecare, provocau depuneri și deci bancuri în perspectivă. Erà și un exercițiu militar pentru minerii marinei, — dar și o curățire sistematică a albiei în care cel mai mic obstacol este urmat de apariția unui banc.

Prin canonierele și şalupele Diviziei de Dunăre, care făceau poliția navigației și a graniței înaintea înființării corpului grănicerilor, s'au format atât marinarii cât și mecanicii *români* pentru şlepurile și remorcherele *românești* ce trebuiau să apară pe Dunăre, cât și o serie de excelenți piloți și căpitani fluviali.

Mai târziu Şcoala de Pilotaj a ridicat la rândul ei o hartă a Dunării însoțită de o călăuză, hartă ce se puteà înfăşurà și desfăşurà pe măsură ce vasul urcà sau coborà, cu toate datele necesare navigației. Nu aveà eleganța și preciziunea milimetrică a hărții S. H., care necesità un perete întreg, dar erà o adevărată hartă de navigat. Bineînțeles că aceeaş şcoală a dat și dă atât piloții necesari marinei militare, cât și personalul pentru cea fluvială.

La Dunărea de jos, Comisiunea Europeană taie treptat toate coturile și în ultimul timp modernizează luminile farurilor dela Sulina, Insula Şerpilor și Sf. Gheorghe, înzestrându-le cu lumini *sclipitoare* la intervale scurte de câteva secunde.

Portul Constanța ia o desvoltare din ce în ce mai mare, asupra căreia nu insist, convins că s'a vorbit de cei în drept. Vase mari, transatlantice pot intră și ieșì pe orice vreme. Singurul lucru care a rămas nemodernizat, au fost farurile: cel dela Caliacra și Șabla tot opaițele de pe vremea turcească, iar cele dela Constanța cu lumini prea slabe pentru a puteà fi deosebite de luminile din oraș. Singur farul Tuzla ar fi modern, dacă și sirena ar fi înlocuită și orientată astfel ca să aducă serviciile pe care navigatorii le așteaptă.

Pentru asigurarea deplină a navigatorilor străini, cari aruncau vina eșuărilor pe existența unui banc ce nu erà trecut pe hartă, — marina militară ridică și tipărește la Paris o splendidă hartă a coastelor românești. Primul stoc epuizându-se și clișeul original dispărând în timpul răsboiului, tot marina militară a făcut noui ridicări, care sunt în curs de completare și tipărire.

In rezumat, atât serviciile civile în legătură cu apele navigabile și conduse de ingineri distinși, cât și armata, prin marina militară, au reușit într'un timp relativ scurt, să dea navigatorilor hărți, geamanduri, porturi, cheuri, faruri, etc., care, chiar dacă pe alocuri nu sunt complet moderne, totuș arată că vor fi, peste o decenie cel mult, la înălțimea altor națiuni cu un trecut marinăresc de sute de ani. Și dacă legătura dintre servicii ar fi mai strânsă, doleanțele navigatorilor și ale comercianților exportatori și importatori ar fi fost și ar fi mult mai repede aduse la îndeplinire.

DESVOLTAREA MARINEI MILITARE

Dacă încep cu marina militară și nu cu cea comercială, e numai fiindcă, deși logica ar impune apariția *forței plutitoare* după apariția *comerțului plutitor*, ca o apărare a acestuia, — la noi lucrurile s'au petrecut invers, — dar tot atât de logic. Marina militară, creată pentru poliția și apărarea malurilor, a fost școala în care ciobanii și plugarii noștri au învățat nu numai să tragă cu arma ca dorobanți, cu tunul ca artileriști, să arunce poduri în aer ca geniști, dar au învățat și marinăria abià cunoscută doar de plutași și de puținii pescari. *Fără această școală a marinei militare nu am fi putut aveà niciodată o marină comercială națională*, în ceeace privește personalul.

«*Șaluparii*» și «*flotilașii*» de pe micile «*Rândunici*», care la 1877 au îndrăsnit totuș să torpileze un monitor turcesc, avură prilej să vadă sosind pe rând:

Fulgerul (1872), miniatura unui chiurasat francez, care abià își puteà duce chiurasa prin bălțile dela Chilia, — vas fără valoare, ca orice lucru marinăresc făcut de nemarinari.

In adevăr, la comanda lui au fost trimiși în Franța un ofițer de *artilerie*, unul de *cavalerie* și altul de *intendență*. Artileristul, după ce a admirat escadra franceză dela Toulon și Brest, a pus ochii pe un chiurasat și a opinat ca vasul românesc să fie la fel cu acela și să aibă *cel mai mare tun*. Cavaleristul a cerut ca vasul să aibă *pinteni*. Iar intendentul, speriat de preț, — 800.000 de lei, — a cerut să se facă unul *la fel*, dar numai de... 80.000! Zis și făcut. Tunul fu atât de mare, încât erà să se ducă cu vas cu tot la fund în momentul instalării. Pinten aveà... la provă, ca să pinteneze eventualul inamic. Faimoasa miniatură făceà garda pe brațul Chiliei.

Grivița (1880), o canonieră micuță, care făceà și face serviciul de staționar român la Sulina, reprezentând țara ori de câte ori C. E. D. aveà ședințe plenare.

Canonierele tip *Bistriţa* (1882), trei la număr, construite în Anglia şi menite a completà vasele de poliţie pe Dunăre, reprezentate prin şalupele tip *Argeş*, aduse cu trenul in clipa în care o comisiune internaţională scoborà Dunărea să se convingă dacă avem sau nu vase cu care să facem poliţia încredinţată nouă prin tratatul dela Berlin, — Austriecii susţinând că nu avem şi că, deci, această misiune li se cuvine, odată ce noi am neglijat-o.

Monitoarele tip *Lahovary* (1906), — patru la număr, construite în Austria, — care împreună cu cele opt vedete tip «*Maior Grigore Ioan*» construite în Anglia, fură rezultatul unei aprige campanii duse de câţiva ofiţeri inimoşi, în frunte cu răposatul *Comandor Demetriade Petre*, mort tocmai când pregăteà înfăptuirea şi a programului la mare, şi susţinută de câţiva patrioţi înfocaţi, cari se pot asemuì cu cei adunaţi azi în jurul Ligii Navale.

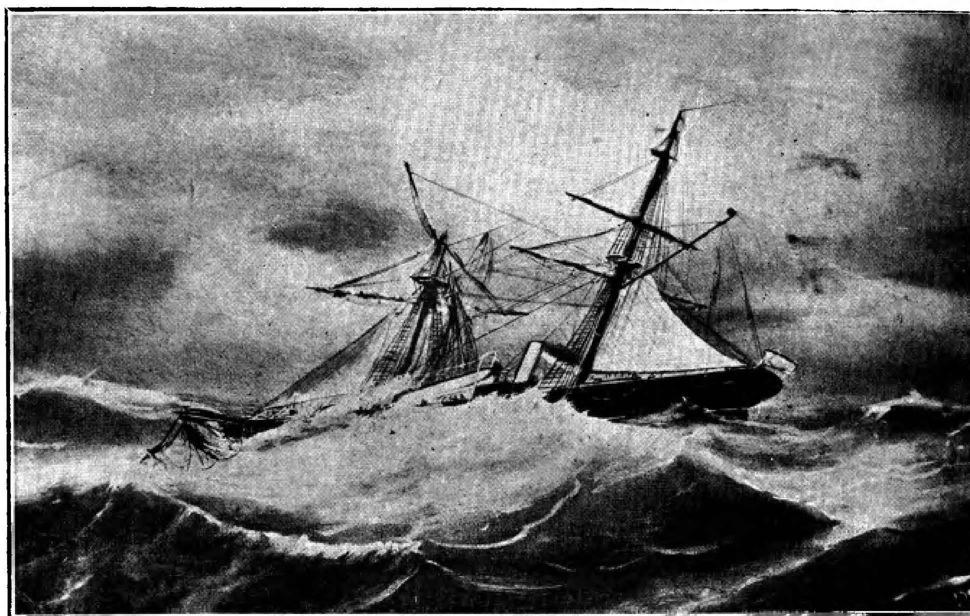

Fig. 106. Bricul «Mircea» pe valuri.

La Mare apar pe rând bricul «*Mircea*» (1882) şi crucişătorul «*Elisabeta*», construite în Anglia, — precum şi trei torpiloare tip «*Zborul*» din Franţa. Mai târziu, după răsboiu, Divizia de Mare se mărì cu patru canoniere cu motor tip «*Lt. Comandor Stihi*», cumpărate dela Francezi, — două distrugătoare tip «*Mărăşeşti*» din cele patru comandate la Italieni şi câteva torpiloare austriace repartizate nouă de marii aliaţi.

Ce au făcut aceste forţe pentru apărarea ţării vom vedeà mai la vale. Deocamdată să arat ce au făcut până la răsboiu, care a fost *rostul şi rolul Diviziei de mare*, — care de fapt, ca unitate de luptă, nu avea decât pe Elisabeta.

Răposatul şi în veci neuitatul colonel *Maican* şi-a dat seama încă deacum cinci-zeci de ani ce însemnează Dobrogea pentru noi; şi-a dat seama că, dacă un vapor se poate aduce în 24 de ore, — pentru formarea personalului e nevoie de decenii. Prima

lui hotărâre a și fost aducerea imediată a unui vas şcoală cu pânze: *Mircea*. Copiii din şcoala de marină, recruții din creierul munților, după ce se cățărau pe catargele ridicate în dealul Ţiglinei și făceau teorie marinărească și instrucție de infanterie din toamnă până în primăvară, — își luau sacul şi hamacul la spinare şi se îmbarcau pe Mircea, porneau la vale la Sulina, începeau cu ieşiri scurte şi exerciţii de rame, luau apoi drumul spre Constanţa şi, după câteva greenuri încercate in triunghiul Sulina — Insulă — Caliacra, — cu dese refugii la Balcic, — foştii noştri ciobani şi plugari deveneau marinari desăvârşiţi, li se îngăduia să iasă în Mediterana — atunci când vistieria țării dispunea și Sultanul permiteà.

Alături cu «Mircea» apăreà și svelta «Elisabeta», pe care se îmbarcau focarii și tunarii. Ambele, chiar când nu ieşeau din Marea Neagră, au fost şcoala care a dat mai

Fig. 107. Compania de debarcare a Crucișetorului «Elisabeta» la Constantinopole.

târziu marinari cari, — trebuie să lăsăm de o parte orice falsă modestie, — au fost admirați de națiuni marinărești bătrâne. Pe marinarii făuriți în scotele lui Mircea societăți străine se bat, — fiindcă rar se găsesc aiurea marinari cari, pe lângă iscusință, să fie și disciplinați, ascultători, economi, sobri: *firea românului dela țară trecut prin înalta școală de educație civică*, **armata** *și cea umană*, **marea.**

Ocolind Marea Neagră, Mediterana, ieșind în ocean și reprezentând țara la Brest, Kiel, Stockholm, Portsmouth, etc, — ori pe unde a trecut dualitatea *Mircea-Elisabeta*, marinarii noștri au știut, prin purtarea lor, să facă țara noastră nu numai cunoscută, dar și respectată, iubită. Când se va scrì odată istoricul acestor două vase, se vor aflà minuni. Dar...erau doar ele toată forța noastră maritimă! Aceasta făceà pe un sarcastic să spună în 1912 la Constantinopol, când, printre mastodonții cari reprezentau diferitele puteri, se răsuceà pe ancoră și *Elisabeta* noastră:

— Mari trebuie să fie interesele României la Bosfor, ca să trimeată *întreaga* sa flotă! Nici o națiune nu a făcut aceasta!

Și totuș, această unică Elisabetă s'a încumetat să intimideze nu numai un Potemkin fără cap, — dar chiar să țină la respect o flotă întreagă, flota rusă trimisă după el. Constănțenii își aduc bine aminte de zilele de groază petrecute sub amenințarea vasului fantomă și bravada comandantului de pe atunci al crucișetorului nostru, Lt. Comandor Bălescu, azi amiral.

Tot din echipajele ei s'a alcătuit compania debarcată la Constantinopole alături de trupele marilor puteri menite să păzească interesele apropiate ale conaționalilor și îndepărtate ale lor. Dacă *Elisabeta*, ca vas, se perdea printre cuirasatele străine, — compania ei strălucea la fel cu celelalte, dovedind existența României și reamintind interesele noastre la Strâmtori.

In rezumat, până la răsboiu, doar la Dunăre marina a progresat, — la Mare apucând-o răsboiul tot cu o corăbiuță vas-școală și un crucișetor demodat, — doar cu tunuri noui. Totuși, cele două vase reușiseră să creieze un însemnat contingent de marinari români de punte și de mașini.

Nu putem încheià acest capitol fără a arătà că școlile Marinei s'au strămutat în 1897 de la Țiglina la Constanța, grație mai ales faptului că Primăria din Constanța s'a hotărît să plătească localul, până ce școlile și-au putut construì un local propriu, — azi neîncăpător.

DESVOLTAREA MARINEI COMERCIALE

Atât la Dunăre cât și la Mare, Românul este atras de farmecul apei, dar a fost și este încă neîncrezător când e vorba să lase banul său să alunece pe apă sub formă de vase plutitoare. Rezultatul este ușor de întrevăzut: grâul nostru ca și petrolul nostru; portocalele italiene ca și bumbacul englezesc destinat României, călătoreau cu vapoare străine, cărând astfel și o parte din câștigul ce ni se cuveneà nouă.

Mai mult, chiar simplul cabotaj, fie între porturile noastre dunărene, fie între Galați și Sulina sau Constanța, era pe mâini străine. Atât pe albastra Dunăre cât și în porturi se puteà vedeà orice fel de pavilion, chiar și suedez sau japonez, — afară de cel românesc, care fluturà timid doar la căpitănie, ca semnal pentru începerea sau încetarea lucrului în port.

Răsărì un om însă, care nu erà marinar, ci Directorul Regiei Monopolurilor Statului. El făcu socoteala câți bani ar rămâne în Țară dacă transporturile de sare și chibrituri pentru Serbia s'ar face cu șlepuri și remorchere românești; câți Români și-ar câștigà o pâine servind pe ele și în birouri; câți meseriași nu ar aveà de lucru în atelierele de reparații necesitate de vase; etc.

Și astfel răposatul *Manu* puse temelia Navigației Fluviale Române, care, dela câteva șlepuri și un remorcher, a ajuns astăzi la zeci de pasagere elegante și rapide, care leagă porturile dobrogene cu țara mamă; cu zeci de remorchere și sute de șlepuri, — chiar și tancuri de petrol, — unele din ele cu motor; cu un șantier de reparații, devenit treptat de *construcții*, la Turnu Severin.

Bine înțeles că această vastă organizare, — chiar complicată, fiind a Statului, — a avut nevoie de personal marinăresc: N. F. R. l-a găsit ușor și cu prisosință dela marina militară, *unica școală și pepinieră*, după cum am mai arătat.

N. F. R. a mers atât de sănătos, — și merge, — încât:

A făcut și face transporturi nu numai pe Dunăre până la Linz, Passau și Bratislava și în porturi românești, ci și pe Drava, Sava, Morava; iar când canalul Rin-Dunăre se va mărì, nu e de mirare să vedem șlepuri și remorchere românești la Strassburg ori Rotterdam.

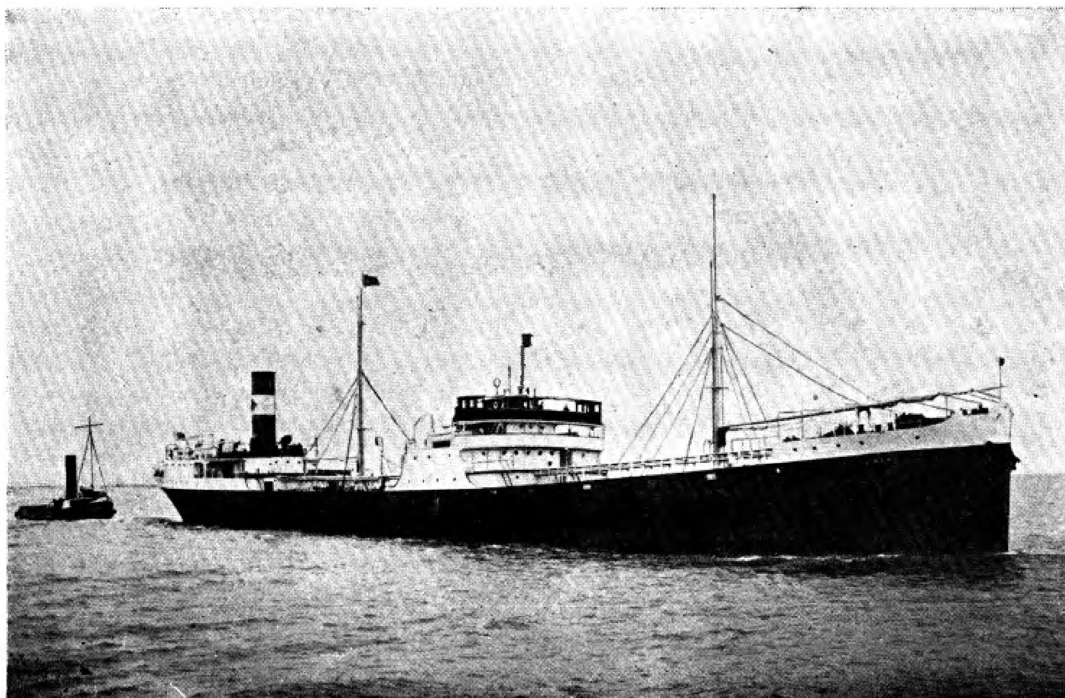

Fig. 108. Vaporul-tanc «OLTENIA» al Societății «Steaua Română».

A fost un imbold pentru particulari să-și plaseze capitalurile în construcții de vase. Și astfel pavilioanele străine începură să se vadă cât mai rar, să se topească, prefăcându-se din alb-albastru în tricolor; societăți încep să ia ființă, unele rivalizând aproape cu serviciul de Stat prin o administrație mai puțin complicată; șantiere răsăriră la Sulina, Galați, Brăila, conduse de ingineri *români* și cu personal *românesc*.

La Mare acelaș lucru, grație aceluiaș mare om *Manu*. Inceputul îl făcù, exemplul îl dădù tot Statul cu vechiul vas «*Medea*», destinat a transportà sare în Grecia, — navlosind și făină, lemne, spirt pentru Constantinopol. Inceputul erà făcut și, contrar bănuelilor neromânilor, cari la călătoria de inaugurare spuneau pe cheu: «*Se duce, dar să vedem dacă se mai întoarce*», s'a întors, a mai făcut și alte curse, a făcut să fie apreciate produsele noastre și a dat încredere marinarilor noștri. Treptat Serviciul Maritim Român achiziționă, la început cu chirie, pasagerele «*Cobra*», «*Meteor*», «*Ignazio Florio*», — devenit prin cumpărare «*Principesa Maria*». Odată luat avântul și căpătată încre-

derea în marinarul nostru, — apărură pe rând «*Regele Carol*», «*România*», «*Dacia*», «*Impăratul Traian*», — iar cursele se întinseră până la Pireu, Smirna, Alexandria Neapoli, Marsilia. Dacă lucrurile ar fi urmat calea normală, nu erà de loc surprinzător să vedem împlinit visul răposatului Vodă Carol, — *linie românească de vapoare pentru India*, — și poate chiar și transatlantice, odată ce Sârbii și Ungurii aveau și au.

Pasagerele noastre, cu micile lor magazii în care luau câteva sute de tone, au avut un întreit rol:

1. Prin calitățile marinărești nebănuite de unii ale poporului nostru; prin curățenia și disciplina militară ce domneà la bord; prin delicateța manierelor și felului de a se prezintà al personalului, dela bucătar și chelner până la comandant, — în contrast cu acela al altor vapoare, — chiar pasageri de peste ocean rețineau telegrafic cabine la vapoarele noastre, pe care le *iubeau*.

2. Aceste rezultate, pe care inițiatorii le așeptau cu încredere dar și cu inima tremurândă, — le-au dat încredere în personalul românesc format pe «Mircea» și «Elisabeta»: erà rodul prevederilor lui Maican.

3. Pe lângă personal s'a dus și faima bogăției țării: pe când până la venirea vaselor S. M. R. la Alexandria exportul nostru în Egipt erà de 400.000 de lei, — după câțiva ani numai ajunsese la 12.000.000, — douăsprezece milioane! Fatal au început să se înmulțească și vapoarele de mărfuri: *Constanța* și *Dobrogea*; *Iași*, *București* și *Turnu-Severin*; *Durostor*; *Bucegii* și *Carpații*, legară Brăila și Constanța cu restul lumii. Nu exagerez, fiindcă cargoboaturile noastre nu știu în ce port european mediteran nu au fost; iar dincolo de Gibraltar, toată Europa, coasta de Răsărit a Americei de Nord și Sud, sudul și răsăritul Asiei, cunosc azi țara *noastră* prin vasele *noastre* ce le-au frecventat.

Și aci s'a întâmplat ca și la Dunăre: după exemplul dat de Stat, începură să apară și vapoare particulare: *Maria* și *Irina*, *Oltul*, *Milcovul*, *Jiul* și *Siretul*, *Prahova*, *Muntenia* și *Oltenia*, *Latium*; tancurile *Principele Barbu Stirbey*, *Steaua Română* și *Oltenia*, etc. etc., chiar și Yachturi ca «*Sparge Val*» și «*Cresta*». Proporția nu e încă cea rațională, dar stagnarea e în funcție de stagnarea generală momentană, deci trecătoare.

MARINA ȘI APĂRAREA DOBROGEI

Pomenesc în treacăt câteva fapte răsboinice ale marinei noastre până la răsboiul pentru întregirea neamului:

Atacul dela Măcin contra unui monitor turcesc și scufundarea lui de șalupa torpiloare Rândunica, a cărui poveste o redau după relațiunile oficiale:

In fața Măcinului se găseau ancorate monitoarele turcești *Fet-ul-Islam*, *Duba-Seifi* și *Kiligi-Ali*. Flotila rusească de atac se aflà la Brăila și erà alcătuită din șalupele: *Cesarevici (Rândunica* românească) cu 14 oameni, comandată de Dubasoff; *Xenia* cu 9 oameni, comandată de Șeștakoff; *Gigit* cu 8 oameni, de Persin și *Cesarevna* cu 9 oameni, de Bal; toate armate cu torpile de scondru.

Am dat ordin ca șalupele să meargă în linie de șir [1]), dealungul malului, micșorând iuțeala când inamicul va fi în vedere, spre a nu face zgomot, — mărind-o în clipa atacului.

Voiu atacà cel dintâiu, urmat de Şeştacoff; Persin va fi gata să ne vină în ajutor; Bal va stà în rezervă.

Dacă reuşesc, Şeştacoff va atacà vasul al doilea, Persin îl va urmà, Bal gata de ajutor, iar eu în rezervă.

Noaptea, — 25 spre 26 Mai 1877, — erà luminoasă, deşì nori subţiri învăluiau luna. Maşinile cam făceau zgomot, dar orăcăitul broaştelor erà aşà de puternic, încât îl înnăbuşià. Monitoarele apărură la orizont, *Duba-Seifi* în mijlocul braţului, *Kiligi-Ali* la stânga lui şi, puţin mai înainte, aproape de mal, *Fet-ul-Islam*.

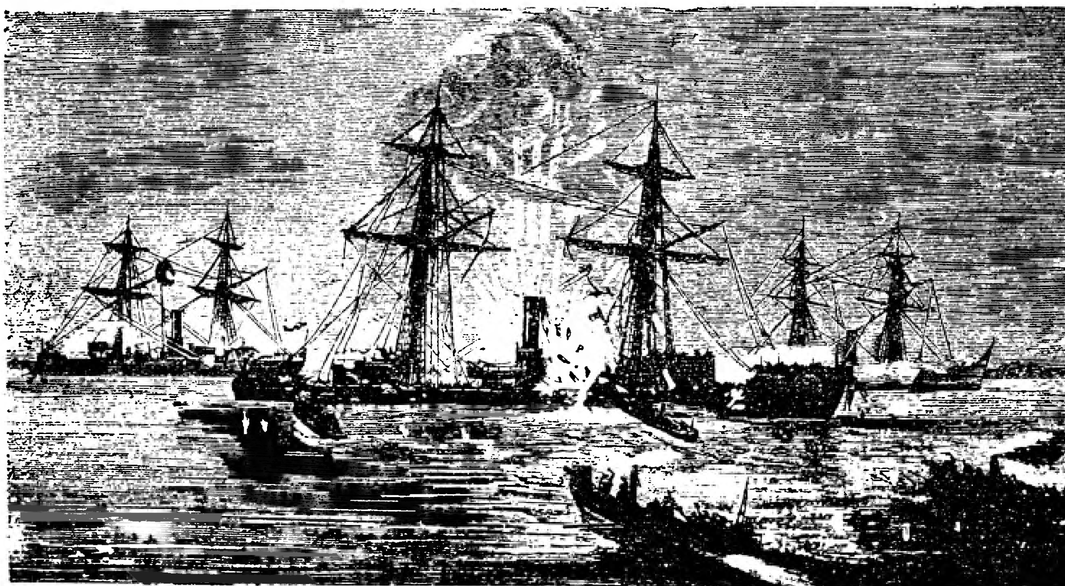

Fig. 109. Atacul şalupei «Rândunica» la Măcin (1877).

Când mă găseam cam la 130 m., mă îndreptai spre cel mai apropiat, urmat de Şeştakoff. Cam la 60 m. furăm simţiţi şi un puternic «Kâm dâr o»? [1]) strigat de santinela turcă, ne-o dovedì. Ca s'o înşelăm, răspunsei «sâzgân adam» [2]); dar fie accentul, fie că, după cum am aflat mai târziu, trebuià să răspund «ianangi deil» [3]), ne-am trădat; santinela trase un foc şi servanţii dela tunuri săriră la piese; o grindină de obuze şi gloanţe se năpustiră asupra noastră. Nu mai erà de aşteptat: cu plină viteză mă repezii în monitor, lovindu-l între centru şi partea dinapoi: o groaznică detunătură se auzì... Torpila găurise vasul de jos în sus, apa năvăleà în el, o flacără strălucitoare lumină cerul şi o enormă jerbă de apă ridicată în înălţime, împreună cu sfărămături din bastiment, căzù acoperind mica şalupă şi trântind jos unii peste alţii oamenii din echipaj.

Comandai «maşina înapoi»; mecanicul, cu mâna strivită, manevră maşina, ajutat de maiorul Murgescu şi şalupa, jumătate sub apă, eşì din vâltoarea monitorului care se scufundà uşor.

[1]) Cine e acolo?

[2]) De-ai noştri, — vorbă cu vorbă «omul vostru».

[3]) Nu sunt străin.

Marinarii turci fugiră spre partea dinainte, trăgând cu tunul de acolo. Un obuz rupe pupa lui «Gigit», un altul îi sfărâmă apoi şi prova; Persin se îndreptă spre mal, spre a dà apa afară. La plecare i se încurcă elicea în rădăcinile dela mal, degajându-se cu mare greutate.

Ordon lui Şeştakoff să deà al doilea atac: «Xenia» se aruncă nebuneşte, lovindu-l în partea dinainte: o a doua gaură se deschise, explozia fu şi mai îngrozitoare, sfărâmăturile de mobilier copleşiră mica şalupă.

Plecarea noastră fu mai grea decât atacul. Pompa cu aburi nu prididea apa ce intrà în şalupa mea; a trebuit să pun toţi oamenii la găleţi. Elicea «Xeniei» se încurcă în sfărâmăturile monitorului, iar Turcii, ne mai având tunuri, trăgeau cu puştile, pe când monitorul în zece minute se duse la fund, înghiţind cu el întreg echipajul. Broaştele, care câteva clipe amuţiseră, îşi reluară concertul lor.

Noi ne-am retras spre ziuă, în ciuda celorlalţi doi camarazi, cari nu avură parte să atace: ar fi fost o încercare fără folos, pe când acum ne întorceam cu şalupele aproape intacte şi fără a fi pierdut un om măcar, după ce dasem la fund un monitor.

Drept răsplată Dubasoff şi Şeştakoff fură decoraţi cu ordinul Sf. Gheorghe, Murgescu cu Sf. Vladimir, Persin cu Sf. Stanislas şi Bal cu Sf. Ana.

* * *

Tot marinăreşti au fost şi bateriile dela Calafat *Mircea şi Elisabeta*, — deşi istoria falşificată a împânat ţara cu ilustraţiuni în care nu se vede nici un marinar. Fotografiile dela muzeul militar din Bucureşti şi rapoartele oficiale restabilesc acest adevăr istoric.

Am arătat şi gestul comandantului crucişetorului Elisabeta, care a impus respectarea portului Constanţa în cazul Potemkin.

In campania din 1913 monitoarele noastre au asigurat trecerea pe podul construit pe şlepuri, — campanie care a sporit Dobrogea cu judeţele dela sud.

Să arătăm pe scurt ce a făcut marina în ultima campanie, — mai ales că sunt lucruri necunoscute chiar de tineretul marinăresc, — nu mai vorbim de publicul cel mare.

La mare nu aveam nimic. Unica şi bătrâna Elisabeta fusese dezarmată, iar tunurile fură instalate pe mal *tot la graniţa dobrogeană*, completând apărarea capului de pod dela Turtucaia.

Escadra de Dunăre erà încă dela începutul răsboiului mondial de veghe la Turtucaia, impunând astfel, la graniţele dobrogene, respectul neutralităţii noastre contra tuturor încercărilor flotei austriace de a ajunge în Dunărea de Jos spre a atacà sudul Basarabiei. Noi aveam, cum am spus, patru monitoare şi opt vedete, — Austro-Ungarii nouă monitoare şi şease contra-vedete.

Răsboiul pe Dunăre a fost deslănţuit de marina noastră, care a atacat la Rusciuc escadra austriacă cu trei şalupe improvizate în torpiloare în noaptea atacului: *una din ele erà chiar Rândunica, şalupa care se ilustrase dejà la Măcin.* Efectul acestui atac îndrăsneţ a fost că întreaga escadră austriacă s'a retras într'un adăpost de mai înainte pregătit, la 200 de km. departe de frontul de luptă.

La Turtucaia escadra şi cu artileria marinărească de pe maluri au făcut ca toate încercările inamicului «să se prăbuşească pe sectorul de apus» după cum chiar atacatorii mărturisesc. Partea aceasta a capului de pod devenind inexpugnabilă *numai din cauza marinei* care o apărà, inamicul şi-a îndreptat lovitura de moarte acolo unde ştià că marina nu mai poate concurà şi... Turtucaia cade, după crâncene lupte, pe la Sud şi pe la Răsărit!

Escadra înregistrează pierderea Lt. Comandorului Stihi de pe monitorul Kogâlniceanu, căpt. Dumitrescu şi sub-lt. Ghiculescu de pe o vedetă.

După dezastru, marina e cea care salvează ce se mai poate salvà. Iar în timpul retragerii escadra noastră rămâne tovarăşa susţinătoare şi dătătoare de curaj a armatei, apărându-i flancul şi spatele de incursiunile duşmanilor, cari căutau a provocà panica.

«După Tabloul pictorului Lt. Ştiubei»

Fig. 110. Trecerea forţată a monitoarelor noastre la Raşova (1915).

Tunurile monitoarelor şi vedetelor făcură un zăgaz între armata noastră în retragere şi cea inamică în înaintare, susţinând pe una şi întârziind, ţinând locului pe cealaltă. Şi aşà a mers marina noastră mână în mână cu uscatul, — lucru de care flota inamică nu se poate mândrì, nu din vina ei, ci a barajelor de mine aşezate în cale-i de apărările noastre fluviale.

După stabilirea frontului dobrogean pe linia Cerna-Voda—Techirghiol escadra noastră tot nu se astâmpără, ci nelinişteşte spatele frontului inamic prin atât de dese incursiuni, încât Mackensen hotărăşte nimicirea ei. Se aduc opt baterii germane de 305, care se aşează la Raşova cu misiunea de a lăsà escadra noastră să treacă la deal, iar la întoarcere să-i facă de seamă.

Monitoarele noastre sunt în adevăr surprinse, un straşnic duel se angajează dar... *trecerea e forţată*. Singur monitorul *Lahovary* e rănită la provă, dar reuşeşte să se strecoare mascat de fumul învăluitor al unei vedete şi, după două săptămâni de şantier, reapare în mijlocul escadrei: toţi cei opt comandanţi de baterii au fost destituiţi din comandă.

Se repetă povestea Turtucaia. Mareşalul german văzând că flancul dunărean, *rezemat şi susţinut de escadra românească* nu cedează, încearcă lovitura pe flancul maritim, sprijinit de flota rusească. *Frontul a ţinut cât ţinură şi vasele*: într'o bună zi flota rusă dispare, aripa rămasă în vânt e întoarsă, se retrage la nord de Constanţa, centrul şovăeşte şi el puţin, — dar *aripa dunăreană stă pironită locului, ţintuită de marina română neşovăitoare.*

Comanda trecând în mâna Ruşilor, retragerea generală începe, în care marina îşi reià rolul de acoperitor al flancului, reuşind uneori să reocupe poziţii părăsite, urmând soarta armatei noastre trădate, luptând cu sau fără ordin, necăjind şi pe inamic la Piatra Arsă, la Turcoaia, Măcin, Ghecet prin pierderile ce i le aduceà, şi pe aliatul felon, ale cărui ascunse iţe le încurcà.

Marina noastră, înainte de a se retrage definitiv pe braţul Chiliei, pune mai întâiu la siguranţă tot materialul flotant dela Galaţi şi Brăila, evacuând în mai puţin de 14 zile, în nopţile frigurоase din Decemvrie, peste trei sute de şlepuri şi vapoare încărcate cu provizii şi cu arsenalul, şantierele, fabricile de la uscat.

Pe braţul Chiliei, — cu toate că Ruşii căutau a o trimite la Sebastopol, — escadra noastră avù o mare misiune: *să apere sudul Basarabiei, asigurând flancul şi spatele armatei noastre de pe Siret.* Această misiune şi-a îndeplinit-o prin hotărîrea ce zilnic o arătà de a luptà, prin neîncetatele dueluri cu bateriile dela Tulcea.

Intr'unul din ele monitorul *Kogâlniceanu* primeşte în plin un obuz, lovitură care are de efect doar schimbarea poziţiei şi nimicirea bateriei duşmane în mai puţin de 20 de minute.

Şi astfel, încăodată, deşi departe de front, marina fù, prin îndârjirea ei, chezăşie pentru vitejii dela Mărăşti şi Oituz că pot luptà fără grije, spatele fiindu-le şi de data aceasta apărat.

Marinarii noştri, transformaţi în infanterişti, au smuls din mâna Germanilor şi a Ruşilor braţul Sf. Gheorghe, pe care ei se băteau; au gonit pe Ruşi de pe braţul Sulina, pe care se credeau stăpâni pe veci; dar mai ales i-au izgonit cu ruşine şi de pe braţul Chiliei, făcându-i astfel să piardă pentru totdeauna gurile Dunării, să le scape putinţa şi să le piară veleitatea de a ne sugrumà.

Nu putem încheià acest capitol, pe cât de sângeros pe atât de glorios, fără a arătà ce au făcut şi copiii marinei militare, — ce au făcut *cei dela marina comercială.*

Cei dela Dunăre, mobilizaţi pe vasele lor, au trecut prin aceleaşi peripeţii ca şi tovarăşii lor, în cumplitele nopţi ale retragerii. Titlul de glorie cel mai de seamă l-au câştigat în evacuarea Galaţilor.

Serviciul Maritim s'a văzut odată deposedat de mândrele pasagere, care au fost transformate în crucişetoare auxiliare ruseşti, luând parte la toate luptele din jurul Bosforului, la aşezarea minelor, etc. Echipajul militar erà rusesc, — cel navigant românesc.

Când bolşevismul a apărut în Marea Neagră, echipajele româneşti şi-au dat seamă că, dacă se vor opune, vor fi debarcate şi vasele vor cădeà pradă Ruşilor. S'au improvizat în bolşevici, şi-au ales comitete şi au luat în primire vasele în numele poporului român. Ofiţerii arestaţi au fost omeneşte trataţi, iar când bolşevicii ruşi impuseră scoaterea şi aruncarea în mare a actelor de botez şi a portretelor suveranilor, — bolşevicii noştri căpătară autorizaţia să le zmulgă singuri pentru «a-şi face talpă de ghete din ele».

Iar când vasele au reuşit să scape prin stăruinţa canadianului Boyle, bolşevicii noştri au cerut să li se încredinţeze ofiţerii spre a-i spânzurà la catarge în larg.

Şi iată că într'o bună zi apar la Sulina toate pasagerele noastre *cu ofiţerii la posturile de comandă*, cu toate drapelele naţionale *spânzurate* la catarge, — iar în cadrele lor *au reapărut portretele iubiţilor noştri Suverani, ascunse cu riscul vieţii, păstrate cu sfinţenia ce se cuvine unor icoane.*

* * *

Din cele mai sus povestite, răsar ca învăţăminte şi pentru viitor:

1. Nevoia *reînzestrării* marinei comerciale cu vase care să o *readucă* la înălţimea meritată pe care o atinsese înainte de război.

2. Nevoia înzestrării marinei militare cu tot materialul flotant de care are nevoe.

3. Construirea unui vas şcoală mai mare, care ar face pe tot globul cunoscută ţara şi ar face ceeace a făcut pe vremuri Mircea pentru ţară.

In toate aceste trei probleme prezente Liga Navală Română are cuvântul şi merită tot sprijinul.

4. Dar mai ales legătura, frăţia între diferitele ramuri de activitate care sunt în legătură cu apa: numai concentrarea forţelor poate duce la înfăptuirea măreţelor planuri înjghebate de înaintaşii noştrii atât de prevăzători.

«*Naţiunea care a avut Mare şi a neglijat-o, s'a condamnat singură la moarte, la sinucidere*», — şi noi vrem să trăim, *trebue* să trăim, pentru împlinirea menirii noastre.

IV

STUDIILE GEOLOGICE ÎN DOBROGEA DUPĂ ANEXARE

DE

G. MACOVEI

Profesor la Școala Politechnică din București,
Geolog-Șef la Istitutul Geologic al României.

Inainte de alipirea ei la România, Dobrogea nu erà mult mai cunoscută din punct de vedere geologic decât alte ținuturi ale vechiului imperiu turcesc. In afară de *Boué*, care pe la 1840 dă o descriere geologică a Turciei europene, unde vorbește și de Dobrogea, răsboiul Crimeei aduce incidental în această provincie pe *Michel* și pe *Spratt*. Aceștia consemnează oarecare observațiuni de ordin geologic, atât cât le-a fost posibil să facă în treacăt.

Insă alături de puținele referințe sau note pe care ni le lasă acești autori, locul de cinste în literatura geologică a Dobrogei de dinainte de anexare îl ocupă monografia pe care i-o consacră în 1867, în Memoriile Academiei din Viena, geologul vienez *K. Peters*. Acesta a fost singurul savant, care s'a dedat în adevăr la o cercetare specială a geologiei Dobrogei înainte de trecerea ei la România.

Dar cu toată importanța lucrării, — astăzi, bineînțeles, numai de ordin istoric — și cu tot folosul care l-a adus, servind în primul rând drept cea mai bună îndrumare cercetărilor ulterioare, ea nu conține date și elemente suficiente pentru deplina lămurire a constituției Dobrogei și nici pentru stabilirea raporturilor cu alte regiuni. Deaceea, în 1892, când marele geolog *Suess* face să apară primul volum din monumentala sa operă «Das Antlitz der Erde», în care se ocupă și de această provincie, spune între altele că munții ei constituesc geologicește o enigmă nedescifrabilă. Or la acea dată monografia lui *Peters* erà aproape unicul izvor de informațiune, care a putut stà la dispoziția lui *Suess*.

Iată dar bilanțul cu care se încheie cunoștințele geologice asupra Dobrogei de pe timpul dominației turcești. Munții ei o enigmă.

Cu toate că chiar la câțiva ani după anexare (1882) avem de înregistrat o primă observațiune geologică datorită lui *Sabba Ștefănescu*, care ne face cunoscută prezența calcarului numulitic la Azarlâc, cercetări stăruitoare nu încep la drept vorbind decât pe la 1896.

Cam la această epocă *L. Mrazec*, *G. M. Murgoci* și *R. Pascu* încep studii amănunțite asupra Paleozoicului și rocelor eruptive din Nordul Dobrogei, iar *V. Anastasiu* asupra formațiunilor mesozoice din întreaga provincie.

Faţă de ce se cunoşteà înainte, lucrările acestor autori marchează un incontestabil progres în Geologia Dobrogei. In timp ce *L. Mrazec* dà primul impuls studiilor petrografice, care vor fi continuate cu stăruinţă de *G. Murgoci*, *Th. Neculau* şi ceva mai târziu de *D. M. Cădere*, *St. Cantuniari* şi *D. Roman*, *Pascu* îşi concentrează deocamdată întreaga atenţiune asupra răspândirii formaţiunilor paleozoice şi mesozoice din Nordul Dobrogei, ajungând să dreseze în câţiva ani cea mai completă hartă geologică a judeţului Tulcea, iar *Anastasiu* ne face cunoscută mai de aproape stratigrafia formaţiunilor mesozoice din întreaga Dobroge.

Se înţelege că nu e locul să examinăm lucrările acestor autori. E destul să spunem că ei pun în evidenţă o serie de fapte nouă, pe urma cărora geologia de ansamblu a acestui ţinut începe a se preciză.

Perioada începută în 1896 ţine cam până la crearea Institutului Geologic, ce are loc cu 10 ani mai târziu. Inainte de această dată lucrările pornite cu atâta avânt ar fi încetat, dacă continuitatea lor nu ar fi fost menţinută de *Pascu*, cel mai credincios cercetător al Dobrogei. Spre deosebire de ceilalţi, el însoţeşte studiile geologice de prospecţiuni şi exploraţiuni miniere. Osteneala şi perseverenţa lui nu întârzie să-i aducă satisfacţia cuvenită, prin descoperirea zăcământului de pirite cuprifere dela Altân-tepe, astăzi în exploatare. Această descoperire este de sigur cel mai important rezultat practic al studiilor geologice din Dobrogea.

Tot în această perioadă avem de semnalat trecerea prin această provincie a vienezului *Fr. Toula*, singurul străin care, în mod incidental, se mai ocupă cu subsolul ei, de când a devenit pământ românesc.

Dela înfiinţarea Institutului Geologic studiile geologice în România iau un avânt necunoscut mai înainte la noi şi se menţin la un nivel pe care, fără îndoială, nu l-a atins până acum nici una din ramurile ştiinţelor ce se ocupă cu studiul naturii. O largă parte din activitatea geologilor noştri fiind consacrată Dobrogei, geologia ei se aşează pe baze nestrămutabile.

In acest timp *I. Simionescu* păşeşte în Dobrogea şi cu râvna-i cunoscută începe studiul detaliat al Triasului şi Jurasicului pe baze mult mai solide de cum se făcuse mai înainte. In afară de rezultatele stratigrafice precise şi definitive la care ajunge, sunt de remarcat în mod cu totul special magistralele sale studii paleontologice, care aruncă lumini nouă asupra condiţiunilor biologice şi paleogeografice din vremurile respective. Admirabilele sale monografii paleontologice sunt lucrări, care nu vor puteà lipsì de pe masa oricărui paleontolog, ce se va ocupà cu studiul Triasului şi Jurasicului din oricare parte a pământului.

Tot pe la începutul acestei perioade *D. M. Cădere* şi *I. Simionescu* descopăr Devonianul fosilifer de lângă Muntele Carol. Descoperire de o importanţă capitală pentru descurcarea stratigrafiei Paleozoicului din Dobrogea, fiind unicul punct sigur de reper pentru stabilirea unor subdiviziuni în puternica şi frământata serie paleozoică, ce constituie o bună parte din Munţii Dobrogei.

Incetul cu încetul se lămureşte şi tectonica provinciei şi din ce în ce mai clar apar relaţiunile dintre ea şi ţările vecine.

Intre timp autorul acestor rânduri se dedă la studiul Cretacicului şi succesiv a tuturor formaţiunilor din Dobrogea sudică şi Cadrilater. Stabileşte stratigrafia de detaliu a Cretacicului pe baza unui bogat material paleontologic, arată că Numuliticul

se întinde dincolo de limitele cunoscute anterior, ajungând până în părţile Cernavodei şi descopere prezenţa Mediteraneanului în aceeaş regiune. In acelaş timp atenţiunea îi este atrasă şi de arzătoarea problemă a apelor subterane din Dobrogea şi Cadrilater, dresând o hartă hidrologică la scara 1 : 200000, editată în 1915 de Ministerul de Răsboiu, pentru trebuinţa trupelor de operaţie în timpul campaniei. Actualmente are în preparaţie o monografie a Dobrogei de sud în care studiul acestei părţi a ţării va fi considerat din punct de vedere geologic evolutiv, paleontologic, hidrologic, etc.

Paralel cu aceste lucrări, *Pascu* descopere dealungul Dunării spre Ostrov prezenţa Pliocenului, care este apoi luat în deaproape cercetare de *St. Manolescu*. Din nefericire studiile acestuia sunt întrerupte pentru totdeauna de răsboiu, în care a căzut eroic.

In Nordul Dobrogei *Murgoci* pune la punct unele chestiuni şi îşi complectează datele ce formează obiectul unei foarte frumoase monografii. In ea se găsesc consideraţiuni interesante cu privire la legăturile geologice ale Dobrogei cu ţinuturile învecinate. *Cădere*, *Cantuniari* şi *Roman* întreprind cu deosebit succes o serie de studii de detaliu asupra masivelor porfirice şi granitice dela Camena, M-tele Carol şi Greci.

Rezultatele acestor studii aruncă o vie lumină asupra evoluţiei geologice a Nordului Dobrogei în a doua jumătate a Paleozoicului şi la începutul Mesozoicului. Pentru restul timpului până astăzi ne vorbeşte destul de elocvent caracterul formaţiunilor mai tinere ce se întind spre Sud.

După cum se vede din această scurtă ochire, graţie numai cercetătorilor români, Geologia Dobrogei s'a lămurit. De acì înainte nu mai sunt de făcut decât detaliile, care se complectează dealtfel pe zi ce trece.

Astăzi trebue să recunoaştem cu satisfacţie că enigma lui *Suess*, de care vorbeam mai sus, nu mai există. Astăzi ştim precis că munţii Dobrogei sunt un fragment dintr'o catenă hercinică, care din regiunea Ardenilor se arcuià prin Harz şi M-ţii Sandomirului până acì. Astăzi avem dovezi sigure că între Sandomir şi Dobrogea această catenă e îngropată în bună parte sub Carpaţi. La sudul acestui nucleu hercinic, dealungul liniei de dislocaţie ce se jalonează întrePecineaga şi Camena, se alătură un nucleu şi mai vechiu, caledonian. Pe când cel dintâiu e alcătuit din formaţiuni devoniene şi permo-carbonifere, acesta e constituit din aşà numitele şişturi verzi. Cam dela Băltăgeşti spre Sud nucleul caledonian dispare sub cuvertura de depozite jurasice, cretacice şi terţiare, care în aceste părţi n'au fost influenţate de cutări. In Nord, peste nucleul hercinic s'au depus formaţiunile triasice, cutate şi ele împreună cu soclul lor hercinic înaintea Cretacicului, formând aşà numitele cute chimerice, suprapuse celor hercinice. Faza de cutări alpine, căreia se datoresc Carpaţii, a avut o influenţă mai slabă asupra Dobrogei; căci Cretacicul superior din platoul Babadagului este foarte puţin dislocat, iar Cretacicul şi Terţiarul din Sudul Dobrogei e de abià ondulat. In vremuri mai apropiate de noi, pe la finele Terţiarului şi începutul Quaternarului, Dobrogea, complectamente exondată, mai execută uşoare mişcări în sens vertical. In special în Dobrogea de Sud şi în Cadrilater au rămas urme evidente de oarecari mişcări de basculă în vremea quaternară. Aceste urme sunt reprezentate prin, văi inverse (Carasu), capturi (Mangalia), terase marine (Balcic, Valea Bratovei) şi bucle încătuşate (văile ce se deschid în Dunăre).

STUDIILE GEOLOGICE ÎN DOBROGEA DUPĂ ANEXARE

O reprezentare mai precisă şi cu totul detaliată despre progresele geologice realizate în Dobrogea se poate căpătà consultând lucrările înşirate în următoarea listă bibliografică.

LITERATURA GEOLOGICĂ ASUPRA DOBROGEI

I. INAINTE DE ANEXAREA LA ROMÂNIA

1. 1840 A. BOUÉ, Die Europäische Türkei, Paris 1840.
2. 1856 M. MICHEL, Note géologique sur la Dobroudscha entre Rassova et Küstendjé. B. S. géol. Fr., 2-e Série, T. XIII, pag. 539—541.
3. 1856 F. A. B. SPRATT, Route between Kustendjé and the Danube. Geogr. Soc. London.
4. 1856 — On the geology of Varna and the neighbouring part of Bulgaria. Quart. Journ. London, XIII.
5. 1857 — On the geology of the northcoast part of the Dobrudscha. Quart. Journ. London, XIV.
6. 1857 — Remarks on the Serpent Island. Journ. geogr. Soc. London, XXVII.
7. 1860 — On the Freshwater deposites of Bessarabia, Moldavia, Walachia and Bulgaria. Quart. Journ. XVI.
8. 1863 K. PETERS, Bericht über den geologischen Bau der Dobroudscha. Verh. d. k. k. geolog., R. A. Wien, 1863 XI.
9. 1863 — Geologie der Dobroudscha. Verh. d. k. k. geolog. R. A. 1863, Wien.
10. 1864 — Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobroudscha. Sitzungsb. d. k. Akad. d. Wissensch. Wien 1864.
11. 1865 — Ueber die geographische Gliederung der unteren Donau. Sitzungsb. d. k. Akad. d. Wissensch. Wien 28 April 1865.
12. 1865 A. E. REUSS, Foraminiferen u. Ostracoden der Kreide am Kanarasee bei Küstendsche (Dobroudscha) Sitzungsb. Akad. Wien LII.
13. 1867 K. PETERS, Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobroudscha. Denkschr. Akad. Wien, XXVII.
14. 1872 E. v. MOJSISOVICS, Ueber das Vorkommen der Ammonitengattung Sageceras in der Dobroudscha. Verhandl. Wien.
15. 1876 K. PETERS, Die Donau und ihr Gebiet. Leipzig.
16. 1878 — Ueber nützbare Mineralien der Dobrudscha. Verh. d. k. k. geol. R. A. Wien.

II. DUPĂ ANEXAREA LA ROMÂNIA

17. 1882 SABBA ŞTEFĂNESCU, Nouă observaţiuni geologice în Dobrogea. «Revista ştiinţifică», Ser. II, T. II, XII.
18. 1893 FR. TOULA, Eine geologische Reise in die Dobrudscha. Schrift. d. Ver. Verbr. Naturwiss. Kenntn., Wien.
19. 1896 V. ANASTASIU, Note préliminaire sur la constitution géologique de la Dobrogea. Bul. Soc. geol. Fr., Série 3, T. XXIV.
20. 1896 L. MRAZEC şi R. PASCU, Note sur la structure géologique des environs du village d'Orta-kioi. Bul. Soc. st. physiques, Bucureşti, No. 12.
21. 1896 L. MRAZEC şi G. M. MURGOCI, Les quartzites d'Orliga. Ibid. No. 3—4.
22. 1897 V. ANASTASIU, Le Trias de la Dobrogea. Bul. soc. geol. Fr., Série 3, T. XXV.
23. 1898 — Note sur le Crétacé de la Dobrogea. C. R. Sommaires d. séances de la S. G. Fr., No. 6.
24. 1898 — Contribution à l'étude géologique de la Dobrogea, Thèse. Paris.
25. 1898 G. MURGOCI, Ridicări geologice în nordul Dobrogei. Bul. Soc. Ştiinţe. Bucureşti, VIII.

26. 1899 L. MRAZEC, Note préliminaire sur un granite à riebeckite et aegyrine des environs de Turcoaia. Bul. Soc. Ştiinţe, VIII, No. 2.

27. 1899 TH. NECULAU, Diabasporphyrit und Variolit von Ortakioi. Tsch. min. petr. Mitth. Wien XVIII.

28. 1901 G. M. MURGOCI, Minerale din Dobrogea. Publ. Soc. Natur. Bucureşti 1901, No. 2.

29. 1901 V. PAQUIER, Sur la faune et l'âge des calcaires à rudistes de la Dobrogea. Bul. Soc. Geogr. Fr., 4-e série, t. I.

30. 1904 R. PASCU, Studii geologice şi miniere în judeţul Tulcea. Bucureşti.

31. 1904 R. SEVASTOS, Observations sur le défilé des Portes de Fer et sur le cours inférieur de Danube. Bul. Soc. Geol. Fr., série 4-e, t. IV.

32. 1904 FR. TOULA, Geologische Beobachtungen auf einer Reise in der Gegend von Silistria und in der Dobrudscha im Jahre 1892. Jahrb. k. k. geol. R. A. LIV.

33. 1906 G. MACOVEI, Note sur un Pachydiscus du Crétacée supérieur de Babadag. Ann. sc. univ. Jassy, t. IV.

34. 1906 I. SIMIONESCU, Note sur l'âge des calcaires de Cernavoda (Dobrogea). Ann. sc. univ. Jassy, t. IV.

35. 1907 D. M. CĂDERE şi I. SIMIONESCU, Notă preliminară asupra straturilor fosilifere devonice din Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom., Vol. I.

36. 1907 G. MACOVEI, Sur quelques Brachiopodes de la région Hârşova-Topal. Ann. Scient. Univ. Jassy, Tom. IV.

37. 1907 I. SIMIONESCU, Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. I. Fauna Cefalopodelor dela Hârşova. Acad. Rom., Tom. IV.

38. 1907 — Note sur l'âge et le facies des calcaires de Hârşova-Topal .Ann. Scient Univ. Jassy, T. IV.

39. 1908 D. M. CĂDERE et I. SIMIONESCU, Note sur la présence du Paléozoïque en Dobrogea. Ann. Scient. Univ. Jassy, t. V.

40. 1909 D. M. CĂDERE, Le quartzite de Piatra Fetei. Ann. Scient. Univ. Jassy, t. V.

41. 1909 I. SIMIONESCU, Le Jurassique de Dobrogea. Ann. Scient. Univ. Jassy, t. VI.

42. 1910 R. PASCU, Răspândirea şisturilor verzi, a Jurasicului şi a Neocretacicului în Dobrogea. An. Inst. Geol. Rom., III.

43. 1910 — Asupra prezenţei Pliocenului în Dobrogea, Ibid. III.

44. 1910 I. SIMIONESCU, Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. II. Lamelibranchiatele, Gasteropodele, Brachiopodele şi Echinodermele din păturile jurasice dela Hârşova. Acad. Rom., t. IV, Bucureşti.

45. 1910 — Sur quelques points fossilifères du Trias de Dobrogea. Ann. Scient. Univ. Jassy, t. VI.

46. 1910 — Straturile jurasice dintre Hârşova şi Babadag. An. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

47. 1910 — Note sur le Néocrétacée des environs de Boasgic. An. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

48. 1910 — Studii geologice şi paleontologice în Dobrogea. III. Fauna dela Deşli-Caiza. Acad. Rom., T. IV, No. 26.

49. 1910 — Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. IV. Fauna triasică din insula Popina. Acad. Rom., T. IV, No. 27.

50. 1910 — Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. V. Fauna triasică inferioară din Dobrogea. Ibid. V.

51. 1911 D. M. CĂDERE, Notă asupra granitului de Măcin. An. Inst. Geol. Rom., Vol. IV. Bucureşti.

52. 1911 — Granitul dela Mecin (Cariera Cetatea). Revue de pétrole, An. IV, No. 13—14, Bucureşti.

53. 1911 ŞT. N. CANTUNIARI, Notă preliminară asupra granitului cu riebechit şi egirin dela Muntele-Carol şi Piatra-Roşie. An. Inst. Geol. Rom., Vol. IV.

54. 1911 G. MACOVEI, Asupra vârstei şi variaţiei faciesurilor terenurilor sedimentare din Dobrogea meridională. D. d. S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. II, Bucureşti.

55. 1911 D. ROTMAN, Comunicare preliminară asupra masivului eruptiv dela Greci. An. Inst. Geol. Rom., Vol. IV. Bucureşti.

56. 1911 I. SIMIONESCU, Jurasicul dela Cârjelari. An. Inst. Geol. Rom., Vol. IV.

57. 1912 ŞT. N. CANTUNIARI, Comunicare asupra filoanelor caolinizate dela Movila Măcinului, D. de S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. III, Bucureşti.

58. 1912 G. MACOVEI, Asupra extensiunii Numuliticului în Dobrogea, D. de S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

59. 1912 — Câteva observaţiuni asupra hidrologiei subterane a Dobrogei de Sud. D. de S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

60. 1912 — Asupra prezenţei primului etaj mediteranean în Dobrogea. Ibid.

61. 1912 — Observaţiuni asupra liniei de încălicare Pecineaga-Camena. D. de S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

62. 1912 G. MURGOCI, Geologia părţii nord-vestice a Dobrogei. D. de S. ale Şed. Inst. Geol. Rom., Vol. III.

63. 1912 I. SIMIONESCU, Studii geologice şi paleontologice din Dobrogea. VI. Fauna Amoniţilor triasici dela Hagighiol. Acad. Rom., Tom. V, No. 34.

64. 1913 ŞT. N. CANTUNIARI, Despre granitul dela Turcoaia. Rap. Activ. Inst. Geol. Rom. 1908—1909, Bucureşti.

65. 1913 R. PASCU, Studii geologice şi miniere în Dobrogea. Rap. Activ. Inst. Geol. Rom. 1908—1909, Bucureşti.

66. 1913 D. ROTMAN, Cercetări geologice în regiunea Priopcea—Megina. Rap. Activ. Inst. Geol. Rom., 1908—1909, Bucureşti.

67. 1913 I. SIMIONESCU, Resturi de Ichtyosaurieni în Triasul din Dobrogea. Acad. Rom. T. V, No. 35.

68. 1913 — La faune du Trias inférieur de Dobrogea. Bull. Sect. Scient. Acad. Rom., t. I, Bucureşti.

69. 1914 ŞT. N. CANTUNIARI, Cercetări geologice şi petrografice asupra regiunii Turcoaia-Cerna. Rap. Activ. Inst. Geol. Rom., 1910, Bucureşti.

70. 1914 — Massivul eruptiv Muntele-Carol, Piatra-Roşie. An. Inst. Geol. Rom., Vol. VI.

71. 1914 — Cercetări: *a)* asupra massivului Muntele Carol şi Piatra-Roşie; *b)* asupra ivirilor de caolin din regiunea Măcin. Rap. Activ. I. G. R., 1911, Bucureşti.

72. 1914 G. MACOVEI, Cercetări în Mezozoicul din sudul Dobrogei. Rap. Activ. I. G. R., 1910, Buc.

73. 1914 — Cercetări geologice în podişul prebalcanic din Dobrogea şi Bulgaria. Rap. Activ. I. G. R., 1911, Bucureşti.

74. 1914 G. MURGOCI, Cercetări geologice în Dobrogea nordică cu privire specială la rocele paleozoice şi eruptive. An. I. G. R., Vol. V, fasc. 2.

75. 1914 R. PASCU, Cercetări geologice în judeţul Constanţa şi lacul Techirghiol. Rap. Activ. I. G. R. în 1910, Bucureşti.

76. 1914 — Cercetări geologice în Dobrogea. Rap. Activ. I. G. R. în 1911. Bucureşti.

77. 1914 I. SIMIONESCU, Le Néocrétacée de Babadag. Bull. Sect. Scient. Acad. Roum., t. II, Bucureşti.

78. 1915 L. MRAZEC, Discuţiuni asupra geologiei Dobrogei de Nord. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. III, Bucureşti.

79. 1915 — Asupra liniei de încălecare Peceneaga-Camena. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. III, Bucureşti.

80. 1915 G. MURGOCI, Études géologiques dans la Dobrogea du Nord. La tectonique de l'aire chimmérienne. An. I. G. R., Vol. VI, Bucureşti.

81. 1916 D. M. CĂDERE, Note préliminaire sur le porfire quartzifère et la zone d'injection dans les roches vertes de Camena. Bull. Sect. Scient. Acad. Rom. t. V, Bucureşti.

82. 1917 — Comunicare asupra porfirului cuarţifer şi a zonei de injecţiuni în rocele verzi dela Camena. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. VII.

83. 1917 ŞT. N. CANTUNIARI, Cercetări petrografice asupra unei gresii calcaroase glauconitoase din Cretacicul superior dela Câşla. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. VII.

84. 1917 — Gneissul dela Carcaliu. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. VII.

85. 1917 G. MACOVEI, Cercetări geologice în Dobrogea. Rap. Activ. I. G. R. în 1912, Bucureşti.
86. 1917 ST. MANOLESCU, Comunicare preliminară asupra Pliocenului din dreapta Dunării cuprins între V. Canlia şi Caramancea. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. VII, Bucureşti.
87. 1917 D. ROTMAN, Massivul eruptiv dela Greci. An. I. G. R., Vol. VII, Bucureşti.
88. 1918 R. PASCU, Zăcământul de minereuri dela Altân-Tepe, Ciamurli-de-Sus, An. I. G. R., Vol. VIII, Bucureşti.
89. 1921 C. BRĂTESCU, Mişcări epirogenetice şi caractere morfologice în bazinul Dunării de Jos. An. Dobrogei, I.
90. 1921 D. M. CĂDERE, Le paléozoïque de Carcaliu. Ann. Scient. Univ. Jassy, t. XI.
91. 1922 — Studii geologice şi petrografice în regiunea Ceamurli de Sus-Camena. Rap. Act. I. G. R. în 1914, Bucureşti.
92. 1922 ŞT. N. CANTUNIARI, Cercetări geologice şi petrografice preliminare asupra massivului eruptiv dela Sacarbair. Rap. Activ. I. G. R. în 1913, Bucureşti.
93. 1922 G. MACOVEI, Cercetări geologice şi hidrologice în Dobrogea. Rap. Activ. I. G. R. în 1914.
94. 1922 ST. MANOLESCU, Studii asupra bazinului pliocenic din Dobrogea Nouă. Rap. Activ. I. G. R. în 1913, Bucureşti.
95. 1922 — Asupra studiului Pliocenului din dreapta Dunării în Dobrogea de S-W. Rap. Activ. I. G. R. în 1914, Bucureşti.
96. 1923 D. M. CĂDERE, Notă preliminară asupra porfirului şi a zonei de injecţiuni în rocele verzi dela Camena-Ciamurli. D. de S. ale Şed. I. G. R. ,Vol. VI, Bucureşti.
97. 1923 ST. MANOLESCU, Comunicare preliminară asupra Pliocenului din dreapta Dunării din Dobrogea de S-W. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. VI.
98. 1923 R. PASCU, Mina Altân-Tepe. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. V, Bucureşti.
99. 1923 D. ROTMAN, Comunicare preliminară asupra întinderii, clasificării, repartiţiei şi originii rocelor cari constituesc stratele din formaţiunile de Carapelit în Dobrogea de N-W. D. de S. ale Şed. I. G. R., Vol. V.
100. 1924 D. M. CĂDERE, Asupra profirului cuarţifer şi asupra zonei de injecţiuni din rocele verzi dela Camena. Rap. Activ. I. G. R. în 1915, Bucureşti.
101. 1924 ŞT. N. CANTUNARI, Gneisul dela Carcaliu. Studii geologice şi petrografice în regiunea Cicracei. Rap. activ. I. G. R. în 1915, Bucureşti.
102. 1924 G. MACOVEI, Studii în podişul prebalcanic al Dobrogei. Rap. Activ. I. G. R. în 1915, Buc.
103. 1924 ST. MANOLESCU, Raport sumar asupra campaniei de lucru din vara anului 1915: Pliocenul din dreapta Dunării. Rap. Activ. I. G. R. în 1915.
104. 1924 D. ROTMAN, Regiunea dela Boclugea şi împrejurimile sale. Regiunea dela Meidanchioi-Consul. Rap. Activ. I. G. R. în 1915. Bucureşti.
105. 1924 I. SIMIONESCU. Fauna devonică din Dobrogea. Acad. Rom. Secţ. St. Tom. II.
106. 1925 D. M. CĂDERE. Les roches éruptives de Camena. Ann. I. G. R., Vol. X.
107. 1926 I. SIMIONESCU. Sur quelques fossiles rares dans la Trias et le Crétacé inférieur de Roumanie. Acad. Rom. Bull. Sec. Sc. X.
108. 1928 D. M. CĂDERE. Le granite de Ciucurova. Ann. Sc. Univ. Iassy. XV.
109. 1927 I. SIMIONESCU. Aperçu géologique sur la Dobrogea. (Guide des encursions. Assoc. Géol. Carp. II, Sés.).

MINE ȘI CARIERE DIN DOBROGEA

după D-l RADU PASCU

DE

Ing. GH. D. COCHINO

Produsele solului dobrogean, din punct de vedere minier, se pot împărțì în două mari grupuri: în *produse de carieră* (granite, marmore, roce de construcție, etc.) și *produse de mine*, sau produse metalifere.

Desvoltarea mare pe care au luat-o carierele din Dobrogea se datorește nu numai faptului că Dobrogea a fost înzestrată cu toate varietățile de roce ce se pot industrializà, dar și prin aceea că majoritatea acestor cariere sunt în apropierea căilor de comunicație, lucru ce prezintă o foarte mare importanță pentru exploatarea rentabilă a lor. Astfel găsim înșirate dealungul Dunării, începând dela Turtucaia și până la Tulcea și Mahmudia, cariere care au luat o foarte mare dezvoltare, datorită mai ales factorului transport.

Materialele pe care ni le oferă carierele se pot împărțì în: *a)* granite, *b)* marmore, *c)* roce de construcție și *d)* pământuri și roce pentru industrie.

Granitele se găsesc în N. V. Dobrogei formând, împreună cu alte roce eruptive, munții ce se ridică în dreptul Brăilei și se lasă încet în direcția Babadagului și Hamamgiei. Muntele Carol I din dreptul satului Turcoaia este constituit în întregime din granit.

Pentru exploatarea acestui granit s'a constituit Societatea «Turcoaia-Granit», care a făcut instalații moderne pentru exploatarea rațională a zăcământului. Astfel găsim pe șantierul acestei întreprinderi perforatoare mecanice cu aer comprimat, planuri înclinate aeriene, care transportă materialul de pe șantier direct în șlepurile de pe Dunăre și, în genere, tot ce este mai modern și rațional în exploatările de carieră.

Calitatea granitului exploatat din acest punct este superioară. Pavelele întrebuințate pentru pavarea Capitalei și a celor mai multe orașe din țară sunt aduse de acì. Tot din această carieră s'au furnizat pavele pentru pavarea orașelor: Odesa, Kiev, Rusciuc și, în ultimul timp, s'au făcut încercări la Marsilia.

Preferința pentru granitul dela muntele Carol I se datorește apropierii carierei de cea mai ieftină cale de transport, transportul pe apă, la care contribue și facilitatea pe care o are granitul de a se desface după planuri anumite, fapt ce contribue la prelucrarea ușoară a pavelelor și a bordùrilor.

Pe clina de Est a muntelui Carol I este deschisă cariera Iacob-Deal încă de sub dominațiunea turcească. Această carieră este actualmente exploatată de Societatea «Calea». Și acì întâlnim instalațiile cele mai moderne ca și la «Turcoaia-Granit», pe lângă care mai găsim locuințe pentru locuitori, cantină, atelier mecanic, case de ad-

ministrație, etc. O linie ferată îngustă leagă cariera cu Portul «Gura-Armanului» de pe Dunăre, unde materialul extras se încarcă pe șlepuri.

Granitul extras din această carieră are duritate mare și se întrebuințează tot ca piatră cubică și bordùri.

La 2 km. spre Est de comuna Greci, în valea numită Carabalu, Soc. «Cetatea de Granit» exploatează granitul ce formează în jurul acestui punct munții Greci.

Calitatea granitului din Carierele Carabalu este recunoscută egală cu a granitului de Suedia, atât de căutat în Europa și America, ceeace dă dreptate credinței că în curând granitul de Carabalu va fi comercializat pe piețele mondiale, având și avantajul comunicației lesnicioase pe Dunăre și deacì la Mare.

Granitul de Carabalu capătă lustru intens, rivalizând cu marmura (neagră și roșie) cea mai fină, întrecând-o prin duritate. Piatra de Carabalu se va întrebuință, mai ales în străinătate, pentru industria monumentelor. Numeroase firme mari s'au interesat de aproape în acest scop.

In opoziție cu carierele sus citate, a căror importanță a fost apreciată la justa valoare și ale căror produse au trecut hotarele țării, sunt carierele de calcare marmoreene paleozoice din Nordul Dobrogei. In această parte a provinciei s'au deschis multe cariere, care însă au avut până acum o importanță cu totul locală, cu toate că materialele similare ce le pot furniză ele sunt aduse din străinătate. Găsim în aceste cariere calcare marmoreene ce se pot șlefuì și căpătà un luciu foarte intens, în toate colorile și cu desene foarte variate.

Cariera «Trei Fântâni» de lângă Tulcea poate furnizà bancuri mari, care se pot cioplì, șlefuì și poleì, dând o marmură care, prin varietatea colorațiunii și mărimea elementelor de compoziție, dă impresiunea unei marmure artificiale.

Cariera «Tulcea-Veche», exploatată din timpul dominațiunii Turcilor, poate procurà o marmură roșie în bancuri mari, putând servì pentru lucrări de monumente. Din această carieră s'au scos pentru serviciul minelor, cu ocatiunea expoziției jubiliare din 1906, 2 coloane, fiecare de 1,50 m. lungime, de marmură roșie, care s'au întrebuințat ca coloane la fântâna monumentală ce s'a ridicat sub arenele romane.

Cariera «Fântâna Smeului» în apropierea comunei Niculițel, importantă pentru faptul că acì calcarele de coloare neagră închisă au facultatea de a se extrage în plăci de orice mărime, care se pot cioplì, șlefuì și poleì, primind un luciu foarte intens. Această carieră, fiind legată de Dunăre prin șoseaua Niculițel-Isaccea (10 km.), ar trebuì să atragă atenția antreprenorilor pentru a creà o industrie de piatră, care să reducă cu totul importul destul de însemnat pentru plăcile de piatră de mese și placaj pentru fațadele clădirilor.

Carierele menționate pot procurà material care să satisfacă toate cererile pentru lucrări de artă, cereri care până acum au fost satisfăcute cu materiale aduse din străinătate.

Insă, în afară de această laturе, numeroasele cariere de calcare din Nordul Dobrogei au servit pentru lucrări de mare importanță, precum au fost lucrările pentru rectificarea brațului Sulina.

Carierele care furnizează roce de construcție sunt și ele nenumărate. Importanța acestor cariere este mare, prin faptul că ele au furnizat materialul necesar la toate lucrările care au contribuit la ridicarea Dobrogei.

Astfel, din carierele dela Canara s'a procurat enorma cantitate de piatră ce a necesitat construcția portului Constanța; iar carierele din Cernavoda și Topal au furnizat material pentru podul Regele Carol I. Toate terasamentele liniilor ferate și șoselele au fost executate cu pietrișul furnizat din aceste cariere.

Ostroavele din Dunăre procură, anual, cantități enorme de nisip pentru construcții, care satisface nu numai cererile orașelor dela Dunăre, dar și ale celor din interior.

Prundișul din carierele dela Defcea dă cel mai bun pietriș pentru beton armat.

Pe seama carierelor de roce calcaroase s'au creat fabricile de ciment din Cernavoda și Brăila, care dau cunoscutele cimenturi, a căror calitate rivalizează cu cimentul de Portland.

Fabrica de ciment din Cernavoda, înființată în 1899, a evoluat într'un tempo foarte repede, încât astăzi, după ce a suferit ravagiile războiului mondial, o găsim cu o instalație de forță motrice de 2350 H. P. și cu o capacitate de lucru de 150.000 tone anual. Cimentul din fabrica Cernavoda a servit la construcția celor mai de seamă clădiri publice și particulare și anume:

Construcția Palatului Ministerului de Lucrări Publice.

Lucrări de artă pe linia ferată Ploești—București—Constanța.

Lucrări de alimentare cu apă a orașelor Constanța, Giurgiu, Oltenița, Craiova, București, etc.

O altă serie de produse de carieră, care servesc în industrie, sunt pământurile caolinoase ce se găsesc atât spre Nord, lângă Măcin, cât și în partea centrală, lângă stația Mircea-Vodă.

Acì, pe teritoriul comunei Tortoman, s'au deschis mai multe cariere, care au fost exploatate la început de d-l Manicatide în anul 1899—1920. După 1920 exploatarea se face de către Soc. «Mircea Vodă», care a pus baza unei industrii de culori de apă, ce pot rivalizà cu materialele similare aduse din străinătate.

Importanța economică a carierelor se poate vedeà din cele câteva exemple date mai jos: Soc. «Turcoaia-Granit» a extras și vândut, dela 1900 și până la 1927, aproximativ 90.000 m. c., piatră cioplită pentru pavele, bordùri, etc.; 150.000 m^3 piatră brută și 240.000 m^3 piatră spartă. Cantitățile acestea, socotite la prețul actual, ar costà: 300 milioane lei pentru piatra cioplită, 100 milioane pentru piatra brută și 200 milioane pentru pietriș, sau, în total, 600 milioane lei.

Fabrica de ciment din Cernavoda, la producția de 150.000 tone de ciment anual, socotit la 4000 lei tona, ar încasà anual 600 milioane lei. Numai din aceste două exemple ne putem da seama că, atât pentru economia provinciei noastre cât și pentru economia națională, carierele din Dobrogea prezintă o importanță mare și deaceea trebuie să le arătăm și interesul respectiv.

ZĂCĂMÂNTUL DE MINEREU CUPRIFER DELA ALTÂN-TEPE

Dealul Altân-Tepe este situat pe teritoriul comunei Ceamurlia de Sus, la 12 km. Nord-West de Hamamgia. Inca de pe vremea Turcilor s'a crezut că în acest deal s'ar aflà zăcăminte de aur.

Prima cercetare științifică în această regiune a fost făcută în anul 1897 de către

d-l Radu Pascu, cercetare care a servit apoi ca bază de operaţie pentru toate exploatările ce s'au făcut în această regiune.

In anul 1898 d-l Inginer E. Baum cere un permis de explorare, pentru a stabilì întinderea la suprafaţă a aflorimentelor zăcământului descoperit cu un an în urmă de d-l Radu Pascu. In acest scop s'au făcut o serie de tranşee în diferite puncte, care au dat de o zonă mineralizată în grosime de 100 m.

Lucrările de explorare la suprafaţă fiind terminate, d-l Wolf a continuat cercetările în adâncime. In acest scop a săpat un puţ lângă cota 316, pe care l-a dus până la 65 m. adâncime şi care a dovedit continuitatea zăcământului şi în adâncime.

Tot în acest scop s'a săpat puţul No. 2, care a fost dus la o adâncime mai mare. Din acest puţ s'au deschis galerii în diferite orizonturi pentru a urmărì zăcământul. Astfel, prin diferitele orizonturi deschise la 71, 78, 93 şi 125 m., s'a stabilit nu numai continuitatea zăcământului în adâncime şi lungime ci şi creşterea în dimensiuni cu cât înaintăm în adâncime.

Un al treilea puţ s'a săpat în partea de Sud-Est a zăcământului şi la 350 m. aproximativ de puţul No. 2 şi se adânceşte acum la 125 m. Acest puţ a traversat şi el mai multe lentile mineralizate.

Actualmente Institutul Geologic al României lucrează intens la descoperirea de noui corpuri de minereuri. Până acum nouile metode geofizice au indicat mai multe lentile care, dacă s'ar adeverì, ar triplà rezerva actuală de minereuri. In acest scop se lucrează actualmente la un sondaj, cu intenţia de a descoperì un massiv important de minereuri indicat prin studiile geofizice. Rezultatul acestui sondaj este de mare importanţă, căci, pe lângă faptul că se dublează rezerva actuală a Minei, va servì şi ca o verificare a metodelor de prospecţiune geofizice.

Minereurile descoperite prin lucrările de până acum în zona de oxidaţiune (până la 50 m. adâncime) sunt: Hematit, Oligist şi mai des Magnetit, toate minereuri de fier. Din minereurile de cupru întâlnim: Malachit, mai rar Azurit, Cuprit şi Ziegelerz

In zona de cimentaţiune (dela 50 m. în jos) întâlnim: Pirit, Chalcopirit, Magnetit şi, ca produse secundare, Cupru nativ, Cuprit, Bornit, Chalcozin, etc. Prin analiză chimică s'a mai constatat prezenţa de Staniu şi Zinc.

Piritele conţin întotdeauna o mică cantitate de aur şi argint.

Printre elementele de compoziţie ale minereurilor, valoarea cea mai mare o are cuprul, ca metal mai scump.

Media de 5% cupru, ce rezultă pe toată adâncimea până acum deschisă, este, comparativ cu conţinuul în cupru al minelor similare, o medie care întrece multe din cele exploatate.

In Rio-Tinto, mina cea mai mare de pirite cuprifere ce există, conţinutul în cupru actualmente nu întrece 1,5—2%. Minele din Norvegia lucrează cu un procent de 1,7—3,5. Bor în Serbia, o mină care trece printre cele mai bogate din Europa, dă un conţinut mediu între 5—7% cupru. Lângă lacul Superior din America, unde cuprul se găseşte nativ, media materialului extras dă între 2,5—3% cupru.

Prin urmare mina Altân-Tepe se poate numărà printre minele bogate în cupru şi este de notat că media obţinută până acum rezultă fără nici o selecţiune sau preparaţiune mecanică.

Actualmente această mină este concesionată pe timp de 50 ani, începând din

Martie 1926, Societăţii «Creditul Minier». Suprafaţa totală concesionată este 1200 hectare. Valoarea inventarului pe ziua de 31 Decemvrie 1927 a fost de 33.000.000 lei.

Societatea a construit o mică colonie pentru lucrători, prevăzând o şcoală, o infirmerie, o cantină, etc. Numărul lucrătorilor întrebuinţaţi este 90—100 zilnic. Majoritatea lor sunt aduşi din alte mine.

In ultimul timp au început să intre în mină şi locuitori dela Ceamurlia şi satele din împrejurimi.

Instalaţiile actuale de maşini au un caracter provizoriu. Când vor începe lucrările de exploatare propriu zise, atunci totul se va electrificà.

Intenţiunile Societăţii pentru viitor sunt de a creà o industrie metalurgică chiar în Dobrogea, care să se servească de materialul prim adus dela Altân-Tepe. Locul pentru sediul acestor uzine se va alege între Constanţa şi Tulcea în urma unei înţelegeri prealabile cu Ministerul de Răsboiu, pentru a găsì o soluţie care să satisfacă şi cererile apărării naţionale.

Până atunci aşteptăm cu încredere rezultatul fericit al cercetărilor ce se fac şi cu convingerea că vom vedeà luând fiinţă în Dobrogea cea mai importantă industrie metalurgică a cuprului din ţară.

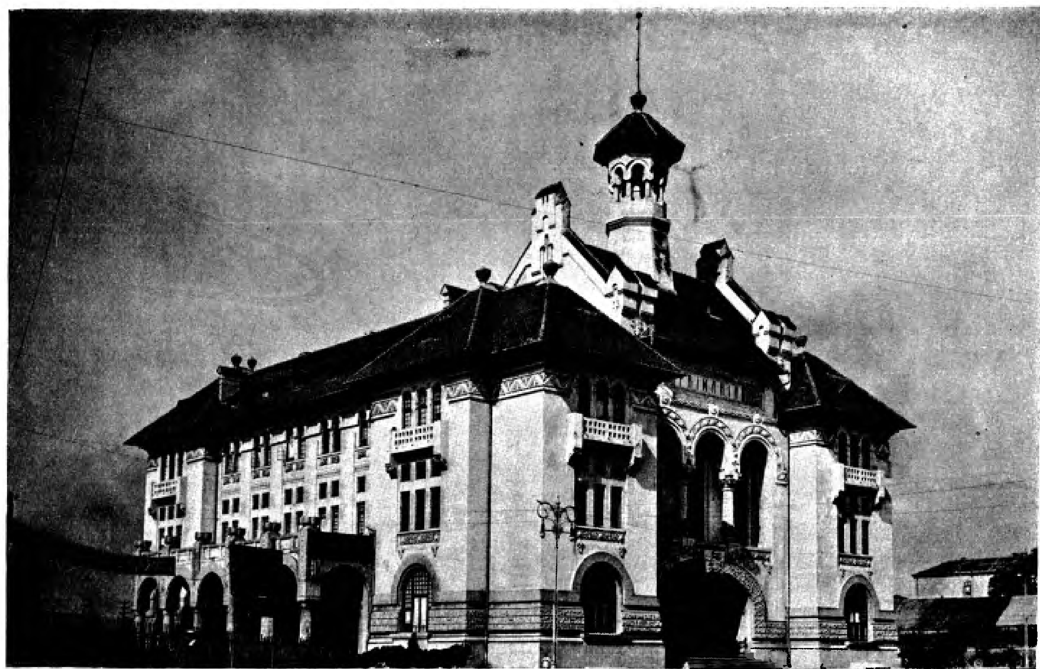

Fig. 111. Primăria municipiului Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa».*

PĂDURILE DOBROGEI

DE

Profesor M. DRĂCEA

Semicentenarul anexării Dobrogei este pentru noi un popas, un moment spre a vedeà de unde am pornit acum o jumătate de veac, cum am ajuns, unde suntem azi, spre a ne cercetà puterile și deslușì drumurile pentru viitor. Imprejurările staționale permanente, care condiționează vegetația Dobrogei, s'au tratat în alte capitole ale acestei lucrări. Noi ne vom ocupà numai de economia forestieră, vorbind întâiu de regiunile împădurite din nordul și sud-vestul Dobrogei și apoi de lucrările de împădurire artificială din partea centrală — cu caracter de stepă — a acestui ținut.

STAREA PĂDURILOR ÎNAINTE ȘI ÎN PREAJMA ANEXĂRII DOBROGEI

In timpurile trecute nordul Dobrogei, cu excepțiunea unei înguste fâșii în nordul și estul județului Tulcea, cum și colțul sud-vestic al județului Constanța erau acoperite cu păduri seculare, a căror vigoare de creștere nu scădeà decât pe terenurile prea pietroase de pe culmile din nord sau în brâul din apropierea stepei din centrul Dobrogei. Populația locală, rară în aceste regiuni împădurite, nu puteà turburà mult vegetația forestieră, iar greutățile de exploatare și transport, care și azi mai persistă, crutau aceste păduri și le lăsau liniștite în evoluția lor spre starea de echilibru cu condițiile factorilor staționali locali. Cercetătorul de azi sau de mâine al Dobrogei, care nu mai poate vedeà decât vestigiile vegetației forestiere de odinioară, trebuie să ştie, că și solul și clima au permis și pot permite pădurii să atingă peste tot — cu rezervele amintite mai sus — un înalt grad de perfecțiune, dacă este îngrijită sau neturburată de om.

Toate aceste păduri virgine erau proprietatea Impărăției turcești, care, apreciind bogăția lor în material de lucru și în special pentru marină și artilerie, le crutà cu o deosebită grijă. După pilda puterilor din apus, în diferite părți ale Impărăției se rezervau massivele forestiere cele mai frumoase, care se supuneau unei foarte severe paze.

O asemenea pădure rezervată, «sultanie», «grădină a Impăratului» erà massivul forestier al cărui centru este astăzi Ciucurova și care erà păzită de soldații din marină alternând cu soldații din artilerie. «Nici pasărea nu puteà trece» în asemenea păduri, din care la nevoie, treptat, se scoteà «balageaua», excelentul lemn de stejar al acestor păduri, care prin Isaccea și Tulcea se trimiteà spre centrul Impărăției. Cru-

țate cu o deosebită grije au fost și pădurile de tei din centrul Niculițel, de unde se duceà la Stambul mierea atât de mult apreciată de turc, chiar după ce zahărul începe a se consumà în mod curent. Restul pădurilor — pădurile nerezervate — erau tot proprietatea Impărăției; după anumite norme ele erau destinate a acoperì — în mod gratuit — nevoile populației locale în lemn de foc și construcții rurale; în vecinătatea satelor se destinau porțiuni de pădure, care se pășunau; lemnul de industrie sau pentru fabricat mangalul — foarte căutat în Dobrogea — se vindeà pe prețuri mici, care variau cu distanța dela care veneà cumpărătorul. In teorie, aceste drepturi ale populației asupra pădurilor nerezervate erau supuse la anumite restricțiuni; în fapt însă pădurile nerezervate — și în special cele din vecinătatea satelor — erau cu totul la dispoziția populației. Dacă aceste păduri se vor fi păstrat în bune condițiuni în trecut, aceasta se datorește numai faptului, că populația erà rară, iar agricultura și creșterea vitelor nu se practicau decât pentru acoperirea nevoilor gospodăriilor locale. Ceeace noi numim azi plaga pășunatului în pădure, nu începuse încă a se anunță — întrucât vitele — în special oile — se pășunau în ținutul larg de stepă din centrul Dobrogei, din adevărata Dobroge.

Depe la începutul celei de a doua jumătăți a secolului trecut și până la anexare, pădurile Dobrogei, în parte foarte bine conservate în trecut, intră într'o gravă criză, care ni le lasă nouă moștenire într'o stare, pe care cu greu ne-o putem reconstituì azi, după ce o jumătate de veac, cu toate lipsurile unei tinere administrații forestiere, ele au fost crutate și în bună parte restaurate. Este de mare nevoie ca noi, sau urmașii noștri, să cunoaștem cât mai exact starea în care am moștenit pădurile acestei provincii; fără această cunoaștere nici nu putem înțelege multe fapte sau stări de economie forestieră de azi sau de mâine și nici nu putem judecà drept opera administrației noastre silvice în acest ținut. Generația noastră, cât timp mulți martori ai acelor stări de lucruri sunt încă în vieață și cât timp multe amintiri sunt încă limpezi și precise, are datoria a se grăbì cu adunarea materialului documentar al istoriei forestiere a Dobrogei, material a cărui valoare o va aprecià îndeosebi generația de mâine. Patru grupe de împrejurări conlucrează spre a minà pădurile Dobrogei între 1850 și epoca anexării și anume:

a) Slăbirea pazei din pricina schimbării regimului pădurilor dobrogene;

b) Colonizările cu Cerchezi;

c) Deschiderea de debușeuri apropiate pentru lemnul dobrogean;

d) Inceputul intensificării agriculturii și pășunatului.

a) Dela 1870 Impărăția turcească, în dorința de a-și modernizà administrația și ameliorà finanțele, desființează paza și administrația militară, înlocuindu-le cu cea civilă, sub autoritatea Ministerului de Finanțe. Pădurile, care înainte fuseseră considerate, cel puțin în parte, mai mult ca o rezervă pentru trebuințele oștirii, devin un izvor de venituri și, ca atare, germenul «exploatării» lor în mare apare pe orizontul preocupărilor generației de pe atunci. Ideea de conservare pălește; în locul pazei credincioase a soldatului turc se pune o administrație «civilă» cu o mentalitate cu totul diferită de a trecutului. Asemenea momente sunt foarte critice în evoluția pădurii într'un anumit ținut.

b) Spre sfârșitul puterii sale în această parte de loc, Impărăția se gândește să-și întărească hotarele spre cel mai periculos și permanent dușman al său, spre Rusia,

şi deaceea, după jumătatea veacului trecut, începe să colonizeze Dobrogea şi în special partea păduroasă din nordul şi sudul acesteia cu Cerchezi. Se aduc din inima Imperiului specialişti pentru întocmirea satelor şi construirea gospodăriilor, iar populaţia băştinaşe se supune la corvezi grele pentru a doborî, cioplì şi căràlemnul necesar construcţiilor şi pentru a defrişà locul necesar hrănirii unei populaţii crescute. Terenurile cele mai bune sunt defrişate şi lemnul, păzit cu grije secole dearândul, se risipeşte în cantităţi imense; din stejar secular se cioplesc scânduri lungi de 10—12 m. late până la 1 m. şi groase 5—10 cm., spre a se face din ele case, magazii, geamii. Din lobde mari de stejar, înalte de 1,50—2,50 m. — despicături în patru din trunchiuri groase de stejar, înfipte vertical în pământ una lângă alta, se făceau împrejmuiri de curţi — adevărate cetăţi de stejar — cum am putut vedeà în 1907 în comuna Atmagea şi cum se mai găsesc şi azi, ca o amintire din trecut. Cât lemn de stejar se puteà risipì pe această cale e uşor de închipuit. Unde nici pe această cale nu se puteau procurà culturii suprafeţele necesare, pe suprafeţe întregi se cercuiau massive quasi-virgine de stejar, ca să se usuce.

c) In această epocă apar chiar în vecinătatea centrului forestier din nordul Dobrogei două mari debuşee pentru cel mai preţios lemn al acestui ţinut — stejarul: Construirea liniilor de C. F. în Principatele Dunărene de către compania Strussberg şi regularea cursului gurilor Dunării de către Comisiunea europeană. Prin Tulcea şi Isaccea s'au scurs multă vreme, câtva timp chiar după anexare, mari cantităţi de piloţi de stejar, groşi până la 50 cm. Nu putem cunoaşte motivul pentru care, chiar pentru traversele necesare căilor ferate din Principate, se foloseau pădurile din Dobrogea, pusă atunci sub oblăduirea lui Ismail Paşa din Rusciuc.

d) In fine, în acele păduri, care se brăcuiau repede, grija şi paza în vederea regenerării nu numai că erau nule, dar pe alocurea se căutà chiar a se grăbì pieirea pădurii pentru a satisface nevoile crescânde ale agriculturii şi pentru păşunatul vitelor. In special pădurile din vecinătatea satelor erau supuse calamităţii incendiului şi păşunatului, împrejurare din care ecologul sau silvicultorul, care vreà să înţeleagă vegetaţia Dobrogei, trebuie să ţină îndeosebi seamă. Spaţiul restrâns ne împiedecă de a reproduce acì, spre a scrutà din negura uitării, o pagină care trebuie să treacă în istoria silvică datorită penei d-lui P. Grigorescu, unul din primii trei silvicultori, cu care începe istoria forestieră dobrogeană şi care a cunoscut temeinic pădurile Dobrogei din chiar primele timpuri ale anexării [1]).

In puţine cuvinte starea pădurilor dobrogene din preziua şi din vremea anexării o putem caracteriza precum urmează:

[1]) P. Grigorescu, silvicultor: *Pădurile Dobrogei*, studiu asupra sistemului de exploatare în primii 10 ani după anexarea provinciei, prezentat d-lui Ministru al Domeniilor în anul 1889. Tipărit în ziarul «Constanţa», 1895; reprodus în «Revista Pădurilor», 1895 şi în broşură aparte, cu volumul I din «Chestiuni Dobrogene», Tipografia Dimitrie Nicolaescu, Constanţa, 1907. Cea mai mare parte din datele de faţă asupra trecutului pădurilor dobrogene sunt luate din această broşură, după ce cu multă bunăvoinţă mi-au fost încă odată confirmate şi complectate cu lămuriri verbale date de către d-l Grigorescu în August 1928. D-sa este primul silvicultor care, împreună cu C. Al. Orăscu, trec Dunărea la 5 Decemvrie 1878 spre a luà în primire pădurile Dobrogei şi primul şef de ocol în Dobrogea (Babadag, Ianuarie 1878), al doilea ocol fiind la Isaccea (M. Rădulescu). D-l Grigorescu a trăit foarte intens primele zile ale silviculturii dobrogene şi a luptat cu multă râvnă pentru paza pădurilor şi pentru buna rânduire a exploatărilor.

In nordul şi sud-vestul provinciei se găseau două centre forestiere, despărţite prin stepa, în care populaţia rară sau rărită de răsboiu se ocupà aproape numai cu păstoria. Extensiunea acestor două massive forestiere, foarte degradate dealtfel, mai cu seamă la periferia lor, este redată (foarte exact după d-l Grigorescu) de harta Statului Major austriac dela 1854. Aceste două regiuni erau în cea mai mare parte încă împădurite. Aşezările omeneşti erau rare şi în mare parte părăsite. (Cerchezii nu s'au mai reîntors în Dobrogea după răsboiu; Turcii, şi mai cu seamă Tătarii, au revenit în bună parte). Suprafeţele defrişate anterior pentru agricultură erau localizate pe terenurile cele mai aşezate şi mai fertile din văi sau podişuri. Pădurile formau trupuri aproape continue, petecite de aceste aşezări omeneşti; multe suprafeţe, defrişate numai în parte şi de curând pentru agricultură, erau acoperite cu numeroşi arbori seculari de stejar, din cari, după răsboiu, un mare număr s'au vândut de către Stat locuitorilor şi din cari se mai văd şi azi. Pădurile, în partea centrală a celor două grupuri se prezentau ca foste massive virgine, de curând brăcuite şi — ca atare — constituite din arbori rari, rămaşi neexploataţi, din ciolpani, din arbori secuiţi sau arşi în picioare, dar în cea mai mare parte din arborete tinere din sămânţă sau lăstari, pline de goluri din pricina exploatărilor dezordonate, a păşunatului practicat fără nici o restricţiune mai cu seamă de către capre (40.000 în Tulcea).

In aceste rărişti prin care vedeai iepurele, buruenile mari, neglijenţa şi obiceiurile timpului făceau foarte frequente şi periculoase incendiile. Spre partea periferică a celor două mari centre forestiere, spre stepă, neajunsurile de mai sus erau intensificate de grelele condiţiuni staţionale, în care cresc acì arborii şi chiar prin vecinătatea stepei, care măreau intensitatea şi a exploatărilor şi a păşunatului şi a incendiilor. Şi, deasupra acestei stări de lucruri, pluteà o convingere moştenită din trecut şi accentuată de starea de lucruri din ultimele decenii, că pădurile — ca un res nullius — sunt la dispoziţia oricui, că oricine are dreptul să facă în ele ce voieşte, cu atât mai mult cu cât ele sunt o piedică în calea agriculturii şi a creşterii vitelor.

Aceasta este moştenirea forestieră — slabă moştenire — pe care poporul român o primeşte dela vechiul regim, sub care, în câteva decenii, se ruinase ceeace se păstrase secole întregi.

STAREA ACTUALĂ A PĂDURILOR ŞI A ECONOMIEI FORESTIERE ÎN DOBROGEA

Suprafaţa pădurilor, după ultima statistică (1927) este redată de următorul tablou.

Tabloul 1.

JUDEŢUL	SUPRAFAŢA împădurită Ha.	SUPRAFAŢA goluri Ha.	SUPRAFAŢA totală a pădurilor Ha.	Goluri din suprafaţa împădurită %	Suprafaţa judeţului	% de împădurire	Populaţia suflete	Suprafaţa pădurei pe cap locuitor Ha.
Tulcea . .	72.404	8.031	80.435	9%	862.600	9.3%	170.554	0.425
Constanţa .	14.590	4.897	19.487	33%	635.000	3.0%	246.596	0.06
Total . .	86.994	12.928	99.922	13%	1.497.600	6.7%	417.150	0.21

In acest tablou jud. Constanţa este înţeles în hotarele lui actuale. Prin ultima reformă administrativă (1923) s'a trecut la ocolul Durostor o suprafaţă păduroasă totală de 3011 ha., din care 2534 ha. pădure şi 477 goluri, aşà că azi suprafaţa totală păduroasă a vechei Dobrogi este de 102.933 ha. din care 89.528 ha. pădure curată şi 13.405 ha. goluri.

Judeţul Tulcea, în întregul său este mult mai păduros decât Constanţa. In primul, procentul de împădurire este ceva sub jumătatea procentului de împădurire al ţării întregi (scăzut sub 20% prin aplicarea legiuirilor agrare), pe când judeţul Constanţa este aproape lipsit de păduri. Abstracţie făcând de pădurile de luncă, ce tivesc Dobrogea spre vest şi nord cu o fâşie relativ îngustă de salcie şi plop, pădurile Dobrogei sunt grupate în două centre, odinioară aproape compacte, aşezate în regiunile cu un relief mai înalt şi mai accidentat din nordul şi sud-vestul provinciei. Această împrejurare îngreuiază circulaţia produselor lemnoase, în special în nord. In porţiunile afectate culturii forestiere golurile ocupă, din suprafaţa efectiv împădurită, 9% în judeţul Tulcea şi 33% în judeţul Constanţa, ceeace arată, în ce mare măsură domeniul forestier a fost sfâşiat de om. Acest lucru reese şi după harta anexată. In judeţul Tulcea revine 0,425 ha. suprafaţă împădurită, în Constanţa 0,06 ha., iar în toată Dobrogea 0,21 ha. pe cap de locuitor. Dacă admitem, cum se face de obiceiu, că o regiune ţine limita între exportul şi importul de lemne atunci când pe cap de locuitor revine 0,37 ha. pădure, atunci vedem că nordul este pentru multă vreme capabil să-şi acopere singur trebuinţele sale în lemn, pe când judeţul Constanţa a fost şi mai cu seamă va fi un ţinut care va importà lemnul. In întregul ei Dobrogea are nevoie de lemn din afară, admiţând că produsele din nord ar puteà circulà în mod economic în ţinutul de stepă din judeţul Constanţa.

In ce priveşte *compoziţia pădurilor dobrogene* ne lămuresc tablourile următoare în care se redă suprafaţa ocupată de fiecare specie principală cum şi procentele respective din suprafaţa totală împădurită.

SUPRAFAŢA ÎN Ha. OCUPATĂ DE DIFERITELE SPECII ÎN PĂDURILE VECHII DOBROGE (JUD. TULCEA ŞI CONSTANŢA).

Tabloul 2 a

JUDEŢUL	QUERCUS				Carpin	Tei	Frasin	Ulm	Salcâm	Diverse	Total fără salcie şi plop	Salcie şi plop	Total general
	Pedunculata	Conf.	Cerris	Total									
Tulcea	24.729	210	—	24.939	17.616	21.133	3.187	—	—	15.174	82.049	4.523	86.572
Constanţa . .	1.826	494	—	2.320	2.738	343	1.787	518	1710	2.465	11.881	4.945	16.826
Total . .	26.555	704	—	27.259	20.354	21.476	4.974	518	1710	17.639	93.930	9.468	103.398

IN PROCENTE

Procentele date pentru pădurile de salcie şi pentru totalul restului se referă la suprafaţa totală a pădurilor: procentul diferitelor specii (în afara celor de baltă) se referă la totalul acestora (fără cele de baltă)

Tabloul 2 b

JUDEŢUL	QUERCUS				Carpin	Tei	Frasin	Ulm	Salcâm	Diverse	Total fără salcie şi plop	Salcie şi plop	Total general
	Pedunculata	Conferta	Cerris	Total									
Tulcea	—	—	—	30	22	25	4	—	—	19	95	5	100
Constanţa . .	—	—	—	19	23	3	15	4.5	14.5	21	70	30	100
Total . .	—	—	—	29	23	23	4	1	2	18	90	10	100

Tablourile sunt alcătuite după statistica din 1922, corectată de Direcţia Silvică Constanţa; ele se referă la vechea împărţire administrativă şi nu ţin seama de modificările introduse în suprafaţa pădurilor şi constituţia lor, de aplicarea reformei agrare, care a expropriat o suprafaţă totală de 16.500 ha. Aceste explicaţiuni sunt necesare spre a justificà nepotrivirile suprafeţelor din Tabloul 1 şi 2.

Abstracţie făcând de câteva specii rare de arbori şi arbuşti, menţionate în capitolul despre vegetaţie, tabloul de mai sus ne dă o ideie de constituţia vegetaţiei forestiere, care, pe deoparte este expresiunea condiţiilor staţionale ale regiunii, pe de alta ne indică — în general — cadrele silviculturii, ce s'a făcut până acum sau se poate face pe viitor acì.

Pădurile de salcie şi plop, care printr'o cultură raţională se pot face foarte rentabile, au o deosebită importanţă relativă în judeţul Constanţa, unde ele ocupă 30% din suprafaţa totală a pădurilor. In încă nelămuritul conflict dintre silvicultură, agricultură şi piscicultură în zona inundabilă a Dunării, autoritatea silvică din Dobrogea şi însăş administraţia judeţului Constanţa au datoria nu numai să apere şi să păstreze actuala suprafaţă a pădurilor de baltă, dar chiar să o mărească.

Pentru restul speciilor forestiere procentele din Tabloul 2 *b*, sunt calculate relativ la suprafaţa pădurilor de uscat (câmp şi deal). Acì ne găsim într'o formaţie de foioase crescând în condiţiuni staţionale cuprinse între cele ale stepei şi cele ale limitei inferioare a fagului, specie care nu se mai găseşte acì azi, decât în foarte mic număr în staţiunile cele mai reavene din centrul platformei de N-W a Taiţei. Peters (1867) îl arată a fi fost ceva mai abundent în această regiune chiar în Munţii Babadagului, pe părţile superioare ale versanţilor nordici, la Sacar Bair. In cadrul clasificării adoptată de Institutul nostru agrogeologic (P. Enculescu), pădurile Dobrogei aparţin zonei pădurilor quaternare de stejar, zonei pădurilor preistorice de stejar şi zonei antestepei. Marea abundenţă a acestui gen, mai cu seamă în marginea periferică a ţinuturilor forestiere şi pe terenurile aşezate dintre văi se explică tocmai prin aceste fapte. In părţile mai reavene, mai cu seamă în părţile centrale ale celor două grupuri

de păduri, se găsesc, pe întinderi și într'o proporție necunoscută în restul țării, păduri de carpen și teiu, a căror abundență dă un facies special silviculturii din N-W provinciei. Genul Quercus este reprezentat în pădurile Dobrogei prin toate cele cinci specii, determinate până acum în cuprinsul României: sessiliflora, pedunculata, conferta, cerris și pubescens. Gorunul și stejarul pedunculat sunt răspândite mai mult în părțile mai reavene ale centrelor forestiere; spre marginea stepei câștigă în importanță relativă gârnița și mai cu seamă tufa râioasă (pusă în statistică la un loc cu gârnița) și cerul, care, deși nu este separat în statistica acestor regiuni, se găsește puțin și în nord, câștigând în importanță relativă spre sud și mai cu seamă în Cadrilater. Marea abundență relativă a speciilor genului Quercus nu este așà de îmbucurătoare — cum s'ar păreà la prima vedere — căci aceste specii alcătuesc o bună parte din pădurile degradate, cu o tristă soartă în viitor, din antestepă. Dintre aceste specii, o deosebită importanță are gorunul și pedunculatul «balageaua», lemnul de stejar renumit din nordul Dobrogei, atât de prețuit și păstrat odinioară de Impărăția Otomană. Procentul mare de carpin și teiu se explică prin faptul că aceste specii își găsesc optimul lor climatic în zona pădurilor quaternare și preistorice de stejar, prin faptul că — cu excepțiunea crizei dintre 1870—1880 — pădurile din centrul regiunii forestiere de nord au fost destul de neturburate de om — prin exploatări, pășunat, incendii, — împrejurări care sunt îndeosebi prielnice teiului și, carpinului și, în fine, prin faptul că multe terenuri pietroase suportă arborete de cărpiniță, cuprinse în statistică sub rubrica carpinului. Abundența carpinului și a teiului indică excelente condițiuni staționale pentru gorun și pedunculat, dacă o silvicultură rațională urmărește o intensificare a culturii acestor specii. Teiul îndeosebi, prin repedea sa creștere, prin marea lui productivitate în materie, prin marea sa valoare de întrebuințare, chiar sub dimensiuni mici, prin desvoltarea pe care o are în Dobrogea de nord albinăritul, prin industrializarea crescândă a plantelor medicinale, prin faptul că Dobrogea este o regiune lipsită de reșinoase, etc., etc., este, după părerea noastră, pentru viitor o specie tot atât de prețioasă, dacă nu chiar mai prețioasă decât cele mai bune specii de stejar. Tulcea are chemarea, înaintea oricărui alt ținut din țară, să elaboreze, să formuleze și să aplice o silvicultură și o technologie a teiului.

Cu totul surprinzătoare și puțin explicabilă este lipsa frasinului și mai cu seamă a ulmului în centrul forestier de nord; primul a fost și este de fapt cel mai «căutat» lemn de către exploatările «în delict» pentru trebuințele industriei căruțăriei, odinioară foarte desvoltată în Tulcea.[1] Procentul mai mare de frasin în centrul sudic se datorește pe deoparte faptului, că acì industria căruțăriei a fost în trecut mai puțin desvoltată, cum și — credem noi — abundenței mojdreanului în pădurile de antestepă. Prin muncă persistentă salcâmul, care acum o jumătate de veac erà abià cunoscut în Dobrogea — ca arbore de sat — ocupă azi aproape 15% din suprafața păduroasă a județului Constanța.

Gorunul, pedunculatul și teiul sunt speciile capitale ale silviculturii dobrogene; carpinul rămâne o foarte prețioasă esență pentru amestec și pentru valoarea sa de

[1]) Acì frasinul a fost crud exploatat — în primii ani după anexare — și ca nuele de gard (Informații dela d-l Pretorian).

întrebuințare ca lemn de foc, însă periculos și copleșitor într'o silvicultură care tinde a se emancipà de pășunat; ulmul și mai cu seamă frasinul, specii foarte prețioase, care trebuesc cruțate și înmulțite, iar salcâmul, cu toate greutățile pe care le întâmpină lucrările de împădurire în stepă, arborele specific al acestor lucrări, dar mai cu seamă arborele, căruia îi prevedem într'un viitor apropiat o mare extensiune în satele dobrogene, încă foarte sărace în arbori.

Vârsta arboretelor și repartiția arboretelor pe clase de vârstă constituesc un criteriu principal în aprecierea economiei forestiere a unui ținut.

Statistica din 1922 ne permite să întocmim următorul

TABLOU AL CLASELOR DE VÂRSTĂ

Din suprafața totală (cu goluri) a pădurilor. Diferitele clase de vârstă ocupă... procente:

Tabloul 3

JUDEȚUL	Clasa de vârstă (ani)					
	1—20	20—40	40—60	60—80	80—100	peste 100
Tulcea	40%	34%	15%	9%	2% (80—100 și peste 100)	
Constanța . . .	93%	7%	—	—	—	
Dobrogea . . .	46%	29%	13%	8%	2% (80—100 și peste 100)	

Cifrele cuprinse acì sunt prelucrate după cele din statistica din 1922, fără corecturile făcute ulterior și fără modificările aduse prin aplicarea reformei agrare.

Din acest tablou reese clar marea preponderență a arboretelor tinere în pădurile Dobrogei. In Tulcea 40% din suprafața pădurilor este constituită din arborete sub 20 ani; în centrul forestier de sud pădurile sunt de fapt aproape în întregime crânguri cu vârsta sub 20 de ani. Preponderența arboretelor tinere se explică între altele — și mai cu seamă pentru județul Constanța — prin abundența pădurilor de salcie, prin faptul răsboiului, prin abundența pădurilor de antestepă și prin aceea că în Dobrogea pădurile sunt supuse până acum aproape numai regimului crâng. Lipsa arboretelor bătrâne se explică, între altele, și prin starea în care pădurile au fost moștenite. Arboretele tinere până la 40 ani sunt în genere (cu excepțiunea vecinătății satelor) arborete regulate, născute în urma exploatărilor practicate după anexare.

Arboretele mai în vârstă sunt în general neregulate, din pricina stării în care au fost moștenite, sau din cauza exploatărilor împrăștiate, practicate câtva timp după anexarea provinciei. Constituția claselor de vârstă permite acum o ușoară normalizare a pădurilor din Dobrogea, dacă se adoptă regimul crângului cu o revoluție chiar lungă, sistându-se câtva timp tăerile în centrul sudic. Dacă este însă vorba ca cel puțin pentru o parte din păduri, și anume pentru cele din centrele cele mai

reavene, să se adopte regimul codrului — ceeace ar fi de dorit, — în acest caz tempo în care au fost făcute tăerile până acum trebueşte încetinit, spre a se continuà acumularea capitalului lemnos necesar acestui regim. In special au nevoe de linişte, de o sistare aproape completă a tăerilor pădurilor de esenţe tari din.judeţul Constanţa, care sunt suprauzate prin tăeri cu revoluţie scurtă şi printr'un păşunat, ale cărui proporţii nici nu se pot închipuì.

PRODUCŢIA ÎN MATERIE A PĂDURILOR DOBROGEI. POATE DOBROGEA SĂ-ŞI SATISFACĂ SINGURĂ TREBUINŢELE PROPRII ÎN LEMN DE FOC, LUCRU ŞI CONSTRUCŢII?

Să considerăm fiecare judeţ în parte, întrucât situaţia este cu totul diferită.

Cu ocaziunea lucrărilor pregătitoare pentru aplicarea legii pentru satisfacerea trebuinţelor normale, etc., Administraţia Casei Pădurilor prelucrează următoarele date privitoare la posibilitatea anuală a pădurilor judeţului Tulcea.

Tabloul 4

JUDEŢUL	Suprafaţa păduroasă	Revoluţia mijlocie	Posibilitatea anuală pe supraf.	Producţia anuală			
				Lemn de foc		Lemn de lucru	Total
	Ha.	ani	Ha.	steri	mc.	mc.	mc.
Tulcea	72.404	10 p. salcie 30 p. esenţe tari	2.320	242.363	161.500	18.175	179.755

Posibilitatea pe volum a pădurilor judeţului Tulcea, în ipoteza că se admite o revoluţie mijlocie de 10 ani pentru pădurile de salcie şi plop şi de 30 ani pentru cele de esenţe tari, este de circa 180.000 m.c. Din acest total, lemn gros şi subţire, abià 10%, este în mediu lemn de lucru sau pentru construcţii locale. Această mică proporţie de lemn de lucru este o particularitate a pădurilor din Tulcea. Vârsta relativ mică a arboretelor exploatabile, faptul că multe arborete sunt neregulate, cu mulţi arbori crescuţi rău, crăcănoşi, ciolpăniţi, caracterul de pădure de antestepă al multor arborete, lipsa de industrii locale, nepriceperea populaţiei locale în lucrări de exploatare, greutăţile de a valorificà la distanţe mari nu numai sortimentele preţioase, dar chiar lemnul de foc, — toate acestea sunt împrejurări care reduc considerabil procentul lemnului de lucru, ce se realizează de fapt din exploatarea pădurilor tulcene. O parte din aceste împrejurări explică şi faptul că, din volumul total al lemnului exploatat, crăcile sau lemnul subţire reprezintă un procent de ca. 25%. Considerând fiecare esenţă în parte, procentul cel mai mare de lemn de lucru şi construcţii îl dă gorunul, pedunculatul, dar mai cu seamă teiul, această preţioasă specie, care chiar de pe acum poate trece pe primul plan al silviculturii dobrogene. Producţia anuală

medie pe an şi pe ha. este de 2,5 m.c. Această cifră medie ni se pare nouă socotită sub realitate; totuş, pădurile judeţului Tulcea, considerate în întregul lor, au o mică productivitate în materie. Spre a ne explicà aceasta, trebuie să ne gândim la starea deplorabilă în care au fost moştenite pădurile acestui judeţ, la brăcuirea prin exploatări neregulate, prin delicte, păşunat şi incendii, care, faţă de trecut s'au practicat sub stăpânirea noastră într'o măsură mult mai mică, treptat descrescândă, dar oricum într'o măsură care nu puteà rămâne fără răsunet în privinţa productivităţii arboretelor.

Faptul că cele mai fertile terenuri au fost dejà ocupate de agricultură, faptul că în Tulcea sunt şi multe terenuri pietroase, pe care cea mai mică neglijenţă din trecut le-a degradat, toate acestea sunt deasemeni împrejurări, care explică mica productivitate a pădurilor din Tulcea.

Pentru pădurile din judeţul Constanţa, din aceeaş sursă culegem următoarele date:

POSIBILITATEA ANUALĂ A PĂDURILOR DIN JUDEŢUL CONSTANŢA

A. *Păduri exploatabile*

Tabloul 5.

Judeţul Constanţa	Suprafaţa Ha.			Revol. mijlocie, ani	Posibilitatea anuală		
	Impădurită	Goluri	Totală		Ha.	Volum steri	Volum mc.
Păduri de câmp. . .	6.750	1.513	8.263	30	227	17.710	11.069
Plantaţii de salcâm .	647	281	928	25	22	2.200	1.375
Ostroave şi bălţi . .	1.386	579	1.965	10	137	5.560	3.475
Judeţul Constanţa .	8.783	2.373	11.156	10—30	386	25.470	15.919

B. *Păduri în restanţă*

Judeţul Constanţa	Suprafaţa Ha.		
	Impădurită	Goluri	Totală
Păduri de câmp	2.667	632	3.309
Plantaţii de salcâm . .	992	1.314	2.306
Ostroave şi bălţi	2.318	578	2.716
In restanţă	5.807	2.524	8.331
Total	14.590	4.897	19.487

Posibilitatea anuală a pădurilor din judeţul Constanţa se estimează deocamdată la ca. 16.000 m.c. Proporţia lemnului de lucru este aproape nulă; crăcile reprezintă circa 50% din volumul realizat. In pădurile exploatabile ar rezultà pe ha. în medie 49 m.c. în pădurile de câmp, 62 m.c. în cele de salcâm şi 25 m.c. în cele de ostroave. Imprejurările care micşorează productivitatea pădurii tulcene sunt şi mai pronunţate în judetul Constanţa.

Pentru întreaga Dobroge pădurile, în starea lor actuală, pot produce anual un volum de circa 196.000 m.c., ceeace face 0,37 m.c. pe cap de locuitor.

In aceste condiţiuni pot satisface pădurile Dobrogei nevoile populaţiei locale în lemn?

După investigaţiile Casei Pădurilor se poate alcătuì următorul tablou:

NEVOILE DE LEMN DE FOC, LUCRU ŞI CONSTRUCŢIUNI ALE DOBROGEI
(populaţie, autorităţi, industrii locale, etc.)

Tabloul 6

JUDEŢUL	Lemn fde oc		Lemn de lucru	Total	Populaţia	Nevoia pe cap de loc.
	steri sau	mc.	mc.	mc.		mc.
Tulcea	95.360	66.745	32.755	99.500	170.554	0.58
Constanţa	268.000	160.494	30.480	190.974	246.596	0.77
Total	363.360	227.239	62.235	290.474	526.205	0.55

Cantitatea de lemn, socotită ca necesară pe cap de locuitor, este mai mare în Constanţa ca în Tulcea. Faptul se explică, în primul rând, prin aceea că în ultimul judeţ o industrie a lemnului este ca şi inexistentă, iar pe de alta, prin faptul că acì populaţia întrebuinţează ca combustibil şi paie, stuf, tizic; iar în construcţiile rurale se necesită mai puţin lemn. Din cantitatea totală de lemn necesitată, lemnul de lucru reprezintă 33% în judeţul Tulcea şi 16% în Constanţa. Dacă raportăm aceste nevoi la posibilitatea anuală a pădurilor Dobrogei, atunci, obţinem următoarele date:

COMPARAŢIE ÎNTRE NEVOILE DE LEMN ALE POPULAŢIEI
ŞI POSIBILITATEA PĂDURILOR DOBROGEI

Tabloul 7

JUDEŢUL	Posibilitatea anuală			Nevoile anuale		
	Lemn de foc	Lemn de lucru etc.	Total	Lemn de foc	Lemn de lucru	Total
	mc.	mc.	mc.	mc.	mc.	mc.
Tulcea	161.500	18.175	179.755	66.745	32.755	99.500
Constanţa	15.919	—	15.919	160.494	30.480	190.974
Total	177.419	18.175	195.674	227.239	63.235	290.474

Oricât de relative ar fi cifrele privitoare la posibilitatea şi la nevoile anuale în lemn ale acestor două judeţe, ele caracterizează clar o stare de lucruri. Judeţul Tulcea, graţie populaţiei sale mai rare, unui mai mare procent de pădure, poate produce anual mai mult lemn decât îi trebuie deocamdată (circa 80.000 m.c. anual); însă, cu toate acestea, pădurile acestui judeţ nu pot acoperì decât abià 56 % din nevoile populaţiei locale în lemn de lucru. Ca atare, pădurile judeţului Tulcea nu pot contribuì la aprovizionarea cu lemn de lucru a judeţului vecin, Constanţa, Tulcea însăşi fiind nevoită a importà asemenea lemn. O sortare mai îngrijită, o lungire a revoluţiilor, adoptarea regimului codrului sunt o necesitate în silvicultura judeţului Tulcea. In ce priveşte lemnul de foc, jud. Tulcea poate aveà un excedent de ca. 95.000 m. c. anual. Acest excedent ar puteà acoperì înparte deficitele judeţelor vecine; însă scumpetea mâinii de lucru în Dobrogea, lipsa de obişnuinţă în lucrările de exploatarea pădurilor, scumpetea transportului, pierderile datorite acestuià, fac ca exploatarea şi manipularea lemnului să fie foarte costisitoare, aşà că lemnul de foc dobrogean nici nu poate suportà pe piaţa Brăilei concurenţa lemnului de foc adus din munţi cu trenul, sau pe calea economicoasă a apei din nisipurile Olteniei, sau chiar din Banat. Linia ferată Babadag—Megidia nu poate absorbì lemnele de foc dela o distanţă mai mare de 12 km. de dânsa.

Cu totul alta este situaţia în judeţul Constanţa, care are un deficit de circa 175.000 m.c. şi anume: 30.000 m.c. lemn de lucru şi 145.000 m.c. lemn de foc. Judeţul Constanţa va rămâne întotdeauna un ţinut, care va trebuì să-şi acopere nevoile de lemn din alte părţi; acest judeţ încă de multă vreme importă lemne de foc prin portul Mangalia; în ultimii ani lemnele de foc din Bulgaria au ajuns până la Medgidia, de sigur din pricina ieftinătăţii lor la locul de producţie.

Considerată ca singură unitate economică, Dobrogea veche nu-şi poate acoperi propriile sale nevoi de lemn, deficitul anual fiind acum de ca. 100.000 m.c., din care jumătate lemn de lucru şi jumătate lemn de foc. Cu intensificarea agriculturii, desvoltarea industriilor locale, consumul va creşte într'o măsură, cu care nu va puteà ţine pas producţia anuală.

Exploatările din ultimii ani. Calculele de mai sus sunt bazate pe considerentul, că pădurilor dobrogene li se aplică o revoluţie normală de 10 ani pentru cele de salcie şi plop şi de 30 ani pentru pădurile de câmp. De fapt, în ultimul timp se taie efectiv în pădurile Dobrogei mai puţin decât posibilitatea calculată, după cum arată următorul

TABLOU

al tăerilor anuale efectuate în pădurile Dobrogei în anii 1925-26-27. Ha.

JUDEŢUL TULCEA

Tabloul 8

Natura tăerii	Anul tăerii			Total 1925—27	In medie anual
	1925	1926	1927		
Cooperative . . .	92.3	194.5	196.0	482.8	160.9
Autorităţi	39.2	98.3	55.2	192.7	64.2
Regii	329.3	62.6	20.0	411.9	137.3
Antrepriză	172.6	411.7	305.9	890.3	296.8
Total Jud. Tulcea .	633.4	767.1	577.1	1977.6	659.2

JUDEȚUL CONSTANȚA

Natura tăerii	Anul tăerii			Total 1925—1927	In mediu anual
	1925	1926	1927		
Cooperative . . .	89.5	68.2	—	157.7	52.6
Autorități	—	11.9	—	11.9	4.0
Regii	369.2	132.0	—	501.2	167.1
Antrepriză	11.9	117.8	121.6	251.3	83.8
Total Jud. Constanța	470.6	329.9	121.6	922.1	307.5
Total Dobrogea veche	1.104.0	1.097.0	698.7	2899.7	966.7

In județul Tulcea nu s'a tăiat în ultimii ani decât circa 1/3 din ceeace s'ar puteà tăià anual, în ipoteza că pentru pădurile de câmp s'ar admite o revoluție mijlocie de 30 ani. Acest fapt are o explicație și merită o interpretare. Disproporția dintre posibilitatea anuală calculată și suprafețele efectiv tăiate provine și din faptul relevat dejà, că revoluția mijlocie adoptată este prea mică; cu o revoluție mijlocie de circa 40 ani disproporția ar fi mai mică. In Tulcea se taie mai puțin decât s'ar puteà tăià din pricina greutăților de exploatare și transport, care absorb prea mult din valoarea lemnului de pe piață, așà că valoarea lemnului în picioare ar fi prea mică. Administrația Casei Pădurilor preferă să economisească acest lemn, decât să-l risipească, fiindcă ieftenirea lemnului a însemnat oricând și oriunde risipa lui. Incetinirea aceasta a exploatărilor, deși apasă momentan asupra veniturilor pădurilor, este în fond o măsură foarte salutară pentru economia forestieră tulceană, fiindcă îndrumează o mai rațională și economicoasă întrebuințare a lemnului, fiindcă tinde a perfecționà lucrările de exploatare, sortare și manipulare și, în fine, fiindcă îndrumează o acumulare de capital lemnos necesară convertirii a cel puțin unei părți din păduri în codru, convertire pe care am găsit-o în cele precedente ca foarte necesară. Gospodăria forestieră a unei regiuni nu se judecă numai după veniturile anuale, mai cu seamă când această gospodărie a fost moștenită într'o stare, care decenii dearândul face necesară economisirea materialului lemnos crescut anual, spre a reconstitui capitalul lemnos de exploatare. Ca atare prezentul, dar mai cu seamă viitorul, de care economia forestieră se ține întotdeauna foarte solidar legată, nu pot privì decât foarte favorabil faptul că, în timpul de față, tăerile merg cu un tempo așà de moderat.

In județul Constanța posibilitatea efectiv tăiată anual este puțin sub cea calculată, deoarece pădurile acì sunt mai accesibile și lipsa de lemn mai puternic simțită. Dacă o ușoară intensificare a tăerilor în nordul Dobrogei poate fi bine venită, o reducere a posibilității efectiv tăiată în sudul Dobrogei nu poate fi decât spre folosul pădurilor de acì, în general prea tinere, suprauzate și obosite prin exploatări des repetate și prin pășunat.

Din tablourile de mai sus reese că exploatările prin regie în ultimii ani pierd repede din importanță, Administrația Casei Pădurilor tinzând din nou a da precădere exploatărilor prin antrepriză, fără a reduce exploatările făcute prin Cooperative sau de către Autorități.

Venituri. Cifrele de mai jos (Tabloul 9) rotunjite în mii, arată care sunt veniturile pădurilor din Dobrogea, după natura acestora, în anii 1926—27.

VENITURILE BRUTE ALE PĂDURILOR DOBROGEI. (1926 și 1927).

Cifrele arată mii de lei.

Tabloul 9

Anul	NATURA VENITURILOR						
	PRODUSE				Reduceri de preț.	Gratuit	Total g-ral
	Principale	Secund.	Accesorii	Total			
1926	15.466	1.862	4.146	21.474	471	592	22.536
1927	12.613	2.155	3.458	18.226	53	504	18.783
	28.079	4.017	7.604	39.700	524	1096	41.320
In medie pe an	14.040	2.008	3.802	19.850	262	548	20.660

Din venitul brut total reducerile și gratuitățile reprezintă în medie, în ultimii doi ani, 4%; în 1926 această cifră este de ca. 5%. Produsele accesorii, reprezentate în cea mai mare parte prin venituri din fân și pășunat, reprezintă aproape 20% din venitul total. Mărimea acestei cifre se explică prin faptul că în multe păduri și în special în cele degradate sau de antestepă fânul se produce în mari cantități, cum și prin faptul că, chiar în urma aplicării reformei agrare, pădurile nu au scăpat de calamitatea pășunatului. Raportat la suprafața totală a pădurilor Dobrogei venitul brut pe an și pe ha. este de circa 200 lei.

Administrația pădurilor din Dobrogea. Se face de către Direcția regională silvică din Constanța, de care ține și Cadrilaterul, cum și ocoalele silvice Brăila, Slobozia și Cadâna de peste Dunăre. Pădurile din vechea Dobroge sunt repartizate la 10 ocoale silvice, conduse fiecare de câte un inginer silvic; la două din aceste ocoale șeful are un ajutor. Ca personal inferior găsim la fiecare ocol câte 3—5 brigadieri și 20—32 de pădurari, în total 39 de brigadieri și 244 pădurari. In județul Tulcea cele șeapte ocoale au o suprafață medie de câte 11.500 ha. suprafață păduroasă; în județul Constanța suprafața păduroasă medie a ocolului este de 6.500 ha. Pe cap de personal silvic inferior de pază (brigadieri și pădurari) revin circa 400 ha. în Tulcea și 230 ha. în jud. Constanța. Faptul că personalul silvic este așà de numeros se explică prin dificultățile de pază, mari în deosebi în Dobrogea, unde acum o jumătate de veac pădurile erau *res nullius*.

Spre a încheià această scurtă caracterizare a economiei forestiere dobrogene actuale să amintim acì și greutățile specifice, pe care aceasta le întâmpină.

Din punct de vedere stațional trebuie să relevăm, că în unele părți solul este stâncos sau pietros și, ca atare, de o mică fertilitate; natura calcară a subsolului în alte părți constituie un mare pericol în tăerile, care descoperă total solul. O greutate deosebită o întâmpină economia forestieră a ținuturilor mărginașe ale zonei forestiere spre zona stepei centrale, unde seceta, deficitul de saturație, îngreuiază considerabil creșterea și lucrările de ameliorare ale acesteia. Faptul că pădurile sunt aci rare, a făcut ca ele să fie suprauzate, ruinate prin pășunat; extensiunea crescândă a agriculturii este un pericol permanent pentru existența pădurilor pe pământurile fertile din această regiune. Clima uscată primăvara sau vara târziu, abundența buruenilor, neglijența și adesea ori chiar răutatea populației locale fac ca incendiile să fie destul de dese, cum arată următorul

TABLOU

Al suprafeţelor incendiate în pădurile Dobrogei în anii 1925, 1926, 1927

Tabloul 10

Anul	Suprafaţa incendiată	Numărul incendiilor
	Ha.	
1925	60	6
1926	315	8
1927	765	13
Total	1.140	27

In cazuri speciale suprafața incendiată variază dela o fracțiune de ha. până la câteva sute de ha. Cu mărirea accesibilității pădurilor și cu intensificarea fortuită a pășunatului în păduri, pericolul incendiilor va merge crescând, întrucât condițiile staționale sunt foarte prielnice deslănțuirii acestei calamități.

Dobrogea este patria clasică a delictelor forestiere. Mentalitatea moștenită din trecut este cauza specifică a acestei stări de lucruri, care în deceniile trecute erà agravată prin insuficiența personalului de pază și prin faptul că exploatările regulate erau restrânse, așà că, de fapt, se practicà aci o *exploatare în delict*, pe care deliquenții, chiar când erau condamnați, o găseau destul de rentabilă. O grea atmosferă «delictuoasă» apasă încă asupra economiei forestiere dobrogene.

Calamitatea cea mai mare pentru economia forestieră dobrogeană o constituie și o va constituì întotdeauna pășunatul.

In Dobrogea, ținut de stepă și de păstorit, tradiția populației, mai cu seamă în părțile centrale, este o tradiție de păstori și de crescători de vite; obiceiuri moștenite numai cu greu se pot schimbà. Inmulțirea populației în Dobrogea, chiar în regiunile împădurite, a adus cu sine extensiunea agriculturii, care, restrângând

considerabil câmpul păstoritului, l-a împins cu o uriaşă forţă crescândă asupra pădurii. Prin aplicarea dobrogeană a reformei agrare, numai judeţul Tulcea a pierdut din patrimoniul său forestier o suprafaţă de 29.000 ha., din care 16.500 ha. pădure, reducându-se dintr'un singur condeiu cu 20% suprafaţa pădurilor acestui judeţ. Şi procesul exproprierii nu este încă terminat; problema păşunatului nu este încă rezolvată. Perspectiva izlazurilor a grăbit înmulţirea vitelor şi în special a caprelor, «aceşti draci de pădure, cu barbă şi coarne»; izlazurile recente — în cea mai mare parte — azi, în mai puţin de trei ani dela constituirea lor, sunt pe suprafeţe mari degradate, sterile, pe care nu mai creşte nici un fir de iarbă, căci pământul vegetal s'a spălat repede. S'a distrus astfel pădurea pe suprafeţe întinse, degradându-se pentru totdeauna terenuri păstrate şi ameliorate secole dearândul de vegetaţia forestieră, fără a se fi rezolvat chestiunea păşunatului.

Administraţia Casei Pădurilor şi-a făcut cu cinste datoria în aplicarea reformei agrare şi inginerii silvici, mai curând decât ar fi crezut cel mai pesimist dintre ei, îşi văd realizate tristele lor profeţii, care le justifică rezistenţa. Păşunatul, gonit de agricultură din locul său firesc, din stepă, se abate ca un spectru ameninţător asupra pădurii. Cu reforma agrară se începe, pentru economia forestieră dobrogeană o nouă eră, în care — în ce priveşte problema păşunatului — cuminţenia şi spiritul de prevedere a populaţiei dobrogene vor fi puse la o grea încercare. In această luptă între păşunat şi silvicultură populaţia dobrogeană a fost surprinsă «crudă», adică necoaptă în ce priveşte educaţia sa forestieră, de o democraţie care poate fi funestă pădurii şi, prin aceasta, întregii economii a Dobrogei.

EVOLUŢIA ECONOMIEI FORESTIERE DOBROGENE

După ce cunoaştem punctul de plecare şi starea actuală a economiei forestiere dobrogene, să punem în lumină principalele momente din evoluţia acesteia în ultima jumătate de veac.

Instaurarea ideii forestiere. Administraţia şi paza pădurilor. C. Al. Orăscu şi P. Grigorescu sunt primi silvicultori, cari la 5 Decemvrie 1878 sosesc prin Isaccea la M-rea românească Cocoş, spre a începe lucrările de luare în primire a domeniului agricol şi forestier din mâna administraţiei ruse provizorii — instituită în timpul răsboiului — compusă din 4 paznici. La începutul anului următor P. Grigorescu eră Şef al Ocolului silvic Babadag, de care ţineau şi pădurile din jud. Constanţa; M. Rădulescu eră Şef de Ocol la Isaccea, iar Chihaia funcţionă la Tulcea ca un organ superior ocoalelor. Puţin mai târziu Dionisie Iosop este numit Şeful Ocolului nou înfiinţat din pădurile din jud. Constanţa. Fiecare şef de Ocol eră ajutat de un număr de 4—5 pădurari. Acesta este nucleul organizaţiei silvice din Dobrogea. Treptat — cu mari sacrificii — Guvernul înmulţeşte numărul Ocoalelor şi al personalului administrativ şi de pază. In grija acestui personal erau nu numai pădurile, dar şi celelalte bunuri domeniale, ca terenurile agricole, carierele şi chiar o parte din bălţi. Organele silvice locale depindeau, la diferite epoci, de circumscripţia silvică din Călăraşi, de regiunea silvică de Bucureşti, de circumscripţia silvică de Constanţa. La 1899 se înfiinţează

în Constanța o regiune silvică sub conducerea subinspectorului silvic B. N. Pretorian, care, dela începutul carierei sale, în 1885, lucrase vreme îndelungată în Dobrogea și deci cunoșteà temeinic nevoile pădurilor din această provincie. Personalul, care aveà în grija sa administrația tuturor bunurilor Statului, care luà parte și la lucrările de colonizare sau împroprietărire, este descărcat de cea mai mare parte din aceste atribuțiuni extra-forestiere în 1912, ocoalele silvice, acum în număr redus, având a se preocupà numai de paza, cultura și exploatarea pădurilor. Guvernul întotdeauna a făcut toate sacrificiile pentru ameliorarea calității și condițiilor de traiu ale personalului silvic de toate gradele; acest personal, la rândul său, a avut de luptat cu mari greutăți într'o provincie în care moștenisem stări haotice.

Nu se poate vorbì de începuturile civilizației românești în Dobrogea, fără a se amintì cu respect slujbașii mari și mici ai ideii forestiere, slujbași cari, luptând cu greutăți neînchipuit de mari și adesea ori cu sacrificiul vieții lor, au contribuit la civilizarea acestei provincii. Silvicultorii și-au împlinit cu cinste misiunea lor de pioneri și în fruntea lor, prin priceperea, stăruința, puterea de muncă și spiritul său organizatoriu, cum și prin îndelunga sa carieră dobrogeană stă inspectorul silvic B. N. Pretorian.

După înjghebarea unui nucleu mereu crescând de administrație forestieră, prima, cea mai grea și cea mai permanentă problemă erà aceea a *instaurării ideii forestiere, a respectului proprietății păduroase*. Prin aplicarea stăruitoare, cu multe greutăți ușor de înțeles, a dispozițiilor din Codul Silvic dela 1881, prin munca depusă de organele silvice, populația a ajuns treptat să aibă azi *o clară noțiune despre proprietatea forestieră și să o respecte ca pe orice alt gen de proprietate.*

Dacă proprietatea și respectul ei constituiesc un criteriu al civilizației, atunci opera administrației silvice în Dobrogea, dirijată sistematic și persistent în această direcțiune, este o operă, a cărei importanță și ale cărei proporții — spre cinstea poporului român — nu pot scăpà justei aprecieri a generației de azi. In această direcțiune însă și, în special, în ce privește educația forestieră a tuturor stratelor sociale ale populației, mai este însă încă mult de lucru.

Treptata descreștere a suprafeței forestiere și precizarea hotarelor pădurii sunt alte două mari fapte ale unei jumătăți de secol scurse dela anexare. Este greu să stabilim suprafața pe care au avut-o pădurile la diferite epoci, dar vom încercà. Ne vom ocupà numai de pădurile de câmp; vom neglijà pe cele de salcie și plop, a căror suprafață actuală este de circa 4.500 hectare în Tulcea și circa 5.000 hectare în Constanța. Suprafața acestora, care după statistica din 1907 erà de 6.900 ha. în toată Dobrogea, nu a putut varià în cursul timpului decât din împrejurări naturale, care în foarte scurt timp, în ținuturile inundabile, măresc sau micșorează suprafața ocupată de păduri.

Inainte de începerea marilor exploatări și colonizări în Dobrogea, deci înainte de 1850, putem admite că pădurile, sau, mai precis, vegetația forestieră ocupà în Dobrogea o suprafață fără goluri, de rotund 140.000 hectare. Imprejurările dinaintea anexării fac ca statistica dela 1885 [1]) să evalueze la 115.000 hectare suprafața pădurilor de oarecare calitate, pe a căror regenerare și refacere în viitor se poate comptà.

[1]) Inaintată de către Bartolomeiu Ministerului de Agricultură și Domenii, etc. în anul 1885 sau 1886 și care trebuie scoasă la lumină.

D-l Grigorescu, care a lucrat la întocmirea acestei statistici, apreciază, «că o pătrime din pădurile arătate — 1885 — pe harta austriacă [1]) sunt neregenerabile și trebuiesc părăsite». O parte din păduri se distruseseră complet sau, în orice caz, se brăcuiseră în așà măsură «încât niște pete informe de mucegai nu s'ar potrivì spre a exprimà întreaga impresiune de neglijență și deteriorare, în care sunt aduse» (Grigorescu, pag. 11), dacă ar fi fost vorba să se reprezinte acest epăduri pe o hartă. Ca atare, hotarele pădurilor erau neclare și se pierdeau nehotărâte în domeniul înconjurător agricol, sau de regulă de pășune. Abià după 1910, cu ocaziunea separării ocoalelor domeniale de cele silvice, se purcede și la o separare a domeniului forestier de cel agricol, fapt care aduce după sine o mare ușurare, mai cu seamă în ce privește aplicarea consecventă a Codului Silvic. La 1906 d-l Pretorian arată că suprafața pădurilor (fără cele de baltă) erà atunci de 87.192 ha. în Tulcea și 14.000 hectare în județul Constanța, deci în total 101.192 hectare. La 1907 statistica dă 86.067 ha. pentru Tulcea și 18.411 pentru Constanța, 104.478 hectare pentru toată Dobrogea. Credem că această din urmă cifră nu ține seama tocmai de marile defrișeri, ce se făcuseră de curând (ca. 2600 ha. pădure curată) după 1904 pentru împroprietăriri în județul Constanța. Este judicios să socotim la 101.000 hectare suprafața pădurilor, fără goluri, la 1906.

D-l Pretorian, în lucrarea citată, estimează că «în decurs de 26 ani, de când stăpânim Dobrogea, prin parcelările din 1886—1890; 1890—1895; 1903—1906, s'a micșorat cu cel puțin 40.000 ha. patrimoniul pădurăresc, găsit la anexare».

Inclinăm a crede că, în această apreciere, se pornește dela suprafața pădurilor înainte de anexare, așà cum le redă harta austriacă, pe care însă împrejurările dintre 1850—1880 le reduseseră pe mare întindere la niște «pete de mucegai» și pe care—«ca neregenerabile», — statistica din 1885 nici nu le mai ia în considerare. Oricum ar fi, putem aprecià că între 1885 și 1906 se pierde o suprafață de circa 15.000 hectare de pădure în bună stare. Statistica din 1922, corectată, ne dă pentru pădurile Dobrogei (fără cele de baltă și fără poeni) o suprafață de 93.930 hectare. Intre 1906—1922 se pierd alte circa. 7000 ha. In fine, reforma agrară dă o ultimă lovitură în plin în pădurea dobrogeană, expropriind în Tulcea 16.454 hectare și în Constanța 281 hectare pădure și câte respectiv 12.492 hectare și 2.416 hectare poeni și locuri goale. Prin jafurile turcești, prin colonizări, împroprietăriri și exproprieri se pierd din cuprinsul Dobrogei vechi ca. 63.000 ha. pădure, înjumătățindu-se astfel în trei sferturi de veac patrimoniul forestier, cu care Dobrogea, fără luncile din jurul ei, fusese și poate fi înzestrată de natură. Și încă procesul nu s'a terminat. Este drept că poporul român, chemat de destinele sale să civilizeze Dobrogea, nu poate fi făcut în fața istoriei și a civilizației responsabil în întregime de această mare distrugere, din care 2/3 revine împrejurărilor dinaintea războiului dela 1877. Distrugerea s'a efectuat îndeosebi în pădurile dela periferia zonei forestiere, sau chiar în locurile mai reavene din stepă, în acelaș timp și mai puțin favorizate de condițiile staționale și puse mai în calea dușmanului lor, care odată le poate plânge pierderea: agricultura

[1]) D-l Grigorescu mi-a afirmat că pe harta austriacă pădurile erau foarte corect reprezentate, în ce privește hotarele lor, care la 1885 se puteau ușor restabilì, chiar dacă o parte din păduri erau în total sau în parte degradate sau chiar defrișate. Harta în chestiune este deci de un mare folos la restabilirea hotarelor pădurilor dobrogene pe la mijlocul veacului trecut.

După arătările lui Peters, harta rusească ar redà chiar starea împădurită dela 1828.

și păstoritul. Centrul forestier de Sud a fost mai întâiu și mai puternic atacat, nu numai fiindcă acì zona pădurilor de antestepă este mai lată, terenul mai așezat și mai priincios agriculturii, ci și pentrucă aceste păduri erau apropiate de vechea graniță. Centrul de Nord, după criza puternică din epoca premergătoare răsboiului (1877), s'a bucurat multă vreme de o liniște relativă, până la 1906 și mai cu seamă până la 1922.

In opoziție cu această operă negativă, *regulamentarea exploatărilor și ameliorarea internă a pădurilor rămase* constituesc o serie de fapte care, cu mici rezerve, cinstesc administrația forestieră română din jumătatea de secol scursă. Câțiva ani la rând după anexare, prin măsuri, a căror drasticitate ne impresionează — aplicate în foarte grele condițiuni de pază — s'a început imediat opera de crutare a unor arborete, care aveau absolută nevoie de liniștea fără care, la timpul oportun, ar fi fost toate astăzi o ruină. Ani dearândul nu s'au pus la dispoziția populației decât resturile exploatărilor anterioare și acestea pe prețuri care împiedicau risipa și menite astfel a economisì lemnul. Tăerile împrăștiate de arbori au fost sistate curând, înlocuindu-se cu tăeri localizate, menite a regularizà arboretele, a normalizà creșterile acestora și a ușurà controlul suprafețelor în tăere.

Localizarea acestora în centre prea rare, practicarea lor cu multă economie, din grija de a reconstituì capitalul lemnos de exploatare și din lipsă de personal, prețul relativ ridicat al lemnului,—au redat pădurii liniștea necesară, au îndrumat o reconstituire a capitalului lemnos de exploatare necesar într'un regim cu o revoluție mai lungă, dar, în aceeaș măsură, a îngreuiat mult stârpirea tăerilor ilicite, care, spre finele secolului trecut, constituiau ceeace am numit «exploatările în delict». Azi pădurile Dobrogei, atât din punct de vedere economic cât și ecologic — al constituției lor interne — sunt în «progresie»; capitalul lemnos se acumulează, calitatea și valoarea de întrebuințare a lemnului se ameliorează, solul, degradat în trecut printr'o descoperire intensă și de lungă durată, își recapătă din nou acoperișul necesar și se îmbunătățește; peste tot, unde arboretele erau rărite, se reconstituie starea de massiv și solul se acoperă cu semințișuri care fac baza restaurării arboretelor. Pentru a fi complecți și drepți și spre a nu ne amăgì, nu trebuie însă să uităm că și azi se găsesc în Dobrogea multe arborete degradate, rare, cu arbori strâmbi de o mică valoare de întrebuințare, cu creștere redusă din lipsă de consistență a arboretului și a solului bătătorit, fără acoperiș. In aceste mizere condițiuni se găsesc îndeosebi resturile de păduri din județul Constanța sau dela periferia sud-estică a centrului forestier de Nord.

In fine, ca fapte de seamă ale jumătății de secol scurse, trebuie să mai amintim acì că, după lichidarea rezervelor lemnoase ale provinciei, înainte chiar de 1877, și din pricină că în tot intervalul de timp scurs exploatările au fost foarte reduse și restrânse aproape numai la exploatarea lemnului de foc,—populația, sau și-a pierdut obșinuința, dacă a avut-o, în ce privește exploatarea rațională și industrializarea produselor lemnoase, sau nu s'a putut perfecționà în această privință. Industria căruțăriei, foarte desvoltată în trecut la Tulcea, care pare a fi inventatoarea căruțelor numite «dobrogene», ce se exportau în trecut în Basarabia și Bulgaria, a pierdut foarte mult din importanță în deceniile din urmă. Dogăritul, deasemenea în floare în partea nordică a podgoriei județului Tulcea, și-a pierdut cu totul importanța sa; acelaș lucru se poate spune despre fabricarea bărcilor, a varului, despre cărbunărit, despre

confecționarea traverselor. Lucrătorii locali nu arată — până acum — nici bunăvoință, nici pricepere în exploatarea pădurilor și industrializarea produselor forestiere. Populația dobrogeană și, în special, cea din județul Tulcea este însă strâns legată de economia forestieră. Cu reconstituirea capitalului lemnos, lungirea revoluțiilor, lucrările de exploatare și industrializarea produselor pădurii vor reclamà dela populația locală din ce în ce mai mult interes și pricepere. Reeducarea populației în ce privește exploatarea comercială a pădurilor este una din cele mai mari și mai urgente probleme ale generației forestiere dobrogene de mâine.

Cu aceasta încheiem considerațiunile noastre asupra trecutului, evoluției și stării actuale a pădurilor dobrogene și venim acum la

Impăduririle din stepa centrală a Dobrogei.

O grea problemă de economie forestieră, pusă din primele zile ale anexării Dobrogei și nerezolvată nici azi complet și satisfăcător, este aceea a creării de păduri în partea centrală a Dobrogei, cu caracter de stepă, în care vegetația lemnoasă spontană — acum dispărută în cea mai mare parte — se prezentà în trecut sub formă de tufărișuri cu creștere pipernicită, localizate acolo unde condițiile de umezeală în sol sau în mediul ambiant erau mai favorabile și anume pe locuri adăpostite și ferite de vânturi uscate, pe soluri mai permeabile și, de preferință, pe coastele cu expoziție nordică sau învecinată acesteia. Cu excepția acestor rare tufărișuri, câmpia dobrogeană, uniformă și monoton ondulată, erà în trecut o mare de formațiuni erboase, a căror măreție — dispărută azi — impresionà în mod deosebit călătorul rătăcit prin aceste părți de loc. Populația de stepă nu înțelege rostul arborelui și, ca atare, satele tătărești erau atunci, cum sunt și azi, în bună parte lipsite de decorul acestuia. In satele turcești, bine chivernisite când nu erau părăsite, se găseau prin curțile bine închise plantații arbuști, ceva salcie mirositoare și puțini arbori fructiferi. Spre cinstea elementului românesc, facem acì constatarea că, încă dela anexare, satele românești erau mai bine plantate cu arbori fructiferi ce-și coc fructele vara de timpuriu. Dacă și în ce măsură salcâmul, care azi abundă în satele dobrogene, se cultivà prin sate, nu am putut stabilì; d-l Grigorescu — la ale cărui relațiuni verbale ne referim — nu ne-a putut da nici o lămurire în această privință.

Popoarele de stepă nu înțeleg arborele și nu se încumetă a-l cultivà. Popoarele formate însă vreme îndelungată în regiuni forestiere, când sunt împinse spre formațiuni de stepă, aduc cu sine cultul arborelui, a cărui lipsă o simt mai puternic decât în ținutul pe care l-au părăsit [1]).

Elementul nord-american, împins spre preria din centrul continentului, pe la 1860; poporul unguresc, atunci când pe la începutul secolului trecut începe a încercà să pună în valoare pusta; Rușii de pe la 1820, etc., toate aceste popoare, când

[1]) In rapoarte oficiale, Primul Prefect de Constanța, inimosul Remus C. Opreanu, care a fost și unul din primii mari animatori ai lucrărilor de împădurire, se plânge că *«de când am venit în Dobrogea, nu mai știu ce este umbra și n'am mai auzit cucul cântând»*. (Dintr'o relație verbală dela d-l Pretorian; cuvintele reproduse din memorie. Se vede aci ce dor de arbore simte românul mutat în stepă). Când s'au început lucrările de plantare, elementul musulman obișnuia să zică: *«Au venit Românii cu umbră și adăpost»*.

descalecă în stepă, vin aci cu hotărârea fermă de a plantà arbori și de a creià păduri, fie spre a rupe monotonia peisagiului, fie spre a-și creià adăposturi, foarte necesare în asemenea ținuturi, fie spre a-și procurà lemnul, care lipsește acì cu desăvârșire. Acelaș proces se petrece și în sufletul poporului românesc când, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului trecut, sau mai devreme, începe a scoborî în masse mai mari spre Bărăgan. Problema plantațiunilor și creării de păduri în stepele noastre este una din primele probleme desbătute vreme îndelungată și cu multă stăruință în trecut. Spre cinstea lui — poporul român din primele zile ale anexării Dobrogei, — este *pe deplin pregătit spre a voì cu o mare hotărâre* să creeze păduri în partea Dobrogei lipsită de această podoabă a naturii. Silvicultorii din Nancy, în plin apogeu al prestigiului lor, susțin ferm această idee. Dintre oamenii de Stat, Mihail Kogălniceanu, care se legase puternic de noua provincie, dă un deosebit impuls lucrărilor de împădurire; rudimentul de organizație silvică din Dobrogea primește la 1885 din Italia (dela o casă din Milano sau Torino, după o informație dela d-l Grigorescu), cinci mii de kgr. de sământă de salcâm spre a se procedà imediat la lucrări de împădurire. Cu câțiva ani mai înainte, cu pueți scoși din pădurile Babadagului, se încercase a se face plantațiuni în apropierea Constanței. Relevăm aceste fapte spre a pune în lumină — spre cinstea poporului român și îndeosebi a unei generații de pioneri din trecut — hotărârea și optimismul, cu care aceasta purcedeà la o operă, ale cărei greutăți nu le puteà bănuì.

Istoria lucrărilor de împădurire artificială în Dobrogea până la 1906 a fost scrisă de d-l Rusescu și mai cu seamă de d-l B. N. Pretorian, care a și condus lucrările în epoca celei mai intensive munci. Noi nu vom relevà acì decât faptele capitale din istoria sbuciumată a acestor lucrări.

Prin art. 23 din Legea din 3 Aprilie 1882, privitoare la regularea proprietății imobiliare în Dobrogea, se prevede, între altele, că «acolo unde nu se află pădure, se va alege și cedà gratuit o întindere de pământ echivalentă — adică maximum un ha. de locuință — pe care locuitorii vor fi obligați, prin administrație, să o planteze sub direcția agenților silvici ai Statului, cari le va pune la dispoziție și sământa necesară». După delimitarea perimetrelor comunale — o suprafață de 20.075 hectare în regiunea stepelor — se purcede între 1886—1888 la împădurirea unei porțiuni din acestea prin semănături directe cu salcâm, oțetar și stejar. Asemenea lucrări în Dobrogea fac și azi fiasco și, ca atare, «rezultatul a fost nul». Prin legea din 20 Maiu 1893, se modifică art. 23 și 24 din vechea lege din 1882, întărindu-se măsurile de constrângere a populației locale pentru prestarea muncii necesare lucrărilor de împădurire, creindu-se putința de a se comasà, în anumite centre, porțiunile parcelate anterior fiecărei comune pentru împădurire și îndrumându-se formarea unui fond de rezervă pentru lucrările de împădurire prin arendarea perimetrelor până în momentul împăduririlor. In virtutea acestei legi se încep lucrările de comasare, care sunt îngreunate sau chiar refăcute, din pricină că terenul disponibil deveneà din ce în ce mai cerut de colonizările și împroprietăririle făcute până la 1906, dată la care există deja constituite în Dobrogea 7 perimetre, la care lucrările de împădurire sunt în curs. In tabloul No. 11 se vede și situația acestor perimetre la începutul anului 1906. După această dată, nu numai că nu se mai fac noui comasări, dar se pierde chiar o parte din suprafața vechilor perimetre, până ce, prin legea publicată în «Monitorul Oficial»

No. 9 din 1910 se trec în proprietatea Statului, fără nici un drept de despăgubire toate terenurile rezervate pentru împădurire prin art. 23 din legea din 1882, neparcelate până la acea dată.

Lucrările de împădurire în stil, pe care-l putem numì mare, pentru împrejurările noastre, încep după facerea primelor comasări, la 1900. Se întocmesc planurile perimetrelor, se fac la fiecare perimetru construcțiuni pentru ușurarea administrației, se numește personal de pază și personal special pentru executarea lucrărilor, al căror animator erà acum d-l B. N. Pretorian. Lucrările se urmăresc după un program, cu multă stăruință, dar și cu multe greutăți tehnice și administrative. De epoca celor mai intense lucrări de împădurire este legat numele lui V. Vlasie. La 1907 lucrările de împădurire se pun sub conducerea unui agent special, d-l Iuliu Moldovan, însărcinat numai cu conceperea și executarea lor, până ce, după 1911, lucrările se trec din nou în competința exclusivă a șefului regiunii, ajutat de personalul special pentru asemenea lucrări.

Este interesant să remarcăm că, deja din 1907—1908, față cu experiențele costisitoare și puțin încurajatoare făcute până la acea dată, optimismul cu care se pornise la lucru începe a scădeà treptat. Incercările de a se procedà la desfundarea radicală a terenului de împădurit, efectuate numai la perimetrul Cara-Omer în 1909 și 1910 pe o suprafață de 437 ha., se părăsesc ca fiind foarte costisitoare. In tabloul anexat se arată suprafețele, care se puteau socotì ca împădurite până la 1911. Cu un tempo redus, cu mai multă știință, dar cu mai puțină convingere se continuă lucrările de împădurire până la războiu, în timpul căruia o parte din plantațiile făcute se exploatează, sau se degradează prin pășunat, sau prin neîngrijire la timp. După războiu lucrările se reiau în 1919 și, cu o deosebită intensitate, din 1924 sub impulsul actualei administrații a Casei Pădurilor. Se plantează astfel dela 1923—1928 o suprafață de 359 ha. și se completează lucrările pe 109 ha., ceeace înseamnă foarte mult pentru condițiile foarte dificile, în care se lucrează în Dobrogea.

Tabloul No. 11 arată situația lucrărilor de împădurire la diferitele perimetre în diferite epoci.

TABLOUL No. 11

Situația Perimetrelor de Impădurire din Dobrogea.

Numele perimetrului	1906		1911	După războiu 1924—1928		1928			Observațiuni
	Suprafața perimetrului	Plantat	Plantat și reușit	Plantat	Completat	Suprafața perimetrului	Platant până azi	Rest de plantat	
	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	
Cara-Omer	1.348	321	540	133	9	928	743	178	*La Hagilar:* Păd. naturală 40 ha. Islaz 274 ha. Canton 4,3 ha.
Cara-Murat	258	64	102	84	52	258	238	20	
Hasancea	140	131	91	—	—	140	110	30	
Hagilar	476	27	69	36	6	660	222	119	*La Comarova* Improductiv 82.45 ha., sub cultură 194 ha., baltă 100 ha., Canton 5.91 ha.
Murfatlar	362	12	95	36	28	420	202	168	
Comarova	306	8	89	70	7	758	375	—	
Tuzla	105	10	35	—	—	—	—	—	
Total . .	2.995	573	1.021	359	109	2964	1890	515	

O reuşită foarte frumoasă arată recentele lucrări de împădurire cu salcâm pe locurile desfundate cu plugul cu aburi în epoca 1909—1910.

Lucrările de împădurire artificială, începute cu mult optimism curând după anexarea provinciei, s'au făcut cu foarte mari sforțări și mari sacrificii, care cinstesc generația care le-a făcut. Rezultatele obținute până acum sunt însă de natură a temperà optimismul inițial. Experiența a dovedit la noi, ca și în stepele Rusiei, sau în preria americană, că crearea de păduri trainice și rentabile acì este o operă temerară. Lucrările nu se pot continuà acì decât după un moment de reculegere, de sistematizare a rezultatelor şi experienței costisitoare de până acum.

Prin folosirea rezultatelor dobândite de știința silvică în ultimii ani și mai cu seamă de pedologie, *cu o foarte bună organizare locală* se pot continuà lucrările pe o scară mai mică şi numai cu titlul de încercare. Numai după această epocă de reculegere se poate hotărî dacă, în ce măsură și cu ce condițiuni se pot continuà lucrările. Până atunci se poate lucrà foarte intens la plantația satelor vechi sau a celor noui de coloniști, întrucât tehnica acestor lucrări este simplă, reușita foarte ușoară, arborele foarte dorit şi de mare preț. Aceasta este numai o chestiune de organizare, în care Camerele Agricole, Prefecturile, dar mai cu seamă Administrația Casei Pădurilor, pot jucà un mare rol. In ce privește lucrările de împădurire, totul depinde de o singură condițiune, care până acum nu a fost realizată complet: alegerea omului, care să aibă sau să i se mijlocească o adâncă cunoaștere a condițiunilor de vegetație ale stepei și care, ani dearândul, larg și direct susținut de organele superioare administrative, să se ocupe exclusiv numai cu sistematizarea rezultatelor obținute și cu noui încercări. După cum ştiinţa agricolă americană a elaborat aşà zisul «dry farming», agricultura terenurilor uscate, fundamental deosebită de agricultura clasică, născută în terenurile umede din centrul Europei, tot astfel, acest om bine ales și larg susținut poate elaborà ceeace am puteà numì «dry forestry», adică silvicultura ținuturilor secetoase care, după câte ştim deja până acum, trebuie să difere de silvicultura clasică, născută în centrul Europei. Și astfel experiența noastră din Dobrogea, ca și cea din Bărăgan, nu va fi un bun pierdut, iar poporul român își va împlinì o datorie față de civilizație.

ÎNCHEERE

Evoluția economiei forestiere și starea acesteia într'un anumit ținut, la un moment dat al evoluției istorice, este icoana geniului civilizator al unui popor. In alte mâini economia forestieră a Dobrogei în timpul ultimei jumătăți de veac ar fi avut un curs cu totul diferit de cel pe care l-a avut. In grija unui popor, cu vechi tradiții forestiere, cu puternice resurse științifice, economice și administrative, pădurile Dobrogei ar fi fost astăzi, din toate punctele de vedere, într'o stare mult mai înfloritoare. Din contră, sub stăpânirea unui popor fără un simț forestier, fără prevedere, care ar fi lăsat pădurile la bunul plac al unei democrații precoce și rău înțelese, ele ar fi fost azi o ruină, sau în mare parte — nici atât. In ambele cazuri extreme starea pădurilor ar fi reflectat geniul organizator și administrativ al poporului respectiv. Intre aceste două extreme, poporul român, cu toate greutățile pe care a avut să le întâmpine

în epoca foarte sbuciumată a formației sale în stat modern, a urmat, în ce privește economia forestieră a Dobrogei, o cale foarte apropiată de cea pe care ar fi urmat-o un popor civilizat. Poporul român a știut, cu o luptă uriașă, să instaureze ideea forestieră în Dobrogea și să salveze pădurile acestei provincii dela peire, să le păstreze, să le îndrepte pe calea cea bună, să pregătească și să ușureze generației viitoare drumul spre binele pădurilor și al întregii Dobroge. Nu au lipsit greșelile, nu lipsesc nici relele, ce trebuesc îndreptate pe viitor, dar generația din jumătatea de veac scursă — spre cinstea întregului popor român — s'a sacrificat pentru pădurile Dobrogei.

IZVOARE: Informații verbale dela d-nii Petre Grigorescu, fost silvicultor în Dobrogea, în primii ani după anexare; Inginer inspector silvic B. N. Pretorian, fost șef de ocol în Dobrogea, (Isaccea, 1885) și apoi șeful regiunii silvice Constanța (1889—1912); Inginer inspector silvic I. Em. Balaban, fost șef de ocol (Enișenlia 1897), șeful regiunii silvice Bazargic (1913) și Director regional silvic la Constanța (1924—1928).

PETERS: Grundlinien der Geographie u. Geologie von Dobrodscha, Wien, 1867.

BURADA T. TEODOR: O călătorie în Dobrogea, Iași, 1880.

CHIHAIA P. IOAN: Pădurile Dobrogei, «Revista Științifică», Anul X, 12 și 13, 1879.

P. GRIGORESCU, silvicultor: Volumul I, din «Chestiuni Dobrogene», Pădurile Dobrogei, Constanța, Tipografia D. Nicolaescu, 1907. Publicat și în «Revista Pădurilor», anii 1894 și 1895.

D. R. RUSESCU, silvicultor șef: Chestiunea împăduririlor artificiale în România, lucrare premiată de Academia Română, București, 1906.

B. M. PRETORIAN, inspector silvic: Impădurirea terenurilor cedate satelor din Dobrogea, București, 1906.

P. ENCULESCU: Analele Institutului Geologic al României: Zonele de vegetație forestieră ale României, București, 1923.

ARTICOLE DIN «REVISTA PĂDURILOR»: Marin Petrescu (1890); D. Boiarolu (1890); Marin Petrescu (1892, pag. 11 și pag. 36); I. Pitscheak (1897); Ordinul Ministerului de Domenii No. 44748/87 și No. 50228/89 către circonscripția silvică Tulcea (1899); Petre Antonescu (1912) și G. Condrea (1915).

LUCRĂRI OFICIALE: Statistica pădurilor din 1907 și 1922; etc.

PESCĂRIILE DOBROGENE

DE

ALEXANDRU DAIA

Inspector technic în Administrația Generală a Pescăriilor

Pescăriile Statului se întind pe o suprafață de aproximativ 1.200.000 ha., ocupând toate apele și terenurile inundabile din lunca și Delta Dunării, lacurile litorale maritime și, în plus, marea teritorială și internațională, până unde pescuitul se poate face cu folos.

Din această suprafață, peste 450.000 de ha. revin regiunilor care încercuesc Dobrogea într'un lanț aproape neîntrerupt de ape curgătoare și lacuri dulci sau sărate. Delta Dunării ocupă o suprafață de circa 430.000 ha. în care se cuprind luciurile de apă pescuibile, stufăriile, grindurile și plaurul după cum urmează:

a) Suprafața grindurilor, cu pășuni, păduri, culturi, sate-cherhanale	54.895	ha.
b) Bălți, luminișuri de apă, gârle	108.000	»
c) Stuf fixat	195.105	»
d) Plaur plutitor	72.000	»
Total. . .	430.000	»

Se vede dar, din acest tablou că luminișurile de apă au o suprafață de 108.000 ha. în care intră și marile lacuri teritoriale (Razim, Dranov, Babadag) cu apoape 90.000 ha.

Restul de 20.000 ha., până la 450.000 ha. cât se socotesc pentru Dobrogea, îl formează lacurile litorale dela nord de capul Midia, Tașaulul, Siut Ghiolul, Tăbăcăria, Mangalia, etc. și bălțile din dreapta Dunării, Seimenii, Lățimea, Crapina, Somova, etc.

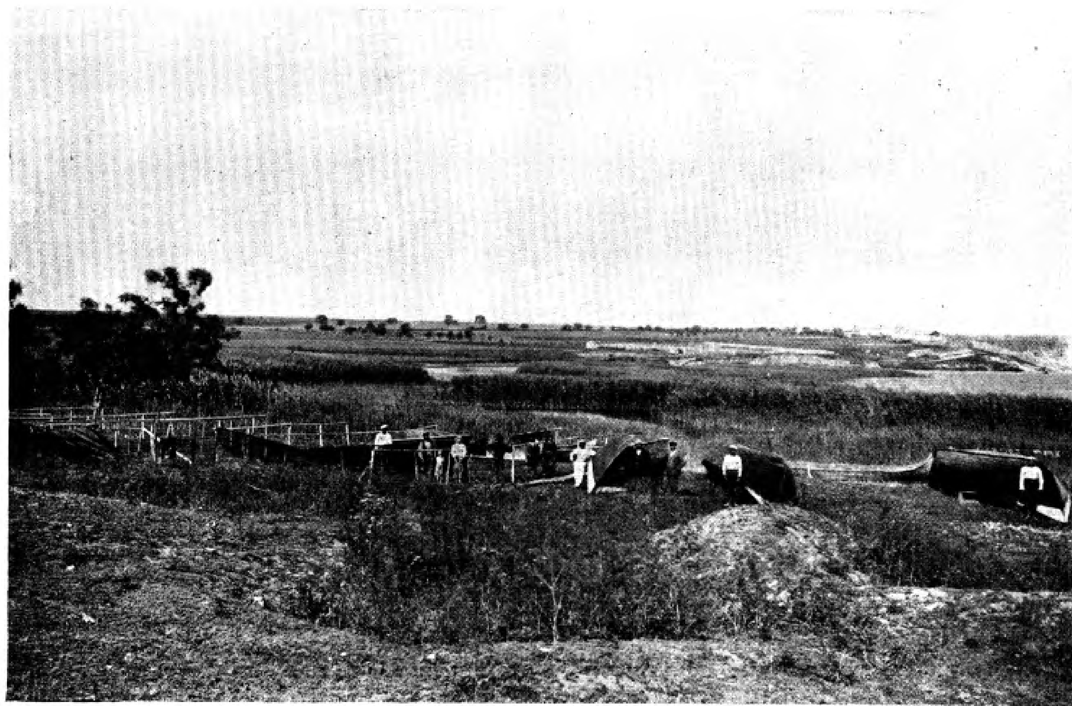
Pescuitul la gurile Dunării și pe lacurile litorale a fost întotdeauna o mare bogăție pentru popoarele care au trecut prin aceste locuri. Lăsând la o parte timpurile preistorice, ale căror urme s'au găsit în lunca Dunării și în care se vede că locuitorii de atunci făceau pescuitul pentru hrana lor, și venind la timpurile mai nouă decând avem urme scrise, putem afirmà că pescuitul în Dobrogea a fost un pescuit industrial, care făceà bogăția popoarelor de atunci.

Primii cari se folosesc de bogăția pe care o dă pescuitul sunt Grecii. Cetățile grecești presărate pe tot litoralul mării și dealungul Dunării până dincolo de Axipoli (Hinog), au fost cetăți în care comerțul de pește sta alături de comerțul de cereale pe care acestea îl făceau cu Arhipelagul. Caracteristică este situația cetății Istriopolis (Histria, Caranasuf). La ocuparea Scyției mici de oștile romane, Histria nu erà supusă nici unei vămi, fiindcă toate cetățile grecești erau de sine stătătoare.

Romanii aduceau însă, odată cu administrația lor militară și dreptul regalian al statului de a percepe, prin vămi, taxe dela toți supușii pe cari legiunile îi apărau de

barbari. Histria fusese și ea pusă la taxe. Iată însă că prin anii 43—49 d. Cr. Hristienii cer prin solii lor, lui Flavius Sabinus, Guvernatorul Moesiei, scutirea de vamă. Acesta le răspunde într'o scrisoare [1]) că: «deşì vama Dunării *portorium ripae* (Thracia), se întinde până la mare și cu toate că orașul vostru este așà de departe de gurile fluviului (Dunărea N. A.), totuș, deoarece și solii voștri mi-au afirmat cu tărie și Asiaticus prefectul mi-a spus, că aproape singurul venit al orașului e acela dela peștele sărat, am crezut de cuviință că trebuie, după datina voastră veche, să vă păstrați, fără a plătì vreo vamă, atât libertatea de a pescuì pe gura Peuce (Gura

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 112. Năvoade și dube pescărești pe țărmul lacului Mamaia, jud. Constanța.

Sft. Gheorghe), cât și voia de a vă aduce lemnul de facle după trebuința fiecăruia».

Aproape singurul venit al orașului erà acela din pește și cu toate că, după obiceiul grecesc, orașul nu aveà dreptul la mai mult decât «decima piscium», adică 1/10 din producția de pește, totuș Hristia erà cea mai bogată și mai luxoasă dintre cetățile din Pont. Deacì se poate vedeà ce producție frumoasă de pește puteà da apele Dobrogei în acel timp.

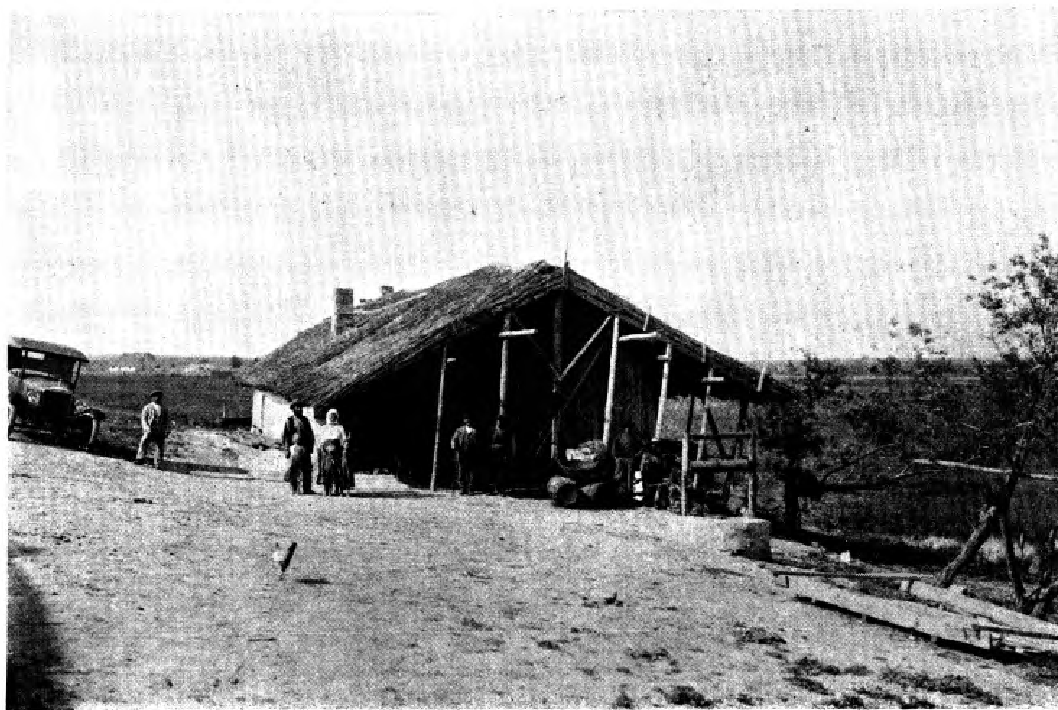
Bineînțeles că o astfel de bogăție se părăgineà odată cu schimbările repezi ce se întâmplau în timpul năvălirii barbarilor. Numai în veacul al VII-lea, năvălind Slavii, popor mai apropiat pescuitului, bogăția aceasta fu iar exploatată, fără însă să putem admite că exploatarea puteà fi industrială datorită felului de viață al năvălitorilor.

[1]) V. Pârvan, *Histria IV*, a descoperit și descifrat inscripția scrisă grecește a scrisorii.

In veacul al IX și al XI apar știri despre pescarii români dela Dunăre, cari se mențin până când gurile Dunării și Dobrogea intră în stăpânirea Statelor românești, iar pescuitul erà curat românesc.

Ocupația turcească a Dobrogei schimbă aproape completamente caracterul etnografic al acestei provincii; totuş balta rămâne, dacă nu din punct de vedere politic cel puțin etnografic, în patrimoniul Românilor.

Diferiți călători vorbesc cu mult entuziasm de pescăriile dela Gurile Dunării «où ils font leur plus grande pêsche» cum spunea «le sieur Edouard Brown», în 1674.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 113. O mică «cherhana» la Palazul-Mic, pe țărmul lacului Mamaia.

In secolul al XIX, pescăriile în Dobrogea, dealungul Dunării, în Deltă și pe lacurile litorale supravegheate de un agă și mai mulți bulibași, cari încasau arenzile și taxele din peşte, aparțineau în întregime Imperiului turcesc. Bine înțeles că desele răsboaie cu Rușii și ocupațiile succesive ale acestora n'au fost favorabile desvoltării pescuitului, deoarece masse întregi de populație se dislocau odată cu plecarea sau venirea unei armate-

La luarea în stăpânire a Dobrogei de Români, pescăriile erau aproape părăsite. Mulți Turci, cari se ocupau cu pescuitul, fugiseră. Arendășiile turcești nu mai existau și singura grije a Statului român, după ocuparea Dobrogei, a fost să-și valorifice drepturile sale asupra pescăriilor care aparținuseră Statului turc și pe care, din lipsă de alt sistem de exploatare, a înțeles să le arendeze în aceleași condițiuni ca și înainte de această dată.

Nu se cunoaşte care erà producția pescăriilor din Dobrogea în timpul și înainte de arendășie, deoarece nici o statistică nu ținea în evidență peștele prins. Veniturile din arendări erau de 400.000 lei aur.

La 1895 Statul începe să exploateze în regie bălţile din Dobrogea, secţia 5 şi 6, adică bălţile din dreapta Dunării aparţinând Domeniului Brăila şi bălţile din Delta Dunării.

Ca urmare a luării în regie de Stat a bălţilor din Dobrogea, veniturile Statului se măresc din primii ani, iar pescarilor li se îmbunătăţeşte soarta prin condiţiuni mai bune de muncă. Astfel, la încasările totale de 1.699.614 lei aur, Statul încasează lei 415.371, iar pescarii 1.284.043 lei aur.

TABLOU

de producţia bălţilor din Dobrogea dela 1895 până la 1927 | **Tabloul veniturilor pescăriilor Statului din Dobrogea 1895—1927**

Anul	Cantitatea	Scrumbii bucăţi	Diverse bucăţi	Incasări		Partea Statului		Partea Pescarului	
				Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1895/96	7.363.345	522.545	—	1.699.614	38	415.371	19	1.284.043	19
1896/97	9.979.003	959.844	1.910	2.418.208	79	597.655	04	1.820.553	75
1897/98	11.710.941	1.382.807	—	2.183.885	40	513.232	58	1.670.652	32
1898/99	11.245.376	147.481	—	2.318.617	77	622.570	29	1.696.047	48
1899/900	12.780.180	—	—	3.936.111	41	998.870	64	2.940.240	77
1900/901	10.305.728	1.175.898	455	3.093.483	91	1.114.944	81	1.978.539	10
1901/902	12.654.309	876.363	9.331	3.559.038	01	1.419.801	42	2.139.236	59
1902/903	12.354.570	1.449.175	4.327	3.955.705	32	1.606.495	96	2.349.209	36
1903/904	9.326.011	1.344.225	40.161	3.868.691	71	1.602.929	83	2.265.762	88
1904/905	8.750.951	3.167.358	99.180	3.698.579	08	1.536.302	29	2.162.276	79
1905/906	8.662.951	1.527.817	153.245	3.867.010	86	1.657.592	22	2 209.418	64
1906/907	9.155.217	1.699.187	75.559	3.766.488	08	1 625.980	78	2.140.507	30
1907/908	18.079.637	3.720.276	63.523	6.183.444	67	2.540.936	68	3.642.507	99
1908/909	16.323.167	3.179.641	168.371	6.687.908	40	2.975.182	95	3.712.726	45
1909/910	13.822.286	3.258.330	151.954	6.395.178	95	3.221.318	90	3.173.860	—
1910/911	10.174.141	1.314.845	92.775	4.702.704	18	2.068.709	25	2.634.034	93
1911/912	11.457.687	1.296.962	248.517	6.612.260	70	2.946.515	85	3.665.748	85
1912/193	9.515.770	2.047.120	313.753	6.587.165	06	2.805.514	86	3.781.650	20
1913/914	10.650.779	1.650.605	244.766	5.874.084	45	2.545.963	35	3.329.121	10
1914/915	9.675.690	2.191.556	358.236	4.074.637	38	1.733.744	70	2.340.892	68
1915/916	11.564.465	1.544.370	1.072.367	4.933.784	27	2.069.709	66	2.864.074	65
[1]) 1919	8.426.464	—	—	36.070.334	85	10.872.631	20	25.197.703	65
1920	7.604.370	—	—	29.234.943	50	9.804.850	20	19.430.093	30
1921	10.338.606	—	—	39.904.734	55	11.667.488	65	28.237.245	90
1922	7.336.417	—	—	39.071.326	55	11.145.554	80	27.925.771	75
1923	11.461.168	—	—	111.447.594	70	35.579.282	18	77.868.312	52
1924	14.487.287	—	—	134.647.080	10	39.559.335	70	95.087.744	40
1925	10.310.285	—	—	107.812.654	10	31.687.730	35	76.124.923	75
1926	7.156.287	—	—	93.129.809	65	28.675.293	10	64.454.516	55
1927	9.700.718	—	—	167.828.852	05	51.787.407	90	116.041 444	15
1928	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Dela anul 1919 şi până în prezent, bucăţile s'au trecut în kilograme.

Incasările atât pentru Stat, cât și pentru pescari merg crescând până în preajma răsboiului. Producția, cu excepția anilor răi, acuză și ea o creștere de 30—50% din cantitatea pescuită în primii doi ani ai regiei de Stat.

Din tablourile alăturate se poate vedeà producția bălților din Dobrogea dela 1895 până la 1927 inclusiv și veniturile pescăriilor din Dobrogea pe acelaș period de timp.

De reținut este că, după 1914, în tablourile alăturate intră și Dobrogea nouă cu o producție care variază dela 10—20% din cantitatea înregistrată.

Buna stare a pescarilor vânători se traduce printr'o mărire a populației satelor

Fig. 114. Cherhanaua de la Oltina. «Fologlob-Constanța».

pescărești. Nu posedăm statisticele demografice de după răsboiu. Insă, dacă luăm o perioadă de 5 ani dela 1899 la 1904 și privim statistica demografică, vedem că în unele sate creșterea populației a fost de 27% (Caraorman), iar la Jurilofca, unde pescuitul în aceà epocă încă nu ajunsese la desvoltarea pe care a luat-o după 1906, când s'a construit Canalul Regele Carol I, creșterea populației arată și acì 9%.

Iată și tabloul celor mai însemnate localități cu creșterea populației dela 1899 la 1904.

	1899		1904	Creșterea la %
Jurilofca	2.112	loc.	2.304	9%
Sarichioi	2.300	»	2.585	12%
Sfiștovca	1.104	»	1.167	6%
Satu Nou (Pardina)	1.079	»	1.313	21%
Satul Nou (Sulina)	1.158	»	1.177	2%

27*

	1899		1904	Creşterea la $^0/_0$
Morughiol (cu Dunăvăţul de Sus şi Jos)	1.582	»	1.764	11%
Sf. Gheorghe	901	»	956	6%
Caraorman	1.003	»	1.271	27%
Văcăreni	2.175	»	2.303	6%
Carcaliu	2.113	»	2.606	23%

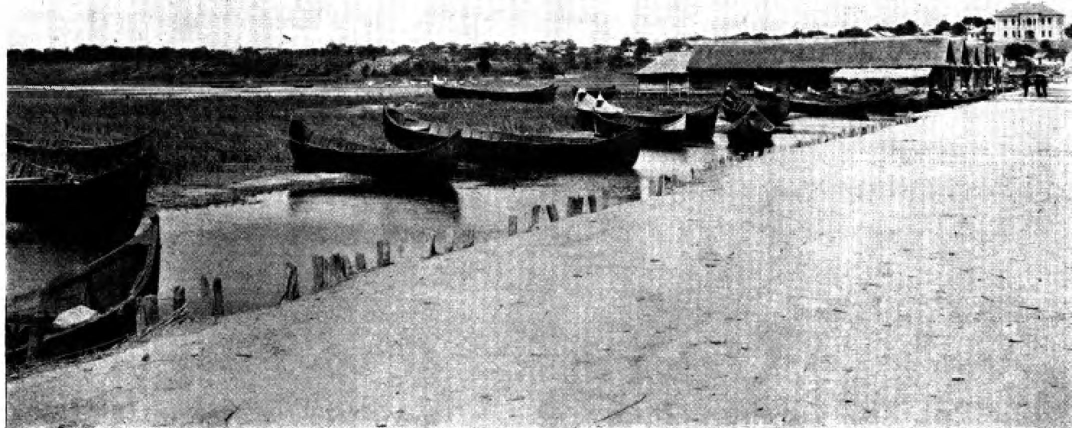

Fig. 115. Vedere din portul pescăresc Jurilofca. *«Fotoglob Constanţa».*

ÎMBUNĂTĂŢIRI ADUSE DE SERVICIUL PESCĂRIILOR, APELOR DIN DOBROGEA

Este dela sine înţeles, că arendările, cu toate obligaţiile din contract, nu puteau să aducă îmbunătăţiri mari apelor din Dobrogea, aşà cum un serviciu de Stat aveà putinţa să aducă.

Primele lucrări au fost: înzestrarea bălţilor cu cherhanale noui, încăpătoare şi higenice, — construirea de agenţii şi întreţinerea curentă a gârlelor de alimentare ale bălţilor cum s'a făcut cu Ciulineţul la Crapina, Dunavăţul pentru Razim, cu gârlele de alimentare ale lacurilor dintre Caraorman şi Mare, de la Morughiol-Cruglig, Obretin, etc.

In 1906 se construeşte, rectificându-se şi Dunavăţul pe o distanţă de 23 de km., Canalul Regele Carol I, destinat să îndulcească apa din Razim, care se sărase în urma împotmolirii Dunavăţului. Rezultatul a fost uimitor, deoarece dela producţia de 34.000 kgr., Razimul cu lacurile dimprejur a ajuns la o producţie de 1.735.000 kgr. peşte, din care 365.000 numai şalău, adică peşte de lux.

In 1913 erà gata și Canalul Regina Elisabeta, în lungime de 7 km., care leagă Razimul cu lacul Babadag, care prezentà acelaș fenomen de concentrare în vase ca și Razimul înainte de săparea Canalului Regele Carol.

Un alt canal, Principele Ferdinand, este isprăvit în 1914, și leagă Dunărea cu Dranovul prin Cerneț, care la rândul lui este dragat, ca și comunicația lui la Razim, gârla Dranov aducând noui îmbunătățiri pescuitului din această regiune.

Prin toate aceste lucrări se redà pescuitului o suprafață de aproape 90.000 ha. — de ape. Răsboiul întrerupe orice lucrare.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 116. Gura dinspre Mamaia a canalului Mamaia—Tașaul.

Mai târziu, când noua organizare de Stat a României-Mari începe să simtă tot mai mult necesitatea alimentării cu pește, lucrările de ameliorare reîncep.

Intre 1925—1927 se construește Canalul de beton, acoperit, dintre Mamaia și Tașaul, pentru ca acesta din urmă împreună cu Gargalâcul, având suprafața de circa 5.000 ha. să fie readuse la starea lor normală.

Seceta din 1917 a secat aceste lacuri, dând loc la o concentrare a salinității, pe care pârâul Casimcea, al cărui debit a fost prea mic în anii de secetă ce au urmat, nu au mai putut-o normalizà

Odată cu construirea canalului Mamaia Tașaul, se ridică la Tăbăcărie, lângă Constanța și clădirea unui laborator hidrobiologic, pentru studiul pescuitului maritim.

Lucrările de ameliorare se continuă în 1926 și în alte părți ale Deltei, începându-se un nou canal, dela Caciatina spre mare. Anul acesta Jurilofca va aveà un port de pescari bine apărat de vânturi și împotmolire prin construcția unui al doilea dig, pe lângă digul mai vechiu existent. Studii s'au făcut și lucrările vor începe chiar anul acesta pentru săparea a încă 65 km. de canal, în triunghiul Sf. Gheorghe și triunghiul Sulinei din Delta Dunării.

PESCUITUL ÎN MARE

Incă din 1926, dela crearea laboratorului hydrobiologic dela Tăbăcărie, studiile asupra pescuitului în Marea Neagră dincolo de marea teritorială, conchideau la necesitatea și la putința de desvoltare a unui pescuit în largul mării.

Ca urmare acestor studii făcute concomitent de Direcția Pescăriilor și, un an mai târziu, de inițiativa particulară, se înființează în 1927 prima societate de pescuit la mare care și începe activitatea, atât pentru pescuitul de fund cât și pentru pescuitul de suprafață, înarmând mai multe vase cu mașini, cu motor și cu pânze.

Alte două societăți s'au constituit tot în vederea desvoltării pescuitului maritim. In felul acesta, Marea Neagră va intrà și ea, de acì înainte, cu un procent mai însemnat în producția de pește a Dobrogei.

Este darul pe care pescăriile îl aduc la picioarele Dobrogei în al 50-lea an dela alipirea ei la patria mamă.

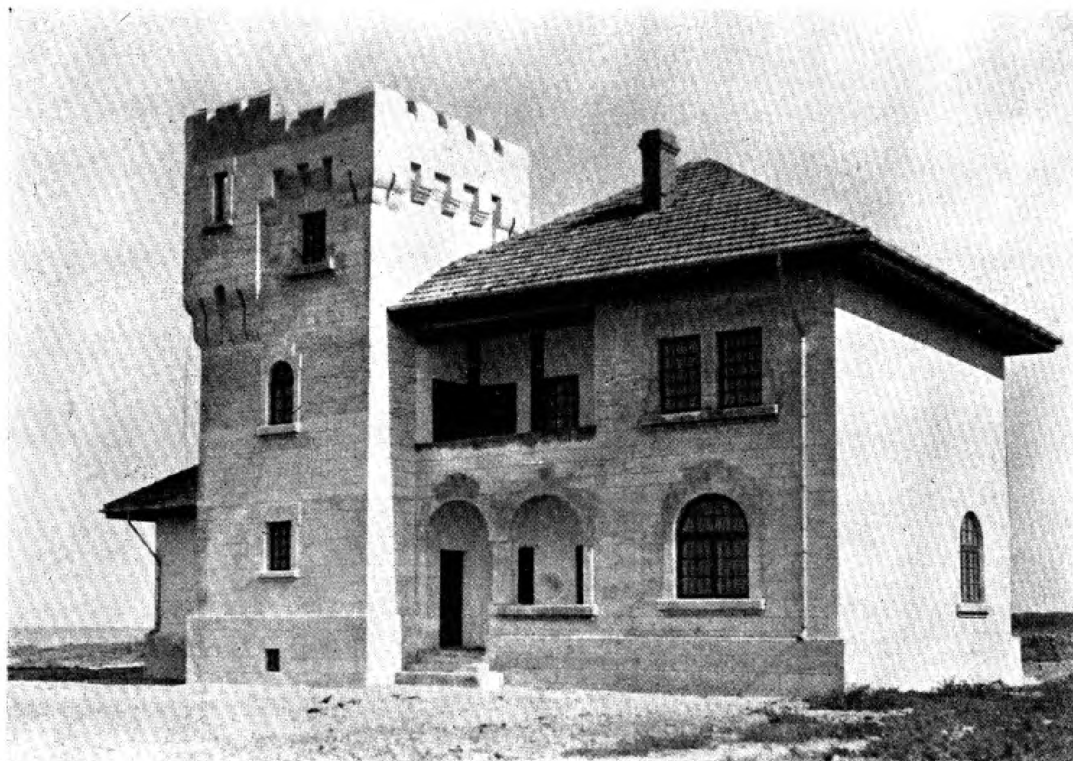

Fig. 117, Institutul hidro-biologic, Constanța. «Foto. A. Daia».

Fig. 118. Palatul Pescăriilor din Jurilofca. «Foto Col. Von Spiess».

Fig. 119. Un pescar controlându-şi plăşile de scrumbii, «Foto A. Daia».

LUCRĂRI TECHNICE PENTRU VALORIFICAREA PESCĂRIILOR DOBROGENE

DE

ION G. VIDRAŞCU

Inginer Inspector General

Profesor la Şcoala Politechnică din Bucureşti

Delta Dunării este cea mai întinsă suprafaţă de apă dulce a ţării; cu toate acestea a avut şi are cea mai slabă producţie de peşte.

Luxurianta vegetaţie de trestie şi de plante acuatice, care creşte şi se desvoltă acì, toamna cade şi începe a se descompune în apă, pe care o viţiază, consumându-i oxigenul şi încărcând-o cu gazuri de baltă, rău mirositoare şi incapabile de a puteà întreţine vieaţa animală. Pentru aceste motive vedem cum imense suprafeţe de bălţi sunt cu totul neproductive în peşte.

Din cauza pantei generale longitudinale foarte slabă a Deltei, apa viţiată stagnează acolo, mai cu seamă că cordonul litoral, fiind mult mai ridicat, formând un fel de dig natural dinspre Mare, împiedecă la rândul lui scurgerea şi degajarea la mare a apei viţiate.

Dintre cele 3 mari insule în care e despărţită Delta prin braţele Dunării, cea mai productivă şi mai populată este insula Letea, cuprinsă între braţele Chilia şi Sulina de o parte şi Marea dinspre Răsărit. Producţia de peşte pe hectar acì este în mediu de 36 kilograme pe an.

Insula întreţine un mare număr de vite, are culturi agricole şi frumoase grădini de arbori fructiferi şi leguminoase.

Intinderea ei este de 150.000 hectare şi este străbătută de multe gârle cari îşi iau origina în special din braţul Chilia. Această alimentare mai abundentă determină producţia mai însemnată de peşte deacì.

Când zicem producţie mai însemnată înţelegem ceva relativ la Deltă, fiindcă o baltă bună şi o regiune cu adevărat productivă ne dă 100 kilograme de peşte pe an şi pe hectar.

Insula Sft. Gheorghe dintre Sulina şi Sft. Gheorghe este mai săracă şi mai puţin populată. Dacă n'am aveà Sulina la gura Dunării, în afară de satul pescăresc Sft. Gheorghe, încolo celelalte centre populate se reduc la nişte sărăcăcioase sate. Intinderea insulei este de 110.000 hectare.

Bălţile şi apele acestei insule nu produc mai mult ca 11 kilograme de peşte pe hectar şi pe an şi încă peşte mărunt de o slabă valoare comestibilă şi comercială.

In fine, insula Dranov, care se întinde din braţul Sft. Gheorghe spre Sud până la colinele de răsărit ale Dobrogei, are împreună cu marile lacuri litorale, denumite sub numele general de Razim, o întindere de 160.000 ha., din care numai lacurile Razim cu Babadagul la un loc ocupă 85.000 hectare.

Această insulă este cea mai sărăcăcioasă și cea mai nepopulată. N'are nici un sat pe ea.

Lacurile Razim, înainte de 1906 nu produceau decât 40.000 kilograme de pește în total, ceeace dă ½ kgr. pe hectar și an. Stufăriile și celelalte lacuri ale insulei Dranov, în întindere de 80.000 hectare, nu dau nici un kilogram de pește pe hectar și pe an. Insula nu mai ofereà altă folosință cum de exemplu ar fi culturile, pășunatul și fânețurile, întrucât grindurile și locurile mai înalte sunt prea mult izolate și neaccesibile în massa de trestie, iar cele de pe litoral sunt numai dune de nisip și sărături.

Pentru punerea în valoare a Deltei Dunării,— care, putem spune că din punct de vedere științific erà aproape necunoscută, întrucât Ministerul de Domenii nu aveà nici o hartă detaliată a ei, Comisiunea Europeană neavând nici un interes de Deltă nu a studiat decât brațele Dunării, iar Statul Major al Armatei iarăș nu a pătruns în interiorul ei — erà nevoie să i se ridice *harta detaliată* din care să se vadă situația ei față de nivelul și variațiile viiturilor de ape ale Dunării, posibilitățile unei bune exploatări a ei și după care să se poată face proiectele lucrărilor hidraulice necesare.

Această lucrare a fost întreprinsă de Direcția Pescăriilor între anii 1909 și 1912 și ea cuprinde ridicările geodezice și cele topografice, hidrografia bălților, a tuturor gârlelor și canalelor, clasificarea terenurilor și a apelor cu producțiile și posibilitățile lor.

LUCRĂRILE DE CANALE

Lacurile Razim cu Babadag la un loc au fost niște golfuri ale Mării Negre, care pătrundeau în Dobrogea până la malurile pietroase din regiunea Jurilofca-Babadag. Aceste golfuri erau în legătură cu Dunărea, mai întâiu prin brațul Dunăvăț, apoi prin brațul Cerneț, prin care primeau o importantă cantitate de apă dulce.

Cu timpul, aceste golfuri s'au separat progresiv de Marea Neagră prin niște cordoane litorale de nisip, succesiv formate de nisipurile aduse de valurile mării la adăpostul Deltei Dunării, care știm că avansează necontenit în Mare.

Lacul Razim, așà izolat cum a devenit prin cordonul litoral, este și el ca o mică mare, cu valurile lui, mai periculoase chiar ca valurile mării pentru micile îmbarcațiuni și cu plajele respective formate tot după legea continuității plajelor, care domnește la malurile mărilor. In astfel de condiții și-a format și el cordoane litorale, de dimensiuni proporționate puterii și duratei valurilor lui, separându-se astfel în mai multe alte lacuri. Dintre acestea lacul Babadag s'a separat și izolat cu desăvârșire.

Cu timpul și brațele de Dunăre, Dunăvăț și Cernețul, care alimentau Razimul cu apă dulce luată din brațul Sft. Gheorghe, s'au potmolit la gurile lor dinspre Dunăre cu aluviunile aduse de fluviu, așà că aceste brațe au rămas cu totul izolate, ca niște lacuri lungi și înguste pierdute în massa de trestie, care a cotropit toată partea din deltă până la marginile lacului Razim.

In astfel de condițiuni l. Razim a rămas izolat cu apa lui sărată, ne mai putându-se alimentà decât rare ori cu apă dulce, în anii când apele mari ale Dunării se revărsau peste maluri și, pătrunzând prin masele enorme de trestie, puteau să ajungă la Razim.

La noi, se ştie, în special în regiunea Dobrogei, că evaporaţia este mult mai mare decât coloana de apă ce cade anual din ploi şi din zăpezi. Deaceea şi Razimul cu Babadag la un loc au evaporat mai multă apă decât au primit din apele meteorice la suprafaţa lor.

Ceace se evaporează însă erà suplinit prin apele de infiltraţie, care veneau din pământ prin fundul lacurilor. Ori, aceste funduri de origină marină fiind sărate, apele din pământ, care treceau prin ele, veneau sărate în lacuri, iar la evaporare părăseau sarea şi lacurile au devenit din an în an mai sărate, până când vieaţa peştilor şi a animalelor de apă a devenit imposibilă.

In această situaţie găsim lacurile Razim până la anul 1906, când, cu toată imensa lor suprafaţă de 85.000 ha., nu produceau decât 40.000 kgr. peşte de calitate inferioară pe an, ceeace revenea la mai puţin de o jumătate de kilogram de peşte pe hectar, iar în valoare nu produceau nici 50 de bani pe hectar.

* * *

Direcţia pescăriilor, în urma studiilor ştiinţifice continue, perseverente, coordonate şi detailate, şi în baza hărţilor hidrografice şi a nenumăratelor măsurători şi studii naturalistice, a conceput şi a proiectat, încă înainte de 1900, deocamdată îndulcirea lacurilor Razim şi crearea acì a unei mari şi neaşteptate bogăţii de pescărie, iar apoi valorificarea tuturor lacurilor, stufăriilor, păşunelor şi fâneţurilor întregei insule Dranov, care, după cum văzurăm, a fost cea mai pustie, cea mai săracă şi cea mai nepopulată.

Problema ce s'a tratat acì a constat din: I. Indulcirea în primul rând a lacului Razim; II. Valorificarea lacurilor Babadag şi Dranov cu crearea acì de căi navigabile şi de exploatare pescărească dela Dunăre la Jurilofca; III. Punerea în valoare a stufăriilor şi a tuturor lacurilor şi jepşelor litorale cuprinse între marginile lacului Razim şi cordonul litoral maritim.

CANALUL «REGELE CAROL I»

Prima lucrare executată acì a fost curăţirea vechiului Dunăvăţ şi legarea lui cu Dunărea printr'un canal artificial săpat cu drage speciale concepute de inginerii Direcţiei Pescăriilor. Canalul a pornit din braţul Sft. Gheorghe şi a fost săpat pe o lungime de 12 kilometri, până ce s'a ajuns cu el la albia normală a Dunăvăţului. Lărgimea lui e de 18 metri la fund, iar adâncimea de 2 metri sub nivelul Mării Negre. Cu Dunăvăţ cu tot, până la Razim, are o lungime de 28 kilometri.

Efectele miraculoase ale acestui canal s'au văzut imediat; căci, înainte de desvoltarea lui, adică înainte de 1906, lacurile Razim nu produceau, după cum am văzut, decât 40.000 kilograme de peşte anual. După deschiderea canalului, prin îndulcirea apelor lui cu apele aduse de canal din braţul Sft. Gheorghe, lacul Razim a dat şi dă în mediu 3 milioane kilograme anual de peşte de cea mai bună calitate, din care numai crap 1.735.000 kilograme, iar şalău 365.000 kilograme, faţă de 36.000 kilograme de şalău cât producea Delta Dunării întreagă. Costul lucrărilor canalului Regele Carol s'a rambursat numai din venitul pe 4 luni a lacului Razim valorificat.

CANALUL «REGINA ELISABETA»

Lacul Babadag, de 4500 hectare, un lac foarte frumos şi situat într'una din părţile cele mai pitoreşti ale Dobrogei, complet izolat, după cum am văzut, din cauza apei lui prea sărate, erà cu desăvârşire lipsit de producţie. Nu producea pe tot întinsul lui nici un kilogram de peşte.

In baza studiilor hidrografice, ce i s'au făcut, s'aîntre văzut posibilitatea valorificării lui, deşi apele lui erau de nivel cu acelea ale Razimului, din care s'ar fi putut îndulcì, în afară de oricare altăsur să serioasă de alimentare cu apă dulce. Din această cauză chiar inginerii, cari au luat parte la ridicările şi studiile ştiinţifice, erau în credinţa că o alimentare cu apă dulce a Babadagului erà imposibilă. Studiile şi observaţiunile judicioase însă au dovedit că, în lungul cordonului de nisip, care despărţeà cele 2 lacuri, în adevăr, pe vremuri de calm atmosferic sau pe vânturi slabe, apele din Babadag şi din Razim erau de nivel. Pe vremuri de furtună dinspre răsărit, apele Razimului, gonite spre apus, se ridicau în lungul cordonului faţă de ale Babadagului, gonite şi acestea iarăş spre apus. Supraînălţarea nivelului Razimului peste acela al Babadagului atingeà câteodată 60 de centimetri. De această supraînălţare m'am folosit şi, în direcţia vânturilor dominante, am proiectat şi săpat canalul «Regina Elisabeta» lung de 5 kilometri, larg de 20 metri şi adânc de 2 metri. Canalul este navigabil pentru remorcherele şi mahoanele de transportat peştele.

Pe vreme de furtună de răsărit, din cauza denivelării, se produceà un curent violent de apă dulce din Razim în Babadag; iar pe furtuni şi vânturi de apus, inversul a avut loc. După 2 ani dela inaugurarea canalului (12 Oct. 1913), prin amestecul apelor, lacul Babadag a intrat în producţie. Azi Babadagul a devenit una din cele mai frumoase şi mai productive bălţi ale ţării şi ne dă în mediu pe an câte 300.000 kilograme peşte de valoare, ceeace face câte 70 kilograme pe hectar şi an.

Canalul este prevăzut cu jetele de piatră la ambele guri, cu diguri de piatră la ochiurile libere, iar săparea şi toate lucrările lui au costat 83.000 lei, ceeace însemnează că fiecare leu cheltuit acì cu săparea acestui canal produce 3½ kilograme de peşte pe an.

CANALUL «PRINCIPELE FERDINAND»

Cele două canale pe cari le văzurăm, «Canalul Regele Carol I» şi canalul «Regina Elisabeta», deşi au avut un rezultat foarte frumos, care a dat şi a creat realmente bogăţii, acţiunea lor însă a fost îndreptată numai către suprafeţele mari de apă din marea insulă a Dranovului.

Aci însă rămâne o mare suprafaţă, peste 75.000 hectare, de trestie, în bună parte trestie plutitoare, având prin ea nenumărate ochiuri de apă, apoi o mulţime de alte bălţi mici, repartizate în lungul cordonului litoral maritim, foarte productive în peşte, însă unde domneşte o mare mortalitate, mai cu seamă vara şi toamna, pe vremurile apelor scăzute. Dacă acì, din cauza micei adâncimi a apei, mor mari cantităţi de peşte sufocat prin înfierbântarea apei puţin adânci şi stagnante, pericolul cel mai mare e că dispar în acelaş timp, din cauza lipsei de apă proaspătă sau a apei mici

înfierbântate, cantități enorme de alevini, care fac nu numai bogăția de pește a Deltei dar în bună parte pe aceea a bogățiilor din susul Dunării.

Pentru aceasta, încă dela 1911 s'a studiat și s'a proiectat o serie de canale, care să valorifice în special bălțile mici, stufăriile și grindurile insulei Dranov.

Pivotul principal al acestor canale îl formează canalul Principele Ferdinand început la 1911 și inaugurat de Maiestatea Sa Regele Carol I, însoțit de întreaga Familie Regală, în Maiu 1914.

Pe brațul Sft. Gheorghe, canalul începe la 9 kilometri mai la vale de gura canalului Regele Carol I, are 5½ kilometri săpați până la gârla Cernețului, iar deacì apele proaspete ale Dunării sunt conduse mai departe prin gârla Cerneț, prin ghiolul Dranovului și prin gârla Dranovului în lacul Razim.

Canalul total, dela Dunăre la Razim, are lungime de 28 chilometri. Pe porțiunea lui artificială e săpat cu 20 metri lărgime și cu adâncime de 2 metri sub nivelul Mării Negre.

El este drumul navigabil principal pentru vapoarele pescărești care circulă dela Galați la Jurilofca.

In 1926 s'a început a se săpà și ramura de canal care să traverseze dela Vest către SE grindul Dranovului, cu menirea de a împrăștià prin mijlocul massei de trestie apă proaspătă de Dunăre, de a alimentà toate lacurile și jepșile litorale, de a înpiedecà mortalitatea peștelui și a alevinilor acì, de a înlesnì exploatarea fânețurilor și a pășunatului din grindurile inferioare ale insulei Dranov, de a evacuà la mare apele vițiate, de a înlesnì circulația pescarilor, de a facilità stabilirea și instalarea zăvoadelor de prins morun, nisetru și în special scrumbiile de Dunăre din bogata baie a Dranovului, la sud de gura Sft. Gheorghe. Ramura aceasta a fost săpată în 1926 pe 4 kilometri lungime, când, din motive neprielnice, săparea acestui canal a fost sistată.

LUCRĂRILE PROIECTATE ÎN DELTA DUNĂRII

Pentru punerea în valoare a Deltei Dunării și sporul producției ei s'a stabilit, cu mult înaintea răsboiului, un program științific și economic al lucrărilor, prin care s'a prevăzut a se pune în primul rând în valoare regiunile cele mai neproductive cum au fost insula Dranov cu marile lacuri litorale.

In al doilea rând, au fost prevăzute a se executà lucrările de canalizări ale insulei Sft. Gheorghe; iar în al treilea rând, s'au proiectat canalizările și îndiguirile din insula Letea, care erà cea mai productivă din toate.

Indeplinirea acestui program erà și în strânsă legătură cu rentabilitatea lucrărilor, care creează repede bogății tocmai acolo unde astfel de bogății nu există.

LACURILE TĂBĂCĂRIEI ȘI TAȘAUL

Dintre lacurile litorale din Jud. Constanța, două, lacul Tăbăcăriei dela Nordul orașului Constanța, lângă Anadolchioi, și Tașaul cu Gargalâc la un loc prezentau un deosebit interes:

Lacul Tăbăcăriei, de o îndindere de 90 hectare, din cauza scăderii și a infectării, devenise cu totul neproductiv.

Lacul Tașaul, alimentat mai înainte de părâul Casimcea, era productiv în pește pe 50% din întinderea lui.

Din cauză însă că în lungul Casimcei s'au instalat multe roți de grădinării pentru cultura zarzavaturilor, debitul acestui pârâu se epuizează mai înainte de a ajunge la lac și lacul, lipsit astfel de alimentare, a secat, s'a sărat enorm și a fost deci cu desăvârșire scos din producție.

S'a profitat de prezența lacului Mamaia, care, situat între cele două lacuri neproductive de mai sus și fiind bine alimentat cu puternice izvoare de apă dulce, are nivelul său de apă mai ridicat cu 1,80 m. în mediu peste nivelul Mării Negre și atunci, printr'un singur canal, deschis prin dunele de nisip din dosul băilor Mamaia, s'a alimentat cu apă dulce lacul Tăbăcăriei, care, la rândul lui, printr'un alt mic canal, care traversează șoseaua Constanța băile Mamaia, este pus în legătură și cu Marea Neagră.

Cu modul acestea, prin lacul Tăbăcăriei s'a stabilit un mic curent de apă dulce din Mamaia la Marea Neagră. Lacul Tăbăcăriei a fost pus imediat în valoare, producând azi în mediu pe an câte 2 până la 2½ vagoane de crap dela ¾ la 2 kilograme fiecare, ceeace dă pe hectar și an o producție de 280 kilograme, sau un venit pe hectar de 8400 lei.

Astfel de venituri nu se obțin nici dela cele mai bune terenuri agricole, mai cu seamă că cheltuelile de producție și întreținere ale lacului sunt cu totul neînsemnate.

Intre anii 1924 și 1927 s'a proiectat și construit de către Direcția Generală a Serviciului Hidrologic un canal de beton, de un metru diametru, prin care să se alimenteze, prin urmare să se puie în valoare lacul Tașaul cu Gargalâcul la un loc, de o întindere de 3000 hectare. Sursa de apă dulce este tot lacul Mamaia, iar canalul nostru, care o pornește dela moara hidraulică din satul Mamaia și până în lacul Tașaul, are o lungime de 5 kilometri și e prevăzut cu 10 puțuri de inspecție. Luarea de apă din Mamaia e controlată de o vană de fier. La proiectarea canalului s'a avut în vedere ca lacul Tașaul să fie umplut cu apă dulce până la nivelul Mării în decurs de 2—3 ani. Nu se puteà comptà pe o alimentare mai vie din cauza lipsei de debit corespunzător al Mamaei. Canalul a fost pus în funcțiune la 28 August 1927 și dejà peștele și-a făcut apariția în Tașaul.

INSTITUTUL HIDROBIOLOGIC

Odată cu construcția canalului Mamaia-Tașaul s'a pus bazele Institutului Hidrobiologic dela Constanța, pentru care s'a și construit o clădire la Tăbăcărie pentru cercetările științifice, care să fie baza pescuitului la larg în Marea Neagră.

EVOLUȚIA CĂILOR FERATE ÎN DOBROGEA DELA 1877 PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE, DIN PUNCT DE VEDERE CONSTRUCTIV

DE

GEORGE C. MĂINESCU

Inginer-Șef

Șeful diviziei de Construcții de Căi Ferate din Dobrogea

Dela 1877 până în zilele noastre s'au realizat progrese enorme, în ceeace privește căile de comunicație în general, în *Dobrogea*.

Grație plămânului redobândit după o înstrăinare de peste 500 de ani și treptat cu progresele științei, țara s'a putut desvoltà cu mai multă ușurință, iar în ceeace privește Dobrogea, astăzi posedă mijloace de comunicație terestre, fluviale, maritime și chiar aeriene, cu care poate rivalizà cu alte multe state occidentale.

La epoca din 1877, *în ceeace privește șoselele*, nu existau decât porțiuni din șoseaua Constanța—Tulcea și Tulcea—Isaccea, rudimentar împietruite. Singurele poduri de șosea existente în toată provincia erau cel dela coada lacului Babadag, construit încă din 1869 peste balta Toprac-Chiopru, iar, la Megidia gara erà unită cu orașul prin șoseaua prevăzută cu podul «Said-Pașa», construit de acel guvernator peste balta Carasu. Mai existau oareșicare începuturi de șosele pe lângă orașele Măcin, Hârșova și Megidia pe lungimi de câțiva km.

Astăzi posedăm aproximativ: 1.200 km. șosele naționale, 180 km. șosele județene, 800 km. șosele vicinale, împreună cu cele din Cadrilater, care a fost anexat Dobrogei în anul 1913.

Patria mamă nu posedà *o flotă fluvială sau maritimă propriu zisă.*

In ceeace privește căile ferate, pe acele vremuri, în Dobrogea nu se găseà decât una singură de 60 km. lungime, dela Cerna-Voda-Port la Küstenge (Constanța-oraș).

Concesiunea construcției acestei linii fusese cerută și obținută de o companie engleză, în anul 1858, dela guvernul otoman. Linia s'a terminat în anul 1860.

Aprovizionarea și transporturile cu harabalele sau trăsurile între Cerna-Voda și Constanța, pe lângă că erà prea înceată, dar erà foarte periculoasă din cauza deselor bande de hoți. Inainte de construcția acestei linii, rescumpărată apoi de guvernul român în anul 1884, apele Dunării se revărsau până la Mircea-Vodă și chiar Murfatlar, știut fiind că, la Mircea-Vodă în special, cota terenului natural pe valea Carasu este cu 5—6 m. sub nivelul apelor extraordinare ale Dunării la Cerna-Voda. Apele erau așà de mari pe timpuri înaintașe acelor vremuri, că permiteau navigația corăbiilor sau caicelor, care veneau chiar până la Murfatlar.

Pentru a face posibilă construcţia liniei, Englezii au construit digul din portul Cerna-Voda, dig existent, atât de util şi astăzi când apele Dunării vin mari.

Aceasta erà situaţia căilor de comunicaţie la 1877 când s'a anexat Dobrogea patriei mame.

România, după răsboiul independenţei, cotropită de tot felul de cerinţe şi greutăţi financiare şi în special politice, nu a avut posibilitatea să dea o desvoltare imediată construcţiei căilor ferate în Dobrogea.

Epoca de desvoltare a acestor căi începe după 13 ani dela anexiune, în anul 1890, odată cu construcţia podului «Regele Carol I» peste Dunăre.

De atunci până în zilele noastre, s'au construit următoarele căi ferate:

1. Feteşti—Cerna-Voda—Saligny.
2. Saligny—Constanţa şi Palas—Constanţa-Port.
3. Constanţa-Port—Canara.
4. Linia Oborul de vite la Anadolchioi.
5. » magaziilor de cereale cu ramificaţiile ei.
6. » Constanţa—Mamaia şi acum în urmă prelungită până la Mamaia Sat.
7. Linia Megidia—Babadag.
8. Mircea-Vodă şi apoi Megidia—Bazargic—Novobotievo.
9. Constanţa—Carmen-Silva, cu ramura Eforie—Techirghiol-Sat.
10. Linia îngustă Hamamgia—Altân Tepe.

Tot dela aceà epocă s'au mai studiat şi întocmit proiecte pentru următoarele căi ferate, a căror construcţie nu aşteaptă decât fondurile necesare.

1. Linia Babadag—Tulcea.
2. » Hârşova—Carol I—Constanţa.
3. » Bazargic—Ghelengic—Balcic.
4. » Hamamgia—Jurilofca.

In cele ce urmează, voiu face o expunere succintă a fiecăreia din liniile construite şi studiate, fără a intrà în detalii, timpul şi spaţiul acordat ne permiţându-mi expuneri complete.

I. LINII FERATE CONSTRUITE

1. *Linia Feteşti—Cerna-Voda—Saligny*

Un istoric complet al împrejurărilor, care au condus la construcţia podului Regele Carol I peste Dunăre şi a liniei Feteşti—Cerna-Voda—Saligny, a fost expus în mod magistral de savantul nostru profesor dela Şcoala Politehnică, d-l inginer inspector general Ioan Ionescu, în buletinul Societăţii Politehnice din Decemvrie 1925, cu ocazia împlinirii a 40 ani de serviciu a marelui nostru inginer dispărut Anghel Saligny, autorul celei mai monumentale lucrări de poduri din Europa până la anul 1890. Despre această linie a mai scris în acelaş buletin, în anul inaugurării liniei, 1895, mult regretatul inginer inspector general Ştefan Ghiorghiu, sub a cărui conducere, ca şef de Divizie, s'au început lucrările liniei Saligny—Constanţa.

In descrierea acestei linii, ne vom servì de unele din datele acelui articol din 1895.

Linia Feteşti—Saligny, împreună cu toate lucrările de artă, are o lungime de 25 km. şi 716 metri coprinşi între km. 146 + 500 (Staţia Feteşti) şi km. 172 + 216 (axa staţiei Saligny). A fost începută în anul 1890 şi inaugurată la 14/26 Septemvrie 1895. Raza minimă este de 400 m., iar rampa maximă de 10%.

Pe acestă linie sunt construite cele mai mari lucrări de artă ce au legat pentru vecie Dobrogea cu ţara mamă, lucrări monumentale, care au stârnit admiraţia întregii omeniri: este vorba de podul peste Borcea, Viaductul peste Baltă şi cel mai măreţ pod, «Regele Carol I», peste Dunăre.

D-l profesor Ioan Ionescu, în articolele sale evidenţiază această faimă prin aprecierile câtorva din savanţii tehnicieni din străinătate, precum urmează:

G. Mehrtens în istoricul podurilor metalice spune:

«Unter den Europäischen Brücken ist die eingleisige Czernavoda-Brücke der Linie Bukarest—Constantza, *geschichtlich die bedeutendste*».

D-l I. A. L. Wadell spune în monumentala sa operă, Bridge Engineering:

«Next there comes the Cernavoda Bridge over the Danube in Romania...

«Althought the bridge may see old to the trained eyes of american engineers its appearance ist not altogheter unplaising, because the perfect symetry of its entire layout is quite striking asis shown in the cut».

In scrisoarea primită în anul 1920 de d-l profesor Ioan Ionescu dela d-l Paul Séjourné, inspector general de Poduri şi Şosele şi profesor la şcoala naţională de Poduri şi Şosele din Paris, între altele se spune:

«Je suis très sensible à l'hommage que vous avez bien voulu me faire de votre jolie et fort intéressante brochure sur les remarquables ponts roumains, étudiés, construits ou consolidés par M. l'Inspecteur Général Saligny, durant sa longue et belle carière».

«J'ai été vivement impressionné par l'apparente légéreté, le caractère esthéti-
«que et les dispositions rationelles de ses ouvrages».

«Mon attention a été surtout retenue par le magnifique pont de Cernavoda,
«qui est toujours très justement considéré comme l'un des ouvrages les plus remar-
«quables de l'Europe».

«Ses excellentes dispositions techniques ont, d'ailleurs, heureusement empêché
«sa destructions complécte en 1916 et permis ainsi sa restauration rapide».

«Il fait le plus grand honneur a l'eminent ingenieur qui l'a conçu, M. l'Inspecteur général Saligny».

In descrierea impresiunilor ce i le-a lăsat podul «Regele Carol I», între altele, d-l Louis Olivier, fost Director al revistei *Revue générale des sciences*, spune:

«Vers 5½ h. du soir, nous aperçumes dans le lointain une légère dentele tendue comme une frêle écharpe au-dessus du fleuve; nous approchíons de Cernavoda et du Pont Carol I-er, traversé en chemin de fer le jour de notre arrivée en Roumanie. Tous les excursionistes se pressèrent à l'avant du navire, attendant que la merveille fut bien en vue et, quand le navire se trouva sur le point de s'engager sous le monument, un cri sorti de toutes les poitrines vint dire au célèbre ingénieur, alors refugié a l'arrière du Yacht, l'universelle admiration».

In «România pitorească», neuitatul nostru poet A. Vlahuţă îşi exprimă admiraţia pentru această capo-d'operă în termeni sublimi.

Podul peste Borcea are o lungime de 420 m., împărţită în trei deschideri egale de câte 140 m. Inălţimea liberă la apele mari până la suprastructura podului, s'a fixat la 12 metri. Pilele sunt de zidărie de piatră cu mortar de ciment şi s'au fundat la o adâncime de 28 m. sub etiaj. Suprastructura metalică este formată din o grindă consolă, având o parte centrală de 140 m. şi 2 console de 50 metri, precum şi două grinzi semiparabolice de câte 90 metri lungime fiecare.

Acest pod se racordează cu rambleul de pe malul stâng al Borcei prin un viaduct de 150 m. lungime, împărţit în trei deschideri egale cu grinzi metalice. Cu rambleul

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 120. Podul «Regele Carol I» de peste Dunăre, la Cernavoda.

din baltă se racordează prin un alt viaduct cu grinzi metalice în lungime de 400 m., împărţit în 8 deschideri.

Debitul Borcei s'a evaluat la 6.000 m. c. în timpul creşterii apelor extraordinare, aşà că timpul a probat că podul cu viaducturile sale sunt suficiente pentru scurgerea acestui volum de apă.

Grinzile viaducturilor sunt cu membruri paralele cu calea la partea superioară.

Podul peste Borcea a fost executat complet de casele Gaertner şi Creusot. Viaducturile, ca fundaţii, au fost executate de D. F. Ozinga, societate olandeză; zidăriile de D. Gratzoski, iar partea metalică de societatea John Cockerill din Belgia.

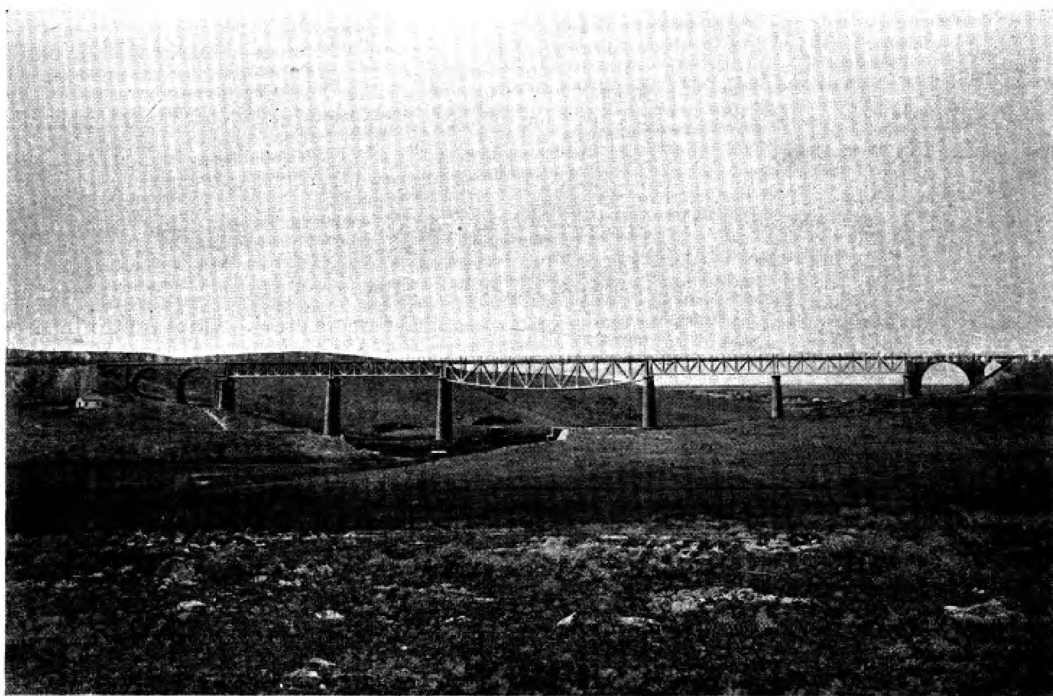
Viaducul peste baltă. Debitul apelor mari, ce curg prin baltă în timpul apelor extraordinare, s'a socotit la 6.000 m. c. pe secundă.

Pentru scurgerea acestui volum, s'a construit în mijlocul Bălţei un viaduct cu 34 deschideri de câte 42,80 m. cu o lungime totală de 1.455,20 m.

Inălţimea liberă, dela apele mari până la suprastructură, este de 2,80 m. Suprastructura metalică este executată din grinzi Schwedler, de câte 42 m. lungime şi înălţime de 5.60 m.

Fundaţiile s'au executat de casa olandeză Ozinga, zidăriile de inginer Dimitrie C. Iarca, iar grinzile metalice s'au executat şi montat de Societatea Belgiană Cockerill.

Podul «Regele Carol I» este compus din o deschidere centrală de 190 metri, cea mai

«*Fotoglob-Constanţa*».

Fig. 121. Podul de cale ferată de peste valea Casimcei.

mare ce se realizase la aceà dată în Europa şi alte 4 deschideri de câte 140 metri. Intrarea pe pod se face prin un viaduct în rampă de 10%, compus din 15 deschideri a câte 60 metri.

Rampa viaductului a fost dictată de necesitatea, ca să se câştige sub podul propriu zis o înălţime de 30 metri deasupra apelor celor mai mari ale Dunării, cerută de Marile Puteri ale Europei, pentru a puteà trece vasele cu catartele cele mai înalte.

Pilele sunt de zidărie de piatră cu mortar de ciment. Fundaţiile executate cu aer comprimat, s'au stabilit la o adâncime de 28,50 m. sub etiaj. Grinzile metalice la viaduct sunt grinzi independente, cu membrurile paralele, având calea la partea superioară. Fundaţiile acestui viaduct au fost executate de întreprinderea F. K. Ozinga, zidăriile de întreprinderea Rottenberg et Comp., iar tablierele metalice de societatea Cockerill.

La podul «Regele Carol I» grinzile metalice centrale sunt grinzi console de câte 240 metri, având fiecare o parte centrală de 140 m. şi câte două console de câte 50 metri. Celelalte trei grinzi sunt semiparabolice, de câte 90 metri lungime fiecare. Inălţimea grinzilor console este de:

32 metri la montanţi în dreptul pilelor
17 » » » » mijlocul grinzii
9 » » » » la extremităţile consolelor.

Inălţimea unei grinzi semi-parabolice este de:

13 metri la mijlocul grinzii
9 » » extremităţi.

Distanţa între grinzi variază între 6,50 şi 9 metri. Calea e la partea inferioară, iar la grinzile viaducului la partea superioară.

Fundaţiile, zidăriile şi grinzile metalice la podul peste Dunăre s'au executat de Compania Fives-Lille.

Din cele expuse se vede că lungimea totală de poduri, construite pentru trecerea luncii Dunării este de 4.087,95 metri, adică *cea mai lungă pentru podurile metalice*, după cum spune G. Mehrtens.

Servindu-mă de datele d-lui profesor inginer inspector general Ioan Ionescu, cantităţile executate pentru completa terminare a tuturor lucrărilor de pe linia Feteşti—Saligny între anii 1890—1896 sunt:

Terasamente	2.950.000	m. c.
Zidării	110.207	» »
Pereuri	66.000	» »
Ferărie	16.823	tone
Piloţi 9.259 bucăţi cu o înfigere totală de	98.688	m. l.

Costul total al lucrărilor a fost:

Podul peste Dunăre	Lei	9.928.838
Podul peste Borcea.	»	3.834.217
Viaductele	»	5.605.752
Terasamente, pereuri	»	5.876.410
Cale, staţiuni, etc.	»	9.754.783
Total Lei. . . .		35.000.000

Această sumă, exprimată în hârtia monedă de azi, ar revenì la 35.000.000×40 coeficient = 1.400.000.000 lei, ceeace ar revenì la costul pe kilometru, în moneda de azi: 1.400.000.000: 25 km. 716 metri = 54.441.500 lei.

Toate proiectele acestor grandioase lucrări de artă au fost elaborate de inginerii români dela serviciul liniei Feteşti—Cerna-Voda—Saligny de sub conducerea marelui nostru inginer Anghel Saligny.

Se ştie că, în anul 1916, tablierele metalice ale podului peste Borcea au fost dis-
avatruse, iar parte din tablierele viaductului peste Baltă şi a podului Regele Carol I
riate de către trupele româno-ruse în retragere, lăsându-se căile ferate din

Dobrogea complet izolate de cele din vechiul regat. Administraţia militară germană ocupantă a hotărât ridicarea întregului material metalic al grinzilor vechiului pod peste Borcea, transportarea în Germania, executarea altor grinzi nouă şi repararea celor avariate la viaductul peste Baltă şi la podul «Regele Carol I». Aceste lucrări au fost încredinţate fabricii de maşini *Augsburg Nürenberg A. G. Uzinele Gustavsburg* din Germania, fabrică căreia mai târziu, în anul 1923, i s'a încredinţat de către guvernul român executarea şi montarea tablierelor metalice ale viaductului Casimcea de pe linia Megidia—Tulcea.

2. *Linia Saligny—Constanța și Palas—Constanța-Port*

Racordarea liniei ferate Feteşti—Cerna-Voda cu linia engleză tocmai la Saligny, km. 172+216 dela Bucureşti, a fost dictată de necesitatea de a se aveà sub podul Regele Carol I înălţimea minimă de 30 m. deasupra nivelului apelor mari ale Dunării pentru trecerea corăbiilor cu catargele cele mai înalte. Odată construită şi dată exploatării linia Feteşti—Cerna-Voda—Saligny, baloanele de oxigen cu care se hrănià plămânul României, *Dobrogea anexată și înzdrăvenită*, trebuiau să dispară; după însănătoşire trebuià să-şi ea avântul cu paşi repezi spre progres.

Făcută legătura cu ţara mumă, linia engleză devenià absolut insuficientă pentru desvoltarea şi exportul viitor. In adevăr, o linie de 60 km., extrem de sinuoasă, cu 120 curbe cu raze mici, cu cote de nivel care o ţineau mai multe luni din an sub apă în timpul inundaţiilor, nu mai puteà să fie destinată a face faţă cerinţelor viitoare. Timpul a justificat în totul prezumţiunile: graţie legăturii cu România din stânga Dunării, prin portul Constanţa s'au exportat în anul 1913: petrol în valoare de 104 milioane lei, adică 9/10 din exportul total al petrolului din România, iar cereale în valoare de 62,500 milioane lei, adică 1/7 din totalul cerealelor exportate din România; în total un export de circa 140 milioane lei anual, care conduce la concluzia, că această desvoltare se datoreşte numai legăturilor cu patria mamă.

Acelaş lucru se poate dovedì şi pe calea desvoltării industriale a Dobrogei.

D-l Em. M. Brancovici, în broşura d-sale atât de patriotică din 1920 intitulată: «*Dobrogea*», *Un răspuns* «*Uniunei scriitorilor, savanţilor şi artiştilor bulgari*», ne dă prilejul a cità concluziunile d-sale atât de fireşti în această chestiune:

«Dobrogea nu puteà să ajungă la o asemenea prosperitate comercială şi indus-
«trială, decât legată fiind de România,—precum invers, această provincie, de-ar fi fost
«să treacă sub stăpânirea bulgărească, şi-ar fi pierdut complet această importanţă
«comercială şi industrială, care ar fi fost redusă la un caracter cu totul local, căci po-
«ziţia geografică a Dobrogei faţă de Bulgaria, este de aşa natură, că aceasta din urmă
«nu puteà constituì, în nici un fel, un «Hinterland» pentru porturile dobrogene nici
«de pe Marea Neagră şi nici măcar pentru cele de pe Dunăre».

Revenim la partea tehnică a construcţiei liniei Saligny—Constanţa-Oraş şi Palas—Constanţa-Port.

Terasamentele pentru cale simplă şi zidăriile de fundaţie pentru podurile de cale dublă, coprinse între km. 172+216 (Staţia Saligny) şi km. 226+760 (Staţia Constanţa-Oraş), au fost începute în anul 1897 de Serviciul D. sub conducerea decedatului inginer inspector general Ştefan Ghiorghiu ca şef de Divizie, având ca şef

de secţie pe porţiunea Saligny—Murfatlar pe d-l ing. V. Christescu, iar restul de linie dela Murfatlar la Constanţa, condus personal de d-sa, având ca asistent pe actualul director general al Căilor Ferate, d-l inginer N. Teodorescu.

Ştefan Ghiorghiu, fiind mutat în servicul Central la Bucureşti în Octomvrie 1898, lucrările au fost conduse de răposatul inginer Pâslă, venit dela construcţia staţiei Râmnicu-Sărat, la care luase parte activă şi marele bărbat de Stat I. I. C. Brătianu în calitatea de inginer la Stat.

Lucrările au continuat cu multă activitate până în anul 1900, când, din cauza lipsei de fonduri, au fost suspendate, iar inginerul Pâslă însărcinat cu conducerea Portului Constanţa.

In anul 1904 se reiau lucrările de către Serviciul D. sub conducerea d-lui ing. inspector general Petre Zahariade, având ca şef al Diviziei liniei pe d-l ing.-şef Mihail Rădulescu, sub care s'au executat terasamentele pentru cale dublă, podurile şi o parte din clădiri în staţiuni. Lucrările acestei Divizii, ulterior partea dintre Murfatlar şi Constanţa, au fost încredinţate d-lui ing. P. P. Pereţ, actualmente ing.-inspector general şi f. Director G-l al C. C. F. Paralel cu lucrările liniei Saligny—Constanţa-Oraş, s'au construit şi lucrările pentru linia Palaş—Constanţa-Port împreună cu tunelul, lucrări începute ca studii de inginerul şef Ştefan Ghiorghiu, continuate şi terminate ca construcţie sub direcţia inginerului-şef I. Pâslă în calitate de Director al portului Constanţa.

In anul 1909, d-l ing.-şef Mihail Rădulescu trece la serviciul Lucrărilor Noi în calitate de şef al Diviziei liniei Megidia—Tulcea, iar ca şef al Diviziei liniei Saligny—Constanţa din partea Serviciului D., este numit d-l ing.-şef Brukner Victor, sub conducerea căruia s'a executat dublarea liniei, s'a completat tot restul de lucrări şi centralizări şi s'a sporit staţia Cernavoda cu varianta de cale ferată actuală.

Lucrările au fost gata în anul 1912.

Linia astfel construită cu cale normală, dublă, cu şine tip 40 şi cu staţiile centralizate, are rază minimă 495,70 m., şi rampă maximă $10^0/_{00}$ în afară de ramura ce scoboară dela Palas în port prin tunel, care are o pantă de $17^0/_{00}$ şi $18^0/_{00}$ şi cu raze minime de 250 m. numai în port. Spre oraş avem pantă de $20^0/_{00}$ numai pe 90 metri.

Cu modul acesta linia engleză a fost complet desfiinţată, rămânând numai ramura dela Saligny către Cernavoda-Port.

Pe toată această linie avem 57 de poduri, podeţe şi pasage superioare sau inferioare şi 9 staţiuni şi halte, adică: Mircea Vodă (km. 180 + 051), Megidia (km. 190 + 461,35), Dorobanţu (km. 198 + 932), Murfatlar (km. 207 + 360), Valul lui Traian (km. 214 + 715), Pallas (km. 221 + 405), halta Medea (km. 222 + 925), Constanţa-Oraş (km. 226 + 760) şi Constanţa-Port (km. 227 + 250).

Costul acestei linii duble, pe lungimea de 54 km. şi 544 m., la care se mai adaugă lungimea liniei Palas de 5 km. şi 845 m., sau în total 54 km. 544 + 5 km. 845 m. = 60 km. 389 m., inclusiv costul tunelului pentru cale dublă pe lungime de 500 m. ar fi:

Linia pe 60 km. 389 m. a 8 mil. kilometru	480 milioane
Tunelul 500 m. à 250.000 lei m. l.	125 »
Total lei	605 milioane

In timpul răsboiului mondial 1916—1918, trupele de ocupaţiune germano-bulgare au demontat întreagă linia a doua dela dublarea liniei Cernavoda—Constanţa, iar materialul de cale rezultat, cu şine tip 40, parte l-au transportat în Bulgaria, iar o parte mică au întrebuinţat-o pentru completarea pozei liniei Megidia—Hamamgia, pe unele părţi din porţiunea de linie Istria (Caranasuf) km. 63 + 000, până în staţia Hamamgia km. 83 + 300.

Pe o lungime de maximum 2 kilometri, au întrebuinţat asemenea şine şi la construcţia liniei ferate înguste, ecartament 0,60 m., Hamamgia—Altân Tepe.

Cerinţele Statului fiind prea multiple şi costisitoare, nu s'a putut nici până azi să se redubleze linia Cernavoda—Constanţa, de care se simte atât de mare nevoie.

3. *Linia Constanţa-Port — Canara*

Infiinţată în timpul construcţiei portului, astăzi are o lungime totală de 21 km. A servit şi serveşte interesele portului. Plătindu-se unele taxe tarifare speciale, pot obţine concesia şi alte autorităţi, societăţile şi chiar particularii, de a circulà cu trenuri pe această linie pentru transporturi de material pietros din cariera Canara.

Costul aproximativ al acestei linii, astăzi, ar fi:

21 km. × 5.500.000 lei = 115.500.000 lei.

4. *Linia Oborul de vite dela Anadolchioi*

Are o lungime de 5 km. şi este construită mai mult în scopul de a deservì depozitul de armăsari dela Anadolchioi, renumit prin organizarea de alergări anuale şi expoziţia crescătorilor de cai.

Acele alergări cu premii provoacă un mare stimulent printre crescătorii de cai dobrogeni.

Costul aproximativ azi ar fi:

5 km. × 5.000.000 lei = 25.000.000 lei.

5. *Linia magaziilor de cereale cu ramificaţiile ei*

Scopul construirii lor îl indică chiar titlul. Au o lungime aproximativă de 3 km. şi ar costà azi:

3 km. × 4.000.000 lei = 12.000.000 lei.

6. *Linia Constanţa — Mamaia*

Merge prin centrul oraşului, dealungul bulevardului Regina Maria până la Mamaia-băi, cu o lungime de 8 km. şi 100 m.

Graţie gustului fin al Reginei noastre Maria, care a apreciat îndeajuns frumoasa noastră plaje dela Mamaia, ce se întinde până la Capul Midia pe o lungime de 14 km.

construind palatele regale dela Mamaia-băi, această linie a dobândit o importanţă mare.

Organele C. F. R. prin Regimentul 1 Căi Ferate, actualmente chiar modifică traseul acestei linii, făcându-i poză în apropiere de trotuarul de pe partea stângă a bulevardului şi scoborând-o, cât ţine oraşul, la nivelul străzii, prevăzând-o peste tot, pe porţiunea din oraş, cu contraşine.

Câmpul de aviaţie dela Mamaia-sat a contribuit şi el ca această linie să devină de o importanţă şi mai mare.

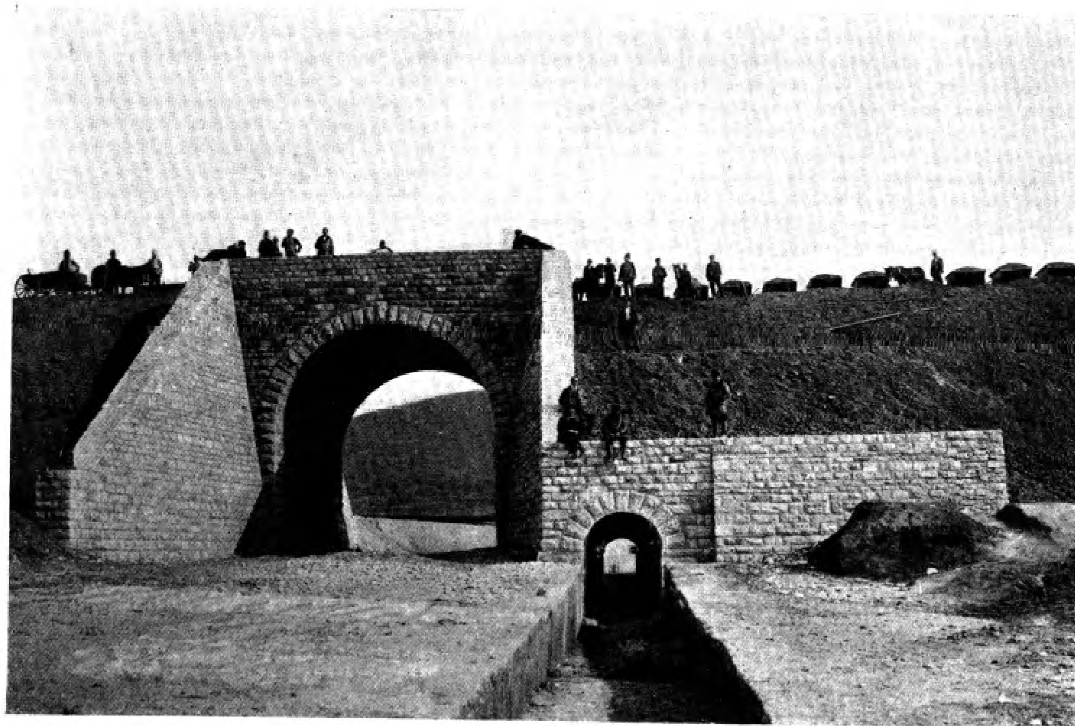

Fig. 122. Pod pe linia ferată Hamamgia-Babadag, între km. 103—104.

In adevăr, Ministerul de Răsboiu, prin Reg. 1 Căi Ferate, a prelungit chiar în acest an această linie pe încă circa 7 km., până la câmpul de aviaţie dela Mamaia-sat.

Astfel fiind, această linie are astăzi o lungime de 15 km.

Deşì până în acest an serveà numai în timpul sezonului de băi, având-se în vedere desvoltarea mare ce a luat Mamaia prin îndemnul şi exemplul dat de Familia Regală, cum şi prin situaţia geografică a câmpului de aviaţie, linia aceasta are viitor.

De sigur că, în viitor, vom aveà această linie în circulaţie pe tot timpul anului, mai ales că oraşul s'a desvoltat foarte mult în aceà parte.

Costul aproximativ al acestei linii astăzi ar fi:

15 km. × 5.000.000 = 75.000.000 lei.

7. *Linia Megidia — Babadag*

Linia Megidia—Babadag, km. 0+000—km. 104+200 reprezintă 72% linie construită din lungimea totală de 145 km. de construit între Megidia și Tulcea.

Primele studii, pornind dela Constanța la Tulcea, au fost făcute în anii 1897—98 de șeful de Divizie ing.-șef Ștefan Ghiorghiu, având ca asistenți pe d-nii inginer N. Teodorescu, actualmente Director General al Căilor Ferate și ing. C. Răileanu, actualul secretar general al Ministerului de Comunicații. Datorită unor împrejurări

Fig. 123. Pod de cale ferată pe linia Megidia-Babadag, la km. 86

vitrege favorizate de criză, acele studii au rămas în cartoane. Abià în anul 1909, sub conducerea d-lui ing.-șef Mihail Rădulescu, ca șef de Divizie, având ca șef de secție pe inginer Al. Mateescu și asistenți pe ing. I. Roman, Cezar Orășeanu, George C. Măinescu și conductor decedat în răsboiu I. Bogdan, se reiau studiile, luându-se ca punct de plecare stația Dorobanțu, trecând pe lângă satul Chiostel pe valea Hagi-Cabul.

Ajunși cu traseul în apropiere de Câșla lui Golea de pe aceà vale, intervențiile politice au făcut să părăsim acel traseu, iar la 10 Februarie 1910 s'a bătut primul țăruș în stația Megidia pentru studiile și construcția actualei linii, la care, înainte de răsboiu, s'au perindat o serie de 19 ingineri și 3 conductori, dintre cari, după răsboiu, am rămas eu singur continuator, secondat de alți colegi noui.

Studiile complete până la Tulcea, cu mai multe variante, s'au terminat în anul 1914.

Paralel cu studiile, s'au început lucrările de construcţie dela Megidia, chiar în primăvara anului 1911, pe porţiunea Megidia—Ester km. 0 + 000—km. 35 + 000, şi apoi în anul 1912 până la Cogealac la km. 55 + 400.

Lucrările de construcţie au mers mulţumitor până în anul 1913, când, votându-se creditele pentru executarea urgentă a liniei Mircea Vodă—Bazargic (devenită în urmă Megidia—Bazargic), lucrările, deşi nu au încetat, n'au mai continuat cu acelaş elan şi stăruinţă — atenţiunea tuturor fiind îndreptată spre o legătură de cale ferată cu Orientul prin Bazargic, profitându-se de faptul că, dela Bazargic la noua frontieră Novobotievo (azi devenită Boteni), câştigasem o porţiune de cale ferată de 16 km., care erà extremitatea liniei ferate bulgare Devna-Dobrici (Bazargic).

In intervalul de timp dela 10 Octomvrie 1913, data începerii studiilor liniei Bazargic—Mircea Vodă şi până în iarna anului 1914, la Crăciun, se reuşeşte a se deschide circulaţia linia Mircea Vodă—Bazargic pe 114 km. şi linia Megidia—Tulcea până la Ester, pe o lungime de 35 km., iar pe porţiunea dintre Ester şi Cogealac, pe o lungime de 20 km., se termină aproape complet terasamentele şi lucrările de artă în afară de Viaductul Mare dela Casimcea (lângă cătunul Şeremet) dela Gura Dobrogei.

Abià în primăvara anului 1916 se reîncepe cu foarte mare activitate, construcţia completă a liniei între Ester, km. 35 + 000—Hamamgia km. 83 + 300, cum şi construcţia tunelului dela Cataloi de 950 metri, la 7 kilometri pe şosea departe de Tulcea, sau la km. 139 + 000 pe calea ferată dela Megidia, departe de staţia Tulcea pe traseu cu 10 km. şi 500 metri.

Tot în anul 1916 se dă în întreprindere executarea terasamentelor în staţiunea Tulcea şi pe o porţiune de câţiva kilometri din Tulcea spre Megidia. Răsboiul mondial ne sileşte a părăsì complet lucrările în Octomvrie 1916, lăsând linia completă şi circulabilă până în staţia Istria (fostă Caranasuf) km. 63 + 000, iar deacì până în staţia Hamamgia, având terminate aproape complet terasamentele, podurile şi o parte din clădiri. In ceeace priveşte lucrările dela Tulcea, n'au apucat să fie începute. Tunelul dela Cataloi a fost zidit în interior prin 2 puţuri intermediare pe o lungime de 75 metri şi s'au executat cunetele de înaintare dela ambele capete pe o lungime totală aproximativă de 200 metri.

La revenirea noastră în Dobrogea, la finele lui 1918, am găsit linia Ester—Hamamgia completată, dela Istria (Caranasuf) — cu materialele din depozitele noastre, cu caracter provizor, ca poză, balastare, poduri şi chiar clădiri, — până la Hamamgia; iar alimentările cu apă şi clădirile, complet devastate şi distruse.

In mod sumar s'a amenajat strictul necesar de clădiri şi alimentări cu apă în Ester şi Hamamgia, aşà că, la 1 August 1919, s'a redeschis circulaţiei întreaga porţiune de linie Megidia—Hamamgia, ce fusese mult timp întreruptă în timpul evacuării Dobrogei de către inamic, în 1918, şi cu care ocazie fusese aproape totul distrus.

Redeschiderea acestei linii atât de repede s'a datorit marilor insistenţe în vederea aprovizionării cu lemne de foc din pădurile Babadagului, în special a oraşului şi armatei din Constanţa — ştiut fiind că, pe acele vremuri, circulaţia şi aprovizionarea

din restul ţării de peste Dunăre erà întreruptă şi aproape imposibilă din cauza distrugerii podului de peste Borcea.

In intervalul de timp dela 1921—1923, s'au mai executat definitiv, prin antrepriza Avram Marcu, două bolţi a 12 metri deschidere la Viaductul Mic de lângă Gura Dobrogei la km. 37+235, distruse de Ruşi în retragerea din 1916 şi 2 poduri de zidărie de 6,00 m., şi 4,00 m. deschidere la km. 81 + 000 şi km. 81 + 750 în apropiere de Hamamgia.

Aceste poduri fuseseră restabilite şi construite cu caracter provizor de administraţia militară germană ocupantă cu grinzi Differdinger, profil 60, susţinute la viaduct pe rămăşiţele bolţilor şi pe pile, iar la cele 2 poduri de lângă Hamamgia, pe palee şi pile de lemn de brad.

Ca porţiune construită din nou după răsboiu din această linie, este porţiunea *Hamamgia—Babadag*.

In Iunie 1923 a apărut primul jurnal al Consiliului de miniştri, prin care se acordà pentru construcţia acestei linii un credit de 30.000.000 lei din creditul total de 200 milioane dat pentru construcţii de căi ferate pentru întreaga ţară. In August 1923 *s'a fixat licitaţie pentru terasamente şi lucrări de artă*. Rezultatele fiind găsite desavantajoase, comitetul tehnic a decis executarea terasamentelor cu soldaţi, iar pentru lucrările de artă s'a publicat o a doua licitaţie, care s'a adjudecat asupra d-lor ing. Gr. Fieroiu şi A. Marcu.

La 15 Septemvrie 1923 se înfige prima lopată *pentru începerea executării terasamentelor*. Până la finele lui Decemvrie 1923, din 2000 soldaţi promişi, ni se trimit numai 800, din cari pe şantier efectiv numai 700, cu cari deabià se execută 50.000 m. c. terasamente dintr'un cub total de aproape 900.000 m. c. La 28 Decemvrie 1923, Marele Stat Major ne ridică toţi soldaţii.

Se hotărăşte continuarea lucrului în regie cu lucrători civili.

Se reià lucrul cu folos abià la începutul lui Martie 1924 cu 2000 lucrători zilnic, cu cari se reuşeşte a se execută aproape 750.000 m. c. terasamente, din care 70.000 m. c. în stâncă compactă şi argilă foarte tare pietroasă.

Costul celor aproape 900.000 m. c. terasamente, inclusiv cele în stâncă, defrişarea a peste 35 hectare pădure, construcţia pavilioanelor şi adăposturilor pentru soldaţi şi lucrători, se ridică la suma de 38.000.000 lei.

Lucrările de artă, şi anume: 14 poduri de zidărie de piatră, boltite cu deschideri între 1—7 metri, s'au început în acelaş timp cu a terasamentelor. Unele din aceste poduri, în special cele de 5 m., din cauza înălţimii mari a rambleelor, au ajuns să aibă lungimi de peste 40 metri. Valoarea totală a lucrărilor de artă s'a urcat la peste 17.000.000 lei.

Clădiri. Creditele necesare pentru clădiri s'au dat abià în toamna anului 1924. Contractele pentru executarea lor au fost încheiate abià la finele lui Noemvrie 1924 cu d-nii antreprenori inginer L. Maller şi arhitect M. Sonnenfeld din Bucureşti.

In cele trei staţiuni: Mocanii (fostă Ciamurlia de Jos) km. 87 + 900, Codru km. 97 + 500 şi Babadag km. 104 + 200 s'a executat câte o clădire de călători, un canton dublu şi un canton de echipă. In staţiunea Babadag s'a mai executat un cheiu pentru încărcare, o magazie şi o remiză pentru 2 locomotive. Valoarea tuturor acestor clădiri se urcă la suma de 14 milioane lei.

Este de remarcat că pe această porţiune de linie s'au executat tipurile cele mai practice şi moderne de clădiri. Toate sunt executate în zidărie de piatră aparentă, sistem englezesc.

Poza şi balastarea. Poza şi balastarea liniei s'a executat în regie direct cu şine şi material mărunt, tip 30 vechiu, scos de pe linia Buzău—Brăila, unde s'a înlocuit cu un alt tip mai mare.

Poza şi balastarea liniei până la Babadag a fost gata în ziua de 17 Iunie 1925, când a fluerat prima locomotivă în aceà staţiune.

Valoarea lucrărilor de poză şi balastare s'a urcat la suma de aproape 10 milioane, inclusiv furnitura de traverse şi piatră spartă, executată prin antrepriză.

Alimentări cu apă. S'a executat un puţ de 52 m. adâncime cu diametru interior 1,40 în staţia Codru, zidit cu blocuri de beton, cu apă foarte abundentă şi bună, destinat numai pentru alimentarea personalului.

In staţia Mocani s'a executat un puţ tot pentru alimentarea personalului, de 20 metri, cu apă suficientă şi bună.

In staţia Babadag, un puţ de 45 metri adâncime, zidit, nu a dat rezultate satisfăcătoare, neavând apă suficientă şi în timpul verei secând aproape complet. Va mai trebuì săpat încă în stâncă 3—4 metri.

La Babadag, chestiunea alimentării locomotivelor este cea mai grea, din cauză că aproape toate apele sunt calcaroase, foarte rele pentru maşini. Găsindu-se mai puţin calcaroasă apa dela Baş-Cişme, din dreptul kilometrului 99 + 422 al liniei, s'au captat acele izvoare în paguba cişmelei şi s'a făcut o instalaţie provizorie pentru alimentarea maşinilor. Soluţiunea nu e nici satisfăcătoare şi nici de durată. O staţiune importantă ca Babadagul nu poate să rămână fără apă pentru personal şi maşini. Din creditele viitoare trebuie să se rezerve o sumă de 5—6 milioane pentru această alimentare. Apa va trebuì adusă din staţia Codru, unde s'a găsit foarte bună pentru alimentarea maşinilor şi în acelaş timp foarte abundentă.

Valoarea lucrărilor de alimentare cu apă a fost aproximativ 1.500.000 lei.

Linia Megidia—Babadag astfel construită, are rampa maximă de 13 ‰ şi raza minimă 400 metri.

Posedă 11 staţiuni: Derin (fost Derinchioi) km. 12 + 300; Carol I km 19 + 100; Ester km. 34 + 300; Elisabeta-Doamna (fost Şeremet) km. 44 + 950; Cogealacu km. 54 + 800; Istria (fostă Caranasuf) km. 63 + 050; Mihai Viteazu (Sariurt) km. 72 + 150; Hamamgia km. 82 + 500; Mocanii (fostă Ceamurlia de Jos) km. 87 + 900; Codru km. 97 + 500 şi Babadag km. 104 + 650.

Pe porţiunea dela Megidia la Hamamgia, în afară de clădirile de călători, în unele din staţiuni, deşì înainte de răsboiu aveam câte un canton dublu şi altul de echipă cu locuinţă pentru şeful echipei, fiind devastate de răsboiu, nici până azi nu au fost restaurate. Staţia Hamamgia, datorită unor împrejurări vitrege, are locuinţe cu totul improprii.

Pe porţiunea Hamamgia—Babadag, fiecare staţiune posedă o clădire de călători confortabilă, cu câte 2 locuinţe şi câte un canton dublu şi de echipă la intrarea şi ieşirea din staţiune.

Magazii şi cheiuri sistematice pentru încărcări există la Carol I, Ester şi Babadag.

Pe toată linia, în lungime de 104 kilometri şi 400 metri, există 78 podeţe, poduri, pasage superioare de zidărie, de deschidere dela 1—12 m., majoritatea boltite, cu o lungime totală de 273 metri.

In afară de aceasta, mai există la km. 37 + 235, un viaduct cu 5 deschideri a 12 metri la punctul zis Gura Dobrogei, cu o lungime totală de 76,80 m. şi Viaductul Mare Casimcea dela km. 39 + 650, de o lungime totală 318,45 m. In total dar, avem 80 lucrări de artă în lungime totală de 668,25 metri.

Printre cele mai mari lucrări de artă ale ţării noastre, *ocupă un loc de frunte Viaductul Casimcea*. Dacă este atât de puţin cunoscut, aceasta se datorează, că este construit pe o linie secundară, în un loc prea puţin cercetat. Merită însă să fie relevat, căci în adevăr contribuie mult la evidenţierea progreselor realizate în Dobrogea în decursul celor 50 ani dela anexiune.

Printre dificultăţile preîntâmpinate la studiul şi construcţia liniei Megidia—Tulcea, a fost şi trecerea văii Şeremetului cu pârâul Casimcea, zisă *Valea Casimcei*. Această vale cu obârşia dincolo de satul Casimcea, în avalul cătunului Şeremet, comuna Cavargic, se uneşte cu valea Pazarliei—Ester, zisă Visterna şi cu valea Aliculac pentru a formà aceea ce se zice Gura Dobrogei, cu renumite izvoare de apă abundentă, cristalină. Tot acì este şi mult trâmbiţata peşteră dela Gura Dobrogei, care se zice că a fost mult cercetată de un profesor dela Berlin. Calea ferată, după ce traversează valea Pazarliei—Ester (Visterna din jud. Constanţa, a nu se confundà cu Visterna din jud. Tulcea), după ce trece prin staţia Ester km. 34 + 300, menţinându-se pe versantul stâng al văii Visterna, la km. 39 + 680 întâlneşte firul văii Casimcea.

Trecerea acestei văi, în urma unor studii amănunţite şi comparative, a ajuns să se facă prin actualul viaduct metalic, având o deschidere centrală de 70 metri în dreptul unde fundaţiile erau să fie cele mai adânci şi alte câte 2 deschideri laterale de câte 40 metri.

Culeele cu zidărie de piatră tare din carierele Sirtorman s'au construit cu bolţi de descărcare: la cea din spre Megidia cu 2 bolţi a 15 metri şi una de 7 metri deschidere, iar la cea despre Tulcea cu o deschidere de 15 metri şi alta de 7 metri.

Sondagele pentru pilele viaductului s'au executat de subsemnatul în iarna anului 1912, când am bătut în fundul acestei văi primul pilot de sondaj, care a ajuns la refuz abià la o adâncime de 16,50 metri.

Malurile acestei văi sunt formate din un gres şistos din epoci diferite, care se desprinde pe cei 2 versaţi, ca planurile înclinate ale unei pante. Intre aceste plane înclinate, cu trecerea secolilor, s'a depus mâlul, care a acoperit vârful şi trunchiul pantei până la o înălţime de peste 20 metri.

La km. 39 + 650 din mijlocul văii, cota fundului este 34,22, aşà că cota terenului bun de fundaţie este 34,22—16,50 = 27,72; cota platformei calei în acest punct este 61,80. Platforma calei deasupra fundului văii este, deci, la înălţimea de 61,80—34,22 = 27,58. Inălţimea cea mai mare dela fundul văii până la nivelul superior al şinei este de 27,58 + 0,50 = 28,08 metri.

Construcţia efectivă a pilelor şi culeelor acestui viaduct au început în campania de lucrări a anului 1914 prin antrepriza inginer C. M. Vasilescu, care a concesionat executarea fundaţiilor cu aer comprimat antreprizei inginer Tiberiu Eremia.

Fiindcă lucrările erau de durată și nu se dăduseră încă creditele necesare pentru executarea tablierelor metalice și pentrucă în anul 1916 erà cel mai mare zor pentru executarea acestei linii până la Tulcea, pentru a nu se stingherì trecerea cu trenul pe porțiunea începută până la Hamamgia, — în dreptul și avalul viaductului Casimcea s'a construit o variantă de 3 kilometri lungime cu pantă și contrapantă de 25 ‰ și 26 ‰, pe care s'a făcut circulația până în ziua de 1 Octomvrie 1925, când viaductul a fost dat circulației.

Răsboiul mondial ne-a apucat cu pilele și culeele acestui viaduct aproape gata, în

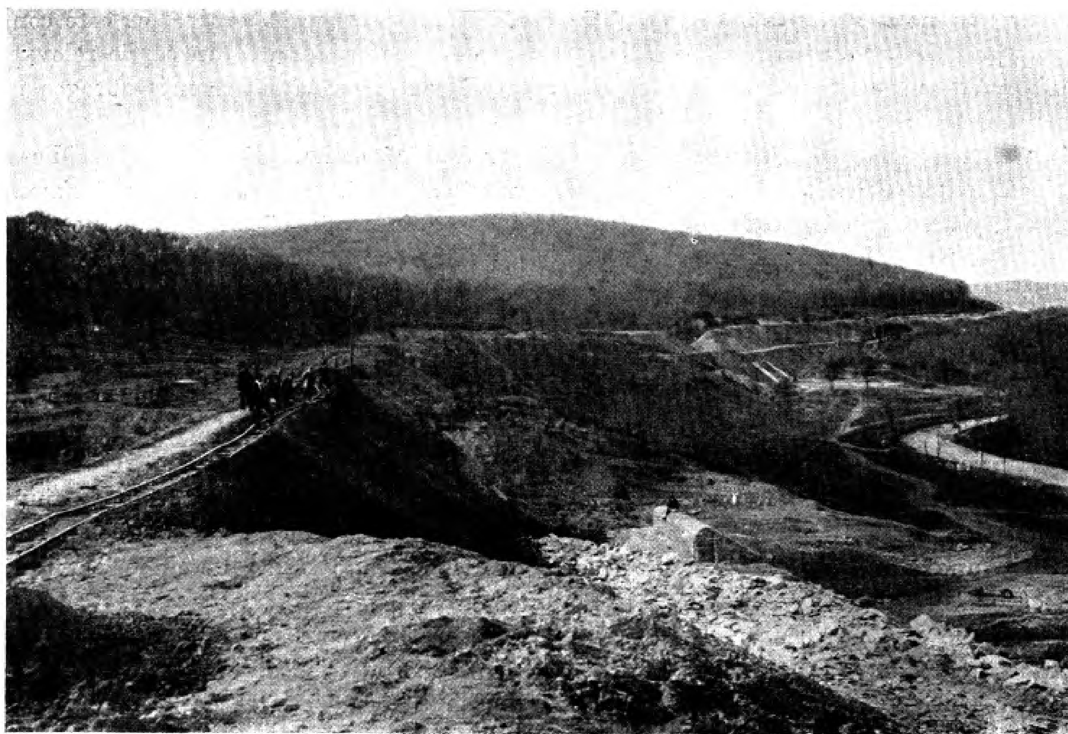

Fig. 124. Vedere asupra liniei ferate în construcție la km. 99—100, între Megidia-Babadag.

afară de completări la pile sub cuzineți, lipsa cuzineților și majoritatea coronamentelor.

După răsboiu, în timpul guvernării averescane, s'a comandat la uzinele «Maschinenfabrik Augsburg-Nürenberg A. G. Werk Gustavosburg» din Germania, prin Soc. Bèlge de Négoce, tablierele metalice necesare pentru cele 5 deschideri, adică 4 tabliere a 40 metri deschidere cu grinzi paralele și cea din mijloc de 70 metri deschidere, cu grinzi semiparabolice, cu parabòla în jos și, deci, calea la partea superioară.

Executarea și montarea acestor tabliere a fost contractată a fi gata la 1 Decemvrie 1923.

Cu aducerea în țară a parte din aceste tabliere începe o serie de enorme dificultăți, în majoritate de ordin financiar: nu aveam sumele necesare pentru vămuire; tablierele sosite n'ar fi putut fi montate fără cuzineți; tablierele montate nu ne-ar fi

putut fi de nici un folos fără construcţia liniilor de acces, fără montarea calei pe viaduct, pentru care trebuiau traverse speciale, contraşine, buloane, şuruburi, scânduri de trotuar, parapet, tablă striată — toate lipsă.

Aceste lucrări necesitau 2.500.000 lei în afară de taxele de vămuire.

Criza enormă prin care am trecut înlătură orice posibilitate de a se obţine dintr'o dată această sumă.

Primele trei tabliere de câte 40 metri au sosit în luna Decemvrie 1922 cu vaporul «Venus» şi în Ianuarie 1923 cu vaporul «Clio».

Fig. 125. Staţia Codru pe linia ferată Hamamgia-Babadag.

Din cauza evenimentelor politice din Germania, care interzisese orice export pentru fostele ţări inamice în răsboiu, tablierul cel mare de 70 metri şi unul din cele de 40 metri, n'au putut sosì în ţară decât în primele zile ale lunei Ianuarie 1924 cu vaporul «Spessart».

Din această cauză s'a mai acordat Societăţii «Bèlge de Négoce» o prelungire de termen până la 1 Aprilie 1924.

Lipsa de credite necesare pentru completarea lucrărilor accesorii a făcut ca aproape trei sferturi de an să privim cu ochii la această monumentală lucrare, care este una din cele mai mari podoabe ale Dobrogei, fără a ne puteà folosì de ea. Aşteptările cu ore întregi în staţia Ester, până se transportau pe variantă garniturile trenurilor în 2 reprize, accidentele nenumărate de pe variantă, stricarea locomotivelor şi a garniturilor, ne-au atras multe bârfeli ale publicului călător.

Cu data de 1 Octomvrie 1925, când s'a dat circulaţiei, toată lumea dobrogeană trebuie să se bucure şi să fie mândră, că are o aşà lucrare monumentală, *care va eternizà, cimentà şi indentificà sufletul românesc* cu pământul dobrogean.

Graţie acestei mărețe lucrări, tonajul trenurilor s'a sporit, locomotivele nu se vor mai deteriorà, timpul de parcurs s'a scurtat cu cel puţin o oră, iar sufletele personalului de maşină, de tren şi ale pasagerilor nu vor mai palpità la trecerea prin aceste prăpăstii.

Costul acestui viaduct ar fi de:

Fundaţiile şi zidăriile 700.000 lei dinainte de răsboiu, în moneda de azi ar reveni la	Lei	28.000.000,—
Tablierele metalice şi montarea lor	»	15.000.000,—
Lucrările accesori de completare	»	3.500.000,—
	Total lei	38.500.000,—

Costul total al liniei Megidia-Babadag, se compune din:

Costul liniei propriu zise, cu poduri, viaductul mic, alimentări etc. 104 km. şi 400 m. × 5.500.000 lei =	Lei	574.200.000,—
Costul Viaductului Casimcea	»	38.500.000,—
	Total lei	612.700.000,—

8. *Linia Mircea-Vodă (devenită Megidia)—Bazargic—Novobotievo*

Această linie este executată de trei autorități diferite pe tronsoane şi la timpuri diferite.

Porţiunea dintre Mircea-Vodă şi Cobadin, pe o lungime de 33 km. şi 753 metri, începù a fi executată încă din anul 1912 prin Regimentul 2 Căi Ferate, cu intenţia ca linia să meargă până la Cobadin.

Pe această porţiune nu s'a executat nici un pod, ci numai nişte tuburi de scurgere. In ultimul timp prin Serv. L. s'au mai completat câteva poduri.

După răsboiul din 1913 şi anexarea Cadrilaterului, se dau primele credite Direcţiunii Generale de Construcţii de Căi Ferate (pe atunci Lucrările Noui L. N.), pentru a studià şi construì linia Cobadin-Bazargic, care să se racordeze la Cobadin cu linia militară.

In acest scop, Divizia L. N. Constanţa de sub conducerea d-lui Inginer-şef Mihail Rădulescu înfiinţează 2 secţiuni pentru studii şi controlul construcţiei: una la Bazargic sub conducerea subsemnatului şi alta la Cobadin sub conducerea colegului Inginer I. Roman.

La 10 Octomvrie 1913, subsemnatul am bătut primul ţăruş pentru studii, pe axa liniei Devna—Dobrici în axa clădirii de călători Dobrici (în urmă devenit Bazargic) şi am pornit-o cu studiile, cu trei ingineri şi un conductor, dela Bazargic spre Caraomer, iar colegul meu Roman — dela Cobadin în spre Caraomer.

Studiile şi întocmirea proiectelor au mers foarte repede, deşi s'au făcut pe timpul unei ierni cumplite, neobişnuită de mult prin acele locuri. In Martie 1914 ne-am în-

tâlnit cu traseurile cu colegul meu Roman şi ne-am dat mâna în apropiere de vamă Caraomer, în spre sat, după ce eu trecusem frontiera veche în spre Caraomer.

Ne-am legat cu traseurile: eu cu 44 km. + 682,28 metri dela Dobrici (în urmă Bazargic) şi colegul meu cu 36 km. dela Cobadin dela legătura cu linia militară.

Studiasem deci împreună un traseu de 44 + 682,28 + 36 + 000 km. = 80 km. şi 682,28 metri.

S'au întocmit în scurt timp proiectele pe această lungime de traseu şi s'au şi scos în licitaţie în 10 loturi, dintre care 6 au fost luate de antrepriza Tiberiu Eremia, 2 de antrepriza Vignaly et Gambara, unul de inginer Mosgos şi cele de lângă Bazargic de inginer Fieroiu şi căpitan R. Gologan. In aproximativ 8 luni această linie a fost complet construită cu poduri, clădiri, alimentări cu apă.

In Decemvrie al anului 1915 s'a inaugurat şi dat în circulaţie pe o lungime totală de 33 + 753 km. linia militară şi 80 km. + 682,28 între Cobadin şi Bazargic, adică pe 114 km. şi 435,28 metri.

In fine, o a treia porţiune a fost găsită construită de curând (anul 1909) de Bulgari, porţiune pe 16 km. între noua frontieră Novo-Botievo (azi Boteni) şi Dobrici (azi Bazargic).

In timpul răsboiului, staţiunile şi chiar linia fuseseră complet distruse. Pentru a se face legătura cu Bulgaria, concomitent cu lucrările liniei Cobadin—Bazargic, s'a restaurat şi linia şi clădirile de pe linia Bazargic—Novo-Botievo. Această porţiune de linie făceà parte din linia Devna—Dobrici executată de Austriaci prin antrepriza Popov din Sofia.

Linia întreagă astfel construită are o lungime de 120 km. + 500 m.

Pe porţiunea dela Bulgari avem raze minime de 300 m. şi rampe maxime 19‰.

Pe porţiunea dintre Bazargic şi Caraomer avem rampa maximă 12‰ şi raza minimă 400 metri.

Pe porţiunea militară Mircea-Vodă—Cobadin: raza minimă de 400 metri şi rampa maximă 15‰.

Linia militară la început s'a executat în tranşee fără taluze şi numai cu strictul necesar pentru trecerea locomotivelor şi vagoanelor, iar rambleurile incomplete ca lăţime.

Această linie în urmă s'a predat Diviziei noastre, care a terminat-o definitiv.

In afară de porţiunea militară, peste tot există poduri de zidărie bine executate. Astfel, pe porţiunea dintre Bazargic şi Caraomer, pe 44 km.—682,28 există 35 poduri cu o lungime totală de 94 metri, dintre care unul are deschiderea de 21 metri.

S'au executat peste tot câte trei cantoane în staţiuni, în afară de porţiunea rămasă dela Bulgari şi cea militară, care au şi clădiri de călători. Pe porţiunea dintre Cobadin şi Bazargic, nici azi nu s'a parvenit a se construì clădirile de călători.

Ca alimentări cu apă pentru maşini, încercarea dela Ghelengic nu a dat rezultate; tot asemenea cea dela Biulbiul şi Casâcci.

Singura alimentare dela Arman-Cuius, deşì costisitoare, cu puţ adânc de 64 metri, are însă apă foarte abundentă şi bună pentru maşini.

Alimentarea dela Bazargic nu este suficientă. S'a executat o alta la Novo-Botievo, de unde se aduce apa cu cazane.

Această linie a ţinut recordul de repezeciune de construcţie graţie sumelor date la timp şi organizaţiei pe loturi.

Costul total al acestei linii pe lungimea de 120 km. + 500 metri, în moneda de azi ar fi:

120 km. + 500 × 5.000.000 lei = 602.500.000 lei.

9. *Linia Constanța—Carmen-Sylva cu ramura Eforie—Tekirghiol-Sat*

Este o linie de 16 km. + 210, ale cărei studii și construcție s'au început încă din anul 1906 sub conducerea d-lui inginer-șef Petre Paul Peretz ca șef de Divizie, la serviciul D, actualmente sub-director general al Direcției Generale de Construcție de Căi Ferate.

Datorită unor împrejurări vitrege, lucrările au fost oprite când terasamentele se executaseră mai mult de jumătate.

Linia urmà a se executà complet de Primăria orașului Constanța, care a și plătit expropierile.

După răsboiu, în anul 1922, primăria a cedat această linie pentru a fi executată de căile ferate, care au și trimis o parte din materialul metalic de cale tip 24. Terminarea liniei urmà să se facă de Serviciul D. Datorită căror împrejurări, Direcția Generală a Construcțiilor de Căi Ferate, în 1923, primește ordin a se ocupà cu preiectele acestei linii. Survin alte mistere, care fac din nou ca proiectele să rămână în cartoane. Urmează o serie de întruniri și conferințe ale Sindicatului propietarilor de vile dela Techirghiol-Movilă, care încearcă a se constituì în o Societate pentru a construì ei linia sau a depune banii pentru a o construì Ministerul de Comunicații; lansează chiar svonuri că s'au depus aproape toți banii. etc.; toate vorbe goale.

In fine a venit și momentul decisiv odată cu sosirea d-lui General Mihail Ionescu ca Sub-Secretar de Stat la căile ferate. La 27 Februarie 1927 d-sa inspectează lucrările lăsate în părăsire din 1906, hotărăște construirea liniei și ceeace hotărăște și promite, *și face*. Ca prin mister s'au găsit deodată fonduri, materiale, brațe civile și militari. Linia se termină în 2 luni și 20 de zile și la 5 Iunie 1927 se și dă în exploatare.

După un an și două luni dela darea în exploatare se constată că această linie rentează mai mult ca ori și care linie din Dobrogea și ca foarte multe altele din restul țării.

Binefacerile aduse sunt colosale: lumea nu mai este la discreția șofeurilor și căruțașilor; sezoniștii sunt scutiți de supliciul înghițirii prafului și zdruncinăturii de pe șosea; atât bogatul cât și săracul se urcă seara la București în vagonul de Carmen-Sylva (Movilă) și dimineața la orele 8 se dă jos pe un peron curat și spațios în stația Carmen-Sylva, la o palmă de loc de lac, mare, băi și de camera angajată.

Pentru cei bogați, confortul este și mai plăcut în vagoane de dormit și vagoane restaurante până la Carmen-Sylva. Pentru cei din Carmen-Sylva nu mai este dorită Constanța sau Mamaia și invers, atunci când se plictisesc, căci au trenuri la fiecare oră și pentru o sumă modestă, în mai puțin de o oră cei dela Movilă se trezesc la Constanța și Mamaia, iar cei din aceste localități se trezesc la Movilă.

Tot sub generalul Ionescu s'a început construcția liniei la Techirghiol-Sat, executându-se pe aproape un km. Se speră, ca și această ramură să fie dată în exploatare pe la 15 August din acest an.

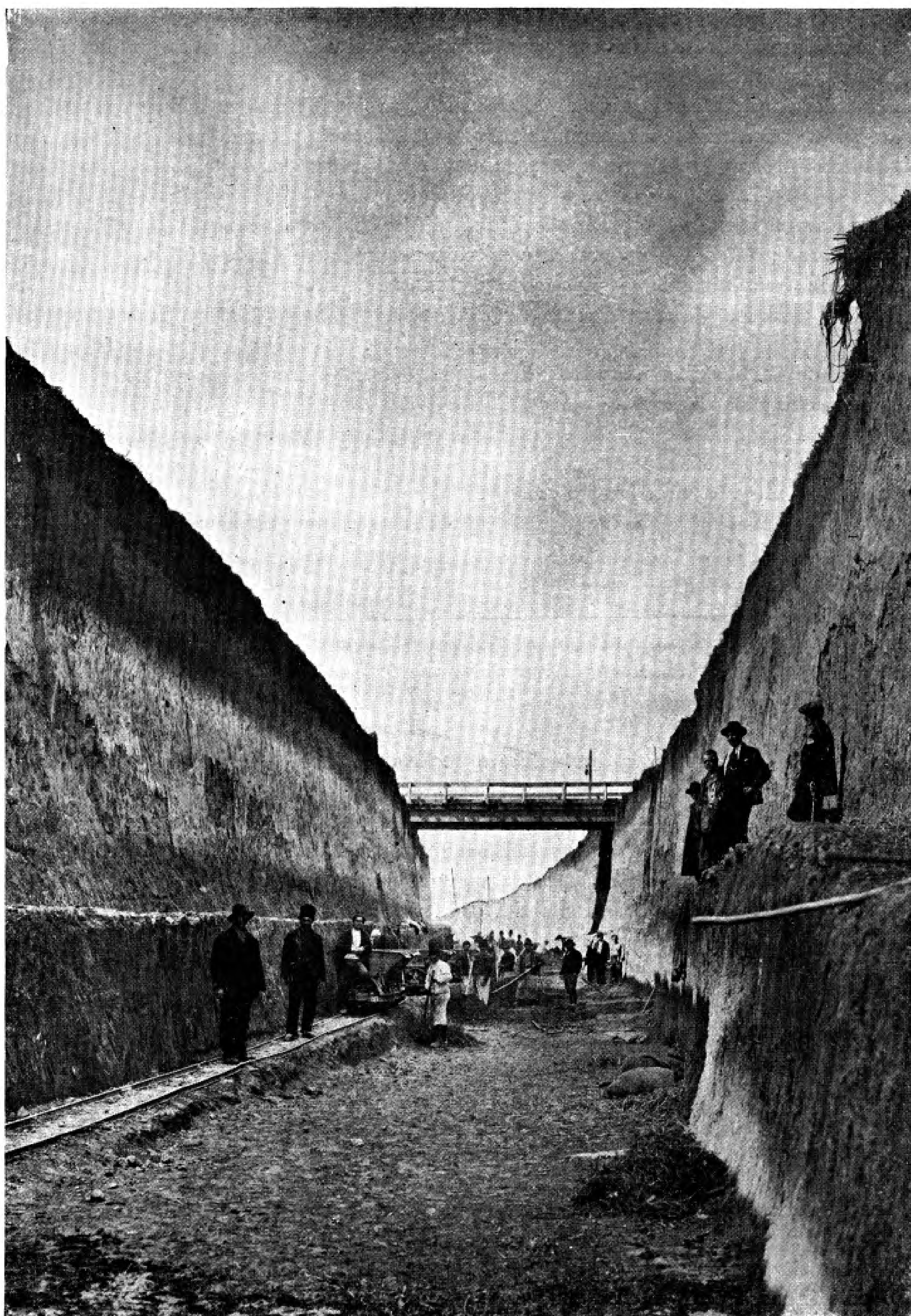

Fig. 126. Tranșeea căii ferate de la km. 98.400 pe linia Megidia-Babadag.

Linia astfel construită are o platformă în lărgime de 4,50 m. în debleu şi 5,00 m. în rambleu, insuficientă şi greu de întreţinut.

S'a căutat a se termina după tipurile şi proiectele pentru o linie cu totul secundară întocmite înainte de răsboiu. Este executată cu şine uşoare, vechi, tip 24, cu tirfoane şi la geoante cu plăci cu crampoane. Şinele în majoritate sunt scoase şi aduse de pe linia Piatra-Olt—Râmnicul-Vâlcea—Râul-Vadului.

Rampa maximă este $15^0/_{00}$ şi raza minimă 250 m.

Posedă 4 podeţe, din care 2 construite înainte de răsboiu.

Are trei staţiuni: General Mihail Ionescu (fostă Agigea) km. 8 + 225, Eforie km. 12 + 330 şi Carmen-Sylva (Movilă) km. 16 + 021,70.

In cele trei staţiuni s'a executat, la început, câte o clădire de călători provizorie, barăci de scânduri în paiantă zidite şi tencuite în interior.

Imediat s'a executat şi câte o clădire de călători definitivă, dintre care în staţiile General Mihail Ionescu şi Eforie, mai mici, din zidărie de piatră aparentă sistem englezesc, cu piatră dela Canara. Sunt foarte frumoase, mult admirate, dar păcat că sunt prea mici, insuficiente. Nu s'a avut în vedere o desvoltare atât de mare. Acelaş lucru se poate spune şi de cea dela Carmen-Sylva construită cu piatră din localitate, deşi este ceva mai mare.

Ca alimentări cu apă, s'a executat un puţ la General Mihail Ionescu, care are apă multă şi bună pentru băut, dar e cu totul impropie pentru maşini. In Eforie s'a executat o cisternă zidită, cimentată, pentru a se aduce apă. La Carmen-Sylva s'a executat o cisternă mare, capabilă pentru 45 m. c. apă, în scop de a se aduce apă cu cazanele şi apoi, prin o instalaţie specială, să se pompeze în tenderele locomotivelor.

S'a montat şi o placă învârtitoare veche de origină din Ploeşti, care încă nu este pusă în stare de funcţionare.

La executarea lucrării s'au întrebuinţat 400 lucrători cubicaşi civili şi 3 companii de soldaţi bine organizaţi şi muncitori din Reg. 2 Căi Ferate. Graţie disciplinii şi dragostei de muncă a d-lor ofiţeri, am avut un concurs apreciabil la executarea terasamentelor, poza şi balastarea liniei şi întreţinerea ei.

Valoarea lucrărilor executate în 1927 cu civili, inclusiv materiale, poduri, clădiri, puţuri, a fost de lei 15.500.000.

Valoarea tuturor lucrărilor pe lungimea totală de 16 km. + 210 m., la care se adaogă ramura la Techirghiol-Sat de 3 km. + 500, sau în total 19 km. + 710 m. l., în moneda de azi ar fi:

19 km. + 710 × 4 milioane = 78.840.000 lei.

10. *Linia îngustă ecartament 0,60 Hamamgia—Altân-Tepe*

Pe timpul răsboiului din 1916—1918, trupele germane de ocupaţiune au construit o cale îngustă ecartament 0,60, de lungime 21 km. + 828 m. din staţia Hamamgia până la mina de Cupru dela Altân-Tepe, mină pe care au exploatat-o tot timpul ocupaţiunii, transportând materia brută în restul ţării ocupate pentru extragerea

acidului sulfuric şi sulfatului de cupru. Această linie, deşì străbate un teren foarte accidentat, din cauză că este construită cu raze foarte mici şi rampe foarte mari, le-a permis să nu execute terasamente multe.

Rampa maximă în linie curentă este de $29^0/_{00}$; iar la capătul liniei, pe linia de rebrousement, care duce la staţia de încărcare din apropiere de gura minei, rampa, este de $56^0/_{00}$.

Raza minimă în linie curentă este 50 m., iar în staţia Altân-Tepe, la capetele aliniamentului orizontal, are raze de 25 m. şi 30 m.

Pe toată linia sunt 59 de podeţe şi poduri începând cu tuburi de bazalt de 0, 30 m. până la poduri de 3,00 m. 7,00 m. 12,00 m. şi 21,50 m. deschidere, unele şi cu câte trei deschideri.

Podurile cu deschideri mai mici între 1—3,00 m. sunt pe grinzi de lemn cu culee de lemn; cele mai mari au culei şi pile de zidărie, sau cu pile de zidărie, pe care sunt palee de lemn; peste tot, podurile de deschideri mai mari, au tablierele din grinzi Differdinger, profil 50 sau 60.

Linia în majoritate este construită din şine uşoare tip 9 pe traverse metalice; câţiva kilometri sunt cu şine tip 30,24 şi 2—3 kilometri în staţia Hamamgia şi pe linie au fost cu şine tip 40, care s'au demontat şi s'au înlocuit cu şine tip 17.

Pe toată linia au fost prevăzute 5 staţiuni, dintre care 2 halte fără clădiri ci numai cu simple linii de încrucişare: staţia Hamamgia km. 0+000, halta Eniceru km. 5+200, staţia Ceamurlia de Sus km. 10+714, halta Eschi-Baba (Solugean) km. 16+000 şi staţia Altân-Tepe km. 21+300.

In fiecare din cele trei staţiuni există câte o clădire pentru impiegatul de mişcare, cu 2 camere zidite în paiantă.

A existat o alimentare cu apă destul de sistematică în staţia Hamamgia, azi complet deteriorată.

La revenirea noastră în Dobrogea, în Decemvrie 1918, am inventariat complet această linie, care erà prevăzută şi cu o instalaţie telefonică, ai cărei stâlpi de stejar şi sârmă au fost complet devastaţi şi furaţi de locuitorii din Ceamurlia de Sus, cari au fost daţi judecăţii şi condamnaţi la despăgubiri civile de 300.000 lei.

Din lipsă de mijloace şi a materialului rulant, această linie s'a deteriorat şi distrus pe fiecare an.

Proiectându-se o restaurare şi exploatare, s'a cheltuit cu restaurarea şi paza dela începutul lui 1919 până la 30 Iunie 1926 suma de lei 500.000.

La aceà dată, conform ordinelor, s'a predat Ministerului de Industrie şi Comerţ, care pe aceeaş dată tot prin proces-verbal, a predat-o Societăţii «Creditului Minier,» cu obligaţiunea de a ne restituì toate cheltuelile făcute cu paza şi restaurarea ei.

Până în prezent, Societatea nu a prea luat măsuri serioase pentru punerea în stare de exploatare.

Costul acestei linii intrată în patrimoniul ţării noastre, după moneda de azi, ar fi:

21 km. + 828 × 600.000 lei . . . . lei 13.096.800

CONCLUZII

Rezumând cele expuse până acì asupra desvoltării ce au luat Căile Ferate în Dobrogea dela 1877 până în prezent, constatăm că s'au executat următoarele lungimi de cale ferată, al căror cost azi ar fi precum urmează:

1.	Linia Feteşti—Cerna-Voda—Saligny:	25	km.	+716 costă .	lei	1.400.000.000
2.	» Saligny—Constanţa şi Palas—Constanţa-Port	60	km.	+389, costă	»	605.000.000
3.	Linia Constanţa-Port-Canara	21	km.	+000 costă	»	115.000.000
4.	» Oborul de vite Anadolchioi	5	km.	+000	»	25.000.000
5.	» Magaziile de cereale	3	»	+000	»	12.000.000
6.	» Constanţa—Mamaia	15	»	+000	»	75.000.000
7.	» Megidia—Babadag	104	»	+200	»	612.700.000
8.	» Mircea-Vodă-Bazargic-Novo-Botievo	120	»	+500	»	602.500.000
9.	» Constanţa-Carmen—Sylva Eforie—Techirghiol-Sat	19	»	+710	»	78.840.000
10.	Linia îngustă Hamamgia—Altân-Tepe . .	21	»	+828	»	13.100.000
	Total . . .	396	»	+343	»	3.539.640.000

Se vede, deci, că în interval de 50 ani, Dobrogea a fost înzestrată cu aproape 400 km. de cale ferată cu lucrări de artă monumentale, al căror cost azi ar trece de (3,5) trei miliarde şi jumătate.

Cifrele sunt mai eloquente decât vorbele asupra progresului realizat în această direcţiune.

EVOLUȚIA PORTULUI CONSTANȚA

DE

DIRECȚIUNEA SERV. PORTURILOR MARITIME,
CONSTANȚA.

I. PRIVIRE ISTORICĂ

Odată cu reanexarea Dobrogei după răsboiul dela 1877—1878 am obținut 220 km. din țărmul Mării Negre cu direcțiunea generală dela Nord la Sud.

Pe toată această întindere nu se găsește nici un golf sau port natural, în afară de micul golf format de proeminența peninsulei Constanței — în lungime de circa 1.500 m. — care se ridică dela 9 m. la extremitate la 35 m. la baza ei.

La adăpostul acestei mici peninsule a existat portul încă din antichitatea legendară, când s'a format vechiul oraș Tomis, care a ajuns la mare înflorire, datorită de sigur comerțului ce se făceà prin port.

In timpuri mai apropiate, Constanța a fost vreme îndelungată un important emporiu Genovez și s'au mai găsit urmele lucrărilor portuale executate.

In timpul ocupației otomane, portul și orașul au decăzut complet, nemai rămânând nimic din vechile așezări.

După răsboiul Crimeei, o Companie engleză, obținând, concesiunea dela guvernul Otoman, a construit între anii 1858—1860 o linie ferată între Constanța și Cernavoda la Dunăre, în lungime de 62 km.

A amenajat la Cernavoda un port fluvial, cu magazii de piatră prevăzute cu un sistem rudimentar de elevatoare, în care se depozitau cerealele aduse cu șlepurile și caicele; apoi, din aceste magazii, cerealele — cu ajutorul unor vagonete, erau vărsate în niște vagoane speciale, cu care erau aduse la Constanța.

Acì au construit un mic port, compus dintr'un cheiu de lemn de 170 m. lungime, adăpostit în partea dinspre larg printr'un dig de 200 m. lungime — care astăzi formează o latură a molului digului dinspre larg.

Basinul adăpostit al acestui port aveà o suprafață de 4 ha. (Vezi planul Fig. 127).

Pe atunci portul Constanța nu aveà un hinterland propriu — deoarece regiunea Dobrogei erà prea puțin cultivată și lipsită aproape cu totul de căi de comunicație; iar de restul țării erà despărțită de fluviul Dunărea și de brațul Borcea — și serveà în special ca debușeu la mare al cerealelor ce soseau pe Dunăre la Cernavoda și, în mică parte, ca port de import.

Cerealele aduse dela Cernavoda, cât și cele din Dobrogea, se transportau la Constanța pe calea ferată sus zisă și acì erau depozitate — fie în magaziile din oraș, fie în port, într'o magazie de zid cu etaje, clădită în 1864, parte pe platforma portului,

parte pe talusul malului dinspre oraș și amenajată astfel, încât să se preteze la operațiunile de primire și predare a cerealelor.

Linia de acces pentru descărcarea vagoanelor în aceste magazii erà așezată sus pe mal, la nivelul etajului superior al magaziei; iar liniile pentru transportarea cerealelor din magazie și predarea lor la vasele acostate la cheiul de lemn — singurul ce există, erau puse pe platforma portului; vagoanele erau trase la cheiu cu caii.

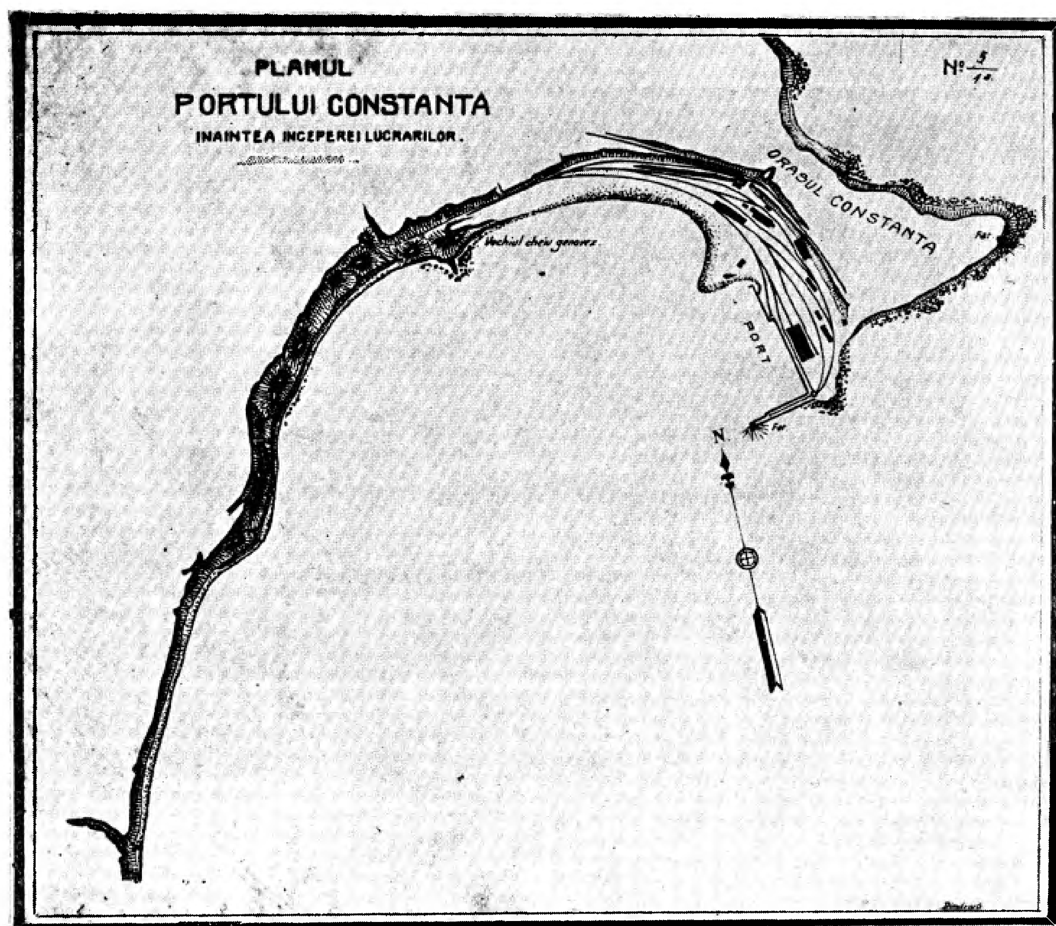

Fig. 127.

In afară de cereale, exportul prin portul Constanța erà aproape nul. El constà doar din mici cantități de cașcaval, produs al Dobrogei și berbeci dobrogeni; iar importul constà mai mult din cărbuni și prea puține mărfuri generale.

După reanexarea Dobrogei la România, apreciindu-se valoarea Constanței ca viitor port maritim al țării, s'au început studiile pentru construirea unui port modern, capabil să deservească economia întregii țări.

In anul 1880 s'a organizat un serviciu special pentru elaborarea proiectului și executarea lucrărilor.

Cum însă portul n'ar fi putut căpătà desvoltarea ce i se cuvenià şi deci n'ar fi corespuns aşteptărilor, de a deservì interesele economice generale, dacă n'ar fi fost legat cu restul ţării, s'a început mai întâiu construcţia podului peste Dunăre şi a celui de peste Borcea.

După terminarea acestui pod în 1895, care puneà în legătură linia Constanţa-Cernavoda cu reţeaua de căi ferate a ţării, s'au activat şi lucrările de construcţie ale portului Constanţa.

După inaugurarea podului dela Cernavoda, s'a pus piatra fundamentală a por-

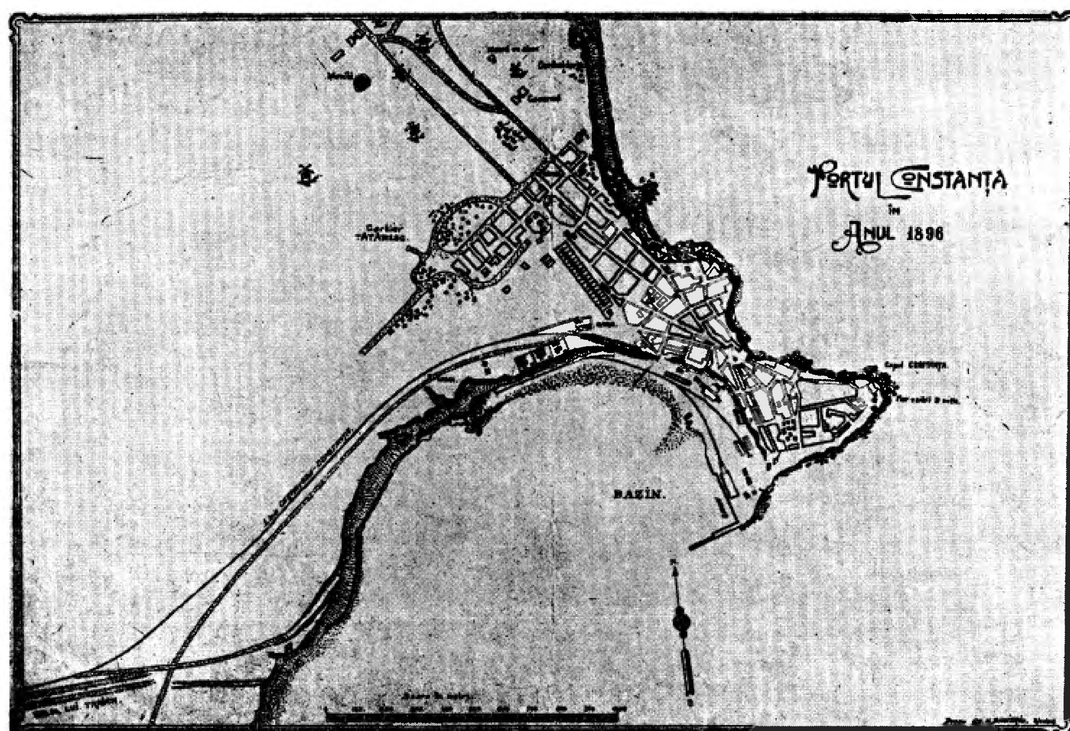

Fig. 128.

tului Constanţa, la rădăcina digului cel mare dinspre larg, la data de 16 Octomvrie 1896 şi lucrările au început cu asiduitate.

La început, aceste lucrări au fost executate printr'o întreprindere străină, sub controlul Direcţiunii Serviciului Hidraulic, în capul căreia se găsià d-l Inginer Inspector General I. B. Cantacuzino.

Dovedindu-se apoi că lucrările făcute de întreprindere mergeau prea încet, astfel că erà puţin probabil ca ele să fie terminate la termen, s'a procedat la lichidarea ei şi, dela 1 Aprilie 1899, s'au continuat în regie.

Punerea în regie a întreprinderii s'a făcut de Direcţiunea Construcţiei Portului Constanţa, în capul căreia se găsià Inginerul Inspector General G. I. Duca, după moartea căruia a urmat Inginerul Inspector General Anghel Saligny, fostul Director General al C. F. R. şi autorul Podului dela Cernavoda.

La 1 Aprilie 1899, data începerii lucrărilor în regie, se executase de fosta întreprindere numai circa 400 m. din digul de larg, iar digul de sud și cheiurile nici nu fuseseră începute.

Se instalase însă șantierele de confecționarea blocurilor artificiale și atelierele de reparațiuni și se construise linia Constanța-Canara.

Se executase puține dragaje și derocări, iar împliniri și platforme aproape deloc. Deci, la luarea lucrărilor în regie, aproape totul erà de făcut.

Odată regia stabilită și guvernul acordând credite suficiente, lucrările s'au re-

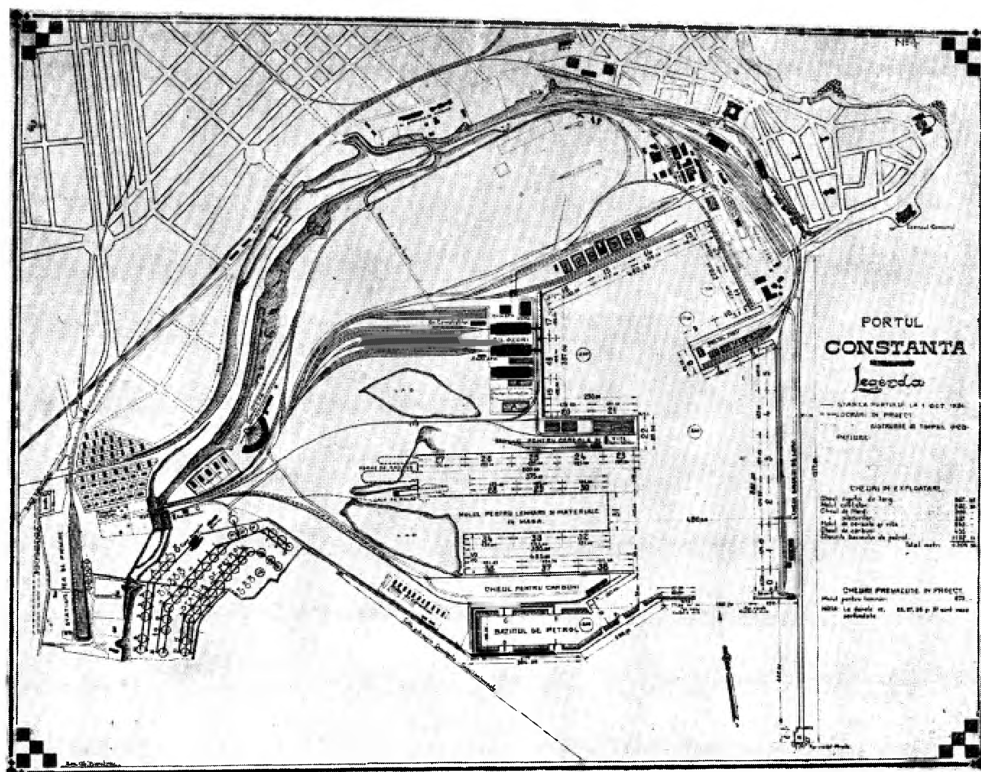

Fig. 129.

luat și continuat cu energie, de către Direcția Construcției Portului Constanța, cu inginerii și personalul său.

In cursul lucrărilor, proiectul a suferit mai multe modificări, pentru a fi adaptat nouilor cerințe ale tehnicei moderne și pentru a se satisface cât mai mult necesitățile unui port care să corespundă trebuințelor țării.

După zece ani de lucru, la 27 Septemvrie 1909, s'a inaugurat cu mare solemnitate de către Regele Carol I, terminarea părților celor mai importante ale lucrărilor de apă și ale instalațiilor de export, când s'a pus în funcțiune prima magazie cu silozuri.

In aceà zi Regele Carol I, apăsând pe un buton, a pus în mișcare instalațiile magaziei cu silozuri, care au început să predeà cereale la vaporul «Iași» al S. M. R. acostat în acest scop la cheiul silozurilor și care a fost primul vapor încărcat cu nouile mijloace de export.

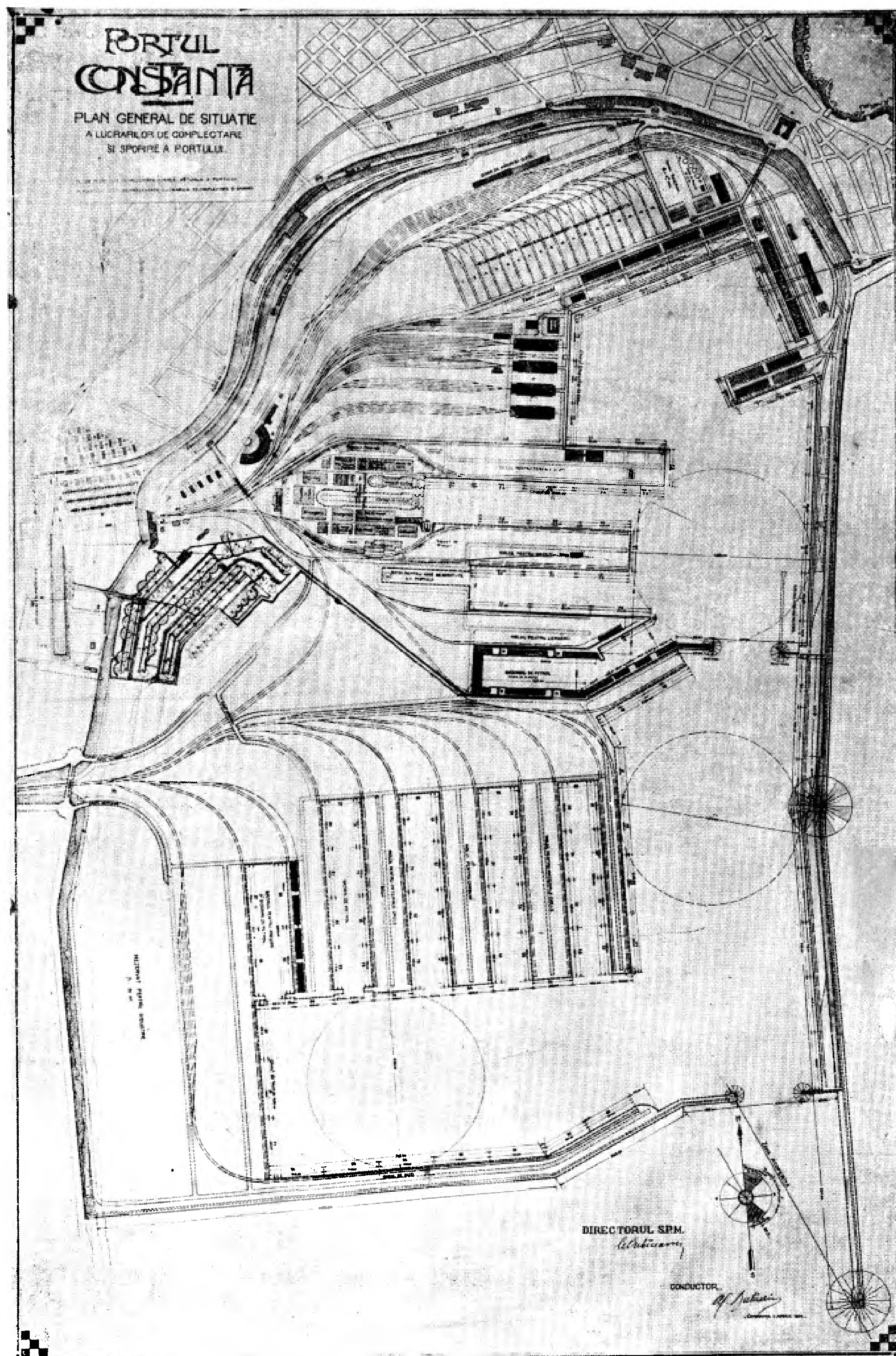

PORTUL
CONSTANŢA
PLAN GENERAL DE SITUATIE
A LUCRARILOR DE COMPLECTARE
SI SPORIRE A PORTULUI
DIRECTORUL S.P.M.
CONDUCTOR

Fig. 130.

In anii următori s'au continuat lucrările, terminându-se a 2-a şi a 3-a magazie cu silozuri, diferite cheiuri, staţia de petrol, platforme, etc.

Pe măsură ce cheiurile şi instalaţiile se terminau, ele se dădeau în exploatare, care se făceà şi se face şi astăzi tot prin Direcţiunea lucrărilor Portului.

Costul lucrărilor de construcţie a portului şi a instalaţiilor sale, afară de cheltuelile de întreţinere şi exploatare, se ridicà la 31 Decemvrie 1927 la suma de 77.369.073 lei aur şi sunt în curs de execuţie în anul curent, 1928, lucrări noui în valoare de 1.400.000 lei aur.

In locul micului port găsit în 1878, cu 170 m. de cheiu de lemn, un dig de apărare de 200 m. şi o suprafaţă de apă adăpostită de 4 ha., avem acum un port modern cu 2994 m. diguri de închidere pentru adăpostirea basinurilor; 4.622 m. cheiuri în exploatare; 60 ha. suprafaţa basinurilor interne cu fund de 8,20 m. şi 9,10 m. şi 14 ha. suprafaţa anteportului, cum şi o platformă, recâştigată în cea mai mare parte în mare, cu o suprafaţă de 130 ha., ceeace dă mari posibilităţi de desvoltare viitoare a portului. (Vezi planul Fig. 128).

Traficul portului — cantitatea de mărfuri îmbarcate şi debarcate — a atins în 1927, 2.030.103 tone metrice, iar capacitatea de trafic a portului în incinta actuală, când vor fi terminate toate amenajările, poate merge până la 6.000.000 tone metrice anual.

Se arată mai jos, în rezumat, o descriere referitoare la situaţia şi la instalaţiile portului şi datele referitoare la rezultatele exploatării.

II. DATE GEOGRAFICE-HIDROGRAFICE ŞI METEOROLOGICE

1. *Situaţia geografică.* Portul Constanţa este situat pe ţărmul vestic al Mării Negre; farul dela capul digului de larg este situat la 26°, 18′ şi 40″ longitudine estică şi 44°, 9′ şi 20″ latitudine nordică, faţă de meridianul Parisului.

2. *Date hidrografice. Adâncimea mării.* Adâncimea mării creşte treptat şi încet dela ţărm spre larg; curba de 10 m. se află, în mijlociu, la 1.500 m. depărtare, cu o apropiere de 300—400 m. în dreptul capului Constanţa.

In anteport adâncimea este de 10 m. iar dincolo de capul digului adâncimile merg repede crescând dela 14 m. în sus.

3. *Natura fundului mării.* Natura fundului mării mai peste tot este nisipoasă; în unele locuri se găseşte mâl amestecat cu nisip.

Spre Nord de capul Constanţa şi la Tăbăcărie, apar stânci până la 300 m. dela ţărm.

4. *Curenţii.* In afară de curentul permanent de pe coasta vestică a Mării Negre, dela N. spre S., se mai formează, în mod sporadic şi curenţi locali, născuţi de vânturi.

5. *Date meteorologice. Generalităţi.* Clima oraşului Constanţa este aceea a coastei româneşti a Mării Negre, adică o climă continentală, atenuată puţin de vecinătatea mării.

Vânturile dominante la Constanţa sunt din direcţiunea N—NE, care aduc şi furtună.

III. DATE REFERITOARE LA NAVIGAŢIE

1. *Adâncimea apei în Portul Constanţa.* In anteport şi canalul de acces al portului, pe o lărgime de 200 m., adâncimea apei este de 10 m. Actualmente sunt înisipări parţiale care se vor dragă.

In bazinul de petrol, această adâncime este de 9,10 m., iar în celelalte bazinuri de 8,25 m.

2. *Aterajul.* Ţărmurile apropiate de Constanţa sunt sărace în puncte de recunoaştere; iar navigatorilor le serveşte mult farul dela Tuzla.

Acesta este un far de ordin I, cu sclipiri, situat la 500 m. spre N de Capul Tuzla şi la 20 km. spre Sud de portul Constanţa, având o vizibilitate de 20 mile pe timp clar.

Tot la acest far se găseşte şi o sirenă pentru ceaţă.

Intrarea în portul Constanţa este semnalizată prin farul dela capul digului de larg şi cele două faruri, roş şi verde, dela intrarea portului.

Tot la intrarea portului este instalată şi o sirenă pentru ceaţă — iar în prelungirea digului de larg este instalată o geamandură cu fluer, pentru a demarcà extremitatea anrocamentelor acelui dig.

Este în curs de execuţie un radiofar modern la capul Caliacra.

IV. DISPOZIŢIUNI GENERALE ALE PORTULUI

1. *Dispoziţiunea generală actuală. Diguri de apărare.* Portul Constanţa este adăpostit contra valurilor mării de trei diguri de închidere în lungime totală de 2994 m. şi anume:

a) Digul din spre larg, lung de 1377 m. având o direcţiune aprox. N—S şi care adăposteşte portul contra efectului valurilor dinspre Nord şi Est, care sunt şi cele mai puternice;

b) Digul de Sud, de 1497 m. având o direcţiune aprox. E—W;

c) Digul de intrare, perpendicular pe digul de larg, lung de 120 m.

Intre digul de Sud şi cel de intrare se găseşte intrarea portului, având o lărgime de 160 m.; extremităţile digurilor sunt prevăzute cu faruri, spre a indicà această intrare în timpul nopţii.

Dela rădăcina digului de intrare, spre Sud, digul din spre larg protejează pe o distanţă de 400 m. anteportul, în care bastimentele, fiind oarecum la adăpost, pot luà cu uşurinţă o bună direcţiune pentru a intrà în port.

Capul acestui dig este şi el prevăzut cu un far.

Digurile sunt construite pe o fundaţiune de anrocamente pe care sunt aşezate blocurile artificiale de beton de câte 36 tone fiecare bloc.

Digul de larg la nivelul de (—10,00 m.) are o lăţime de 42 m., iar la nivelul mării o lăţime de 11,00 m.

Digul de Sud are 27 m. lăţime la (—8,00 m.) şi 8 m. lăţime la nivelul mării.

2. *Cheiuri.* Interiorul portului, astfel adăpostit, prezintă actualmente o desfăşurare de cheiuri de 4622 m. şi mai este de executat un mal cu o desfăşurare de 1178 m. de cheiuri.

Destinaţiunea cheiurilor este cea următoare:

a) Cheiul digului de larg, în lungime de 682 m. cuprinzând danele 0—1 destinate pentru marina militară şi danele 2—5 destinate pentru fierărie, maşini şi materiale grele;

b) Cheiul molului digului de larg, în lungime de 488 m. cuprinzând danele 6—10 pentru mesagerii;

c) Cheiul de Est, în lungime de 270 m. pentru vasele Serv. Maritim Român, cuprinzând danele 11 şi 12 pentru mărfuri diverse.

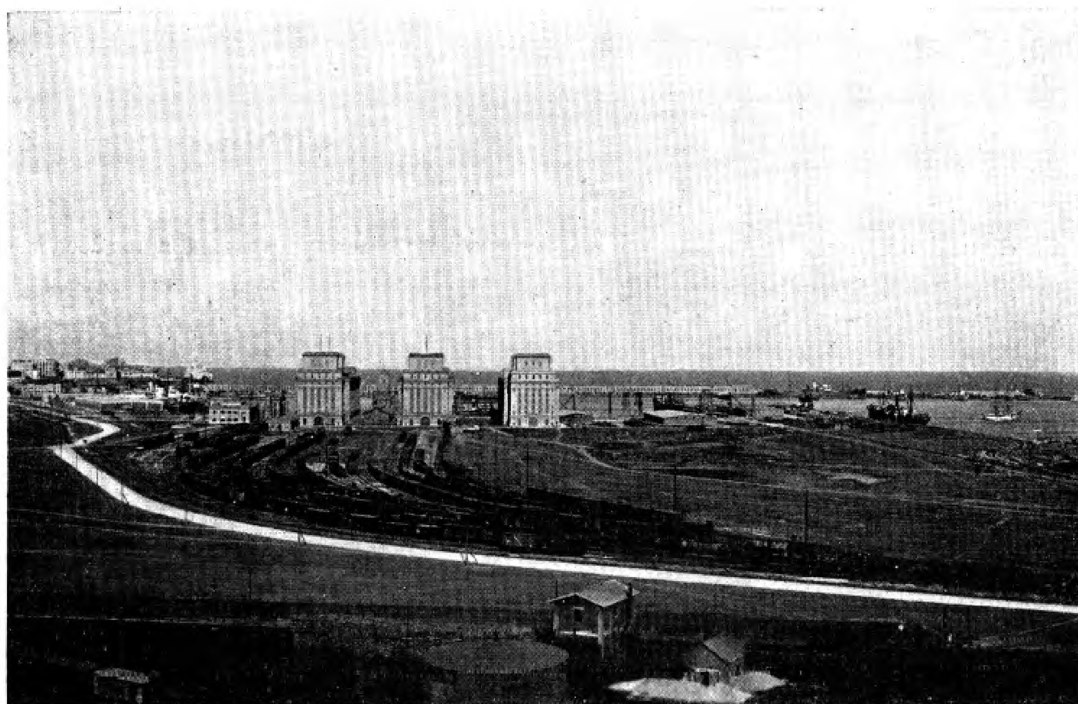

Fig. 131. Silozurile din portul Constanţa. «Fotoglob-Constanţa».

Pe acest cheiu se va construì o clădire, care va cuprinde: gara maritimă pentru călători, serviciile Vămii, Poştei, Poliţiei;

d) Cheiul de Nord, în lungime de 490 m. cuprinzând danele 13—16 pentru colete şi mărfuri.

Pe acest cheiu sunt provizor instalate Vama şi Agenţia S. M. R.

In viitor acì vor fi instalate magaziile de tranzit — din care una s'a şi construit — iar în spatele lor se vor construì antrepozitele;

e) Cheiul silozurilor, în lungime de 337 m. cuprinzând danele 17—19 pentru cereale.

Pe platforma acestui cheiu sunt instalaţiile magaziilor cu silozuri;

f) Cheiul molului pentru cereale şi vite, în lungime de 945 m. cuprinzând danele 20—27.

g) Cheiul instalaţiilor pentru reparaţia vapoarelor, în lungime de 115,00 m. încă neexecutat.

Pe platforma acestui cheiu se vor executà formele de radub, iar în mod provizor s'a executat o cală pentru halarea vaselor până la 1000 tone;

h) Cheiurile molului pentru lemnărie şi materiale în massă, în lungime de 1063 m. cuprinzând danele 28—35.

Acest mol este încă neexecutat;

i) Cheiul molului pentru cărbuni, în lungime de 455 m. cuprinzând danele 36—38;

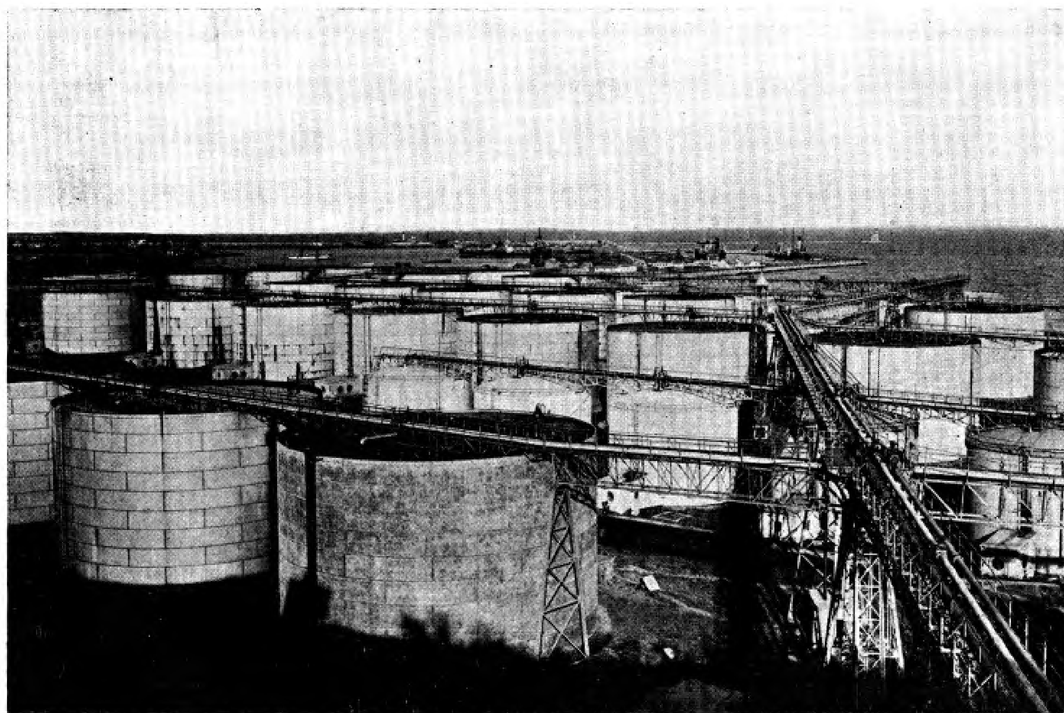

Fig. 132. Rezervoarele de petrol din portul Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa»*.

j) Cheiurile antebasinului şi basinului de petrol, în lungime de 955 m. cuprinzând danele A. B. C. D. E. şi F.

In total, din întreaga desfăşurare a cheiurilor de 5800 m., s'au construit până acum 4622 m. cu 37 posturi de acostare.

3. *Basinuri.* Suprafaţa apei adăpostită de digurile portului este de 60 ha. la care se mai adaugă încă 14 ha. ale anteportului.

Această suprafaţă este împărţită în următoarele basinuri:

a) Basinul digului de larg, limitat de digul de intrare al portului şi molul digului de larg;

b) Basinul portului vechiu, limitat de molul digului de larg, cheiul de Est şi cheiul de Nord;

c) Basinul pentru cereale, limitat de cheiul de Nord, cheiul silozurilor şi molul de cereale;

d) Basinul pentru lemnărie, limitat de molul de cereale, cheiul instalaţiilor pentru reparaţia vaselor şi molul de lemnărie;

e) Basinul pentru cărbuni, limitat de molul pentru lemnărie şi molul de cărbuni;

f) Basinul de petrol.

4. *Capacitatea Portului Constanţa.* Capacitatea anuală de trafic a portului în situaţia actuală este de tone metrice:

La cheiurile basinului de petrol în lungime de 1.105 m.	tone	2.500.000
La cheiurile silozurilor în lungime de 337 m..	»	600.000
La celelalte cheiuri utilizate pentru traficul de mărfuri şi neînzestrate cu instalaţiunile pentru manipulaţia mărfurilor în lungime de 3.230 m.	»	600.000
Total . . .	tone	3.700.000

Actualmente pot operà deodată la cheiuri în dană simplă 37 vapoare; iar când portul va fi terminat, vor puteà operà 44 vapoare deodată.

V. INSTALAŢIUNILE PORTULUI

A. *Instalaţiuni pentru export*

1. *Magaziile cu silozuri.* Portul Constanţa dispune de 2 magazii cu silozuri. A 3-a magazie are clădirea complet terminată, dar lipsesc instalaţiunile, iar la a 4-a magazie sunt construite numai fundaţiile.

Fiecare magazie are 250 silozuri de beton armat, cu o capacitate medie de 1765 hectolitri fiecare siloz şi o capacitate totală de 441.320 hl. ceeace corespunde la o capacitate de circa 30.000 tone cereale de fiecare magazie.

In silozuri se îmmagazinează grâu, secară, orz, ovăz şi porumb. Capacitatea de îmmagazinare este de 9 tone de m² de construcţie.

Debitul practic al magaziilor cu silozuri este următorul:

Cantitatea de cereale ce se poate primì zilnic este, pentru fiecare magazie de 100 vagoane, de 10 tone fiecare (cu debit de 125 tone pe oră), sau pentru ambele magazii de 200 vagoane a 10 tone şi pe zi de 8 ore.

Cantitatea de cereale ce se poate predà prin elevatoarele unei magazii într'un vapor acostat în dreptul magaziei în 8 ore de lucru este de 160 vagoane de 10 tone fiecare, adică debitul de predare al unei magazii este de 200 tone pe oră, ceeace face pentru ambele magazii 320 vagoane pe zi, ţinându-se seamă de întreruperile pentru rujăritul şi facerea separaţiunilor în hambare. Dacă însă un vapor ia marfă din două magazii, şi totodată se găsesc la încărcare două vapoare, atunci elevatoarele de predare ale magaziilor neputând lucrà independent pe benzile estacadei de predare în vapoare şi trebuind uneori să se aştepte unele pe altele, debitul real predat se reduce în consecinţă.

Capacitatea actuală de export prin magaziile cu silozuri este de 600.000 tone anual.

Pentru curățirea cerealelor de praf și pleavă, cum și pentru separarea din grăunțe a corpurilor străine, fiecare magazie este prevăzută cu șase grupe de mașini, ciuruitoare-aspiratoare sau tarori, cu un debit de 100 tone pe oră de magazie.

Pentru tăerea țepilor la orz, fiecare magazie dispune de alte șase mașini ciuruitoare, aspiratoare, din care cerealele sunt trimise în șase mașini tăetori de țepi așezate dedesubtul lor, cu un debit de 50 tone pe oră de magazie.

Pentru o separațiune mai îngrijită a cerealelor, în vederea condiționării lor, cerealele se trimit, după ce au fost curățite și li s'au tăiat eventual țepile, în mașini prevăzute cu criblouri și apoi cu triori, al căror debit total este de 50 tone pe oră de magazie.

2. *Instalațiunea pentru exportul produselor petrolifere.* Prin această instalațiune se fac toate manipulațiile de primire, îmmagazinare și încărcarea la vapoare-tankuri,— a produselor petrolifere ce se exportă prin portul Constanța.

a) *Stația de primire*

Produsele petrolifere destinate exportului sunt aduse la Constanța, parte cu vagoane kazane, parte prin conducta de petrol a C. F. R.

Primirea și descărcarea trenurilor de petrol se face în stația de primirea petrolului, situată pe platforma falesei din partea de West a portului la cota + 30 m.

Această stație este prevăzută cu 6 linii ferate de câte 350 m. fiecare, legate cu liniile C. F. R. din gara Constanța-oraș.

Intre aceste linii se află 6 conducte de descărcare și anume:

1 pentru benzină.
1 » petrol.
1 » motorină și uleiuri.
3 » păcură.

Fiecare conductă este prevăzută — din 3 în 3 metri — cu racorduri, la care se adaptează tuburi flexibile, pe care produsele se scurg din vagoanele-cisterne într'un rezervor de recepție de 700 m. c. — corespunzător capacității unui tren — construit la nivelul stației de primire.

Din acest rezervor, produsele se scurg apoi în rezervoarele de depozitare situate în stațiunea de jos, prin conducte anume așezate pe poduri metalice care deservesc toate rezervoarele.

Prin fiecare din cele 6 conducte se poate descărcà deodată câte un tren întreg de 40 vagoane-cisterne de acelaș produs.

b) *Stația de depozitare*

1. *Rezervoare.* Pentru îmmagazinarea produselor petrolifere s'au construit pe platforma portului (la cota + $3,^{00}$ m.) o stație de depozitare, care este înzestrată cu 42 rezervoare metalice de câte 5.000 m. c. capacitate, 3 rezervoare de câte 2.500 m. c., 5 rezervoare de câte 2.000 m. c. și 6 rezervoare de 1.250 m. c. având astfel o capacitate totală de 235.000 m. c.

2. *Cassa Pompelor.* Incărcarea produselor la vapoarele-tankuri se face prin 5 pompe a câte 200 m. c. pe oră debit, acționate de 2 motoare tip Diesel a câte 100 H. P. și prin conducte metalice de 200 mm. pentru produsele fluide și 250 mm. pentru produsele vâscoase.

Tot acì se mai găsesc 4 pompe mici, legate cu conducte de 50 mm. care servesc pentru manipulațiuni interioare ca: golirea conductelor pompelor mari, pompări de apă pe capacele rezervoarelor, transvasări de produse dintr'un rezervor într'altul, încărcări de vagoane, etc.

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 133. Farul «Regele Carol I» dela capul digului din Constanța.

Este în curs de execuție mărirea casei pompelor în care se vor instalà încă 2 pompe de câte 250 mm. pentru păcură și uleiurile minerale și un motor de 150 H. P. cum și un compresor de aer pentru accelerarea și golirea conductei de predare la vapoare.

3. *Instalația pentru încălzirea rezervoarelor și trenurilor cu produse vâscoase.* Pentru a se puteà manipulà produsele vâscoase, (păcura și uleiurile minerale) în timpul iernei, s'a făcut o instalație de încălzire cu aburi, produși de 5 căldări a câte 80 m. p. de încălzire la 8 atmosfere.

Aburul este transmis prin conducte speciale, atât la vagoanele-cisterne în stația de primire cât și la rezervoare, care sunt prevăzute cu serpentine de încălzire.

c) *Instalațiile basinului de petrol pentru încărcarea vapoarelor-tankuri*

Basinul de petrol are 4 dane pentru încărcarea vapoarelor-tankuri.
Aceste dane au conducte de benzină, petrol, motorină și păcură.

Basinul de petrol comunică cu restul portului printr'o deschidere de 40 m. lărgime prevăzută cu o poartă flotantă.

Vapoarele sunt introduse în basin cu ajutorul remorcherelor.

In antebasin, mai sunt două dane, din care una pentru păcură iar alta pentru acostarea vapoarelor, pentru aprinderea focurilor la plecare.

Se mai predă păcură ca combustibil la vapoare şi dela danele 37 şi 38.

Debite. Cu ajutorul instalaţiunilor sus arătate, se poate pompà la 5 vapoare deodată 4 produse petrolifere diferite şi anume: benzină, petrol rafinat, motorină, prin câte o conductă anume de 200 mm. şi păcură prin 2 conducte de 250 mm. cu un debit normal de 130 tone pe oră pentru fiecare conductă.

In curând va fi instalată şi o conductă de 250 mm. pentru predarea uleiurilor minerale.

Prin aceste instalaţii în 1927 s'au exportat 1.420.000 tone produse de petrol, iar în primele 6 luni ale anului 1928 s'au exportat 750.000 tone.

La staţia de petrol se lucrează incontinuu cu echipe de schimb, ziua şi noaptea şi sărbătorile.

Capacitatea de export prin instalaţiile actuale este de 2.500.000 anual şi se poate uşor sporì.

Fig. 134. Farul dela Tuzla. «Fotoglob-Constanţa».

4. *Uzina Electrică Centrală.* Această instalaţiune este destinată a procurà energia electrică pentru forţa necesară instalaţiilor portului şi pentru iluminatul lui.

a) *Instalaţia mecanică* se compune din 4 motoare «Diesel» cu câte trei cilindri, din uzinele Sulzer Frères din Winterthur, făcând câte 155 rotaţii pe minut, cu o putere de 400 H. P. aşà că, în total, se dispune de 1.600 H. P.

Afară de motoare se mai cuprind şi instalaţiile aferente de răcire, alimentare, etc.

Motoarele sunt acţionate cu motorină.

In clădirea uzinii s'a prevăzut şi spaţiul necesar pentru instalarea a încă 4 motoare de câte 600 H. P.

b) *Generatoarele electrice.* Fiecare motor este acuplat direct cu câte un generator de curent continuu excitat în derivaţie, furnizând sub 470 volţi, 575 amperi.

Din cele 4 generatoare, 2 sunt prevăzute cu divizoare de tensiune sistem Delivo-Dobrowolsky pentru reducerea voltajului dela 440 volţi, cât se utilizează pentru forţă, la 220 volţi pentru iluminat.

Fig. 135. Portul Oltina. «Fotoglob-Constanţa».

5. *Magazii pentru mărfuri diverse.* Traficul portului Constanţa provine, în special, din exportul produselor de petrol şi al cerealelor, care reprezintă peste 80$^0/_0$ din întregul trafic de import şi export.

Deaceea s'au făcut în primul rând instalaţiunile necesare manipulaţiunilor acestor mărfuri: staţia de petrol şi magaziile cn silozuri, rămânând ca treptat să se facă şi instalaţiile pentru mărfurile generale.

Acest program de lucrări a fost întrerupt de răsboiul mondial, după care a trebuit să se întrebuinţeze fondurile de care s'a dispus, la facerea şi reparaţia instalaţiilor detsriorate în timpul ocupaţiei.

Terminându-se aceste reparaţiuni şi, cu începere din 1926, prin creşterea traficului şi veniturilor portului, putându-se obţine fonduri mai însemnate, s'a putut începe

înzestrarea portului cu instalaţiuni pentru adăpostirea şi manipulaţia mărfurilor generale.

S'au construit 2 magazii de tablă ondulată la dana 20, cu o suprafaţă de 2.200 m. p.; o magazie de beton armat la danele 15—16 numai cu parter de 100×40 m. =4.000 m. p. şi o magazie de beton armat cu parter şi etaj de 80×20 m. la danele 6—7, care se prelungeşte în cursul acestui an până la 160 m. şi va aveà, deci, o suprafaţă de 2×160×20=6.400 m. p.

Dispunem, deci, de 12.600 m. p. magazii pentru mărfurile generale.

Deosebit de acestea, Serviciul Maritim Român are magazii proprii la dana 14—15 în suprafaţă de 3.000 m. p.

Pentru exportul produselor petrolifere s'au construit la dana 38 magazii de tablă în suprafaţă de 1.600 m. p.

Pentru manipulaţia mărfurilor generale s'au instalat primele 3 macarale electrice de câte 3 tone forţă, pentru manipularea mărfurilor şi sunt comandate încă 5 macarale de aceeaş forţă.

Pentru mărfurile grele se utilizează macaraua fixă «Titan» de 40 tone forţă.

6. *Platformele, liniile ferate şi şoselele portului.* a) *Platformele.* Suprafaţa totală a platformelor portului, cuprinsă între apă şi piciorul malului, este de 130 Ha. care se descompune precum urmează:

Suprafaţa platformei cheiurilor	20	Ha.
» utilizată pentru instalaţii, clădiri, ateliere, căi ferate, şosele . . .	72	»
» staţiunei de jos a petrolului	11	»
» încă neutilizată	27	»
Total.	. 130	Ha.

Se adaugă staţiunea de primirea petrolului pe platforma deasupra malului portului cu terenurile anexe în suprafaţă de 8 ha.

Portul dispune de o suprafaţă de platformă relativ mare pe care se pot amenajà instalaţiuni pentru industrie şi zone libere.

b) *Liniile ferate.* Lungimea actuală a liniilor ferate ale portului este de 63 km. cu 141 macazuri.

Din acestea, 41 km. sunt în port, iar restul linia Port-Canara în halta Traian şi în Cariera Canara.

Pentru liniile din port este proporţia de 9 km. linie la 1 km. de cheiu.

c) *Şoselele.* Lungimea şoselelor portului este de 8,3 km.

B. *Diverse instalaţiuni şi servicii ale portului*

1. *Cariera Canara.* Piatra necesară construcţiei portului, cum şi cea trebuincioasă întreţinerii cheiurilor, şoselelor, liniilor etc. se extrage din carierele dela Canara, situate la 16 km. de Constanţa, de unde se aduce pe linia ferată a S. P. M. cu vagoanele şi maşinile Direcţiunii.

In carieră se găsesc două concasoare pentru spart piatra şi toate instalaţiile pentru exploatarea carierelor.

2. *Ateliere de reparațiuni.* Portul posedă ateliere de reparațiuni cu 200 lucrători și cu diferite secțiuni ca: ajustaj, montaj, strungărie, cazangerie, lăcătușerie, arămărie cu sudură autogenă, fierărie, turnătorie, tinichigerie, tâmplărie, dulgherie navală etc.

In aceste ateliere se execută și reparațiuni la instalațiunile portului cum și la vapoare.

3. *Cala de halaj.* Portul are o cală de halaj cu un plan înclinat pe care se pot hală vase până la 1.000 tone.

4. *Locuințe pentru personal.* Direcțiunea S. P. M. a construit pe platforma portului și pe platoul de deasupra stației de petrol un număr de 73 locuințe cu 253 apar-

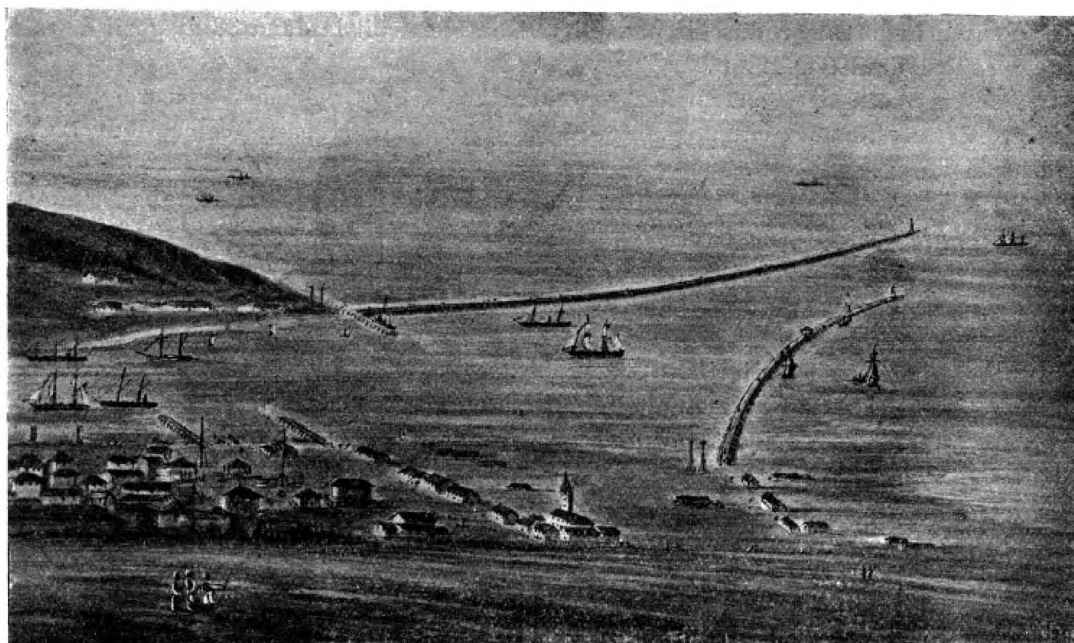

Fig. 136. Gura Sulinei. C. E. Hartley, 1861. «Acad. Rom.».

tamente, pe care le pune la dispoziția personalului său, cum și o baie pentru personal și lucrători.

5. *Material rulant.* Portul dispune de următorul parc de locomotive și vagoane:

4 locomotive tender de 28 tone greutate și 120 tone tracțiune.

4 vagoane de călători și

112 diferite vagoane: platforme, bascule, patrate, etc.

Cu acest material rulant se fac transporturile materialelor necesare executării lucrărilor, cum și în măsură redusă transporturile cerute de diferite autorități și particulari.

6. *Remorchere.* Pentru serviciul de pilotaj al vaselor sunt trei remorchere de 120—180 H. P.

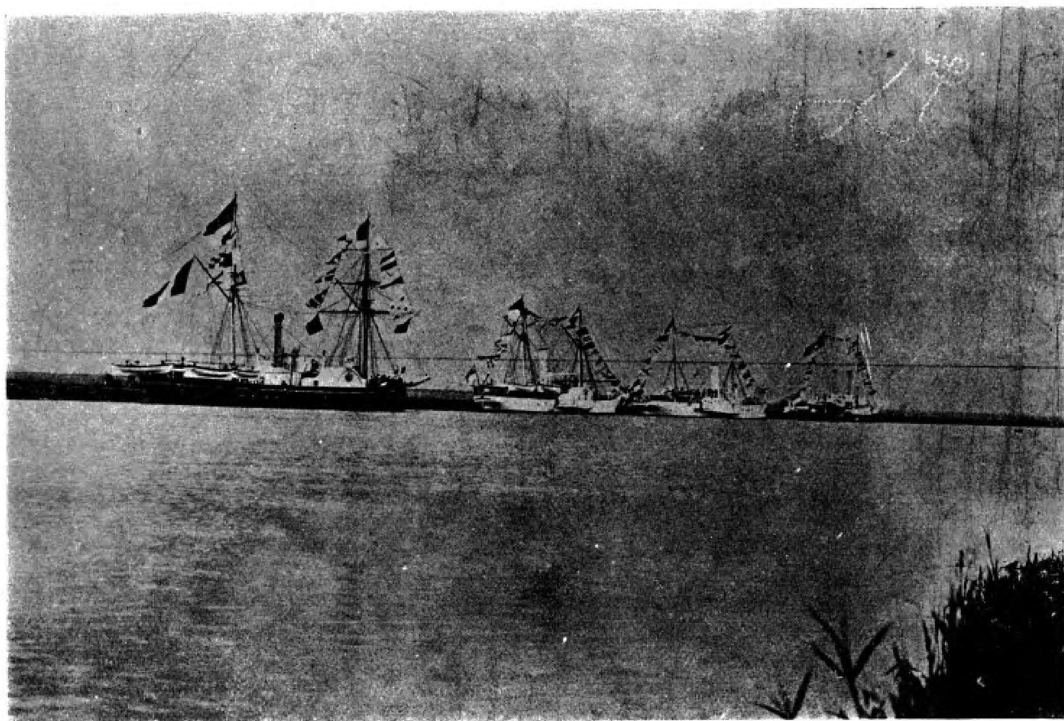
Este în programul imediat procurarea unui remorcher de 500 H. P. și a unei pilotine.

Serviciul de remorcaje se face de Direcţiunea S. P. M.

7. *Aparate navale, etc.* Pentru serviciul de salvare şi incendiu, portul posedă o şalupă de incendiu cu un debit de 120 m. c. pe oră, iar pe remorcherul Julietta sunt instalate pompe de incendiu cu un debit de 200 m. c. pe oră.

Portul mai are scafandrierii necesari, cu bărcile şi aparatele respective, cum şi bărci de serviciu.

Pentru alimentarea vapoarelor cu apă potabilă, portul este prevăzut cu canalizare şi guri de apă pe o parte din cheiuri.

«Acad. Rom.».

Fig. 137. Inaugurarea canalului «Regele Carol I» dela braţul Sulina.

Pentru vasele care nu pot luà apă dela aceste guri, alimentarea se face cu un ponton special amenajat, cu care se transportă apa la vasul respectiv.

Pentru menţinerea adâncimii apei în basinuri, portul posedă o dragă cu godeuri, putând dragà până la 10 m. adâncime şi şalanele necesare la transportul materialelor dragate.

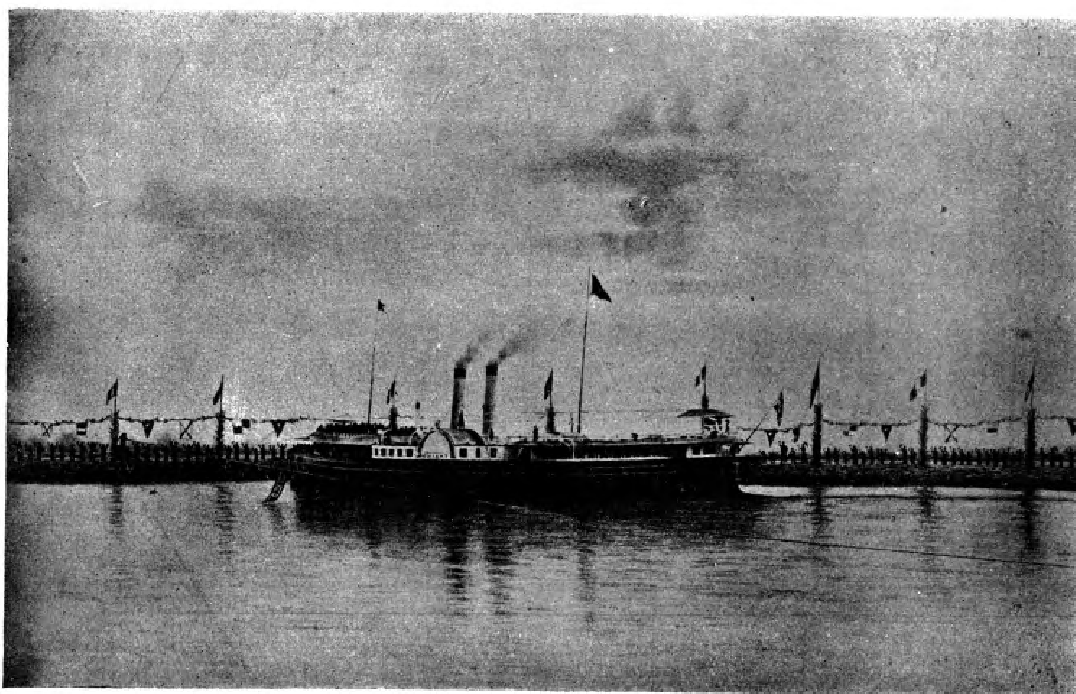
VI. MĂRIREA PORTULUI CONSTANŢA

In planul No. 3 se arată un studiu întocmit de Direcţiunea S. P. M. pentru mărirea portului Constanţa. în care s'au prevăzut următoarele dispoziţiuni:

a) Prelungirea digului de larg cu 1.250 m. şi executarea unui nou dig de Sud de 1.820 m;

b) Crearea de noui basinuri şi moluri care, în loc să fie paralele cu cele existente, vor fi normale pe dânsele, prezentând astfel avantajul unei mai bune adăpostiri contra vântului de Nord.

Lungimea cheiurilor astfel obţinută va fi de 6.800 m. care, adăugată la cea din incinta actuală de 5.800 m., va da pentru întregul port o desfăşurare de 12.600 m. de cheiuri, capabili să deservească un trafic de peste 10 milioane tone anual.

«Acad. Rom.».

Fig. 138. Inaugurarea canalului «Regele Carol I» dela braţul Sulina.

VII. ADMINISTRAŢIA PORTULUI

Direcţiunea Porturilor Maritime, în administrarea căreia este Portul Constanţa, este o instituţiune de Stat pendinte de Direcţiunea Generală a Porturilor şi Căilor de Comunicaţie pe apă, din Ministerul Comunicaţiilor.

Direcţiunea are în sarcina sa:

Lucrările noui de construcţie;

Lucrările de întreţinere şi reparaţiuni a instalaţiilor existente;

Administrarea şi Exploatarea întregului port.

Ea este împărţită în Divizii, Secţii şi Servicii şi anume:

1 Divizie de construcţie şi întreţinere, pentru lucrări şi instalaţii la uscat.

1 Divizie pentru lucrări la mare şi întreţinerea basinurilor.

1 Secţie a atelierelor de reparaţiuni.

1 Divizie de exploatare.

1 Serviciu administrativ şi de contabilitate, cu birourile necesare.

Mai funcţionează în port, în afară de Direcţiunea S. P. M., şi alte servicii publice ca:

Căpitănia Portului, care are în atribuţiuni poliţia portului;

Vama, care încasează drepturile vamale de import şi export;

Serviciul Sanitar al Portului.

VIII. REZULTATELE EXPLOATĂRII PORTULUI

1. *Traficul Portului.* Traficul de după răsboiu a fost la început cu mult inferior celui dinainte, din cauza stării anormale de lucruri. Astfel că, traficul total de import şi export, care fusese de 1.400.685 tone în 1911, a fost sub 500.000 tone în primii ani după răsboiu.

Traficul însă a crescut treptat cu normalizarea producţiei în ţară şi a relaţiunilor comerciale şi, în special, datorită sporirii producţiei petrolului, al cărui export se face în proporţie de 65% prin Constanţa.

Traficul total de import şi export a fost în 1926 de 1.865.614 tone şi în 1926 de 2.030.103 tone, întrecând astfel cu peste 600.000 tone cel mai mare trafic dinainte de răsboiu.

Traficul este în continuă creştere datorită şi nouilor instalaţiuni ce se construesc în fiecare an pentru utilarea portului.

In cursul anului 1927 au intrat în port 1.149 vase, cu un total de 2.334.233 tone registru net şi un tonaj mediu de 2.031 t. r. n.

2. *Venituri.* Veniturile din exploatarea portului în 1927 au fost 157.200.000 lei.

Totalul mărfurilor importate şi exportate, fiind de 2.030.103 tone, rezultă că o tonă de mărfuri a produs în medie lei 77,43.

In ultimele 4 exerciţii normale dinainte de răsboiu, 1910—1913, venitul mediu pe tonă a fost de 2,35 lei aur.

Raportul faţă de venitul mediu pe 1927 este:

$$\frac{77{,}43}{2{,}35} = 32{,}95$$

şi corespunde cu aproximaţie valutei actuale a leului.

3. *Cheltueli.* Cheltuelile pentru întreţinerea şi exploatarea portului s'au ridicat în 1927 la suma de 64.841.326 lei hârtie corespunzătoare la 1.997.112 lei aur.

Raportat la tona de trafic, revine la 0,98 lei aur pe tonă.

In exerciţiile 1910—1913 cheltuiala medie pe tonă a fost 1,21 lei aur.

Veniturile realizate fiind de 157.200.000 lei, rămâne disponibilă suma de lei 92.000.000 pentru lucrări noui.

In 1927 s'au acordat pentru lucrări fonduri în valoare de lei 27.678.386 din buget şi de 5.000.000 lei din credite extraordinare.

Pe exerciţiul curent 1928 s'au acordat, pentru lucrări noi, fonduri în valoare de 33.000.000 lei din buget şi 11.800.000 lei din credite extraordinare.

Raportându-ne numai la ultimii 3 ani, veniturile portului au crescut dela 75.000.000 în 1925 la 157.000.000 în 1927, iar sumele alocate pentru cheltueli de exploatare şi de construcţie au crescut dela 52.000.000 lei în 1925 la 97.000.000 lei în 1927 şi la 114.000.000 lei în 1928.

* * *

Portul Constanţa, prin situaţia lui geografică centrală faţă de extensiunea coastei Mării şi în apropierea celor mai fertile judeţe agricole, aşezat la o distanţă de numai 60 km. de Dunăre cu posibilităţi de noui legături cu acest mare fluviu navigabil, singurul port la Marea liberă a unei ţări bogate de 300.000 km^2. suprafaţă, este menit să progreseze foarte repede, fiind punctul cel mai important de import-export al ţării, cum şi de tranzit spre Orient al ţărilor învecinate.

In tablourile şi în graficele ce urmează se arată situaţia şi mişcarea portului dela 1909 — când a început noua exploatare până în prezent.

SITUAŢIA PORTULUI LA FINELE ANULUI 1927

1.	Suprafaţa apei indiguită		60 Ha.
2.	Suprafaţa anteportului		14 Ha.
3.	Lungimea cheiurilor în exploatare		4.622 m.
4.	Numărul danelor de acostare		37
5.	Platforma de jos a portului cuprinsă între apa şi piciorul malului	130 Ha.	
	Platforma de sus a portului pentru staţia de primirea petrolului cu terenurile anexe	8 Ha.	138 Ha.
6.	Lungimea liniilor ferate		40 Km.
7.	Puterea uzinei centrale: 4 motoare sistem «Diesel» a 400 H.P.		1.600 H. P.
8.	Capacitatea magaziilor cu silozuri: 2 magazii a 30.000 tone		60.000 tone
9.	Debit practic total de immagazinare în cele două magazii		250 t./oră
10.	Debit practic total de predare a celor două magazii		400 »
11.	Debit total al maşinilor de curăţat cerealele instalate în fiecare magazie cu silozuri		200 t./oră
12.	Capacitatea rezervoarelor de petrol:		
	42 R. × 5.000 m. c. = 210.000 m. c.		
	3 R. × 2.500 m. c. = 7.500 m. c.		
	5 R. × 2.000 m. c. = 10.000 m. c.		
	6 R. × 1.250 m. c. = 7.520 m. c.		235.020 m. c.
13.	Debit practic de inmagazinare al produselor petrolifere prin fiecare conductă. Sunt conducte separate pentru fiecare produs de petrol		100 t./oră
14.	Debit practic de predare prin fiecare conductă		130 t./oră
15.	Suprafaţa magaziilor pentru mărfuri generale:		

TABLOU

de valoarea lucrărilor pentru construcţia Portului Constanţa

Anii	Valoarea lucrărilor noui şi de refacere în Lei Hârtie				Valuta medie a leului hârtie în centime	Valoarea Lucrărilor în Lei Aur			
	Din Buget şi Credite extraordinare	Din sume avansate de Societăţi	Total Anual	Total Acumulat		Din Buget şi Credite extraordinare	Din sume avansate de Societăţi	Total Anual	Total Acumulat
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1896 — 1916	68.693.559	1.085.384	—	69.778.943	100	68.693.559	1.085.384	—	69.778.943
1916 — 1918	Nu s'a lucrat din cauza războiului				—	—	—	—	—
1919	2.316.869	—	2.316.895	72.095.812	16.25	376.491	—	376.491	70.155.434
1920	2.603.522	—	2.603.522	74.699.334	11.05	287.689	—	287.689	70.443.123
1921	8.267.943	—	8.267.943	82.967.277	7.51	620.922	—	620.922	71.064.045
1922	7.015.891	4.813.770	11.829.661	94.796.938	3.30	231.524	158.854	390.378	71.464.423
1923	10.780.640	21.256.900	32.037.540	126.834.478	2.72	293.233	578.187	871.420	72.326.843
1924	14.017.445	27.213.146	41.230.591	168.065.069	2.70	378.471	734.754	1.113.225	73.439.068
1925	22.565.356	—	22.565.356	190.630.425	2.49	561.877	—	561.877	74.000.945
1926	31.655.605	19.285.569	50.941.174	241.571.599	2.42	766.065	466.710	1.232.775	75.233.720
1927	32.678.386	36.651.271	69.329.657	310.901.256	3.08	1.006.494	1.128.859	2.135.353	77.369.073
	200.595.216	110.306.040	—	310.901.256	—	73.216.325	4.152.748	—	77.369.073

a) Magazii de beton armat	7.330 m²	
b) » » tablă ondulată	3.800 »	
c) » » lemn (provizorii)	5.800 »	16.930 m²
16. Macara electrică fixă de 40 tone		1 buc.
17. Macarale electrice rulante de 3 tone		4 »
18. Adâncimea basinurilor		27 picioare
19. Adâncimea basinului de petrol		30 picioare
20. Cală pentru halarea vaselor până la 1.000 tone		1 buc.
21. Capacitatea actuală de trafic a portului cu cheiurile necomplet utilate:		
a) La cheiurile basinului de petrol, în lungime de 1.105 m.	2.500.000 t.	
b) La cheiurile magaziilor cu silozuri în lungime de 337 m.	600.000 t.	
c) La celelalte cheiuri neutilate cu instalaţiunile mecanice pentru manipularea mărfurilor în lung. de 2.992 m.	600.000 t.	3.700.000 t.

SITUAŢIUNEA PORTULUI DUPĂ REALIZAREA PROGRAMULUI DE TERMINARE ŞI UTILARE ÎN INCINTA ACTUALĂ

1. Suprafaţa apei indiguită		60 Ha.
2. Suprafaţa anteportului		14 Ha.
3. Lungimea cheiurilor		5.800 m.
4. Numărul danelor de acostare		43
5. Platforma cheiurilor	24 Ha.	
» instalaţiilor	100 Ha.	
» staţiunei de jos a petrolului	16 Ha.	140 Ha.
6. Lungimea liniilor ferate		60 Km.
7. Puterea uzinei centrale		4.800 H.P.
8. Capacitatea magaziilor cu silozuri (4 magazii a 30.000 tone)		120.000 t.
9. Debitul practic total de înmagazinare al celor patru magazii		500 t./h.
10. Debitul practic total de predare		800 t./h.
11. Capacitatea rezervoarelor pentru produse petrolifere		300.000 »
12. Debitul practic de înmagazinare pe fiecare conductă. Sunt 1—2 conducte pentru fiecare produs de petrol		100 »
13. Debitul practic de predare idem pe fiecare conductă		130 »
14. Suprafaţa magaziilor de tranzit		40.000 m²
15. Suprafaţa antrepozitelor		20.000 m²
16. Macarale electrice		60 buc.
17. Adâncimea basinelor		27 pic.
18. Adâncimea basinului de petrol		30 »
19. Cală de halaj pentru vase până la 1.000 tone		1 buc.

20. Formă de radub de 150 m. l. . . . . 1 »
21. Capacitatea traficului portului cu cheiurile utilate:
   a) La cheiurile basinelor de petrol . . . . 3.500.000 t.
   b) La cheiurile magaziilor cu silozuri . . . . 1.000.000 t.
   c) La celelalte cheiuri . . . . 1.500.000 t.; 6.000.000 t.an.

TABLOU

Cuprinzând diferite date comparative

1. Tonajul mediu al vaselor intrate . . . . $\frac{2.334.233 \text{ t.r.n.}}{1.149 \text{ vase}} = 2.031$ t.

2. Coeficientul de utilizare al vaselor:
   a) Intrate . . . . $\frac{168.211 \text{ t.}}{2.334.233 \text{ t.r.n.}} = 0,07$ t./t.r.n.
   b) Eşite . . . . $\frac{1.861.892 \text{ t.}}{2.335.059 \text{ t.r.n.}} = 0,79$ t./t.r.n.

3. ***Utilizarea basinelor.***
   Tonajul vaselor intrate într'un an, raportat la suprafaţa basinelor . . . . $\frac{2.334.233 \text{ t.r.n.}}{600.000 \text{ m}^2} = 3,89 \frac{\text{t.r.n.}}{\text{m}^2}$

4. Utilizarea cheiurilor (traficul în tone raportat la lungimea cheiurilor).
   a) Pentru petrol . . . . $\frac{1.441.234 \text{ t.}}{1.105 \text{ m.}} = 1.304 \frac{\text{t.}}{\text{m.}}$
   b) Pentru cereale . . . . $\frac{349.426 \text{ t.}}{337 \text{ m.}} = 1.036$ »
   c) Celelalte cheiuri. . . . . $\frac{239.443 \text{ t.}}{2.992 \text{ m.}} = 81$ »
   d) Media generală [1]) . . . . $\frac{2.030.103 \text{ t.}}{4.434 \text{ m.}} = 457$ »

[1]) Din lungimea cheiurilor s'au scăzut danele 0—1 în lungime de 188 m. unde nu se manipulează mărfuri, fiind utilizate numai de marina de răsboiu

EVOLUŢIA PORTULUI CONSTANŢA

TABLOU REZUMATIV

de traficul, veniturile şi cheltuelile de exploatare ale Portului Constanţa

Anii	Import Tone	Export Tone	Total Tone	Venituri lei	Cheltueli pentru întreţinere şi exploatare lei	
1909	89.832	694.895	784.727	1.224.828	1.075.757	lei aur
1910	106.382	1.167.820	1.274.202	2.931.574	1.549.974	» »
1911	145.185	1.255.500	1.400.685	3,529.203	1.651.318	» »
1912	210.367	1.168.453	1.378.820	2.943.651	1.740.839	» »
1913	238.611	1.140.358	1.378.969	3.223.416	1.655.121	» »
1914	112.237	426.293	538.530	1.270.834	1.496.245	» »
1915	29.047	23.085	52.132	1.006.461	1.478.178	» »
1916	Portul a fost sub ocupaţie inamică			354.475	901.919	» »
1917				—	763.341	» »
1918	46.294	—	46.294	85.627	921.733	lei hârtie
1919	80.384	12.825	93.209	1.219.964	2.978.371	» »
1920	90.737	236.815	327.552	6.209.992	5.597.639	» »
1921	71.358	496.767	568.125	20.000.954	10.019.646	» »
1922	144.587	608.845	753.432	33.166.065	10.225.540	» »
1923 [1])	118.341	492.562	610.904	46.845.513	26.773.728	» »
1924	155.006	543.068	698.074	61.283.741	27.592.015	» »
1925	156.266	707.292	863.558	75.576.409	29.565.341	» »
1926	234.128	1.631.485	1.865.613	142.542.067	43.399.162	» »
1927	168.211	1.861.092	2.030.103	157.200.000	64.841.326	» »

[1]) Exerciţiul anului 1923 a fost de 9 luni, dela 1 Aprilie la 31 Decemvrie, iar datele s'au raportat la 12 luni.

EVOLUŢIA PORTULUI CONSTANŢA

TABLOU REZUMATIV

de traficul, veniturile şi cheltuelile de exploatare ale portului Constanţa raportate la valoarea aur.

Anii	Import Tone	Export Tone	Total Tone	Venituri lei aur	Cheltueli pentru întreţinere şi expl. lei aur	Valoare medie a leului hârtie în centime aur
1909	89.832	694.895	784.727	1.224.828	1.075.757	100
1910	106.382	1.167.820	1.274.202	2.931.574	1.549.974	100
1911	145.185	1.255.500	1.400.685	3.529.203	1.651.318	100
1912	210.367	1.168.453	1.378.820	2.943.651	1.740.839	100
1913	258.611	1.140.358	1.378.969	3.223.416	1.655.121	100
1914	112.237	426.293	538.530	1.270.834	1.496.245	100
1915	29.047	23.085	52.132	1.006.461	1.478.178	100
1916	Portul a fost sub ocupaţie inamică			354.475	901.919	100
1917				—	763.341	100
1918	46.294	—	46.294	85.627	921.733	100
1919	80.384	12.825	93.209	198.244	483.985	16.25
1920	90.737	236.815	327.552	686.204	618.538	11.05
1921	71.358	496.767	568.125	1.502.071	752.475	7.51
1922	144.587	608.845	753.432	1.094.480	337.442	3 30
1923 [1]	118.341	492.562	610.904	1.274.198	728.245	2.72
1924	155.006	543.068	698.074	1.654.660	744.984	2.70
1925	156.266	707.292	863.558	1.881.852	736.166	2.49
1926	234.128	1.631.485	1.865.613	3.449.518	1.050.259	2.42
1927	168.211	1.861.092	2.030.103	4.841.760	1.997.112	3.08

[1]) Exerciţiul anului 1923 a fost de 9 luni, dela 1 Aprilie la 31 Decemvrie, iar datele s'au raportat la 12 luni.

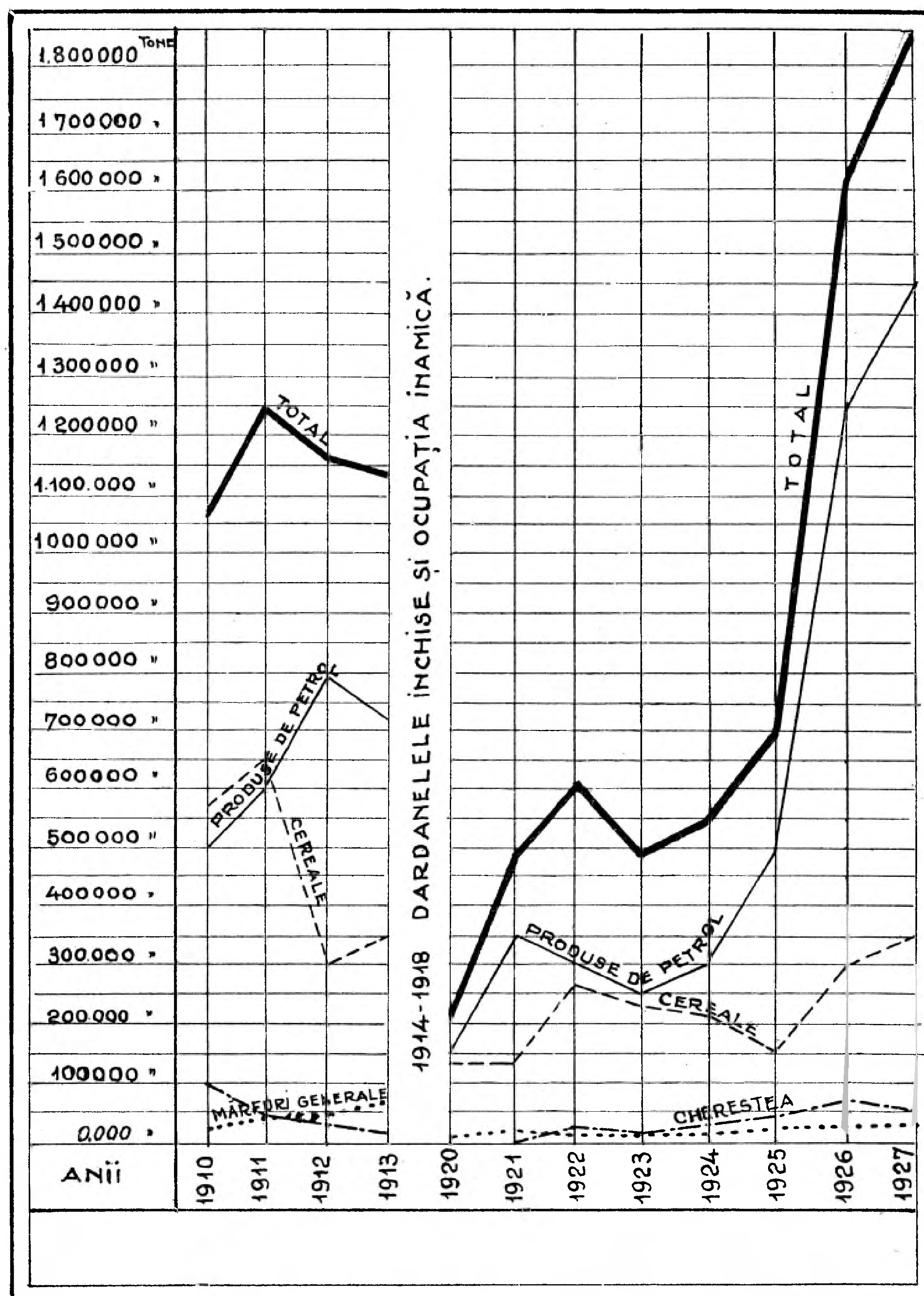

Fig. 139. Exportul prin portul Constanța în anii 1910—1927.

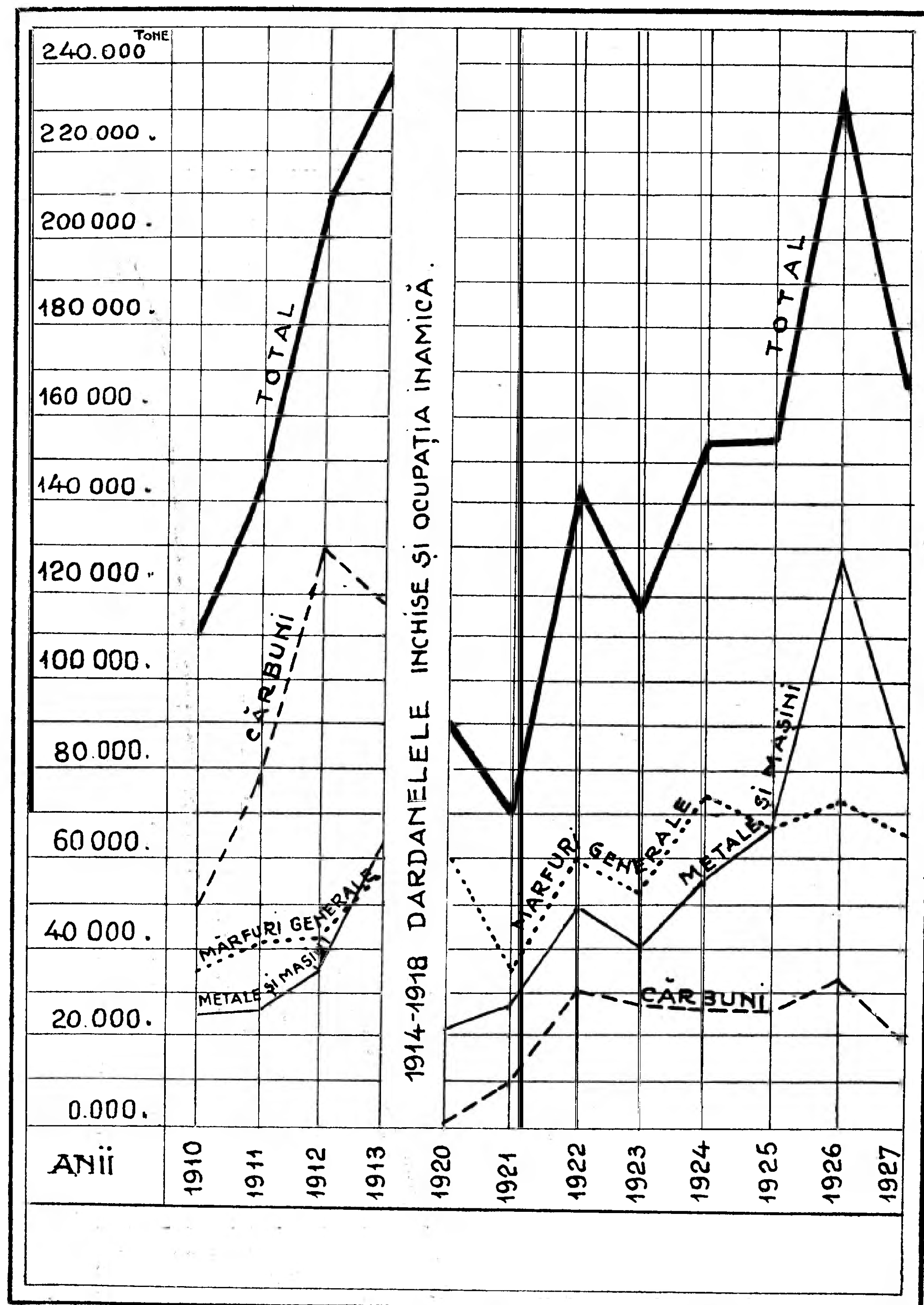

Fig. 140. Importul prin portul Constanţa în anii 1910—1927.

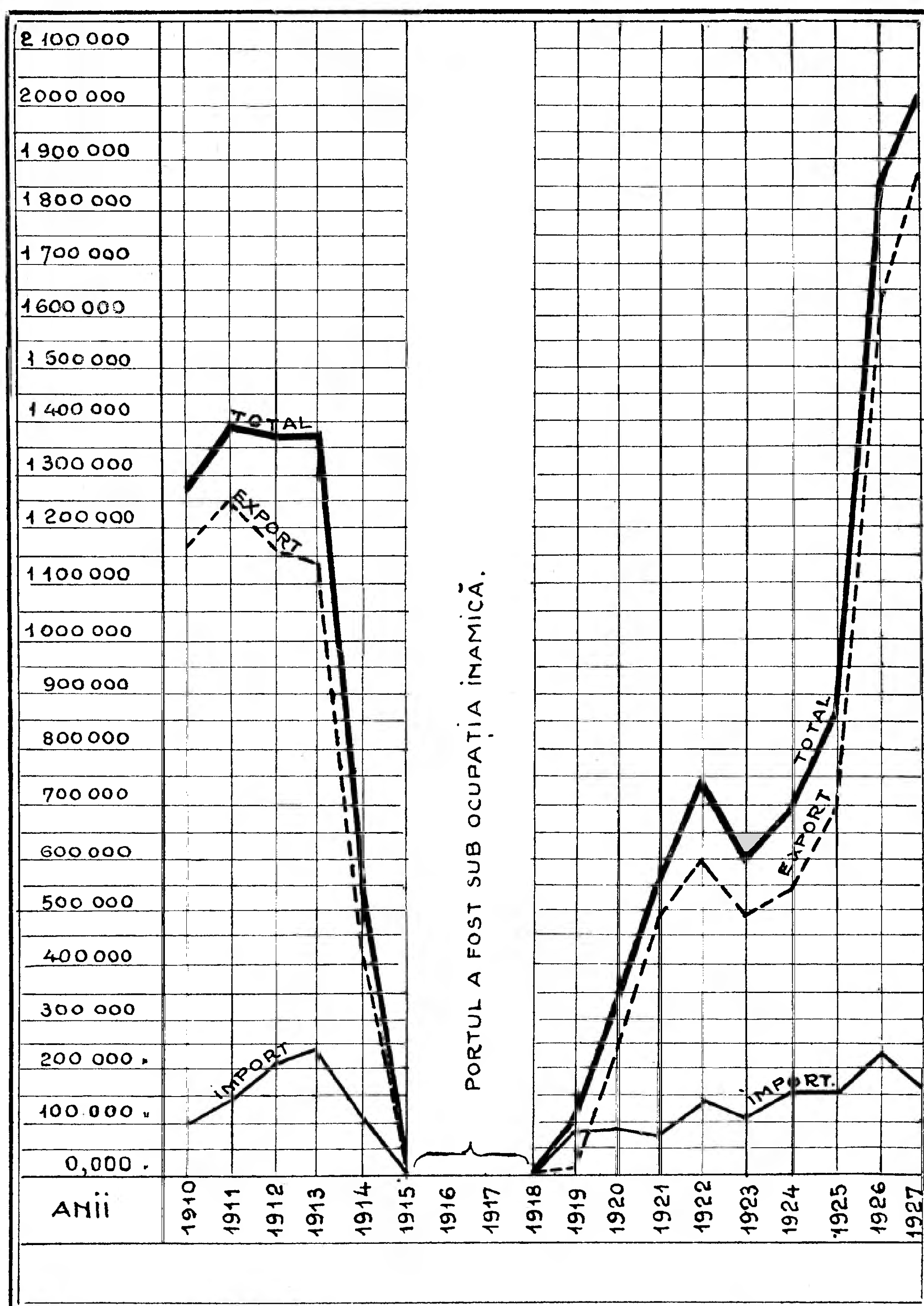

Fig. 141. Importul şi exportul prin portul Constanţa în anii 1910—1927.

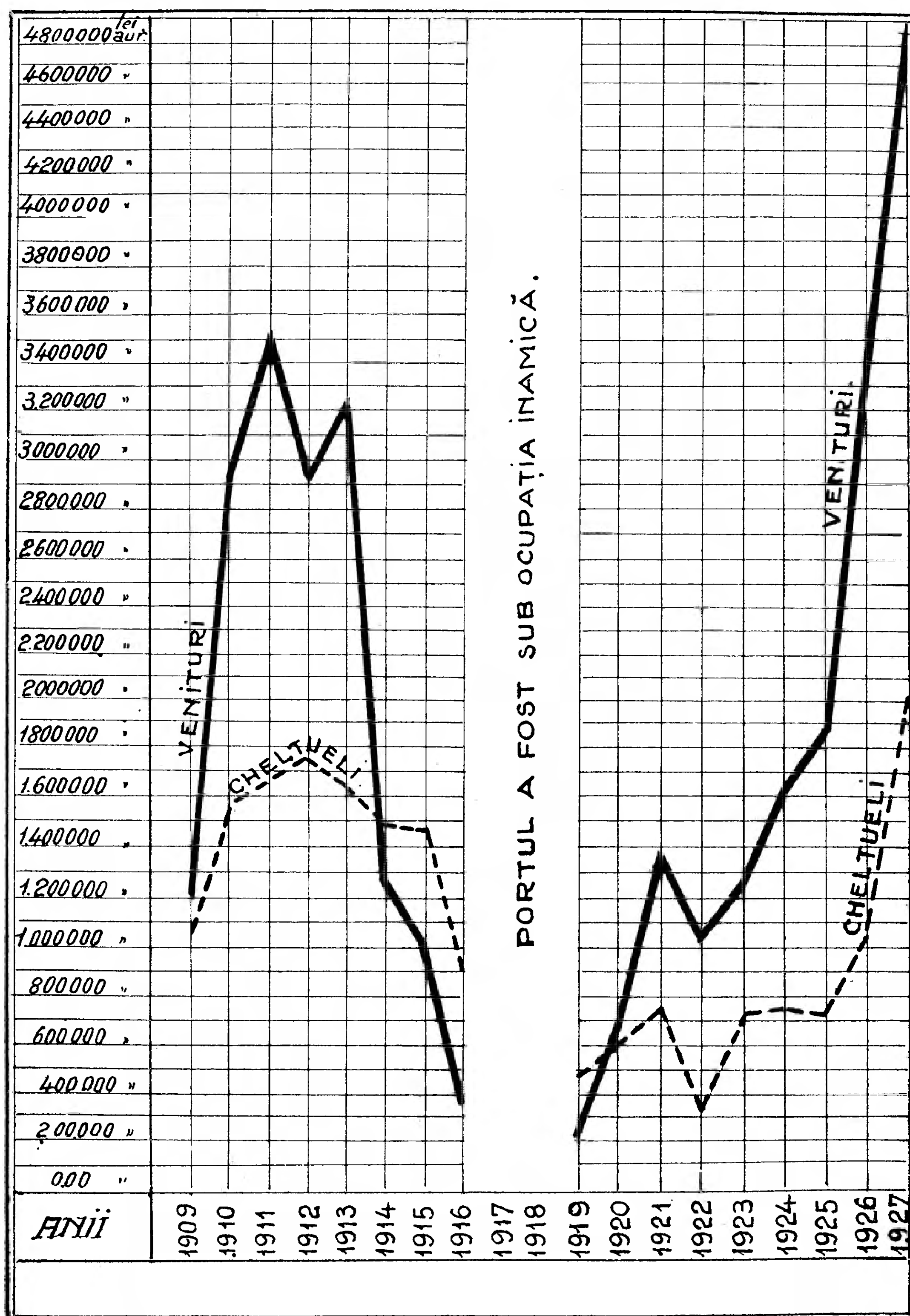

Fig. 142. Veniturile şi cheltuelile de exploatare ale portului Constanţa, raportate la valoarea lei aur.

DOBROGEA AGRICOLĂ

DE

C. FILIPESCU

Inginer-Agronom, Inspector General în Ministerul Agriculturii

AGRICULTURA

1. CONSIDERAȚIUNI GENERALE

In agricultura dobrogeană nu intră specii sau varietăți de plante agricole cu totul aparte. Sunt aceleași care se cultivă pe întreg cuprinsul țării. Sunt cazuri în care unii proprietari sau unele instituțiuni au introdus soiuri de plante străine regiunii, cu scopul de a le încercà și a căutà în vegetația lor însușiri pe care plantele localnice nu le au. Dar acestea sunt cazuri izolate. In special instituțiile agricole, fermele și școlile au îndatorirea de a urmărì cu tenacitate experimentarea varietăților de plante, care să se adapteze la solul și clima secetoasă a provinciei. Tot ele urmăresc orânduirea de asolamente, bazate pe succesiuni de plante, care să garanteze o constantă rentabilitate. Revizuirea felului de a plugărì, — acelaș pretutindeni — fără a ține seama de factorii vegetativi, climă și sol, constituie de asemenea grija permanentă a specialiștilor, a căror contribuție trebuie cerută persistent. Nicăeri mai mult ca în Dobrogea nu trebuie să dee de gândit această problemă.

Secetele neîntrerupte și din ce în ce mai potențate au sporit îngrijorarea agricultorilor dobrogeni. Toți se întreabă la ce mijloace s'ar puteà recurge pentru a înlăturà urmările dezastruoase ale acestui flagel. Irigațiile rezolvă această problemă aproape radical. Dar ele nu se pot face pe orice feluri de teren și, din lipsă de capital de învestiție, nici atât de urgent, ca să aducă o ameliorare a actualei stări de lucruri. Singurul lucru asupra căruia rămâne să ne gândim, este să schimbăm felul de a muncì pământul. Aceasta mai ales în centrul Dobrogei, unde seceta este cu mult mai accentuată. Cum însă acest defect climatologic nu se manifestă numai la noi — ba încă sunt țări în care se manifestă pe suprafețe cu mult mai întinse și pe perioade de timp mult mai lungi, — cum este cazul în unele părți ale Rusiei, în Franța, în Statele-Unite, etc., s'a căutat un corectiv care să înfrâneze această calamitate — lipsa de ploaie la vreme. După lungi experiențe, s'a ajuns la oarecare rezultate satisfăcătoare. Așà discutatele sisteme de cultură Dry-Farming, Bourniol, etc., practicate pe o scară întinsă în America, dau rezultate mulțumitoare. S'au făcut și la noi experiențe, însă ele n'au fost destul de concludente, atât pentru faptul că n'au avut continuitate, cât și pentru motivul că n'au fost respectate regulile de aplicabilitate.

Iată însă că un conducător al unei instituții agricole din cuprinsul Dobrogei — «Ferma Model Potur Hamamgia»— d-l I. Spiridonescu, Inginer Agronom Inspector,

emerit plugar, după experiențele întreprinse, face o serie de constatări pe care le publică în «Buletinul Agricol, Vini-Viticol, Horticol, Sericicol și Apicol», anul al II-lea, No. 3. D-sa spune chiar dela început că, în urma încercărilor pe care le-a întreprins, a ajuns la convingerea că sistemul, care a dat rezultatele cele mai bune, a fost acel al «*culturii păioaselor ca plante prășitoare*». Iată în ce constă observațiile sale: *a)* Că, primăvara, cele dintâi pământuri care se usucă, sunt cele pline cu burueni. Distrugându-se acestea, pământul își păstrează umezeala mai mult timp; *b)* Că semănăturile mai revărsate o duc mai mult la secetă ca cele dese; *c)* Că, dintre porumburile cultivate în condițiuni identice, cele care duc mai mult la secetă, sunt cele prășite de mai multe ori.

Pe baza acestor observațiuni, d-sa și-a impus a semănà păioasele în rânduri duble, în așà fel, ca să le poată prășì. De sigur, acest sistem a întâmpinat dificultăți. Mai întâiu rândurile trebuiesc să fie drepte și apoi să se găsească instrumentul necesar cu care să se poată face prășila printre rânduri. D-sa a întocmit un atare instrument, cu care a ajuns să prășească zilnic un hectar și jumătate. Multiplicând aceste instrumente, s'a ajuns ca 2 cai să poarte 3 cultivatoare prășitoare și să lucreze 4½—5 hectare pe zi.

Rezultatele obținute au fost bune. Așà, în 1924, — an de secetă pronunțată, — a cultivat în acest sistem 14 ha. cu orz de primăvară, obținând 1200 kgr. la ha., pe când oarzele regiunii au fost compromise complet. In 1925, a semănat în acelaș fel 30 ha. grâu de toamnă, dând 78 kgr. sămânță la hectar. In primul lot de 14 ha. s'a obținut 2900 kgr. la ha. având o greutate hectolitrică de 77 kgr., iar pe lotul al doilea, de 16 ha., s'a obținut 2260 kgr. la hectar, cu 78 kgr. greutate hectolitrică. Cultivatorii vecini au obținut abià 700 kgr. la hectar. In anul 1927 grâul, bucurându-se de un timp bun, a crescut neobișnuit de mare. Dacă n'ar fi fost semănat în rânduri duble, cu siguranță că ar fi căzut. Anul 1926, deșì în general ploios, ar fi putut să acopere efectele acestui sistem de cultură. Cum însă s'au ivit mana și rugina, aproape întreaga recoltă a fost compromisă la toți plugarii și chiar și în cultura fermei, făcută după calapodul obișnuit. Cea efectuată după sistemul prășitoarelor, a dat totuș 1400 kgr. la hectar, cu o greutate de 75 kgr. la hectolitru, pe când grâul semănat pe alte 64½ ha. în rânduri și prin împrăștiere, abià a dat pe jumătate ca cel dintâiu.

După cum se vede, sistemul păioaselor prășite este cu totul superior. Dar, pe lângă un surplus de producție, mai are și alte avantaje: 1. Dă o mare economie de sămânță, valorificată între 450—750 lei la ha; 2. Preservează păioasele în contra căderii, întrucât paiul se desvoltă mai bine, se întărește, având aer, lumină și căldură mai multă și nu expune la pagube; 3. Luptă contra secetei, deoarece prin acele prașile repetate se oprește desvoltarea buruenilor și se întrerup vasele capilare; 4. Constitue mijlocul cel mai grabnic de a înmulțì semințele selecționate, întrucât recoltele sunt cu mult mai abondente, iar cantitatea care se samănă, cu mult mai mică.

Vorbind de rentabilitatea acestui sistem, D-sa constată că este foarte avantajos. Un hectar de grâu prășit costă circa 111 lei. Prășit de două ori, va costà 222 lei. La surplusul acesta, de 222 lei de hectar, răspunde o economie de sămânță, care prețuește circa 450 lei și un surplus de producție, care, comparativ, este cu mult mai mare. Plantele care s'ar puteà adaptà acestui sistem, ar fi aproape toate cerealele; grâul, orzul, ovăzul, secara, etc.

După cum se vede, se fac încercări de a evadà din cercul strâmt al secetei. Nu rămâne decât ca experiențele restrânse ale d-lui I. Spiridonescu să fie verificate în cultura mare și mică, potrivit unor instrucțiuni care se vor scrie și răspândì cu profuziune de către personalul administrativ agricol și Camera de Agricultură. In oricare țară din lume, dacă s'ar publicà atare experiențe, cu rezultate atât de salutare, într'o regiune specific agricolă, bântuită de secetă, toți agricultorii, în massă, ar pune-o imediat în aplicare. Din nenorocire, noi suntem și refractari și neîncrezători. Așteptăm veșnic o îndreptare, fără să ne dăm socoteala de unde ne-ar puteà venì.

Deaceea, dacă ne uităm pe o tabelă reprezentând producția agricolă a Dobrogei — și în special a jud. Constanța, vom rămâne surprinși de fluctuația rezultatelor, atât în ceeace privește întinderile semănate, cât și recoltele produse. Un an rău aruncă desnădejde și neîncredere în sufletul agricultorilor, care se traduce cu o micșorare a suprafeței culturilor compromise.

Iată, de pildă, anul 1902, în care s'a însemânțat în jud. Constanța 60089 ha. grâu. Anul a fost secetos. Cantitatea obținută n'a fost decât de 298.425 quintale. Imediat în anul următor, suprafața cultivată cu grâu a scăzut dela 60.089 ha. la 53.328 ha. Anul însă a fost ceva mai bun și s'a produs cantitatea de 428.198 quintale. Aceasta a contribuit ca în anul următor suprafața să se ridice cu 3.300 ha. ș. a. m. d.

Această goană veșnică după noroc — hazard — ține pe loc evoluția agriculturii și inadaptabilitatea ei la condițiunile în care se practică. Un an favorabil zdrobește orice tendință de a schimbà sistemul de cultură, sau modul de exploatație pentru câțiva ani, în nădejdea că, — poate, — totul se va schimbà în bine. Anii însă trec, agricultorii lucrează în pagubă și economia națională, — în genere, — se resimte de această neadaptare la nouile condițiuni de productivitate.

Ceeace este mai curios, în toată chestia aceasta, este faptul că Dobrogea, în general, este înzestrată cu plugari de frunte, cu agricultori încercați, energici și pricepuți. Din acest punct de vedere, de multe decenii încoace, Dobrogea este privită ca un fel de Americă sau Australie a României. Nu oricine a avut curajul să treacă Dunărea spre a face agricultură întinsă. Dar cine s'a încumetat, înseamnă că a fost om, înseamnă că a plecat din țară înarmat cu atâta energie și devotament față de această îndeletnicire, încât nimic nu l-ar fi putut împiedicà dela aceasta. Dar dacă la toate aceste virtuți și sacrificii s'ar fi adăugat și acea doză de adaptabilitate la condițiunile de climă și sol, rupând-o cu rutina și vechile sisteme de a plugărì, cu siguranță că starea plugăriei dobrogene ar fi fost astăzi infinit superioară.

Totuș, nu se poate spune că ea n'a crescut.

2. ELEMENTE STATISTICE

Chiar ținând socoteală de cele expuse mai sus, incontestabil că agricultura dobrogeană a făcut vădite progrese. Nimic n'ar puteà să ne înfățișeze mai sincer și mai clar acest fapt decât tabelele statistice pe un period de 34 ani, de când în adevăr posedăm aceste cifre cu regularitate și precizie statistică.

Progresele realizate în acest interval de timp se pot concretizà:

a) In sporirea suprafețelor cultivate față de cele necultivate și necultivabile;

b) In sporirea cantitativă a producţiei în genere, cât şi pe unitatea de măsură.

c) In îmbunătăţirea calitativă a produselor, atât în ceeace priveşte acurateţa cât şi greutatea hectolitrică;

d) In îmbunătăţirea terenurilor de cultură, care în prezent se pretează în chip deosebit la toate lucrările culturale, atât cu forţă manuală animală, cât şi mecanică;

e) In succesul luptei pe care l-a avut şi continuă să-l aibă agricultura dobrogeană contra tuturor inamicilor animali şi vegetali ai plantelor cultivate;

f) In sporirea suprafeţelor plantelor alimentare şi industriale, ceeace conduce la o schimbare a sistemului de exploatare în viitor;

Tabloul No. 1

SPECIFICĂRI	Terenuri arabile	Fâneţe naturale şi păşuni	Culturi arborescente şi arbuşti	Totalul suprafeţelor cultivabile	Păduri	Diverse clădiri, drumuri, terenuri neproductive	Totalul suprafeţelor
	Hct.	Hct.	Hct.	Hct.	Hct.	Hct.	Hct.
ANUL 1927				JUDEŢUL CONSTANŢA			
SUPRAFEŢE	397.759	55.703	2427	455.889	25.670	202.861	684.420
Propor. °/₀ faţă de Jud.	58^{11}						
» °/₀ » de ţară	$1.^{34}$						
Media 1911—915	429.385		2204	431.589			691.000
minus sau plus faţă de suprafeţele cultivate				— 24.300			
ANUL 1927				JUDEŢUL TULCEA			
SUPRAFEŢE	240.191	54.687	6707	301.585	106.720	431.555	839.860
Propor, °/₀ faţă de Jud.	28^{59}						
» °/₀ » de ţară	$0,^{81}$						
Media 1911—915	187.776		3281	191.057			862.600
minus sau plus faţă de suprafeţele cultivate				— 110.529			
ANUL 1927				JUDEŢUL DUROSTOR			
SUPRAFEŢE	169.477	44.358	3945	217.781	89.306	48.913	356.000
Propor. °/₀ faţă de Jud.	47^{60}						
» °/₀ » de ţară	$0,^{57}$						
Media 1911—915	95.694		0.750	96.444			250.000
minus sau plus faţă de suprafeţele cultivate				— 121.337			
ANUL 1927				JUDEŢUL CALIACRA			
SUPRAFEŢE	294-646	59.607	577	354.830	32.088	4982	391.900
Propor. °/₀ faţă de Jud.	75^{18}						
» °/₀ » de ţară	$0,^{99}$						
Media 1911—915	204.876		722	205.598			522.500
minus sau plus faţă de suprafeţele cultivate				— 149.232			
Total Dobrogea 1927				1330086			
» » 1915—915				924.688			
		Diferenţă în minus . . .		406,398			

g) In fine, în felul de alcătuire a gospodăriilor, a sistemelor de exploatare şi a comercializării producţiei agricole.

Pentru evidenţiarea celor de mai sus, vom da o serie de tablouri statistice privitoare, atât la suprafeţele cultivabile, cât şi la suprafeţele culturii celor mai principale plante: grâu, porumb, orz, ovăz, secară şi mei, tablouri conţinând medii pe câte cinci ani şi pe judeţe.

Iată s. ex. tabloul creşterii terenurilor cultivabile pe 1927 în comparaţie cu periodul 1911—1915 şi cu anul 1885.

Din cercetarea cifrelor de mai sus, rezultă că suprafaţa cultivabilă a Dobrogei, începând cu anul 1911—1915 până la 1927, a mers crescând, ceeace denotă o evoluţie progresivă şi constantă.

Mai evident apare acest lucru din mediile pe câte cinci ani, făcute pe judeţe şi pe întreaga provincie, de unde se vede, în chip neîndoios, că suprafaţa culturilor a crescut într'o proporţie neobişnuită faţă de a păşunelor şi fâneţelor.

Faptul îşi are explicaţia lui. Neexistând o lege a islazurilor comunale, — decât acea făurită după răscoalele dela 1907 — care crează, fără sancţiuni, o suprafaţă aproape neînsemnată de asemenea islazuri, nimeni nu se simţià obligat a lăsà pentru hrana vitelor suprafaţa de care era nevoie. Abià după această dată, prin crearea forţată a islazurilor comunale, vedem că suprafaţa acestora a crescut, pentru a ajunge în 1927 la 110.390 ha. ceeace, faţă de 9782 ha. cât erà în 1894, sau de 9639 ha. cât erà în 1904, sau de 5685 ha. cât erà în 1914, înseamnă o distanţă, care nu sufere nici o comparaţie.

Dacă ne referim la cifrele statistice ale d-lui Leonida Colescu din lucrarea «Progresele Dobrogei», 1906, complectate cu datele statisticelor ulterioare, vedem că situaţia creşterii suprafeţei cultivabile a Dobrogei Vechi, dela 1885 şi până în prezent, apare şi mai elocventă:

La 1885	erau	241.597	ha.	La 1910	erau	622.723	ha.
» 1890	»	397.053	»	» 1915[1])	»	593.882	»
» 1895	»	402.135	»	» 1924	»	694.882	»
» 1900	»	499.827	»	» 1927	»	757.474	»
» 1905	»	608.492	»				

Afară de cifra anului 1915, care marchează un mic regres,— desigur datorit răsboiului mondial, care se deschisese din vara anului 1914, încolo progresia este ascendentă, iar suprafaţa cultivabilă a crescut dela 1885 până la 1927, — adică în decurs de 42 de ani, cu 313%.

Această creştere atât de vertiginoasă probează până, la evidenţă, cât capital şi câtă grijă s'a plasat în provincia de peste Dunăre, în decursul celor 50 de ani dela anexare.

Pentru a se urmărì şi mai deaproape această ascensiune a agriculturii dobrogene, e bine să se vadă, pe specii de plante, atât suprafeţele însămânţate cât şi producţia rezultată, cel puţin la plantele principale. Pentru aceasta am întocmit alăturatele

[1]) Pentru anul 1920 lipsesc datele. Le luăm pe cele ale primului an statistic după răsboiu.

două tablouri de medii cincianale, începând cu 1894 până la 1927, cu întreruperea anilor de răsboiu şi ocupaţia inamică şi a celor în cari nu s'au putut obţine date statistice. (Tabloul No. 2 şi 3).

JUDEŢUL CONSTANŢA

Tabloul No. 2

Anii	Grâul Media pe 5 ani		Porumbul Media pe 5 ani		Orzul Media pe 5 ani	
	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.
1894—1900	47.278	239.352	39.183	247.225	134.601	616.931
1901—1905	42.486	452.988	56.295	358.998	136.548	1.126.164
1906—1910	62.005	544.432	59.062	573.413	145.286	1.078.489
1911—1915	92.024	849.927	59.658	576.540	144.817	1.318.517
1920—1927	46.345	286.455	79.543	617.830	159.373	865.032

Anii	Ovăzul Media pe 5 ani		Secara Media pe 5 ani		Meiul Media pe 5 ani	
	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect-	Producţia Quint.
1894—1900	32.991	130.871	8.786	35.289	34.508	175.477
1901—1905	62.361	520.512	2.697	26.011	26.511	122.774
1906—1910	96.023	740.674	6.363	41.222	16.404	82.742
1911—1915	82.826	634.329	3.282	21.410	7.657	54.064
1920—1927	62.595	398.339	2.084	13.902	8.276	38.633

JUDEŢUL TULCEA

Tabloul No. 3

Anii	Grâul Media pe 5 ani		Porumbul Media pe 5 ani		Orzul Media pe 5 ani	
	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.
1894—1900	42.273	202.305	20.221	193.538	68.341	298.739
1901—1905	47.536	118.441	25.267	142.323	60.664	387.666
1906—1910	32.251	378.972	29.853	226.566	59.731	370.182
1911—1915	27.653	167.466	33.775	309.902	66.608	537.873
1920—1927	29.738	132.631	50.910	410.912	97.269	577.022

Anii	Ovăzul Media pe 5 ani		Secara Media pe 5 ani		Meiul Media pe 5 ani	
	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.	Suprafaţa Hect.	Producţia Quint.
1894—1900	10.266	47.433	7.736	29.206	6.282	18.310
1901—1905	12.699	70.999	17.722	128.110	4.543	23.681
1906—1910	15.944	96.836	31.407	169.180	4.247	21.494
1911—1915	18.231	107.456	14.729	97.073	2.452	15.231
1920—1927	16.160	164.852	2.227	10.701	3.703	15.063

In afară de ceeace ne-am propus să dovedim, adică creşterea suprafeţelor cultivabile, mai rezultă din cifrele acestor tablouri şi alte constatări, care vor puteà aveà o repercusiune practică asupra felului de a plugărì în Dobrogea, privitor la speciile de plante care reuşesc mai bine şi cărora trebuie să li se dea o importanţă şi mai mare pe viitor.

Aşà, vedem că media pe cinci ani: 1895—1900 a suprafeţii culturii grâului, în judeţul Constanţa, a fost de 47.378 ha., pentru ca în perioada 1911—1915 să ajungă la 92.927 ha. adică aproape să se dubleze — 195% — ceeace înseamnă că în acest judeţ, cultura acestei plante s'a bucurat de o importanţă deosebită.

Fig. 143. Ferma Hamamgia. Cultura paioaselor prăşite.

Faptul rezultă şi din creşterea cu mult mai mare a producţiei. Pe când media acesteia în perioada 1894 — 1900 a fost de 239.353 quintale, în cea dela 1911 — 1915 a fost de 849.927 quintale, adică cu circa 360%, ceeace înseamnă un progres real.

După războiu, însă, în perioada 1920—1927, cu lipsa din statistici a anilor 1921, 1922 şi 1923, atât suprafaţa cât şi producţia au scăzut. Nu-i nevoie să vorbim aici de criza care s'a înregistrat după războiu, în ceeace priveşte cultura acestei plante.

Pe deoparte lipsa de sămânţă şi de inventar,— cultura grâului fiind cea mai pretenţioasă, ca lucrări agricole — iar pe de alta taxele prohibitive care se pusese pentru stânjenirea comerţului liber de grâu la export, au contribuit, de sigur, odată cu aplicarea reformei agrare, la micşorarea suprafeţei cultivate cu această plantă.

In jud. Tulcea — unde proprietatea mică a predominat întotdeauna — cultura acestei plante nu s'a bucurat de o atenţie aparte. Orzul însă a format, încă dela 1894, planta de bază din punctul de vedere al producţiei şi rentabilităţii. In adevăr, dela 68.341 ha. şi 298.739 quintale cât reprezintă mijlocia anilor 1894—1900, până la 97.269 ha. şi 577.022 quintale cât s'a cultivat şi cât a produs orzul în perioada 1920—1927, este o bună distanţă. Mai ales producţia a crescut într'o proporţie cu mult mai mare faţă cu suprafaţa, procentul celei dintâiu fiind de 190% faţă de 142%.

Fig. 144. O Moară de apă în jud. Durostor. «Fotoglob-Constanţa».

Dar orzul se cultivă pe suprafeţe foarte întinse şi în judeţul Constanţa, încă dela 1894 şi a continuat şi după răsboiu a se cultivà într'o măsură progresivă. Orzul este o plantă prin excelenţă de stepă. Bucurându-se de o vegetaţie scurtă, având şi un mic coeficient de rezistenţă la secetă, el reuşeşte mult mai bine şi mai sigur decât celelalte păioase, dând cantităţi apreciabile. Aşà, de unde în perioada 1894—1900 s'au cultivat 134.601 ha., dând o producţie de 616.931 quintale, în ciclul 1911—1915 s'au cultivat 144.817 ha., dând o producţie de 1.318.517 quintale. Rezultă că, pe când suprafaţa n'a crescut decât cu 108%, dimpotrivă producţia a crescut cu 214%, fapt care nu poate fi tradus altfel, decât prin superioritatea felului de a se cultivà, cu tot ceeace se leagă de acest factor. Este adevărat că media — ad-hoc — de după răsboiu, constată o diminuare în ceeace priveşte producţia, dar faptul îşi găseşte explicaţia în aceleaşi cauze menţionate la grâu.

Porumbul singur s'a bucurat de o creştere progresivă la ambele judeţe, atât în ceeace priveşte suprafeţele, cât şi producţia. Dela 20.221 ha. şi 193.538 quintale cât erà semănat în judeţul Tulcea în ciclul 1894—1900, a crescut la 50.910 ha. şi 490.912

quintale în perioada 1920—1927, ceeace înseamnă 252% pentru suprafață și 254% pentru producție.

In jud. Constanța, dela 39.183 ha. a ajuns la 79.543 ha. și dela 247.225 quintale la 617.830 quintale, în aceleași perioade de ani. Proporția aici este de 203% la întindere și de 250 % față de producție. Creșterea suprafeței porumbului a răspuns necesității de hrană pe măsura sporirii populației. Creșterea producției însă trebuie pusă pe socoteala îmbunătățirii culturii în ambele județe.

Cultura ovăzului în jud. Tulcea a urmat deasemenea o linie ascendentă, suprafața sporind cu 160% iar producția cu 350% în aceeaș perioadă de ani: 1894—1927. Fiind o plantă cu rezultate variate și cu un debușeu nu îndestul de bine fixat, ovăzul nu s'a putut bucură de o ospitalitate prea mare în țarina tulceană. Dimpotrivă, în jud. Constanța cultura lui a crescut dela 32.991 ha. în 1894—1900 la 62.595 ha. în 1920—1927 și dela 130.871 quintale, la 398.339 quintale, ceeace înseamnă că, pe când suprafața aproape s'a dublat, producția s'a triplat, suind aceeaș scară progresivă, care este comună întregei agriculturi dobrogene.

Singura cereală care a variat foarte mult în asolamentul dobrogean, degresând, este secara. Atât în județul Tulcea cât și în jud. Constanța a avut cote așà de diferite, încât nici nu se poate stabilì căror cauze se datoresc aceste diferențe.

Meiul nefiind o cereală de export, s'a cultivat exclusiv pentru acoperirea nevoilor interne. Deaceea suprafața lui a corespuns mai ales cu nevoile impuse de hrana vitelor în perioada dela 1894 până în preajma răsboiului. După crearea islazurilor, această trebuință fiind în parte satisfăcută, suprafața a diminuat dela 6.282 ha. cât era în perioada 1894—1900 la 3703 ha. cât a fost în 1920 — 1927; și dela 34.508 ha. la 8276 ha. pentru aceiași ani în jud. Constanța. Constatăm însă că, pe când suprafața a diminuat în proporție de 200 la% în jud. Tulcea și de 400 la% în județul Constanța, dimpotrivă, producția la unitatea de măsură a crescut neîntrerupt până la 1915.

C A L I A C R A

Tabloul No. 4

Anii	Cereale	Fânețe artificiale și cult. frg.	Alte culturi și ogoare	I Teren arabil	II Fânețe naturale și pășuni	III Cultura arborilor
	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.
1914	183.387	12.005	10.413	205.805	765	835
1915	174.662	10.616	14.377	199.655	2.103	651
1920	144.279	—	—	—	—	—
1924	200.540	14.440	14.255	229.235	30.879	778
1925	237.260	9.612	64.934	311.806	43.128	577
1926	229.631	12.070	77.234	318.935	23.066	661
1927	226.212	12.259	56.175	294.646	59.607	577

DUROSTOR

Tabloul No. 5

Anii	Cereale	Fâneţe artificiale şi cult. frg.	Alte culturi şi ogoare	I Teren arabil	II Fâneţe naturale şi păşuni	III Cultura arborilor
	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.
1914	75.625	6.368	19.045	101.038	1.102	845
1915	65.250	4.012	18.158	87.420	388	702
1920	54.088	—	—	—	—	—
1924	90.508	6.840	22.311	119.659	23.157	360
1925	121.823	9.196	24.805	155.824	48.542	3.373
1926	114.846	23.205	17.534	155.585	14.357	7.650
1927	123.704	6.711	39.062	169.477	44.358	3.946

Dacă extindem cercetările noastre şi asupra celor două judeţe din Dobrogea Nouă, ne vom convinge că chiar în timpul acesta scurt, de când se găseşte alipită la România, tot s'au realizat progrese simţitoare.

Aşà bunăoară suprafaţa cultivabilă a sporit, pentru întreg Cadrilaterul, dela 310.390 ha. cât erà în 1914 la 572.611 cât a fost în 1927. Repartizate pe judeţe şi pe ani, suprafeţele cultivabile se prezintă după cum urmează din tabelele de mai sus.

In ceeace priveşte suprafeţele şi producţia fiecărei culturi în parte, constatăm:

JUD. DUROSTOR

Porumb	1914	suprafaţa	14.630	Ha.	producţia	214.176	quintale
»	1927	»	35.214	»	»	366.230	»
Grâu	1914	»	46.527	»	»	241.311	»
»	1927	»	42.416	»	»	463.047	»
Orz	1914	»	7.933	»	»	53.238	»
»	1927	»	22.533	»	»	296.970	»
Ovăz	1914	»	1.586	»	»	7.558	»
»	1927	»	3.228	»	»	28.946	»
Secară	1914	»	4.147	»	»	24.552	»
»	1927	»	15.969	»	»	167.552	»
Meiu	1914	»	802	»	»	15.790	»
»	1927	»	4.280	»	»	35.048	»

In judeţul Durostor: pe când suprafaţa culturii porumbului a crescut dela 14.630 ha. la 35.214 ha. în 13 ani, sau 240%, aceea a grâului a scăzut cu circa 4.000 ha. dublându-şi recolta. Suprafaţa orzului reprezintă o creştere vertiginoasă. Dela 7933 ha. cât erà în 1914 s'a ajuns la 22.533 ha., ceeace înseamnă 290% la suprafaţă şi 560% la producţie. După cum se vede, orzul este planta de viitor a întregii Dobroge.

Cultura ovăzului se prezintă sub aceeaş anemică aparenţă, cu toate că producţia a fost susţinută. O plantă care s'a bucurat de atenţia plugarilor Durostoreni, este

secara, a cărei suprafață, dela 4147 ha. în 1914, cu 24.552 quintale, a crescut la 15.969 ha. și 167.552 quintale în 1927, ceeace ne face să ne gândim dacă n'ar fi cazul să-i acordăm și în viitor aceeaș bunăvoință. Personal, am văzut lanuri foarte frumoase de secară în mai multe localități, dar am văzut totodată suprafețe întinse de grâu, amestecat într'o proporție de 20—25% cu secară. Aceasta, atât în Durostor cât și în Caliacra. Cultura meiului se face în mod sporadic.

Situația culturilor în JUD. CALIACRA se prezintă astfel:

Grâu	1914	suprafața	115.925	Ha.	producția	969.958	quintale
»	1927	»	108.376	»	»	925.842	»
Porumb	1914	»	10.629	»	»	129.476	»
»	1927	»	24.850	»	»	123.890	»
Orz	1914	»	41.840	»	»	359.277	»
»	1927	»	67.216	»	»	638.889	»
Ovăz	1914	»	12.924	»	»	81.730	»
»	1927	»	34.097	»	»	214.044	»
Secară	1914	»	1.011	»	»	6.737	»
»	1927	»	95	»	»	785	»
Meiu	1914	»	1.059	»	»	18.583	»
»	1927	»	2.499	»	»	10.444	»

In județul Caliacra suprafața grâului oscilează, ca și producția, dealtfel. Este pur și simplu o întâmplare faptul că producția acestei plante, în ambii ani luați ca unitate de cercetare, este submediocră. Pământul județului Caliacra și clima acestui ținut sunt cu mult mai prielnice culturii grâului decât se oglindește în aceste cifre. Dacă ne uităm și la rezultatele celorlalți ani, vedem, de pildă, că în 1915, la 105.879 ha. s'au produs 1.447.894 quintale, iar în 1925 numai la 82.659 ha. s'au produs 1.289.137 quintale.

Ambele județe erau considerate ca grânarul Bulgariei, cu toate că Statul nu făcea nimic ca să excite producția și extinderea culturii.

Cultura porumbului înregistrează o simțitoare sporire a suprafeței, care contrastează defavorabil cu producția. Anul 1927 a fost detestabil pentru porumbul din acest ținut. Ceeace ne surprinde mai mult ca orice, este faptul variației suprafeții la această plantă, prezintând diferențe prea mari dela an la an. Așà, dela 10.629 ha. în 1914, ajunge la 34.390 ha. în 1925, după ce cu un an în urmă, nu avusese decât 10.825 ha.

Față de orz facem aceeaș constatare. Suprafața culturii lui a crescut dela 41.840 ha. cât erà în 1914, la 67.214 ha., adică în proporție 260 la % cât a fost în 1927, iar producția, dela 359.277 quint., la 638.889 quintale, sau în proporție de 180 la %.

Personal am cutreerat o bună parte din acest ținut. Am constatat că în adevăr cultura grâului și orzului, într'o măsură oarecare și a ovăzului, pot reuși în condiții excepționale.

Podișurile dinspre Nord și Nord-Est ale județului, cu văile și coastele puțin aplecate, având un pământ argilo-nisipos, permeabil și afânat, bogat în humus, oferă cele mai bune condițiuni pentru o bună cultură de păioase. De aceea ne miră faptul, că secara nu se cultivă decât pe suprafețe neînsemnate.

Fig. 145. Treeratul cerealelor în Pazarlia, jud. Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa».*

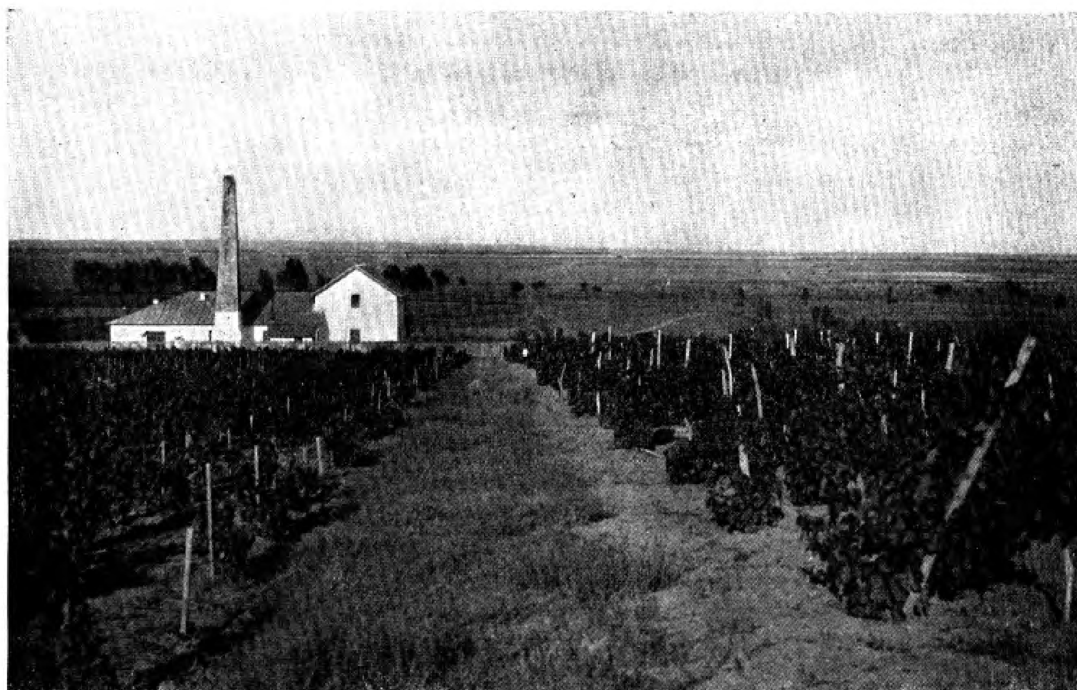

Fig. 146. Ferma Hamangia. Via şi Moara.

Am văzut câteva parcele de secară de o frumusețe remarcabilă.

* * *

Dacă dela aceste culturi principale trecem la grupuri de plante, care nu se cultivă decât pentru necesitățile interne, dar care și ele și-au sporit suprafața și cuantumul producției, atunci ne vom da seama că progresele realizate de această provincie sub raportul agriculturii, de când se găsește sub oblăduirea românească, sunt de natură să îmbărbăteze și entuziasmeze populația dobrogeană către un țel și mai înalt.

In adevăr, de unde la 1915 suprafața plantelor alimentare — bob, fasole, linte, mazăre, năut, ceapă, cartofi, varză, pepeni, dovlecei, etc. — erà de 45.430 ha. cu o producție de 385. 073 quintale, la 1927, deșì suprafața n'a crescut decât cu 161 ha., în schimb producția s'a ridicat dela cantitatea de mai sus, la 1.282.919 quintale, ceeace reprezintă un coeficient de 333 la %.

Cultura plantelor industriale a urmat un drum mult mai ascendent. Dela 15.196 ha., cu o producție totală de 73.312 quintale cât erà în 1915, a crescut la 39.792 ha.

Tabloul No. 7

Culturi alimentare	1915		1927	
	Hectare	Quintale	Hectare	Quintale
Bob	—	—	138	2.449
Fasole	38.178	236.490	32.340	163.836
Linte	99	700	362	1.888
Mazăre	235	2.400	94	244
Năut	—	—	59	337
Ceapă	291	18.663	918	43.139
Cartofi	881	58.662	2.304	165.090
Varză	241	58.140	551	135.678
Pepeni	4.886	180.815	6.851	812.381
Dovleci	264	11.300	159	11.064
Alte legume	355	17.903	1.805	46.813
Totalul plantelor alimentare	45.430	385.073	45.591	1.282.919
Culturi industriale	Hectare	Quintale	Hectare	Quintale
Cânepă	28	120	339	534
In	2.023	11.931	10.431	42.309
Rapiță	11.302	52.711	22.434	86.785
Mac	—	—	19	111
Floarea Soarelui	16	146	325	1.845
Sfeclă de zahăr	—	—	2.281	287.275
Tutun	1.827	8.404	3.896	16.988
Alte plante	—	—	67	1.190
Totalul plantelor industriale	15.196	73.312	39.792	437.017
Total general	60.626	458.385	85.383	1.719.936

cu o producție de 437.017 quintale, ceace reprezintă o proporție de 260%, la suprafață și de 596%, la producție.

Dacă din punctul de vedere al sporului pe care l-au urmat suprafața culturilor și cantitatea recoltelor nu mai rămâne nici o îndoeală, — acest fapt apărând foarte elocvent din înșiruirea cifrelor,— să aruncăm acum o privire retrospectivă și asupra îmbunătățirii calitative a acestor recolte. Faptul acesta nu este ușor de determinat, întrucât calitatea unui produs agricol nu reiese numai din greutatea hectolitrică sau din curățenia și puritatea sa, ci și din anumite calități intrinsece: chimice sau fizice, care aparțin fiecărei specii sau varietăți în parte.

Greutatea hectolitrică nu urmează o scară progresivă, constantă, — nici corelativă, — deoarece această greutate este strâns legată de elementele componente, care concură la confecționarea recoltelor. Pământurile cele mai bune, adeseori, — în anii de secetă,— sau după ivirea unor boale criptogamice, — dau rezultate mediocre, sau rele. Din potrivă, o cădere de ploi și un timp potrivit pentru creșterea plantelor cultivate produc o recoltă admirabilă. Sămânța contribuie în primul rând la calitatea recoltelor. Toate popoarele au priceput acest lucru și au făcut sforțări enorme ca să-și amelioreze și selecționeze semințele, în vederea unor recolte cât mai bune și cât mai sigure. Pregătirea pământului și, dacă trebuie, îngrășarea lui, țin deasemenea loc principal.

Sub raportul greutății hectolitrice, grânele dobrogene se cuprind între 69—81 kgr. Cea mai mică medie hectolitrică a fost în județul Constanța, între anii 1900 și 1925 și anume în anul 1914 cu 69—98 kgr. Cea mai mare medie, în acelaș period de ani, a fost tot în județul Constanța, în anul 1911, cu 79.1 kgr. După constatările — sporadice, dealtfel — făcute de d-l Dr. A. Zaharia, profesor de chimie agricolă la Facultatea de științe din București, în lucrarea sa: «*Le Blé Roumain*» pe un period de 15 ani (1900 — 1914), se constată că media greutății hectolitrice, pe primii zece ani, este, pentru jud. Constanța de 74,06 kgr. iar pentru jud. Tulcea de 73,76 kgr. Această medie pentru 15 ani,— adică întregul period de cercetări, este, pentru județul Constanța de 73,74 kgr., iar pentru jud. Tulcea de 73,79 kgr. După constatările d-sale, făcute asupra unui limitat număr de probe — suficiente dealtfel pentru a da indicații și a stabilì oarecare norme,— rezultă că media cea mai mare, pe care au avut-o grânele în jud. Constanța, a fost de 79,60 în 1904, după care vine cea de 78,20 în 1907, cea de 77,96 în 1905, cea mai mică fiind, — și după d-sa — ca și după constatările făcute de stațiunea agronomică, după care am luat seria cealaltă de medii, — de 69,98 în anul 1914. Pentru județul Tulcea, d-sa constată că media cea mai mare a fost de 79,52 în 1904, după care vine 77,33 în 1908, minima fiind de 70,97. în acelaș an, 1914.

Așà cum apare din mediile greutății hectolitrice, ar reieșì că județele dobrogene nu produc un grâu de calitate tocmai superioară. Faptul nu este imperios exact. Atât în județul Constanța, cât și Tulcea, se produc și grâne de o greutate superioară. Așà, în 1909 d-l P. Nicolau a produs grâu de 81,45 kgr. la Hl. In 1910 d-l S. Rădulescu a avut un grâu de 81,90 kgr. la Hl. In 1911 d-l I. Manca dela Tuzla a avut un grâu de 80,60 kgr. la Hl. In jud. Tulcea nu s'au înregistrat greutăți atât de mari. Totuș în 1910, d-l C. Negru, la Meidanchioi, a avut un grâu de 79,20 kgr. la Hl. Tot astfel d-l G. M. Sandac, în 1913, a avut grâu de 79,45 kgr. greutate hectolitrică. Menționăm

Fig. 147. Aleea dela intrarea fermei Bazargic.

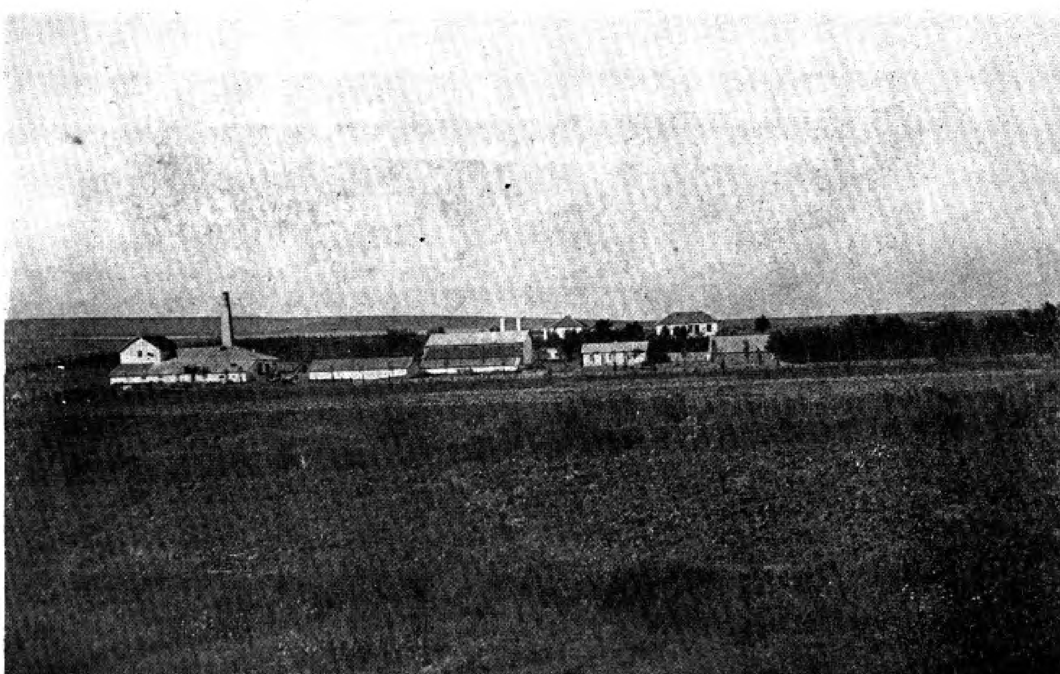

Fig. 148. Ferma Hamangia, vedere generală.

că nu numai greutatea hectolitrică contribuie ca un grâu să fie bun. Iată ce zice în această privință d-l prof. dr. A. Zaharia, în cartea citată, pagina V.: «Nous avons été conduits à introduire dans nos recherches ce coefficient pour le motif que sur le marché, etranger, la valeur réelle du blé, dépend, non seulement du poids à l'hectolitre, mais aussi, de son conténu en matières protéiques».

Pe aceste materii proteice d-l prof. dr. Zaharia le-a însemnat cu litera K. Se constată, din lucrarea d-sale, că grânele dobrogene țin mijlocul bogăției în coeficientul K. Județul Constanța are o medie, pe 15 ani, de 105,1 și jud. Tulcea de 105,4. De sigur, sunt județe care au o medie superioară. De pildă: Iașii, cu 109,9, Botoșanii, Fălciu și Covurluiu cu 108,4, Dorohoiu, cu 108 etc. Sunt însă foarte multe județe cu un coeficient inferior celui al județului Constanța și Tulcea.

Constatarea, că în adevăr agricultura dobrogeană a progresat necontenit sub raportul cantității, o putem trage și din mediile statistice pe zece ani din perioada 1906—1910 și 1911—1915, pentru principalele culturi. Acest fapt, se poate observà din alăturata tabelă:

Tabloul No. 9

Specificarea	Județul Tulcea		Județul Constanța	
	1906—1910	1911—1915	1906—1910	1911—1915
	Hectolitri	Hectolitri	Hectolitri	Hectolitri
Grâu	5,1	9,11	10,8	12,2
Porumb	10,6	13,6	13,3	14,0
Orz	10,7	13,3	12,9	15,2
Ovăz	12,8	14,3	16,9	18,4

3. CULTURILE UZITATE ÎN DOBROGEA

Dacă observăm harta culturilor agricole, a Dobrogei, nu vom puteà face o remarcă deosebită. Aceleași specii și varietăți de plante, care se cultivă în vechiul regat, se cultivă și în Dobrogea. Nici chiar felul de cultură nu diferă decât pe alocuri.

Primul loc în țarina dobrogeană îl ocupă *orzul*, cu 340.781 Ha. din care 18.670 Ha., orz de toamnă și 322.111 Ha., de primăvară. După cum am mai amintit, orzul este o cultură care se pretează, mai mult ca oricare alta, la clima și terenurile Dobrogei. In special orzul de primăvară reușește pretutindeni. Se cultivă, de obiceiu, orz comun și orzoaică în 4 și 6 rânduri, care se vinde pentru fabricația berei. Al doilea loc, ca suprafață, în agricultura dobrogeană, îl deține *grâul*, cu 226.997 Ha., din care 193.013 grâu de toamnă și 33.984 Ha. grâu de primăvară. Peste tot se cultivă grâul comun, grâul de Banat și cel bălan. Dintre grânele de primăvară, se cultivă varietatea *Ulca*, mai ales în jud. Constanța. Arnăutul se cultivă deasemenea, pe o scară destul de întinsă, dând recolte destul de bune. Adeseori, are o greutate hectolitrică superioară grâului de toamnă.

Iată, după cartea d-lui prof. dr. A. Zaharia *(op. cit.)*, câteva medii de greutate hectolitrică ale acestui grâu:

Tabloul No. 10

Anii	Jud. Constanța	Jud. Tulcea
1909	79,90 kgr.	76,65 kgr.
1910	—	77,62 »
1911	74,35 »	75,90 »
1912	78,05 »	77,17 »
1913	75,05 »	75,05 »
1914	74,47 »	74,40 »

Tot după constatările d-sale, grâul cu media cea mai superioară se produce în regiunea Constanța: 75,59, — pe zece ani, — după care vine regiunea Mangalia cu 74,86; Megidia cu 73,42 etc.

Coloniștii Macedoneni au introdus o varietate de grâu sticlos (Triticum durum), foarte productiv și rezistent la secetă, numit Cochino (ceeace înseamnă roș). Are desavantajul că este atacat de rugină.

Al treilea loc în agricultura dobrogeană îl ocupă *porumbul* cu o suprafață de 219.493 ha. Mai peste tot se cultivă porumbul: «dinte de cal», cincantin, precum și corciturile dintre aceste două soiuri. Cultura porumbului nu se face în chip deosebit în Dobrogea și nici pe aceeaș scară ca în Vechiul Regat. Creșterea acestei culturi a mers progresând, între altele și pe măsura populării Dobrogei cu elemente românești. Astfel, dela 18.439 ha., cât se cultivà în jud. Constanța în 1894 și până la 93.204 ha. cât s'a cultivat în 1927, este o diferență de 500 la sută. Modul cum se cultivă, este acelaș ca și în Vechiul Regat. Numai în sudul Dobrogei populația îl copilează, adică îi taie vârful de deasupra știuleților, grăbindu-i coacerea. Acest procedeu l-am mai văzut și în nordul Italiei, și-l credem foarte eficace pentru scopul propus.

Ovăzul ocupă 96.480 ha. în toată Dobrogea. Suprafața cea mai mare o are jud. Constanța. Deșì contează ca plantă de export, ovăzul are o bursă foarte schimbăcioasă și el însuș este foarte sensibil la efectele climei și boalelor criptogamice. Nu se cultivă varietăți alese și nici vre-o atenție deosebită nu i se dă.

Infine, *secara* încheie seria cerealelor de export, deșì în Dobrogea nu se cultivă decât 19.845 ha. dintre care 19.803 ha. de toamnă și numai 42 ha. de primăvară. In general se seamănă secara comună, afară de județul Constanța, unde se seamănă secara Sf. Elena. O bună parte din terenurile dobrogene și mai ales acele nisipo-argiloase din Dobrogea Nouă s'ar pretă foarte mult la cultura acestei plante.

Dintre celelalte specii, puține ies din comun, prin soiul pe care-l reprezintă. Așà, bunăoară, se cultivă fasolea oloagă, rapița Coltza și Naveta, lintea mică și de Brașov, cartofi chifle, roși și gălbui, in de Riga și comun, sfeclă de nutreț Eckendorf și sfeclă de zahăr Vilmorin.

Acestea ar fi, în linii generale, culturile și varietățile de plante cele mai principale.

4. EXPLOATAŢIILE AGRICOLE EXISTENTE

Nu se poate spune cu precizie, care sunt în prezent sistemele de exploatare aplicate în agricultura dobrogeană. In linii generale, sistemul cel mai uzitat este tot cel cereal: bi-şi trienal, cu sau fără ogor sterp. De asolamente propriu zise nu poate fi vorba. Disproporţia întinderii semănăturilor, care ar trebuì să formeze cele trei sau patru laturi ale unui asolament constant şi continuu, nu o permite. Este destul să se vadă aceasta din felul şi câtimea culturilor. La o suprafaţă de circa 250.000 ha. de prăşitoare, răspund peste 700.000 ha. de păioase şi abià 45.591 ha. leguminoase şi alimentare şi 85.383 ha. plante industriale, textile şi oleaginoase, sau, în total, 130.974 Hct.

Dacă nu-i posibil să se ajungă la aplicarea unui asolament raţional, aşà după cum îl cere ştiinţa economiei rurale, totuş, o rotaţie cu totul imperfectă se face. Au trecut timpurile când se semăna grâu după grâu, orz după orz, sau chiar porumb după porumb. In prezent păioasele iau locul prăşitoarelor, iar acestea pe ale semănăturilor de primăvară. Intre aceste trei câmpuri se învârstează, atât plantele leguminoase şi alimentare cât şi cele industriale şi oleaginoase. Această învârstare, din ce în ce mai insistentă şi mai acaparatoare, este cel mai bun indiciu al trecerii agriculturii dobrogene dela sistemul cereal la cel altern, caracterizat tocmai prin această învrâstare dintre păioase şi prăşitoare.

Odată cu tendinţa aceasta, de a se ajunge la un asolament Norfolk, se observă şi o sistematizare şi raţionalizare din ce în ce mai accentuată a plugăriei acestei provincii, prin introducerea, într'o măsură aproape neobişnuită a maşinismului şi în special a autotractoarelor. Regiuni întregi au fost supuse acţiunii aratorii a forţei mecanice care, spre deosebire de puterea animală, înceată şi mărginită, a răscolit terenul la o adâncime cu mult mai mare, sporind în chip vizibil cantitatea şi calitatea recoltelor. De unde înainte de răsboiu, nu se găseau decât câteva autopluguri, introduse mai mult pentru experienţă, în prezent Dobrogea este învestită cu un număr mare de auto-pluguri şi auto-tractoare. In deosebi în jud. Constanţa şi Caliacra numărul lor creşte în fiecare an, într'o progresiune foarte mare. Şi tot astfel şi al celorlalte maşini. Aşà, în jud. Constanţa se găseau în momentul culegerii datelor noastre 135 tractoare de diferite sisteme. La acest număr de auto-tractoare răspunde un număr însemnat de semănătoare, secerătoare, maşini de treerat, în afară de pluguri, grape, tăvăluge, vânturători şi trioare, etc., etc. In judeţul Caliacra numărul autotractoarelor în prezent este de peste 450, aparţinând în deosebi coloniştilor. Apoi se mai găsesc 560 secerători simple, 70 cu aparat de legat, 650 semănători în rânduri, 160 batoze, un număr apreciabil de trioare şi vânturători şi tot celălalt inventar agricol. In jud Durostor numărul maşinelor e mai mic ca în judeţul Caliacra. Totuşi se găsesc şi aici: 60 autotractoare; 160 secerători simple; 20 secerători cu aparat de legat; 250 semănători; 60 batoze, etc.

Deşì pământul Dobrogei este încă destul de bogat în materii fertilizante, totuş în apropierea satelor, — unde a fost mai uzat — sau pe coaste, se simte nevoie de îngrăşăminte. De sigur, deocamdată, de cele naturale: de băligar sau gunoiu de vite. Din nenorocire însă, aproape pretutindeni în Dobrogea gunoiul se întrebuinţează la făcutul aşà numitului «tezec», care serveşte la încălzitul caselor şi la bucătărie, în

1	Smântânitoare	2.000	puţin	uzate
2	Trăsuri	60.000	»	»
1	Automobil	150.000	»	»
8	Maşini secerat şi legat	200.000	»	»
6	Greble de cai	12.000	»	»
60	Furci de fier	2.400	»	»
20	Lopeţi de lemn	600	»	»
150	Sape	2.000	»	»
4	Baniţe	200	»	»
30	Coase	1.500	»	»

Pentru cultivarea celor 1.400 ha., d-l Popea cheltueşte anual circa: 4.000.000 lei, din cari numai sământa costă circa 700.000 lei; transportul circa 400.000 lei; muncile costă şi ele 700.000 lei, iar cheltuelile de administraţie circa 1.800.000 lei.

Muncitorul cu ziua se plăteşte 60—100 lei pe zi.

Hectarul de arat şi semănat costă circa 600 lei.

D-l Popea cultivă: rapiţă, grâu, orz, ovăz, in, porumb, fasole, meiu, dughie, lucernă. Producţia la hectar, anul acesta, a fost puţin satisfăcătoare.

Coeficientul de rentabilitate este de aproximativ 30%. Ţine contabilitate în partidă dublă. După cum se vede, întrebuinţează maşini şi vite în număr suficient. Ingraşă pământul cu tot bălegarul produs în fermă, dar îngrăşăminte chimice nu cumpără. Producţia anului trecut a vândut-o cu 75.000 lei vag. de grâu; 58.000 lei vagonul de orz; 60.000 lei vagonul de ovăz; 52.000 lei vag. de porumb; 90.000 lei vag. de rapiţă; 120.000 lei vag. de in.

In anul 1928 cerealele au fost depuse la magazii şi silozuri.

* * *

Caracteristica culturii mijlocii este: participarea într'o măsură oarecare a braţelor şi inventraului străin alături de al proprietarului gospodăriei. Cultivă ceva mai îngrijit pământul, face recurs la maşini proprii sau în colectivitate, se instrueşte, ţine mai multă ordine, îşi comercializează direct produsele, locueşte o casă mai îngrijită, se hrăneşte şi se îmbracă mai bine. In general, are un nivel cultural superior.

TIP DE EXPLOATARE MIJLOCIE DIN VECHEA DOBROGE

Gospodăria săteanului Adam Ghetz, 49 ani, naţionalitate germană, supus român, com. Techirghiol, jud. Constanţa.

Familia lui se compune din soţie şi patru copii.

Are casă în stil românesc, compusă din două camere şi una sală, învelită cu ţiglă, un grajd pentru cai şi un grajd pentru vaci. Are şi un pătul mic pentru porumb. In total are imobile de 297.000 lei.

UNELTE AGRICOLE:

Un plug cu două brazde, puţin uzat	1.500	Lei
Una maşină de secerat cu aparat de legat	25.000	»
Un cultivator (darmuc)	3.000	»
Una boroană	1.000	»
Una grapă	700	»
Şease sape	810	»
Una maşină de bătut porumb	5.000	»

VITE:

4 Epe de rasă dobrogeană, în valoare de	16.000 lei
2 Noateni în valoare de	5.000 »
3 Vaci de rasă locală	10.500 »
1 junc de rasă locală	3.000 »
3 scroafe de rasă locală	6.000 »
1 porc de rasă locală	3.000 »
Posedă şi un număr de 30 păsări	1.800 »

Islazul este în codevălmăşie cu toţi locuitorii satului. După ridicarea recoltei, îşi paşte vitele pe mirişte. Semănăturile pe care le-a făcut în 1927, au fost:

3 hectare grâu; 25 hectare orz; 3 hectarc ovăz; 3 hectare porumb; 3 hectare rapiţă; 3 hectare dughie. Total 40 hectare.

Pentru uzul casei sale, hrana vitelor şi pentru sământă, are nevoie de circa 800 kgr. ovăz, 5.000 kgr. orz, 3.000 kgr. grâu, 1.000 kgr. porumb. Restul productelor rămân pentru a plătì dările către Stat şi a-şi cumpărà cele strict necesare familiei sale, gospodăriei şi preînoirei sculelor de muncă.

Vânzarea produselor o face treptat, la oborul de cereale din Constanţa, dacă nu direct consătenilor, pentru sământă.

Educaţia copiilor este slabă, mărginindu-se numai la rutina părintească, cu scopul ca, la rândul lor, să ajungă şi ei gospodari. (Cazul constitue o excepţie).

Caracteristica culturii mici constă în faptul că agricultorul, cu familia şi cu vitele sale, își cultivă singur pământul, fără a mai face recurs la brațe și forțe străine. Nu face uz de mașini decât în colectivitate. Deasemenea procurarea și vânzarea produselor o face tot în comun.

TIP DE EXPLOATARE MICĂ DIN VECHEA DOBROGE

Gospodăria săteanului Otho Klain, de 31 ani, de origină germană, supus român, în com. Techirghiol, jud. Constanța.

Cultivă anual 2½—3 ha.

Familia se compune din soţie şi o singură copilă de 2 ani. Posedă o casă mică cu două camere şi un grajd mic de 4 vite.

Unelte agricole nu posedă, se împrumută dela rude şi vecini.

Are două sape în valoare de 60 lei.

Posedă următoarele vite:

1 cal în valoare de 2.500 lei; 1 vacă în valoare de 3.000 lei. Foloseşte islazul în codevălmăşie cu ceilalţi săteni din comună.

Pentru uzul casei face următoarele semănături: 1½ hectare orz şi 1 hectar porumb.

Dela copil, fiind mic, nu poate aveà nici un sprijin, iar din cereale vinde atât, cât să poată plătì dările la Stat şi să-şi facă câte ceva prin casă. Mai munceşte cu ziua pe la sătenii mai cuprinşi.

Iată acum în ce constă și activul unor exploatații agricole mari, mijlocii și mici din Noua Dobroge.

lipsă de combustibil. Atât timp cât va durà acest obiceiu,— izvorât dealtfel dintr'o necesitate imperioasă,— îngrăşarea pământului va fi iluzorie.

Cultura în dijmă se practică din ce în ce mai puţin, în total 10% din întreaga suprafaţă a Dobrogei, păstrându-se toate prescripţiile legii învoelilor agricole. Dijma obişnuită este de 1/1, 1/3 şi 2/5 din care, proprietarul ia o parte din două sau trei, sau două părţi din cinci. In jud. Caliacra, coloniştii macedoneni, cei veniţi târziu mai ales, şi-au dat pământul în dijmă.

Din cele expuse mai sus se poate vedeà că, dacă sistemele de exploatare în cuprinsul Dobrogei sunt într'o stare de tranziţie, în schimb intensivitatea culturii merge crescând. Intrebuinţarea unui număr cât mai numeros de vite şi de instrumente şi maşini agricole sunt dovada cea mai deplină.

Dar pentru ca să se vadă în chip şi mai elocvent acest fapt, dăm mai jos cazul câtorva exploatări agricole: *mari*, *mijlocii* şi *mici*, din Vechea şi din Noua Dobrogie, din care să se poată culege elementele necesare cercetărilor economice.

TIP DE MARE EXPLOATARE DIN VECHEA DOBROGE

Gospodăria agricolă a d-lui I. Popea din com. Peştera, moşia Saidia şi Amzalia.

Suprafaţa moşiei este de 2.400 ha. din care nu se cultivă decât 1.400 ha. având şi 4 ha. vie pe rod. Restul serveşte ca păşune şi ogoare sterpe.

Ca zestre, moşia are:

O casă de locuit	preţuită la 100.000 lei
4 grajduri de vite	» » 400.000 »
2 » » oi	» » 200.000 »
O căşărie	» » 50.000 »
O moară cu valţuri	» » 600.000 »
Un atelier de fierărie	» » 200.000 »

INVENTAR VIU:

Cai	80	à 3.000 lei bucata	rasă Dobrogeană	240.000
Boi	84	» 3.000 » »	» Bucşani	252.000
Vaci	75	» 2.500 » »	» »	187.500
Oi	1.800	» 500 » »	» Spance	900.000
Porci	35	» 1.000 » »	› Mangaliţa	35.000
Păsări	300	» 15 » »	» Variate	4.500

INVENTAR MORT:

4 Autotractoare	800.000	puţin uzate
2 Treerătoare de cereale	200.000	» »
2 Treerătoare de porumb	100.000	» »
6 Semănătoare	3.000	» »
24 Pluguri	1.500	» »
16 Grape şi boroane	1.000	» »
30 Care	8.000	» »
10 Rariţe	1.000	» »
50 Juguri şi tânjeli	200	» »
6 Tăvăluguri	2.000	» »

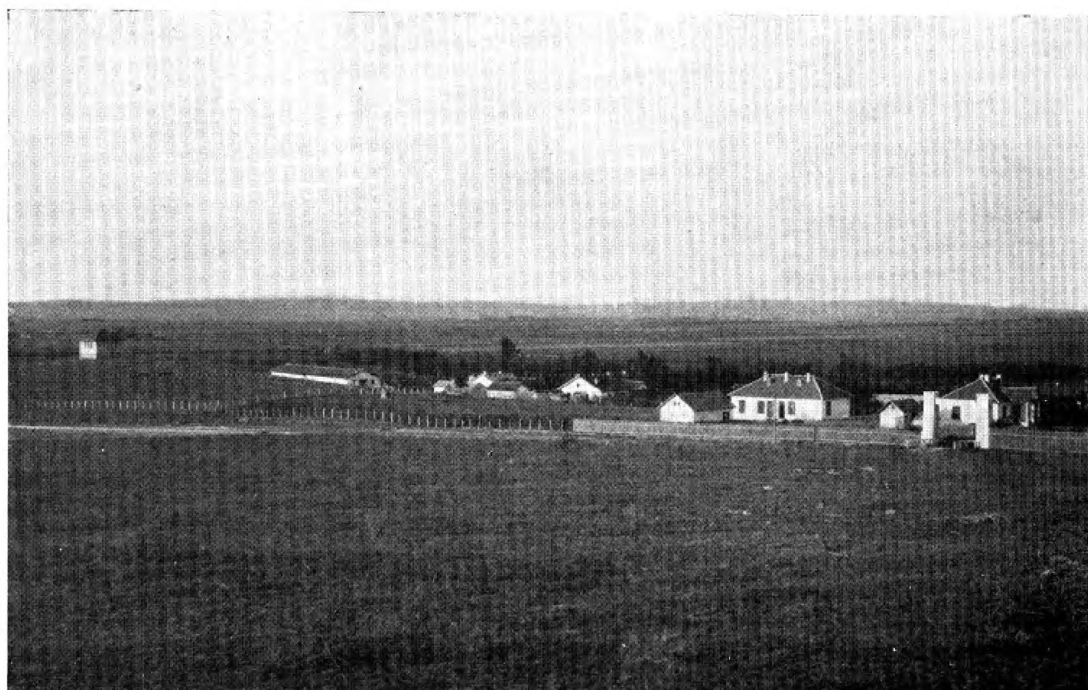

Fig. 149. Ferma Hamangia, vedere generală.

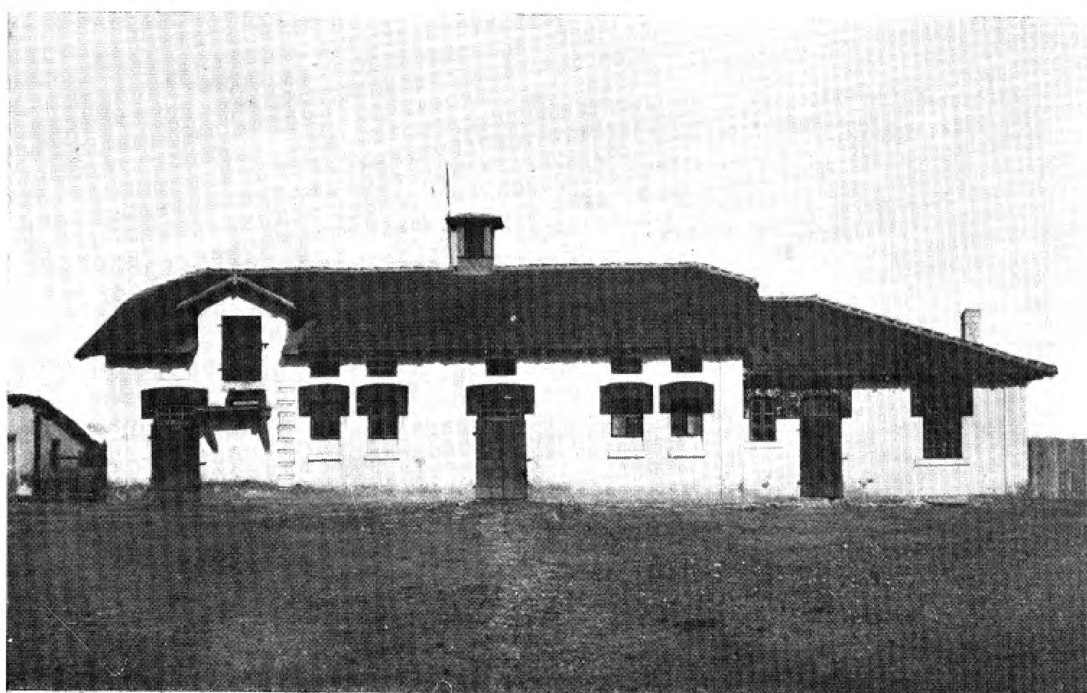

Fig. 150. Ferma Bazargic. Grajdurile.

TIP DE MARE EXPLOATARE, DIN DOBROGEA NOUĂ

Moşia d-lui M. Weiner din com. Ceair, satul Gherzalar, în suprafaţă de 500 ha.:

Aproape în întregime se cultivă în regie, dând un coeficient de rentabilitate, care variază dela an la an, în medie de 35—40%.

Cultivă grâu, porumb, orz, ovăz, mei, puţine leguminoase, rapiţă, etc. Lasă în fiecare an o treime de odihnă, — nadaz, — îngraşă pământul cu bălegar.

Plăteşte muncile: 260 lei pogonul de secerat, numai cu vitele sătenilor; 300 lei pogonul de arat şi semănat; între 60—100 lei ziua cu braţele, 150—250 ziua cu carul.

Ţine contabilitate în partidă dublă.

Moşia, în suprafaţă de 500 ha., a 15.000 lei hectarul. face 7.500.000 lei.

Zestrea moşiei se compune din următoarele clădiri:

1 casă pentru proprietar, compusă din 6 camere, bucătărie, odae de servitori, closet, bae, în valoare de circa	300.000	lei
1 grajd de zid pentru vite de circa	250.000	»
1 » » » » cai » »	200.000	»
1 şopron pentru unelte şi maşini, circa	150.000	»
1 moară sistematică, capacitate de măcinat 3 vagoane în 24 ore, în valoare de circa	2.000.000	»
2 magazii pentru cereale, cu capacitate 50 vagoane	500.000	»
1 saia de oi (rudimentară), în valoare de circa	30.000	»
1 cocină de porci, în valoare de circa	40.000	»
Total	3.470.000	lei

INVENTAR MORT:

1 tractor Stok, în valoare de circa	250.000	lei
1 » Internaţional, » »	200.000	»
8 căruţe în valoare » »	56.000	»
12 pluguri » » » »	24.000	»
4 maşini de secerat, simple, de circa	80.000	»
2 » » » şi legat »	60.000	»
4 » » semănat în rânduri, de circa	80.000	»
11 grape	16.500	»
Diferite unelte şi instrumente circa	50.000	»
Total	816.500	lei

INVENTAR VIU:

870 oi à 300 lei bucata	261.000	lei
25 vaci » 6.000 » »	150.000	»
30 iepe » 5.000 » »	150.000	»
6 cai » 4.000 » »	24.000	»
24 boi » 4.000 » »	96.000	»
80 porci » 1.500 » »	120.000	»
Total	801.000	lei
Total general	5.087.500	lei

TIP DE EXPLOATARE MIJLOCIE DIN DOBROGEA NOUĂ

Gospodăria d-lui Mitia Popof din com. Ceamurlia, satul Ceamurlia Mică, jud. Caliacra.

CLĂDIRI:

Suprafaţă 56 ha., 15.000 lei ha	valoare	totală	840.000 Lei
O casă de locuit	»	»	200.000 »
Un grajd	»	»	50.000 »
Una cocină	»	»	6.000 »
Una saia de oi (rudimentară)	»	»	5.000 »
Una magazie de cereale	»	»	40.000 »

INVENTAR VIU:

80 oi a 300 lei	»	»	24.000 Lei
2 vaci » 6.000 »	»	»	12.000 »
8 cai » 6.000 »	»	»	48.000 »
4 boi » 4.000 »	»	»	16.000 »
2 porci » 2.000 »	»	»	4.000 »

INVENTAR MORT:

2 pluguri cu 2 brazde	»	»	5.000 Lei
1 plug cu 1 brazdă	»	»	2.000 »
2 căruţe	»	»	16.000 »
1 maşină de secerat simplă	»	»	30.000 »
2 grape	»	»	3.000 »
Diferite unelte şi instrumente	»	»	4.000 »
		Total . . .	1.329.000 Lei

Moşia a fost cultivată cu grâu, orz, porumb, rapiţă şi puţine leguminoase

TIP DE EXPLOATARE MICĂ DIN DOBROGEA NOUĂ

Gospodăria colonistului Gheorghe D. Modroi, din centrul de colonizare Bejenari,

Suprafaţa lotului de 10 ha. a 15.000 lei ha	150.000 Lei
2 cai a 5.000 lei	10.000 »
1 plug, în valoare de circa	2.000 »
1 grapă, în valoare de circa	1.500 »
1 căruţă, în valoare de circa	6.000 »
1 casă (2 odăi şi sală), în valoare de	50.000 »
1 grajd, în valoare de	10.000 »
Diverse unelte şi instrumente agricole	4.000 »
Total . . .	233.500 Lei

Lucrarea n'ar fi completă, dacă n'am arătà aici coeficientul de rentabilitate al câtorva gospodării: *mari*, *mijlocii* şi *mici*, pentru a se vedeà, pe de o parte, că nu

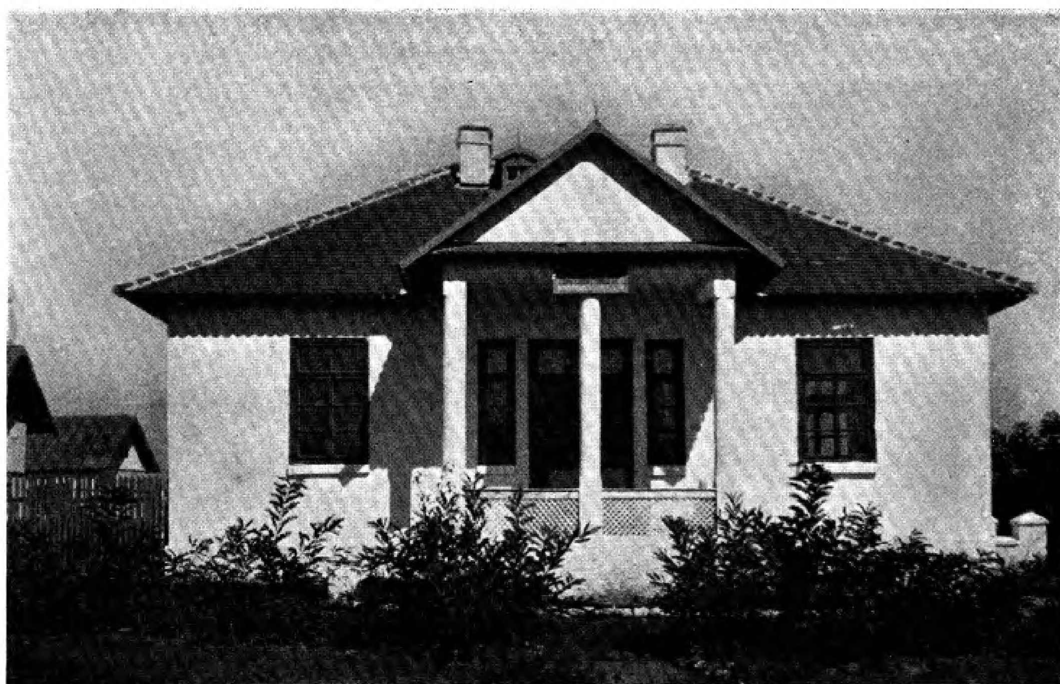

Fig. 151. Ferma Hamangia. Locuința personalului.

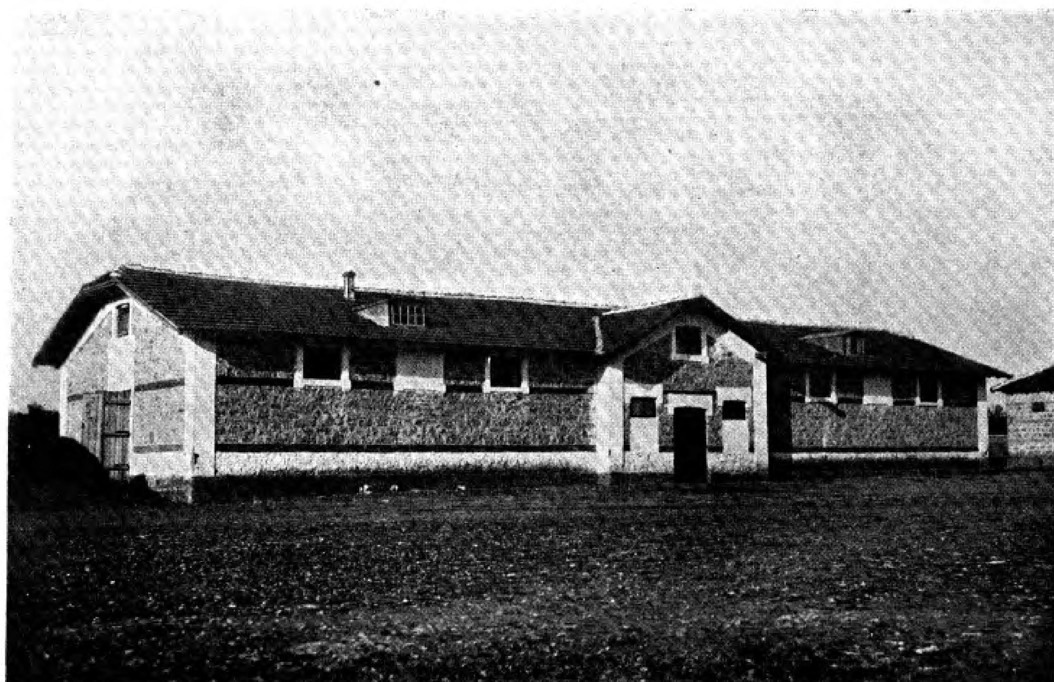

Fig. 152. Farma Bazargic. Grajdurile.

numai suprafața lotului joacă un rol determinant în compunerea acestui coeficient, ci și însușirile personale ale conducătorului exploatației, iar pe de alta, pentru a dovedì, că cel mai economic lot, este cel cuprins între 10—15 ha., dacă este condus cum trebuie.

Aglomerarea de inventar ca și lăcomia după suprafețe întinse au darul să dea iluzia unei exploatații mari, iar în schimb să dea un venit neînsemnat. In plus, aptitudinile personale, grija de fiecare clipă, utilizarea muncii subsidiare — a copiilor, a bătrânelor, a femeilor — nu se pot valorificà mai bine ca în cultura acestor loturi, cuprinse între 5—15 ha.

Dăm aici un extras de comptabilitate, după situația țăranului fruntaș Gheorghe Ionescu, din cătunul și com. Murfatlar, jud. Constanța.

Posedă următorul inventar funciar, viu și mort:

1. Teren arabil 15 ha. a 15.000 lei	225.000	lei
2. Grădină 400 m. p. cu plantații	4.000	»
3. Una casă de locuit, cu șase încăperi (o folosește pentru familie.)	500.000	»
4. 1 grajd de vite	80.000	»
5. 1 batoză de porumb	3.000	»
6. 7 sape	350	»
7. 2 coase	200	»
8. 2 vaci dobrogene, de stepă	8.000	»
9. 1 vițel dobrogean, de stepă	400	»
10. 63 oi mari dobrogene, de stepă	31.000	»
11. 6 porci indigeni, de stepă	5.000	»
12. diverse instrumente și ustensile	5.000	»
Total . . .	861.950	lei

CHELTUELI:

1. Lucratul (arat, grăpat, semănat, secerat, etc., muncile proprii estimate în bani și înglobate) p. 15 ha. a 4.200 lei	63.000	lei
2. Porumb consumat de familie și de vite: 2.000 kgr à 7 lei kgr.	14.000	»
3. Nutrețuri consumate de vite (vara sunt la islaz)	10.000	»
4. Impozite la Stat pentru toată averea	8.600	»
5. Văcărit, pază, pășunat, etc.	3.000	»
6. Ciobanul dela oi	10.000	»
7. Cheltueli diferite, mărunte și de amortizare anuală	10.000	»
Total . . .	118.600	lei

Exploatarea terenului o face prin propriile sale forțe, adică cu membrii familiei, în număr de 6 persoane și într'o mică măsură și în bani.

VENITURI:

1. 9 ha. orz, recoltă 1.000 kgr. la ha.=9.000 kgr. a 5,60, lei kgr.	50.400	lei
2. 6 ha. porumb, recoltă 3.000 kgr. a 7 lei kgr.	21.000	»
3. Din vânzarea prăsilei de vite (miei, purcei, viței)	25.000	»
4. » » de brânză	3.000	»
5. » » » lână	8.000	»
6. » » » nutrețuri	35.000	»
7. » diferite vânzări mărunte și (din) munci agricole (anual)	20.000	»
Total . . .	162.400	lei

Deci avem la venituri, suma de	162.400	lei
iar la cheltueli, suma de	118.600	»
De unde rezultă soldul de lei	41.800	lei

Sumă care rămâne la finele anului, plus inventarul mort şi viu amortizat, plus circa 1.000 kgr. porumb şi 1.000 kgr. resurse furajere.

Repartizat pe hectare, venitul curat este de 2.770 lei. Venitul brut este cu mult mai mare, adică de 10.827 lei la ha. Acest venit rămâne în majoritate în propria lui gospodărie, la care lucrează ca orice lucrător particular, aducându-i un dublu folos.

Repartizată pe luni, suma de 63.000 lei, cât reprezintă munca, plus venitul curat de 41.800 lei, ne dă, lunar lei 8.733, sumă superioară unei lefi mijlocii, de funcţionar.

Să trecem acum la examinarea cifrelor unei exploataţii de 20 ha., care însă, din pricina relei plugării care se face, cu toate că are pământ mai mult, nu reuşeşte a avea un venit curat prea mare.

Aceasta este gospodăria lui S. B. din com. Chiostel, jud. Constanţa.

Are următoarea avere mobilă şi imobilă:

1. Teren arabil 20 ha., sol potrivit, a 12.000 lei hectarul,	240.000	lei
2. 1 casă de locuit	150.000	»
3. 1 grajd de vite	20.000	»
4. 1 magazie de cereale	30.000	»
5. Un porumbar	5.000	»
6. o remiză pentru care	2.000	»
7. o secerătoare simplă	20.000	»
8. Un plug cu două brazde	4.000	»
9. Una grapă de fier	1.500	»
10. 5 sape, 2 coase, 2 greble, 10 furci, în valoare de	1.000	»
11. 2 căruţe	11.000	»
12. 4 cai dobrogeni	25.000	»
13. 2 boi »	10.000	»
14. 4 vaci dobrogene	20.000	»
15. 20 oi »	10.000	»
16. 3 porci indigeni	3.000	»
17. 50 păsări	3.000	»
Total	555.500	lei.

Exploatarea terenului o face numai cu vitele proprii şi membrii familiei, în număr de 4 persoane

BUGETUL EXPLOATAŢIEI

LA CHELTUELI:

1. Lucratul cu vitele proprii şi cu 4 membri din familie a celor 20 ha. estimat a 3.300 lei de ha	66.000	lei
2. Cereale, grâu şi porumb, consumate de familie (grâu 14.000 lei şi porumb 3.000 lei)	17.000	»
3. Nutreţuri consumate de vite	40.000	»
4. Impozite şi diferite dări	7.800	»
5. Diferite cheltueli mărunte	4.000	»
Total	134.800	lei

LA VENITURI:

1. 3 ha. grâu recoltă 900 kgr. la ha. total 2.700 kgr. a 7 lei	18.900 lei
2. 10 » orz » 1.000 » » » » 10.000 » » 5[1]) »	50.000 »
3. 5 » porumb » 1.000 » » » » 5.000 » » 7 »	35.000 »
4. 2 » ovăz » 1.000 » » » » 2.000 » » 5 »	10.000 »
5. Din vânzarea a doi viţei, 10 mei şi 2 porci	9.600 »
6. » » » 20 kgr. lână	2.000 »
7. » vânzări mici şi munci	26.000 »
Total . . .	151.500 »
Scăzând din veniturile totale suma cheltuelilor de	134.800 »
De unde rezultă un sold debitor de	16.700 lei

care, repartizat la cele 20 ha. teren, ne dă un venit curat, la hectar, de lei 790, ceeace este cu totul insuficient. Venitul brut, la hectar, este de 7530 lei, din care revine familiei acestui plugar, pentru munca depusă de ea şi vitele sale, suma de lei 66.000, care, împreună cu cei 16.700 lei, adică în total lei 82.700, asigură familiei banii necesari existenţei. Repartizată pe luni, ne dă lei 6.817.

Foarte interesante sunt datele, privitoare la rentabilitatea plugăriei unui ţăran, Anghel Neagu, proprietar pe 7 ha., în com. Coslugea, regiunea Ostrov, jud. Durostor.

CHELTUELI :

El a avut semănate 4 ha. cu grâu, a cărui cultură l-a costat:

Aratul pe ha. . . . . . 700 în total	2.800 lei
Semănatul pe ha. . . . 40 » »	160 »
Plivitul pe ha.. . . . . 50 » »	200 »
Seceratul şi adunatul a 1.000 » »	4.000 »
Treieratul a . . . . . . 1.000 » »	4.000 »
Costul a 150 kgr. sămânţă grâu a 8 lei kgr. 1.240 lei de ha. sau în total. . . .	4.960 »
Arenda a 1000 lei de ha..	4.000 »
Transporturi diferite à 400 lei ha..	1.600 »
Diferite cheltueli a 250 lei la ha.	1.000 »
Total cheltueli	22.720 lei

VENITURI:

A produs 1200 kgr. boabe la ha. ceeace face 4.800 kgr. a 7 lei kgr.	33.600 lei
Valoarea paielor a 0,50 lei kgr. 7000 kgr.	3.500 »
Total . . .	37.100 lei
scăzând cheltuelile de	22.720 »
Venit curat	14.380 »

A mai avut şi 2 ha. cu orz, pentru care a cheltuit:

Arătura a 700 lei de ha.	1.400 Lei
Semănatul a 40 lei de ha.	80 »
Plivitul a 50 lei de ha..	100 »
Seceratul a 300 lei de ha.	600 »
Treeratul a 600 lei de ha.	1.200 »
Sămânţa 115 kgr. a 6 lei kgr. 690 lei de ha.	1.380 »
Diferite transporturi	800 »
Diferite cheltueli a 250 lei de ha.	500 »
Arenda a 1000 lei de ha.	2.000 »
Total cheltueli	8.060 »

[1]) Din cauza calităţii inferioare marfa s'a vândut cu un preţ mai mic.

Orzul a produs 800 kgr. la ha., ceeace face 1.600 kgr., a 6 lei kgr. . . . . . . 9.600 »
Valoarea a 2.000 kgr. paie de pe 2 ha., a 0,80 lei, face . . . . 9.600 »

Total . . . 11.200 lei

De unde rezultă, scăzând cheltuelile din venituri . . . . 9.600 »

un sold debitor de . . . . 1.600 »

Cultura unui hectar de ovăz a costat 3.650 lei în total.

Recolta fiind slabă, s'a înregistrat numai 180 kgr., ceeace, a 5,50 lei kgr., face lei 990.

Cum cheltuelile sunt de 3650 lei, rezultă că a produs o pagubă de lei 2.660. Această pagubă, scăzută din suma de lei 9.660 cât reprezintă câştigul la grâu şi orz, rămâne un venit net general de lei 7.000.

La acest venit, la care se adaugă şi munca făcută în regie, pe care nu a plătit-o în altă parte, ceeace reprezintă circa 21.000 lei, rezultă că plugarul Anghel Neagu a câştigat într'un an, de pe urma lotului de 7 ha. suma de lei 28.000, sau câte 4000 lei de Ha., sau câte 2.330 lei lunar.

Nu voim să dăm o extindere mai mare acestui capitol, de un interes palpitant. Atunci când vom aveà şi noi un oficiu public de contabilitate ţărănească, în care să se ţină socoteala a 10—20.000 gospodării săteşti, aşà cum se face în Danemarca sau în Elveţia de către Profesorul Laur, ne vom da seama mai bine de rentabilitatea fiecărui fel de exploataţie în parte. Până atunci, pentru motivele pe care le-am arătat, avem convingerea că cea care răspunde mai bine chemării sale, dintre toate felurile de exploatări agricole, este cea *mică*, după care vine cea *mijlocie*.

Dobrogea este provincia care ilustrează această teorie, cu zecile de mii de cazuri, din toate judeţele sale. Ceva mai mult, dacă cercetăm harta agricolă a acestei provincii, vom observà că jud. Constanţa, — mai puţin — şi jud. Tulcea, — mai mult, — sunt printre cele dintâiu judeţe, în care proprietatea mică reprezintă quintesenţa agriculturii, nu numai ca întindere, dar şi ca coeficient de producţie la ha. şi

Tabloul No. 11

JUDEŢELE	Proprietatea mare			Proprietatea mică			Proprietatea mică produce pe hect. mai puţin decât Proprietatea mare cu					
	Porumb	Grâu		Porumb	Grâu		La porumb		La grâu			
	1905	1905	1906	1905	1905	1906	1905		1906		1905	
	Hl.	Hl.	Hl.	Hl.	Hl.	Hl.	Hl.	%	Hl.	%	Hl.	%
Tulcea	1^5	5	15^3	3^9	7^8	13	$+2^4$	+160	$+2^8$	+36	2^3	17%
Constanţa	6^9	15^9	19^7	4^9	15^0	17^6	2	40	0^9	6	2^1	12

încă acest fapt cu mult înainte de reforma agrară, la 1906 [1]). Pentru a ne da seama de bogăţia pe care anual pământul ei o varsă direct în folosul populaţiei localnice şi indirect, în patrimoniul public, credem că prezintă o deosebită importanţă evaluarea întregei producţii a Dobrogei pe anii 1925, 1926 şi 1927.

* * *

Evaluarea s'a făcut pe baza mijlociei unor preţuri, pe care noi le socotim minime, tocmai pentru a nu cădeà în exagerări.

1) Creangă: op. cit.

Fig. 153. Ferma Bazargic. Tamaslacul bovinelor.

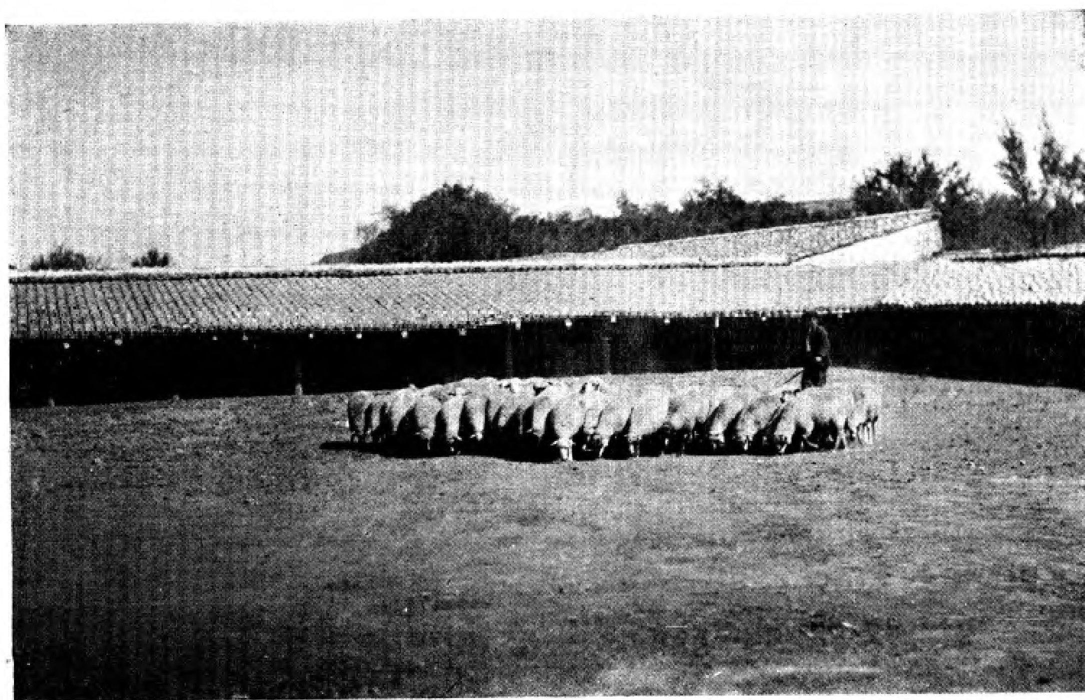

Fig. 154. Ferma Silistra. *Oeria.*

Din examinarea datelor respective, observăm căsum a totală a veniturilor agricole se ridică în anul 1927 la lei 4.916.210.340 sau 6,98%. din suma totală a veniturilor agricole ale întregei țări, care se cifrează la lei 71.864.518.070.

Pe feluri de culturi, această sumă se descompune astfel:

Tabloul No. 12

No. curent	Specificarea	Suprafața în mii de Ha.			Producția în vagoane			Valoarea în mii de lei		
		1925	1926	1927	1925	1926	1927	1925	1926	1927
		Het.	Het.	Het.	Vag.	Vag.	Vag.	Lei	Lei	Lei
1	Cereale	1.010	905	924	286.007	253.300	244.400	6.969.144	4.502.297	3.819.381
2	Plante alimentare	66	71	56	11.053	12.094	14.494	198.661	244.089	258.080
3	» industriale	63	86	50	5.590	3.619	4.382	881.920	353.838	593.796
4	Fânețe naturale și cult. de nutrețuri	57	76	59	11.989	17.209	7.749	146.713	224.697	97.918
5	Culturi abor. și arbuști, vii. . . .	7	10	8	1.845	8.385	2.496	128.930	236.747	147.035
	Total . .	1.203	1.148	1.097	316.484	294.607	273.521	8.325.368	5.561.668	4.916.210

Dacă cercetăm cifrele tabloului din care s'a extras acest resumat, se observă că venitul cel mai mare îl aduce cultura grâului, cu lei 1.390.608.800 în 1927; cu 1.422.314.350 în 1926 și cu 2.228.720.400 lei în 1925; după care vine cultura orzului, cu lei 1.163.870.950 în 1927; cu lei 1.309.087.920 în 1926; cu lei 2.055.203.900 în 1925.

Porumbul ocupă deasemenea un loc important, cu lei 512.323.600, în 1927, dar cu o mare diferență în plus în 1926, adică lei 1.124.198.350 și, în fine, cu o sumă și mai sporită în 1925 de lei 1.608.092.950.

Mai observăm că, după quantumul veniturilor cerealelor, vine grupa plantelor industriale, cu un total de lei 593.795.280 în 1927 și apoi a plantelor alimentare cu lei 257.080.340 în acelaș an, după care vine cultura plantelor arborescente și a viilor cu lei 147.035.000 — în 1927 și la urmă, aceea a fânețelor naturale și plantelor furajere.

Un interes deosebit îl prezintă cercetările privitoare la venitul net și brut pe ha. adus de diferitele plante agricole. De sigur, faptul este în funcțiune de an; dar o medie pe 5 ani în această privință, nu s'a putut face, din lipsă de date.

VITICULTURA

După condițiunile de climă, regiunile viticole ale Dobrogei se împart în două categorii. 1. Regiunile cu precipitațiuni suficiente, din apropierea massivelor păduroase, în jurul Babadagului, Tulcei, Isaccei, Măcinului, Ostrovului, Silistrei, Turtucaiei și a Balcicului; 2. Regiunile de stepă cu climă secetoasă, în centrul Dobrogei, în jurul Hârșovei, Cernavodei, Megidiei, Murfatlarului și Mangaliei.

In regiunile din prima categorie, condiţiunile de climă şi de sol sunt foarte favorabile vegetaţiei arborescente. Viţele au creştere viguroasă, produc o cantitate mijlocie, în schimb produsele au toate calităţile de buchet şi fineţe, proprii vinurilor tip de masă. In Dobrogea centrală clima este mai secetoasă, iar solurile formate pe depozitele sarmatice de calcar sunt foarte prielnice culturii viţei pentru producerea vinurilor superioare. Viţa acì are vegetaţia mai slabă, câte odată se taie scurt şi produce ceva mai puţin decât în regiunile din prima categorie.

Sortimentul varietăţilor de viţe, cultivate înaintea invaziei filoxerice, erà compus din soiuri româneşti şi cele introduse de pe timpuri, din Turcia asiatică şi Peninsula balcanică. Astfel, cele mai răspândite erau: Samoveanca, Bosconata neagră, Ţâţa vacii, Asma, Simendria, Cruciuliţa, Ceauş, Razachia, etc. Efectul dezastrului prin invazia filoxerei s'a resimţit asupra vechilor plantaţiuni de viţe din Dobrogea abià după anul 1900, iar până la 1906 o mare parte din vii s'au uscat. Ca şi în restul ţării, cu ocazia replantării, s'a recurs la viţele altoite, aparţinând varietăţilor străine (în majoritate franceze), astfel că, la un moment dat, vechile sortimente locale au fost amestecate şi chiar uneori înlocuite prin varietăţi străine, dintre care predominà: Chasselas, Aligoté, Selection Carrière, Riesling, Pinot, etc. Totuş, în mai multe vii s'au reţinut câteva din vechile varietăţi, cum este spre exemplu Samoveanca, Ceauşul, etc.

Pentru încurajarea viticulturii în Dobrogea, Statul a înfiinţat două pepiniere: la Isaccea (Tulcea) şi la Murfatlar (Constanţa). Cea dela Isaccea aveà ca scop principal producerea materialului săditor, iar cea dela Murfatlar experimentarea şi punerea în valoare a solurilor calcaroase din regiunea de stepă prin producerea vinurilor superioare de masă şi şampanizarea lor. In acest scop s'au făcut instalaţiuni speciale, obţinându-se rezultate din cele mai satisfăcătoare.

Perioada aceasta de progres a fost surprinsă de răsboiul cel mare, în care timp majoritatea viilor au fost călcate de armatele duşmane, iar puţinele care au rămas intacte au avut mult de suferit din cauza lipsei de îngrijire şi tratament în contra boalelor.

Cu ocazia aplicării reformei agrare, o bună parte de pământ a trecut în mâna ţăranilor împroprietăriţi. Mulţi dintre aceştia, fie pentru uzul propriu, fie pentru a-şi valorificà mai bine loturile lor, au început să planteze vii pe porţiuni însemnate de pământ. Dată fiind însă, pe de o parte, lipsa şi scumpetea materialului altoit de bună calitate, iar pe de altă parte cultivatorii fiind amăgiţi de ieftinătatea şi avantajiile mult producătoare ale viţelor de hibrizi producători-direcţi (cum e Terras, Seibel, Cuderc, etc.), au plantat cu aceste viţe lipsurile din plantaţiunile vechi, înfiinţând şi plantaţiuni noui. Deziluziile însă nu s'au lăsat mult timp aşteptate şi în scurt timp cultivatorii au trebuit să se convingă de inferioritatea viţelor de hibrizi producători direcţi. Tot mai mult se observă în prezent interesul şi grija pentru plantarea viţelor altoite, înlocuind pe cele de hibrizi. O bună parte din materialul săditor a fost procurat dela pepinierele din ţară, iar restul a fost importat din străinătate.

După datele statistice culese de către organele Ministerului de Agricultură pe anul 1927, Dobrogea, posedă 10.614 ha. vii, dintre care 2.551 ha. sunt plantate cu viţe indigene nealtoite, 2.865 ha. cu viţe altoite şi 5.198 ha. cu viţe hibrizi de producători direcţi.

Centrele viticole mai însemnate din Dobrogea, sunt: Podgoria Sarica cu punctul Niculițel și Bădila, Babadagul, Cogealacul, Măcinul, Ostrovul, Hârșova, Silistra, Vetrina, Popeni, Turtucaia. Suprafețele de vii mai puțin întinse se găsesc la Cernavoda, Megidia, Murfatlar, Biul-Biul, Mangalia, Balcic, etc.

Județul Tulcea

Deși nu este un ținut viticol propriu zis, cu toate acestea o parte din podgoriile lui s'au bucurat de un bun renume. Așà, vinurile din regiunea Sarica, Niculițel, Isaccea, Babadag, Bădila, Turcoaia, Tulcea, Văcăreni, Măcin și Greci sunt destul de bune și căutate, chiar și în afară de limitele județului.

In prezent— 1927 —întinderea viilor este în total de 6.090 ha., din care 4.480 ha. vii pe rod și 1.610 ha. în curs de creștere. Din suprafața viilor pe rod, 1.395 ha. aparțin varietăților indigene și anume: Samoveanca, Cornurata, Trăsnitoarea, Roșco.nata, Țâța caprei, Țâța vacii, Țâța fetei, Galbena, Ceaușu, Grasa de Cotnari, etc Mai toate aceste varietăți dau, în afară de vin, buni struguri de masă, cari erau foarte căutați în trecut, când populația otomană, după datinele ei religioase, fiind oprită a bea vin, consumà strugurii ca fruct sau îi transformà în sirop și alte conserve.

O suprafață importantă o ocupă viile cu viță altoită, circa 1.727 ha. O serie de varietăți,— în special franceze,— ocupă această întindere. Printre cele mai principale sunt: Selection Carrière, Chasselas, Pinot noir, Muscat Lunel, Muscat Hambourg, M. Frontignan, M. Alexandriner, etc.

Din pricina ușurinței de cultură și a marei producții, pământul Dobrogei, ca și al celorlalte provincii, a fost inundat de așà zișii producători direcți — hibrizii — cari, dacă nu dau o bună calitate de vin și nu dăinuesc mult timp, au darul de a fi foarte puțin pretențioși la cultură, a rodì iute și mult. Din aceștia, județul Tulcea posedă o suprafață de 1.268 ha., cultivată în general cu varietățile bine cunoscute: Seibeil, Alicanthe Terras și Noah. Tot în județul Tulcea, statistica ne arată că mai mult de 150 ha. diferite varietăți sunt sădite în scopul de a servì ca portaltoi.

Am arătat că, în afară de această suprafață, se mai găsesc încă 1.161 ha. de plantații, care însă nu rodesc până în prezent și din care 575 ha. sunt cu viță indigenă, nealtoită, 321 ha. cu viță altoită, 634 ha. producători direcți și 80 ha. de pepinieră. După cum lesne se poate observà, suprafața producătorilor direcți crește în dezavantajul viței indigene, care de fapt este atacată de filoxeră și a viței altoite.

Producția totală a vinului în 1926, în județul Tulcea, a fost de 81.971 hectolitri, cu o medie de 25 hectolitri la ha., ceeace, față de 46 hectolitri la ha. cât a avut județul Prahova, sau de 50 hectolitri cât a avut jud. Muscel, sau 61 hectolitri cât a avut jud. Fălciu, nu înseamnă prea mult. Atât vinul produs, cât și strugurii, au ca debușeu sigur orașele Brăila și Galații cu 40%. Restul se consumă în interiorul județului. Vinurile produse nu sunt prea alcoolice. Vinurile din viță altoită au între 8—14% alcool, pe când cele provenite din producători direcți, nu au decât 7—10%. Deobiceiu se produce vin de culoare porfirie (roză) sau vin profir din struguri amestecați și mai puțin vinuri albe sau negre curate. Calitățile lor organoliptice variază foarte mult după localitate și chiar dela o vie la alta. Modul cum se cultivă în general via nu diferă de al celorlalte județe și podgorii. In special după răsboiu cultura se face în chip

cât se poate de rațional și sistematic, cultivatorii având aproape întreg inventaru de care au nevoie. Doar fabricația vinului nu a ajuns la o perfecție prea înaintată.

Județul Tulcea încă dela 1899 aveà întinse podgorii de viță indigenă, care, după felul rudimentar cum erà cultivată, nu dădea deobiceiu decât mici cantități de vin la hectar. In anii excepționali însă, cum a fost anul 1900, media producției a ajuns la 52 hectolitri, ceeace a dat naștere la o producție totală de 306.100 hectolitri, evaluată, pe vremea aceea, cu 10 lei hl., la suma de lei 3.082.400. Scoborându-ne în jos, însă, din pricina flagelului filoxeric, suprafața viilor a început să descrească și dela 5.680 ha. cât erà în 1897, ajunge în 1910, la 2.719 ha. In mod continuu și sistematic, abià dela această dată în sus începem a întâlnì cifre, care exprimă reconstituri de vii cu viță americană. Așà, în 1911, intră pe rod 76 ha. de viță altoită, pentru ca în 1915 să ajungă la 494; pe când via indigenă scade dela 2.525 ha., cât erà în 1911, la 1973 ha. în 1915 și la 1311 ha. în 1926, pentru ca via refăcută să atingă suprafața de 3.597 ha., din care 1.954 ha. cu viță americană.

Ceeace mai rezultă din examinarea acestor cifre, este fluctuositatea mediei producției, care nu se poate explicà decât prin lipsa unei culturi cu totul îngrijite și apărată de boale criptogamice și din pricina climei variabile și capricioase. Totuș, nu trebuie să trecem cu vederea că, pe cât ne apropriem de prezent, pe atât observăm o sporire a cantității medii la ha., cât și o menținere a ei la o cifră mai însemnată. Nu avem evaluările de prețuri în ultimul an, dar și aici este cazul să menționăm că acestea au sporit treptat până în timpul războiului, ceeace a avut drept urmare extensiunea culturii viei. Un fapt remarcabil, care nu trebuie trecut cu vederea, îl constitue diferența mijlociei producției la ha. a viilor vechi, față de acele replantate. Așà, bunăoară, pe când în 1924 viile vechi au dat o medie de 24½ hectolitri la ha., în 1925 avem 34,1 hl. față de 60,3 hl., iar în 1926, 24,8 hl. față de 25,2 hl.

Județul Constanța

Scoborându-ne în județul Constanța, deși suprafața viilor descrește și în general vinurile produse nu sunt de calitate mai superioară, totuș observăm că pepiniera dela Murfatlar, care se bucură de un teren calcaros, produce numai vinuri de Champagne, fiind dozate cu o mare cantitate de alcool. Varietățile cultivate sunt cam aceleași ca și în jud. Tulcea. Podgoriile cele mai importante se găsesc în regiunea Cernavoda, Murfatlar și Oltina. Felul de a se cultivà via nu este destul de perfecționat. Via nu se îngroapă, iar de stropit, numai pe alocurea. Vinificația se face cu instrumente vechi — lin și teasc — afară de pepiniera Statului, unde se face cu mașini și instrumente moderne. Vinurile din județul Constanța sunt în general slabe și nu se pot conservà decât un an.

Suprafața ocupată cu vii pe rod în 1927 erà de 1482 ha., din care 331 ha. cu viță altoită și 1.065 ha. cu aceiași producători direcți ca și în județul Tulcea. Se mai găsesc și 86 ha. plantații de viță pentru portaltoi. In curs de creștere se găsesc: 48 ha. viță indigenă; 25 ha. altoită și 641 producători direcți, în afară de 5 ha. de viță pentru port altoi. După cum se vede, producătorii direcți au inundat podgoria constănțeană ca și a multor altor județe. Prin modul vertiginos cum se răspândesc, devin aproape un pericol viticol și vinicol. Cantitatea de vin produsă se desface în județ, care se mai vede silit a importà și din altă parte pentru satisfacerea consumului intern.

Producţia totală a anului 1926 a fost de 53.982 hectolitri, cu o medie de 27 hectolitri la ha. Din situaţia comparativă a culturii viei pe trecut, se pot desprinde aceleaşi observaţii pe care le-am menţionat mai sus, în afară de faptul că pământul judeţului Constanţa, în majoritate, nu se pretează la cultura viei. Mediile de producţie în general sunt mai mici, cu toate că preţurile sunt mai sporite. Numai în urma unor studii minuţioase s'ar puteà şti în care parte reuşeşte mai bine via. De sigur, marile suprafeţe de terenuri calcaroase nu pot fi decât priincioase culturii viei. Dar numai acest element nu poate fi de ajuns. Abià după răsboiu s'ar păreà că s'a găsit un drum mai priincios, dacă luăm în seamă mijlocia producţiei la hect. dela 1924 încoace.

Pepiniera dela Murfatlar are tocmai rolul de a formà pivotul desvoltării viticulturii în jud. Constanţa şi în întreaga Dobroge. In acest scop trebuesc făcute eforturi foarte mari, care nu vor rămâne fără rezultat.

In ceeace priveşte diferenţa de producţie în plus, pe care o dau viile altoite faţă de cele indigene, această diferenţă se menţine aici, ca şi în jud. Tulcea. Aşà, în 1924, viţele vechi au dat 31,5 hl. la ha., pe când cele altoite au dat 38,5 hl. In 1925, la 18,3 hl. au răspuns 28,3 hl.; iar în 1926, la 25,1 hl., au răspuns 29,4 hl.

Cu prilejul noilor colonizări, de sigur, se va ţine seamă de alegerea celor mai bune locuri de rodirea viei şi pomilor şi se vor rezervà acestora suprafeţele necesare.

Cadrilaterul

Dintre cele două judeţe care compun Cadrilaterul, jud. Durostor este mai bogat în vii, având o întindere, după datele furnizate de Consilierul Agricol, de 2.317 ha. din care 876 ha. cu viţă altoită, aparţinând următoarelor varietăţi, mai principale: Chasselas, Riesling, Fetească, Furmint şi Tămâioasă. Restul de 1441 ha. sunt plantate cu producători direcţi. Din această suprafaţă, 450 ha. este vie în creştere. Producţia anului 1926, după statistica Ministerului de Agricultură, a fost de 177.391 hlt. cu o mijlocie de $72^{1}/_{2}$ hl. la ha. Cele mai de seamă podgorii se găsesc în regiunile Silistra, Ostrov, Turtucaia şi comuna Almalău. Lucrarea viilor se face după metodele obişnuite, ca şi vinificaţia dealtfel. Vinul produs este de calitate mediocră, conţine maximum 12^{0} alcool şi se consumă în interiorul judeţului. Cultivatorii de vii aduc viţa din alte părţi, negăsindu-se pepiniere în judeţ.

Situaţia viilor în prezent este în plină ascensiune. De unde în 1914 nu erau în tot judeţul decât 829 ha. vie, din care 605 viţă indigenă şi abià 10 ha. cu vie americană, în 1926 avem 2317 ha., din care 876 ha. viţă americană, ceeace constitue un progres. Media producţiei anului 1926, care a fost de 72,3 hl. la ha. dovedeşte că, în condiţiuni de climă şi bună cultură, via poate da un randament foarte ridicat. Şi aici, ca şi în celelalte judeţe, se face remarca, că viţa indigenă produce mai puţin — 60,8 hl. la hectar, — ca cea altoită, care produce 74,8 hl. la ha.

In judeţul Caliacra, abià în timpul din urmă s'a pornit o mişcare mai intensă în scopul culturii viei. Credem că atât clima, cât şi expoziţia şi compoziţia terenului nu pot să-i fie decât favorabile. Deaceea Statul, în unire cu instituţiile agricole şi în special cu Camera de Agricultură, vor luà iniţiativa de a favorizà cultura acestei plante.

POMICULTURA

Situaţia pomiculturii în Dobrogea nu prezintă o importanţă deosebită. De sigur, nu este vorba numai de favorizarea climei, care în unele regiuni şi pentru anumite specii de pomi ar fi priincioasă, cât mai ales de modul cum se dedă populaţia la această îndeletnicire şi de eforturile pe care le-a făcut Statul, pentru a excità gustul şi nevoia sădirii pomilor. In această privinţă, populaţia rară şi împestriţată a Dobrogei, fiind veşnic preocupată de grijile mari ale plugăriei, nu s'a putut gândì şi la sădirea pomilor, cari, aici, în plină stepă, mai mult ca în orice altă parte, cer o deosebită şi incontinuă grijă şi preocupare, pentru a puteà da rezultate mulţumitoare. Numai aşà se explică de ce suprafaţa pe care ne-o dau statisticele, privitoare la cultura pomilor, este foarte schimbăcioasă şi anemică.

Iată, în cifre generale, un mic extras statistic de întinderea ocupată de pruni şi de alţi pomi, pe cei din urmă trei ani, 1925, 1926 şi 1927, pe judeţe.

Tabloul No. 13

	1925		1926		1927	
	Pruni	Alţi pomi	Pruni	Alţi pomi	Pruni	Alţi pomi
Judeţul Tulcea .	15 Ha.	425 Ha.	17 Ha.	360 Ha.	104 Ha.	513 Ha.
» Constanţa .	10	109	7	121	9	131
» Durostor .	8	555	1.898	2.282	429	768
» Caliacra .	5	12	13	70	13	67

Variabilitatea cifrelor dela an la an este primul indiciu al inceritudinei. Cifrele anului 1926, privitoare la judeţul Durostor, sunt pe dea'ntregul nesigure. Ceeace este cert însă, este faptul că faţă cu alte judeţe sau provincii, Dobrogea apare ca partea cea mai sărăcăcioasă în această privinţă. Dealtfel statistica Ministerului de Agricultură constată că proporţia suprafeţei ocupată de pomi, faţă de întinderea judeţului, este, pentru judeţul Tulcea, între anii 1906—1915, de 0,01 şi pentru judeţul Constanţa, deasemenea, pe când, bunăoară, în judeţul Muscel, această proporţie este de 2,6%, Argeş de 2,2%, Vâlcea de 2,1%, etc. Faţă de suprafaţa cultivată, proporţia pare şi mai evidentă; aşà, pentru jud. Muscel proporţia este de 14,8%, pentru Argeş de 6,7%, pentru Vâlcea de 8,2%, etc., pe când pentru judeţele dobrogene aceste suprafeţe sunt insignifiante.

Să nu se uite că, dacă cifrele statistice nu cuprind tot ceeace reprezintă pomicultura într'un judeţ, trebuie să luăm în seamă că împrejurul fiecărei gospodării se găseşte o mică grădină, adesea ori plină cu pomi fructiferi.

Speciile de pomi, cari se cultivă mai frecvent în Dobrogea, sunt: caişii, zarzării, persicii, gutuii, corcoduşii, prunii, merii, perii şi, cu cât merge în spre Sud, cu atât creşte numărul nucilor, vişinilor şi cireşilor.

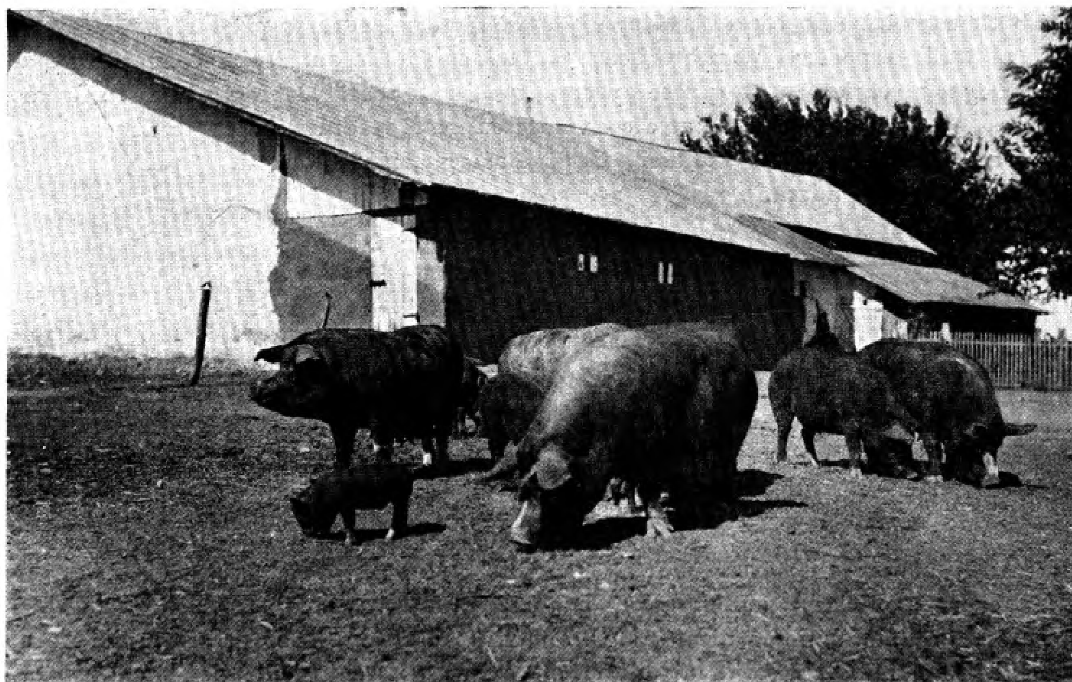

Fig. 155. Ferma Hamangia. Porcii.

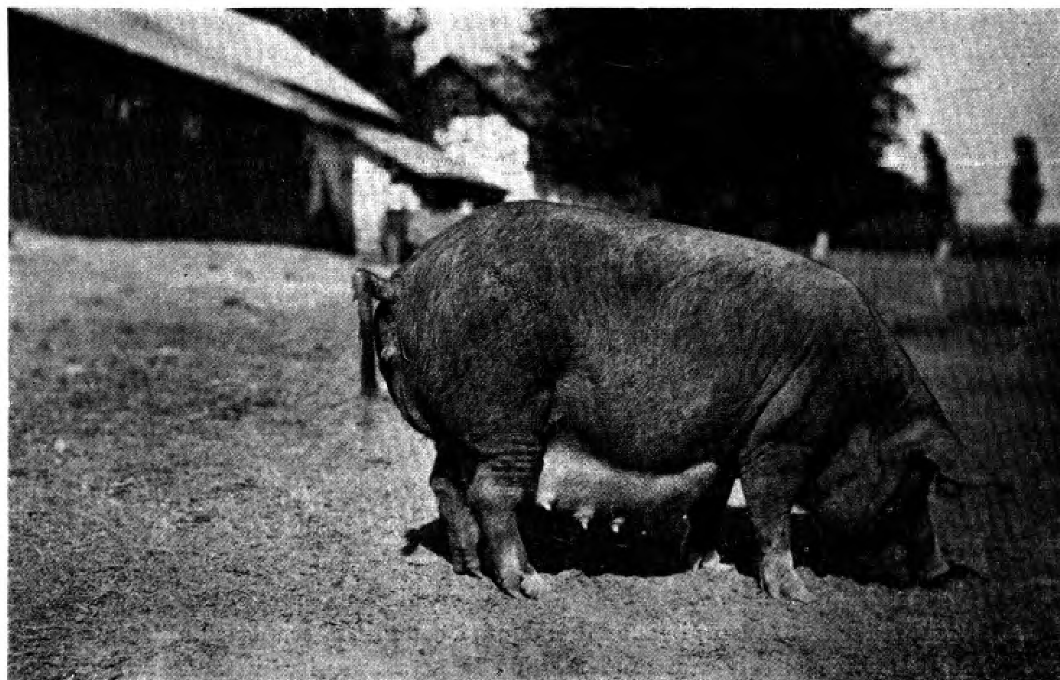

Fig. 156. Ferma Hamangia. Vier Berkshire.

Sunt rare cazurile când se altoesc pomii. Fructele care se produc, se consumă în localitățile respective, pe prețuri care variază dela an la an. Pepiniere mari, cu material bogat și variat, nu se găsesc aproape nicăiri în toată Dobrogea. La Murfatlar, Camera de Agricultură a încheiat o convenție cu frații Rădulescu, pentru întemeierea unei pepiniere, iar în jud. Caliacra, lângă Bazargic, însăș Camera respectivă a înființat o atare pepinieră.

APICULTURA

Din acest punct de vedere, Dobrogea prezintă aspecte diferite. Pe când în nordul și sudul acestei provincii transdanubiene numărul celor cari se ocupă cu această strămoșească ocupație a fost și este și în prezent destul de mare, în centrul ei, — în special în județul Constanța, numărul apicultorilor este destul de mic. De altfel este o constatare generală, că în toate părțile de stepă, unde agricultura propriu zisă ocupă suprafețe mari, ramurile anexe cad pe planul al doilea. La aceasta mai contribue de sigur și clima, care face ca, începând dela a doua jumătate a lunei Iunie sau întâia jumătate a lunei Iulie, orice vegetație spontană să-și sisteze cursul, să se ofilească și să se usuce. Flora devenind foarte anemică, hrana albinelor devine la rândul ei precară și producția mierei aleatorie. Dimpotrivă, în nordul Dobrogei, în jud. Tulcea, unde se găsesc încă întinse păduri de tei, alături de o floră cu mult mai bogată și variată, acolo creșterea albinelor poate devenì, — față de ceeace este în prezent, — un izvor nesecat de avuție. In special pe văile dela Luncavița, Nifon, Acic Tepe, Budila Mare și în comunele Carcaliu, Cerna, Greci, Pecineaga, Turcoaia, Măcin, Meidanchioi, Ciamurlia de Sus, Nalbant, Slava Rusă, Isaccea, etc., se observă o vie activitate, mereu crescândă, an de an și cu rezultate din ce în ce mai strălucite.

In afară de stuparii localnici, cari s'au dedat mai decurând la stupărit, în fiecare an vin colonii întregi de stupari din sudul Basarabiei și mai ales din Galați, aducându-și stupii lor pentru hrană. Unii și-i duc înapoi toamna, dar cei mai mulți îi lasă pe loc, unde li se găsește adăpostul necesar. O mare parte din acești stupari își cumpără câte o mică porțiune de loc, pe care își construește magazia de lucru și iernat, iar pentru dânșii câte o mică căsuță.

Dacă în 1901, județul Tulcea numără 4714 stupi, din cari, după cum glăsuește statistica, nu erau sistematici decât circa 400, în prezent, deșì nu avem o statistică precisă, numărul stupilor trebue să fie cu mult mai mare. După aprecierea d-lui dr. veterinar Florin Begnescu («Albinăritul în România»), care a cutreerat regiunile apicole ale județului, acel număr s'ar ridicà la 10—15.000. Aproape toți stupii sunt moderni, aparținând celor mai bune sisteme: Dadant, Blatt, Hermes, etc.

Cantitatea de miere care se produce, în mijlociu, anual, este de circa 12—15 vagoane, deodată cu 4500—5000 kgr. de ceară, aducând astfel județului un venit anual de circa 4½—5 milioane lei.

Sunt localități unde se găsește un număr de stupi neobișnuit de mare, cum este comuna Niculițel, cu 1821 stupi, aparținând unei colonii de scapeți din Galați, care depune multă muncă și cele mai noui metode în arta apiculturii, în scopul de a-și creà o adevărată sursă de câștig. In comuna Văcăreni se află deasemenea o stupină frumoasă, de circa 100 stupi, aparținând d-lui Gh. Niculiță, în afară de alți 1200

stupi aparţinând altora. Apoi aceà a d-lui Petcu Duduţă din comuna Jijila, de 80 stupi; Dionisie Popa din Măcin are circa 60 stupi; Gheorghe M. Corotcancoff din Luncaviţa, are de multă vreme peste 100 stupi sistematici, premiaţi la multe expoziţii şi concursuri agricole şi apicole. Tot în această localitate mai sunt şi alţi crescători de albine, cu un număr apreciabil de stupi. La mănăstirea Cocoş se găseşte o stupărie îngrijită de călugări.

Producţia anuală în miere, a unui stup, este foarte variabilă, începând cu un kgr., şi mergând până la 40 kgr. A cerei, dela 0,500 până la 1 kgr. Preţul mierei s'a socotit între 30—50 lei kgr., iar al cerei dela 150 lei în sus.

In judeţul Constanţa numărul stupilor este de circa 2200 bucăţi, din care majoritatea sunt noi, sistematici, cei mai mulţi aparţinând regiunii Mangalia. Localităţi renumite de prisăci erau în trecut şi mai sunt şi astăzi: Dăenii, Orumbei, Hairanchioi, etc. Dintre cultivatorii de albine, mai principali cităm pe d-nii Mihail Pogan din Enigea, Preotul Gh. Lupescu din Lipniţa, Gh. Pantaziu din Gherengic, A. Popescu din Baiaramdede, Teodor Bârs, etc.

In Cadrilater se observă un început foarte îmbucurător de reînvierea apiculturii. Trebuie să recunoaştem că şi condiţiunile climaterice sunt mai prielnice, flora mai bogată şi mai variată, etc. In jud. Durostor, acest curent este deabià la început. In special printre coloniştii macedoneni sunt mulţi cari se interesează de stupărie. O statistică exactă nu avem asupra acestui judeţ. Se poate socotì că numărul stupilor ar fi de circa 5000 bucăţi, majoritatea primitivi — 800 sistematici — cu o producţie anuală de circa 16.000 kgr. miere şi 2400 kgr. ceară.

Dimpotrivă, în jud. Caliacra, numărul stupilor a crescut la cel puţin 8000 bucăţi, cu peste 78.000 kgr. miere şi circa 3500 kgr. ceară.

In fruntea apiculturii sistematice din acest judeţ stau câţiva protagonişti, cari au băgat capitaluri însemnate în prisăci. La început locuitorii băştinaşi râdeau de formele noilor stupi, în care nu aveau nici o încredere. Mai târziu însă, când s'au convins de avantajele acestor cutii portative, în care se manipulează atât de uşor şi înlăuntrul cărora eşti stăpân şi dictezi cum vrei micilor vietăţi, le-au adoptat fără rezerve. Printre cele mai frumoase şi bine înzestrate ferme apicole cităm ferma apicolă a d-lui L. Brânză, aşezată în valea Acbunarului, jud. Balcic, alături de Palatul regal. Are 100 stupi lucrători şi 20 stupi ţărăneşti pentru pregătitul roitului. Stupii sunt sistem Dadant-Blatt, mărimile oficiale. D-sa mai are în depozit 300 stupi construiţi gata, aşteptând să fie populaţi. Are de asemena o casă specială pentru stupărie, în care se găseşte un atelier de tâmplărie, un laborator şi toate instrumentele şi ustensilele ştiinţifice necesare unei apiculturi moderne. Podul construcţiei este amenajat ca depozit de rame. D-l Brânză a inaugurat un sistem special de afumat, prin lăsarea fumului de jos să pătrundă în pod. Stupii iernează afară, în dosul unui zid de piatră, în partea dinspre N-W, înalt de 3 metri. Regiunea nu suferă de secetă. Prin fermă curge gârla Acpunar. Producţia mierei nu este prea abundentă, ca la câmp. Aroma mierei este însă cu totul deosebită. Drept plante melifere, d-sa seamănă busuioc şi cimbru. In livadă, caişii şi migdalii predomină. Producţia mijlocie este de 20 kgr. miere la stup. Roiurile se fac în mod artificial. De unde la început populaţia, — îndeosebi cea musulmană, — erà refractară stupilor sistematici, astăzi văzându-li rezultatele, i-au adoptat în întregime.

După ferma apicolă a d-lui L. Brânză, mai este aceà a d-lui Paraschiv Dramundi din Cavarna, care are circa 30 stupi Dadant, 3 sistem Layens și circa 60 știubee sau ulee; apoi aceà a d-lui Patrocle Alexandrescu, a d-lui Weiner Gherencic cu 60 stupi sistematici, a d-lui Dobre Cruscov cu 200 bucăți stupi primitivi.

După cum se vede, apicultura dobrogeană este în plină ascensiune. Când se va face o statistică exactă, se va vedeà cât progres a făcut față cu trecutul.

SERICICULTURA

Încă dela alipire, necontenit și din ce în ce mai apăsat și insistent, s'a căutat a se introduce și în această provincie dragostea creșterii viermilor de mătase. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Turcii, fiind un popor oriental, iubitor de tot ce este frumos și strălucitor, se pretează atât la creșterea, cât și la prelucrarea gogoșilor și mătasei sau borangicului. Rezultatele se întrevedeau a fi fost foarte frumoase, dacă nu venià răsboiul să distrugă tot ceeace erà în formație sau în continuare. După răsboiu s'au început noui eforturi. An de an, s'a distribuit în cele patru județe dobrogene, în mod gratuit, sămânță de viermi de mătase, în cantități din ce în ce mai mari. De sigur, nu toate județele sunt deopotrivă animate de a se dedà acestei îndeletniciri.

Județul Constanța ține locul de frunte, după care vine Durostor, Tulcea și Caliacra.

S'a distribuit sămânță după cum urmează:

Tabloul No. 14

	1923	1924	1925	1926	1927	Total pe 5 ani
	Kgr.	Kgr.	Kgr.	Kgr.	Kgr	Kgr.
Județul Constanța	0,180	0,263	1.000	1.480	2.193	5.116
» Tulcea	0,070	0.091	0,358	0,289	0,543	1.351
» Durostor	—	0,070	0,582	0,298	0,408	1.358
» Caliacra	—	0,005	0,094	0,285	0,400	784
Total	0.250	0,429	2.034	2.352	3.544	8.609

După cum se vede, cantitatea de sămânță distribuită a mers progresând din an în an. Dela 0,250 gr. în 1923, a ajuns la 3.544 kgr. în 1927. Pentru 1928 cantitatea distribuită este cu mult mai mare, iar tendința de a se răspândì creșterea vermilor în massa poporului, este vădită.

La cantitatea de mai sus, distribuită gratuit de Ministerul de Agricultură, se adaugă, după calculele de probabilitate care au avut loc, încă o șesime din sămânța produsă direct de locuitori, astfel că la cantitatea totală de 8 kgr. 609 se adaugă încă 1 kgr. 435, ceeace face 10 kgr. 044. Această cantitate de sămânță a dat naștere la o cantitate de circa 10000 kgr. gogoși, socotindu-se, tot după un calcul îndelungat de probabilitate, un minimum de 1 kgr. de gogoși ca rezultând dintr'un gram de sămânță.

Direcțiunea sericiculturii ne mai informează că prețul actual al mătasei (borangicului) bine filate este de 2.400—2.600 lei kgr. și că în jud. Constanța se aflǎ o filatieră

cam rudimentară de zece basine, care lucrează un fir acceptat de fabricile de mătase. D-l consilier agricol ne arată că, între crescătorii mai de samă de vermi de mătase din județ, se găsesc d-nii Jipa din Cernavoda și Gheorghiu din Tusla, cari se aprovizionează cu sămânță dela minister.

Pentru furnizarea de duzi, unii se adresează pepinierei Băneasa lângă București, iar alții, celei dela Fetești—Ialomița. Se mai găsește la Ebichioi o pepinieră de 5.000 m. p., iar la moșia d-nei Lucreția Ionescu din Caramurat o suprafață identică. Pentru creșterea vermilor, sătenii au câte un număr restrâns de duzi pe lângă casele lor. Intrucât creșterea vermilor de mătase este strâns legată de cultura dudului, de sigur orice efort trebuie să purceadă în concordanță cu sădirea acestui pom. Ori, se știe câtă îndărătnicie și neglijență se pune la noi, când e vorba de a sădì pomi. Asta cu atât mai mult, cu cât nu se găsesc la îndemână fiecăruia. De aici rezultă că, dacă se vizează sporirea creșterii vermilor de mătase, — și e bine să se tindă către aceasta, — atunci, implicit să se creieze în centrele mai importante mici pepiniere de duzi, din cele mai bune varietăți, pentru a se înlesnì distribuția lor în massa cea mare a poporului.

Părerea noastră este că Dobrogea și în special județul Constanța și Caliacra, sunt propice pentru această ocupație, pentru al cărei progres trebuesc făcute toate eforturile. Ceva mai mult, să se profite de faptul aducerii și colonizării macedonenilor, cari din vechi timpuri au rămas neîntrecuți crescători de vermi de mătase. Să li se dea toate mijloacele, să li se pună la îndemână materia primă și nu ne îndoim că, în puțin timp, Dobrogea va sta printre cele dintâi provincii românești în această direcție.

DIE DOBRUDSCHA ALS AUSFALLSTOR POLENS IN DIE LEVANTE [1)]

VON

LUDOMIR SAWICKI

Professor der Geographie an der Jagiell. Universität in Krakau

Der Weltkrieg 1914—1918 mit seinen so zahlreichen und schwerwiegenden Konsequenzen hatte unter Anderem zur Folge, dass der Versuch gemacht wurde, einem der wichtigsten Lebensbedürfnisse jedes modernen Staates gerecht zu werden, nämlich der Sicherung eines freien Zuganges zum Weltmeer, zu dieser grossen internationalen und die ganze Erdkugel umspannenden Wasserstrasse, vermittels welcher jedes Volk nachbarliche Beziehungen anknüpfen kann mit jedem anderen Volke der Erde, soweit nur dieses auch Zutritt zum Weltmeer besitzt. Und wenn unter den Ursachen des Weltkrieges nicht an letzter Stelle das elementare Streben geknebelter, vom Zutritt zum Weltmeer abgedrängter Staaten zu verzeichnen ist, die diesen Mangel als einen unvermeidlichen Weg zur Selbsterdrosselung und zum ökonomischen und politischen Tode ansahen, und es deshalb wie ein Desperado wagten, alles auf eine Karte zu setzen (z. B. Serbien), so sind nach dem Weltkriege nur wenige, im Allgemeinen nicht sehr bedeutende Staaten übrig geblieben, die auf den Zugang zum Weltmeer noch warten, denn selbst der ungünstigsten geographischen Lage suchte man durch Internationalisierung wichtiger Binnenwasserstrassen und Meerengen gerecht zu werden.

Polen besitzt, von diesem Gesichtspunkte aus betrachtet, eine recht merkwürdige Lage. Mit den heute rumänischen und ukrainischen Landschaften Europas hat es die geographisch und politisch so wichtige Zwischenlage zwischen dem Schwarzen und Baltischen Meere gemeinsam, eine Zwischenlage, die in analoger Form sich in Europa nur mehr zweimal wiederholt — nämlich in wenig ausgeprägter Weise in dem Teile Mitteleuropas, der zwischen Ost- und Nordsee einerseits und dem Kopfe des Adriatischen Meeres liegt, in viel ausgeprägterer Weise in Frankreich, dessen geopolitischer Charakter von der Tatsache der geographischen Brückenlage zwischen Atlantik und Romanischem Mittelmeer beherrscht wird.

[1)] Die vorliegende Studie gründet sich teils auf Autopsie, während meiner Dobrudschareise 1927, zum guten Teil aber auf Literatur und handschriftliche Auszüge, die ich der Liebenswürdigkeit des Univ.-Prof. C. Brătescu in Cernăuţi, des Univ.-Assist. Ion Conea in Bucureşti, des Prof. Ion Georgescu in Constanţa, vor allem auch dem polnischen Konsul in Galaţi, Herrn Maciejowski, verdanke, die keine Mühe scheuten, um mir die Durchsicht der in Krakau schwer erreichbaren Literatur und des amtlichen Originalmaterials zu ermöglichen. Ich benütze die Gelegenheit, um all diesen Herren hiemit meinen herzlichsten Dank öffentlich auszusprechen.

Eine derartige Brückenlage verleitet und zwingt das betreffende Volk, naturgemäss danach zu streben, beide Ausgänge nach dem Meere in die Hand zu bekommen, dadurch sehr erwünschte Ventile für den Fall von ökonomischen oder politischen Komplikationen sich zu sichern und den Schlüssel zur Beherrschung des gewaltigen Transits von Meer zu Meer und noch mehr in der Richtung quer zu dieser Verbindungsstrecke sich anzueignen. Je nach der Intensität und Quantität dieser Transitströmungen würde eine solche Politik dem betreffenden Volk Atute in die Hände spielen, die auf jedem Gebiete in Frieden und Krieg allen nachbarlichen Staaten gegenüber mit grossem Erfolge verwertet werden könnten.

Dieses jedem Historiker und Anthropogeographen wohlbekannte Streben ist so natürlich und so mächtig, dass es von jedem Volke versucht wird, das in einer entsprechenden geographischen Lage sich befindet, von dem einen mit mehr, von dem anderen mit weniger Glück und Erfolg. Frankreich gelang die Einigung seines Brückenlandes schon im Mittelalter durch Verschmelzung anfangs so gegensätzlicher Elemente wie des normannischen und prowensalischen. Das heilige Römische Reich deutscher Nation war — von diesem Standpunkte betrachtet — eine geniale geopolitische Konzeption, die nur zu viel brüchige Stellen in sich hatte, um Jahrhunderte zu überdauern. Schwache Nachklänge ähnlicher Bestrebungen waren Napoleons Pläne, Mitteleuropa von Italien kommend zu einigen, Deutschlands Streben mit Hilfe der wirtschaftlichen Angliederung Österreichs und der Alpenbahnen aus Triest einen verkappten reichsdeutschen Hafen zu machen, vielleicht auch Mussolinis Projekte, gleichzeitig Südtirol so innig wie möglich an Italien zu knüpfen und doch mit Deutschland in nahen Beziehungen zu bleiben.

Deshalb kann es uns auch nicht Wunder nehmen, dass Polen, die natürlichen Konsequenzen aus seiner geographischen Brückenlage ziehend, in seiner ganzen Geschichte den mehr oder weniger glücklichen Kampf um das Baltische und Schwarze Meer zugleich widerspiegelt. Von den religiösen Missionen, die die ersten polnischen Könige nach dem noch heidnischen heutigen Ostpreussen entsandten, bis zu den harten, blutigen Türkenkriegen im XVIII. Jh. zieht sich eine endlose Reihe von Unternehmungen, deren Endziel die Festsetzung polnischer Macht und polnischer Interessen an diesen beiden Meeresgestaden war.

Es muss aber zugegeben werden, dass in diesen Bestrebungen offenbar kein genügendes Verständnis und keine genügende Konsequenz war, so dass sie nicht zu dem für Polen erwünschten Ergebnis führten. Die gewaltige weite Landmasse, deren Durchdringung in politischer und wirtschaftlicher Hinsicht das Aufgebot aller organisatorischer und kultureller Momente erforderte, erwies sich in alter Zeit als zu bedeutend, um von einem Volke, das noch ganz in den Anschauungen und Kategorien eines rein landwirtschaftlichen Organismus stack, das keine expansive industrielle und kaufmännische Politik betrieb, das kein wohl organisiertes, immer sprungbereites Heer besass, bewältigt zu werden. So kam es, dass, als Polen sich am Gestade des Baltischen Meeres festgesetzt hatte, in jenen Glanzzeiten, da der Kreuzritterorden besiegt am Boden lag und Polen seine eigenen Handelsflotten auf der Ostsee zu bauen begann, es das Gestade des Schwarzen Meeres noch nicht erreicht hatte und dass es in den Jahrhunderten, wo sich seine kolonisatorische und kulturelle Arbeit immer mehr der ukrainischen Landschaften gegen das Schwarze Meer hin bemächtigte, wieder durch neue Gewalten, Schwedens Expansion, Preussens Aufblühen, von der Ostsee abgedrängt wurde. Als

schliesslich in den misslichen Verhältnissen des XVIII. Jh. nach jahrhunderte langem, schwerem und verlustreichem Ringen dem Vordringen der Türken nach Ostpolen ein Halt geboten wurde, war eine solche Umwertung aller politischen Werte und Machtfaktoren in Mittel- und Osteuropa vor sich gegangen, dass von einer politischen Einigung des ganzen Brückenlandes zwischen Ostsee und Schwarzem Meer keine Rede mehr sein konnte. Damit war wohl ein für Allemal der glänzende intuitive Gedanke, dem der geniale und vielleicht am meisten geographisch fühlende König Polens, Boleslaw Chrabry um 1000 n. Chr. praktischen Ausdruck verliehen hatte, da er fast in einem Atemzuge nach dem Samland und über Kiew hinaus nach den ukrainischen Steppen griff, begraben.

Wenn heute in voller Anerkennung des Selbstbestimmungsrechtes aller Nationen an eine territorialpolitische Einigung des breiten, so ungemein wichtigen Brückenlandes zwischen Baltischem und Schwarzem Meer nicht mehr gedacht werden kann, so behalten doch die anthropogeographischen Gesetze ihre Werte bei. Nur das Kleid, das sie den geänderten Zeiten gemäss anlegen müssen, bekommt einen anderen Schnitt und Ton. Unterjochung, imperialistische Expansion, militärische Gewalt müssen achtungsvolle Verständigung, handelspolitische Einigungen, gegenseitige Zugeständnisse und Achtung vor den Konsequenzen in gemeinsamer Beratung festgelegter Prinzipien ersetzen.

Das Schwarze Meer ist für Polen geblieben, was es immer war, eine mächtige Basis zur vollen Auswertung seiner Zwischenlage zwischen Ost- und Westeuropa und ein breites Ausfallstor für alle Strömungen, die Polen mit dem nahen und mittleren Orient verbinden. In beiden Fällen handelt es sich um kardinale Fragen der materiellen und kulturellen Existenz Polens. Die Zwischenlage in Europa hat Polen seit jeher die hehre Mission auferlegt, der Vermittler zwischen ost- und westeuropäischen Machtfaktoren und Kulturen zu sein. Diese grosse und höchst verantwortungsvolle Mission gibt sich auf jedem Gebiete menschlicher Tätigkeit in Polen kund und ist zu einem Grundaxiom polnischer Existenz und polnischer Arbeit geworden. Sie spielt sich im Frieden in den Aufgaben der materiellen und kulturellen Vermittlung, im Kriege in der Rolle des europäischen Bollwerks und Schlachtfeldes in grossem Still aus. Diese Funktionen hat Polen mit Rumänien gemein, und beide lehnen in dieser Hinsicht an das Schwarze Meer.

Nicht minder wichtig ist für beide die Nachbarschaft des Schwarzen Meeres als Tor in die Levante. Rumänien verbindet mit derselben schon die geographische Nachbarschaft. Polens Verbindung mit der Levante greift auf sehr alte und mannigfaltige Traditionen zurück, die sich so tief in die Volksseele eingewurzelt haben, dass Polen trotz seiner grossen geographischen Distanz von der Levante, doch aus derselben einen Schatz von Gebräuchen, Ansichten, selbst Redewendungen bis heutigen Tags behalten hat, abgesehen davon, dass eine Reihe seiner Bevölkerungselemente in der Levante ihre ursprüngliche Heimat hat und sich den Glauben der Väter selbst bis heute in der orientalischen Form bewahrt hat.

Doch sind es viel lebhaftere Lockungen, die im wiedererstandenen Polen die alten Sentimente und Beziehungen zur Levante wecken. Abgesehen von allen Traditionen, von dem vielen Blut, das Polen auf den Schlachtfeldern vergossen hat, wo levantinische Fragen entschieden worden sind, abgesehen von der immer wieder erwachenden Phantasie und Sympathie für orientalisches Leben und orientalische Kultur, die z. B. in der

polnischen Kavallerie, in der polnischen Expeditionsgeschichte einen oft klassischen Ausdruck gefunden hat, sind es vor allem materielle und politische Faktoren, welche das Augenmerk Polens heute wie vor Jahrhunderten dem nahen Osten zuwenden.

Die hier erstandenen, oder zu neuem Leben erwachten Staaten und Völker sehen sich nach Helfern um, die ihnen während des Umbaues ihres bisherigen Staates, bei dessen Modernisierung mit fachlichem Rat und materieller Hilfe an die Seite treten wollten, ohne sie in ihrer so schwer errungenen politischen Selbstständigkeit und Gleichberechtigung zu gefährden. Dies gilt in erster Linie von der heutigen Türkei und Persien, bis zu einem gewissen Grade selbst von den Ostbalkanstaaten. Aber dasselbe kann man in einem allerdings abgeschwächten Grade auch von Ägypten, selbst von Palästina und Syrien sagen. In demselben Masse, als sich diese Länder nach Möglichkeit von den westeuropäischen Machthabern zurückziehen möchten, um mit der wirtschaftlichen Abhängigkeit nicht wieder in politische zu geraten, in demselben Masse knüpfen sie gerne mit Ländern Beziehungen an, die materielle und kulturelle Werte genügend besitzen, um ihnen in der heutigen Renaissance beizustehen, und doch gleichzeitig keinerlei kolonisatorische oder expansive Tendenzen aufweisen, die dem Oriente gefährlich werden könnten. Zu diesen Ländern gehört zweifellos Polen, das eine immerhin genügend kräftige agrarische und vor allem auch industrielle Wirtschaft, sowie geschulte fachliche Intelligenz besitzt, um damit den Wiederaufbau des Orients zu fördern, dabei kaum je den so gewonnenen Einfluss auf politischem Boden ausspielen kann.

Dies erklärt die harmlose, natürliche Sympathie, mit der heute die Levante Polen entgegenkommt, und wenn diese natürliche Prädisposition von beiden Seiten entsprechend ausgewertet würde, könnte sich darauf gewiss ein reger materieller und kultureller Austausch von Werten gründen. Diese Prädisposition findet auch in der Leichtigkeit Ausdruck, mit der zwischen dem wiedererstandenen Polen und den regenerierten Levantestaaten politische und kommerzielle Vereinbarungen getroffen worden sind. Die Freundschafts- und Handelsverträge Polens mit der Türkei, Persien, Afghanistan, selbst mit Bulgarien und Rumänien gehören zu den ersten, welche diese Staaten nach dem Weltkriege zu schliessen sich entschlossen haben. Dies bezieht sich auf den Handelsvertrag mit Bulgarien vom 29. April 1925, mit Rumänien vom 1. Juli 1921 (ratif. 15. Nov. 1922), mit der Türkei, mit Persien, mit Afghanistan.

Diese und andere, in Vorbereitung befindlichen Verträge enthalten im Kerne schon alle verschiedenartigsten Entwickelungsmöglichkeiten für die nächste Zukunft. Ihre Realisierung wird aber noch vieles erfordern: vor allem ein genaues Sich-Kennenlernen, ein Verständnis dafür, was alles an materiellen und kulturellen Gütern, die in der Levante, resp. in Polen zu haben sind, beide Gebiete austauschen könnten, während dasselbe heute noch von ganz anderswoher, oft auf recht umständlichem Wege herangebracht wird. Um nur auf das wichtigste hinzuweisen, sind die Landwirtschaftsprodukte Polens, vor allem Getreide, sowie Holz, von den Bergbauprodukten Steinkohle und Petroleum sowie seine Derivate, von den Industrieprodukten aller Art Maschinen sowie Textilwaren zu erwähnen, die Polen leicht und gerne, in grosser Quantität und hoher Güte der Levante gegen Tabak und Südfrüchte, Wirkwaren etc. zuführen könnte. Polen kann ebenso der Levante ausgezeichnet geschulte Fachkräfte aller Art beistellen, vom Ingenieur und Grosskaufmann angefangen bis zum Handwerker und Detailisten herab.

Doch muss die Erkenntnis hievon sich erst nach und nach Bahn brechen bei Völkern, die von dem neuerstandenen Polen meist nur sehr wenig, und dies aus zweiter, nicht immer verlässlicher Quelle wissen. Erst nach Jahren andauernder und in edler Weise geführter Propaganda für diese Symbiose können sich darauf konkrete Schlussfolgerungen aufbauen.

Übrigens genügt die Erkenntnis selbst nicht: sie muss in die Tat umgesetzt werden durch Anknüpfung tausenderlei praktischer, wissenschaftlicher, sozialer und politischer Beziehungen, also vor allem durch eine gross angelegte Organisation des Verkehres. Derselbe wird selbstverständlich neben persönlichen Beziehungen, neben der Erleichterung derselben durch orientalistische Institutionen in Polen, durch okzidentale Institutionen in der Levante, eine auf gegenseitigem Verständnis beruhende, entgegenkommende Kreditpolitik und nicht zum letzten auf der Schaffung unmittelbarer, möglichst leicht zu betretender und billiger Transportmittel beruhen.

Nun ist es eine nicht wegzuleugnende Tatsache, dass die Wege Polens in die Levante vor allem über rumänisches Terrain, über die untere Donau und die Dobrudscha führen, und sobald dies klar erkannt wird entsteht daraus die neue Aufgabe, das polnische Volk über die Bedeutung dieser Tatsache für Rumänien, das rumänische Volk aber über die damit verknüpfte Lebensnotwendigkeit Polens aufzuklären. Dies ist auch die Aufgabe vorliegender Zeilen.

Diese Lebensnotwendigkeit lenkt das Interesse Polens auf die Dobrudscha umso energischer, als heute und wohl noch für längere Zeit der Zutritt Polens zu anderen Häfen des Schwarzen Meeres durch die unbefriedigenden Verhältnisse mit seinem östlichen Nachbarn S. S. S. R. erschwert, wenn nicht gänzlich unmöglich gemacht ist. Es ist nicht zu leugnen, dass die geographischen Verhältnisse sehr zu einer Anknüpfung verkehrspolitischer Beziehungen zwischen Polen und der Ukraine drängen. Die grossen alten Verkehrsstrassen zwischen Polen und dem Schwarzen Meer gehen überwiegend über die Ukraine: so die alten Salzstrassen, die Strassen, auf denen byzantinische Kultur und orthodoxer Glaube in Ostpolen eindraagen, die Strassen, auf denen osteuropäische Bevölkerungselemente wie Juden, Armenier, Tataren etc. in Ostpolen einwanderten, die Strassen, auf denen die Reichtümer des Westens gegen die des nahen Orients eingetauscht wurden und die Lemberg zu einer einst so blühenden und wichtigen Handelsstadt machten. Alle diese Strassen zogen über Wolhynien und Podolien gegen Kiew und den Dniepr abwärts, selbst an den Don und das Azowsche Meer, endeten früher oder später an dem ukrainischen Gestade des Schwarzen Meeres, von Cetatea Albă (Bialygród) im Westen bis Taganrog im Osten. Die Wasserverbindungen der Düna mit dem oberen, des Niemen und der Weichsel mit dem mittleren Dniepr sind schon seit Alters realisiert, die neue Wasserverbindung zwischen oberer Weichsel und Dniestr seit langem projektiert und erwünscht.

Dies Alles kann aber kein Hindernis sein, unsere Moldaustrasse auszubauen, umsomehr als sie bei der heutigen politischen Lage dazu bestimmt ist, all die vorerwähnten ukrainischen Strassen zu ersetzen und deren wichtige Funktionen zu übernehmen. Aber selbst, wenn die ukrainischen Strassen der ökonomischen Expansion Polens wieder vollkommen frei zugänglich wären, so wird die rumänische Strasse für — einmal voll zur Entwickelung gebracht — ihre Bedeutung für die Verbindung Polens mit dem

Ostbalkan, der Türkei, Griechenland und dem östlichen Mittelmeerbecken, vor Allem mit Syrien, Palästina und Ägypten sowie Persien immer beibehalten. Jetzt ist gerade die günstigste Zeit, um die einst blühende moldauische Strasse, für deren Wahrung das edle Blut polnischer Könige bei Warna, eines Zólkiewski bei Cecora geflossen ist, und die durch die so schwerwiegende Türkenexpansion für Jahrhunderte unterbunden war, wieder zum Blühen zu bringen, zum Vorteil beider heute so innig verbundener Karpatenvölker, der Polen und der Rumänen.

Es soll vor allem festgestellt werden, dass es sich um einen Weg handelt, der heute noch fast vollständig unausgenützt bleibt. Beträgt doch der Grenzverkehr bei Sniatyn-Grigore Ghica-Vodă kaum 259.238 t. (1926), die von Sniatyn abgehen, und 17.454 t. desselben Jahres, die im Grenzverkehr hier ankommen, also zusammen kaum 18.000 mittlere Eisenbahnwaggon, d. h. täglich im Mittel erst 60 Waggon pro Wochentag. Andere Grenzstationen, wie Zaleszczyki und Lanowce, kommen gar nicht in Frage für den rumänischen Import un Export.

Orientieren wir uns vor Allem über diesen Grenzverkehr, auf Grund der neuesten, leider recht spärlichen Quellen. Es wurden in Sniatyn in Tonnen:

	1925		1926	
	aufgegeben	angenommen	aufgegeben	angenommen
Getreide und Früchte	14.345	22.985	1.950	10.443
Spelz	—	320	15	40
Kasza	—	—	—	106
Malz	—	45	—	—
Pflanzenöl	—	108	6	1.004
Spiritus	41	—	—	—
Zucker	—	—	—	5
Pferde, Stück	650	—	424	—
Rinder, Stück	92	—	758	—
Schweine	200	—	—	—
Häring	1.068	—	2.810	5
Eier	—	277	11	85
Häute	52	96	732	12
Rohholz	30	65	363	15
Bearbeitetes Holz	1.127	2.644	633	3.830
Eisenbahnschwellen	100	—	15	—
Brennholz	15	2.510	—	61
Holzfabrikate	—	250	175	293
Holzderivate	28	389	93	122
Papier	616	39	46	5
Dachpappe	13	—	51	—
Steinkohle	78.274	—	127.568	—
Koks	17.915	—	29.157	—
Erze	—	—	—	137
Naphtaprodukte	1663.	454	1.278	—
Salz	—	—	3	—

	1925		1926	
	aufgegeben	angenommen	aufgegeben	angenommen
Gyps	30	—	21	—
Kalk, Dolomit etc.	1.538	47	4.568	16
Steine	574	—	1.177	100
Sand, Schotter, Erde	—	—	4.082	—
Glaswaren	386	—	1.937	—
Porzellan, Fajencen	470	10	1.505	—
Ziegel, Kachel	597	—	1.329	—
Zement, hydr. Kalk	1.166	—	2.903	—
Roheisen	105	—	1.614	—
Eisen und Stahl	4.112	—	21.078	28
Zink	144	10	627	—
Blei	18	—	270	—
Eisenschienen	48	—	377	—
Brückenbestandteile	121	—	162	—
Eisengeschirr	1.176	—	1.843	—
Eiseninstallationen	18.534	—	30.837	—
Handwerkzeuge	502	5	853	22
Acker- und Gartenwerkzeuge	206	5	442	8
Andere Maschinen	3.259	60	5.471	180
Elektr. Installationen	—	—	124	—
Chem. Säuren	3.847	—	3.279	33
Chem. Salze	—	45	92	45
Farbstoffe	—	—	487	—
Phosphate	134	378	346	613
Pottasche	305	—	585	—
Stickstoffdünger	—	—	26	—
Baumwolle	11	13	10	22
Lein und Hanf	100	—	35	—
Wolle, roh	21	1	209	22
Webwaren, Zwirn	3.871	38	5.933	21
Kaffee, Tee, Kakao	—	149	—	30
Reis	—	41	15	40
Weintrauben	—	121	—	40
Allgem. Warenbewegung	—	—	259.238	17.454

Obige Angaben sind dem «Rocznik statystyczny przewozu towarów na kolejach państwowych za r. 1925, Warszawa 1926, und za r. 1926, Warszawa 1927» entnommen.

Ich habe die obige Tabelle im Detail zusammengestellt, da sie das für uns wichtigste Material zur Beurteilung der gegenwärtigen Belastung der Moldaulinie durch den polnischen Export und Import darbietet: fast 30.000 Waggon dienen diesem Zwecke, was eine Belastung von fast 100 Waggon pro Arbeitstag darstellt. Nun muss hervorgehoben werden — und das erhellt auch aus den obigen Ziffern — dass dieser Verkehr noch durchaus unnormiert ist, sondern im Gegenteil erst im *status nascendi* sich befindet. Die Ziffern schwanken für die einzelnen Warengruppen ganz wesentlich von Jahr zu

Jahr, es finden erst die Anpassungsprozesse statt, welche diesen Verkehr an die noch durchaus nicht stabilisierten kommerziellen Verhältnisse Rumäniens und Polens anpassen sollen. Daher finden wir in den einander folgenden Jahren noch bedeutende Schwankungen.

Es unterliegt auch keiner Frage, dass viele Warengattungen noch durchaus nicht in dem Masse über die Grenze geführt werden, wie dies den natürlichen und kulturellen Unterschieden der beiden Staaten entsprechen würde. Und doch sind einige Tatsachen schon heute klar den Ziffern zu entnehmen. Man erkennt leicht, wie Polen vor allem Getreide, Häringe, Holz, Kohle und Koks, Kalk und Zement, Eisen und Maschinen, Säuren, Dünger und Webwaren exportiert, die wohl zum grössten Teil für Rumänien bestimmt sind, wobei aber im Auge zu behalten ist, dass der polnische Export nach Rumänien sich dabei nicht erschöpft, da er noch andere, oft geographisch scheinbar recht komplizierte Wege zur Verfügung hat, so über Wien, Budapest etc. Kommt doch — um nur ein Beispiel zu erwähnen — fast der ganze, ziemlich kräftige Export an bulgarischem Tabak nach Polen über Berlin zu uns.

Doch ist tatsächlich der Handelsverkehr zwischen Polen und Rumänien nicht viel bedeutender, wie aus den polnischen Statistiken für 1925 und 1926 hervorgeht. Es betrug nämlich: die Einfuhr nach Polen an:

	1925 (t.)	1926 (t.)	1926 (1000 zł.)
Getreide, Mehl	51.180	21.389	6.026
Obst	1.952	809	718
Nüsse, Kastanien etc.	977	407	658
Heu, Viehfutter	2.763	5.800	1.566
Häute, roh	125	222	659
Samen	4.646	2.321	1.758
Andere Waren	14.380	6.710	2.095
Zusammen	76.023	37.658	13.480

Die Ausfuhr aus Polen nach Rumänien in denselben Jahren betrug an:

	1925 (t.)	1926 (t.)	1926 (1000 zł.)
Nahrungsmittel	2.693	1.894	1.420
Rohe Häute	82	675	857
Rohholz	21.864	32.063	1.419
Samen	269	354	461
Kalk, Dolomit	1.670	5.132	177
Zement	1.339	3.162	140
Glaswaren	105	678	726
Kohle, Koks	94.499	169.588	5.518
Paraffin, Vaselin	1.945	1.753	1.955
Metall und Metallwaren	14.321	29.149	15.874
Maschinen, Apparate	1.898	1.114	1.982
Baumwollgewebe	2.539	2.262	20.844
Zwirn	1.063	1.255	12.542
Andere Waren	32.722	22.544	8.038
Zusammen	177.009	271.623	71.903

Es sind also dieselben Posten und fast dieselben Mengen, die in dieser den Gesamthandel umfassenden Zusammenstellung auftreten. Schon daraus ergibt sich in voller Klarheit die Bedeutung der Moldaustrasse für einen wichtigen Lebenszweig Polens, der bei entsprechender Fürsorge in technischer und handelspolitischer Hinsicht eine grosse Zukunft vor sich hat.

Es gehen nämlich diesen Weg nicht nur fast die gesammten Waren von und nach Rumänien, sondern auch ein Grossteil der Waren in das Schwarze Meer-Gebiet und in die östlichen Mittelmeerlandschaften. Momentan handelt es sich dabei noch um geringfügige Werte, wie aus der folgenden Tabelle zu ersehen ist. Es betrug die Einfuhr nach Polen in den Jahren:

	1924		1925	
	in q	1.000 zł.	in q	1.000 zł.
Aus Bulgarien				
Tabak	22.427	7.220	41.120	13.421
Gesammt	23.175	7.373	43.238	13.465
Aus der Türkei				
Früchte	3.812	404	3.049	358
Tabak	14.996	4.545	24.009	7.443
Webwaren	53	99	36	76
Gesammt	20.284	5.229	28.214	7.954
Aus Griechenland				
Frisches Obst	143	9	42	1
Getrocknetes Obst	2.275	246	1.812	212
Nüsse, Kastanien	105	9	21	2
Erze	—	—	175.019	523
Gesammt	4.210	726	186.295	279
Aus Palästina				
Früchte	263	15	552	31
Wein	24	4	646	96
Bücher	7	9	8	6
Wäsche	1	1	2	3
Konfektion	—	1	2	10
Gesammt	300	32	1.313	176
Aus Ägypten				
Gemüse	3.768	74	5.116	133
Baumwolle	8.872	3.511	9.256	5.950
Webwaren	2	4	1	2
Gesammt	13494	3.671	43.238	13.465

Die Ausfuhr dagegen aus Polen betrug in den Jahren:

	1924		1925	
	in q.	1.000 zł.	in q.	1.000 zł.
Nach Bulgarien				
Kohle	10.325	22	521	9
Eisenwaren	175	12	134	7
Zink(waren)	299	36	53	5
Webwaren	—	—	207	51
Gesammt	10.922	248	5.738	201
Nach der Türkei				
Alkohol	—	—	428	38
Holzhalbfabr.	—	—	2.456	1
Möbel	7	1	139	27
Baumwollwaren	—	—	248	274
Wollwaren	73	237	35	92
Gesammt	744	344	5.835	684
Nach Griechenland				
Rohe Häute	122	24	—	—
Rohes Holz	250	1	—	—
Zement	—	—	3.000	9
Wirkwaren	108	26	254	65
Gesammt	635	88	3.428	1.581
Nach Palästina				
Mehl	—	—	195	6
Holzhalbfabr.	1.157	8	1.255	12
Möbel	6	1	587	100
Glaswaren	27	5	354	45
Öle	—	—	204	7
Chemikalien	—	—	152	8
Maschinen	457	103	837	194
Bücher	149	142	247	198
Webwaren	40	54	217	307
Wäsche	80	152	102	208
Konfektion	42	157	167	648
Gesammt	2.478	887	5.204	2.233

Es soll durchaus nicht behauptet werden, dass der oben skizzierte Warenverkehr ausschliesslich über die Dobrudschahäfen geht; dem widerspricht schon die Inkongruenz der Ziffern für den Warenverkehr durch Sniatyn und der obigen Tabelle des polnischen Levanteverkehres. Ein grosser Teil des letzteren geht gewiss noch über Saloniki und

vor allem Triest. Es kann aber auch keinem Zweifel unterliegen, dass der ökonomischeste, billigste und rascheste Weg für denselben über die Dobrudschahäfen führt, deren Verkehr hierdurch sich um die Ziffer von 60 (1924), resp. 275 (1925) Tausend Zentnern in der südwärtsgerichteten Bewegung, von 15 (1924), resp. 24 (1925) Tausend Zentnern in der nordwärtsgerichteten Bewegung vermehren könnte. Dabei ist es schon aus den obigen Ziffern klar, dass der ganze Levantehandel Polens erst im Entstehen begriffen ist. Dafür spricht das plötzliche Auftreten von oft bedeutsamen Posten in den einzelnen Jahren, die nicht schrittweise vorbereitet waren, ebenso wie das plötzliche Verschwinden von Posten, die offenbar nicht genügend in der Natur der Sache begründet waren. Es ist nach der ganzen Entwickelung des auswärtigen Handels Polens in den letzten Jahren anzunehmen, dass die heute den Levantehandel charakterisierenden Zahlen bedeutend grösser und im steten Wachsen begriffen sind, wenngleich das betreffende Material noch nicht publiziert ist.

Öffnen sich doch — bei entsprechender Organisierung der wirtschaftlichen Propaganda und der durch sie geweckten Beziehungen weite Perspektiven, die über die Levante noch weit hinausreichen. Es ist nicht zu leugnen, dass für gewisse Waren Polens, die heute dem mittleren und fernen Osten auf dem Wege über Danzig zugeführt werden, der Weg über die Dobrudscha zukömmlicher wäre, sobald er entsprechend technisch ausgebaut und in liberaler Weise zugänglich gemacht wird. In ersterer Hinsicht ist vor Allem auf die Unzulänglichkeit der heutigen Eisenbahnlinie, die die Moldau durchzieht, hinzuweisen. Ihre Leistungsfähigkeit, die mit der Eingeleisigkeit, der weiten Stationsdistanz, dem ungenügenden Wagenpark zusammenhängt, müsste bedeutsam gesteigert werden, die Zugsintensität gehoben werden.

Eine weitere damit zusammenhängende Frage ist die Notwendigkeit, der bedeutsamen Moldaustrasse eine direkte und gute Verbindung nach den Donauhäfen Galați, ev. Brăila sowie auch nach dem Schwarzen Meer-Hafen Constanța zu geben. Es ist zwar eine ganz selbstverständliche Tatsache, dass die rumänische Regierung schon in Altrumänien, und umsomehr in dem so bedeutend erweiterten Grossrumänien ihr ganzes Augenmerk auf eine organische Verknüpfung der vielen Landschaften ihres Reiches durch magistrale, zentripetal București zustrebende Eisenbahnlinien zugewendet hat. Wir verstehen, dass sie im Gebiete an der unteren Donau das Projekt der Linie Brașov—Nehoiaș—Buzău, die mit dem geplanten doppelten Schienenstrang dem reichen Siebenbürgen eine direkte Verbindung mit den Donauhäfen und dem Schwarzen Meer geben soll, favorisiert; dass sie weiters vor Allem an eine Verbindung von Traian Val nach Ismail, von Tulcea nach Babadag denkt, um der Norddobrudscha, vor allem aber Bessarabien die Ausfuhr ihrer wertvollen landwirtschaftlichen Produkte zu erleichtern.

Und doch muss an dieser Stelle festgestellt werden, dass dieses Eisenbahnprogramm, das z. B. die gerade für Polen und die Bukowina-Moldau so wichtige Linie Tecuci—Făurei, deren Bau schon vor dem Kriege begonnen war, zurückgestellt hat, dem polnischen Levantehandel durchaus nicht entgegenkommt. Von dem viel besprochenen Projekt einer sogar elektrifizierten Bahnlinie București-Ecrene in der südlichen Dobrudscha können wir hier ruhig absehen, da diese Linie fast ausschliesslich strategische sowie touristische, aber keinerlei Exportbedeutung haben wird.

So lange die direkten Verbindungen von der Serethlinie nach Galaţi und über Cernavoda nach Constanţa nicht werden hergestellt sein und von einem Park genügend häufiger und ladungsfähiger Züge bestrichen werden, so lange kann von einer energischeren Ausnützung der Dobrudschahäfen für den polnischen Levanteexport nicht die Rede sein.

Einen wesentlichen Impuls würde diese Handelsstrasse erfahren, wenn der schon mehrfach projektierte Wasserweg Weichsel—Dniestr—Pruth zustande käme. Die ersten Pourparlers in dieser Frage scheinen zwischen rumänischen Fachmännern und polnischen Ökonomisten zur Zeit des polnischen Journalistenbesuches in Rumänien 1924 stattgefunden zu haben. Man hob damals mit Recht hervor, dass Polen in seinem natürlichen Streben nach einem freien Ausgang zum Meer vorläufig durch den deutschen Chauvinismus in Danzig, durch die technischen Schwierigkeiten beim Hafenbau in Gdynia, durch die Unsicherheit jedweder Kalkulation in dieser Hinsicht, soweit es sich um die Bahnung eines Weges durch die S. S. S. R., wesentlich behindert sei. Andererseits werde Rumänien im Falle einer innigeren wirtschaftlichen Verknüpfung mit Polen ganz bedeutend an Widerstandskraft gegen seinen osteuropäischen Nachbar gewinnen und seine Donau- und Dobrudschahäfen einer neuen Blütezeit zuführen, wenn der Warenstrom des polnischen Levantehandels denselben zugeführt werden könnte. Ing. Popovici, der sich mit dieser Frage näher beschäftigt hat, hat im Weiteren darauf hingewiesen, dass ein Weichsel—San—Dniestr—Pruth-Kanal eine Wasserstrasse von 1600—1700 km zwischen dem Baltischen und Schwarzen Meere darstellen würde, die nur ca. 72 km. trockenen Landes zwischen San und Dniestr, ca. 37 km. trockenen Landes vom Dniestr zum Pruth zu überwinden hätte und bei Galaţi in die Donau münden würde.

Es kann keiner Frage unterliegen, dass ein solcher Kanal — einmal geschaffen — in seiner Bedeutung weit über die nachbarlichen Beziehungen Polens und Rumäniens hinausgreifen würde, indem bis zu einem gewissen Grade und für gewisse Warengattungen sich wohl alle baltischen Staaten desselben bedienen würden, um dorthin ihren levantinischen, vielleicht selbst indischen und pazifischen Warenverkehr zu lenken. Denn dieser Weg wird den bisherigen um Westeuropa herum um 6000—8000 km. verkürzen. Für gewisse Transportprobleme käme er sogar als Konkurrent des Main—Donau-Kanals in Betracht, den er um etwa 1600 km. an Länge unterbieten würde.

Im Kriegsfalle wäre ein solcher Kanal für die verbündeten Polen und Rumänen eine gegenseitige Versicherung vor einer Absperrung vom Meer durch eine Blockade des Schwarzen oder Baltischen Meeres. Die vom Kanal berührten Gegenden, die so fruchtbaren, aber verkehrsarmen und vor allem Massengüter wie Getreide produzierenden Landschaften des Pokucie, der Bukowina, Moldau und Bessarabien könnten durch leichtere Exportmöglichkeiten aufblühen. Wenn wir hinzufügen, dass die Baukosten angesichts der niedrigen Wasserscheiden und des flachen Terrains, das der Kanal zumeist durchschneidet, wohl recht gering sind (Ing. Popovici berechnet sie zu 1000 Mill. Goldlei, wovon $^1/_3$ auf Rumänien entfallen würden), so müssen wir gestehen, dass sehr vieles für, nichts gegen den Kanalbau spricht.

Sobald nur diese Erkenntnis sich in der öffentlichen Meinung Polens und Rumäniens durchgerungen haben wird, werden sich gewiss die nötigen Kapitalien finden,

umsomehr als die Rentabilität des Kanals wohl ausser aller Frage steht. Auf polnischem Boden, wo ein Weichsel—Dniestr-Kanal schon seit Langem die öffentliche Meinung und die Fachmänner beschäftigt, wird man dieser zum Pruth gerichteten Variante umso williger entgegenkommen, als die Dniestrlinie als Grenzfluss heute auf grosse politische Schwierigkeiten stossen würde, überdies sich von Natur aus, durch die tiefen Kanyoneinschnitte, durch seine starken Windungen, durch die bedeutende Längenentwickelung und die fatalen Mündungsverhältnisse als Wasserweg nicht gut eignet. Die Pruthlinie dagegen mündet bei Galați in die Donaustrasse an einer Stelle, wo dieselbe nicht nur den grössten Seeschiffen Zugang gewährt (der Galațier Hafen hat eine Uferlänge von 20 km. bei einer Tiefe der Donau von 60 Fuss), sondern überdies schon nicht unbedeutende Hafeneinrichtungen vorfindet, die ohne Weiteres nach Massgabe des Bedarfes erweitert werden könnten.

Wenn nun der polnische, ja selbst der ostbaltische Levanteverkehr mit den entsprechend verbesserten Land- oder Wasserstrassen an die untere Donau und die Küste des Schwarzen Meeres herangebracht werden wird, muss vorgesehen werden, dass er in den Donau- und Schwarzen Meer-Häfen Rumäniens leicht schnell und billig verladen werden kann. Es kann nun nicht geleugnet werden, dass die Natur sowohl in der imposanten Donaustrasse, wie in der Konfiguration des Schwarzen Meeres und seines Ufergestades viele günstige Vorbedingungen geschaffen hat.

Die Bedeutung der Donau als Weltverkehrstrasse ist nicht nur seit Langem genügend gewürdigt, sondern hat schon vor langen Jahren in der Schaffung der Europäischen Donaukommission ihren klassischen Ausdruck gefunden. Diese Kommission, die in Galați ihren Sitz hat und in der sich Vertreter Englands, Frankreichs, Italiens, Deutschlands und Rumäniens finden, hat in langen Jahrzehnten sich viele Mühe genommen, durch wissenschaftliche und technische Studien, sowie durch verkehrstechnische Unternehmungen und Administration den Wasserweg der unteren Donau so rationell als möglich zu gestalten.

Der marine Weg setzt mit dem Hafen in Brăila ein, hat im Hafen von Galați am Zusammenfluss des Sereth- und Pruth-Weges mit dem Donauweg sein natürliches Zentrum und leitet meerwärts vermittels des entsprechend vertieften und kommerziell überwachten Sulinaarmes. Sowohl der Anfangspunkt wie der Endpunkt dieser Strasse kommt für den polnischen Levanteverkehr, der ja seiner Natur nach ein Transitverkehr ist, wenig in Betracht. Brăila ist vor allem der grosse Umladeplatz Rumäniens vom Fluss- zum Seeverkehr und war vor dem Kriege der wichtigste Getreidehafen Rumäniens. Der s. g. Alte Hafen entlang der Donau mit seinen grossen Getreidespeichern hat eine Kailänge von 4150 m., an denen sich Magazine von 72.426 m². Ladefläche finden, die von 13,3 km. langen Eisenbahnzufahrtslinien bedient werden. Von diesen Magazinen sind 1.575 m². mit 10,5 km. Eisenbahn in den Händen der Regierung, dagegen 70.850 m². mit 2,8 km. Eisenbahn in privaten Händen. Zu seiner technischen Bedienung besitzt dieser Teil des Hafens 32 Getreideelevatoren (Leistungsfähigkeit 80—160 t. (h.), 1 von 40 t., 15 Landungsbrücken. Ausser diesem offenen Donauhafen besitzt Brăila ein Dockbassin, wo Waren unter Aufsicht liegen können ohne Zoll zu zahlen, obwohl Brăila eigentlich kein Freihafen ist. Dieses Dockbassin hat 2.288 m. Uferlänge, davon 1.544 m. im Inneren des Bassins. Es lagern an : staatliche Magazine von 8.050 m². Fläche,

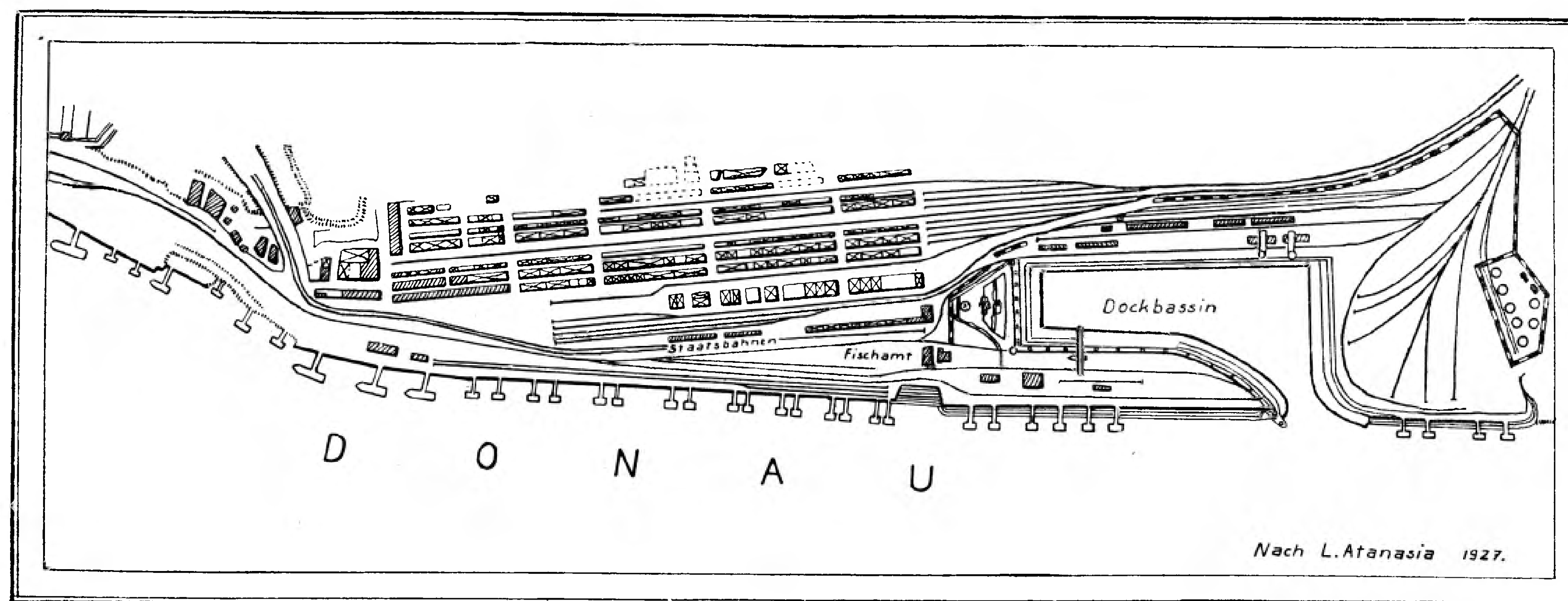
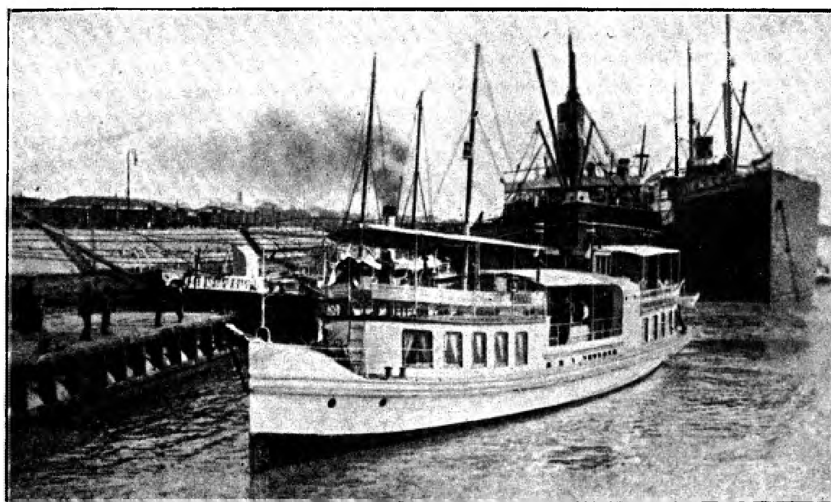

Fig. 157. Skizze des Donauhafens des Brăila aus dem Werke Ing. Demetriad.

Petroleumreservoire von 4.000 m³. Fassung, Getreidemagazine von 3.200 m³. (25.000 t.) Fassung, Plattformen von 46.000 m². für Holz und Kohlen. Zur Bedienung dienen 6 Krahne von 2½ bis 9 t. Tragfähigkeit sowie 9,5 km. Schienenstränge. Das Dockbassin sowie eine Bucht bei Ghecet wird als Winterhafen verwendet.

Die Leistungsfähigkeit des Hafens wird am besten aus der Schiffs- und Warenbewegung vor und nach dem Kriege erhellen. Wir entnehmen dem ausgezeichneten Werke von Demetriad folgende Daten:

«Photogr. M. Klein».

Fig. 158. Am Hafenkai von Brăila.

Jahr	Flussschiffahrt				Seeschiffahrt			
	beladen	ballast	total	1.000 t.	beladen	ballast	total	1.000 t.
	SCHIFFSEINLAUF							
	Schiffszahl			Tonnage	Schiffszahl			Tonnage
1911	3.047	3.564	6.611	1.613	301	419	720	268
1913	2.506	3.236	5.742	1.141	247	233	482	246
1920	1.084	1.828	2.912	592	90	309	389	52
1927	2.835	2.932	5.767	882	116	331	447	46
	SCHIFFSAUSLAUF							
1911	1.876	4.529	6.405	1.033	666	55	721	1.615
1913	1.415	4.271	5.686	766	429	54	483	1.011
1920	205	2.571	2.776	58	310	74	384	923
1927	1.430	4.247	5.677	197	419	30	449	914

Wie erwähnt, war früher Brăila der wichtigste rumänische Getreideexporthafen, dessen Hälfte etwa hieher ging. Nach dem Kriege hat sich die Lage wesentlich geändert, da wegen erhöhten Getreidekonsum und geringerer Produktion der Export wesentlich zurückgegangen ist (vor dem Krieg 3,3 Mill. t., nach dem Krieg 1,7 Mill. t.). So sind die Hafenanlagen jetzt ungenügend ausgewertet; Brăila sucht dem entgegenzuarbeiten durch Heranziehung fremden Transits und Schaffung eines geplanten Freihafens. Natürlich handelt es sich dabei hauptsächlich um mittel- und westeuropäischen Transit, für unsere Frage kommt Brăila wenig in Frage. Wollte man ihm trotzdem eine Rolle in unserer Levantepolitik zuweisen, so käme es als Entlastungshafen für Galaţi in Betracht unter der Bedingung, dass es 1. eine gute Eisenbahnverbindung mit der Moldaulinie erhält, 2. dass der geplante Freihafen realisiert wird, 3. dass die heute sehr hohen Fuhr- und Arbeitslöhne wesentlich erniedrigt und dadurch die Konkurrenzfähigkeit der Waren erleichtert werde.

Ebensowenig wie Brăila kommen für den polnischen Levantehandel die Häfen unterhalb von Galaţi in Betracht, Reni, Ismail, Tulcea, Chilia und Sulina. Sie spielen als selbstständige Häfen eine ganz untergeordnete Rolle, vermissen auch durchgehender Eisenbahnverbindungen mit einem weiteren Hinterland. Von allem kommt nur Sulina als Durchgangshafen in Betracht. Diesen Hafen passierten 1926 964 Schiffe mit einer Tonnage von 1.662.932 t., wovon entfielen auf

Deutschland	34	Schiffe	mit	79.702	t.
Belgien	17	»	»	33.539	»
Bulgarien	2	»	»	530	»
Dänemark	11	»	»	17,311	»
Ägypten	43	»	»	88.406	»
Frankreich	50	»	»	88.996	»
England	114	»	»	232.520	»
Griechenland	385	»	»	547.759	»
Holland	37	»	»	58.263	»
Ungarn	8	»	»	23.436	»
Italien	134	»	»	265.705	»
Norwegen	11	»	»	26.489	»
Persien	1	»	»	1.049	»
Polen	9	»	»	4.428	»
Rumänien	61	»	»	116.187	»
Schweden	1	»	»	1.690	»
Türkei	15	»	»	7.973	»
Jugoslavien	31	»	»	67.577	»

Der Hauptdonauhafen ist zweifellos Galaţi und für uns als Fusspunkt der Sereth- und Pruthlinie der Hauptstützpunkt für den polnischen Levanteverkehr. Daher wollen wir diesen Hafen etwas eingehender beschreiben.

Galaţi, nach Bucureşti die grösste Stadt des Landes und heute noch zweifellos der grösste Hafen des Landes (der an Kailänge und Fassungsraum der Magazine, sowie technischen Einrichtungen noch Constanţa überflügelt), hat eine äusserst charakteristische geographische Lage. Am linken Ufer der Donau gelegen, bedeckt die Stadt, deren Namen man teils von der sagenhaften Burg Galaţilor eines Volkes der Galii, teils von einer aus byzantinischen Zeiten stammenden Kolonie Kalatii ableitet, einen halb-

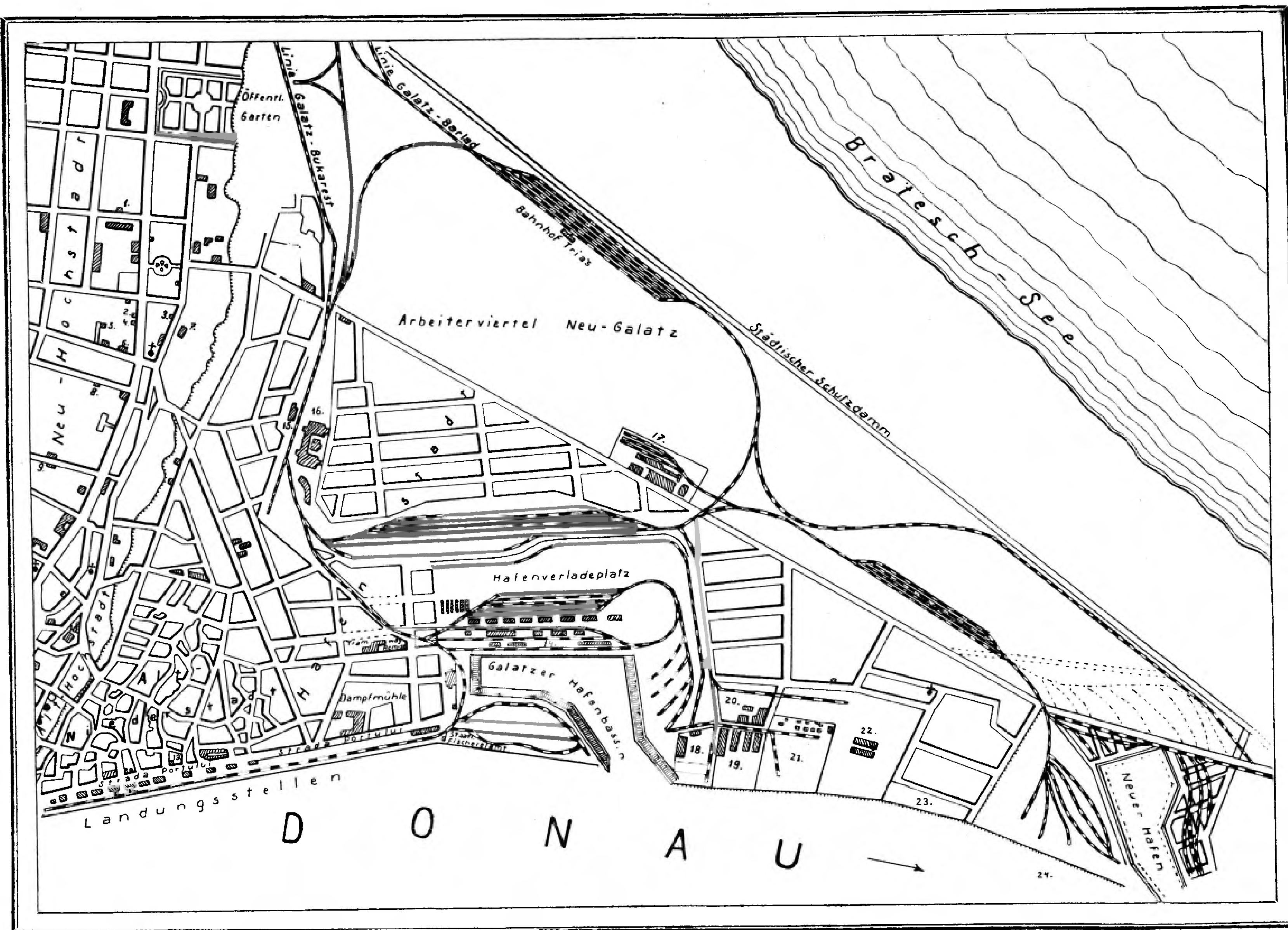

Fig. 159. Der Hafen von Galați.

inselförmigen Plateauzipfel, der von drei Seiten von Wasser umgeben ist, im Süden von der Donau, im Osten vom 4.635 ha. grossen Brateș-See, im Norden vom Pruthfluss. Die Wassermassen, die die Stadt und den Hafen von drei Seiten umgeben, bilden einen ausgezeichneten strategischen Schutz für dieselben, während der Brateș-See die Möglichkeit der Anlage eines gross angelegten Winter-, Rangier- und Reservehafens eröffnet.

Diese lokaltopographisch wohl prädisponierte Lage hat aber auch in der verkehrsgeographischen Lage ihr Pendant gefunden, indem das Zusammenströmen des Serettales westlich und des Pruthtales östlich der Stadt mit dem grossen Donautale an dem grossen Kniee, mittels dessen die Donau die Dobrudscha umspannt, Galați offene Wege nach der Moldau und Polen im Nordwesten, Bessarabien und der Ukraine im Nordosten, der Walachei und Mitteleuropa im Westen schafft. Rechnen wir dazu die Landwege nach Siebenbürgen im Nordwesten und der Dobrudscha im Südosten, und vor allem die marine Zufahrtsstrasse für Seeschiffe mittels der unteren Donau, so erhalten wir ein natürliches Verkehrszentrum, das in Europa wenig Analogien besitzt. Es verfügt Galați über ein weites und reichlich gegliedertes Hinterland. Dazu kommt, dass Galați eine relativ zentrale Lage zwischen russischer und bulgarischer Grenze einnimmt, dass es 140 km. von der Küste landeinwärts gerückt, dadurch vor den Geschützen einer etwa die Donaumündungen blockierenden Flotte geschützt ist. Diese grosse Distanz von der Küste verkürzt den teueren Landweg zu Gunsten des billigen Wasserweges um fast 150 km. und gewährt damit Galați einen neuerlichen, in Europa beispiellosen Vorzug.

Die Stadt selbst besteht vor allem aus einer Hochstadt auf dem Plateau und einer Niederstadt in dem ebenen Winkel zwischen Donau und Brateș-See. Beide Teile haben ihren alten Stadtkern mit engen winkeligen Gassen und historischen Plätzen; der Kern der Oberstadt hat mehr merkantilen und patrizierhaften Charakter, dem Kern der Unterstadt drückt das Verkehrsleben, die Transportinstitutionen und der Warentransport den Stempel auf.

An diese beiden Kerne schliessen sich: in der Oberstadt eine moderne Neustadt, deren innerer Gürtel öffentliche Gebäude, Gärten, moderne Wohnviertel, Ämter und Schulen, der äussere aber Friedhöfe, Kasernen und Vorstadtbildungen aufweist bis zu halbdörfischen Bezirken hinaus. Die Niederstadt umfasst hingegen ausser dem schon erwähnten alten Kerne vor allem ein Hafenwohnviertel von der Strada Portului bis zum Personenbahnhof hin, ein frisch parzelliertes regelmässiges, breitstrassiges Viertel von modernen Wohngebäuden und vielfachen Industrieetablissements; dann das Arbeiterviertel Galații-Noi zwischen der Haupthafenzufahrtsstrasse und dem Schutzdamm des Brateș-Sees, eiu ganz elendes Viertel aus ärmlichen, provisorischen Butiquen und Holzverschlägen, in denen die Schwerarbeiter des Hafens, daneben auch manch Hafengesindel, hausen; endlich den eigentlichen Hafenbezirk mit dem alten und neuen Bassin, den zahlreichen Zufahrtssträngen der Eisenbahn, den Docks und Ateliers und vielen industriellen Anlagen. Die Niveauunterschiede der beiden Hauptteile der Stadt sind recht bedeutend: das Donauufer bei der Hafenagentur der N. F. R. beträgt 7,36 m. über See, der Hochstadt bei der katholischen Kirche 23,5 m., bei der hl. Drei Königs-Kirche 60 m. Die weite Ausdehnung der Stadt, die 1500 ha. bedeckt und Durchmesser von 5—8 km. aufweist, machte die Anlage von Tramways seit Langem nötig.

Die Stadt macht in ihrem Äusseren den Eindruck einer grossen Provinzstadt, merkwürdigerweise ist man sich aber über ihre Bevölkerungszahl nicht recht im klaren. Flammaropol gibt nach dem Populationsbureau 95.000 an, behauptet aber, dass

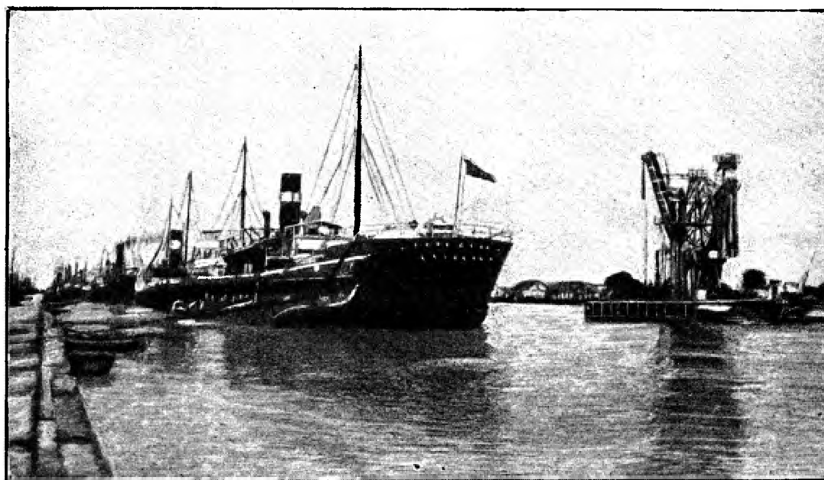

Fig. 160. Am Donaukai in Galaţi.

flottante, nicht registrierte Bevölkerung diese Ziffer auf 150.000 erhöhe. Jedenfalls scheint in letzter Zeit in Galaţi viel fremdes Element eingewandert zu sein, so dass

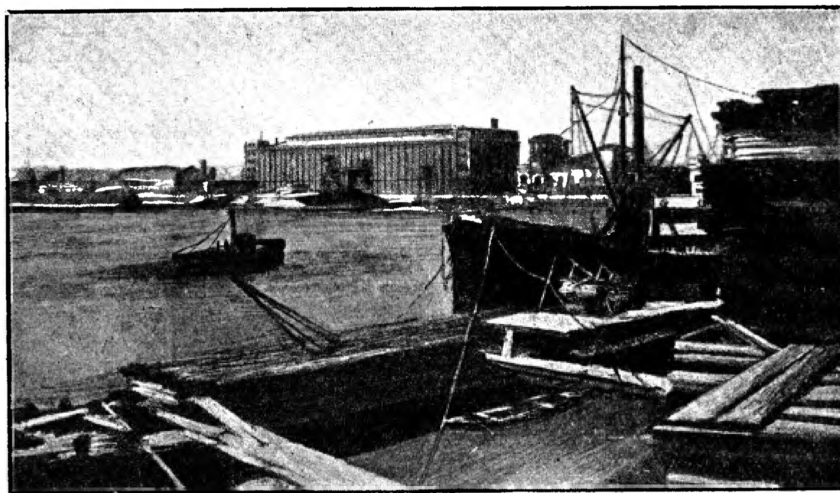

Fig. 161. Das ältere Hafenbassin des Galaţier Hafens.

man die rumänische Bevölkerung auf nur $^2/_3$ der Gesamtbevölkerung geschätzt wird. Elemente aus der Bukowina, Transylvanien, Bessarabien, der Ukraine, aber auch Griechen und Armenier, die aus der Türkei vertrieben worden waren, haben hier Wohnung und Beschäftigung gefunden, sind aber noch durch keine Volkszählung erfasst. Daher schwanken alle Schätzungen bedeutsam.

Diese Bevölkerung ist nur zum kleinen Teile mit freien Berufen, amtlichen Tätig keiten, ein kleiner Prozentsatz auch mit Handwerk, Ackerbau etc. beschäftigt, hauptsächlich widmet sie sich dem Handel en gros und detail, dem Transportwesen und der Industrie. Der Handel knüpft natürlich vor allem an die Donau. Deren Niveau hat bei Normalwasserstand 18,3 m. über See, bei Hochwasserstand aber 23,3 m., über See; das Gefälle beträgt etwa 44,3 mm. pro km., das Bett je nach dem Wasserstande eine Tiefe von 15—20 m. und mehr, und eine Breite von 800 m.

Diese günstigen Verhältnisse des mächtigen Stromes schufen schon in alter Zeit einen blühenden Handel, der z. B. im XVIII. Jh. die Reichtümer der Moldau schon bis Ägypten und Nordafrika verschiffte. Das Holz der naheliegenden Karpaten wurde auf Bistriţa und Siret herabgeflösst und schon damals vielfach zum Schiffsbau verwendet. Wir hören aus älteren Quellen davon, dass Rohölquellen bei Bacău zum Verschmieren der Bretter, aus der Türkei importiertes Teer zum Verdichten derselben verwendet wurde. Aus Konstantinopel kamen die Gialeppi um Vieh, und die Lazii um Getreide zu kaufen, ebenso gingen nach Konstantinopel Honig, Wachs, Butter, Talg; Russland und die Tatarei versahen sich hier mit orientalischen Waren. Unter türkischem Einfluss, besonders aber infolge der Russenkriege zu Ende des XVIII. Jh. verfiel dieser blühende Handel.

Eine neue Blütezeit hebt erst unter und nach der Herrschaft des Grossfürsten der Moldau Mihai Sturza an: im Oktober 1836 wird der Freihafen in Galaţi eingerichtet, die Kaufleute bekommen zahlreiche Privilegien, Magazine werden errichtet, eine Landstrasse nach Iaşi, die Vorläuferin der Eisenbahn gebaut, auf der Karawanen bis in die Bukowina hinaufgezogen. 1834 erscheint im Hafen das erste griechische, 1846 das erste russische Schiff. Die Stadt wächst rasch: von 8000 Einwohnern im J. 1834 auf 10.000 im J. 1836 und 60.000 im J. 1873, dem Zeitpunkt der grössten Blütezeit der Stadt. Über 3500 Schiffe liefen damals ein und führten Getreide, Holz, lebendes Vieh bis Kaukasien und Persien.

Mit dem rumänisch-österreichischen Zollvertrag von 1874, setzt der Verfall ein. Im April 1883 wird der Freihafen gesperrt. Die fremden Handelshäuser verschwinden, die Zahl der Bevölkerung sinkt, das Leben im Hafen wird schwach, der Handel griechischen, jüdischen und bulgarischen Kleinhändlern überlassen. Die grossen Pläne eines Kogălniceanu und anderer scheitern vorläufig, die einstige Handels- und Hafenstadt wandelt sich langsam in ein Industriezentrum um.

Heute, wo von Neuem an den Ausbau des Hafenlebens gedacht wird, kann dasselbe immerhin an eine grosse Tradition und aus älteren Zeiten stammende Hafeneinrichtungen anknüpfen.

Das alte Dockbassin hat am Grunde eine Breite von 120 m., eine Länge von 500 m., hält sich mit seinem Boden minimal 6 m. unter dem niedrigsten Niveau der Donau, so dass aus derselben jederzeit mittlere Seeschiffe durch die 30 m. breite Einfahrt in das Bassin gelangen können. Das neue Bassin, das weiter unterhalb angelegt wurde, hat 14 m. Tiefe unter dem Niveau des niedrigsten Donauspiegels. Der alte Hafen ist von Getreide-Silos (mit 336 Betonbehältern und einer Fassung von 2500 t.), zweistöckigen Warenmagazinen von 20×5 m. Fläche in 5 Abteilungen umgeben, Elevatoren laufen auf Schienen um die Steinkais herum. Im Ganzen hat Galaţi eine Kailänge von 7800 m. (davon 5350 m. im Stein), wozu noch 2450 m. natürliches Hochufer kommen, die nie über-

schwemmt werden. Man denkt daran, den Kai in einer Länge von 10.000 m. gegen Reni hin auszubauen. Die Magazine bedecken in Galaţi 53 ha., aber die Hälfte davon ist von Hochwasser bedroht. Eine 3 m. hohe Dockmauer schützt vor Einbruch und Schmuggel.

Der Holzhafen bei Pisica hat 140 m. Breite und 220 m. Länge, die Anlage der neuen Magazine und industriellen Anlagen ist auf der Stelle des heutigen Galaţii-Noi vorge-

1911	Beladen		sur 1 est		Zusammen		Passagiere	Marineur
	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage		
EINLAUF (Dampfer in Klammern)								
Rumänisch	803(3)	74.961	1277(925)	258.814	2180(928)	333.775	84.109	21.284
Fremd	1156(395)	199.928	1169(530)	280.883	2325(925)	480.811	28.004	21.550
Zusammen	1959(398)	274.889	2446(1455)	539.697	4505(1853)	824.586	112.113	42.834
AUSLAUF								
Rumänisch	364(1)	83.629	1705(928)	237.081	2066(926)	320.710	87.949	11.778
Fremd	948(465)	260.443	1363(453)	218.300	2311(918)	478.743	26.222	21.181
Zusammen	1312(466)	344.072	3068(1381)	455.381	4377(1844)	799.453	114.171	32.959
1923								
EINLAUF								
Rumänisch	907(379)	228.411	1821(1395)	495.451	2728(1774)	723.862	368.065	26.341
Fremd	98(14)	34.500	227(97)	63.018	325(111)	97.518	24	726
Zusammen	1005(393)	262.911	2048(1492)	558.469	3053(1885)	821.380	368.089	27.067
AUSLAUF								
Rumänisch	1016(687)	290.425	1705(1077)	428.113	2721(1764)	718.538	321.502	26.398
Fremd	129(15)	64.334	205(103)	42.424	334(118)	106.758	67	831
Zusammen	1145(702)	354.759	1910(1180)	470.537	3055(1882)	825.296	321.569	27.229
1924								
EINLAUF								
Rumänisch	861(389)	193.895	1600(1229)	416.389	2461(1618)	610.284	290.824	22.122
Fremd	117(3)	40.659	246(97)	69.936	363(100)	110.595	—	1.057
Zusammen	978(392)	234.554	1846(1326)	486.325	2824(1718)	720.879	290.824	23.179
AUSLAUF								
Rumänisch	894(542)	264.353	1582(1085)	343.561	2449(1600)	607.914	270.614	22.161
Fremd	161(3)	66.497	186(95)	39.316	347(98)	105.813	—	1.015
Zusammen	1055(545)	330.850	1768(1180)	382.877	2796(1698)	713.727	270.614	23.176
1925								
EINLAUF (nur Dampfer)								
Rumänisch	24	35.325	31	57.400	55	92.725	—	—
Fremd	257	495.754	356	479.489	613	975.243	—	—
Zusammen	381	531.079	387	536.889	668	1.067.968	—	—
AUSLAUF (nur Dampfer)								
Rumänisch	31	54.714	22	35.699	53	90.413	—	—
Fremd	496	782.052	103	177.502	599	960.054	—	—
Zusammen	527	837.266	125	213.201	652	1.050.467	—	—

sehen. Schwimmende Docks zur Reparatur und zum Anstreichen der Schiffe, ein mächtiger «Utilaj»-schwimmender Krahn, Schleppschiffe und Baggermaschinen vervollständigen die Hafeneinrichtung, die uns modernen Anforderungen wenig zu genügen dünkt (in Galați muss heute noch 80% der Verladungstätigkeit manuell durchgeführt werden), wenngleich sie ohne besondere Schwierigkeit weiter ausgebaut werden könnte. Schiffswerften, Maschinenwerkstätten, Marineateliers, Arsenale, Mühlen und viele kleinere Industrien geben jedenfalls schon heute dem Hafen ein immerhin lebhaftes Treiben.

Die Schiffsbewegung in Galați ergibt sich aus beiliegender Tabelle (Seite 547):

Aus der obigen Tabelle ergeben sich viele interessante Schlussfolgerungen, von denen ich nur einige hervorheben will. Die Tonnage im Auslauf und Einlauf schwankte bis 1924 ohne Rücksicht auf den Weltkrieg um etwa 7—800.000, aber in Vorkriegszeit hatten die Rumänen hauptsächlich nur Segler, die Dampfer waren ausländisch, während sich dieses Verhältnis in der Nachkriegszeit vollständig geändert hat. Weiters wird aus der Tabelle vollständig klar, dass die rumänischen Schiffe zum guten Teile Personendampfer sind, wobei der Personenverkehr auf der Donau von etwa 100.000 vor dem Krieg auf 300.000 und mehr nach dem Krieg angeschwollen ist. Diesen Personenverkehr haben nun vollständig die rumänischen Schiffe an sich gerissen, denn die fremden Schiffe, die noch vor dem Kriege etwa 20.000 Personen, also 20% transportierten, haben darauf 1924 schon vollständig verzichtet. Mit dem Wachsen der Zahl der Dampfschiffe sinkt die allgemeine Schiffszahl im Galațier Hafen von 4500 in der Vorkriegszeit auf 3000 in der Nachkriegszeit, ebenso sinkt bei gleichbleibender, resp. sogar im Steigen begriffener Leistung die Zahl der Schiffsbemannung, worin wir eine Intensifikation des Hafenlebens, eine Rationalisierung und Verbilligung der Hafenmanipulationen erblicken können. Das Alles spricht zu Gunsten des Galațier Hafens und des Donautransports.

Wie sehr international das Leben in Galați ist, egibt sich nicht nur aus den Bevölkerungsdaten, von denen oben schon die Rede war, sondern auch aus den Flaggenverhältnissen der Schiffe. Es verkehrten im Galațier Hafen unter fremder Flagge:

	EINLAUF			AUSLAUF		
	1911	1923	1924	1911	1923	1924
Österr.	699	27	52	697	27	51
Bulgar	12	—	—	12	—	—
Griechisch	559	199	165	556	205	160
Ungarisch	299	5	66	295	7	62
Englisch	6	3	—	6	3	—
Französisch	12	45	52	12	48	49
Italienisch	13	8	3	13	7	2
Türkisch	139	—	—	134	—	—
Russisch	586	3	—	586	3	—
Tschechoslov.	—	12	13	—	13	3
Belgisch	—	1	—	—	—	—
Deutsch	—	11	5	—	11	14
Holländisch	—	11	4	—	10	4
Serbisch	—	—	1	—	—	1
Polnisch	—	—	1	—	—	1

Durch die neue Konstellation nach dem Kriege sind aus dem Galaţier Hafen so gut wie verschwunden die russischen, türkischen, österreichischen, selbst englischen Schiffe, die Zahl der ungarischen, italienischen stark gesunken; dagegen sind neu erschienen deutsche, holländische, tschechoslovakische, jugoslavische, selbst polnische Schiffe, die Zahl der französischen ist bedeutend gestiegen. Und auch diese Verhältnisse sind offenbar in Gährung begriffen. So umfasste der Schiffsverkehr 1925 an orientalischen Flaggen:

	Einlauf	Auslauf
Bulgarische . . .	1	1
Griechische	193	185
Persische	8	—
Ägyptische	19	18
Türkische.	9	7

Polen sandte in diesem Jahre nach Galaţi 12 Schiffe, Danzig 5.

Nach den Bestimmungshäfen, resp. Herkunftshäfen nahmen im orientalischen Handel teil (1925):

	Es kamen aus	Es gingen nach
Ägyptischen Häfen . . .	33	61
Türkischen » . . .	81	34
Griechischen » . . .	135	171
Palästinischen » . . .	2	1

Bisher existiert noch kein direkter Schiffsverkehr nach Kaukasien und überhaupt dem Gebiete de S. S. S. R.

Galaţi war immer ein grosser Holzexporthafen und hat diese Bedeutung auch nach dem Kriege beibehalten, obwohl sich die Import- und Exportverhältnisse durch den Krieg und seine Begleiterscheinungen, Umbau der wirtschaftlichen Verhältnisse, Entwertung der Valuten, territoriale Änderungen etc. wesentlich geändert haben. Während Galaţi im Jahre 1911 302.375 t. importierte, 763.006 t. exportierte, also zusammen einen Umsatz von 1.065.381 t. hatte, konnte es 1923 nur 124.607 t. im Import, 513.566 t. im Export, zusammen 638.173 t. aufweisen. Doch wurde schon 1924 an Holz allein 600.000 t. exportiert und die Handelsverhältnisse haben sich in den letzten Jahren wesentlich gebessert. Das Holz geht von hier nach Konstantinopel, Smyrna, Griechenland; in der Türkei heissen die Galaţier Holzhändler «Galatiana»; früher ging das Holz noch viel weiter, nach Ägypten, Algier, Spanien, Italien, Frankreich, aber selbst bis Indien einerseits und Südamerika andererseits. Darunter ist auch polnisches Holz. Man schätzte 1924 den polnischen Transit in Galaţi auf 5000 t. Holz, etwa 8000 t. zur Hälfte Einsenwaren und Manufakturen im Transit.

Man kann Galaţi die Vorbedingungen zur Übernahme des polnischen Levantehandels nicht absprechen: es ist hier die Gunst der natürlichen und Verkehrslage, der direkte Übergang von der Eisenbahnfracht zum ozeanischen Schiffe, die Routine, Or-

ganisation und Tradition des Hafenlebens, die nötige ergänzende Industrialisierung in Schiffswerften, Reparaturwerkstätten etc. schon vorhanden. Zweifellos nötig sind

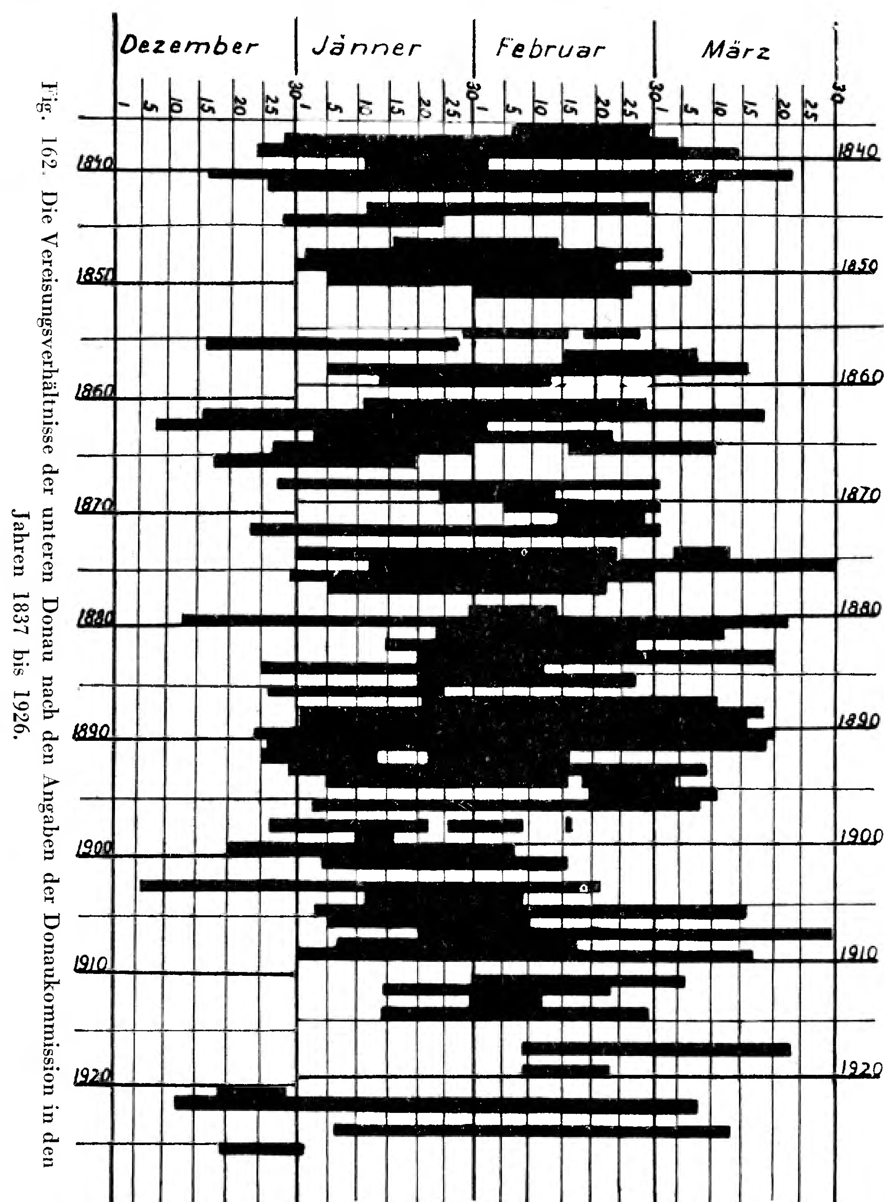

Fig. 162. Die Vereisungsverhältnisse der unteren Donau nach den Angaben der Donaukommission in den Jahren 1837 bis 1926.

die baldigste Ausscheidung einer Freihafenzone, wie sie schon durch 50 Jahre in Galaţi mit dem besten Erfolg bestanden hat [1]), eine ganz bedeutende Bereicherung des techni-

[1]) Ein Projekt für die Einrichtung eines Freihafens in Galaţi hat die dortige Handelskammer im September 1924 ausgearbeitet und nach Diskussion am 21. Oktober 1924 an das Parlament geleitet. Sehr energisch hat sich für diese Idee der Vorsitzende der Handelskammer, Ingenieur Popovici, eingesetzt.

schen Apparates an Lagerhäusern und Silos, Verladeplätzen und mechanischen Vorrichtungen zur schnellen und billigen Verladung, endlich eine sorgfältige Regulierung der Hafentaxen und Arbeitslöhne durchzuführen, soll die Abwickelung des Levanteverkehres glatt und konkurrenzfähig vor sich gehen.

Galați hat gegenüber seinen vielen Vorteilen nur einen, allerdings sehr wesentlichen Nachteil, d. i. die Tatsache, dass der Hafen regelmässig vom Eise blockiert wird, wie die ganze untere Donau. Wie das beiliegende, auf die Beobachtungen der Donaukommission gestützte Diagramm nachweist, hat es im Laufe der letzten Hundert Jahre kaum einige wenige Jahre ohne Eisdecke gegeben. Im Allgemeinen hält diese von einem halben bis über drei Monate an und macht in dieser Zeit jedweden Schiffsverkehr unmöglich. Wenn der Transport von Massengütern, die nicht verderben und bei denen es auf Eile nicht ankommt, dadurch vielleicht weniger berührt werden und man diesen Zweig des Levantehandels wird saisonal nach der Eisdecke einstellen können, so ist dies doch ein wesentlicher Mangel, wenn es sich um edleres Stückgut handelt, das eine solche Unterbrechung in der Zustellung nicht verträgt. Für dasselbe muss wenigstens aushilfsweise Constanța herangezogen werden, wenngleich hier fast noch mehr zu tun ist, um es dem polnischen Levanteverkehr zugänglich zu machen als bei Galați.

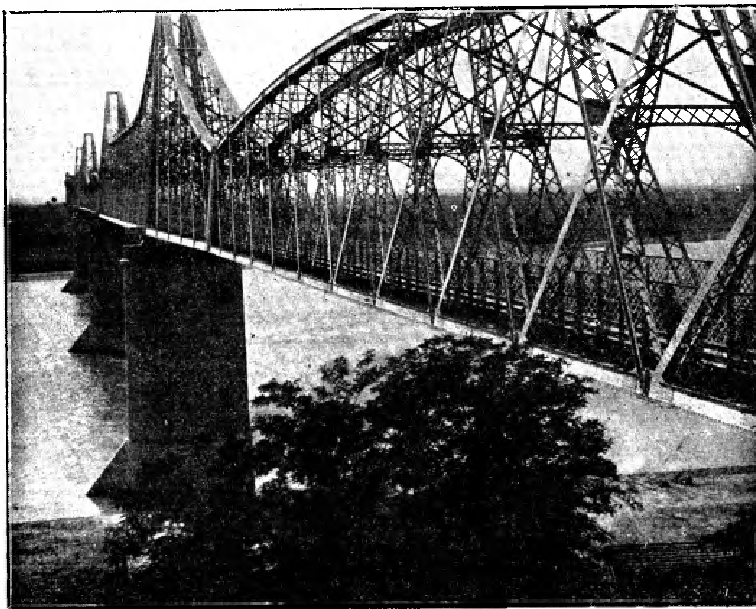

Fig. 163. Die eingeleisige Eisenbahn-Brücke über die Donau «Regele Carol I-Brücke» bei Cernavoda.

Constanța ist eigentlich von den Engländern entdeckt worden. Zu türkischen Zeiten lag an der heutigen Hafenbucht ein ärmliches Dorf. Doch dachten die Engländer schon 1862 daran, durch den Bahnbau Cernavoda—Constanța das rumänische Getreide und die übrigen Donauwaren auf einem einige hundert km. näheren Wege der Küste des Schwarzen Meeres zuzuführen. Diese Bahnlinie, die erst später vermittels der prächtigen Carol I.-Brücke über die Donau bei Cernavoda 1895 an das rumänische Bahnnetz angeschlossen wurde, besteht bis heute, ist aber noch durchaus nicht ihrer Bedeutung nach ausgebaut. Eingeleisig, kann sie angesichts der mit der Passierung der langen und schmalen Eisenbahnbrücke verbundenen technischen Schwierigkeiten Constanța nie den genügenden Wagenpark zustellen. Deshalb ist eine der ersten Vorbedingungen

der natürlichen Entwickelung Constanțas, der Ausbau der Eisenbahn als einziger und deshalb wichtiger Zufahrtslinie zum Constanțer Hafen. Man hat zwar viel von dem Bau eines Kanals Cernavoda—Constanța gesprochen (v. Vincke, I. Stoenescu Dunăre, Hajos), der den Donauschiffen den direkten Zugang zum Schwarzen Meere mit Abschneidung des Kniees von Galați öffnen würde. Für uns kommt diese viel diskutierte Frage nicht in Betracht, da sie nur für die von der oberen Donau kommenden Schiffe bedeutsam ist, nicht für die Moldaustrasse, und auch deshalb, weil für den polnischen Levantehandel nur der Landweg nach Constanța in Betracht kommt, da eine Wasserstrasse ebenso zufrieren würde wie die untere Donau.

Constanța stellt einen der wenigen Punkte an der ganzen Schwarzen Meer-Küste Rumäniens dar, der sich zur Anlage eines grösseren, modernen Hafens eignet. Die von der Dniestr- bis zur Kiliamündung 148 km. lange bessarabische Küste ist höchst ungastlich: einförmig, von Sandbänken belagert, welche einstige Buchten in wertlose, flache, unzugängliche Haffe umgewandelt haben, weist sie auch ein nur sehr flaches sandiges Littoral auf, an der moderne Technik nur mit grossem Aufwand eine moderne Flottenbasis schaffen könnte. Dazu kommt, dass die NE-Strömung des Littorals jede Arbeit an der Küste bald durch von den grossen ukrainischen Flüssen herangebrachtes Sandmaterial verschütten würde. Mit diesem Sande würden die bessarabischen Buchten schnell verbaut werden, umsomehr als der Mangel bedeutenderer Fluterscheinungen am Schwarzen Meer die Freihaltung von Flussmündungen sehr erschwert.

Auch von der Dobrudschaküste sind 211 km. niedrig, sumpfig und sandig, also schwer zugänglich. Nur 62 km. haben Hochufer mit Hafenmöglichkeiten und etwas tieferem Littoral. Und selbst hier haben durch Quellhorizonte im Ufermaterial hervorgerufene Rutschungen sowie küstennahe Meeresströmungen schon manchen Hafen des Altertums versandet. Wenn man erwägt, dass Mangalia und Balcic nur offene Rheden besitzen, dass Balcic überdies durch die Nähe der bulgarischen Grenze militärisch an Wert verliert, Sulina aber einerseits im Winter vom Eis blockiert ist, andererseits militärisch schwer verteidigt werden kann, so bleibt Constanța allein als zivile und militärische Flottenbasis übrig.

Tatsächlich hatten diese kleinen Dobrudschahäfen im Jahre 1927 folgenden höchst bescheidenen Hafenverkehr:

	Rumänische Schiffe		Ausländische Schiffe		Zusammen	
	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage
Mangalia						
Einlauf	5	235	27	1.089	32	1.323
Auslauf . . .	5	235	27	1.089	32	1.323
Balcic						
Einlauf	11	1.983	34	21.577	45	23.560
Auslauf . . .	11	1.983	34	21.577	45	23.560
Cavarna						
Einlauf	45	11.518	12	19.244	57	31.462
Auslauf . . .	45	11.518	12	19.244	57	31.462

Daher kann es uns auch nicht Wunder nehmen, dass Rumänien an den Ausbau des Hafens von Constanța von dem Augenblicke an, wo es sich in der Dobrudscha definitiv festgesetzt hatte, energisch schritt. Die Siedlung zählte zu türkischen Zeiten

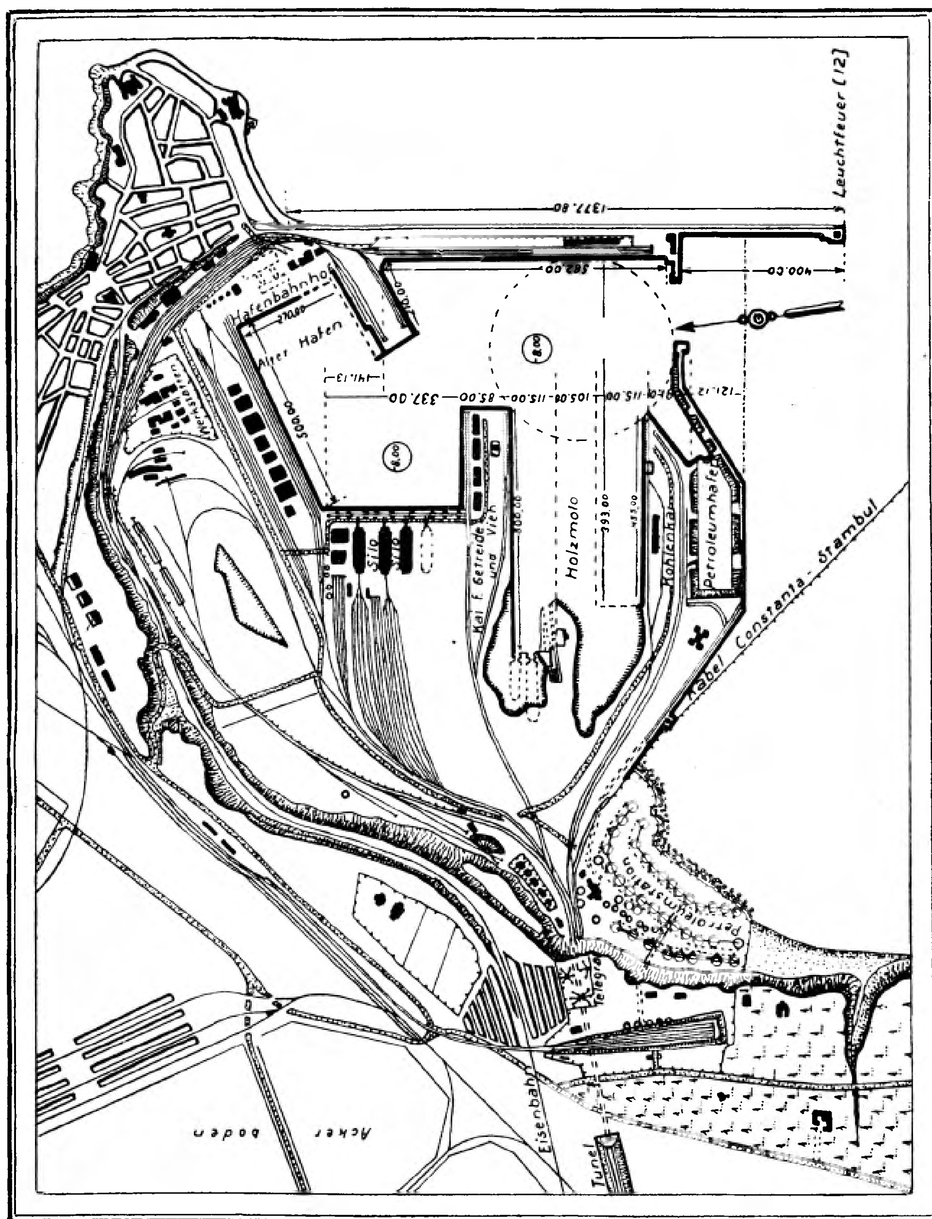

Fig. 164. Der Plan des Hafens von Constanța.

kaum einige tausend Bewohner (1838: 40 Häuser; 1850: 80 Häuser; 1859: 200 Häuser), bekam dann durch die Engländer einen kleinen Hafen. Es entstanden mehrere gemauerte und Holzmagazine, in denen mit Wagen und Eisenbahn herangebrachtes Getreide aufgespeichert und dann von einigen Dutzend Seglern, welche «Küstendsche» anliefen,

nach Konstantinopel gebracht wurde. Ein Holzkai von 200 m. Länge vervollständigte die Hafeneinrichtung.

1878 kam die Dobrudschaküste an die Rumänen und wenige Jahre darauf begann die Arbeit nach einem gross angelegten Konzept. Die Vorstudien stammen aus 1881 von Sir Charles Hartley, dem Ing. Chef der Donaukommission, während die ersten Kostenvoranschläge Franzius, der Direktor des Bremer Hafens, und Voisin Bey, der Direktor der Suez Hafenarbeiten, bearbeiteten. 1888 wurde ein Hafenbauamt gegründet, J. B. Cantacuzino an seine Spitze gestellt und der Direktor des Hafens von Marseille, Guérard, ihm als Berater zur Seite gegeben. In den Jahren 1896—1899 waren die Arbeiten an die Pariser Firma A. Hallier verpachtet, dann 1900—1911 ausschliesslich in staatlicher Regie, endlich 1911—1916 in gemischtem System teils in Pacht, teils in Eigenregie geführt. Die Hauptetappen des Baues waren: 1896 die Grundsteinlegung des Hauptdammes in Gegenwart des Königs Carol I., der sich ungemein für den Ausbau Constanțas interessierte und einsetzte; 1898 begannen die Arbeiten an den Kais, den Werften und dem Petroleumbassin; 1899 nach Übernahme der Arbeiten durch Generalinspektor Saligny wurden die hydraulischen Arbeiten beendet, ebenso die Magazine, Getreidebehälter und die Petroleumstation, seit 1904 setzten die Terrainarbeiten, die Installationen, die Eisenbahnanlagen, Verwaltungsbauten etc. ein. Am 27. September 1909 wurde in Gegenwart des Königs die feierliche Enthüllung der bisher fertiggestellten Arbeiten vorgenommen, wobei aus dem Munde des Königs und Salignys Worte fielen, die von der vollen Wertschätzung dieses imposanten Hafenbaus für die Zukunft Rumäniens und die innigere Verknüpfung der Dobrudscha mit Rumänien zeugten. Die politischen Perspektiven reichten damals noch nicht so weit, um voraussehen zu können, dass Rumänien in seinem Constanțer Hafen ein grosses Werk der mitteleuropäischen, sowie polnisch-rumänischen Verständigung, selbst einer Verknüpfung des Baltikums mit der Levante vorgebaut hat.

In den folgenden Jahren wurden weitere Getreidemagazine angelegt, Wohnungsgebäude errichtet, der Bahnhof und die Zufahrtslinien ausgebaut, die Hafenplattform eingeebnet, die Petroleumstation vergrössert, Gebäude für das Zollamt, Post und Polizei errichtet etc. Manche dieser Arbeiten wurden vom Weltkrieg unterbrochen und erst nach dessen Beendigung fertiggestellt. Für diese Arbeiten waren in der Zeit von 1896 bis 1921 die Summe von 82 Mill. Lei verausgabt worden.

Das Endergebnis dieser Arbeiten, der heutige Hafen von Constanța, bietet — obwohl noch nicht in seiner ganzen urprünglich projektierten Ausdehnung ausgebaut — einen imposanten Eindruck. Es ist ein prächtiges, gegen Süden offenes, im Norden von der mächtigen Hochterasse der Stadt eingefasstes Bassin, das gegen West das natürliche Hochufer gegen Movila zu, gegen Ost aber zum Schwarzen Meer der ausgezeichnete Hauptmolo und Wellenbrecher von fast 1400 m. Länge einschliesst.

Die keulenförmig gestaltete Halbinsel im Nordosten trägt auf ihrer Hochterrasse den Kern der heute sehr rührigen Stadt, an der Stelle des alten Tomis, mit seinen zahlreichen, z. T. griechischen Läden, mit seinem einst türkischen, heute bescheiden zurücktretenden Viertel und seinem am Meeresgestade in fast mediterraner Umgebung errichteten Casino. Direkt nördlich vom Hafen thront auf der Hochterrasse der Zentralbahnhof, begleitet von den Marinekasernen und -Schulen. An dieselben gegen Nord schliesst sich das rasch wachsende moderne Stadtviretel an, das von der Mangalia- und

Carol-Strasse gekreuzt, in vier übrigens ungleiche Partien zerfällt. Weiterhin nach dem Norden, schon unabhängig vom Hafen, dehnen sich losere, vorstädtische, zum Teil selbst agrarische Viertel aus, darunter selbst ein Tatarenviertel. Alle aber wachsen rasch, denn Constanța gehört mit seinen heute 70.492 Einwohnern zu den am lebhaftesten anwachsenden Städten Rumäniens.

Zwischen dem Abhang der Stadtterrasse und den Hafenkais dehnt sich eine mächtige Plattform aus, die durch die Ausfüllung eines hier noch vor Kurzem bestandenen Sees entstanden ist. Auf derselben liegen jetzt der Hafenbahnhof mit seinen Rangiergeleisen, die Eisenbahn- und staatl. Schiffswerkstätten am Terrassenfuss, dagegen die amtlichen und Wohngebäude des Hafens, die Magazine und Silos nahe den Kais. Ein weites, wohl eingeebnetes Feld liegt hier noch brach, das einen zukünftigen Ausbau des Hafens für viele Jahrzehnte zulässt und sichert.

Der vom Hafendamm eingeschlossene eigentliche Hafen hat eine Fläche von 60 ha., der Vorhafen von 14 ha. Der Haupthafen hat durchwegs eine Tiefe von 27 Fuss, der Petroleumhafen von 30 Fuss. Die Länge des exploitierten Kais beträgt 4672 m. Die Gesamtfläche der Kaiplattformen zusammen mit den Zufahrtslinien, den Magazinen etc. umfasst 116 ha., die Länge der Hafeneisenbahnstränge an 40 km., der Hartstrassen 6,5 km.

Der Gesamtverkehr im Hafen betrug in den letzten Jahren (siehe Fig. 167) 1,5 Mill. t. und stieg im J. 1927 schon auf 2 Mill. t. Man versichert, dass er nach Ausführung aller projektierten Arbeiten auf 5 Mill. t. wird gesteigert werden können. Heute können an seinen Kais gleichzeitig 26 Schiffe laden, welche Ziffer in Zukunft auf 42 Dampfer wird gehoben werden können. Die gegenwärtige Kraftanlage verfügt über 1600 HP, die Ladearbeiten helfen ein fixer elektr. 40-t.-Krahn und 4 bewegliche 3 t.-Krähne zu bewältigen. Doch müssen noch an 25% der Verladearbeiten manuell bewältigt werden.

Die wichtigsten technischen Einrichtungen des Hafens beziehen sich auf den Getreide- und Petroleumexport. Dem ersteren dienen drei Silos, jeder aus 255 eisenbetonen Behältern bestehend, von einem Fassungsraum von 30.000 t. Getreide mit einem Ladevermögen von 2000 t. täglich. In die Schiffe verlädt der Silo mit einer Geschwindigkeit von 400 t. in der Stunde. Jeder der Silos ist mit allen Vorrichtungen zum Reinigen, Sortieren etc. des Getreides versehen.

Zur Aufspeicherung des Petroleums dienen gegenwärtig 27 Behälter von je 5000 m^3. Fassungsraum, 10 weitere gleichgrosse sind im Bau ebenso wie weitere 9 kleinere von 1250 m^3. Fassungsraum. Gleichzeitig können 5 Eisenbahnzüge entleert werden, je 500 t. pro Stunde aus den Zügen mit Benzin, raffiniertem Petroleum und Destillaten, und je 150 t. pro Stunde aus zwei Zügen mit Rohöl oder Mazut. Ähnlich können gleichzeitig 4 Schiffe beladen werden mit je 160, resp. 100 t. pro Stunde.

Die sonstigen Hafeneinrichtungen sind noch sehr bescheiden: die nicht feuersicheren Magazine haben eine Fläche von 16.930 m^2. und in dieser Beziehung, sowie in Hinsicht auf die Verladungstechnik ist noch viel nachzuholen. Endlich ist auf die Stimmen aufmerksam zu machen, die in dem zur Hälfte militärischen Charakter des Hafens einen Hemmschuh für seine wirtschaftliche Entwickelung erblicken.

Der Hafen von Constanța weist heute schon einen recht regen Schiffsverkehr auf, obwohl zugestanden werden muss, dass derselbe einerseits durch den Weltkrieg und die Sperre des Hafens in den Jahren 1916—1918 sehr gelitten hat, wie auch durch den Ausbau des Hafens und seiner Zugangswege erst in rationeller Weise gehoben werden könnte.

	Beladen		sur l est		Zusammen		Passagiere	Marineure
	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage	Zahl	Tonnage		
1911				**EINLAUF**				
Rumänisch .	154(154)	146.202	11 (9)	9.566	165(163)	155.768	21.512	10.617
Fremd . . .	378(249)	445.970	453(361)	647.443	831(610)	1.093.413	2.244	21.206
Zusammen.	532(403)	592.172	464(370)	657.009	996(773)	1.249.181	23.756	31.823
				AUSLAUF				
Rumänisch .	148(148)	134.833	15 (14)	20.186	163(162)	155.019	22.035	10.680
Fremd . . .	611(474)	888.628	208(131)	187.988	819(605)	1.076.616	1.182	21.030
Zusammen.	759(622)	1.023.461	223(145)	208.174	982(767)	1.231.635	23.217	31.711
1923				**EINLAUF**				
Rumänisch .	98 (94)	94.111	65 (63)	96.953	163(157)	191.064	5.928	8.023
Fremd . . .	404(364)	757.310	402(357)	608.003	806(721)	1.365.313	1884	26.841
Zusammen.	502(458)	851.421	467(420)	704.956	969(878)	1.556.377	7.812	34.864
				AUSLAUF				
Rumänisch .	120(116)	153.196	45 (42)	42.015	165(158)	115.211	6.387	7.803
Fremd . . .	465(416)	786.478	339(310)	587,521	804(726)	1.373.999	3.964	26.841
Zusammen.	585(532)	939.674	384(352)	629.536	969(884)	1.489.210	10.341	34.644
1927				**EINLAUF**				
Rumänisch .	—	—	—	—	199	223.681	—	—
Fremd . . .	—	—	—	—	950	2.110.352	—	—
Zusammen.	—	—	—	—	1149	2.334.233	—	—
				AUSLAUF				
Rumänisch .	—	—	—	—	121	224.393	—	—
Fremd . . .	—	—	—	—	1039	2.110.666	—	—
Zusammen.	—	—	—	—	1160	2.333.059	—	—

Wie man aus obiger Tabelle ersehen kann, hatte Constanța vor und gleich nach dem Kriege etwa einen jährlichen Schiffsverkehr von je 1000 Schiffen im Auslauf und Einlauf, eine Ziffer die im letzten Jahre auf 1150 gestiegen ist und wohl weiterhin steigen wird, wenn man in Betracht zieht, dass Rumäniens neuen Lebensbedürfnisse noch lange Zeit steigen werden und sich der Transitverkehr nach Art des polnischen Levanteverkehres erst seine Wege zu bahnen beginnt. Während es sich bei Galați noch zum guten Teil um Segelschiffe gehandelt hatte, herrscht im Hafen von Constanța der Dampfer durchwegs vor. Dabei haben die fremden Flaggen sowohl was Zahl, wie Tonnage anbelangt ein 5—8-faches Übergewicht der rumänischen Flagge gegenüber, was Constanța einen schon bedeutend mehr ausgesprochenen mondialen und internationalen Charakter verleiht.

1923 unterhielten 43 Schiffahrtsgesellschaften den Verkehr mit Constanța, wovon 11 unter englischer, 7 unter griechischer, 6 unter italienischer, 4 unter französischer,

je 2 unter rumänischer, belgischer, norwegischer, amerikanischer und holländischer, je 1 unter deutscher, dänischer und schwedischer Flagge liefen. Die wichtigsten davon sind folgende: Romania, Servizio Maritimo Romano, Troiano, Fraissinet, Società Italiana di Servizi Maritimi, Lloyd Triestino, Johnstone Line, Lloyd Royal Néerlandais, Halcyon Line, Deutsche Levantelinie, Deutsche Orientlinie, Byron Steam Ship Co. Ltd., American Black Sea Line, Fabre Line. Auch hier haben natürlich durch den Weltkrieg bedeutende Verschiebungen stattgefunden und sie sind noch nicht zu Ende. Es liefen ein und aus (Tonnage in 1000 in Klammer) unter Flagge:

	1911		1923		1927	
	Einlauf	Auslauf	Einlauf	Auslauf	Einlauf	Auslauf
Rumänisch	165	163	163	165	199	223,6
Italienisch	75	74	229	229	288	670
Englisch	227	221	155	154	235	585
Griechisch . . .	53	53	70	68	79	132
Französisch . . .	12	12	79	81	60	182
Deutsch	18	17	41	39	58	122
Holländisch	6	6	73	72	44	104
Amerikanisch . . .	—	—	14	16	40	100
Spanisch	1	1	8	8	39	55
Türkisch	215	213	28	25	16	2
Norvegisch	—	—	4	5	16	49
Ägyptisch	—	—	9	9	16	31
Portugiesisch . . .	—	—	—	—	15	7
Persisch	—	—	—	—	15	10
Jugoslavisch . . .	—	—	6	7	11	25
Schwedisch	—	—	22	23	6	11
Dänisch.	—	—	—	—	3	8
Belgisch	16	16	25	26	2	6
Peruanisch	—	—	—	—	2	2
Bulgarisch	8	6	17	17	2	0,1
Polnisch.	—	—	—	—	2	1
Ungarisch	52	51	9	8	1	0,1
Österreichisch . .	124	125	—	—	—	—
Russisch	17	17	9	9	—	—

Wir können auf Grund obiger Tabelle auf dieselben Beobachtungen hinweisen, denen wir schon bei Galați Ausdruck gegeben haben, nur dass in der heutigen Schiffahrt sich hier England und Italien neben Rumänien an die Spitze stellen, während Griechenland, Frankreich, Deutschland, Holland und Amerika eine zweite Gruppe von 100—150.000 t. bilden. Von all diesen Schiffen im I. 1923

	kamen aus Häfen	gingen nach Häfen
Bulgariens	25	19
der Türkei	180	155
Griechenlands.	117	123
Ägyptens	43	38
Russlands	10	41

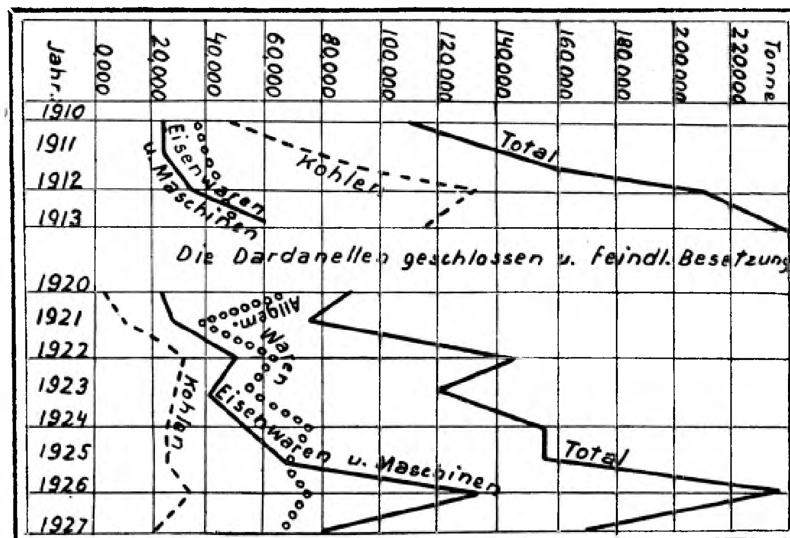

Fig. 165. Der Import im Hafen von Constanța in den Jahren 1911—1927.

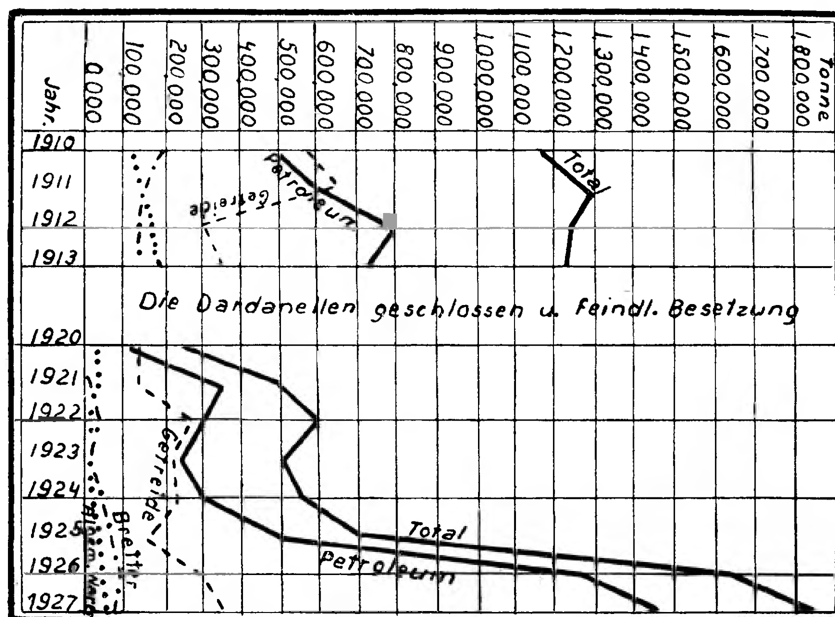

Fig 166. Der Export im Hafen von Constanța in den Jahren 1911—1927.

und dies verrät uns die momentane Kraft des Levantehandels in Constanţa (etwa 40% der ausfahrenden und einlaufenden Schiffe).

Wenn wir nun noch ein Wort dem Charakter des Warenverkehres in Constanţa widmen wollen, so ist hervorzuheben, dass dies vor allem ein fast reiner Exporthafen ist. Während der Import in den Jahren 1911—1927 (siehe Fig. 165) zwischen 100.000 und 200.000 t. jährlich schwankt, beträgt der Export das 10 bis 12-fache. Es hat dies seine Ursache in der Tatsache, dass Rumäniens Ausfuhrsprodukte durchwegs schwer sind (Getreide, Holz, Bergbauprodukte), und dass das Land bisher noch zu wenig aufnahmsfähig ist für die teuren Industrieprodukte des Auslandes.

Unter den exportierten Waren herrscht in Constanţa das Petroleum vor, so dass es ein Petroleumhafen ist, durch den 80% des ganzen rumänischen Petroleumexports ins Ausland geht. Wesentlich trägt dazu die «pipe-line», welche die wichtigsten rumänischen Petroleumgebiete mit Constanţa verbindet und so die Transportkosten wesentlich herabsetzt. Wie Fig. 166 ergibt, wurden in den Jahren 1910—1925 etwa 500.000—800.000 t. exportiert, während in den letzten Jahren die Menge ausgeführten Petroleums schon auf über 1.400.000 t. gestiegen ist.

An zweiter Stelle kommt Getreide mit 100.000—300.000 t., wobei aber in Nachkriegszeit der Export wesentlich gegenüber der Vorkriegszeit (300.000—600.000) zurückbleibt. Dann kommen im Export Bretter, etwas Eisenwaren und Maschinen, sowie Kohlen im Import. Dabei lässt sich in den letzten drei Jahren eine wesentliche Entwickelung fast in allen Posten feststellen, wie dies sich aus folgender Zusammenstellung ergibt:

IMPORT in t.	1925	1926	1927	% des Imports
Eisenwaren	55.892	115.071	60.556	38,0
Maschinen	7.668	14.840	21.587	13,8
Steinkohlen	26.192	31.904	19.658	11,7
Manufakturen	6.523	11.139	8.728	5,2
Kolonialwaren	18.593	16.648	13.333	7,9
Nahrungsmittel	3.121	3.238	3.299	1,4
Öl	507	843	286	0,2
Früchte	7.256	9.478	11.688	7,0
Eisen	1.381	5.128	8.030	4,8
Arznei, Droguerien	11.814	12.151	2.782	1,7
Verschiedenes	17.327	14.647	19.264	11,5
Zusammen	156.274	235.087	169.211	100,0
EXPORT in t.				
Petroleum	492.209	1.247.419	1.441.234	75,5
Getreide	156.213	296.201	349.426	18,8
Holz	37.952	67.931	47.688	2,6
Mehl	—	—	1.173	0,1
Zucker	—	—	11.208	0,6
Früchte	715	3.674	862	0,05
Gross- u. Kleinvieh	6.675	1.954	884	0,05
Nahrungsmittel	517	401	1.173	0,06
Manufakturen	116	34	325	0,02
Verschiedenes	12.795	13.871	7.969	0,3
Zusammen	707.192	1.631.485	1.861.942	100,0
Allgem. Warenumsatz	863.466	1.866.572	2.031.153	

Damit hätten wir die wichtigsten Charakterzüge der Dobrudschahäfen, so wie sie sich heute darstellen, kennen gelernt und damit die geographischen, technischen und kommerziellen Tatsachen erwogen, an die eine weitere Entwickelung dieser Häfen unter dem Einfluss des polnischen Levantehandels anknüpfen kann. Wir haben uns überzeugt, dass manche der heute schon vorhandenen Eigenheiten dieser Häfen sowie ihrer Zufahrtslinien ohneweiteres exploitiert werden können. Manch anderes muss erst adaptiert, selbst ganz neu geschaffen werden. Wie für jeden Transit, ist die Schaffung von Freihäfen in den uns interessierenden Punkten eine wesentliche Vorbedingung, ebenso wie die Schaffung direkter und fassungsfähiger, sowie mit grosser Präzision verkehrender Zufahrtsmittel.

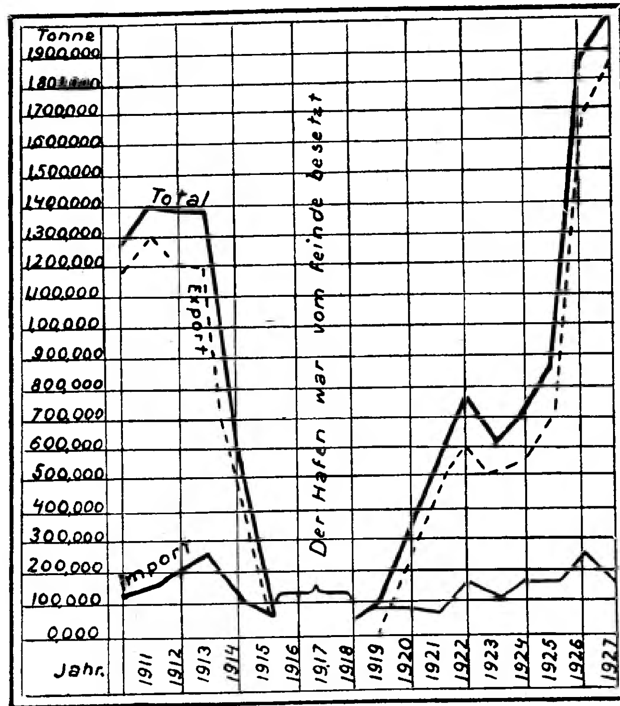

Fig. 167. Der Gesamtverkehr im Hafen von Constanţa in den Jahren 1911 bis 1927.

In dieser Hinsicht rückt die Intensifizierung des Verkehres auf der Moldaulinie, die direkte Verknüpfung derselben mit Galaţi und Cernavoda, die Erbauung eines Weichsel—Pruth—Donau - Kanals auf den ersten Plan. In welchem Grade sich die hiefür notwendige Aufwendung von Mitteln für Investitionen schon in nächster Zukunft rentieren würde, ist vorläufig nicht abzusehen, da der polnische Levantehandel erst in seinen Anfängen ist und die baltischen Staaten erst nach Erbauung des moldauischen Kanals an eine Umstellung ihres Levantehandels schreiten werden können. Vieles spricht aber dafür, dass die etwa auf eine glänzende Entwickelung dieses Zweiges europäischen Handels sich stützenden Hoffnungen eher unterschätzt als überschätzt werden können. Wir wollen in dieser Hinsicht nur auf zwei, heute noch in einer nebelhaften Ferne befindliche Umstände hinweisen, die in ihren Konsequenzen noch nicht recht zu übersehen sind. Das ist vor allem die schon diskutierte und projektierte, wenn auch noch nicht begonnene Verwandlung Konstantinopels in einen Freihafen, das andere aber die Öffnung der ukrainischen und kaukasischen Häfen für den allgemeinen Verkehr.

Die Rolle Konstantinopels im Handel der Levante ist hinlänglich bekannt. Trotz des Mangels eines Freihafens, trotz höchst unzulänglicher technischer Behelfe, was soweit geht, dass fast die Hälfte der in Konstantinopel anlegenden Schiffe frei im Bosporus die Waren umladen muss, und dass die am schmalen Kai von Galata anlegenden Schiffe fast keine Hafenkrähne zur Verfügung haben, trotz der gewaltigen Umwälzungen im Wirtschaftsleben des Orients, die die Folge des Weltkrieges und der Neueinstellung

der türkischen Politik sind, ist Konstantinopel ein Handelszentrum ersten Ranges für den ganzen Orient geblieben, von wo aus sich wirtschaftliche Fäden bis in die entlegendsten und unzugänglichsten Winkel der Levante spinnen.

Wir können uns lebhaft vorstellen, wie diese Rolle sich noch vertiefen wird, wenn endlich die Modernisierung des Konstantinopler Hafens durchgeführt sein wird. Es kann keinem Zweifel unterliegen, dass ein Grossteil der Funktionen, die heute Saloniki und Piräus sowie Smyrna ausüben, da die technischen und administrativen Verhältnisse Konstantinopels nicht zufrieden stellen können, bei einer Besserung derselben wieder an Konstantinopel zurückfallen werden. Sollte in Bälde einer der beiden jetzt ventilierten Projekte der Anlage eines Freihafens in Top Hané nahe bei Galata oder in Jeni Kapu-Akseraj westlich des Goldenen Horn (wovon der letztere den modernen Ansprüchen eher genügen würde) verwirklicht werden, so öffnet sich damit den Dobrudschahäfen als Zufuhrshäfen dieses grossen Handelszentrums und seines grossen Absatzgebietes eine neue Perspektive.

Fi. 168. Constanța, gesehen von NW.-Die Stadtterasse mit der Niederfahrt der Hafenbahn, der Hafen mit den Molos und die aufgefüllte, noch nicht ausgebaute Hafenebene.

Wie sehr speziell der polnische Levantehandel schon heute an dieser Frage interessiert ist, beweist nicht nur die Tatsache, dass der gesamte Waren-und Personen verkehr von Polen nach Konstantinopel durchwegs über Constanța und Galați geht, sondern auch die Tatsache, dass in den Jahren gleich nach dem Kriege trotz des Verlustes aller Vorkriegsverbindungen mit der Levante, trotz aller Transportschwierigkeiten und Kursschwankungen eine Dampfschiffahrtslinie (des Ing. Dunin-Slepszcze) unter polnischer Flagge eine Zeitlang in den türkischen Gewässern segelte und das schon 1924 eine polnische Industrieausstellung in Konstantinopel organisiert werden konnte. Ich glaube nicht fehl zu gehen, wenn ich — etwas abweichend von der Auffassung Constantin Tonegaru's — annehme, dass Constanța und die Dobrudschahäfen nicht im gegenseitigen Sich-ersetzen, sondern in inniger kommerzieller Mitarbeit mit Konstantinopel einer grossen Zukunft entgegengeht.

Ähnlich, wie die Erschliessung der levantinischen Märkte vermittels Konstantinopels, dürfte auch die zukünftige Öffnung der südrussischen Häfen für die rumänische und überhaupt europäische Schiffahrt einen mächtigen Impuls dem nach Rumänien

gerichteten polnischen Levantehandel und den Dobrudschahäfen überhaupt geben. Handelt es sich doch um ungeheuer weite Absatzgebiete, die überdies eine Menge kostbarer Waren für den Rückfracht der Schiffe bereit hätten, welche — aus den Dobruschahäfen kommend — Osteuropa und dem Grenzgebiet Europas und Asiens westeuropäische Fabrikate bringen würden. Allerdings ist gegenwärtig der Zeitpunkt der Öffnung dieser südrussischen Häfen noch nicht abzusehen. Aber wenn bis dorthin sich der polnische Levantehandel gekräftigt haben wird, und sich den Weg zu den Dobrudschahäfen nicht nur gebahnt haben, sondern an sie sich auch schon gewöhnt haben wird, dann werden diese Häfen für lange Zeit die Ausfallspforte auch für den Handel Polens nach Südrussland und Kaukasien bilden, damit zum Gedeihen beider verbündeter Staaten und Völker beitragen.

VERZEICHNIS DER VERWENDETEN LITERATUR

BRĂTESCU C., *Pour notre Constanța, La Dobrogea Roumaine*, 1919, pag. 120—122.

Buletinul Municipal al orașului Constanța, 1924.

Commission européenne du Danube. Statistique de la Navigation à l'embouchure du Danube pour l'année 1926.

MAURYCY CHORZEWSKI, *Rumunja pod względem gospodarczym*, Warszawa, 1925.

P. DEMETRIAD, *Grands ports de Roumanie*, Paris, 1928, Braila.

Dobrogea economică, Constanța, 1922 I, 4.

FLAMMAROPOL H. et G., *Municipiul Galați*, Galați, 1927.

T. JEDRZEJOWSKI, *Handel polsko-turecki, Przemysł i Handel*, Warszawa, 1927, pag. 1060.

— *Umowa Handel. z Bułgarja, Przemysł i Handel*, Warszawa, pag. 563. 757.

— *Konstantynopol Przemysł i Handel*, Warszawa, pag. 1134.

E. B. LAZAROVICI, *Construcția și exploatarea portului Constanța*, «Analele Dobrogei», 1920/I,pag. 39—100.

Le mouvement des ports de la Roumanie, 1923.

Les forces économiques de la Roumanie, Bureau d'Études de la Banque Marmorosch, Blank & Co., București, 1926, pag. 142.

GH. N. MUNTEANU-BÂRLAD, *Galați*. Galați, 1927.

I. D. POPOVICI, *Necesitatea măririi și organizării porturilor noastre, zonele libere și autonomia porturilor*, Galați, 1924.

Rocznik Handlu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej za r. 1924/1925, Warszawa, 1927.

Rocznik statystyczny przewozu tovarów na polskich kolejach panstwowych za r. 1926, Warszawa, 1927; za rok 1925, Warszawa, 1926.

Rocznik statystyczny za r. 1925/1926, Warszawa, 1927.

JEAN STOENESCU-DUNĂRE, *Canalul navigabil dela Cernavoda la Constanța*, «Analele Dobrogei», 1927, VIII, pag. 149—156.

TONEGARU CONSTANTIN, *Marina Comercială*, București, 1926.

GR. TRANCU-IAȘI et GEORGES STROE, *Le Commerce intérieur et extérieur de la Roumanie en 1926*, Bucarest.

VIDRASCO, *La voie navigable maritime du Danube.*

K. H. ZAMBACCIAN, «Analele Dobrogei», VI, 1923.

SOCIETĂŢILE PE ACŢIUNI ÎN DOBROGEA

DE

HÂRJESCU

Director în Ministerul Industriei

Inainte de 1913 funcţionau foarte puţine societăţi anonime în Dobrogea, iar cele care existau erau înfiinţate de dată recentă. La finele anului 1913 găsim în funcţiune 19 societăţi pe acţiuni, din care 12 bănci, 10 societăţi industriale şi o societate comercială. După şase ani, la 1919, găsim 23 societăţi, iar de acì înainte, până în anul 1927, numărul acestor societăţi a crescut treptat.

In ultimul an, 1927, funcţionau în cele patru judeţe ale Dobrogei, în total, 52 societăţi pe acţiuni, din care 30 bănci, 14 societăţi industriale şi 8 societăţi comerciale, care toate împreună dispuneau de un capital de 204.986.000 lei.

Din tablourile respective se poate urmărì an cu an creşterea atât a numărului cât şi a capitalului societăţilor anonime, care au contribuit la progresul economic realizat de această provincie, mai ales dela răsboiu încoace.

Băncile, prin creditul acordat industriei, comerţului şi agriculturii, au contribuit şi ele într'o largă măsură la ridicarea provinciei din punct de vedere economic.

La finele anului 1913 funcţionau în total în Dobrogea 12 bănci locale, cu un capital de 4.016.931 lei, iar la finele anului 1927 erau 30 de bănci în funcţiune, având un capital de 136.786.000 lei capital.

Deşì Dobrogea este o provincie cu un caracter mai mult agricol, totuş ea are şi o mică industrie, care se desvoltă treptat.

In acest scop funcţionează azi în această regiune 14 societăţi industriale, cu un capital de 52.000.000 lei.

Deasemenea mai sunt în fiinţă în Dobrogea şi 8 societăţi comerciale, având un capital de 16.200.000 lei.

NUMĂRUL ŞI CAPITALUL SOCIETĂŢILOR ANONIME PE ACŢIUNI, DIN DOBROGEA, PE JUDEŢE, ÎN ANII 1913, 1919—1927

Anii	JUDEŢELE	BĂNCI		SOCIETĂŢILE INDUSTRIALE		SOCIETĂŢILE COMERCIALE		TOTAL	
		Capital		Capital		Capital		Capital	
		No. Soc.	Lei	No. Soc.	Lei	No. Soc.	Lei	No. Soc.	Lei
1913	Caliacra	4	1.665.196	4	1.577.025	1	600.000	9	3.842.221
	Constanţa . . .	6	1.751.775	1	160.000	—	—	7	1.911.775
	Durostor	—	—	—	—	—	—	—	—
	Tulcea	2	600.000	1	55.600	—	—	3	655.600
	Total . . .	12	4.016.971	6	1.792.625	1	600.000	19	6.409.596

SOCIETĂŢILE PE ACŢIUNI ÎN DOBROGEA

Anii	JUDEŢELE	BĂNCI Capital No. Soc.	BĂNCI Capital Lei	SOCIETĂŢILE INDUSTRIALE Capital No. Soc.	SOCIETĂŢILE INDUSTRIALE Capital Lei	SOCIETĂŢILE COMERCIALE Capital No. Soc.	SOCIETĂŢILE COMERCIALE Capital Lei	TOTAL Capital No. Soc.	TOTAL Capital Lei
1919	Caliacra.	5	3.200.000	3	1.900.000	2	200.000	10	5.300.000
	Constanţa . . .	5	2.300.000	1	2.000.000	1	100.000	7	4.400.000
	Durostor	3	400.000	—	—	—	—	3	400.000
	Tulcea	2	600.000	1	54.900	—	—	3	654. 900
	Total . . .	15	6.500.000	5	3.954.900	3	300.000	23	10.754.900
1920	Caliacra.	5	4.200.000	3	6.400.000	2	250.000	10	10.850.000
	Constanţa . . .	5	7.500.000	4	14.250.000	1	135.900	10	21.885.900
	Durostor	4	1.659.500	—	—	—	—	4	1.659.500
	Tulcea	2	600.000	2	4.370.600	—	—	4	4.970.600
	Total . . .	16	13.959.500	9	25.020.600	3	385.900	28	39.366.000
1921	Caliacra.	5	9.500.000	2	6.000.000	2	500.000	9	16.000.000
	Constanţa . . .	4	14.500.000	6	14.950.000	3	6.200.000	13	35.650.000
	Durostor	5	4. 100.000	—	—	—	—	5	4.100.000
	Tulcea	2	700.000	1	5.485.000	—	—	3	6.185.000
	Total . . .	16	28.800.000	9	26.435.000	5	6.700.000	30	61.935.000
1922	Caliacra.	6	10.500.000	3	8.300.000	3	3.300.000	12	22.100.000
	Constanţa . . .	4	17.500.000	6	16.038.500	2	3.200.000	12	36.738.500
	Durostor	4	4.500.000	—	—	—	—	4	4.500.000
	Tulcea	2	900.000	1	250.000	—	—	3	1.150.000
	Total . . .	16	33.400.000	10	24.588.500	5	6.500.000	31	64.488.500
1923	Caliacra.	8	19.500.000	5	12.170.226	4	4.870.226	17	36.540.452
	Constanţa . . .	5	21.000.000	8	26.048.500	3	8.200.000	16	55.248.500
	Durostor	5	6.260.000	—	—	—	—	5	6.260.000
	Tulcea	3	14.000.000	1	250.000	—	—	4	14.250.000
	Total . . .	21	60.760.000	14	38.468.726	7	13.070.226	42	112.298.952
1924	Caliacra.	9	21.384.400	6	27.648.979	3	4.500.000	18	53.533.379
	Constanţa . . .	5	23.900.000	9	41.748.500	3	6.200.000	17	71.848.500
	Durostor	6	11.060.000	—	—	—	—	6	11.060.000
	Tulcea	3	14.672.000	1	500.000	—	—	4	15.172.000
	Total . . .	23	71.016.400	16	69.897.479	6	10.700.000	45	151.613.879
1925	Caliacra.	8	17.800.000	5	8.008.345	3	4.500.000	16	30.308.345
	Constanţa . . .	6	24.900.000	10	54.000.000	4	11.200.000	20	90.100.000
	Durostor	6	12.457.500	—	—	—	—	6	12.457.500
	Tulcea	3	32.500.000	1	500.000	—	—	4	33.000.000
	Total . . .	23	87.657.500	16	62.508.345	7	15.700.000	46	165.865.845

SOCIETĂŢILE PE ACŢIUNI ÎN DOBROGEA

Anii	JUDEŢELE	BĂNCI Capital No. Soc.	BĂNCI Capital Lei	SOCIETĂŢILE INDUSTRIALE Capital No. Soc.	SOCIETĂŢILE INDUSTRIALE Capital Lei	SOCIETĂŢILE COMERCIALE Capital No. Soc.	SOCIETĂŢILE COMERCIALE Capital Lei	TOTAL Capital No. Soc.	TOTAL Capital Lei
1926	Caliacra	9	22.800.000	2	4.000.000	3	3.000.000	14	29.800.000
	Constanţa	9	41.400.000	10	47.400.000	5	13.200.000	24	102.000.000
	Durostor	7	23.586.000	—	—	—	—	7	23.586.000
	Tulcea	3	33.500.000	1	500.000	—	—	4	34.000.000
	Total	28	121.286.000	13	51.900.000	8	16.200.000	49	189.386.000
*1927	Caliacra	9	30.800.000	2	4.000.000	3	3.000.000	14	37.800.000
	Constanţa	10	45.400.000	10	47.400.000	5	13.200.000	25	106.000.000
	Durostor	8	26.586.000	1	100.000	—	—	9	26.686.000
	Tulcea	3	34.000.000	1	500.000	—	—	4	34.500.000
	Total	30	136.786.000	14	52.000.000	8	16.200.000	52	204.986.000

*) Cifrele anului 1927 sunt provizorii.

NUMĂRUL ŞI CAPITALUL SOCIETĂŢILOR ANONIME PE ACŢIUNI DIN DOBROGEA, PE JUDEŢE, ÎN ANII 1913, 1919—1927.

No. curent	JUDEŢELE	1913 Capital No. Soc.	1913 Capital Lei	1919 Capital No. Soc.	1919 Capital Lei	1920 Capital No. Soc.	1920 Capital Lei	1921 Capital No. Soc.	1921 Capital Lei	1922 Capital No. Soc.	1922 Capital Lei
1	Caliacra	9	3.842.221	10	5.300.000	10	10.850.000	9	16.000.000	12	22.100.000
2	Constanţa	7	1.911.775	7	4.400.000	10	21.885.900	13	35.650.000	12	36.738.500
3	Durostor	—	—	3	400.000	4	1.659.500	5	4.100.000	4	4.500.000
4	Tulcea	3	655.600	3	654.900	4	4.970.600	3	6.185.000	3	1.150.000
	Total	19	6.409.596	23	10.754.900	28	39.366.000	30	61.935.000	31	64.488.500

No. curent	JUDEŢELE	1923 Capital No. Soc.	1923 Capital Lei	1924 Capital No. Soc	1924 Capital Lei	1925 Capital No. Soc.	1925 Capital Lei	1926 Capital No. Soc.	1926 Capital Lei	1927* Capital No. Soc.	1927* Capital Lei
1	Caliacra	17	36.540.452	18	53.533.379	16	30.308.345	14	29.800.000	14	37.800.000
2	Constanţa	16	55.248.500	17	71.848.500	20	90.100.000	24	102.000.000	25	106.000.000
3	Durostor	5	6.260.000	6	11.060.000	6	12.457.500	7	23.586.000	9	26.686.000
4	Tulcea	4	14.250.000	4	15.172.000	4	33.000.000	4	34.000.000	4	34.500.000
	Total	42	112.298.952	45	151.613.879	46	165.865.845	49	189.386.000	52	204.986.000

*) Cifre provizorii.

INSTITUȚIUNILE DE CREDIT ÎN DOBROGEA

DE

Dr. O. VĂLEANU

Secretar general al Camerei de Comerț și Industrie din Constanța

Ca în toate celelalte domenii de activitate, instituțiunile de credit în Dobrogea merg pe acelaş drum al progresului, marcând o pronunțată deosebire între situația pe care anexarea Dobrogei la trupul țării o găsește la 1878 și cea de azi.

In adevăr, dacă provincia noastră a păstrat urmele unor epoci înfloritoare sub raportul economic, urme ce au rămas adânc imprimate cu deosebire din acea splendidă epocă de ascendență economică a omenirii, a comerțului în Levant, purtat în această provincie de cetățile italiene, — sub raportul operațiunilor financiare însă, la alipirea Dobrogei, putem spune că nu găsim nici un semn al vechilor timpuri prospere; lipsite de orice fel de început anterior anului 1878, instituțiile de credit azi existente constituie cel mai viu exemplu al operii curat românești de ridicare a acestei provincii.

* * *

In Dobrogea, instituțiunile de credit au luat, toate, clasica formă a societăților anonime și le vom împărțì în două mari categorii:

A) Cu capital dobrogean;

B) Cu capital din restul țării.

Prima categorie o vom divide-o, la rândul ei, în două și anume:

a) Intreprinderile care fac operațiunile bancare obișnuite (bănci comerciale);

b) Băncile cooperatiste.

A doua categorie, în care vor intrà sucursalele organizațiilor din țară, în special din București, va coprinde:

c) Sucursalele cu caracterul celor prevăzute la punctul *a* de mai sus;

d) Banca Națională și Cassa de Gaj a Agricultorilor.

a) BĂNCILE COMERCIALE

Astăzi funcționează în Dobrogea 31 de întreprinderi, care fac operațiunile bancare obișnuite, dispunând de un capital total de lei 121.251.000, deplin vărsat, la care se adaogă fonduri de rezervă în sumă de 17.390.000 lei, capital întreg subscris de dobrogeni.

Repartiţia pe judeţe este următoarea:

Judeţul	No. întreprinderilor	Capital	Fond rezerv.	Total
Constanţa	12	38.000.000	6.500.000	44.500.000
Tulcea	3	43.500.000	5.390.000	48.890.000
Durostor	7	16.951.000	2.000.000	18.951.000
Caliacra	9	22.800.000	3.500.000	26.300.000
Total . . .	31	121.251.000	17.390.000	138.641.000

In afară de rezervele trecute în bilanţuri la posturile respective, majoritatea băncilor mai posedă rezerve latente, aflate cu deosebire în imobile, a căror evaluare la bilanţ a fost redusă la minimum posibil pentru evidenţă.

Primele bănci înfiinţate în Dobrogea au fost: Banca *Dunărea-Tulcea* din Tulcea şi *Banca de Scont din Constanţa* (azi *Creditul Dobrogei)* din oraşul Constanţa.

Banca «*Dunărea-Tulcea*» începe în anul 1890 prin înjghebarea unei cooperative de credit, având caracterul unei casse de depuneri la economii; acumulând un oarecare capital, cu care puteà să acorde împrumuturi şi altor persoane în afară de membrii săi, se transformă cu timpul în societate anonimă şi devine azi cea mai puternică organizaţie în judeţul său. Câmpul său de activitate este îndreptat spre massa agricultorilor, cărora le acordă de preferinţă avansuri pe recolte, dând dovadă prin aceasta de înţelegerea adevărată a rolului unei instituţii financiare plasată într'o regiune agricolă.

«*Banca de Scont din Constanţa*» (cunoscută sub denumirea de *Banca Mocanilor)* ià fiinţă în anul 1899, începând cu un capital de 400.000 lei. Această denumire şi-o păstrează până în anul 1921, când, făcându-se mai multe modificări statutului său, ià noua denumire de «*Banca Creditul Dobrogei*», firmă sub care funcţionează şi azi.

Celelalte formaţiuni sunt de dată mai recentă.

Activitatea acestei categorii de bănci se vede în tabloul conturilor extrase din bilanţurile anului 1926 şi publicate în Almanahul «Argus» din 1928:

Judeţul	Portofoliul	Conturi curente debitoare	Diverse fonduri	Conturi curente creditoare	Depuneri spre fructific.
Constanţa	34.658.777	36.906.055	6.819.649	25.581.081	22.452.783
Tulcea	38.805.931	21.278.160	5.603.131	4.252.865	17.097.571
Caliacra	35.142.070	30.600.466	4.491.907	10.916.259	24.620.575
Durostor	20.575.221	33.247.886	2.494.000	11.821.713	17.088.816
Total . . .	129.181.999	122.032.567	19.408.687	52.571.918	81.259.745

iar al beneficiilor pe acelaş an, din următorul tablou:

Judeţul	Beneficii	% asupra capitalului (din anul 1926)
Constanţa	5.966.903	17,60
Tulcea	8.095.069	24,16
Caliacra	6.106.354	26,78
Durostor	2.668.663	11,36
Total . . .	22.836.989	19,97, media la 4 judeţe

b) BĂNCILE COOPERATISTE

Această categorie a instituţiunilor de credit creiază una din cele mai frumoase manifestări naţionale în câmpul de activitate financiară a ţării noastre, prin aceea că sunt alcătuite din societari ţărani, cari constituie cel mai de seamă element de producţie şi că are, drept ţintă, crearea unei independenţe financiare a păturei noastre ţărăneşti, dându-i în plus şi posibilitatea desfacerii produselor, prin vânzările în comun în cele mai avantajoase condiţiuni şi a aprovizionării cu seminţe şi inventar agricol.

Desvoltarea acestor bănci este semnul cel mai edificator al bunei stări materiale a masselor ţărăneşti, dela care ţara întreagă aşteaptă mai mult decât dela oricare altă clasă.

Primele bănci populare iau fiinţă în Dobrogea în 1899 şi se înmulţesc în fiecare an; astfel:

Anul înfiinţărei	Constanţa	Tulcea	Anul înfiinţărei	Constanţa	Tulcea
1900	1	—	1914	3	—
1901	1	1	1915	—	1
1902	7	1	1916	7	—
1903	11	8	1917	—	—
1904	18	18	1918	—	—
1905	5	1	1919	5	—
1906	5	4	1920	—	1
1907	6	2	1921	2	1
1908	8	2	1922	3	—
1909	7	1	1923	—	1
1910	8	5	1924	—	2
1911	8	1	1925	1	1
1912	6	1	1926	—	—
1913	1	2	1927	1	—

Total: Judeţul Constanţa 114
» Tulcea 54

Pentru ca activitatea acestor bănci să nu lâncezească din cauza acţiunii lor izolate, s'a constituit în fiecare judeţ câte o *Federală a Băncilor Populare*, care are de scop a primì depunerile organizaţiunilor săteşti şi a le acordà creditele necesare. In judeţele Constanţa şi Tulcea aceste noui instituţii iau fiinţă în anul 1916, iar în celelalte două judeţe în anul 1925.

Rolul lor s'a dovedit a fi destul de însemnat, întrucât, între altele, a realizat una din cele mai însemnate opere economice sociale: vânzarea productelor în comun. Pentru a se vedeà mai bine intensitatea acestor operaţiuni, redăm un extras din «Darea de seamă al Consiliului de Administraţie al Federalei din Constanţa» către Adunarea generală din 1928:

«Chestiunea însă, care ne-a preocupat mai mult, a fost operaţiunea vânzărilor în comun a cerealelor, operaţiune pe care s'a sprijinit în bună parte bilanţul anului 1927.

«In adunarea generală din anul trecut, D-v. aţi dat mandat imperativ consiliului, să facă vânzările în comun cu termen. Şi, pentrucă nu aveam la dispoziţie decât numai 2 mil. jumătate pentru acest scop, am procedat la executarea acestui mandat.

«Vânzări de această natură s'au făcut de 45 bănci şi cooperative, cu un total de 6.625.600 kgr. orz, porumb etc., a căror valoare totală e de lei 34.495.104.

«Vânzările s'au făcut prin bursa Constanţa, iar preţurile au variat dela 49 mii lei vagonul, până la 60.000 lei, luîndu-se ca aconturi cel puţin 50% din preţul total, iar restul, la data predării mărfurilor, dată care a fost stabilită între Iulie—1 Octomvrie 1927.

«Şi când — după cum am arătat mai sus — valoarea acestor mărfuri s'a ridicat la frumoasa sumă de lei 34.495.104, vă daţi perfect de bine seama, credem, cât a folosit mulţimea aceea a muncitorilor agricoli, după urma unei asemenea operaţiuni, fără ca noi să fi avut în acest scop un cât de mic capital la dispoziţie».

Capitalul şi fondurile de rezervă, de care Federala Băncilor Populare dispune astăzi, este astfel împărţit:

Judeţul	Capital	Fond de rezervă	Total
Constanţa	547.480	26.224	573.704
Tulcea	937.090	476.208	1.413.298
Caliacra	547.480	26.224	573.704
Durostor	1.437.220	—	1.437.220
Total	3.469.270	528.656	3.997.926

La finele anului 1927 situația băncilor populare este următoarea:

Județul	No. Băncilor	No. Membrilor	Capital social
Constanța	114	15.228	29.899.081
Tulcea	54	10.307	12.571.292
Caliacra	22	2.971	3.766.489
Durostor	53	3.958	15.926.205
Total	243	32.464	62.163.067

c) BĂNCI SUCURSALE

In afară de băncile cu capital local, în principalele orașe ale Dobrogei funcționează sucursale ale marilor bănci din restul țării, în majoritate din București.

Asupra capitalului lor nu putem face nici un fel de apreciere, întrucât ele rulează creditele ce li se pun la dispoziție de centralele lor, credite ce variază mult în decursul unui an; ceeace putem afirmà însă, este că aceste formațiuni alimentează abundent piețele respective, contribuind pe o scară foarte întinsă la finanțele dobrogene.

Din tabloul de mai jos se va vedeà că cele mai multe întreprinderi de credit și-au creiat sucursale în orașul Constanța; erà și natural, întrucât, în portul său, din a cărui mișcare revine 80% exportului celor 3 produse: cereale, petrol, cherestea, — se simțeà nevoia unei mari finanțări a acestei piețe.

Impărțite pe județe, următoarele sucursale funcționează în Dobrogea:

1. *Jud. Tulcea*

Banca Națională
» de Scont a României
» Românească

Banca Franco-Română
» Agricolă

2. *Jud. Constanța*

Banca Națională
» Generală a Țării Românești
» de Scont a României
» Românească
» de Credit Român
» Comercială Română
» Franco-Română
» Agricolă

Banca Com. Italo-Română
» Marmorosch, Blank & Co.
» de Depuneri și Credit
» Transilvania
» de Agricultură și Export
» A. Lazaris
» Salariaților Publici
» Crisoveloni

3. *Jud. Caliacra*

Banca Națională
» Românească

Banca Agricolă

4. *Jud. Durostor*

Banca Națională
» Franco-Română, Silistra

Banca Franco-Română, Turtucaia

d) BANCA NAȚIONALĂ ȘI CASA DE ÎMPRUMUT PE GAJ A AGRICULTORILOR

Cât privește *Banca Națională*, nu este cazul să-i mai arătăm importanța pe care o are în finanțele țării; ceeace ne preocupă este înțelegerea pe care această instituție a avut-o asupra rolului său de îndrumător al vieții financiare dobrogene, înființând, cu începere din anul 1894, sucursale în toate cele patru capitale de județ: Constanța, Tulcea, Caliacra și Durostor. Intensitatea operațiunilor, fără a redà cifre din dările sale de seamă, rezultă cu prisosință din examinarea mișcării conturilor celorlalte bănci de mai sus, mișcare ce este rezultatul în primul rând al sprijinului destul de larg acordat aproape majorității instituțiilor de credit.

Paralel cu realizarea acestei misiuni, alături de Banca Națională, își îndeplinesc una din cele mai însemnate sarcini «*Casele de Gaj ale Agricultorilor*», înființate în fiecare capitală de județ. Nu se poate redà, în puținele pagini rezervate acestui scurt articol, cu prisosință, măreția operei economico-sociale îndeplinite în Dobrogea de aceste instituții, cu deosebire în județul Constanța. In adevăr, puține din regiunile lovite de crâncenul răsboiu au avut să-i sufere mai greu nefastele-i consecințe, decât provincia noastră. Recunoscuții gospodari ai frumoaselor noastre sate, la reîntoarcerea din vremelnicul refugiu, nu și-au mai găsit nici urma căminurilor lor. Fără adăpost, fără hrană, fără posibilitatea de a muncì, din lipsa completă a instrumentelor agricole, a vitelor și a banilor, pătura țărănească dobrogeană erà amenințată pieirii. Opera de refacere și consolidare a agriculturii dobrogene și-o ia asupră-și «Casa de Gaj» și, în scurtă vreme, reușește să șteargă complet în sate urmele de distrugere ale răsboiului. Misiunea ei a fost îndeplinită cu atât succes, încât Consiliul de Administrație al Băncii Naționale, în raportul său către Adunarea Generală din 1921, creind poate unicul caz, de când prezintă asemenea rapoarte, remarcă acest fapt ca unul ce formează un punct din programul de activitate al primului nostru institut de credit și emisiune, astfel:

«A fost o măsură bună, luată de guvern, în scopul de a activà lucrările agricole și anume măsura de a cumpără sămânța, plătind-o, și a o da agricultorilor, cu îndatorirea de a o restituì din recolta viitoare. In acest scop, guvernul ne-a cerut un împrumut de 200.000.000 lei, pe care, în vederea scopului urmărit, ne-am grăbit a-l acordà, împrumut care e supus aprobării D-vs. în ședința de astăzi.

«In judeţul Constanţa, Casa de împrumut pe gaj, cu ajutorul Băncii Naţionale şi în special al Directorului său şi a funcţionarilor ei, a izbutit într'un singur an a aduce refacerea şi prosperitatea unui judeţ din cele mai încercate de invaziune.

«In adevăr, prin această activitate s'a ajuns a se reface peste 6.000 gospodării ţărăneşti, s'a procurat agriculturei peste 22.000 capete de vite mari şi mici şi s'a făcut ca judeţul să aibă semănate peste 220.000 hectare, pe când în anul precedent se semănase numai 70—80.000 Ha. Dacă s'ar fi făcut şi aiurea aşà, nu ne-am găsì în situaţiunea de faţă».

Activitatea «*Casei de Imprumut pe Gaj a Agricultorilor*», se intensifică cu începerea anului 1919. Din dările de seamă publicate de această instituţie din Constanţa, reiese că preocupările sale au fost două:

1. A reface gospodăriile şi inventarele agricultorilor dobrogeni complet ruinaţi;
2. A le da posibilitatea desfacerii produselor cu cele mai bune preţuri.

Spre îndeplinirea primului scop, Casa de Gaj a avansat însemnate sume sub formă de împrumut, garantat cu «*vitele ce se obligau a cumpără şi semănăturile ce se angajau a face*», cu o dobândă de 6%; iar pentru realizarea celui de al doilea deziderat, a organizat vânzările în comun, direct în străinătate, la epocile când preţurile erau cele mai favorabile; până la aceste vânzări însă, pe baza depozitării cerealelor în silozuri, au fost acordate apreciabile avansuri.

Exprimată în cifre, opera «Cassei de Imprumut pe Gaj» din judeţul Constanţa este următoarea:

Imprumuturi pentru refacerea gospodăriilor şi procurarea inventarelor agricole şi sământă.

Dela 1919 până în anul 1923 în valoare de	Lei	169.364.811
In anul 1924	»	9.385.000
» » 1925	»	14.980.000
» » 1926	»	4.380.000
» » 1927	»	2.870.000
Total . .	Lei	200.979.811

Imprumuturi pentru colonizări:

In anul 1924 în valoare de	Lei	6.000.000
» » 1925	»	1.400.000
Total . . .	»	7.400.000

Vânzări în comun:

Până în anul 1923	kgr.	73.237.205	în valoare de Lei	308.829.974
In anul 1924	»	8.233.107	» » » »	54.110.140
Total	kgr.	81.470.312	Lei	362.940.114

Numărul gospodăriilor ţărăneşti refăcute din împrumuturile acordate de Casa de Gaj din Constanţa, precum şi din beneficiile rezultate din vânzările comune, atinge cifra de 10.000; iar vitele cumpărate, la aproape 20.000 mari şi peste 30.000 mici.

Progresul realizat în domeniul bancar este încă departe de apogeu; el va merge paralel cu progresul vieţii economice dobrogene, care are de parcurs încă îndelungată cale. Marile lucrări de executare a planului general de construcţie a portului, intensificate în ultimii doi ani, prin construirea magaziilor moderne în beton pentru tranzitarea şi antrepozitarea mărfurilor, vor creà o nouă epocă de ascendenţă economică pe care finanţele o aşteaptă spre a-şi demonstrà forţele.

PROGRESELE REALIZATE ÎN DOBROGEA ÎN TIMP DE 50 ANI ÎN INDUSTRIE ŞI COMERŢ

Prin tratatele de pace dela Berlin din 1878 şi dela Bucureşti din 1913, Dobrogea întreagă, adică aşà după cum erà stăpânită în trecut sub domnia lui Mircea cel Bătrân (1395), a revenit la patria-mamă. Prin tratatul de pace dela Berlin din 1878 s'a redat României cele două judeţe: Constanţa şi Tulcea, până acì sub stăpânire turcească; iar la 1913, prin tratatul dela Bucureşti, a revenit la patria-mamă şi judeţele Caliacra şi Durostor.

Suprafaţa de azi a Dobrogei este de 23.262 km. p., având o populaţie totală de 756.047 locuitori. In timp de aproape 50 de ani, populaţia a crescut dela 147.246 locuitori în anul 1880 la 756.047 din anul 1928.

Până în anul 1910 populaţia urmează cursul ei normal de creştere; apoi, în perioada următoare cincinală, la 1915, ea înregistrează o creştere mai mult decât dublă, prin faptul alipirii şi a celorlalte două judeţe: Caliacra şi Durostor, în anul 1913.

O creştere mai mică înregistrăm în perioada dela 1915—20 din cauza răsboiului.

In Dobrogea *agricultura* a făcut progrese simţitoare în acest interval de timp. Cifrele din alăturatul tablou o dovedesc cu prisosinţă. Dela suprafaţa de 241.597 ha., cultivată cu cereale în anul 1885, ajungem la 1.138.598 ha. în anul 1925.

Producţia agricolă a crescut şi ea în raport cu suprafaţa însămânţată. Grâul înregistrează în 1885: 338.456 hl. iar în 1925, cantitatea de 3.298.892 hl. Acelaş progres îl găsim şi la celelalte cereale, excepţie făcând numai inul şi meiul, a căror cultură s'a abandonat în ultimul timp.

Animalele domestice au trecut printr'o perioadă de grea încercare, mai ales în timpul răsboiului, când numărul lor s'a redus simţitor. Cel mai mare număr al animalelor domestice îl avem în anul 1915, imediat după alipirea judeţelor Caliacra şi Durostor. Totuş, în perioada care a urmat după aceà din 1920, înregistrăm oarecare progrese la toate speciile de animale, dar mai ales la specia ovină.

Pescăritul în Dobrogea este o ocupaţie foarte rentabilă, atât pentru pescari cât şi pentru Stat. După veniturile realizate de Stat din pescuit în această provincie, se pot judecà progresele realizate şi în această ramură de activitate economică.

Astfel, în anul 1880 veniturile Statului din pescuit se ridicau la suma de 249.100 lei-aur, iar la 1925 aceste venituri erau de 107.812.654 lei-hârtie, sau 3.375.800 lei-aur.

O bună parte din produsele noastre agricole, petrolifere şi forestiere, sunt exportate prin Dobrogea, în special prin punctul Constanţa, singurul nostru port la mare, care joacă un rol important în vieaţa noastră economică, port instalat şi prevăzut cu mijloacele tehnice cele mai moderne.

Comerțul de export prin Dobrogea a mers crescând încontinuu până în anul 1910, când înregistrează în adevăr cel mai mare trafic de mărfuri, față de primele începuturi din anul 1880, când întregul import și export prin Dobrogea deabià întrecea cantitatea de 55.000 tone, în comparație cu 1.200.000 tone din anul 1910.

In cele două perioade cincinale care urmează anului 1910, se constată o descreștere a traficului mărfurilor prin Dobrogea, din cauza războiului balcanic din 1912—1913, care a avut ca urmare închiderea Dardanelelor și prin urmare sistarea comerțului nostru pe mare și apoi din cauza războiului mondial din 1914—1918, când deasemenea exportul maritim a fost cu desăvârșire suspendat. In perioada următoare, 1920—1925, exportul prin Dobrogea începe să ia cursul normal și în anul 1925 înregistrează din nou o urcare simțitoare.

Dealtminteri, importanța Dobrogei pentru comerțul nostru exterior se poate judecà și din mișcarea portului Constanța, adică din tonajul vaselor intrate și ieșite din acel port. Astfel, în anul 1880 tonajul vapoarelor intrate și ieșite în portul Constanța se ridică la 424.175 tone, iar în anul 1925 acest tonaj erà de 3.411.716 tone.

Un progres și mai simțit îl înregistrează în Dobrogea *mișcarea căilor ferate*, adică transporturile de mare și mică iuțeală a diferitelor mărfuri.

Dacă în anul 1880 cantitatea de mărfuri transportată pe căile ferate dobrogene nu erà decât de 79.000 tone, în anul 1925 ea erà de 1.317.156 tone.

La realipire, Dobrogea erà aproape lipsită de *șosele și drumuri carosabile.* Treptat-treptat, această stare de lucruri s'a ameliorat în fiecare an, în așà fel că azi Dobrogea dispune de o bună rețea de șosele. Ca o comparație, e suficient să arătăm că, în anul 1880, în această parte a țării nu erau decât 139 km. șosele, pe când în anul 1925 lungimea lor crescuse la 2522 km.

Față de toate aceste progrese realizate în Dobrogea timp de 50 de ani, să arătăm acum partea cu care această provincie contribue la veniturile generale ale Statului,

In anul 1880 totalul veniturilor Dobrogei se urcà la suma de 2.772.927 lei-aur față de 966.082.350 lei-hârtie în 1925, sau la circa 32 milioane lei-aur.

In ce privește *proprietatea rurală*, împroprietăririle țăranilor pe moșiile Statului au început încă imediat după alipire, mergând treptat, așà că azi avem împroprietăriți un număr de 109.568 țărani pe o întindere de 809.588 ha., față de 275 împroprietăriți pe 11.588 ha. din anul 1880.

Dar, acest *progres* s'a urmat și pe *teren cultural.*

După numărul elevilor cari au frecuentat școlile primare în Dobrogea, în decursul timpului, putem vedeà în mod comparativ modul cum a progresat cultura în această provincie.

Astfel, în anul 1880 numărul elevilor cari au frecuentat școlile dobrogene erà de 3.100, pe când în anul 1925 el erà de 67.883.

Sistemul metric de măsuri și greutăți, adoptat de România prin legea din 15 Septemvrie 1864, a început a fi pus în aplicare la 28 Februarie 1875, când s'a fixat și regulamentul respectiv, modificându-se totodată parte din dispozițiunile legii din 1864. Comitetul special însărcinat cu propaganda pentru introducerea acestui sistem, precum și pentru punerea în aplicare a legii, depindeà de Ministerul de interne, agricultură și lucrări publice.

Alipirea Dobrogei în 1878 a găsit acest comitet angajat cu rezolvarea numeroaselor probleme relative la înființarea biurourilor de verificare și înzestrarea lor cu etaloane, în tot cuprinsul țării, motiv pentru care extinderea acestui serviciu asupra celor două județe noui: Constanța și Tulcea, a trebuit să fie amânată.

Din această cauză, într'o perioadă de 7 ani dela alipire, s'au utilizat în Dobrogea vechile greutăți și măsuri turcești, deșì în restul țării acestea erau în total scoase din uz.

Abià la 1 Ianuarie 1885 a fost hotărâtă extinderea sistemului metric și în Dobrogea. Cum la aceà epocă nu existà un serviciu de control și de centralizare a operațiunilor efectuate de biurourile de verificare din provincie, nu se poate urmărì îndeaproape mersul evolutiv al introducerii sistemului metric în cele două județe și nici modul de funcționare sau roadele date la început de utilizarea noului sistem.

In anul 1899 s'a înființat pe lângă Institutul Meteorologic, pendinte de Ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, un Serviciu central de măsuri și greutăți, având numai atribuțiuni tehnice, din care cauză întreg Serviciul exterior rămâneà mai departe fără un control direct și o directivă generală.

Conducerea administrativă a întregului Serviciu exterior a fost efectiv atribuită Serviciului central de măsuri și greutăți numai în 12/24 Februarie 1890.

Dela această dată a început adevărata organizare și funcționare a Serviciului de măsuri și greutăți în tot cuprinsul țării, aplicându-se întru totul și în acelaș mod dispozițiunile Sistemului metric, atât în Dobrogea cât și în restul României. Tot deatunci se cunosc și situațiunile anuale ale operațiunilor efectuate și a modului de funcționare a biurourilor de verificare din tot cuprinsul țării.

Extinderea legii sistemului metric în județele Caliacra și Durostor s'a făcut la 4 Aprilie 1914, dată dela care au început efectiv operațiunile de verificarea măsurilor, greutăților și instrumentelor de măsurat și cântărit legale, precum și treptata înlocuire a celor nelegale.

Urmărind cifrele din tabelul centralizator al verificărilor primitive și periodice efectuate în Dobrogea, precum și graficele ce înscriu variațiunile anuale ale acestor verificări, se poate face o idee asupra evoluției sistemului metric, potrivit cu desvoltarea comerțului și industriei în această provincie.

Astfel, din tabel și grafice, se constată că, pe când în anul 1891—1892 s'au efectuat în județele Tulcea și Constanța, în total, circa 35.000 verificări, în anul următor (1892—93) numărul total al verificărilor aproape s'a dublat, atingând cifra de 65.000, comerțul și industria necesitând un îndoit număr de instrumente de măsurat ș cântărit.

Este de remarcat apoi că, după o stagnare completă timp de 2 ani, provocată de răsboiul mondial, numărul verificărilor anuale efectuate în Dobrogea a crescut continuu, atingând dela an la an creșteri foarte mari. Așà, de unde în 1921 numărul total al obiectelor verificate a fost numai de circa 62.000, acest număr atinge în anul următor circa 100.000, crescând în 1925 la 230.000, spre a ajunge în 1927 la 425.000. Această continuă și rapidă creștere a numărului de verificări efectuate, fiind în raport cu desvoltarea comerțului local, demonstrează evident avântul deosebit luat în ultimii ani, precum și starea înfloritoare la care a ajuns actualmente comerțul dobrogean.

In 1906 *industria dobrogeană* erà foarte puţin desvoltată. Nu existau decât câteva mori şi câteva întreprinderi în legătură cu petrolul, care se exportà prin Constanţa. Mai erà şi o fabrică de ciment în Cernavoda.

Iată numărul fabricilor din Dobrogea:

	Fabrici încurajate [1])	Fabrici neîncurajate	Fabrici de stat (uzine etc.)	Total
Jud. Tulcea	1	3	1	5
» Constanţa	6	3	5	14
Total	7	6	6	19

Iată lista principalelor fabrici din acest tablou:

1. Societatea anonimă română, fabrica de ciment, înfiinţată în 1900 la Cernavoda, jud. Constanţa.
2. Fabrica de ciment Ernest Manuel (1902) din Murfatlar, jud. Constanţa.
3. Steaua Română (1897), fabrică de articole de tinichea şi ambalaje, Constanţa.
4. Solomon Israel & Co., fabrică de bidoane şi ambalaje (1906), Constanţa.
5. Atelierul C. F. R. (1860) Constanţa.
6. Moara V. P. Mureli (1880), Constanţa.
7. Moara Fr. Sarchis şi Ovanes Agopcian (1897) din comuna Sibioara (Cicârâcci) jud. Constanţa.
8. Fabrica de bere Jul. Grüber, Constanţa.
9. Hagianoff, Câmpeanu, rafinerie de petrol (1901), Constanţa
10. Aquila Franco-Română, rafinerie de petrol (1904), Constanţa.
11. Tache Manicatide, fabrică de lacuri şi colori (1900) din comuna Defcea, jud. Constanţa.
12. Uzina electrică din Constanţa, etc.

Cum vedem, numărul fabricilor erà la început foarte redus. Lipseau fabrici textile, metalurgice, ceramice, de lucratul lemnului şi din alte grupe industriale importante.

In 1928 industria Dobrogeană cuprinde 64 de fabrici. Din aceste întreprinderi, 23 sunt situate în Constanţa, iar celelalte sunt repartizate în majoritate la Tulcea, Bazargic şi Cernavoda.

Aceste fabrici au învestit un capital de 17.553.000 lei-aur, având o forţă motrice de 8.498 HP. şi utilizând pentru crearea de valori noui 2162 lucrători.

Intreprinderile ce alcătuesc industria dobrogeană, aparţin tuturor ramurilor de industrie, după cum urmează:

Industria mecano-metalurgică e reprezentată prin 15 fabrici. Dintre aceste 5, alcătuind subgrupa ambalajelor metalice, sunt societăţi anonime, cu un capital social de 1.428.000.000 lei şi au ca produs final tot felul de ambalaje metalice ca: bidoane, găleţi, etc. cu o capacitate de producere anuală de ca. 10.000.000 bucăţi.

Există deasemenea o fabrică de şuruburi «Japy Vieillard» din Cernavoda, care produce anual 300 de vagoane şuruburi.

[1]) Prin fabrici încurajate se înţeleg fabricile care beneficiază de avantajele acordată prin legea specială de încurajarea industriei naţionale.

Restul de întreprinderi sunt ateliere mecanice, printre care se poate menţionà «Wolff» din Constanţa, cu o capacitate de producere de 4300 tone rezervoare anual.

Industria chimică este cu succes reprezentată printr'una din principalele rafinării din ţară, «Columbia» din Cernavoda, care produce 10.000 vagoane anual de diferite derivate ale petrolului.

Pentru celelalte produse chimice nu există întreprinderi în Dobrogea.

Industria lemnului este slab reprezentată prin două fabrici de cherestea de mică importanţă; ar puteà fi menţionat atelierul de tâmplărie Stanciu Bujoi din Constanţa, care produce mobilă în valoare de 4.000.000 lei.

Industria alimentară cuprinde 12 mori sistematice din cele mai mari din ţară, având o capacitate totală de producere de circa 140.000 tone anual. Această industrie cuprinde la Constanţa două fabrici pentru curăţatul cerealelor şi orezului: una «P. O. Vasalopol», cu o producţie anuală de 4.800 vagoane cereale, iar cealaltă aparţinând unei societăţi anonime «Rangoon», cu o capacitate de producere de 240 tone orez, anual.

Celelalte grupe ale industriei alimentare sunt slab reprezentate prin fabrici de minimă importanţă: Fraţii Grüber: Fabrica de bere; Compania dobrogeană din Medgidia; Fabrica de uleiuri vegetale; Industria alimentară dobrogeană din Anadolchioi; Fabrica de mezeluri; Societatea minerală de ape gazoase. Se menţionează fabrica «Bela Gusta» din Constanţa, care produce rahat şi halva, circa 340 tone anual.

Industria textilă cuprinde trei fabrici de postav, dintre care cea mai de seamă este «Sf. Gheorghe» din Bazargic, cu o capacitate de producere de 60 tone anual. Există deasemenea o ţesătorie de bumbac «Societatea cooperativă Sănătatea» din Constanţa, care produce 120 tone ţesături de bumbac.

Industria covoarelor are o întreprindere de seamă «Cosmeto A. D.» în Tulcea. Se găseşte deasemenea o fabrică de frânghierie «E. Vladimirov», care produce frânghii şi sfoară circa 120 tone anual.

Industria tăbăcăriei e reprezentată prin 4 întreprinderi, dintre care «Talpa» din Tulcea şi «Tăbăcăria Românească» din Constanţa, au o capacitate de producere fiecare de peste 550 tone anual.

Aceste două tăbăcării fac parte din întreprinderile mari în acest gen din întreaga ţară.

Industria zidăriei şi ceramicei numără 6 fabrici: «Europa Orientală» produce ciment cu o capacitate de circa 6.000 vagoane anual. Această fabrică este clasificată a doua după capacitatea de producere din întreaga ţară, — cea mai mare fiind «Turda», cu o producere de 8.000 vagoane anual.

«S. Turtucaia» este deasemenea dintre întreprinderile cele mai mari pentru producerea materialelor de zidărie. Capacitatea de prelucrare e de 2520 vagoane anual. Restul fabricilor sunt de mică importanţă.

Industria tipografiei şi cartonajelor cuprinde două fabrici, dintre care cea mai importantă este tipografia «Dobrogea Jună»».

Din cele de mai sus se vede că industria dobrogeană contribue cu un aport apreciabil la mai toate ramurile de industrii ale României.

V

CULTELE ÎN DOBROGEA

DE

G. ILIONIU

Subdirector general în Ministerul Cultelor şi Artelor

I. CULTUL ORTODOX

Geto-Dacii stăpâneau ţinuturi mai întinse decât cele care alcătuesc astăzi teritoriul Statului nostru.

După anul 106 dela Christos, când cerbicia viteazului popor dac a trebuit să cedeze organizaţiei, luptei sistematice şi mai ales numărului copleşitor al oastei Romanilor, aceştia de 'ndată îşi puseră în aplicare opera de romanizare prin colonizare. Bogatul pământ al Daciei a atras mulţi colonişti. Negreşit, s'a dat preferinţă legionarilor romani şi familiilor acelora care-şi vărsaseră sângele pe pământul Daciei în războaiele întreprinse pentru cucerirea acestei provincii.

Intâmplându-se încă la aceà vreme, ca pe întinsul imperiului roman să se producă în masse largi marea revoluţie în domeniul conştiinţei religioase, creştinarea, întrucât temniţele, circurile şi mijloacele de tortură nu mai erau îndestulătoare, legiuni întregi de fanatici creştini au fost svârlite în Dacia.

Pe de o parte bogăţia solului, pe de alta noua concepţie de vieaţă creştină au făcut din provincia dela Carpaţi, Dunăre şi Mare, — Dacia felix.

Perspectiva unei vieţi mai uşoare în provincia aceasta, care înfloreà an cu an, a atras ochii lacomi ai popoarelor barbare din răsărit. Astfel, Sarmaţii, mai apoi Goţii şi Roxolanii puseră pe gânduri pe stăpânitorii nouei provincii. In faţa puhoiului barbar mereu crescând şi a nesfârşitelor atacuri s'a ridicat împotrivă-le un uriaş dig de apărare dealungul şi la nordul Dunării; iar o parte din oştire, anume legiunea a V-a macedonică, a fost strămutată în Sciţia-mică (Dobrogea de azi) şi a fost aşezată în Troesmis (Igliţa). Mai apoi, la anul 274, împăratul Aurelian retrase cu totul trupele dincolo de Dunăre. Populaţiunea nevoiaşă însă, odraslă a mugurelui roman altoit pe trunchiul daco-get, a rămas din acest ceas în voia valurilor vrăjmaşe, a tuturor atacurilor năvălitorilor.

Astfel, Hunii, Gepizii, Avarii, Slavii, Ungurii, Pecenegii, Cumanii, Bulgarii, Tătarii şi Turcii îşi croiră, rând pe rând, cale largă peste trupul tinerei provincii văduvită de autoritatea civilă şi militară.

A jefuì şi a nimicì orice umbră de vieaţă e menirea tuturor acestor vânturălume. Impotriva tuturor numai natura rămâne de acì înainte singura ocrotitoare. La adăpostul munţilor înalţi, al văilor adânci, al codrilor şi al stufurilor din şesuri,

din urmele lăsate de atâtea neamuri şi atâtea suferinţe, se plămădeşte poporul românesc. Inchegări de vieaţă socială se observă numai în preajma elementelor ocrotitoare ale Firii. Astfel, şesul Dunării, spre vărsarea ei, şi masivele dealuri ale Dobrogei, colţul de pământ apărat pe trei laturi de Dunăre şi de Marea cea mare, tocmai dinspre părţile de răsărit şi miazănoapte, de unde se revărsau valurile barbare, devine din primul ceas propriu desvoltării — mai întâiu în umbră — a elementului românesc creştin.

E drept că unii dintre barbari, graţie firii blânde a poporului românesc şi cre-

Fig. 169. Vechea biserică românească din Niculiţel, aflată, după tradiţia poporului, în pădure îngropată în pământ. *«Fotoglob-Constanţa».*

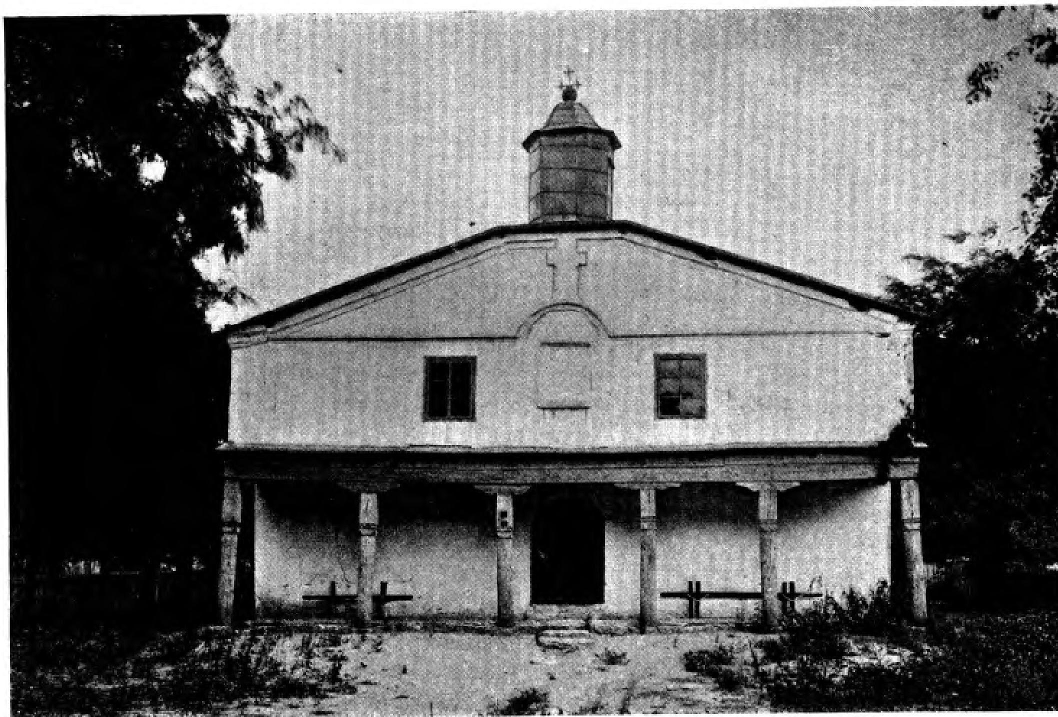
dinţei lui creştine, se îmblânzesc şi se aşează alături cu el, negreşit răpindu-i din drepturile sale.

Am spus că creştinismul a fost adus odată cu coloniştii romani veniţi, fie de bună voie, fie dintre cei persecutaţi şi trimişi ca pedeapsă ori refugiaţi spre a scăpà de persecuţiile romane. E dovedit că încă din veacul al II-lea regiunea fostă Dacia devine eminamente creştină. Dealtfel încă de pe timpul lui Traian se prevedeà triumful creştinismului asupra întregii împărăţii romane. E elocinte în această privinţă una din «Epistolae selectae» ale lui C. Plinius Consul, guvernatorul Bitiniei, către împăratul Traian, precum şi răspunsul acestuia:

«Eu am datorie, Doamne, de a recurge la înţelepciunea Voastră, în toate cazurile de îndoeli ce am.

«In cercetările creştinilor, nu ştiu ce trebuie să întreb şi nici pe cine să pedepsesc. Nu ştiu dacă trebuie să am aceeaşi măsură de pedeapsă pentru copii, pentru tineri şi bătrâni, dacă merită iertare căinţa şi dacă cineva se face vinovat pentrucă poartă numele de creştin.

«Pre cei ce mi-au mărturisit de două şi de trei ori că sunt creştini şi au persistat în această mărturisire, am poruncit să-i omoare. Dintre cetăţenii romani, pe cari i-am găsit vinovaţi de această manie religioasă, am dispus să fie trimişi la Roma.

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 170. Vechea biserică românească din Oltina.

«Dar acuzaţiunile se înmulţesc pe fiecare zi; şi am primit scrisori anonime în care foarte mulţi sunt acuzaţi a fi creştini. Pre cei cari au negat formal, au adus sacrificii zeilor şi s'au închinat imaginei Voastre, i-am liberat.

«In aceleaşi anonime sunt numele unor persoane care au fost cândva creştini; dar de douăzeci de ani şi mai bine nu mai sunt creştini.

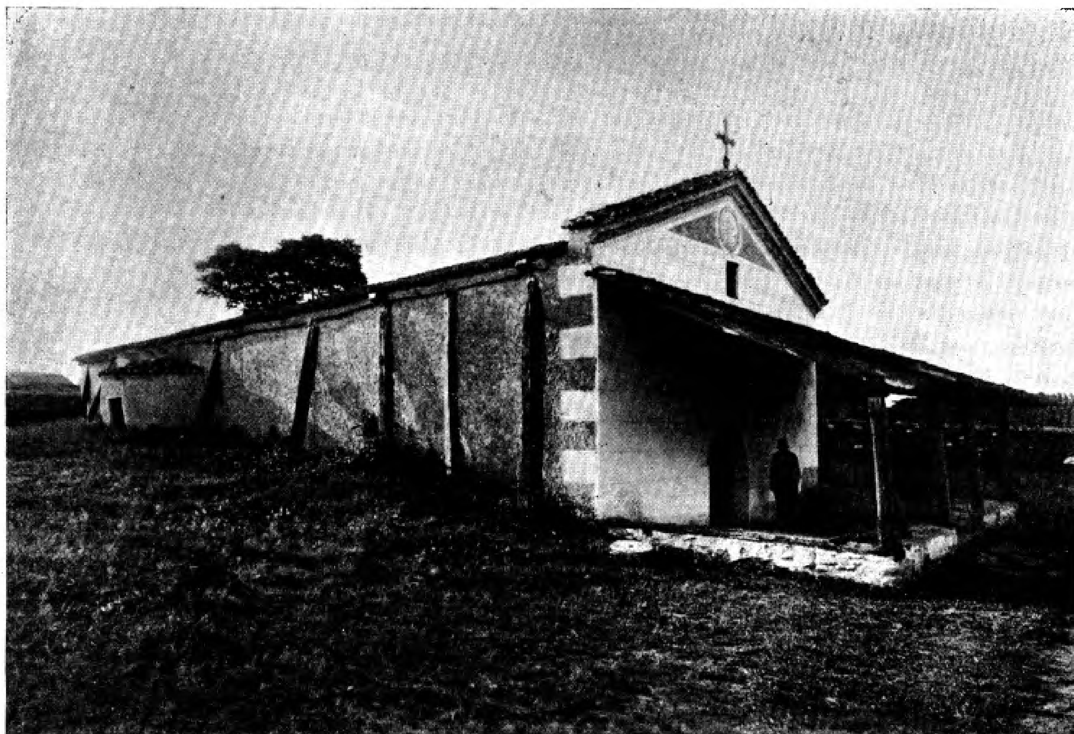
«Singura vină a creştinilor e că se adună înainte de a se luminà de ziuă, spre a cântà în mod alternativ imne în onoarea lui Christos, ca unui Dumnezeu. In slujbele lor religioase nu săvârşesc fapte culpabile, nici furturi sau adulter, nu-şi calcă cuvântul niciodată şi nu ascund ceeace li s'a încredinţat.

«Despre toate acestea m'am încredinţat chiar dela două femei sclave, care au servit în acele adunări; şi n'am descoperit altceva decât existenţa unor superstiţii de necrezut.

«Deaceea am lăsat lucrul până Vă voiu consultà; şi cred că acest fapt Vă va interesà, având în vedere marele număr de fiinţe ce se numesc creştini, de toate vârstele, de amândouă sexele şi de toate stările sociale.

«Această credinţă a lor a cuprins nu numai oraşele, dar şi satele şi câmpiile, şi este foarte puţin sigur că ei vor mai umpleà vreodată templele noastre, ce au rămas goale şi că vor mai aduce sacrificii zeilor, sacrificii ce de mult timp au fost părăsite».

Iată şi răspunsul împăratului Traian:

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 171. Biserica veche din Beidaud (jud. Constanţa).

«Tu ştii, scumpul meu Pliniu, ce purtare trebuie să ai faţă de cei ce sunt acuzaţi ca creştini, căci nu se poate hotărî aceeaş regulă care să fie aplicată egal în cazuri atât de diferite.

«Nu trebuie să faci nici o cercetare în contra creştinilor; dar dacă ei sunt denunţaţi formal şi se dovedeşte că sunt creştini, trebuie să-i pedepseşti.

«Acei cari mărturisesc că nu sunt creştini şi probează aceasta, aducând sacrificii zeilor noştri, chiar de ar fi bănuiţi, să-i ierţi.

«Scrisorile anonime să nu le ţii în seamă, oricare ar fi acuzaţiunile ce cuprind; căci ar fi un exemplu rău şi cu totul nedemn pentru secolul nostru».

Deasemenea Tertulian, scriitor care a trăit între anii 160—240, arată: «In care altul au crezut popoarele, dacă nu în Christos. Mezii, Parţii, Elamiţii, cei ce locuesc

în Mesopotamia, Armenia, Frigia, Capadocia, cei ce locuesc în Pont, Asia, Pamfilia, Egipt și în regiunile Africei, Romanii, Iudeii, Maurii cei din Spania și Galia și cei ce locuesc în țara Sarmaților, a Dacilor, Germanilor și Scyților, și multe alte popoare știute și neștiute, la toate a străbătut numele lui Christos, care acum a venit și domnește».

Spre a se vedeà cât de puternic erà curentul pentru noua credință în această regiune, este vieața atâtor ostași ai Mântuitorului lumii petrecută chiar acì. Mulți martiri și sfinți au trăit chiar pe pământul dintre Dunăre și Mare. Unii originari din această parte de loc au suferit martiriu între ai lor. Vieața petrecută în mijlocul populației noui, care se formà, erà un îndemn la încreștinare: așà bunăoară *Apostolul Andrei*, fratele lui Petru, care a predicat în Sciția, în țările dunărene și în părțile dela Marea Neagră.

Despre apostolatul acestuia în deșertul Sciției (Dobrogea) ne asigură o seamă de scriitori bisericești. Astfel, dintre cei mai îndepărtați: Eusebiu al Cesareei și mai ales Nichifor Calist, care în «Istoria bisericească» (1340) zice că («Apostolul Andrei) a predicat în Capadocia, Galatia și Bitinia; s'a dus în deșertul Sciților, de o parte și de alta a Pontului Euxin și în părțile lui (Pontului) spre nord și spre apus; a înființat biserica din Bizanț, unde a pus pe Stahie ca episcop; apoi a venit prin Tracia și Macedonia, Tesalia și Achaia».

Scriitori mai noui bisericești ca:

Dosotei, cel prea mult cuvios și prea fericitul Mitropolit al Moldovei, în «Proloage (la luna Noembrie în 30 zile) zice că «apostolului Andrei i-a venit (prin sorți) Bitinia și Marea Neagră și părțile Propontului și Halcedonul și Vizantea, unde-i acum Țarigradul, Tracia și Macedonia și sosind la Dunăre, ce-i zic Dobrogea, și altele ce sunt pe lângă Dunăre, Tesalia, și acestea toate le-a umblat».

Apoi Dionisie Fotino (1814), renumitul dascăl dela Iași, în a sa «Istoria Daciei» lămurește că «cea dintâi predică a apostolului Andrei a fost în Rusia meridională, care după numirea celor vechi este Sciția, apoi în Dacia, în Moesia».

Am insistat asupra documentelor despre apostolatul lui Andrei în țara noastră, stăruind mai ales în Dobrogea, spre a învederà, că unul dintre cei cari au văzut, au auzit și au pipăit pe Mântuitorul lumii, la origina noastră, ne-a mărturisit și ne-a împărtășit credința în el.

Pe atunci în Dacia erau regi Cutusone și mai apoi Dura. Cei dintâi dintre Daci cari au trecut la creștinism, în urma predicilor Apostolului Andrei în stânga Dunării, sunt *Innus*, *Rimmus* și *Pinnus*, cari l-au însoțit apoi în călătoriile de propaganda creștinismului la poporul dintre Dunăre și Mare.

Martirul *Eustație Plachida*, scit din Sciția, a fost martirizat între anii 117—138 odată cu soția sa Teopista și cu fiii Agapie și Teopist.

Sf. Mercurie, pe care biserica noastră îl prăsnuește în ziua de 25 Noembrie, a suferit martiriu pe timpul împăratului roman Deciu (251). Erà fiul unui scit romanizat.

Macrobiu și *Gordian*, cari ocupaseră înalte dregătorii la Curtea împărătească, din cauza credinței lor creștine au fost exilați în Sciția. Istoria spune că, ajungând la Tomis, «au găsit pe alți frați de credință și suferință: Lucian, Heli, Zotic și Valerian».

Despre *Sf. Gautia* se spune că erà soră cu tribunul cetăţii Durostorului. După moartea acestuia, rămasă fără ocrotire, a fugit la Dafne, Constanţiola (Olteniţa de azi), unde împreună cu fiica sa Doclida au fost martore la arderea de vii a 26 martiri în chiar biserica de acolo din porunca lui Iugurix, regele Goţilor. Au luat apoi rămăşiţele acestor mucenici şi le-au dus de le-au îngropat în Durostorum.

Apoi *Nichita Romanul*, *Sfântul Sava* (Gotul) şi *Sfântul Sava Stratilat.* Acesta din urmă a suferit martiriu din pricină că s'a împotrivit a însoţì oştile, când împă-

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 172. Biserica veche din Duingi (jud. Constanţa).

ratul Aurelian le-a retras peste Dunăre. A preferat moartea pentru locul unde se născuse şi trăise.

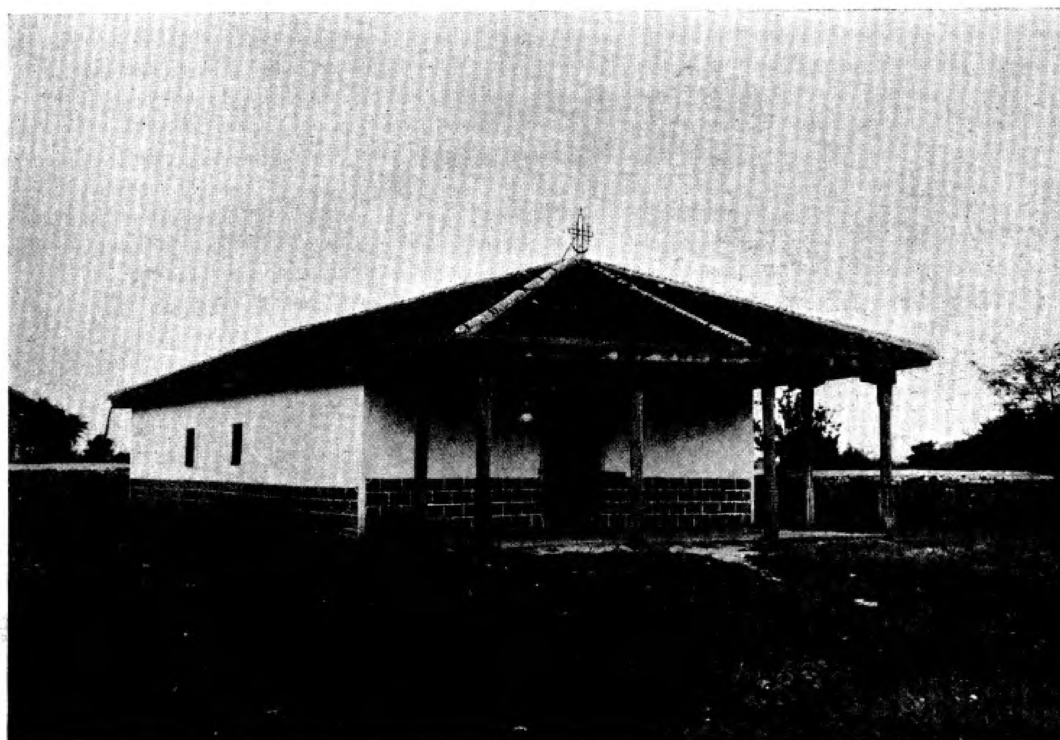
Descoperirile arheologice făcute de răposatul prof. Gr. Tocilescu încă ilustrează vechimea creştinismului în Dobrogea.

In urma săpăturilor făcute între Cernavoda şi Cochirleni s'a dat de ruinele fostei cetăţi Axiopolis. S'a găsit cu acel prilej o cruce cu inscripţie creştină în interiorul unei capele; într'alta s'au găsit coloane şi plăci de marmură.

Apoi lângă Constanţa s'a dat peste candele şi talere cu semnul crucii. S'au desgropat schelete omeneşti cu capul spre apus şi cu mâinile încrucişate, ceeace denotă creştinătatea celor răposaţi.

La Adam-Clisi, unde se văd urmele cetăţii Tropaeum, întemeiată la anul 316 de împăratul Constantin cel Mare pe ruinele vechei localităţi «Municipium Tropaei Traiani», s'a dat de urmele a două basilici cu abside în forma crucii şi aşezate spre răsărit; lângă ele erà o criptă cu 12 trepte. In partea de sus a colinei erà aşezată «basilica cimiterialis».

Graiul poporului nostru păstrează cuvintele de bază ale credinţei creştine dela strămoşii noştri Romani. Aşà bunăoară: Dumnezeu dela Dominus deus, creştin dela chrestianus, cruce din crux, Duminecă dela (dies) dominica, etc.

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 173. Biserica veche din Hamamgia.

Aceasta dovedeşte aplicarea de îndată a creştinismului la poporul nou care se înfiripà.

Aşezarea creştinismului în ţările dunărene, în cadrul slabei şi timidei înjghebări sociale din acea vreme, necesità fireasca lui organizare. Astfel istoria arată că la sinodul din Sardica (Sofia), ţinut la anul 343, au fost faţă şi episcopiidin Dacia Traiană şi cealaltă Dacie, Aureliană. La I-iul sinod ecumenic dela Niceea a luat parte şi Teofil episcopul Goţilor; la cel de al doilea sinod ecumenic dela Constantinopol, la anul 381, a luat parte şi episcopul dela Constanţiola (Olteniţa de azi); la cel de al treilea, ţinut, la Efes, în 431, a fost şi episcopul Timotei al Sciţiei, din Tomis; iar la al IV-lea,

ţinut în Calcedon la 451, se aflà şi Alexandru, prea piosul episcop al cetăţilor Tomelor din eparhia Sciţiei, şi Teotim, episcopul Sciţiei.

Cert este că, în baza edictului de toleranţă al Impăratului Constantin cel Mare, la începutul veacului IV, creştinismul fù instituit ca religiune liberă şi dominantă şi astfel începù a se organizà pretutindeni.

Scriitorii bisericeşti ca: Filostorg, Ciril al Ierusalimului, Sf. Epifaniu, Sf. Ioan Chrisostom şi Augustin vorbesc despre existenţa, între anii 290—530, a *episcopiei Tomisului*, care aproape dintru început a purtat rang de mitropolie. Pe timpul lui Constantin

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 174. Biserica veche din Istria (Caranasuf)

cel Mare erà bine organizată. Afară de Dobrogea cuprindeà: sudul Basarabiei de azi, Moldova de jos şi ţinuturile unde mai târziu a fost întemeiată episcopia Proilavei (Brăila de azi).

A fost condusă de chiriarhi destoinici, cu multă vază atât în ţară cât şi afară. Astfel:

Evangelicus, care a păstorit pe vremea împăratului Deocleţian;

Philus, contimporan cu Licinius şi care a suferit martiriu pentru statornicia în credinţa sa;

Bretanion, care s'a opus cu îndârjire arianismului împăratului Valens;

Gherontie, monah virtuos, care cu prilejul sinodului a III-lea ecumenic semnează: «Gherontius Tomensis»;

Teotim I, cel prea înțelept, filosoful care la sinodul din Constantinopol (402) a susținut punctul de vedere al Sf. Ioan Chrisostom asupra scrierilor lui Origen;

Timotei care, participând la sinodul al III-lea ecumenic din Efes, semnează: «Timotei Episcopul Scyților»;

Ioan, care a luat parte la sinodul din Constantinopol (448), ținut pentru a se pronunțà asupra greșitei învățături a lui Euthie;

Alexandru, cel care a participat la condamnarea episcopului Dioscor al Alexandriei, cu prilejul sinodului al IV-lea ecumenic (451);

Teotim al II-lea, care în corespondența cu împăratul Leon I se întitulà: «Theotimus, humilis Scythiae regionis episcopus»;

Paternus, care subscrie actele sinodului ținut la anul 520: «Paternus din mila lui Dumnezeu episcop al provinciei Scyția».

Ultimul episcop al primei epoci de existență a mitropoliei Tomisului este Valentinian, despre care istoria spune că erà în deaproape corespondență cu Papa Virgiliu.

Năvălirile barbare înnăbușesc desvoltarea mai departe a acestei eparhii cu începuturi atât de frumoase și cu origină apostolică.

Aproape 14 veacuri au trecut până când împrejurări favorabile, la lumina unui alt soare mai prielnic neamului românesc, în zilele Regelui Ferdinand I, la anul 1923, se reînființează Episcopia Tomisului.

O altă episcopie însemnată în colțul acesta de pământ adăpostit de Mare și Dunăre, mai norocoasă în ce privește durata existenții ei, este cea a *Durostorului* (Deristra, Silistra de azi).

Orașul Durostor sau Durostorum erà așezat pe marginea râului Istros și avea în apropiere cele două puternice cetăți: Axiopolis și Sucidava. Acì erau concentrate toate autoritățile administrative și militare. Alături de acestea erà și cea bisericească, reprezentată prin «Metropolita Durostorum», mai apoi «M. Dristrae», care, cu vremea, și-a întins jurisdicțiunea asupra întregii regiuni a Dobrogei.

Printre chiriarhii mai de seamă se numără:

Sf. Dasius, care a îndurat martiriu din porunca împăratului Deoclețian;

Iacobus, care a participat la sinodul al III-lea din Efes (431);

Monofilos, contimporan cu Teotim al II-lea al Tomisului;

Din pricina năvălirii Avarilor și a Bulgarilor, continuitatea administrației bisericești în Durostor a fost întreruptă pentru aproape șase veacuri. De abià către anul 1147, după așezarea și creștinarea Bulgarilor, istoria arată că, cu prilejul sinodului dela Constantinopol, a luat parte și Leon, episcopul Durostorului;

La sinodul dela Florența (1340) a participat «Callistus Metropolita Dristrae»;

Parthenius (1564); cel prea cuvios;

Antonius, care la sinodul din Constantinopol (1638) s'a împotrivit cu îndârjire calvinismului lui Ciril Lucaris;

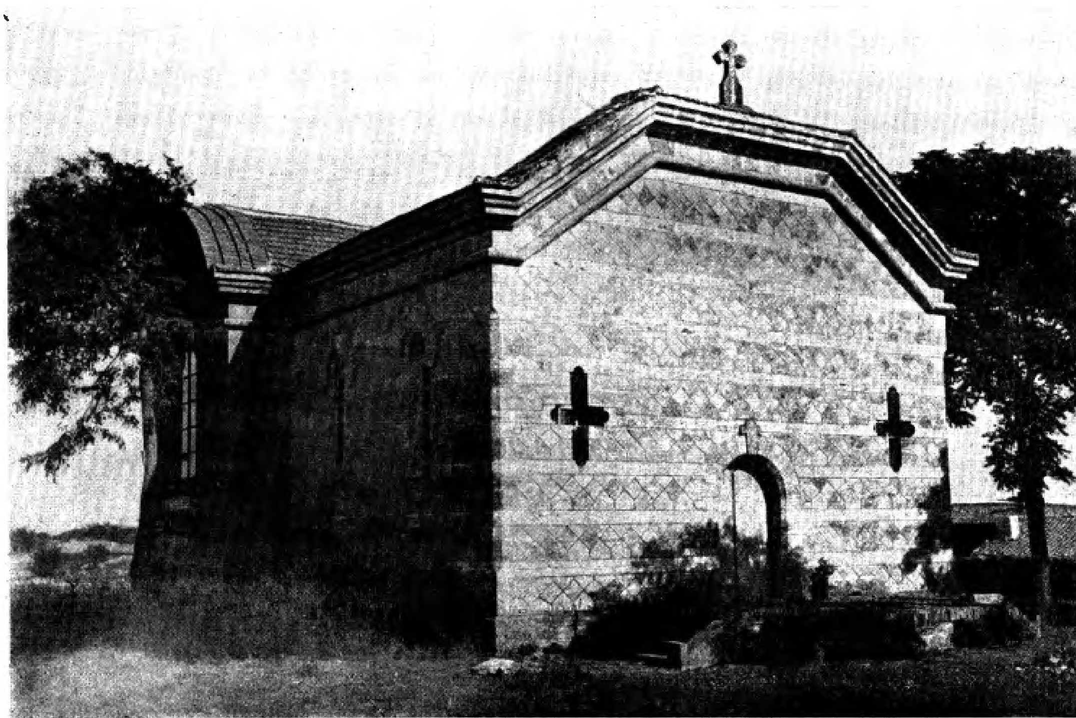
Macarius (1672), care subscrie: «Macarius Dristori vel Dristrae»;

Athanasie, care a trăit pe timpul lui Antim Ivireanu;

Hirotheus, care la anul 1719, făcând o călătorie la București, a murit și a fost îngropat acolo;

Serafimus (1720), cărturar de seamă la acea vreme.

După îndelungate discuţiuni s'a stabilit că, în decursul veacurilor al XIII şi XIV, a înflorit o mitropolie creştină cu reşedinţa la Arrubium, devenit mai târziu *Vicina*, Bitzina sau Vitzina, Mecin, Măcinul de azi. Următorul fapt istoric, povestit de Ana Comnena, învederează poziţia geografică a acestei localităţi: La anul 1083 armata bizantină a fost trimisă contra unui popor sarmatic (Pecenegii sau Cumanii), ce năvălea în Sciţia; la consfătuirea ţinută de căpeteniile acestei armate şi ale cetăţilor de pe lângă Dunăre — în privinţa luptei ce trebuià să se deà contra năvălitorilor —

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 175. Biserica Găgăuţilor din Ghiaur-Suiuciuc (jud. Caliacra)

a luat parte şi Hale dela Bitzina cu Tatu dela Durostor, şi că apoi, în timpul luptei, armata imperială a înaintat la nordul Dobrogei şi s'a oprit la Bitzina, pe fluviul cu acelaş nume. Geograful genovez Pietro Visconti în atlasul său din anul 1318 notează sub numele «flumen Vicina» Dunărea de azi, precum şi localitatea «Vecin» de lângă acest «flumen Vicina» (Măcinul).

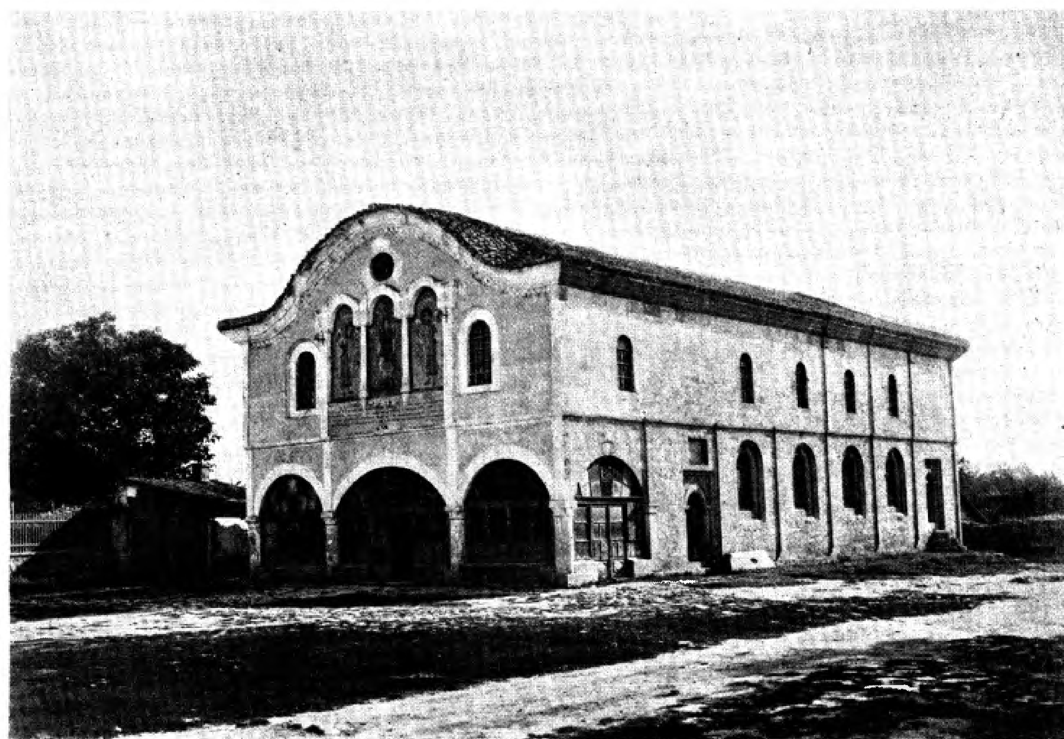
La anul 1359 în luna Mai, domnitorul muntean Alexandru Basarab a mijlocit pe lângă patriarhul Callist, de care atârnà mitropolia de Vicina, ca apropiatul, vecinul său, mitropolitul Chir Iacint Critopol, să fie mutat la Curtea de Argeş.

In urma descoperirilor asupra «Municipium *Tropaei Trajani*» (Adamclisi de azi) se deduce că şi acì a fost o organizaţie superioară bisericească. Dealtfel

actele celui de al șaptelea Synod ecumenic sunt subscrise și de «Theodorus Tropaeorum».

La *Axiopolis*, cetate ce se ridicà pe malul Dunării în apropiere de gura râului Axios — între Cernavoda și satul Cochirleni de azi — de asemenea există o episcopie. Episcopul acestei eparhii, Cyrilus, cu bunii creștini Quindius și Zenonis au fost martirizați acì.

Așezarea și creștinarea Bulgarilor pe de o parte, pe de alta ulterior toleranța

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 176. Biserica Sf. Gheorghe din Bazargic, zidită la 1864.

religioasă a Turcilor, a îngăduit relativa desvoltare a organizației Bisericii române din Dobrogea.

Când la mijlocul evului mediu creștinismul s'a divizat în catolic și ortodox, catolicismul n'a putut cu nimic influență asupra poporului român, apărat de puternica tradiție a credinței sale.

Această scurtă privire retrospectivă asupra începutului organizației creștinismului în Dobrogea ne învederează, pe de o parte, persistența elementului primitiv scito-daco-roman, plămada neamului românesc de azi în țara dintre Dunăre și Mare,

pe de alta ne arată temeinicia creștinsimului dela origina lui prin organizarea de multe episcopate. Norii abătuți prea des și încă o îndelungată vreme asupra existenței neamului nostru din această parte de pământ constituie umbre, care, grație Dumnezeului ocrotitor, a răbdărei și a stăruinței specifice acestui neam, au trecut, și fireștii stăpânitori, hărăziți dintr'un început, își continuă existența.

Deci, încă înainte de întemeierea politică a principatelor române existà în Dobrogea o organizare cu așezăminte bisericești. Urmașii întemeietorilor principatelor române, în scopul de a unificà vieața națională a tuturor celor de un sânge și o limbă,

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 177. Biserica Sf. Petru și Pavel din Silistra

au căutat să unească laolaltă cu sabia împotriva cotropitorilor barbari timidele alcătuiri sociale din acea vreme.

Astfel istoria arată că, pe la sfârșitul veacului al XIV-lea, Dan, domnul Țării Românești (1385—1386), fiul lui Radu al II-lea, în răsboaiele sale cu Sișman, țarul Bulgarilor, a recucerit mai multe regiuni de pe malul drept al Dunării, între care și cetatea Silistrei; acest domn, murind în luptele de recuceriri pentru pământ dobrogean, a fost urmat la tron de fratele său, Mircea cel Mare.

Pe timpul acestuia, Țara Românească se întindeà peste munți și peste Dunăre până la Marea Neagră. Marele voevod se intitulà: «Stăpânitor și Domn a toată țara Ungro-Vlahiei și peste munți, încă și peste țările tătărești și Almașului și Făgărașului Herțog și Stăpânitor, Banatului dela Severin Duce și de amândouă părțile și peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Durostorului Stăpânitor».

Documentul despre titulatura aceasta a Voevodului Mircea este indiscutabil. Indiscutabil este azi și dreptul de stăpânire a Țării românești asupra regiunii dintre Dunăre și Mare cu ținuturile cetății Durostorului.

Ceva mai mult, până aproape de timpurile noastre, cu toată vitregia împrejurărilor istorice, domnitorii munteni au purtat de grije fraților lor de peste Dunăre. Prin mijlocirea mitropolitului Dârstei (Durostorului), unul după altul domnii munteni i-au ajutat cu ce și cum au putut; ba încă au lăsat urmașilor zapise, creind tradiție pentru aceasta.

Spre a ilustrà acest adevăr și spre a se vedeà atmosfera de bună religiositate a Românilor de dincoace și de dincolo de Dunăre, vom reproduce două hrisoave ale domnitorului Constantin Moruzi, ca și epistola mitropolitului Dârstei dela acea vreme:

a) «Lucrările acelea ce, prin iubirea de Dumnezeu, cu plăcere și cu cuviință se fac și se săvârșesc de către blagocestivii și iubitorii de Hristos Domni, cari dela Dumnezeu sunt aleși, măcar că se pot cunoaște de toată obștimea și prin alte mijloace de fapte bune, iar mai ales și vrednică de laudă este evlavia și cucernicia Domniilor Sale către sfintele și Dumnezeeștile locașuri, deapururea se slăvește numele marelui și Atotputernicului Dumnezeu. Ci dar și Domnia Mea cu acest gând, fiind cucernic către sfintele lui Dumnezeu locașuri și monastiri, socotit-am și Domnia-mea pentru sfânta și dumnezeiasca mitropolie din cetatea Dârstorului, de peste Dunăre, la care se cinstește și se prăznuește hramul tăerii cinstitului cap al sfântului și slăvitului prooroc înainte mergătorului și botezătorului Ioan, care sfântă mitropolie a avut dela domnia lor, frații noștri domni ce au fost înaintea noastră, privilegiuri, care le-am văzut Domnia Mea, de a-i se da pe tot anul, dela ocna Slănic, sare câte 500 bolovani, mari, aleși, care sare, orânduitul sfintei mitropolii să fie volnic la vreme, fără nici o zăticnire, a o ridicà dela ocnă, și au să o vândă, au să o ducă unde vor vreà și nici vameșii, nici cămărașii să nu-i supere de nimic. Deci învrednicindu-ne Dumnezeu și pe noi cu domnia țării aceștia, după evlavia ce avem către sfintele și dumnezeeștile locașuri și după rugăciunea ce ne-a dat sfinția sa părintele mitropolit Dârstoreanu Khir... am binevoit domnia mea și nu numai am întărit mila ce am avut de mai înainte, ci încă am mai adaos și alți bolovani, una sută cincizeci, ca să aibă a luà pe tot anul, câte șase sute cincizeci bolovani sare, mari,aleși, cari să-i ducă unde va vreà, fără de supărare de către vameși sau cămărași, pentru care am dat sfintei numitei mitropolii acest domnescu nostru chrisov, întărit cu însăș credința domniei mele Io Alexandru Constantin Moruzi Voevod și cu a prea iubiților domniei mele fii, Nicolae Voevod, Dumitrașcu Voevod, Constantin Voevod, martori puind pe toți cinstiții boeri cei mari ai divanului domniei mele: Nicolae Brâncoveanul vel vistiernic, Dumitrașcu Racoviță vel ban, Ienache Văcărescu vel spătar, Enache Moruzi vel vornic de țara de sus, Manolache Brâncoveanu vel vornic de țara de jos, Manolache Crețulescu vel vornic, Nicolae Filipescu vel vornic, Costache Ghica vel logofăt de țara de sus, Scarlat Ghica vel logofăt de țara de jos, Nicolae Hangherliu vel hatman, Dumitrache Manul vel postelnic, Isac Ralet vel clucer, Dumitrache Scyna vel comis, Nicolae Racoviță vel paharnic, Iordache Palada vel stolnic, Iordache Constandache vel pitar, Iordache vel sluger și ispravnicul Costache Ghica vel logofăt de țara de sus. Și s'au scris chrisovul acesta la anul dintr'untâiu al domniei

mele, acì în orașul domniei mele București, la anul dela facerea lumii leatului 7301, iar dela Domnul și Mântuitorul nostru Isus Christos leatul 1793 Iunie 16, de Constantin biv. 3-lea logofăt».

b) «Domnii și oblăduitorii cei de Dumnezeu aleși, cărora s'a încredințat stăpâniri de țări și de noroade, nu se îndestulează numai pe politicescul norod a-l aduce la stare bună și îndreptare, cì mai vârtos prin lucrarea celor folositoare de suflet, care este milostenia și mai ales la sfintele lui Dumnezeu locașuri, unde neîncetat se proslăvește numele Marelui și Atotputernicului Dumnezeu. Drept aceea dar și domnia mea, înștiințându-se pentru două sfinte biserici, ce se află în eparhia sfinției sale părintelui Mitropolit Dârstor Chir. . . . este una în cazà-ua Babadagh la care se cinstește și se prăznuește hramul sfântului slăvitului marelui mucenic Dimitrie și alta în satul Cernavoda la Boazchioi, la care se prăznuește hramul sfântului părintelui nostru Nicolae arhiepiscopul Mirelor dela Likia făcător de minuni, cì încă socotind domnia mea, că pe lângă alte laude și prinoase, ce se aduc lui Dumnezeu în sfintele biserici de pravoslavnicii creștini, ne este bine primită și mireasma tămâierii și luminarea candelelor și a făcliilor, fiindcă și acestea sunt spre slava lui Dumnezeu și peste podoaba și cinstea bisericii și îndemnătoare spre evlavie a pravoslavnicilor creștini, bine am voit domnia mea, și nu numai mila, ce au avut aceste două biserici dela frații Domni ai noștri de mai înainte prin chrisoavele Domniilor Sale, care le-am văzut, de luà în toți anii câte taleri 50 pe an din vama domnească, o am întărit, cì încă am mai adaos alți câte taleri 50, ca să ia numitele biserici pe tot anul câte taleri una

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 178. Biserica din Somova, zidită în 1873 de «Maistru Anastase»

sută din vama domnească, să fie pentru tămâie, untdelemn și făclii; însă epitropul dela biserica Sft. Dumitru să ia taleri 50 la ziua Sfântului Dumitru; iar cei dela biserica Sfântul Nicolae să ia taleri 50 la ziua sfântului Gheorghe, ca să fie acestor sfinte biserici de ajutor și de întărire. Pentru care am dat numitelor biserici domnescul nostru chrisov, întărit însăși cu credința Domniei Mele, Io Alexandru Constantin Moruzi Voevod și cu a prea iubiților Domniei Mele fii, Nicolae Voevod, Dumitrașcu Voevod, Constantin Voevod, martori puind pe toți cinstiții și credincioșii boieri mari ai Domniei Mele». (Urmează ca și la cel dintâi chrisov toți boierii mari din acele vremuri

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 179. Biserica veche și nouă din Ceamurlia de Jos.

și apoi se arată că e scris de Constantin biv al III-lea logofăt, în București, 16 Iun. 1793).

c) Epistola Mitropolitului Dârstei:

«Fiindcă părinții Mitropoliți, ce după vremi sunt la sfânta mitropolie a Dârstorului, pentru oareși care ajutor au avut nevoe a ține odae cu dobitoace, acì, în pământul țării, la județul Ilfov, cum și până la 50 liude, oameni de cei nemernici, a strânge și a-i aveà cu ruptoare osebită dela vistierie, din cap în cap, câte taleri zece pe an cu așezământul ca să răspunză de două ori pe an, adică: câte cinci taleri la Sfântul Gheorghe și taleri cinci de sf. Dumitru de liude; după cum ne-am adeverit Domnia Mea în cărțile Domniilor Sale fraților Domni, Alexandru Ipsilante Voevod și răposatul Ni-

colae Caragea Voevod, cum că acest ajutor l-a avut și dela alți răposați Domni de mai înainte, cât și din cartea Domniei Sale fratelui Mihai Vodă Șuțul, ce o vedem cu leatul 1792 Iunie 18; am binevoit și Domnia Mea, de am îndoit acest ajutor, ce au avut, a ține adică odae cu dobitoace și a strânge acei 50 liude, însă oameni din cei nemernici, cari să nu fie birnici sau din ajutoarele satelor, ci numai din cei ce sunt fără staniște, fără legături și fără căpătâi nicăeri, pe cari socotindu-i înaintea dumnealor ispravnicilor, să le faceți căzuta cercetare și, fiind întocmai după cum mai sus arătăm, să le faceți ruptoare cu așezământ, precum mai sus se cuprinde, după care cercetare, ruptoare și așezământ ce le veți face, să trimiteți adeverința la Domnia-lui Vel Vistiernic pe numele și chipul lor și Domnialui Vel Vistiernic le va da pecetluituri Gospod, ca să-i aibă întru deosebire de orânduiala țării; iar banii lor să-i aibă a-i aduce omul sfinției sale părintelui Mitropolit la orânduite soroace în vistieria Domniei Mele; iar mai mult peste acest val sau bântuială să nu aibă, ca să poată căută și ei de poslușanie rânduelelor pentru ajutorul numitei sfintei Mitropolii. 1793, Iunie 8».

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 180. Biserica din Techirghiol sat.

După ce furia năvălirii barbarilor a trecut, unii dintre ei ca Bulgarii, Slavii și Ungurii, adoptând vieața tihnită a poporului românesc, s'au așezat alături cu acesta, ba încă i-au și răpit din vatra lui de obârșie. Aceasta a durat mai întâiu până la 1877

și 1913, când regele Carol I prin sabie a readus sceptrului lui Mircea Voevod populația cu pământul românesc din dreapta Dunării și mai apoi până la 1918, când Marele Rege Ferdinand I a readus sceptrului lui Decebal aproape tot pământul românesc ce-l stăpânise acesta odinioară.

Zic aproape tot, pentrucă, cu orice prilej de bucurie sau durere, noi cei dinăuntru ne vom aduce mereu aminte de frații rămași încă și azi în afară peste hotare.

E drept că în decursul vremurilor de restriște pentru neamul nostru în sânul

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 181. Biserica din Măcin.

populației românești din Dobrogea s'au strecurat diferite alte neamuri, ca: Turci Tătari, Cerchezi, Ruși, Nemți, Bulgari, Greci, Evrei, etc. Vieața națională a elementului autohton românesc s'a păstrat însă nealterată, prin limbă, obiceiuri și mai ales prin credință.

Așà că atunci când în urma răsboiului din 1877/78 Regele Carol I, în memorabilul său ordin de zi se adresează oștenilor săi: «...In noua Românie (Dobrogea) veți găsì o populație românească», cuvintele acestea se întemeiau pe o realitate.

Am văzut până acì starea bisericească legată de cea politică a Dobrogei în timpurile mai vechi.

In momentul realipirii erau acolo două arhiepiscopate: unul grecesc, avându-şi reşedinţa la Tulcea şi altul bulgăresc la Silistra. Amândouă erau întemeiate prin protecţia Turcilor: cel grecesc la anul 1855 şi cel bulgăresc la 1870. Este interesant a se şti că chiriarhul arhiepiscopatului de Tulcea se întitulà: «Arhiepiscop şi Mitropolit de Dristra (Silistra)».

Sistemul administrativ al acestor arhiepiscopate nu urmăreà atât interesul mângâerii şi tămăduirii sufletelor credincioşilor lor, cât grija disperată pentru perceperea birului anual ce trebuià să-l deà fiecare cap de familie şi care se numeà jitie sau hac.

«*Fotoglob-Constanţa*».

Fig. 182. Biserica din Chirnogi (Ghiuvenlia), jud. Constanţa.

Acest bir se puteà plătì în numerar şi în natură. In numerar erà cam de o liră turcească; iar în natură constà din cinice (baniţe) de grâne.

La sorocul stabilit pentru încasare arhiepiscopul, însoţit de preoţi şi alai mare, mergeà în persoană din sat în sat. Ca să nu fie nevoit a merge fără rezultat şi să nu zăbovească, se duceà mai dinainte protopopul şi împreună cu preotul locului făceà catagrafierea, adică stabileà plata pe fiecare cap de familie, urmând apoi să anunţe din vreme venirea arhiepiscopului.

De se întâmplà ca cineva după catagrafie să nu poată plătì, răspundeà preotul, plătind el darea respectivă.

Zarva şi teroarea cu care erà menit să se încaseze acest bir, a lăsat până azi în graiul poporului zisa: «I-a venit de hac!».

Plata preoților constă din învoiala fiecăruia cu enoriașii. Cuantumul se ridică aproape la trei cinice (banițe) grâne pe cap de familie, plus plata pentru serviciile bisericești în parte (venitul epitrafilului).

Locașurile bisericești, dacă existau, erau în stare cât nu se poate mai rea. Mici, neîncăpătoare, întunecoase și pedeasupra în general ruinate și dărăpănate; ca aspect, cele mai multe prea puțin se deosebeau de locuințele particulare. Erau clădite din lemn și vălătuci și acoperite cu stuf.

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 183. Catedrala din Hârșova.

Autorizația sau iradeaua pentru construcția unei biserici se obținea cu anevoință și costă foarte scump. Administrația nu încuviință construcții de biserici mari, ca nu cumva acestea să întreacă în măreție și frumusețe geamiile și moscheele. Dacă totuș au rămas încă de pe urma stăpânirii turcești și biserici mai mari de zid, e împrejurarea că au fost clădite la locuri ferite de supravegherea stăpânirii, prin păduri și mai ales în șesul Dunării, unde populația românească erà mai densă.

Din punct de vedere administrativ, Dobrogea alcătuià sangeacul, livalicul sau mutessarificul care, împreună cu ținutul Bulgariei, constituià vilaetul (provincia) Dunării. Sangeacul Tulcei erà împărțit în patru mudirlâcuri (poliții): Chilia, Isaccea, Mahmudia și Cernavoda cu șapte cazale sau caimacamlâcuri: Tulcea, Sulina, Kiustengea, Măcin, Hârsova, Babadag și Megidia. In fruntea fiecărui sat erà un muhtar (primar), care erà și președintele ciorbagiilor (consilieri administrativi).

E regretabil că nu s'a făcut la acea vreme şi nu ni s'a păstrat o statistică a populaţiei pe naţionalităţi. Singura socoteală de acest fel, deşì incomplectă, fiindcă nu s'a făcut pentru întreaga Dobroge, ci numai pentru districtele: Tulcea, Măcin, Hârşova, Babadag, Constanţa, Megidia şi Sulina, a fost întocmită chiar în ajunul realipirii la patria mamă de către guvernatorul rusesc Bieloserkovici. Aceasta îşi are însă netăgăduită importanţă, pentrucă se arată prin ea de către un străin că elementul românesc preponderà la acea vreme. Astfel:

Români	5542 —
Bulgari	4750 —
Ruşi	1597 —
Lipoveni	1526 —
Molocani	144 —
Greci	544 —
Armeni	111 —
Evrei	222 —
Germani	416 —
Tătari	131 —
Diferite naţionalităţi	736 —
Total	15.719 —

E de notat că tocmai districtele unde populaţia românească erà mai densă lipsesc din statistica guvernatorului rusesc.

Situaţia bisericilor şi a clerului în momentul realipirii Dobrogii erà următoarea:

JUDEŢUL CONSTANŢA:

Plăşile	Biserici	Preoţi
Constanţa	2	2
Megidia	7	7
Silistra-Nouă	18	19
Hârşova	7	11
Mangalia	2	1
Total	36	40

JUDEŢUL TULCEA:

Plăşile	Biserici	Preoţi
Tulcea	28	40
Măcin	18	27
Babadag	27	33
Sulina	8	11
Total	81	111

Deci în întreaga Dobroge se găseau:

Județele	Biserici	Preoți
Constanța	36	40
Tulcea	81	111
Total . . .	117	151

«*Fotoglob-Constanța*».

Fig. 184. Mânăstirea Cocoșul, jud. Tulcea.

Prin realipirea la patria mamă, Dobrogea a fost dată spre jurisdicțiune și administrație bisericească eparhiei Dunării de Jos. (Decretul domnesc No. 633 din 16 Martie 1879).

Această eparhie a fost întemeiată ca o continuare a fostei mitropolii a Proilavei (Brăila), care cuprindeà toate orașele și ținuturile stăpânite în mod efectiv de Turci dincoace de Dunăre și anume: Brăila, Ismailul, Renii, Chilia, Benderul și Hotinul cu olatele lor și a durat până la 1828, când teritoriul său a fost împărțit între eparhiile respective.

Prin tratatul dela Paris din 1856 se dete înapoi Moldovei o parte din Basarabia răpită la 1812. De aceea s'a simțit nevoie, ca la 1864 să se întemeieze episcopia Dunării

de Jos pentru ținuturile din Basarabia retrocedată: Ismailul, Bolgradul și Kahulul, la care s'au mai adăogat Brăila și Covurlui (Decret domnesc No. 1617 din 17 Noemvrie 1864).

Reședința acestei eparhii a Dunării de Jos erà la Ismail.

Luându-ni-se de Ruși sudul Basarabiei la 1878, reședința a fost mutată la Galați.

Pe atunci conducător al eparhiei erà prea fericitul întru pomenire Episcopul *Melhisedec Ștefănescu*, cărturar de seamă.

Teritoriul jurisdicțional al Dunării de Jos, care până la 1878 cuprindeà județele Ismailul, Bolgradul și Domeniile, Covurlui și Brăila, din acest an capătă o schimbare însemnată, urmând să cuprindă pe viitor județele: Covurlui, Brăila, Tulcea și Constanța.

Este interesant din punct de vedere istoric mai ales a reproduce adresa No. 9773 din 5 Octomvrie 1878 către episcopul Melhisedec cu privire la strămutarea reședinței episcopale:

Prea Sânțite,

«In urma voturilor Corpurilor Legiuitoare, date în privința consecințelor tractatului din Berlin, relative la țara noastră, urmând ca toate autoritățile române să se retragă din Basarabia, sunteți invitat a vă strămutà cu tot materialul și personalul dependinte de stabilimentul ce administrați în Galați, unde s'a scris Prefectului ca, în înțelegere cu Prea Sânția Voastră, care îi veți da deslușirile necesare în privința încăperilor de care aveți trebuință, să închirieze localul necesariu și aceasta până la o nouă dispozițiune».

p. Ministru (ss) *Ștefănescu.*

In urma acesteia, cancelaria și seminarul respectiv au fost mutate la Galați, mai întâi provizoriu, la Octomvrie 1878 și definitiv la Februarie 1881.

Episcopul Melhisedec a condus eparhia numai puțin timp și anume dela 24 Noembrie 1878, data realipirii Dobrogei, până la 24 Martie 1879, când, în urma votului marelui colegiu electoral, a fost ales și mutat ca episcop al eparhiei Romanului și când pentru eparhia Dunării de Jos a fost ales *Iosif Gheorghian*, fost episcop al Hușilor, devenit mai apoi mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României.

Sub noua alcătuire eparhială, noul ales chiriarh aveà în față-i deslegarea uriașei probleme, de care istoricește urmà să depindă viitorul frumoasei și mănoasei Dobroge, căci știut este că, pentru conservarea teritoriilor cucerite, numai prin amenajarea și buna organizare religioasă a populațiilor s'a obținut mai întotdeauna și unificarea politică:

«*a)* A înlăturà abuzurile și a curmà relele de care erà pângărit cultul creștin sub fostele administrații bisericești ale arhiepiscopatelor străine din Tulcea și Silistra;

«*b)* A reorganizà biserica și clerul român dobrogean ca să devie conștient de apostolatul său românesc și care să știe a redeșteptà și infiltrà în inimile populațiunii românești din Dobrogea adevăratele virtuți ce au făcut fala și trăinicia neamului românesc; și

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 186. Turnul de la intrarea mânăstirii Cocoșul.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 185. Mânăstirea Cilicul.

«*c)* A îngrijì de desvoltarea culturală, religioasă şi morală a celorlalte populaţiuni străine din Dobrogea, atât de numeroase şi ca confesiuni şi ca naţionalităţi, aşà fel ca să fie îndrumate către o temeinică identificare cu constituţia şi aspiraţiunile României.

Acesta a fost îndreptarul de muncă al lui Iosif Gheorghian ca episcop al Dunării de Jos. Pentru împlinirea lui s'a bucurat de toată solicitudinea guvernului de atunci la cârma ţării, căci opera vizată de autoritatea chiriarhală erà şi ţelul autorităţii civile şi pe deasupra pluteà gândul înţeleptului rege Carol I, care în ale sale două mari acte: proclamaţia către locuitorii Dobrogei şi ordinul de zi către ostaşii români trimişi în noua Românie zice:

A) — PROCLAMAŢIUNEA:

NOI CAROL I

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională Domn al României

La toţi de faţă şi viitori, sănătate:

LOCUITORILOR DOBROGENI,

«Marile puteri europene, prin tractatul din Berlin, au unit ţara voastră cu România.

«Noi nu intrăm în hotarele voastre trase de Europa ca cuceritori; dar, o ştiţi şi voi, mult sânge românesc s'a vărsat pentru desrobirea popoarelor din dreapta Dunării.

«Locuitorilor de orice naţionalitate şi religiune, Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân şi a lui Ştefan cel Mare, de astăzi face parte din România.

«Voi de acum atârnaţi de un Stat, unde nu voinţa arbitrară, cì numai legea desbătută şi încuviinţată de naţiune hotărăşte şi ocârmueşte. Cele mai scumpe şi mai sfinte bunuri ale omenirii: vieaţa, onoarea şi proprietatea sunt puse sub scutul unei constituţiuni, pe care ne-o râvnesc multe naţiuni străine. Religiunea voastră, familia voastră, vor fi apărate de legile noastre şi nimeni nu le va puteà lovì, fără a-şi primì legiuita pedeapsă.

«Locuitorilor musulmani, dreptatea României nu cunoaşte deosebire de neam şi de religiune. Credinţa voastră, familia voastră, vor fi apărate deopotrivă ca şi ale creştinilor. Afacerile religiunii şi ale familiei, vor fi pentru voi încredinţate apărării muftiilor şi judecătorilor aleşi din neamul şi legea voastră.

«Şi creştini şi musulmani, primiţi dar cu încredere autorităţile române; ele vin cu anume însărcinare de a pune capăt dureroaselor încercări prin care aţi trecut, de a vindecà ranele răsboiului, de a apărà persoana, averea şi interesele voastre legiuite, în sfârşit de a vă desvoltà buna stare morală şi materială.

«Armata română care intră în Dobrogea nu are altă chemare decât de a menţine ordinea şi, model de disciplină, de a ocrotì paşnica voastră vieţuire.

«Salutaţi dar cu iubire drapelul român, care va fi pentru voi drapelul libertăţii, drapelul dreptăţii şi al păcii.

«In curând provincia voastră, pe calea constituţională, va primì o organizaţie definitivă, care va ţine seamă de trebuinţele şi de moravurile voastre, care va aşezà pe temelii statornice poziţiunea voastră cetăţenească. Până atunci autorităţile române au ca întâia datorie de a cercetà şi a îndestulà trebuinţele voastre, de a îngrijì de bunul vostru trai, de a vă face a iubì ţara la a cărei soartă de acum este lipită şi soarta voastră.

«Ca întâia dovadă a părinteştei Noastre îngrijiri pentru voi, Noi desfiinţăm dijma

de orice natură pentru anul 1879. Dela 1 Ianuarie 1880, ea va fi înlocuită printr'o dare bănească mai dreaptă și mai ușoară pentru agricultori.

«Emleacul (impozit pe capitalul imobiliar din orașe și sate), impozitul pe venitul imobiliar din orașe, temetuatul (impozit de 3% asupra lucrului agricultorilor și meșteșugarilor), impozitul asupra chiriei cârciumilor, cafenelelor, băcăniilor, hanurilor, toate acestea se vor preface, dela 1 Ianuarie 1879, într'o dare bănească mai ușoară și mai dreaptă, iar bedelul (impozit pentru scutirea de armată), darea entizab (taxa de 2½%) pe vânzarea vitelor și taxa pe mori se desființează cu totul.

«Și dar, chemând binecuvântarea Celui Atotputernic, în numele și cu învoirea Europei, Noi luăm astăzi în stăpânire provincia Dobrogea, care devine și este țară română și, trimițându-vă domneasca noastră salutare, vă urăm ca această zi să devie pentru această nouă parte a României începutul unui viitor de pace și de înflorire, începutul bunului traiu și al înfrățirii între fiii aceleiași țări.

«Datu-s'a în Brăila la 14 Noembrie, anul grației 1878 și al 13-lea al domniei Mele».

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 187. Biserica lipovenească din Jurilofca.

B) — ÎNALTUL ORDIN DE ZI:

O S T A Ș I !

«Marile Puteri europene, prin tractatul din Berlin au unit cu România, Dobrogea, posesiunea vechilor noștri domni. Astăzi voi puneți piciorul pe acest pământ, care devine țara română.

«Voi nu intrați în Dobrogea ca cuceritori, ci intrați ca amici, ca frați ai unor locuitori, cari de acum sunt cetățenii noștri.

«Ostași, în noua Românie voi veți găsì o poporațiune în cea mai mare parte română, dar veți găsì și locuitori de alt neam, de altă religiune. Toți aceștia, devenind membri ai Statului român, au drept deopotrivă la protecțiunea, la iubirea voastră. Intre aceștia veți aflà și poporațiuni musulmane, a căror religiune, familie, moravuri se deosebesc de ale noastre. Eu cu dinadins vă recomand de a le respectà.

«Fiți în mijlocul noilor voștri concetățeni ceeace ați fost până acum și în timp de pace ca și pe câmpul de onoare, ceeace cu mândrie constat că vă recunoaște astăzi Europa întreagă, adică model de bravură și disciplină, apărătorii drepturilor României și mai înainte mergători legalității și civilizațiunii europene.

«Cale bună, dar, ostașilor, și Dumnezeu să vă protejeze.

«Cugetările Mele cele mai afectuoase sunt nedespărțite de voi.

«Să trăiască România!».

Dat în Brăila la 14 Noemvrie la anul 1878.

(ss). C A R O L

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 188. Biserica nemțească din Cara Murat.

De acelaș gând a fost urmărit înțeleptul rege atunci când în ziua de 24 Martie 1879, cu prilejul învestiturii lui Iosif Gheorghian ca episcop al eparhiei Dunării de Jos, îi adresează cuvintele:

«Incredințându-Ți, Prea Sfințite Părinte al episcopiei Dunării de Jos, toiagul pastoral al acestei episcopii, nu-Mi ascund dificultățile pe care Prea Sfinția Ta le vei întâmpinà în această sfântă și înaltă misiune.

«Vei aveà a administrà o nouă provincie, pe care Atotputernicul, binecuvântând sacrificiile făcute și sângele vărsat de Români, a redat-o patriei comune. Constatând cu plăcere eminentele calități ce Te disting, înaltele și variile Prea Sfinției Tale cunoștințe, nu Mă îndoesc un singur minut că, prin blânda-Ţi minte care Te animă, vei predicà mulți ani cu fericire cuvântul lui Dumnezeu, pacea și iubirea evangelică, vei semănà și vei întinde pe pământul Dobrogei sământa românismului, însuflând în inimile noilor noștri concetățeni spiritul de concordie și de înfrățire, sentimentele de devotament și de iubire către scumpa noastră patrie».

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 189. Geamia din Vadul (Caraharman) construită în a. 1232 al Hegirei.

Preocuparea dar a tuturor elementelor de conducere erà propășirea Dobrogei prin libertatea cultului, prin stabilirea ordinei și siguranței, a bunelor relațiuni dintre naționalitățile cele împestrițate, cu alte cuvinte a asigurà un trai tihnit.

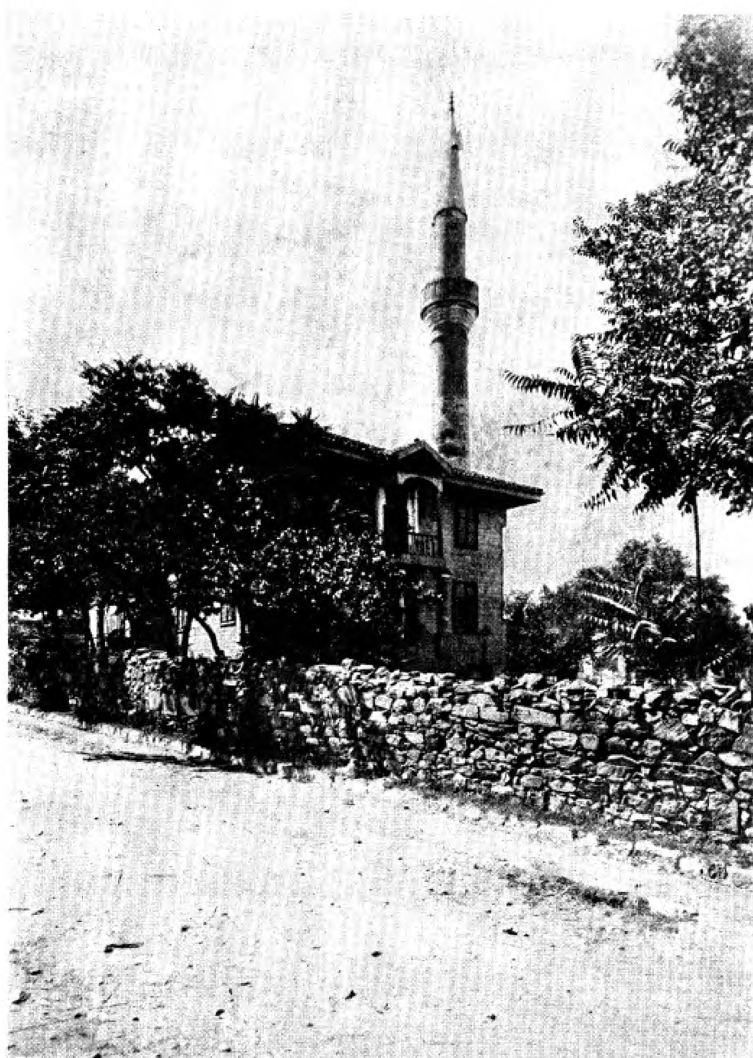
Căci, în adevăr, de pe urma administrației turcești și mai ales de pe urma răsboiului, vieața și averea locuitorilor erau acì în nesiguranță. De drepturi încaltea nici nu se vorbeà.

In atare împrejurare trebuià acționat repede și fără zăbavă.

Așà că episcopul Iosif de 'ndată după instalarea sa cerù și obținù dela Ministerul Cultelor și Instrucțiunii creiarea pentru cele două județe, Tulcea și Constanța (Kiustenge), a două posturi de protopopi, a mai multe de proistoși (subprotoierei) și a unuia de revizor eclesiastic. Acesta îndeosebi aveà să viziteze și să inspecteze

cât mai des bisericile și mai ales să îndrumeze clerul, raportând zi cu zi și sfătuindu-se cu chiriarhul său asupra măsurilor de îndreptare.

Pe ziua de 1 Mai 1878 a și întărit în funcția de protoiereu al județului Tulcea pe economul Gheorghe Rășcanu, fost slujitor al catedralei episcopale din Ismail, iar ca protoiereu al județului Constanța pe economul Nicolae Rășcanu, fost slujbaș în cancelaria episcopală.

«Fotoglob-Constanța».
Fig. 190 Geamia din Măcin.

Ceva mai târziu a numit ca revizor eparhial pe Ieronim Ștefănescu și mai apoi pe Chiriac Nicolau.

Spre a se vedeà starea clerului și bisericilor din Dobrogea în primul an de administrație bisericească, vom cità raportul revizorului eclesiastic sub No. 9 din 5 Oct. 1879, adresat Episcopului Iosif, ca rezultat al celor dintâi ale sale inspecțiuni și cercetări:

«*Prea Sfințite Stăpâne*,

«Făcând revizie bisericilor și clerului din Dobrogea, cu supunere viu a vă aduce la cunoștința Prea Sfinției Voastre următoarele:

«Bisericile ce am vizitat sunt în număr de 117, din care 29 în județul Kiustengea, iar 88 în județul Tulcea, afară de trei mănăstiri ce se află tot în acest județ, despre care voiu notà mai jos. Starea în care se găsesc aceste biserici, în genere vorbind, afară de câteva excepții, este rea, cele mai multe din ele sunt făcute din nuele și vălătuci, nereparate de mai mult timp, lipsite de cele necesare pentru serviciu și desgrădite. Multe sunt numai niște case ordinare în care se află câteva icoane, ba încă una este într'un mic hambar. Nu există la ele epitropii și nici buget, ci se întrețin din ofrandele poporenilor. Cimitirele sunt desgrădite.

«Clericii aflători la aceste biserici sunt în număr de 273, anume: 152 preoți, 4 diaconi și 117 cântăreți. Starea lor, atât materială cât și morală, este foarte rea; s'ar puteà face însă o mică excepțiune de câțiva clerici. In privința cunoștințelor cerute dela servitorii bisericești, atât preoții cât și cântăreții nu posed nici un titlu de săvârșirea vreunui curs de învățătură seminarială (afară de vreo doi preoți bulgari și cari nu recunosc autoritatea bisericii române); există numai câțiva preoți, cari au făcut vreo clasă, două și trei prin seminariile din România și cari au trecut în Dobrogea, unde au fost hirotonisiți.

«Aceștia sunt preoți mai bunișori, iar ceilalți necapabili de chemarea lor, necunoscând nici orânduelile bisericești, ba mulți citesc de tot rău.

«Tot astfel de rău și în privința materială, ei nu au salare, nici pământuri pentru cultură; ei sunt angajați de poporeni cu hacu, care constă din câte o baniță de grâu și una de păpușoi sau orz de fiecare poporan pentru preot, și din o baniță de grâu sau orz pentru dascăl și din micile venituri din biserică.

«Această stare înjosită a clericilor a devenit din cauză că, la hirotonirea și numirea lor, nu se căută capacitatea lor morală și științifică, ci materială, adică cel ce aveà mai multă dare de mână, căci enoriile se vindeau de către Arhierei și cel ce dà mai mult erà preferat. Acești preoți, după așezarea lor în comunele unde cumpăraseră dreptul de a preoți, nu se sileau niciodată a învăță orânduelile și datoriile privitoare la serviciul lor, ci întrebuințau toate mijloacele spre a puteà scoate dela poporenii lor sumele cheltuite de ei pentru cumpărarea preoției, pentru existența lor și a puteà aveà oarecare rezervă, cu care să se poată susțineà în pozițiunea lor, când ar fi concurați de alții, caz care erà foarte des practicat de către Arhiereii ce păstoreau Dobrogea.

«O astfel de tristă și înjosită stare a clericilor în Dobrogea, creată chiar de către șefii lor spirituali, a fost cauza că ei nu au avut și nici nu au vreo autoritate între enoriașii lor și nici vreun respect și la cea mai mică neînțelegere între ei și popor erau înlăturați și înlocuiți cu alții, tot cu modul mai sus arătat.

«In județul Tulcea se află încă trei mănăstiri, două de călugări și una de călugărițe. Eu nu am luat nici o dispoziție din nou, nefiind autorizat, ci numai le-am recomandat împlinirea cu sfințenie a angajamentelor făcute de ei înaintea lui Dumnezeu, ascultare, smerenie și răbdare.

«Am văzut însă printre ei mare parte și călugări și călugărițe aplicați către reforme, pe care, după arătările lor, le reclamă nu numai dreptatea și bunul simț, dar chiar și timpul. Aceste reforme mai cu seamă se cer la mănăstirile de călugări și călugărițe ruși.

«Dintre aceste trei mănăstiri una, numită Cocoșul, este numai de monahi români, în care se află până la 70 cu frații (sau nouii începători). Această mănăstire are o biserică mare de piatră și un paraclis pentru iarnă. Celelalte două sunt de ruși ortodoxi: una de călugărițe, care numără până la 70 monahii, cu o biserică mare de lemn și un paraclis și alta de monahi, cu un paraclis, care numără până la 25 monahi; amândouă mănăstirile rusești de bărbați și femei poartă numirea de mănăstirea Cilic.

«Aceste mănăstiri, câte trele, își agonisesc hrana prin lucrarea pământului și cultura vitelor. Plătesc dare către Stat ca toți locuitorii, fără osebire, primesc pe străini de toate naționalitățile și-i tratează după putere cu ce au; ospitalitatea străinilor ocupă întâiul punct al vieții lor. In aceste mănăstiri ar puteà să trimită proto-

iereii pe preoții dela satele vecine cu ele spre a deprinde orânduelile bisericești și fiindcă sunt și sate rusești, preoții ruși, cari nu știu bine românește, ar puteà mai cu înlesnire să învețe la mănăstirea rusească și pe urmă să depună examen la protopopie.

«Tot în acest județ este și o mănăstire lipovenească, numită Slava; aici se află până la 70 monahi lipoveni. Ei se despart în două, jumătate se numesc ascheți sau sihastri și jumătate petrec vieața de obște. Această mănăstire este reședința arhiepiscopului lor numit Irinarch-Slavschi, care este totodată și egumenul comunității lipovene și păstor peste toți Lipovenii aflători în Dobrogea.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 191. Geamia din Cernavoda.

«Pentru a se puteà face deocamdată oarecare îmbunătățiri pentru biserici cât și pentru clerici, cu supunere comunic Prea Sfinției Voastre opiniunea mea:

I. Să se înființeze la fiecare biserică o epitropie pentru administrarea ei materială și să se mijlocească la guvern a pune îndatorire comunelor a face îmbunătățirile trebuitoare la biserici (viindu-le și singure în ajutor cu ceeace pot) și a prevedeà în fiecare an o anume sumă pentru trebuințele bisericii, fiind aceasta o datorință obștească.

II. «Pentru cler, să se prevadă în bugetul comunelor măcar câte un mic salar, după mărimea comunelor; apoi să se destine în fiecare comună o știută câtime de pământ și să se dea clerului spre cultivare în profitul său.

III. «Pentru instruirea clericilor în orânduelile bisericești, preoții și dascălii din comunele care vor fi mai apropiate de protopopie să fie aduși pe rând la biserica catedrală spre a-i învăță bine și apoi a-i trimite la parohiile lor, iar pentru

localitățile mai depărtate, revizorul să-și stabilească locuința provizor unde-i va convenì, pentru a-i învățà singur, fiindcă mulți dintre ei nu au cu ce venì la protopopie spre a petrece mai mult timp acolo în catedrală.

IV. «Să se numească încă doi proistoși, cari vor fi mai competenți, salariați de Stat, cel puțin cu 60 lei pe lună fiecare, măcar pentru un an, spre a înlesnì pe protoierei în învățarea preoților.

V. «Toți profesorii, atât la școalele urbane cât și la rurale, să fie obligați a merge la biserică în fiecare Duminică și alte sărbători mari creștinești și naționale, împreună cu toți elevii; să învețe pe copii, între altele, respectul ce se cuvinebisericii și servitorilor ei, ca generația tânără ce se educă să se poată desvățà de năravurile sălbatice și superstiția deprinsă dela părinții lor.

VI. «Să se dea ordin tuturor primarilor ca, în zilele de Duminică și sărbători, să fie închise toate crâșmele cel puțin până la 12 ore din zi și să silească pe popor a merge la biserică.

VII. «Unele dintre biserici au avut câte un mic capital, însă, cu venirea răsboiului ruso-turc, cei mai șireți dintre locuitori profitând de aceà turburare, au împărțit acel capital între ei, sub cuvânt de împrumut și pe urmă s'au făcut că nu știu nimic. Primarii și preoții să urmărească pe datornici spre a restituì averea bisericii la loc, spre a se puteà reparàși cumpărà cele necesare serviciului, pentru care se cere intervenirea Prea Sfinției Voastre către guvern.

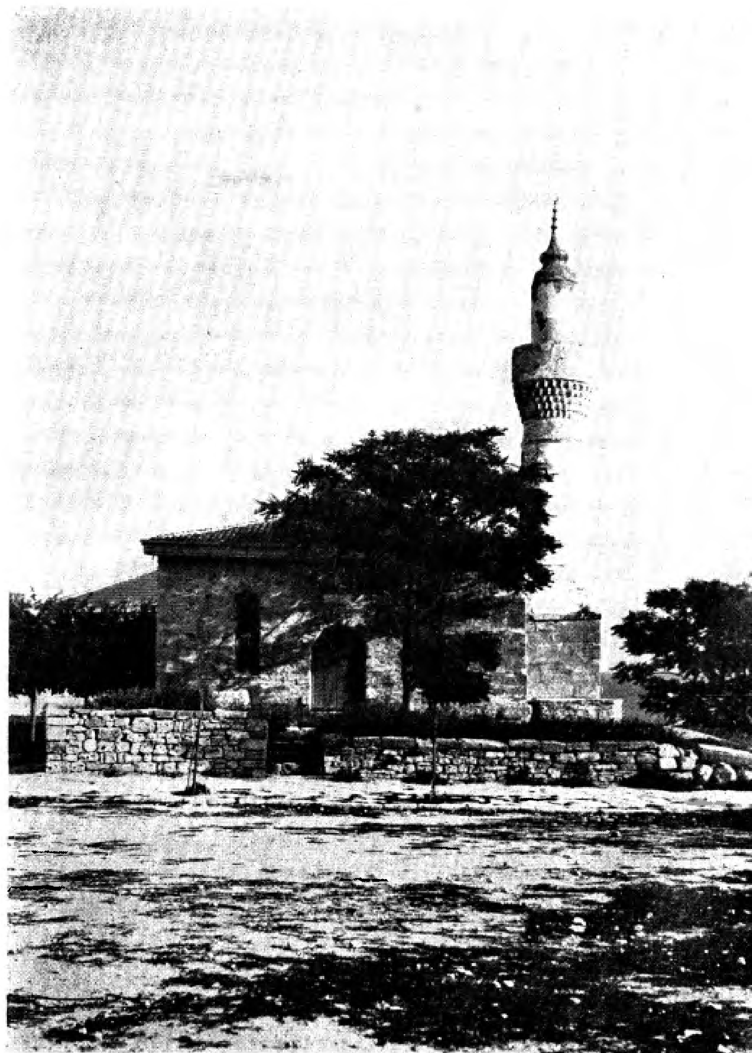
«Fotoglob-Constanța».

Fig. 192. Geamia din Megidia.

«Poporul creștin din Dobrogea, de orice naționalitate, a deprins o mulțime de superstiții turcești, care trebuesc desrădăcinate. Pentru preoți, dar, se deschide un câmp larg de osteneli; să li se pună deci îndatorire ca, în fiecare zi de Dumi-

nică și sărbătoare, să săvârșească sfânta liturghie, după finele căreia să facă predică în biserică, precum și la orice alte servicii particulare religioase, de pe cărțile ce posedă biserica. Protoiereii vor îngrijì, pentru acele biserici care nu au cărți de predică, a le procurà de unde se cuvine.

«Pentru a se puteà face aceasta cu mai mare progres, este neapărat ca Dobrogea să aibă un predicator, care să umble prin orașe și sate, predicând cuvântul lui Dumnezeu, acomodând predicile cu priceperea și trebuințele poporului.

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 193. Geamia din Balcic.

«Acest, popor trăit atâtea sute de ani sub apăsarea unui guvern necreștin, neavând nici un conducător înzestrat cu lumina învățăturii și moralei, persecutat în religia sa chiar de guvern și făcându-i-se toate greutățile, nu a putut a nu împărtășì dela Turci o mulțime de superstiții, unele mai ridicule decât altele și abateri dela așezămintele creștine, deșì el, în simplitatea sa, crede că tot ce a deprins dela străini este bun și mântuitor.

«Lui îi place libertatea constituțională a României, dar în curând se va vedea că acest bine va fi spre mai mare stricare a sa, dacă oamenii în drept, atât civili cât și bisericești, nu-i vor arătà adevărata cale a libertății.

«Trecut dintr'odată dintr'un regim de apăsare la o libertate așà de mare, fără ca el să poată apreciă și judecà acest bun, va cădeà în alt rău; deaceea trebuie a-l aveà sub deaproape privighere spre a nu abuzà de libertate, până ce timpul singur va puteà judecà ceeace este de folos.

«Poporul nu cunoaşte legile ţării şi orice rău întâmpină, dă vina asupra autorităţii civile şi bisericeşti.

«Dacă guvernul nu va da sprijinul şi ajutorul său celor apăsaţi şi nu va pedepsì pe cei vinovaţi, lesne se poate vedeà la ce capăt vor eşì lucrurile.

«In revizia mea m'am întâlnit cu un scapeţ din Galaţi vagabondând prin Dobrogea; am intrat cu el în conversaţie; mi-a spus că a venit din Basarabia dela comuna Cişmele şi s'a stabilit de câtva timp în Galaţi; acum însă voeşte a se permutà în Dobrogea şi că şi-a găsit loc îndemânatec la Isaccea. Intre alte vorbe ce am vorbit cu el despre scopism, i-am zis în derâdere: fiindcă ţineţi aşà de mult la scopism, de ce nu scopiţi şi pe Evrei? El mi-a răspuns că jidanul, orice i-ai face, este tot jidan. Pe urmă l-am întrebat: de ce nu ţi-ai ales un alt oraş precum este Tulcea sau Constanţa, unde populaţiunea este mai mare şi mai cultă? El mi-a răspuns că pentru el Isaccea este locul cel mai favorabil, fiindcă creştinii sunt mai simpli şi că acolo poate trăì mai bine. Prin urmare scopul său se poate vedeà foarte uşor, adică scopismul: un orăşel mic, nebăgat în seamă, poporul simplu, care nu cunoaşte deloc uneltirile scopiţilor; aicea în curând el îşi va formà o bună societate de scopiţi, ademenind după metoda lor feluriţi oameni de ambele sexe. Scopiţii din toate ţările sunt goniţi ca criminali, la noi însă nu le zice nimenea nimic.

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 194. Bairaclâ-Geami din Silistra.

«Eu vă rog a intervenì către guvern spre a nu tolerà deloc trecerea scopiţilor şi stabilirea lor în Dobrogea.

«Incheiu cu aceasta că, dacă guvernul nu ține seamă mai întâiu de instituțiunile religioase ortodoxe ale țării și trebuințele locale, bine înțeles că studiate deaproape și cu multă luare aminte, pedepsind răul și remunerând binele ori în ce ramură a societății, cu toată bunăvoința și cheltuelile ce face, nu va obține rezultatul dorit.

«Acestea cu supunere aducându-le la cunoștința Prea Sfinției Voastre, Vă rog a intervenì la guvern spre a da cuvenitele ordine autorităților civile dobrogene; iar pe de altă parte a luà măsurile ce veți crede mai nemerite pentru instruirea preoților și cultura poporului».

Revizor ecleziastic,
(ss) Arhimandrit
IERONIM ȘTEFĂNESCU

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 195. Mausoleul musulman de la Teke în Valea-Fără-Iarnă (Batova).

Edificându-se asupra realei stări a lucrurilor, episcopul Iosif a avizat la luarea de măsuri, cerând și obținând dela guvern ajutoare bănești pentru restaurarea bisericilor ruinate, înzestrarea lor cu odoare, veșminte și mai ales cărți bisericești cu slova și pe graiul fraților de peste Dunăre. Unde lipsa și nevoia erà din cale afară vădită a stăruit pentru ridicări din nou de sfinte locașuri. De astădată însă acestea nu mai apar pitice, urâte și posomorâte, ci sclipind de mândrețe și măreție în bătaia unui alt soare mai prielnic; nu mai sunt stingherite de pârdalnica iradeà turcească.

Așà se explică cum sub păstorirea acestui blând chiriarh numărul bisericilor în

Dobrogea a sporit dela 117 la 134, aproape toate fiind date folosinţii credincioşilor. Astfel:

JUDEŢUL TULCEA

Plăşile	Locaşuri				Cler		
	Biserici	Case de rugăciuni	Mănăstiri	Total	Preoţi	Diaconi	Total
Tulcea	27	3	2	32	25	2	27
Măcin	23	—	1	24	24	1	25
Babadag	31	4	—	35	44	—	44
Sulina	7	—	—	7	12	—	12
Total	88	7	3	98	105	3	108

JUDEŢUL CONSTANŢA

Plăşile	Locaşuri			Cler		Biserici cu enorii			
	Biserici	Case de rugăciuni	Total	Preoţi	Total	Române	Grece	Bulg.	Total
Constanţa	3	3	4	6	6	2	1	1	4
Megidia	8	—	8	8	8	8	—	—	8
Silistra-Nouă	21	1	22	18	18	15	—	7	22
Hârşova	11	3	14	16	16	14	—	—	14
Mangalia	3	—	3	2	2	1	1	1	3
Total	46	7	51	50	50	40	2	9	51

Atenţia chiriarhului erà vie şi asupra stării morale şi materiale a clerului care lăsà mult de dorit. Plata lui şi întreţinerea locaşurilor sfinte se făceà de comune şi de locuitorii lor; la puţine biserici se făceà şi de Stat.

La 5 Decemvrie 1886, după retragerea fostului mitropolit Ghenadie, episcopul Iosif fu reales ca mitropolit al Ungro-Vlahiei.

In locu-i fu înscăunat, la 10 Decemvrie acelaş an, arhiereul *Partheniu Clinceanu-Băcăoanu*.

Cu prilejul învestiturei sale, Regele Carol i se adresă:

«Fericit eşti Prea Sfinţite Episcop al Dunării de Jos, de a păşì pe urmele a doi păstori vrednici şi cuvioşi, cari au sădit în această eparhie sămânţa credinţei celei adevărate.

«Găseşti dar, Prea Sfinţite Părinte, un ogor pregătit.

«Sunt convins că vei pune în lucrarea lui toată osârdia şi stăruinţa pentruca să producă roadele cele mai bune, care, răspândindu-se în eparhia Ta, vor contopì cu desăvârşire ţinuturile noastre de pe amândouă ţărmurile Dunării de Jos».

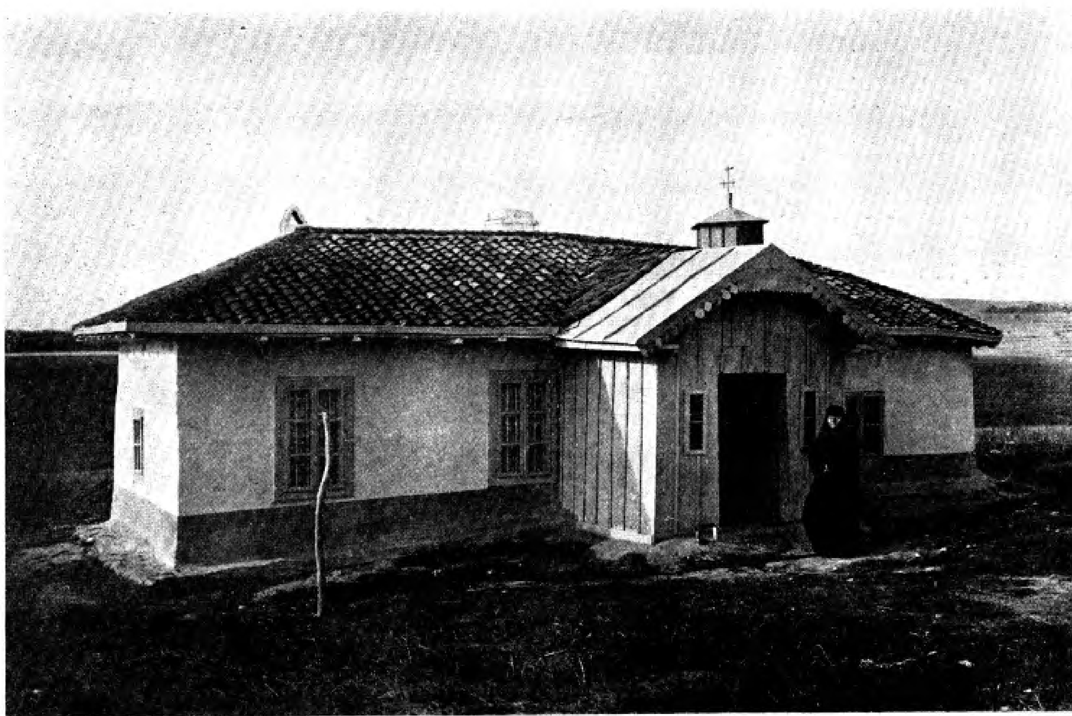
Oricâte îmbunătăţiri se aduseseră bisericilor de fostul episcop Iosif, nevoile erau însă de tot mari şi nesfârşite.

Populaţia românească, mândră de împlinirea demnităţii ei naţionale, se întreceà în clădiri cât mai frumoase de locaşuri pentru slava Dumnezeului liberator.

Mai contribuià la aceasta şi sporirea acestei populaţii cu fraţi de ai săi veniţi de peste Dunăre şi chiar de peste munţi, în urma hotărârii guvernului dela 1886 de a se da pământ tuturor Românilor, cari vor voì să se aşeze în Dobrogea.

Aşà se explică cum episcopatul lui Partheniu a însemnat o epocă de intense clădiri şi reclădiri de biserici. Negreşit, îşi are partea de merit episcopul, care a fost din cale afară stăruitor şi care s'a silit a selecţionà şi a da poporului său din această regiune păstori conştienţi şi cu bune îndemnuri către păstoriţii lor.

Astfel, au fost zidite din nou 58 biserici în judeţul Tulcea şi 40 în judeţul Constanţa.

«Fotoglob-Constanţa».

Fig. 196. Schitul făcător de minuni din apropiere de Ostrov.

Situaţia parohiilor, bisericilor şi clerului din Dobrogea sub episcopatul lui Partheniu este:

Protoieria	Parohii			Enoriaşi Ortodoxi			Biserici			Preoţi Parohi			Preoţi ajutători			Diaconi	
	Urbane	Rurale	Total	Familii urbane	Familii rurale	Total	Urbane	Rurale	Total	Urbani	Rurali	Total	Urbani	Rurali	Total	Urbani	Total
Tulcea . . .	9	55	64	4.411	9.238	13.649	14	76	90	9	55	64	10	4	14	8	8
Constanţa . .	7	35	42	2.649	8.506	11.155	13	50	63	7	35	42	7	15	22	8	8
Total . . .	16	90	106	7.060	17.744	24.804	27	126	153	16	90	106	17	19	36	16	16

Cu prilejul promulgării «Legii asupra clerului mirean și seminariilor din 1894» numărul bisericilor parohiale și filiale din Dobrogea atingeà următoarele cifre:

Protopopiile	Biserici parohiale			Biserici filiale		
	Urbane	Rurale	Total	Urbane	Rurale	Total
Tulcea	11	69	80	3	7	10
Constanța	7	50	57	2	5	7
Total . . .	18	119	137	5	12	17

Merită să menționăm că, la aceà vreme, în cadrul nevoilor locale bisericești, s'au emis și diferite legiuiri de ocrotire specială.

Astfel: «Legea pentru regularea proprietății imobiliare în Dobrogea din 3 Aprilie 1882»:

Art. 20. «In comunele rurale și cătunele existente, precum și în satele ce se vor înființà de către Stat pe pământul său, se va lăsà *o porțiune suficientă de teren pentru vatra satului și pentru cimitir.*

«Fiecărui cătun sau sat se va cedà gratuit pentru școala publică până la 10 hectare de pământ.

«*Fiecărei comune rurale se cedează asemenea gratuit 10 hectare pentru întreținerea bisericilor* sau geamiilor.

«Legea clerului mirean și seminariilor» din 1894, în articolul 58 prevede: «*In Dobrogea, când numărul familiilor creștine din vreo comună rurală va ajunge de cel puțin 80, se va înființà o parohie nouă prin decret regal,* luându-se avizul chiriarhului locului».

Iar în articolul 59: «*Seminariștii cu patru clase, hirotoniți, în vederea legii din 1893 asupra clerului mirean și seminariilor, nu vor puteà trece la nici o parohie și sub nici un titlu în partea stângă a Dunării*».

«Legea pentru organizarea Dobrogei» din 7 Martie 1880, cu modificările din 30 Martie 1886, prevede:

Art. 15. «Libertatea conștiinței este absolută. Libertatea tuturor cultelor este garantată, întrucât însă celebrarea lor nu aduce o atingere ordinei publice sau bunelor moravuri».

Art. 16. «Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea domnitoare și în Dobrogea. Aceste județe fac parte din eparhia Dunării de Jos.

«*Protoiereii județelor și clerul ortodox al catedralelor din Tulcea și Constanța sunt salariați de Stat.*

«Clerul dela celelalte biserici ortodoxe este plătit de către comune și comunități, după un regulament de administrațiune publică, ce se va promulgà prin decret domnesc».

Art. 17. «Personalul și întreținerea principalelor moschei musulmane din Tulcea, Constanța, Babadag, Măcin, Megidia, Hârșova, Isaccea și Mangalia vor fi plă-

tite de către Stat după un regulament de administrațiune publică, promulgat prin decret domnesc».

Art. 18. «Clerul celorlalte confesiuni și bisericile și templele lor se vor întreține de comunitățile coreligionare.

«Nimeni nu va fi îndatorat a contribuì la întreținerea unui cult la care nu aparține».

Prin moartea regretatului și veneratului mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iosif Naniescu, a fost proclamat ales în locu-i, la 26 Ianuarie 1902, episcopul Partheniu;

«Fotoglob-Constanța».

Fig. 197. Interiorul aceluiaș schit creștin, unde vin spre tămăduire și musulmanii.

iar în scaunul de episcop al Dunării de Jos, la 11 Fevruarie acelaș an, fù pus Prea Sfințitul Arhiereu *Pimen Georgescu*-Piteșteanu.

Cu prilejul învestiturei Prea Sfinției Sale, Regele Carol se rostește:

Prea Sânțite Episcop al Dunării de Jos,

«În urma chemării părintelui Partheniu la scaunul mitropolitan al Moldovei și Sucevei, ai fost ales și Te-am întărit la o eparhie care îmbrățișează ambele țărmuri ale Dunării.

«Acolo Te așteaptă însemnata sarcină de a sădì în ogorul dejà bine pregătit de premergătorii Tăi, iubirea de patrie cu simțimântul religios.

«Propovăduește, dar, cuvântul Evangheliei în limba străbună, neuitând niciodată că mărirea Țării este o menire a Bisericii ca și a Statului, ambii deapururea nedespărțiți întru îndeplinirea aspirațiunilor naționale».

Am reprodus înadins pretutindeni discursurile Regelui Carol I spre a se relevà, cu fiecare prilej, grija și stăruința sa pentru organizarea în prim rând bisericească a provinciei redobândite a Dobrogei.

După 25 de ani de stăpânire a Dobrogei, preocuparea chiriarhilor noştri nu mai erà cea primitivă, adică grija pentru ridicarea locaşurilor sfinte, ci acum clerul nostru se interesà de lucruri în domeniul spiritual, de ordin moral și intelectual.

Așa spre exemplu vom cita, din circulara de bune îndemnuri și sfătuiri, dată de noul episcop ales, Pimen, la 15 Martie 1902, către protopopii și preoții eparhiei, următoarele puncte:

a) «Introducerea conferințelor protopopești, care se țin din două în două luni la reședința episcopală, sub președinția noastră.

b) «Obligațiunea ca fiecare preot din întreaga eparhie să țină predici și sfătuiri pastorale, tinzând printr'aceasta a luminà din ce în ce mai mult pe oameni asupra unei *vieți mai îngrijite, atât ca creștini, cât și ca cetățeni și ca gospodari*;

c) «Inființarea foilor matriculare sau așà numitele memorii disciplinare pentru fiecare preot, în care să se noteze cultura, conduita și activitatea pastorală a preotului în mijlocul poporenilor lui, cum și în vieața sa casnică;

d) «Impărțirea parohiilor, după importanța lor, în trei categorii, atât la orașe cât și la sate, ca astfel să putem în mod mai drept răsplăti meritul;

e) «Introducerea concursului de titluri, de bună purtare și de o harnică activitate pastorală a preoților ca singura cale prin care ar puteà obține transferarea dela o parohie mediocră la alta bună, sau dela pozițiunea de supranumerar la pozițiunea de paroh. Prin această măsură, pe de o parte, putem cu siguranță da fiecărui preot și candidat de preoție aceea ce i se cuvine; iar pe de altă parte, se înlătură răul și dăunătorul obiceiu de a se face interveniri, mai totdeauna pentru cei puțin meritoși, ca să nu zic răi, și care interveniri sunt foarte dăunătoare demnității preoțești, pe care trebuie să o păstrăm neștirbită;

f) «Introducerea foilor de inspecțiune atât de necesare pentru o bună administrație. Prin ele se vor face inspecțiuni mult mai complete și mai conștiincioase, deoarece se îmbrățișează toate acele cerințe, care se raportă nu numai la starea bisericii și împrejmuirea ei, dar se cer cunoștințe și date despre școala comunală și numărul elevilor, despre starea materială și morală a poporului, despre instituțiuni culturale și filantropice, despre starea comunei, despre casa preotului, despre cimitir, etc.;

g) «O măsură de o mare valoare o consider pe aceea a introducerii conferințelor pastorale în întreaga eparhie, după cum am dispozat prin circulara No. 856 din 26 Mai 1902, care conferințe s'au inaugurat și ținut dela 15 Octomvrie până la 15 Noemvrie trecut.

«Nu pot ascunde temerea ce aveam la introducerea acestor conferințe cu cele cinci teze anunțate, întrucât preoții nu erau deprinși cu atari conferințe; dar, spre

marea mea mângâiere, rezultatele obținute au fost cu mult mai presus de așteptările mele, ceeace dovedește că preoții noștri sunt doritori a devenì din ce în ce mai pricepuți și mai harnici conducători ai poporului, pentru care le exprim mulțumirile mele.

«Am nădejdea nestrămutată că la viitoarele conferințe rezultatele vor fi și mai îmbucurătoare.

«Iată și teze care vor fi lucrate și discutate în perioada anului ce începem, 1903:

I. «Rolul bisericii în vieața noastră națională;

II. «Cinstirea creştinească a Duminecii și sărbătorilor mari, cum și combaterea obiceiului de a ține sărbători nerecunoscute de Biserică;

III. «Misterul Mărturisirii și Euharistiei; însemnătatea și administrarea lor. Diferențele între biserica noastră și celelalte confesiuni creştine; și

IV. «Sfătuirea poporului de a întrebuință cu folos timpul de muncă.

h) «O altă dispozițiune de o incontestabilă importanță, a fost și obligațiunea ce am impus preoților de a îndemnà pe părinți, mai ales pe cei dela țară, spre a-și trimite copii la școală și a-i îndemnà la învățarea diferitelor meșteșuguri casnice atât de trebuincioase pentru vieața de toate zilele, cum și îndatorirea preoților parohi de a întocmì datele statistice în privința alcoolismului, concubinagiilor, criminalității, epidemiilor, mortalității, nașterilor nelegitime, etc., și la tot ceeace privește starea morală a poporului nostru;

i) «In fine, încă un fapt foarte îmbucurător, care dovedeşte hărnicia și cugetarea sănătoasă și creştinească a preoților din această eparhie, a fost și înființarea societății «Solidaritatea», al cărei scop filantropic și cultural vă este cunoscut. In această Societate, spre a Mea mulțumire, s'au grăbit a se înscrie aproape toți preoții din eparhie, așà că pășim în noul an, funcționând de drept și de fapt cele patru secțiuni din cele patru județe eparhiale, avându-și fiecare secțiune comitetul ei».

In timpul păstoriei Prea Sfințitului Episcop Pimen, cu sprijinul Casei Bisericii, s'a ridicat și o frumoasă catedrală la Galați, care constitue mândria eparhiei.

Am arătat starea clerului și a bisericilor în Dobrogea înainte de 1878 și strădaniile depuse în direcția unificării naționale prin religiune.

La 1906 populația celor 2 județe ale Dobrogei pe religiuni erà următoarea:

Județele	Ortodoxi	Romano-catolici	Protestanți	Gregorieni	Lipoveni popovți	Lipoveni bezpopovți	Molocani	Mozaici	Mahomedani	Diferite confesiuni	Total
Tulcea	109.170	2.343	2.880	944	11.298	2.668	289	2.933	5.848	412	138.785
Constanța . .	112.263	3.497	1.890	1.421	1.611	—	—	1.557	34.082	585	156.906
Total . .	221.433	5.840	4.770	2.365	12.909	2.668	289	4.490	39.930	997	295.691

Impărțită pe naționalități:

Județele	Români	Bulgari	Ruși	Greci	Germani	Italieni	Turci	Tătari	Armeni	Ebrei	Găgăuți	Țigani creștini	Țig. turcești	Diferite naționalit.	Total
Tulcea . . .	54.059	29.101	29.415	4.278	40.42	922	3.510	2.078	997	2.932	4.339	1.759	358	995	138.785
Constanța	93.806	12.345	2.103	5.198	4.100	480	7.245	23.208	1.978	1.557	—		—	4.886	156.906
Total . .	147.865	41.446	31.518	9.476	8.142	1.402	10.755	25.286	2.975	4.489	4.339	1.759	358	5.881	295.691

Populația românească și, alături cu ea, creștinătatea ortodoxă dela 1878 încoace a tot sporit an cu an. Astfel:

La	1880	erau	75.070	suflete
»	1885	»	90.831	»
»	1890	»	98.967	»
»	1895	»	109.902	»
»	1900	»	123.445	»
»	1906	»	147.865	»
»	1910	»	204.026	»
	Azi	sunt	368.623	» (Intră și Dobrogea nouă).

La 1906 existàu următoarele biserici:

Protopopiatele	Biserici urbane			Biserici rurale			Case de rugăciuni	Biserici în construcție
	Parohiale	Filiale	Total	Parohiale	Filiale	Total		
Tulcea	11	3	14	69	10	79	9	19
Constanța	7	3	10	64	15	79	8	11
Total	18	6	24	133	25	158	17	30

Starea de construcțiune a lor erà următoarea:

Protopopiatele	Biserici				Biserici în construcțe
	Bune	Mediocre	Rele	Total	
Tulcea	33	20	40	93	19
Constanța	51	29	9	89	11
Total . . .	84	49	49	182	30

Aceste biserici erau deservite de următorii preoţi dintre cari:

Protopopiatele	Clerul urban					Clerul rural				
	Licenţiaţi în teologie	Semin. gr. II.	Semin. gr. I.	Grămătici	Total	Licenţiaţi în teologie	Seminarişti gr. II	Seminarişti gr. I	Grămătici	Total
Tulcea	1	1	10	10	22	—	3	41	36	80
Constanţa	4	1	3	1	9	2	2	67	4	75
Total	5	2	13	11	31	2	5	108	40	155

La sfârşitul păstoriei în această eparhie a Prea Sfinţitului Episcop Pimen avem următoarea situaţie:

JUDEŢUL	Biserici								PREOŢI PAROHI				Preoţi supranumerari		Preoţi ajutători	Diaconi	Numărul familiilor	Numărul sufletelor
	Urbane				Rurale													
	Parohiale		Filiale		Parohiale		Filiale											
	Construite				Construite													
	Inainte de 1878	După 1878	Inainte de 1878	După 1878	Inainte de 1878	După 1879	Inainte de 1878	După 1878	Licenţiaţi	Sem. gr. II	Sem. gr. I	Grămătici	Sem. gr. I	Grămăticei	Sem. gr. I	Licenţiaţi		
Constanţa . . .	3	4	—	—	10	59	5	13	18	5	56	3	7	9	1		22.745	102.771
Tulcea	9	2	1	—	34	39	7	8	2	6	45	18	2	9	1	1	21.921	101.432
	12	6	1	—	44	98	12	21	1o	11	101	21	9	18	2	1	44.666	204.203
	19				175				143				27					

După o lăudabilă şi frumoasă păstorire, la 1909 Prea Sfinţitul Pimen este chemat a conduce scaunul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei. In locu-i e ales, la 23 Martie 1909, Arhiereul *Nifon Nicolescu-Ploeşteanu*, sub a cărui fericită conducere teritoriul ţării şi

al eparhiei Dunării de Jos s'a sporit prin anexarea în 1913 a noii Dobroge, iar în 1918 ţara se întregeşte prin desrobirea aproape a tuturor teritoriilor ocupate vremelniceşte de vecinii lacomi.

Anul politic 1913 a creiat noui orizonturi pentru Dobrogea.

In urma fericitei expediţii în Bulgaria sub înţeleapta conducere a Regelui Carol I, pacea încheiată la Bucureşti ne-a atribuit ţinutul «Dârstorului şi al Mării».

După 5 veacuri şi jumătate, aceste meleaguri cu întemeieri şi aşezări româneşti, revin scoborâtorilor de acelaş neam şi sânge ai Ţării Româneşti.

In domeniul grijei pentru trebile bisericeşti a fost numită de'ndată, provizoriu, cu reşedinţa în Balcic, următoarea administraţie bisericească a noului teritoriu dobrogean:

1. Un Archiereu, delegat al Sfântului Sinod, în persoana Prea Sfinţitului Vartolomeu Stănescu;
2. Preotul Econom Zenovie Livovschi, director,
3. Ierodiaconul Calinic I. Pop-Şerboianu, copist,
4. Al. Constantinescu, copist.

Ca prime măsuri şi stimulent pentru desvoltarea unei vieţi bisericeşti româneşti în noul teritoriu, cităm raportul No. 5 din 7 Noemvrie 1913 al Prea Sfinţitului Arhiereu delegat către Ministerul Cultelor şi Instrucţiei:

«Starea bisericească din noul teritoriu dobrogean cere ca, în ce priveşte cultul creştin ortodox, preoţii de limba bulgară să fie de'ndată întovărăşiţi la oraşe cu preoţi de limba română, întrucât ostaşii şi ceilalţi credincioşi români din numitele oraşe sunt lipsiţi până astăzi de mângâierile sufleteşti ale unui cult zis în limba bisericii şi a neamului nostru.

«Pentru împăcarea cum trebuie a acestei nevoi însă ţin şi vă rog cu toată stăruinţa să binevoiţi a dispune ca, pe lângă leafa titlului de licenţiat, să li se dea preoţilor noi numiţi din arătatele oraşe şi un spor, sub forma şi numele de indemnitate, egal cu baza titlului, având a se plătì leafa propriu zisă de către Primăriile locale conform legii clerului şi sub formă tot de indemnizaţie până la anexarea şi de drept a acestui teritoriu, iar sporul de către Stat.

«Prin sporul de leafă ce propun, pe de o parte vom puteà recrutà pentru noul teritoriu preoţi de valoare, iar pe de alta-i vom despăgubì de lipsa veniturilor epitrahilului de care aceşti preoţi vor rămâne întru totul păgubiţi până la întemeierea în numitele oraşe a elementului ortodox românesc.

«In ce priveşte atribuţiunile numiţilor preoţi, ele vor rămâne pur duhovniceşti, până după anexare, decând numai va urmà să li-se recunoască şi titlul de parohi, adică de şefi ai cancelariilor parohiale şi de preşedinţi ai epitropiilor bisericeşti locale.

«Aceleaşi măsuri le propun şi pentru preoţii de sat, cu rezerva însă de a da numai trei părţi din indemnizaţia cuvenită acelora dintre preoţii rurali, cari nu vor fi întovărăşiţi şi de preoţi de limba slavonă sau bulgară».

La 1 Aprilie 1914 legiuitorul emite legea pentru organizarea Dobrogei nouă care privitor la biserică prevede :

Art. 16. «Religiunea creştină ortodoxă a Statului român este religiune dominantă şi în noul teritoriu.

«Libertatea conştiinţei este absolută.

«Libertatea tuturor cultelor este garantată, întrucât manifestarea lor exterioară nu este contrarie legilor ţării şi ordinei publice.

«Judeţele din Dobrogea nouă fac parte din Eparhia Dunării de Jos. Se ia însă judeţul Brăila dela această eparhie, alipindu-se la eparhia Buzăului.

Art. 17. «Arhiereul-locotenent al eparhiei Dunării de Jos va aveà reşedinţa permanentă în oraşul Constanţa.

Art. 18. «Plata personalului bisericilor ortodoxe şi a cheltuielilor necesare pentru întreţinerea cultului se vor face de Administraţia Cassei Bisericii.

Art. 19. «Toate legile, regulamentele şi dispoziţiunile azi în vigoare, privitoare la Biserica creştină ortodoxă a Statului român, se vor aplicà şi bisericilor din Dobrogea nouă.

Art. 20. «Personalul şi întreţinerea principalelor moschee şi anume câte una din oraşele: Turtucaia, Bazargic, Balcic şi Cavarna vor fi în sarcina Adminiisraţiei Cassei Bisericii. Tot Administraţia Cassei Bisericii va face plata salariilor şi a cheltuielilor celor doi muftii din Silistra şi Bazargic».

Din pricina marelui răsboi dela 1914—1919, la care România erà firesc părtaşă în ţinta de desrobire a neamului, orice intenţie de o mai bună şi desvoltată organizare a rămas în proiect.

După ce răsboiul cu durerile-i cunoscute a trecut, sfatul popoarelor a decis să se facă dreptate României şi dreptatea i-a venit prin recunoaşterea stăpânirii aproape asupra tuturor ţinuturilor locuite de fii ei, în zilele prea fericitului întru pomenire Regele Ferdinand I.

Grija sfetnicilor şi legiutorilor ţării a fost şi este să se dea o cât mai solidă organizare Dobrogei întregite.

Astfel, din punct de vedere al religiunii dominante a cultului ortodox, s'a reînfiinţat la 8 Martie 1923, prin decretul regal No. 920, după 14 veacuri şi jumătate, Episcopia Tomisului, Constanţa de azi, având de reşedinţă oraşul şi portul Constanţa şi cu jurisdicţiunea asupra judeţelor: Constanţa, Ialomiţa, Durostor şi Caliacra. In interesul unificării sufleteşti s'a lăsat mai departe judeţul Tulcea eparhiei Dunării de Jos şi Ialomiţa de pe malul stâng al Dunării s'a trecut Constanţei.

Merită să fie citată în această privinţă inimoasa intervenţie a Primăriei Constanţa către Ministerul Cultelor şi Artelor (raportul No. 10116 din 27 Decembre 1922):

«In vălmăşagul vremurilor grele, dar mari pentru neamul nostru, a reapărut, ca o necesitate a vieţii organizate, fixarea privirilor celor ce sunt chemaţi a conduce, către îndrumarea sufletelor spre biserică. Şi depe atunci, ca şi din adâncul vremurilor trăite cu 15 secoli în urmă, a reapărut imperioasa nevoie ca de aci, din reşedinţa firească a Dobrogei, odinioară Moesia Inferioară sau Scytia minoră, să se dea îndrumarea firească a conducerii religioase, a credinţei creştine ortodoxe.

«In vremurile de mult, Excelenţa Voastră ştie, că de aci, din Tomisul străbunilor, Mitropolia Tomisului supraveghea întreaga provincie cisdunăreană condusă de eparhioţi conştienţi şi culţi, cari au întreţinut relaţiile şi comunicaţiile cu ţinuturile din valea Dunării. Graţie fiinţei unor păstori culţi şi conştienţi, pe meleagurile de multe ori pustiite de barbari nu s'a putut plăsmui stăpânirea continuă şi s'a păstrat drumul liber al Românilor (Valahilor) spre Marea cea mare.

«Și dacă atunci activitatea unor episcopate, între Dunăre și Mare, a avut un rost folositor neamului nostru, acum, când e alcătuirea României mari, se simte imperios nevoie ca un glas și o minte conștientă a vremurilor ce le trăim să conducă și îndrumeze orânduirea creștină ortodoxă.

«Avem datorie, noi cei de aci, ca să stăruim la Excelența Voastră, care sunteți un perfect cunoscător al trecutului, să ne acordați tot sprijinul, pentru ca să reià din nou ființă un episcopat sau mitropolie a bătrânului Tomis și Durostorului.

«Tendințele vecinilor de a răsbate în masa populației prin acțiuni ascunse și subversive vor găsì aci o santinelă pe malul Mării, la Constanța, gata să combată, gata să vindece unele suflete pervertite, dar mai ales trează la orice încercare dușmănoasă de a întreține dihonia între cei de o credință.

«Și, dacă guvernul din care faceți parte se străduește și consideră ca o sfântă datorie ca poporul să fie luminat, ca școala română să se ridice în orice cătun sau sat, apoi de sigur că biserica, păstrătoarea datinelor străvechi, va venì să înlesnească și consolideze acțiunea celei dintâi.

«Provincia noastră, Dobrogea, cu ale ei patru județe nu mai poate fi condusă bisericește de o eparhie a Dunării de jos, care are altă acțiune de întreprins; ea trebuie să se bucure de alcătuire aparte, independentă de aceasta, în care scop venim a vă ruga să ne acordați înalta Voastră bunăvoință.

«Făcându-mă ecoul unei provincii întregi și a orașului Constanța, Metropola Dobrogei, vă rog, domnule Ministru, să aveți bunătatea a intervenì la înaltul guvern și să obțineți înființarea unei episcopii ori mitropolii în Constanța, în care scop vom pune la dispoziție biserica Sf. Petru și Pavel, catedrala cu locul din jurul ei, pe care s'ar puteà construì și reședința eparhială.

«Iar dacă chiriarhul, pe care adunarea națională îl va alege, va găsì cu cale să schimbe cu alt așezământ din Constanța, se va satisface și această dorință.

«Increzători în marea dragoste ce arătați provinciei noastre, nădăjduim că veți binevoi, domnule Ministru, să ne dați tot sprijinul înfăptuirii unei dorințe a Dobrogenilor, dându-ne încă un luptător cu autoritate pentru definitiva consolidare a românismului pe malurile Mării celei mari sau a lacului molodovenesc».

De 'ndată după înființare, la 30 Martie 1923, prin decretul regal No. 1410, a fost instituit prim episcop *Ilarie Teodorescu.*

Episcopul Nifon al Dunării de Jos demisionase la 1 Ianuarie 1921 și scaunul erà ocupat prin girare de Prea Sfințitul Arhiereu Platon Ciosu-Ploeșteanu.

Episcopul Ilarie, constatând — nu cu puțină îngrijorare — aproape totala lipsă de preoți în Dobrogea Nouă, a intervenit pe lângă Sfântul Sinod și pe lângă Ministerul Cultelor și Artelor, apoi sesizându-se Corpurile Legiuitoare, s'a emis următoarea lege prin care:

Art. 1. «Se pot hirotonisì preoți numai pentru bisericile din Dobrogea nouă:

a) «Absolvenții a patru clase de seminar, rămași nehirotonisiți în baza legii dela 1893, și cari la promulgarea prezentei legi se aflau într'un serviciu pe lângă biserică;

b) «Asemenea și absolvenții școlilor normale de institutori și de învățători, cari au aptitudinile necesare și numai după o practică de cel puțin 6 luni la episcopie.

Art. 2. «Cei îndreptăţiţi la hirotonisire în virtutea articolelor precedente sunt obligaţi a se hirotonisì în termen de cel mult doi ani de zile dela promulgarea legii de faţă.

Art. 3. «Hirotonisiţii în baza acestei legi vor fi retribuiţi la fel cu preoţii cu 8 clase seminariale; iar cei cari sunt şi vor fi în învăţământ, au dreptul la leafa întreagă, atât a catedrei lor din învăţământ cât şi la aceea de preot».

Este interesantă expunerea de motive a acestei legi:

«Bisericile din Dobrogea nouă sunt cu totul lipsite de preoţi şi aceasta din cauză că persoane cu studii speciale dintre localnici nu sunt; iar din restul ţării, cei cari ar îndeplinì condiţiunile cerute de legile actualmente în vigoare, din anumite consideraţiuni ezită a se duce în această parte a ţării, unde mai mult ca ori şi unde interese naţionale şi religioase reclamă neapărata prezenţă a unor adevăraţi propovăduitori ai credinţei şi învăţăturii creştine.

«Până când seminarul din Constanţa, adevărata viitoare pepinieră de slujitori ai altarului, înfiinţat abia în anul trecut, va puteà da Dobrogei noii preoţi de care are nevoie, se impune în mod imperios ca locaşurile sfinte să nu fie lipsite de purtătorii cuvântului Domnului până atunci.

«Pentru remedierea acestor stări de lucruri şi totodată ca un act de dreptate pentru cei cari, pe lângă studiile speciale necesare, nu s'au depărtat ani de zile de altarul sfânt, subsemnaţii deputaţi depunem următorul proiect de lege din iniţiativă parlamentară:».

Intr'adevăr, după ocuparea Dobrogei noi, puţinii preoţi bulgari ce erau prin acele ţinuturi au plecat şi aceştia în Bulgaria. Mai târziu numai o parte minimă din ei au revenit la locurile lor. Azi aproape toate satele din Dobrogea nouă sunt deservite numai de preoţi români; preoţi bulgari sunt foarte puţini.

Pentru o mai bună administraţie bisericească s'a prevăzut încă din anul 1927 trei protoierei pentru judeţul Tulcea, doi pentru Constanţa, celelalte judeţe rămânând cu câte unul.

După o scurtă dar rodnică păstorire, la 28 Septemvrie 1925, moare episcopul Ilarie. In locu-i e ales la 9 Martie 1926 Prea Sfinţitul Arhiereu *Gherontie Nicolau-Silistreanu*.

Azi, sub înţeleapta sa conducere, Biserica ortodoxă română în Dobrogea îşi află aşezarea sa de veacuri fără deosebire de cea din vechiul regat, deplin stăpână pe pământul acesta dintru început hărăzit neamului românesc.

Unele din popoarele barbare, prin aşezarea şi contactul cu poporul român în decursul vremii, cu toată toleranţa proverbială a Românilor, alături cu aceştia, s'au adaptat şi transformat. Astăzi aproape toate satele sunt românizate, pe ici colea de abia păstrându-şi ca o umbră, sub ocrotirea Statului român, entitatea naţională şi religioasă.

La aceasta a contribuit mult şi legea împroprietăririi din 1921. Se ştie că în urma acestei legi mulţi luptători în răsboiul 1916—1918 din regiunile unde nu erà pământ pentru expropiere, mai ales din Oltenia, au fost trimişi în Dobrogea. Aci, pe ultimile disponibilităţi de teren, s'au creiat şi aşezat dela 1919 încoace noui sate româneşti cu populaţie creştină ortodoxă.

Astăzi situaţia clerului de mir la bisericile din satele şi oraşele dobrogene este următoarea:

	JUDEȚELE	Nr. parohiilor	Parohii vacante	Nr. filialelor	PAROHI							Preoți ajutători	Preoți supraveghetori	Diaconi	Cântăreți		Paracliseri	No. Familiilor	No. Sufletelor
					Licențiați	Sem. gr. II	Sem. gr. I	Absolut. teologie	Calif. extraordin.	Școala pregătit.	Grămătici				Ocupate	Vacante			
1	Constanța-Ptotoieria I	49	7	9	6	11	23	2	—	—	—	3	—	—	88	10	9	17.192	70.428
2	Constanța-Protoieria II	31	9	9	2	7	10	—	1	1	—	1	—	—	55	2	1	9.966	44.695
3	Caliacra	40	3	1	—	1	6	—	—	28	—	11	—	3	61	15	7	13.329	57,271
4	Durastor	47	4	2	1	9	7	—	—	26	—	5	1	—	74	20	3	18.738	74.994
5	Tulcea-Prot. I	31	15	9	1	6	7	—	—	1	1	2	—	—	58	5	8	11.204	47.106
6	» II	21	14	6	—	3	3	—	—	—	1	—	3	—	37	5	1	5.148	25.679
7	» III	33	17	3	—	5	11	—	—	—	—	1	1	—	52	13	1	10.191	45.450
		252	69	36	10	42	67	2	1	56	2	23	5	3	425	73	31	85.755	365.623
		321			180										498				

Așezăminte bisericești de reculegere sufletească:

MĂNĂSTIRI ȘI SCHITURI

Intre vechile locașuri de vrednică mărturie a așezării și desvoltării neamului nostru pe întinsul pământ al țării sunt mănăstirile și schiturile.

Pentru conștiința religioasă a poporului nostru acestea au fost instanța superioară după biserică și preotul ei, ultima rămânând episcopul și mitropolitul.

Dintre aceste sfinte locașuri în Dobrogea sunt: Cocoșul, Cilicul și schiturile Saona, Taița, Hancearca și Tichilești.

Cea mai însemnată, prin trecutul ei național și prin mărimea populației, este *Cocoșul.*

Vechea biserică a acestei mănăstiri este întemeiată la 1832 de către arhimandritul Visarion împreună cu doi ucenici ai săi, Gheorontie și Isaia.

Mai apoi se călugărì aci Hagi Nicolae Poenaru, care la 1853 zidì, cu a sa cheltuială, și ridică biserică nouă mult mai mare și spațioasă.

Numirea de «Cocoș» ar fi dela delușorul stâncos dinspre răsăritul mănăstirii, care delușor erà cunoscut înainte vreme sub numele de dealul Cocoșului. Se zice că locuitorii pe pe vremuri auziau adeseori cântecul unui cocoș sălbatic pripășit pe acolo.

La anul 1854 s'a început zidirea unei falnice clopotnițe, care n'a putut fi terminată decât mult mai târziu. La zidirea acesteia se spune că s'au întrebuințat mari lespezi de piată, multe având pe ele diferite inscripții vechi, găsite și aduse din ruinele dela Iglița.

In vremea păstoriei Episcopilor Pimen și Nifon s'au adus mari îmbunătățiri acestei mănăstiri. Cu ajutorul Cassei Bisericii s'au reparat și clădit din nou diferite atenanse și chilii.

Astăzi această mănăstire e populată de 64 monahi.

Mănăstirea *Cilicului* (Tulcea) este înființată la 1844 de arhimandritul Atanasie și schimonahul Paisie. E locuită de călugărițe.

Actualmente de către Prea Sfințitul Episcop Cosma al Dunării de Jos, la biserica Cilicul de Sus se fac însemnate renovări.

Aci locuesc 120 monahii.

Incă de pe timpul Episcopului Nifon a luat avânt, pe lângă această mănăstire, *atelierul de covoare, țesături și picturi bisericești*, care azi constitue școala practică de îndrumare în această direcție a populației din împrejurimi.

Ministerul Cultelor și Artelor, ca să încurajeze frumoasa strădanie de aci, a prevăzut în buget și plătește regulat cu câte 350 lei salar de bază două maici, una cu titlul de maestră de covoare și alta ca ajutoare de maestră.

Schitul *Saona* din județul Tulcea a fost înființat la 1881 prin aducerea și așezarea călugărilor trăitori în acel timp la mănăstirea Cilicul de Jos.

E locuit de 10 monahi.

Celelalte schituri mai mici: Taița, Hancearca și Tichilești, azi sunt rămase biserici de sat.

INSTITUȚII DE PREGĂTIRE ȘI CULTIVARE PREOȚEASCĂ:

a) SEMINARUL «SF. IMPĂRAȚI» DIN CONSTANȚA

Pentru educațiunea și pregătirea sistematică a clerului din părțile dunărene încă la 1864 se înființase seminarul din Ismail.

Se știe că seminariile sunt cele dintâi și cele mai vechi școli naționale în Țara Românească. Prima școală de acest fel a fost înființată la Socola-Iași în 1803, prin stăruința mitropolitului Veniamin. Regulamentul organic a impus tuturor Mitropoliilor și Episcopiilor a-și aveà câte un seminar.

Cu prilejul pierderii sudului Basarabiei la 1878, seminarul dela Ismail a fost strămutat la Galați, deservind cu preferință populația dobrogeană până la 1 Septembre 1922, când a luat ființă seminarul Dobrogei, în Constanța.

Acest seminar până acum a dat două promoții de preoți.

b) *Școala de cântăreți bisericești*

Dacă pentru pregătirea preoților s'au creiat seminariile, pentru pregătirea cântăreților s'au creiat pe lângă fiecare chiriarhie școalele de cântăreți.

Până la 1 Aprilie 1903 eparhia Dunării de Jos n'a avut încă o atare școală.

In intervenția cu adresa No. 1.145 din 21 Iunie 1902, făcută de Prea Sfințitul Episcop Pimen către Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, se învederează nevoia creării unei asemenea școli pentru Dobrogea în special:

«Cântărețul are un însemnat rol în serviciul bisericesc. Această însemnătate este și mai mare în cele două județe de dincolo de Dunăre: Tulcea și Constanța.

«Acolo rolul cântărețului este de aceeaș importanță ca și al preotului, căci prin el se determină în mod hotărât limba în care se face serviciul dumnezeesc. Și cum aceasta trebuie să ne preocupe pe toți, pentru aceà parte a țării, unde după 24 de ani se găsesc încă biserici în care, deși întreținute de Statul nostru român, totuși se cântă și se citește în limbă străină, — cum ni s'a întâmplat cu ocaziunea vizitei canonice ce am făcut în o parte a județului Tulcea și unde am fost primit în biserică cu cântări în limbă străină. Impresia mi-a fost dureroasă și explicațiunea ce ni s'a dat de către preot a fost că nu are cântăreți români din comună, iar de aiurea nu poate aduce, întrucât sunt rău plătiți.

«Mi s'a prezentat cazul ca însu-mi să fiu nevoit de a numì cântăreți de origină străină și aproape necunoscători ai limbii noastre, deoarece epitropia nu aveà un român pentru a-l recomandà.

«Este o cerință de căpetenie, Domnule Ministru, de a întâmpinà și această nevoie bisericească și națională pentru aceà parte a țării; căci a ne îngrijì numai ca să avem mulți Români și să ne lipsească cântăreți români, prin aceasta nu am atinge scopul pe care cu toții suntem datori a-l urmà.

«Cunoscând interesul ce Domnia-Voastră purtați pentru propășirea morală și națională a poporului nostru, intervin cu multă inzistență să binevoiți a dispune înființarea unei școale de cântăreți la această eparhie, în care să se recruteze în mare parte fiii de români, din ținutul Dobrogei, cari cu timpul să fie numiți cântăreți la bisericile de acolo. Inființarea acestei școli ar fi bine a se face chiar la începutul viitorului an școlar, întrucât o amânare ar atrage după sine o pagubă. Dacă în această școală, pe lângă predarea muzicei bisericești, s'ar predà și oarecare noțiuni de drept administrativ atât cât este necesar unui conducător de comună rurală, apoi s'ar puteà ca cu timpul, din acești elevi, când vor ajunge maturi, să se numească și primari sau notari pe la comunele lor, unde astăzi în atari funcțiuni sunt numiți străini de localitate și cari adesea aduc mai mult rău decât bine și pe chestia bisericească și pe chestia națională. Maeștri pentru muzica bisericească și tipic, avem foarte buni.

«Nădăjduesc, Domnule Ministru, că, ținând socoteală de cele ce am avut onoare a vă expune, veți binevoì a hotărî înființarea acestei școli».

In urma acesteia, începător dela 1 Aprilie 1903, Statul, prin Administrația Cassei Bisericii, a acordat regulat anual câte o subvenție pentru întreținere, care a variat în decursul anilor următori după posibilitățile bugetare.

* * *

Afară de bisericile ortodoxe române, pe întinsul pământ al Dobrogei se mai află și un număr de *biserici străine omodoxe.*

Astfel: câte o biserică grecească în Tulcea, Constanța, Sulina, Mangalia, Balcic și Bazargic; câte una bulgărească în Tulcea și Constanța și două biserici rusești în orașul Tulcea.

II. CELELALTE CULTE

Dacă la începutul acestui capitol, am amintit în treacăt toate popoarele, care au trecut și s'au așezat în Dobrogea și dacă am arătat cum s'a desvoltat Biserica ortodoxă în decursul timpurilor, nu putem trece cu vederea desvoltarea religioasă a celorlalte culte.

a) *Cultele creștine*

1. *Nemții*, ca reprezentanți ai cultului catolic și protestant-luteran, după ce colonizaseră anumite regiuni din Rusia, au început să emigreze, căutându-și în altă parte de lume norocul și, întâmplător, au ajuns și în Dobrogea, pe care o colonizează în parte, fără ca această colonizare să fie socotită operă de Stat.

Prima emigrare a Nemților din Rusia, care se produce în anul 1840, se datorește lipsei de pământ, — după legea de colonizare rusească din timpul Impărătesei Rusiei Ecaterina II-a în anul 1764, pământul nu se puteà împărțì între moștenitori, revenind primului născut, — apoi secetei, recoltei proaste mai mulți ani dearândul (1835—1837), cum și puternicului cutremur dela 1838.

Așezările acestor coloniști au fost făcute în condiții rele, aproape sălbatece; n'aveau nici preoți, nici învățători și nici nu purtau registre de stare civilă. Acest aspect patriarhal l-au păstrat până astăzi, rămânând și acum ceeace au fost la început, un popor de țărani, fără o pătură cultă și fără o literatură cât de relativă.

Afară de acești imigranți, în vara anului 1841 și-au făcut apariția în Dobrogea cei dintâi țărani germani venind din: Berezina, Leipzig și alte colonii din părțile Varșoviei. Ei se așezară mai întâi la Măcin, apoi la Acpunar, formând cea dintâi colonie nemțească în Dobrogea.

Imigrarea Nemților în Dobrogea s'a făcut în trei perioade: întâia a ținut până la răsboiul Crimeiei, a doua dela 1873 până la 1883 și a treia dela 1890 până la 1891.

In întâia perioadă au înființat colonii în Tulcea, Malcoci, Atmagea, Cataloi și Ciucurova. Afară de aceste colonii s'au mai găsit Nemți singurateci așezați și prin porturile dunărene, aduși probabil de Comisiunea europeană ca industriași și muncitori pe vapoare.

In a doua perioadă au înființat colonii în Cogealac, Tariverde, Facria, Caramurat, Colilia, Anadolchioi, Constanța și Cogealia.

In a treia perioadă, în Sarighiol și Cobadin, apoi în Mangalia, Osmancea, Osmanfacâ și Viile noui la Constanța, unde au trăit deavalma cu Românii.

La sfârșitul acestei perioade se produce un nou curent de imigrare din coloniile nemțești ale Rusiei meridionale, din pricina restricțiunilor impuse de guvernul rusesc. Intre aceste restricțiuni se menționează: interzicerea cetățenilor străini de a cumpărà pământ și proprietăți, interzicerea de a mai arà și semănà pământ rusesc. Mai departe erau opriți de a-și construì biserici, iar în anul 1891 devine obligatorie limba rusească în școalele imperiului. Mii de Nemți se îndreptară atunci spre Statele Unite ale Americei sau spre Canada, alții au trecut în Dobrogea, încurajați mai mult de promisiunile ministrului român de pe atunci, Petre Carp. Acì întemeiară la 1891 opt colonii nouă. Dar acești din urmă coloniști nu mai putură să se bucure de avantagii

materiale ca predecesorii lor, deoarece condițiunile de colonizare erau mai grele față de cele dela 1883. Pe deoparte se împuținase pământul din cauza împroprietăririi Dobrogei cu veterani din răsboiul dela 1877—1878, iar pe de altă parte legile în vigoare nu mai permiteau împroprietărirea străinilor. Odată așezați în Dobrogea, acești coloniști găsiră toate mijloacele unei vieți noui, care le-a dat putința să rămână definitivi cetățeni ai României și numai foarte puțini din numărul lor, datorită serviciului militar obligatoriu pentru întreaga populație dobrogeană, au părăsit țara, îndreptându-se spre Argentina, etc.

Mijloacele de trai fiindu-le la îndemână, ei au căutat să-și întemeieze școli și biserici. Libertatea religioasă le-a fost respectată și în timpul Turcilor și după aceea.

Așezările lor în colonii se făcură după confesiuni:

Nemții de confesiune **evanghelică-luterană** întemeiară parohii evanghelice la Atmagea, de care aparțineau și filialele: Ciucurova, Cataloi, Cogealac, Tariverde și Ortachioi; apoi la Constanța, care la început aparțineà de Comunitatea evanghelică din Galați și pe urmă de Atmagea. Astăzi în Constanța este o parohie evanghelică, de care depind și comunitățile din Cobadin, Cogealac, Facria, Mamuzlia și Sarighiol, apoi stațiunile Alacap, Horoslar, Viile noui și vechi, Sofular, Mangalia, Murfatlar, Techir-Ghiol, Tatlageacul Mare și Canara, toate în Jud. Constanța, cu o populațiune de 6.622 suflete. Administrarea acestor comunități se făceà de către un comitet format din doi reprezentanți pentru fiecare localitate, iar ei erau subordonați Consiliului superior bisericesc din Berlin. Astăzi administrarea acestora se face de Decanatul evanghelic-luteran dela Sibiu.

Nemții de **confesiune catolică** au întemeiat colonii mai de timpuriu și mai bine îngrijite decât cele luterane. Sub regimul turcesc aceste colonii atârnau de Episcopatul catolic din Nicopole, însă dela 1883 depind de Arhiepiscopia catolică din București.

După date statistice, la 1904, în Dobrogea, erau următoarele comunități catolice:

In Jud. Constanța se găseà o parohie la Caramurat, înființată la 1876, care aveà 2 preoți și 790 de credincioși cu filiale în comunele: Cerna-Voda, Megidia, Osmanfacâ, Caratai, Canara, Osmancea și Palas. Astăzi se găsesc în Jud. Constanța următoarele parohii: Constanța cu filialele: Mangeapunar, Techir-Ghiol, Palaz-Mare, Cerna-Vodă, Megidia și Murfatlar; Caramurat cu filialele: Oituz, Caratai, Cogealac și Carol I, cu o populațiune de 3.237 suflete.

In Jud. Tulcea la 1904 se găseau 5 parohii catolice în localitățile: Tulcea, înființată la 1830, cu un preot și 251 credincioși; Cataloi înființată la 1896, cu un preot și 470 credincioși; Colilia înființată la 1893, cu un preot și 259 credincioși; Malcoci înființată la 1871, cu un preot și 743 credincioși; Sulina înființată la 1868, cu un preot și 430 credincioși și care mai aveà filiale în comunele: Cogealac, Tariverde și Caraibil. Astăzi se găsesc în jud. Tulcea următoarele parohii: Tulcea, Malcoci și Cataloi cu o populațiune de 1.376 suflete.

In Jud. Caliacra se găsesc 158 suflete, așezați la Ali-Anife.

Acești coloniști germani sunt deosebit de religioși. Invățăturile biblice au imprimat asupra lor un caracter de seriozitate gravă, de rigiditate chiar, mai cu seamă asupra credincioșilor luterani. Ei au păstrat multe obiceiuri, care, în urma civilizațiunii au dispărut cu totul în Germania. Școala și biserica sunt focare de lumină, care au

contribuit la desvoltarea lor. Această desvoltare pe teritoriul Dobrogei a fost ajutată şi de Statul Român, mult tolerant faţă cu diferitele naţionalităţi.

* * *

2. **Lipovenii.** Aceştia sunt Ruşi de origină, însă, din cauza eretismului lor faţă de biserica ortodoxă a Rusiei, au fost persecutaţi şi au trebuit să emigreze. O parte dintre ei s'au aşezat şi în Dobrogea.

Emigrările au început pe timpul lui Petru cel Mare şi au continuat sub Ecaterina II-a. Ele se făceau în mod individual, dar numărul lor crescù în Dobrogea, încât la 1783 o parte dintre ei au fost duşi în Bucovina, unde s'au stabilit la Fântâna-Albă şi unde îşi construiră biserică, având şi un mitropolit.

La 1850 se găseau în Dobrogea 774 familii aşezate în localităţile: Sarichioi, numit de Lipoveni, Seriovca, la Slava şi la Jurilovca.

Desvoltarea acestei confesiuni pe teritoriul Dobrogei a fost sprijinită de Guvernul turcesc prin intermediul lui Ciaikowschy, agentul polon din Turcia, care trecuse la religia mahomedană, luând numele de Sadyk Paşa şi obţinuse autorizaţia de a înfiinţà la mânăstirea Uspenia o arhiepiscopie, unde hirotonisì un arhiereu. Acelaş a obţinut încă şi o arhiepiscopie la Tulcea, care depindeà de Mitropolia dela Fântâna-Albă. Mai târziu, în anul 1851, prin mijlocirea unui oarecare lipovean din Sarichioi, anume Gonciarov, obţinù un firman din partea guvernului turcesc, prin care se recunoscù libertatea religioasă sub protecţia sultanului, împiedicând orice altă biserică de a se amestecà în afacerile lor religioase.

Doctrina religioasă a acestor schismatici a apărut în anul 1419 şi în două secole şi jumătate se răspândì aşà de mult, încât a produs sguduiri puternice în biserica Rusiei, sfârşindu-se printr'o schismă fără pereche în istoria ortodoxismului.

Acestor sguduiri religioase din Rusia se datoreşte emigrarea Lipovenilor.

In Dobrogea aceştia sunt cunoscuţi sub numele de: Popovţi, Bezpopovţi, Molocani şi Castraţi.

Popovţii sunt Lipoveni cari admit preoţi, hirotonisiţi de biserica rusească, pe care, deşi o numesc eretică, totuşi pe tăcute recunosc puterea ei în ale hirotoniei.

Bezpopovţii sunt Lipoveni cari nu admit preoţia şi cele 7 taine ale Bisericii ortodoxe, păstrând numai taina botezului, care poate fi săvârşit de mireni, bărbaţi sau femei. Ei nu recunosc căsătoria religioasă, impunându-şi o vieaţă celibatară, trăind însă la un loc bărbaţi şi femei.

Molocanii sunt o ramură a bezpopovţilor, numiţi aşà fiindcă mănâncă lapte în post. Ei nu admit decât biblia, iar tainele numai în mod spiritual. Nu cred în sfinţi şi icoane, resping serviciul divin, semnul crucii, îngenuncherea şi chiar biserica ca edificiu. Nu beau nici un fel de băutură spirtoasă, ci numai ceai; deaceea sunt foarte bogaţi şi harnici.

Castraţii sau Scopiţii se mai numesc între ei şi Porumbei Albi, adică inocenţi. Au venit în România la 1820 şi au fundamentale abateri dela doctrina religiei ortodoxe.

La ei Sfânta Treime constă din: *Selivanov-Tatăl*, răscumpărătorul, Fiul Tatălui ceresc, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu peste zei, Prooroc peste prooroci, Impărat peste Impăraţi; *Silov*, iubitul fiu, premergătorul Domnului şi *Aculina-Ivanova*,

matușca-bogorodița. Sunt înfrânați la mâncare și băutură pentru ca să nu se deștepte în ei pasiunea.

După statisticile din 1900 se găseau în jud. Constanța 3.918 Lipoveni popovți și 173 bezpopovți, iar în jud. Tulcea se găseau 7.949 Lipoveni popovți și 3.810 bezpopovți, deci în total 15.830 de suflete.

Despre Molocani și Castrați statisticile nu vorbesc nimic; probabil au dispărut din Dobrogea, fie prin emigrare, fie prin asimilare cu ceilalți Lipoveni.

* * *

3. Asociațiunile religioase în Dobrogea și-au făcut apariția încă pe timpul imigrațiunii Nemților.

Baptismul în această provincie își datorește existența numai acestor coloniști, cari întemeiază la Cataloi o comunitate cu un număr de 200 membri. Astăzi se găsesc acì numai 100 membri. Dealtfel la doctrina religioasă a acestei asociațiuni s'au convertit indivizi din toate naționalitățile.

In întreaga Dobroge se găsesc azi 228 membri împrăștiați în 11 comune din jud. Constanța și 401 membri împrăștiați în 6 comune din jud. Tulcea; deci în total 629 membri, așà că numărul lor poate fi socotit ca neexistent.

Adventismul se prezintă ca doctrină religioasă diferită de a baptiștilor. Și-a făcut apariția și în această provincie. Dacă am luà în considerație numărul mic de membri, 382, așezați în 32 localități din județele Constanța, Durostor și Caliacra, deci cu totul împrăștiați, am puteà zice că nici această sectă nu poate fi socotită ca organizație bisericească pentru Dobrogea.

Se menționează că modul de funcționare al acestor asociații religioase a fost stabilit de Ministerul Cultelor și Artelor, prin Decizia No. 5.734 din 29 Ianuarie 1925; iar prin legea pentru regimul general al Cultelor, publicată în Monitorul Oficial No. 89 din 22 Aprilie 1928, au fost recunoscute ca confesiuni.

b) *Cultele necreștine*

Mahomedan. Turcii, popor de rasă mongolică, au venit în Dobrogea după cucerirea acestei provincii de la Români după Mircea cel Bătrân, fiind aduși de guvernul lor, care aveà interes să apere hotarele imperiului otoman. In secolele al XVI-lea și al XVII-lea veniră în masse destul de compacte. Se așezară mai mult pe malurile Mării Negre, centrul provinciei fiind ocupat de Tătari.

Tătarii sunt de aceeași rasă ca și Turcii. Ei își făcură apariția la 1812, când, după ocuparea Basarabiei de către Ruși, o colonie plecată din Bugeag, se așeză în Dobrogea. In massă mai compactă s'au stabilit aci pe la anul 1856—1859, în urma răsboiului din Crimeia, când guvernul rusesc îi silì să emigreze. Guvernul otoman profită de această măsură, dând autorizație la 2.225 familii să colonizeze Dobrogea.

Ei se așezară mai mult în centrul provinciei și ocupară regiunile Constanța și Babadag; mai apoi se întinseră spre Sud-Est, unde fondară orașul Megidia, care poartă acest nume dat de Said-Pașa, în onoarea Sultanului Abdul-Megid.

Acest element se confundă cu cel turcesc. Până în timpurile din urmă a format o comunitate separată, care aveà un șef numit khan și asupra căruia Turcia

n'a exercitat decât un fel de vasalitate. La început numărul lor erà destul de mare, erau 60.000, după cum scrie scriitorul Viskovich în anul 1860; mai târziu însă numărul lor scăzù din cauza emigrărilor, a maladiilor şi a relei întreţineri.

Ei vorbesc limba turcomană, în care se găsesc cuvinte arabe şi mongole. Astăzi trăesc laolaltă cu Turcii, ocupându-se cu agricultura şi creşterea vitelor, în special a cailor.

Religiunea acestor două neamuri este întemeiată pe Coran.

Musulmanii din Dobrogea şi-au păstrat credinţa şi tradiţia religioasă. Statul român, în dorinţa de a le da preoţi şi învăţători, a înfiinţat la 1889, în oraşul Babadag, un seminar, spre a aduce la îndeplinire art. 21 din legea organică a Dobrogei, din 7 Martie 1880. Rostul acestui seminar erà să pregătească personalul religios, precum şi corpul învăţătoresc al şcoalelor confesionale musulmane. Infiinţarea lui s'a trecut în legea de organizare nu numai ca o necesitate de Stat, ci, după cum se zice, şi în virtutea unui testament, prin care Gazi Ali Paşa, care a împresurat Viena la 1668 şi care îşi aveà sediul comandamentului în oraşul Babadag, lăsase pentru seminarul, ce se va înfiinţà, moşia «Zebilul» în întindere de mai multe mii de hectare pământ arabil, bălţi şi cariere de piatră.

Această proprietate de mână moartă (vacuf) a fost secularizată. Ca un omagiu pentru donator, Statul plăteşte un epitrop, care îngrijeşte de geamia «Gazi Ali Paşa» din Babadag.

Dela 1889 şi până la 1901 seminarul a funcţionat la Babadag cu 4 clase şi 3 profesori, dintre cari 2 de studiile religioase musulmane şi unul pentru studiile româneşti. In anul 1901, din cauza unei mari emigraţiuni a musulmanilor din regiunea Babadagului, seminarul rămânând fără populaţie şcolară, a fost mutat în oraşul Megidia, într'un local construit de comunitatea musulmană de acolo, fiind apoi cedat Casei Şcoalelor, în vederea funcţionării regulate, ca al Statului. Dela 1901 seminarul s'a desvoltat, încât astăzi a ajuns să aibă aceeaş organizaţie ca şi seminariile teologice creştine. Funcţionează pe baza unui regulament publicat în «Monitorul Oficial» No. 111 din 17 August 1904, care s'a modificat cu Decretele Regale No. 832 din 1925 şi No. 699 din 1928. Are 8 clase cu 136 elevi şi 15 profesori.

Pământul Dobrogei este presărat cu multe moschei şi geamii, dintre care unele construite de Stat, cum este moscheia «Regele Carol I» din Constanţa, iar altele reparate cu banii Statului nostru.

Majoritatea acestor geamii sunt întreţinute de Stat, iar multe dintre ele au fost împroprietărite cu câte 10 hectare pământ pe baza legii agrare publicată în «Monitorul Oficial» cu No. 82 din 17 Iulie 1921.

Preoţii lor: caiumi, muezini, imami şi hatipi, sunt puşi sub supravegherea a câte unui muftiu (protopop) de fiecare judeţ.

Prin actuala Constituţie s'a prevăzut şi un reprezentant religios al musulmanilor în Senat, care, în urma legii pentru regimul general al Cultelor, publicată în Monitorul Oficial No. 89 din 22 Aprilie 1928, urmează să fie indicat printr'un statut de organizare al comunităţilor musulmane.

După recensământul din 1899, populaţia musulmană în Dobrogea se urca la cifra de 41.667 suflete, iar astăzi s'ar găsì 33.859 suflete pentru judeţele Tulcea şi Constanţa, iar în judeţele Durostor şi Caliacra s'ar găsì 137.439, deci în total 171.298 suflete.

Ca locaşuri de rugăciuni se găsesc în Jud. Constanţa: 6 moschei şi 116 geamii la care servesc: 94 hatipi, dintre cari 76 plătiţi de Stat; 63 de imami, dintre cari 33 plătiţi de Stat; 42 muezini, dintre cari 6 plătiţi de Stat şi 3 îngrijitori, toţi trei plătiţi de Stat.

In Jud. Tulcea sunt 5 moschei şi 23 geamii, la care servesc 5 hatipi, dintre cari 2 plătiţi de Stat; 25 imami, dintre cari 18 plătiţi de Stat; 6 muezini şi 6 îngrijitori, toţi plătiţi de Stat.

In Jud. Caliacra sunt: 157 geamii, la care servesc 61 hatipi, dintre cari 40 plătiţi de Stat; 72 imami, dintre cari 3 plătiţi de Stat şi 64 muezini, dintre cari 3 plătiţi de Stat.

In Jud. Durostor sunt o moschee şi 110 geamii, la care servesc 83 hatipi, dintre cari 75 plătiţi de Stat; 34 imami, dintre cari 2 plătiţi de Stat şi 27 muezini, dintre cari 2 plătiţi de Stat.

* * *

Mozaismul.

Evreii s'au răspândit în toată lumea, aşezându-se şi în Dobrogea, unde au găsit oraşe comerciale bine desvoltate. La 1850 se găseau în Jud. Tulcea 119 familii, aşezate în oraşele: Issacea, Tulcea şi Babadag.

Astăzi se găsesc în Dobrogea 4833 suflete, aşezate în oraşele: Constanţa, Cerna-Vodă, Hârşova, Mangalia, Megidia, Babadag, Chilia-Veche, Isaccea, Mahmudia, Măcin şi Sulina. Se mai găsesc şi în oraşele: Bazargic şi Silistra.

In oraşul Constanţa se găsesc două sinagogi, a căror autorizare de a funcţionà a fost dată la 1903 prin regulamentul publicat în «Monitorul Oficial» No. 26 din 4 Mai 1903.

Cultul lor n'a fost organizat. Această organizare în trecut se reduceà doar la autorizarea de funcţionare a sinagogilor sau caselor de rugăciuni şi la autorizarea funcţionării rabinilor şi ajutoarelor lor. Autorizarea se dedeà pe baza regulamentului menţionat mai sus. Prin legea pentru regimul general al Cultelor, publicată în «Monitorul Oficial» No. 89 din 22 Aprilie 1928, ei au fost recunoscuţi ca confesiune istorică, urmând ca în curând să aibă un statut de organizare.

Prin art. 72 al. d, din Constituţie, s'a acordat dreptul acestei confesiunii de a fi reprezentată în Senat de un şef religios.

ÎNVĂȚĂMANTUL PUBLIC ÎN DOBROGEA

DE

IOAN GEORGESCU

Inspector-şef al Regiunii a X-a şcolare, Constanța

«*Şcoala românească... singurul liman de scăpare al naționalității noastre române din partea dreaptă a bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sorții şi strivită de atâtea elemente străine*».
(Dascălul *Costache Petrescu* din Silistra la 3 Aprilie 1871 în adresa de mulțumire către Primăria comunei Ştirbei, astăzi Călăraşi, judeţul Ialomiţa).

I.

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR

«*... Aşà, pretutindeni, Românii din Dobrogea* simt nevoia de dascăli, *pentru a da învăţătură fiilor lor. In câteva sate* am şi găsit dascăli, *pe cari îi ţineau ei, cu cheltueala lor. Este cutare sat care nu s'a lăsat până n'a* furat *din Ţara Românească un dascăl, pe care îl ţin Românii în sânul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Abraam*».
(*Ion Ionescu dela Brad,* Românii din Dobrogea în «România Literară», Iaşi 1855, No. 2).

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR ÎNAINTE DE 1878 ÎN JUDEŢUL TULCEA

Agronomul şi statisticianul român, Ion Ionescu dela Brad, trimis în 1850 de guvernul otoman să vadă cum s'ar puteà îmbunătăţì agricultura în Rumelia şi Dobrogea, e desigur unul din cei mai buni cunoscători ai acestor provincii, pe cuvântul căruia se poate pune temeiu. Când scrie, deci, pe la mijlocul veacului trecut, că Românii dobrogeni simt adânc lipsa «pâinii sufleteşti» şi fac tot ce le e cu putinţă pentru a şi-o îndestulà, uneori chiar «furând» câte un învăţător din Ţara Românească, spune un mare adevăr.

N'avem monografiile tuturor şcoalelor dobrogene, cu toate măsurile luate încă din Aprilie a. c. de Inspectoratul Regiunii a X-a Şcolare pentru scrierea şi înaintarea lor la timp; deci informaţia noastră e defectuoasă. Dar, şi din puţinele informaţiuni

ce avem, se vede că aproape în toate așezările românești vechi din Dobrogea dăm de urma câte unui dascăl.

Astfel în *Tulcea*, capitala acestei provincii, pe vremea când ea erà un «sangiacat» turcesc și chiar la începutul stăpânirii românești, trăià institutorul *Constantin Andrian*, de fel din Brăila, care a lăsat în urma sa un nume din cele mai respectate.

La *Pisica*, plasa Măcin, erà învățător pe la 1860 *Ion Buzdugan*, venit din părțile Salonicului și stabilit aici. El cunoșteà numai slovele, nu și literele. Aflând că în România s'a introdus alfabetul latin, s'a dus la Galați să învețe noul alfabet pe care a început să-l predeà, pe urmă, și elevilor săi. Tot dela Galați procurà și abecedare și alte cărți de școală. Erà aspru și uneori pedepsià crunt, dar făceà treabă. Elevii și astăzi îi poartă recunoștință. Astfel e d-l Iancu Barșa, cârciumar evreu din Tulcea care toată știința de carte câtă o are și-a agonisit-o la acest dascăl, odată cu colegii săi: Gh. Lețlac, Sandu Chiriță și alții. Plata dascălului erà 12 galbeni pe an de fiecare elev. (Un galben erà socotit 53 sau 54 lei vechi).

In comuna *Câșla*, plasa Tulcea, pe vremea Turcilor, predà carte românească într'un local de cârciumă un călugăr cu numele *Ghedeon*. Acesta aplicà un tratament barbar copiilor. Cei cari nu știau lecția sau făceau greșeli, erau prinși de păr — pe atunci se purtau plete — strâns bine într'un smoc care erà vârît într'o gaură de tortură dela una din grinzile cârciumii, unde rămâneà prins cu un cuiu de lemn până la ieșirea din școală. Copiilor astfel spânzurați de chică li se lungià pielea ca o pungă deasupra capului, iar fața li-se învinețià și se înnegrià de durere. Adevărate torturi inchizitoriale. La venirea stăpânirii românești, călugărul Ghedeon a dispărut fără de urmă. Ne putem închipuì ce greutăți a întâmpinat urmașul la catedră al acestui călugăr, d-l Ion C. Brătescu (tatăl profesorului universitar dela Cernăuți C. Brătescu) fiind nevoit să strângă pe copii de prin râpi și vii, unde erau obișnuiți să se ascundă dinaintea dascălului și să-i cucerească prin bunătate și blândețe. (Din lucrarea d-lui *G. Coatu*, Scurtă privire asupra școalei primare No. 2 băeți din orașul Tulcea).

Pela 1860 funcționà o școală românească și la *Zebil*, lângă Babadag, unde învățători erau dascălii și preoții bisericei, având leafă de 15—20 lei turcești pe lună de fiecare școlar. (Un leu turcesc erà 20 de bani). Se predà bucoavna, ceaslovul, psaltirea, puțină socoteală și apoi cântările bisericești. La școala românească vin și copiii bulgari. Numai timp de trei ani (1868—1870) funcționează și o școală bulgărească, dar după trei ani iarăși se unește cu cea românească. Dintre vechii învățători de aici se amintește întâiu *dascălul Agachi* (1860—1869), apoi vine *Ștefan Constantinescu*. Acesta stă până la 1875, când trece ca preot la parohia din cătunul Sabangia, iar la catedră, în locul lui, vine *călugărul Serafim* care funcționează până la 1877—1878, când, din cauza răsboiului, școala se desființează. Școala se redeschide la 1880 în localul care se poate vedeà și astăzi.

Bulgarii din Zebil încă au avut învățătorii lor. S'a păstrat amintirea dascălului Manciu din 1868, a lui Radicicu din 1869 și a lui Anastase din 1870.

După realipirea Dobrogei la sânul Țării mame, primul învățător român este Radion Șchiopu (1879—1882). (După *Neagu Botea*, Monografia școalei primare de Stat din com. Zebil, jud. Tulcea.)

Veche e și școala din *Dăeni*. Incă de pe la 1866 sătenii mai gospodari aduceau câte un învățător pentru nevoile copiilor lor, cu care apoi se împăcau cum se puteau. Pe la 1870 înființează aici o școală și Statul turcesc, plătind pe învățător cu 3 lire pe lună. Pentru local nu se plăteà nimic. Erà cedat în mod gratuit de unul din sătenii fruntași. Primul învățător angajat de guvernul turc a fost *Nicolae Mierlan*. (Această familie există și acum în comuna Peceneaga, județul Tulcea).

Incă și mai veche e școala din *Greci*, plasa Măcin. Intre locuitorii mai vechi ai comunei se numără Mocanii din Ardeal, veniți aici încă la 1812. Intre aceștia se găseà un oarecare *Ion Moroianu*, care a fost cel dintâiu învățător, până când, la 1861, a

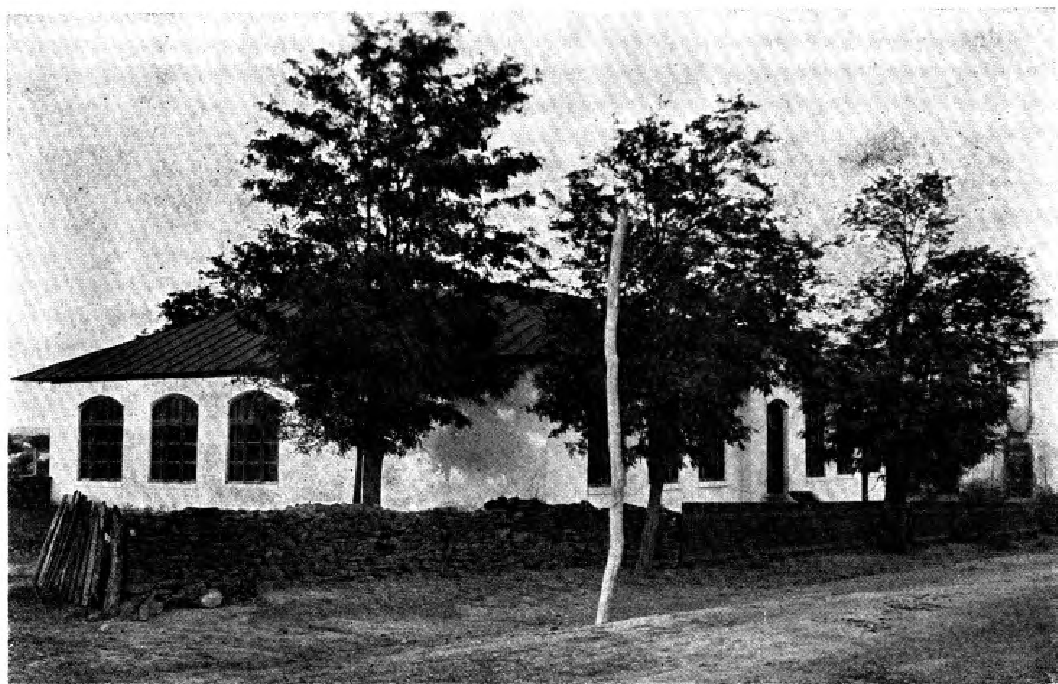

Fig. 198. Școala primară din Casimcea. «*Fotoglob-Constanța*».

adus un învățător de meserie, pe *Dumitru Urzescu* din Brăila, fiind retribuit cu hrană în natură și cu câte un galben pe lună de fiecare școlar. Din cauza unui conflict cu autoritățile turcești de pe atunci, el a fost nevoit să plece. După el au urmat mai mulți dascăli dela biserică, până ce, odată cu noua stăpânire românească, s'a organizat și învățământul de aici. (Vezi: *Gh. Manta*, Monografia comunei Greci, plasa Măcin).

In *Cerna* începuturile școalei sunt legate de biserică. Cei mai vechi dascăli, a căror amintire s'a păstrat, sunt Petre Popa și Drăgan Nicola. Inainte de 1877 venise în localitate un învățător din Șumla, cu numele Panait Stanciof. Acesta aveà să fie tatăl marelui poet român de mai târziu Panait Cerna. Cei mai mulți săteni știutori de carte, astăzi în vârstă de 60 de ani, au fost elevii lui Panait Stanciof. Cu proces verbal în regulă, el predă la 1 Aprilie 1879 mai multe bănci lungi, o tablă și alt mobilier,

hărțile celor cinci continente, globul pământului și alte materiale didactice întâiului învățător român, Iftimie Vâlcu. Dela această dată se poate vorbì de un învățământ național românesc în această comună. La început, cei doi învățători predau alternativ: unul românește, celălalt bulgărește. Fiindcă însă Stanciof făceà greutăți învățătorului român, oprind pe părinți a-și dà copiii la școala românească, cel dintâiu l-a reclamat autorităților. Conflictul se aplanează prin transferarea învățătorului român Vâlcu în satul românesc Peceneaga, unde poate lucrà mai cu spor și fără piedici aduse pe căi piezișe.

Invățătorul Stanciof funcționează până la 1882. In 1880 e numit, în locul lui Vâlcu, Vasile Popescu, normalist de fel de prin Covurlui, pe timpul căruia se construește actualul local de școală. După acesta urmează Ion Ionescu, cu 4 clase gimnaziale din Bârlad. La acesta absolvă cursul primar Panait Stanciof, fiul învățătorului bulgar, pomenit mai înainte, care aveà să devină o glorie nu numai a satului, adoptându-i numele ca pseudonim literar, nu numai cel mai mare poet pe care l-a dat Dobrogea, ci una din mândriile cele mai legitime ale neamului întreg. Recăsătorindu-se mama poetului cu unul Naum Costea, poetul nostru în școala primară se numește Panait Costescu. Elev distins, el e întreținut la liceul din Brăila de nașul său Nicolopol, un Grec bogat. E semnificativ că și poetul a decedat aproape la aceeaș vârstă cași tatăl său. Sentimentele și convingerile sale, însă, diferă cu totul de ale aceluia. Cine spuneà în «Către pace» că, deșì noi Românii suntem neamul cel mai pașnic din lume, totuș înainte de a răsbunà «sfânta umbră dela Turda» a voevodului nostru Mihai, care cel dintâiu a sângerat pentru înfăptuirea unității naționale, nu poate fi vorba de adevărată pace?

De-ar amorțì în mâna noastră durda,
Ce-ar zice sfânta umbră dela Turda,
Al neamului străjer?
Ce-ar glăsuì strămoșii din morminte,
Când am uità dorințele lor sfinte?

Ce însemnează școala! Invățământul primar dobrogean e mândru că a ajutat și el, cu partea lui de contribuție, la transformarea acestui suflet, care egalează aproape cu o minune: Dintr'un tată cu sentimente panbulgărești, iredentiste chiar, un fiu-poet cu iresistibil avânt liric și patriotism românesc! (Vezi: *G. Coatu*, Inceputurile școalei române din Cerna, județul Tulcea în «Analele Dobrogei», 1928).

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ÎN JUDEȚUL CONSTANȚA ȘI DUROSTOR

In alte sate vechi de pe malul drept al Dunării, facem aceleași constatări.

In *Seimenii mari*, de exemplu, unde s'au așezat în timpul războiului crimeic câteva familii de pescari basarabeni, cel dintâiu dascăl cunoscut este *Baciu*, de fel din Transilvania, care învăță pe copii scris-cetitul cu slove, cântările bisericești și puțină socoteală. Lui i-a urmat *Popa Anciu*, tot transilvănean și, numai după acești doi ardeleni, urmează doi dobrogeni: dascălul *Gheorghe* și *Elefterie*.

La *Cochirleni*, pe aceeaş vreme, dascălul *Ion Mitu* învăță câte 15 elevi în casa săteanului Nicolae Zugan.

In *Cernavoda* şcoala erà şi mai bine organizată. Aici se puteà urmà în şir câte şase ani de zile.

In *Rasova* începuturile şcoalei româneşti datează de pe la 1858, când şcoala funcționa într'un local particular. Primul dascăl a fost *Dimitrie Chirescu*, preot dela 1858 până la 1872, când se mută din această comună la Cerna-Vodă. După el urmează *Nicolae Barban* dela 1872 până la 1880, când şcoala trece în administrația Statului Român şi când, pe timpul revizoratului lui Ioan Bănescu, se construeşte actualul local. Cel dintâiu învăţător de Stat e d. Gheorghe Voiţă care funcţionează până la 1890. De atunci şi până acum s'au mai perândat încă cinci directori şi alți şase învăţători.

Invăţământul românesc din *Topalu* are un trecut mai vechiu decât aiurea. Invăţătorului i se aduceà hrană în fiecare zi dela câte un sătean şi i-se mai plăteà şi câte o liră. Cel dintâiu dascăl pe la 1840—1843 a fost călugărul *Popa Anton*, căruia i-a urmat *Popa Dima*, apoi *Dascălul Arsenie* ş. a. Deşi nu li s'a păstrat decât numele, ele totuşi ne apar, în perspectiva timpului, ca raze de lumină ce străbat şi înviorează noaptea întunecoasă a tristului nostru trecut.

Urluia îşi aveà învăţătorul ei, plătit de sătenii de origine din Ardeal, cu mult înainte de a se stabilì aici o administrație românească.

La *Silistra* găsim urme mai bogate de activitate şcolară decât aproape ori unde în Dobrogea veche şi nouă. Intr'un caet vechiu din întâia jumătate a veacului trecut, d-l I. N. Roman a descoperit interesante însemnări privitoare la «tocmeala» dascălului Petrică Mihail, care învăță pe copii carte românească în 1847. După doi ani dascălul moare, iar conducerea şcoalei o ia fiica sa Despina până la 1861, când ajunge în mâinile destoinice ale fratelui ei Costache, numit după moda românească a timpului nu Petrică, ci Petrescu. Acesta a fost om de o cultură neobişnuită. Pe lângă limba română, ştià latineşte, franţuzeşte, greceşte, turceşte; cunoşteà pictura, arhitectura, croitoria şi alte meserii; erà dascăl la biserică şi cap al coloniei româneşti din acest oraş. Nu e aici locul să rezumăm întreaga lui activitate publică. Ajunge să constatăm că el e sufletul şcoalei întemeiate de tatăl său până la 1878, când e nevoit să plece din locul său de baştină. Pentru şcoala, societatea culturală şi comunitatea bisericească ce întemeiase, el izbutì să obţină sprijin din toate părțile locuite de Români. Primăria comunei Ştirbei, astăzi Călăraşi, judeţul Ialomiţa, îi donează suma de 240 lei, iar Ministerul Instrucţiunii ceva mai înainte îi pune gratuit la dispoziţie abecedare şi alte cărți şcolare. La 1870, această şcoală e inspectată de un revizor şcolar din țară care, în raportul înaintat din Brăila, Ministerului în luna Iulie anul amintit, între altele spune că institutorul din Silistra e «bine pătruns de adevărata sa misiune» aşà că «în mijlocul unor Greci, Turci şi Bulgari, vezi elementul românesc înflorind în mod admirabil». Având, însă, şcoala mulți vrăjmaşi, revizorul propune guvernului român să intervină pe lângă cel otoman pentru obţinerea autorizaţiei necesare unei funcţionări neturburate a acestei şcoale. Nu uită nici de importanta chestiune a localului, atât de necesar unei şcoale normale, cum erà menită să fie cea dela Silistra. Ce fericiţi ar fi Românii din aceste părți, dacă ar vedeà că fraţii lor cari «au o țară şi un guvern» «nici odată nu uită pe cei depărtaţi de sân».!

In adevăr, guvernul român de pe vremuri i-a ajutat cât a putut; când a venit însă ceasul de restriște al congresului dela Berlin, în Martie 1878, odată cu venirea autorităților bulgare s'a închis acest lăcaș de lumină românească. Precum se vede, se temeau de puterea ei de acțiune. Intre 1870 și 1877 vin, bună oară, la *Oltina* învățătorii *Tudor Stănescu* și *Cercel Hagineagu*, ieșiți din școala normală dela Silistra și având câte 30 lei pe lună și diferite alimente în natură. Erà atât de mare ura nouilor stăpânitori împotriva apostolului Românilor, încât l-au arestat numai decât și puțin a lipsit să nu-l execute ca pe un trădător. A fost nevoie să se refugieze cu barca la Călărași și de acolo să plece mai departe la Constanța, unde și-a petrecut anii din urmă ai zbuciumatei sale vieți.

Intre 1879 și 1882 nu mai există învățământ românesc în Silistra. «Ca un prim semn al spiritului de toleranță și respectului pentru libertățile cetățenești, ce aveau să se desvolte în noul Stat balcanic, întemeiat și cu jertfa sângelui românesc», precum așà de bine zice d-l I. N. Roman, vecinii noștri bulgari aveau să-l desființeze cu totul.

In 1882, cumnatul lui Costache Petrescu, Petre Iosifescu-Droc încearcă să reînființeze școala, aducând în fruntea ei pe Tudor Niculescu. Acesta funcționează dela 1882 până la 1885, când autoritățile impun școalei, pe lângă dascălul român, și un dascăl bulgar, pe care comunitatea românească aveà să-l plătească cu 1500 lei anual. Neavând această sumă anuală, focul românismului se stinge în vatra îngrijită cu atâta dragoste de două generații de iscusiți dascăli români, rămânând să mai licărească numai ca un opaiț școala primară dela Turtucaia. (Vezi: *Carp Sandu*, Promovarea culturii românești în Dobrogea Nouă, Silistra, Tipografia Băncii Durostorului, 1926, pag. 37—56).

Cea mai veche școală primară din această regiune și una din cele mai vechi din întreaga țară, având 154 ani de existență, este cea din *Turtucaia*. Din cărțile bisericești, păstrate la Românii de aici, s'a aflat o serie aproape neîntreruptă de preoți și învățători.

Iată această listă:

Dascălul Rusu Șaru în 1774.
Dascălul Mihai în 1775.
Dascălul Gheorghe, 1790—1802.
Dascălul Gavrilă Brănescu, 1850—1856.
Dascălul Petre Florea, 1856—1860.
Dascălul Ștefan Nicolae, 1860—1864.
Dascălul Vasile Borănescu, 1864—1868.
Dascălul Nicolae Lăcătuș, 1868—1870.
Ion Crețulescu, învățător, 1871—1872.
Vasile I. Borănescu, învățător, 1872—1874.
Petre Bozianu, învățător, 1874—1875.
Dumitru D. Popescu, învățător, 1875—1883.
Ana Petrescu, învățătoare, școala de fete, 1880—1882.
Leon Barițiu din Sibiu, învățător, 1883—1884.
Gheorghe Ionescu, învățător, 1884—1928.

In amintirea acestor dascăli s'a așezat o placă comemorativă la 22 Maiu 1927 în zilele Regelui Ferdinand și fiind ministrul școalelor d-l Ion Petrovici.

Dintre învăţători mai e de amintit D. Niculescu care a luptat vitejeşte în mai multe rânduri în răsboiul balcanic. Fiind rănit şi internat în spitalul militar din Rusciuc, într'o noapte a plecat şi a trecut Dunărea înnot. Intre anii 1908 şi 1913 corpul didactic de aici s'a sporit cu d-rele: Vasilica Ceapan, Eugenia Costagoga, Elisabeta Lăzărescu şi Fania Ionescu.

Prin 1904 şcoala avèa 400 de elevi şi 6 institutori, iar pe lângă şcoală se înfiinţase un atelier pentru confecţionarea uneltelor de pescărie şi a lotcilor, ştiindu-se că Turtucăenii sunt meşteri buni de lotci şi iscusiţi pescari. Pentru fete se deschisese un atelier de croitorie, deci un început de şcoală profesională. Actualul local s'a clădit în 1897 şi a costat 50.000 lei. (Vezi: *V. Stroescu*, Dobrogea nouă, Pe căile străbunilor. Editura tipografiei «Comerciala», Bazargic, 1925, vol. II, pag. 25—27 şi *Apostol Culea*, «Turtucaia», ziar închinat sărbătoririi a 150 de ani de şcoală şi biserică românească).

Erà atât de puternic elementul românesc şi atât de însemnată limba şi cultura lui, încât ele au ajuns să fie cunoscute şi preţuite şi de celelalte popoare conlocuitoare încă de pe vremea Turcilor. In *Cherimcuius*, plasa Traian, judeţul Constanţa, până şi hogea ştià limba română şi stà cu drag de vorbă cu cei ce o cunoşteau. Iar în *Istria*, unde au fost multă vreme învăţători bulgari ca Martin Pencef (1855—1883), Vasile Popof, Petiu Zaicu şi Dinu Drimof, încă se întrebuinţează numele de «dascăl», iar nu cel de «uciteli», obişnuit în Bulgaria şi în general la Slavi, — ceeace dovedeşte o incontestabilă influenţă româno-elină. Asemenea la Dobromirul din Vale, unde pe la 1875 erà învăţătorul bulgar Gospodin Gheorghe.

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR ÎN DOBROGEA ÎNTRE 1878 ŞI 1919

Urarea făcută de Domnitorul Carol I, la 14 Noemvrie 1878, locuitorilor Dobrogei de a fi noua stăpânire românească «începutul unui viitor de pace şi înflorire, începutul bunului traiu şi al înfrăţirii între fiii aceleiaş ţări» a devenit curând o realitate.

Cei cari au fost chemaţi să facă aceste fericite «începuturi» erau învăţătorii.

Evacuaţi din Basarabia de Sud unde, conform hotărîrilor congresului dela Berlin, aveau să se instaleze dascăli ruşi, învăţătorii noştri se aşează, în noua lor patrie, cu gândul curat de a muncì stăruitor pentru înaintarea ei. In opera aceasta de progres, ei au norocul să fie călăuziţi şi îndemnaţi multă vreme de energia luminată a revizorului şcolar *Ioan Bănescu*. Nu e aici locul potrivit să-i facem biografia. Profesor distins, director şi administrator desăvârşit, observator ager al tuturor fenomenelor vieţii noastre publice, mai ales şcolare şi mai presus de toate om cinstit, asupra corectitudinii căruia nu încăpeà nici o bănuială, el mai aveà şi darul graiului frumos şi convingător, pentru a nu-i lipsì nici una din însuşirile care-l consacră pe cineva îndrumător al mulţimii.

Odată cu I. Bănescu, au descălecat în această provincie următorii apostoli ai culturii române, pe cari îi putem amintì cu atât mai vârtos, cu cât cei mai mulţi astăzi nu mai sunt în vieaţă.

Ion Donea, absolvent al Academiei Mihăilene din 1854 dela Iaşi, părăseşte catedra avută în Satul nou lângă Bolgrad în Basarabia şi se aşează la Beştepe, pe malul Dunării, lângă Mahmudia.

Ion C. Brătescu, tatăl profesorului universitar din Cernăuți C. Brătescu, din Cartal vine mai întâiu la Osmanfacâ în județul Constanța, mai pe urmă la Câșla, Beștepe ș. a. în județul Tulcea. Cu bunătatea sufletului său, el cucerește inimile copilașilor îngroziți de purtarea neomenoasă a câte unui călugăr Ghedeon și, prin gospodăria sa model, el arată sătenilor cum pot înaintà.

Nichifor Ludovic dela Muravlevca Bolgradului la Niculițel, lângă Isaccea.

Carol Vișinescu din Nerușai, Basarabia, trece întâiu pe la Sulina și Tulcea pentru a se stabilì la Casapchioi. Pe timpul când erà dirigintele școalei din Istria, a plantat peste o sută de pomi roditori și 400 butuci de vie indigenă. A mai săpat și o fântână și a clădit o căsuță, unde să se păstreze uneltele de muncă ale școalei.

Petre Dima, seminarist din Ismail, dela Caragaci-Bolgrad, la Somova-Tulcea.

Gh. Chisenco dela Capaclia Rizești-Cahul, la Jijila, aproape de malul Dunării, în fața Galaților.

Natalia A. Petru, cea dintâiu învățătoare din Basarabia dela Tomai-Cahul, la Oltina-Constanța. Acelaș drum l-a făcut și soțul ei *Atanase Petru*.

Constantin Condrea dela Furmanca și Chitai în Basarabia la Dobromir-Constanța.

Ioan Negrescu dela Cișmeaua văruită-Bolgrad, la Coslugea lângă Ostrov.

Gheorghe Ștefănescu, tatăl celor doi frați învățători: Petre și Traian, morți în luptele dela Turtucaia la 1916, dela Leova-Cahul, la Topraisar-Constanța.

Gheorghe Popa Ghibăneanu, tatăl profesorului de pedagogie, fost prefect de Durostor, Ilie Ghibănescu, dela noul Caragaci lângă Reni la Topalu pe Dunăre. Tot aici se mai amintește și *Tudor Sârbu*.

Ion Șoltescu, cu 2 clase dela Academia Mihăileană, din Endec-Burnu și Cișmeaua văruită-Bolgrad, la Osmanfacâ.

Dumitru Cârjău din Chilia Basarabiei la Seimenii mici.

Dumitru Rozoleanu la Seimenii mari.

Petre Popescu dela Babele din Basarabia în Bugeac-Constanța.

Nichifor Silvan în Dăeni.

Apoi, *Teodor Mârza*, *Gheorghe Voiță*, *Pangrațiu Nichicescu* ș. a. pe cari nu i-am putut aflà pe toți. (Vezi și *Vasile Helgiu*, Școala primară din Dobrogea în curs de 40 de ani, «Analele Dobrogei» a. I, pag. 233—4).

Aceștia sunt semănătorii cei harnici cari au venit să samene sământă curată, fără tăciuni și neghină, în ogorul înțelenit al Dobrogei.

Și sămânța aruncată de ei a prins.

Dovadă că numărul lor crește văzând cu ochii. După 12 ani, în 1889, în cele două județe ale Dobrogei vechi sunt 126 școale primare și anume, în județul Tulcea: 10 școale urbane și 57 rurale; iar în județul Constanța 10 școale urbane și 49 rurale.

Mai fixăm o fază însemnată în mersul evolutiv al școalei primare dobrogene. E vorba de situația din timpul răsboiului pentru întregirea neamului. In 1919, numai în județul Constanța erau 171 școale primare, precum se vede din tabloul înfățișând personalul didactic al școalelor primare rurale din județul acesta între 1879 și 1919.

Jertfele răsboiului. Mai mult decât pagubele materiale pe cari le vom semnalà întâmplător ici colea în cele următoare, răsboiul pentru întregirea neamului a secerat numeroase vieți omenești cari altfel ar fi fost de cel mai mare folos învățământului românesc. Din cele patru județe dobrogene au murit în total pentru patrie 55

învăţători. Iată acum şi numele lor care ar merită să fie săpate nu numai în piatră şi trecute în anumite tablouri la loc de cinste, ci imprimate bine în inimi şi date tuturor ca cele mai vrednice pilde de urmat.

Tablou de învăţătorii morţi pentru patrie din judeţul Constanţa în timpul şi din cauza răsboiului 1916—1918.

1.	Petre Ştefănescu, învăţător înaintat, Dobromirul din Vale.			
2.	Petre V. Papadopol, institutor, Şcoala No. 2 Constanţa.			
3.	Alexandru Muntenescu, învăţător înaintat, Casapchioiu.			
4.	Oprea Hărăciu	»	definitiv,	Medgidia.
5.	Traian Ştefănescu	»	»	Chirnogeni (Ghiuvenlia).
6.	Vasile Făcăianu	»	»	Ţepeş Vodă.
7.	Dumitru Bujilă	»	înaintat,	Dăeni
8.	Marin Vioreanu	»	provizoriu,	Muslubei.
9.	Ştefan Butuligă	»	»	Satischioiu.
10.	Dragomir Stănescu	»	»	Medgidia.
11.	Marin Perianu	»	definitiv,	Pazarlia.
12.	Dumitru Petrescu	»	provizoriu,	Demircea.
13.	Nicolae Mănescu	»	»	Sarighiol.
14.	Nicolae Istrăţoiu	»	»	Cocargea.
15.	Dumitru Protopopescu	»	»	Caranlâc-Brebeni.
16.	Nicolae Solomon	»	»	Cerna-Vodă.
17.	Teodor Aron	»	»	Adamclisi-Urluia, Accidentul Ciurea, 1916 Decemvrie 30.
18.	Luxiţa Solomon	»	»	Cerna-Vodă, bombard. avioan.

Judeţul Tulcea

1.	D. Gh. Bujilă, institutor, Tulcea, Şcoala No. 3 băeţi.			
2,	Ioan Popescu	»	»	» » »
3.	Gh. P. Mihai	învăţător def.		» mixtă No. 2
4.	Ioan D. Popescu	»	înaintat,	Agigheol.
5.	C. Stănescu	»	definitiv	Kogălniceanu.
6.	G. I. Preoteasa	»	înaintat	Camber.
7.	M. I. Georgescu	»	definitiv,	Islam-Geaferca.

Judeţul Caliacra

1. N. Petreanu, institutor şi director, Balcic.
2. D. Vizitiu învăţător, Şabla.
3. I. Cristescu ,, ,,

4.	Ovid Niculescu	învăţător	Alaclise, com. Teche.
5	A. Ghenciu	»	Ceairlâghiol-Diuvaniuvasi.
6.	N. Cincani	»	Târnova.
7.	Drag. Stănescu	»	Bazargic.
8.	Iordache Mareş	»	director, Bazargic.
9.	C. Scrima	»	Chioseler-Aiorman.
10.	C. Niculescu	»	Ilanlâc-Ghelengi.
11.	G. Vlaicu	»	Pcelarovo.
12.	Al. Dreiculescu	»	Bogdaili-Ceamurli.
13.	Titus Sghibarts	»	Ghelengic.
14.	C. Georgescu	»	Esetli-Carali.
15.	N. Poenaru	»	Arnăutcuius-Cadievo.

Judeţul Durostor

1.	Constantin Ionescu,	învăţător,	Silistra.
2.	Gh. Stoica	»	Caraorman.
3.	Gr. Carp	»	Cocina.
4.	Gheorghe Vartec	»	Pânbârli.
5.	Tatulescu Ion	»	Ghiulerchioi.
6.	Câmpeanu Ion	»	Popina.
7.	Cecropid Mateiu	»	Babuc.
8.	David Vasile	»	Aidemir.
9.	Diaconescu Ion	»	Sinirul Nou.
10.	Ionescu B. Simion	»	Sarsânlar.
11.	Petrescu R. Gh.	»	Turtucaia.
12.	Popescu Gh. Nicolae	»	Cadichioi.
13.	Rădulescu Călin,	subrevizor,	Turtucaia.
14.	Tabără Ion,	învăţător,	Turc Smil.
15.	Timuş Nicolae	»	Turtucaia.

Aşà se explică golurile şi neajunsurile înspăimântătoare din învăţământul primar de după războiu, de care ne resimţim şi astăzi după aproape zece ani dela încheierea lui. Războiul a anemiat nu numai atâtea organisme sănătoase prin rănile ce a deschis, ci a turburat cu desăvârşire întreaga noastră organizaţie şcolară şi socială. Astăzi. în cele patru judeţe dobrogene avem: 70 şcoale urbane cu 261 institutori: 589 şcoale rurale cu 1549 învăţători, dintre cari 1028 titulari şi 611 suplinitori; 125 secţii minoritare pe lângă numitele şcoale primare; 247 grădini de copii cu tot atâtea conducătoare, dintre care 77 titulare şi 183 suplinitoare; 1404 săli de clasă, dintre care 910 proprii, iar restul de 494 închiriate şi 97 în construcţie; 272 şcoale complimentare; 64 ateliere; 395 şcoale de adulţi; 116 cercuri culturale; 63 cercuri de propagandă şi 115 biblioteci.

Din stările actuale. Oricât de elocvent, tabloul de cifre de mai sus nu ne dă o idee exactă de felul cum funcţionează învăţământul primar în această provincie. Pentru a-l cunoaşte bine, trebuie cercetat la faţa locului şi în plină activitate.

Din cele multe câte ne-au trecut sub ochi, reţinem deocamdată următoarele aspecte:

Rele. Intâiu, nu toţi învăţătorii dobrogeni au înţeles şi înţeleg să-şi facă datoria de apostoli. Pentru trecutul mai depărtat, ajunge să constatăm că Dobrogea erà sinonim cu surghiun. «Să-ţi faci bagajul şi să te găteşti pentru Dobrogea», — erà pe vremuri unul din cele mai straşnice mijloace de pedepsire a slujbaşilor şi deci şi a învăţătorilor răi din ţară. In chipul acesta a trebuit să se ajungă la ceeace Mihail Kogălniceanu numeà «ienicerismul» funcţionarilor români din Dobrogea. Ca o tristă ilustraţie a acestui adevăr, ne poate servì şi schimonosirea semnificativă a numelui de funcţionar în «sfănţionar» (dela a sfănţuì = a luà sfanţi, adică mită, a jumulì), pe care o auzim adeseori în gura ţăranilor dobrogeni.

Pentru insuficienţa corpului didactic primar din zilele noastre, mai ales după răsboiu, triste documente ne dau suplinitorii. Din lipsă de învăţători s'a dat drumul în învăţământul primar, mai ales rural, tuturor neisprăviţilor. Băeţi cu 1—2 clase de liceu, uneori chiar fără nici una sau chiar fără curs primar terminat în regulă, erau chemaţi să lumineze pe alţii. Vorba sfintei evanghelii: «Orbi povăţuitori de orbi». Cu lipsa de seriozitate intelectuală se uneà prea adeseori lipsa de demnitate morală. Din această cauză, în câte un an şcolar se perindau câte 3—4 suplinitori la o şcoală. Ce progres puteà face şcoala în asemenea condiţiuni? Cercetătorii obiectivi se vor mirà odată mult de aceste anomalii grave şi nu şi le vor puteà explicà într'o ţară, unde s'a spus aşà de categoric că mai bine să nu facem de loc şcoală decât să facem o şcoală rea (T. Maiorescu). Singur dorul nestăvilit de lumină al masselor populare, trezite la conştiinţa valorii lor în marele războiu pentru întregirea neamului şi chemarea la conducerea vieţii noastre publice prin votul universal şi marile reforme sociale înfăptuite după răsboiu (exproprierea, împroprietărirea ş. a.)., — pot să ne facă să înţelegem, în parte, unele din ciudăţeniile vieţii noastre culturale improvizate după răsboiu.

Nefiind învăţătorul totdeauna la culmea chemării sale, nu e mirare dacă nici cei chemaţi a-i da ajutorul trebuincios, în rândul întâiu comitetul şcolar lasă şi el mult de dorit. Multe comitete sunt absolut inexistente. Membrii lor nu răspund la nici un apel şi nu cunosc nici o îndatorire. Din cauza lor, multe şcoale n'au mobilier şi cu atât mai puţin material didactic, bibliotecă şi alte mijloace necesare de învăţământ, tânjind într'o stare de mizerie cu cele şapte sau opt miişoare oferite de prefectura judeţului sau de alte autorităţi.

Şi acum, câteva cazuri concrete, semnalate nouă. In comuna Darabani-Grănicerul, ne scrie învăţătorul A. T. Niţulescu, din lipsă de bănci, cu începerea noului an şcolar, elevii vor stà jos «turceşte» pe duşumea sau pe rogojină. Invăţătorul C. Gavrilescu din satul Remus Opreanu într'un an erà nevoit să ardă iarna, în loc de lemne, scăeţi adunaţi de pe câmp cu copiii dela şcoală.

In Mircea Vodă (fost Cilibichioi), şcoala erà aşà de prost întreţinută de comitet, încât nu aveà nici uşi, nici ferestre, cum se cade. Nu odată se întâmplà să izbească scroafa cu râtul şi să intre în şcoală, în timpul lecţiilor, grohăind, cu o droaie de purcei după ea, dând buzna între copii.

Cazuri de acestea ne reamintesc stări de mizerie din trecut, când de exemplu fostul revizor şcolar Paul Paşa, într'o comună astăzi din cele mai înfloritoare,

Caraomer, a găsit pe directorul şcoalei locuind într'un bordeiu care, din clipă în clipă, ameninţà cu ruina.

Acestea şi altele ca acestea sunt mizeriile pe care ni le facem noi înşine. De cele pricinuite de răsboiu nu mai vorbim. Amintim doar în treacăt că şcoala din Carapelit a fost dărămată până în temelii şi că în satul Satişchioi în 1918 nu mai erau decât 3 case nedistruse; iar în *Caramurat* ocupanţii bulgari nu s'au mulţumit să dărâme zidurile şcoalei româneşti, ci au găsit că şi pomii fructiferi sunt vinovaţi, fiind plantaţi de Români, deaceea i-au tăiat dela suprafaţa pământului, umplând grădina şcoalei cu lăstăriş.

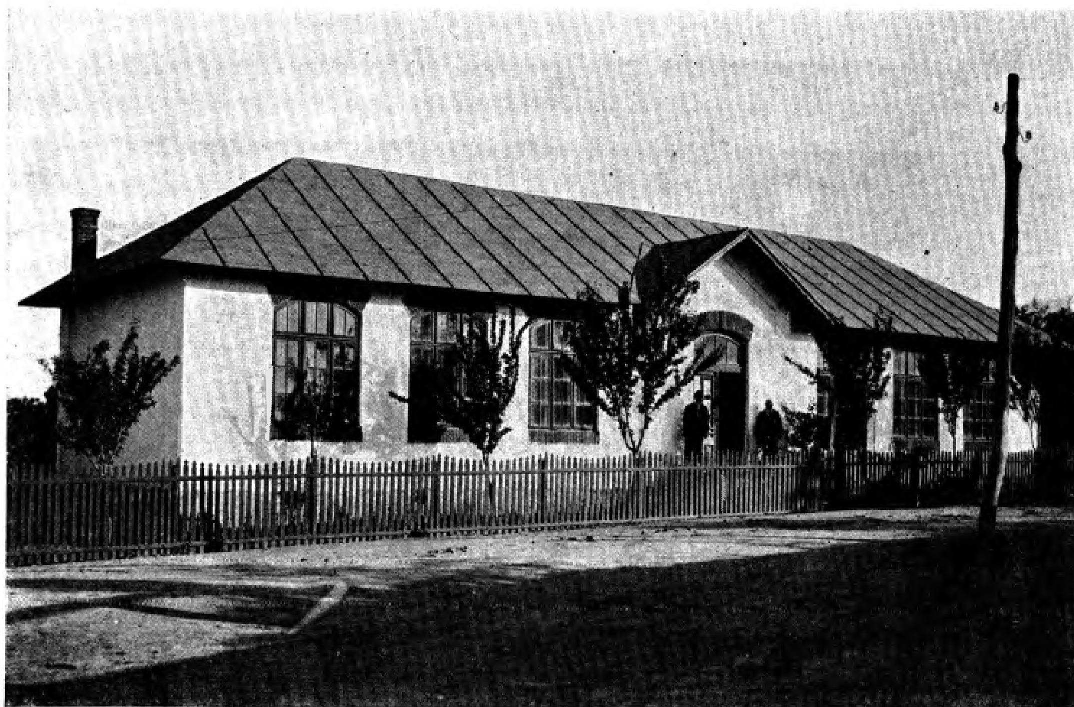

Fig. 199. Şcoala primară din Beidaud. «*Fotoglob-Constanţa*».

In asemenea condiţiuni, fireşte că nici educaţiunea şi instrucţiunea nu pot fi ideale. In *Tariverde*, de pildă, sătenii mai cred şi acum că învăţătura e bună numai până la o vârstă oarecare (12 ani), iar după aceea e ruşine să te mai duci la şcoală ca pruncii. Aşà se face că fetele, mai ales germanele, după «confirmarea» lor religioasă, dacă mai vin la şcoală, vin numai ca să nu fie amendate, dar ţin cărţile ascunse sub şorţ, să nu le vadă «lumea» că sunt şcolăriţe. In multe părţi mai dăinueşte apoi oroarea de lucru manual şi în genere de munca brută. Când învăţătorul din *Ţepeş-Vodă* a început să lucreze grădina şcoalei cu copiii, toţi părinţii au venit să protesteze zicând că ei şi-au trimes copiii să înveţe carte, dar nu i-au băgat slugi. A trebuit să stăruiască mult învăţătorul şi să le arate cu legea în mână îndatorirea ce are de a îngriji şi de grădină, şi mai ales să dea el cel dintâiu exemplul bun, pentru a creià o altă mentalitate publică în sat. Astăzi nu trece un sătean pe lângă

grădina şcoalei fără ca să se oprească şi s'o privească cu plăcere şi uimire. Ce mare e puterea stăruinţei! Ea singură face minuni.

Tot datorită neajunsurilor organizaţiei noastre şcolare şi mai ales sociale se întâmplă că în multe părţi respectul lucrului public e necunoscut. Obişnuiţi să primească şcoala ca o pomană din partea Statului, pentru întreţinerea căreia — caşi a altor instituţiuni publice dealtfel — ei contribue prea puţin, averea publică se consideră de multe ori pradă publică; oricine se poate atinge de ea nepedepsit. Cât de departe suntem, deci, în *Istria* şi în alte părţi de lumea anglo-saxonă şi americană, unde există un

Fig. 200. Şcoala primară din Săcele. «*Fotoglob-Constanţa*».

adevărat cult pentru avutul public! La noi copiii şi chiar oamenii mari se simt măguliţi dacă îşi scrijelează numele pe băncile sau pe pereţii claselor, — la Englezi şi la Americani, dacă pot ajutà cu vreo donaţiune instituţia de luminile căreia s'au împărtăşit! De o parte duhul barbariei distrugătoare, de alta spiritul civilizaţiei creatoare.

Aşà se face că, şi în contactul cu celelalte popoare, noi ne alegem deobiceiu păgubaşi. Nemţii şi Bulgarii sunt mai buni gospodari, mai economi şi mai prevăzători, iar Grecii, Armenii şi Evreii mai buni negustori decât noi. Chiar când trăim împreună cu fraţi de aceeaş rasă latină caşi noi, cum e cazul cu Italienii din *Greci*, judeţul Tulcea, împrumutăm dela ei ce e rău, nu ce e bine. In loc să învăţăm dela ei meşteşugul pietrăritului şi să ne facem şi noi mineri pricepuţi, învăţăm chefurile şi orgiile monstre, care încep de Sâmbătă şi ţin până Luni sau Marţi. Şi ar fi încă multe de zis în această ordine de idei, mai ales când ai în vedere o provincie întreagă, cum e cazul nostru.

Bune. Am fi, însă, nedrepţi cu noi şi cu alţii, dacă am retăceà atâtea lucruri bune şi frumoase, constatate din monografiile şcoalelor primare ce ni s'au trimis până la data redactării prezentului studiu. Astfel nu putem tăgăduì că analfabetismul e în agonie. Recalcitranţa de odinioară împotriva obligativităţii şcolare a dispărut. Acum se poate vorbì chiar de o creştere simţită a dragostei pentru şcoală. «Aproape am uitat de amenzi şcolare», scrie cu vădită mulţumire directoarea şcoalei No. 2 fete din *Constanţa*, d-na Eufrosina Mironescu. Iar mai departe: «Astăzi cel mai sărac părinte este bucuros să mai plătească el ceva comitetului şcolar, numai să i se primească copilul în şcoală». Şi stări îmbucurătoare de acestea se găsesc nu numai la oraş, ci şi la ţară. In *Runcu* şi în *Nistoreşti* spun învăţătorii de acolo (d-nii D. Petru şi Cârnu) nu sunt analfabeţi.

Pe lângă şcoala No. 5 de fete «Spiru Haret» din *Constanţa* funcţionează un atelier şi o cantină, menite a luà o desvoltare nebănuită cu timpul. Atelierul de tâmplărie de pe lângă şcoala No. 4 de băeţi din *Tulcea* execută diferite comenzi şi încassează în o jumătate de an 28.708 lei.

Dar şi la ţară găsim atâtea lucruri lăudabile!

La şcoala din *Mircea-Vodă* este o interesantă colecţie de monede vechi. Şcoala din *Caraomer* are o bibliotecă de peste o mie volume. Numai biblioteca «I. G. Bibicescu» din Turnu-Severin i-a donat un dulap cu 400 de cărţi.

La *Balabancea* în judeţul Tulcea e proectată construcţia unei băi atât de necesară populaţiei şcolare, mai ales în timpul iernii.

In *Slava Rusă* sunt pe lângă şcoală 40 de stupi sistematici şi numai 4 primitivi, pentru a se arătà elevilor şi sătenilor cât mai lămurit avantagiile coşniţelor raţionale asupra celor naturale. Tot acolo învăţătorul I. Nada întemeiază un muzeu de arheologie sub conducerea profesorului universitar din Cluj, G. Mateescu.

La *Dăeni*, în acelaş judeţ, se înfiinţează din îndemnul învăţătorului Dumitru Buzilă, căzut eroic în luptele dela Predeal din 1916, cooperativa de morărit «Unirea Ţăranilor», unica în toată ţara.

In *Niculiţel*, jud. Tulcea, şcoala primară posedă o splendidă bibliotecă, înzestrată cu cele mai de seamă opere ştiinţifice şi literare.

In *Gura Dobrogei* (Cavargic) *Cavargic*, judeţul Constanţa, în cei din urmă cinci ani se înfiinţează cooperativa agricolă şi obştea de cumpărare «Gura Dobrogei». Tot de aici pleacă, din îndemnul învăţătorului, (I. T. Dumitrescu) 16 elevi la şcoalele secundare, se ţin şezători şi conferinţe cu subiecte potrivite ca cele următoare: 1. Contra exodului spre oraşe; 2. Cum poate plugarul trăì bine, având pământ puţin?; 3. Cum s'ar puteà ridicà economiceşte un sat? 4. Importanţa obştiilor, cooperativelor şi băncilor populare; 5. Importanţa nutreţurilor artificiale pentru creşterea vitelor şi preîntâmpinarea lipsei de islazuri; 6. Luxul şi urmările lui; 7. Economia industriei casnice; 8. Lupta contra adventismului; 9. Indemn către meserii şi negoţ; 10. Biblioteci populare şi asociaţiuni culturale; 11. Drepturile şi datoriile cetăţeanului şi 12. Românii să cumpere pământ.

La *Dobromirul din Vale*, jud. Constanţa, elevii luminaţi de învăţătorul lor plantează peste 10.000 de salcâmi pentru a mai îndulcì puţin climatul cel aspru al stepei.

Chiar şi serviciul militar, altfel aşà de rău privit de majoritatea populaţiei, sub înrâurirea şcoalei începe a fi considerat ca o binefacere. Aşà e, de pildă, în *Istria*,

unde încep a-și da seamă și cetățenii de origine minoritară că numai la armată pot să mai cunoască și ei lumea și țara și ajung să știe ce este respectul datorit superiorului, curagiul acțiunii personale și mărimea națiunii politice din care și ei fac parte. Dar mai apreciază armata și din alt punct de vedere. Făcând serviciu în diferite părți ale țării, ei văd că țăranii de aiurea, mai ales cei din Ardeal și Bucovina abià au câte o jumătate de hectar de pământ, pe când la ei în Dobrogea în linie mijlocie au 15—30 ha. și nu sunt rari nici cei cu 50—100 ha. Atât e de adevărat că nu-ți poți da seama de fericirea ta, până când nu vezi mai întâiu nefericirea altora!

Inrâurirea binefăcătoare a școalei românești asupra tuturor cetățenilor dobrogeni, fără deosebire de origine, limbă și lege o simt și apreciază și minoritarii noștri. Astfel în cătunul *Cocoș*, comuna Canara, jud. Constanța, comunitatea evangelică (luterană) cedează gratuit casa ei de rugăciune pentru nevoile școalei românești de acolo, până la construirea unui local propriu. In *Tudor Vladimirescu* (fost Regepcuius), președintele comitetului pentru construcția școalei și omul care a stăruit și muncit mai mult pentru ea este un musulman, Raun Demirsa.

Și câte altele!

După toate acestea credem că putem fi încrezători, fără temeritate, în viitorul școalei și prin ea în viitorul neamului nostru din aceste părți. Chiar dacă nu sunt pretutindeni tradiții și îndemnuri vechi de cărturărie națională ca la Silistra și la Turtucaia și peste tot în satele românești de pe malul drept al Dunării (Greci, Măcin, Dăeni ș. a.), totuș pretutindeni se poate vorbì de un avânt și o înflorire până acum necunoscute în vieața noastră multiseculară și rară chiar și în vieața altor națiuni. Această înflorire e o dovadă de vitalitate în prezent și o garanție de progres neîncetat pentru viitor. Și dacă toți cetățenii sunt datori să țină minte cuvintele înțelepte ale Regelui Carol I: «Școala este însuși viitorul țării», — Dobrogenii au această datorie de două ori: întâiu, ca Români cari ascultă de cuvântul Suveranului și al doilea, ca Dobrogeni cari respectă și execută cu sfințenie testamentul eliberatorului lor din lanțurile sclaviei milenare.

II

ÎNVĂȚĂMÂNTUL NORMAL

«...profesorii acestor școli de elită, unde se păstrează ca într'un templu tot ce constitue partea caracteristică a unui neam, trebuie să fie cu toată vieața lor închinați satului».

(*S. Mehedinți*, «Altă creștere», ed. III, București 1921, pag. 223 4).

Școala normală de învățători din Constanța a fost înființată în Octomvrie 1893, primindu-se elevi cu 4 clase primare, indiferent de vârstă. Școala purtà, la început, numele «de învățători și institutori». Absolvenții ei mai distinși aveau să intre deadreptul în învățământul urban și să fie institutori, — restul, învățători la țară. Fiindcă școala s'a înființat în metropola Dobrogei, în programa de studii se prevăzuse și învățarea limbilor minoritare, turcă și bulgară, pentru a da învățătorului posibilitatea unei apropieri sufletești mai mari de numitele minorități.

Școala s'a înființat prin stăruința deosebită a inspectorului școlar, Ioan Bănescu, care cunoșteà bine împrejurările din această provincie și știà că ele nu pot fi schimbate în bine decât prin învățătură.

Condusă de un director harnic și priceput, ajutat și de un corp profesoral ales, școala aceasta promiteà foarte mult. Păcat că ea n'a funcționat decât trei ani (1893—1896).

In toamna anului 1893, ea s'a inaugurat în clădirile de pe strada Rahovei No. 17, 19, 30 și 32.

Iată acum și lista corpului didactic de atunci. Ii putem trece la răboj cu numele, fiindcă astăzi cei mai mulți nu mai sunt în vieață.

1. Ioan Bănescu, profesor de istorie și geografie, director.
2. Ioan Costana, subdirector și instructor militar.
3. D. Rădulescu, profesor de matematică și de științe naturale; în anul din urmă îmbolnăvindu-se de piept, predà numai științele.
4. D. Bănescu, inginer, profesor de matematică în anul al treilea.
5. I. Măgură, profesor de limba română și religie.
6. Hohor, maistru de lucru manual.
7. Ionescu, profesor de limba franceză.
8. Petrescu Malcoci, advocat, profesor de limba bulgară.
9. Soliman Osman, profesor de limba turcă, secretarul școalei, un caligraf desăvârșit.
10. Eugen Zmeck, maistru de muzică.
11. N. Constantinescu-Pană, profesor de gimnastică.
12. Ionescu, maistru de desemn și caligrafie.

In fiecare din cele trei clase erau câte 25 de elevi. Din seriile de elevi de atunci, cei mai mulți încă în vieață, s'au ales oameni vrednici, directori destoinici de școale, militari iscusiți, înaintați la grade înalte (chiar colonei!), organe de control în învățământ sau la băncile populare ș. a.

Școala s'a desființat în toamna 1896, când adică s'a deschis gimnaziul «Mircea cel Bătrân» din localitate, iar foștii normaliști strămutați la Câmpulungul Muscelului.

1896

Din vieața vechei școale normale trebuie amintit un moment deosebit de important. E vorba de vizita regelui Carol I, făcută acestei școale, după inaugurarea podului dela Cernavoda. Atât regele, cât și ministrul instrucțiunii, răposatul Take Ionescu și ministrul de răsboiu, generalul Poenaru, au rămas deplin mulțumiți de cele constatate și au felicitat călduros pe director pentru felul cum o conduce.

Indeosebi a impresionat pe rege deosebirea cea mare ce erà între elevii cl. I, îmbrăcați în hainele lor dela țară și între uniformele îngrijite și atitudinea corectă, militară, a celorlalte clase. Aceasta l-a determinat pe rege să întrebe, dacă și elevii din clasele superioare erau la fel cu cei din cl. I atunci când au intrat în școală?

Impresia deosebită ce a făcut această școală regelui, l-a îndemnat să se intereseze și mai târziu de starea culturală a orașului Constanța și să aibă privirea mereu ațintită asupra unora dintre profesori și elevi.

In toamna 1896, însă, școala aceasta se desființează spre marea părere de rău a tuturor Dobrogenilor. Dacă nu se închideà această școală, astăzi județul Constanța n'ar fi al treilea județ din vechiul regat cu 44% știutori de carte, ci e sigur că ar fi luat înaintea tuturor.

Potrivit, însă, regretabilului obiceiu al pământului că, ori de câte ori se ivesc dificultăți bugetare, totdeauna interesele culturale sunt sacrificate mai întâiu, — a fost suprimată și această școală.

Ea a fost redeschisă de C. C. Arion în 1912, odată cu școalele normale dela Turnu-Severin și Piatra-Neamț. Merite neperitoare și-a câștigat în această privință și d-l I. G. Duca, fost ministru de instrucție, înființând alte trei școale normale, dar mai ales actualul ministru al școalelor, d-l Dr. Const. Angelescu, marele comandant al oastei culturale românești, care a avut darul miraculos, aproape magic, de a stârnì un entuziasm nemai pomenit pentru școală în sufletul masselor populare. E deajuns

Fig. 201. Școala primară «Titu Maiorescu» din Asfatchioi, jud. Durostor. «*Fotoglob-Constanța*».

să amintesc că, în timpul ministeriatului d-sale, funcționează 97 școale normale, care în acest an au dat aproape tot contingentul necesar de normaliști pentru învățământul primar. In Regiunea a X-a școlară în acest an aproape toate posturile sunt ocupate de dascăli de meserie.

Școala aceasta a dat cea dintâiu serie de 25 absolvenți în 1915. In anul următor, 34. Izbucnind răsboiul, școala s'a închis, iar localul transformat în spital. Profesori și elevi au luptat pe front sau au fost mobilizați la altfel de servicii ale armatei.

Redeschizându-se școala cu mari greutăți, învinse bărbătește în zilele critice de după răsboiu de d-l Onoriu Mironescu, directorul de atunci al școalei, ea a dat în 1919 o serie de 21 absolvenți; în 1920, 33; în 1921, 20; în 1922, 22; în 1923, 27; în 1924, 20; în 1925, 24; în 1926, 31; în 1927, 34; în 1928, 32. In total 264 de învățători. Populația totală a școalei atinge cifra de 250 de elevi.

Actualul director e d-l G. D. Petrescu, autorul Anuarului acestei școale pe anul 1921—1922 și al Anuarului pe 1927—1928, din care am spicuit și noi aceste date.

Actualmente se construește noul local al școalei lângă stațiunea de cale ferată, Palas-Constanța.

Școala normală de învățătoare din Constanța a fost creiată în 1919 din nevoia adâncă de a da și învățământului primar românesc conducătoare cu adevărată chemare pentru acest apostolat. Păcat că împrejurările nenorocite cu care luptă de zece ani nu-i îngădue să producă tot binele pe care altfel ar puteà să-l producă. Astfel e mai întâiu chestiunea localului. Această școală funcționează în cinci localuri, destul de depărtate unele de altele. Ce priveliște jalnică e să vezi iarna, când crivățul bate cu turbare din largul nesfârșit al mării, convoiul bietelor normaliste, luptându-se din greu să străbată de multe ori prin viscole și nămeți de zăpadă, dela școala din B-dul Principesa Ileana (casa d-lui inginer V. Loghin), până la dormitoarele școalei din etajul I al școalei primare No. 1! Nu cred să fie multe școale în România întregită , care să mai lupte cu asemenea greutăți. Și e, în adevăr, nevoie de vitalitatea poporului nostru pentru ca să înfrunte cu seninătate astfel de neajunsuri mari.

Cu toate aceste greutăți și neajunsuri, însă, școala a dat în cei zece ani de existență 168 de absolvente și aproape tot atâtea învățătoare diplomate care înțeleg să-și facă datoria la posturile ce li s'au încredințat.

In 1926 s'au făcut fondațiile noului local al școalei, a cărei construcție rămâne problema principală de soluționat. Cu material didactic, școala e relativ bine înzestrată. Are și o bibliotecă din inițiativa d-lui Dr. Petre Stoenescu, fost medic al școalei. In școală mai e și bunul obiceiu al șezătorilor culturale lunare obligatorii atât pentru profesoare cât și pentru eleve. E cea mai potrivită pregătire pentru activitatea extrașcolară de mai târziu. Sunt de remarcat și expozițiile de lucru manual ale școalei, precum și cele de caligrafie și desemn, apoi atât de reușitele ei serbări. Directoare, dela întemeiere și până în prezent, e d-na Olimpia Duma.

Școala normală de învățători din Tulcea datează din acelaș an ca și cea precedentă (1919) și înființarea ei e datorită acelorași nevoi culturale, atât de mari acum după războiu. Ca și la aceea, așà și la aceasta problema de căpetenie a fost aceea a localului. Intâiu ea a fost adăpostită în fostul gimnaziu bulgar, impropriu pentru o școală cu rosturi gospodărești complicate, cum este o școală normală. In sfârșit, se face o învoeală cu Ministerul de Războiu care cedează pe timp de 20 de ani cazarma Regimentului 10 vânători, în schimbul reparațiunilor necesare. Cu mari cheltueli, însfârșit, aceste reparațiuni s'au făcut și astăzi școala funcționează nu numai într'un local bine amenajat pentru nevoile ei, dar și cu orar și corp profesoral aparte. (Inainte vreme, această școală nu aveà corp didactic deosebit. Profesorii liceului erau și profesorii ei. Chiar întâiul ei director a fost d-l Constantin Moțomancea, profesor la liceul «Principele Carol», acum director al aceluiaș liceu). Astăzi, însă, are și tinde tot mai mult, și în chip firesc, să aibă corpul ei didactic distinct.

In cei zece ani de existență, școala aceasta a dat 83 de absolvenți, 45 fiind respinși.

In privinţa colecţiilor şcolare, ca o şcoală începătoare, e încă săracă. S'au pus bazele unui muzeu de ştiinţe naturale cu numeroase plante, animale, fosile, minerale, şi minereuri dobrogene, precum şi ale unui laborator fizico-chimic. Este şi o bibliotecă pedagogică cu peste 800 volume.

In 1926 şcoala a fost împroprietărită cu 10 ha. pământ arabil, la 5 km. distanţă dela localul ei. Terenul e sărac şi impropriu culturii zarzavatului, de care şcoala are în rândul întâiu nevoie. Horticultor e I. Costiuşco.

Pe lângă şcoală funcţionează şi un atelier sub conducerea maestrului Vasile Avramescu, înzestrat cu instrumentele cele mai necesare. Din acest atelier a ieşit o mare parte din mobilierul şcoalei. Elevii lucrează aici şi aparate de fizică.

Rămâne de soluţionat chestiunea şcoalei de aplicaţie atât de necesare pentru orice şcoală normală.

Elevii au o societate de lectură «Alex. Vlahuţă» cu bibliotecă de peste 1500 de volume şi cu şezători în fiecare Sâmbătă seara.

Normaliştii dau şi festivaluri pentru orăşeni, dar nu uită să ducă lumina şi la ţară prin serbări ce le organizează acolo. Au şi cor bisericesc care cântă, dela înfiinţare şi până acum neîntrerupt, la biserica «Sf. Gheorghe» din localitate. Păcat că biblioteca pedagogică a şcoalei nu e consultată de nimeni, afară de cei câţiva profesori ai ei; mai ales membrii corpului didactic primar o ignorează cu totul.

Comitetul şcolar e foarte activ. Mobilierul, materialul didactic, vehiculele, animalele, inventarul fermei sunt opera lui. Intre vehicule amintim automobilul «Ford», necesar pentru transportul profesorilor, şcoala fiind la 3 km. depărtare de oraş.

In cei zece ani de existenţă, şcoala a avut 13 inspecţii şi anchete. Una la 28 Noemvrie 1927 în chestia unor turburări făcute de elevii clasei a VI-a. Actualul director e d-l Silviu Bârgăuanu, profesor de ştiinţele naturale.

III.

ÎNVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

> *«Evident că prin îndelungata lui durată, care egalează pe a celorlalte două grade de învăţământ la un loc (primar şi superior), prin vârsta acelora cărora le e împărtăşit, vârstă ce corespunde perioadei de maximă plasticitate a spiritului, dar mai cu seamă prin caracterul activităţii sale, el (învăţământul secundar) se impune deosebitei noastre atenţiuni».*
>
> (*Constantin Kiriţescu*, «Criza învăţământului secundar şi reforma liceului». Extras din «Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială», a. VII, No. 1, 1928).

JUDEŢUL TULCEA

Incepem cu acest judeţ, fiindcă înainte vreme, sub dominaţiunea otomană, centrul Dobrogei erà Tulcea. Chiar numele oficial al provinciei erà «Sangiacatul Tulcei». Şi sub noua stăpânire românească, Tulcea a fost multă vreme oraşul cel

mai de frunte. Dovadă că şi monumentele cele mai de seamă, ridicate în această provincie: al reanexării şi acela al lui Mircea cel Bătrân, s'au aşezat aici, nu aiurea. Erà firesc ca şi învăţământul secundar să se desvolte mai mult în această parte decât la Constanţa care, numai după ce devine întâiul nostru port maritim şi staţiune balneară, o întrece.

Inceputurile învăţământului tulcean. Inainte de stăpânirea românească erau multe şcoale, mai ales primare, în oraşele şi satele din aceste părţi. Cele creştine erau confesionale, întreţinute de diferitele comunităţi religioase; cele turceşti erau de Stat. Indeosebi, se obişnuià ca familiile mai înstărite să-şi aducă din Ţara Românească ori din Ardeal învăţători pentru instrucţia şi educaţia copiilor lor. Şcoalele acestea ţineau cât timp ţineà şi buna înţelegere dintre învăţător şi respectiva familie. Când această înţelegere încetà, se desfiinţà şi şcoala. Nu se prea poate vorbì, deci, în acest timp de şcoale de lungă durată. O şcoală cu stabilitate şi organizaţie relativ bună a fost gimnaziul bulgar din Bolgradul Basarabiei, care aveà nume bun şi în Dobrogea. Acolo au învăţat carte mulţi oameni de seamă, chiar bărbaţi de Stat ai Bulgariei.

In 1859 profesorul Isvolsky deschise, pe lângă şcoala primară din Tulcea, două clase secundare, punând astfel baza gimnaziului bulgăresc, întreţinut de comunitatea bulgară în casele din ograda bisericii Sf. Gheorghe până în preajma marelui războiu. Tot pe atunci se înfiinţase un curs asemănător la Babadag.

Grecii Morosinis şi Hristidis încă organizează în 1886 o şcoală în felul celei bulgare, însă de scurtă durată.

Ceva mai înainte, la 1850, comunitatea catolică îşi aveà şi ea o şcoală bună, sub conducerea vestitului profesor român, Gheorghe Caragea. Protestanţii încă nu vor să rămână în urmă şi înfiinţează şi ei o şcoală sub direcţia lui Teodor Ivanovici Flocken, originar din Rusia.

In 1868 paşa Ismail Bey, guvernatorul sangiacatului Tulcea, ia iniţiativa construirii unui liceu din prestaţiile locuitorilor şi cu ajutorul bănesc al Cerchezilor stabiliţi de curând în aceste părţi. Clădirea s'a ridicat, dar şcoala nu s'a deschis, fiindcă urmaşul său nu se interesà de ea. Această clădire e actualul local al primăriei şi ar fi cu totul nepotrivită pentru o şcoală. Ea a servit multă vreme drept cazarmă.

Infiinţarea gimnaziului românesc din Tulcea. In 1883 mai mulţi fruntaşi din localitate cer Ministerului instrucţiunii să aprobe înfiinţarea unui gimnaziu pe care comuna se obligă să-l întreţină. Ministerul încuviinţează şi, la 14 Noemvrie acelaş an, se deschide clasa I a gimnaziului real sub direcţiunea lui Ştefan Dobrescu, absolvent al facultăţii de litere şi al şcoalei normale superioare din Bucureşti. In anul următor (1884), gimnaziul e înscris în bugetul Statului. La 12 Aprilie 1885, însă, gimnaziul e desfiinţat din cauza crizei financiare de atunci. Până la sfârşitul acelui an şcolar îl întreţine comuna; pe urmă încetează.

In Septemvrie 1890, după mai multe stăruinţe din partea localnicilor, se redeschide sub direcţiunea lui Axente Frunză, deodată cu două clase. In anul următor (1891), Ministerul vrea să creeze, pe lângă acest gimnaziu, o catedră de limbile orientale, bulgară, greacă şi turcă, dar directorul Frunză întâmpină că mai cuminte ar fi să ridice prestigiul şcoalei, numind profesori buni, întemeind biblioteci, organizându-l

exemplar, ca și pe cele din țară, și să nu mai considere pe Dobrogeni ca pe «niște Sciți», pentru cari e bun orice și oricum.

In 1891—92, situația gimnaziului iarăși e critică. Acum i se refuză ajutorul prefecturii și al primăriei. Directorul Frunză raportează necăjit că cetățenii sunt hotărîți să-și deie copiii la gimnaziul rusesc din Ismail sau la cel bulgăresc din localitate, fiindcă cel românesc e lăsat în părăsire și de Dumnezeu și de oameni. Și, în adevăr, oamenii parcă s'au conspirat să-i facă tot răul cu putință. In lipsa directorului, oamenii primăriei sparg ușile gimnaziului, îi sigilează arhiva și locuința directorului și instalează acolo birourile lor. A fost nevoie de intervenția Ministerului, ca să plece primăria din localul gimnaziului luat cu sila.

In 1893, acelaș director Frunză cere Ministerului să aprobe ca și fetele să urmeze la școală cu băieții, ca și în gimnaziile bulgare și eline. Ministerul, însă, după propunerea consiliului permanent, refuză.

In 1896, directorul N. Alexandrescu cere Ministerului să acorde un număr de burse pentru încurajarea elevilor merituoși și săraci. Deșì cererea nu se încuviințează din lipsă de fonduri, Ministerul totuș dă mici ajutoare bănești pentru asemenea elevi.

Transformarea gimnaziului în liceu se face după venirea lui Ioan Nenițescu în fruntea prefecturii județului. Patriotismului său luminat se datorește deschiderea clasei a V-a liceală în 1897 și, tot atunci, înființarea Școalei secundare de fete, gr. II. Intâia promoție de patru absolvenți a avut-o acest liceu în 1900.

Tot în acest an, din inițiativa d-lui C. Moisil, fost profesor la liceu, se organizează societatea de lectură a elevilor care a ținut în total 11 ședințe. Scopul erà, să familiarizeze pe elevi cu literatura română, cu discuțiile calme și să-i obișnuească a-și întrebuințà timpul liber inteligent și recreativ.

In 1903, pe timpul directoratului d-lui C. Moisil, autorul unei cuprinzătoare schițe istorice a liceului după care reținem aceste date, liceul e botezat cu numele de astăzi «Principele Carol» și se înființează internatul de pe lângă acest liceu. Tot d-sa a înființat catedra de comerț în locul limbei engleze și a cumpărat pentru liceu biblioteca fostului director N. Alexandrescu. In acelaș timp primește, ca donație pentru liceu, biblioteca fostei «Ligi pentru propășirea Dobrogei».

După d-l Mosil, urmează la direcție d-l Al. Calafateanu care întemeiază alt internat de băieți pe baze mai solide, fiindcă cel de mai înainte se desființase. Tot d-sa transformă biblioteca liceului în bibliotecă publică, obținând în acest scop subvenții dela Minister, prefectura județului și primărie. Sub directoratul d-sale se înființează «Cercul didactic», unde se țin conferințe, șezători, concerte ș. a.

In fine, amintim directoratul d-lui Constantin Motomancea, de care se leagă mari dureri, dar în acelaș timp și foarte mari mângâieri. La 12 Octomvrie 1916, dându-se ordin de evacuare, d-sa ridică o însemnată parte a arhivei și pleacă la Galați. Aici n'are unde s'o așeze. Trenurile nu primiau persoane cu bagaje. Imbunătățindu-se situația pe front, tulcenii se întorc acasă, dar la 1 Decemvrie sunt din nou evacuați. De astădată, d-sa nu duce cu sine decât matricolele ultimului an școlar, anuarele tipărite, condica de intrare și eșire, începând cu 1912/13, și stampilele. Arhiva și întreaga zestre a școalei au rămas în seama d-lui I. Georgiade, profesor la liceu care nu s'a refugiat, cunoscând bine limba ocupanților, îndeosebi cea germană. In

adevăr, d-sa a intervenit la autorităţi pentru cruţarea avutului public, îndeosebi al şcoalei, dar n'a obţinut decât promisiuni. La trei zile după ocupaţie, armata bulgară sparge uşile liceului, devastează tot ce se găseşte şi pleacă. Acelaş lucru se petrece la Cercul didactic, la biblioteca publică şi la internat. Instrumentele fanfarei liceului încă sunt luate cu titlu de împrumut şi au rămas bune luate. S'au format apoi echipe de militari şi civili, între cari unii foşti elevi ai liceului, ca să cerceteze pe la particulari cărţile româneşti şi să le distrugă. Răul cel mai mare s'a făcut, însă, când s'a evacuat în mod forţat Tulcea şi s'a brăzdat tot oraşul, cruciş şi curmeziş, cu tranşee care treceau chiar şi prin casele oamenilor. După un an, oraşul aveà aspectul unui vast cimitir.

Fig. 202. Bătrâna şcoală primară din Turtucaia. *«Fotoglob-Constanţa»*.

Pretutindeni movile mari de pământ şi iarbă peste tot. Cele mai multe case n'aveau alt tavan decât cerul. Din scândurile lor soldaţii făceau foc sau cutii pentru a expedià hrană acasă. Sârma ghimpată erà întinsă dealungul cheiului Dunării şi cât ţine strada Portului.

Mulţi profesori au părăsit definitiv Tulcea, căutându-şi norocul în altă parte a ţării, mai puţin încercată de cruzimile răsboiului. Un moment, ispita de a plecà din localitate se ivì şi în inima directorului. Acesta, însă, ascultă de glasul conştiinţei sale luminate, care îi dictà să rămână locului şi să lege firul tradiţiei şcolare de unde se rupsese. A fost o binecuvântare că s'a întâmplat astfel. In adevăr, ce erà să se întâmple la acest liceu, dacă în locul d-lui Motomancea, care a trăit şi muncit aici o vieaţă întreagă, venià un om fără experienţa şi cunoştinţa perfectă a împrejurărilor locale pe care le posedă d-sa? Câte falsuri în acte publice nu s'ar fi săvârşit?

Din faptele d-sale de după răsboiu amintim: achiziţionarea unor însemnate imobile pentru liceu, iar din vara 1925 construirea impozantului local modern al liceului, având gata o aripă cu 10 săli de clasă, precum şi corpul central gata din roşu şi sub acoperiş. Toate acestèa costă până acum 6.000.000 lei, din care 4.000.000 sunt strânşi de comitetul şcolar, al cărui preşedinte e d-sa. Tot iniţiativei şi stăruinţii exemplare a d-sale se datoresc: frumosul local propriu pentru cercul didactic şi biblioteca liceului, devenită iarăş publică; deasemenea cinematograful public şi grădina de vară cu scenă pentru teatru, serbări şcolare şi cinematograf. Pentru această rodnică activitate i s'au exprimat cuvenitele mulţumiri nu numai din partea organelor

Fig. 203. Şcoala primară No. 4 din Constanţa. «Fotoglob-Constanţa».

de control, ci şi de reprezentanţii administraţiei şcolare superioare: de d-nii secretari generali Iuliu Valaori, St. Nanu, C. Kiriţescu şi chiar de d-nii miniştrii I. G. Duca şi Dr. C. Angelescu. Acesta, vizitând liceul, a exprimat viile sale mulţumiri pentru felul cum e condus şi a donat 10.000 lei, precum şi un mare număr de cărţi, din partea Ministerului. Avea dreptate d-l Const. Georgescu, preşedintele consiliului inspectorilor, să scrie într'un proces-verbal de inspecţie la 2 Decemvrie 1921: «Faptele vorbesc singure şi subsemnatul mă mărginesc numai să le aduc la cunoştinţa Minij terului».

Pe lângă o astfel de conducere, nu e mirare dacă printre absolvenţii acestui liceu găsim elemente de mare valoare, dintre care unii au pătruns în învăţământul nostru superior ca d-nii: O. Tafrali, C. Brătescu, Paul Nicorescu, iar alţii au ajuns ingineri, advocaţi, profesori secundari de seamă etc. Dela 1900 şi până acum, timp de 28 de

ani, el a dat 341 de absolvenți. Aceștia formează principalul titlu de glorie al celei mai vechi școale secundare românești din Dobrogea.

Școala secundară de fete gr. II «Principesa Ileana» din Tulcea există din Noemvrie 1897 și-și datorește existența inimosului prefect de atunci Ioan Nenițescu. Pentru fete a funcționat și o școală profesională între anii 1883 și 1885. Intâiu a fost întreținută de primărie și a funcționat în o mulțime de localuri improprii și insalubre (strada Suvenir, 1; strada Gura Pieții, 1 etc.); pe urmă a fost trecută în bugetul Statului care a reparat complet actualul local, cheltuind în acest scop 300.000 lei. Până în Noemvrie 1919 școala erà profesională cu șapte clase, dând în 1904/1905 prima ei serie de absolvente. La 6 Noemvrie 1919, secția profesională se transformă în clasică-modernă, adică în școală secundară de fete, gr. II.

In timpul răsboiului, școala a îndurat multe. Mobilier, material didactic, colecții ș. a. au fost distruse cu desăvârșire. Comisia a doua județeană a prețuit aceste pagube la 55.000 lei-aur. Cu ajutorul primit dela primărie în sumă de 20.000 lei s'au cumpărat paturi, vase și mobilier pentru un internat de 40 eleve. In legătură cu internatul acestei școale, functionează și o cantină unde zilnic se servește lapte cald pentru 50 de eleve, iar la Crăciun se împart daruri de haine și cărți în sumă de peste 6.000 lei. In anul școlar 1927—1928, școala a avut 11 clase, dintre care opt bugetare și trei extrabugetare. Aici, mai mult poate decât aiurea, există o criză din cauza insuficienții corpului didactic. Din 21 de profesori, nouă sunt suplinitori. Actuala directoare e d-ra Stela Argintoianu.

Gimnaziul «Principele Mihai» din Sulina s'a înființat în 1921 sub denumirea de «Casa Națională», întreținut la început cu două clase din partea comitetului, pe urmă trecut în bugetul Statului. An cu an s'a adaus câte o clasă, până ce s'a completat întregul curs. In 1925, sub președinția d-lui Gh. Popescu, senator de Tulcea, s'a constituit un comitet de construcție. Pe terenul donat de primărie, încă în acelaș an, s'a ridicat noul palat cultural, care în total a costat 2.300.000 lei. Pentru construcția lui, Ministerul a contribuit cu 900.000 lei. La 6 Ianuarie 1926, în urma propunerii comitetului și a aprobării Ministerului, școala și-a schimbat vechiul nume, luând pe cel de acum. Cheltuelile de întreținere privesc comitetul școlar. Populația școlară a mers crescând: dela 22 elevi în anul școlar 1921/1922 la 95 elevi în ultimul an școlar (1927/1928). Actualul director e d-l Iulian Constantinescu.

JUDEȚUL CONSTANȚA

Gimnaziul, mai apoi liceul «Mircea cel Bătrân» din Constanța, are o evoluție recentă, însă foarte rapidă. Intemeiat la 1 Septemvrie 1896, după desființarea școalei de învățători și institutori din acest oraș, el a avut, la început, 134 elevi, pentru ca în 1911 să se ridice la 171, iar din acest an — data transformării gimnaziului în liceu — să crească și mai mult până la 371 elevi în cel din urmă an școlar înainte de marele răsboiu (1915—1916). După răsboiu, desvoltarea acestei școale e și mai surprinzătoare. In 1918—19 are o populație școlară de 312 elevi, iar în cel încheiat (1927—28) a avut 880, încât, cu ocazia încadrării școalelor secundare, conform legii dela 15

Maiu 1928, acest liceu a devenit tipul E, adică liceu cu toate clasele dublate, cel mai desvoltat tip de şcoală secundară românească.

Paralel cu această rapidă creştere a populaţiei, s'au pus şi alte chestiuni însemnate în vieaţa acestei şcoale, dintre care cea dintâi e a localului. Cel dintâiu local al gimnaziului a fost cel întrebuinţat înainte de aceea de şcoala normală din strada Mihai Viteazul, colţ cu strada Rahovei şi General Lahovari. Al doilea au fost casele Magrin din strada Lascar Catargi, unde astăzi sunt birourile Băncii de Scont a României, sucursala locală. Al treilea e cel actual din strada Traian, până când se va terminà cu desăvârşire localul cel nou, început în grădina publică a oraşulu

In 1908, «omul şcoalei», ministrul Spiru Haret a cumpărat dela comuna Constanţa actualul local, destinat pentru două şcoale primare. Aici s'a desvoltat şi desăvârşit gimnaziul.

Liceul, evident, nu puteà să înceapă în acelaş local. Deaceea problema unei clădiri noui se pune curând. Prin o stăruinţă continuă a profesorilor dela liceu, primăria oraşului a admis în cursul anului 1913—14 clădirea noului local în grădina publică, în baza cererii directorului de atunci al liceului, d-l N. T. Negulescu înaintată cu No. 130 din 13 Noemvrie 1913. Acest loc fusese destinat pentru numitul scop sub primariatul d-lui M. Solacolu-Traian, la care un cuvânt hotărîtor aveà d-l Ion Bentoiu, atunci profesor la liceu. Tranzacţia formală pentru cedarea în folosul Ministerului de instrucţie a unui teren de 6.000 m.[2] din grădina publică se face în 1914 sub consiliul comunal prezidat de d-l Virgil Andronescu. Liceul erà proiectat cu internat pentru a atrage aici toate elementele dornice de cultură românească din Dobrogea veche şi nouă. Climatul sănătos marin încă legitimà speranţa că noul liceu va concentrà în jurul său numeroase elemente dornice de acest climat şi din restul ţării. Răsboiul pentru întregirea neamului şi greutăţile nespuse ale refacerii noastre naţionale de după răsboiu au împiedecat multă vreme realizarea acestui gând. Chiar anul jubilar al Semicentenarului realipirii Dobrogei nu împlineşte, decât în parte, această firească aspiraţiune a metropolei acestei provincii. Să sperăm, însă, că ce se amână nu o să rămână.

Deşi se spune — şi cu multă dreptate — că şcoala e înainte de toate profesorul, apoi manualul şi numai în rândul al treilea localul, — totuş nu se poate tăgădui însemnătatea acestuia. Un local mare, curat şi luminos predispune la muncă pe elevi şi pe profesori, — pe când unul întunecos, igrasios, mucegăit, lipsit de aer şi de lumină, îmbâcseşte minţile şi primejdueşte nu numai sănătatea trupească, ci şi pe cea sufletească a elevilor. In afară de aceasta, un local potrivit prezintă mari înlesniri în utilizarea materialului didactic, în asimilarea cunoştinţelor, desvoltarea simţului de ordine, curăţenie, proporţie, monumentalitate ş. a. — însuşiri pe care un local impropriu nu le poate trezì.

In ce priveşte factorul principal al vieţii şcolare care este corpul profesoral, şcoala aceasta a avut parte de câteva elemente în adevăr distinse. Iată lista profesorilor celor dintâi, acum decedaţi:

1. Dem. Rădulescu, primul director, mort în toamna anului 1900.
2. Ioan Bănescu, fost director şi inspector şcolar, mai pe urmă primar al oraşului, mort în 1909.

3. Gr. Mălinescu, profesor de ştiinţele naturale, mai apoi funcţionar la grădina botanică din Bucureşti, decedat cu puţin înaintea războiului.

4. Eugeniu Zmeck, profesor de muzică, mort în Bucureşti.

5. Eugen Ceaur Aslan, profesor de limba franceză.

6. N. Constantinescu, desenator-conductor al serviciului tehnic judeţean, ucis într'un accident de cale ferată lângă Constanţa.

7. Ioan Adam, profesor de limba română şi drept, cunoscutul scriitor din şcoala literară dela «Sămănătorul», unul din întemeietorii revistei «Făt-Frumos» dela Bârlad, mort în 1911 la Constanţa.

8. Vasile Dumitrescu, profesor de istorie, fost director, mort în răsboiu.

9. Gh. V. Danu, profesor şi secretar, mort la Iaşi în timpul răsboiului.

10. Dumitru Constantinescu, profesor de contabilitate, ucis de aeroplan în 1916.

11. Ion Nedoviceanu, directorul «Băncii Naţionale», sucursala din localitate, profesor de contabilitate la secţia comercială a acestui gimnaziu, decedat la Galaţi.

De cei în vieaţă, dintre cari unii sunt atât de distinşi, încât nu se poate concepe congres în specialitatea respectivă fără de colaborarea lor efectivă, nu mai vorbim. Va vorbì odată viitorul.

Aşà modeşti, cum erau, fără situaţie materială şi socială deosebită, aceşti profesori au înţeles că ei sunt factorii principali ai progresului sau ai regresului neamului lor. Deaceea au căutat, mai presus de toate, să-şi împlinească datoria cu exactitate, să fie drepţi în aprecieri, imparţiali în judecarea conflictelor, păzitori ai bunei ordine, ştiind că numai în chipul acesta vor creià caractere.

Fiind animaţi de aceste sentimente, profesorii gimnaziului erau nu numai cu fruntea senină şi cugetul împăcat, dar prin rostul autorizat al directorului lor, d-l *Nicolae T Negulescu*, ei puteau să spună, cu prilejul închiderii anului şcolar 1909—10, pe şleau păcatele celui de al doilea factor hotărîtor în educaţia copiilor, care este familia. Reţinem din această interesantă cuvântare câteva date. In numitul an şcolar, au urmat 138 elevi. Din aceştia 102 sunt din oraş şi stau la părinţi, iar 36 la gazde. Dintre părinţi, s'au interesat mai de aproape de copiii lor 6%, ceilalţi numai la date fixe: la darea notelor bimestriale, la cererea amânărilor ori scutirilor de taxe ş. a. La convocările generale n'au răspuns decât 24%. S'au trimis 450 de avize, fie pentru notare rea la studiu, fie pentru absenţe sau cazuri disciplinare. Aceste avize se semnau şi se remiteau direcţiunii, fără a se aplicà cuvenitele sancţiuni în familie, încât cu bună dreptate încheià directorul N. T. Negulescu că al doilea factor nu şi-a făcut deloc datoria. Mai mult, directorul semnalează cu un admirabil curaj moral şi alte neajunsuri grave. Astfel sunt semnăturile falsificate de elevi în carnete pe care părinţii încercau să le acopere cu autoritatea lor, numai ca să împiedece singurul, mijloc de îndreptare pe care-l are şcoala: pedeapsa.

Nu uità directorul să remarce şi să pună la punct veşnica obiecţiune a părinţilor cari sunt prea mult părinţi şi prea puţin educatori: «Cum se poate ca băiatul meu să nu ştie? Aseară nu l-am lăsat să se culce, până ce nu l-am ascultat întreaga lecţie şi am văzut că o ştie perfect». Asemenea părinţi n'au nici o cădere să spună dacă băieţii ştiu ceva sau nu. Ei îi ascultă, adică fac apel numai la memoria lor, dar nu-i examinează serios, controlând dacă au şi asimilat ceva, adică dacă au înţeles şi reţinut

cele văzute și auzite în clasă; dacă sunt în stare să facă noui apropieri între cele cunoscute până atunci și cu atât mai puțin să tragă încheierile cuvenite din premizele date.

Partizani hotărîți ai unei cât mai îndelungate și decisive înrâuriri a școalei asupra elevilor, pentru a-i sustrage cât mai mult posibil mediului social vicios, profesorii gimnaziului, iar din 1911 ai liceului «Mircea cel Bătrân», au introdus proiecțiunile fixe și cinematografice la cursurile de istorie, geografie și mai ales la științele experimentale (fizico-chimice). Școala aveà și are bogate colecții de portrete ale oamenilor mari, români și străini, hărți geografice și istorice, aparate de tot felul ș. a. Proiecțiile fixe și cinematografice s'au aplicat nu numai în timpul orelor de clasă, ci și în ședințe deosebite. Și e de remarcat zelul profesorilor și al elevilor în această privință. Se țineau înainte de răsboiu chiar câte 3—4 ședințe pe săptămână, pentru care se închiriau filme dela diferite case din București, când nu se împrumutau cele dela Casa Școalelor. Așà au înțeles profesorii dela Constanța să întrebuințeze materialul didactic și achizițiile științei moderne ca elemente vii și dătătoare de nouă vieață sufletească, nu numai ca piese moarte de muzeu.

Din aceeaș preocupare de a lărgì sfera de influență binefăcătoare a școalei asupra tineretului, s'a introdus la acest institut și cercetășia. E o plăcere să constați în graiul elocvent al cifrelor, așà cum le comunică directorul liceului, la sfârșitul anului școlar 1914/15, influența educativă și instructivă a cercetășiei asupra vieții școlare.

Iată aceste cifre:

Din 152 elevi-cercetași, promovează 108, rămân corigenți 39 și repetenți 5. Directorul e convins că și cei 39 corigenți încă vor promovà clasa; dacă nu, vor pățì și ei ca cei 5 repetenți cari au fost scoși din rândurile cercetașilor. Și mai semnificativă e coincidența că din cei 22 promovați cu laudă, 19 sunt cercetași și numai 3 sunt necercetași. Se poate o pledoarie mai elocventă pentru această instituție școlărească atât de minunată? Și când te gândești că și superioritatea Anglo-Saxonilor și Americanilor se datorește tot antrenamentului și puterii lor de rezistență mai desvoltată decât a popoarelor latine, altfel cu mult mai inteligente, îți dai seama de tot binele nemăsurat pe care această instituție, la noi încă în fașe, e chemată să-l înfăptuească odată.

Trebuie subliniat și crezul naționalist nešovăitor al corpului didactic dela această școală. Datorită lui, profesorii erau însuflețiți și făceau și pe elevi să se însuflețească, mai ales la serbări mari școlare și naționale. Câtă mândrie și conștiință de superioritatea nediscutabilă a rasei noastre nu vibrează în următoarele cuvinte, rostite de directorul liceului în ziua de Sf. Andrei 1913: «Și în adevăr de ce nu ne-am simțì mândri, când de *noi* — spre a nu ne referì decât la fapte actuale — a depins focul general în Europa și când tot de noi a depins ca bubuitul tunului să nu răsune decât la vecinii noștri! Cum să nu fim mândri, când prietenia noastră e căutată astăzi de multe din marile națiuni, — și nu ca o țară de exploatat pentru a formà debușeurile industriilor lor înaintate, dar ca bună aliată! Ce înseamnează oare aceasta altceva decât o recunoaștere nu numai a progresului general al țării, dar și a calităților poporului nostru — două fapte strâns legate între ele?»

Asemenea cuvinte înălțătoare nu s'au mai rostit, poate, elevilor acestei școale decât la 24 Ianuarie 1926, când li s'au arătat «temeiurile unității noastre naționale», în comparație nu numai cu compatrioții noștri minoritari, ci și cu vecinii noștri: Jugoslavi, Maghiari, Cehoslovaci, Ruși ș. a.

Patriotismul luminat al profesorilor dela această școală apare luminos și din energia cu care s'au ridicat, atunci când au fost întrebați, împotriva înmulțirii fără rost a școalelor secundare teoretice, cu abandonarea desăvârșită a celor profesionale și practice. Afluxul spre licee, spuneà conferința profesorilor dela gimnaziul clasic din Constanța în 1897, are consecințe funeste de ordin social: întâiu, funcționarismul care atrage pe toți neputincioșii și căzăturile naționale; al doilea, cucerirea de străini a bogățiilor țării noastre. Acest curent nenorocit, spuneau mai departe profesorii de atunci, tinde să facă din Stat un fel de azil, un fel de epitrop pentru toți și pentru toate, — ceeace e o mare primejdie națională și socială. «A face ca totul să se aștepte dela Stat, este a stinge orice sentiment de demnitate în individ». Iar mai departe: «Adevăratul cetățean liber dispare din societatea noastră și locul lui îl iau clienții Statului, adevărații robi moderni».

In puține acte și documente publice s'au desvălit la noi cu mai mult curaj neajunsuri sociale și naționale atât de grave și, durere, încă atât de actuale, încât ele sunt vrednice și de aici înainte de toată atențiunea noastră.

Regele Carol I și liceul din Constanța. Reprivirea de față asupra desvoltării acestei școale ar fi necompletă, dacă n'am stăruì puțin asupra interesului și solicitudinii deosebite ce i-a arătat regele Carol. Precum a vizitat școala de învățători și institutori de sub conducerea lui Ion Bănescu de altădată, așà a vizitat în mai multe rânduri și gimnaziul, devenit mai pe urmă liceul din acest oraș. Cred că nu greșesc, dacă afirm că, poate, datorită înainte de toate grijei părintești a regelui, această școală a fost scutită de urgia desființării și a experimentării când într'o direcție, când într'alta, — urgie de care școalele dela Tulcea am văzut că n'au fost scutite, — și astfel, lăsată în rosturile sale firești, ea a putut să se desvolte frumos, încât să fie considerată printre cele dintâi din întreaga țară. Se știe, de pildă, că atunci când unii fruntași localnici voiau să desființeze gimnaziul și să creeze în locul lui o școală comercială, destinându-i în acest scop actualul local al Școalei primare No. 1, regele s'a opus cu bărbăție, spunând tare, în auzul tuturor, dar mai ales a ministrului instrucțiunii de atunci (1905) Mihail Vlădescu: «Cum? Să desființăm gimnaziul? Asta nu se poate! El singur poate asimilà elementele neromânești din această parte».

Dacă cuvintele regale de atunci au găsit puțină înțelegere la puternicii zilei, ele au fost înțelepțește urmate trei ani mai târziu (1908) de omul școalei, Spiru Haret. El a cumpărat dela primărie actualul local.

Meritul acesta al regelui se vede lămurit din cuvântarea cu care directorul liceului, d-l N. T. Negulescu, l-a întâmpinat la 6 Maiu 1911, cu ocazia vizitei făcute școalei: «Sunt fericit, Maiestate, că dorința M. V. exprimată în 1905, cu ocazia vizitării gimnaziului, astăzi s'a împlinit și ne găsim în localul nostru propriu». (Vezi ziarul «Drapelul», Constanța, 10 Maiu 1911, pag. 2).

Regelui Carol personal îi revine și meritul de a fi transformat gimnaziul în liceu. Aceasta se știe din cuvintele rămase nedesmințite ale aceluiaș director care, la 21 Maiu 1913, cu ocaziunea altei vizite regale, făcute școalei, a spus textual: «Maiestate, sunt fericit a Vă aduce la picioarele Maiestății Voastre omagiile de mulțumire ale unei populațiuni întregi de acì, pentru grija ce ați purtat acestei instituții, dând înalta M. V. aprobare de a se transformà o școală cu o menire îngustă, cum erà

gimnaziul, în liceu, a cărui menire, acì mai mult ca oriunde, până în prezent, va fi să sădească în inimile populaţiunilor de origine străină, dragostea noastră pentru ele şi astfel să se cimenteze solidar legătura între toate forţele care alcătuesc Statul român».

Regele mulţumì directorului pentru călduroasa cuvântare, arătându-şi mulţumirea ce simte de a inspectà acest aşezământ cultural, menit să răspundă unor necesităţi reale, şi fiind sigur dinainte de progresul ce va constatà. (Vezi ziarul «Progresul», Bucureşti, 29 Maiu 1913, pag. 2).

Inspecţiile regelui, însă, nu se mărgineau la o simplă solemnitate cu nelipsitul

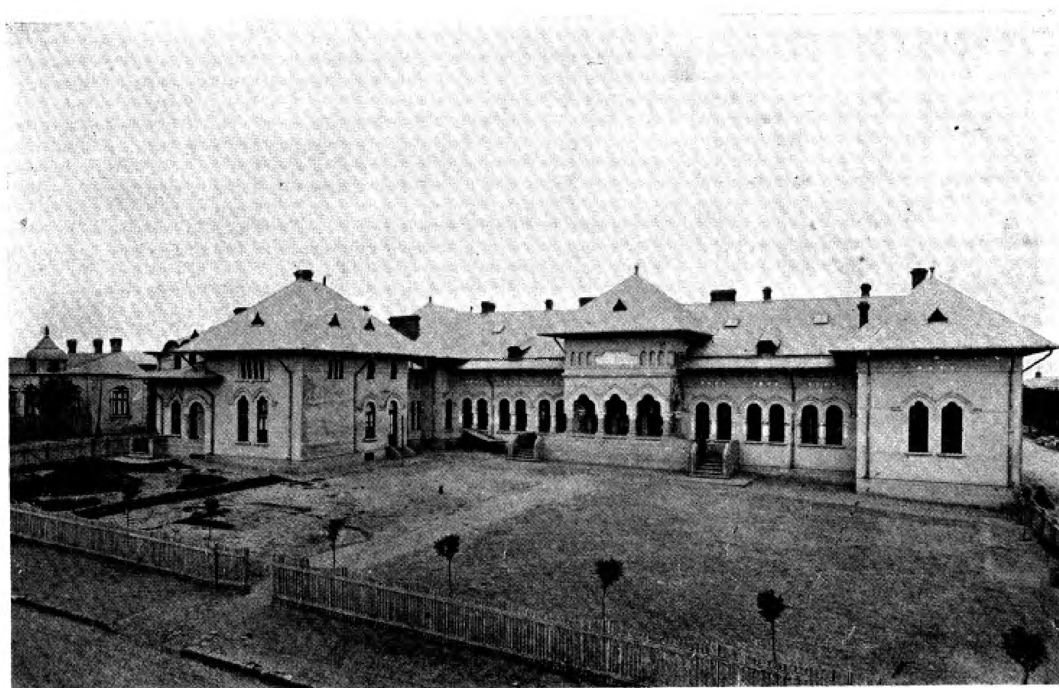

Fig. 204. Şoala primară No. 5 de băeţi din Constanţa. «*Fotoglob-Constanţa*».

imn naţional şi cuvântări mai mult sau mai puţin convenţionale; ele priviau de aproape întreaga vieaţă şcolară. Regele intrà în clase, asistà la lecţii, chestionà singur pe elevi pentru a se convinge de inteligenţa şi puterea lor de asimilare, mângâià şi îmbărbătà pe cei slabi, dacă erà nevoie.

Reţinem din o asemenea inspecţie regală următorul moment interesant, aşà cum ni l-a povestit directorul de atunci, d-l N. T. Negulescu.

Regele intrase la o lecţie în cl. IV, în care se găsiau câţiva băieţi voinici, bine legaţi.

Privirea regală se oprise asupra celui mai desvoltat elev, actual ofiţer de artilerie.

Văzându-l plin şi puternic, regele îi zise:

— Dumneata vei fi bun ofiţer de artilerie.

Elevul în adevăr fusese odată bun, dar în timpul din urmă se lenevise. Ştiind aceasta directorul, s'a gândit bine că acum e momentul potrivit să intervină cu toată

puterea autorităţii să-l ruşineze pe elev înaintea regelui şi să prilejuiască astfel îndreptarea lui. Deaceea observă numai decât:

— Da, Maiestate, elevul a fost bun băiat în cl. I, când a fost întâiul premiant. Acum nu mai este. In această clasă e repetent!

Mustrarea directorului şi-a produs efectul dorit.

Băiatul, văzându-se certat cu atâta asprime, a început să plângă.

Erà plânsul căinţei sincere.

Bun psiholog cum erà regele Carol, se duse la elev şi-l mângâie părinteşte pe bărbie:

— Plângi? Las' că-i bine! Altădată să te porţi aşà, ca să nu mai fii nevoit să plângi!

Şi cuvântul regal de mângâiere şi îmbărbătare a venit la timp. Băiatul s'a îndreptat, a trecut clasele, devenind din nou unul dintre cei dintâi şi astăzi e ceeace-i profeţise marele lui căpitan: un bun ofiţer de artilerie.

După legături sufleteşti atât de strânse, nu e mirare dacă la 3 Octomvrie 1914, cu prilejul morţii marelui rege, directorul liceului a adresat Maiestăţii Sale Reginei Văduve Elisabeta, la Curtea de Argeş, următoarea telegramă: «Profesorii şi elevii liceului din Constanţa, în mijlocul cărora marele şi blândul rege Carol se oprià cu atâta dragoste de câteori găsià prilej, şi cari au auzit îndemnuri la muncă atât de preţioase din gura Lui, roagă pe atotputernicul să Vă dăruiască tăria inimei pentru a înfruntà această crudă încercare a Maiestăţii Voastre şi a Neamului Românesc».

Rezultate. Indemnaţi de exemplul de grije şi solicitudine pentru această şcoală al regelui Carol I, autorităţile celelalte au fost nevoite şi ele să procedeze la fel. Spiru Haret a cumpărat actualul local, iar C. C. Arion a transformat gimnaziul în liceu. Prefecţii şi primarii încă i-au dat tot concursul posibil. Mai ales prefectul de judeţ, Scarlat Vârnav, a pus în cumpănă toată trecerea ce o aveà — şi aveà multă — pe lângă guvern, ca la Constanţa să se trimită profesori din cei mai destoinici. Datorită acestei politici culturale înţelepte s'au obţinut rezultatele frumoase de care astăzi se bucură nu numai municipiul şi judeţul Constanţa, ci, se poate spune fără exagerare, întreaga provincie de peste Dunăre şi chiar toată ţara.

După o statistică publicată în Anuarul 1921—22 al şcoalei, cu prilejul aniversării de 25 de ani dela întemeiere, se vede că această şcoală dela 1904 până la 1913 a dat în total 209 absolvenţi, din cari:

34	s'au făcut militari,
63	comercianţi,
4	advocaţi,
3	conductori,
17	mici funcţionari,
16	agricultori,
1	meseriaş,
22	au continuat liceul, secţia reală,
22	» » » moderna,
4	studenţi în drept,
1	şcoala normală,
21	necunoscuţi,
1	decedat
Total 209	

Dintre elevii de seamă, pe cari i-a avut această școală, amintim pe sculptorul, Ion Jalea, din Biulbiul, județul Constanța, care aveà un apreciat atelier în Paris. Arta d-sale e cu atât mai vrednică de admirație, cu cât artistul n'o datorește, ca atâția alții, celor două mâini iscusite ale sale, ci numai uneia, fiindcă pe cealaltă a pierdut-o în răsboiu. D-sa e nu numai artist, ci și erou-invalid de răsboiu.

E de remarcat și aici frumoasa activitate desfășurată de comitetul școlar, după răsboiu mai ales, pentru înzestrarea liceului cu materialul didactic necesar. Bugetul de care dispune anual acest comitet depășește suma de două milioane. Numai pentru procurarea laboratorului fizico-chimic s'au cheltuit mai multe sute de mii, încât acest laborator-model stârnește admirația tuturor pricepătorilor. Mai pe urmă a fost vizitat și admirat cu prilejul excursiei de studii, organizată de Ministerul Instrucțiunii după congresul internațional al profesorilor secundari, la 29 Iulie 1928. Biblioteca profesorilor liceului, risipită cu desăvârșire în timpul răsboiului, ca și celelalte colecțiuni științifice dealtfel, astăzi numără 2250 volume, iar a elevilor 940 cărți. Mai amintim: 17 hărți istorice, 35 geografice, 101 tablouri murale (ist. și geogr.), 23 portrete de scriitori români, 15 planșe executate de elevi, câteva resturi arheologice și o colecție de fizico-chimice și științe naturale mai bogată în multe privințe, decât cea dinainte de război.

Pentru a da o cât de sumară ideie despre activitatea extrașcolară a acestui liceu, trebuie să mai amintim diferitele instituții culturale și artistice care gravitează sau au gravitat spre el. Astfel au fost:

a) O universitate populară cu lecții interesante și frecventate pe vremuri.

b) O casă de cetire.

c) Cohorta cercetășească «Ovidiu».

d) O școală de desemn industrial la care, pe lângă desemn, se predau și alte materii folositoare ca: aritmetica, igiena, morala, contabilitatea, fizica, istoria ș. a. Școala erà condusă de d-l G. Carp, profesor la liceu, ajutat de colegii d-sale și de alți oameni de inimă din oraș.

e) Muzeul regional de antichități care, odată cu transformarea gimnaziului în liceu și sporirea populației școlare, a fost trecut la școala normală de învățători sub conducerea d-lui Ilie Ghibănescu care ar face bine să dea seamă de ce mai poate da.

f) Șezătorile «Ligei Culturale» și ale liceului care se țineau regulat săptămânal înainte de răsboiu (1909—1916) ca și astăzi. In această privință, trebuie subliniate și citate ca exemplu șezătorile organizate de actualul director, d-l G. Coriolan.

Elevii liceului încă au, pentru desăvârșirea lor sufletească, Societatea de lectură «I. L. Caragiale», iar pentru ajutorarea elevilor săraci Societatea «Sprijinul», care amândouă desfășoară activitate frumoasă. In anul școlar 1925—26, sub directoratul scriitorului acestor rânduri, funcționà și o orchestră a liceului care a dat și câteva concerte izbutite.

Lucruri mici în aparență, ele sunt semnul marilor silințe și sacrificii cari sunt mai prețioase pentru progresul general decât orice cunoștință de carte izolată.

Școala secundară de fete gr. II, «Regina Elisabeta» din Constanța ființează, în această formă, din Noemvrie 1919. Inainte de aceea, pentru absolventele cursului

primar nu se găsià altă şcoală în Constanţa decât cea profesională. Părinţii, cari doriau să-şi îndrumeze fiicele la studii mai înalte, erau nevoiţi să le trimită cu mari cheltueli la Bucureşti, la Galaţi sau în alte centre cu şcoale secundare de fete.

După răsboiu, problema acestei şcoale s'a ivit cu necesitate imperativă. Refacerea gospodăriilor dobrogene, distruse în întregime în ultimul răsboiu, lipsurile şi privaţiunile de tot felul ale localnicilor nu permiteau aproape nimănui luxul de a-şi trimite copiii la şcoală prea departe. De aici nevoia înfiinţării unei şcoale secundare de fete în oraş. Cu ordinul No. 137.813 din 1919, Ministerul aprobă transformarea şcoalei profesionale de fete în şcoală secundară. Intre 24 şi 27 Noemvrie se ţine examenul de admitere pentru clasa I cu 82 candidate şi, dela 1 Decemvrie, cursurile urmează regulat pentru primele patru clase. La 1 Septemvrie 1920 se deschide clasa a V-a şi în fiecare an următor alta, până la completarea întregului curs. In anul şcolar 1922—1923 are opt clase bugetare şi cinci extrabugetare cu o populaţie de 405 eleve. Populaţia creşte an de an. In ultimul an şcolar (1927/28) au urmat 528 eleve.

Marele neajuns al şcoalei e că nu are local propriu. Ea funcţionează în două localuri închiriate. Unul e proprietatea Dr. Calcef din strada Cristea Georgescu No. 14—16, al doilea e proprietatea societăţii «Dacia-România» din strada C. A. Rosetti No. 2. Şcoala trage nădejde că, după terminarea noului local de liceu, actualul local va devenì proprietatea ei.

Are un corp didactic select şi conştient de datoria sa, în frunte cu d-na Valentina Boteanu, care are o activitate şcolară şi administrativă, de 31 de ani.

Din interesanta monografie scrisă de d-sa asupra acestei şcoale, comparând tablourile succesive de profesiunea părinţilor, rezultă că cele mai multe eleve sunt fiice de funcţionari, apoi urmează comercianţii, plugarii, proprietarii, liberii profesionişti şi numai foarte puţin industriaşi. In anul şcolar 1924—1925 şcoala a dat cea dintâi serie de nouă bacalaureate. E de remarcat şi seriozitatea examenelor particulare. Din 56 eleve înscrise la astfel de examene în anul şcolar 1922/23 sunt numai 24 promovate, — restul retrase şi repetente.

Şcoala are 1600 volume de cărţi româneşti şi străine în valoare de 84.935 lei şi sunt mult consultate de eleve. Laborator de chimie nu există. Elevele clasei din urmă fac experienţe în laboratorul de chimie din port. Este, însă, un început frumos de muzeu de ştiinţe naturale. Pe lângă un număr de 142 animale şi păsări împăiate, procurate dela Institutul dermoplastic din Bucureşti, mai sunt diverse preparate şi un însemnat număr de tablouri ştiinţifice de anatomie, zoologie, botanică, geologie, toate lucrate de eleve sub directa supraveghere a maestrei de desemn (d-na Stela Lerescu-Doinea) şi a profesoarei respective (d-na Maria Ştefan). Asemenea se lucrează şi hărţi de geografie şi de istorie sub conducerea profesoarelor (E. Păun şi A. G. Taşcă). Cu frumosul material didactic ce posedă, această şcoală a organizat şi o expoziţie cu răsunător succes la Casa Şcoalelor din Bucureşti. In această şcoală se lucrează apoi rufe de corp şi de pat pentru orfelinatele din localitate, apoi mai multe duzine de batiste pentru bazarul Societăţii «Tinerimea Română». Intreţine corespondenţă şi schimb de albume intra-şcolară cu diferite şcoale similare din America, Franţa şi Italia. Din proprie iniţiativă, elevele au colectat între ele suma necesară pentru procurarea unui braţ artificial unei colege, invalidă de răsboiu. La Crăciun şi la Paşti nu se împart numai daruri celor săraci, ca decbiceiu; se face ceva mai mult: se vizitează bolnavi

din spitale cu scopul de a-i mângâià. Se organizează excursiuni sistematice pentru vizitarea fabricilor de săpun, frânghii şi pânză din localitate, a portului şi a împrejurimilor, ba s'au făcut şi călătorii de studii la Curtea de Argeş şi pe valea Prahovei. Ia parte cu succes aproape în fiecare an la concursurile societăţii «Tinerimea Română». Se organizează anual colonii şcolare în regiuni muntoase. S'a înjghebat o sucursală a Crucii Roşii a Tinerimii şi una a Asociaţiei Creştine a Femeilor Române.

Comitetul şcolar e din cele mai active. Dela 1 Decemvrie 1919 şi până la 31 Decemvrie 1927, el a cheltuit cu întreţinerea localului, cu mobilierul, materialul didactic, ajutoare etc. suma de 2.342.516 lei, dispunând încă de un fond de rezervă de 600.000 lei şi de unul de construcţie de 264.000 lei.

Nu e mirare, deci, dacă vizitând această şcoală la 22 Iunie 1928, d-l ministru al instrucţiunii, Dr. C. Angelescu, şi distinsa lui suită, a rămas «pe deplin mulţumit» de progresele ei şi a adus «cele mai călduroase mulţumiri» d-nei directoare şi întregului corp didactic.

Gimnaziul mixt «Traian» din Adamclisi, judeţul Constanţa e cel dintâiu gimnaziu înfiinţat la ţară, după răsboiu, la propunerea d-lui Ion Dinu şi cu ajutorul prefectului de atunci al judeţului, d-l N. T. Negulescu. S'a deschis la 11 Martie 1919. Elevii pregătiţi în particular aici au dat examen înaintea unei comisiuni prezidate de d-l C. Lăzărescu, directorul de atunci al liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanţa. După doi ani de existenţă, gimnaziul e trecut în bugetul Statului prin intervenţia prefectului de atunci al judeţului. In anul 1923—24 primele două clase au fost paralele şi tot atunci a avut gimnaziul prima serie de absolvenţi. Examinând listele profesorilor, în primii ani găsim unii cu pregătire foarte redusă, numai de patru clase primare. Cu timpul, situaţia se îmbunătăţeşte, fără ca să fie satisfăcătoare, deoarece aici, ca şi la alte gimnazii din regiune, nu este nici un profesor titular. Funcţionând într'un mediu rural, s'a simţit mai mult nevoia unui internat pe lângă acest gimnaziu decât în altă parte. In Septemvrie 1925 se deschid două internate: unul pentru băieţi, altul pentru fete. Taxele de întreţinere la internat au fost succesiv: 5.000, 8.000, 10.000 lei. Comitetul şcolar face mari înlesniri profesorilor: le oferă locuinţă şi combustibil gratuit şi organizează chiar o cantină pentru ei. Criza de profesori e atât de mare, încât nu se găsesc titulari nici pe lângă toate aceste avantagii netăgăduite. Ce priveşte populaţia şcolară, cifrele care o reprezintă sunt foarte variate. In anul dintâiu sunt 24 elevi; în al treilea 109; în al şaselea 166; în ultimul 117. Criza economică, seceta îndeosebi care a bântuit cumplit în această parte a judeţului, şi-a avut repercusiunea sa firească şi asupra populaţiunii şcolare. Fiind gimnaziul întemeiat abià de zece ani, nu poate fi vorba de un trecut bogat, nici de serii strălucite de promoţii. Sunt numai muguri cari încă n'au înflorit şi cu atât mai puţin rodit. Actualul director e d-l C. Grigorescu-Vârnav.

Gimnaziul mixt «Principesa Elena» din Cernavoda, judeţul Constanţa s'a înfiinţat în 1921. Cu un an mai înainte s'a făcut încercarea, durere neizbutită, de a aduce în această localitate, port la Dunăre, aşezată lângă calea ferată Bucureşti—Constanţa şi cu un frumos viitor comercial-industrial, gimnaziul «Traian» dela Adamclisi şi pe întâiul său director, d-l Ion Dinu. Fiindcă cetăţenii acestui oraş aveau neapărată

nevoie de o şcoală secundară pentru copiii lor cari nu încăpeau în alte şcoale de Stat, primăria oraşului, în fruntea căreia atunci, ca şi acum, se găsià d-l Radu N. Iordăchescu, după mai multe consfătuiri prealabile cu raportul No. 3387 din 3 August 1921 a cerut şi Ministerul a aprobat telegrafic înfiinţarea unui gimnaziu de băieţi sau a unei şcoale secundare de fete sau a unei şcoale profesionale. In baza acestei aprobări s'au luat măsuri pentru organizarea celor dintâi două clase, precum şi a două internate pentru elevii şi elevele gimnaziului. Internatele n'au putut funcţionà decât timp de un an. Cursurile s'au inaugurat cu deosebită solemnitate la 2 Octomvrie 1921 în localul şcoalei primare. Prin procesul-verbal No. 35 din 19 Maiu 1924, comitetul şcolar prezidat de d-l R. N. Iordăchescu hotăreşte construirea unui local propriu pentru gimnaziu. Comitetul dispuneà de un fond de 1.200.000 lei, în afară de materialul de construcţie (cărămidă şi lemn) provenit din dărâmarea halelor din piaţa oraşului. La crearea numitului fond de construcţie îşi are partea sa de merit prefectul de atunci al judeţului, d-l N. T. Negulescu. La 8 Iunie 1924 s'a pus piatra fundamentală a noului local, iar la 4 Octomvrie 1925 s'a inaugurat frumosul palat având opt săli de clasă, două săli mari pentru festivităţi şi două cancelarii pentru profesorii şi direcţiunea şcolii. Adevărat record. In ţară la noi, unde clădirile publice se fac timp de zeci de ani (cazul universităţii din Bucureşti!) şi unde abià se termină o clădire, oricât de monumentală, şi îndată are neapărată nevoie de reparaţiuni (cazul bisericii încoronării din Alba-Iulia!), — o lucrare ca cea săvârşită de primarul Cernavodei e o adevărată minune. Numai în America eram obişnuiţi să vedem lucrându-se cu atâta energie şi promptitudine. De aceea elogiile ce i le-a adus însuşi ministrul şcoalelor, d-l Dr. C. Angelescu, de faţă la aceste solemnităţi, ca unuia din cei mai vrednici primari din toată Ţara Românească, au fost deplin îndreptăţite.

Localul e nu numai frumos, încăpător, higienic, dar şi practic. Oricând el poate fi despărţit în două secţiuni pentru două feluri de şcoale (gimnaziu de băieţi şi gimnaziu de fete) sau poate să deservească şi nevoile unui întreg liceu. Atâta prevedere înţeleaptă a prezidat la concepţia şi execuţia acestor lucrări edilitare.

Fără să aibă profesori titulari, corpul didactic dela acest gimnaziu a avut şi are mulţi licenţiaţi şi specialişti. Director dela întemeiere şi până în prezent e Pr. I. Ciocan. Populaţia şcolară destul de numeroasă. In anul I (1921—22) erau 115 elevi înscrişi, 99 promovaţi, 38 corigenţi, 15 repetenţi şi 1 retras. In anul din urmă (1927—28) au fost 179 înscrişi, 66 promovaţi, 80 corigenţi, 27 repetenţi şi 5 retraşi. Şcoala are un început de bibliotecă, muzeu şi laborator fizico-chimic considerabil.

Gimnaziul «Principele Mihai» din Hârşova, judeţul Constanţa, funcţionează din 1922, fiind recunoscut de Stat, dar prin mijloacele comitetului şcolar. In primii doi ani, neavând local, a fost nevoit să închirieze o casă. Din 1924, se găseşte într'un local propriu, construit de comitetul şcolar având cel mai larg sprijin din partea primăriei. In noul local sunt patru săli mari de clasă, un laborator şi o cancelarie. Dela întemeiere şi până acum gimnaziul se află sub conducerea d-lui Dumitru Gheorghiu, care a fost şi primar al comunei şi a putut, în această calitate, să dea tot ajutorul dorit comitetului şcolar. Şcoala posedă o bibliotecă de 1.200 volume şi începuturi de colecţiuni ştiinţifice destul de preţioase. Organizează anual câte 10—15 şezători şi serbări

culturale, excursiuni ş. a. Sunt vrednice de semnalat succesele şcoalei la concursurile Societăţii «Tinerimea Română» din Bucureşti. In Maiu 1927 unul dintre elevii acestui gimnaziu a obţinut premiul I cu cunună, iar alţi trei menţiuni onorifice. Şcoala a avut în cel dintâiu an (1922/23) 40 elevi, iar în cel din urmă (1927/28) 129, dintre cari 118 sunt creştini români, 1 rus creştin, 2 greci creştini, 6 turci mahometani şi 2 străini creştini.

Gimnaziul mixt «Inginer Gh. Duca» din Megidia, judeţul Constanţa există din toamna anului 1922, datorită stăruinţii neobosite şi spiritului de sacrificiu al fruntaşilor din localitate, dintre cari mai cu seamă d-nii Costică Golea şi Traian Petricu merită menţiune specială. Dela înfiinţare şi până în prezent, gimnaziul a stat, aproape fără nici o întrerupere, sub direcţia d-lui St. N. Pretorian, licenţiat în filozofie şi în drept al universităţii din Bucureşti, delegat de Minister cu girarea direcţiei. Muncii neobosite a directorului şi a corpului profesoral se datoreşte recunoaşterea acestui gimnaziu la fel cu cele de Stat, iar mai pe urmă trecerea lui în bugetul Statului. In 1922/23 şcoala a numărat 101 elevi, dintre cari 97 Români, trei Greci şi un Italian. In anul şcolar trecut (1927—28) au fost 157 elevi, dintre cari 142 Români, 4 Germani, 4 Armeni, 3 Greci, 2 Bulgari şi 2 Musulmani. Şcoala are colecţii de material didactic: laborator fizico-chimic, tablouri pentru ştiinţele naturale, hărţi geografice, o bibliotecă a elevilor cu 1.200 volume, apoi o societate culturală «Dr. Istrate» care organizează în fiecare săptămână câte o şezătoare, bine cercetată de populaţia oraşului şi chiar de cea din împrejurimi. Sunt de amintit şi frumoasele motive de artă poporană românească răspândite prin această şcoală din judeţele Argeş, Vâlcea şi Muscel. Comitetul şcolar a construit şi un nou local pentru gimnaziu, o adevărată podoabă a orăşelului care, prin situaţia lui geografică în mijlocul Dobrogei, la întretăierea celor mai importante căi de comunicaţie din regiune, e chemat să aibă un viitor însemnat.

Liceul de băieţi «N. Filipescu» din Bazargic, judeţul Caliacra are în scurtul său trecut de 15 ani două perioade distincte: Una înainte de marele răsboiu (1914—1916) şi alta dela răsboiu (1919) încoace. Din prima perioadă nu sunt date statistice. Liceul a fost înfiinţat de regretatul profesor şi scriitor bucovinean, Gheorghe Tofan, inspiratorul creiării cursurilor de vară dela Vălenii de Munte, fost — după unire — director regional şcolar în provincia sa natală. Erà profesor de limba română. In opera sa culturală erà ajutat de: M. Baciu, tot bucovinean, prof. de ştiinţe naturale, geografie şi matematică; M. Ieşan, alt bucovinean, prof. de istorie şi I. Chiţu, institutor originar din Neveasta (Macedonia), prof. de limba franceză. Şcoala s'a deschis în Septemvrie 1914 cu o singură clasă iar în anul următor (1915) cu două clase. Şi atunci funcţionà în localul, unde funcţionează şi astăzi, local întrebuinţat de Bulgari pentru o şcoală primară, iar în èra românească donat de primărie Ministerului instrucţiunii. In aceşti doi ani, numărul elevilor bulgari erà foarte redus. Cei mai mulţi erau fii de funcţionari români, apoi Armeni, Turci, Greci ş. a.

Abià după trei ani de întrerupere şcoala şi-a putut reluà activitatea. Localul erà ocupat de armatele senegaleze care l-au lăsat într'un hal de nedescris: fără uşi, fără ferestre, cu duşumelele arse, mobilierul dispărut. A fost nevoie de multe şi

stăruitoare intervenţii pe lângă cartierul francez şi englez pentru evacuarea lui. Primul director, d-l I. Urdea, a avut mult de lucru până să-l refacă şi redea destinaţiunii sale. Şcoalele primare mai de seamă au împrumutat din puţinul ce aveau: bănci, table ş. a. Prefectura şi primăria au cumpărat sobe de tuciu şi alte obiecte. Ocolul silvic a dat lemnul de construcţie necesar. Câte ceva, foarte puţin, s'a găsit din vechiul mobilier al şcoalei în şcoalele bulgăreşti, precum şi la particulari. In anul 1919—20 nu s'a înscris la liceu nici un elev de origine bulgară. In 1920—21 în cele patru clase inferioare abià sunt cinci elevi de această origine. In 1924—25 liceul a fost complet

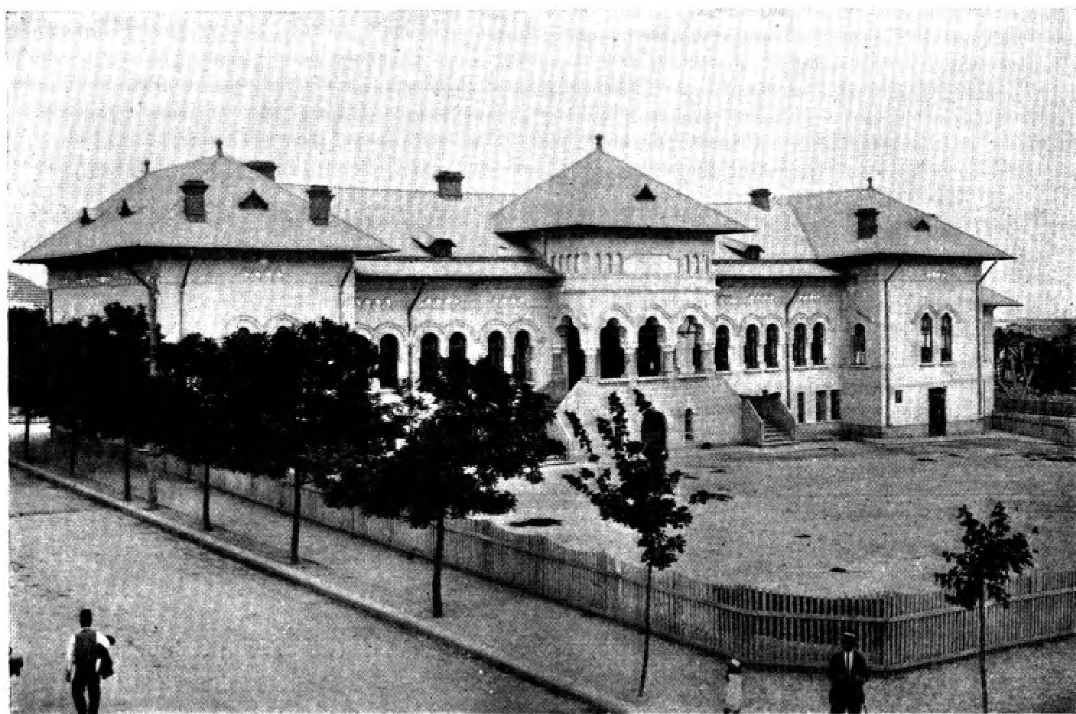

Fig. 205. Şcoala primară No. 5 de fete din Constanţa. *«Fotoglob-Constanţa».*

cu opt clase şi a dat prima serie de absolvenţi. In 1919 şcoalele bulgare aveau peste 900 elevi, pe când liceul nostru abià 23. Acum cele bulgare deabià au ceva peste 300, iar liceul românesc are 406 elevi. Progresul, în această privinţă, e vădit.

Dintre profesori numai patru sunt titulari, restul suplinitori. La aceste greutăţi de ordin personal se adaugă altele de acelaş ordin: originea eteroglotă multiplă a populaţiei şcolare (Români, Bulgari, Turci, Armeni, Găgăuţi ş. a.), — omogeneizarea căreia se face încet şi anevoie. De aceea profesorii şcoalei s'au văzut nevoiţi să organizeze cursuri serale de limba română pentru adulţii minoritari. Şcoala a avut câteva manifestări frumoase, astfel a fost şezătoarea din 7 Martie 1928 şi expoziţiile de desemn dela încheierea anilor şcolari. E de remarcat activitatea lăudabilă a comitetului şcolar de construcţie judeţean care, prezidat de prefectul judeţului, d-l Enric Voinescu, a construit 23 şcoale primare, şcoala profesională de fete şi aripa a

doua a liceului care, singură, a costat 1.100.000 lei, din care Ministerul instrucției a dat 500.000, — iar restul comitetul județean. Onoare lui!

Școala secundară de fete, gr. II din Bazargic, județul Caliacra are aceeaș vechime ca și liceul «N. Filipescu». In 1914 s'a deschis în localul donat, în acest scop, de defunctul Raico Țoncef o școală profesională de fete, a cărei activitate a fost întreruptă din cauza răsboiului. In 1919 se înființează, pe lângă această școală profesională, și un curs secundar cu aprobarea Ministerului de a funcționà cu orice număr de clase

Fig. 206. Școala normală de învățători din Tulcea. *«Fotoglob-Constanța»*.

și eleve se va puteà. La 1 Aprilie 1922 cele două școale se separă: una rămânând sub controlul direcției învățământului profesional, iar cealaltă trecând sub acela al direcției învățământului secundar. Greutățile specifice deaici s'au semnalat mai înainte. Corpul didactic a avut relativ elemente bune cu titluri academice (licență) sau absolvență pentru cei din învățământul profesional. Aproape toată activitatea acestui corp a fost concentrată în școală; activitate extrașcolară mai deosebită n'a desfășurat. Totuș sunt de remarcat câteva serbări școlare publice deosebit de reușite. Astfel a fost cea dela sfârșitul anului școlar 1922—23, onorată cu prezența primului ministru al țării, Ion I. C. Brătianu, sau cea dela 4 Iulie 1927 care a dat și un frumos beneficiu pe seama școlii de 68.700 lei. In afară de acestea, s'au organizat și se organizează șezători școlare săptămânale. Merită să fie menționat faptul că la întocmirea programelor și alegerea eleveior pentru diferite jocuri, cântece sau roluri, nu se face nici o

deosebire între elevele de origine minoritară şi cele de origine românească. In felul acesta li se dă tuturor deopotrivă posibilitatea de a se familiarizà cu dicţiunea, melodiile, expresiunile cele mai caracteristice ale sufletului românesc şi a înlesnì astfel apropierea şi asimilarea elementelor eterogene. Cu atât mai puţin se face deosebirea aceasta între elevă şi elevă în clasă. Grija corpului didactic a fost şi este ca nimeni să nu se simtă stingherit din cauza originii, limbii sau religiei sale. Cea dintâi care dă exemplu bun în această privinţă e însăşi actuala directoare, d-na Elena Batali care a înfiat o elevă de origine bulgară. Cât de departe e, deci, de sufletul Românului orice gând hain de răsbunare. Din 1919 şi până în prezent s'au perindat următoarele directoare: 1) Eugenia Şerbănescu, profesoară de limba română (1919—22); 2) Maria Gheorghiu (actuala d-nă Stratilat), profesoară-suplinitoare de limba latină şi filozofie 1922—23); 3) Ştefania Petrescu (1923—26), profesoară de matematică şi 4) Elena Batali născ. Popescu din 1926 până în prezent. Mai sunt de amintit excursiunile făcute la Bucureşti pentru a cunoaşte bogăţiile şi frumuseţile muzeelor, apoi la Constanţa pentru a vedeà întâiul nostru port maritim, precum şi în câteva puncte mai însemnate ale judeţului Caliacra. In ce priveşte populaţia şcolară, e de reţinut că în 1919—20 abià au fost 35 eleve, pe când în 1927—28 am avut 268. In primii ani majoritatea erau eleve de origină bulgară; acum covârşesc româncele.

Gimnaziul mixt din Cavarna, judeţul Caliacra datează dela 26 Ianuarie 1919. A fost întemeiat prin stăruinţa unui grup de fruntaşi şi a corpului didactic primar din localitate. Printre cei cari au luat iniţiativa întemeierii acestui gimnaziu amintim pe d-nii Ion D. Georgescu, judecător de pace în Cavarna; Stavru Christea, seminarist; Lotti Perdichi, absolvent a 7 clase liceale, institutori, dar mai ales Alex. Voinescu, atunci revizor şcolar al judeţului. Intâiul amintit a fost şi cel dintâiu director; lui i-au urmat: Gh. D. Georgescu, C. Ionescu, Dr. I. Lepşi şi, înfine, G. M. Ionescu. In 1919—20 a funcţionat clasa I cu 13 elevi, dintre cari 11 au promovat clasa, 2 au rămas repetenţi. După origine, ei erau 6 Găgăuţi, 4 Români, 2 Greci şi 1 Bulgar. In anul şcolar din urmă (1927—28) sunt 106 elevi, din cari 46 promovaţi, 36 corigenţi, 14 repetenţi şi 9 retraşi. Dela întemeiere şi până în prezent, gimnaziul a dat 53 absolvenţi. In general absolvenţii aceştia sunt foarte slabi. Dovadă procentul mic al celor ce pot să urmeze cursurile superioare din liceu. Din opt absolvenţi ai acestui gimnaziu au trecut examenul de admitere la liceul din Bazargic numai doi. Va fi adevărat proverbul: «Oricât de mult te-ai silì, din coadă de câine nu poţi face sită de mătase» pe care-l citează directorul actual al gimnaziului pentru a explicà slăbiciunea elevilor săi, dar trebuie să mai căutăm şi alte cauze dintre care corpul didactic însuşi nu e cea mai neînsemnată. Din cei 10 profesori ai şcoalei abià trei sunt licenţiaţi şi rămâne încă de cercetat, câţi au şi dintre aceştia chemarea sfântă a apostolatului? Rezultatele nu sunt deloc mulţumitoare. Un lucru bun de constatat la acest gimnaziu e corul despre care un domn inspector general scrie că rar întâlneşti aşà ceva şi în şcoale secundare complete. E meritul d-lui I. Vasilief.

Gimnaziul mixt din Balcic, judeţul Caliacra s'a deschis în 1923 cu clasele I, II şi III în localul şcoalei primare No. 1, fiindcă localul propriu fusese distrus de un

incendiu în timpul răsboiului mondial. In 1927 Ministerul a dat suma de un milion de lei pentru reparaţia lui. Aşà cum s'a reparat, e o podoabă a oraşului. Dela 1 Septemvrie 1928 gimnaziul va funcţionà în noul local. In primul an de şcoală au fost 51 elevi şi nu sunt prea mulţi (81) nici acum după cinci ani de activitate şcolară. Elementul românesc e încă sporadic în capitala Coastei de Argint. Din aceşti 81, promovaţi sunt 56, corigenţi 11, repetenţi 5, retraşi 9. După naţionalităţi avem 27 Români, 36 Bulgari, 12 Greci, 2 Turci şi 4 Armeni. Pentru completarea instrucţiei şi educaţiei se organizează şezători, serbări, conferinţe şi chiar o cohortă de cercetaşi, «Coasta de Argint». Există şi un cor bisericesc sub conducerea d-lui Gh. Hogea, maestru de muzică. Dela înfiinţare până în prezent au funcţionat patru directori: 1) N. Fundăţeanu (1923—24); 2) C. Popovici, licenţiat în litere (1924—25); 3) Octav Moşescu, licenţiat în drept (1925-26) şi 4) N. Popovici, profesor titular din 1926 până în prezent. Pentru înzestrarea şcoalei cu materialul didactic necesar la ştiinţele naturale şi fizico-chimice mai ales, Camera de industrie şi comerţ a judeţului acordă suma de 50.000 lei. Pentru anul şcolar viitor 1928—29 se proiectează înfiinţarea unui internat, menit să ajute pe elevii săraci.

Liceul Durostor-Silistra. Liceul românesc din Silistra poartă numele de liceul «Durostor» dela vechea cetate a lui Mircea cel Bătrân, care se numià «Dârstorul». A luat fiinţă în anul 1914, după ocuparea Cadrilaterului de trupele româneşti, prin trecerea liceului bulgar asupra Statului, menţinându-se dela clasa a II-a în sus limba de predare, cea bulgărească. An cu an limba bulgărească s'a înlocuit cu cea românească. Primul director al acestui liceu a fost d-l Dr. Pericle Papahagi, fost inspector al şcoalelor particulare. A fost însărcinat de d-l ministru al Instrucţiunii Publice, C. Dissescu, ca să trateze cu corpul didactic al liceului bulgar din Silistra, pentru ca liceul bulgăresc să se transforme în liceu de Stat cu programa oficială, profesorii bulgari să fie asimilaţi cu profesorii români. Comitetul şcolar bulgar nu a primit aceste condiţiuni. Astfel a luat fiinţă liceul particular bulgar de băieţi şi fete.

Liceul nostru nu are un local propriu, higienic şi suficient. Localul liceului este deţinut de Prefectură. S'au făcut dese intervenţii pentru redarea localului, dar toate au fost infructuoase.

In anul 1914 Primăria a pus la dispoziţie actualul local. Văzând că nu se poate intrà în posesia localului de liceu, s'a luat iniţiativa înfiinţării unui Comitet de construcţie, şi sub auspiciile d-lui inspector general, B. Pallade, în anul 1925 a luat fiinţă Comitetul de construcţie al liceului «Durostor» din Silistra.

Prin munca depusă de d-l Dr. P. Papahagi s'a putut strânge un fond de circa 1.500.000 lei. Dar cum un liceu cu confort modern costă circa 20.000.000 lei, în anul 1927 s'a hotărît construirea unui al doilea etaj peste actualul local. Onor. minister a aprobat această hotărîre a Comitetului şi în Iunie, a. c. s'a început construirea celui de al doilea etaj. In anul şcolar viitor va fi un local suficient şi higienic.

Membrii corpului didactic anul acesta au fost completaţi cu oameni foarte muncitori, încât au făcut fala liceului în această regiune eterogenă, la diferite ocaziuni şi în diferite direcţiuni.

Şcoala secundară de fete din Silistra. In anul 1913, după ocuparea Cadrilaterului, s'a înfiinţat în Silistra, în localul fostului liceu de fete bulgar, trecut în proprietatea Statului, o şcoală de menaj sub direcţiunea d-nei Amalia Mironescu, profesoară suplinitoare de studii.

Şcoala a funcţionat începând din ziua de 1 Ianuarie 1914, când d-na directoare a luat localul şi mobilierul în primire dela d-l Dem. Abeleanu, revizorul şcolar al jud. Durostor.

Chiar în cursul lunei Ianuarie, s'a dat delegaţia de directoare d-nei Maria Dudescu, institutoare la cursul de menaj, sub direcţiunea căreia a funcţionat şcoala până la August 1916, când s'a intrat în răsboiu.

In Ianuarie 1928 şcoala s'a redeschis sub formă de şcoală profesională cu 4 clase, sub direcţiunea d-nei Maria Pravăţ, profesoară suplinitoare de limba franceză, cu un număr foarte mic de eleve, 24 în toată şcoala.

Pe ziua de 1 Septemvrie 1919, şcoala s'a transformat în şcoală secundară cu 4 clase, având şi o secţie profesională, sub direcţiunea d-rei Lucreţia Tutuc, profesoară titulară de matematici, iar în Septemvrie 1920, a rămas numai sub formă de şcoală secundară cu 4 clase.

In anii următori, sub aceeaş direcţiune, s'a adăugat câte o clasă, aşà că, începând din anul şcolar 1926—1927, şcoala s'a completat funcţionând cu 7 clase bugetare şi clasa VIII extrabugetară. Directoare, Lucreţia Banu Tutuc. (Din raportul directoarei).

Şcoala secundară de fete din Turtucaia, judeţul Durostor. In anul 1913, în urma ocupării Dobrogei Noui, actuala şcoală secundară de fete ia fiinţă sub numele de «*Şcoala profesională şi de menaj*» într'un mic local, ocupat astăzi de Comandamentul militar. Frecventată la început de un număr restrâns de eleve, ia un avânt îmbucurător, câştigând treptat elemente noui.

Răsboiul cel mare pentru întregirea neamului întrerupe în 1916 opera de cultură creată până la acea dată. Şcoala este părăsită, iar arhiva şi mobilierul sunt distruse, parte de armatele de ocupaţie, parte de locuitori. In timpul răsboiului, funcţionează în localitate un progimnaziu mixt bulgar, unde elevele şcoalei profesionale sunt nevoite să se înscrie.

In Decemvrie 1918, odată cu reîntoarcerea autorităţilor române în Cadrilater, Ministerul Instrucţiunii Publice trimite o parte din personalul didactic al şcoalei profesionale pentru a o redeschide, dar cursurile încep deabià la 12 Martie 1919 din lipsă de local, vechiul local fiind ruinat. D-na Blanche Ianculescu, directoarea de atunci a şcoalei, luptă pentru obţinerea fostului local al Băncii Agricole bulgare, singurul dealtfel care poate adăpostì cu demnitate şcoala profesională. Greutăţile întâmpinate sunt învinse şi localul este cedat Ministerului Instrucţiunii de către Ministerul de Domenii în schimbul unei chirii anuale de lei 5040.

Propaganda contra culturii româneşti este bine alimentată, totuş încetul cu încetul şcoala începe a prinde rădăcini tot mai adânci.

După stăruinţele direcţiunii, şcoala profesională *este transformată în Decemvrie 1919 în şcoală secundară* cu 4 clase şi anexă «Atelier» practic de croitorie şi rufărie la care se adaugă în Ianuarie 1926 o secţie de ţesut covoare. In anul 1920—21 şcoala

fiind frecventată şi de eleve din stânga Dunării, cari cu greu ar fi putut găsì găzduire în localitate, s'a înfiinţat un «internat» întreţinut din taxele depuse de părinţii elevelor.

La început, internatul a funcţionat cu 9 eleve, iar în anii următori, numărul lor sporeşte la 35.

Dat fiind ţinutul în care ne aflăm şi mai ales starea deplorabilă în care se găseşte acest orăşel din punct de vedere al civilizaţiei, a fost foarte greu de recrutat şi de reţinut corpul didactic. A trebuit într'adevăr multă dragoste de neam, şi jertfe de sine, celor cari păşind în calitate de apostol să şi rămână pentru a face legătura cu populaţia şi a cimentà aceste legături cu ajutorul şcoalei. In general, corpul didactic cu toate greutăţile ce a avut de învins, fie materiale, fie morale, a luptat cu seninătate şi încredere, reuşind să împlânte temeinic aici, cultura latină.

Incă dela înfiinţare, şcoala aceasta se impune tuturor prin felul cum se prezintă şi ştie să-şi atragă elementele locale.

Primii paşi ai şcoalei, dela 1913—1916 sunt călăuziţi mai întâiu de d-ra E. Avramescu, ca directoare, apoi de d-na B. Ianculescu căreia-i revine misiunea de a o redeschide în 1918, după războiu; misiune delicată şi grea, deoarece ocupaţiunea străină din 1916—1918 spulberase tot ceeace şcoala reuşise să înjghebeze cu atâta greutate.

In 1920 direcţiunea şcoalei este dată d-rei El. Ioan, iar dela Noemvrie 1921 până în prezent şcoala este condusă de d-na Natalia Mladin, care a căutat să desăvârşească opera predecesoarelor sale. Astfel actualul local este complet reparat, consolidat şi amenajat pentru şcoală dela 1921—1928, făcându-se treptat modificările necesare, aşà încât astăzi şcoala funcţionează în condiţiuni mulţumitoare.

Tot în acest timp, şcoala este înzestrată cu o mică bibliotecă şi material didactic, deoarece în afară de pupitre, table negre şi câteva hărţi, şcoala nu posedà absolut nimic, ca material didactic. S'a procurat astfel în primul rând: icoane, tablourile Familiei Regale, tablouri intuitive pentru studiul ştiinţelor naturale, tablouri istorice, geografice; religioase; câteva păsări împăiate, ş. a. aparate de fizică, maşina centrifugă, pneumatică, a lui Wimhurst, ş. a. asemenea cele trebuincioase pentru laboratorul de chimie; totul în măsura în care fondurile restrânse ale comitetului au permis-o.

Dat fiind că şcoala a funcţionat în general numai cu 4 clase secundare şi un atelier practic de croitorie, rufărie şi ţesut covoare, majoritatea absolventelor s'au mărginit la cultura căpătată în şcoala aceasta.

Cât despre absolventele atelierului, acestea îşi au existenţa asigurată, graţie meşteşugului ce au deprins timp de 5 ani, la şcoală.

Pentru desăvârşirea instrucţiunii şi a educaţiei copilelor ce li s'a încredinţat, pe lângă aplicarea cu stricteţă a programelor şi regulamentelor şcolare, au început sub îndemnul stăruitor al d-nei directoare N. Mladin, încă din 1921, o serie de şezători, cu caracter intim. Şezători — câte 2 pe an de fiecare clasă — puse sub directa conducere şi supraveghere a d-nelor diriginte, au fost urmărite cu mult interes atât de eleve cât şi de părinţii elevelor.

Măsura aceasta a dat roade atât de bune, încât a devenit tradiţie, continuându-se în fiecare an, până în prezent.

Pe lângă aceste şezători, pe lângă serbările naţionale, cărora li s'a dat întotdeauna o deosebită atenţiune, s'au pregătit regulat trei serbări mari pe an, la cari au luat parte autorităţile, părinţii elevelor şi persoanele din localitate care au fost invitate.

Prima serbare în ajunul Crăciunului pentru păstrarea datinelor strămoşeşti ca moş ajunul, colindul, steaua, ş. a. A doua serbare cu intrare cu plată, pentru sporirea fondului comitetului, încasându-se un venit net ce-a variat între 10.000—15.000 lei şi o serbare de fine de an cu tot fastul cuvenit. Programele au fost din cele mai variate şi potrivite. N'au lipsit niciodată dansurile naţionale româneşti şi piesele patriotice bine montate şi mai ales jucate cu convingere. Niciodată sala cea mare a şcoalei n'a fost destul de încăpătoare pentru mulţimea spectatorilor, ceeace ne arată în ce grad interesează acum, pe populaţia locală, orice manifestare cultural-artistică a şcoalei.

Pentru înmulţirea cunoştinţelor şi aprecierea frumuseţilor ţării noastre, s'au făcut mici excursiuni de două zile la Bucureşti, o excursiune la Plătăreşti — în 1922 — unde se aflà o închisoare de femei.

In anul 1924 s'a organizat o excursiune în Bucovina dela 4—13 Iulie, la care au participat 18 eleve. Prima excursiune mare s'a făcut în ţinutul cel mai bogat în amintiri istorice, despre care copiii au căpătat încă din clasele primare cele dintâi noţiuni. S'au vizitat astfel, cetatea Suceava, peştera lui Daniel Sihastru, Mănăstirea Voroneţ, Cernăuţi, Rădăuţi, Vatra Dornei.

In anul 1928 s'a organizat o a doua mare excursiune, de data aceasta cu 33 eleve, dintre cari 30 din localitate iar 3 din judeţul Ilfov.

Această excursiune s'a făcut dela 27 Iunie—5 Iulie cu itinerariul R.-Vâlcea, Călimăneşti, Cozia, Brezoi, Ocnele Mari, Sibiu, Braşov, Azuga, Poiana Ţapului, Sinaia, Câmpina, bucurându-se de ospitalitatea şcoalelor normale din R.-Vâlcea, Sibiu şi a liceului de fete din Braşov.

Pe lângă satisfacţiunea de a călăuzì copiii cu totul străini de asemenea regiuni, de a le înmulţì cunoştinţele în toate domeniile, directoarea a avut mulţumirea de a constatà încrederea ce şcoala a reuşit să sădească în sufletul localnicilor. In adevăr, în 1924 deabià a reuşit a convinge pe 6 din elevele externe — din localitate — să ia parte la excursiune. In anul acesta, însă, ele au venit cu entusiasm, îndemnate la aceasta de părinţii lor, cari altădată desaprobau asemenea manifestări.

Comitetul şcolar se formează în 1919. Se aleg membrii după normele indicate de lege, dar activitatea lor este aproape inexistentă; membrii nu răspund la convocări decât cu mare anevoinţă. Rolul de membru nu interesează.

In prezent se observă un interes din ce în ce mai mare din parte-le faţă de şcoală.

Sarcina de membru nu mai este considerată ca o corvadă ci, ca o cinste şi în această calitate, toate chestiunile în legătură cu şcoala sunt ascultate cu interes şi soluţionate.

Făcând acest mic istoric al şcoalei, am expus mai mult rezultatele muncii ce s'a depus neîncetat, pentru a se ajunge la un ţel bine hotărît. Ne-am abţinut de a enumerà greutăţile întâmpinate, cari n'au fost puţine, după cum n'au fost puţine piedicile puse în calea. . .

Constatăm însă că s'a reuşit — prin exemplul unei munci stăruitoare şi cinstite — să se răspândiască nu numai lumină în jurul nostru, dar ceeace este mai greu în situaţia în care ne găsim, să se câştige încrederea, respectul şi consideraţia populaţiunii locale.

Gimnaziul «Regele Carol I» din Turtucaia, judeţul Durostor. In această localitate, se ştie, funcţionà pe timpul stăpânirii bulgăreşti mai multe şcoale primare cu 6 in-

stitutori, o şcoală românească veche de aproape 140 de ani, una armenească şi alta lipovenească. In cel dintâiu an de stăpânire românească 1914—15, cetim într'un raport al revizorului şcolar Petre R. Petrescu către Minister, au funcţionat în total 5 şcoale mixte cu un total de 1050 elevi, dintre cari 556 băeţi şi 484 fete.

Desfiinţându-se după răsboiul pentru întregirea neamului progimnaziul bulgăresc care funcţionà aici, s'a simţit nevoia unei şcoale secundare româneşti. Aceasta, atât pentru a satisface aspiraţiunile legitime ale populaţiei locale de a nu pierde o instituţie preţioasă pe care o avuse, cât şi pentru a împiedicà exodul tineretului nostru minoritar de a trece graniţa şi a aduce de acolo alte idei şi aspiraţiuni, cu totul străine de ale noastre. Deaceea cetăţenii din Turtucaia, în frunte cu D. Niculescu-Duţu fost preşedinte al băncii populare «Regele Carol I», au stăruit şi obţinut în 4 Octomvrie 1920 autorizaţia necesară pentru a deschide gimnaziul în localul unei şcoale primare. La deschidere, au asistat nu numai localnici, ci mulţi oaspeţi distinşi din alte părţi. Amintim în rândul întâiu pe fostul prim ministru Ion I. C. Brătianu, care a ţinut să arate cu prezenţa sa, ce însemnătate atribuie el şcoalei româneşti în această regiune. In 1922—23 gimnaziul aveà cursul complet de patru clase şi erà trecut în bugetul Statului. La sfârşitul acelui an şcolar erau în total 58 elevi, dintre cari 28 promovaţi, 12 corigenţi, 8 repetenţi şi 4 retraşi. Atenţiune deosebită merită anul 1926—27 când populaţia şcolară s'a ridicat la cifra de 100 elevi şi când la 22 Maiu 1927 s'a sărbătorit cu solemnitate deosebită aniversarea a 150-a a bisericei şi şcoalei româneşti din Turtucaia în prezenţa ministrului de instrucţie de atunci I. Petrovici. Tot atunci s'a pus piatra fundamentală a viitorului liceu din localitate. In 1927—28 au fost 88 de elevi, dintre cari au fost promovaţi 55, corigenţi 19, repetenţi 7 şi retraşi 8. Director, d-l Sfetea Niculescu-Duţu.

IV

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PROFESIONAL

Cine e maestru?
Acela care născoceşte.
Cine e calfă?
Cine poate.
Cine e ucenic?
Orişicine.
(Inscripţii germane).

Cel care s'a gândit mai întâiu la un învăţământ profesional în această provincie, unde totul e de făcut pentru cucerirea vieţii economice a fost providenţialul om al şcoalei româneşti: Spiru Haret.

Ca ministru al instrucţiunii, el şi-a dat perfect de bine seama că ceeace lipseşte înainte de toate, acestei ţări este îndrumarea sănătoasă cu privire la nevoile vieţii practice, adică învăţământul profesional, singur în stare să înlăture marele neajuns naţional al Românilor: de a fi un popor sărac în o ţară bogată.

Intre măsurile luate de el pentru îndreptarea acestui rău a fost înfiinţarea unei serii de şcoale de meserii în diverse părţi ale ţării.

O astfel de şcoală erà destinată şi Dobrogei.

Oraşul Constanţa n'are încă o şcoală de meserii. O mare lacună în organizaţia socială şi şcolară a acestui oraş. Anul jubilar 1928 e vorba să-i aducă, în dar, o şcoală de arte şi meserii, vrednică de un muncipiu.

Şcoala elementară de meserii din Oltina, judeţul Constanţa. E vrednicia Oltinenilor că au înţeles gândul bun al marelui ministru, dându-şi toată silinţa pentru înfăptuirea lui.

In adevăr, în luna Septemvrie 1902, primarul Chiriacescu şi notarul Ion Gr. Popescu din Oltina, ajutaţi de prefectul judeţului Constanţa, Scarlat Vârnav, ing. Bănescu şi arhitect Păunescu, obţinând dela Minister 16.000 lei, sumă însemnată pentru vremea aceea, au început construcţia noului local de şcoală. In mai puţin de doi ani s'a putut ridicà o sală de fierărie de 78 m^2; o sală de lemnărie de aceeaş mărime; două săli de dormit de câte 48 m^2; o cancelarie de 20 m^2; şi o odaie de servitor de 12 m^2.

Intâiul director al acestei şcoale a fost d-l Alexandru Melinte, inginer calificat, absolvent al şcoalei de meserii superioare din Iaşi. El aduse cu sine la noua şcoală un mare număr de unelte, pe care nu le putuse procurà Ministerul.

La început, n'au fost decât 12 elevi.

A. Melinte a condus şcoala până în 1911. In timpul directoratului său şi cu ajutorul autorităţilor locale, mai cu seamă a notarului Ion Tabacu, s'a construit o magazie pentru materiale de 60 m^2, locuinţă pentru director (trei camere şi o sală) şi s'a îmbogăţit în mod simţitor inventarul şcoalei.

Opera începută de acesta, a fost continuată de Gh. Vanghelescu, absolvent al aceleiaş şcoale superioare de meserii din Iaşi, până în 1916, când izbucnì răsboiul.

In acest din urmă an venì la conducerea şcoalei D. Dumitrescu. El avù nefericirea să vadă risipirea unei instituţii înfiripate cu atâta trudă.

Sunând mobilizarea, directorul şi maiştrii au plecat la oaste, lăsând şcoala în seama fiscului, reprezentat prin perceptorul Chiriacescu.

După dezastrul dela Turtucaia, s'au luat măsuri pripite de evacuare. În zorul refugierii, nu s'a putut salvà nimic, nici arhiva şcoalei.

Trupele duşmane înaintând grabnic, n'au avut răgaz să jefuească şcoala.

Ce n'au făcut ocupanţii, au săvârşit tovarăşii lor, locuitorii de origină bulgară din satele: Carvan, Cuiugiuc, Dobromir, Curuorman, Lipniţa, Canlia ş. a. cari i-au ajutat şi la izbândă. Aceştia organizează o întreagă operă de devastare. Nu rămâne sculă, cât de mică, nefurată. In curând nu mai rămân nici uşi, nici ferestre, nici duşumele; mai rău ca în codru.

Fiind localul şcoalei mare, încăpător, Germanii l-au transformat în grajd de vite, iar mai pe urmă în depozit de vin. Magazia şcoalei a fost transformată în magazie de cereale.

Această stare de lucruri a dăinuit şi după răsboiu până în 1921 din cauză că oameni nechemaţi au închiriat localul şcoalei băncii «Creditul Dobrogean» din Constanţa. care nu înţelegeà să evacueze localul înainte de expirarea termenului de contract,

Mai mult, în acest an localnicii voiau să transforme şcoala aceasta de meserii în şcoală primară de fete.

A fost nevoie de intervenţia inspectorului şcoalelor de meserii, I. Găvănescu, pentru ca să se păstreze destinaţia localului.

In luna Septemvrie acelaş an, e numit de Minister actualul director al şcoalei, d-l Vasile Macarie, care, neprimind dela nimeni nimic, raportează Ministerului cu deamănuntul, în ce stare a găsit şcoala. Ministerul, în urma acestui raport, dă 29.000 lei, repartizaţi astfel: 20.000 lei pentru reparaţii, 5.000 pentru material de lucru şi 4.000 pentru combustibil. Cu aceste fonduri şi cu ce s'a mai strâns dela oamenii de inimă din partea locului, şcoala s'a refăcut din ruine, ca pasărea Phoenix din cenuşe.

Odată reînfiinţată, şcoala aveà neapărată nevoie de scule. Erau indicii sigure că ele se găsesc la diferiţi săteni de origine bulgară din împrejurimi.

Se alcătuì, deci, o comisie de cercetare din d-nii: Vasile Macarie, directorul şcoalei; Petre Buricescu, administratorul plăşii Ostrov; N. Tabacu, notarul comunei Oltina; Vasile Hagi Neagu, primar şi Stanciu, şef de post în aceeaş localitate.

Cu autorizaţia parchetului, s'au făcut cercetări la cei bănuiţi. Rezultatul cercetărilor a fost surprinzător. S'au găsit aproape toate sculele în valoare de un milion de lei. Numita comisie, cu ajutorul lui V. Constantinescu, maestru fierar al şcoalei şi Tifciu N. Tifciu, absolvent al ei, recunoaşte şi readuce la destinaţie, în primele zile ale lui Noemvrie 1921, dela locuitorii: Radu Vasile, Nediu Tifciu, Nediu Stoian, Ivan Ivan şi Ivan Tănase din comuna Carvăn, satul Cuiugiuc, uneltele principale care au aparţinut şcoalei şi anume: un strung mare de metal — acesta singur în valoare de peste 200.000 lei — o maşină de vopsea; două bormaşini mari, din care una universală cu platou şi menghină; două maşini de ghivent; două tejghele de rotărie, un foale de piele mare, pe lângă o mulţime de unelte mărunte ca: nicovale, menghine, rândele, ciocane, ferăstrae, pile, burghie, cleşte, chei ş. a., în valoare de peste un milion de lei.

Locuitorilor pricinaşi li s'au dresat acte de dare în judecată pentru furt prin spargere. Desele amnistii din anii de după răsboiu le-au redat însă libertatea şi, odată cu ea, posibilitatea de răsbunare. Pârîţii amnistiaţi, deşì hoţi adevăraţi, deschid acţiune publică împotriva d-lui Macarie şi Stanciu pentru abuz de putere. Procesul a ţinut mult, până când în cele din urmă, la 26 Octomvrie 1923, juraţii din Silistra îi achită pe aceşti funcţionari cari nu şi-au făcut decât datoria.

Şcoala funcţionează cu următoarele trei secţiuni: fierărie, lemnărie şi tâmplărie şi în cei 24 de ani de când există a dat 116 maiştri cari lucrează şi astăzi în diferite fabrici, ateliere, uzine ş. a. de Stat sau particulare, cei mai mulţi în această provincie.

Iată, deci ce însemnează şcoala elementară de meserii din Oltina în vieaţa economică a Dobrogei.

Şcoala elementară de meserii din Cernavoda, judeţul Constanţa. Marea nevoie socială a refacerii a impus cu tărie creiarea acestei şcoale nu numai pentru a venì în ajutorul gospodarilor dobrogeni, ruinaţi cu desăvârşire în răsboiul din urmă, ci şi pentru a da o îndrumare practică atâtor orfani. După o înţelegere prealabilă care a avut loc între Ministerul instrucţiunii şi primăria acestui oraş în fruntea căruia atunci, ca şi acum, se găsià d-l Radu N. Iordăchescu, se închiriază un local destul de încăpător pentru ateliere, săli de cursuri şi internat, — iar pentru alte nevoi Banca Cernavoda,

al cărei director este tot d-sa, a pus la dispoziţie gratuit un local al acesteia. In asemenea condiţiuni s'a deschis şcoala, pe lângă solemnitatea obişnuită, la 15 Decemvrie 1921. In anul şcolar 1921—22 a funcţionat cu o clasă şi două specialităţi (fierărie şi rotărie). In anul următor cu două clase şi aceleaşi două specialităţi. In anul al treilea (1923—24) cu ajutorul prefecturii — prefect erà d-l N. T. Negulescu — şi al Ministerului instrucţiunii, d-l primar R. N. Iordăchescu cumpără actualul local, compus din două corpuri de case cu o suprafaţă de aproape 4.000 m² în sumă de 200.000 lei. Localul erà o ruină. N'aveà uşi, nici ferestre, nici plafon, nici podele; zidurile încă erau sparte, iar acoperişul stricat. In timpul răsboiului, ocupanţii îl transformaseră în grajd de vite. Prin munca necruţătoare a elevilor şcoalei conduşi de actualul director, d-l I. Ioaniţescu, în mai puţin de două luni localul se repară şi e bun de locuit.

In 1925—26, cu ajutorul amintit şi mai înainte, primăria mai construeşte două ateliere şi astfel. de atunci şi până astăzi, şcoala funcţionează cu următoarele trei specialităţi: fierărie, rotărie şi tâmplărie. Dintre maiştrii şcoalei, singurul titular e directorul. Cursurile teoretice le predă d-l Ioan Grozea, institutor.

Şcoala a executat multe lucrări de valoare atât pentru instituţii publice, cât şi pentru particulari. Din cele multe amintim câteva deosebit de vrednice: împrejmuirea şcoalelor primare din localitate cu grilaj de lemn; a bisericii, a gimnaziului, primăriei, judecătoriei şi parcului comunal cu grilaj de fier, — adevărate podoabe. Şi biurourile inspectoratului şcolar regional sunt confecţionate în atelierele acestei şcoale. E una din şcoalele care funcţionează satisfăcător. Deaceea i s'au adus mulţumiri oficiale şi din şcoală elementară a fost ridicată la rangul de şcoală inferioară de meserii.

In scurtul timp de când funcţionează, a avut 362 elevi şi a dat 70 de absolvenţi cari au existenţa asigurată, practicând meseriile învăţate în şcoală în diferite ateliere de Stat, particulare sau pe cont propriu. Ei sunt chemaţi să fie promotorii vieţii industriale de mâine.

Şcoala elementară de meserii «Principele Mihai» din Cara-Omer, jud. Constanţa e întemeiată la 1 Februarie 1924. Cel care a agitat mai întâiu ideia acestei şcoale a fost călugărul Iulian Georgescu din Docuzaci. Şcoala se deschide în localul săteanului din această din urmă comună Ion Stoian cu un număr de 16 elevi. Suma necesară reparaţiunii acestui local de 6000 lei o dă Ministerul şcoalelor. Maiştrii şi elevii aduc mâna de lucru. După un an, şcoala e nevoită să se mute din Docuzaci la Cara-Omer, unde găseşte mai mult sprijin şi bunăvoinţă. La recrutarea personalului ajută d-l ing. Iancu Jianu, acum preşedintele Federalei băncilor populare, Constanţa. Fraţii Cristodulo donează mai multe scule de fierărie şi un strung mic de lemnărie. Şcoala s'a bucurat şi se bucură de tot sprijinul primăriei şi al administraţiei de plasă. Timp de o lună şcoala a fost găzduită în casele d-lui perceptor C. Stănescu. Din 1927 are local propriu, însă neterminat. Aproape toţi elevii sunt interni. E trist că numărul cel mai mic de elevi îl dau localnicii. Cei mai mulţi (8) sunt din Valalâ, unde învăţătorul Ivanovici Alex. înţelege să dea elevilor săi o sănătoasă îndrumare practică. In anul 1927—28 au fost 30 elevi. Până în prezent a dat 14 absolvenţi. Director e d-l St. Manoliu.

Dela 1 Octomvrie 1926 are şi *Tulcea* o *Şcoală inferioară de arte şi meserii*, cu următoarele patru secţii: fierărie, tâmplărie, rotărie şi lăcătuşerie. Deocamdată nu sunt decât 60 de elevi, dintre cari 30 interni şi 30 externi, în majoritate fii de ţărani, în două clase, fără local propriu. Director e d-l S. Ciortan.

Şcoala profesională de fete, gr. I «Regina Elisabeta» din Constanţa s'a înfiinţat la 1 Septemvrie 1897, sub direcţiunea d-nei Valentina Boteanu, cu o clasă având 40 de eleve, într'un local închiriat de Minister. S'a desvoltat an cu an şi a ajuns să fie una din cele mai considerate şcoale de acest fel din ţară, până în 1916 când, din cauza răsboiului, a fost închisă. In timpul refugiului din Moldova încă a putut să funcţioneze, în anul şcolar 1917—1918, prin bunăvoinţa deosebită a primăriei municipiului Iaşi, care a pus la dispoziţie localul necesar. La înapoiere, abià s'au găsit câteva pupitre, două dulapuri şi câteva registre din arhivă — restul a fost distrus. Activitatea şi-a reluat-o în 1918—1919, iar la 1 Decemvrie 1919 s'a transformat în şcoală secundară de gr. II.

In 1923 simţindu-se din nou nevoia unei asemenea şcoale, Ministerul a aprobat alipirea unei clase profesionale (clasa I) pe lângă şcoala secundară. In anul 1924—25, adăugându-se şi clasa II, această şcoală se separă cu totul de Şcoala secundară şi devine independentă sub direcţiunea d-nei Mariana Stănescu, maestră de croitorie, dând în anul şcolar 1927—28 prima serie de 16 absolvente. Populaţia şcolară în acest an a atins cifra de 189 de eleve, dintre care 170 Române, 6 Eline, 3 Armene, 3 Izraelite, 3 Bulgare, 1 Turcă şi 3 Italiene.

Şcoala s'a remarcat prin expoziţii bine reuşite de lucruri de mână, desemn şi gospodărie.

O instituţie apreciabilă, pe lângă această şcoală, este cantina. Pentru 12 lei, orice elevă poate aveà un dejun compus din: supă de carne, mâncare cu carne, compot şi pâine. Astăzi beneficiază 60 de eleve de această cantină. Ministerul contribue cu 8 lei pe zi pentru 32 eleve sărace. Cantina e o binefacere îndeosebi iarna, când sunt viscole mari cari împiedecă până şi circulaţia vârstnicilor, dar apoi al unor minore. Un internat ar fi o adevărată binecuvântare cerească, pentru fetele dela ţară mai cu seamă. Şcoala are şi o secţiune a Crucii Roşii şi dă frumoase serbări şcolare. Un ideal îndepărtat, dar nu imposibil de realizat, rămâne chestiunea unui local propriu, unde să se poată pregătì, în adevăr, pentru rolul lor social, viitoarele soţii şi mame.

Şcoala profesională de fete gr. I. din Bazargic a fost construită în anul 1923—1924 de către comitetul de construcţii şcolare al judeţului Caliacra, de sub preşedinţia d-lui Enric Voinescu, prefectul acestui judeţ. Dela înfiinţare şi până în prezent, şcoala se găseşte sub conducerea doamnei Eugenia Voinescu. Până la terminarea clădirii, şcoala a fost nevoită să funcţioneze timp de şase luni în localul şcoalei primare No. 1 din localitate. Terminându-se clădirea, şcoala s'a mutat în localul ei propriu şi şi-a constituit şi comitetul şcolar sub preşedinţia d-lui Petre Stănculescu institutor, actual primar. In anul şcolar 1926—1927, această şcoală a dat prima serie de absolvente. Toate aceste absolvente se găsesc acum la Şcoala profesională de fete, gr. II, «Robescu» din Bucureşti. Sunt de remarcat expoziţiile deosebit de frumoase organizate de această şcoală, la sfârşitul anilor şcolari mai cu seamă.

Elevele meritoase sunt ajutate cu burse dela Prefectura judeţului — exemplu destul de rar în vieaţa noastră şcolară — atât în timpul studiilor în această şcoală, cât şi după aceea, la şcoala de gr. II din Bucureşti.

Ministerul încă acordă anual câte cinci burse care se obţin prin concurs.

Procesele verbale ale şcoalei dovedesc că, la Crăciun, elevele sărmane iarăş sunt ajutate cu diferite îmbrăcăminte gca: hete, şorţuri, haine.

Prin serbări şcolare bine organizate, şcoala a realizat mici fonduri, din cari, la sfârşitul anului şcolar, s'au distribuit tuturor absolventelor câte 2000 lei în numerar.

In anul şcolar 1926—27 au fost în cele cinci clase în total 94 eleve, iar în anul şcolar următor 104. După naţionalitate, în acest din urmă an au fost: 17 Românce; 67 Bulgare; 9 Mahometane şi 6 de alte naţionalităţi.

Iată o dovadă de felul cum şcoalele noastre de Stat sunt o binecuvântare nu numai pentru Români, ci pentru toţi cetăţenii, fără deosebire de limbă, lege sau origine.

Şcoala profesională de fete gr. I, din Balcic s'a deschis cu o singură clasă într'un local impropriu, luat cu chirie, din toamna anului 1927, sub direcţiunea d-nei Nicoleta Vlăduţă. Maestră de lucru manual e d-ra Alexandra Papacosta. In clasa I-iu au fost numai 11 eleve.

Comerţul e mama bogăţiei.

Şcoala comercială superioară de băieţi din Constanţa. Inceputurile învăţământului comercial în Constanţa se leagă de *secţia comercială*, înfiinţată pe lângă gimnaziul «Mircea cel Bătrân» din localitate în 1903, cu gândul de a da o directivă practică absolvenţilor de gimnaziu. După doi ani, această secţie se desfiinţează. La 1907, în urma unor noui stăruinţe, ea se reînfiinţează pentru a durà încă patru ani consecutivi.

In adresa No. 15 din 18 Septemvrie 1913, directorul de atunci al liceului, d-l N. T. Negulescu, arătà Ministerului instrucţiunii că, în acest oraş, sunt necesare două şcoale: una de cultură generală (liceul) şi alta pentru pregătirea elevilor în spirit comercial şi industrial foarte preţuit aici. Amândouă nu pot să funcţioneze din lipsă de mijloace. Propune, deci, până la înfiinţarea unei şcoale comerciale deosebite, alipirea unei secţii comerciale pe lângă secţia reală a liceului. S'ar suprimà, adică limba italiană şi engleză dela secţia reală a liceului şi, în locul acestora, s'ar predà studiile comerciale speciale: contabilitatea, corespondenţa comercială română şi străină şi biroul comercial. Contabilitatea s'ar face, anume, în clasele V, VI şi VII, iar în cl. VIII s'ar face birou comercial. Ar rămâneà nefăcută corespondenţa comercială. După o înţelegere prealabilă cu profesorii liceului, directorul propune ca această corespondenţă să se facă parte la orele de limba română (10—12 lecţiuni cu cuvenitele aplicaţiuni practice), parte la orele de limbi moderne (franceză şi germană) la care uşor s'ar puteà introduce lecturi, conversaţiuni şi chiar exerciţii scrise în vederea acestor nevoi comerciale. La rigoare, s'ar puteà da atenţiune mai multă pregătirii acesteia chiar şi la lecturile particulare, româneşti şi străine, deopotrivă. Directorul

încheià cerând instituirea unei comisiuni din profesori de științe comerciale care să alcătuiască programa de contabilitate și să indice materia generală și specială pentru corespondența comercială.

Pe lângă studii teoretice, elevii făceau și practică comercială în casele comerciale din oraș. Cu toate că rosturile acestei școale nu erau bine lămurite, ea totuș a îndeplinit o adevărată misiune socială. Absolvenții ei ocupă astăzi posturi însemnate și joacă un rol util în vieața economică a orașului și a provinciei.

In 1911, însă, fiindcă majoritatea absolvenților de gimnaziu urmau liceul, se desființează secția comercială și se deschide clasa a V-a modernă.

Un oraș comercial ca acesta nu puteà rămâneà fără de o școală comercială.

Meritul reînființării revine, de astădată, d-lui George I. Georgescu, generosul președinte al Camerii de comerț, plin de inițiativa faptelor mari. Abià reîntors din bejenia în Moldova, d-sa a și înscris în programul cel nou de activitate al Camerii ce prezidà: înființarea unei școale superioare de comerț. Hotărîrea luată o comunică Ministerului instrucțiunii care, la 18 August 1920, ia act «cu mulțumire» și «aduce felicitările sale pentru frumoasa inițiativă de a înființà o școală comercială superioară, precum și de a reorganizà școala elementară practică de comerț, curs seral, cu începere dela 1 Septemvrie a. c.»

In baza acestei aprobări, Camera de Comerț închiriè, ca local de școală, casa d-lui căpitan D. Cazacincu din str. Griviței, 8. Deși impropriu, acest local a satisfăcut nevoile școalei începătoare.

In ce privește corpul didactic, președintele a făcut un inimos apel către profesorii liceului și ai școalei normale din localitate. In urma unei consfătuiri avute cu aceștia, s'a înaintat raportul din 20 Noemvrie 1920 cu No. 4551. In acest raport, ca director calificat se recomandà d-l C. Brătescu, profesor de geografie, iar ca secretar d-l Ion Borcea. Corpul didactic erà alcătuit din opt profesori dela liceu, un chimist expert al vămii și un ziarist.

După câteva luni de funcționare, s'a ivit nevoia unei primeniri în corpul didactic al școalei.

Iată cum motivează directorul școalei de atunci nevoia aceasta: «Cu acest prilej, s'a putut constată, în unele cazuri, din fericire puține, că un titlu academic, cum ar fi s. ex. licența cutărei facultăți dela cutare universitate, nu e suficientă spre a face față nevoilor învățământului prea special dela școalele superioare de comerț; și iarăș, că nu întotdeauna un titular dela o școală secundară poate fi mai pregătit în materie de învățământ comercial decât un suplinitor, absolvent de Academie comercială sau chiar de școală superioară de comerț, dar cu o întinsă practică în vieața de afaceri». Și îndată după această constatare nu uită să adauge, în chip firesc, o alta: că, pe urma acestor premeniri, școala s'a resimțit în bine, în rezultatele ei.

In ce privește elevii încă sunt multe de spus. Poporul nostru încă nu-și dă seama de însemnătatea comerțului. Puținii comercianți români pe cari îi avem, vântură negoțul pe baza unui empirism fără orizont mai înalt. De aici, puternicele infiltrații străine în corpul nostru social. Nimic nu dovedește mai limpede nepăsarea societății românești pentru industrie și comerț ca adresa școalei comerciale superioare din Ploești către direcția școalei din Constanța ca surplusul de elevi, peste numărul

TABLOU

de populația școlară a Școalei superioare de comerț pentru băieți din Constanța pe ani, naționalitate și religii

No. curent	Naționalitatea	Anii școlari 1920—1921	1921—1922	1922—1923	1923—1924	1924—1925	1925—1926	1926—1927	1927—1928	Total
1	Români . . .	23	42	67	102	120	126	135	124	739
2	Francezi . . .	—	—	—	—	—	—	1	2	3
3	Bulgari . . .	—	1	6	1	2	3	6	5	24
4	Greci	—	4	5	5	3	2	3	4	26
5	Evrei	—	2	4	5	4	7	6	8	36
6	Turci.	—	—	—	1	2	3	1	2	9
7	Armeni . . .	—	2	2	2	1	1	—	—	8
8	Germani . . .	—	1	1	1	1	1	—	—	5
	Total .	23	52	85	117	133	143	152	145	850

No. curent	Religia	Anii școlari 1920—1921	1921—1922	1922—1923	1923—1924	1924—1925	1925—1926	1926—1927	1927—1928	Total
1	Ortodoxi . .	23	47	78	108	125	131	144	133	789
2	Catolici . . .	—	—	—	—	—	—	1	2	3
3	Protestanți . .	—	1	1	1	1	1	—	—	5
4	Mozaici . . .	—	2	4	5	4	7	6	8	36
5	Mahomed. . .	—	—	—	1	2	3	1	2	9
6	Gregoriani . .	—	2	2	2	1	1	—	—	8
	Total .	23	52	85	117	133	143	152	145	850

reglementar, să fie trimis acelei şcoale. Şi când te gândeşti că la liceul «Petru şi Pavel» din acelaş oraş funcţionau 28 de clase pentru 1558 elevi! Nu e şi aceasta o dovadă de ceeace Eminescu numià firea aristocratică a poporului nostru?

Adevărat că şi regulamentul în vigoare încă e o cauză principală că şcoalele superioare de comerţ nu sunt îndeajuns de populate. Acest regulament, anume, nu dă voie absolvenţilor şcoalei elementare de comerţ să urmeze şcoala superioară. E ca şi când ai oprì pe absolvenţii gimnaziilor să continue cursurile începute la liceu, sau pe seminarişti să urmeze la facultatea de teologie.

Dar mai sunt şi alte neajunsuri, semnalate cu deplină dreptate în Anuarul acestei şcoale, publicat de întâiul ei director, d-l C. Brătescu.

In ce priveşte populaţia acestei şcoale, ne orientează foarte bine tabloul de mai sus.

Pe lângă şcoala superioară de comerţ din Constanţa mai funcţionează şi o *şcoală comercială practică de adulţi, curs seral.*

Iniţiatorul ei este d-l C. Alimăneştianu. In calitate de preşedinte al Camerii de de comerţ, d-sa inaugurează solemn cursurile acestei şcoale la 15 Octomvrie 1915, sub direcţiunea d-lui G. I. Georgescu, atunci secretarul acelei Camere şi cu sprijinul prefesorilor dela liceu.

Din cei 47 de elevi înscrişi, au promovat 31, dintre cari patru sub rezerva prezentării până la 15 Septemvrie 1916 a certificatului de absolvire a cursului primar; au rămas corigenţi 11 şi repetenţi 2. S'au retras din examen doi.

In timpul războiului, fireşte, a încetat de a mai funcţionà. In toamna anului 1921, însă, în urma stăruinţii elevilor, directorul şcoalei superioare de comerţ, d-l C. Brătescu intervine din nou la Minister pentru reînfiinţarea ei. Ministerul încuviinţează. Direcţiunea are grije să întocmească un orar cât mai amplificat în vederea îmbogăţirii cunoştinţelor acestor elevi.

Frecventarea acestor cursuri lăsà de dorit din cauze independente de elevi. Această împrejurare a determinat pe conducătorii Camerii de comerţ să ceară încă din 1915 prin adresa No. 798 din 26 Martie să intervină pe lângă Ministerul de industrie şi comerţ să legifereze, pentru adulţii din comerţ, obligativitatea de a frecventà asemenea cursuri.

Cu toate aceste neajunsuri de frecventare, rezultatele finale au fost satisfăcătoare. «Răspunsurile elevilor — scrià directorul C. Brătescu în raportul său către Minister, No. 358 din 17 August 1922 — aproape în totalitatea lor alcătuiţi din băieţi de prăvălie cu patru clase primare, ocupaţi la patroni, unii până la orele 8 seara şi frecventând şcoala obosiţi de activitatea zilei şi chiar flămânzi, — au fost mulţumitoare; ba chiar la unii din ei surprinzătoare. Şi aceea ce e mai îmbucurător este faptul că toţi aceşti elevi, afară de puţine excepţii, deşì de origini diferite, arată totuş o dragoste deosebită pentru şcoala comercială românească, pe care *ei* au cerut-o şi *ei* au subvenţionat-o, Camera de comerţ completând numai diferenţele de sume, în ultimele luni, pentru plata profesorilor şi punând la dispoziţie numai localul».

Şcoala elementară de comerţ pentru băieţi, Constanţa. Această şcoală s'a înfiinţat în luna Octomvrie 1923 din iniţiativa d-lui C. Brătescu, atunci director al Şcoalei superioare de comerţ şi a d-lui George I. Georgescu, atunci inimosul preşedinte al Camerei de comerţ.

D-l C. Brătescu lansase ideia înfiinţării acestei şcoale în Anuarul amintit mai sus, precum şi într'un raport motivat către preşedintele numitei Camere. In urma

acelui raport, Ministerul instrucţiunii cu ordinul No. 112.992 din 10 Octomvrie 1923 încuviinţează funcţionarea şcoalei în condiţiunile propuse de iniţiatori, adică personalul didactic şi administrativ să fie plătit de Minister, iar localul, mobilierul, materialul didactic ş. a. să fie întreţinut de Camera de comerţ.

Şcoala a început să funcţioneze întâiu într'o casă particulară din strada General Manu 49, de unde, după un an, s'a mutat în actualul local din strada Tudor Vladimirescu 1, proprietate particulară şi acesta, aparţinând d-lui N. Ionescu.

Profesorii, deşi cei mai mulţi numai suplinitori, au muncit cu tragere de inimă pentru înflorirea acestei şcoale. Chiar în acest an, din cele şapte materii cuprinse în programa analitică, numai patru se predau de profesori titulari,—restul de suplinitori.

Cel dintâiu director a fost d-l N. Zăgoicea, profesor de matematici la liceul «Mircea cel Bătrân» şi de aritmetică la această şcoală. Cu ajutorul Camerei de comerţ, d-sa a înzestrat şcoala cu mobilierul necesar, a înjghebat o mică bibliotecă din cărţi donate de Casa Şcoalelor, a înfiinţat şi un post de radiofonie, precum şi cursuri facultative de limbile moderne: f⁻anceză şi germană. Pentru sporirea fondurilor, d-sa a organizat diferite serbări cari, însă, n'au prea corespuns aşteptărilor, cheltuelile înghiţind aproape totdeauna veniturile.

La 1 Martie 1927, d-l N. Zăgoicea e înlocuit la direcţie de d-l M. Papastopol, profesor la Seminarul teologic «Sinţii împăraţi Constantin şi Elena» din localitate. După patru luni, revine d-l Zăgoicea pentru a fi înlocuit apoi definitiv la direcţie de actualul director, d-l Aur. Alexandrescu.

Din numeroasele probleme ce se pun în legătură cu această şcoală, actualul director semnalează următoarele:

1. Problema localului propriu la care, deocamdată, în împrejurările economice actuale nimeni nu se poate gândì.

2. Problema şezătorilor culturale de Sâmbăta seara, la care elevii se produc cu lecturi, declamaţii, mici dări de seamă asupra cărţilor cetite şi sfârşind cu audiţiuni radiofonice.

3. Pentru anul şcolar 1928—29 se proiectează procurarea de aparate de gimnastică pentru educaţia fizică a elevilor.

Toate acestea sunt cu atât mai necesare, cu cât programa analitică a şcoalei e foarte redusă şi se gândeşte prea puţin la orientarea culturală generală a elevilor.

Tot din aceste insuficienţe ale organizaţiei şcolare, a ajuns comitetul să se cugete el la creiarea unui post de doctor şi de confesor pe seama şcoalei, plătiţi din fondurile comitetului. Aşà cum e organizată şcoala elementară de comerţ de astăzi, ar aveà scopul să dea negustori veritabili. Totuş ce se întâmplă? In loc să ne dea comercianţi, ele ne dau tot funcţionari. Din ce cauze?

1. Elevii acestor şcoale sunt în majoritate fii de agricultori şi muncitori manuali de pe la oraşe, fără pregătire comercială din familie şi, ceeace e mai trist, fără interes şi pricepere pentru comerţ.

2. Invăţământul comercial, aşà cum se practică în aceste şcoale, e mai mult teoretic. Practica prevăzută de regulament e o iluzie, fiindcă se face pe jumătăţi de zile, — ceeace face plasamentul elevilor la casele de comerţ foarte anevoios. Comercianţii cari primesc elevi la practică vor să fie serviţi efectiv, ziua întreagă, nu numai 3—4 ore.

3. Elevii ies din şcoală la o vârstă prea fragedă (15 ani), fără experienţa vieţii şi fără capital, aşà încât cu puterile lor nu pot să înceapă nimic.

4. La toate acestea se mai adaugă mentalitatea publică greşită care preferă slujbe cât de prost plătite la Stat decât să fii «băiat de prăvălie», iar mai târziu negustor independent.

Câtă vreme dăinuesc aceste cauze, vor dăinuì şi relele care bântue societatea românească: funcţionarismul şi acapararea de străini a tuturor ramurilor productive din economia noastră naţională.

Fig. 207. *Liceul din Tulcea:* Primul corp didactic al gimnaziului din 1884. Director I. Pipoşiu de literatură (mijloc). Pr. Z. Livovschi de religie, Charles Pierre francez (jos), N. Sângeorgianu de ştiinţe (jos). In picioare stânga Carol Kersch, desen caligr., în picioare dreapta Ion Costescu de muzică.

Existând abià de cinci ani, această şcoală n'a avut decât trei serii de absolvenţi: In 1926 a avut 22; în 1927, 33 şi în 1928, 34 de absolvenţi.

Fiind creaţiuni aşà de recente, e greu să spui un cuvânt hotărîtor asupra lor. Lipseşte un element esenţial pentru rostirea unei judecăţi întemeiate: timpul.

Şcoala comercială superioară de fete, Constanţa. Incă din 1923 Şcoala comercială superioară de băieţi din acest oraş devenise mixtă, admiţând în rândurile ei un număr considerabil de fete. Fiindcă, însă, coeducaţia strică fetelor, fără ca să folosească băieţilor, — experienţă pedagogică veche ca omenirea însăşi — în toamna anului 1925 se ia

iniţiativa înfiinţării unei şcoale comerciale superioare de fete în Constanţa. Meritu ei revine aceluiaş vrednic preşedinte al Camerii de comerţ din localitate, d-l G. I Georgescu care, ajutat de d-ra Elisabeta Popescu (actuala d-nă El. Velescu-Vlad şi mai ales de d-l I. Purcaru, director general al învăţământului profesional în Ministerul instrucţiunii, închiriază localul din Bulevardul Ileana No. 10, procură mobilierul necesar şi, în baza ordinului No. 110.541/1925, la 9 Noemvrie acelaş an inaugurează solemn cursurile acestei şcoale, fiind de faţă d-l Onoriu Mironescu, atunci inspector-şef al acestei regiuni şcolare, întreg corpul didactic, părinţii şi elevele.

Localul în care funcţionează şcoala e impropriu destinaţiunii. Elevele sunt nevoite să stea în subsol, unde în o mare parte a anului trebuie să ardă becul şi ziua la amiază.

Fiind şcoală nouă, e firesc să lupte cu greutăţile începutului. Laboratoarele de fizică, chimie şi merceologie sunt în curs de înfiinţare. Biblioteca numără 434 volume de ştiinţă şi de literatură.

Cu toate stăruinţele depuse, Ministerul a fost în imposibilitate de a acordà burse pentru elevele acestei şcoale, deşì ar fi fost foarte necesare. In schimb, Banca Crisoveloni, sucursala din localitate, a acordat o bursă anuală de 10.000 lei elevei celei mài distinse, servită în rate lunare de câte 1000 lei. Acest exemplu frumos n'a rămas fără răsunet. Corpul didactic al şcoalei încă a contribuit din modestul său salar pentru creiarea unei burse lunare de 600 lei pe seama unei eleve sărace, dar merituoasă.

Pentru a face faţă multiplelor nevoi materiale ale şcoalei, s'au organizat două serbări cu frumoase rezultate morale şi materiale.

S'au făcut excursiuni atât în oraş la fabrici, apoi în port la silozuri, la târgul de mostre dela Cazinoul Comunal, cât şi mai departe la Cernavoda, unde au vizitat rafineria de petrol şi derivate «Columbia», fabrica de ciment şi cea de şuruburi. E bine că, la asemenea excursiuni, se are în vedere latura economică. Păcat că, din lipsă de fonduri, nu s'au putut face excursiuni şi în alte regiuni, foarte importante din punct de vedere industrial şi comercial.

In general e întemeiată plângerea direcţiunii că şcoala a fost prea puţin ajutată de Minister. Dacă n'ar fi avut sprijinul Camerii de comerţ, al primăriei şi mai ales al comitetului şcolar, şcoala n'ar fi izbutit să-şi procure mobilier, material didactic, hărţi, tablouri zoologice, botanice şi tehnologice, indispensabile unei şcoale comerciale. Directoarea şcoalei predă în mod gratuit cursul de dactilografie, atât de necesar absolventelor acestei şcoale.

Infiinţată în 1925—26 cu două clase (I şi III), această şcoală a avut în anul următor cea dintâiu serie de cinci absolvente.

In anul şcolar din urmă (1927—28) a funcţionat cu trei clase şi a avut în total 76 de eleve.

Şcoala comercială elementară de fete din Constanţa a luat fiinţă la 1 Octomvrie 1927 prin ordinul Ministerului de instrucţie No. 122.706 sub direcţiunea d-nei Elisabeta Velescu-Vlad. Neavând local propriu, a funcţionat într'o sală a Şcoalei comerciale superioare de fete în orele de după amiază dela 2—7. A beneficiat, deci, şi de mobilierul şi de materialul didactic şi chiar de cancelarie al Şcoalei superioare. Corpul profesoral încă a fost aproape acelaş. Eleve s'au înscris 56, s'au retras 14, au rămas 42, Din acestea promovate sunt abià 14, corigente 17, iar 11 repetente. Oricât s'ar socotì

şcoalele comerciale ca ultimele cutii ale unui trior în care rămân grăunţele mai uşoare şi, deci, mai slabe ale recoltei, — totuş procentul elevelor nepromovate e prea mare.

Şcoala elementară de comerţ din Silistra s'a întemeiat în anul şcolar 1925—26. In anul dintâiu a fost întreţinută de Camera de comerţ din aceà localitate. Dela 1 Ianuarie 1927 e trecută în bugetul Statului, în ce priveşte salariile corpului didactic şi administrativ, chiria localului şi întreţinerea lui rămânând pe seama aceleiaş Camere. Actualul local e impropriu, deaceea, cu ocazia inspecţiilor făcute, s'a exprimat dorinţa să fie mai bine amenajat sau chiar schimbat cu altul mai potrivit. Deoarece comitetul şcolar n'are nici o sarcină în legătură cu şcoala, a hotărît ca sumele rezultate din taxele de frecventare ale elevilor să fie destinate fondului de construcţie al unui local propriu.

Intâiul director al acestei şcoale a fost d-l Pericle Papahagi, actualul director al liceului «Durostor», membru corespondent al Academiei Române. Profesori deasemenea sunt profesorii titulari ai aceluiaş liceu. Dela 1 Ianuarie 1926, director e d-l I. Nicolau care, în limitele mijloacelor modeste de cari dispune, caută să aducă îmbunătăţirile ce sunt cu putinţă. Fiind înfiinţată numai de trei ani, abià acuma a dat întâia promoţie de trei absolvenţi, dintre cari doi Mahometani şi un Armean de religiune gregoriană. Populaţia şcolară în total e de 96 elevi şi se repartizează astfel după naţionalităţi: Români 31, Bulgari 49, Armeni 7, Turci 4, Evrei 5.

S'au pus şi bazele unui muzeu de productologie. Pentru înmulţirea cunoştinţelor elevilor s'au organizat câteva conferinţe, precum şi două excursiuni. Una la Brăila-Galaţi, alta pe valea Prahovei până la Slănic.

Şcoala superioară de comerţ din Bazargic are abià un an de existenţă. Din iniţiativa Camerei de comerţ de sub preşedinţia d-lui N. Răiculeanu şi cu aprobarea Ministerului instrucţiunii, ea s'a inaugurat la 1 Octomvrie 1927, în prezenţa inspectorului-şef al Regiunii, d-l Onoriu Mironescu, şi al autorităţilor locale. Director e d-l Ioan Urdea, profesor definitiv la liceul «N. Filipescu» din localitate. Neavând local propriu, Camera de comerţ a închiriat cu suma de 180.000 lei un local pe care l-a amenajat binişor pentru nevoile unei şcoale începătoare. Şcoala a avut numai clasa întâia cu 52 elevi, dintre cari 34 sunt Români, 17 Bulgari şi 1 Evreu. E vrednic de reamintit faptul că numai 23 elevi sunt orăşeni, iar restul de 29 sunt dela ţară. Semn bun. El arată că, cel puţin în această parte a ţării, se desmeticesc şi sătenii şi încep să preţuească foloasele comerţului.

Comitetul şcolar din care, pe lângă preşedintele Camerei de comerţ, face parte şi un senator, un comerciant mare proprietar şi primarul oraşului, n'a cruţat nimic pentru înzestrarea şcoalei cu material didactic, ba chiar şi cu burse în sumă de 10.000 lei, apoi diferite ajutoare, la sărbători, de îmbrăcăminte şi încălţăminte elevilor săraci şi silitori. S'a făcut un început de muzeu de ştiinţe naturale, precum şi un laborator de fizică. S'au pus bazele unei biblioteci, unde elevii vin să cetească în ore libere şi de unde pot să împrumute cărţi chiar acasă.

Tot pentru desăvârşirea lor sufletească, elevii au îngrijit şi de grădina şcoalei şi au participat la lucrările unei mici asociaţiuni culturale, organizând 3—4 şezători literare şi artistice, apoi excursiuni în oraş şi împrejurime, ba chiar şi la Bucureşti,

cu ocazia concursului Societăţii «Tinerimea Română», sub conducerea d-lui profesor Constantin Voiculescu.

Din iniţiativa comitetului şcolar s'a organizat pe lângă această şcoală şi o *şcoală comercială practică curs seral* pentru băieţii aplicaţi în diferite birouri şi întreprinderi comerciale. Acest curs numără 40 elevi cari nu plătiau nici un fel de taxă şcolară. Cei dela Şcoala superioară de comerţ plătiau câte 700 lei anual. Bineînţeles că se acordau şi scutiri elevilor săraci.

Iată în câteva linii începuturile frumoase ale unei instituţii care promite mult.

Şcoala navală Constanţa s'a înfiinţat în 1920, după ce s'a hotărît despărţirea şcoalei pregătitoare de ofiţeri de marină de cea de artilerie. S'a ales această localitate pentru a găsi în întâiul nostru port maritim atmosfera şi mediul necesar formării numiţilor ofiţeri.

Şcoala s'a deschis la 1 Iulie 1920 sub comanda comandorului Corneliu Buchholzer în fostul local al şcoalelor de maiştri de marină. In anii 1923—25, dovedindu-se insuficienţa acestui local, i s'au prelungit aripile, încât s'a dublat aproape. Astfel s'a obţinut o sală mare de conferinţe şi recepţii, cum nu sunt multe în Constanţa decât cea dela Casinoul comunal şi cea dela Teatrul Ligii Culturale. Deasemenea s'au amenajat potrivit şi dormitoarele şi sălile de meditaţie ale elevilor. In 1922—23 s'a construit şi un pavilion pentru staţiunea T. F. S. (telegrafie fără sârmă) care deserveşte şi poşta. Pe lângă insuficienţa localului şi a mobilierului, şcoala a avut să lupte şi cu alte greutăţi. Nu aveà, la început, nici material didactic, nici cursuri sau manuale, nici profesori de specialităţi. Aceştia mai cu seamă se găseau anevoe, fiindcă după răsboiu se împuţinase simţitor numărul ofiţerilor noştri de marină. Cursurile au început la 15 Noemvrie 1920 cu amândoi anii Şcoalei pregătitoare. Tot atunci se înfiinţează şi şcoala de aplicaţie pentru locotenenţii cari, din cauza răsboiului, n'o urmaseră încă. Pentru materiile de specialitate, profesorii se recrutează dintre ofiţerii de marină, la cari se adaogă şi ofiţeri din armata de uscat. Matematicile le predau inginerii Serviciului construcţiilor Portului, iar cursurile de cultură generală profesorii dela liceul «Mircea cel Bătrân». Dela înfiinţare şi până acum între profesorii şcoalei găsim: 1 general, 3 colonei, 2 locotenent-colonei, 5 maiori, 3 căpitani, 2 locotenenţi, 1 sublocotenent şi 56 ofiţeri de marină. Profesori civili sunt 9, ingineri 9, comandanţi ai şcoalei 3, directori de studii 6. E o şcoală bună şi serioasă. Aceasta o arată promoţiile. In 1923, de exemplu, din 63 elevi prezentaţi la examen sunt admişi în şcoală pe 2 ani 25 şi sunt promovaţi ofiţeri 18. In 1928 selecţia e şi mai mare. Din 79 prezentaţi la examen numai 19 sunt admişi în şcoală şi tot atâţia sunt şi promovaţi. Dintre aceştia s'au ales 16 ofiţeri distinşi cari au fost trimişi în străinătate (Franţa şi Italia) pentru perfecţionare. Pe lângă obişnuitele şezători ştiinţifice-literare, precum şi sărbătorile naţionale, şcoala are solemnităţile ei deosebite: Depunerea jurământului, 101 zile, solemnitatea înaintării la gradul de sublocotenent. In programul şcoalei intră ca un element esenţial călătoriile de studii. In fiecare an se face o călătorie de instrucţie cu vaporul «Principesa Maria» în apele româneşti până la 4 Maiu, — iar dela 15 Maiu în apele străine (Constantinopol, Muntele Athos, Salonic, Pireu, Suda Bay, insulele Creta, Syra, Chios). In fiecare vară apoi elevii se îmbarcă şi pe unul din vasele armate pentru a face practica necesară.

Din călătoriile organizate de această şcoală aceea care a impresionat mai puternic şi a lăsat amintirile cele mai durabile a fost cea dela Salonic, unde apariţia pavilionului românesc a stârnit o însufleţire de nedescris în inimile fraţilor noştri macedoneni. Cu câtă bucurie n'au venit ei să vadă un vas românesc şi ofiţeri români! Cu toate că în prezent e destul de bine organizată şi-şi poate permite chiar luxul de a invità ca oaspeţi ai ei pe reprezentanţii vaselor străine cari ne vizitează portul (Frobisher, Dauntless, Calipso, Duguay Frouin cu 3 distrugătoare, Ricardi, Tromp, escadrila spaniolă ş. a.), — totuş ea are încă destule nevoi. Amintim lipsa de laboratoare, săli de modele, sală atelier şi mai ales o navă pentru necesităţile proprii ale şcoalei. Pentru nevoile şcoalei s'au tipărit 78 cursuri de către profesorii ei în intervalul 1920—28. (După schiţa monografică a Şcoalei navale Constanţa de d-l Lt. Comandor *Zlatian Paul)*.

Fig. 208. *Liceul Tulcea:* Clădirea veche din timpul Turcilor.

BIBLIOGRAFIE

Ţinem să aducem viile noastre mulţumiri tuturor d-lor directori şi directoare cari au răspuns ordinului nostru No. 3828 din 24 Aprilie 1928, înaintând, la timp, monografiile şcoalelor puse sub conducerea domniilor lor. Fără de aceste monografii, această dare de seamă retrospectivă n'ar fi fost cu putinţă. Multe sunt citate în însuşi corpul lucrării noastre. In deosebi ţinem să constatăm cu adevărată mulţumire şi satisfacţie că *toate* şcoalele secundare şi profesionale din această provincie, — chiar dacă aparţin altui Inspectorat şcolar, cum e cazul celor din judeţul Tulcea, — şi-au ţinut de datorie să-şi aducă contribuţia lor pentru această sărbătoare istorică. *In total 44 monografii de şcoale secundare, normale şi profesionale*! Unele sunt scrise aşà de bine, încât merită să fie tipărite ca lucrări model. Din cele 739 de şcoale primare, însă, n'au înaintat decât 121 monografiile cerute. Regretăm. In lipsa lor, capitolul despre învăţământul primar e insuficient ca informaţie şi documentaţie. O recunoaştem noi, cei dintâi.

Afară de aceste lucrări manuscrise, am întrebuinţat şi următoarele publicaţiuni:

Analele Dobrogei, anul I (1920), mai cu seamă articolele: *Vasile Helgiu*, Şcoala primară din Dobrogea în curs de 40 de ani, pag. 213—263 şi *I. N. Roman*, Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877, pag. 355—398.

Anuarul învăţământului secundar din România pe anul 1924—1925, precedat de o expunere asupra desvoltării acestui învăţământ de *Const. Kiriţescu*, director general al învăţământului secundar, Bucureşti, Tipografia Göbl, 1925.

Anuarul învăţământului comercial din România pe anul 1926—1927, întocmit sub conducerea d-lui *Ilie C. Purcaru*, director general al învăţământului profesional, Bucureşti, Tipografia Göbl, 1927.

Aniversarea de 25 ani a liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanţa.

Anuar pe anul şcolar 1921—1922.
» » » » 1922—1923.
» » » » 1923—1924.
» » » » 1924—1925.
» » » » 1925—1926 şi 1926—1927.

Anuarul şcoalei superioare de comerţ din Constanţa pe anii 1920—1921 şi 1921—1922, publicat de *C. Brătescu*, director. Constanţa, Tipografia «Victoria».

Anuarul şcoalei elementare de meserii Oltina, judeţul Constanţa, 1904—1924, Constanţa, Tipografia «Dobrogea Jună», 1924.

N. Iorga, Istoria învăţământului românesc. Bucureşti, 1928, Casa Şcoalelor.

JUSTIȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN DOBROGEA

SCHIȚĂ ISTORICĂ

DE

D. STOICESCU

Judecător, Constanța

Cu 450 ani înainte de 1878, Dobrogea a aparținut Imperiului Otoman, făcând parte din cuceririle lui Baiazet Ilderim.

Este adevărat că această provincie a fost smulsă Țării Românești; documente probează că Mircea cel Bătrân și Domni anteriori ai acestei țări aveau despotia Dobrogii, ca reprezentanți și urmași ai împăraților bizantini. Dacă ne referim la termenul cu care Mircea, în hrisovul Mănăstirii Nucet, numește pe mai marii din Silistra, vedem că el le zice «kefali», termen moștenit dela «kefalikevontes», magistrați bizantini, deși hrisovul e scris în vechea limbă slavă.

In timpul celor patru secole și jumătate, Justiția otomană însă n'a existat ca o instituție deplin stăpânitoare a întregei populații a Imperiului. Ortodoxii aveau justiția patriarhiei, care se exercità prin mitropoliți, episcopi și mai micii lor, iar catolicii, începând cu Francezii din timpul regelui Francisc I, aveau regimul capitulațiilor, după tratatul încheiat de acest rege cu Soliman Magnificul în 1536, regim întins apoi la toți creștinii. Știm chiar că Genovezii și Venețienii au avut în porturile Dunării și Mării Negre — consuli, patroni ai corporațiilor comerciale locale, cari împărțeau și justiția.

In ce privește justiția otomană și felul de-a fi al Imperiului otoman, cum principiile diriguitoare emanau din Coranul, ce n'admiteà egalitatea de tratament a creștinilor cu musulmanii, putem deduce că la Turci justiția erà religioasă și se întindeà numai asupra mahomedanilor, având un aparat restrâns de instanțe. Însă pentru câtva timp înainte de 1878, trebuie să admitem că Imperiul otoman concedase și el progresului timpului, căci găsim menționată o organizație a justiției, ce se apropia, oarecum, de a statelor timpului [1]).

Astfel această organizație cunoșteà principiul separației instanțelor de judecată în vederea controlului, având următoarele instanțe:

Devair sulhie, un fel de judecătorie comunală.

Migilis duavi, judecătoria de ocol.

Migilis temiiz, judecătoria de județ, tribunal de fond.

[1]) După D. Nicolaidès: *Législation Ottomane*, Cos-poli, 1881, erau două feluri de tribunale: I. ale Șeriatului sau religioase, compuse dintr'un cadiu, II. ale Nizamiei sau Megialisi-temiz-i-hukuk, civile, compuse din mai mulți membri.

Divani temiiz, Curte de apel de fond pe guvernământ.

Divan ahcheami adlie sau *Mahcheamei temiiz*, Curte de Casaţie în Constantinopol, instanţă supremă.

Aceste instanţe judecau conform uzului şi şeriatului musulman. N'avem date precise asupra acestei organizări spre a vedeà ce competenţă aveà fiecare din aceste instanţe şi a deduce întrucât interesele justiţiabililor erau asigurate [1]).

După nişte acte emanate dela o judecătorie otomană din Mangalia se vede că erà acolo, la 25 Martie 1872 şi 22 Februarie 1873, un judecător semnatar al actelor legalizate, Mamut Rifat, lângă care mai semnează pe acte: asesor, grefier şi secretar, toţi tot nume turceşti [2]).

Ni s'a mai comunicat despre existenţa unui Tribunal al Sangiacului Tulcei, poate un «Migilis temiiz», compus din: preşedinte Mehmet Sami; membri: Pestmegi Osman Aga, Stoian Genu, Herşcovici, Dumitrache-Bey, Ştefan Radef, Apas-Bey şi Dumitrache Aslan. Probabil, e vorba de o instanţă de judecată cu asesori luaţi dintre fruntaşii religiilor şi naţionalităţilor locale prezidaţi de cadiul Mehmet Sami [3]).

Inainte de 1878, în ce priveşte populaţia creştină, pe cât şi-amintesc bătrânii, erà un episcop la Silistra — bulgar şi altul la Tulcea — grec, iar ambii canonizau după normele religioase în materie de juridicţie în ramul familiei, succesiunilor ab intestat, proprietăţii, învoelilor, etc. Aceştia aveau protopopi, popi, exarchi şi cavaşi (agenţi de executare).

De sigur, în materie de justiţie, cea mai mare influenţă o aveau exarchii — fruntaşi ai comunităţii, ai satelor şi târgurilor, cari împăcau conflictele după uzurile locale.

Justiţia ortodoxilor erà dar patriarhală şi, în înţelesul ce dăm azi cuvântului religioasă şi emanà dela oamenii bisericei; o instituţie creată mai mult de nevoile particulare ale grupului local, decât o instituţie de Stat.

In primăvara anului 1878, după aşà numita Pace dela San-Ştefano, Ruşii instituiră în Dobrogea o administraţie a armatei de ocupaţie, dependentă de ministerul de răsboiu rusesc, sub numele de «Administraţia sangiacului Tulcei», sub conducerea generalului Bieloţercovici. Această administraţie întemeiase un tribunal al sangiacului şi mai multe alte mai mici tribunale de districte (ocoale).

Am găsit menţiune despre un asemenea tribunal şi în Constanţa. La 24 Martie 1878, acest tribunal erà compus din preşedinte: Ştefan Cavaciev, membri: Rainu Atanasof şi Ioan Dascalopol (acesta semnează greceşte) şi secretar: Zaharia Miloşef. Un asemenea tribunal aveà puterea să judece şi delicte penale, care se pedepseau după Codul legilor (probabil rusesc) până la un an de închisoare, dar hotărârile tribunalului nu rămâneau definitive şi nu se puteau executà decât dacă erau aprobate de nacialnicul districtului, care şi el trebuià să ceară deslegare dela înaltul administrator al sangiacului. Inculpaţii se puteau judecà şi liberi, dând poliţiei respective o garanţie sau cauţie că se vor prezentà la judecată şi executare.

Această «Administraţie» a durat până în Noemvrie 1878, când s'a luat în primire de către autorităţile româneşti — Dobrogea. Din actele oficiale se vede că România

[1]) Informaţiile despre această organizare le avem dintr'o comunicare a d-lui Feuzi Ismail, cadiu din Tulcea.

[2]) Acte comunicate de d-l judecător Şeitan din Mangalia.

[3]) Vezi nota 1.

şi-a retras funcţionarii din cele trei judeţe din Basarabia, începând pe la 8 Octomvrie 1878 şi a procedat la numirea celor din Dobrogea, începând pe la 10 Noemvrie 1878.

* * *

Prin Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878, România, principatul, deabia de un an declarat independent, primeşte conform art. 46: «Insulele formând Delta Dunării, precum şi Insula Şerpilor, Sangiacul Tulcei, coprinzând districtele (cazas) Kilia, Sulina, Mahmudiè, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârşova, Kiustengè şi Medgidiè... mai primeşte ţinutul situat la sudul Dobrogei, până la o linie care, plecând dela răsărit de Silista răspunde în Marea Neagră la miază-zi de Mangalia».

Teritoriul acesta nu erà în adevăr toată Dobrogea, deşi tratatul o confunda cu ceeace fusese sangiacul Tulcei; o mare parte a Dobrogei e trecută micului Stat atunci înfiinţat al Bulgariei.

Această transferare de teritoriu dela Turcia la România a fost, azi o vedem mai bine, dorinţa simţului popular şi din România şi mai cu seamă din Dobrogea. Despre dorinţa vie a Dobrogenilor de a face parte din România, avem probe anterioare Tratatului dela Berlin. Astfel, în şedinţa senatului român dela 26 Noemvrie 1877, în discuţia asupra proiectului de răspuns la mesagiul domnesc, se aminteşte ca de un lucru cunoscut tuturor că «sunt prin Dobrogea subscrieri pentru a se alipì pe lângă România»... adică voinţă exprimată! Cât despre expresia simţului popular din România îl vedem manifestându-se prin acea transmutare a populaţiei plugare şi păstoreşti din România pentru a înflorì şi fructificà pământul înţelenit al Dobrogei, transmutare plină de eroice sacrificii!

Tratatul dela Berlin a formulat dar ceeace se concretizase în timpul răsboiului din 1877—78 şi se impuneà după răsboiu ca necesităţi ale României şi Dobrogei.

Carol I, ca domn al Românilor, luând în primire Dobrogea, în memorabila Proclamaţie dela Brăila din 14 Noemvrie 1878 către locuitorii Dobrogei, o spune: «Marile puteri europene prin Tratatul din Berlin au unit ţara voastră cu România. Noi nu intrăm în hotarele voastre, trase de Europa, ca cuceritori... Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân şi a lui Ştefan cel Mare, de astăzi face parte din România... un Stat, unde nu voinţa arbitrară, ci numai legea desbătută şi încuviinţată de naţiune, hotărăşte şi ocârmueşte cele mai scumpe şi mai sfinte bunuri ale omenirei; viaţa, onoarea şi proprietatea sunt puse sub scutul unei Constituţiuni... Religiunea voastră, familia voastră, pragul casei voastre, vor fi apărate de legile noastre şi nimeni nu le va puteà lovì, fără a-şi primi legiuita pedeapsă!

«Locuitori musulmani, — dreptatea României nu cunoaşte deosebire de neam şi de religiune; credinţa voastră, familia voastră, vor fi apărate de o potrivă ca şi ale creştinilor. Afacerile religiunii şi ale familiei vor fi pentru voi încredinţate apărării muftiilor şi judecătorilor aleşi din neamul şi legea voastră.

«Şi creştini şi musulmani, primiţi dar cu încredere autorităţile române; ele vin cu anume însărcinare de-a pune capăt dureroaselor încercări prin care aţi trecut, de-a vindecà ranele răsboiului, de-a apărà persoana, averea şi interesele voastre legiuite; în sfârşit de-a vă desvoltà buna stare morală şi materială... Salutaţi dar cu iubire drapelul român, care va fi pentru voi drapelul libertăţii, drapelul dreptăţii şi al păcii.

In curând provincia voastră, pe calea constituţională, va primì o organizaţie definitivă, care va ţine seama de trebuinţele şi de moravurile voastre, care va aşezà pe temelii statornice poziţiunea voastră cetăţenească. Până atunci autoritaţile române au ca întâia îndatorire de a cercetà şi îndestulà trebuinţele voastre, de a îngrijì de bunul vostru traiu, de a vă face a iubì ţara la a cărei soartă de acum este alipită şi soarta voastră...

«In numele şi cu învoirea Europei, noi luăm azi în stăpânire provincia Dobrogea, care devine şi este ţară română» [1]).

Am citat din această Proclamaţie, cea mai frumoasă pagină ce poate stà în fruntea documentelor Dobrogei moderne şi româneşti, pentru că ea este, precum se vede, un program; ea coprinde în germen principiile de organizarea instituţiilor, ce au guvernat această parte de ţară până la unificare şi în special principiile de organizarea justiţiei.

Dobrogea a fost primită de România «în numele şi cu învoirea Europei», iar Europa însemnà în acest ţinut «civilizaţie», adică vieaţă organizată pe temelie de lege şi dreptate. Proclamaţia mai accentuează că România este un Stat constituţional şi va îndrumà vieaţa Dobrogei pe cale constituţională...

Calea constituţională erà pe atunci o vie dorinţă a tuturor ţinuturilor înlănţuite de absolutismul otoman, pe care regimul românesc o satisfăceà.

In timpul Sultanului Abdul Aziz chiar, se formase în Imperiu un partid constituţional sub numele de «Juna-Turcie» sub şefia unui om de mare talent şi partizan al principiilor de guvernare modernă, Midhat-paşa. Coranul şi vechea organizaţie militară otomană n'admiteau participarea creştinilor la vieaţa publică; ei nu puteau fi consideraţi cu drepturi egale cu mahomedănii; deaceea principiul de bază al programului lui Midhat-paşa erà separaţia puterii politice de cea religioasă, dând deopotrivă mahomedanilor şi creştinilor drepturi de-a participà la vieaţa publică. Midhat-paşa reuşì pentru câtva timp să întroneze un regim constituţional, dar lucrul nu durà; regimul religios-militar fu reîntronat.

România dar, pe lângă drepturile sale istorice, pe lângă drepturile indiscutabile născute din comunitatea de naţionalitate cu majoritatea locuitorilor Dobrogeni, cari erau Români, — pe lângă dreptul deasemeni indiscutabil, isvorând dintr'o înaltă concepţie morală, de a creà o viaţă civilizată unui mare număr de populaţie omenească şi-a pune în valoare un întins teritoriu, — veneà ca Stat şi în virtutea unui Tratat să anexeze Dobrogea. Insă o anexare, dacă este un adaus la teritoriul Statului anexator, este în acelaş timp şi un adaus la populaţia lui, — în totul e un adaus de noi raporturi şi valori: religioase, morale, economice, juridice, politice, etc., care trebuiesc puse de acord cu întregul. O ordine juridică trebuie să ia fiinţă pentru a înglobà şi armonizà noile raporturi şi valori, pentru a impune şi menţine o unitate în Stat: la început o ordine de tranziţie, mai târziu conformă — una pentru întreg Statul.

* * *

[1]) Proclamaţia este semnată şi de: I. C. Brătianu, primul ministru; M. Cogălniceanu, ministrul de externe; C. A. Rosetti, ministru de interne; I. Câmpineanu, ministru de finanţe şi Eug. Stătescu, ministrul justiţiei.

Guvernul român aveà atunci în sânul său un mare jurisconsult și în special organizator al Justiției, Eugeniu Stătescu. Cunoscător al sistemului de justiție patriarhală din Dobrogea și al instituțiilor juridice românești din trecut, el a căutat să le apropie, să le unifice, să le concretizeze într'un sistem de organizare transitoriu către organizarea justiției din România, însă să răspundă și la necesitățile locale.

In ce privește aceste necesități, erà una primordială: stârpirea brigandajului moștenit dela bașbuzuci. O alta: pacea între locuitori, turburată de ororile și asupririle răsboiului, trebuià restabilită.

Aceste măsuri transitorii au fost la început formulate într'un regulament, apoi într'o lege. Avem așa dar, în epoca de tranziție, o perioadă regulamentară și una legală.

Fu decretat sub No. 2499 din 11 Noemvrie 1878 și publicat a doua zi «Regulametul de Administrație publică asupra organizării judecătorești, competenței și procedurii autorităților judecătorești din Dobrogea». Acest regulament este buchetul primelor norme de organizarea justiției și ele nu face alt decât dă o expresie precisă și practică principiilor expuse în Proclamația dela Brăila.

Iată instanțele judecătorești ce organiză în scopul de a realiză legalitatea și dreptatea promisă:

1. Judecătoria comunală: în fiecare comună rurală, ca dovadă a grijei pentru justiția populară, se înființează câte o judecătorie de pace, cu scopul, în primul rând, de a împăcà conflictele. Judecătoria erà compusă din primar și doi asesori ceruți de părțile în conflict, cari stăruiau la pace și, în cazul că reușau, dau părților carte de împăciuire, iar contrar, înaintau plângerea la instanța mai înaltă.

Asemenea dispoziții fuseseră în ființă în Țara-Românească dela 1832—1865 prin organizația introdusă de Regulamentul Organic:

Art. 264: «Pentru jeluiri de prea puțin preț... se va așezà în fiecare sat o judecătorie de împăciuire întocmită de preotul și de 3 jurați ce se vor alege de locuitorii satului. Art. 265: «De-i va împăcà, se va da carte de împăciuire la mâna fiecărei părți, care carte se va scrì de preotul și se va iscălì atât de toate mădularile judecătoriei cât și de prigonitoarele părți... Art. 266: «Iar neputând să-i împace, această judecătorie va da la mâna prigonitoarelor părți carte doveditoare, că nu s'a putut împăcà, cu care să se arate ei la judecătoria de întâia cercetare»...

2. Tribunalul de ocol: mai departe, ca primă instanță de judecată pentru pricinile mai însemnate și pentru pricinile neîmpăcate de judecătoria comunală se înființează în orașele de reședință ale fiecărei subdiviziuni administrative de județ câte un tribunal de ocol. S'au înființat tribunale de ocol în următoarele localități: Sulina, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Constanța, Megidia, Mangalia și Ostrov (Rasova). Subdiviziunile administrative corespundeau acestor ocoale.

Tribunalul de ocol erà compus din: un judecător, care prezidà tribunalul, un supleant, un substitut și un grefier. Și în această instanță, pentru judecarea unei cauze, judecătorul trebuià să fie asistat de doi asesori aleși dintre notabilii orașului de reședință al ocolului, după o listă formată prin îngrijirea administrației. In acest tribunal, substitutul trebuià să pună concluzii din partea ministerului public și, pe de altă parte, să îndeplinească funcțiunile de judecător de instrucție pentru crimele și delictele săvârșite în coprinsul ocolului, concentrând în atribuțiile sale și instrucția și urmărirea.

Paralel cu acest tribunal de ocol, se înfiinţează şi câte o judecătorie mahomedană compusă din: un cadiu, ce puteà fi un hoge din localitate, care trebuià să fie şi el asistat de 2 asesori aleşi de obştea locuitorilor mahomedani şi care judecà după uzuri şi şeriatul musulman.

3. Tribunalul de apel: ca instanţe de apel pentru pricinile judecate în prima instanţă de tribunalele de ocol, ca tribunale ordinare pentru unele afaceri şi ca nişte curţi criminale judecând după procedura din corecţional, s'au înfiinţat pentru toată Dobrogea două tribunale de apel: unul la Tulcea şi altul la Constanţa. In circumscripţia Tulcei intrau tribunalele de ocol: Sulina, Tulcea, Măcin şi Babadag, iar în a Constanţei tribunalele de ocol: Hârşova, Constanţa, Mangalia, Megidia şi Rasova.

Tribunalul de apel erà compus din: un preşedinte, 2 membri, un supleant, un prim-procuror, un procuror, un grefier şi unul sau mai mulţi ajutori de grefă. Şi în acestea pentru judecarea cauzelor se cereà, în afară de magistraţii aparţinând tribunalului, doi asesori aleşi: unul musulman şi altul nemusulman.

Menţionăm că aceste tribunale de apel aveau competenţa să judece în apel şi afacerile judecate de judecătoriile mahomedane ca prime instanţe, — atunci însă judecau conform uzurilor şi şeriatului musulman.

Pentru punerea în lucrare a acestui regulament, buna întocmire şi regulata funcţionare a acestei justiţii, conform art. 63 din Regulament, s'a înfiinţat un «Delegat special şi superior al Ministerului de Justiţie în Dobrogea».

Intreg dreptul privat şi public român s'a aplicat dela început în Dobrogea, afară de prescripţiile relative la drepturile politice, care constituiau din acest punct de vedere un regim excepţional, regim în care intrà şi organizaţia specială administrativă şi judecătorească. Justiţia însă se da în numele legii şi se executà în numele şefului Statului.

* * *

Judeţe, ca diviziuni administrative ale Dobrogei au fost la început, din Noemvrie 1878 şi până la 1 Aprilie 1879, trei judeţe: Tulcea cu reşedinţa la Tulcea, Constanţa cu reşedinţa la Constanţa (Kiustengè) şi Silistra-Nouă cu reşedinţa la Rasova, mutată apoi la Cernavoda. Acest din urmă judeţ a fost desfiinţat, rămânând numai două, care s'au menţinut mereu în cursul timpului. Poate din cauza scurtei lui durate nu se face menţiune despre acest judeţ; e sigur însă că a existat timp de 4 luni şi jumătate!

Judeţul Silistra-Nouă cu reşedinţa la Rasova fusese destinat a coprinde localităţile dealungul Dunării, dela graniţa dinspre Silistra şi până la Măcin. Dela început însă, s'a văzut că Rasova nu ar puteà fi reşedinţă şi a fost mutată la Cernavoda. Prefect al acestui judeţ a fost numit generalul Cantilli, director al prefecturii a fost poetul Alexandru Macedonschi, mutat aici din Basarabia, — iar poliţaiu căpitanul Gherghel.

Reşedinţa acestui judeţ n'a avut activitate judecătorească. Tribunalului de ocol Rasova i s'a fixat reşedinţa la Ostrov, iar Tribunalul de ocol Megidia şi-a mutat târziu reşedinţa la Cernavoda (1883?) şi pentru scurt timp.

Judeţul Constanţa a fost mai fericit, în afară de aceea că el a absorbit mare parte a judeţului Silistra-Nouă, dar reşedinţa lui la Constanţa a exercitat chiar dela început atracţie: aer şi băi de Mare, port la Marea Meagră...

Prefect al judeţului Constanţa a fost numit Remus N. Opreanu, procurorul general al Curţii de Apel din Bucureşti. Credem că la început a fost numai delegat în această demnitate, de oarece, deşì îl găsim instalat prefect încă de pe la 20 Noemvrie 1878, când a ajuns la Constanţa şi a luat în primire administraţia, el figurează încă în magistratură până la 1 Martie 1879, după care rămâne prefect titular până la 21 August 1882.

Populaţia Constanţei n'a uitat niciodată că a avut în fruntea administraţiei la începutul regimului românesc un om al justiţiei. Remus N. Opreanu aveà un trecut strălucit în magistratură, ca judecător în tribunalele Ploeşti, Brăila, Târgovişte, apoi procuror sau consilier în Curţile de apel din Focşani, Craiova şi Bucureşti... Chiar dupăce a eşit din demnitatea de prefect, a avut loc în Curtea de Casaţie până la înaintată bătrâneţe.

L-am cunoscut şi l-am privit cu respectoasă admiraţie: un bătrân de statură mijlocie, brun şi vibrant de vioiciune, cu vorba fermă, expresia unui suflet puternic şi unui caracter de bronz. In societatea în care l-am cunoscut el erà cel mai înalt magistrat — la Casaţie, eu cel mai mic — supleant la tribunal. M'am apropiat de el cu tot avântul meu tineresc pentru cariera ce îmbrăţişasem şi el m'a aprobat şi încurajat povestindu-mi faptele mari la care luase parte. Prefectura Constanţei şi activitatea sa din acel timp erà ceva cu care se mândreà.

— «Ce-am văzut, ce-am simţit şi ce-am învăţat atunci, povestea el, mi-a deschis un orizont imens pentru viitorul României. Mi se păreà că sbor când am pus piciorul pe ţărmul Mării Negre cu administraţia mea, cu Justiţia noastră. Constanţa erà un târg mic şi nespălat, ruinat; judeţul — câmp de hoţi de cai... şi totuş, pe deasupra acestor elemente, pe care le găseam susceptibile de îndreptare, am întrezărit viitorul şi l-am arătat tuturor... Oraşul aveà o poziţie minunată pentru un mare port, iar judeţul aveà pământ bun pentru vrednicia românească. Dincolo de brigandajul hoţilor de vite şi de murdăria târgului oriental erà marea albastră, lumea cea mai bună decât noi...

Atunci am întrevăzut puterea noastră maritimă, care se va ridicà valorificând munca naţională şi am spus ce-am întrevăzut. Am avut ocazia s'o spun şi ca senator în Iunie 1886. Mi se datoreşte, aşà cum este, o carte din «Codul Comercial», cea despre comerciul maritim. Am fost pentru cea mai largă şi modernă legiuire şi nu streină nouă, — codul italian reprezintă foarte multe uzuri din Mediterana şi Marea Neagră, uzuri pe care străbunii noştri le-au practicat în legăturile lor cu Genovezii şi Veneţienii. Am ţinut să revenim la ale noastre».

Să reconstituim cevà din societatea constănţeană din timpul primelor luni ale aşezării româneşti, să trecem în revistă personalul românesc din fruntea instituţiilor înfiinţate şi oarecăror servicii din Constanţa:

Prefectul Remus N. Opreanu aveà ca director de prefectură pe d-l Elefterescu, care semnà după ortografia deatunci Eleuterescu şi care mai târziu a fost subprefect al plăşii Constanţa.

Tribunalul de apel, constituit şi prezent la serviciu pe ziua de 25 Noembre 1878, se compuneà din: preşedinte Ioan Pretor, membri: S. Hociung şi Grigore T. Brătianu, supleant St. Plopuşoreanu, prim-procuror Ioan T. Burada şi procuror Alex. Serghie.

Tribunalul de ocol constituit şi prezent la serviciu pe ziua de 23 Noembre 1878 erà prezidat de judecătorul Gheorghe Horezeanu, având supleant pe Const. Cottescu şi substitut pe P. Holbanu (acest din urmă după 15 Decembre 1878).

Primar al oraşului Constanţa erà A. Alexandride.

Serviciul sanitar erà sub supravegherea D-rului Petrovici, «doctor în medicină şi chirurgie din Francia, medicul oraşului şi spitalului comunei Kiustengè».

Poliţaiu al urbei erà Constantin Mironescu, iar ajutor al său Andrei Danu.

Poliţia erà ajutată de trupe ce patrulau drumurile, satele şi târgurile. In oraşul şi judeţul Constanţa erau trupe din Reg. 2 roşiori, Bat. 4 vânători şi un Regiment de artilerie. Din Reg. 2 roşiori erà în Constanţa escadronul 4, comandat de căpitanul Braboveanu.

Portul Constanţa erà sub comanda căpitanului Nicolache Macri şi a ajutorului său Cristescu.

Penitenciarul Central erà sub direcţia lui P. Wragniotti.

In ziua de 1 Ianuarie 1879, între orele 1 şi 2 p. m., prefectul Remus N. Opreanu a primit în «Palatul Prefecturei» felicitările ce se adresau obişnuit în ţară «la această zi Măriilor Lor Regale Domnitorului şi Doamnei Românilor!».

Judeţul Tulcea a avut la început prefect pe George Mihail Ghica. Oraşul Tulcea erà avantajat în acel timp printr'o mai organizată şi lesnicioasă comunicaţie cu restul ţării. Vapoarele de pe Dunăre luau călătorul din Brăila sau Galaţi şi-l duceau de-a-dreptul la debarcaderul Tulcei în câteva ore. Doar iarna, când îngheţà Dunărea, erà mai greu.

Tulcea a avut dela început, precum avusese şi mai înainte sub Turci şi 'n timpul ocupaţiei ruseşti, o mai ridicată vieaţă judecătorească. Acì s'a aşezat şi primeà corespondenţa «Delegatul special şi superior al Ministerului Justiţiei în Dobrogea» înfiinţat prin Regulamentul de organizare. Delegat a fost numit şi a funcţionat imediat şi odată cu autorităţile administrative, Mihail Poenaru Bordea. Fost anterior funcţionar în Ministerul Justiţiei, apoi magistrat, judecător în tribunalele R.-Sărat şi Ilfov şi consilier al Curţii de apel din Bucureşti, apoi director general în Ministerul Justiţiei, erà un om cu multă experienţă administrativă şi judecătorească şi — probabil, destul de robust pentru a puteà, în acel timp, umblà pe drumurile Dobrogei şi a supravegheà prin târguşoarele, pe unde erau instalate tribunale de ocol, — primii paşi ai justiţiei româneşti într'un mediu înapoiat şi însălbătăcit de răsboiu.

Tribunalul de apel s'a instalat imediat în Tulcea, prezidat de Petre Ştefănescu, având ca membri pe D. G. Capeleanu şi C. Dimitriu. Tribunalul de ocol asemeni, având ca preşedinte pe judecătorul Const. Borcescu, ca supleant pe I. Bunescu şi ca substitut pe Gh. Carpuz (acest din urmă după 15 Dec. 1878).

In coprinsul judeţului Tulcea s'au constituit peste tot tribunale de ocol, iar în ce priveşte personalul, citām pe aceia ale căror nume le-am putut află exact: tribunalul de ocol Sulina s'a constituit sub preşedinţia judecătorului Dionisie Craifeleanu (15 Nov. 1878—15 Sept. 1881), fost anterior judecător de instrucţie la Ismail (până la 8 Octomvrie 1878). Acest judecător a funcţionat mai târziu la mai multe tribunale de ocol din judeţul Tulcea, la Măcin a stat mai mult. L-am cunoscut ca pensionar şi advocat în Buzău; erà un bătrân verde, orator cu un debit nesecat şi plin de entuziasm pentru cauzele mari. Tribunalul de ocol Măcin s'a deschis sub preşedinţia

judecătorului Nicolae Scriban (15 Noemvrie 1878—21 Oct. 1880), de unde a trecut la Hârşova, unde a rămas statornic şi după ce, desfiinţându-se tribunalele de ocol, s'au înfiinţat judecătoriile. Erà licenţiat în drept dela Universitatea din Turin. Sub preşedinţia acestui judecător a funcţionat la Hârşova, cam prin 1883, ca supleant Duiliu Zamfirescu, scriitorul fermecător şi poetul «Altor orizonturi». Faptului că a stat în Hârşova ca magistrat se datoreşte frumoasa novelă «Noapte bună» şi probabil contactului cu Nicolae Scriban, admirator al Italiei, datoreşte Duiliu Zamfirescu îndrumarea spre alte orizonturi şi în special spre cerul senin al Italiei, pe care atât l-a iubit şi cântat. Tribunalul de ocol Babadag s'a constituit sub preşedinţia judecătorului Constantin Davidoglu, dr. în Drept dela Grenoble, — având ca supleant pe Ioan Dinescu, licenţiat în drept dela Facultatea din Bucureşti, mai târziu fost judecător la tribunalul Tulcea şi procuror la tribunalul Constanţa, rămas în Dobrogea dela 1878 neîntrerupt, până la moarte (1928).

* * *

Regulamentul din 1878 la aplicare s'a lovit de oarecari împrejurări, care-i făceau neaplicabile sau inutile unele măsuri. Starea Dobrogei erà mai rea decât se presupusese. Răsboiul o pustiise mult, populaţia creştină de frica başbuzucilor fugise peste Dunăre în România şi nu se reîntorsese toată din refugiu, iar cea mahomedană la rândul ei se refugiase în interiorul Imperiului otoman din cauza exceselor ostaşilor dela Volga şi Don şi se temeà să revie.

Aşà, chiar dela început substituţii de pe lângă tribunalele de ocol nu s'au numit decât la tribunalele de ocol din Tulcea şi Constanţa, iar acestea cu o lună mai târziu decât celelalte numiri făcute pe ziua de 15 Noembre 1878.

Dispoziţia ca judecătorii tribunalelor de ocol şi ai tribunalelor de apel să fie asistaţi de doi asesori aleşi dintre cetăţenii fruntaşi ai localităţii a rămas neaplicată în unele localităţi. Dealtfel, conform art. 62 din Regulament, aceste tribunale puteau să judece şi numai cu magistraţii lor până la designarea acelor asesori.

Judecătoriile mahomedane, din localităţile cu tribunale de ocol, din cauza lipsei de hogi sau muftii în localitate — aceştia erau refugiaţi dimpreună cu majoritatea coreligionarilor — nu s'au putut constituì.

Neajunsurile întâmpinate au contribuit la modificarea Regulamentului, făcută tot de către Ministrul Eugen Stătescu. Prin Decretul No. 598 din 15 Martie 1879, publicat la 29 April 1879:

1. S'a suprimat tribunalul de apel din Constanţa, însă pe ziua de 1 Iunie 1879, — aşa dar acest tribunal n'a avut fiinţă decât dela 15 Noembre 1878 până la 1 Iunie 1879. Atribuţiile sale au trecut asupra celui din Tulcea;

2. S'au desfiinţat substituţii tribunalelor de ocol, afară de cei ai tribunalelor de ocol Tulcea şi Constanţa, însă atribuţiile substituţilor desfiinţaţi s'au dat supleanţilor acelor tribunale;

3. Până la constituirea judecătoriilor mahomedane s'au dat atribuţiile acestora în competenţa tribunalelor de ocol, care urmau să judece pentru mahomedani după uzurile şi legile musulmane;

4. S'a suprimat şi Delegatul special şi superior al Ministerului Justiţiei în Dobrogea.

Cum am spus, din cauza pustiirei ce-o suferise Dobrogea în timpul răsboiului, se închegau cu greu instituțiile. O lege de organizare a Dobrogei, în sensul celei promise prin Proclamație, nu s'a găsit necesară decât la 7 Martie 1880, adică după aproape un an și jumătate dela luarea ei în primire de autoritățile române.

In Cap. V-lea al Legii de organizare a Dobrogei din 7 Martie 1880, se prevăd dispoziții asupra «puterii judecătorești», — organizația justiției erà promisă printr'o lege specială, care să înființeze: judecătorie de ocol în fiecare circumscripție administrativă, tribunale de prima instanță în orașele reședințe de județ Tulcea și Constanța și o Curte de apel în Constanța. Dar până la această lege specială, art. 60 alin. 2 din această lege prevedeà că «se va menține starea lucrurilor de astăzi», adică dela 7 Martie 1880... Aceste cuvinte au făcut cât o lege!

Cât a durat organizația regulamentară din 1878? Destul de mult, până în 1886.

* * *

La 8 Ianuarie 1884 se întâmplă pentru Dobrogea un mare eveniment de ordin legislativ: Dobrogea este încadrată în Constituția României! Art. 1 din Constituție declarà: «Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur Stat indivizibil». Iar art. 133, zis adițional Constituției, prevedeà: «Dispozițiile acestei Constituții se vor puteà aplicà prin legi speciale și în partea României de peste Dunăre».

Din acest moment Dobrogea face parte integrantă din Stat și urmează în totul ordinei de drept a Statului indivizibil, devenit regat încă dela 14 Martie 1881. Erà dar de ajuns o lege specială și trebuià făcută; nu se puteà ca sub un regim constituțional două județe din țară să aibă justiția organizată printr'un regulament.

La 16 Decemvrie 1885 revine ministru al justiției Eugen Stătescu, primul organizator al justiției în Dobrogea și, de sigur, pe lângă necesitatea de Stat, va fi contribuit și dorința și ambițiunea aceluià, care-și legase numele de prima înfăptuire, de a o perfecționà și transformà în lege. Cum prima întocmire adusese foloase mari, urmà ca noua organizație să se facă pe baza ei și așà se și făcù: Cele mai multe norme ale Regulamentului au fost trecute în lege, dar trecute astfel ca noua organizare să se apropie mai mult de cea din restul țării.

Tribunalul de apel, ce funcționà la Tulcea conf. Regulamentului, se cereà ridicat la rangul de Curte de apel promisă prin Legea de organizare a Dobrogei din 7 Martie 1880. Pe de altă parte, dela 1878 până la 1886, timp de 7—8 ani, noui preocupări și interese se iviră: Focșanii, care la 1856 avusese Comisia Centrală, un fel de Curte de Casație dedublată de un Consiliu Legislativ cu scop de unificare legislativă, aveà de mult o Curte de apel. Concentrarea de afaceri comerciale pe Dunăre și necesități ivite din legătura cu Dobrogea concurară a motivà mutarea Curței de apel din Focșani la Galați, în circumscripția căreia să intre și Dobrogea.

Un moment, desigur, presant, a făcut ca prin decretul cu No. 1085 din 29 Martie 1886 să se promulge «Legea asupra organizării judecătorești din Dobrogea» prin care în art. 49—54 să se înființeze «pentru toată Dobrogea» o Curte de apel în Tulcea, iar prin decretul următor cu No. 1086 din aceeaș zi, 29 Martie 1886, să se promulge

«Legea pentru modificarea circumscripţiei Curţei din Focşani, strămutarea reşedinţei acestei Curţi la Galaţi şi suprimarea tribunalului de apel din Tulcea», al cărei art. 2 a suprimat aplicarea art. 49—54 din precedenta.

Cu toate că dela început amputată, această lege este prima, care se ocupă cu organizarea judecătorească în Dobrogea, este legea promisă. Ea s'a votat în Martie 1886 şi s'a pus în aplicare la 1 Septemvrie 1886 (conf. art. 61 al legii).

Prevede următoarele instanţe cu atributiile şi competenţa lor:

1. Judecătoriile comunale: în fiecare comună rurală e o judecătorie compusă din primar şi, dacă părţile cereau, şi din doi consilieri comunali, unul desemnat de fiecare parte, notarul servind ca grefier. Competenţa lor civilă erà de a «împăcà prigonirile de orice natură şi valoare» dând o «carte împăciutoare», iar dacă nu reuşiau, până la 15 lei le judecà pricina cu drept de apel la judecătoria de ocol şi dela 15 lei în sus trimiteà părţile la judecătoria de ocol. Competenţa lor penală erà de a judecà cu drept de apel la judecătoria de ocol: toate contravenţiile poliţieneşti şi cazurile prevăzute de legea poliţiei rurale.

2. Judecătoriile de ocoale: în fiecare oraş de reşedinţă al subdiviziunilor administrative e o judecătorie de ocol compusă dintr'un judecător, un ajutor şi mai mulţi copişti. In oraşele Tulcea şi Constanţa tribunalele de judeţ au şi atribuţiile judecătoriei de ocol.

Competenţa lor civilă erà de a împăcà pe părţi sau a le judecà în primă şi ultimă instanţă dela 15—300 lei, iar cu drept de apel până la 1500 lei inclusiv, — în comunele urbane având şi competenţa judecătoriilor comunale. Mai judecau şi apelurile contra «cărţilor împăciuitoare», luau măsuri asigurătoare, executau silit mobiliar, încuviinţau adopţii etc.

Competenţa lor penală erà de a judecà în prima şi ultima instanţă toate contravenţiile de simplă poliţie, iar cu drept de apel: loviri simple, injurii şi furturi simple când valoarea lucrurilor, fixată de păgubaş, nu treceà peste 100 lei. Impăcarea stingeà acţiunea publică pentru loviri simple şi injurii. Judecătorii de ocoale aveau şi calitatea de ofiţeri de poliţie judiciară, putând cercetà orice infracţiuni, înştiinţând însă parchetul respectiv.

Competenţa lor notarială erà de a autentificà şi legalizà orice acte constatând obligaţii personale mobiliare până la valoare de 5000 lei inclusiv şi între persoane din care una cel puţin are domiciliul sau reşedinţa în cuprinsul ocolului.

3. Tribunalele de judeţ: în oraşele Tulcea şi Constanţa s'a înfiinţat câte un Tribunal de judeţ, compus din: un preşedinte, un judecător, un supleant, un procuror, un substitut, un grefier şi un ajutor de grefă, cu aceeaş competenţă ca tribunalele de judeţ din ţară, cu adausul că «vor funcţionà şi ca judecătorii de ocoale în ocoalele respective ale reşedinţei lor» şi «vor exercità totdeodată şi atribuţiile judecătorilor de instrucţie deferite prin această lege». Puteau judecà şi cu judecător unic în prima instanţă şi cu drept de apel; în celelalte cazuri în complet de trei, dând hotărîre cu majoritate de doi, sau în doi dând hotărîre cu unanimitate.

Procurorul urmăreşte şi instrueşte orice fel de infracţiune, ajutat de ofiţerii de poliţie judiciară şi auxiliari, fiind sub controlul tribunalului în măsurile atingătoare libertăţii individuale.

4. Tribunalele mahomedane: în oraşele Tulcea şi Constanţa s'a înfiinţat câte un tribunal compus dintr'un cadiu, precum şi câte un arbitru voluntar de fiecare

parte, dacă părţile sunt de acord, şi un grefier, — pentru afacerile dintre mahomedani, relative la organizarea familiei, la puterea părintească, la căsătorie, divorţ şi succesiunile ab intestat, în care vor judecà conform uzurilor şi legilor mahomedane, însă redactând actele şi sentinţele în limba română. Dar părţile, de acord, sunt libere a supune şi aceste afaceri jurisdicţiei de drept comun, care va judecà litigiul conform aceloraşi uzuri şi legi mahomedane.

5. Curtea de apel: se înfiinţează în Tulcea o Curte de apel, care să fie în acelaş timp şi curte criminală, compusă din: un preşedinte, doi consilieri, un supleant, un procuror general, un substitut, un grefier, etc. Această Curte urmà să judece în complet de trei, deciziile — cu majoritate de doi, având aceeaş competenţă civilă şi corecţională ca şi celelalte Curţi de apel din ţară şi, în plus, să judece şi apelurile contra sentinţelor tribunalelor mahomedane după uzurile şi legile acestora şi în calitate de Curte criminală, în prima şi ultima instanţă, toate crimele şi delictele de competenţa Curţilor cu juraţi, observând însă regulele procedurii corecţionale; asemeni, în calitate de Cameră de punere sub acuzare, toate opoziţiile la măsurile atingătoare libertăţii individuale în timpul instrucţiei.

Insă, precum am spus, această lege a ieşit amputată dela început; art. 49—54 relative la Curtea de apel din Tulcea au rămas fără aplicare. In aceeaş zi s'a promulgat, pentru a fi pusă în aplicare la 1 Septemvrie 1886, Legea prin care se strămută reşedinţa Curţii de apel din Focşani la Galaţi în circumscipţia căreia s'a dat şi Dobrogea. Aşa dar Curtea de apel din Galaţi va judecà după 1 Septemvrie 1886 afacerile civile, comerciale şi corecţionale venite în apel şi pricinile criminale venite din Dobrogea.

Dispoziţiile relative la limba română înaintea autorităţilor judecătoreşti şi relative la advocaţi, din Regulament, au fost trecute şi în lege. Notăm asupra advocaţilor: profesia de advocat se exercită în Dobrogea cu autorizaţia Ministerului Justiţiei, care o va puteà refuzà, autorizat de Consiliul de miniştri, fără a arătà motivele. Atribuţiile Consiliului de disciplină sunt îndeplinite de instanţele locale cu recurs la Ministerul Justiţiei sau Consiliul de miniştri.

In general această lege a avut caracterul de măsură tranzitorie către organizarea justiţiei din restul Statului; totuş, în unele puncte inovà: instituind judecătorul unic la tribunalele de judeţ; făcând din judecătorul de ocol ofiţer de poliţie judiciară cu drept de a cercetà toate infracţiunile, chiar şi cele ce nu sunt de competenţa sa a judecà; acordând părţilor la judecătoriile comunale, de ocol şi tribunale mahomedane dreptul de a-şi alege asesori pe lângă judecătorii instanţei, etc. (art. 1, 10, 40 din lege).

* * *

E un mare inconvenient într'un Stat lipsa de unitate în materie de drept public, drept care face armătura Statului şi prin care Statul monopolizează forţa de constrângere. In materie de drept privat lucrurile se pot remedià, dar în dreptul public răul de multe ori e fără leac şi primul este inegalitatea de tratament a concetăţenilor, numai pentrucă sunt aşezaţi într'un anume loc al teritoriului său, ori fac parte din cutare categorie socială, ori au cutare profesie. Această inegalitate conduce totdeauna la o diminuare de valoare morală, creind între locuitorii, cetăţeni ai

aceluiaş Stat, bariere, piedici şi apoi prejudecăţi, de care nu se pot desbără în timp de generaţii.

De acì presiunea spre conformism a grupului asupra individului şi tendinţa Statului spre unificarea legislaţiei, conformism şi unificare, ce ajută şi menţine unitatea sufletească de atât de mare folos în momente grele.

Legea din 29 Martie 1886 nu însemnà decât tranziţie; unificarea s'a făcut prin modificări ulterioare:

Prin legea din 15 Aprilie 1888 s'a înfiinţat şi în oraşele Tulcea şi Constanţa câte o judecătorie de ocol, deci s'a suprimat dispoziţia ca tribunalele de judeţ din Tulcea şi Constanţa să aibă şi atribuţiile judecătoriilor de ocol, ceeace răpeà justiţiabililor beneficiile a două grade de jurisdicţie, — menţionându-se că «aceste tribunale vor aveà aceeaş competenţă ca tribunalele de judeţ din ţară».

Dela 18 Decemvrie 1891 până la 4 Octomvrie 1895 fiind Ministru al Justiţiei Alexandru Marghiloman, spirit organizator şi îmbrăţişător al tendinţei de unificare, studiind organizaţia justiţiei în România, a procedat la modificări, care au coprins şi Dobrogea, astfel:

Prin Legea judecătoriilor de pace din 4 Martie 1894, pusă în aplicare la 1 Iunie 1894, a abrogat dispoziţiile legii din 29 Martie 1886, privitoare la judecătoriile comunale şi la judecătoriile de ocol, organizând pe aceste din urmă la fel cu cele din ţară. Aşa dar, dela 1 Iunie 1894 datează unificarea justiţiei de primul grad din Dobrogea.

Prin Legea relativă la înfiinţarea judecătorilor de instrucţie, pe lângă tribunalele din Dobrogea din 4 Martie 1894 s'a înfiinţat câte un judecător de instrucţie pe lângă tribunalele Tulcea şi Constanţa, abrogându-se dispoziţiile că procurorii tribunalelor din Dobrogea au şi atribuţii de judecători de instrucţie. Dela această dată «procurorii şi judecătorii de instrucţie ai tribunalelor din Dobrogea vor aveà exact aceleaşi atribuţiuni şi vor procede după aceleaşi regule şi căderi ca procurorii şi judecătorii de instrucţie din restul regatului (art. 2). De abià după 16 ani deci se marchează deosebirea dintre urmărire şi instrucţie, pe când pentru restul ţării de mult erà stabilit că în materie de procedură penală procurorul, parte principală în urmărirea faptelor penale, nu poate să facă însuş instrucţia, pentru acelaş motiv, pentru care o parte nu poate să-şi înfiinţeze însăş dovezi (art. 31—41 pr. p.).

Tot prin această lege se dă competenţa Curţii de apel din Galaţi a judecà, conform legilor şi uzurilor mahomedane, în ultimă instanţă apelurile contra sentinţelor pronunţate de tribunalele mahomedane. In adevăr, la trecerea Dobrogei în circumscripţia Curţii de apel din Galaţi nu se amintise de asemenea apeluri, sau mai bine zis la amputarea Legei de organizare judecătorească pentru Dobrogea (29 Martie 1886) se tăiase prea mult!

Aşa dar, dela 1894 încoace, organizarea justiţiei în Dobrogea este aproape una cu aceea din restul ţării. Zicem «aproape», pentrucă a rămas competenţa de Curte criminală a Curţii de apel din Galaţi, — Dobrogea nu cunoşteà încă instituţia Curţii cu juraţi. Noţiunea de cetăţean român din Dobrogea nu erà aceeaş cu noţiunea de cetăţean român din restul ţării, iar calitatea de jurat nu o poate aveà decât cetăţeanul român cu depline drepturi politice.

Lipsa de unificare completă a dat naştere şi unor curiozităţi juridice din care menţionăm una: Curtea de apel din Galaţi judecà în materie de crimă pentru

Dobrogea. Dar în caz de casarea unei decizii, unde urmà să fie trimisă cauza spre judecare? Celelalte Curţi de apel din ţară n'aveau această competenţă de a judecà crimele din Dobrogea. Inalta Curte de Casaţie a găsit o soluţie înţeleaptă: «In urma casărei unei hotărîri dată de Curtea de apel din Galaţi în materie de crimă săvârşită în Dobrogea, afacerea trebuie a fi trimisă spre a fi judecată din nou înaintea Curţii cu juraţi, iar nu a unei Curţi de apel din ţară, (Cas. II, 590—95, 702—95, 605—96...). Dar şi această soluţie din punct de vedere juridic puteà fi întâmpinată cu aceleaşi argumente de competenţă... De «strămutare» nici nu se mai puteà vorbì!

Chestiunea drepturilor politice s'a rezolvat pe baza art. 133 din Constituţie prin legile din 15 Aprilie 1910 şi 3 Martie 1912. Au dobândit drepturi politice şi au devenit cetăţeni români în sensul cetăţeniei din restul ţării: foştii supuşi otomani aflători în Dobrogea la 11 Aprilie 1877, dată la care România s'a considerat în răsboiu cu Turcia; toţi românii de origină, din orice Stat ar provenì, domiciliaţi în Dobrogea; şi toţi cultivatorii de pământ de orice origină, cari obţinuseră în decursul timpului proprietăţi rurale şi erau domiciliaţi în Dobrogea.

Calea fiind netezită, în Legea din 1 Martie 1913 s'a putut prevedeà ca juriul astfel cum e cerut de art. 105 din Constituţie şi cum funcţionează pe baza legilor şi regulamentelor în vigoare în restul regatului, să se introducă şi în judeţele Tulcea şi Constanţa în materiile criminale şi pentru delictele politice şi de presă. Legea a intrat în vigoare la 1 Septemvrie 1913, dată la care a încetat competenţa Curţii de apel din Galaţi în această materie.

* * *

Acì însă, pentru a întregì această expunere şi a ajunge la timpurile de azi, trebuie să deschidem un nou capitol. Dobrogea românească nu erà întreaga Dobroge astfel cum a cunoscut-o istoria, cum ştiinţa geografică o determină şi cum necesităţile omeneşti o presimţeau şi o preconizau în sbaterea firească pentru a formà un grup omenesc deservit de un teritoriu: teritoriul erà trunchiat, grupul incomplect.

Evenimentele politice aduseră răsboiul din Peninsula Balcanică, creştinii gravitau spre terminarea procesului început acum şease sute de ani cu mahomedanii, micile state balcanice luptau pentru stabilirea echilibrului dintre ele. România luă parte prin «Campania din 1913», care poate fi mai bine numită «Campania pentru întregirea Dobrogei» şi în care întreaga naţiune românească, văzând în acel moment rezolvarea intereselor sale vitale, a luat parte cu un nespus avânt.

Tratatul din Bucureşti din 28 Iulie (10 August) 1913, care încheià conflictul armat, prevedeà în art. 2: «Intre Regatul Bulgariei şi Regatul României fosta frontieră între Dunăre şi Marea Neagră este... rectificată în modul următor: Noua frontieră va plecà dela Dunăre mai sus de Turtucaia spre a sfârşì la Marea Neagră la sud de Ecrene». Hotarul împins spre sud, un nou teritoriu dimpreună cu populaţia cuprinsă, se adăogă Statului României. Urmă dar o nouă organizaţie de tranziţie pentru aceste noui raporturi spre a le încadrà în organizaţia generală a Statului.

Acest nou teritoriu a fost denumit la început «Dobrogea Nouă», iar în ce-l priveşte, din punctul de vedere al organizării justiţiei, să nu uităm că acest teritoriu a făcut parte din Imperiul otoman înainte de 1878 şi deci tot ce s'a spus relativ la justiţia sub turci se referă şi la această parte a Dobrogei.

Intre 1878 şi 1913 însă a făcut parte din Statul Bulgariei. Care a fost în acest timp organizaţia, din punctul de vedere ce ne preocupă, în acest teritoriu? Bulgaria, ca Stat, a luat naştere dela Tratatul din Berlin la 13 Iulie 1878; ea şi-a dat organizaţie constituţională ca Stat modern — imediat. In privinţa justiţiei, Constituţia bulgară din 16 Aprilie 1879 prevedeà:

«Art. 13. Puterea judecătorească aparţine în toată plenitudinea autorităţilor judecătoreşti şi magistraţilor, cari lucrează în numele şefului Statului. Raporturile acestuia cu autorităţile judecătoreşti şi magistraţii se stabilesc prin dispoziţii speciale.

Art. 73 (dela 11 Iulie 1911). Nu se pot înfiinţà, sub nici un cuvânt sau denumire, tribunale excepţionale....

Art. 81. Delictele de presă se judecă după lege de instanţele judecătoreşti ordinare.

Art. 161 alin. 5 prevede: un ministru al justiţiei».

Aceste principii au fost aplicate prin următoarele legi speciale de organizare:

Legea pentru organizarea judecătorească din 25 Maiu 1880 cu modificări în 1889, 1899, 1910 şi 1911, conform căreia autorităţile judecătoreşti sunt:

Judecătoriile de pace, cu circumscripţii stabilite prin lege, având judecător, grefă, arhivă — judecă în cauze mici şi fac şi acte de notariat — erau mai multe într'un judeţ. Au fost şi judecătorii de pace comunale, dar s'au desfiinţat.

Tribunalele de judeţ compuse din preşedinte, vicepreşedinte şi membri, din cari unul e judecător de instrucţie, apoi procurori, substituţi, grefe, etc. au deplină competenţă civilă, comercială, penală, etc.

Curţile de apel, care sunt trei: Sofia, Plovdiv (Filipopol) şi Ruse (Rusciuc), compuse din preşedinte, vicepreşedinţi şi membri, cu procurori şi substituţi, grefe. etc. judecă în apel fondul.

Inalta Curte de Casaţie (Leg. din 5 Maiu 1910) compusă din prim-preşedinte, preşedinţi de secţie, membri, procuror general şi procurori de secţie, veghează la aplicarea exactă şi uniformă a legilor, pe când celelalte autorităţi judecătoreşti judecă procesele în fond.

Ministerul public e independent de autoritatea judecătorească şi este direct subordonat ministrului justiţiei ca procuror de Stat.

La judecarea unor anumite procese, definite în procedura penală, se adaugă judecătorilor tribunalelor şi asesori judiciari (juraţi) conform legilor (25 Maiu 1880 şi 3 Aprilie 1897).

Legea pentru notari şi judecători de pace, cari fac acte de notariat, din 14 Februarie 1885, modificată la 31 August 1910, organizează notariatul după un sistem mixt: notarul autentifică şi legalizează acte pe lângă tribunalele de judeţ, iar judecătorii de pace în circumscripţia lor, cu oarecare regule de competenţă, prevăzute şi în «Regulele judecătoreşti provizorii» din 1879, 1880 şi Legea actelor casnice din 1883. Au archive notariale, registre anume, peceţi, etc.

In fine, prin legea advocaţilor din 24 Decemvrie 1888, se organizează reprezentarea părţilor în justiţie, se prevăd advocaţi şi ajutori de advocaţi.

Pe cât se vede, organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti în Dobrogea Nouă până la 1913 nu se deosebeà cu mult de cea din România. Se aflau pe acest teritoriu, conform organizaţiei bulgare, circumscripţiile judecătoriilor de pace Balcic,

Cavarna şi Dobrici I-a şi a II-a, care ţineau de tribunalul Varna; asemeni şi Silistra, Turtucaia, Accandânlar şi Curtbunar, care ţineau de tribunalul Silistra; iar tribunalele Varna şi Silistra erau cuprinse în Circumscripţia Curţii de apel din Rusciuc.

* * *

După tratatul de pace din Bucureşti, teritoriul acesta «Dobrogea Nouă» trecând la România cu toţi locuitorii, — urmà să se întindă asupra lui exerciţiul puterii de Stat pe calea legii. Dar împrejurări de natură politică au făcut ca acest tratat să nu se poată imediat «aprobà» de Corpurile Legiuitoare române, aşà că o organizare legală sau măcar regulamentară nu se puteà face decât după legala ratificare (art. 93 alin. ult. Constit.).

Insă orice întârziere ar fi fost dăunătoare intereselor locale şi generale; deaceea, urmând curentului opiniei publice, guvernul deatunci prin: Al. Marghiloman, Tache Ionescu, C. G. Disescu, C. C. Arion, Mihail G. Cantacuzino şi G-ral C. Hârjeu (Jurnalul din 10 Octomvrie 1913) admise o organizare provizorie a Justiţiei pe cale de «Deciziune ministerială». Ministrul Justiţiei, Mihail G. Cantacuzino cu No. 31.359 din 10 Octomvrie 1913 decise măsurile, iar cu No. 31.478 din 11 Octomvrie 1913 însărcinează pe cale de delegaţie personalul dela instanţele din ţară,care să compună tribunalele şi judecătoriile. Personalul delegat a şi început să funcţioneze la câteva zile după aceea.

Aşa dar pe această cale s'a introdus justiţia românească în Dobrogea Nouă, iar actul ce i-a dat fiinţă a fost o «Decizie privitoare la organizarea judecătorească, competenţa şi procedura autorităţilor judecătoreşti din teritoriul cedat Statului român de Statul bulgar, în urma tratatului de pace încheiat la Bucureşti în ziua de 28 Iulie 1913».

Prin această decizie se introduce în Dobrogea Nouă: instanţele judecătoreşti din România, toate legile civile, comerciale, penale, legea autentificării actelor, precum şi orice alte legi relative la organizarea şi administrarea justiţiei din România.

Se înfiinţează judecătorii de ocol în Turtucaia, Silistra, Accadânlar, Curtbunar, Balcic, Cavarna şi două în Dobrici, formate şi cu competenţa celor din România conform legii pentru judecătoriile de ocoale din 30 Decemvrie 1907 şi legii de organizare judecătorească din 10 Aprilie 1913, judecând numai la reşedinţă, adăugându-se personalului prevăzut în aceste legi câte un interpret de limbile otomană şi bulgară.

Se înfiinţează un tribunal de judeţ în Silistra, cuprinzând circumscripţiile judecătoriilor: Silistra, Turtucaia, Accadânlar şi Curtbunar şi un tribunal de judeţ în Dobrici (Bazargic), cuprinzând circumscripţiile celor două judecătorii din Dobrici şi pe ale celor din Balcic şi Cavarna. Aceste tribunale au aceeaş organizare şi competenţă generală ca şi cele din România, dar şi o competenţă specială: «crimele şi delictele, ce se judecă în ţară de Curtea cu Juraţi se vor judecà de tribunalele Silistra şi Dobrici, sesizate prin ordonanţa de trimetere a judecătorului de instrucţie, însă în complet de 3 judecători». Relativ la Curtea cu Juraţi, referatul Ministrului Justiţiei către Consiliul de Miniştri din 10 Octomvrie 1913 spuneà: «Nu credem că s'ar puteà introduce deocamdată instituţia juraţilor, dat fiindcă nici nu s'ar puteà alcătuì lista de juraţi, fără a mai insistà şi asupra altor motive de ordine politică, care se opun la introducerea acestei autorităţi judecătoreşti». Iar motivele de ordine politică: tratatul nu erà aprobat de puterea legislativă; situaţia cetăţenilor, din cari

urmà să se aleagă jurații, nu erà lămurită — uzanțele internaționale acordând un termen de opțiune, etc.

Se mai înființau și tribunale mahomedane în Silistra și Dobrici, compuse din câte un cadiu și grefier, care vor funcționà ca și cele din Constanța și Tulcea și cu aceeaș competență, judecând după aceleași norme.

S'a dispus apoi ca apelurile contra hotărîrilor tribunalelor înființate să se facă în termenele și formele procedurii la grefele respective, rămânând a se înaintà Curții de apel ce se va designà mai târziu. Asemeni să se continue de tribunalul Silistra procesele începute sub regim bulgar, precum și de către judecătorii să se continue administrația tutelelor în ființă, începute după competența fostului regim. In ce privește petițiile, actele și hotărîrile, să se redacteze și rostească în limba română, admițându-se ca concluziile scrise să poată fi înfățișate și în limbile otomană sau bulgară.

Pentru exercițiul profesiunii de advocat înaintea acestor instanțe, s'a admis ca să fie subordonat condițiilor legii din 10 Martie 1907 și autorizației Ministerului Justiției. Autorizația puteà fi refuzată fără arătare de motive. Atribuțiile consiliului de disciplină pentru advocați erau trecute instanțelor judecătorești locale, care decideau cu execuție provizorie și cu recurs la Ministerul Justiției.

Această organizație, deși erà numai ceeace se puteà face mai bine deocamdată, a durat până la 1 Aprilie 1914, adică timp de 6—7 luni. In acest timp, prin legea din 11 Decemvrie 1913 s'a «aprobat» tratatul de pace din București. Art. 3 al acestei legi promite o lege de organizare a noului teritoriu.

Legea s'a făcut și s'a pus în aplicare sub numele de «Legea pentru organizarea Dobrogei Nouă din 1 Aprilie 1914». Așà dar și în evoluția organizării justiției românești în Dobrogea Nouă deosebim două perioade, una a deciziei ministeriale, expusă,și alta legală.

Prin această lege de organizare, teritoriul s'a împărțit în două județe: Caliacra cu reședința la Bazargic și Durostor cu reședința la Silistra. In ce privește justiția, dispozițiile privitoare sunt, cele mai multe, transpuse din Decizia dela 10 Octomvrie 1913, pe care o și declară valabilă și cu efecte legale dela data ei și până la punerea în aplicare a legii (art. 93).

Dispozițiile privitoare la organizarea judecătorească sunt cuprinse în capitolul IV, art. 64—105. Se prevede pentru noul teritoriu regimul legilor civile, penale, comerciale și fiscale din țară, asemeni limba română în justiție, iar ca instanțe judecătorești:

1. Judecătorii de ocol cu organizarea și competența celor din țară.

2. Tribunale de județ în orașele de reședință ale județelor Caliacra și Durostor cu organizația, competența și procedura celor din țară, dar «ele vor mai judecà în prima instanță toate crimele și delictele care, după legile țării, sunt de competența Curților cu jurați, observând cu privire la judecata lor regulele de procedură în materie corecțională».

3. Tribunalele mahomedane în Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balcic cu competență în materie de drepturi de familie și succesiuni ab intestat între mahomedani, judecând conform legilor și uzurilor mahomedane.

4. O Curte de apel în Constanța cu circumscripție din tribunalele Constanța, Caliacra, Durostor, iar Tulcea urmà să intre în această circumscripție după un an. Curtea se compune din un președinte, șeapte consilieri, un procuror general, un procuror și un inspector judecătoresc. Are în materie civilă, comercială și corecțională

aceeaș competență și atribuții și judecă după aceleași legi și procedură ca și celelalte curți din țară, dar mai judecă și apelurile contra sentințelor tribunalelor mahomedane conform uzurilor și legilor mahomedane și «în ultimă instanță crimele și delictele politice și de presă, care după legile țării sunt de competența Curților cu jurați, săvârșite în județele Durostor și Caliacra, observând însă cu privire la judecata lor regulele de procedură în materie corecțională», — în complet de cinci consilieri la judecarea crimelor.

Pentru a se înlătură orice controversă în caz de casare sau de strămutare a unui proces în care ar fi vreo crimă, delict politic sau de presă, s'a dispus prin text: «procesul se va trimite în judecata unei alte Curți de apel, care va judecà afacerea, observând regulele prevăzute în această lege».

Prin această lege s'a dispus aceleași măsuri restrictive în ce privește profesarea advocaturei pe lângă condițiile legii din 10 Martie 1907, și autorizația Ministerului Justiției, trecându-se atribuțiile consiliului de disciplină în ce privește pe advocați instanțelor judecătorești ale domiciliului lor din jud. Caliacra și Durostor, cu apel la Curtea de apel din Constanța.

Deschiderea Curții de apel din Constanța în ziua de 14 Aprilie 1914 a fost una din cele mai strălucite sărbători judecătorești. Cei cari au format Curtea de apel din Constanța au fost: Al. Gr. Bărsescu, președinte; Al. Anastasiu, G. L. Dimitriu, C. D. Climescu, I. Hagiescu-Miriște, D. T. Moscu, P. Patriciu, N. C. Penciulescu, S. Bonea, consilieri; V. C. Popovici, procuror general.

Promisă prin Legea de organizare a Dobrogei din 7 Martie 1880, ea a luat ființă abià după 34 ani, prin întregirea Dobrogei însă și chiar prin legea ce organizà partea revenită la trunchiu, Dobrogea Nouă. Constanța, prin poziția sa de cel mai mare port maritim al României, direct legat cu țara după 1895, devenià, prin deschiderea Curții de apel, și o metropolă a justiției dobrogene. Deschiderea s'a făcut cu un fast deosebit.

Discursurile ce s'au ținut, definesc rolul acestei Curți și preocupările înaltelor personalități, care le-au rostit. Astfel noul președinte al Curții de Apel, Alexandru Gr. Bărsescu, a spus între altele: «Misiunea noastră, a magistraților din Dobrogea, este și mai frumoasă și mai grea... ni se impune printr'o purtare bună, dreaptă și blândă să schimbăm resentimentele în sentimente de iubire, respect și încredere, să facem a se vedeà că în fața legii toți sunt egali, că dreptatea este una și aceeaș pentru toți».

Domnul George Benderli, decanul baroului din Constanța, într'o animată cuvântare a spus: «Instalarea la Constanța a acestei Curți, reprezintă pentru noi un îndoit folos: Ea este încă un pas în desvoltarea acestui centru intelectual, ce trebuie să fie Constanța noastră, de unde să se împrăștie peste tot ținutul din dreapta Dunării razele geniului și culturii românești. Ea este chemată a da o formă definitivă jurisprudenței în multiplele pricini izvorîte din legiuirile vechei Dobroge... și a stabilì în aplicarea legii române în ținuturile de curând alipite, acele norme impuse de orice schimbare de regim, pe care nu le-a putut prevedeà legiuitorul în toate amănuntele lor»...

Domnul V. Antonescu, Ministrul Justiției, a cuvântat lapidar: «Ridicând în Constanța un templu al Justiției, afirmăm ideia de dreptate, ca cea mai de seamă gândire a noastră. Suntem următori cu origina noastră, căci la Romani ideia de dreptate a fost

cea care a ilustrat mai mult puternica lor civilizaţie... Sunteţi acì, Domnule Preşedinte şi Domnilor Consilieri, reprezentanţii autorizaţi ai unui popor, care se trage dintr'un neam mare. Veţi păstrà treaz în orice moment sentimentul dreptăţii, turnat în formule nepieritoare de geniul juridic fără seamăn al marelui popor roman... In aplicarea strictă a legii, Curtea din Constanţa va aveà înalta misiune de a veghià ca nici o nedreptate să nu se comită, ca nici un abuz sub cutele legii să nu se ascundă».

* * *

Ar fi fost poate interesant să urmărim instanţele judecătoreşti din Dobrogea în timpul marelui răsboiu 1916—1919, descomplectate prin mobilizarea armatei, silite apoi să peregrineze mânate de variaţiile frontului de luptă, dar... inter arma silent... leges! Menţionăm numai că în acest timp, după unirea Basarabiei cu România şi organizarea justiţiei în aceà nouă parte a regatului, magistratura Dobrogei s'a pus cu tot sufletul, alături de elementele basarabene, în serviciul acelei justiţii, liniştind şi împăcând o societate adânc turburată de răsboiu şi revoluţie. Menţionăm asemeni că peripeţiile răsboiului redusese câteva luni în 1918, ceeace România dobândise după răsboiul din 1877—78 şi după Campania din 1913, numai la «Delta Dunării», un judeţ de scurtă şi dureroasă durată cu reşedinţa în Sulina, unde totuş s'a înfiinţat un tribunal...

Revenind la actualitate, pentru a vedeà care e organizarea Justiţiei în Dobrogea, constatăm:

Judecătoriile de ocoale funcţionează, conform legii din 30 Decemvrie 1907, cu modificările ce-a suferit în cursul timpului 1913, 1919, 1920 şi 1921 (1 Iulie şi 4 August) şi conform legii generale de organizare judecătorească.

Tribunalele de judeţ Caliacra, Constanţa, Durostor şi Tulcea funcţionează conform legii de organizare judecătorească în mod uniform, având aceeaş compunere, competenţă şi procedură ca şi cele din restul ţării, însă aceste tribunale judecă şi apelurile cărţilor de judecată ale cadiatelor respective. Câte un cadiat funcţionează pe lângă aceste tribunale, având aceeaş competenţă teritorială ca şi tribunalele pe lângă care sunt adause; ele rezolvă şi judecă, după legile şi uzurile mahomedane, afacerile mahomedanilor privitoare la organizarea familiei, la puterea părintească, la căsătorie, despărţenie şi la succesiunile fără testament. Dar părţile, de acord, pot să supună spre judecare asemenea afaceri şi instanţelor ordinare, care vor judecà în limitele competenţei lor, aplicând legile şi uzurile mahomedane. Actele şi cărţile de judecată ale cadiatelor se redactează în româneşte.

Curtea de apel din Constanţa cuprinde tribunalele Constanţa, Caliacra, Durostor şi Tulcea şi are aceeaş competenţă ca şi celelalte Curţi de apel, însă prin legea dela 16 August 1921, care modifică Legea de organizarea Dobrogei Nouă, are şi competenţa de Curte criminală a judecà în primă şi ultimă instanţă crimele şi delictele politice şi de presă săvârşite în judeţele Caliacra şi Durostor conform procedurii corecţionale.

Curţile cu juraţi funcţionează în judeţele Constanţa şi Tulcea conform art. 105 din Noua Constituţie şi dispoziţiilor din Legea de organizare judecătorească (art. 39—42) şi ale legilor şi regulamentelor respective. Când vor fi introduse şi în judeţele Caliacra şi Durostor? La această întrebare art. 314 din Legea de organizare judecătorească dă un răspuns: «Până la modificarea procedurii penale şi a punerii ei în

armonie cu dispoziţiile art. 105 din Constituţie, afacerile criminale şi infracţiunile politice şi de presă... din judeţele Caliacra şi Durostor, vor continuà a fi judecate, potrivit dispoziţiunilor în vigoare. Până la aceà modificare, Curtea de Apel din Constanţa îşi păstrează numărul actual de consilieri».

Pe lângă acest răspuns mai vedem că legea de organizare judecătorească promite noui modificări, noui dispoziţii. In materie de organizare, nici o formulare nu poate fi definitivă. Legile de organizare ale justiţiei nu sunt altceva decât expresia tendinţei de a se distribuì justiţia în armonie cu interesele societăţii; o lege nouă e presupusă a fi un pas înainte şi spre mai bine. Aceasta şi explică pentru ce am insistat până la amănunte asupra unora.

Privim statutul României ca o expresie a puterii şi calităţilor vitale a unei realităţi organice: naţiunea română. Inăuntrul acestui Stat vieaţa, care pulsează în felurimi de activităţi, îşi are tendinţe bine definite. Două dintre acestea se ridică în mod capital, constante în tot lungul secolelor trăite de această naţiune de când e fixată pe acest pământ roman: Tendinţa spre cultură şi tendinţa spre justiţie. Prin cea dintâiu s'a identificat cu pământul, suport al vieţii sale; prin cea de a doua şi-a regulat înăuntrul său interesele vitale.

In această parte a sa, în Dobrogea, Statul român ca organizator al justiţiei, a împletit încet încet, an cu an, legătura cu marele tot, aşà fel ca puterea să fie una cu întreaga realitate organică. Astăzi, cu neînsemnate deosebiri locale, justiţia Dobrogei se prezintă ca făcând parte din acelaş mănunchiu, din puterea judecătorească a Statului României, având acelaş scop şi aceeaş însufleţire de a dà: *Dreptatea*!

ADMINISTRAȚIA ÎN DOBROGEA VECHE

DE

N. NEGULESCU

Profesor și fost Prefect al Jud. Constanța

Prin proclamația Domnitorului Românilor Carol I, dată la 14 Noemvrie 1878 către Dobrogeni, se asigură acești locuitori că dela această dată «*se pune capăt dureroaselor încercări prin care ei au trecut*» și că se iau toate garanțiile ca «*bună starea morală și materială a lor să se desvolte*».

Negreșit că o asemenea asigurare corespundeà intențiunilor celor mai curate pe care fostul Domnitor le aveà față de această provincie și de locuitorii ei, intențiuni ce urmau să fie înfăptuite, cu anumite garanții, care trebuiau să se dea de acei cari, direct, urmau să pună în execuție măsurile corespunzătoare acelor intențiuni.

Erau necesare, deci, în Dobrogea organele care să aplice concepțiunile politico-administrative ale guvernelor, satisfăcând deopotrivă interesele Statului nostru Național ca și ale provinciei și locuitorilor ei.

Intrucât aceste organe administrative au corespuns încrederii superioare, au corespuns scopului general al Statului, este rostul rezumării activității lor acì într'atât de lung timp.

Nu este vorba, deci, nici de a face sau înfățișà diferitele critici ridicate în contra concepțiunilor de guvern și nici a detailà prin statistici prosperitatea, pe toate terenurile, a Dobrogei Vechi. Cele dintâiu n'ar fi de folos; iar propășirea ei în această jumătate de secol, de sigur că este arătată cu toată competența și obiectivitatea științifică de diverși specialiști, în însăș această monografie.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ SUB DOMINAȚIA OTOMANĂ

Dobrogea veche formà atunci Sandgiacul Tulcei și erà alcătuită din «districte» (cazas), niște unități administrative corespunzătoare plășilor noastre. Ele erau: Kilia, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Sulina, Hârșova, Babadag, Küstendge, Megidia, Mangalia, Cernavoda și Silistra. Capitala erà Tulcea.

LA ANEXIUNE

Până să i se dea o organizare administrativă definitivă, această provincie a fost împărțită în trei județe: Constanța, Tulcea și Silistra-Nouă.

Județul Tulcea cuprindeà plășile: Măcin, Sulina, Tulcea și Babadag.

Jud. Constanța cuprindeà: plășile Constanța, Mangalia și Hârșova.

Silistra - Nouă, cu capitala la Rasova, aveà plăşile Megidia şi Silistra-Nouă.

Ea se administrà după trei regulamente, autorizate de parlament în şedinţele dela 28 şi 30 Septemvrie 1878. Cel care cuprindeà dispoziţiunile administrative se numià: «*Regulamentul pentru împărţirea şi organizarea administrativă*» şi purtà data de 13 Noemvrie 1878.

REGIM EXCEPŢIONAL

Nici situaţia moştenită în această provincie şi nici statul nostru, neconsolidat fiind la începutul independenţei sale, nu puteau permite un altfel de regim în Dobrogea decât *regimul excepţional.*

«*Când am venit* (la 23 Noemvrie 1878), *o mare parte a judeţului erà acoperită de ruine*» zice Remus N. Opreanu, cel dintâiu prefect al jud. Constanţa, în expunerea situaţiei jud. la 18 Ian. 1881 către Consiliul de atunci; «*Sate bogate şi prospere altădată dispăruseră, sau nu mai rămâneau dintr'însele decât ziduri dărâmate. Ce erau Agâr-Memet, Sarai, Muslui, Şiriu, etc., spre nordul liniei ferate; Ilanlâc, Hoscadîn, Daulkioi, spre frontieră; Tusla, Mahmut-Cuius, Idriscuius, etc., mai în centrul judeţului, ca să nu numesc decât satele mai importante? Grămezi de ruine. Câmpurile, asemenea, în cea mai mare parte pustii. Ce erau Mangalia, Megidia, Hârşova, Constanţa chiar, în cartierele ocupate altădată de populaţia mahometană?*

«*Ştiţi toţi, căci urmele unui timp plin de nenorociri nu s'au şters încă cu desăvârşire. Teatrul ultimului resbel nu fusese în Dobrogea. Lupte mari nu s'au dat în aceste locuri. Dar urile şi pasiunile de tot felul se deslănţuiseră. Autoritate care să pună frâu răului nu erà. Dar mai este autoritate* **legală** *când urii este dat cuvântul? Setea de răzbunare, aviditatea fieroasă a câştigului cu orice preţ, fanatismul superstiţios produseseră aceà stare de lucruri, care, încă dela primii paşi ne* **impunea o imensă grijă şi o excesivă responsabilitate**». Şi mai departe continuă tabloul atât de sugestiv al stării de atunci: «*Deabià ne instalaserăm şi cete numeroase de locuitori veneau şi, nu ne cereau,* dar ne **implorau** *cu lacrimi siguranţa vieţii cel puţin. Câte vite mai rămăseseră din resbel, tâlharii se duceau armaţi în bande şi le luau de unde le găseau ca avere proprie a lor. Forţa publică organizată pentru a face să se respecte, conform legii naturale, dacă nu vreunei legi civile, vieaţa şi averea, nu se vedeà. Fiecare erà lăsat la sate, în voia soartei şi propriilor sale mijloace de apărare. Dar aceste mijloace erau nule. Populaţia musulmană, mai cu seamă, câtă nu fugise sau se întorsese în urma păcii, erà fără curaj, fără moral, părăsită destinului ei, destin care atunci erà plin de zile negre pentru dânsa. Resbelul ruinase aproape cu desăvârşire populaţiunea turcă; celei tătare îi lăsase foarte puţin; iar dintre satele române, multe ca Rasova, Vlahkioi, Aliman, vedeau revenind timpul de muncă liniştită,* **fără o vită în bătătură**».

Starea aceasta cereà un regim excepţional care se impuneà de împrejurări. Trebuià lucrat repede într'o regiune unde «*autoritatea nu erà*»; unde «*ura aveà cuvântul*»; unde bandele de tâlhari jefuiau locuitorii «*lăsaţi în voia soartei* şi *propriilor lor mijloace de apărare*»; unde sărăcia absolută domneà. Starea aceasta a făcut pe toţi de acolo «*să vadă cu mulţumire sosirea Românilor*». Starea aceasta a contribuit ca

aplicarea acelui regim excepţional să întâlnească *«un concurs simpatic şi leal la toate clasele populaţiunii»* [1]), ceeace a înlesnit în gradul cel mai înalt «acţiunea noastră».

Şi în adevăr. «Ne-a trebuit foarte puţin timp ca să restabilim ordinea publică» zice R. Opreanu. Căci bandele au fost prinse sau risipite, fiind cuprinse de spaimă sub influenţa *«salutară a noilor legi»*.

In acele timpuri, ca şi în oricare timpuri *excepţionale*, când măsuri *excepţionale* se impun, n'au lipsit nici defăimările şi nici *«şoaptele ostile nouă»*. Ele însă n'au avut nici o trecere, căci populaţiunea, înfine, *«respirà liber* şi *cugetà liniştit»* [2]).

După acel regulament, un sat formà o comună. Până la 23 Decemvrie 1878, adică o lună după anexare, în toate comunele erau Consilii comunale şi Primari respectivi. Comunele urbane se bucurau de regimul administrativ al celor din restul ţării.

SITUAŢIA GENERALĂ LA 1878

Populaţia provinciei la aceà dată, se ridicà la 135—140.000 locuitori. Starea lor morală şi materială erà aceea descrisă de Remus Opreanu mai sus. Intuneric şi ignoranţă. Nici o manifestare culturală. Nici şcoli, căci erau 16 româneşti [3]), şi 16 bulgăreşti. Nici biserici, ci numai case de rugăciuni în «baratce de lemn» [4]); nici căi de comunicaţiune; iar cultura pământului, puţină şi rău făcută, arătà că nici mişcare comercială nu puteà să fie.

LEGEA DIN 1880

Prin această lege, dela 9 Maiu 1880, începe pentru provincia Dobrogei un nou regim. Ea se împarte în 2 judeţe: Tulcea şi Constanţa. Tulcea se împarte în patru (4) ocoale, iar Constanţa în cinci (5).

Capul administrativ erà Prefectul, iar la ocoale Subprefectul. După unele schimbări din 1892, 1897, 1909, numărul plăşilor a variat, iar de la 1926, cu aplicarea Legii Administrative, fiecare din aceste judeţe are câte opt plăşi.

In această lege erau unele dispoziţiuni — opera lui Mihail Kogălniceanu — diferite de cele din restul ţării; astfel:

Prefectul împlineà şi atribuţiunile Comitetului permanent.

Erau dispoziţiuni speciale atât la alegerea, cât şi la compunerea Consiliilor comunale şi judeţene.

Consiliile, în schimb, aveau drepturi mai întinse decât cele din ţară.

Această lege, care în fondul ei erà extrem de liberală, făceà din Dobrogea, o provincie mai mult descentralizată.

Graţie descentralizării se puteà merge mai repede la propăşirea provinciei; iar fondul ei liberal se afirmă prin aceea că se respectà fiecărei naţionalităţi învăţarea limbii proprii în şcoală ca şi credinţa ei.

[1]) Aceaşi dare de seamă citată.

[2]) Idem.

[3]) Dobrogea şi Drepturile politice ale locuitorilor ei, I. N. Roman.

[4]) Idem.

Dacă şi prin legea din 1880 s'au conservat unele dispoziţiuni excepţionale, aceasta nu erà. ceva original şi nici nou. Se mai întâmplase şi aiurea şi se mai puteà întâmplà.

Concepţia regimului excepţional la noi a revenit pe tapet în 1914 cu ocaziunea organizării Dobrogei Noui. Au fost discuţiuni importante în parlament relativ la această chestiune.

D-l Ion N. Roman, atunci deputat al Constanţei, în discursul său ocazionat de proiectul de lege al organizării Nouei Dobroge, spune: «*Este prin urmare necesar şi indicat ca să adoptăm pentru Noua Dobroge dispoziţiunile din legea organică a Dobrogei Vechi, după care prefectul, reprezentând guvernul, numeşte pe primar*». Şi apoi adaugă: «*Numirea primarului nu e doar, din principiu, o măsură reacţionară, dacă numirea dă rezultate bune, nici un principiu nu sufere, iar administraţia câştigă*». Şi tot d-l Ion N. Roman, în acelaş discurs, foarte remarcabil şi pornit din înalte simţimânte patriotice, deşi mărturiseşte că «*asemenea regimuri nu-i surâd*», fiindcă a «*luptat prea mult cu graiul şi condeiul*» în contra lui în Dobrogea Veche, sfârşeşte prin a declarà că votează legea «*aşà cum este, punând interesul ţării deasupra oricăror altor consideraţiuni*».

De aceeaş părere a fost regretatul Take Ionescu şi toţi oamenii cu simţul răspunderii conducerii Statului.

CUM TREBUIE PRIVIT SUBIECTUL PROPUS

Chestiunea este întrucât acei cari, în mod direct, au avut să aplice dispoziţiunile regimului excepţional, în cadrele lui mari, l-au aplicat; şi cum au utilizat ei acele dispoziţiuni pentru a răspunde intenţiunilor şi ale Domnitorului şi ale celor cari aveau răspunderea directă a conducerii ţării şi din realizarea cărora trebuià să iasă Dobrogea înfloritoare de dinainte de războiu şi mai ales Dobrogea pregătită să sufere calvarul din 1916—1918 şi pregătită ca să se refacă după 1918.

Privesc evoluţiunea ei în liniile ei mari, cu contribuţiunea acelora a căror evocare suntem atât de datori s'o facem astăzi!

Nu ne poate fi gândirea oprită în loc şi nici admiraţiunea faţă de ei de unele neajunsuri întâmpinate şi nici de unele abuzuri administrative, fie mai mici fie mai mari, petrecute. De aceste neajunsuri şi abuzuri, să mi se permită să afirm, că nu sunt scăpate nici chiar popoarele cele mai înaintate şi cu mari resurse în capacităţi intelectuale ca şi materiale.

Când te uiţi înapoi, trebuie să aşterni vălul peste micimile, care dealtfel nu pot să isbească, din cauza faptelor mărețe, proeminente, care se afirmă şi se impun prin rezultatele pe care le-au dat.

ADMINISTRAŢIA PÂNĂ LA 1914

Pentru a ne puteà face o idee de mersul evolutiv al administraţiei acestei provincii, socotesc că nu interesează mai în amănunt decât perioada până la acordarea drepturilor politice integrale, deci până la încetarea regimului excepţional.

După această dată Dobrogea a intrat cu totul în comun, nu numai administrativ, dar şi sufleteşte, aşà că propăşirea ei a mers paralel, în totul, cu restul ţării — ba se

poate că va fi luat şi înaintea multor regiuni, graţie unor împrejurări care au favorizat-o.

SITUAŢIA JUDEŢULUI CONSTANŢA LA 1881

Din expunerea asupra situaţiei judeţului Constanţa din anul 1881 de către fostul Prefect Remus N. Opreanu, se poate vedeà ce a însemnat primul administrator al acestui judeţ; de ce sentimente erà stăpânit el; subt ce influenţe se găseà şi care a fost progresul înfăptuit de judeţ până la 1881, data acelei expuneri.

La începutul anului 1880 populaţia judeţului erà crescută faţă de 1878 şi numărà un total de 64.902 suflete, dintre care Români 14.884, Turci 14.947, Tătari 22.584, Bulgari 8429, restul alte neamuri.

Dată fiind restabilirea ordinei şi garantarea ei, populaţia a crescut cu refugiaţii, şi, în acelaş timp, cu coloniştii transilvăneni, pentru cari s'au înfiinţat chiar sate noui: Făgăraşul Nou (32 familii din Transilvania); Caramurat (35 fam. transilvănene, 35 germane).

Comunele aveau foarte slabe resurse. Erau 72 rurale şi 7 urbane, iar în Tulcea 56. Ele, neavând nici cotele după legea maximului (zecimile), căci Statul nu încasà decât vama, funciarul, patenta şi taxele asupra vitelor, nu puteau face faţă nici unei cheltueli de organizare.

In 1881—82, după aproape trei ani dela anexiune, venitul general al comunelor din Constanţa se ridicà la 349.303,74 lei, iar al judeţului la 37.182 lei.

Ca document citez comune cu venituri de neimaginat: Adamclissi 10 (zece) lei; Polucci 10 (zece) lei; Chiorcişmea 18 (optsprezece) lei ş. a.

Judeţul Tulcea nu şedeà nici el mai bine, căci deabià pentru anul 1885 [1]) închegà un venit de 156.678 lei.

Cu asemenea resurse, prin ele, este greu de conceput, dacă ar fi putut să se ridice, să se organizeze şi să-şi construiască diferite localuri.

FACTORII CARI AU CONTRIBUIT LA DESVOLTAREA PROVINCIEI

Trebuiau deci alţi factori, cari, prin intervenţia lor, să grăbească desvoltarea şi refacerea comunelor.

Aceşti factori nu sunt alţii decât Statul, reprezentat prin diferitele guverne, Administraţia în cel mai larg sens al cuvântului şi Populaţia, atât cea băştinaşă cât şi cea venită, fie prin imigrări, fie prin colonizări.

A se concepe desvoltarea provinciei fără ajutorul Statului este inadmisibil, Dobrogea nefiind autonomă. Dealtfel lucrările mari, care fac dovada interesului nostru, pentru şi în această provincie, ca Podul de peste Dunăre, Portul Constanţa ş. a. reprecum şi legătura constantă ce a existat între Prefecţi şi guverne, în tot timpul regimului excepţional ca şi după aceia, nu pot decât să confirme concursul Statului în propăşirea Dobrogei.

In ce priveşte populaţia băştinaşă, devotată, supusă şi darnică, — n'a fost moment mai greu de trecut, n'a fost apel, la care să nu fi răspuns în interesul propriei

[1]) Paul Stătescu, Exp. Sit. Jud. 1885.

sale desvoltări şi a instituţiilor ce urmau să se creeze. Prefecţii pe rând au evidenţiat aceste însuşiri.

Remus Opreanu, prezidând primul Consiliu judeţean al jud. Constanţa [1]), spune că e uşurată calea d-lor în administraţia judeţului «*sub stimulul ideilor şi sentimentelor ce animează întreaga populaţie*».

«*Farul Constanţei*» dintre anii 1880—1882 e plin de înşirări de nume de donatori pentru diferite construcţii de localuri de instituţii.

Scarlat Vârnav, fostul prefect de Constanţa în 1902—1904, relativ la această populaţie, spune în «Darea de Seamă» din 1903/904, că «deşi până odinioară greu asuprită, este în majoritatea ei *blândă* şi *supusă*; e dar uşor a o îndrumà spre căile sănătoase ale progresului, ea este *excepţional de viguroasă, darnică, setoasă de ameliorări*».

Constatarea pe care o face d-l I. C. Atanasiu prin «Darea de Seamă» asupra situaţiei jud. Tulcea din 1910, în ce priveşte dărnicia populaţiei, este foarte elocventă: dela 1879—1889 *locuitorii din jud. Tulcea au contribuit la construcţii de şcoli cu 258.200 lei faţă de contribuţia comunelor numai de 19.760 lei.*

Aceste însuşiri au format tradiţie, căci le întâlnim chiar astăzi. Autorul acestui capitol, ca prefect al judeţului Constanţa atât în anii 1918—1919 cât şi între 1922—26, a avut ocaziunea să le constate. Populaţia ieşită ruinată după marele răsboiu, ruinate fiindu-le şi căminurile lor deacì, *a răbdat* cu resemnare şi *a muncit*. Dar fără să aştepte refacerea ei totală, a contribuit cu peste 12.000.000 (12 milioane) lei numai între 1922—1925 pentru restaurarea şi construcţia din nou a peste 100 localuri de şcoală.

Populaţiunea românească găsită, sau cea venită din Transilvania sau de peste Dunăre? Ce caracterizare mai frumoasă şi dreaptă decât cea făcută de un fiu al Dobrogei, al cărui tată s'a aşezat acì cu «*voia administraţiei*», cum erà regula sub regimul excepţional, prin anul 1880?! In parlamentul ţării, în 1909, cu ocaziunea discuţiilor asupra *legii prin care se extindeau drepturile politice din regat şi Dobrogei*, s'a auzit primul glas dobrogean, trimis acolo nu de acea provincie, ci de sătenii Vasluiului, glas în care vibrà însă tot trecutul plin de adevăruri, de sacrificii şi de simţire românească al Românilor veniţi acì. «*Ei au imprimat, prin munca neobosită de 30 de ani de luptă conglomeratului etnic, populaţiunii împestriţată deacolo, caracterul şi conştiinţa românească, făcând dintr'o Dobroge străină şi pustie, o Dobroge românească şi rodnică. I-a dat sufletul românesc*».

Erà glasul d-lui Vasile Sassu, destinat să prezideze azi Comitetul «pentru organizarea serbărilor semicentenarului Dobrogei».

Intr'o provincie înzestrată natural cu bogăţii importante, cu un pământ destul de productiv, cu o aşezare atât de prielnică pe Dunăre şi la Mare, cu o populaţiune născută cu atâta bun simţ, dărnicie şi primitoare de poveţe; cu o distribuire de proprietate rurală favorabilă micului şi mijlociului proprietar, erau împlinite toate condiţiunile, ca să i se asigure un drum hotărât pe calea progresului şi fără multe dificultăţi pentru administraţie. Trebuià, deci, ca aceasta să fie înţelegătoare a împrejurărilor, să ştie să folosească însuşirile acelei populaţiuni, să aibă tactul şi tot calmul necesar împlinirii marilor însărcinări.

[1]) Primul Consiliu ales la 22 N-vrie 1880: Ion I. Blebea, Hagi Zait, Panait Stanciof, Hagi Gelil Efendi, Nicolae Circa, Hagi Amdi, Ion Rădulescu, Marin Enciu, Velula Abdula, Abdula Hagi Ali. Din partea prefecturii: Ali Cadâr şi Anton Alexandridi.

CU CE SENTIMENTE AU VENIT CAPII ADMINISTRAŢIILOR ŞI CUM ŞI-AU ÎMPLINIT DATORIA?

Din activitatea fiecăruia din foştii prefecţi ai judeţelor Dobrogei Vechi s'ar puteà descoperì răspunsurile la întrebarea pe care ne-am pus-o.

Regret că nu posed toate datele, nici chiar Biblioteca Academiei neavându-le. Din cele pe care le posed — multe din aceeaş bibliotecă — şi din rezumarea şi comentarea lor se va trage concluziunea care ne interesează.

Relativ la impresia pe care administraţia din primele timpuri o făceà străinilor cari au călătorit prin această provincie, citez o declaraţie apărută în ziarul «Farul Constanţei», No. 12 din Iulie 1880, făcută de d-rul în Filosofie — Naturalist — A. P. Alexi, venit să facă studii asupra florei dobrogene. D-sa «este încântat de poziţiunea Constanţei, de *excelenta administraţie* deacì, de *blândeţea cu care Românii tratează populaţiunile de origină străină deacì*».

După cum se va vedeà, capii administrativi erau dominaţi de un simţământ de apropiere «între neamurile acestei provincii», de necesitatea unui «contact» cât mai strâns cu populaţia şi mai cu seamă de grija de a creà instituţiile prin care să se ajungă mai repede la ridicarea nivelului intelectual şi moral al locuitorilor.

«*Nu prin ordine scrise, dar prin conferinţe populare la reşedinţele de plăşi şi primării*», spune *Luca Ionescu* [1]), a putut să împlinească prevederile legii de organizare a comunelor rurale relative la înfiinţare de băi populare, infirmerii, Societăţi cooperative, Societăţi culturale, şcoli, etc.

Lui Remus Opreanu, prefectul cel dintâiu al Constanţei, omul căruia nu i-a scăpat nimic neobservat şi a cărui activitate administrativă a trasat un drum, gândul i-a fost mai mult îndreptat către şcoală: «*Aceasta a fost una din preocupările mele principale. Ideile, sentimentele unei naţiuni, se manifestă prin şcoală, depozit al culturii morale şi intelectuale*» [2]).

Şi el înţelegeà şcoala în totalul ei, nu numai românească. Tocmai fiindcă se «şopteà — *zice el — populaţiei otomane, că şcoalele noastre sunt religioase şi copiii lor ameninţaţi să-şi piardă credinţa*», a numit hogi ca învăţători de limba mahomedană la şcoalele româneşti.

Intre 1879—1881 au funcţionat 37 şcoli în judeţul Constanţa şi s'au construit 19 localuri proprii. Au urmat la şcoală 1560 copii numai prin «*persuasiune*», iar nu «*prin amenzi*». Construcţiile au fost făcute «*prin contribuţiile laborioasei şi onestei populaţiuni rurale*» şi pentru aceasta a fost destul «*ca idea să i se dea, pentru ca din tot sufletul să lucreze pentru realizarea ei*».

Tot el a trimis primii bursieri dobrogeni la şcoalele din Iaşi sau Bucureşti, cari, când plecau, erau conduşi la gară «*de colegii lor cu d-l director şi în sunetele imnului «Frate Române»* [3]). Până la ce detalii mergeà omul acesta pentru urmărirea efectelor educative şi morale ale tuturor măsurilor pe care le luà!

«Administraţiunea nu poate neglijà templul religiunii fără a-şi neglijà una dintre îndatoririle sale esenţiale»; a fost principiul călăuzitor al lui Remus Opreanu, după

[1]) Darea de seamă asupra Jud. Tulcea, 1904.

[2]) Din Darea de seamă public. în «Farul Constanţei» No. 36/1881.

[3]) «Farul Constanţei» No. 28/1881.

care el a ajuns ca, în 1881, să facă 25 biserici româneşti, cu obolul locuitorilor, iar în 1882 să determine guvernul să prevadă în bugetul Statului 300.000 lei pentru Catedrala din Constanţa. A sfătuit populaţia mahometană pentru înălţarea de geamii, «*căci după ce umblă omul mai mult ca după justiţie, libertate, umanitate*».

Dacă el s'a îngrijit de partea morală a locuitorilor, nu i-a scăpat însă nici partea fizică, partea de sănătate a populaţiunii. In sărăcia şi mizeria în care marea majoritate a locuitorilor căzuse în urma răsboiului, boalele şi în special variola şi alte boli infecţioase îşi făcuseră drum. A întemeiat spitale, a dispus formare de vaccinatori *turci* pentru populaţia musulmană şi semănà vindecarea în inspecţiunile[1]) pe care le făceà «împreună cu medicul, care purtà cu el farmacia portativă». Pentru curmarea paludismului a asanat bălţile Megidiei prin plantaţiunea acolo a 60.000 sălcii. Tot asemenea a făcut în vecinătatea Mangaliei. «*Este o chestiune care interesează în cel mai mare grad şi sănătatea şi agricultura; în scurt timp s'ar puteà vedeà umbrite de pini maritimi malurile mării; de sălcii malurile bălţilor şi de păduri frumoase părţile mai pitoreşti ale judeţului*». Un întreg program care, păcat că nu s'a urmat. Mult câştig ar fi avut judeţul după urma înfăptuirii lui.

Deşi proprietatea rurală nu erà în stăpânirea a puţini, totuş el erà pentru «mica proprietate» ca «*garanţie a prosperităţii publice*». Intr'o repartiţie justă la regularea proprietăţii imobiliare, vedeà el în viitor «*sate de moşneni români, turci, tătari, bulgari, creştini şi mahometani*» care «*vor face bogăţia şi puterea nouei provincii a României*». Cât democratism şi cât naţionalism în aceste zise!

Prevăzând un viitor strălucit economiei judeţului ca şi comerţului Constanţei şi importanţa deosebită a acestui oraş pentru comerţul ţării, el a voit să «*arunce acì primul fundament al unei* **şcoale de comerţ maritim**, *agricultură şi industrie*», pe care o vedeà ca pe o şcoală «cu ambiţii mari», căci ar trebuì să fie *nu numai a Dobrogei, dar a ţării întregi*». Pentru această şcoală a prevăzut în bugetul deatunci suma de 6000 lei. Idea nu s'a realizat. «Comerţul maritim» se face în *teorie* azi în alte localităţi foarte depărtate, din nenorocire, de mare şi unde mulţi din cei cari învaţă n'au văzut un vapor.

Două lucruri mai urmăreà el să înfăptuească acì, prin care să se afirme drepturile noastre în această provincie, bazate pe trecut şi pe viitor.

Acestea erau un Muzeu şi un Monument al anexiunii Dobrogei.

Celui dintâiu i-a dat fiinţă, căci în No. 2 al «Ziarului oficial al jud. Constanţa» din 17 Maiu 1880 se citeşte următoarele: «*Din iniţiativa prefecturii şi prin silinţele sale, formându-se un muzeu al judeţului în palatul administrativ, dăm acì descripţiunea obiectelor adunate până acum*». Şi, într'adevăr, le descrie detailat, arătând în acelaş timp că unele se găsesc în cabinetul prefectului (cele mici şi de valoare), iar cele mari în «*grădina Conacului, formând un aleiu*» între «*corpul edificiului administrativ şi poarta grădinii din spre Mare*».

Acesta e de sigur «muzeul» care se desvoltase şi care, pe timpul prefectului I. T. Ghica, prin 1910/911 şi când subsemnatul erà director al gimnaziului «Mircea cel Bătrân», a fost mutat la acel gimnaziu. Răposatul Rege Carol I l-a vizitat şi l-a admirat. Cu transformarea gimnaziului în liceu, ne mai având loc, a fost mutat la şcoala Normală de băieţi, după ce regretatul V. Pârvan consimţise a considerà muzeul ca

[1]) Inspecţiunile durau câte 20—25 zile.

«regional de antichităţi». Fostul director al şcoalei Normale din acea vreme ar puteà să dea relaţiuni asupra lui.

In acelaş «ziar oficial» No. 52 din 23 Iunie 1881, relativ la monumentul comemorativ, el urmà să fie aşezat *«în capul străzii Eline şi Bulevardului, vi-à-vis de fosta cancelarie a companiei de C. F. Prin prelungirea bulevardului pe traseul C. F. din strada Ovidiu, monumentul va predominà bulevardul, fiind la cea mai frumoasă poziţiune a oraşului văzut după mare şi uscat. Din această cauză — urmează informatorul — d-l Prefect, arzând de dorinţa de a vedeà şi această măreaţă operă împlinită»*... Se cer listele de subscripţiune răspândite. Planurile făcute de Ing. Lebeuf erau gata. Urmarea, — a fost dat să o vedem noi cei de azi, când se va înfăptuì idea lui Remus Opreanu prin înălţarea «Monumentului» după 50 de ani, pe locul fixat de el atunci, dar de sigur într'o formă şi de o lucrare de artă cum nu s'ar fi putut face atunci, cu mijloacele modeste de care se dispuneà.

Opera lui administrativă trebuie să fi dat roade repede, dacă pentru August 1883 el pregătise o expoziţie a produselor şi economiei judeţului, pe care o anunţase din Decemvrie 1882.

ÎN JUDEŢUL TULCEA

Inceputurile administrative în Constanţa s'au prezentat, după cum am văzut, sub auspiciile cele mai bune. Calea trasă a fost urmată de viitorii prefecţi.

Nu posed nimic relativ la administraţia tulceană din primele timpuri. Nici nu am găsit.

Din expunerile pe 1884 şi 1885 ale fostului prefect Paul Stătescu se vede o constantă preocupare pentru învăţământ, cult, economia judeţului.

Graţie acestei constante preocupări, jud. Tulcea în 1885 posedà 103 şcoli, un gimnaziu şi «O şcoală de meserii de fete». Toate fuseseră făcute din obolul locuitorilor. Judeţul şi comuna cheltuiau pentru şcoli 67.840 lei.

Economia judeţului a servit-o prin înfiinţarea «Băncii de Credit Agricol», scăpând agricultorii «din ghiarele cămătăriei», reuşind să dea mijloace tocmai în anul când judeţul fusese secătuit de lăcuste. Deasemenea, pentru imboldul şi raţionalizarea agriculturii, a organizat expoziţii şi concursuri agricole, unde a dat ca premii «pluguri de fier».

ÎN JUDEŢUL CONSTANŢA

După datele arătate Consiliului prin «Darea de Seamă» din 1896 de prefectul Quintescu, situaţia se prezintă în liniile ei mari astfel:

Populaţia a crescut la 112.227 suflete faţă de 64.902 din 1880. Români erau 56.617, iar ştiutori de carte 13.206. Oraşul Constanţa aveà 10.419 locuitori.

Şcoale erau: 71 rurale şi 12 urbane, cu 8753 copii. Pentru bugetul 1897 se alocă fonduri pentru ridicarea a 12 localuri în comunele Caramurat, Cobadin, etc.

In acest an ia fiinţă «Gimnaziul clasic» cu 2 clase la Constanţa, având 58 de elevi şi destinat a deveni Liceul de azi cu peste 700 elevi. Sistemul burselor date de Stat în judeţ, introdus dela început, persistă. Judeţul prevede şi prin bugetul din 1897 burse

pentru «studenţi», ca şi pentru elevi la Şcoala de Agricultură şi Meserii, şcoala Centrală de agricultură, etc. Pentru şcoalele rurale destină din proprietatea Statului 2050 hectare şi câte 2000 m². pentru local.

Este interesantă starea materială a locuitorilor aşà cum o prezintă prefectul: «*Ei sunt avuţi, posedă vite, au unelte agricole perfecţionate, afară de unii dintre Tătari, cari mai uzează încă de plugul de lemn*».

Judeţul, cu un venit de 294.067 şi la drumuri cu 369.156 lei, are în sarcina sa construcţia cazărmilor pentru armata teritorială ca şi pentru jandarmeria rurală.

Deabià acum se începe o lucrare mai sistematică în ce priveşte şoselele; se cumpără concasor, compresoare, inginer fiind d-l D. Bănescu, actualul director general al drumurilor din Minist. Lucr. Publice.

ÎN JUDEŢUL TULCEA

In administraţia jud. Tulcea, între anii 1902—904, apare, după bogatele dări de seamă pe care le face, o personalitate de cea mai mare importanţă, Luca Ionescu.

In expunerea pe care el o face Consiliului din 1904 şi unde «dă seama de tot ce a făcut de când e în capul judeţului» se oglindeşte un suflet înţelegător şi cald la nevoile de toate felurile ale judeţului.

Inţelesul felului cum acest prefect a făcut administraţia se desprinde din următoarele cuvinte din aceà expunere: «*Regimul de blândeţe nu exclude stăpânirii dreptul de a lucrà cu toată energia, atunci când siguranţa Statului ar fi periclitată*»; iar ca mijloc «Contactul cu populaţia şi sfătuitori ai ei».

Darea de seamă e completă şi se referă la 25 ani de operă românească în acest judeţ.

Populaţia a crescut dela 75.070 (la 1880) la 136.213, dintre cari 51.422 erau Români, faţă de Bulgari 29.633, etc.

Creşterea populaţiei e un efect al progresului provinciei, al unei stări de linişte şi de garanţie a avutului şi persoanei. Fiind doritor de a aplicà prevederile din legea de organizare a comunelor, se află veşnic în contact cu populaţia şi astfel a reuşit să organizeze «Cercurile comunale» din care au rezultat: *Infiinţarea unei şcoale de pescărie, a unei pepiniere de viţă americană, băi populare, şcoală practică de* **dogărie,** *de lăptărie, stupărie, bănci populare,* al căror număr l-a crescut dela 3, la 22, etc.

«Sănătatea publică nu mai constitue azi *o obligaţiune morală*, ci **una socială**» spune el; şi în adevăr că a satisfăcut această obligaţie socială, când a făcut ca fiecare comună să aibă o farmacie comunală şi când, pe lângă patru spitale, a mai înfiinţat 27 infirmerii rurale de un repede şi real ajutor sătenilor.

După activitatea pe care a desfăşurat-o pe terenul şcolar, immulţind şcoalele şi ridicând *localuri proprii* atât în oraşul Tulcea cât şi în judeţ şi după ce din inspecţiunile sale se convinge că şcoala, ca şi întreaga operă făcută în sfertul de veac, a dat rezultatele la care trebuià să năzuim, cu toată satisfacţia, dar şi cu toată căldura el spune în aceeaş situaţie: «*Am venit, e adevărat, să legăm firul vieţii româneşti ce-l retezase o soartă vitregă; am venit să regăsim pe fraţii noştri desprinşi dela sânul patriei mume; am venit să ne amestecăm cu ei durerile şi bucuriile; am venit să ne contopim inimile la căldura aceloraşi sentimente şi aceloraşi aspiraţiuni, dar în acelaş timp am venit*

purtând lumina civilizației pentru toate celelalte neamuri sălășluite aici, chiar și pentru neamul acela, care ne-a ținut copiii atâtea veacuri sub silnica lor stăpânire». «Iată cum se explică întemeierea acelor școale dătătoare de vieață intelectuală și morală, ce împodobesc toate satele din Dobrogea». In loc de jandarmi, cari să-i ție în ascultare, le-am dat dascăli; în loc de baionete și cnuturi le-am dat învățătură» (p. 239).

Cel mai frumos punct din programul său, o adevărată problemă națională și de Stat, erà colonizarea cu element românesc a gurilor Dunării «pentru a se asigurà pe vecie stăpânirea». El amintește de opera lui Nenițescu, despre care acesta vorbește într'o dare de seamă din 1899, și amintește cu elogii de felul în care Nenițescu vedeà chestiunea colonizării. In această chestiune a colonizării, Luca Ionescu nu o concepeà decât ca delta să fie mai întâiu înzestrată cu căi de comunicațiune și clădiri de școale și biserici în satele ei.

Omul acesta, al cărui ochiu erà deschis la toate neajunsurile şi ale cărui calități de administrator practic erau așà de remarcabile; omul acesta, observator obiectiv al situației deatunci și satisfăcut de opera românească de un sfert de veac; cunoscător al spiritului și cugetelor populațiunii, face tabloul următor, sugestiv și convingător pentru oricine: *«Conglomeratul etnic ce am găsit la așezarea noastră, s'a topit la căldura aceluiaș ideal patriotic, vechile resentimente au pierit, ura de rasă ori de credință s'a stins»; și mai departe: «Nici cluburi politice, nicì comitete secrete, nici colectări de fonduri, nici corespondențe la ziare străine, nici un fel de lucrare fățișă ori ocultă, pentru a sdruncinà ordinea publică, ori pentru a întrețineà — aici ori aiurea — agitațiuni în defavoarea noastră»* [1]).

Și în această expunere se arată Luca Ionescu, așà cum a fost, nici «înfeudat» vreunei politici de partid, și nici dirijându-și acțiunea sa către «asimilarea» celor de origină streină, o utopie pentru el, ci din contra către «apropierea» între neamuri, singura acțiune pe care el o consideră potrivită și «salutară».

ÎN JUDEȚUL CONSTANȚA

Județul Constanța în acelaș timp a avut ca prefect pe Scarlat Vârnav.

Acesta a socotit indispensabilă o lucrare de recensământ, pentrucă numai cu cunoașterea exactă a trecutului «se poate ajunge la îndreptarea unei stări de lucru». Lucrarea a fost întocmită cu toată grija, încât ea poate să satisfacă pe orice cercetător de date statistice. Lucrarea aceasta însoțește «Darea de seamă» către Consiliul jud. din 1904.

Având oglinda nevoilor județului, cu hotărârea de a lucrà; cu autoritatea de care erà înzestrat și cu o cunoaștere deplină a felului de a fi al populațiunii, «*viguroasă, darnică, setoasă de ameliorări*», Scarlat Vârnav a lăsat urme adânci în județul Constanța.

Din datele de până la 1903, rezultă că populația a crescut și a devenit de 139.570 suflete, din care 71.622 sunt Români. La această țifră fiind adăugați Românii supuși străini, în sumă de 8515, se face un tot de element românesc de 80.137.

[1]) Aceeaș Dare de Seamă.

Faţă de 1880, e o creştere la populaţie de 78.019, iar la elementul românesc de 64.886.

Creşterile de 126% la populaţie şi de 425% la elementul românesc înseamnă afirmarea cea mai categorică a bunei stări economice a judeţului ca şi a operei de civilizaţie românească acì.

In primul buget el prevede cheltuelile de 430.230 lei pentru ridicarea Palatului Administrativ şi 126.437 lei pentru Arestul preventiv.

Ia măsuri pentru construcţia a 26 localuri de primării, după planurile tip ale serviciului tehnic. Atunci s'au construit primăriile dela Caraomer, Tortoman, Dăeni, etc.

A înfiinţat comitete de clădiri pentru biserici, care numai în 2 ani au strâns contribuţiuni de 472.194 lei. Astfel a reuşit să pună în construcţiune 20 biserici.

In învăţământ a căutat să mărească posibilitatea pentru copii de a merge la şcoală. Erau circa 5000 copii cari n'aveau locuri. A construit în 1902 opt localuri, iar în 1903 încă 27, cu obolul locuitorilor, căci «*poveţele date în fiecare cătun, de a se organizà comitetele pentru clădiri şcolare, au fost primite cu multă căldură*».

Cercurile culturale, şezătorile, grădinile şcolare, cantinele şcolare, băncile populare. . . atâtea activităţi extraşcolare au găsit în Vârnav un îndrumător şi un făptuitor.

Dar în afară de activitatea desfăşurată la judeţ în chestiunile lucrărilor de şosele, sănătate publică, poştă, telefon, etc., nu se poate să nu semnalez interesul acordat de el edilităţii oraşului Constanţa.

In darea de seamă la care m'am referit, oricine poate aflà că multe din lucrările care s'au realizat în acest oraş şi altele care nu s'au realizat încă, dar care ar urmà să se realizeze, fac parte din programul schiţat de el în aceà dare de seamă.

Pentru sfârşit tratează şi dă soluţie unei chestiuni care, poate, atunci constituià o problemă de mare importanţă economică şi morală.

Este vorba de chestiunea domeniilor Statului.

După ce el cere o serioasă cercetare şi verificare a titlurilor de proprietate, conchide că există pământ disponibil care s'ar puteà da la cei ce nu au:

«*Având interes capital ca numărul de locuitori din noua provincie să fie cât de mare; şi ca proporţiunea între Românii băştinaşi şi nouii cetăţeni români să crească, n'are mai nimerit mijloc (statul) decât acel al împroprietăririi elementelor româneşti, care ar voì să se stabilească acì*». Şi, ca încheiere, unde se vede preocuparea nu numai pentru avutul Statului, dar pentru însăş întărirea acestei provincii, spune: «*Statul nu are nici un interes de a aveà domenii în Dobrogea, unde singura şi constanta preocupare a guvernanţilor, trebuie să fie întărirea neamului şi immulţirea elementelor necesare apărării naţionale*; dealtmintrelea Statul nici nu mai poate să aibă acì moşii în sensul propriu al cuvântului; parcelările făcute până acum, *în mod dezordonat*, au redus proprietăţile domeniale la *petece* de pământ numeroase, dar de mică *suprafaţă, aşà că administraţiunea acestor parcele, foarte grea, a dat ocaziune la cele mai mari neorândueli, şi este de temut, că tot cam aşà se vor petrece lucrurile în viitor*».

Statul, din nenorocire, n'a urmărit serios constatarea lucrurilor arătate de el şi deaceea chestiunea e pendinte şi azi, sperăm, până la cadastrarea pentru definitivarea împroprietăririi după actuala lege agrară.

ÎN JUDEŢUL TULCEA

D-l I. C. Atanasiu, fost prefect al Tulcei între 1908—910, face două dări de seamă din care se degajează acelaş spirit, aceeaş atitudine marcată în trecut, aceleaşi intenţiuni».

Inlocueşte primarii străini de localitate, cu oameni din localitate şi înţelege, ca şi predecesorul său Luca Ionescu, să aibă cât mai mult contact cu populaţiunea. Toată nevoia judeţului s'a resimţit de activitatea sa, dar aceea unde d-sa a desfăşurat o adevărată «ofensivă», ca să întrebuinţez un cuvânt mult uzitat în ultimele timpuri — a fost pe terenul învăţământului.

Din primul an dispunând de un fond de 222.463 lei — din care 100.000 imprumut — începe a construì 11 localuri cu 28 săli de clasă; iar cu un al doilea împrumut de 335.000, a mai ridicat 34 localuri cu 59 săli de clasă. Sub prefectoratul şi sub îndemnul său s'au cheltuit numai în doi ani, pentru instrucţiunea copiilor tulceni, 838.572 lei.

După statistica făcută de d-sa relativ la trecut, în 31 ani s'au construit 95 localuri proprii, costând 1.069.750 lei, contribuindu-se în chipul următor:

	statul	comunele	locuitorii
Dela 1879—1889	—	19.760	258.200
» 1890—1900	—	154.435	81.178
» 1901—1908	—	85.153	48.133
» 1909—1910	76.770	336.026	9.100

de unde oricine poate vedeà că, sub primele administraţiuni, locuitorii au făcut aproape totul, prin «dărnicia» lor, dar şi prin »poveţele» celor dintâi prefecţi.

D-l Atanasiu, prefect, tocmai în timpul când marele nostru Haret dedeà acel impuls puternic cooperaţiei, a ajutat-o în jud. Tulcea, prin aceea că a ridicat numărul băncilor populare la 58 cu un capital, destul de puternic, de 668.598 lei.

D-sa, ca şi Luca Ionescu, a fost preocupat de idea de apropiere «între neamuri», ceeace se vede din următoarele cuvinte cu care îşi însoţeşte expunerea sa din 1910: «*Trebuie cu toţii să facem operă de apropiere definitivă, completă, sufletească, mintală, a acestei populaţiuni atât de disparată. Şi această operă românească să se facă, nu cu puştile şi cu barda, ci prin dragoste, blândeţe, bunătate şi îngrijire, exemple bune şi învăţăminte sănătoase*».

D-l Atanasiu laudă însuşirile vrednicului colaborator C. T. Gheorghiu, fost revizor şcolar, după cum mai înainte Scarlat Vârnav a dat ceeace i se cuveniă activului fost revizor şcolar Paul Paşa şi după cum şi mai în trecut prefectul Ciocârlan [1]) a amintit opera românească a fostului revizor şcolar Ion Bănescu.

ÎN JUDEŢUL CONSTANŢA

Din expunerea situaţiei judeţului din 1911, pe care o face d-l C. Pariano, se vede că populaţiunea judeţului a crescut la 172.838 suflete. Cu această creştere de sigur

[1]) Prefect care a urmat lui Remus Opreanu.

că forţa economică a judeţului a progresat şi d-sa o arată prin diferitele date statistice privitoare la aceasta, foarte interesante.

Pentru sănătatea publică, personalul medical este ridicat la 11 medici şi luptă pentru micşorarea circumscripţiilor medicale şi creare de spitale.

Voeşte să se desvolte industria casnică. D-sa constată că *«elementul etnic nu are absolut nici o pornire şi nici pricepere pentru industria casnică»*, iar *«femeile române, din cauza marei proprietăţi cultivate, sunt duse la munca câmpului»*. Pentru aceasta prevede în bugetele comunale prime de încurajare.

A desfăşurat o vrednică de laudă activitate în ce priveşte aplicarea legii învoelilor agricole şi a izlazurilor, — şi valorificarea drepturilor cetăţeneşti şi politice ale dobrogenilor.

ÎNCHEIERE

Mi-am propus să rezum faptele acelora cari, mai ales, din timpul regimului excepţional, să ne dea o idee asupra administraţiei Dobrogei Vechi. După tema pe care am adoptat-o, odată cu încetarea acestui regim, administraţia acestei provincii, nu mai prezintă un interes deosebit, pentrucă ea a intrat în regimul comun şi am constatat cu satisfacţie că ea a intrat şi *sufleteşte* în acest regim.

N'am dispus de materialul pe care mi l-ar fi oferit opera celor 25 de prefecţi ai Tulcei de până la 1915 şi 21 ai Constanţei, pentru a relevà meritele fiecăruia.

Din cele rezumate însă, s'a putut observà o *continuitate* în activităţi, aşà că nu se poate să ne manifestăm recunoştinţa faţă numai de acei citaţi, ci ea trebuie resfrântă asupra tuturor celor cari au ştiut să lege firul muncii lor şi au făcut acì operă de credincioşi şi înţelegători ai intereselor patriei şi provinciei dela mare.

Opera lor românească s'a evidenţiat—nu numai prin progresul provinciei pur şi simplu, dar în partea de evoluţie sufletească, de credinţă şi devotament pentru patrie a populaţiei ei — cu ocaziunea marelui războiu, când idealul nostru a devenit idealul lor. Diviziile de armate ale dobrogenilor au fost remarcate pentru avântul şi patriotismul cu care au luptat.

Dar nu numai atât.

In timpul de calvar al Dobrogei, atunci când populaţia reîntoarsă la căminurile ei a găsit totul ruinat, *n'a protestat, nu s'a agitat.* Cu toată încrederea în ea şi în concursul extrem de larg pe care de data aceasta guvernul din 1918—1919 l-a dat, căci numai între Decemvrie 1918 şi Septemvrie 1919 au intrat în ajutorul populaţiei peste 45.000.000 lei [1]), această populaţie *a muncit* şi azi este *refăcută.*

Dobrogea Veche, după războiul din 1916—1918, s'a refăcut din propria ei cenuşe.

E adevărat că una din populaţiunile de origină străină — sub impulsul unor agenţi — manifestase pe alocurea tendinţe în dezacord cu interesele noastre şi în acord cu anumite rezoluţiuni luate în timpul ocupaţiei sub *anumite presiuni.* Dar n'a persistat mult în această atitudine.

Autorul acestor rânduri, ca fost prefect al Constanţei în acele turburi vremuri, a folosit experienţa şi tactica înaintaşilor în administrarea judeţului. In mijlocul

[1]) Ajutoare în bani, vite, unelte de tot felul, aprovizionare, sământă, etc.

acelei populații și anume acolo unde acțiunea prinsese mai mult, întrebuințând sfatul și blândețea, tendințele contrare manifestate au fost nimicite. Fondul lor sufletesc a rămas bun și devotat cauzei noastre și devotat operei de civilizație pe care noi am făcut-o în această provincie.

După ultimele date ale județului Constanța, căci pe ale județului Tulcea nu le am, situația se prezintă astfel, care — în afară de orașul Constanța și de port — rezumă opera săvârșită de noi, chiar cu pierderile suferite din cauza răsboiului:

Populația 176.989, dintre care Români 119.304; producția agricolă 291.737.209 kg. pe o suprafață de 316.458 ha.; diferite unelte agricole 5484; animale mari și mici 644.590; șosele un total de 1165 km.; linii ferate 260 km.; spitale 4; dispensarii mari 5; biserici 108; bănci populare 130; școli cu localuri proprii 202; fabrici mari 5, mici 147; veniturile comunelor rurale 53.273.028 lei; veniturile comunelor urbane nereședințe 19.394.306 lei.

Aici nu intră Constanța—oraș și nici venitul județului, care ambele se ridică la circa 150.000.000 lei.

Față de opera săvârșită acì, dacă evocăm memoria acelora cari nu mai sunt; dacă acelora cari sunt în vieață le arătăm recunoștința noastră, nu mai puțin însă avem obligațiunea, ca astăzi, când se serbează 50 ani dela anexiunea acestei Dobroge Vechi, să aducem toate laudele și tot *prinosul nostru de recunoștință populațiunii dobrogene, în tot timpul înțelegătoare și devotată marilor interese naționale ale noastre, care au devenit și ale lor.*

JUDEȚUL CONSTANȚA

Prefecții dela anul 1878 până în prezent

1. Ciocârlan Constantin.
2. Colonel Gramaticescu.
3. Persiceanu George.
4. Colonel Baroz.
5. Colonel Scheletti.
6. General Dunca.
7. Colonel N. Chirițescu.
8. Gh. Istrati.
9. Quintescu Petre.
10. Ionescu Luca.
11. Cănănău Gheorghe.
12. State Dumitru.
13. Pariano Constantin (în trei rânduri).
14. Vârnav Scarlat (în două rânduri).
15. Ghica T. Ioan.
16. Gusi Alexandru.
17. Irimescu Constantin
18. Metaxa Nicolae.
19. Luca Oancea.
20. G. Mumuianu.
21. Negulescu Nicolae (în 2 rânduri).
22. Collini Gh.
23. Fr. Sachetti.
24. Gh. Berea.
25. Popovici Andrei.
26. Radu Roșculeț (actualul Prefect).

JUDEȚUL TULCEA

Prefecții dela anul 1878 până în prezent

1. Gheorghe M. Ghica, Febr. 1879—N-vrie 1879.
2. Ion Palade, Febr. 1880—Aprilie 1881.
3. Paul Stănescu, August 1881—Aprilie 1888.
4. Gheorghe C. Persiceanu, Maiu 1888—1889.
5. Const. Merișescu, Martie 1889—D-vrie 1889.
6. Neculai Bratu, Ian. 1890—15 Aprilie 1891.
7. Alex. Blaremberg, Aprilie 15—Iunie 1891.
8. Gheorghe Aslan, 1891—D-vrie 1891.

9. V. A. Forăscu, Ianuarie 1892—Decemvrie 1893.
10. Grigore Sturza dela Febr. 1894—Sept. 1895.
11. Paul Stătescu, Oct. 1895—Decemvrie 1895.
12. C. N. Toneanu, Ianuarie 1896—Iulie 1896.
13. Alexandru Pencovici, Oct. 1896—Maiu 1897.
14. Ion Neniţescu, Iunie 1897—1900.
15. Sebastian Moruzi, Sept. 1900—Decemvrie 1900.
16. N. Roseti Bălănescu, Ian. 1901—Februarie 1901.
17. Anastasescu Ştefan Magheru, Apr. 1901—Decembrie 1901.
18. Ion Bastacki Ian, 1902—Octomvrie 1902.
19. Luca Ionescu, D-vrie 1902—N-vrie 1904.
20. Dumitru Hagi Anton, Ian. 1905—Martie 1907.
21. Alex. Bălteanu, Prefect girant, Martie 1907—Iunie 1908.
22. I. C. Atanasiu, Iulie 1908—Decemvrie 1910.
23. Petre Sfetescu Ian, 1911—Sept. 1913
24. C. Stolojan Ian. 1914—Iunie 1914.
25. Slăvescu, Iunie 1914—Februarie 1915.
26. Gheorghe Şerban, 1 Februarie 1915—Aprilie 1918.
27. Alex. Calafateanu, Ad-tor Deltei Dunării, Maiu 1918—N-vrie 1918.
28. Gheorghe Şerban, 23 N-vrie 1819—10 Sept. 1919.
29. Colonel D. Popescu, Oct. 1919—Decemvrie 1919.
30. Grigore Vasiliu, D-vrie 1919—Martie 1920.
31. Lt. Col. P. Pastia, Martie 1920—Noemvrie 1920
32. Victor Berceanu, N-vrie 1920—18 Decemvrie 1921.
33. Const. Constantinescu, 18 Decemvrie 1921—1 Ianuarie 1922.
34. Col. Deşliu, 1 Ian. 1922—18 Ian. 1922.
35. Const. Ţigău, 1 Febr. 1922—28 Martie 1926.
36. Grigore Vasiliu, 1 Aprilie 1926—3 Iunie 1927.
37. Teodor Economu, 28 Iunie 1927, până în prezent.

BIBLIOGRAFIE

1. «Farul Constanţei», Iulie 1880—1882.
2. «Expunerile către Consiliile judeţene de Tulcea» făcute de Paul Stătescu din 1884 şi 1885.
3. Expunerea din 1904 făcută de Luca Ionescu către Consiliul Jud. Tulcea.
4. Expunerea din 1904 făcută de Sc. Vârnav către Consiliul Judeţean Constanţa.
5. Expunerea din 1896 de D. Quintescu către Consiliul Judeţean Constanţa.
6. Expunerea din 1909 şi 1910 făcută de d-l I. C. Atanasiu către Consiliul judeţean de Tulcea.
7. Dobrogea şi drepturile politice ale locuitorilor ei de Ion N. Roman.
8. Expunerea Situaţiei Judeţului Constanţa din 1911 făcută de d-l C. Pariano.
9. Scurte note date de Prefecturile Tulcea şi Constanţa.

CINCIZECI DE ANI DE PRESĂ DOBROGEANĂ

DE

EMANOIL BUCUȚA

O cutie de fișe cu vreo două sute șaizeci de foi și o poliță cu câteva volume de ziare și reviste adăpostesc, între colecțiile mirosind a pulbere dela Academia Română, cincizeci de ani de sbucium sufletesc al Dobrogei. Cele mai multe publicații n'au trăit decât o zi. Nume răsunătoare și programe pline de îndrăsneală n'au fost în stare să treacă peste întâiul număr. Dobrogea păreà o ființă de mit din antichitate, care aveà ceva de spus și nu puteà. Erà obișnuită să vorbească mai cu seamă de trecut, cu gorgane de oști ale stepei sau cu ruine de cetăți la Mare, elinești și genoveze, și mijlocul modern de împărtășire, al tiparului, par'că nu-i prià.

Nu știu însă dacă orizontul, în fața căruia suntem porniți să ne oprim, al așezării stăpânirii românești dintre Dunăre și Mare, n'ar trebuì lărgit. Istoria presei de aici ar căpătà astfel un prolog plin de strălucire, iar cu el, ar cioplì câteva trepte mai adânc în trecut și pentru pașii mai grei decât cei culturali, ai solilor politici. Dobrogea și-a avut partea ei în acel ziar viforos și avântat, cum erà în adevăr corespondența surghiuniților revoluției dela 1848, care a fost adunat apoi la un loc, târziu în 1889, de Ion Ghica în volumul: «Amintiri din pribegia după 1848». Scrisorile lui Bălcescu și ale lui Alexandru Golescu și ale lui Ghica n'aveau de cele mai multe ori nimic personal, ci tocmai caracterul unor articole de gazetă, care făceau să circule știri și propuneri între cât mai mulți. De acì rândul nelipsit din atâtea, ca ele să fie arătate mai departe. Scrisorile de atunci au fost presa unor oameni risipiți prin toată Europa și până în Asia, cari au făcut România. Dobrogea nu rămâne pe din afară. E ca un semn, dintr'o vreme când faptul de mai târziu nu se născuse nici în formă de prevedere, că în ziua închegării României, Dobrogea aveà să fie față. De pe atunci soarta ei se legà de a noastră.

Intre surghinuiți se găseà și Ion Ionescu dela Brad, moldovean, dar amestecat în revoluția dela București, unde fusese chemat de Bălcescu și Eliad tocmai pentru pregătirea reformei agrare. El se aflà în lotul constantinopolitan și făcuse în 1850 cunoscuta «Excursie în Dobrogea». Monografia lui e ca o carte de proprietate, care se pregăteà. Iată însă ce valuri descopăr «Amintirile din pribegie», că ridicase acea excursie între toți Românii, din preajma lui Ionescu și cu preocupări economice, sau mai depărtați, din Paris, plini de misticismul național și răscolind prin arhive după ispràvile întâiului înfăptuitor al unirii tuturor Românilor, Mihai Vodă Viteazul. Bălcescu, vizionarul, ne apare deodată ca întâiul cetățean al Dobrogei. Patru scrisori din 1850 vorbesc numai de «aceà Californie găsită de Ionescu» și de planurile de colonizare acolo. Citez din cea dintâiu:

Paris, 26 Iulie 1850.

Iubite Ghica,

«Scrisorile lui Ionescu m'au interesat foarte. P'acolo ni se deschide un câmp felurit şi bogat, în care putem mult semănà şi mult secerà. Trebuie să ne ocupăm cu tot dinadinsul. In loc de canal la Chiustenge, n'ar fi mai bine d'a face un drum de fier? Spune lui Ionescu să-mi capete şi mie un ciflic, căci am de gând ca cel mult de primăvară să merg să mă aşez în Dobrogea; poate frate-meu Costache o merge înainte. Aş vreà să am mai multe amănunturi despre aceasta. Ar fi ca Ionescu să facă o relaţie lămurită despre toate într'un memoar şi să mi-l împărtăşească, ca să ne putem folosì de dânsul. Scrisorile lui ţi le voiu trimite pe poşta viitoare».

Sugestia că în locul canalului pe valea Carasu erà mai potrivită o cale ferată, s'a adeverit ca practică peste câţiva ani; «memoarul» pe care îl cere Bălcescu e, într'o formă mai desvoltată, «Excursion agricole dans la plaine de Dobroudja»; numai ciflicul mai aşteaptă încă. In schimb un oraş din Dobrogea ar trebuì să deà un colţ de piaţă pe care să se ridice, pentru amintire, în piatră sau în bronz, chipul acestui visător, bun de aşezat la începuturile presei româneşti acolo, şi nu numai la începuturile presei. El, care s'a stins cu dorul ţării înaintea unei mări străine, ar visà cu drag la mărirea neamului românesc, deasupra valurilor cântătoare ale patriei.

Intâile publicaţii din Dobrogea, numai decât după 1878, trebuiau să fie oficiale, sau cu foarte mult material oficial. Orăşelele abià se aşezau şi glasul de opinie, care e ziarul, n'aveà încă pentru cine să se ridice.

Pe la mijlocul anului 1879 iese la Tulcea «Stéua Dobrogei», «Foie interesilor locale». Academia Română n'are decât două exemplare, unul No. 14 dela 27 Noemvrie 1879 şi altul din anul al cincilea No. 10 dela 3 Septemvrie 1883. E un ziar săptămânal în format mic de patru pagini. O bună parte din el e acoperită cu acte de administraţie, cu ştiri locale şi mai târziu, când cade într'un fel de opoziţie, cu specialitatea gazetelor dobrogene: polemica personală. Prefectura îşi aveà pe atunci publicaţia proprie.

Ceva din greutăţile de început şi de totdeauna ale presei de pe aceste locuri, precum şi din împrejurările spirituale în cari ea se desvoltă, se ghiceşte din comunicatul din fruntea întâiului număr al «Stelei» avut la îndemână. Scrisul are o stângăcie şi un haz al său: «Din cauza escrocei conduite a lui Bercu Zilberman însercinat cu gerarea tipografiei de către proprietarul d-lu Fridman, apariţiunea foii noastre au trebuit să fie pusă în suspensiune câteva zile. Acuma inse după ce d-lu Fridman au luat serioase măsuri pentru a nu mai fi în contact cu un aşà individ de re credinţă, reîncepem publicarea, sperând că d-sa, care n'a cruţat nimica la început pentruca acest stabiliment să fie în perfectă regulă şi să satisfacă exiginţele publice, a luat măsuri — ḑicem, ca prin prompte lucrări şi rabate considerabile la preţuri, au făcut să funcţioneḑe (!) imprimeria» (!). Ziarul erà scos de proprietarul tipografiei «Aurora Dobrogei».

Dobrogenii vor aveà şi ziare mai bune, dar începutul aşà a fost şi nu mai poate fi schimbat. Ziariştii sau întreprinzătorii de ziare dintâiu sunt Moldovenii, cu nume galiţiene sau traduse, cari se văd. Ei se afundă curând în polemici fără nici un frâu, cum se vor întâlnì din ce în ce mai des în presa mai cu seamă politică dobrogeană,

şi isbucnesc şi astăzi, vulcanic, în jurul unui fapt sau unui om de nimic. Iată una di cele dintâiu mostre. Se găseşte în numărul dela 3 Septemvrie 1888: «Ziarul Tulcea» dacă putem da numele de ziar unei foi apărută fără nici o tendinţă politică sau eco nomică pe scena publicităţii, răsărit ca şi ciuperca viermănoasă din gunoaiele mu dare pe timp de uscăciune; foaie ce se întreţine din fructele unor jafuri meschine ş din pungăşiile cele mai neruşinate, după cum s'a întreţinut reposatul «Ecoul Do brogei» (lipseşte din colecţiile Academiei. Nota aut.) pe umerele căruia s'au suit ca pioldaşii d-lui prefect, este redactat de un vagabond din ţara ungurească pe care pentru insulta ţării noastre, guvernul l-a numit supleant la tribunalul de ocol, ceeac se chiamă a 5-a roată la car, şi de directorul actual al prefecturii, a cărui origină fiind cu totul necunoscută, gurile rele pretind c'ar fi judan».

Una din preocupările Dobrogei, poate ca pământ din dreapta Dunării, legat deadreptul de peninsula Balcanică, e ciudat că iese la iveală de pe acuma. E vorba de problema Românilor Macedoneni. Incă din 1879 «Stéua Dunărei» publică statu tele Societăţii de cultură Macedo-Română, iar în 1883, printre daniile directorul foii se găsesc şi zece lei pentru şcoalele din Macedonia. Erau abià nişte semne, ca sunt departe de revărsarea colonizatorie din zilele noastre, dar nişte semne prevest toare. Problemele Dobrogei sunt aceleaşi din întâia zi. Alte ziare, constănţene, t de pe atunci, vor aduce noui dovezi.

Constanţa scoate, dela 10 Maiu 1880, «Farul Constanţei», ziar oficial al jud ţului Constanţa, care apare odată pe săptămână. Are patru pagini, într'un format ceva mai mare decât al «Monitorului Oficial», împărţite în două coloane. Atât tiparul cât şi cuprinsul sunt îngrijite şi întrec multe din ziarele sau revistele dobrogene de mai târziu, chiar de după 1900 şi poate pe unele şi de după 1920. Tonul e aşezat, cum se cuvine unei foi oficiale, şi informaţia destul de bogată şi de vie ca să alcătuiască unul din bunele isvoare de documentare asupra vieţii de toate zilele a provinciei. «Farul Constanţei» a luminat până târziu în 1888, cu aceeaş sticlire egală din şapte în şapte zile, iar cu întreruperi până în 1913, dacă se poate vorbì de întrerupere, pe trucă el trăeşte încă, sub alt nume şi altă înfăţişare, în diferite Monitoare sau Buletine oficiale locale: «Monitorul judeţului Constanţa», «Monitorul oraşului Constanţa».

Numărul unu al ziarului lipseşte din colecţia Academiei Române. Lipsuri de acest fel se repetă aproape la fiecare publicaţie dobrogeană. Sunt apoi asemenea pu blicaţii, care nu se găsesc deloc şi pe care le-am descoperit în alte isvoare. Ar fi o da torie, pe care astăzi, cu toată gospodăria de desfiinţare a tot ce erà românesc din tim pul celor doi ani de ocupaţie, Dobrogea mai e în stare să şi-o împlinească: să strâng în biblioteca ei, care trebuie să fie şi o arhivă, bibliografia întreagă dobrogeană, de periodice şi de cărţi. Ea nu există nicăeri în ţară, peste forma fragmentară a Acad miei Rom. e.

«Farul Constanţei» are o parte oficială, de publicaţii. De pildă, de pe pagina în tâia a volumului dela Academie: «Pe teritoriul comunei Kioseler, ocolul Medjid în ḑiua de 24 Aprilie espirat, s'a pripăşit o iapă albă». Dar numai decât urmează de peşile agenţiei Havas. Transcriu una din acelaş loc: «Bucureşti, 16/28 Maiu. Moni torul publică un decret prin care se acordă medalia Bene Merenti Clasa I d-lui Conta, profesor la Universitatea din Iassy, pentru lucrările sale literare». Ce vine apoi e un gând care-şi aşteaptă şi azi împlinirea: «Din iniţiativa prefecturei şi p

silințele sale, formându-se un muzeu al județului în palatul administrativ, dăm aci descripțiunea obiectelor adunate până acum. Această operă nu este decât la începutul ei. Muzeul se va îmbogăți treptat cu nouile descoperiri ce s'ar mai face. Cercetările ce necontenit au loc, e de sperat că va (!) da mulțămitoare rezultate. Parte din obiectele muzeului se păstrează în cabinetul prefectului, parte sunt așezate pe două rânduri, formând un aleiu în grădina conacului, între corpul edificiului administrativ și poarta grădinei dinspre Mare». In numărul 52 dela 23 Iunie 1881 apare și vedenia lângă Mare a monumentului comemorativ, care trebuie ridicat abià deacum încolo: «Ne apropiem de al patrulea an al posesiunei noastre în această provincie. Dar pentru eternizarea memoriei acestei fericite epoci, a anexării Dobrogei la România, trebuie mai mult ca oricare, poporul Dobrogei să facă a se aduce la cea mai curândă îndeplinire a celei mai sublime și în acelaș timp naționale idei a ridicării în orașul Constanța a unui monument comemorativ. Prin prelungirea bulevardului pe traseul călei ferate din strada Ovidiu înconjurând partea de Miazăzi a orașului, monumentul comemorativ de care vorbim va predomina bulevardul, va fi la cea mai frumoasă pozițiune a orașului, văzut după mare și uscat». Par'că citim, cu oarecare îmbunătățiri în arhitectura frazei, prospectul tipărit de comitetul pregătirii serbărilor a cincizeci de ani de vieață românească ai Dobrogei și care a umplut de proecte în gust itaian, cu colonade, în gust german, cu monumentalitate bismarkiană, în gust francez, u linii simple și grupări spirituale, sau chiar în gust roman, cu bătrâna coloană traană din For, una din sălile Ateneului Român. Alte aspecte care se păstrează până stăzi, isbesc de pe întâile foi: chestia comitagiilor: «Dela 9-19 Iulie mai multe bande e făcători de rele au bântuit marginile ocoalelor Mangalia, Megidia, Silistra-Nouă, ı apropiere de frontiera Bulgariei... Printre altele s'a constatat în mod vădit că banele au fost formate aproape exclusiv din oameni locuitori din Bulgaria». Chestia tragerii vizitatorilor la Mare, veniți la Constanța: «Alaltăeri s'a inaugurat Bulevarul Elisabeta Regina. El este prelungit într'un fel de stradă a inelului Ringstrasse ela Viena, mai mic însă, precum am zis și altădată, cu plantațiuni noui pe ambele turi și splendid iluminat «à giorno», iar pe tot parcursul lui sunt așezate bănci moerne din fabrica d-lui Lemaître din București». Chestia statisticii neschimbată nici i: «In Dobrogea din nenorocire nu s'a făcut până acum un recensământ serios, re să ne dea o știință sigură despre exactul număr al statisticei (!)» Populația jutului Constanța erà în 1882 cam de 76.000 locuitori, dintre cari Români 27.000; ırci 12.000; Tătari 27.000; Bulgari 5.000; Greci 2.400 și restul, alții. Chestia proietății. Chestia populațiilor eterogene.

Cu ajutorul datelor pe care le avem despre publicațiile Dobrogei putem trage urbă de apariție. Ea ar urcà sau ar coborî după numărul nouilor ziare sau reviste ı fiecare an. Istoria culturală sau politică ar rămâne să lămurească de unde aceste șteri sau aceste scăderi. O adevărată năvală se întâmplă în anii când se așteaptă ı se cer drepturile politice, căpătate, cred, abià în 1911. Publicațiile din acest răsıp sunt foi cu un orizont mai mărginit, de interes local sau oficiale, diferite buletine ninistrative sau profesionale, care ies săptămânal sau mai rar și într'un număr exemplare neînsemnat. Mai toate au avut răsuflare scurtă și n'au știut să se menție. ând deoparte organele oficiale, un singur ziar vine tocmai din mijlocul acelor căui și șovăeli și leagă oarecum firul, de atâtea ori rupt, cu trecutul. El e ca acei stâlpi

rămași din vechi vremuri pe cari se poate cetì istoria locurilor: dintr'un brâu de scoici la mijloc, năvala apelor până la acel nivel; din stratul de nămol de jos, partea unde ele au stagnat; din alt semn altă întâmplare uitată altfel de zei și de oameni. Ziarul acesta, cu istorie, al Dobrogei, e «Dobrogea Jună», apărut săptămânal în 1904 și ajuns până la noi. E astăzi unul din cele patru ziare zilnice ale ținutului. In 1904 a avut 33 de numere; în 1905 numai 28, iar în 1927, 282. A fost rând pe rând un organ al tineretului dobrogean, al intereselor Dobrogei, al partidului național dobrogean, politic, economic, literar independent, a rostit și își menține lozinca: Dobrogea dobrogenilor, s'a poticnit, a primit lovituri și a dat, a fost hulit și lăudat, a încercat să distrugă oameni și apoi și i-a însușit și pus în frunte, a făcut politică fără s'o spuie și a spus-o fără să facă, dar oricâte a încercat și orice steag a ridicat, a rămas totdeauna dobrogean.

După acordarea drepturilor politice, începe era gazetelor de partid. Fiecare își are una și dezidențele la fel. E latura, care arată cultural, a luptei pentru putere. Aici compromisul se face cu Gutenberg.

Altă înălțare a curbei e în timpul răsboiului, începând chiar cu cel din 1913, și se păstrează la aceeaș linie până o frânge ocupația. Cei doi ani cari urmează sunt pustii. Germanii scot întâiu, pentru trupele lor: «Der Dobrudscha Bote» încă din 1916, în toamnă, înainte de căderea Bucureștiului. In anul celălalt acest «Curier» primește și un supliment bulgăresc și turcesc, în aceeaș coală. «Curierul Dobrogei» pentru Români iese numai în 1917. Intâiul ziar românesc de după eclipsă e «Ecoul Silistrei», care, dela al doilea număr, își zice curat «Silistra» și e într'adevăr ca o trâmbiță românească la acest colț de tabără de luptă, însoțind scurgerea oștilor vrăjmașe și întoarcerea de peste Dunăre a stăpânilor plecați. Curând aveà să răspundă Constanța și numai decât Dobrogea să se umple de publicații. E a treia bulbucare a curbei. Ceeace se deosebește din aceste zile nu mai e un ziar, ci o revistă: «Analele Dobrogei», din 1920, cu înainte mergătoarea lor din 1916, «Arhiva Dobrogei», întâile publicații care au îndărătul lor o societate de studiu și o activitate științifică stăruitoare. Pulberea gazetelor politice, care joacă în soare făgădueli de curcubeu și cade, sau focul de rachetă al foilor de interes personal, au deacum în mijlocul lor ceva care nici nu se sfărâmă, nici nu se mai schimbă după fâlfâitul trecerii lor.

Din 1879 cunoaștem o singură publicație în toată Dobrogea, în 1880 apar 3 noui, în 1881 nici una, în 1882 una, ca și în 1883, 1884, 1885 și 1886. O altă întrerupere e în 1887 și câte două publicații noui în 1888 și 1889, nici una în 1890, 3 în 1891 și una în 1892. In 1893 nu iese iară nici o publicație nouă, dar apar 3 în 1894. Anul următor 1895 e cel din urmă până astăzi fără nici o asemenea publicație. 1896 înregistrează 3; 1897, 5; 1898, 8; tot 8, 1899, ca să coboare la 3 în 1900, alte 3 în 1901, 5 în 1902, câte 3 în 1903 și 1904, 6 în 1905, câte 5 în 1906 și 1907, 6 în 1908, 5 în 1909, 9 în 1910, 4 în 1911, 5 în 1912, cu creșterea apoi din anii răsboiului, 10 în 1913, 14 în 1914, 15 în 1915 și 14 în 1916. Anii ocupației 1917 și 1918 au fiecare câte o publicație. In 1919 sunt 13, în 1920, 12 și tot 12 în 1921, 11 în 1922 și cel mai mare număr din toată istoria presei dobrogene: 24 în 1923. După aceea începe scăderea cu 8 în 1924, 5 în 1925, 4 în 1926, 3 în 1927 și 4 în 1928. A fost ca o oboseală după o prea mare silință. Orașele între care se împart, ca loc de apariție, aceste publicații, sunt Constanța cu 118, Tulcea cu 78, Bazargicul cu 26, Silistra cu 16, Sulina cu 4, Bal-

cicul cu 3, alte orașe din țară cu 9 și până și Medgidia, Hârșova, Babadag, Cavarna, Adamclisi, Murfatlar, Anadolchioi și Mahmudia cu câte una. Micile nepotriveli de totaluri sunt în firea materialului informativ, nesigur de câteori e vorba de o precizare. In el intră și câteva almanahuri și anuare. Dedesubtul acestor statistici proectate într'un fir tremurat sau în cercuri, pentru curba de apariție și distribuția geografică, ar trebuì trase liniile lungi pentru fiecare publicație peste atâțea ani câți a avut viață; de pe portativul lor, an de an și-ar scoate din tot atâtea note cântecul de bucurie sau de durere. Din loc în loc, vreun steguleț ar trebuì să oprească în monotonia statisticii, care înșiră unități și nu valori, asupra vreunei creații într'adevăr isbutite, sau asupra vreunei ciudățenii curat locale.

Iată «Drapelul», organ al partidului național liberal din Constanța, care a ieșit săptămânal din 1909 până în 1912, 58 de numere, cele mai multe frumos tipărite, bine scrise îmbrățișând toate problemele Dobrogei, aducând literatură îngrijită, a dobrogenilor și a celor mai însemnați scriitori ai vremii. Iată «Dobrogea Nouă», organ naționalist, care a apărut între 1911 și 1914, cu o grijă redacțională și într'o atmosferă de idei, dintre cele mai vrednice de luat pildă. Dar iată și «Farul Tulcean», din 1914, care pășește în lume într'un fel cu totul neașteptat, pentru oricine se apropie din împrejurări deosebite. Transcriu din întâiul număr dela 14 Noemvrie: «Către cititori. Ziarul nostru apare spre a îndeplini o mare nevoie în localitate, unde suntem aproape izolați de restul țării prin lipsa căilor de comunicație. Mai ales acum, când se apropie închiderea navigației și cursele poștale se fac cu mari întârzieri și foarte neregulat, am crezut necesar un asemenea ziar care va cuprinde știrile telegrafice de pe teatrul răsboiului, inserându-le odată cu primirea lor la București. Astfel ne propunem sarcina de a informa publicul tulcean cu tot ce se petrece în țară și streinătate și aceasta în mod absolut gratuit». Și, ceeace e aproape de necrezut, ziarul s'a ținut de cuvânt, rărindu-și apariția vara și aprinzându-se regulat, cu lumina lui de far, în cețurile toamnei și ale iernii. Iată apoi revistele: «Ovidiu», bilunară întâiu, lunară mai târziu, care publică literatură și știință, ambele de popularizare, dela 1898 până la 1907, polemizează cu «Sămănătorul» și tăgăduește pe Iorga, publică scriitori aromâni, printre cari pe Batzaria din Bitolia, în 1904 poftește pe Caragiale să ție o conferință despre seriozitate «în folosul bibliotecii cercului literar Ovidiu»; «Colnicul Hora», revistă literară științifică, proprietatea studenților dobrogeni, bilunară, dela Februarie 1906, 19 numere până în anul următor, unde a debutat literatul Tafrali; «Dunărea» dela Silistra, cu puternica ei armătură filologică.

Periodicele de astăzi ale Dobrogei sunt în număr de 40. Cifra poate fi sporită sau micșorată cu câteva unități, gazete sau reviste încetate în cursul anului, care nu se dau bătute și reapar pe negândite, la răstimpuri, în afară de orice prevedere. Cele mai multe sunt în Constanța, dar nu așa de multe ca Bazargicul să nu vie numai decât în al doilea rând, 15 față de 9. Dacă întâiul oraș al Dobrogei are trei ziare zilnice, cu un tiraj care împreună trebuie să se apropie de 15.000 de foi, al doilea oraș are și el unul, în limba bulgară. Revista Constanței începe să iasă la date care nu se mai cunosc dinainte: e vorba de «Analele Dobrogei»; sufletul ei, în tot cazul, ca și litera cu care se tipărește, sunt în fundul Bucovinei; «Pole», revista bulgară de literatură și cultură a Bazargicului, cu colaborări locale, dar și de peste graniță, e pe piață aproape la timp în fiecare lună. Tulcea a rămas îndărăt cu 7 publicații și

Silistra cu 6. Din aceste 6 publicații una e însă turcească, «Tuna», alta e româno-bulgară, «Zorile», politică culturală țărănistă, și a treia «Nov Glas», bulgară, în veșnică ofensivă bilunară; își zice chiar în subtitlu, într'o limbă care a fost aleasă pentru congresele internaționale din Apus: «Défenseur de la mineurité (!) bulgare». Această minoritate are însă nu mai puțin de 5 publicații proprii, scoase în întregime în limba ei, «Kurier», «Poșta», «Pole», «S oboda», foaie țărănistă, la Bazargic, și însuș el «Le défenseur de la mineurité (!) bulgare», la Silistra, afară de foile româno-bulgare, sau româno-bulgaro-turce, ca «Zorile» amintite, «Dobrogea Nouă» dela Bazargic și «Coasta de Argint» dela Balcic. Bulgarii mai scoteau în limba lor și o revistă umoristică, «Cioroveica» întâiu, pe urmă «Nova Cioroveica», încetată se pare deocamdată, dar care n'are de ce să nu reapară cu un nou calificativ. Un ziar care apără interesele coloniștilor macedoneni e «Silistra» bilunară. Turcii mai au un ziar «România» la Bazargic, iar Albanezii «Albania Nouă» la Constanța, în al nouălea an și cu o pagină franceză și trei albaneze. Populațiile de altă limbă ale Dobrogei pot să comunice cu ai lor și să-și spuie păsurile în chiar această limbă.

Așà se alege din pusderia publicațiilor, cele mai multe efemere, imagina presei dobrogene, în trecut și în acest an al cincantenarului. Avânt și sbucium au fost mult, cum multe au fost scopurile de o zi și frământările mărunte. Cele câteva idei și interese statornice au găsit însă totdeauna glas și uneori condeie înzestrate. Năvălită, ca în toate orașele țării, de ziarele de mare tiraj din București, până într'atât că într'un chioșc de desfacere sau pe un perete de afișe la Constanța nu le întâlnești decât pe acestea, fără urmă de cele locale, presa din Dobrogea a știut să-și păstreze o înfățișare aparte. Cine o răsfoește încet și se oprește interesat la probleme, nu se poate să nu câștige convingerea unei îndelungi și dârze silințe. Ea are ceva din locurile, pline de neastâmpăr și ele, unde se desvoltă, acum câștigate de o strălucită civilizație pustiului, și acum căzute iară în paragină.

MEDICINA ÎN DOBROGEA

DE

Dr. HECTOR SARAFIDI

Constanța

Istoria medicală a Dobrogei în trecutul ei nu este bogată. Dela începuturile secolului al XIX, când se vorbește despre provincia noastră, se pomenește și de epidemiile care au bântuit printre armatele, care au trecut ori s'au războit pe aici și care epidemii, de sigur, au atins și populațiile ce locuiau în ea. Dar aceste relațiuni sunt foarte scurte: se vorbește de ciuma dela războiul ruso-turc din 1828—29, ale căreia victime au fost îngrijite la Kiustendje și la Mangalia, precum și despre holera de care au suferit trupele Mareșalului Canrobert în războiul Crimeei din 1854, când în mersul lor au făcut scurte popasuri în Mangalia și Kiustendje, unde au îngropat și morțiilor.

Afară de aceste mici știri, marea provincie a Dobrogei, cu centre de populație destul de însemnate ca Bazargicul, Mangalia, Silistria, Babadagul, Tulcea și cu sate mai mult sau mai puțin populate, nu prezintă nici o urmă binefăcătoare a științei medicale.

Situațiunea geografică a Dobrogei, izolată de restul țării printr'un larg fluviu și compunerea etnologică a populațiunii, formată de elemente eterogene, care nu gustau medicina științifică, făceau ca locuitorii acestor ținuturi să nu simtă nevoile medicinii.

Dobrogenii de pe aceà vreme erau supuși efectelor bolilor și epidemiilor ca în epoca preistorică; primeau urgia epidemiilor ca ceva venit dela Dumnezeu și reacționau la efectele lor dezastroase ca oamenii primitivi, părăsind localitatea, unde se declară epidemia, așà cum au făcut locuitorii Tulcei în cursul secolului XIX, când irupsese printre ei holera ce au adus Tătarii venind în ajutorul armatei turcești.

Prima aparițiune de medici coincide cu venirea companiei Engleze, care sub direcțiunea inginerului Harover întreprinde construcția liniei ferate ce a legat *Kiustendje* cu Dunărea, pe locul unde erà situat Bogaz-chioi (actuala Cerna-Voda). In locul unde actualmente este zidită falnica metropolă a Dobrogei și unde la 1858 se găseau numai câteva colibe de pescari pe malul sudic al mării, vin împreună cu Englezii și primii coloniști ai orașului Constanța, în mare parte Greci din orașele golfului Burgaz al Rumeliei orientale. Această populație, redusă la număr la început, recurgeà la ajutorul medical al primului doctor ce cunoaștem că a călcat pământul Dobrogei, Papasaul, medicul comisiei internaționale din Turcia pentru controlul pelerinilor, ce se duceau la Meca. Papasaul erà cunoscut sub numele de doctorul carantinei.

Dar compania engleză aduce la 1860 pe Irvin Bolton, fost sanitar pe vaporul staționar englez Cokatrice, ce staționà în timpul verii la micul liman genovez, pe care Englezii l-au mărit. Acest sanitar sub-chirurg debarcat și destinat la îngrijirea lucrătorilor C. F. E., cu timpul ajuns să practice medicina generală printre locuitorii orășelului, a devenit medic. Bolton, cu toate că n'aveà studii universitare, a putut să-și formeze un stoc de cunoștințe medicale din cărți și reviste, aplicând într'un mod empiric ceeace văzuse pe vasul de răsboiu, unde făcuse serviciul său.

Este însă greu de înțeles cum a putut să practice obstetrica, lucru ce nu puteà să vază pe un bastiment de răsboiu. Și ne putem închipuì ce șansă aveà să reușească la o epocă, când Lister, compatriotul lui, nu descoperise încă antisepsia, de care altfel nici odată nu putuse căpătà vreo noțiune!

La 1862 negoțul cerealelor începe a prosperà și câteva case de mari exportatori vin a se instalà în Constanța; atunci vine și medicul Kefalas, care mai înainte practicase în Constantinopol.

La 1865 vine și fiul lui, doctorul în medicină Trasivul Kefalas cu studii făcute în Atena. Amândoi sunt foarte apreciați de populația orașului ca și de cea a satelor, dar vieața fiului Kefalas a fost scurtă, căci el murì de febră tifoidă la 1868 și fu îngropat în curtea bisericii elline din localitate.

La 1865 vine din Italia doctorul Lorenzoni, revoluționar și tovarăș de luptă cu Kossuth, refugiat politic dela Roma, de unde se expatriase din cauza disensiunilor politice. Lorenzoni, stabilindu-se în Constanța, înființează un spital în localul unde mai pe urmă erà infirmeria C. F. engleze, foarte aproape de actualul liceu, pe malul mării. Acest bun practician a stat în orașul nostru timp de 6 ani, repatriindu-se când Roma s'a eliberat de guvernarea politică papală.

In acest răstimp erà stabilit la Varna și Bazargic doctorul Vallindas, originar din insulele Ciclade, care adesea erà chemat să viziteze bolnavi din orașul nostru, precum și restul provinciei până la Tulcea. Vallindas, văzând că se apelează des la el, se hotărăște să vină să se instaleze în Constanța la 1868, unde stă neîntrerupt până la 1882, când iarăși pleacă la Varna. Dar la 1895 revine și după 3 ani părăsește definitiv orașul nostru în vârstă de 80 ani. Vallindas erà un om foarte învățat și bun clinician.

La 1871 vine în Constanța doctorul Cicilianopoulos, originar din Tesalia, cu studii medicale făcute în Atena. Acest medic deschide farmacia în tovărășie cu Dimitrie Kefalas, al doilea fiu al doctorului Kefalas, care trimisese pe acest fiu să facă studii de farmacie în Constantinopole.

Această tovărășie nu durează mult, căci după o scurtă colaborare se desface, Kefalas rămânând cu farmacia lui, unde ține dispensar pentru administrarea medicamentelor din propria lui inițiativă, iar doctorul Cicilianopoulos deschide mai la centru farmacia lui.

Astfel la 1878 se găsesc în localitatea noastră patru farmacii, una a lui Bolton pentru serviciul C. F. E. două ale medicilor Vallindas și Cicilianopoulos și una a lui Kefalas, toate cele patru servind și ca dispensarii pentru consultațiunile medicale. Iar când autoritățile românești au vrut să se fixeze asupra specialităților celor patru Aesculapi găsiți acì în timpul ocupării Dobrogei, au stabilit că Bolton a optat pentru medicină, iar Kefalas pentru farmacie, medicii fiind obligați a luà diriginți la farmaciile lor.

Pentru a completà personalul hippocratic al orașului Constanța trebuie să pomenim de Gheorghe Cuianos, specialist în aparate de fixațiuni ale fracturilor și reductor al luxațiilor, fiul vestitului «osteolog» Vasile Cuianos din Cefalonia, unde sub dominația engleză aveà dreptul a-și practicà specialitatea.

Arta dentară aveà ca reprezentant pe actualul dentist Stavru Atanasiu, care mai în urmă, făcând Școala de agenți-sanitari din Megidia, ia diplomă de agent-sanitar vaccinator, se ocupă cu vaccinarea populației mai mult timp, până ce în urmă, dedându-se exclusiv dentisticii, a rămas chirurg-dentist, practicând în oraș și astăzi.

Arta moșitului erà încredințată celor patru moașe bătrâne: d-nei Papasaul, soția primului medic al Carantinei, Arghiro, Artemisia și Catinca. Toate aceste patru practiciane au fost ținute să facă practica la Spitalele din Constantinopol.

In timpul dominațiunii turcești nu existà în Constanța nici un fel de serviciu al Sănătății Publice; orașul se alimentà cu apă potabilă dela 4 puțuri din Anadolchioi. Un primar mai harnic a încercat să alimenteze orașul cu apă mai abundentă și a făcut o instalație mecanică pe marginea lacului din Anadolchioi, dar întreprinderea n'a reușit și cișmelele publice au funcționat pentru un timp foarte scurt. Aceste tuburi pe la 1886 fiind scoase din pământ, au servit drept stâlpi de felinare cu gazolină, ce au luminat orașul Constanța până la instalarea luminii electrice.

Dar apa fiind neîndestulătoare și, din cauza distanței, scumpă, oamenii erau ținuți să-și procure apă mai ieftină și de a doua calitate dela puțurile ce erau săpate pe lângă depozitul de mașini al Companiei Engleze, acolo unde sunt actualmente temeliile dinspre sud ale palatului municipal.

Canalizarea și celelalte lucrări tehnice neexistând, tot orașul erà infectat de latrinele ce erau în curți și care erau în comunicație cu puțurile caselor; iar dacă starea sanitară erà satisfăcătoare, aceasta erà datorită numai vânturilor ce adesea măturau atmosfera. Epidemiile nu erau rare, iar despre epidemia de holeră care a pustiit Orientul în anul 1865 se vorbește că ar fi omorât în Constanța aproape două mii de suflete.

Tulcea, un oraș cu poziție strategică însemnată, erà o localitate mizerabilă, care se inundà de fiecare dată, când se urcau apele Dunării, din lipsa unui dig apărător. Centrul orașului erà plin de băltoace, iar febra tifoidă erà în stare endemică.

Canalizare de apă nu existà, iar oamenii luau apa din Dunăre și partea de mai sus a orașului aveà fântâni. In timpul epidemiilor ce vizitau des pe locuitori (holera mai ales), oamenii erau siliți să părăsească orașul până la stingerea epidemiei. Vaccinarea erà necunoscută, iar locuitorii și mai ales Lipovenii erau oribil desfigurați de ciupiturile vărsatului.

In timpul Turcilor a practicat în Tulcea doctorul Bogliaco (Poliacul poporului), italian de origină, care aveà un spitălaș pe marginea orașului. Acest medic căutase să se stabilească mai înainte la Sulina, după cum vom relatà.

La venirea oștirilor românești în Tulcea s'a instalat medicul căpitan Dr. Unceanu, care n'a mai plecat deacolo.

Orașul Tulcea a mai avut un medic, Giovanni Barbieri, de origină maltez, care studiase la Paris pe lângă medicină și dreptul. Barbieri, certându-se cu tatăl său, vine în Turcia și pentru câtva timp rămâne la Varna, unde se însoară cu o greacă. Dela Varna pleacă la Tulcea unde, întovărășindu-se cu un farmacist, Morelli, se in-

stalează la 1865. N'a practicat însă decât numai 10 ani, fiind otrăvit de un beiu, care i-a turnat otravă în pelin.

Sulina erà o localitate neînsemnată, cu 100 de căsuțe zidite pe malul stâng al brațului Dunării, cu o mică garnizoană turcească; unicul comerț erà al navigațiunii fluviale, ce se făceà pe vremuri numai prin corăbii. Cam pe la 1870 găsim acolo un empiric, al cărui adevărat nume nu-l știm și pe care populația deacolo îl chemà «doctorul Napolitan». Acest empiric împreună cu Bogliaco, despre care am pomenit dejà și care se autotitulà «medic maior», iar care după mulți nu erà decât un șarlatan, au deschis o farmacie, după obiceiul timpului, și un dispensar.

Dar atât Bogliaco cât și napolitanul au plecat la 1872 când Gherasim Zervos, farmacist diplomat dela facultatea din Padova, de fel din Cefalonia, a deschis farmacia «Minerva», aducând și pe un medic diplomat al facultății din Atena, pe doctorul Contomihalos, care a stat numai 3 ani în Sulina. Locul acestuia l-a luat doctorul Valeriu Stais din facultatea din Atena, practicând acolo până la 1878. Anul acela a început construcția Spitalului Comisiunii Europene Dunărene, la care a fost numit primul medic, francezul Venert, și după acela D-rul Romalo.

Sulina, care a fost o localitate impaludată, a scăpat lesne de acest flagel prin chininizarea locuitorilor, grație chininei abundente ce se găsià la ei, cari, în schimbul produselor ce aveau în mâinile lor, luau chinina dela vapoare, ce veneau la Sulina spre a încărcà cereale.

Dela 1873 au fost instalate la Sulina și vreo 30 de lazarete de holerici, barăci obișnuite unde se izolau bolnavii de pe corăbii ori vapoare ce ancorau în acel port. Lazaretele primitive din 1873 s'au schimbat, prin instalarea pavilioanelor sistem american, la 1902, cu laboratorii și etuvă după sistemul ce-l are Hamburgul.

Orașul *Babadag*, cu toate că erà un centru însemnat militar și cu populație numeroasă nu da semne de vieață medicală serioasă. Se zice că ar fi fost acolo un dispensar medical cu un medic turc care da consultații și distribuià medicamente. Nu se știe dacă acest medic a fost un titrat ori empiric, căci se mai relatează că au mai fost un droghist și un farmacist neamț, precum și un empiric bulgar Christu bărbier-dentist; deasemenea bătrânii au cunoscut și pe un empiric turc un fel de «periodeft» care umblà din casă în casă consultând pe bolnavi și administrând medicamente ce le purtà în brâu.

La *Mangalia*, în timpul dominațiunii turcești, practicà medicina empiricul Petrache Gerahoglu zis și Vasiliu, îndeletnicindu-se mai mult cu tratamentul plăgilor cronice; iar la *Cavarna* a practicat mult timp fratele său, Amira Gerahoglu, ocupându-se mai mult de medicina internă. Amira cunoșteà și aplicà regimul declorurat (fără sare) la bolile rinichilor mai multe decenii înainte de Vidal, care l-a introdus în medicină la 1895. La 1883 îi trimisesem pe o soră, care suferià de edem generalizat, tratat de Amira cu regimul fără sare.

Megidia erà un oraș de 14.000 locuitori, situat pe marginea sudică a lacului mlăștinos al centrului Dobrogean. Acest oraș suferià într'un mod endemic de impaludism, pentru care guvernul din Stambul aveà grijă să trimeată anual o cantitate de chinină pentru chininizarea locuitorilor, cari se îndeletniciau cu plantarea de sălcii în lungul marginii mlaștinei. Această operație a fost continuată până în timpurile din urmă, iar inamicul, în cursul anilor 1916—18, a desrădăcinat toată plantația.

Se zice că în timpul dominaţiunii turceşti existà în totdeauna un medic civil, care nu dispuneà de farmacie, având numai un dulap cu medicamente.

Nu se pomeneşte de vreun nume; locuitorii mai bătrâni spun că, dacă lipsià acest medic, erà înlocuit de un gerah (sub-chirurg).

Cavarna. Aici trăià empiricul Amiras Gerahoglu, care practicà medicina internă, pe câtă vreme fratele său, Petrache Gerahoglu, zis şi Vasiliu, se ocupà mai mult cu tratamentul rănilor cronice. Amiras cunoşteà cu mult înainte de Vidal, tratamentul bolilor de rinichi cu regimul fără sare. El a vindecat pe o soră a mea suferindă de edeme generalizate, încă la 1882, pe care am trimis-o la Cavarna pentru a o căutà. Fratele său, Petrache Vasiliu, s'a mutat la *Mangalia*, pe la 1870, unde a rămas până la moartea lui, survenită acum câţiva ani, practicând chirurgia.

Din acest scurt istoric al situaţiei medicale a Dobrogei reiese că medicii au existat numai în câteva centre, restul provinciei beneficiind de consultaţiile ce erau date la dispensariile diferitelor farmacii. Aceste dispensarii erau foarte mult frecventate mai ales din partea locuitorilor rurali, cari consultau pe medici atât pentru ei, cât şi pentru bolnavi, ce nu puteau ori nu doriau să vie în oraş, precum erau femeile. Tratamentul dela distanţă erà în mare favoare, altfel foarte comod, căci dispensà pe bolnav de a se deranjà şi a se prezentà înaintea medicului, odată ce o rudă ori un prieten îşi luà această sarcină de a reprezentà pe suferind.

Bătrânii noştri nu pomenesc de medici oficiali, afară de doctorul Papasaul, care, ca medic al carantinei, se ocupà numai de caravanele ce se duceau la Meca şi nu se amestecà în ale oraşului. Control oficial nu existà. Fiecare îşi exersà meseria aşà cum credeà că e mai bine, iar natura făceà restul. Medicina şi farmacia erau profesii libere în adevăratul înţeles al cuvântului.

Aşadar nu se poate vorbì de o medicină oficială cu misiunea de a vegheà asupra sănătăţii publice, ori de vreun control din partea Statului. Măsuri contra epidemiilor, supraveghere din partea serviciului de igienă, executări de lucrări tehnice ori ştiinţifice de asanare erau lucruri necunoscute. Serviciu sanitar, aşà cum îl înţelegem astăzi, nu existà, iar paza sănătăţii publice erà încredinţată norocului şi providenţei divine. In timp de epidemie oamenii părăsiau localitatea, fugind fiecare unde puteà şi revenind acasă după stingerea bolii.

Dar această stare de lucruri se schimbă imediat după ocuparea Dobrogei de trupele româneşti. Primii medici militari au fost însărcinaţi cu aceste măsuri şi se citează medicul căpitan Dr. Corvin ca primul medic de oraş şi de port la Constanţa, precum şi D-rul Unceanu la Tulcea.

Autorităţi medicale civile au urmat imediat după aceasta şi încă dela 1878 au fost numiţi cei doi medici de judeţ, Dr. Drăgănescu la Constanţa şi Cheladino la Tulcea.

Sub auspiciile civilizaţiunii româneşti Dobrogea, din punct de vedere medical, s'a transformat imediat.

Curând s'au instalat spitale în Constanţa, Tulcea, Megidia, Cernavoda şi Babadag, lucru foarte necesar pentru populaţia lipsită de mijloace şi care nu aveà unde a se căutà.

Deasemenea s'au înfiinţat lazarete pentru izolarea şi căutarea holericilor.

Cu timpul serviciul sanitar s'a organizat, medicii de plasă au urmat deaproape pe cei de județ, iar la toate orașele au fost numiți medici de oraș. Plasa fiind înlocuită cu circumscripția medicală, actualmente avem 35 medici la cele 35 circumscripții dobrogene, iar provincia întreagă are 159 medici împreună cu cei oficiali (afară de medicii militari).

Medicii din întreaga Dobroge sunt împărțiți după județe, în felul următor:

Județul	Constanța	76
»	Caliacra	25
»	Durostor	24
»	Tulcea	34

Spitale sunt în total 12, dintre care unul la Constanța cu secții de medicină internă, chirurgie, de contagioși și de radiologie cu electricitate medicală, iar la celelalte orașe: Bazargic, Megidia, Cernavoda, Hârșova, Cavaclar, Silistra, Turtucaia, Tulcea, Babadag, Isaccea și Ortachioi, spitale mixte.

Pe lângă acestea trebuie citat și spitalul militar din Constanța, precum și infirmeriile-spitale din celelalte localități unde sunt garnizoane mai însemnate.

Dar, pe terenul științific provincia aceasta a început de vreme să-și dea roadele și un număr destul de însemnat de medici a ieșit din rândurile dobrogenilor.

Primul la dată, doctor în medicină, iese semnatarul acestui scurt istoric, terminându-și studiile la 1895, urmat de Frangopol, Racovski, Calcef, Caratzali, Zervos, Papadatu, Parisi, d-ra Mironescu, Psarafti, d-ra Fotica Polihroni, Aurelia Ralli, Ovidiu Tănăsescu, Negoescu, Vanef, d-ra Gheorghiu, Gheorghiade, Numan, Vasiliu, Torosian, Benlian și Cornățeanu.

Dobrogea a mai dat și 3 chimiști biologi: Kalderimi, Frangopol și d-ra Ionescu.

Un interesant punct istoric este și situația medicală în Dobrogea în timpul răsboiului din 1916—18. Când trupele inamice au ocupat această provincie, întregul serviciu medical s'a concentrat în orașul Constanța, restul fiind aproape pustiu.

Când trupele străine au ocupat orașul abandonat aproape de toți locuitorii, spitalul comunal a fost desființat.

Germanii au instalat un spital de chirurgie în localul Liceului Mircea cel Bătrân, iar după câteva luni, după ce s'a adus înapoi populația ce părăsise orașul, s'a reînființat spitalul civil, dar cu paturi, având pe ele numai saltele de paie fără cearceafuri. Inamicul instalase la acel spital pe doi medici ai noștri pe cari-i adusese dela Brăila, pe Tolica și pe Baier, cari se ocupau cu tratamentul bolnavilor civili suferinzi de maladii interne și contagioase.

In oraș erau instalate dispensarii de boli venerice, de consultațiuni medicale precum și un laborator, dirijate de medicii militari germani, puși sub ordinele medicului șef cu sediul la Prefectură.

Când m'am înapoiat dela răsboiu (August 1918), am fost numit Șeful serviciului spitalului, unde am fost urmat de doctorul Bârzănescu. Cu fuga Germanilor din Dobrogea la 1 Noemvrie 1918 și trecerea Dobrogei sub stăpânirea provizorie a Bulgarilor am fost numit medic Șef al serviciilor centralizate din întreaga provincie (județ, oraș, spital, port) până la venirea autorităților române.

Dar Dobrogea n'a rămas în urmă nici cu tributul sângelui.

In timpul răsboiului din 1916—18, patru din cei mai valoroși copii ai ei, doctorii Calcef, Belzoni, d-ra Fotica Polihroni și Ovidiu Tănăsescu, fiul primului dascăl român din Constanța, au pierit făcându-și datoria către țară.

Acest scurt istoric al medicinii în Dobrogea, în care se oglindește toată mișcarea medicală petrecută pe acest pământ în timp de 70 ani, ne arată câte progrese s'au făcut și pe terenul acestei științe; în adevăr, de când autoritățile românești au reocupat provincia, ce fusese stăpânită de Mircea cel Mare, făclia de civilizație și-a dat roadele, transformând Dobrogea în așà scurt timp din starea ei primitivă și ridicând-o și pe tărâmul științei lui Esculap la un nivel egal cu restul țării.

«Fologlob-Constanța».

Fig. 209. Vedere din stația climaterică și balneară Carmen Sylva, cu monumentul întemeietorului ei, Movilă.

FARMACIA ÎN DOBROGEA

DE
P. CIUPERCESCU
Farmacist, Constanța

In 1927 s'au împlinit 50 de ani dela războiul româno-ruso-turc în urma căruia România câştigă independența şi Dobrogea se realipeşte țării, cu care de atunci face un singur trup cu aceleaşi bucurii, cu aceleaşi nevoi, cu aceleaşi aspirațiuni.

Dacă probabil această aniversare se va serbà în toată țara, acì la noi însă serbarea are un caracter mai impunător, întrucât, prin reanexiune, această provincie, dintr'un ținut sălbatic, asiatic, a devenit o provincie europeană şi, sub oblăduirea românească, a prosperat din ce în ce, ajungând astăzi la faima meritată de grădină a României.

Ce erà la 1877, nu ştiu; bătrânii băştinaşi o pot spune; ce este azi, o vedem cu toții şi aceiaşi bătrâni îşi dau seama de progresul realizat în această jumătate de veac.

Deaceea zic, această aniversare trebuie să se facă cu un deosebit fast aici. Pentru aceasta nu e de ajuns numai cele câteva discursuri şi serbări ocazionale, ci trebuesc organizate adevărate serbări la cari să participe întreaga pătură a populației dobrogene, şi, în afară de oficialitate, incumbă asociațiilor culturale în primul rând, datoria de a face toate sforțările pentru ca aceste serbări să capete importanța ce merită. O monografie a Dobrogei, atât din punct de vedere general cât şi pentru fiecare ramură de activitate în parte, cred că e în cadrul preocupărilor celor ce organizează aceste serbări, şi deaceea, în dorința de a contribuì şi eu cu ceva, m'am decis să încerc, cu prea slabele mijloace ce am avut la dispoziție, un scurt istoric asupra farmaciei în Dobrogea, arătând ce erà sub turci, ce erà la anexiune, ce e astăzi.

La ocuparea Dobrogei, după războiul neatârnării, ştim cu toții starea de înapoiere, sub toate raporturile, în care se găseà această provincie, iar progresul realizat se datorează numai geniului poporului român, care seamănă ordine şi civilizație ori unde se arată. In adevăr, dacă privim prin vecini, lesne putem constatà că, în acelaş curs de timp, Cadrilaterul sub Bulgari, în 1913, erà în aceeaş stare de semì-sălbăticie ca în 77, iar Basarabia, sub stăpânirea de peste 100 de ani a Ruşilor, ne oferă cea mai vie icoană a incuriei administrative şi o probă de imposibilitatea poporului rus de a imprimà populației băştinaşe ceva din caracterul specific lui.

La noi lucrurile s'au petrecut cu totul altfel şi cu toții ştim că Dobrogea în general, dar mai ales oraşul Constanța în special, şi-au schimbat cu totul şi aspectul şi caracterul ce-l aveau la anexare. Oraşul nostru, dintr'un sat turcesc, progresează cu paşi gigantici şi ajunge până la războiul mondial, un oraş european, cu caracter pronunțat românesc, în care străinii chiar trebuie să îmbrace haina românismului, atât spre a nu face o notă discordantă, cât şi spre a nu apare la un nivel inferior.

In afară de transformările făcute treptat în popor, în care s'au imprimat adânc caracterul și particularitățile românești, trebuie să recunoaștem că și administrația și-a făcut cu prisosință datoria, așà că, dintr'o provincie uitată de Dumnezeu, vedem astăzi o provincie în care domnesc ordinea și siguranța și în care administrația românească a căutat, pe de o parte, să pună în valoare cât mai mult toate resursele, iar pe de alta s'a îngrijit în cel mai înalt grad de buna stare a populației, condusă fiind de adevărul că numai sănătatea și prosperitatea materială a locuitorilor pot face fericirea unei provincii. E însă locul a recunoaște și faptul prea adevărat, că și populația băștinașă a stat întotdeauna în ajutorul administrației întru realizarea acestei opere.

Și așà căile de comunicație au prins a se întinde în toată provincia, constituind întinse rețele de șosele și căi ferate, pe deasupra cărora se înalță mândru mărețul monument al geniului românesc, podul Regele Carol I, care face indisolubilă legătura provinciei cu țara mamă și deschide larg orizonturi noui exportului și comerțului românesc, făcând cunoscute lumii întregi, țara românească și Dobrogea.

Exploatarea minelor, carierelor, bălților, etc., dau un avânt extraordinar comerțului dobrogean, iar o agricultură rațională a contribuit a scoate din pământul destul de sărac al acestei provincii, mai mult chiar decât în multe alte părți ale țării. Și toate aceste s'au obținut de populațiune la adăpostul legilor, care îi înlesniau libera desvoltare, garantându-i munca.

Concomitent cu această desvoltare generală, s'au organizat și normalizat și multe servicii și instituții care sub fosta stăpânire mergeau «à la turca».

Una din aceste instituții erà și farmacia, care a suferit transformări fundamentale.

Un serviciu sanitar, în accepția modernă a cuvântului, nu existà în Dobrogea înainte de alipire, iar farmacia constituià un fel de comerciu, ce-l puteà face oricine, fără vreun prea mare control și fără exigențele vreunei pregătiri speciale. Și dacă, totuș, nu se prea îndesau mulți la acest comerciu, aceasta din cauza că, cu toată aparența de comerciu, farmacia este o profesiune, ce necesită cunoștințe speciale și aprofundate și care e legată de prea mari răspunderi, așà că erau puțini indivizi cari să fi posedat aceste cunoștințe, în acest colț de lume uitat de centru și lăsat la voia întâmplării.

Puțina populație dela orașe și aceasta avizată numai la ceva comerț ce se făceà pe acì, nu puteà asigurà existența farmaciilor, și deaceea vedem în toată Dobrogea că nu existau farmacii decât în Constanța, Tulcea și Măcin. Nici chiar Megidia, care erà un centru administrativ, militar și oarecum cultural, nu aveà farmacie.

Și dacă la Tulcea și la Măcin farmaciile erau în mâinile profesioniștilor, întrucât starea mizeră a acestor orașe nu puteà atrage pe adevărații oameni de afaceri, cari să fi fost tentați a întreprinde și farmacia, în *Constanța* însă, port la mare, cu o oare care mișcare comercială, loc de refugiu al multor elemente aventuriere, farmaciile sunt numai în mâinile străinilor de profesie, înființarea farmaciilor nefiind supusă vreunei restricțiuni și, la trecerea dela stăpânirea turcă la cea română, s'a dat naștere la unele fapte în domeniul farmaciei, care pentru noi apar destul de curioase.

Prin alipirea Dobrogei, conform dreptului internațional, Statul român a trebuit să recunoască și să permită exercițiul drepturilor avute sub fosta stăpânire farmaciilor dejà existente; așà că s'au găsit acì în Constanța 2 farmacii publice și una a

C. F. ce deservea un dispensar al companiei engleze, care avea în exploatare linia Cernavoda—Constanța.

Inainte de validarea titlurilor, cele două farmacii erau proprietatea d-lor Valindas și Kefala & Cicilianopoulos. La un moment dat, în urma unor neînțelegeri, cei doi tovarăși, Kefala și Cicilianopoulos, se desfac din tovărășie și își împart în mod egal rafturile, borcanele, ustensilele, medicamentele, etc., și unul din ei trece vis-à-vis și deschide o nouă farmacie, care în urmă e și ea recunoscută de Statul român cu aceleași drepturi ca și celelalte. Astfel orașul avea trei farmacii publice la o populație de 3.000 locuitori. In acelaș timp, un oarecare Bolton, un fel de medic la C. F. engleze, în care calitate distribuià și medicamente dela farmacia dispensarului C. F. mai pe gratis, mai cu plată, mută farmacia în oraș, îi pune o firmă de «Farmacia Engleză» așà că stăpânirea română recunoaște această stare de fapt și îi validează și lui dreptul de proprietar de farmacie publică. In definitiv s'au recunoscut legale, la venirea Românilor, 4 farmacii în orașul Constanța, ceeace erà enorm pentru minuscula populație a orașului. Aceste drepturi au fost recunoscute proprietarilor numai cu drept strict personal și fără a li se acordà și dreptul de dirigință, întrucât nici unul nu erà farmacist. Acum farmacia în Dobrogea intră în legea română, cu restricția însă înscrisă special în lege, că aceste sunt și rămân personale, neputând deci fi cedate sub nici o formă decât pe timpul vieții proprietarilor recunoscuți.

Totuș, acolo unde farmacia e proprietatea unui farmacist, Statul îl recunoaște și ca diriginte, tot cu drept personal însă. Așà la *Tulcea*, din 3 farmacii toate sunt în proprietate de farmaciști și prin stăruinți depuse se obține chiar deplinătatea drepturilor, adică sunt recunoscute ereditare. Aceasta, probabil, fiindcă una din farmacii fusese vândută încă înainte de recunoaștere, unui farmacist român, Dumitru Melinescu și odată cu el s'a recunoscut și celorlalți, cari erau cum am spus farmaciști. Farmacia Melinescu e astăzi în mâna moștenitorilor Melinescu; acesta a murit în 1919 în București, într'un accident de tramvai, pe când alergà să-și refacă farmacia-i devastată.

A doua farmacie a fost condusă mult timp de Ravalico, până prin 1894—95, apoi de către Schmettau, apoi trece prin diferite mâini și azi e în proprietatea d-lui Dr. Vârcovici.

A treia farmacie erà în proprietatea comunei Tulcea, lăsată acesteia moștenire prin testament încă de pe vremea turcilor, și erà arendată lui Ion Melinescu, fratele celuilalt, până prin 1895, când Melinescu deschide o farmacie prin concurs la Sulina, iar farmacia orașului trece cu arendă lui Ioanid; apoi, silită fiind comuna prin decizia Casației, care stabilește că dreptul de farmacie nu se poate lăsà prin testament unei autorități, se vinde actualului proprietar Constantinescu.

La *Sulina* erà o singură farmacie a lui Gherasimo Zervos, care a deținut-o până la moarte-i, fără drept de succesiune. In locul acesteia a obținut prin concurs Melinescu, apoi mai târziu Spătan, care în 1921 a trecut la Caransebeș.

La *Măcin* farmacia erà în mâna unuia Dvinogradsky, care a deținut-o până la moarte-i, iar în 1901 prin concurs obține concesia Ion Nicorescu, care apoi trece tot prin concurs la Constanța, iar în locu-i vine la concursul din 1906 Dr. Popovici, care a trecut în 1913 la București. Astăzi farmacia e în mâna d-rei Maria Negrescu.

In alte localități, în afară de Constanța, nu se pomeneà de farmacie și nici nu ar fi avut ce face o farmacie în mijlocul unei populații rare și înapoiată în cultură cum erà populația musulmană, mai ales Tătarii de pe aici.

Farmaciile din *Constanța*, odată recunoscute de Statul român, au trebuit să se supună legilor, și au fost obligate a-și angajà diriginți responsabili, farmaciști români cu dreptul de liberă practică. Să urmărim filiera acestor farmacii de atunci până azi.

1. Farmacia Kefala a fost pe rând condusă de farmaciștii: Cerbeanu, Niculescu, Constantinide, apoi a fost vândută lui Kauffmes, care o deține până în 1906, când prin moartea lui Kefala, concesia scoasă la concurs e atribuită lui *Miga*, actualul proprietar;

2. Farmacia Cicilianopoulos a fost condusă de Seltenmayer, Rigani, Blându, Schinabeck, Constantinide ca proprietar până în 1906, când prin concurs mi se atribuie mie *(P. Ciupercescu)*;

3. Farmacia Valindas de către Boemches, Igel-Deleanu, care o cumpărase și care o revinde lui Berberianu ce o stăpânește până în 1906, când la concurs se atribuie lui Nicorescu. Acesta moare în 1910 și farmacia e condusă de *Tomescu* până la răsboiul cel mare;

4. Farmacia Engleză de către Olteanu, Seltenmayer, Rigani ca arendator până în 1911, Constantinide ca proprietar până la răsboiu, iar prin legea din 1926 s'a recunoscut proprietatea văduvei *Bolton.*

Din aceștia mulți sunt azi morți, iar cei rămași au farmacii prin diferite orașe; unii însă s'au alipit cu totul de acest pământ și așà avem: Constantinide dobrogean, ce a obținut în 1921 concesie aici; *Rigani*, care dinainte de 1890 e aici și conduce și azi farmacia succesiunii Constantinide. Schinabek moare aici, iar Boemches are farmacie în *Babadag*.

In restul provinciei se înființează treptat farmacii prin toate centrele, pe măsură ce acestea se populau și căpătau o oarecare importanță, așà că, urmărind înființarea farmaciilor, ne putem da seama de evoluția progresivă a localităților din Dobrogea. Așà, prima farmacie sub noi se înființează de *Rădulescu* în *Cernavoda* prin 1882—1883, apoi succesiv, în *Megidia* de *Mihăilescu* prin 1882, în *Babadag* în 1895, în *Ostrov* de *Orezeanu*, în *Hârșova* de *Appel*, în *Mangalia* de *Cristescu*, în *Cogealac* de *Tucic*, în *Murfatlar* de d-ra *Aurelia Sotirescu* și, în fine, în *Techirghiol* sat și *Movilă*, la început ca filiale și acum în urmă definitive.

Prin venirea celor trei concesionari în 1906, farmacia în Dobrogea intră cu totul sub dreptul comun român și foarte bine accentuiază d-l medic al orașului de pe aceà vreme, d-l Dr. Pilescu, la inaugurarea farmaciei Miga, când spuneà: «*Ziua de astăzi e pentru noi Românii o îndoită sărbătoare și eu mă simt mândru a o prezidà în calitatea mea oficială, căci astăzi trece încă o ramură a activității sociale în mâinile Românilor și al doilea, pentrucă această importantă instituție, farmacia, intră și acì în legea comună română*».

Prin venirea acestor farmaciști, s'a putut constatà o înălțare a nivelului științific al acestei profesiuni și o deosebită încredere se arată din partea populației, căci, de *unde înainte, foarte multă lume își trimiteà rețetele a fi făcute pe la Constantinopole sau București*, de acum înainte aceste drumuri au început a fi uitate pentru medicamente.

Populația a fost înzestrată cu farmacii ce rivalizau cu farmaciile din centrele mari atât ca aspect, aranjament, cât și ca aprovizionare; iar medicii făcură cu multă satisfacție constatarea, că puteau oricând găsì ajutorul științific sigur și indispensabil unei eficace medicațiuni. Și astfel farmacia acì progresează pe fiecare zi, impunându-se din ce în ce, căci acì nu s'au practicat obiceiuri de prin alte părți, de cărdășii medico-farmaceutice, cu daruri și cadouri pe la sfintele sărbători, menite a stabilì o dependență și o inferioritate față de medicul care și el suferă o scădere morală și nici nu s'a cunoscut concurența de prin alte părți, concurență care transformă farmacia într'o tarabă ordinară, aruncând fatal îndoiala asupra medicamentului și asupra profesionistului. Conștiința unei profesii științifice de cultură superioară, egală cu a celorlalți profesioniști, erà prea desvoltată și suntem mândri de a puteà spune azi acì, că această conștiință nu a avut nici o scădere, ba încă a impus și nouilor veniți, căci și ei, spre cinstea lor, au adoptat în totul conduita noastră.

Valul de distrugere al unei ocupațiuni dușmane, a cărei deviză erà de a sămănà prăpădul pe unde trece, distruge complet și această instituție și avem durerea a constatà că farmacia a fost cea mai lovită din toate celelalte instituții și întreprinderi. Căci, dacă din alte magazine și instituții dușmanul s'a mulțumit a furà numai rafturile, acì însă cu o pornire sălbatecă, justificată doară de pofta de distrugere, farmaciile sunt complet devastate și distruse, nelăsând în ființă în multe locuri nici un dop, care să ateste că ar fi existat cândva farmacie acolo. Material și medicamente au fost furate și transportate în Bulgaria, iar rafturile au fost date focului, după ce lădițele erau trimise săptămânal pline cu alimente în Germania, fiind cel mai comod, solid și elegant ambalaj. Astfel, din acele frumoase farmacii. în care noi cristalizasem idealul unei întregi vieți de muncă și dragoste de profesiune și care erau fala acestui oraș, nu am găsit la demobilizarea noastră decât, unii, scheletul deplorabil al rafturilor, ca niște jalnice relicve ale unei splendori trecute, iar alții, nici aceste mărturii de distrugere, ci acestea au fost înlocuite cu urmele unor manifestațiuni animalice odoriferante demne de o civilizație colosală. La câteva luni după ocupație, dușmanul dându-și seama că ar fi o afacere destul de rentabilă o farmacie într'un oraș ca Constanța, aduce prin rechiziție toate vasele, ustensilele și medicamentele farmaciei Volanschi (Angial) din București și pune o farmacie la dispoziția publicului în localul și pe rafturile betege ale farmaciei engleze, acolo unde azi e farmacia Constantinide, ca fiind mai centrală, unde funcționează sub direcția comandamentului german și dirigența diverșilor farmaciști rechiziționați.

După încheierea păcii, la revenirea noastră, a trebuit să depunem o muncă cu greu de imaginat azi, spre a puteà încropì ceva prin toate pivnițele și găurile din București, să ne rugăm pe la diferiți colegi spre a ne procurà câte un cântar, o patentă, un mojar etc., ca să reîncepem. Fără bani, fără credit, mulți fără forța morală și încrederea necesară oricărui început, lipsindu-ne o cât de mică încurajare din partea guvernanților și a guvernului, am bătut la multe uși; și, pe când Guvernul amnestià pe toți vânduții și dezertorii, noi băteam drumurile în căutarea unei existențe ce o pierdusem pe altarul iubirei de țară. Ba încă, la procesele de despăgubiri din 1920—21, ni s'au precupețit până întru atâta pagubele, încât sumele derizorii ce ni s'au recunoscut nu reprezintau nici plata rafturilor ce le-am făcut în urmă. Și dacă cel puțin ne-ar fi dat un leu...

Dar, în fine, cu muncă, cu stăruință, am parvenit a ne aranjà din nou farmaciile și la început timide, prind treptat a se asortà, a se aranjà, a se înfrumusețà chiar, deși azi încă nu sunt nici pe departe aceea ce erau odată...

In 1921 se dau încă 5 concesii de farmacii în orașul Constanța peste cele 4 existente și anume: Berberianu, Ciomu, Constantinide, Cristescu, d-na Mihăilescu, iar farmacia Nicorescu e vândută d-lui Tomescu, ce o arendează în urmă actualului arendator Stăncescu; iar farmacia engleză, după ce e lăsată de Constantinide, e arendată lui Zuchi, actual arendator. Constantinide murind în 1922, farmacia e administrată de veteranul farmacist dobrogean Niculae Rigani.

In 1926, prin concursul ținut în conformitate cu noua lege, obțin concesii aici încă d-ra Sofia Petroniu și d-l A. Vasiliu.

In acest timp în Tulcea se înființează, în 1921, farmacia Ana Wagner, în com. Cogealac d-l Blummer, în Cernavoda farmacia e cumpărată de Sigmund, în Megidia e arendată lui Calcan, în Hârșova e vândută lui G. Constantin, în Techirghiol-sat obține concesia d-na Viorica Straja și în Carmen Sylva d-na Amalia Belcot.

Aceasta e în prezent situația exactă a farmaciilor în Dobrogea veche.

Răsboiul însă trecut odată, a deschis noui probleme sociale, de care farmacia nu puteà rămâne străină; și cum toate profesiile se grupau spre a-și valorificà drepturile și a se impune, atât ca grupare cât și individual, noi farmaciștii din Constanța am anticipat curentului și în 1921 ne constituim în cerc sub denumirea de *Cercul farmaciștilor din Constanța* și, printre primele măsuri la care avizăm în vederea bunului mers al profesiunii, a fost aceea de a rânduì orele și zilele de muncă și repaos cu asigurarea serviciului public. Reforma, căci a fost o adevărată reformă în obiceiurile și tradițiile farmaciei, s'a făcut pe nesimțite, atâta a fost de bine și cu tact aplicată de noi toți. Și dispozițiile luate de noi atunci, am luptat a le legiferà și în 1924 isbutim să le vedem trecute în regulamentul pentru organizarea interioară a farmaciilor, timid la început, ca o încercare, apoi în 1927 se trec definitiv și azi sunt obligatorii în toată țara.

Cercul de aici, întărit prin colegialitatea unor elemente demne de invidiat, se fortifică încă prin nouile elemente, care înțeleg imediat avantajele și în 1924 se pun și bazele unui oficiu de aprovizionare acì, cu mult înainte de a se fi decis înființarea celui din București. Totuș, înființarea O. A. F-ului ne entuziasmează printre cei dintâi și în 1926 decidem cu toții subscrierea și vărsăm imediat întregul capital cerut și subscris de cei 7 inși câți am aderat. Suma întreagă am trimis-o odată și cred că a prins bine oficiului, care se găseà în perioada de formațiune încă.

Aceasta nu ne-a împiedicat însă ca în 1927 să inaugurăm și noi O. F. A. C-ul nostru, ca un viu exemplu despre ce se poate obține prin o unire desăvârșită.

Terminând această expunere, țin să accentuez că trebuie să se recunoască faptul că, în acest colț de țară, farmacistul român a dat dovada unui prețios și valoros element de ordine și civilizație, contribuind cu munca și știința sa la progresele generale ale provinciei și servind mai ales ca un exemplu netăgăduit de muncă cinstită, modestie, abnegație și cel mai înalt patriotism.

STUDIU STATISTIC ASUPRA FARMACIILOR DIN DOBROGEA

DE

DR. V. GRIGORESCU-ELVIR
Inspector General Farmaceutic

Situația farmaciilor publice din Dobrogea erà primitivă la încetarea răsboiului independenței din 1877—78. Vieața de orientalism nepăsător lăsase farmacia în urma progresului, ca mai toate ramurile de activitate. Insă curentul de civilizație europeană, care cimentase existența de Stat și neam a Principatelor-Unite între Carpați și Dunăre, trebuià să străbată și să statornicească o eră nouă și în colțul de pământ românesc al provinciei transdunărene.

Acum 50 de ani, la epoca anexării Dobrogei vechi în anul 1878, găsim acolo numai zece farmacii rămase de sub regimul dominațiunii turcești.

Apoi la anexarea Dobrogei noui, a Cadrilaterului, în anul 1913, găsim în această parte opt farmacii de sub regimul bulgăresc.

Cele dintâi farmacii dobrogene au fost înființate în mod liber, fără restricțiuni. La început se puteau înființà farmacii chiar și de către nefarmaciști.

In privința dreptului de proprietate, farmaciile găsite la anexarea Dobrogei au fost considerate, în genere, cu drept personal, prin jurnalul Consiliului de Miniștri din 6 Martie 1881, în afară de câteva excepțiuni, cărora ulterior li s'a acordat privilegiul de transmisibilitate.

* * *

Cea mai veche farmacie din Dobrogea este farmacia *engleză* din orașul Constanța, înființată în anul 1860 de medicul licențiat Bolton Irvin, decedat în 1909. In prezent proprietara farmaciei este văduva lui Bolton, dela care deține farmacia în arendă farmacistul I. Zuchi.

Intre anii 1860—1872 în orașul Constanța s'au mai înființat încă trei farmacii, două de către medicii greci Cicilianopolos și Valindas și alta de un oarecare Chefala cu titlul nedefinit, deci în total patru farmacii.

In orașul Tulcea erau, la anexare, tot patru farmacii. Două au fost înființate în anul 1866, una de farmacistul I. Georgeas și alta de farmacistul român B. D. Crețoiu. Astfel se stabilește și prezența farmaciștilor români la această dată în Dobrogea.

In 1867 autoritatea otomană a încuviințat înființarea unei farmacii comunale, proprietară fiind Primăria orașului Tulcea. Această farmacie a fost recunoscută și menținută în 1879 și de autoritățile române.

A patra farmacie în orașul Tulcea a fost înființată la o dată necunoscută, de Claudiu Morelli, care s'a desființat în 1890, la moartea numitului proprietar.

Cu încă cele două farmacii înființate dela 1873 la Sulina și Măcin, se completează numărul de zece farmacii găsite la anexarea Dobrogei.

In anul 1881 s'a acordat, cu Decretul Regal No. 1607, o concesiune de farmacie fără concurs în orașul Cernavoda, farmacistului Atanase Rădulescu, pentru motivul că, în urma publicațiilor făcute de concurs, nu se prezentase nici un alt candidat.

La modificarea legii sanitare, atât în 1885 cât și în 1893, când se transformară concesiunile de farmacii cu drept personal, prevăzute în prima lege dela 1874, în concesiuni cu drept transmisibil, deşi survenise o egalizare a drepturilor, totuş nu se schimbă excepțiunea pentru Dobrogea, unde concesiile *sunt și rămân personale*. De sigur că scopul erà să fie vizați numai acei farmaciști din Dobrogea, cari nu posedau calitatea de cetățean român și pe unii cari nici nu erau farmaciști. Articolul 123 aliniatul 5 din lege însă, așà cum se votase, nu aveà claritate nici preciziune, mai ales pentru farmaciștii români, cari se găseau în Dobrogea și pentru aceia cari urmau să vie acolo.

Se simțeà nevoia unei deciziuni interpretative, care nu întârziază să se producă.

In urma consultării Consiliului de advocați ai Statului, acesta dă avizul No, 839 din 30 Decemvrie 1893, favorabil cauzei farmaciștilor români, iar după un an. avizul advocaților este susținut în Consiliul de miniștri prin jurnalul din 21 Aprilie 1895, pe care îl aprobă Regele Carol.

La această dată cele două farmacii particulare din orașul Tulcea sunt recunoscute cu drept transmisibil și anume farmacia «Minerva», proprietatea văduvei Natalia Cociu, farmacie care prin cumpărare trecuse asupra soțului acesteia, farmacistul G. Cociu, decedat; a doua farmacie erà cu emblema *Romulus* și *Remus*, care se găseà, tot prin cumpărare, în proprietatea farmacistului Dimitrie Melinescu.

Prin obținerea acestui drept, farmaciile citate au mai fost revândute și au trecut succesiv în mai multe mâini de farmaciști români.

Tot la data de mai sus au fost recunoscute cu drept transmisibil încă trei farmacii, și anume: farmacia lui Atanase Rădulescu din Cernavoda, farmacia lui Alex. Andreescu din Babadag și farmacia lui Atanase Negoescu din Ostrov. In total au fost recunoscute atunci cinci farmacii.

Farmaciile din Constanța, toate, afară de farmacia Bolton, au pierdut dreptul de concesiune la încetarea din vieață a proprietarilor fondatori. Concesiunile au trecut în patrimoniul Statului. Au fost scoase la concurs și concesionate cu drept transmisibil farmaciștilor români.

Dreptul de transmisiune s'a recunoscut astfel, pentru toate farmaciile noui, care s'au deschis de atunci în toată Dobrogea veche.

* * *

Să vedem care erà situația celor opt farmacii, găsite în Dobrogea nouă, în Cadrilater, la 1913, prin anexarea provinciei.

Legea sanitară bulgară din 1888 dà, prin simplă permisiune, dreptul oricui, chiar şi nefarmaciştilor, de a deschide şi întreţine o farmacie. Se acordă însă «numai cetăţenilor bulgari autochtoni» (art. 156). O singură condiţie se impuneà, să numească un diriginte cu diploma de licenţiat în farmacie. Sub auspiciile acestei legi au funcţionat şase farmacii în judeţele Caliacra şi Durostor.

In ordinea cronologică a înfiinţării lor, aceste farmacii sunt următoarele:

In Silistra, farmacia *Albina* (bulgăreşte *pcela)*, înfiinţată sub dominaţia turcească înainte de 1877 de un oarecare farmacist Ferdinand, dela care, prin vânzare, a trecut farmacia succesiv la Pandele Ioanidis şi Anton Gheorghiev. A doua farmacie a fost înfiinţată în 1889 de un anume Bratschoff, fără menţionare de titlu.

La Bazargic (Dobrici), două farmacii înfiinţate de farmaciştii Scopeţ în 1886 şi Mutzieff în 1901.

In Balcic, farmacia *Vulturul Alb*, înfiinţată de farmacistul Ivan Dombrowschi în 1894 şi vândută în anul 1902 farmacistului Atanase Vasilief.

In Turtucaia, farmacia înfiinţată în 1898 de farmacistul Nicolae Hristoff.

Legea sanitară bulgară este modificată în anul 1903, când se introduce următoarele restricţiuni: «Concesiunea pentru a deschide farmacie se dă *numai farmaciştilor* (art. 138) şi «Concesiunea este *personală* cu drept de moştenire *redus*» (art. 139).

Sub legea bulgară din 1903 se înfiinţează două farmacii:

In Cavarna, farmacia lui Velico Vasilief la 1906 şi în Bazargic (Dobrici) farmacia lui Leon Bozef la 1910.

* * *

Rezumăm câteva părţi interesante din legea bulgară cu privire la organizarea farmaciilor.

Ultima modificare adusă acestei legi până la anexarea Cadrilaterului, prevede proporţia de 8000 locuitori la o farmacie (art. 136). Insă acolo unde nu se află nici o farmacie şi când nimeni nu declară că voeşte să deschidă o farmacie proprie, se acordă funcţionarea de farmacie filială unuia dintre farmaciştii din oraşul cel mai apropiat.

Distanţa între farmacii este fixată la 500 metri în Sofia, pentru farmaciile noui înfiinţate, sau care se mută; iar în celelalte oraşe distanţa este fixată la 250 metri (art. 150).

Concesiunile de farmacii se acordă liber, fără concurs, în urma a trei publicaţii făcute în «Monitorul Oficial». Se dă preferinţă candidaţilor cu practică mai mare (art. 141).

Farmacia în Bulgaria serveşte ca post de prim ajutor (art. 154) în cazuri extraordinare şi urgente, când în apropiere nu este un medic.

* * *

In 1913 tocmai se terminase concursul de noui farmacii, cu puţin timp înainte de începerea campaniei noastre militare din Bulgaria. In ziua reîncorporării Dobrogei vechi, un sentiment de redeşteptare naţională se ridică şi pe această făşie oropsită. Un îndemn patriotic călăuzeşte judecata Ministerului de Interne, care întinde imediat elementul românesc şi în această parte a ţării.

Intre farmaciile ce urmau să se deschidă în acel an, pătrund şi câţiva farmacişti români în Cadrilater. Atunci s'au dat concesiuni libere, fără concurs, farmaciştilor români macedoneni: Lagara Nicolae şi Şunda Sterie, de a deschide două farmacii în oraşul Bazargic.

Tot atunci s'au mai dat concesiuni de farmacii noui şi unor candidaţi reuşiţi supranumerari la concursul ţinut în 1913. Au obţinut concesiuni farmaciştii Nicolae Rusu în Turtucaia, Anastase Pucerea în Silistra şi Gh. Dăianu în Balcic.

Aceste concesiuni au fost date cu Deciziune Ministerială şi confirmate în urmă prin legea de organizare a Dobrogei la 1 Aprilie 1914; însă n'au fost întărite şi prin Decret Regal.

Astfel la această dată, pe lângă cele opt farmacii aflate în provincia anexată, dându-se încă cinci concesiuni noui, erau în total 13 farmacii în Cadrilater.

Sub ocupaţia germană farmaciile din Dobrogea au avut să sufere mai mult decât în oricare altă parte.

La începutul răsboiului întregirii naţionale, când Dobrogea a fost ocupată mai ales de armatele bulgară şi turcă, instinctul barbar al unei izbucniri feroce cu resentimente atavice de ură şi răzbunare, care îndemnà la nimicirea a tot ce ieşià în cale, nu a cruţat nici farmaciile româneşti, care au fost devastate cu desăvârşire şi prădate de avutul lor. Insă farmaciile Bulgarilor din Cadrilater nu au fost atinse. In oraşul Constanţa, după ce au fost distruse toate farmaciile, Germanii au înfiinţat o farmacie de Stat în localul farmaciei *engleze*. Devastarea farmaciilor s'a întins apoi dealungul Dunării şi în oraşele şi în comunele rurale de pe malul stâng, întocmai ca frenezia sălbatecă de furioasă nebunie, înaintând până în interiorul Olteniei şi Munteniei.

Nici o farmacie nu a scăpat, din câte s'au găsit închise în lipsa farmacistului plecat la împlinirea datoriei, a cărui răsplată a fost cea mai crudă ironie, ce se puteà aduce supremei jertfe din acele momente de tragică epopee.

Instalaţiile şi mărfurile farmaciştilor au fost transportate în mare parte în Bulgaria.

In anul 1923, fiind director al farmaciilor, am trimes la Sofia cu delegaţie oficială în urma farmacistului Gh. Dăianu şi pe farmacistul Gh. Urseanu, cunoscător al limbii bulgare, care a putut să aducă în Bucureşti o parte însemnată din vasele şi ustensilele furate în timpul răsboiului.

Cu sacrificii mari, cu un efort enorm de muncă şi mai ales de răbdare, care nu poate derivà decât din iubirea imensă de patrie şi de profesie, farmaciştii întorşi la căminurile sfărâmate le-au refăcut şi astăzi farmaciile din Dobrogea strălucesc iarăş, chiar cu mai mare splendoare decât în trecut.

* * *

Situaţia actuală statistică a farmaciilor din toată Dobrogea prezintă un total de 38 farmacii.

Farmaciile repartizate pe judeţe şi oraşe ne dau următoarea situaţie: în jud. Constanţa 19 farmacii, din care 11 în oraşul Constanţa, cuprinzând şi ultima farmacie care s'a înfiinţat la periferie în Anadalchioi; în jud. Tulcea 8 farmacii, din care 4 în

orașul Tulcea; în jud. Caliacra 6 farmacii, din care 4 în orașul Bazargic; în jud. Durostor 5 farmacii, din care 3 în orașul Silistra și 2 în orașul Turtucaia.

Din situația generală și comparativă a farmaciei în Dobrogea, cu ce a fost și cu ceeace este în prezent, atât ca număr cât mai ales ca mod de organizare și conducere, rezultă incontestabil o stare de prosperitate și de înflorire neîncetată.

Astăzi, la serbarea semicentenarului de unire a Dobrogei, trebuie să recunoaștem și să apreciem cu laude munca și meritele farmaciștilor români din această parte scumpă a țării românești.

Farmacia română a mers totdeauna împreună cu progresul.

Farmacia română va străbate luminos și viitorul.

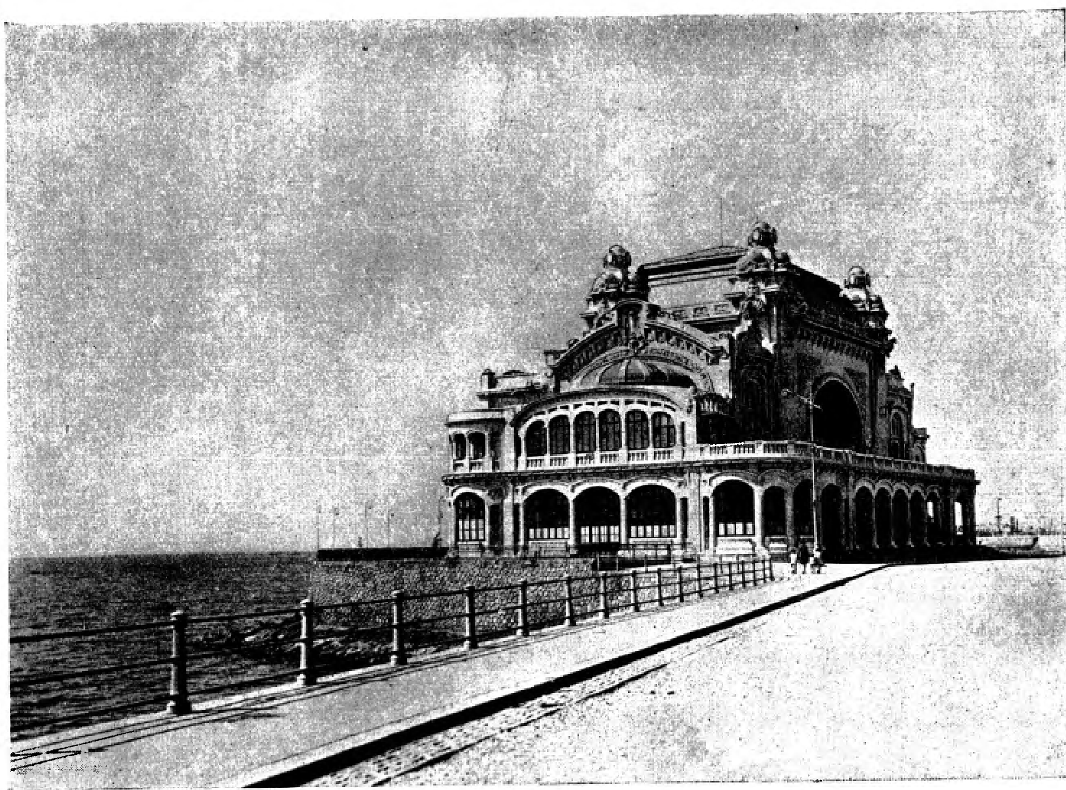

Fig. 210. Cazinoul Comunal din Constanța *«Fotoglob-Constanța».*
unde s'a organizat expoziția semicentenarului Dobrogei în 1928.

ACTIVITATEA LABORATORULUI DE CHIMIE AL DOBROGEI ÎN DECURSUL CELOR 15 ANI DELA INFIINȚAREA SA

DE

DR. D. FRANGOPOL

Șeful laboratorului de chimie din Constanța

Inființarea Laboratorului de Chimie din Constanța a fost prevăzută odată cu aceea a laboratoarelor regionale din Galați, Craiova, Pitești și Bacău, prin legea din 1910. Activitatea sa începe însă din anul 1912.

Regiunea sanitară deservită de acest laborator se mărgineà, la început, la județele Tulcea și Constanța. Prin anexarea Cadrilaterului în anul 1913, s'a început a se trimite spre analizare și probe din județele Caliacra și Durostor.

In anii 1916—1918, din cauza invaziei inamice, laboratorul a fost distrus, așà că, la începutul refacerii din anul 1919, nu s'au găsit nici registre și nici aparatele și instrumentele cu care a fost înzestrat înainte.

Refacerea laboratorului a început în vechea clădire din curtea Spitalului «Dr. Sion».

Inceputul a fost destul de greu. Aceasta se poate vedeà și din faptul că, în acest an, s'au efectuat numai 35 de analize. Abià în anul 1920 se observă o intensificare a activității, numărul analizelor crescând la 523 și continuând în așà mod, încât în anul 1927 să se înregistreze 5235 de probe analizate.

In vara anului 1926 laboratorul a fost mutat în actuala clădire din port, amenajată special pentru destinația ce i s'a dat.

In regiunea sanitară pe care o deservește, au fost trecute și județele Ialomița și Buzău.

Personalul tehnic al laboratorului se compune dintr'un chimist-șef și doi asistenți titrați.

Analizele de căpetenie, ce se lucrează în acest laborator, sunt cele trimise de autoritățile de control sanitar (băuturi și alimente recoltate dela diferiții comercianți), produsele trimise spre analiză de vamă (care se cercetează și din punct de vedere sanitar și din punct de vedere fiscal), precum și analizele trimise de particulari, care sunt, în majoritate, din domeniul chimiei biologice: urine, suc gastric și sânge pentru dozarea ureei.

Laboratorul are două săli mari, una destinată șefului, în care se fac mai mult analize biologice și tehnice și una destinată asistenților, în care se lucrează chimie alimentară.

In afară de acestea mai e și o cameră specială pentru balanțe și una pentru bibliotecă.

Pentru analizele particulare și vamale se percepe o taxă, din care o cotă de 40% este destinată înzestrării laboratorului.

Așà se explică faptul că, din anul 1919 până în prezent, laboratorul a fost înjghebat din nou, grație acestei cote, a cărei destinație erà pentru cumpărarea de aparate, instrumente și cărți.

Analizele ce se efectuează în laboratorul nostru sunt în majoritate din domeniul chimiei alimentare. Băuturile alcoolice și vinurile formează cea mai mare parte a probelor trimise spre analizare.

Serviciile sanitare din cuprinsul regiunii trimit probele recoltate dela diferiți comercianți, bine ambalate, etichetate și sigilate. O contraprobă este lăsată în păstrarea debitantului.

La recoltarea probei se încheie un proces-verbal, care deasemenea este trimis laboratorului.

Pentru probele găsite nereglementare, se fac buletine, în care se menționează datele analitice și care servesc la darea în judecată a contravenientului.

Variația numărului total al probelor trimise spre analizare a fost următoarea:

O creștere continuă a acestui număr, din anul 1912 până în anul 1915, apoi stagnarea completă din timpul răsboiului și începutul modest al activității din 1919, care crește în mod vertiginos până în anul 1927. Dela 979 analize, efectuate în 1912, înregistrăm în 1913, în mod staționar, 984 și apoi o creștere continuă până în 1915, când sunt analizate 2085 probe. Intervine stagnarea din timpul răsboiului și apoi reluarea activității, începând dela 35 analize în 1919 până la 5235 analize în 1927.

Variația numărului probelor trimise de autoritățile de control sanitar a urmat în decursul anilor aceeaș cale ca și a numărului total de analize.

Tabloul de mai jos redă aceste variații în mod evident.

Anii	1912	1913	1914	1915	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
No. total al probelor trimise spre analizare . .	979	984	1327	2085	35	523	1004	2154	2526	2254	3199	4283	5235
No. probelor trimise de autorit. de control sanitar . . .	623	503	816	1801	—	330	524	984	1437	1073	1602	2249	2387
No. probelor nereglementare . . .	174	109	202	653	—	67	112	366	422	411	388	465	347
Proc. probelor nereglementare . .	27,3%	21,6%	24,7%	35,6%	—	17,18%	21,37%	37,2%	29,35%	38,2%	24,2%	20,7%	14,5%

Interesant este însă în acest tablou procentul numărului probelor găsite la analiză nereglementare. La începutul activității laboratorului, acest procent este în creștere până în anul 1915. Din anul 1920 până în anul 1924, creșterile și descreșterile anuale sunt succesive; din anul 1924 până în anul 1927 descrește însă în mod continuu.

Maximul procentului probelor nereglementare a fost atins în anul 1924, când cifra sa a fost de 38,2% și minimul acestui procent este ajuns în anul 1927, cu cifra de 14,5%.

Din aceste cifre se vede clar că laboratorul și organele de control sanitar, în genere, au contribuit în mod eficace, ca în ultimii ani procentul probelor nereglementare să scadă și astfel produsele ce se pun în consumație publică să fie, din punct de vedere al compoziției și calității, în așà mod încât să nu prejudicieze sănătatea publică.

Făcând un tablou general al procentului de falșificare al băuturilor alcoolice trimise în decursul anilor de activitate a laboratorului, avem:

Anii:	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Procentul:	48,9%	14,7%	25,2%	37,4%		Răsboiul	
Anii:	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Procentul:	—	19,8%	8,33%	33,8%	35,55%	49,8%	27%
Anii:	1926	1927					
Procentul:	25,4%	18,5%					

Băuturile alcoolice analizate în laboratorul nostru erau aproape numai de fabricație locală.

Făcând o clasificare a băuturilor, după natura lor, avem:

Țuica. Prin țuică se înțelege băutura ce rezultă din distilarea alcoolului produs prin fermentarea zahărului din prune.

Element important în compoziția țuicii e acidul cyanhidric, care se află liber dar și combinat în cantități ce variază dela urme nedozabile, la 5 mgr. %. Multe din țuicile, care au fost găsite nereglementare aveau aciditatea prea mare și o cantitate mare de cupru, rezultat din serpentina cazanului de aramă în care s'a făcut distilarea.

Deasemenea unele țuici erau preparate din alcool industrial de concentrație a acestei băuturi, amestecat cu esențe. La acestea aciditatea erà foarte scăzută și lipsià în general cuprul.

Numărul țuicilor analizate în decursul anilor de activitate și procentul probelor găsite nereglementare a fost:

Anii	1924	1925	1926	1927
No. probelor regulamentare	186	254	498	510
No. probelor neregulamentare . . .	93	60	76	71
Procentul probelor neregulamentare.	50%	23,6%	15,2%	13,9%

De acì se vede clar că procentul de falşificare scade în mod simţitor. Evident că procentul de 50%, obţinut în anul 1924, este destul de ridicat, întrucât imediat după răsboiu nu fusese un control prea riguros şi debitanţii se obişnuiseră să vândă orice, numai pentru interese materiale.

Drojdia. O altă băutură cu caracter autochton este drojdia. Aceasta este băutura preparată din drojdia vinului.

Concentraţia ei alcoolică variază între 30 şi 40 grade. Spuma de drojdie însă, care este primul produs de distilare, poate aveà 65—70 vol. %.

Drojdiile găsite nereglementare erau mai toate acre şi cu o cantitate mare de cupru. Aciditatea acestora erà peste 0,150 gr. %, calculată în acid acetic. Se vede însă din tabloul alăturat şi la drojdie o descreştere anuală a procentului de falşificare.

A n i i	1924	1925	1926	1927
No. probelor regulamentare	57	75	80	70
No. probelor neregulamentare . . .	22	21	12	10
Procentul probelor neregulamentare .	38,5%	28,0%	15,0%	14,2%

Cognacul şi romul. Cognacul şi romul fabricat la noi în ţară erà în cea mai mare parte falşificat din alcool industrial de concentraţie anumită, cu esenţe şi coloranţi sintetici. Multe erau colorate cu caramel.

Prepararea cognacului din alcool rezultat din distilarea vinului fiind costisitoare, se obişnueşte destul de puţin.

Din tabloul de mai jos se poate vedeà că la cognac şi rom, falşificarea persistă în toţi anii la acelaş procent ridicat şi, cu toate amenzile ce se aplică comercianţilor, nu se poate ajunge la un rezultat favorabil.

Prin noua lege elaborată de Ministerul de Domenii, în care se prevăd pedepse foarte mari pentru contravenient şi condiţiuni foarte severe în ceeace priveşte compoziţia băuturilor, sperăm însă că se va puteà pune o stavilă acestei falşificări în massă.

Vinuri. România fiind aşezată în cuprinsul ţinutului în care seîntinde cultivarea viţei de vie şi având poziţiuni prielnice, e o producătoare bogată în vinicultură.

Există diferite regiuni renumite ca: Odobeşti, Cotnari, Drăgăşani, etc., care cultivă viţe indigene şi străine cu mult succes.

Constantele vinurilor variază, bineînţeles, cu anii, localitatea de producţie şi modul de fabricaţiune, cât şi de conservare.

In general, vinurile analizate în laboratorul nostru şi găsite nereglementare aveau, sau o aciditate volatilă crescută, ceeace dovedeşte o proastă conservare, sau extractul şi alcoolul scăzut prin diferite manipulări ilicite.

Alcoolul variàîntre 7% şi 13%. Totuş, ni s'a întâmplat să găsim vinuri cu alcoolul mult mai scăzut: 3,2%!

Extractul deasemenea erà scăzut în multe cazuri; cifra 1,2 gr. % este de multe ori întâlnită.

Adăugarea de substanțe conservante am observat-o însă rar. In mod obişnuit vinurile conțin însă 200—300 mgr. acid sulfos, rezultat din arderea sulfului în butoaiele ce servesc la păstrarea vinului.

Variația procentului anual de falşificare la probele de vin nu e de fapt regulată. Avem o creştere a acestui procent dela începutul activității laboratorului până la declararea răsboiului. Din 1920 până în 1922 avem creşterea procentului şi apoi o scădere continuă până în anul 1927, cu excepția anului 1926.

Laptele. Laptele este distribuit în oraş de către lăptarii ce vin din satele învecinate. Unii distribue numai laptele produs de vitele lor proprii, alții mai strâng laptele dela țărani.

Păstrarea şi transportarea se face în vase de tinichea.

Ajungând în oraş, trebuie să treacă pe la controlul sumar exercitat de Serviciul veterinar, într'un local anume amenajat şi subvenționat de Municipiul Constanța. La acest laborator se cercetează punerea în consumațiune a laptelui grosolan falşificat.

Pentru un control mai riguros, lăptarii sunt aduşi de Serviciul sanitar al municipiului Constanța, în mod inopinat, la laboratoul nostru. Acì se cercetează fiecare vas şi se fac toate dozările necesare: densitate, unt, extract, lactoză, nitrați, indice de refracție al serului, precum şi rapoartele respective.

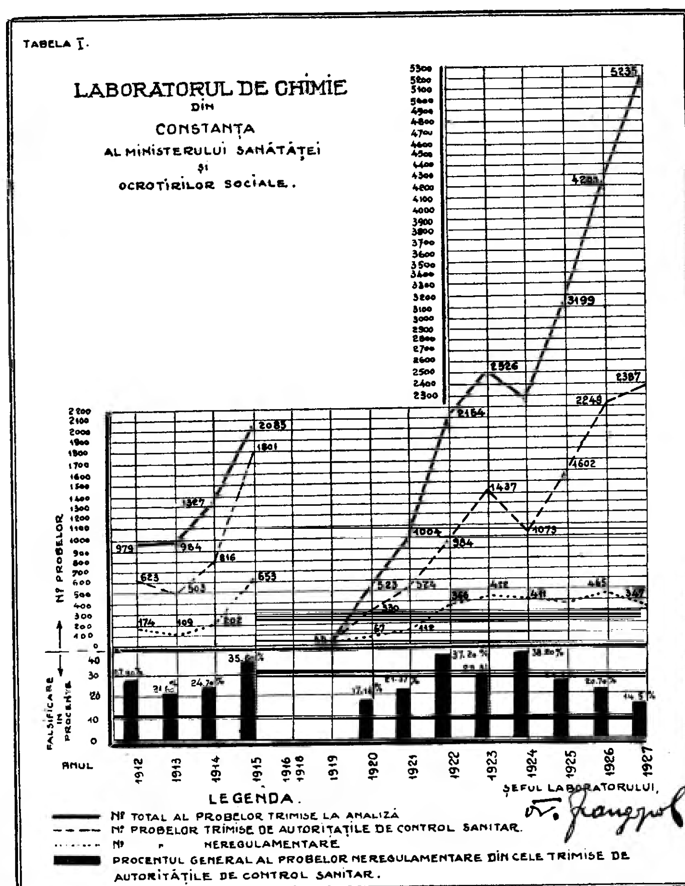

Fig. 211.

In general laptele de vacă are 4—5% gr. unt. Am găsit, totuş, la o probă de lapte trimisă de Sanatoriul C. T. C. din Techir-Ghiol, untul scăzut la 0,4% gr. Laptele erà cu desăvârşire falşificat.

In general falşificarea constă prin smântânire sau prin adaos de apă.

Am avut însă probe de lapte de vacă cu 7 şi 8% gr. unt.

In general, procentul de unt la vitele dobrogene este ridicat, din cauza hranei prielnice; debitul de lapte este însă scăzut.

In regulamentul pentru controlul alimentelor şi băuturilor este prevăzut un

minimum de 3,2% gr. unt pentru laptele de vacă. Acest minimum este însă cu mult inferior probelor medii ale laptelui de vacă.

Procentul de falşificare la lapte creşte dela 25,70% în 1912 la 75% în 1914, apoi o mică scădere în 1915.

După răsboiu procentul, în 1920, este tot aşa de mare şi scăderea bruscă o avem între anii 1923 şi 1924, când dela 67,1% scade la 16,07%.

Din 1924, cu excepţia anului 1925, avem o scădere continuă până în anul 1927, cu 5,5%.

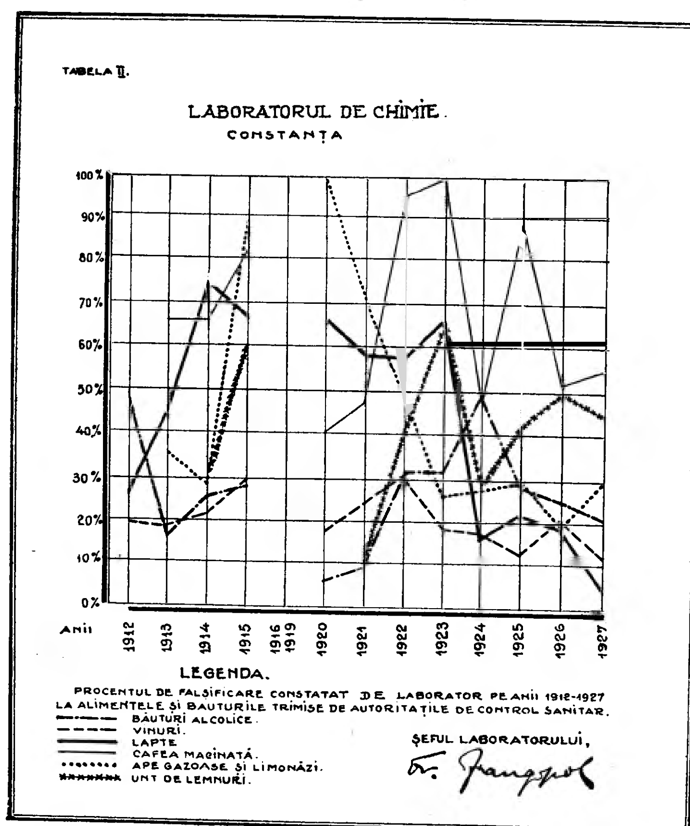

Fig. 212.

Untdelemnul. Untdelemnurile ce intră în ţară sunt de provenienţă franceză, italiană, ori greacă; mai rar vin untdelemnuri spaniole ori palestiniene.

Fabricile producătoare de untdelemnuri trimit în bidoane, totuş, pe lângă untdelemnul pur de măsline şi un amestec de aşà zis «Huile de table», format din 90% ulei de arrachis şi 10% untdelemn de măsline.

Acesta îi comunică gustul şi mirosul, aşa că publicul consumator de multe ori poate fi indus în eroare, cumpărând, în loc de untdelemn curat, ulei de arrachis aromatizat numai cu untdelemn.

Conform art. 266 din Regulamentul pentru controlul alimentelor şi băuturilor, nu se permite amestecul de uleiuri provenite din seminţe diferite.

Bazaţi pe curpinsul acestui articol, au fost declarate nereglementare amestecurile de ulei de arrachis şi untdelemn.

Cât priveşte amestecul untdelemnului cu ulei de floarea soarelui şi ulei de rapiţă, această falşificare grosolană fiind evidentă şi degradând chiar proprietăţile organoleptice, nu s'a tolerat în nici un chip.

Amestecul cu aceste uleiuri inferioare se face numai în ţară, untdelemnurile sosite la import fiind pure şi numai în cazul celor cu denumirea «Huile de table» formează amestecul cu uleiul de arrachis, ce este descoperit şi dozat cu reacţia Bellier.

Ape. Analizele de apă ce se fac în laboratorul nostru sunt în majoritate cerute de către Consiliile de higienă acelora ce doresc să deschidă o fabrică de ape gazoase, pentru obţinerea autorizaţiunii. In acest scop, debitantul indică agentului ce

recoltează proba (în majoritatea cazurilor medicul circumscripţiei sanitare) locul de unde doreşte să-şi alimenteze fabrica.

Aceste ape trebuesc în primul rând să fie libere de orice compuşi dăunători, azotaţi, azotiţi şi amoniac.

Deasemenea nu trebuesc să aibă prea multe substanţe organice şi duritatea să nu fie prea mare.

Apele din Dobrogea au în general clorurile crescute din cauza apropierii mării şi formaţiunilor geologice; deasemenea şi duritatea e ceva mai mare din aceeaş cauză.

In cazul când apele trimise spre analizare nu îndeplineau aceste condiţiuni de higienă, ele erau respinse şi debitantul trebuià să caute o nouă sursă de alimentare a fabricii ce dorià să înfiinţeze.

Procentul acestor ape neadmise erà, după ani, mai mare sau mai mic, după cum cererile pentru înfiinţările fabricilor de ape gazoase erau mai mult sau mai puţin numeroase. Aşà, în anul 1927 am avut 22 de ape trimise spre analizare, din care 5 au fost găsite nehigienice, adică 22,7%; în anul 1926, 35, din care 25 respinse, adică 71,7%; şi în anul 1925, 22 probe trimise, din care 4 găsite nehigienice.

Limonăzi şi ape gazoase. Cu tot controlul ce se face la înfiinţarea unei fabrici de ape gazoase, totuş se găsesc, în multe cazuri, în comerţ produse preparate cu ape nehigienice. Cauza poate fi o infiltraţiune recentă în sursa de apă, sau reaua manipulaţiune, adică depozitarea apei în basine improprii. Cât priveşte limonăzile ce se găsesc în comerţ, acestea sunt preparate din apă gazoasă cu un sirop oarecare.

Siropul e preparat şi el din glucoză sau zahăr cristalizat, cu arome şi coloranţi sintetici. S'au găsit şi cazuri când limonăzile erau preparate cu zaharină.

Sifoanele aveau de multe ori garnitura metalică făcută dintr'un aliagiu ce conţineà peste 40% plumb. Probele găsite în asemenea condiţiuni erau date nereglementare, şi proprietarul fabricii obligat să se conformeze regulamentului, care nu admite decât maximul 1% plumb.

Trebuie să relevăm că, în timpul sezonului 1926, garniţile unor lăptari din Techirghiol—Movilă precum şi vasele de bucătărie ale unui restaurant de primul rang din această staţiune erau spoite cu un aliagiu ce conţineà peste 50% plumb.

Din această cauză au fost semnalate vreo 30 cazuri de intoxicaţie.

Cafeaua şi ceaiul. Cafeaua crudă, ce se trimite la analiză de către organele de control sanitar, este în general reglementară, întrucât a mai suferit un control la importarea prin vamă.

In ce priveşte cafeaua măcinată, aceasta este falşificată pe o scară foarte întinsă. Când se macină, se amestecă cu cereale torefiate. Procentul de falşificare este foarte ridicat. In anul 1923 toate probele analizate au fost găsite falşificate. In ceilalţi ani falşificarea a scăzut foarte puţin.

Cafelele crude (în boabe), importate prin vama Constanţa, au fost găsite într'o proporţie foarte mică colorate artificial, ori având prea mare procent de impurităţi.

Aşà, în anul 1924, acest procent a fost de 8,2%; în anul 1925, de 2,8%; în anul 1926, de 3,5% şi în anul 1927, din 510 transporturi de cafea, importate prin vama Constanţa, numai un singur transport a fost respins.

Deasemenea ceaiurile ce sosesc la import sunt reglementare și se înregistrează din an în an o scădere a acelora ce ar conține un număr prea mare de pețiole, ori că ar aveà frunzele altor plante.

In 1927, din 181 transporturi de ceai sosite prin vamă, numai unul a fost respins, având un procent prea mare de pețiole.

Făina. România fiind o țară eminamente producătoare de cereale, falșificările propriu zise, adică adaus de gips, talc; etc., la făină, sunt foarte rare. Se practică însă înlocuirea făinei de calitate mai bună cu o calitate inferioară. Deasemenea există făinuri mai extrase în amidon, care sunt date drept făinuri de calitate superioară tipului de făină din care fac parte.

In cazuri izolate am găsit făină alterată, având aciditatea crescută. Deasemenea există, în multe cazuri, amestecul făinei de grâu cu alte făinuri diferite, care micșorează valoarea nutritivă și calitatea.

Diverse. Intre altele, laboratorul nostru a făcut analize de siropuri, ciocolate, zaharuri, bomboane și halvale. La aceste produse procentul de falșificare erà destul de însemnat; așà, în anul 1925, din 114 probe, 39 s'au găsit nereglementare; în anul 1926, din 180 probe, s'au înregistrat 7 nereglementare și în anul 1927, din 71 probe analizate, 7 nereglementare.

Bomboanele erau preparate cu substanțe amylacee. Halvalele erau deasemenea preparate cu făină și ulei de floarea soarelui în loc de tahân și susan. Cât privește siropurile, acestea erau intens colorate cu un colorant sintetic și aromatizate cu arome sintetice.

Urini, sânge, suc gastric și medicamente. In laboratorul nostru se mai efectuează în mod curent analize de urini, analize de sânge pentru dozările chimice, analize de suc gastric și medicamente.

Analize tehnice. Analizele tehnice sunt trimise îndeosebi de vama Constanța și constau în analize de hârtie, țesături, substanțe colorante, colofoniu, reșinate, uleiuri minerale, aliage, metale și altele.

11 Maiu 1928.

DUNĂREA INTERNAȚIONALĂ ȘI ȚINUTUL ROMÂNESC AL GURILOR

DE

N. DAȘCOVICI

Profesor la Facultatea de drept din Iași

DELTA ȘI PĂMÂNTUL DOBROGEAN, CENTRUL VIITOAREI CIVILIZAȚII FLUVIALE ISTORICE, PURTÂND PECETE ROMÂNEASCĂ

La sărbătoarea celor 50 ani de muncă și stăpânire românească pe pământul dobrogean, cadrul Dunării străbune e menit să adauge aureola trecutului apropiat, iar prin grijile prezentului pentru soarta gurilor fluviului să ne stimuleze energia și încrederea în perspectivele cu adevărat grandioase ale viitorului.

Cu toată temerea de a nu repetà lucruri prea cunoscute din paginile istoriei naționale, voiu face dintâiu partea cuvenită aureolei dunărene la sărbătoarea Dobrogei, rezervându-mi către sfârșit îngrijorările ceasului prezent îndulcite, totuș, de speranțele și perspectivele viitorului.

Soarta nației noastre apare strâns legată de soarta Dunării încă din vremea strămoșilor cari, despărțiți la Est și Nord-Est, de lumea barbară prin cele două mari fluvii ale vechiului continent, Rhin-ul și Dunărea, s'au văzut nevoiți să treacă această din urmă graniță pentru motive de siguranță orientală, în Dacia, transformând-o în colonie imperială. Părăsirea ținutului transdunărean de armatele imperiale, ca și perioada întunecată a năvălirilor barbare n'au sdruncinat permanența populațiilor romano-dacice în basinul dunărean, pe ambele țărmuri, până în zilele noastre.

Vremurile cele mai grele pentru permanența și continuitatea elementului romano-dacic, la Dunăre, ne apar tocmai în perioada modernă, când lupta de stăpânire asupra marelui fluviu se desfășoară, cu sorți variabili, între trei împărății puternice, Turcia, Austria și Rusia.

Pacea dela Carlowitz (1699) însemnează punctul maxim de atotputernicie turcească în basinul dunărean, după care Casa de Austria își recucerește, treptat, poziția dominantă prin redobândirea Ungariei. Tratatul următor, dela Passarowitz (1718), redeschide Dunărea pentru navigația austriacă până la Marea Neagră, adică la gurile fluviului din pământul dobrogean, — după cum Rusia obține, câteva decenii mai târziu, prin tratatul dela Cuciuk-Kainardgi (1774), libertatea de navigație și comerț în Marea Neagră și prin strâmtori. Zece ani mai târziu, 1784, Austria obține și ea dela Turcii exclusiviști până atunci acelaș drept de navigație în Marea Neagră,

încât de fapt Dunărea şi Marea Neagră alcătuesc, abià de acì înainte, un întreg armonic sub raportul navigaţiei şi al comerţului internaţional.

Dar dacă nevoia de respiraţie maritimă a Ruşilor le deschisese calea Mării Negre şi a strâmtorilor, după cum aceeaş nevoie îi împinsese pe Austriaci pe calea Dunării şi a Mării spre Mediterana, — ideile curente în materie de libertatea navigaţiei pe apele fluviale sau maritime, care sunt ale tuturor, fiindcă nu pot aparţine exclusiv nici unui popor, rămăseseră tot înapoiate şi incapabile de a ţine pas creaţiunii faptelor politice petrecute în răstimp. Acelaş egoism feroce, exclusivist şi bănuitor, care-i făcuse pe Turci, după uriaşele lor cuceriri europene, să închidă strâmtorile, navigaţia Mării Negre şi a Dunării pentru orice pavilioane străine, rezervând-o numai vaselor Turceşti, — acelaş egoism se va manifestà şi în apucăturile Ruşilor sau Austriacilor la Dunăre şi în Marea Neagră.

Oaspeţii cei noui, în cuprinsul apelor până atunci turceşti, se vor încăerà aproape din prima clipă a întâlnirii lor, în loc să se simtă uniţi şi solidari faţă de foştii stăpânitori, chiar dacă fiecare în parte, Ruşii sau Austriacii, vor încercà mereu să-şi sporească stăpânirile faţă de Turcia.

Pacea dela Bucureşti (1812) cu raptul Basarabiei este primul pas, urmat în 1817 şi 1829 de alţii, din partea Rusiei, pentru înstăpânirea definitivă asupra gurilor Dunării, spre disperarea Austriei care vedeà anulându-se în fapt libertatea ei de navigaţie dunăreană-maritimă dobândită dela Turci prin acordul dela Passarowitz şi înţelegerea următoare din 1784. Convenţia de navigaţie dunăreană ruso-austriacă dela Petersburg (1840) este o simplă încercare, fără succes, a Austriei, de a păstrà, şi sub stăpânirea rusească a gurilor Dunării, ceeace obţinuse dela Turci.

In răstimp, nu trebuie să pierdem din vedere triumful ideilor de libertate în lume prin efectul revoluţiei franceze, triumf ale cărui semne răsbesc chiar în opera reacţionară şi răzbunătoare a Congresului de pace dela Viena (1815) împotriva Franţei, în sfârşit învinsă de coaliţia monarhiilor restaurate, — prin stabilirea principiilor fundamentale ale dreptului fluvial internaţional. Este drept că tratatul din Viena nu menţionează şi Dunărea printre fluviile europene [1]) cărora urmau să li se aplice aceste principii; dar idea libertăţii de navigaţie fluvială, odată consfinţită, va căutà să se generalizeze oriunde vor fi împrejurări prielnice.

Succesele ruseşti în Răsărit, ambiţiile nenumărate ale planurilor ţariste moştenite şi desvoltate dela Petru cel Mare, conflictul cu Austria la gurile Dunării, desvoltarea industrialismului englez şi interesul acestuia pentru piaţa de aprovizionare şi desfacere a ţinuturilor dunărene, în sfârşit afirmarea principiului de naţionalitate în Europa, — totul a contribuit să schimbe, prin răsboiul Crimeei, soarta gurilor Dunării, iar prin aceasta însăş soarta neamului românesc.

Tratatul de pace dela Paris (1856) a impus Rusiei învinse un regulament oriental foarte sever din care făceà parte şi extinderea dreptului fluvial internaţional proclamat la Viena asupra Dunării şi a gurilor sale. Puterile semnatare ale tratatului declară solemn că hotărîrea aceasta a lor va face parte pe viitor «din dreptul public al Europei» sub garanţia lor.

[1]) Rhin, Necker, Mein, Mosella, Meusa şi Escaut.

Deşi sunt lucruri arhi-cunoscute, voiu amintì cuprinsul precis al hotărârii europene împotriva Rusiei învinsă la gurile Dunării:

1. Instituirea Comisiei europene a gurilor de către marile puteri cu dubla misiune, tehnică şi politică, de a întreţine, prin lucrări de dragaj, canalul navigabil şi a împiedecà, pe viitor, năvala rusească asupra îmbucăturilor Dunării.

2. Isgonirea forţelor navale ruseşti din Marea Neagră prin neutralizare, deci o garanţie contra actelor de eventuală violenţă rusească împotriva navigaţiei fluviului.

3. Indepărtarea Ruşilor dela Dunăre prin restituirea Deltei către Turcia şi realipirea judeţelor sud-basarabene la Moldova, care fusese prădată prin pacea dela 1812.

Tratatul de Paris luând şi principatele române sub ocrotirea colectivă a tuturor marilor puteri, creà o solidaritate firească şi indestructibilă între libertatea navigaţiei dunărene şi libertatea naţiei române.

Pentru restul fluviului, în afară de regiunea gurilor, limitată în primul moment numai la porţiunea Isaccea—Marea Neagră, tratatul de Paris prevedeà o a doua Comisiune a riveranilor, care să elaboreze regulamentul uniform de poliţie şi navigaţie.

Chiar din anul păcii de Paris, când s'a întrunit la Viena Conferinţa riveranilor, Austria şi-a dat pe faţă năzuinţa de acaparare egoistă şi exclusivistă, ca şi Rusia, asupra Dunării — mai ales că Rusia n'o mai puteà concurà prin hotărârea Europei — determinând elaborarea vestitului «Act de Navigaţie» din 1857. Se ştie că actul rezervà riveranilor navigaţia fluvială interioară, ceeace însemnà, de fapt, monopolul companiilor de navigaţie austriace în traficul dintre riverani. De aproape trei decenii companiile de navigaţie austriace, încurajate de Stat şi dispunând de vase perfecţionate, atunci, prin introducerea aburilor, luaseră un avânt extraordinar, — pe când toţi ceilalţi riverani, inclusiv principatele române, erau ca şi inexistenţi în navigaţia dunăreană.

Actul de navigaţie este respins de o conferinţă internaţională întrunită cu participarea marilor puteri, iar mandatul Comisiei europene, provizor pe 2 ani la început, este mereu prelungit împotriva sforţărilor Austriei, care urmăreà desfiinţarea ei şi trecerea tuturor atribuţiilor pe seama Comisiei riveranilor în mijlocul cărora ar fi putut face orice ar fi vrut.

In 1866, la Conferinţa dela Paris, întrunită între altele şi din cauza unirii principatelor române cam fără voia Europei, delegatul austriac n'a putut da un răspuns precis asupra stadiului lucrărilor pentru întocmirea regulamentului de navigaţie la Comisia riveranilor, conform criticelor conferinţei dela 1858, — dar a invocat dificultăţile spuse de principatele române.

Răsboiul franco-german, din 1870—71, are efecte de neînlăturat şi asupra Dunării, prin anularea parţială a regulamentului oriental stabilit în tratatul de Paris contra Rusiei, căci aceasta profită de divizarea Europei spre a se desface, unilateral, de obligaţia dezarmării în Marea Neagră şi pe coastele sale din cuprinsul acestei mări.

Totuş, în conferinţa internaţională dela Londra (1871) întrunită din cauza gestului rusesc, se prelungeşte pe alţi 12 ani existenţa Comisiei europene a gurilor şi se stabileşte textual, la cererea Austriei, beneficiul neutralităţii în favoarea lucrărilor, stabilimentelor, personalului şi administraţiei acestei Comisii ca o compensaţie garantatoare pentru anularea neutralizării Mării Negre. Austro-Ungaria obţine menţinerea textuală mai departe a Comisiei riveranilor, ce păreà de fapt desfiinţată prin insuccesul de până atunci al manevrelor austriace, după cum determină în principiu

dreptul riveranilor de a întreprinde lucrări de înlesnirea navigației la Porțile de Fier în schimbul taxelor de trecere provizor stabilite până la acoperirea cheltuelilor.

Răsboiul ruso-turc din 1877, în care România a fost atrasă pentru a-și câștigà independența, se încheie prin tratatul de Berlin, care sporește atingerile aduse regulamentului oriental stabilit la Paris, în 1856, prin reluarea județelor sud-basarabene de către Ruși. Dobrogea este cedată României, în concepția rusească, energic refuzată de noi, drept compensație pentru județele basarabene și Rusia revine, deci, la țărmul dunărean; competința Comisiei europene a riveranilor se extinde dela Isaccea până la Galați; Austro-Ungaria capătă mandatul de executarea lucrărilor la Porțile de Fier; după cum se hotărăște și întocmirea unui regulament de navigație, poliție și supraveghere fluvială, aplicabil dela Galați numai până la Porțile de Fier în armonie cu regulile ce fuseseră ori urmau să fie ulterior stabilite în jos de Galați.

De data aceasta, Rusia și Austro-Ungaria se întâlnesc din nou în concurența lor la Dunăre, dar în prezența unui al treilea tovarăș recunoscut independent la Berlin, România, care, prin câștigarea Dobrogei, se află în poziția cea mai avantagioasă la gurile fluviului. Și acest tovarăș se face repede simțit. Cu prilejul stabilirii regulamentului de navigație pe sectorul Porțile de Fier—Galați, a cărui întocmire fusese hotărâtă la Berlin, România susține o luptă cu succes împotriva tendințelor de acaparare ale monarhiei habsburgice. Chiar conferința dela Londra (1883), când marile puteri îmbrățișază cauza austro-ungară grație compromisului pe care monarhia habsburgică l-a încheiat cu dușmana ei seculară, Rusia, în dauna libertății dunărene, nu isbutì să înfrângă cerbicia României. Rusia, cu complicitatea austro-ungară, își obține partea ei de răsplată prin sustragerea brațului Chilia de sub autoritatea Comisiei europene în aceeaș conferință dela Londra.

Din acest moment istoric în desvoltarea problemei dunărene, adevăratul campion al principiului de libertatea navigației fluviale este și rămâne, în toate împrejurările fără șovăire, tânărul regat român, în luptă când cu Austro-Ungaria pentru libertatea Porților de Fier, când cu Rusia pentru împotmolirile și incidentele de frontieră dela gura Stari-Stambul a brațului Chilia, când chiar cu unii riverani vecini cari stingheresc opera de interes general pe Dunărea de Jos a Serviciului hidraulic român.

Activitatea aceasta, politică și tehnică a României, pentru a face din cursul Dunării o cale de navigație cu adevărat internațională, constituie titlul nostru de glorie și mândrie prezentă, precum el poate fi temeiul celor mai îndreptățite ambițiuni viitoare.

Răsboiul cel mare s'a încheiat, din fericire, prin sfărâmarea lanțurilor de sclavie din Europa central-răsăriteană și, odată cu pacea generală, regimul navigației dunărene a fost revizuit. Tratatul de Versailles ca și următoarele a ținut seama de protestările mereu repetate, timp de decenii, de reprezentanții României. Noul regim dunărean a înlăturat bariera Porților de Fier, stabilind internaționalizarea fluviului pe întregul curs navigabil și chiar pe unele canaluri și afluenți importanți din imensul basin dunărean și impunând, totodată, principiul perfectei egalități de tratament între toate pavilioanele lumii, fără nici o excepție.

Pe scurt, pacea generală din 1919, desvoltând și precizând dreptul fluvial internațional, ale cărui principii fuseseră enunțate încă din 1815 la Viena, a stabilit rețelele internaționale ale fluviilor Elba, Oder-ul, Niemen-ul și Dunărea în partea lor

navigabilă, ce servește «în chip natural de ieșire la mare pentru două sau mai multe State, cu sau fără transbordare dintr'un vas într'altul, precum și canalele laterale și trecerile ce s'ar deschide, fie spre a dublà ori îmbunătăţì secţii în mod natural navigabile din acele reţele fluviale, fie pentru a împreunà două secţii natural navigabile ale aceluiaș curs de apă». Textul acesta a servit de îndreptar Conferinţei internaţionale de comunicaţii și tranzit dela Barcelona spre a definì care sunt căile navigabile «de interes internațional» când este vorba de cursuri de apă naturale ori de acelea artificiale servind ca accesorii celor dintâiu, în sfârșit când e vorba de ape naturale ori artificiale al căror interes internațional poate fi proclamat ulterior prin libera convenție a Statelor interesate.

O mențiune specială se cuvine să facem despre viitorul canal care va legà, prin valea fluviului Main, Rhin-ul cu Dunărea, prin marile lucrări în curs de executare între Aschaffenburg și Passau, — cea mai grandioasă operă a tehnicei moderne după canalurile de Suez și Panama. Pacea de Versailles a stabilit dinainte caracterul internațional al acestei viitoare căi de apă artificială, care va deschide, prin mijlocul Europei, un drum liber de navigație dela Anvers sau Rotterdam la Sulina, străbătând regiunile cele mai bogate, mai frumoase și mai variate ale vechiului continent, fără cheltuiala de energie și de timp a înconjurului pe la Gibraltar, Mediterana și strâmtorile Mării Negre.

Drumul Indiei ca și valiza diplomatică engleză spre marele imperiu colonial, se va puteà strămutà pe această cale fluvială transcontinentală, răsturnând aproape cu desăvârșire vechea rânduială a curentelor de comerț, transporturi și tranzit de pe suprafața Europei. In această axă comercial-politică a Europei de mâine către Asia, Egipt și Indii, gurile Dunării, cu pământul dobrogean, se vor găsì tocmai la mijloc, servind drept punct de sprijin, de aprovizionare, de siguranță și de antrepozit, totodată, pentru toate cele trei mijloace moderne de comunicație: terestră, fluvială și aeriană. . .

Dar iată că aureola trecutului ne-a făcut să întoarcem brusc privirile spre perspectivele incomparabil de grandioase ale viitorului, sărind peste golul îngrijitor al împrejurărilor ceasului de față.

Realitatea tristă a prezentului dela gurile fluviului ca și de pe întreg cursul Dunării românești, precum și criza prelungită a Dobrogei și a coastei noastre maritime indisolubil legată de soarta regimului dunărean, nu trebuie să ne fixeze privirile exclusiv la iluziile fermecătoare ale viitorului. Intre realitatea trecutului și perspectivele viitorului e nevoie să pregătim etapele evoluției fericite a timpurilor actuale. Adevărul, oricât de dureros, nu poate și nu trebuie să fie tăinuit. Iată de ce vom spune-o fără înconjur: Dunărea nu mai însemnează, astăzi, pentru România întregită, atât cât a însemnat și a produs pentru țara cea mică!

Evoluția fericită a regimului dunărean, prin extinderea libertății de navigație asupra întregului curs, cu dărâmarea vechei bariere dela Porțile de Fier, este departe de a corespunde așteptărilor viitorului și nu echivalează, din nenorocire, până astăzi, nici beneficiile trecutului.

Cauza sau cauzele acestei situații îngrijitoare?

Ar fi atâtea de spus! Unele sunt dela împrejurări, ori, cum se mai spune, dela Dumnezeu; altele sunt, însă, și dela oameni. . .

Pe scurt, aceste cauze ar fi, într'o ordine aproximativă, unele de natură strict internă și națională, altele derivând din totalitatea împrejurărilor și transformărilor externe sau internaționale.

Printre cele dintâiu, scăderea producției noastre agricole, agravată de sporirea consumației interne de cereale în teritoriile noui ca și prin efectul reformei agrare, ține un loc important. Neavând prisos de export, activitatea românească pe Dunăre a scăzut mult sub ceeace erà înainte de răsboiu: porturile lâncezesc și navigația națională se sbate în criză. Deacì a urmat dela sine o stagnare în evoluția și perfecționarea porturilor cu ultimul utilaj, căci lipsa lor de activitate a scăzut veniturile necesare cheltuelilor de noui investiții. Taxele de export pe cereale au apăsat, și ele, tot asupra activității dunărene așà de redusă din cauze naturale. In sfârșit, noua conformație a granițelor țării, cu piețe de consum interior dincolo de Carpați, a dislocat vechea așezare a scurgerii cerealelor exclusiv spre porturile dunărene, unde se făceau toate operațiunile comerciale, inclusiv măcinișul la morile respective.

Dintre cauzele externe, în prima linie pierderea cerealelor sârbeşti şi bulgăreşti, care se scurgeau odinioară prin porturile noastre, fie din cauza scăderii producției și a creşterii consumației în țările respective, dar mai ales prin atragerea lor în sus pe Dunăre [1]), către Germania şi Austria, prin efectul internaționalizării navigației şi a schimbărilor de frontiere. Apoi, apariția unor noui concurenți pe piața mondială a cerealelor dintre țările transoceanice a influențat, de asemeni, aprovizionarea Occidentului prin gurile Dunării. In sfârșit, un ultim factor hotărâtor în provocarea crizei dunărene: nesiguranța navigației la gura Sulinei prin continua și capricioasa creştere a barei de nisip, agravată cu sporul de cheltueli pe care-l impun operațiunile suplimentare de alimbare și scumpirea asigurărilor maritime.

Cam acestea sunt, pe scurt, cauzele de slăbirea activității dunărene în economia noastră națională, slăbire întristătoare în ceasul de față cu toate perspectivele ce ne stau deschise înainte pe căile viitorului.

Pe unele le putem înlătură cu timpul și prin sforțări directe de muncă productivă mai intensă, ca să avem iarăș disponibil de export.

Altele scapă cu totul influenței noastre, fiind rezultatul împrejurărilor schimbate, și, deci, golul pricinuit trebuie împlinit printr'o nouă activitate dunăreană de tranzit internațional.

In sfârșit, cauza din urmă, tehnică și politică în acelaș timp, împotmolirea gurilor Dunării, ne cere prevedere și tenacitate, poate chiar imense jertfe materiale, spre a asigurà viitorul fluviului ca principală arteră a comerțului internațional. Dar în această materie greșelile sau întârzierile ne pot fi fatale în înțelesul că fenomenul bancurilor dela gura Sulinei, prelungindu-se prea mult, să nu creeze atâta

[1]) Un economist jugoslav, d-l B. Mirkovici, într'un articol publicat în revista franceză «Ere Nouvelle» (Februarie 1927) analizând avantagiile comerțului internațional ce vor rezultà din deschiderea canalului Rhin-Main-Dunăre, socoteà imens câştigul pentru agricultura regatului jugoslav. In locul drumului prin Brăila-Rotterdam, efectuat până acum în 60 zile aproximativ şi cu intervenția atâtor intermediari, exportul s'ar face mai repede şi direct pe calea fluvială cu imense avantagii pentru producătorii jugoslavi.

Chestia acestor intermediari, de cari vorbeşte d-l Mirkovici, ne aminteşte falimentul Podimatopol, mari comercianți cerealişti pe piața Brăilei, de anii trecuţi.

nesiguranță navigației gurilor, încât să provoace devierea totală a traficului de pe linia românească.

Aceasta-i primejdia economică, şi de siguranță politică în acelaş timp, cea mai mare care pândeşte viitorul nostru aşà de strălucit.

Problema abandonării brațului Sulina, spre a adoptà nevoilor navigației alt braț, sau propunerea unui nou canal, artificial în întregime, pentru revărsarea Dunării în Mare, fie acolo în regiunea Deltei, fie mai jos la Constanța d. p. — cu sau fără Comisia europeană, ori peste capul ei — constitue o urgentă problemă de vieață și de siguranță pentru Statul român întregit.

Iată de ce plângerile împotriva C. E. D., că nu aduce spărgătoare de ghiață în sectorul maritim al fluviului spre a asigurà navigația chiar în timp de iarnă, ori interpelarea indignată a unui deputat contra ridicării de faruri la Baldovineşti, în porțiunea fluvială Brăila—Galați pentru nevoile navigației noastre, mi s'au părut gesturi de supărare copilărească și, totodată, meschină.

Ori unde lipseşte ceva pentru înlesnirea navigației și Comisia nu face nimic, să i-o luăm înainte făcând noi în locul ei, indiferent de sforțări sau de cheltueli. Cu cât Comisia va fi mai leneșă și mai nepăsătoare întru îndeplinirea datoriilor ei firești, şi, deci, se va dovedì mai incapabilă să corespundă sarcinelor proprii, cu atât își va distruge mai repede temeiul și însăş justificarea existenței. Prin acte pozitive și îndrăznețe să facem o îndoită dovadă la gurile Dunării: a inulităţii Comisiei europene în vremurile actuale și, concomitent, a capacităţii tehnice românești de a face necesarul în locul ei.

Delta Dunării, pământ dobrogean, ca să reintre temeinic în patrimoniul național cu toate gurile de apă ce se scurg acolo, este nevoie de dispariția Comisiei europene, care și-a îndeplinit misiunea în trecut, dar care azi nu mai corespunde vremurilor. Rusia a fost din nou depărtată dela gurile fluviului, la Nistru, prin realipirea Basarabiei; iar Dunărea a trecut, cu toate îmbucăturile, în brațe românești. E o sarcină imensă și o onoare de valoare istorică, la care, dacă vom răspunde pe deplin, ne vom câștigă drepturi imprescriptibile la vieață prin recunoştința Europei și, poate, a lumii întregi.

Gurile Dunării sunt destinate să devină centrul spre care vor converge, ca nişte raze, toate canalurile și drumurile de apă ale Europei, fie dela Apus și Centru prin sistemul Rhein-Main-Dunăre, fie dela Nord din rețeaua germană-polonă prin joncțiunea Nistru-Prut corespunzând canalului San-Nistru, așà că, dela Vistula, prin San-Nistru-Prut, să se ajungă la Dunăre și în Marea Neagră exclusiv pe cale fluvială. O adevărată rețea de ape navigabile și canaluri, sistematizate în formă de evantaliu, va absorbì, într'o zi, întreg comerțul european spre gurile Dunării și Dobrogea, ca într'un imens antrepozit, unde se vor efectuà marile schimburi internaționale între cele trei părți ale lumii: Europa, Asia și Africa, prin Marea Neagră, Caucaz, strâmtori și Canalul de Suez. De vom şti să fim vrednicii găzduitori ai acestui antrepozit mondial, viitorul nostru va cunoaşte străluciri nebănuite, iar civilizația dunăreană, purtând pecete românească, va puteà să se înscrie în paginile istoriei lumii alături de vestitele civilizații care au înflorit, cândva, la gura marilor fluvii ca Gangele, Tigrul, Eufratul și Nilul.

Sărbătoarea semi-centenarului românesc dobrogean ne îndreptățește speranța și credința că așà va fi.

Și așà să ne ajute Dumnezeu!

D U N Ă R E A

STUDIU FILOLOGIC

DE

PERICLE PAPAHAGI

Pornind dela consideraţia, că Românii au stăruit în Dacia dela aşezarea lor de împăratul Traian până astăzi neîntrerupt, după cum rezultă în modul cel mai neîndoios din dovezile procurate de filologie, dovezi sigure [1]) — argumente istorice irefutabile neexistând —, dela sine se înţelege, că şi numirile de râuri, cel puţin cele mai impunătoare, păstrate de Români, să fie moştenite dela străbunii lor Romani, pe cale de continuitate, fie aceste numiri de origine dacă, tracă, sau de orice altă origine.

De mai 'nainte trebuie spus, că şi Dunărea este o moştenire romană, dar prefăcută potrivit vieţii poporului românesc din Dacia.

Să încercăm a arătà origina acestui cuvânt, alcătuit, după părerea noastră, din două cuvinte, din *Duna* şi *rea*.

Intâiu, două cuvinte despre însemnătatea ce a înfăţişat acest măreţ fluviu din punct de vedere economic, ca mijloc de comunicaţie. Fără a stărui, vom spune numai, că punctul culminant sub acest raport îl are în epoca de dominaţie a imperiului roman, mai ales *în timpul dela Traian până la Aurelian, când Dunărea nu mai erà hotar între diferite popoare*, ci erà un râu roman, după cum atestă *valurile din Dobrogea* (C. Schuchardt, Neue Jahrb. für class. Altertum, V, 1007), castelele întărite şi legate prin staţiuni de pază şi de semnale, cu pază pe Dunăre, în îndoit scop, militar şi economico-politic, flota panonică şi moesică, staţionând permanent, prima pe Dunărea superioară şi a doua pe cea inferioară: *naves lusoriae*, «eine Art Kreuzer, welche schnell fuhren und von allen durch taegliche Fahrten, für die Sicherheit der kleinen zwischen den groessen Lagern postierten Wachcommandos zu sorgen hatten, quae in Danuvio agrarias cotidianis tutantur excubiis» [2]).

Ca atare, Dunărea a avut, pentru paza imperiului, un foarte mare rol în conflictul dintre poporul roman şi popoarele barbare.

«Seinen Zweck, das Reich von Einfaellen der Barbaren zu schuetzen, hat der Limes Jahrhunderte lang erfuellt. Alls der Andrang der verschiedenen Feinde immer ungestuemer, des roemischen Reiches Macht aber immer schwaecher wurde, bot

[1]) In revista «Dunărea», I, No. 5—8, pag. 103 şi urm.; 9—12, pag. 143 şi urm., cred că am adus câteva exemple sigure despre continuitatea Românilor în Dacia.

[2]) Toate datele sunt extrase din Pauly-Wissowa, art. *Danuvius*.

auch der Limes keinen Schutz mehr und konnte die Barbaren nicht mehr aufhalten. In diesen Kaempfen zwischen Rom und den Barbaren hat von Augustus an bis auf Justinian die Donau immer eine grosse Rolle gespielt; als die Donaulinie nicht mehr gehalten werden konnte, drangen unaufhaltsam die Barbaren vor, bis das roemische Kaiserreich erschuettert zu Boden sank» (Pauly-Wissova, 4, p. 2131).

Am spus că Dunărea, după părerea noastră, se compune din *Duna* şi *rea*, prima parte fiind o moştenire romană, iar a doua, după cum vom dovedì, este creaţiune daco-românească. In trecut Dunărea a fost numită felurit.

Aşà: *Danuvius* (Mon. Ancyr. V, 47, 48; CIL, IV, 5363; V, 8002, 8003 din anii 46 şi 47 d. Cr., etc., vezi Pauly-Wissov, art. cit.) şi *Danubius*. Deasemenea s'a zis *Danuvius* şi *Danuius*, pe greceşte *Δανούβιος*. Grecii mai foloseau şi formele: *Δάνουβις*, *Δανούβης*: *οὗτος ὁ Ἴστρος ποταμὸς ὁ καὶ Δάνουβις λεγόμενος*. Forma obişnuită grecească de mai târziu a fost însă *Δάνουβις*. Grecii au căutat să deà şi lămuriri cu privire la origina numelui. Astfel Ştef. Byzantios ne spune, că numele de *Δάνουβις* ar venì dela Sciţi, dând explicarea următoare: *συμφορᾶς δὲ τοῖς Σκύθαις ἐπιπεσούσης οὕτω ἐκλήθη.... ὁ δὲ Δάνουβις ἑρμηνεύται ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἔχων αἰτίαν* Darnach hat der Fluss den Namen *Δάνουβις* bekommen, als den Skytten, welche frueher immer ohne Schaden ueber denselben gesetzt seien, einst ein Unglueck zugestossen sei (Pauly-Wissowa ibid).

Iar înainte de a fi fost numit *Δάνουβις*, se numeà, după cum spune Stephanos şi, după el, Eustathios, Matóas: *Ματόας δὲ λέγεται ἐς τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν αἴσιος (=ἄσιος)*, adică *rîul fericit, rîul norocos*, «glücklich» = *αἴσιος*.

De Traci a fost numit *Istru*, de unde l-au luat şi Grecii pe al lor *Ἴστρος*, prefăcut la Romani Ister, Hister: *τὸν παρά Ἕλλησι δὲ Ἴστρον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Δανούβιον, παρὰ δὲ Γότθοις Δούναβιν προσαγορευόμενον*. (Pseudo-Caesarius, Dial. I, 68, Iorn. Scit, 2, 75, Tomaschek, Die Alten Traken II, 2, 101).

Danubius spuneau Romanii părţii superioare a Dunării, iar *Ister* şi *Hister* celei inferioare, locuită de Traci, de unde şi presupunerea că Ister ar fi nume trac.

Pentru întâia dată întâmpinăm la Romani numirea de Danuvius la Caesar, De Bello Gallico, VI, 25 şi apoi la Salustiu (nomen quae Dannuium habet, quod Germanorum terras adstringit) şi alternează, în scurgerea vremii, cu Ister (Istri qui dicitur Danuvius ab ostio suo usque ad fontem, Jornandes, Get. 5, 31).

Despre origina cuvântului, în afară de cele spuse de Stephanos Byzantinos, s'au exprimat diferite păreri (Pauly-Wissova, op. cit.; Holder, Alt. celtischer Sprachschatz), fiind după unii de origine celtică, dela Celţii cari locuiau pe ambele maluri ale Dunării (Glueck, Kelt. Namen bei Caesar 92 etc.).

Pe noi acì ne interesează forma dela care au putut Românii împrumută pe Dunărea lor.

Această formă, pentru prima parte din Dunărea, anume pentru Duna, n'a putut fi decât o formă cu radicalul Don sau Dun, anume Donavis sau Dunavi(s), căci ambele aceste dau, după legile fonetice româneşti, Duna.

Vasile Pârvan, studiind *Dunărea*, spune (la pag. 20): [1]) «Pronunţarea Dunavi(s) se arată însă a fi fost ea însăş independentă de Geţi şi în orice caz anterioară lor. La

[1]) V. Pârvan, *Consideraţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, Bucureşti.

sosirea lor în Dacia şi la gurile Dunării în sec. III, şi apoi la marea lor migraţie prin Dacia Scitică în sec. IV-lea, ei ar fi trebuit să zică Dunării: Donavi, aşà cum i-au zis neamurile germanice şi înainte şi după trecerea prin Dacia. Doar Bastanarii fuseseră acì dinainte de Hristos, iar Germanii din vest erau în contact direct cu Dacii noştri iarăş de sute de ani. In ce priveşte forma germanică *Donavi*, ea se cristalizează, probabil, cum crede Holder (la pag. 1225) încă dela începutul secolului I a. Chr., în vest şi se răspândise apoi treptat spre răsărit».

Din acest Donavi sau Dunavi gotic, pătruns în gura Romanilor direct dela seminţiile germanice sau prin poporul dacic, au Românii de pretutindeni pe Duna al lor, cu totul potrivit legilor fonetice ale limbii româneşti, prin căderea lui -v- intervocalic şi a prefacerii lui *-on-* în *-un-*, dacă am pornì dela forma *Donavi*. Un Duna(v)a sau Dona(v)a dă în româneşte *Duna*.

Aceasta în ce priveşte prima parte a *Dunării*. Greutatea începe cu explicarea părţii a doua, a lui *rea*, considerat de mulţi ca sufix.

In această privinţă s'au emis multe păreri la noi, începând cu învăţatul Haşdeu, care îl derivà din limba dacă, sprijinit pe l. albaneză, «purtător de nori», luîndu-se după epitetul de *νεφελοφόρος*, dat acestui fluviu (Iohannes Lydos) [1]).

Pascu G. (Vieaţa Românească, 1913, p. 303) consideră finalul *-are* ca sufix: «Dunăra ar provenì, după dânsul, din «Duna + ara». Şi acest *-ara* s'ar fi adăugat după anul 900, ţinând samă că Ungurii au numai *Duna*.

Tocmai această consideraţie din urmă arată că acest *rea* nu-i vechiu, din epoca de formaţiune a limbii noastre, şi că n'are deci aface deloc cu celticul -ara, -era, etc.

Pascu s'a luat, pentru etimologia propusă, după studiul lui Meyer-Lübke, *Die Betonnung im Gallischen*, (Wien, 1901), care arată existenţa unui sufix *-ara-* cu diferite variante, *-era,-arus,-eris*, pentru formarea numelor de râuri la Gali. Admiterea existenţii unui asemenea sufix la Români tocmai după încheerea formării limbii româneşti, iată ce-i cu totul imposibil de admis.

Tot atât de puţin admisibilă mi se pare părerea lui Ov. Densuşianu, care încearcă să explice *Dunărea* în legătură cu limbile iranice.

Motogna caută deasemenea să-l derive dintr'un prototip din limba acelui conglomerat de neamuri, care a botezat aprope toate râurile mai mari din Europa sudestică şi care este cunoscut sub numele generic de Scito-Sarmaţi, pentru ca apoi să-l derive dela Duna + *ῥᾶ* : *ῥαία* (*ῥέω*) = fluviu! «A trebuit deci să existe la Sciţi şi o numire în care s'a împreunat *don* cu *raa* = *rea*, dând *Don-a-raa* (Don-a-rea), din care a rezultat *Dunărea* noastră» spune el (în «Articole şi documente», Cluj, 1913, p. 56). V. Pârvan, atât în *Revista istorică* (an. al VII-lea, No. 10—12, pag. 248), cât şi în studiul său: *Consideraţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pag. 16—26, se pronunţă pentru o formă **Dunaris*, păstrată numai la Români, după Naparis, Ipakyris, Araros, Maris etc.

Cuvintele întemeiate, pentru care este cu totul nesatisfăcătoare şi această eti-

[1]) Vezi, Haşdeu, *Istoria critică a României*, I, pag. 293—294: Duna-re = «dând nori, purtător de nori», nori în l. alb. *re*. Haşdeu se ià după traducerea dată Dunării de Samonicus: *Δανούβιος δὲ τὸ νεφελοφόρον ἐκεῖνοι καλοῦσι πατρίως.*

mologie propusă de mult regretatul învățat, le-am arătat în *Analele Dobrogei* (an. III, pag. 229—235) cât și în revista *Dunărea* (anul I, 1924, pag. 176—179).

In afară de considerațiunile arătate acolo, s'ar puteà aduce acì și obiecțiunea următoare, foarte justă:

Intrucât formarea limbii românești este unitară, întrucât unitatea limbii noastre nu se poate contestà astăzi, dacă *Dunaris* ar fi existat din epoca de formațiune a limbii românești, ar fi trebuit să se zică și de Aromâni tot *Dunărea*, ci nu *Duna*. Și *Duna* la Aromâni este cu totul popular.

Va s-treți, vrute, pritu Dună,
S-nu ti lia vără furtună.
(Ai să treci, iubitule, prin Dunăre,
Să nu te apuce vreo furtună)

sună cântecul popular aromânesc, plin de îngrijorarea mamei, care, văzându-și fiul plecând spre îndepărtata Vlăhie [1]) de altădată, ține să-i ureze ca să fie ferit de primejdiile furtunilor de pe Dunăre [2]).

Aromânii nu l-au putut împrumutà acest cuvânt din graiul vreunuia din neamurile cu cari conlocuesc, întrucât în limba acestora *Duna* lipsește.

Iată, deci, un nou argument pentru susținerea părerii că, înainte de suta a noua, când se admite încheierea formării limbii noastre, a trebuit să se audă *Duna* la toți Românii.

Dealtfel, cum am mai spus, dacă neatestatul *Dunaris* ar fi dat Dunărea la Români, ar fi trebuit ca și vreunul din popoarele riverane să-l fi primit sub forma de Dunăre, lucru ce nu se constată, obiecțiune făcută și de Ovidiu Densușianu în «Graiu și Suflet» (vol. I, 1924, p. 357): «Rămâne însă nelămurit, de ce acest presupus *Dunaris nu a fost adoptat și de Slavi, când s'au coborît spre Sud», obiecțiune făcută de subsemnatul încă din 1922 (Analele Dobrogei, an. III, p. 232): «Nici un document vechiu nu pomenește de vreo formă, care să se apropie de Dunărea și la nici un popor din cele care locuesc azi pe lângă Dunăre, în afară de Români, nu găsim această formă, Dunărea fiind numită Danubius, Dunavis, Donau, Donaj, Dunaj, etc., dar niciodată *Dunăre* sau Dunaris.

Cu atât mai mult trebuià să se întâmple aceasta, cu cât Slavii au împrumutat pe *Dunav* și *Dunai* al lor dela Români, ci nu dela *Dunavi* al Goților, căci pe vremea aceea, a Goților, Slavii nu erau încă în Dacia. Și cuvântul slav cu păstrarea lui -v- intervocalic este însemnat, căci ne spune, că în epoca când s'a făcut împrumutul, sec. al VI-lea cel mai târziu, în l. română se păstră încă *v* intervocalic în limbă; se zicea deci încă: *Dunava*. Aceasta ne îndreptățește să vedem încă un argument în favoarea celor cari susțin, că formarea limbii românești continuà și după sec. al VI-lea și nu se încheie decât prin secolul al IX-lea, așà cum înclină să admită toți învățații filologi de azi.

[1]) Prin Vlăhie Aromânul înțelegeà atât Muntenia cât și Moldova.

[2]) Compară și expresia aromânească, pentru unul care se înfurie grozav: *Dună s-feațe*! (= S'a făcut — furios ca — Dunărea).

Cel care a nimerit adevărul, fără să caute să explice și cuvintele pentru ce, a fost Pușchilă. Acesta-l derivă din Duna + adj. român *rea* (Anuarul de Geografie și antropogeografie publicat de S. Mehedinți, vol. II, București, 1911, p. 157 și urm.).

Fără îndoială că Dunărea înseamnă *Duna* (cea) *rea* și este o numire curat românească, după cum m'am exprimat în Analele Dobrogei, an. III, pag. 232 și urm.).

Spuneam acolo: «După părerea noastră, Dunărea este o numire curat românească și anume daco-română și derivă din *Duna*, așà cum se aude în graiul aromânesc, cu adaosul epitetului de *rea*, adaos ca să desemneze un *rău*, rău pentru Românii din stânga Dunării, nevoiți, după cum am spus, să-l treacă de două ori pe an cu turmele lor și care nu puține rele le va fi cășunat, căci trecerea unui asemenea fluviu cu turme și cu întregul avut purtat pe spinarea cailor, este legată deseori de nenorociri. Asemenea nenorociri, ce vor fi îndreptățit poreclirea *Dunăi* cu epitetul de «rea», le constatăm și azi, când Mocanii își trec oile peste Dunăre. Nu o singură dată, de când suntem la Silistra, ni s'a dat prilejul să asistăm la trecerea oilor peste Dunăre de către Mocani și la nenorocirile ce li se întâmplă. In adevăr, cu toate mijloacele ce oerii le au azi la îndemână, li se întâmplă nenorociri, scăpându-le vite în Dunăre, fie când le așează pe «podul» anume făcut, fie când le debarcă de pe pod și, adeseori, în cursul mersului cu «podul» pe Dunăre și mai departe, adăugăm, că numai unor asemeni împrejurări se datorește poreclirea de «rea», întocmai cum găsim, tot la Români, asemenea denumiri, ca *Valea-Ra* (Pind — comuna Avdela), *Valea-Rea* (Prahova) și alte asemenea ape, desemnate cu calificativul de rău, ca să arate asprimea văilor, când se revarsă și înneacă totul dinaintea lor.

«Etimologia propusă acì pare a fi singura adevărată din punct de vedere al sensului și îndreptățită din punct de vedere istoric, amintind de trecutul sbuciumat al poporului român, atunci când se aflà într'o continuă mișcare, mutându-și așezările, după împrejurări și anotimpuri, dela Nord la Sud și viceversa, considerând Danubiul ca un simplu râu, ușor de trecut, cu toate nenorocirile eventuale, după cum ușor se trec și azi râurile amintite mai sus, Vardarul, Bistrița (zis și Arăulu-Mare), Plăciarul, Mesta, Drinul etc.

Această poreclire a Dunării ne arată de asemenea că acest fluviu a fost, din timpuri străvechi, un râu curat românesc, stăpânit pe ambele maluri de Români și servind drept legătură între Românii dela Nord și cei dela Sud.

Când va fi încetat trecerea regulată, în masse mari, a Românilor dela Carpați peste Dunăre, pentru iernarea vitelor lor, nu numai în Dobrogea de astăzi, ci în toată Moesia inferioară, firește nu se poate stabilì deocamdată. Ce se poate spune este că, dacă niciodată n'au încetat aceste treceri pentru Români până în ziua de astăzi, când Mocanii regulat iernează în Dobrogea veche sau nouă, ele vor fi devenit însă mai rare și mai anevoioase pentru anumite puncte ale Dunării, datorită unor împrejurări, pe care filologii și istoricii sunt chemați să le deslușească și atunci se vor lămurì, poate, mai limpede, de ce Dobrogea erà privită ca țară românească până la copleșirea ei de puterea însemnată a Musulmanilor și n'a încetat a fi privită niciodată ca atare în conștiința Românilor; și, în acelaș timp, se va puteà determinà mai cu preciziune epoca aproximativă de când graiul Românilor dela Nord și Sud începe să se desvolte independent și să se diferențieze din ce în ce, ca să deà naștere la dialecte. Ceeace

putem afirmà cu oarecare siguranţă, este că, datorită luptelor ce aveau de suportat Aromânii cu Bizantinii la început şi apoi cu Turcii, după năvălirea acestora în Peninsula Balcanică, trecerile Daco-Românilor peste Dunăre se răresc; în schimb Aromânii îşi mută aşezările lor într'una spre Nord.

Şi acum, o ultimă considerare.

Ne întrebăm: de ce Românii, cei mai vechi locuitori depe ambele maluri ale Dunării, au denumit acest fluviu cu numele de *Duna* şi nu cu cel de *Istru?*

După noi a trebuit să fie aşà şi stă în strânsă legătură această numire cu primele aşezări româneşti depe cele două maluri ale Dunării.

Numele de *Duna*(rea) ne spune că vechea aşezare a Românilor, formând o massă deasă, compactă şi identică, a trebuit să fie partea Daciei, unde, după năvălirile gotice, se restrânge vieaţa de Stat a poporului roman, înainte de retragerea cu totul a legiunilor romane pe ţărmul drept dunărean.

Această regiune a fost Banatul, cu legături neîntrerupte cu regiunea dela sud depe malul drept, o regiune locuită de asemenea neîntrerupt de elementul românesc.

Acesta-i cuvântul pentru care Românii folosesc numele de *Duna*(rea) în locul numelui de *Istru*; deoarece acì, adică dincolo de Porţile-de-Fier se numeà fluviul *Danubius* (Dunavis, etc.), pe când *Istru* i se ziceà în partea inferioară, dincoace de Porţile-de-Fier.

A fost deci natural ca Românii, având aşezările lor străvechi dincolo de Porţile-de-Fier, să numiască acest fluviu cu numele ce i se da în partea locului, cu *Duna*(rea). Iar când se rup mai târziu de acest centru al lor spre a se revărsà şi pe câmpiile dobrogene cu numeroasele lor turme, natural, continuă să numească fluviul tot *Duna*(rea).

Aceasta, după cum s'a spus, pentru epoca de convieţuire a tuturor Românilor, atât a celor depe stânga cât şi a celor depe dreapta Dunării.

Calificativul de *rea* îl capătă *Duna*, după sec. al IX-lea, după încheerea formării limbii noastre, când îndeletnicirea păstorească a Daco-Românilor capătă o desvoltare din ce în ce mai mare.

Calificativul de *rea* întăreşte, aşa dară, părerea noastră, că-i datorit vieţii păstoreşti, mişcărilor daco-româneşti, necesităţii de străbatere a acestui fluviu de două ori pe an de Daco-Români, în masse mari, cu avutul lor în vite.

Suntem cu totul îndreptăţiţi, deci, a trage concluzia, că *Dunărea (Duna-cea-rea) este un termen daco-românesc, născut în sânul acestui popor, în strânsă legătură cu îndeletnicirea sa păstorească, în strânsă legătură cu trecutul poporului daco-român.*

Dacă n'ar existà, deci, nici un document, care să vorbească de existenţa Românilor la Dunăre; dacă nu s'ar pomenì nicăeri că, printre alte neamuri felurite, şi Românii au stăruit în mod permanent, fără nici o întrerupere, acì, numirea de *Duna-rea*, păstrată în graiul daco-românesc, constituie, în această privinţă, documentul cel mai puternic şi cercetările istorice (N. Iorga, *Les premières cristalisations d'Etat des Roumains*, 1920; N. Bănescu, *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains*, 1922; G. Vâlsan, *Dunărea de jos în viaţa pop. rom.*, în «Graiul Românesc» I, No. 10) vin să confirme aceasta pe deplin.

Aşà dară, dacă, cum spune prea învăţatul Haşdeu (Ist. crit. a Rom. I, 289), «ajunge câteodată o literă pentru a caracterizà o naţiune», vom spune că transmi-

terea unui singur *nume*, desvoltat potrivit firei limbii, ajunge să deslușească de multe ori, un întreg trecut.

Încheind voiu spune: dacă *Dunărea* a fost pentru poporul daco-român, față de mijloacele primitive cu care erà nevoit s'o treacă în trecut, o *Dună* + *rea*, — nimic nu ne oprește astăzi, când suntem stăpâni pe ambele maluri ale fluviului, în partea sa cea mai importantă, să tragem toate foloasele pentru prosperitatea țării noastre.

Silistra, 12 August 1928.

Fig. 213. Palatul Regal dela plaja Mamaia. *«Fotoglob-Constanța».*

FOLCLOR MUZICAL DOBROGEAN VECHIU

DE

EMIL RIEGLER-DINU

I. CÂNTECE COJENEȘTI ȘI MOCĂNEȘTI

Dacă podișul Transilvaniei e leagănul, cel al Dobrogei e cheia horei. In sate dobrogene cu populație jumătate românească, jumătate turcească sau tătărească se poate constată mai ușor, prin comparație, influența maqamului perso-arab nu numai în folclorul muzical românesc dar și în octoihul endofon al bisericii ortodoxe greco-orientale. Coclaurile românești, cu vechi înfiltrații fluviale ale malului înalt dunărean dintre Turtucaia și Tulcea, răsună de viersurile vechi ale colindului, ale horei și ale horei lungi; în interiorul Dobrogei se aude cântecul nazal turcesc dar și în orășele dunărene ca Silistra, Hârșova, etc. Desigur însă că ambianța dobrogeană a dat un colorit oriental mai accentuat cântecelor Cojenilor statorniciți mai de mult (Dăienii sunt pomeniți în hrisoave din secolul XVII) decât cântecelor Mocanilor, veniți de abia în a doua jumătate a secolului XIX.

La pescarii din Turtucaia, Oltina și Coslugea, la păstorii și plugarii din Vlahi, Rasova, Seimeni, Gârlici, Dăieni, Peceneaga, Greci, Turcoaia (tot atâtea numiri de sate de Cojani cu resonanțe istorice) se aud și azi colindele religioase și lumești ca în tot restul României, vechi cântece de dor și de dragoste, vechi balade ca a Negurei sau a Șarpelui, a Șăndrulesii și a lui Corbea. Colindul și hora sau doina sunt bine conservate în tipuri muzicale arhaice, în esența lor de proveniență transilvăneană. Balada, atunci când e cântată ca hora lungă maramureșeană, trădează influența maqamului turcesc. La Mocani s'a păstrat ethosul cântecului bihorean cu ritm rezolut sincopat, cu semicadență pe subton (treapta VII), cu intervale melodice mari în mod frigian și hipofrigian. Cojanii deosebesc hora Mocanilor numind-o «Țuțuenească» (dela «Țuțuian» poreclă pentru Mocan).

VERSUL (TEXTUL)

Cojanii și Mocanii în folclorul lor au reminiscențe păstorești din Carpații Transilvaniei de unde au descălecat, de unde s'a pornit străvechea transhumanță păstorească [1]). Ei cuprind sub ochi câmpia dunăreană dintre Olt și Nistru:

. . . .
Și prea mult nu mi-o goneau
Din capul Sulostrului

[1]) Ovid Densusianu, *Vieața păstorească în poezia populară*, Vol. I, pag. 67.

Până 'n apa Oltului
. . . .
(Colindul «Ciuta-Ciutalina» din Turtucaia)

. . . .
Şi la vânat când plecà
Pân' pădurea Nistrului,
Nistrului, pălişului
. . . .
(Balada «Şarpele» din Gârlici)

Origina lor din stânga Dunării şi mai de departe de peste Carpaţi se vădeşte în balada Şarpelui.

. . . .
Numai Ion îl auzeà
Numai Ion Borgovan
Că e viţă de mocan
Şi naţie de Vlăscean.
. . . .

Cu toate acestea Marea e des pomenită:

Ostrovel de mare
Sub soare răsare
Sub meri de-a'nflorit
Oşti mi-a tăbărât
Oşti moldoveneşti
Grele-s munteneşti,
. . . .
(Colind de copil mic din Sarai)

. . . .
Neaga c'auzeà
Drumul şi-l luà
Prin văi şi prin munţi.
Ceaţa c'o 'ntâlneà
Ceaţa, negură.
— «Eu o să te' ntreb
De al meu Ion
Nu l'oi fi văzut»?
— «Dar eu l'am văzut
La un colţ de mare
Valurile-l băteà
Ciorile-l scobeà».
Neaga c'auzeà
Drumul şi-l luà
La mare c'ajungeà
Frumos că-l luà.
Şi-l înmormântà
Cruce-i ridicà
Şi pe loc mureà.
(Balada «Negura» din Turtucaia)

Dar părţile dinspre Marea Neagră sunt ştiute ale Turcilor:

Du-te neică să te duci
Până te-oi face rob la Turci
Rob la Turci pă Marea Neagră
Să-mi petreci o viaţă întreagă

(Cântec de dor din Sarai)

Basmul vechilor cântece constitue în majoritate variante cântecelor populare din restul României nord-vestice (Muntenia, Moldova şi Transilvania), ca de pildă textul melodiei cântată din solz de peşte de flăcăul Gheorghe Montalău de 21 ani din Gârlici, spus apoi «băsmeşte»:

Foaie verde mărăcine
Omul cât trăeşte în lume
Cu toţi să se aibe bine
Că nu ştii moartea când vine
Şi te ia de lângă mine.
. . . .

De obiceiu viersul nu e legat de un anumit vers popular, ci de cele mai multe ori circulă separat şi se potriveşte unul la altul. Versul vechiu obişnuit de colind şi de baladă e de 5 şi 6 silabe; cel de cântec de 7 şi 8. Ca şi în restul ţării ritmul fundamental e trohaic după schema:

— ◡ — ◡ — ◡
Os tro vel de ma re

sau:

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡
Foa ie ver de mă ră ci ne

Versurile katalectice (cu rime masculine) se întregesc cu silaba «măi» sau «re» spre a le da rima femenină, akatalectică, specifică horei româneşti de pretutindeni. Refrenul Colindului «Daileroi Doamne» e vechiul Alleluya al primilor creştini români, rotacizat şi modificat după dialecte. La Colinde se observă şi vers katalectic de 5 silabe.

VIERSUL (MELODIA)

a) Structura melodică a colindelor dobrogene nu se deosibeşte mult de aceea a colindelor din Ardeal, dovedind influenţa păstorească a mocanilor. Principiul litaniei, adică al unui ton central împrejurul căruia se repetă cu aceleaşi periheleze (la colind din 2 în 2 versuri cu refrenul aleluiatic) e cunoscut şi din alte cântece populare în afară de Balcani, ca acelea ale neamurilor fino-ugrice [1]). Ambitusul e mic, deobiceiu nu depăşeşte sexta mare. Gamele sunt în genere arhaice (frigice şi hipofrigice). Ritmul

[1]) Robert Lach, *Gesänge russischer Kriegsgefangener*, I Band Finisch-ugrische Völker, pag. 9, Akademie der Wissenschaften in Wien, 1926.

e vioi, apropiat de cel al strigăturii, totuş cu scandare largă, sărbătorească, în tacte iraţionale, mai ales atunci când nu e cântat de copii ci de flăcăi şi gospodari. Fiecare silabă corespunde câte unei note în melodie; ligaturile sunt rare; aceasta accentuează caracterul rezolut în mersul cântecului.

b) Baladele sunt cântate deobiceiu pe viersul «horei lungi» maramureşene, care nu-i decât o variantă a maqamului perso-arab, a cântecului Tătarilor din Crimea [1]), a aşà zisei dumy [2]) a Cazacilor din Ucraina, corespunzătoare poate vechiului psalm şi hypopsalm hebraic [3]). Principiul atactic al horei lungi a fost descoperit de Gustav Weygand în Basarabia acum un pătrar de veac la un cântec fonografiat, pe care l-a redat fără tact, deoarece nu l-a putut îngrădì cu nici o măsură a metronomului [4]). Prima culegere de «hore lungi» din Maramureş, atactice, a fost publicată de Bela Bartok [5]). Dar şi Dumitru Kiriac are în manuscripte cântece de acestea atactice recunoscute ca atare (de pildă «Mărăcine 'nfrunzit bine» cules din Oltenia). Numai Voevidca a găsit «horei lungi» din Bucovina tact, ceeace arată o covârşitoare influenţă a şansonetei orăşeneşti asupra acelor cântece culese. Prin faptul că «hora lungă» se găseşte în Maramureş, Bucovina, Basarabia, Dobrogea, Muntenia, Oltenia, nu e acceptabilă teoria lui Bartok că ar fi de provenienţă ucrainiană. Plauzibilă ne pare expansiunea perso-arabă a maqamului din sud-est către nord-vestul Mării Negre: se resimte şi în cântecele tătăreşti din Crimeia şi Dobrogea şi în cântecele slave-balcanice, româneşti şi ucrainiene, precum şi în octoih [6]).

In hora lungă alternează fiorituri periheletice coborâtoare (deobiceiu din cvinta sau cvarta tonicei) cu recitarea pe un ton a silabelor versului. O silabă poate însă să fie trăgănat cântată, pe mai multe note sau grupete. Deseori pot fi intercalate interjecţii ca «of!», precum se aude în balada Şarpele, cântată la fonograf în această vară de Cojanul Gheorghe Necula, plugar de 40 de ani din Gârlici (lângă Hârşova). Tonul cântat, înregistrat la fonograf, cade din când în când în vers spus «băsmeşte», spre a da mai mare variaţie cântării baladei extrem de lungi («Şarpele» are 84 de versuri, «Corbea» are 199 de versuri). Viersul de horă lungă îl cântă mai mult Cojanii decât Mocanii, cum e dealtminteri şi firesc, căci în Transilvania (Bihor) e necunoscut.

c) Horele sau doinele vechi (haiduceşti, de dragoste, de jale, etc.), au structura melodică diferită după cum sunt cântate de Cojani sau de Mocani. Melodia mocănească, cu dialectul muzical bihorean [7]) la bază, are ritmul sincopat, cu opriri lungi pe nota doua a sincopei, cu sărituri de intervale mai mari, frigice sau anhemitonic-pentatonice. Melodia cojenească e mai domoală, mai înflorită, cu melizme de trepte vecine, adeseori cu secunda mărită caracteristică, de influenţă perso-arabă; şi la unii şi la alţii tactele sunt iraţionale, semicadenţa se face pe subtonul întreg arhaic (treapta VII).

[1]) Robert Lach, *Vorläufiger Bericht über die Gesänge russischer Kriegsgefangener*, pro 1916, Wien, 1917, Akademie der Wissenschaften.

[2]) F. Kolessa, *Beiträge zur ukrainischen Ethnologie*, Bd. XIII, Bd. XIV, Lemberg, 1910.

[3]) Oskar Fleischer, *Entzifferung der Neumen*, Leipzig, 1895.

[4]) Gustav Weigand, *Dialekte der Bukovina und Bessarabiens*, Leipzig, 1904.

[5]) Béla Bartok, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, Berlin, 1923.

[6]) Aubry Pierre, *Notes sur le chant mozarabe.*

[7]) Béla Bartok, *Cântece din Bihor*, Academia Română, Din viaţa poporului român, 1913.

d) Bocetele dobrogene nu se deosebesc de cele din stânga Dunării și sunt puțin cântate.

Țaranul român cântă și în Dobrogea din piept cu așà zisă «voce albă», spre deosebire de Turci și Tătari, cari cântă pe nas și cu voce de falset.

Spre deosebire de Ucraineni, Germani și Români macedoneni, cari obișnuiesc cântare polifonică pe mai multe voci, Cojanii și Mocanii cântă și împreună în unison.

INSTRUMENTE MUZICALE ȘI JOCURI

Cimpoiul se întrebuințează și în Dobrogea; are însă, spre deosebire de cel din Transilvania, nu o dublă clarinetă, ci una singură.

Dârlonul ține isonul, o octavă mai jos de tonică.

Cavalul și fluerul cu șease găuri, cu dop și fără, sunt și ele răspândite. Tilinca, fără dop și fără găuri, e foarte rară în Dobrogea. Flăcăii cei tineri cântă des din frunză și din solzi de pește. Vioara și țambalul e în mâna țiganilor.

Jocurile caracteristice dobrogene sunt: cadâneasca (cu mișcări ale pântecului, caracteristice la Turci), dobrogeança și geamparalele (jocul femeilor pe uliță când s'a hotărât nunta, cu zestrea fetei purtată și arătată pe mâini). Paidușca e joc bulgăresc; polca de influență vest-europeană. La serbări predomină însă jocurile românești ca Hațegana, hora din două, brâul, etc. [1]).

Pentru a puteà precizà formula tip a cadenței și a ritmului cântecului popular românesc dobrogean, va trebuì să așteptăm un studiu asupra unui număr mai mare de cântece cu tabele care vor da proporții exacte. Din cele culese până acum reese că și cadența frigică (mocănească) și cea dorică (moldovenească) sunt uzitate. Cât despre ritm, predomină cel tărăgănat, sub influență orientală, cu tacte iraționale.

II. CÂNTECE TURCEȘTI, TĂTĂREȘTI ȘI BULGĂREȘTI

La baza cântecului turcesc stă maqamul de origină arabă. Acesta a influențat și biserica greco-orientală, ortodoxă (în ce privește octoibul), pe Tătarii din Crimeia și pe Bulgari. Ce cântec propriu au avut Bulgarii până nu s'au influențat de cântecele guslarilor sârbi, de cele ale Românilor și ale Turcilor, nu putem încă ști. Tătarii însă știm că, înainte de a se turcizà în folclorul lor muzical, au avut sistemul pentatonic la baza viersului lor popular așà cum îl mai găsim și azi uneori în unele cântece țărănești dobrogene, tătărești curate. Dar așà precum în vorbirea lor de toate zilele o dau mai degrabă pe turcește, așà și în cântecele lor maqamul turcesc-arab (chiar cu cuvinte turcești) predomină. Tipul cântecului popular, turcesc vechiu din Dobrogea e cel al lui Osman Pașa. Textul acestui cântec e caracteristic firii fataliste a Turcului, care se credeà inexpugnabil din Europa:

Muscalul a trecut Dunărea
Și a ispitit sentinela

[1]) Pompiliu Pârvescu, *Hora din Cartal*, cu arii notate de C. M. Cordoneanu, Academia Română, 1908, dă o listă întreagă de jocuri din Dobrogea.

Din stăpânirea lui Osman Paşa:
— «Tunuri au pornit să bombardeze»!
— «Marea Neagră zice că nu vrea se curgă.
Eu nu mă uit că Dunărea curge.
Până n'o venì o sută de mii de soldaţi
Eu nu mă ridic din cort.

(Cântec din Caramurat)

III. CÂNTECE LIPOVENEŞTI ŞI GERMANE

Se deosebesc de cele româneşti şi turceşti prin armonie polifonică, ritm cu tact regulat binar şi ternar, şi adesea ori, pe lângă raportul de tonică-dominantă, accentuat prin ivirea notei sensibile (subsemiton), au şi construcţie arhitectonică periodică de model apusean.

Cu toate acestea cântecul lipovenesc mai vechiu n'are armonie în înţelesul modern al cuvântului, ci mai mult principiul «organum-ului» apusean cu cvarte şi cvinte paralele, aşà cum îl întâlnim în vechea şcoală dela Notre Dame din secolul XIII şi XIV, la începuturile contra punctului, ale diafoniei şi ale discantului. O voce începe viersul: după ce a cântat tema, intră a doua şi a treia voce, la intervale mai apropiate sau mai depărtate, se aud armonii de sexte, cvinte, octave paralele, vocile se depărtează între ele ca apoi să sfârşească în unison. Asemenea muzică polifonică se găseşte şi la unele popoare din Caucaz (Gurii)[1]. Model de acest fel de cântec e cel al răsboiului din 1877:

In şeapte zeci şi şeapte
A declarat Turcul răsboi
Contra Rusiei una.
Turcul s'a pregătit straşnic.
Sub muntele Brăilei
Se coborà Turcul puternic adunat;
El gătea mare petrecere;
Pentru cinstea Turcului plătim,
Pentru credinţa noastră-l înecăm.
(Cântec din Năvodari, jud. Constanţa).

Vechii colonişti germani s'au coborât din Basarabia înainte de 1877 pentru a găsì scutire de serviciul militar şi mai multă libertate la Turci.

Cântecul lor tipic e cel de emigrare spre Brazilia, când le-a promis împăratul Braziliei pământ şi libertate. In ritmuri şi motive se simte influenţa rusească: armonizarea pe două voci e întotdeauna corectă, probabil după învăţătura coralului catolic şi a altor cântece de şcoală.

Şi Lipovenii şi Germanii au un folclor muzical foarte variat, cu mult mai interesant decât cel modern din Germania şi Rusia de astăzi.

IV. CÂNTECE GRĂMOŞTENE ŞI MEGLENITE

Bătrânii Grămoşteni din comunele Atmageaua tătărească şi Sarsânlar au adus cu ei o comoară de folclor macedonean românesc din munţii dela Livădzi şi împreju-

[1]) Robert Lach, *Gesänge russischer Kriegsgefangener*, Wien, 1917, pag. 25.

rimi, care merită un studiu aprofundat, spre a se puteà comparà dialectul lor muzical pe de o parte, în ce privește asemănările, cu cel al Românilor păstori din regat, pe de altă parte cu cel al anumitor popoare din Caucaz, ca Osetii. Ceea ce-i deosebește de Românii din regat e polifonia, sau mai bine zis heterofonia: o voce cântă începutul unui viers, o a doua intră în mișcare contrarie sau ține isonul, pe când a treia ține ca o pedală un ton mai adânc, pe care îl părăsește pentru a sfârșì la unison Sfârșitul e caracterizat printr'o cădere a vocii, o terță mică sau mare, uneori chiar o cvartă în jos, manieră de cântare uzitată și la Osetii din Caucaz și, precum se știe, la Românii mai bătrâni din Maramureș. Caracteristic pentru felul de a cântà al Grămoștenilor e veșnicul glissando al vocii, care dă impresia unui sălbatec hăulit: treptele diatonice nu sunt bine fixate și la fiecare revenire a viersului melodia variază. Ultimele note sunt deobiceiu mult ținute. Exemplu de această polifonie heterofonică naturală nu s'a putut aflà până acum în România. Grămoștenii ne-au îmbogățit astfel folclorul cu cântecele de haiducie și de dragoste ale căror disonanțe, în arhaice glissandi susținute de ison ca de dârlonul unui cimpoi, se topesc în unisonul final ca un aprig, înfiorător și cuceritor strigăt de luptă, ce nu aduce aminte nici de maqam, nici de horă:

O, viteazule Pașă, nu eși odată
Al nostru curagios bărbat din sat în sat
O, tu inimosule Dina al Gărgală
Al nostru curagios bărbat din sat în sat! etc...
. . . .

Adică pe grămoștenește:

O, bir pâze nu esi năoară
Dirven agà noară di noarâ
O more, laiu Dina al Gârgarâ
Dirven agà noară di noarâ, etc.

Dela această polifonie a bătrânilor, fără ritm și melodie bine marcată, dar cu sugestive efecte sonore, le-a fost ușor tinerilor să pornească vocile și după felul armoniei cântecului popular european din nord-vest, în armonie de terțe și sexte paralele. Se aud la Grămoșteni și Megleniți, ca la Aromâni în general, cântece noui patriotice, compuse de conducătorii învățați ai satelor. Dar taina accentului năprasnic al vechiului cântec de luptă al Fârșeroților îl știu numai bătrânii.

